ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameсme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 1 ՅՈՒՆՈՒԱՐ DIMANCHE 1 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 1 Année No. 3927

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

…ՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՏԿԵՐ

Ըսինք թէ աւելի բարդ եւ բազմակողմանի պատկեր մը կը ներկայացնեն արեւելեան գաղութները :

Այսպէս, եթէ սահմանակից երկիրներու մէջ, Ռումանիա, Պուլկարիա եւ Յունաստան, հայկական բազմութիւնները տարիներէ ի վեր կը վարեն կեանք մը, որ չի նմանիր մեր տեսածին :

Այդ երեքէն առաջինը, ռումանահայ գաղութը, թեմական ինքնավարութիւն տուած ըլլալով, կը վայելէ ամէն պատեհութիւն, իր ինքնուրոյն զարգացման համար: Այնտեղ ունինք լայն ցանց մը դպրոցական կրթութեան եւ մշակոյթի համար: Երկրին մէջ կարգուսարքն ալ չխանգարեց այս առաւելութիւնը: Կը մնայ որ երբեք չպակսի գիտակցութեան եւ գործակցութեան ոգին, առաւելագոյն բարիքը քաղելու համար, յանուն ինքնապաշտպանութեան :

Պուլկարիոյ մէջ եթէ որոշ կանոնագիր մը չունինք, փաստօրէն կը վայելենք փոքրամասնութեան մը իրաւունքները, թէեւ աւելի սեղմուած: Դժբախտաբար մեր ներքին վէճերն ալ յաճախ տեղի տուած են ցնցող խառնակութեանց :

Յունաստանի մէջ, ուր տարիներով ազատ էինք ազգային դպրոցներ պահելու, հայեցի դաստիարակութիւն տալով աւելի քան 5000 աշակերտներու, վերջին տարիներու ընթացքին կորսնցուցինք շատ մը իրաւունքներ: Նոր իշխանութիւնը ուզեց կանոնի տակ առնել մեր ներքին կեանքը, պարտադրեց կրթական ծրագիր մը, որ վերէն ի վար կը շրջէ ազգ. դպրոցներուն կարգուսարքը: Այսպէս, հայկական դպրոցներու փակումը յանձնուած է հելլենապատակ անհատներու: Յոյն ուսուցիչներն ու վարժուհիները մեծամասնութիւն կը կազմեն, սկսելով մանկապարտէզներէն: Այսինքն ուսուցման սահմանուած է չարաթական չափ մը, որ կարօտով փնտռել կուտայ նախկին ազատութիւնը:

Հակառակ այս տնօրինութեանց, գաղութին ազգ. իշխանութիւնը միշտ իր կարելին կը փորձէ, օգտուելով պետական բարեհաճութենէն :

Աւելի անդին, Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, գրեթէ անվթար կը մնան սկիզբէն ի վեր ընծայուած դիւրութիւնները: Երկու երկիրներուն մէջ ալ ունինք դպրոցներու ցանց մը, որոնցմէ լայնօրէն կ'օգտուին 12-15000 աշակերտներ, միայն բուն հայկական վարժարանները հաշուելով : Կաթողիկոսարանը եւ ազգ. իշխանութիւնները նոյնպէս կը վայելեն ամէն իրաւունք :

Անցնող տարուան ընթացքին, Ալեքսանդրէթի շրջանին նոր կացութիւնը լրջօրէն ազդեց Սուրիոյ գաղութին վրայ: Ոչ միայն անոր համար որ ամբողջ բոյներ քանդուեցան Սանճաքին մէջ, այլ եւ աւելի մեծ մտահոգութեամբ մը,— Ֆրանսա եւ Թուրքիա տակաւին չեն ըսած իրենց վերջին խօսքը, Սանճաքի, հիւսիսային Սուրիոյ եւ առ հասարակ հովանաւորեալ երկիրներու վերջնական կացութեան մասին:

Ուշագրաւ է որ տարուան վերջին ամիսներուն, հոգատար իշխանութիւնը աւելի կորովի դիրք մը բռնեց, եւ արտաքին նախարարը ետ կեցաւ իր ծրագրած ուղեւորութենէն, դէպի Էնգիւրի :

Միւս կողմէ, կը թուի թէ փրանքօ-սուրիական դաշնագիրն ալ կարեւոր փոփոխութիւններ պիտի կրէ, ինչ որ կրնայ եթէ ոչ երկարաձգել հոգատարութիւնը, գոնէ աւելի զօրացնել հոգատար իշխանութեան դիրքը:

Ամէն պարագայի մէջ, լուրջ ուշադրութեան կը կարօտի այս գաղութը, թէ իր քանակովը եւ թէ բացառիկ հանգամանքներով: Կը կարծենք թէ այս մասին տարբեր տեսակէտներ չունին բոլոր հոսանքները :

Եգիպտոսի մասին չունինք մասնաւոր ըսելիքներ: Այնտեղ տարիներէ ի վեր հաստատուած ինքնավարութիւնը միշտ ալ եղած է արդիւնաբեր, հակառակ երբեմնի վէճերուն: Երկիրը վերջնապէս տիրացած ըլլալով իր անկախութեան, անշուշտ փոքրամասնութեանց իրաւունքները պիտի պատշաճեցնէ նոր կացութեան եւ կանոնագիր մըն ալ մշակած է: Բայց եւ այնպէս, վախ չկայ որ մեծ կորուստներ կրենք, շնորհիւ արաբ ժողովուրդին եւ վարիչներուն պայծառատեսութեան :

Իրաքի գաղութը տարիներ առաջ ստացաւ փոքրամասնութեան իրաւունք, մանաւոր կանոնագրով մը: Այս գաղութը ամէն բանէ առաջ կը կարօտի նիւթական աջակցութեան, աւելի լայնօրէն օգտուելու համար հաստատուած դիւրութիւններէն :

Իրանի մէջ ընդհանուր օրէնք մը ազդեց նաեւ մեր կրթական գործին վրայ: Բայց մեր հայրենակիցները միշտ ապաւինելով դարաւոր բարեկամութեան մը փորձառութեան, գտած են եղանակներ, յարմարելու համար նոր կացութեան :

Մնացին երկու Ամերիկաները, հիւսիսային եւ հարաւային :

Առաջինը տակաւին կը տապկուի 1933ի դէպքին տպաւորութեանց տակ: Բայց բարենշան երեւոյթներ պակաս չեն, վերջնական հասկացողութեան մը գալու եւ երկուքի բաժնուած մասերը հաշտեցնելու համար: Երկրորդը, հարաւային Ամերիկան, որ լայն իրաւունքներ կը վայելէր սկիզբէն ի վեր, շատ բան կորսնցուց 1938ի ընթացքին, կրթական ճակատին վրայ, իբրեւ հետեւանք պետական տնօրինութեանց (Պրազիլիա եւ Արժանթին): Այնտեղ ալ կը յուսան մեղմացնել կարգ մը սահմանափակումներ, փոխադարձ հասկացողութեամբ :

Այս ընդհանուր եւ յափաղանց խտացեալ պատկերէն վերջ, կը մնայ բանաձեւել մեր խորհրդածութիւնները, իբրեւ տեսակ մը ուղեցոյց կամ թելադրութիւն 1939ի ազգային գործունէութեան համար :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ Կ'ԱՐԾԱՐԾԷ ՈՒԿՐԱՅՆԱՅԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

— oo —

«40,000,000 ժողովուրդ գերի 500 տարէ ի վեր»

— oo —

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ ուժգնօրէն արծարծել Ուկրայնայի անկախութեան խնդիրը: Քէօլնի հիթլերական օրկանը, «Ուէսթտոյչէր Պէօպախթէր», Եւրոպայի ամէնէն հրատապ խնդիրը կը նկատէ այս հարցը, յօդուած մը հրատարակելով սա խորագրին տակ,— «Քառասուն միլիոն Ուկրայնացիներ ազատութիւն կը պահանջեն»: Թերթը կը թելադրէ Գերմաններուն իրենց աչքերն ուղղել դէպի արեւելք, գրեթէ նոյնութեամբ գործածելով Ատոլֆ Հիթլերի բառերը, «Իմ պայքարը» գրքին էջերէն: Յօդուածը թղթակցութիւն մըն է, Փրակայէն ուղղուած, եւ յայտնապէս կ'ապացուցանէ թէ Գերմանիա կ'ուզէ անկախ Ուկրայնա մը եւ շահատան մը հաստատել, անջատելով Խ. Միութեան այդ ամենամեծ երկրամասը: Հիթլերի գրքէն առնուած վկայութիւնը կ'ըսէ.— «Մենք կը կասեցնենք գերմանական յաւիտենական գաղթը դէպի Եւրոպայի հարաւ-արեւելք եւ մեր աչքերը կ'ուղղենք դէպի արեւելք... Երբ կը խօսինք նոր երկիրներու մասին, Եւրոպայի մէջ, պարտաւոր ենք ամէն բանէ առաջ խորհիլ Ռուսիոյ եւ իր սահմանակից պետութեանց վրայ»:

Հաստատելով թէ Ուկրայնացիները մեծ մասով օտար տիրապետութեան տակ եղած են 500 տարիէ ի վեր, գերմանական օրկանը մէջտեղ կը դնէ Ուկրայնայի ազատութեան խնդիրը, համաձայն ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին: Կը կարծուի թէ այս սկզբունքը հիթլերական գործունէութեան նշանաբանը պիտի դառնայ 1939ի ընթացքին: Թերթին թղթակիցը կը շեշտէ, այս առթիւ.

— «Գերման ընթերցողներուն ուշադրութիւնը տակաւին առաւելապէս կեդրոնացած է հարաւային եւ արեւմտեան Եւրոպայի դէպքերուն վրայ: Անհրաժեշտ է մեր աչքերը դարձնել դէպի արեւելք, ուր խմորումներ տեղի կ'ունենան: Այդ խմորումները իրենց տարողութեամբ մեծապէս կը գերազանցեն արեւմտեան Եւրոպայի դէպքերը: Գալիք ընդհարումներու գլուխը կը գտնուի ուկրայնական մեծ ազգը 40,000,000 միլիոն անդամներով, որոնք սլաւական երկրորդ մեծագոյն ժողովուրդը կը կազմեն աշխարհի մէջ : Այս ժողովուրդին հոգեկան եւ մշակութային առաջնորդութիւնը կը գտնուի Լեհաստանի Ուկրայնացիներուն ձեռքը... Ահա թէ ինչու Լեհաստանի մէջ պայքարը յառաջ կը տարուի ամենամեծ եռանդով, Ուկրայնայի ազատութեան համար: Խորհրդային Ուկրայնայէն հասած ցանցառ լուրերը կը վկայեն թէ պոլշեւիկները նոր հալածանքի մը ձեռնարկած են եւ անխնայ կը խորտակեն ազգայնականութեան որեւէ արտայայտութիւն: Զարմանալի չէ որ 40,000,000 Ուկրայնացիներուն, ինչպէս եւ անոնց թշնամիներուն աչքերը ուղղուած են Կարպաթներու սա փոքր հողամասին վրայ ուր 500 տարի վերջը իրականացաւ Ուկրայնայի ազատութեան իտէալը, թէեւ առաջին առթիւ շատ փոքր մասով մը »:

*** Տարագիր Ուկրայնացիներու շրջանակներուն մէջ մեծ գործունէութիւն կը նշմարուի, այս ազատագրական պայքարին առթիւ, եւ շատեր մեծ դէպքերու կը սպասեն 1939ի ընթացքին:

*** Լեհաստանի ուկրայնական կոմիտէն վճռապէս որոշեց տեղի չտալ եւ արժեցնել իր պահանջները՝ ինքնավարութեան մասին: Երեսփոխանները պիտի շարունակեն պայքարիլ կառավարութեան դէմ :

Սպանիական ճակատին վրայ

— oo —

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ ուժգնօրէն կը շարունակէ իր յարձակողականը, Քաթալոնիոյ մէջ: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին օդանաւային ռմբակոծութիւնները Մատրիտի եւ Պարսելոնայի դէմ: Ազգայնական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի ամբողջ ճակատին վրայ: Հանրապետական զօրքը կատաղօրէն կը դիմադրէ, մեծ կորուստներ պատճառելով : Հանրապետականները հակայարձակում մի ձեռնարկեցին հիւսիսային ճակատին վրայ :

Առջի օր նաւամարտ մը տեղի ունեցաւ Ճիպրալթարի առջեւ: Կառավարական թորփիլանաւ մը երբ կը փորձէր դուրս ելլել անգլիական ջուրերէն, պաշարուեցաւ ազգայնական մարտանաւերու կողմէ եւ կրակի բռնուեցաւ: Հանրապետական թորփիլանաւը վնասուելով խրեցաւ: Անգլիական իշխանութիւնը վար դրաւ մարտանաւը :

— oo —

ՀԱԼԷՊԷՆ կը հեռագրեն թէ խլրտումները կը շարունակուին Քիւրտ Տաղի մէջ: Երկու բնիկներ սպաննուեցան ընդհարումներու միջոցին: Տէր Զօրի մէջ ալ կռիւ մը ծագեցաւ երկու ցեղերու միջեւ եւ երկու հոգի սպաննուեցան :

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ դատական նախկին գործավարը, Կրիլէնկօ, վտարուեցաւ կուսակցութենէն, իբրեւ ծոյլ եւ անբարոյական : Տասը տարի ալ պիտի զրկուի որ եւ է պաշտօնէ: Ամբաստանեալը կուսակցութեան անդամ էր 1903էն ի վեր եւ նախկին հրամանատար կարմիր բանակին :

ՍԹԱԼԻՆԻ ԴԷՄ բուռն յարձակումներ կատարուեցան գաղտնի անթենով մը, Խ. Միութեան մէջ: Կարգ մը պետական կայաններ ի զուր փորձեցին խանգարել հոսանքը :

ՎԱՆՏԻՐՎԷԼՏԻ յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ մեծ շուքով, Պրիւքսէլի մէջ:Անհամար բազմութիւն մը կը հետեւէր թափօրին :

Սրտագին շնորհաւորութիւններ Նոր Տարուան առթիւ, «Յառաջ»ի բոլոր ընթերցողներուն, աշխատակիցներուն եւ բարեկամներուն, լաւագոյն օրերու բաղձանքով :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՆՈՐԷՆ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ... ԾՈՎՈՒՆ ՏԱԿԸ

— oo —

Անգլիական պատուիրակութիւն մը, որ Պերլին գացած է նաւային համաձայնութեան մասին խորհրդակցելու համար, իմացուց թէ Գերմանիա հաւասարութիւն կը պահանջէ սուզանաւերու համար :

Այս միջոցին Անգլիա ունի 54 սուզանաւ, եւ 15 հատ ալ շինել կուտայ: Գերմանիա ունի միայն 36 սուզանաւ, իսկ 25 հատ ալ կը շինուին: Անգլիական պատուիրակութիւնը Լոնտոն պիտի վերադառնայ, Գերմանիոյ առաջարկները ներկայացնելու եւ նոր հրահանգներ առնելու համար: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ինչ որ ալ որոշուի Լոնտոնի մէջ, Գերմանիա վճռած է աւելցնել իր սուզանաւերը: Անգլիոյ հաւասար սուզանաւեր ունենալու այս պահանջը մեծ զարմանք պատճառեց Լոնտոնի մէջ, ուր կը կարծէին թէ երկու տորմիղներու համար սահմանուած համեմատութիւնը, 35 առ հարիւր, կը գոհացնէ Հիթլերը, մանաւանդ նկատի առնելով Գերմանիոյ օդանաւային ուժին առաւելութիւնը :

Անգլիական կառավարութիւնը գերմանական նոր պահանջը հաղորդեց Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Խ. Միութեան եւ ուրիշ կառավարութեանց, որոնք ընդունած են 1936ի համաձայնութիւնը :

Միւս կողմէ, Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա որոշած է երկու նոր յածանաւեր եւս շինել, հիմնուելով 1937 յուլիս 17ի պայմանագրին վրայ: Պերլինի մէջ նոր մարտանաւերու շինութեան պատասխանատու կը նկատեն Խ. Միութիւնը, յարձակողական միտումներ վերագրելով անոր: Թէեւ անգլիական սուզանաւերու տարողութիւնը 50,000 թոնէն 70,000ի բարձրացած է, բայց տակաւին շատ ետ կը մնայ իտալականէն, ռուսականէն, ֆրանսականէն եւ ամերիկեանէն:

Ուշագրաւ է որ գերմանական պահանջը կը զուգադիպի Իտալիոյ նոր պահանջներուն հետ,— Ճիպութի, Թունուզ եւն. : Այս պարագան ալ կ'ապացուցանէ թէ Հռոմ – Պերլին առանցքը միշտ համախորհուրդ կը շարժի, փորձելու համար Փարիզ - Լոնտոն առանցքին ուժը: Այս առթիւ ըսենք որ սուզանաւերու ամէնէն մեծ տորմիղը կազմած է Իտալիա: Գերմանական եւ իտալական սուզանաւերը միանալով, կրնան լրջօրէն խանգարել Մեծն Բրիտանիոյ հաղորդակցութիւնները Միջերկրականի եւ Կարմիր ծովուն մէջ, ինչպէս եւ Ատլանտեանի եւ Անգլիոյ ներքին ջուրերուն մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ծախքերը 20 առ հարիւր պիտի կրճատուին 1939ի ընթացքին, համաձայն նիւթական յանձնաժողովի տեղեկագրին: Այս ծրագրով 6,750,000 զուիցերիական ֆրանք պիտի զեղչուի նախահաշիւը, որ կը ներկայացնէ պատկառելի գումար մը, 32,234,012 ֆրանք: Յանձնաժողովը կրճատում չառաջարկեր արտակարգ ծախքերուն մէջ, որոնց գումարն է 3,685,000 ֆրանք: Յանձնաժողովը միեւնոյն ատեն կ'առաջարկէ կրճատել յանձնախումբերու թիւը, եւ պահել միայն երեք յանձնաժողովներ.— 1. Քաղաքական, որ պիտի վարէ նաեւ զինաթափութեան, փոքրամասնութեանց եւ հոգատարութեանց յանձնախումբերուն գործերը: 2. Տնտեսական, որ պիտի վարէ նաեւ ելեւմուտքի եւ հաղորդակցութեանց գործերը: 3. Առողջապահական, որ պիտի վարէ ափիոնի, ընկերային եւ հանրային առողջապահութեան գործերը: Զգալապէս պիտի կրճատուի նաեւ պաշտօնէութիւնը, խնայելով 2,000,000 ֆրանք եւս:

ԻՐԱՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ դիւանագիտական յարաբերութեանց խզման առթիւ, տեղական թերթերը կը գրեն թէ իրանեան դեսպանը Փարիզ պիտի մնայ առ այժմ: Ֆրանսական համալսարաններու իրանեան ուսանողներուն առժամապէս արգիլուեցաւ դպրոց յաճախել: Յարաբերութեանց խզման պատճառն է քանի մը ֆրանսական թերթերու մէջ երեւցած բառախաղ մը, որ անպատշաճ կը համարուի: 1937ին ալ այսպիսի դէպք մը պատահեցաւ եւ իրանեան դեսպանը ետ կանչուեցաւ, բայց Իրան չմասնակցեցաւ Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսին :

ՃԱՓՈՆԻ պատերազմական նախարարութենէն կարեւոր թուղթեր անհետացած ըլլալով, պատժական միջոցներ ձեռք առնուեցան: Թուղթերու կորուստը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ զինուորական շրջանակներու մէջ :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆՑ վտանգը մատնանշելով, տեղական թերթ մը գրած էր թէ տասը միլիոն տոլար ծախսուած է Ֆրանսայի մէջ, հրապուրելու համար ֆրանսական մամուլը: Այս առթիւ թերթը կը յայտնէր թէ լուրը Ուաշինկթըն հաղորդած է Փարիզի ամերիկեան դեսպանը: Դեսպանատունը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, որով կը հերքէ այս վերագրումը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը, Պ. Իմրէտի, ճառ մը խօսելով յայտարարեց.— «Մեր արտաքին քաղաքականութիւնը կը յենու Հռոմ - Պերլին առանցքին վրայ, եւ այս՝ ոչ թէ զգացումով, այլ իբրեւ հետեւանք իրատես քաղաքականութեան :

ԾԵՐԱԿՈՅՏԸ վերջացուց նիւթացոյցին քուէարկութիւնը, առաջին ընթերցումով: Երեսփ. ժողովը նորէն պիտի քննէ կարգ մը կէտեր:— Ծերացած բանուորներու հանգստեան թոշակի ծրագիրը գործնական ճամբու մէջ մտաւ երեսփ. ժողովին մէջ: Այս առթիւ առաջարկուեցաւ նաեւ աւելցնել գործազրկութեան նպաստը :

ՀԱԿԱՀՐԵԱԿԱՆ պայքարին առթիւ, գերմանական թերթերը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

—— ∞ ——

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

(Գ. եւ վերջին մաս)

Երգահանը չէ լսած բնութեան երաժշտութիւնը որ կը հոսի Թումանեանի Անուշէն, չէ տեսած մեծագոյն դերակատարը, Դեբեդ գետը, զոր առասպելը կը ներկայացնէ իբրեւ հսկայ մը Հայոց աշխարհին, Դեւ-Բեդ անունով:

Չորրորդ երգէն սկսեալ գործողութիւնը կը դառնայ մռայլ ու արագընթաց. կը զգանք մօտալուտ, ճակատագրական աղէտի մը սարսուռը, մինչ Դեբեդը կը հոսի պղտոր ու խռովայոյզ, իր վազքին հետ քշելով գործողութիւնը ճակատագրական վախճանին՝ Անուշի անձնասպանութեան:

Դեբեդ գետը բացակայ է Տիգրանեանի Անուշէն. մինչդեռ Թումանեան բանաստեղծական բնագրով կը զգայ անոր երգին վայրագ գեղեցկութիւնը: Սարոյի սպանութենէն ետքը.

Գիւղից ելացան մի խումբ կտրիճներ
. . . .
Նայում են նրանք… ձայն չի գալի
դնո…
Դեբեդն է միայն անդընդում յուզուած
Խուլաձայն ոռնով սուրում դէպի ցած:

Ու ծերուկ նանին կուրծքը ծեծելով իր մեռած զաւկին սուգը կը սգայ: Բայց անսահման չէ մարդկային ուժը. կը նուաղին ձայները,

Ու նուաղեցին ձայները տրտում
Ծանրացին, հանգա՛ն… ծերուկ Դեբեդը
Երգում էր մենակ խուլար անդընդում:

Սարոյի ընկերները փոս մը կը փորեն ձորին մէջ, գետին եզերքը ու կը թաղեն հովիւին մարմինը:

Ծառ ու ծաղիկ սրսփալով
Բոյր խնկեցին դիակին
Մեր Դեւ-Բեդն էլ ահեղ ձայնով
Երգեց վսեմ շարական:

Գարուն կուգայ, սար ու ձոր ծաղիկ կը հագնին, թռչունները դարձեալ կ'երգեն, աղջիկ մը կը շրջի մոլոր, գետին եզերքը, շիրիմին շուրջը, երգով ու լացով: Դեբեդը միայն ձայն կուտայ անոր:

Ալեկոծւում է
Պղտոր ջուրը Դեբեդի,
Նորա ափին կանչում է
Մենակ շիրիմն լքւած:

Մեռած է գիւղը. մեռած են Սարօն, Անուշի սուգը:

Սիրուն աղջի՛կ, ի՞նչ ես լալիս
Էդպէս մենակ ու մոլոր
. . . .
Էս ձորերում ամէն օր:
. . . .
Ինչո՞ւ ի զուր հանգցնում ես
Ջահել կրակն աչքերիդ:
Նրա անբախտ հողի վըրա
Սառ ջուր ածա՛ աղբիւրի·
Դու էլ գընա՛, նոր սէր արա,
Էսպէս է կարգն աշխարհի:

Ու անցորդը կ'ըսէ մեկնութիւնը այս աշխարհի բաներուն: Թատերախաղին իմաստասէրն է ան, իրապաշտ իմաստասէրը:

Բայց հաւատարիմ է Դեբեդը ու սրտակից Անուշին:

Վըշվըշում է գետը— վո՜ւշ, վո՜ւշ,
Ու յորձանք է տալիս յորդ,
Ու կանչում է՝ «Արի՛, Անո՛ւշ,
Արի՛, տանեմ եարիդ մօտ…»

Սգաւոր է բնութիւնը Անուշի մահով:

Լուռ են ձորերը, լուռ են սարերը,
Դուշման Դեբեդն է պղտոր մըռընչում:

Ինչպէս Տիգրանեան չի լսեր այս երկար ու տխուր երգը, այս յուզիչ շարականը որ հաւատարիմ ու ազատոր Դեբեդինն է: Իբրեւ հոգեբան երաժշտագէտ, Տիգրանեան կրնար արտայայտել զայն նուագախումբով ու գծել բնութեան երաժշտական նկարը: Մինչ վերը բեմին վրայ մարդիկ իրարու կը բախին իրենց եսերով ու կիրքերով, նուագախումբը պիտի տար միջավայրը, բնութիւնը եւ բնութեան մէջ Դեբեդ'ը գետին երգեցողութիւնը:

Բայց Հայոց աշխարհի Դեւ-Բեդ հսկան բան չի խօսիր Տիգրանեանի:

Եւ սակայն Անուշը պիտի մնայ մեր թատերական երաժշտութեան սիրելի թատերախաղը, շնորհիւ բանաստեղծութեան որ իր կենսատու աւիշը կը ստանայ հայրենի աշխարհի հին աւանդութիւններէն, Լոռիի քաջերէն:

Թումանեան իր երեւակայութեան հզօր թեւերով կը թռչի դէպի անցեալը, իր գաղտնի ցեղին աւանդութիւնները ու կը ձայնաւորէ զանոնք, ներշնչուածի մը հաւատքով· իբրեւ ժողովրդական երգեր:

Է՜յ հին ծանօթներ, է՜յ կանաչ սարեր,
. . . .
Դո՛ւք եկէք կրկին շիրմից, խաւարից,
Դո՛ւք եկէք տեսնեմ, շօշափեմ, լըսեմ.
Կենդանի շընչեցէ՛ք, պարեցէ՛ք նորից,
Լցրէ՛ք պօէտի հոգին վերստին…

Ու այդ «հանոյքը» բանաստեղծը կը հայթայթէ իր ունկնդիրներուն:

Այս պահուն, երբ Հայաստանի Կրթական Գործակալութիւնը որոշեց Պետական Օփերա մը հիմնել Երեւանի մէջ, իր առաջին մտածումը եղաւ վերամշակել տալ Անուշը հեղինակին, որովհետեւ իր այս ձեւով աններկայանալի նկատած էին զայն:

«Հայաստանի Պետական Հրատարակչական վարչութիւնը, կը գրէ թղթակից մը, Լուսժողկոմատի կարգադրութեամբ՝ յանձնարարել է երաժշտագէտ Արմէն Տիգրանեանի վերամշակել Անուշ օպերան եւ ներկայացնել տպագրութեան համար:

Երաժշտագէտը այդ աշխատանքը կատարելու համար նիւթապէս ապահովուած է Լուսժողկոմատից» («Անահիտ», Գ. տարի, 1932, թիւ 5—6):

Այս շնորհը զլացուած էր նոյնիսկ Աղեքսանդր Սպենդիարեանի, Ալմաստի պատրաստութեան համար: Կրնանք երեւակայել Անուշի ժողովրդականութիւնը:

Արմէն Տիգրանեան լծուեցաւ աշխատանքի ու վերամշակուած Անուշը ներկայացուեցաւ Երեւանի Օփերան, աննկարագրելի խանդավառութեան մէջ: Այս առթիւ «վաստակաւոր արուեստագէտի» տիտղոսը շնորհուեցաւ գլխաւոր դերակատարներուն, Հայկանոյշ Դանիէլեանի (Անուշ) եւ Շարա Տալեանի (Սարօ):

Պետհրատը սակայն չկատարեց իր խոստումը, տպագրութեան չյանձնեց վերամշակուած Անուշը:

Ի՞նչ պէտք է հետեւցնել այս լռութենէն: Բայց իրաւունք չունինք կարծիք յայտնելու գործի մը մասին զոր չենք լսած:

×

Երեւան մեծ շուքով տօնեց Յովհ. Թումանեանի մահուան տասնեւհինգամեակը: Կազմակերպուեցան հանդէսներ, եղան բանախօսութիւններ, արտասանուեցան բանաստեղծին քերթուածները, բեմադրուեցան թատերգութիւնները: Պետհրատը որոշեց տալ բանաստեղծին գործերուն «ակադեմական» տպագրութիւնը, «Րաֆֆի» անունը սրբուեցաւ Երեւանի փողոցէն ու անոր յաջորդեց «Յովհ. Թումանեան փողոցը»:

Երեւանի գրական թանգարանը որոշեց կազմակերպել գիտական արշաւանք մը դէպի Յովհ. Թումանեանի ծննդավայրը, ուսումնասիրելու համար բանաստեղծին կեանքին ու գործերուն հետ կապուած վայրերը:

Քանդակագործուհի Այծեմնիկ Ուրարտու ձեռնարկեց շինելու բանաստեղծին մեծադիր արձանը իր հերոսներուն հետ, իբրեւ խորք ընտրելով Լոռիի գեղեցիկ բնութիւնը:

Թղթակիցներու տեղեկութեանց համաձայն, արձանը պիտի շինուի քարէ եւ մարմարիոնէ: Պիտի ունենայ տասը մէթր բարձրութեամբ պատուանդան մը, որուն վրայ պիտի կանգնին, բնական հասակով Թմկաբերդի Տիրուհին՝ Ալմաստը, աշուղին հետ, Լոռեցի Սաքօն, խելագար Անուշը, Սասունցի Դաւիթը եւ Մըսրայ Մելիքը: Պատուանդանին վերեւը Յովհ. Թումանեան՝ պրոնզէ:

Այս շքեղ հանդէսներուն, այս հսկայ ու արժանաւոր կոթողին առջեւ մեր աչքերը ակամայ սեւեռեցան հեռո՜ւն, Չարենցներու եւ Ալազաններու, Բակունցներու եւ Մահարիներու թարմ հողակոյտերուն: Ու մեր խելքը չհասաւ մեր աշխարհի բաներուն…

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ…

Երկիր խոպան էր, անմշակ,
Փուշ ու տատասկ ծածկէր համակ.
Զայն վաստակ՝ ի շէն ի դրախտ փոխեց արագ:

Աշխատութեան տիեզերական արդիւնքը, եւ այդ արդիւնքին մէջ Հայուն մասնակցութեան չափը, բաժինը: Ասով է որ կը շահագրգռուինք աւելի, երբ աշխատութեան կ'ակնարկենք:

Փութանք այս ընդհանրապէս համառօտ տողերուն մէջ յիշատակել հայ ցեղին հսկայական մեծադամայն ակնարկեալ մասնակցութիւնը՝ մասնաւորապէս Փ. Ասիական երկրամասին մէջ, որուն հեռաւոր ծայրերը կը յանգին Մասիսի ստորոտը: Հռոմէական պատմութեան ծանօթ Փ. Ասիական արշաւանքները Հայուն քրտինքով արդիւնաւորուած մարզերու մէջ տեղի ունեցան: Լատին զինուորն ու պապն ապշահար դիտեցին Հայուն ձեռքով արդիւնաւորուած դաշտերն ու գետինները, որոնց առատութեան եւ լքումի գրոյցը մղած էր զիրենք թափանցելու անտիրական երկիրներ: Բայց, ահա՛, Հայուն վաստակը զանոնք փոխած էր ի շէն ի դրախտ:

Հայկական երկասիրութեան, անսահման գործունէութեան սկիզբը պատմութեան մշուշով քօղարկուած է: Սենաարի անապատէն մինչեւ Հիւսիս հայկազարմ ոգւոյն շինարար կարողականութիւնը, ճիգը, քերթողին ըսածին պէս, խոպան ու անմշակ երկիրը փոխեց ի շէն ի դրախտ:

Ասքանազեան աշխարհին յիշատակութիւնը Ս. Գիրքին մէջ, Նոյեան ջրհեղեղին աւերածութեան յաջորդող շրջանին, հայկական աշխատութեան անդրանիկ կոթողն է, հոն ուր միայն կրցաւ ապաստան գտնել Յաբեթի հայրը Նոյ, որ իր տապանին թանկագին բեռը, ընդ մարդ եւ ընդ անասուն, Արարատ — Մասիսի արտեւաններուն վրայ կարողացաւ պարպել: Նոյի համանուն սիրականները— Նոյեմի եւ Նոյեմզար — այդ լերան արեգնաղ կողերուն վրայ միայն կրցան գտնել մարմանդաշող վայելչութիւնը՝ յետջրհեղեղեան նոր աշխարհ մը կերտելու համար, որուն առաջին բնակիչները պիտի ըլլային Յաբեթեան շառաւիղները — Հայերը: Ո՛վ կրնայ հերքել այս հաւաստիքին ստուգութիւնը: Ո՛վ կրնայ կասկածիլ հայկական պատմութեան նախերգանքին վրայ, որուն առաջին մասը կը կազմէ Մարանդ, յետջրհեղեղեան առաջին մարդկային հովանոցը, ամարանոցը, ուր Նոյ հանգչեցուց իր յոգնած գլուխը իր սիրական Նոյեմզարին պատրաստած այդ դրախտին մէջ, Մարանդ (… Մայր անդ), որմէ ապահովաբար ծնունդ առած է զուտ հայկական, արարատահամ բառը, մարմա՛նդ:

Կը դիտէ՞ք, տղաք, ձեր պատկանած ցեղին անդրանիկներուն մոլութիւնը — երկիր շինել, մշակել, տնկել ու ակօս բանալ, խոպան հողերը գծագրել երկրագործութեան նպատակով, բահ ու բրիչ գործածել, բայց, ափսո՜ս, ասով իսկ ծոյլ ու ասպատակ ցեղերու նախանձը գրգռել, անոնց յարձակումներուն նշաւակը ըլլալ, անոնց որ ամէնէն աւելի իրենք կ'օգտուէին հայ ցեղին այս «մոլի» մասնայատկութենէն — երկրաշէն:

Ու դժբախտ իրականութիւնը այնպիսի կերպարանք մը առաւ քաղաքակրթութեան, որ ապաստանութիւն, բիրտ ոյժ, երկրակործան ձեռնարկներ անբաժան մաս կազմեցին մարդկային յառաջդիմութեան, այն աստիճան որ այդ տարօրինակ գնացքին ընկերանալու վարժութիւնը կորսնցնող Հայ ցեղը արտասովոր ուժգնութիւն մը ցոյց տալու պարտաւորուեցաւ: Իր ամբողջ պատմութիւնը անցէն ու երկրաշէն աշխատութեան եւ բիրտ շրջակայ ուժերուն ամբարտակ կանգնելու ապերախտ ճիգերու համադրութիւն մըն է: Ուրեմն, պատիւ մեր ցեղին, որ աշխատութեան մարմնացումն է, պատիւ այն հայրենակիցներուն՝ որոնք շրջափիւռ աստղակաբար, ծոյլ ու տգէտ օտար տարրերը կը կրթեցնէին, եւ փոխարէն… կը հալածուէին անոնցմէ: Մինչեւ սա րոպէին՝ նոյն համգամանքը չի՞ ներկայացներ միթէ մեր արտասահմանեան պատմութիւնը: Ամէնքը գո՛հ են Հայուն աշխատութենէն, բայց — աւա՜ղ իսկ — սա կամ նա ձեւին տակ, ծթացելի ըլլալու աստիճան իսկ արգելքներ կը յարուցուին:

Ու այս ամէնը պատառ մը հացի համար:

Խեղճ ժողովուրդ:

Փոխէ մտայնութիւնդ, սկզբունքդ, — աշխատութեան ճիգը — անփոփոխ պահելով հանդերձ: Հազիւ ճշմարիտ ազգասիրութեան մը պարտքը: Այդպէս, ցեղդ մնալու վստահութիւնը չէ որ քեզ պիտի յառաջացնէ: Մի՛ լքեր, մի՛ լուծանիր. Երէկի աշխատանքդ իր խնդիրը պիտի լուծէ մօտաւոր ապագային:

***

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԵՐ

Աշխարհի թատերաբեմին վրայ երեւցած ու ապա յաւէտ անհետացած նշանաւոր դէմքեր կան որոնք իրենց կեանքի վերջին վայրկեաններին արտասանած են իմաստալից խօսքեր ու այնպէս մեկնած դէպի անդենական:

Ահաւասիկ փունջ մը այդ հաւաքրանքէն:

Հռովմի մեծազօր կայսրերէն Օգոստոս, մահուան օրը, իր մօտ կանչած է մտերիմները եւ ուզած է հասկնալ թէ իր մահամերձ վիճակը խանգարա՞ծ է երկրին անդորրութիւնը: Յետոյ ծածկելու համար իր նիհար ու տժգոյն դէմքը՝ հրամայած է որ շպարեն զինքը: Դերասանի մը նման ներկուած է: Նոյն օրը, իր մահէն քանի մը վայրկեան առաջ, իր բարեկամներուն ըսած է.

— «Ինչպէ՞ս… կեանք կոչուած կատակերգութիւնը լաւ խաղացի՞… Եթէ հաւնեցաք՝ ծափահարեցէ՛ք…»

×

Աղեքսանդր երկրորդի շրջանին անիշխանականներու գործունէութիւնը կատաղի աստիճանի մը հասած էր:

Ռուսիոյ այս ցարին դէմ, 1879ին, անիշխանական Սոլովիէվ ատրճանակով մահափորձ մը կը կատարէ: Ցարը կը փրկուի:

Նոյն տարին, երբ թագաւորը Լիվատիայէն եկող շոգեկառքի մը մէջ էր՝ դարձեալ մահափորձի մը կ'ենթարկուի, ռումբով, Հարթման անուն յեղափոխականին կողմէ: Ցարը նորէն կը փրկուի:

1880ի Ձմեռնային պալատին մէջ կատարուած մահափորձէն ալ կ'ազատի:

Նոյն տարին Աղեքսանդր Բ., արքայական պալատին առջեւ, չորրորդ անգամ կ'ենթարկուի մահափորձի, դժոխային ռումբով մը: Մեռնելէ առաջ ցարը կ'ըսէ·

— «Փա՛ռք Աստուծոյ, ողջ առողջ ազատեցայ:»

×

Ֆրանսացի յայտնի մտածող Ռապըլէ, 1553ին, վաթսուն տարեկան, անկողին ինկած էր:

Կարտինալ տը Պէլէ, մեծանուն հիւանդին որպիսութիւնը հարցնելու համար մէկը կը ղրկէ:

Ռապըլէ կ'ընդունի հիւանդատեսի եկողը ու կ'ըսէ·

— «Կարտինալին ըսէ իմ ի՛նչ վիճակի մէջ գտնուիլս: Ես կ'երթամ փնտռել մեծ «Արդեօք» մը…»

Ռապըլէ իր մահէն պահ մը առաջ ըսած էր·

— «Խաղը վերջացաւ: Փակեցէք վարագոյրը:»

Ռապըլէ իր կտակին մէջ գրած էր·

— «Օգտակար բան մը չունիմ: Պարտք ալ չունիմ: Մնացածը բաժնեցէք աղքատներուն:»

×

Ալֆրէտ Տը Միւսէ, ֆրանսական բանաստեղծութեան փառքերէն մին (ծնած 1810ին — մեռած 1857ին), երկար ատեն հիւանդութիւն մը ունեցած է:

Սիրոյ եւ երիտասարդութեան այս անմահ երգիչին, կեանքի վերջին մասը խաչելութիւն մըն է եղած: Կը տառապէր անքնութենէ:

1857ի մայիս մէկը մահուան օրը եղած է: Ան ազատարարի մը պէս դիմաւորած է մահը իբրեւ հուսկ բանք ըսելով.

— «Պիտի քնանամ, վերջապէս պիտի քնանամ…»

×

Գերման հանճար Կէօթէի վերջին խօսքը եղած է·

— «Լո՛յս, աւելի լոյս…»

×

Խումբ մը նշանաւոր դէմքերու վերջին խօսքերը տալէ վերջ՝ քանի մը հատ ալ անծանօթ մարդոց վերջին նշանաւոր խօսքեր, կուտանք:

Հայ մեծահարուստ վաճառական մը, իր մահիճին մէջ պառկած է իբրեւ անյոյս հիւանդ, շրջապատուած հեռուէն եկած ազգականներով եւ բարեկամներով: Հիւանդը լուռ է ու կը տքայ միայն: Յանկարծ բերանը կը բանայ ու կ'ըսէ.

— Արմենիա՛, Արմենիա՛… ու կը մեռնի:

Բարեկամներ ու ազգականները ապշած՝ կը նային իրարու երես:

Մէկը կ'ըսէ·

— Վերջին վայրկեանին Հայաստանի մասին մտածեց:

ՔԻՒՐՏ ԱՂՋԿԱՆ ՆՈՒԵՐԸ

—— ∞ ——

«Շնորհաւոր Նոր տարի, նոր բարի, փոյրի'կ» կը գրէ Միհրանիկը: Կարճ բայց սրտագին մաղթանքներէ վերջ կ'աւելցնէ առանձին փութկոտութեամբ.

— «Իսկ հեռաւոր Զալխոյի՞ն. կը յղէ՞ արդեօք գիրկ մը համբոյր եւ ծաղիկներ…»

Զալխօ՜— սուգի տրտմագին օրերու սփոփիչ յիշատակ մը. համայնական անհուն տառապանքի մեր դժնէ ճամբուն վրայ՝ պայծառ գիծ մը— անունը այն կեանքոտ ու բարեմիտ Քրդուհիին՝ որ հիմա թերեւս շատոնց կոտորուեր է իր ժողովուրդին հետ, Իրաքեան խուժդուժ ընդհարումներու մէջ:

Տարեվերջի ձիւն ձմեռ իրիկուն մը 1915ին, մօրաքրոջս տունն եմ: Կրակարանը լեցուն՝ տաքութիւնը հաճելի է: Լռութիւն մը սակայն կրանիթէ ծանրութեամբ կը ճնշէ մեզ: Սիրտ չեմ ըներ որեւէ խօսակցութեան ծայրը քրքրելու: Սեւերու մէջ, ձեռքերը ծոցը՝ այնքան թախծոտ ու վշտաբեկ սրտայայտութիւն ունի մօրաքոյրս, որ սիրտ կը ճմլէ: Երբեմն կը հառաչէ միայն: Կը զգամ խուլ հեծկլտուքը իր ներքին, դառնագին ողբերումներուն: Ու ակամայ, կը դառնամ պատէն կախուած նկարներուն, որոնց մէջտեղը պզտիկ, զանգրահեր տղայ մը կը ժպտի, խոնաւ աչքերով:

Յանկարծակի հիւանդացաւ ան շաբաթներ առաջ: Հայրիկին կորուստը մահացու կերպով խոցոտեր էր անոր մատղաշ ու սիրող հոգին: Հոն, սենեակին վերի կողմը, բազմոցին վրայ, երկնցած էր մեղրամոմի պէս գունատ: Գեղեցիկ գլուխը բարձերուն իյնած՝ կը տքար նետահար եղնիկի նման: Կաթոգին խնամքներ, գիշերային անխոնջ հսկումներ ապարդիւն անցան: Բժիշկ ալ չկար…

Քանի մը օր վերջը, ցուրտ ու տըխուր առտու մը, երբ աշունը յոգնած ու դալկահար տապաստեր էր մեր տանիքներու անկիւնը, երբ թռչունները երամ երամ կը չուէին տաք ու հեռու աշխարհներ, ան փակեց աչքերը, եւ իսպառ բաժնուեցաւ մեր սիրազեղ գրկէն…

Հաւաքուեցան դրացի սրտցաւ կիներ, տեղահանութեան սարսափներէն հրաշքով ճողոպրած որբեւայրիներ, լացին, ողբացին արցունքոտ աչքերով, լուսաղեղ ճակատով խոնաւ տղեկը, շաղոտ ու գգուելի գանգուրները մահային, տունին անուշաբոյր ծաղիկը…

Մօրաքրոջս արցունքին ակերը ցամքեր են: Փշրուեր է յոյսի վերջին կայծը:

Դուրսը՝ ձիւնը խօլական եւ դիւահար պար մը կը դառնար: Ծաղկանոցը սպիտակ ու ողորկ պատանք մը սփռած է: Եղրեւաններու բարակուկ ճիւղերը չլմած են ճերմակ հեղեղին տակ: Վարդենիները կը խեղդուին հեւասպառ: Ճնճղուկները մէջքեր պահուեր են քիւերուն տակ եւ կը մտմտան վաղուան պարէնի մասին: Գերեզմանի պէս լուռ է թաղը:

Ձիւնը Ամանորը յատկանշող ուրախութիւնն է, աւանդական անուշութիւն մը կար հոն. երբ ողջ էր ժողովուրդը, եւ գիտէր տօնել օրերը՝ իրենց պաշտած հանդիսաւորութիւններով:

Ա՜հ, այս գիշեր— եռ ու գեռ, երգ, նուագ, կեր ու խում: Մաղթանքներ, նուէրներ ու համբոյրներ…

Արթուն են բոլորը: Լուսավառ սեղաններ՝ քաղցրեղէններով, պտուղներով ծանրաբեռնուած՝ կը սպասեն հաւատներէ ներս անխտիր: Ի՜նչ փոյթ ձիւնն ու բուքը, ցուրտն ու տառապանքը: Հեշտանքով կ'ըմպեն Տիգրանակերտի համբաւաւոր օղին, Արղնիի, Սեւերեկի կարմիր գինին, ու տունէ տուն շնորհաւորութեան կը պտտին մինչեւ առաւօտ:

Քաղաքին խիտ, այլազան բնակչութիւնն անգամ մասնակից է հայկական Նոր Տարիի պատրաստութեան: Ոգեւորութիւնը աննախընթաց է առեւտրական հրապարակին վրայ: Թուրքերն իսկ բաժին կ'ակնկալեն Ամանորի ճոխ սեղանէն: Ու կը սկսին յաջորդ օրը շրջիլ դռնէ դուռ— գիշերապահներ, աղբահաւաքներ— խոշոր պարկեր իրենց կռնակները առած: Հայ տանտիկինները կը լեցնեն անխնայ— չամիչ, պտուղ, նուշ, ընկոյզ, թուզ, արմաւ: Ո՞ր մէկը թուել:

Առատաձեռն ու ազնիւ ժողովուրդ: Ան կուտար հանդիպած կարօտ ճամբորդին, անօթի անցորդին, անճար գաղթականին: Մեծ էր իր սիրտը: Կը սիրէր բոլորէն վեր, զերիվեր կենալ: Գիտակից էր իր անցեալին: Իր պապերը թագաւորներ էին, եւ իր հին հին քաղաքը— հայաշէն բերդաքաղաք,— հեթանոս Արմէններու մայրաքաղաք:

Պահոց բազմաճաշակ կերակուրներու անուշաբոյր հոտը կը լեցնէ մթնոլորտը: Հայոց նշանուած աղջիկներու եւ հարսներու երանութիւնը: Անոնք կը սպասեն սրտատրոփ, նուէրներու լաւագոյնին:

Ի՜նչ անոյշ յոյզերով ողողուած են մանուկ դէմքերը: Հայրենի Կաղանդը ինչե՜ր չի բերեր— երգ ու պար, մոմիկներ, պտուղներ եւ նո՛ր նո՛ր բաներ: Ամէնէն հոգեգրաւը պատմուածքներն ու հեքիաթներն են, զոր ընտանիքին ծերը՝ շուրջն հաւաքած չարաճճի խումբը հետաքրքիր թոռնիկներուն, կը պատմէ՜…

Կը յիշեմ մեծ հայրս:

Կը նստէր իր տեղը, վերը բազմոցին անկիւնը ծալլապատիկ: Ծխախոտի պատէր ալեհեր գլուխը ամպի մը նման: Սաթէ համրիչը կը դառնար դողդոջ կը բարձրանար եւ կը շրջանար չոր ու նիհար մատներուն մէջ, ու մեր ստիպումներուն վրայ կը սկսէր:

— Այն ատենները երբ ես շատ երիտասարդ էի, եւ գլուխս անհաւատալի կերպով սեւ ու խիտ մազերով ծածկուած: Երբ աչքերը կրակ եւ հոգին թեւեր ունէին:

Նոյն հեռաւոր Նոր Տարիին Տիգրիսի ափ կը տանի:

Խումբ մը տարեկից ընկերներ կ'որոշեն երթալ՝ դիտելու սրընթաց գետին սառոյցը: Կ'առնեն հրացաններ ու զէնքեր: Կը հագուին հաստ բրդեղէններ ու մուշտակներ: Եւ ունին առատ գինի: Քաղաքէն դուրս կ'ելլեն, երկինք գետին ճերմակ է: Ժողովուրդը կ'երթեւեկէ գետի բոլոր մասերուն վրայ: Իրենք աւելի վար կ'իջնեն դէպի կամուրջ: Մօտակայ անտառներէն չոր կաղնիներ կը կտրեն եւ կրակ կը պատրաստեն հաստատուն սառոյցին վրայ, կամուրջին մէջտեղէն ամենալայն կամարին տակ ուր Տիգրիսը կը ծովանայ եւ վերէն նայելին անգամ գլխու պտոյտ կը պատճառէ: Կը բոլորուին կրակին շուրջը, կը խմեն ու կ'երգեն: Իրենցմէ մէկը կ'որսայ վայրի ճագար մը: Ուրախութիւնը կը բազմապատկուի: Կենդանիին միսէն համեղ խորոված կը պատրաստեն կրակին վրայ ու կը շարունակեն կերուխումը:

Յանկարծ դիմացի Քառասուներու Լերան գլուխէն գայլերու ոռնոցներ կը լսուին: Քանի մը վայրկեան վերջ իրենց մօտ են գազանները անօթի ու կատաղի: Արթնամտութիւնը կ'ունենան առանց մեծ շուարումի չակել զէնքերը: Հրացանները կ'որոտան: Ու ձիւնին վրայ վիրաւոր՝ կը տապլտկին գազանները: Մէկ քանին խուճապահար դարձեալ լեռը կը մագլցին: Ու կամուրջին տակը, սառած թմբած Տիգրիսը գայլերուն արիւնովը կը ներկուի: Իսկ իրենք՝ անվտանգ ու ապահով տուն կը դառնան:

Քանի մը օրէն այս սխրագործութիւնը կը խօսին՝ քաղաքը քաղքով:

Երիտասարդ օրերու քաղցր վերյիշումը կը յուզէր մեծ հայրս: Ծխախոտի ծուխը կը գոլորշիանար յամրընթաց, ու կը կախուէր սպիտակափառ գլխուն վրայ, որուն կէսը՝ կը գրաւէր լայն ու ճաղատ ճակատը, ուր կնճիռները ակօսներ փորեր էին, դրոշմելով հոն տարիներու ապրումներն ու խոյանքը…:

Հիացումով ու երկիւղով համակուած՝ կ'երեւակայէինք արագահոս ու խելացնոր Տիգրիսը, որ թոյլ տուեր էր իր ալեծուփ մակերեսին վրայ մեր պապերը յանդգնէին կեր ու խում ընել ու գազաններու դէմ կռուի

նինը կը պատասխանէ.
— Վա՛յ գլխուն...: «Արմէնիա» անուն սրիկարէթ մը կայ, անկէ ծխել կ'ուզէր ծխամոլը...

∴

Բարեկամ մը ունէի Թովմաս աղբար անունով: Ամուսնացած էր ու գլուխը դրած Աւետարանին տակ: Ինչի՛ր չքաշեց ան իր կնոջ ձեռքէն: Ու ինչ հերոսական համբերութեամբ տառապեցաւ:
Վերջապէս հիւանդացաւ Թովմաս աղբար: Կը գտնուէի իր մահամերձի անկողնոյն քով, իր ազգականներուն եւ իր բարի ծաղիկ կնոջ հետ:
Թովմաս աղբօր վերջին խօսքերը եղան.
— Ցտեսութիւն, կնիկ: Ինծի միանալու համար անապարելու պէտք չունիս. գիտես որ մինչեւ համբերող եղած եմ:

∴

Ուրիշ բարեկամ մըն ալ ունեցած եմ, Յովակիմ Մուրատեան, որ մեռնելէ վայրկեան մը առաջ ըսաւ.
— Ես կ'երթամ: Աստուած մնացողներուն ոյժ, կամք, կարողութիւն եւ համբերութիւն տայ՝ կեանքի աղաւաղ բեռը քաշելու համար:

Այսօր բարեկամ մը վազելով եկաւ ու ըսաւ.
— Եկո՛ւր, անապարէ՛, մահամերձ է...
— Ո՞վ, բայց ո՞վ...
— Եկուր, ըսի: Ժամանակ չկայ:
Վազեցի բարեկամիս հետ:
Այո՛, կը մեռնէր:
Մեռնողը 1938 տարին էր:
Վրան ծռեցանք: Զինները մէջ պառկած էր ու վերջին շունչը կը թըքնար տակաւին:
Ցանկարծ կատաղութեամբ ոտքի կանգնեցայ եւ ըսի.
— Հրէ՛շ, հրէ՛շ, մեռի՛ր...Կորսուէ՛, գնա՛: Ամբողջ տարի մը չարչարեցիր մեզ: Պատերազմը մեր դռուներուն առջեւ բերիր, անձկութեան օրեր ապրեցուցիր, կեանքը աւելի սուղցուցիր, մեզ ծերացուցիր, հիւանդացուցիր: Մանաւանդ ինծի ցաւեր ու հիւանդութիւններ տուիր. եռեկամի, փայծաղի, ստամոքսի ու աղուայի ցաւեր եւ բարդութիւններ: Շուտ մեռիր, հրէ՛շ, հրէշ...
1938ը գլուխը վերցուց ու ըսաւ.
— Այո՛, արքայութիւն մը չտուի ձեզի, սակայն, մի՛ մոռնաք որ փրկեցի գժոխքէ մը:
Ու մեռաւ:
Անոր ինկած էր 1939 տարին:
Անիկա խօսք չունէր, նորածին ըլլալուն: Միայն տեղը կ'ընէր...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Այսօր, Կիրակի, 1 յունուար, տեղի կ'ունենայ ծանօթ երգչուհի Տիկին Մառի Թէրզիպաշեանի երգահանդէսը, Սալոն Մասիլիայի մէջ, զուտ հայկական յայտագրով մը, որ կը պարունակէ շատ մը նորութիւններ: Այս առթիւ կազմուած է նուագախումբ մը, 10 հոգինոց:

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԵԾ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Դ. Արով, Զարենցի ընկերը, որ այժմ փրոֆէսօր է դարձեր, հետեւեալ յօդուածը ստորագրած է «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ վերի խորագիրին տակ.—
Գալ տարի, Մայիսին, կը տօնուի հայկական ժողովրդական դիւցազներգութեան՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեայ յոբելեանը:
«Սասունցի Դաւիթ»ի մէջ կ'արտացոլայ հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարը, ժողովուրդի մը, որ 7րդ դարէն մինչեւ 10րդ դար կը գտնուէր արաբական տիրապետութեան տակ: Հայ ժողովուրդի հերոսական աղատամարտութիւնները, արաբ նուաճողներու դէմ, կը հանդիսանան ընդհանուր-քաղաքական այն հիմը, որուն վրայ ան հիմնեց իր հիանալի դիւցազներգութիւնը: Այդ պատմութեանց մէջ յատկապէս արիութիւն ցոյց տուին Սասունի ամիկները, գիւղացիները: Ուստի, ժողովրդական գիտակցութիւնը ազատագրական պայքարը կը կապէ Սասունցի տիպարներուն:
«Սասունցի Դաւիթ»ի մէջ ժողովուրդը դրոշմեր է իր կենցաղին, իր սովորութիւններուն բնորոշ գիծերը, իրական ձեւով նկարագրեր է հայ ժողովուրդի դանազան խաւերուն ներկայացուցիչները: Մաղրեկով բլիան՝ները, վաճառականները, ամբոխները, համակրանքով նկարագրեր է հովիւ ու գիւղացի տիպարները: Մեծ վարպետութեամբ ցոյց տրուած են այն դէպքերը, որոնք կապուած են գլխաւոր հերոսներուն՝ դիւցազուններուն:
Առասպելական հերոսներ՝ Սանասարը, Բաղտասարը, Մհերը, Դաւիթը եւ ընկերները գեղարուեստական դրոշմ ստացած ընդհանրական տիպարներ են: Անոնց գործունէութեան եւ արարքներուն մէջ ժողովուրդը կ'արտայայտէ իր դարաւոր ձգտումները, պայքարը եւ երջանիկ կեանքի իր իտէալը:
«Սասունցի Դաւիթ»ի հիմնական նիւթն է հերոս-դիւցազուններու պայքարը ընդդէմ արաբական խալիֆաներու, ընդդէմ Մսրայ Մելիքի եւ օտար աշխարհակալներու:
Դիւցազներգութեան առաջին մասին մէջ վառ եւ գեղեցիկ կերպով կը նկարագրուի Սանասար ու Բաղտասար եղբայրներուն քաջագործութիւնները: Դիւցազուն եղբայրներն իրենց մօր հետ կը բարձրանան անառիկ լեռները, հսկայական քարերով այնտեղ կը հիմնեն ամրոց մը զոր կը կոչեն Սասուն (ցասում): Դիւցազներգութեան դանազան փոփոխակներուն մէջ այսպիսի մեկնութիւն մը կը տրուի Սասուն անունին: Աւելի ճիշդ, ժողովրդական պատմիչները այսպէս են այդ ձեւով ընդգծել Սասունի հետ կապուած դէպքերու ընկերային նշանակութիւնը, անոնց տալով ժողովրդական ընդհանուր ցասումի մը իմաստ մը:
Դիւցազներգական տեսակէտով՝ պարզ, աքանչելի գոյներու տակ նկարագրուած են առասպելական հերոսներ՝ Սանասարն ու Բաղտասարը, պայքարով ու վտանգներով լեցուն անոնց կեանքը, յաղթանակը կատաղի թագաւորին զօրքերուն դէմ:
Երկրորդ մասին գլխաւոր հերոսն է Սանասարի որդի Մհերը: Ան է որ ժողովուրդը կը փրկէ սովէն, կ'ոչնչացնէ հրէշ-գազանը որ ինկեր էր մեծ ճամբուն վրայ եւ կտրեր էր կապը Մհերի հայրենիքին եւ դրացի երկիրներուն միջեւ: Եւ վերջապէս կը մեռնամարտի բռնակալ Մսրայ Մելիքի հետ եւ երկիրը կ'ազատէ կեղեքիչներուն հարկ վճարելու պայմանէն:
Երրորդ մասին մէջ նկարագրուած են Մհերի որդւոյն՝ Սասունցի Դաւիթի քաջագործութիւնները: Մհերի մահէն վերջ նորէն կը ստեղծուի թշնամի պետութեան լուծին ճնշումը: Մսրայ Մելիքի զօրքերը կուգան կը մտնեն Դաւիթի հայրենիքը, հարկ հաւաքելու, կիները, աղջիկները, անասունները եւ ոսկին տանելու:
Ցասումով բռնկած, Դաւիթ կը նետուի այդ զօրքերուն մէջ, որոնք հարկ կը հաւաքէին, կը խորտակէ գիտաններուն դուռները, կ'ազատէ կիները, կը ջախջախէ Մսրայ Մելիքին զօրքերը եւ դուրս կը վռնտէ հայրենի սահմաններէն:
Այս անգամ Մսրայ Մելիքն իր ամբողջ զօրքով անձամբ կը քալէ Սասունի վրայ: Սասնոյ դաշտերը կը ծածկուին թշնամի զօրքին անթիւ եւ անհամար վրաններով: Սարսափը կը բռնէ ամբողջ երկիրը: Եւ ահա Մելիքի զօրքին դիմաց կ'ելլէ 14 տարեկան հայ դիւցազն մը, պատանի Դաւիթ:
Դաւիթ օժտուած է ազնուութեամբ եւ վեհանձնութեամբ: Երբ կը տեսնէ որ իր առջեւ Սասնոյ ամբողջ դաշտը ծածկուած է թշնամի զօրքերուն անհամար վրաններով, պահ մը կը տարակուսի իր ուժերուն մասին, բայց եւ այնպէս չուզեր յանկարծակի յարձակիլ թշնամիին վրայ: Ուստի բարձր լեռներէն ահեղ ձայնով նախ կը զգուշացնէ թշնամին.— Ով քնած է՝ թող արթննայ, ով արթուն է՝ թող վեր կենայ, ով որ կացած՝ թող զէնք կառնի, ով զէնք կառնի՝ թող թամբէ նստի. ով թամբել է՝ թող ձի հեծնի, ու թող չասեն թէ Դաւիթը գող եկաւ՝ գող գնաց:
Ու կը յարձակի թշնամի զօրքերուն վրայ, կը ջախջախէ զանոնք: Կռիւին մէջ, Մսրայ Մելիքի բանակէն ծերունի դինուոր մը կը մօտենայ Դաւիթին եւ կ'ըսէ թէ այդ բոլոր դինուորները իրենց բարի կամքով չէ որ եկած են կռիւի դաշտ, անոնք բոլորն ալ մեր մարդիկ են, չքաւոր: Անոնք եկած են ստիպումի տակ, ձգելով իրենց երեխաները, տուները, վարուցանքը: Դաւիթ թող խղճա՛յ այդ մարդոց: Այդ մարդիկը չէ՛ն իր թշնամիները: Դաւիթի բուն թշնամին Մսրայ Մելիքն է: Պէտք է անոր հետ կռուի հայ դիւցազունը:
Դաւիթ կը համաձայնի ծերունիին եւ կը դադրեցնէ կռիւը: Կը սպառնայ դէպի Մսրայ Մելիքի վրանը, մենամարտի կը կանչէ զայն: Իր գերակշռութեան գիտակից, առաջին հարուածի իրաւունքը կը թողու թշնամիին: Ցետոյ ինք կ'ուզէ զէնքը եւ մէկ հարուածով կ'ոչնչացնէ իր ժողովուրդին թշնամին:
Մելիքի գործը վերջացնելէ վերջ, պատանի դիւցազունը պատգամ կը կարդայ Մելիքի սարսափահար զօրքերուն.
— Ես չեմ ուզեր ուրիշին հողերը եւ ուրիշին բարիքը, գացէք ձեր հայրենի երկիրները, զբաղեցէք աշխատանքով եւ այլեւս երբեք մի փորձէք ձեռք բարձրացնել այլ ժողովուրդներու անկախութեան վրայ:
Գեղեցկութեամբ եւ խոր զգացումներով տոգորուած են այն դրուագները, որոնց մէջ նկարագրուած է Դաւիթի սէրը դէպի Խանդութ խաթունի մասին: Բայց շատ աւելի գեղեցիկ է վերջաբանը: Դաւիթի որդին, փոքր Մհերը, կը փակուի քարանձաւին մէջ: Ան պէտք է այնտեղ ապրի երկար տարիներ, դուցէ եւ դարեր, Քարանձաւէն դուրս պիտի ելլէ այն ատեն միայն, երբ կործանի ամբողջ աշխարհ եւ վերաշինուի նոր աշխարհ մը:
Այդ հաւատքին մէջ կ'արտացոլայ հայ ժողովուրդին նուիրական իղձը,— աշխարհի անարդարութիւններուն դէմ դառնացած՝ հայ ժողովուրդը կը սպասէ լուսաւոր օրերուն:
*** Փրոֆ. Օրբէլեան, որ այս միջոցիս Երեւան կը գտնուի, յանուն Գիտութեանց Ակադեմիային, յայտարարեց թէ Կոմարովի նախագահութեան տակ Գիտութեանց Ակադեմիան նիստ գումարած եւ հաւանութիւն տըւած է որ «Սասունցի Դաւիթ»ը հրատարակուի Լեզուի եւ Գրականութեան Ուսումնարանին ծախքերով: Միւս կողմէ Երեւանի մէջ պիտի կազմակերպուի ցուցահանդէս մը, որ պիտի ներկայացնէ այդ ժողովրդական դիւցազներգութեան կազմութեան նախորդող շրջանը (8—11դար): Այդ նըպատակով Երեւան զրկուած է ակադեմիական Օրբէլեանը: Լէնինկրատի էրմիթաժ թանգարանին մէջ եւս պիտի տրուի ցուցահանդէս մը, նուիրուած հայ ժողովուրդի մշակոյթին:
«Սասունցի Դաւիթ»ի յիսուն փոփոխակներէն՝ Փրոֆ. Մ. Աբեղեան, Գ. Արով եւ Ղանալանեան կազմած են ամբողջական բնագիրը, որ պիտի հրատարակուի ռուսերէն լեզուով,— յառաջաբանը պիտի գրէ փրոֆ. Օրբէլեան:
Գիտութեանց Ակադեմիային մէջ խօսք առած են նաեւ Դերժավին եւ Ձեյտլին, որոնք գնահատութեամբ խօսած են «Սասունցի Դաւիթ»ի պատմական եւ մշակութային արժէքին մասին,— այդ գործին մէջ կը մարմնանան հայ ժողովուրդի հերոսութիւնը, խիզախութիւնը, հայրենասիրութիւնը: Ակադեմիան հանդիսաւոր նիստեր պիտի կազմակերպէ յոբելեանին առթիւ:
Հայաստանի նկարիչներն ալ, յոբելեանին առթիւ, պիտի կազմակերպեն ցուցահանդէս մը, ուր պիտի ցուցադրուին հետեւեալ նկարները,— «Դաւիթի պայքարումը Արաբներու կռիւ», «Բագրեւանդի մէջ ապըստամբներու ճակատամարտը արաբական բանակին դէմ», «Դաւիթի եւ Մսրայ Մելիքի կռիւը», «Միհերի ապստամբները», Մհերի եւ Մսրայ Մելիքի մենամարտը», «Հայերն ու Վրացիները միասնաբար կը պաշտպանեն իրենց երկիրը աշխարհակալներուն դէմ»:
Պիտի ցուցադրուին պատմական արժէքով քանդակներ,— Դուինի, Համլերդի մաքէթները եւ նկարները:
Ցուցահանդէսին պիտի մասնակցին Մ. Սարեան, Հ. Կոջոյեան, Գ. Գիւրջեան, Ա. Սարգսեան, Ս. Ստեփանեան, ևն 45 արուեստագէտներ:

Էմիլ Վանտէրվէլտ

Էմիլ Վանտէրվէլտ, որուն մահը հաղորդեցինք անցեալ օր, ծնած էր Պրիւքսէլի արուարձաններէն Իսէլի մէջ, 15 յունուար 1866ին: Հայրը դատաւոր էր եւ գաւառի՝ Ֆլաման հասցորդի մը: Մայրը աղջիկը Պօր-տոյի կօշկակարի մը:
Տասնեւհինգ տարեկան չկար տակաւին, երբ մտաւ Պրիւքսէլի համալսարանը, հետեւելով իրաւագիտական եւ ընկերաբանական ճիւղին: Ուսումը աւարտելէ վերջ ատեն մը կը գործէ իբրեւ փաստաբան եւ դասախօս ընկերաբանութեան: Բայց շուտով կը մտնէ քաղաքական կեանքի մէջ: Ազատական աւանդութիւններով սնած, ուսանողութեան առաջին օրերուն խոկ կը յարի երիտասարդ ազատականներու կազմակերպութեան, բայց Փրուտոնի վարդապետութիւնը կը փոխէ իր քաղաքական ուղղութիւնը, այնպէս որ տասնեւվեց տարեկանին՝ կը միանայ ընկերվարականներուն: 1885ին կ'անդամակցի Իսէլի բանուորական կազմակերպութեան: 1886ին, Շարլըռուայի բանուորական ողբերգական կռիւներէն վերջ, կը մօտենայ վալոն պրոլետարներուն, ցոյց մը առթիւ, զոր նկարագրած է պէլժ բանուորական կուսակցութեան մասին գրած իր պատմական գործին մէջ: 1888ին կը յաճախէ բժշկական համալսարան, ուր կը ճանչնայ Լուի մը Պրուքեր: Այլեւս ամուր կապուած է ընկերվարական շարժման: Իր առաջին հրատարակութիւնը կ'ըլլայ ուսումնասիրութիւն մը գործատիրական հաստատութեանց մասին: Երիտասարդ ընկերվարականը այլեւս Փրուտոնի կոյր աշակերտ մը չէ, ան կարդացած է նաեւ Փալէփը եւ Մալոնը: 1889ին կը մասնակցի Բ. Միջազգայինի առաջին համագումարին, ուր կը ծանօթանայ Լիպքնեխթի եւ Պէպէլի հետ: Այնուհետեւ պահ մը կը կրէ էնկէլսի ազդեցութիւնը: Ցետոյ ուսումնասիրելով Մարքսը, կ'իւրացնէ Մարքսեան վարդապետութիւնը,— «շատ յամրաբար կրեցի Մարքսի ազդեցութիւնը, կ'ըսէր ինք՝ Էմիլ Վանտէրվէլտ, ահա թէ ինչու դուտ մարքսական չեղայ, ինչպէս Մանը, բայց հետզհետէ տեսայ որ իմ ձախակողմս գտնուող մարքսիստները ժամանակ մը վերջ կը գտնուէին իմ աջ կողմս»:
1894ին կ'ընտրուի Շարլըռուայի երեսփոխան,— այնուհետեւ մինչեւ իր մահը մնաց խորհրդարանին մէջ, ուր կը ներկայացնէր ընկերվարականներու չիտը, բայց չուտով ճանչցուեցաւ առաջնորդ ամբողջ պէլժ բանուորական կուսակցութեան: Այդ հանգամանքով ալ կը մասնակցի բանուորական բոլոր պայքարներուն:
Միեւնոյն ատեն մեծ դեր կը խաղայ Միջազգայինի ծոցին մէջ, որու նախագահ կ'ընտրուի եւ նախագահ կը մնայ երկար ժամանակ:
1914ին, երբ գերմանական բանակը կը խուժէր Պելճիքայէն ներս, նախարար է արդէն: 1916—1918 Թուականներուն՝ պարենաւորման նախարար: 1918—1921 Թուականներուն՝ դատական նախարար եւ փոխ-վարչապետ: Այդ հանգամանքով էր, որ կարեւոր բարեփոխումներ կատարեց դանազան օրէնքներու մէջ, մասնաւորաբար արգելեց ալքոլին ազատ վաճառումը:
Նախարարի իր դիրքը երբեք արգելք չեղաւ կուսակցական իր գործունէութեան, ոչ ալ պատճառ մը որ չմասնակցի բանուորական ցոյցերուն,— արդարեւ, Էմիլ Վանտէրվէլտ, դատական նախարար, յաճախ կ'անցնէր Մայիս Մէկի բանուորական թափօրներուն գլուխը:
1925—1927 արտաքին նախարար է: Այդ հանգամանքով կը ստորագրէ Լոքառնոյի դաշինքը:
1927—1935 իր կուսակցութիւնը ընդդիմադիր կը մնայ կառավարութեան: 1935ին Վանտէրվէլտ կը մտնէ Վան Զէլանտի դահլիճին մէջ, նախ իբրեւ անպաշտօն նախարար, յետոյ իբրեւ առողջապահական նախարար: 1936ին, անհամաձայն մնալով վարչապետին արտաքին քաղաքականութեան, կը հրաժարի:
Այնուհետեւ կը շարունակէ իր պայքարը, յանուն ընկերվարութեան աւանդական սկզբունքներուն եւ վասն հանրապետական Սպանիոյ պաշտպանութեան: Կը մեռնի 72ը լրացուցած, ծերունի թէեւ մինչեւ վերջ աշխոյժ:
Մեծ թիւ մը կը կազմեն գործերը, որոնք կը վերաբերին ընկերվարութեան, իրաւագիտութեան ընկերաբանութեան, արուեստի, կրօնքներու պատմութեան, գիտութեան: Ծամբորդած է Ռուսիա, Պաղեստին, Չինաստան: Ընկերվարութեան մասին իր գրած գիրքերէն ոմանք դասական դարձած են այլեւս Ֆրանսայի մէջ, մասնաւորաբար Հաւաքականութիւնը եւ Արտադրական բնաշրջումը, Մեծ նիւթականութիւնը ընդդէմ պետութեան, Ընկերվարական համագործակցութիւնը, ինչպէս նաեւ Մանի հետ կատարած իր գրավէճերէն՝ Ո՛չ, մարքսիզմը չէ սնանկացած:
Կատաղի ընթերցող մըն էր, կանոնաւորաբար կը հետեւէր գերմաներէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն լեզուով լոյս տեսած նոր հրատարակութիւններու: Բազմակողմանի մտաւորական մըն էր, ծանօթ՝ ոչ միայն պատմութեան, բժշկութեան, փիլիսոփայութեան, այլ եւ արուեստի վերաբերեալ վէճերու:
Եւ վերջապէս պէտք է արձանագրել նաեւ որ Ժօրէսէն վերջ կը համարուէր Միջազգայինի ամէնէն ուժեղ հռետորը: Կը խօսէր անթերի լեզուով, կատարեալ արտասանութեամբ մը եւ վճռական ձայնով մը որ մասնաւոր ծանրութիւն մը կուտար իր բառերուն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մուրացանի վէպը, «ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ»: Տեղեկացնել «Յառաջ»ի:

եկեղ...:
Զինք կը շարունակէ տեղալ աւելի խելայեղ թափով մը: Մութ է: Ծաղկանոցի ճերմակ սիւռոցը մթնշաղ կը ձգէ խաւարին մէջ: Մօրաքոյրս վառեր է մոմը՝ որ մեր անշուք ու մերկ սեղանին վրայ կը պլպլայ:
Մտածումներու անելին մէջ ընկղմած լուռ ենք: Ո՞վ կրնար չափել մեր հոգեկան տուայտանքը: Ո՞վ կըրնար մոռնալ ու մոցնել մտասար անցեալը,— յիշատակի, յոյզի յաւիտենապէս գոց այդ դուռը՝ որուն առջեւ կը կողկողէինք այդ գիշեր...:
Իրարմէ հեռու՝ իւրաքանչիւրս անկիւն մը կծկուեր էինք: Մեր սաւաներու ճերմակ պատերուն վրայ կը դըծագրուէին տխուր ձեւերով: Այդ անբարբառ լռութեան մէջ, դուրսը թեթեւ ոտնաձայներ լսուեցան: Սեննաքէն դուռը մէկէն ի մէկ բացուեցաւ կռնակի վրայ: Աղջիկները զդրդացին: Եւ օդի պաղ հոսանքի մը հետ, ձիւնաթաթախ աղջիկ մը փոթորկի պէս ներս մտաւ, եռեւէն քաշելով պղտիկ մուրացիկ մը:
Այս վերջինը կիսամերկ էր եւ բոպիկ: Ծառն ի խուռն մազերուն վրայ դիզուեր էր ձիւնը: Դէմքը կապտած՝ աչքերը կոպիճներէն դուրս ինկած՝ աղաղուն, հէգ է'ակ մըն էր, որ կը մարմնացնէր անհնարին թշուառութիւնը: Եւ կը դողդղար անընդհատ:
Աղջիկը՝ Ջալխօն էր: Տարուան 5—6 ամիսը՝ մօրը հետ՝ չերամարուծական աշխատանքներու կը ծառայէր օրավարձով. մօրաքրոջս տունը:
Անապարանքով գոցեց դուռը: Եւ առանց նստելու խօսիլ սկսաւ ան: Ցայտնի էր որ վազեր էր ձիւնին վրայ եւ շնչասպառ էր:
— Ֆաթո՛ւն քոյր, մեր տունէն քիչ հեռու, պարիսպներուն մօտ գտայ այս Հայու տղան: Թուրք լակոտներ պաշարեր էին, եւ խոշորդամակներով զինուած՝ կը տանէին զայն մորթել ձիւնին վրայ: Շատ էին թիւով: Ուղեցի ազատել զինքը: Ուստի մէկ քանիին հետ կռուեցայ, ապտակեցի, մէկուները համոզեցի, եւ 40 փարա տուի, որ երթան լէղլէղի շաքար գնեն: Շատ մեծ դժուարութեամբ տղան ձեռք ձըգեցի: Ճամբան երկար էր: Զինադագներով կը հալածէին մեզ: Կը վախնայի անոնցմէ աւելի մեծերուն ուշադրութիւնը գրաւելէ: Կողմնակի փողոցներ մտայ: Բարեբախտաբար մութը կոխեց: Ցետոյ ժպիտով մը աւելցուց.— «Քեզի նուէր բերած եմ զայն»:
Սեննաքին տաքութիւնը ազդեց նորեկներուն վրայ: Զինի հատիկները սկսան հալիլ եւ կաթկթիլ: գունաւոր կապերտին վրայ՝ դրան մօտ՝ ուր կեցած էր Ջալխօն՝ պզտիկին ձեռքէն բռնած:
Մեր արիւնը մեր երակներուն մէջ սառեցաւ: Այլայլեր էինք: Մեր լեզուն կապուեր էր. չէինք կրնար խօսիլ: Ուրեմն թուրք լակոտներն ալ կ'ուզէին ճաշակել արեան պատճառած հրէշային հաճոյքը: Թող չըսուի թէ, գաւակները անմասն մնացին մարդասպան հայրերու մեղսակցութենէն:
Քիւրտ աղջիկը մեզի կը նայէր: Չէր կրնար ըմբռնել թէ ինչի՛ր կը դառնային մեր ներսի զէն: Իրեն տեսքը կը թուէր թէ իր նուէրը պէտք եղած ընդունելութիւնը չգտաւ մեր մօտ: Ուչքերուն մէջ դղջում կար: Ուրեմն պարապ տեղը ճակատեր էր: Այսպէս ալ ատեն դուրսերը մնացեր էր, Հայու տղու մը համար միայն: Ի՞նչ անօգուտ ու յիմար աշխատանք:
— Այդ դրամը՝ մայրս ինծի տուեր էր փաղուան հացը գնելու համար. ըսաւ ան, քիչ մը աւելի հեզօրէն:
Իր ձայնին մէջ բողոք կար: Եւ նայուածքին մէջ յանդիմանութիւն: Ա՛լ ծըեր էր հալածական հայորդիի ձեռքէն, որ կը կենար չոփը, վհատ, գլխիկոր, խաղալիկ ճակատագրի ու դիպուածի:
— «Լաւ ըրած ես, Ջալխօ՛, աղջիկս. կը վարձատրեմ քեզ, յուսադրեց մօրաքոյրս եւ ներքնասենեակ մտաւ:
Մահուան ճիրաններէն գեռ նոր ազատած պզտիկ ցեղակիցիս մօտեցայ: Բռնեցի ձեռքէն. փայփայեցի զայն: Աղջիկները իրարու կը զարնուէին, մերկ ու նիհար կուրծքը կ'ելեւէջէր հեւ ի հեւ: Ուրա՛ն չարչարուեր էր:
Վարդագոյն մետաքսէ, քառակուսի շղարշ մը ձեռքին մէջ, մօրաքոյրս մտաւ Ջալխոյին: Ի՛նչ ուրախութեամբ ընդունեց զայն, աչքերը շողացին անսահման հիացումով: Ծըռնկով ծալլեց եւ ծոցը դրաւ իր նըւէրը, ինքնիրեն խօսելով.
— «Պայրամին ճակատս առով պիտի զարդարեմ»: Պզտիկ արծաթ դրամ մըն ալ ափին մէջ սեղմած՝ դուրս ելաւ ան, ձիւնին մութին մէջ անհետացաւ:
Գործի վրայ էինք: Սեննաքէն՝ խոհանոց, ներս ու դուրս: Մօրաքոյրս ճերմակեղէններու պահարանները բացած՝ պէտք եղածները կը գտնէր պզտիկին համար: Քիչ վերջ ան պիտի օգնէր մուրացիկի սղատառ ձորձը:
Նկարներուն մէջնալը գարձնել կը փնտռէի գանդըրահեր անուշիկ տղեկը: Կը ժպտէր թախծոտ, եւ իր խմաստուն շրթունքները կ'ուզէին բանլ շատ քաղցր բաներ:
— Ահա իմ տեղս ընդունեցէ՛ք, սիրեցէ՛ք այս թշուառ եղբայրը, շա՛տ տանջուեր է...
Գիշերը կը յառաջանար: Ամանորի ցուրտ ձմեռ, տօնական գիշեր: Արթուն էինք: Մօրաքոյրս կը խօսէր, ծրագիրներ կը շինէր.— Միհրանիկի անունովը պիտի կոչէր զայն: Կը բոլէր 1916ի առաջին օրը: Գոյնզգոյն թշուառութիւններ, համանման, անշուք, ժամանակաւոր՝ պիտի անճիտէին մնացած Հայերը: Բայց մենք ուրա՛խ էինք: Ան կը քնանար անխռով, լըւացուած ու մաքուր: Քանի մը օրէն, երբ ինքզինքը գտաւ, պատմեց իր 10 տարեկան տղու տառապանքները:
Քիւրտ մը արիւնալի սարսափներու մէջ յափշտակեր է զինքը մօր կողքէն: Կը տանի իր տունը իբրեւ ստամատղիկ ծառայ, անօթի եւ մերկ:
Օր մը կը յուսահատի, կ'ընդվզի ինքն իր դէմ եւ կ'որոշէ փախչիլ հեռանալ: Ճամբայ կ'իյնայ կը քալէ երկար, անծանօթ ուղղութեամբ: Կը նշմարէ ճամբորդներ, կը մօտենայ եւ անոնց խօսակցութենէն կը հասկնայ՝ քաղաք կ'երթան: Գաղտագողի կը հետեւի անոնց: Ուշ ատեն կը հասնի քաղաք եւ պարիսպներուն տակ կը պահէ ինքզինքը: Կը թափառի այդ տեղերը ապաստան մը գտնելու յոյսով: Քիչ վերջը կը պաշարուի թուրք լակոտներու վոհմակէն՝ որոնք խոհանոցի դանակներով կը զինուին: Եւ հրաշքի մը պէս կը հանդիպի բարերար Ջալխօն:

×

Միհրանի՛կ— Ֆրանսայի հայաշատ պզտիկ քաղաքներէն մէկուն մէջ՝ ընտանիքի հայր է արդէն աշխոյժ եւ պատուաւոր: Իր պարկեշտ աշխատանքով հիմնած է իր սեփական տունը եւ գործը:
Ամէն Նոր Տարիի չի մոռնար յիշել իր ազատարարը,— այն հոանդուն ու արիասիրտ Քրտուհին— որ կը մնայ լուսաւոր գիծ մը մեր խաչակրութեան սեւ ճամբուն վրայ:
Ցիշատակի՛դ դիրկ մը ծաղիկ եւ համբոյրներ. բարի Ջալխօ: Քու նըւէրդ անգին գանձ է, կեանք ու արեւ է:

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

** Փարաքարի եւ Շէնգաւիթի կաշը, որմէ կը պատրաստուին ծաղկամաններ, մոխրամաններ եւ կաղամարներ, պիտի օգտագործուի նաեւ կըղմինտրի շինութեան համար:
** Դիլիջանի սանաթօրիոմին մէջ դարմանուած են 1112 հոգի նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսներուն ընթացքին,— այժմ կը նորոգուի սանաթօրիոմը, որու վրայ պիտի ծախսուի 300 հազար րուբլի:
** Այս տարի Հայաստանի ջրային վարչութիւնը շինած է մեծ ու փոքր 17 ջրանցքներ եւ մէկ ջրամբար, իսկ նորոգած է 8 ջրանցքներ: Ծախսած է երկուքուկէս միլիոն րուբլի:
** Ուզունլարի մէջ լրացաւ շինութիւնը միջնակարգ վարժարանի մը, որու վրայ ծախսուած է 270 հազար րուբլի: Դպրոցը ունի 25 սենեակ եւ աշխատանոց, գրադարան, խաղասրահ:

գիտել կուտան թէ Մ. Նահանգներու բողոքը հետեւանք է հրէա–կան խաղերու: Երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները միշտ լարուած կը մնան, քանի որ պայքարը կը շարունակուի փոխա-դարձաբար:

ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՏԻԺ կը սպառնայ 17 ամբաստանեալներու, որոնք ձերբակալուած են, ահաբեկում սարքած ըլլալով Հիթլէրի, Կէօրինկի եւ Կէօպէլսի դէմ: Դատավարութիւնը պիտի սկսի յունուարին: Ամբաստանեալներուն գլուխը կը գտնուի հրապարակագիր մը, Նիքիշ, որուն համար կ'ըսեն թէ դաւը սարքած էր քանի մը շաբթուան մէջ:

ՉԵԽԱԿԱՆ ՄԵԾ ԶԻՆԱԳՈՐԾԱՐԱՆԸ, Շքօտա, գերմանական հսկողութեան տակ ինկած է, իբրեւ հետեւանք նոր կացութեան: Այս պարագան մեծ վրդովում պատճառեց Փարիզի մէջ:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ **ՖԻԼԻՊ ԵՂՈՒԶԵԱՆԻ**
Յունուար 15ին. **Colleéeի** սրահին մէջ
Նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխառնել:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսած դրկել 1939 Յունուար 1էն

ՓԱՐԻԶ.— Լ. Փափ.
ԳՈՒԱ ԳՈԼՈՆԳ.— Ա. Յով.
ԿՈՒՏԱՓԵՇՏ.— Ն. Փալ.
ՓՈՒԱԹԻԷ.— Շ. Միք.
ԼԻՈՆ ՎԷԶ.— Հ. Գ.
ԻՒՆԻՈՆ ՍԻԹԻ.— Օր. Ա. Ա.

Ընկեր Թորգոմ Ղազարեան (Սէն Շամոն) կը յայտնէ ծնունդը իր անդրանիկ մանչուն՝ ՎԱՐՈՒԺԱՆի:

×

Ընկեր Արամ Տէմիրճեան (Սէն Շամոն) կը յայտնէ ծնունդը իր անդրանիկ աղջկան՝ ՃԱՐՈՒՀԻ ԱԼԻՍի:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 1 Յունվ. (Նոր Տարի) եւ Ս. Ծննդեան 3րդ օրը 8 Յունուար եկեղեցւոյ մէջ Ս. Պատարագի արարողութիւնները կը կատարուին նուաձայն եւ դաշնամուրով, գիւղին երիտ. Երկսեռ Միութեան երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Գ. Վահրամ Էլմաճեանի: Կը պատարագէ Տ. Աւոուէ քհնյ. Փայլակ:

Կը հրաւիրուին շրջանիս ազգայինները:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Բնիկ Էֆքէրէցի (Կեսարիա) Դրիգոր Թունտուեան, որուն հասցէն էր5, Rue de Pourtour, Meudon (S et O), կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ B. Stepanianի, 16 Bld. Michel, St. Juste, Marseille:

— Կը փնտռեմ եղբայրս՝ Անդրանիկ Տէօքմէճեան որ Կեսարիոյ որբանոցէն փոխադրուած էր Իզմիր: 1922էն Իզմիրի աղէտէն փոխադրուած է Գալա-լայի (Յունաստան) որբանոցը: Իր մասին լուր ունեցող ընկերներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Հայկուհի Եալլարեանի, 26 Rue Louis Blanc, Lyon, (Rhône), France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ
ԳՐԳԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

Ի. տարի

Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ:

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine) France:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՎԻՆԵՈՆԷՆ Գ. Վարդերես Մինասեան իր եղբօր մահուան տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 50 ֆրանք Յ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան, 50 Ֆր. Փարիզի Աղքատախնամին: Ստանալ «Յառաջ»ի Վարչութենէն:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի, ՖՐ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ, ՄԱՐՏ 19... ՄԻՈՒԹԻՒԱԼԻԹԷի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Փու. կոմ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 3 Յունուար երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ:

ԵՂԱՆԱԿԻ ՓԱՅԼՈՒՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
7 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս
ՍԱԼՈՆ ԳՈԼԻՋԷԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին: Պարահանդէսին պիտի նուագէ նըշանաւոր **Jazz Paladium de Londres**

Ներկայացում եւ պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր
8 Rue Jean Goujon, Մէթրօ Շանզ Էլիզէ - Քլէմանսօ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ **ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ**

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳԱՐԻԷԹԵԱՆի, կը մասնակցին՝ Տիկիններ ԳԱՅԵԱՆԻ, ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱՋԱՅՐ եւ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆ, Գ. Գ. ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ.

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թաւխա ԳԱՐԵԳԻՆ, ժամը ճիշդ 7ին կը սկսին եւրոպական պարերը: Ընտիր նուագախումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍՔԻի.

Ձախ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Տոմսերը կը ծախուին, Դրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 13 Rue Richér, Paris (9), Ս. Հալվաճեան, 4, Rue d'Alexandrie, Peris (2), հանդէսին օրը կէսէն:

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆրանք:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՄԲԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

1 Յունուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին ընկերվարականներու սըրահին մէջ, 149 bis, Avenue d'Argenteuil, Անիէռ:

Երգ, արտասանութիւն, պար եւ զանազան դպրոցական խաղեր:

Մուտք՝ 5 եւ 3 ֆրանք

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՕՓԵՐԱՅԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ **ԹԷՐՋԻՊԱՇԵԱՆԻ**
ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Տեղի պիտի ունենայ 1 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին
Salon MASSILIAի մէջ, **1 Rue Roux de Brignolle,** Մարսէյլ:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ
Ա. մրցանակ Մարսէյլի պետական երաժշտանոցէն
(Grand prix Wicart)
7 Յունուար, Շաբաթ ժամը 21ին, **Salle Emile Zola**
Մուտք՝ 4, 6 եւ 10 ֆրանք:

Le Gerant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme — PARIS (13) Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
3
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI
3 Janvier
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3928 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՐՈՇԱԼ ԵՒ ԳՈՐԾԵԼ

Ի՞նչ կը թելադրէ այն ընդհանուր կացութիւնը, որուն խտացեալ պատկերը ներկայացուցինք վերջացող շաբթուն: Թէ միջազգային եւ թէ՛ հայկական ճակատին վրայ։

Ամէն բանէ առաջ՝ արթնութիւն եւ պայծառատեսութիւն։ Յետոյ համախմբում ուժերու եւ կազմակերպութիւն: Ու վերջապէս հիմնական աշխատանք, բոլոր ճակատներուն վրայ:

Երկար խորհրդածութեանց չի կարօտիր միջազգային կացութեան պատկերը, իր անստոյգ, յաճախ վրդովիչ ելեւէջներով:

Իրականութիւն է որ ամբողջ աշխարհ կը զինուի, կանխելու կամ փութացնելու համար չարաչուք ընդհարումներ: Ամէնէն տկար իշխանութիւնն ալ կը քամէ իր ժողովուրդին երակները, մէջտեղ դնելով սրտառուչ նշանախօսքեր։

Ծիծաղելի պիտի ըլլար որ եւ է դեր վերագրել մեր ցիրուցան բազմութեանց, այս ընդհանուր խառնիճաղանճին մէջ: Մեր ձգտումը պիտի ըլլայ յստակօրէն դատել դէպքերու ընթացքը, եւ, մօտաւորապէս նախատեսելով գալիքը, կարելին փորձել, եթէ ոչ բան մը շահելու, գոնէ չարիքները սահմանափակելու համար:

Այս է որ կը կոչենք արթնութիւն եւ պայծառատեսութիւն։

Բայց, չի բաւեր տեսնել ու դատել: Տեսակէտներ պարզել կամ բանաձեւ մշակել։

Հարկ է գործել: Շարժման մէջ դնել փորձառութեան եւ իմաստութեան բոլոր գիտելիքները: Մանաւանդ որ --- թոյլ տուէք նորէն յիշեցնել-- այլեւս խաւարակուռ Ասիոյ խորերը չենք ինկած, այլ լուսացնցուղ ափերու վրայ, ի սփիւռս աշխարհի:

Այս ճակատին վրայ, առաջին հոգը, անշուշտ, կը կազմէ մեր թեւաբեկ հայրենիքը։

Ինչքան ալ սահմանափակ ըլլան մեր հնարաւորութիւնները, այս ճակատին վրայ, պէտք չէ պատրուակ ծառայեն անհոգութեան կամ անշարժութեան։

Մեր տեսակէտները կրնան տարբերիլ Հայաստանի կարգուսարքին, իշխանութեան կամ էութեան մասին: Բայց, կը կարծենք թէ ամէնէն մոլեռանդ հաւատացեալին իսկ ըմբռնած է որ բան մը փոխուեցաւ, խախտեցաւ վերջին երկու-երեք տարիներու ընթացքին։

Ուրեմն, կարելի չէ վիճիլ այնպէս ինչպէս մինչեւ հիմա:

Եթէ Երեւանը երես դարձուցած է մեզի, կամաւորապէս կամ հակառակ իր կամքին, այդ չի նշանակեր թէ մենք ալ քէն պիտի պահենք։

Ուրիշ ի՞նչ ունինք, իբրեւ խարիսխ, անոր կառչելու եւ կանգուն մնալու համար։

Բայց, այս պարագան իրաւունք չի տար նորէն հոլովելու քարացած եւ անամէջ ըմբռնումներ, պարզապէս ի հեճուկս այս կամ այն հոսանքին:

Եթէ անկեղծօրէն կ'ընդունինք որ բան մը փոխուած է-- դժբախտաբար դէպի գէշը --- ապա ուրեմն պէտք է փոխել դիրքեր բռնելու եւ գործելու եղանակներն ալ։

Օրինակ, ի՞նչ կը նշանակէ նորէն բարեկամութիւն խաղալ եւ պատկառելի գումարներ հաւաքել յանուն վերաշինութեան, երբ գիտենք որ Երեւան Բարեգործականի չէքերն անգամ չընդունիր, քար լռութիւն պահելով։

Հարցումը կ'ուղղենք աւելի բաց,--- ինչո՞ւ ձեռնարկներ չեն կատարուիր, ապահովութեան տակ առնելու համար Հայաստանի անունով հաւաքուած գումարները, որոնք մեծ մասով կը գտնուին պղտոր, կպչուն ձեռքերու մէջ:

Ո՞վ կ'երաշխաւորէ այդ գումարներուն եւ գալիքներուն անկորուստ պահպանումը, երբ իրաւատէրը ամէն յարաբերութիւն խզած է Հայկական Արտասահմանի, մինչեւ իսկ իր ամէնէն հաճոյակատար բարեկամներուն հետ։

Հօկերը վերածուեցան դիմակաւոր կոմիտէներու: Վերաշինացները կազմալուծուեցան, կամ կորսնցուցին իրենց գոյութեան իրաւունքը:

Արդ, ի՞նչ բանի կը ծառայեն անոնց հաւաքած դրամներն ու նիւթերը: Գոնէ անոնք խելք ըրա՞ծ են դրամատուն մը յանձնելու այդ հարստութիւնները, իբրեւ անձեռնմխելի աւանդ: Միեւնոյն ատեն հրապարակութեան տալով հաշիւները, ելքն ու մուտքը:

Բծախնդրութեան, տարրական պարկեշտութեան այս պարտականութիւնը ամէնէն առաջ կ'իյնայ իրենց՝ Հօկերու եւ Վերաշինացներու եւ ուրիշ գոյնզգոյն «բարեկամ» կազմակերպութեանց անդամներուն վրայ։

Թող չըսեն թէ անտեղի ենթադրութիւններ կ'ընենք: Մեր ականջին հասած են Հայաստանեան աւանդներու անավարի գործածութեան պատմութիւններ, որոնք աւելին գրել պիտի տային։

Հարցը շատ պարզ է,--- ինչ որ հաւաքեր են Հայաստանի անունով, պարտաւոր են ցուցակագրել եւ յանձնել դրամատուն, իբրեւ նուիրական աւանդ: Մինչեւ որ բուն իրաւատէրը ձայն տայ:

Ամէն պարագայի մէջ, հայրենիքն է այդ աւանդին տէրը, այսօրուան կամ վաղուան համար: Եթէ կարելի չըլլայ զայն անմիջապէս յատկացնել վերաշինութեան, ուրիշ պահանջներ չեն պակսիր Հայաստանի մէջ, լաւ կամ գէշ օրերու համար:

Մտահոգութեան ուրիշ պարագայ մը, Հայաստանի ճակատին վրայ, ապահովութեան խնդիրն է, որ կը պահանջէ լուրջ ուշադրութիւն:

Անշուշտ չէք սպասեր որ մանրամասնենք այդ հարցին զանազան երեւոյթները: Կը բաւէ սեղանի վրայ դնել խնդիրը, լայնօրէն քննելու համար, յարաբերութեանց խզման հարցին հետ, որ նոյնպէս պարտականութեան կը կանչէ մեզ, առանց հոսանքի կամ դասակարգի խտրութեան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Վարչապետին ծանրակշիռ յայտարարութիւնները

Դամասկոսէն կը հեռագրեն Դեկտեմբեր 31 թուականով .—

Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացման ձգձգումը եւ կարգ մը Ֆրանսացի վարիչներու ըրած յայտարարութիւնները ցաւալի տպաւորութիւն գործեցին երկրին մէջ: Ժողովուրդին յուզումը եւ յուսախաբութիւնը արտայայտուեցան խորհրդարանի երէկուան նիստին մէջ, ուր ազգայնական խմբակցութեան նախագահը, Շուքրի Քուաթլի եւ քարոզչութեանց դրասենեակին վարիչը, Ֆախրի Պարուտի կառավարութենէն պահանջեցին վերջացած ընկատել փոխանցման շրջանը եւ անկախութիւն հռչակել: Վարչապետը, Ճէմիլ Մարտամ պէյ, խօսք առնելով բացատրեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարին ցոյց տուած ընդդիմութիւնը դաշնագրին վաւերացման մասին: Յետոյ խստօրէն քննադատեց «Ֆրանսական քաղաքականութեան նոր ուղղութիւնը»: Շեշտեց թէ Փարիզ գտնուած ատեն զգուշացուցած է արտաքին նախարարը, թէ ծանր հետեւանքներ կրնան ծագիլ, եթէ դաշնագիրը չվաւերացուի եւ թէ անպաշտօն յայտարարութիւններ ըրած է այս մասին: «Կարելին փորձեցի Ֆրանքօ-սուրիական գինակցութեան համար: Մենք հաւատարմօրէն կապուած ենք դաշնագրին որ կը միացնէ մեր շահերը»:

Վարչապետը այս առթիւ յիշեց քննիչ յանձնաժողովի մը առաքման խնդիրը:«Հանրապետութեան նախագահը, երեսփ. ժողովը եւ կառավարութիւնը ամէն պարագայի մէջ պիտի մերժեն բանակցիլ այդ յանձնաժողովին հետ: Եթէ Ֆրանսա չուզեր պահել իր խոստումը, մենք պատրաստ ենք մեզ պաշտպանելու բոլոր միջոցներով, փրկելու մեր կեանքը եւ հարստութիւնը՝ անկախութեան համար»:

Յետոյ խորհրդարանը քուէարկեց կարգ մը բանաձեւեր, որոնց հետեւեալ տրամադրութիւնները կը պարունակեն.—

1. Սուրիոյ խորհրդարանը, անկեղծօրէն փափաքելով գինակցութիւն կնքել Ֆրանսայի հետ, կապուած կը մնայ Դեկտ. 26ին վաւերացուած դաշինքի բնագրին, որ կ'ապահովէ Սուրիոյ իրաւունքները: Եթէ սակայն Ֆրանսական խորհրդարանը ազատ է մերժելու գինակցութիւնը, չի կրնար ժխտել անոր բնական իրաւունքը անկախութեան մասին, որ նուիրագործուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտով։

2. Ուրիշ որ եւ է համաձայնութիւն յանձնուած չըլլալով իր վաւերացման, խորհրդարանը չեղեալ կը նկատէ իր կողմէ չճանչցուած որ եւ է պայմանագրութիւն կամ յաւելուած։

3. Խորհրդարանը կը ցաւի որ Ֆրանսական կառավարութիւնը, առանց բանաւոր պատճառի մերժած է յարգել իր յանձնառութիւնները: Այս առթիւ կը պարսաւէ անոր բռնած անորոշ դիրքը դաշնագրին վաւերացման հարցին մէջ եւ կը պահանջէ կառավարութենէն հսկել Սուրիոյ իրաւունքներուն վրայ, հաստատելով իր անկախութիւնը եւ միութիւնը եւ ստիպողաբար ձեռք առնել ազդու միջոցներ, անյապաղ առանձնելու համար բոլոր իշխանութիւնները:

4. Խորհրդարանը կ'արձանագրէ վարչապետին յայտարարութիւնները, որոնց համաձայն ան ինքզինքը ազատ կը նկատէ ստորագրուած որ եւ է պայմանագրէ կամ համաձայնութենէ։

5. Խորհրդարանը կը հրաւիրէ Սուրիացիները յարաբերութիւն չմշակել ո եւ է անհատի կամ յանձնաժողովի հետ, եթէ իրենց կարծիքը հարցնեն:

6. Խորհրդարանը ցաւ կը յայտնէ Լաթաքիոյ, Ճէպէլը Տրիւզի եւ Ճէզիրէի մէջ պատահած հակօրինական եւ ըմբոստական արարքներուն առթիւ, եւ կը պահանջէ կառավարութենէն ստիպողաբար վերջ դնել այդ կացութեան։

7. Խորհրդարանը կ'արձանագրէ թէ Սուրիոյ կառավարութիւնը համաձայն է իրեն հետ, նախկին բոլոր բանաձեւերուն վրայ:

Վարչապետը Քորսիկա գնաց, ապահովելով ելմտացոյցին վաւերացումը

Վարչապետ Պ. Տալատիէ, որ Փարիզէն պիտի մեկնէր կիրակի առտու ժամը 10ին, ճամբայ ելաւ կէս օրէն վերջը, ապահովելու համար 1939ի ելմտացոյցին վաւերացումը, նոր տարիէն առաջ։ Երեսփ. ժողովը եւ Ծերակոյտը գիշերը ցերեկին խառնած էին, համաձայնութիւն գոյացնելու համար շարք մը վիճելի կէտերու մասին: Պահ մը հարկ եղաւ գիշերանց արթնցնել երեսփ. ժողովին նախագահը, Պ. Էռիօ, որպէսզի ժամանակ չկորսուի: Վարչապետը երեք անգամ վստահութեան խնդիր յարոյց, եւ շահեցաւ: Երեսփ. ժողովը 229ի դէմ 353 ձայնով մերժեց համայնավար երեսփոխաններու մէկ բանաձեւը, որ կը պահանջէր ջնջել «կայծին» կամ կրճատման յանձնաժողովը (վարչական վերակազմութեան համար): Մերժեց նաեւ ընկերվարականներու մէկ բանաձեւը, նոյն հարցի մասին, 247ի դէմ 343 ձայնով, եւ վերջապէս համայնավարներու երկրորդ բանաձեւը, որ կը տրամադրէր տեղեկութիւններ քաղել անհատներու սեղանաւորական հաշիւներու մասին: Ելմտական նախարարը բացատրեց թէ 1940ին միայն կարելի է գործադրել այդ կանոնը, դրամատուններու մէջ եղած հաշիւներու մասին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐԸ Կ'ԱՒԵԼՑՆԵՆ ՈՉ-ԹՈՒՐՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք .—

Կրթական տեսչութիւնը նոր որոշում մը տուաւ, պէտք եղածին պէս ապահովելու համար Թուրք լեզուին եւ գիրին ուսուցումը փոքրամասնութեանց դպրոցներուն մէջ։

Թէեւ Թուրքերէն ձեռագրին ձեւը 4 տարիէ ի վեր փոխուած է եւ ներկայիս բոլոր նախակրթարաններու եւ միջնակարգ վարժարաններու մէջ նոր գիրին կազմուածքին համաձայն դասաւանդութիւն կը կատարուի, սակայն փոքրամասնութեանց դպրոցներու մէջ գիրի դասը տակաւին այս վարժարաններուն մնայուն ուսուցիչներուն կողմէ եւ Ֆրանսերէն գիրի դրութեամբ կ'ուսուցուի: Այս կերպով հին դրութեամբ գրել սորված ուսանող մը երբ պաշտօնական վարժարան մը կը փոխադրուի, գրելու տեսակէտէ ամբողջովին տգէտի մը կացութեանը կը մատնուի։

Փոքրամասնութեանց վարժարաններէն պաշտօնական դպրոցներ փոխադրուած շատ մը աշակերտներու պաշտպաններու կողմէ այս մասին կատարուած բողոքներուն վրայ, կրթական տեսչութիւնը փոքրամասնութեանց վարժարաններու գիրի խնդիրն ալ լուծած է, որոշելով որ շաբաթական երկու պահէ բաղկացած այս դասը եւս, այս վարժարաններու պաշտօնական Թուրք ուսուցիչներուն կողմէ եւ նոր գիրի ձեւով դասաւանդուի։

Կրթական տեսչութիւնը այս որոշումը տուած ատեն, նկատի ունեցած է նաեւ սա պարագան թէ, դպրոցի միջավայրէն, նոյնիսկ Թուրքերէն դասաժամերէն դուրս Թուրքերէն խօսելու եւ Թուրքերէն լսելու պատեհութենէն զրկուած աշակերտները, շաբաթը գոնէ երկու ժամ եւս Թուրքերէնի ուսուցիչներուն հետ շփման մէջ գտնուելով, մայրենի լեզուն իւրացնելու կարելիութիւնը ունեցած պիտի ըլլան։

Վարժարաններուն հաղորդուած այս որոշումին համաձայն, մինչեւ հիմա ամէն դասարանի մէջ շաբաթական 2 պահ ուսուցուած դասերուն վրայ 2 պահ եւս պիտի աւելցուի եւ այս դասերն ալ, միւս Թուրքերէն դասերուն նման Թուրքերէնի, պատմութեան եւ աշխարհագրութեան ուսուցիչներուն կողմէ եւ դասաժամը 75 ղրուշի փոխարէն պիտի տրուին:

*** Թուրքիոյ կրթական գործավար Սաֆֆէթ Արըքան եւ տնտեսական գործավար Շաքիր Քէսէպիր հրաժարեցան, առողջական պատճառներով: Կրթական գործավար նշանակուեցաւ Իզմիրի երեսփոխան Հասան Ալի Եիւճէլ, տնտեսական՝ դարձեալ Իզմիրի երեսփոխան Հիւսնի Չաքըր։

Հռոմ-Պերլին առանցքին ազդարարութիւնները

Իտալական թերթերը կը շարունակեն արծարծել Թունուզի խնդիրը: Արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ինֆորմացիոնի Ինթերնացիոնալի» (Միջազգային յարաբերութիւններ) նոր յօդուածով մը կը բացատրէ թէ «Թունուզը անհրաժեշտ է Իտալիոյ կեանքին համար եւ պիտի կազմէ գերագոյն փորձը այն յեղափոխական առանցքին (Հռոմ - Պերլին) որ ձեռնարկած է դարբնելու նոր Եւրոպան եւ որ պիտի յեղաշրջէ Եւրոպայի սկեպտիկ ուղեղները, եթէ հարկ ըլլայ փորձել զայն: Ամէնէն առաջ Ֆրանսացիները իրենք պէտք է մտածեն այս նոր իրողութեան վրայ, թէ իրենց եւ թէ Եւրոպայի համար: Մինչ Թունուզը Իտալիոյ համար կենսական խնդիր մը կը ներկայացնէ, Ֆրանսայի համար պարզապէս գերակշռութեան եւ հեղինակութեան հարց մըն է»։

Իտալական թերթը կը պահանջէ նաեւ Ճիպութին, գիտել տալով թէ «Իտալիա նուաճած ըլլալով Եթովպիան, չի կրնար հանդուրժել որ դէպի իր ափրիկ. կայսրութեան սիրտը տանող ամենամեծ երկաթուղին եւ ամենադիւրին նաւահանգիստը մնան Ֆրանսայի ձեռքը, Ֆրանսացիներու տրամադրութեան տակ, ֆրանսական հսկողութեան ներքեւ»։

*** Մարսէյլէն մէկ վաշտ զինուոր ճամբայ ելաւ դէպի Ճիպութի: Այս առթիւ իր խօսքը ուղղելով սպաներուն, 15րդ զօրաբանակին հրամանատարը, Զօր. Օրլի շեշտեց թէ իրենց դերը պիտի ըլլայ ապահովութիւն ներշնչել Ֆրանսական Սոմալիի ժողովուրդին, զանազան սպառնալիքներու դէմ եւ հռչակել Ֆրանսայի նուիրական իրաւունքները այդ երկրամասին վրայ «որ նուաճուած է իր զաւակներուն զոհողութեամբ եւ արիւնով»։

40 ԺԱՄՈՒԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ օրէնքին փոփոխման առթիւ, աշխատանքի նախարարը շարք մը հրամանագիրներ հրատարակեց, որով կը սահմանուի նոր կարգուսարքը, 1939 յունուար 1էն մինչեւ յունիս 30: Այսուհետեւ բոլոր հաստատութիւնները, բացի անոնցմէ որ ուղղակի կապ ունին հանրութեան հետ կամ որոնց գործունէութիւնը կը տարբերի համաձայն եղանակին, պիտի բանին մինչեւ 38 ժամ, պահելով 40 ժամուան կանոնը: Այն հաստատութիւնները որոնց գործունէութիւնը կապ ունի օդին փոփոխութեանց հետ, պիտի բանին 45 ժամ: Ուրիշ հաստատութիւններ՝ 38 - 45 ժամ: Այն հաստատութիւնները որ ուղղակի կապ ունին հանրութեան հետ, պիտի բանին 45 ժամ: Անհրաժեշտ է սահմանել աշխատանքի քննիչին մասնաւոր արտօնութիւնը, 40 ժամուան համար: Առեւտուրի եւ մեծ վաճառատուններու մէջ աշխատանքը սահմանուած է 42 ժամ, դեղարաններու համար՝ 42-44 ժամ, պանդոկներու, սրճարաններու, ճաշարաններու, կապելաներու համար՝ 45 - 50 ժամ եւն.։

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ խմբագրականով մը կը պահանջէ հրաժարեցնել Տալատիէի դահլիճը: «Պէտք է անհետանայ այս կառավարութիւնը, եւ որքան շուտ այնքան լաւ»։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ բանակին վերակազմութեան առթիւ, մօտերս սպարապետ պիտի նշանակուի Զօր. Ժորժ, յաջորդելով Զօր. Կամլէնի, որ կարգ մը պաշտօններ պիտի վարէ մինչեւ 70 տարեկանը։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ԱՆԽՈՐՏԱԿԵԼԻ ԲԵՐԴԸ»

Մինիխի համաձայնութենէն առաջ, կարգ մը պետութիւններ, որոնք դէմ էին վերաքննութեան, հսկելու քաղաքականութիւնն էին նախընտրած։ Չեխոսլովաքիոյ կրած ծանր հարուածը խորտակեց միջնաբերդը այդ քաղաքականութեան։ Եւ որովհետեւ ճակատը փլաւ, վտանգուած պետութիւններէն ոմանք սկսան պաշտպանողական քաղաքականութիւն մը վարել։

Թուրքիա մէկն է այս վերջիններէն։ Ան վտանգուած է երկու ուղղութեամբ. կամ՝ ենթակայ է 2 տեսակ նըւաճումներու,— տնտեսական - քաղաքական եւ հողային։

Շատեր չեն բաժներ այս կարծիքը։ Բայց մենք խորապէս համոզուած ենք ատոր։ Համոզուած է նաեւ ինքը՝ Թուրքիան։ Թերահաւատները մատնանիշ կ'ընեն Թուրքիոյ եղած օժանդակութիւնները։ Ինչպէս նաեւ՝ անոր զինակցական կապերը։ Զարմանալի թող չթուի, եթէ ըսենք թէ՝ մենք ճիշդ այդ «ապահովութեանց» մէջ կը տեսնենք Թուրքիոյ յարաճուն մղձաւանջը։

Այսօր, այդ «ապահովութիւններէն» միայն մէկի մասին կ'ուզենք խօսիլ։ Կ'ակնարկենք Պալքանեան Ուխտին։ Արդ, այս համաձայնութեան նըպատակն էր «փոխադարձ պաշտպանութիւնը՝ դրացի կամ ուրիշ պետութեան մը կողմէ՝ Ուխտին մասնակից ոեւէ պետութեան վրայ կատարուելիք յարձակման մը դէմ»։

Առենէ մը ի վեր, նոր ու բարդուած դեր մը կ'ուզուի տալ այդ ուխտին։ Ու այս նոր ծրագրին բարձրախօսն է թուրք մամուլը։ «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ, օրինակ, Եոնուս Նատի խմբագրական մըն է ստորագրած («Ճումհուրիյէթ», 17 Դեկտ. 1938) — «Պալքանեան համաձայնութիւնը եւ Պալքանեան ազգերը — կը գրէ,— որոնք ապահովեցին Պալքաններու խաղաղութիւնը, կրնան ապագային սեղմել զինուորական ու քաղաքական վիթխարի խմբակցութիւն մը, որ ի վիճակի ըլլայ դիմագրելու արտաքին որ եւ է յարձակում։ «Այս ձեւով, պալքանները, յենլով իրենց սեփական ուժերուն, ու միացած՝ արտաքին աշխարհին դէմ, պիտի նոյնանան՝ իբրեւ մեծ պետութիւն մը։ Ըստ մեզի, ամենն է իրականացնելու այս մեծ իտէալը։ Մենք համոզուած ենք, որ Պալքաններու խաղաղութիւնը պիտի պահպանուի Պալքանցիներու կողմէ։ Բայց, մենք չենք կրնար վստահ ըլլալ, թէ անակնկալ յարձակում մը, որ եւ է օր, պիտի չխռովէ մեր հանգստութիւնը։ Պարտաւոր ենք պարզ կերպով ըսել թէ՝ պալքանեան երկիրները վերջնական կերպով պատրաստ չեն նման յարձակումի մը դիմադրաւելու։ Այդպիսի համաձայնութեամբ մը՝ Պալքանները պիտի դառնան բերդ մը, որ անխորտակելի պիտի ըլլայ՝ ներքնապէս ու արտաքնապէս։ Եւ, այն ատեն, մենք պիտի ուզէինք տեսնել թէ՝ ո՞ր մեծ պետութիւնը պիտի համարձակի յարձակիլ 60 — 70 միլիոննոց ուժի մը վրայ։ Մեր այդ ուժը պիտի ունենայ զինուորներու թիւ մը, որ պիտի ըլլայ կրկնապատիկը Յունաստանի բնակչութեան։ Անիկա պիտի ծառայէ Պալքաններու միացեալ պաշտպանութեան»։

Գեղեցիկ ծրագիր մը, անհատարկ։ Ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Պրիանի «Եւրոպայի Միաց. Նահանգները», Ֆըրանքլէնի զինակցութիւնը, Փոքր համաձայնութիւնը, Պրիան — Քելլոկ ուխտը, Միջերկրականեան համաձայնութիւնը, ու մանաւանդ ... Ազգերու Դաշնակցութիւնը։

Թողունք, սակայն, այս պերճախօս նմանութիւնները, ու ամփոփուինք այս «մեծ խօսքին» մէջ։ Ու աւելցնենք, որ Յունաստանի թագաւորը եւս, աւելի առաջ, «Էնթրանսիժան»ի ըրած էր յայտարարութիւն մը, ուր կային գրեթէ նոյն միտքերը։ Ան եւս խօսած էր «70 միլիոննոց ուժին, որ ի հարկին կրնայ 5 միլիոն զինուոր ոտքի հանել»։

Ընդունելով, պահ մը, որ իրապէս հնարաւոր է այս ծրագրին իրականացումը, մարդ կը տարուի խորհելու թէ ինչո՞ւ հիմա անհրաժեշտ դարձուած է ան։ Պալքանեան Ուխտը ութ տարուան պատմութիւն է։ 1930ին էր որ Փափանաստասիու մէջտեղ նետեց այդ գաղափարը։ Նախ՝ դժուարութիւններ ծնան։ Ցետոյ զայն յաջողցուցին։ Բայց, մինչեւ Մինիխի ժողովը՝ զայն «մեծ պետութեան» մը վերածելու անհրաժեշտութիւնը զգացած չէին։ Եոնուս Նատի լեզուին տակ ունի «բակլաներ», զորս պէտք չէ անտես առնել։ Օրինակ, ան կը խօսի «անակնկալ յարձակումի մը» մասին։ Ու կը չիշէ «որ եւ է մեծ պետութեան» մը պարզապէս։ Զըսեր, անշուշտ, թէ ով կրնայ ըլլալ այդ «մեծ»ը։ Ի՞նչ հարկ։ Կրկնութիւններէ խուսափելու համար, չճշդենք նաեւ մենք։ Ընդունինք փաստը — «անակնկալ յարձակման մը հաւանականութիւնը՝ մեծ պետութեան մը կողմէ», ու փորձենք փնտռել պատասխանները երկու հարցումներու։ Առաջինը՝ զիրենք իբրեւ պատասխան առնենք, որոնք Թուրքիոյ եղած աջակցութիւնները ապահովութիւն մը կը նկատեն։ Երկրորդը՝ կը գտնենք՝ տրուած ըլլալու համար թէ, Թուրքիա «ապահո՞վ» է նաեւ իր պալքանեան զինակիցներու օժանդակութեանը մասին։

Հոս, հարկ է ճշդում մը կատարել, սակայն։ Խնդիրը կեդրոնացուցինք Թուրքիոյ վրայ։ — Ինչո՞ւ, պիտի խորհի ընթերցողը, չէ՞ որ վտանգը, եթէ կայ, կը սպառնայ նաեւ ուրիշներու։ Այդ «ուրիշները» Պալքանեան ուխտի միւս պետութիւններն են, բնականաբար։ Արդ, ռումանական եւ եուկոսլաւական մամուլը բառ չարտասաներ այս մասին։ Ուրեմն, «ինչո՞ւն» գտնենք նաեւ հոս։ Եթէ ներքին խնդիր է, պէտք չէ որ խօսին նաեւ Էնկիւրի եւ Աթէնք։ Առաջինները կըլլան, որովհետեւ չեն հակիրառաջադրւած ծրագրին։ Խօսելով պալքան-ուխտի մասին, պարզած ենք թէ նոյն այդ ուխտին պատկանող պետութիւնները անջատ ջուրերու (Դանուբ եւ Միջերկրական) քաղաքականութիւններ եւ հոգեր ունին։ Զիրենք մխցնողը, նախապէս, Պուլկարիան էր։ Այժմ հոդ եւս համաձայն չեն։ Եուկոսլավիա,— ամէնէն ուժեղը Պալքանեան Ուխտի պետութիւններէն — վճռապէս կը պահանջէ զոհացում տալ Պուլկարիոյ՝ վերադարձնելով անոր նախկին հողերը։

Եոնուս Նատի կամ Էնկիւրիի ծրագրին առաջին անյաջողութիւնը, ուրեմն, կուգայ ներսէն։ «Ճումհուրիյէթ»ը եւս կը խոստովանի այս պարագան — «Այս գաղափարը,— կը գրէ,— իրապէս շատ գեղեցիկ է, բայց դժուար է անոր իրականացումը»։

Կան նաեւ արտաքին պատճառներ։ Առաջին,— «Ճումհուրիյէթ» քօղարկած է իրողութիւն մը։ Անիկա անակնկալ յարձակում մը հաւանական նկատած է «մեծ պետութեան մը» կողմէ։ Այս «մեծ»ը Գերմանիան չէ։ Չէ, որովհետեւ թափանցողական է անոր նուաճումը, եւ ոչ թէ անակնկալ յարձակողական։ Ուրեմն։ Կը մնայ, նորէն, Իտալիան։ Արդ, այլեւս կասկած չկայ, որ Հռոմ ու Պերլին իրենց բոլոր մասնակի պահանջներուն մէջ գործակից են։ «Պալքանցիներու 70 միլիոնը կրկինն է այն պետութեան որ պիտի յարձակի»։ Այս նախադասութիւնը եւս, որ լռելեայն մասնաւոր կ'ընէ 40 միլիոննոց Իտալիան, կը ծպտի անտեսել անոր զինակից Գերմանիան՝ իր 80 միլիոնով։ Այդ ինքնախաբութիւնը եւս Թողունք Էնկիւրիի։ Թէեւ, ինք եւս մեզի չափ համոզուած է, որ նաեւ իր հողերու մասին իրաւունքներու բաժանում կը կատարած են երկու Առանցքները։ Ու ենթադրենք թէ Իտալիա յարձակեցաւ Թուրքիոյ վրայ (քանի որ միւսներուն վրայ յարձակելու հաւանականութիւն չկայ)։ Ո՞վ պիտի կանգնի իր կողքին։ Եուկոսլավիա՞ն։ Կը բաւէ ֆրանսական մամուլի արտադրութիւնը կարդալ Ստոյատինովիչի ընտրական յաջողութեան մասին, համոզուելու համար թէ Եուկոսլավիա որքան սերտօրէն կապուած է առանցքին։ Ռումանիա՞ն,— Հունգարիա կեցած է անոր կողքին։ Իսկ այս վերջինոյն եւս՝ Գերմանիան։ Գերմանիա՝ ինքը՝ ինքնաշարժի ճամբայ ունի այժմ, Չեխոսլովաքիոյ մէջէն, մինչեւ Ռումանիա։ Յունաստա՞նը,— ինչո՞ւ յանձն առնէ կրակի մը մէջ նետուիլ, երբ Իտալիա կրնայ ծովէն օգնել գալ, իսկ Պէլկրատ անդէն կը նայի Սելանիկի...։

Փաստօրէն, ուրեմն, ոչ միայն «դժուար իրականանալի», այլեւ անկարելի է ստեղծումը նման «մեծ պետութեան մը», որ պիտի դիմագրաւէ որ եւ է արտաքին վտանգ»։

Անշուշտ, անտես պէտք չէ առնել նաեւ ուրիշներու ճիգն ու օժանդակութիւնը՝ այդպիսի խմբակցութեան մը կազմութեանը մասին։ Առաջին հերթին՝ Անգլիան։ Անվիճելի է, սակայն, որ խոլական յարձակում մը իր հետ պիտի ունենայ այս վերջինոյն հաւանութիւնը։ Ժընըվիէվ Թապուի, անցեալ գիշեր, քաղաքական բանախօսութեան մը ընթացքին կ'ըսէր. — «Ընդունինք որ Իտալիոյ չորունցած այն բոլորը զորս խոստացած էինք։ Ու պէտք է տալ բան մը։ Բայց, մենք մեր հողերէն այսօր եւս ոչինչ կուտանք»...։

Թուրքիոյ հետապնդած ծրագրին իրականացումին համար մեծագոյն խոչընդոտ մը կը կազմէ նաեւ Պուլկարիան։ Այդ «70 միլիոննոց» պատրանաւոր «մեծ պետութեան» ծոցին վրայ է ան։ Ու՝ չափազանց լաւ զինուած։ Իր աշխարհագրական դիրքը մեծագոյն արգելքն է Պալքանեան Ուխտի պետութիւններու ներքին կապին։ Դանուբով՝ ուղղակի կապուած է, Անշլուսէն ասդին, Գերմանիոյ։ Իսկ տրամադրութեամբ՝ անհաշտ վերաքննական, բայց մանաւանդ՝ խորապէս դառնացած է՝ Թուրքիոյ սդակումի քաղաքականութենէն։ Թուրք մամուլը կրկին կը խօսի վարչապետ Կէօսէիվանովի «ծառայակ ապեկելութենէն՝ Էնկիւրի»։ Իսկ պուլկար մամուլը միայն ... կը թարգմանէ Էնկիւրիի այդ լուրը։ Պալքանեան Ուխտի կուրծքին մխուած սուր մը, որուն կոթը... Պէլկրատ է։

Եւ, վերջապէս, կան նաեւ ուրիշ խոչընդոտներ ։

Մինիխը Արեւելեան ու Միջին-Հարաւային Եւրոպայի մէջ բոռ մը յեղաշրջեց։ Նախապէս հաւատք մը կար Արեւմտեան պետութեանց մասին։ Այսօր, խորտակուած է այդ հաւատքը։ Չեխոսլովաքիան, քայքայուելով, Եւրոպայի կէսէն անդին դրաւ առանցքի ազդեցութեան տակ։ Ու բոլոր փոքրերը բերաւ այն եզրակացութեան թէ՝ ամէն մէկը պէտք է մտածէ սեփական մորթը փրկելու մասին։ Ուխտ, զինակցութիւն, համաձայնութիւն, դաշինք կամ խոստում, — յոյսեր էին մինչեւ երէկ։ Մինիխը զանոնք պատրանքներու վերածեց։ Այսօր՝ փորձանքներ են։ «Կամ մեզի հետ՝ կամ մեզի դէմ» — նաեւ այս տեսակէտէն նմանութեան եզրեր ունին բոլշեւիկեան Ռեժիմը եւ Ֆաշական առանցքը։

Եւ ինչ որ նոյնքան կարեւոր է, տնտեսական այն յարաբերութիւնն է, զոր ունին պալքանեան երկիրները՝ Գերմանիոյ հետ (կը նշանակէ՝ առանցքին հետ)։ Այսպէս, Գերմանիա Ռումանիոյ, Յունաստանի, Թուրքիոյ եւ Եուկոսլավիոյ հետ առեւտրական հետեւեալ տոկոսը ունի (Հարիւրի համեմատութեամբ՝ ունին Գերմանիոյ հետ)։

	1929	1932	1937
Ռումանիա			
Ներածում	24	24	31
Արտածում	18	12	21
Եուկոսլավիա			
Ներածում	16	18	33
Արտածում	8	11	21
Յունաստան			
Ներածում	9	10	26
Արտածում	23	14	27
Թուրքիա			
Ներածում	15	25	42
Արտածում	13	13	36

Այս յարաճուն համեմատութիւնը, որ այսօր աւելի բարձրացած է, առանցքի ձեռքը ուժեղ զէնք մըն է, բանակայինէն անջատ,— արգիլելու համար նման խմբակցութեան մը ըստեղծումը։

Այս բոլորէն վերջ, կը մնայ փաստը ուրեմն, «Ճումհուրիյէթ»ի իսկ խոստովանութեամբ,— մեծ պետութեան մը կողմէ յարձակումի մը հաւանականութիւնը, եւ 70 միլիոննոց ուժ մը ունենալու անհրաժեշտութիւնը ...։

Առաջինը ժխտողները թող վիճին ... Եոնուս Նատիի հետ։ Իսկ երկրորդին հաւատացողներուն կը մնայ սպասել հասունցող դէպքերուն ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Այս մեծափարթամ ոստանին մէջ թաղուած մեր գաղութը ազգային կեանքի տեսակէտէն կը ներկայացնէ անփառունակ վիճակ մը։ Տարիներ շարունակ բազմաթիւ փորձեր կատարուեցան կեդրոնական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու համար, սակայն կը թուի թէ ամէն ճիգ դատապարտուած է վիժելու։

Այս կացութիւնը ունի բնականաբար իր պատճառները։ Նախ՝ Լոնտոնի գաղութը գրեթէ չունի մտաւորականներ, ուսանողներ կամ ազգային վարիչ մարմին մը։ Որոշ ընդունակութիւններ ունեցող գրող - բրոներ կան անշուշտ, բայց կարծես ամէնքն ալ քաշուած են հրապարակէն՝ տեղ տալու համար չունկայի երիտասարդներուն որոնց մօտ դժբախտաբար կը պակսի անհրաժեշտ խանդավառութիւնը։ Պարբերաբար սարքուած պարահանդէսներն ու զանազան հաւաքոյթները արդիւնք են անհատական ձեռնարկներու։ Մինչդեռ կեդրոնական մարմին մը կարգ մը ծանօթ մտաւորականներու հովանաւորութեան տակ կրնար կենսունակ գաղութի մը վերածել մեր համրանքը։

Գլխաւոր պատճառ մըն է նաեւ եկեղեցին կազմակերպութիւնը։ Մեր Ս. Սարգիս եկեղեցին հիմնեցաւ 1923-ին Գ. Գ. Կիւլպէնկեանի անձնական միջոցներով ։ Հաղաքարձութեան կամ թաղական խորհուրդ չունինք ու եկեղեցին ամբողջ մատակարարութիւնն ու ներքին վարչութիւնը յանձնուած է խնամակալութեան մը որ ընտրուած է նուիրատուին կողմէ՝ համաձայն անգլիական օրէնքին։ Գաղութը ազատօրէն կ'օգտուի անշուշտ առանց ոեւէ ծախք վճարելու, բայց միեւնոյն ժամանակ ձայն չունի ոչ հոգեւոր հովիւի ընտրութեան, ոչ ալ եկեղեցական գործերուն մէջ։ Ու եթէ յիշենք որ մեր ժողովուրդը «Հայաստանեայց եկեղեցին» կ'ընդունի իր սեփական հիմնարկութիւնը եւ կը ձգտի, համաձայն Ազգային Սահմանադրութեան, իր միջոցներով վարելու զայն, հասկնալի կը դառնայ որ Գ. Գ. Կիւլպէնկեանի կարգադրութիւնը հաճելի չթըւեցաւ կարգ մը բծախնդիր տարրերու։

1923ին ունեցանք բուռն վէճեր։ Երեսփոխանական ժողով մը ընտրուեցաւ 1926ին. դիմումներ կատարուեցան նուիրատուին մօտ բարեփոխելու համար խնամակալութեան իրաւասութիւնները, բայց ամէն փորձ ապարդիւն մնաց։ Այսօր Գ. Կիւլպէնկեան իր ստեղծած կազմակերպութեան միջոցաւ կը վարէ եկեղեցին գործերը։

— Ահաւասիկ աղօթատեղի մը զոր կը տրամադրեմ հայ ազգին, գացէք աղօթեցէք այնտեղ, ձերն է. ես կը վճարեմ բոլոր ծախքերը յաւիտեանս յաւիտենից, բայց դուք մի խառնուիք. վաթսունական թուականներու Ազգ. Սահմանադրութիւնը կէտ առ կէտ գործադրելու անհրաժեշտութիւն չեմ տեսներ այս օտար ափերուն վրայ...

Գաղութին մէկ մասը լռութեամբ համակերպած է այս կարգադրութեան. բայց, ինչպէս ըսի, հոսանքներ կան որ բոլորովին հակառակ են «դուք մի՛ խառնուիք»ի քաղաքականութեան։ Այս հայրենակիցներուն անհաշտ ընթացքը պատճառ եղած է ուրեմն որ անոնք քէն ընեն, մէկ կողմ քաշուին ու մոռնան իրենց պարտականութիւնները գաղութին հանդէպ։ Չեմ ուզեր անուններ տալ, բայց կը յիշեմ անձեր որոնք կրնային օգտակար ըլլալ մեզի՝ ազգային մարմին մը ստեղծելու տեսակէտէն։

Այսպէս կամ այնպէս, անկազմակերպ վիճակ ունի մեր գաղութը, հակառակ իր համբաւին որուն վրայ արդէն շուք կը ձգեն աւելի համեստ բազմութիւններ, Ֆրանսայէն մինչեւ Պալքաններն ու Սուրիա։

1934ին խումբ մը երիտասարդներ Միութիւն մը ստեղծեցին «Հայկական ոգին վառ պահելու համար» օտարանալու հակամէտ սերունդին մէջ։ Դըժբախտաբար կազմակերպողները իրենք անգամ չունեցան այդ «ոգին»։ Թանկօն ու վալսը շատ հաճելի են իբրեւ զբօսանք, բայց բաւական չեն հրահրելու համար կայծը։ Ետոյ պէտք չկայ յաջողողուն ծրագիրներու, Լոնտոնի բարեձեւ պատանիներուն և երիտասարդներուն ուժերէն շատ վեր է «զարկ տալ հայ գրականութեան եւ արուեստին»։ Փաստ՝ այն իրողութիւնը որ չորս տարուան մէջ ոչ մէկ քայլ առին այդ ուղղութեամբ։ Շատ աւելի կարեւոր աշխատանք մը կատարած կ'ըլլան մասնաւոր դասախօսութիւններ սարքելով, ինչպէս եւ հայերէնի դասեր տալով մանուկներուն։ Այդ աշխատանքին համար տրամադրելի ուժեր կան այստեղ. կարելի է նոյնիսկ պարբերաբար դասախօսներ հրաւիրել Փարիզէն։ Ակումբի անդամներէն գրեթէ ոչ մէկը կապ ունի հայ ժողովուրդին հետ եւ չգիտեր թէ ինչեր կ'անցնին կը դառնան հայրենիքէն ներս կամ հայրենիքէն դուրս։ Բացի այս հիմնական գործէն, մեր տղաքը պարտաւոր են աւելի լայնօրէն ու սրտանց նուիրուիլ հայրենասիրական աշխատանքներու։ Շատ լաւ է որ հիմնադրամ մը գոյանայ տարիներու ընթացքին, սակայն պէտք է աւելի տաք վերաբերում ունենալ մեր անբախտ խեղճներուն հանդէպ։ Միութիւնը ի վիճակի է միշտ նպաստներ յատկացնելու այս կամ այն նպատակին։ Անհուսալի իմաստակութիւն է, երբ բախտաւոր գաղութի մը երիտասարդները կը մերժեն, օրինակ, մասնակցիլ Պէյրութի Լուսինեան վարժարանի համար բացուած հանգանակութեան, պնդելով թէ «իրենք բարեգործական հիմնարկութիւն չեն»։ Պէտք է միանգամընդմիշտ մոռնալ սեփական շէնք մը ունենալու ծրագիրը, եթէ հազարաւոր ոսկիներ պիտի տրամադրուին պարզապէս պերճանքի համար։ Մեր ընթերցարանը կամ ժամադրավայրը ունենանք համեստ պայմաններու մէջ, պարենք, խաղանք բայց չմոռնանք պարտքը հանդէպ մեր ժողովուրդին։

×

Լոնտոնի գաղութը կը համրէ մօտ 500 անձ՝ 80 ընտանիքով։ Ունինք 16 գործի վաճառականներ եւ արհեստաւորներ, երեք մուշտակավաճառներ, երկու բժիշկ, մէկ ատամնաբոյժ, մէկ ապարանատէր, երկու սափրիչ եւ ուրիշ զանազան արհեստաւորներ։ Ընդհանուր առմամբ Լոնտոնի Հայերը ունին նիւթական բարեկեցիկ պայմաններ ու կարելի է նոյնիսկ ըսել որ կարօտեալներ չկան։ 1925ին հիմնուած Աղքատախնամը չարաթական նպաստ-

ՈՐԲԻՆ ԿԱՂԱՆԴՉԷՔԸ

Տարին հասնելու առեն՝ Փարիզի մեծ վաճառատուները սովորականէն շատ աւելի հրմշտուք մը կը ճանչնան։

Հարուստն ալ, աղքատն ալ կողք կողքի, ուս ուսի, իրարու ոտնամատները ճմլելու չափ խռնուած, հանդերձեղէններու եւ մանաւանդ՝ խաղալիկներու ցուցափեղկերուն առջեւ՝ աղոց հաւասար սրտի հեւքով մը կը դեգերին, գլխու ցաւ բերելու չափ անտանելով ։

Հոն՝ անգամ մըն ալ՝ ջուրին վրայ լեցուած ձիթախղին պէս, կը զանազանուին երկու դասակարգեր՝ որոնց անունով աշխարհ կը փլցնեն այսօր։ Փլցնելու իրենց յատակագիծովը նորէն շինելու համար զայն...։

Ոճի, ճարտարապետի, փոփոխութիւն մը պարզապէս...։

Ու շաղախը, շինանիւթը, զուն եւ եռ, ինչ որ ալ ըսեն, ինչ որ ալ գրեն, դատապարտուած ենք մնալու « մեր աւելին կոթողը»։

Այդ չէր նիւթը ։

×

Հարուստը, ունեւորը, իրեններուն վարաքին լաւագոյն կերպով գոհացում տալու ցանկութեամբ՝ կը գնէ, կը գնէ մեծ հրճուանքով, դիւրութեամբ ։

Իսկ երկրորդը, աղքատը՝ նոյնքան գիտակից իրեններուն ցանկութեան՝ կը թաղուի խրթին հաշիւներու մէջ...

Հազար հնարամտութիւններով կը ջանայ քօղարկել արժէքը նիւթին, որպէսզի կեանքի սեմին՝ կարենայ խնայել անիկա՝ եփուն արցունքը իր անմեղներուն։

Կը գնէ, կը գնէ ան ալ, չափելով, կշռելով անհուն դժուարութեամբ ։

Prix - fixeներու բաժանումէն չի կրնար հեռանալ աղքատը։ Պատրած բամբակ, նախորդ տարիներէն մնալով նորոյթէ անցած, օթեկ, աժան ապրանքներ ։

Անորէն, Մարսէյլէն նամակները կորսուած են ճամբան։ Կաղանդ պապային ձեռքը չէ՞ն անցած անոնք...։

Անորէն այս տարի ալ պիտի չունենայ շարժանկարի մանրանկար գործիքը, Շարլոյին երկու ֆիլմերուն հետ։ Շարլօ «ռաւու փախաւ, խաչակող», «Շարլօ չմշկող»։

Այս ալ չէր նիւթը։

×

Տիկին Հանրիէթ Ժէրպէն ալ խառնուած էր գնորդներու հոսանքին։

Հինգ տարեկան մանչուկի մը, Ժաքոյին հետ, այն տարիքին ուր կինը գիղիս հասուն խաղողին կը նմանի, այրի էր մնացած։

Բարձրահասակ, թուխ դէմքի մը վրայ տուող գարնան տերեւ գոյն աչքերով, մարմինը վերէն վար կաղապարող սեւ շրջազգեստի մը տակ՝ իր տնօրէնէն, առմարականութեան տեսէն մինչեւ իր դէմը աշխատող երանդը չկոխած պաշտօնեան՝ ծաղկի մը շուրջ դարձող մեղուներու պէս կը շրջապատէին զայն ։

Բարեկեցիկ ընտանիքի զաւակ, երկրորդական վարժարան աւարտած՝ հրապարակի վրայ աչքի զարնող հրատարակչական ընկերութեան մը մէջ՝ ոչ արհամարհելի թոշակ մը առնելով, կեանքի սովորական պահանջներուն համար նիւթապէս չէր չարչարուեր Հանրիէթ ։

×

Կաղանդի գիշեր ։

Տիկին Ժէրպէին ծնողքը Կոպէն պողոտային նայող իր յարկաբաժնին ճաշարանն էին հաւաքուած՝ փոքրիկ Ժաքօին կաղանդը տօնելու համար ։

Մեծ հայր Փաթուլյէ ծանրախոհ, աչքերը ժպտուն սակայն՝ երբ ծունկերուն ցատկոտող թոռան կը նայէր՝ բազմած էր կաշեծածկ, լայն, թիկնաթոռի մը վրայ՝ մօտիկը անմուխ օճախին։

Մեծ մայրիկը, մայրիկը, մօրաքոյր ու քեռայր՝ «ճամբորդին» սպասելով՝ սեղանին շուրջ, ուր մեր ժամուն ջահերուն պէս իրարու վրայ դիզուած մոմերու լոյս մը կ'իջնէր՝ «վաղող ձի» կը խաղային։

Լուռ տխրութիւն մը կար սակայն հոն...։

Ամէնքն ալ առանց խօսք բանալու, կը խորհէին գաղտնօրէն տան երիտասարդ տիրոջ մասին, որ տարի մը առաջ մեռած էր, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով։

Զանազան պատուհներ ներկայացնող նկարի մը դիմացը կախուած ժամացոյցը՝ անուշիկ եղանակ մը նուագելէ յետոյ՝ առանը մէկը կը զարնէ։

Կը փակուին Ժաքոյին աչուկները ։

Մօրը օգնութեամբ զոյգ մը տափտակէ կօշիկ տեղաւորելէ վերջ վառարանին յատակը, անկողին կը նետուի օրուան հերոսը։

Խորհո՞ւրդ խորին։

Ամէնքը, ամէնքը, կը լծուին գործի ։

Կաղանդի ծառը կը զրուէ տեղը հայեճապով ծալլուած խաղատուփին ։

Ժաքոյին մօրեղբայրը քրտինք կը թափէր արուեստական ձիւնով ծածկուած թփիկը ելեկտրական աստղերով լուսաւորելու համար։

Հրեշտակներ, պուպրիկներ, գոյնզգոյն ժապաւէններու տակ կը պլպլային ։

Ծառին շուքին մութին մէջ պառկող մանուկ Յիսուսին շուրջը՝ մանրանկար կայարանի մը կը վերածուի, ուր վակոններու, ուղեգոյց լուսաւոր — սիւներու, բազմաթիւ պաշտօնեաներու, դրօշակներու միջեւ, փապուղիէ փապուղի՝ կարմիր, կապոյտ, կանանչ լոյսերով ելեկտրաշարժ կառախումբ մը կը սուրայ ։

Վառարանին մօտ՝ ինքնաշարժ մը կողքին՝ ճերմակ, խոշոր, երիվար մըն ալ՝ անիւներու ժխորին անտարբեր դարձդարձող վակոններուն կը նայէր։

Բոլորը, բոլորը լարուած այդքան նոր նուէրներուն, կաղանդի լուսաւոր ծառի տակէն Ժաքոյին արձակելիք երջանիկ քրքիջներուն կը սպասէին անհամբեր ։

×

Ճերմակներ հագած, ալեւոր Կաղանդ Պապային հետ թռչելով երկինք դրախտ այցելելէ վերջ կ'արթննայ Ժաքօ։

— Մայրի՛կ։

— Արթնցա՞ր։ Եկուր հրեշտակս, վազէ նայէ ինչե՛ր բերած է քեզի Կաղանդ Պապան ։

Գիշերանոցովը ներս կը խուժէ Ժաքօ ։

Սուր ճիչ մը արձակելով, ձին, ինքնաշարժը դարձող կառախումբին մօտ կը հրէ ։

Ու տարօրինա՛կ, կայծակի մը արագութեան չափ կարճ թուող ուրախութիւնն անոր կը վերջանայ յանկարծ...։

Մայրը նեղսրտած, շուարած այս պաղ ընդունելութենէն, խօսքը կ'ուղղէ Ժաքոյին։

— Գոհ չմնացի՞ր, հապա ի՞նչ, ի՞նչ կ'ուզէիր...։

Ու որբ մանչուկը ձեռքերը ետին կապած, տրտում աչուկներով, գլուխը ձախ երերնելով՝ մեղմօրէն կը մրմռայ ։

— Ես, ես, կ'ուզէի հայրիկ մը, հայրիկ մը, հուժկու հայրիկ մը կ'ուզէի, որ զիս թեւերուն մէջ առնելով, վեր վեր, օդին մէջ բարձրացնէր...։

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

ՏՈՄՍԵՐ

Ի՞նչ կը բանի Ռուսիա

Քաղաքական կեանքը կ'եռայ, պետութիւններու վերջին ղեկավարութիւնները խելք ու հնարք կը մաշեցնեն ելքեր որոնելու նորաստեղծ կացութիւններէն։ Եւրոպայի քարտէսը կը փոխուի չարժանկարի արագութեամբ։ Նորանոր նուաճումներու ծըրագիրներ մէջտեղ կը նետուին, նոր ախորժակներ կը սրուին, նոր դաւադրութիւններ կը ձեւաւորուին։

Եւ այս բոլորին մէջ՝ ո՞ւր է Խ. Միութիւնը. ի՞նչ կը բանի. ի՞նչ կ'որոճայ....։

1938ը հանդիսացաւ միատիրական մեծագոյն պետութեան՝ Գերմանիոյ համար յաջողութեանց ու ընդարձակման, եթէ կ'ուզէք՝ ազգային միութեան տարի մը։ Երէկուան բաժան գերման ժողովուրդը յաջողեցաւ իրեն միացնել Աւստրիան եւ Չեխոսլովաքիոյ Զուտէթեան հողամասերը, իրականացնելով միաձոյլ Մեծն Գերմանիոյ երազը։ Ան չուտով կը կարգադրէ, ի՛նչ անցուդարձեր ալ պատահին, Մէմէլի միացման հարցը եւ Տանցիկի Թնճուկը, որոնց լուծումը քաղաքականապէս հասունցած է եւ «յարդապէս ժամանակի խնդիր դարձած է այժմ։

Այս յաղթանակներէն ետք, բնական մղումով Գերմանիա կ'ուղղուի դէպի արեւելեան Եւրոպա, դէպի Ուկրայնա, որուն ազգային միացումը ու անջատ պետութեան մը վերածումը այսօր օրուան քաղաքականութեան հարց է արդէն։

Ճափոն կը չարունակէ յառաջանալ չինական ովկիանոսին մէջ։ Ան օրէ օր կը սեղմէ եւրոպական դարաւոր ազդեցութեանց գօտին այնտեղ, կը դըժուարացնէ ճերմակ մարդուն գործունէութիւնը, կը ձգտի կաչկանդել առեւտրական խաղաղ թափանցումի ազատ ճիգերը եւ կը ձգտի իրականացնել «Արեւելքը Արեւելցիներուն» նըշանաբանը, որ այժմ իր պարզ ձեւին մէջ ուրիշ բան չի նշանակեր, եթէ ոչ Չինաստանը Ճափոնին։

Իտալիա՝ Պերլին - Հռոմ - Թոքիօ առանցքին երրորդ ձողը, կը խլրտի, ակռայ կը կճրտէ, մաքէն անհանգիստ երազներ կը վազցնէ դէպի Միջերկրականեան տիրապետութեան բանալիները՝ Թունուզ, Սուէզ եւայլն։ Ճաւտով, այժմ արդէն երբ Հռոմ 1935ի Լավալ-Մուսոլինի համաձայնութիւնը պաշտօնապէս չեղեալ կը հռչակէ, պիտի պարտաւորուի հրապարակ նետել իր իրական առաջադրութիւնները։ Որովհետեւ, գիտելի է որ 1938ի ընթացքին երբ միատիրական առանցքին միւս երկու բեւեռները՝ Գերմանիա ու Ճափոն իրենց կամքը յաջողեցան քալեցնել, երբ անոնք յաջողեցան ու տակաւին կը յուսան չահիլ, նոյն առանցքին իրական ձողը՝ ինքը Իտալիան տակաւին բան մը չչահեցաւ, քալեցին իրենց առանցքը, բայց ինքը ոչինչ ըստացաւ, Թոյլատրեց աւստրիական անշլուսը, բերաւ կանգնեցուց Հիթլէրի կեռ խաչը Պրէններէ վրայ, բայց ինքը տակաւին փոխարինութիւն, բաժին չառաւ աւարէն։

Եւ կը խլրտի ան, կ'անհանգստանայ։ Պիտի պահանջէ չուտով անտարակոյս, ու պիտի յուզէ աշխարհը քաղաքական նոր անակնկալներով։

Ահա Միացեալ Նահանգները, որ բացէ ի բաց, անվերապահ ու անկեղծ ցասում կը կարդայ Նացի Գերմանիոյ երեսին, կը դժգոհի, առեւտրական դաշինքի ձեւին տակ կը սերտացնէ իր կապը բրիտանական կայսրութեան հետ, եւ միւս կողմէ՝ ամերիկեան ցամաքամասի բոլոր պետութիւնները,— թիւով 21— իրարու քով կը բերէ որպէսզի այդ երկրամասի դուռները փակէ հիթլէրականութեան եւ ֆաշականութեան վտանգներուն առջեւ, ինչպէս նաեւ ձեւակերպէ նոր աշխարհի զինական պաշտպանութիւնը արտաքին ամէն ծաւալականութեան դէմ,— իրական կամ կարողական։

Այս բոլորին ի տես՝ ի՞նչ կ'ընէ Խորհուրդներու երկիրը։

Ամէն ինչ մութ է այնտեղ։ Խորհըրդային աշխարհը դարձած է խուլապէս խորհրդաւոր աշխարհ։

Ժամանակ կար, որ անոր ձայնը կը լսուէր Ժընեւի միջազգային ճառախօսութեան բեմէն։ Կար ժամանակ երբ արժէք մը ունէին ռուս-ֆրանսական կամ ռուս-չեխական դաշինքները։

Այսօր աշխարհի քաղաքական միտքը չատոնց չափած ու պակաս գտած է անոնց կչիռը։ Ինչպէս պիտի պաշտպանուի Սթալինի ներքը միշտ մեծ ջարդող, բայց դուրսը միշտ կծկուող Ռուսիան։

Այո, ի՞նչ կ'ընէ ռուս Քաջ Նազարներու հայրենիքը, երբ Ճափոն նուաճած է Չինաստանի կէսէն աւելին, երբ Չեխիան այսօր գերման ծիրին մէջ կը դառնայ եւ երբ Գերմանիա իր արտաքին աչքը սեւեռած է ուկրայնական դաշտերուն վրայ։

Ա. ԿԵՍԱՐ

Ռուսիա կրնա՞յ դիմադրել գերման գրոհին

Լեհաստանի նախկին վարչապետ Զօր. Սիքորսքի, որ «Արդի պատերազմը» գրքին հեղինակն է, Վարշաւայի «Քուրիէր» թերթին մէջ գրած է յօդուած մը, որով կը քննէ գերմանական արշաւանքի մը հաւանականութիւնը դէպի արեւելք՝ Ռուսիոյ դէմ եւ կ'եզրակացնէ թէ Ռուսիա կրնայ դիմադրել յարձակման։

Զօր. Սիքորսքի կ'ընդունի թէ ռուսական կարմիր բանակը տկարացած է վերջին հմաքրագործումներու պատճառով եւ յարձակողական արժէք չի ներկայացներ Ռուսաստանէն դուրս հողամասերու մէջ, բացի ռուսական օդային ուժէն, որ կրնայ յարձակողական դառնալ, բայց այս վիճակը ամբողջովին կը փոխուի, երբ Ռուսիա ենթարկուի դուրսէն յարձակողի մը ներխուժման վտանգին եւ կըռիւը մղուի ռուսական հողամասերու վրայ։

Այսպիսի պարագային, կ'ըսէ Զօր. Սիքորսքի, կարմիր բանակը մէկ մարդու նման պիտի համախմբուի իր կառավարութեան չուրջ։ Ան աշխարհի ամէնէն ստուարաթիւ եւ լաւ պարենաւորուած բանակն է։ Կարմիր բանակը պիտի օգտուի այն իրողութենէն, որ Ռուսիա խիստ ընդարձակ է, բայց ճամբաներ չունի, հետեւաբար յարձակող գերման ուժը, որ գլխաւորաբար մեքենաչարժ զօրաբաժիններէ պիտի բաղկանայ, պիտի չկրնայ առաջ չարժիլ՝ առանց ճամբու եւ առանց կայանի։

Ռուսական ազգային հողին վրայ ռուսական բանակը, հոգ չէ թէ բոլշեւիկեան ըլլայ ան, լուրջ ախոյեան մըն է։ Պէտք չէ մոռնալ նաեւ այն իրողութիւնը, որ ռուս գիւղացին ինքնապաշտպանութեան ուժեղ բնազդ ունի իր երկրին մէջ։ Ասոնցմէ զատ՝ ան դառն յիշողութիւններ ունի գերման բանակի ներկայութենէն Ռուսիոյ մէջ, մեծ պատերազմի ընթացքին։

Պերլին կատարելապէս ծանօթ է այս իրողութեան եւ գերման զինուորական պետերուն համար ռուսական արշաւանք մը մղձաւանջ մըն է։

Զօր. Սիքորսքի կը՝ յարէ.

— «Կը թուի թէ հիթլէրեան վարիչները կ'անտեսեն այս դժուարութիւնները՝ դէպի Ուկրայնա իրենց խաչակրութեան երազին մէջ։ Բայց ասոր հոգեբանական բացատրութիւնը կայ. այսինքն՝ դիւրանուած յաղթանակները մարդոց գլուխները կը դարձնեն»։

Ռուսիոյ մէջ նշանակութիւն չունի Գերմանիոյ ռազմագիտական տեսութիւնը, որ է՝ կայծակի արագութեամբ յարձակում, արիւնահեղ ու բուռն կռիւ, մեքենայացած զօրաբանակներ մղել առաջ իրարու ետեւէ՝ ձեռք ձգելու յաղթանակը։ Նոյնիսկ ռուս բանակներու պարտութիւնը չատ բան չի նշանակեր տակաւին՝ ընդարձակ Ռուսիան նուաճելու տեսակէտէն։

Կը մնայ Գերմանացիներուն այն յոյսը, թէ քաղաքային բնակչութիւնը ապստամբի կամ զինուորական ըմբոստութիւն մը ծագի խնդրոյ առարկայ հողամասին մէջ։ Բայց ռուսական կացութեան հետեւողները բոլորն ալ կը հաւատան միաձայնութեամբ, թէ այսպիսի յոյսերը հաստատուած չեն ամուր հիմերու վրայ։

5000 տարուան օրինագիրք մը

Գահիրէի համալսարանի փրոֆէսէօր Սամի Կապրա, որ աւելի քան երկու տարիէ ի վեր Գահիրէի մօտիկ հին եգիպտական Իպիսի եւ Թուծաէլ Կէպէլի (Հէրմոփոլիս Մակնա) ճնաւլութիւններու գամբաններուն մէջ պեղումներ կը կատարէ, յաջողեցաւ գտնել հազուագիւտ պապիրոս մը, որուն վրայ գրուած է հին Եգիպտացիներու քաղաքային օրինագիրքը։ Փրոֆէսէօրը երկու տարի առաջ գըտած էր մուտքի դուռը, որ կ'առաջնորդէր դէպի չիրիմներու ստորերկրեայ ընդարձակ լաբիւրինթոս մը։ Այդ օրէն ի վեր ան կ'աշխատէր այս գերեզմաններու ցանցին մէջ եւ փընտռտուքներ կը կատարէր։

Այս լաբիւրինթոսին մէջ կար տաճարի նման չինութիւն մը, որ կը կարծուի թէ զմռսողներու աշխատանոցը եղած է։ Այս տաճարին մօտ ան գըտաւ ներքնասենեակ մը, որ կը կարծուի թէ գերեզմանի պահապաններուն իբր գրասենեակ կը ծառայէր։ Այստեղ գտաւ խոշոր հողէ աման մը, եւ երբ կափարիչը վերցուց, այնտեղ տեսաւ պապիրոսը, որուն երկու երեսներուն վրայ գրութիւններ կային։ Այս գրութիւնները կը կազմեն Եգիպտոսի հին քաղաքային օրինագիրքը։

Պապիրոսը պահուած է անաղարտ վիճակի մէջ, անոր նշանագիրները տակաւին ճառուն են։ Օրինագիրքը չատ մեծ տեղ չի գրաւեր։ Ամբողջ օրինագիրքը գրուած է պապիրոսի մէկ երեսին վրայ, որուն մեծութիւնն է 1.50 մէթր × 50 սանթիմեթր։ Միւս երեսին վրայ կան կարգ մը բժշկագիրներ, երկրաչափութեան եւ ուսողութեան վերաբերեալ, որոնք նոյնպէս չահեկան են հին Եգիպտացիներու գիտական հասկացողութեանց տեսակէտէն։

Փրոֆ. Կապրա այս պապիրոսը գըտնելուն պէս վազեց ցոյց տալու զայն Գահիրէ հնագիտութեան անօրէն Տօքթ. Տրիօթինի եւ եգիպտական համալսարանի հնագէտ Փրոֆ. Կիրկիս Մաթահի, որոնք հաստատեցին թէ իրապէս հին եգիպտական քաղաքային օրինագիրքն է ան։

Կը թուի թէ հին եգիպտական օրինագիրքը չատ պարզ էր, գեթ այսօրուան օրինական բարդութիւններէն. օրինակ մը՝

«Եթէ ուէ մէկը վարձու տայ իր արտը, պէտք է որ վարձակալին հայթայթէ ցանելու համար սերմ։ Հունձքը քաղելուն՝ վարձակալը պարտաւոր է վերադարձնել փոխ առած սերմը նախ եւ առաջ եւ յետոյ վճարել արտին համար վարձագին մըն։

Փրոֆ. Սամի Կապրա յաջողած է ուրիշ գիւտեր եւս ընել, որոնք կ'ապացուցանեն Հերոդոտոսի նկարագրութիւնը Եգիպտացիներու բարքերու մասին։ Փրոֆէսէօրը գտած է թըռչուններու եւ սրբազան կապիկներու դամբաններ, բոլոր սրբազան կապիկներու մարմինները զմռսուած եւ խնամով պահուած ստորերկրեայ ներքնասենեակներու կամ մերթ ալ տաճարներու եւ հողէ ամաններու մէջ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆ.— Կիրակի, 25 Դեկտեմբեր կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Ռ. Ա. Կ. սըրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հ. Կ. Խաչի դպրոցի մանուկներու օրուան հանդէսը։ Օդը սաստիկ ցուրտ ըլլալով, չատ մը ծնողներ բացակայ էին։

Ուսուցիչ Հ. Կ. Տէրմոյեան իր կարելին ըրած էր հանդէսին կազմակերպութեան համար։ Որոշուած ժամուն վարագոյրը բացուեցաւ եւ բեմին վըրայ երեւցան ժպտերես հայորդիները, մօտ 70 մանչ եւ աղջիկ, 7—14 տարեկան, երգելով «Ով մեծասքանչը»։ Յետոյ կարգով արտասանեցին կարօտի եւ նոր տարուան վերաբերեալ ոտանաւորներ։ Խումբ մը օրիորդներու կողմէ եղան հայկական պարեր, ազգային տարազով։

Ներկայացուեցան երկու զաւեշտներ, «Երկու խուլերը» եւ «Կաղանդ Պապան»։ Բոլորն ալ լաւ կատարեցին իրենց դերերը։

Հ. Կ. Տէրմոյեան խօսք առնելով ըսաւ.— Ահաւասիկ Հ. Կ. Խաչի պարգեւը ձեզի։ Ձեր զաւակներուն չրթներէն որ կը խօսին եւ կ'արտասանեն իրենց մայրենի լեզուով, եւ Հ. Կ. Խաչն ալ կը սպասէ ձեզմէ իր բաժինը նոր տարուան առթիւ։

Հանդիսականները, ուրախ՝ իրենց զաւակներուն յաջողութեան համար, ձեռնարկեցին հանգանակութեան, որմէ գոյացաւ 760 ֆրանք։ Նկատի ունենալով որ ցուրտին հետեւանքով չատեր կը բացակայէին, Հ. Կ. Խաչը բաց ձգած է հանգանակութեան ցանկը, որպէսզի փափաքողները կարենան մասնակցիլ նոր տարուան առթիւ, ի նպաստ Հ. Կ. Խաչի դպրոցին։ Դիմել Տիկին Հ. Զարդարեանի։

Կ'արժէ չնորհաւորել խաչուհիներու աշխատանքը։

Կաղանդ պապան բոլոր փոքրիկներուն ծրարներով ուտելիք բաշխելով, հանդէսը փակուեցաւ փոքրիկներու «Երբ որ բացուին դռներ» խմբերգով։

*** Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղը կազմակերպած էր ներկայացում մը, որ տեղի ունեցաւ 18 դեկտեմբերին, Սէրքըլ Կաթոլիկ սրահին մէջ։ Ներկայացուեցաւ Լ. Շանթի «Ինկած բերդի իշխանուհին» (ողբերգութիւն 4 արար), ղեկավարութեամբ դերասան Թրազոչի։ Հակառակ օդին անյարմարութեան եւ Փասքալի կողմը սարքուած հանդէսի մը, ժողովուրդը սկսաւ լեցուիլ սրահը։ Ներկայացումը յաջող էր։ Բոլոր դերակատարները եռանդով կատարեցին իրենց դերերը, թէեւ լաւ չէին վարժուած։

*** Ընկեր Յովհաննէս Ջիլինկիրեանի եւ Օր. Լուսվարդ Բարխեանի ամուսնութեան առթիւ սարքուած խնջոյքին մէջ, փեսան 100 ֆրանք նուիրեց Հ. Յ. Դ. կոմիտէին, 50 ֆր. Հ. Կ. Խաչին, 50 ֆրանք ալ կնքահայրը ընկեր Գ. Մանուկեանը նուիրեց Հ. Կ. Խաչին։

Կէտ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՎԻԷՆ, (Խսթրէգէնի Թաղամաս) — «Լուսատու» դպրոցի ամանորի հանդէսը տեղի ունեցաւ Ծնունդի օրը, Դեկտեմբեր 25ին, Սէրքըլ Կաթոլիկի սրահին մէջ։

Հակառակ աննպաստ օդին, ժամանակէն առաջ հետաքրքիրներու բազմութիւն մը փութացած էր սրահ։ Նախագահ Պ. Վ. Հովիւեան խօսք առնելով, բացատրեց թէ մօտ ութ ամիսէ ի վեր բացուած է դպրոցը, ծնողներու եւ գիտակից հայրենակիցներու օժանդակութեամբ։ «Ուրախ եմ յայտարարելու որ գաղութիս մէջ դադրած են այն հակամարտութիւնները, եւ ստեղծուած է եղբայրական համերաշխութիւն մը։ Դպրոցը կը յաճախեն 52 աշակերտներ, մանչ եւ աղջիկ»։

Յետոյ դպրոցի աշակերտները ներկայացուցին կենդանի պատկեր մը,— «Յիսուս մանուկը մսուրին մէջ»։ Եւ ապա յաջորդաբար եղան հայկական պարեր պատշաճ տարազներով, խմբերգներ, մեներգներ, արտասանութիւններ, մենախօսութիւններ, ու զանազան անակնկալներ, բոլորն ալ աշակերտներու կողմէ։ Վարժուհին, Օր. Ա. Գրիգորեան (չրջանաւարտ Դպրոցասէրէն) ջանք չէր խնայած հանդէսին պատրաստութեան համար եւ ջերմապէս գնահատուեցաւ հանդիսականներուն կողմէ։ Օր. Անդինէ Մութաֆեան ջութակի վրայ նուագեց «Անուշ գարուն» երգը, որ հանդիսականներուն ծափերուն արժանացաւ։

Միջնադարէն վերջ, բեմին վրայ երեւցաւ «Կաղանդ պապան» իր կաղանդչէքներով։ Նախ բաշխեց փոքրիկներուն եւ ապա հանդիսականներուն, չնորհաւորական տոմսեր՝ հովանաւորութեան կողմէ։ Այս առթիւ հայրենակիցները դրամական նուէրներ ըրին դպրոցին 15էն մինչեւ 20 եւ 50 ֆրանք իւրաքանչիւր հայրենակից։ Երկու հիւրեր, Պ. Պ. Խաչենտէր Թէմուրճեան (Մարսէյլ) եւ Երուանդ Լամէրեան (Պէլֆոր) այս առթիւ նըւէրներ ըրին դպրոցին, առաջինը՝ 50, երկրորդը 100 ֆրանք։ Երբ նախագահը նուիրատուութեան գումարը յայտնեց (970 ֆրանք), Պ. Լամէրեան զայն լրացուց հազար ֆրանքի, ծափերու մէջ։

Ահաւասիկ ձեռնարկ մը, որ կը պսակուի յաջողութեամբ, չնորհիւ հաստատուած համերաշխութեան։

Գաղթաշխարհի հայութիւնը ամէն տեղ պէտք է համերաշխութեամբ համախմբուի Սահակ Մեսրոպ տաճարուն չուրջ, զայն աւանդելու համար սերունդին։

Ե.

...ներ յառկացուցած է միայն հինգ տարագիր հայրենակիցներու՝ գրեթէ բոլորն ալ ծեր եւ աշխատելու անկարող։ Տարեկան պիւտճէ 300 սթերլին։

Եթէ զանց առնենք «Հայ Ակումբ»ը, որ օդին կախուած միութիւն մըն է անգոյն ու անկազմակերպ, Լոնտոնը չունի, ինչպէս ըսինք, իր պատասխանատու ազգային հիմնարկութիւնը։ Անցագրի եւ ուրիշ պաշտօնական գործողութիւններով կը զբաղի Հ. Հ. Պատուիրակութեան ներկայացուցիչը։

Վերջին երկու տարուան մէջ «Հայ Ակումբը— այժմ հոգեվարք— կազմակերպեց պարբերական պարահանդէսներ եւ երկու կամ երեք անգամ ալ ընդունելութիւններ, ի պատիւ Լոնտոն այցելող հիւրերու։

Այս ամիս երաժշտական հանդէս մը տեղի ունեցաւ այստեղ՝ կազմակերպուած ջութակահար Պ. Հրաչ Գասպարեանի եւ Պ. Հայկ Ունճեանի ջանքերով։ Իրենց կ'աջակցէր մեր յայտնի բանաստեղծ - նկարչուհին, օրիորդ Զապէլ Պօյաճեան։ Շնորհիւ իրենց, Լոնտոնի գաղութը առաջին անգամ ըլլալով լսեց հայ տոհմիկ երգեր։ Համերգին կը մասնակցէին երաժշտական վարժարանի անգլիացի ուսանողուհիները։ Հանդէսը եղական յաջողութիւն ունեցաւ։ Փափաքելի է որ երկու երիտասարդները աւելի սրտանց նուիրուին այդ գործին, որ կրնայ հետզհետէ հետաքրքրութիւն ստեղծել մեր մասին՝ Անգլիացիներու մօտ։

Երկու չաբաթ առաջ ամերիկահայ ծանօթ դաշնակահար մը Պ. Ժուան Նազարեան նուագահանդէս մը տըւաւ՝ այս անգամ կազմակերպուած ոչ թէ հայ գաղութին, այլ անգլիացի ունկնդիրներու համար։ Երիտասարդ արուեստագէտը կտորներ նուագեց Պախէն, Սեզար Ֆրանքէն, Պրահմսէն, Շոփէնէն եւ Ռախմանինոֆէն։ Խանդավառ տողեր գրուեցան իր մասին Լոնտոնի մամուլին մէջ։ Պ. Նազարեան ոչ միայն վարպետ է թէքնիքի տեսակէտէն, այլ նաեւ լիովին կ'ըմբռնէ եւ կ'ապրի երաժշտութիւնը։ Փափաքելի էր որ յայտագրին մէջ դրած ըլլար հայկական կտոր մը։

ԺԻՐԱՅՐ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՂՏՆԻՔԸ

ՌՈՒՍԵՐԸ ԵՐԿՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ՊԱՇԱՐՈՒՄԷ ՎԵՐՋ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՊՈՒԽԱՐԱՆ

Պուխարայի էմիրը մինչեւ կէսօր այցելուները կ'ընդունէր պալատին մէջ։ Միջօրէին, արծիւի որսորդութեան կ'երթար։ Գիշերը, պալատան մէջ նուագ մտիկ կ'ընէր ու բարեկամներուն հետ կը զուարճանար։ Ամառն ալ կ'անցընէր Պուխարայէ ոչ չատ հեռու, իր քէօշկին մէջ, որուն պարտէզը գունագեղ վարդեր կը փթթէին։ Երբեմն ալ էմիրը Խրիմի մէջ Եալթայի ամարանոցը կ'երթար։

Յեղաշրջումի օրերուն, էմիր Սաիտ Միրի Ալիմ խան կը գտնուէր Պուխարայի պալատան մէջ։ Երիտասարդները կը ջանային յեղափոխութիւնը տարածել Պուխարայի մէջ, ժողովուրդը արթնցնել, նորութեանց վարժեցնել զայն։ Էմիրն ալ, որ համամիտ էր երիտասարդներու գործունէութեան, իր գոհունակութիւնը չէր ծածկեր, ու անոնց հետ չփման մէջ կը մտնէր։ Սակայն էմիրը սկզբան համակիր չէր եղած յեղաշրջումի այս չարժումին։ Օրին մէկը երիտասարդները մինչեւ պալատ երթալով, իրենց բաղձանքները յայտնած էին։

Ամբողջ Թուրքեստան այս չարժումին կը մասնակցէր։ Պուխարայի չըրջակայ քաղաքներու ժողովուրդը կը փութար իր համամտութիւնը յայտնել։ Էմիրը գոհ չէր այս յեղաշրջական չարժումէն, ու անժամանակ կը գտնէր զայն։ Սակայն, երիտասարդները էմիրին դիմած ատեն բոլշեւիկներուն աջակցութիւնը կանխաւ ապահոված էին արդէն։

Կարմիր բանակը 1918 Մարտ 10ին, Պուխարայի սահմանին վրայ կը գըտնուէր։

Երկու օրուան պաշարումէ մը յետոյ ռուս բանակը գրաւեց Պուխարան։ Սովետական զինուորներուն գըլուխը կը գտնուէր Քօլէսով անուն քամիսէր մը։ Այս անձը, որ 30 տարու էր, ժամացոյցի գործարանի մը մէջ կ'աշխատէր նախապէս, ու իր ուշիմութեան չնորհիւ կրցած էր Թաչքէնտի բոլշեւիկ կառավարութեան պետը ըլլալ։

Քոմիսէր Քօլէսով վերջնագիր տըւաւ, Քէրմինէն գրաւելէն յետոյ։ Այդ վերջնագրին մէջ կ'ըսէր թէ Պուխարայի երիտասարդները բոլշեւիկներուն բարեկամ ըլլալուն, պէտք է ընդունէին անոնց բաղձանքները, ու այդ պարագային՝ ոչ ոք պիտի դպչէր Պուխարայի էմիրին։ Այս վերջինը գոհացում տուաւ սովիէթ հրամանատարի պահանջումին, ու հրաւիրուեցաւ դաշնագիր մը ստորագրելու Մարտ 24ին, Գըլըթէբէի մէջ։ Արդէն, քոմիսէր Քօլէսով պատրաստած էր այդ դաշնագրին պայմանները, որուն համաձայն, կատարեալ բարեկամութիւն մը հաստատուած էր Սովիէթներուն եւ Պուխարայի միջեւ։

1920 Օգոստոս 12ին, էմիրին ու Սովիէթներուն միջեւ նոր դաշնագիր մը կնքուեցաւ, որուն մէջ ճշդուած էին Պուխարայի զինուորական կացութիւնը, անդորրութիւնը եւ երիտասարդ Պուխարացիներուն գործունէութիւնը։ Պուխարայի ու Սովիէթներու գործակցութիւնը ճշդելու համար, Օգոստոս 18ին Խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ Չարջօհուի մէջ։ Այդ Խորհրդաժողովին մասնակցեցան Պուխարայի էմիրին 50 պատուիրակները։

Այս ժողովին մէջ ամէն խնդիր կարգադրուեցաւ, ու երկու կողմերն ալ գոհացում ստացան, այնպէս որ Պուխարայի էմիրը սկսաւ լայն չունչ առնել։

Խորհրդաժողովին վաւերացումէն 14 օր յետոյ տեսնուեցաւ որ կարմիր բանակէն եւ Պուխարայի երիտասարդներէն բաղկացած ուժ մը վրան կանգնած էր Պուխարայի առջեւ։ Էմիրը հասկցած էր որ այդ կացութեան հանդէպ՝ այլեւս չպիտի կրնար Պուխարա մնալ։

Բացայայտ էր որ կարմիր բանակը կ'ուզէր Պուխարան գրաւել։ Էմիրը չատ լաւ գիտէր Սովիէթ Ռուսիոյ մէջ պատահած դէպքերը, ցարական գերդաստանի վախճանը ու Ազրպէճանի ազգային կառավարութեան եւ Սովիէթներուն միջեւ տեղի ունեցած անցուդարձերը։ Ուստի էմիրը իր ընտանիքին ու գանձերուն հետ Պուխարայէն հեռացաւ Սեպտեմբերի սկիզբը։ Ան խոյս տուաւ, իր հետ առնելով Թիմուրլէնկի ատենէն մնացած մեծարժէք գոհարեղէններ ու թագեր, ինչպէս նաեւ մատենադարանի թանկագին երկասիրութիւնները։

Էմիրը իրեն հաւատարիմ մնացած մարդոց հետ դէպի Արեւելք, այսինքն Արեւելեան Պուխարա գնաց, հոն կազմակերպութիւն ընելու, եւ կարմիր բանակին միացած Պուխարայի երիտասարդներուն դիմադրելու համար։ Այդ օրերուն, գրաւման ուժերուն դէմ ըմբոստացած էին Տաճիկները, Թիւրքմէնները։ Լաւ չզինուած ու քիչուոր ըլլալնուն, այդ ըմբոստները հրոսակային կռիւ մը միայն մղած էին։

Էմիրը Արեւելեան Պուխարայի մէջ լաւ ընդունելութիւն չգտաւ, որովհետեւ ժողովուրդի վիճակով չէր չահագրգռուած բնաւ, իր անձնական հաճոյքին անձնատուր։ Մինչդեռ էմիրին հաւատարիմ մարդիկը ապահովցուցած էին զայն, ըսելով թէ Արեւելեան Պուխարայի բնակչութիւնը անձնազոհութեամբ պիտի կռուէր էմիրին կողքին։ Հոն կարեկցութիւն միայն կը զգային գահազուրկ էմիրին հանդէպ։

(Շար.) (11)

Թէ երեսփ. ժողովը եւ թէ Ծերակոյտը չորս անգամ կարգացին եւմատոյցին զանազան յօդուածները, համաձայնութեան մը յանգելու համար։ Երբ ամբողջական վաւերացումը իրականացաւ, արդէն 25 ժամ անցած էր նոր տարին։

Վաւերացումէն անմիջապէս վերջը, Պ. Տալատիէ կառախումբ նստելով Թուլոն գնաց և մարտանաւ մը մտաւ, Քորսիքա երթալու համար։ Իրեն կ՚ընկերանային ծովային նախարարը եւ ուրիշ երեւելիներ։ Փարիզէն մեկնելէ առաջ, թէ վարչապետը եւ թէ արտաքին նախարարը կրկին եւ կրկին յայտարարեցին իրենց կուսակիցներուն թէ մէկ թիզ հող պիտի չտան։ Իրազեկներ կը հաստատեն թէ երկուքն ալ համաձայն են զիջումներ կատարելու Ճիպութիի հարցին մէջ, ազատ նաւահանգիստ մը եւ Ատտիս Աբէպայի գծին հսկողութիւնը տրամադրելով Իտալիոյ, ինչպէս եւ նոր կանոնագիր մը հաստատելով Թունուզի Իտալացիներուն համար։

Մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած էին Քորսիքայի մէջ, վարչապետին ընդունելութեան համար։ Այաչչիոյի մէջ ժողովուրդը կ՚աղաղակէր խանդավառութեամբ.— «Կեցցէ անմահ Ֆրանսան»։ Վարչապետը Պիզէրթա (Թունուզ) կը հասնի այսօր։ Աւելի քան եօթանասուն թղթակիցներ եւ լուսանկարիչներ հասած էին իրմէ առաջ, փոթորկալի ուղեւորութենէ մը վերջ, ուր կոտրեցաւ անգլիական թերթի մը թղթակիցին մէկ թեւը։

Նոր տարին նոր օրէնքներ կուտայ Գերմանիոյ Հրեաներու վրայ

Մինչ ամբողջ աշխարհ ցնծութեամբ կը տօնէր Նոր Տարին, գերմանական կառավարութիւնը սկսաւ գործադրել հինգ նոր հրամանագիրներ, որոնք սահմանուած են անդարմանելի հարուած մը տալու Հրեաներուն։

Ահաւասիկ այդ հրամանագիրներուն ամփոփումը.—

1. Հրեայ մը չի կրնար փոքրանակ խանութ բանալ կամ անկախ արհեստ մը ի գործ դնել (օրինակ՝ աշխատիլ իբրեւ կօշկակար)։ Հրամանագրին տրամադրութեամբ, հրէական խանութներու 2/3ը բոլորովին պիտի փակուի 1939ին, իսկ մնացեալ մէկ երրորդը արիականներու ձեռքը պիտի անցնի։ Արդէն շատ մը հրէական ձեռնարկներ կամ փակուած, եւ կամ արիականներու ծախուած են, ծիծաղելի գիներով։

2. Հրեաները պիտի հանուին ճարտարագործական կամ առեւտրական հաստատութեանց վարչական դիրքերէն։ (Այս առթիւ բողոքագիր մը ուղղեց ամերիկեան կառավարութիւնը, որպէսզի բացառութիւն ըլլայ իր հպատակներուն համար)։

3. Հրէական համայնքները, որոնցմէ շատեր անանկութեան դուռը հասած են արդէն, պարտաւոր են սատնձնել հրեայ կարօտեալներու խնամատարութիւնը։

4. Երեք ամիսէն վեր ամէն Հրեայ պէտք է մասնաւոր անձնագիր մը ունենայ, լուսանկարով եւ մատնադրոշմով։ Նախապէս ծրագրուած էր դեղին կտակ մը պարտադրել ամէն Հրեայի, իբրեւ ցեղային նշան։

5. Նոր եւ զուտ հրէական անուններ պիտի պարտադրուին այն Հրեաներուն որոնք չունին սահմանուած անունները։ Այսպէս, այրերը իրենց անունին պիտի կցեն Իսրայէլ, կիները՝ Սառա։

Այս նոր օրէնքներով, առ նուազն 100,000 Հրեաներ կամ 20 առ հարիւրը պիտի մատնուին չքաւորութեան, իսկ մնացեալ չորս հինգերորդին շահելու կարողութիւնը մեծապէս պիտի նուազի։ Ուրիշ խօսքով, մօտ 500,000 Հրեաներ կատարեալ անելի մը պիտի մատնուին։

Այս օրէնքները մշակուած էին 1938 նոյեմբեր 10ին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով Ճափոնի, պաշտօնապէս թէ բացարձակապէս կը մերժէ ճանչնալ ծրագրուած նոր կարգուսարքը, Չինաստանի համար։ Կը նշանակէ թէ Մ. Նահանգները վճռապէս պիտի պաշտպանեն իրենց շահերը, բաց դուռի քաղաքականութեամբ։

ԼՈՆՏՈՆԻ թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը պիտի խզէ 1934ի առեւտրական դաշինքը Խ. Միութեան հետ, լուր տալով վեց ամիս առաջ։ Անգլիոյ մէջ կը գանգատին թէ Մոսկուա չէ յարգած համաձայնութեան ոգին։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ կառավարութիւնը որոշեց նոր ծանուցագիր մը ուղղել չինական կառավարութեան, որպէսզի դադրեցնէ Կարպաթեան շրջանի Ուկրայնացիներու հակախորհրդային գործունէութիւնը։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը սաստկանայ օրէ օր։ Ազգայնականները նոր դիրքեր գրաւեցին վերջին երկու օրերու ընթացքին։ Հանրապետական զօրքը ուժգնօրէն կը դիմադրէ, կասեցնելու համար յառաջխաղացութիւնը Քաթալոնիոյ մէջ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ անգլիական ոստիկանութեան ընդհ. քննիչը սպանւյս մը կատարած տունէն, տեսաւ որ Արաբները ճամբան փակած են խոշոր ժայռեր գլորելով։ Միեւնոյն տունէն կրակ կը տեղար հարեւան բլուրներէն։ Քննիչին օգնականը սպաննուեցաւ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ կրկին մերժելով Անգլիոյ առարկութիւնները, կ՚ուզէ բազմապատկել իր սուզանաւերուն թիւը։ Այս առթիւ Պերլինի թերթերը կը բացատրեն թէ անհրաժեշտ է յաւելումը, նկատի առնելով Խ. Միութեան սպառազինութիւնները։ Գերմանիա ունի 72 սուզանաւեր, 31,530 թօն տարողութեամբ, իսկ Ռուսիա՝ երկնապատիկ աւելի։

ՎԱՐՇԱՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 3,500,000 հոգի վարակուած են կրիփէ։ Միայն մայրաքաղաքին մէջ կան 130,000 հիւանդներ։ Շատ մը թատրոններ փակուեցան։

ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Իտալիոյ դէմ, ոտնակոխեան Տրիպոլիոյ Արաբներուն կացութեան առթիւ։ Թերթերը կ՚ըսեն թէ Իտալիա կ՚ուզէ «ամբողջովին ոչնչացնել մեր ազնիւ ժողովուրդը»։

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի, ՖՐ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ, ՄԱՐՏ 19ԻՆ ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Պ. Մկրտիչ Եազըճեան, Օրիորդներ Նուարդ եւ Մայտա Եազըճեան, Տիկին Զ. Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ն. Նիքօթեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Եազըճեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Չարլս Քլէրքսըն եւ զաւակունք (Քանատա), Տէր եւ Տիկին Ն. Ալլահվէրտի (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Գ. Ալէաթճեան (Փարիզ), ինչպէս նաեւ Պէազճեան ընտանիքը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, մեծ մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆԱԶԵՆԻ ԵԱԶԸՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ Ալլահվէրտի)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 1938 Դեկտ. 28ին Պէկկրատի մէջ եւ մարմինը ամփոփուեցաւ ընտանեկան դամբարանին մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 3 Յունուար երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավ. նիւ տ՚Իթալիի սրճարանին վերնայարկը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Իտալիոյ ձգտումները Միջ. Արեւելքի մէջ»։

ԵՂԱՆԱԿԻ ՓԱՅԼՈՒՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

7 Յունուար Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՍԱԼՈՆ ԳՕԼԻՋԷԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին։ Պարահանդէսին պիտի նուագէ նշանաւոր **Jazz Paladium de Londres**.

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ի գիտութիւն բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցանենք թէ յառաջիկայ Ծննդեան տօնի առթիւ եկեղեցական պաշտամունք կը կատարուին Շավիլի եկեղեցիին մէջ օրը օրին։

Հինգշաբթի, 5 Յունուար Ճրագալոյց։ Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 16.30։ Ուրբաթ, 6 Յունուար, Ս. Ծնունդ, Սկիզբ ժամերգութեան՝ 8ին, Պատարագ՝ 10ին։ Շաբաթ, 7 Յուն., Մեռելոց, սկիզբ. 8ին, Պատարագ՝ 10ին։ Երգեցողութիւնները կը կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյս նորակազմ դասին։

Հոգաբարձութիւն
Շավիլի եկեղեցւոյ

ԽԻՍՏ ԿԱՐԵՒՈՐ

Կոչ կ՚ընենք Փարիզի եւ արուարձաններու արհեստաւոր հայրենակիցներուն որոնք արթիզանալի իրաւունքէն օգտուելով դժուարութիւններու են բախուած են, անպայման ներկայ գտնուին յառաջիկայ ժողովին՝ 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ, 28 Rue Serpente, Metro Odeon։ Ժողովին ներկայ պիտի ըլլան պաշտօնական անձնաւորութիւններ, որոնք ընդհանուր հայ արհեստաւորներու անունով դիմում պիտի կատարեն պատկան իշխանութեան մօտ։ Այս վերջին ժողովին արձանագրութիւններ պիտի կատարուին։ Կարեւոր է բոլորին ներկայութիւնը։

Կարգադիր յանձնախումբ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Վահան Մեծատուրեան, Օր. Մաննիկ Մեծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Սասունի եւ զաւակները ինչպէս նաեւ Արսլանեան, Գօնչէկիւլեան եւ Մեծատուրեան ընտանիքները խոր զգացումներ կը յայտնեն Ֆր. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան, Կ. Խաչի Շավիլի եւ Իսսի Մասնաճիւղերուն, Հ. Յ. Դ. «Արզութեան» խումբին, Համազգայինի Շավիլի Մասնաճիւղին եւ բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի եւ թանկագին մայրիկին՝ Տիկին ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Հռիփսիմէ Աբելեան 30 ֆր. կը նուիրէ «Եփչէ» Յանձնախումբին (հայ գիւղերուն ընտանիքներուն օգնող մարմին) փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Անմոռանալի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ս. Ծննդեան 3րդ օրը, Կիրակի 8 Յունուար եկեղեցւոյս մէջ Ս. Պատարագի արարողութիւնները կը կատարուին հոգեհանգստեան եւ դաշնամուրով, գեղջիս Երիտ. Երկսեռ Միութեան երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Վահրամ Իլմաճեանի։ Կը պատարագէ Տ. Աղդէ ք՚նյ. Փայլակ։

Կը հրաւիրուին շրջանիս ազգայիններ։

Le Gerant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme — PARIS (13)
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԽՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 4 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3929 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՍԱՒՈՐԵԼ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Որոճալու եւ գործելու շատ աւելի լայն պահանջներ կը ներկայացնէ Հայկական Արտասահմանը, իբրեւ հետեւանք ընդհանուր կացութեան, մանաւանդ Հայաստանի նոր տագնապին եւ յարաբերութեանց խզման :

Որո՞նք են աշխատանքի ճակատները, առ հասարակ բոլոր գաղութներուն մէջ:

1· Յարաբերական·— *Տարագիր բազմութեանց իրաւական վիճակը, Նանսէնեան տաղտուկներ, աշխատանքի հող եւ անկանոն թուղթեր :*

2· Խնամատարական·— *Անկարներ, կարօտեալներ եւ հիւանդներ: Կարճ խօսքով, ինչ որ կապ ունի ընկերային օգնութեան հետ:*

3· Կրթական·— *Դպրոցներ եւ դասընթացքներ: Արեւելեան գաղութները դպրոցական ցանցեր ունին, սովորական հասկացողութեամբ: Մենք ունինք եւ չունինք, պարագաներու բերումով : Մեր կորուստը պիտի փոխարինուի միւսներուն զօրացումով :*

4· Մշակոյթ·— *Բառը այնքան բովանդակալից է, որ չի կարօտիր մանրամասն բացատրութեան: Հարկադրուած ենք մասնաւոր աշխատանք թափել այս ճակատին վրայ, կանգուն պահելու և զարգացնելու համար մեր գրականութիւնը, մամուլը, գեղարուեստը, թատրոնը, գիտութիւնը: Շատ ետ ենք մնացած այս ճակատին վրայ, գրեթէ ամէն հող ձգելով հեղինակներուն եւ մշակներուն: Մեր ապրած միջավայրը եթէ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ, պատեհութիւններն ալ շատ մեծ են, չընելու համար աննախընթաց:*

5· *Առանձին գլուխ մը կրնար կազմել, նաեւ,* Երիտասարդութեան Խնամատարութիւնը, *իբրեւ նորագոյն պահանջ: Հայրենիքին մէջ, այս հարցը կը լուծուէր բնական ճամբով, քանի որ ունէինք դպրոցներ եւ ազգային միջավայր: Եւրոպական եւ ամերիկեան գաղութներու մէջ նոր եւ աւելի բարդ հանգամանք մը կը ներկայացնէ այս պարագան, սկսելով Ֆրանսայէն :*

Մեր ամփոփած չորսէն կ'անջատենք այն միւս հոգը, Քաղաքական աշխատանք, *իբրեւ տարբեր նիւթ :*

Արդ, ի՞նչ կը ներկայացնէ Յարաբերական խնդիրը :

Պարագան կը տարբերի գաղութէ գաղութ: Այն երկիրներուն մէջ ուր կառավարութիւնը ինք հաւաքական հպատակութիւն հաստատած է, մասնաւոր դժուարութիւններ չի ներկայացներ այս խնդիրը (Սուրիա, Լիբանան, Իրաք, Իրան եւն·): Կան երկիրներ ալ ուր Առաջնորդարանները կը զբաղին այս հարցով: Իսկ իբրեւ ընդհանուր վիճակ, Նանսէնեան դրութիւնն է որ եթէ երբեմն դիւրութիւններ կ'ընծայէ, յաճախ ալ դուռ կը բանայ տաղտկալի անակնկալներու (Ֆրանսա եւ հարեւան երկիրներ Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան եւն·):

Նանսէնեան կազմակերպութեան ձեւը փոխուեցաւ այս տարուան սկիզբէն, եւ կեդրոնն ալ Ժընեւէն փոխադրուեցաւ Լոնտոն, տարագիրներու նոր շարքով մը: Բայց, այն երկիրներուն մէջ ուր կառավարութիւնը մասնաւոր կանոնագիր մը մշակած է հայրենազուրկներու համար, Նանսէնեան գրասենեակները կը գործեն առաջուան պէս :

Ի՞նչ կարելի է ընել, օրինակ Ֆրանսայի մէջ, նոր դիւրութիւններ ապահովելու կամ եղածը աւելի լայնօրէն օգտագործելու համար :

Ամէն բանէ առաջ՝ հաստատել ազգային իշխանութիւն մը, որուն գոնէ բարոյապէս կապուած ըլլան այդ գրասենեակները, իբրեւ օժանդակ:

Պետութիւնը չի ճանչնար մեր Ազգ· Խորհուրդները, չունենալով համապատասխան օրէնք: Բայց չի կրնար խափանել ճամբան, եթէ մենք ձեւ մը գտնենք, պետական համարուած օրկանը աւելի բանուկ վիճակի մը մէջ դնելու համար :

Յաճախ մեր ներքին վէճերն ու անհամութիւններն են որ կը պղտորեն պետական շրջանակներու միտքը, եւ, կարճ կապելու համար, մարդիկ անհաճոյ կանոններ կը սահմանեն:

Նորէն Ֆրանսահայ գաղութին վրայ ամփոփուելով, միւս հոգերն ալ — խնամատարութիւն, դպրոց եւ դասընթացք, մշակոյթ եւ երիտասարդութիւն — կը կազմեն լրացուցիչ բաժինները որ եւ է ազգ· իշխանութեան :

Աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է այդ կեդրոնացումը, ցիրուցան եւ յաճախ մրցակից ուժերու այս համախմբումը՝ մէկ ընդհանուր ղեկավարութեան տակ :

Այսպէս, կրթական կամ խնամատարական ճակատին վրայ իւրաքանչիւր հաստատութիւն եւ օրկան կրնայ պահել իր անկախութիւնը: Բայց, ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար աւելի սերտ գործակցութիւն հաստատել Բարեգործականի, Կ· Խաչերու եւ Աղքատախնամներու, Համազգայինի եւ զանազան «Կրթասիրաց»ներու կամ «Ուսումնասիրաց»ներու միջեւ:

Տեսակէտներն ու նախասիրութիւնները կրնա՞ն խափանել գործակցութեան ճամբան, երբ հարցը կը վերաբերի թշուառութիւններ ամոքելու, կամ սերունդ փրկելու, այս օտար ափերուն վրայ:

Ահաւասիկ հիմնական նիւթ մը, որ երկար վերլուծումներու չի կարօտիր, հակառակ իր երեւութական բարդութեան :

Գործնական դժուարութիւններէ աւելի, կանխակալ կարծիքներն ու նախապաշարումներն են որ իրարմէ կը բաժնեն համանման օրկաններ :

Ժամանակը եկած չէ՞ նախապաշարումները հալեցնելու կենսական պահանջներու կրակին մէջ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՔՈՐՍԻՔԱՅԻ ԵՒ ԹՈՒՆՈՒԶԻ ՄԷՋ

Վճռական յայտարարութիւններ Ֆրանսական իրաւունքներու մասին

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, վարչապետ Պ· Տալատիէ երկուշաբթի օր Քորսիքա հասնելով, դիմաւորուեցաւ խանդավառ ցոյցերով: Բազմութիւնը կ'աղաղակէր·— «Մենք երդում ըրած ենք մեռնիլ իբրեւ Ֆրանսացիներ»: Պ· Տալատիէ ցամաք ելաւ Այաչչիօ, եւ այնտեղ արտասանեց իր գլխաւոր ճառը, իբրեւ պատասխան Իտալիոյ պահանջներուն: Ութ ժամ վերջը երկրորդ ճառ մը խօսեցաւ Պասթիայի մէջ, միայն հարիւր մղոն հեռու Էլպա կղզիէն, որ ամենամօտիկ վայրն է դէպի իտալական ցամաքամասը: Այս քաղաքին մէջ աւելի քան 30,000 Քորսիքացիներ բարի գալուստ մաղթեցին, մինչ թնդանօթները կ'որոտային եւ եկեղեցիներու զանգակները կը հնչէին: Վարչապետը եւ իր հետեւորդները անմիջապէս գացին Մեծ պատերազմի յիշատակարանին առջեւ, որ նուիրուած է 40,000 Քորսիքացի զինուորներու, եւ ծաղկեպսակ մը դրին: Մէկ վայրկեան լռութենէ վերջ, Քորսիքայի հին ռազմիկներուն նախագահը հետեւեալ խօսքերն արտասանեց հանդիսաւորապէս .

— «Կ'երդնունք մեր զէնքերուն, մեր կիներուն եւ օրօրոցներուն վրայ թէ պիտի ապրինք եւ մեռնինք իբրեւ Ֆրանսացիներ»:

Բազմութիւնը իր կարգին կ'աղաղակէր·— «Այո՛, կ'երդնունք...»:

Խորապէս յուզուած այս տեսարանէն, Պ· Տալատիէ դժուարաւ կը խօսէր: Ըսաւ թէ իր քաղաքական երկար կեանքին մէջ «երբեք չէր տեսած որ Ֆրանսայի սիրտը այնքան ուժգնօրէն բաբախէ որքան այս կղզիին մէջ: Երջանիկ եմ որ բովանդակ Ֆրանսա կը լսէ ձեզ, երբ, արիաբար արհամարհելով սպառնալիքները, կը յայտարարէք ձեր անվրիպելի փարումը Ֆրանսայի: Դուք ազատ պիտի մնաք, որովհետեւ մեր բոլորին՝ Ֆրանսացիներուս ճակատագիրն է մահը նախընտրել գերութենէն »:

Այաչչիոյի մէջ խօսած ճառը, որ աւելի կարեւոր էր, կը փառաբանէր Ֆրանսայի ուժը: « Այդ ուժը պիտի գործածուի պաշտպանելու Քորսիքան եւ Քորսիքացիները, եթէ հարկ ըլլայ: Այն նաւարաժինը որ Թունուզ պիտի տանի մեզ, քանի մը վայրկեանէն, ձեր կղզիին շուրջը կը յածի իբրեւ խորհրդանշան մը արթուն բարեկամութեան: Ան կը ներկայացնէ Ֆրանսայի ուժը: Թող ձեր մէջէն ամէն ձկնորս վերադառնայ իր նաւակին եւ ուռկանին քով, Թող ամէն հովիւ վերադառնայ իր լեռները, իր հօտին քով, Թող ամէն մշակ ծռի իր բահին եւ արօրին վրայ, Թող ամէն մարդ վերադառնայ իր արհեստին եւ գործին, այն հանդարտութեամբ որ յատուկ է բանէ չվախցող, ամէն բան յուսացող մարդոց »:

Իր ճառին սկիզբը վարչապետը խանդավառութեամբ նկարագրեց Ֆրանսական հանճարը եւ մշակոյթը·

— « Շատեր իրենց սիրական Ֆրանսային մէջ կը գտնեն իրենց յամառութիւնն ու քաջութիւնը, ուրիշներ՝ բարութիւնն ու զուարթութիւնը՝ ուրիշներ՝ իրենց կորովն ու խանդը, բայց բոլորն ալ անոր մէջ կը գտնեն այն մարդկային քաղաքակրթութիւնը որ իրարու կը մօտեցնէ մեզ եւ որ արդիւնքն է պատմական հրաշագործ հանգամանքներու: Դուք, Քորսիքացիներ, մեզի տուած էք Պոնափարթը... Մեր համերաշխութիւնը կը կայանայ մարդկային արժանաւորութեան ճանաչման, անհատական ազատութեան եւ պետութեան պաշտպանողական դերին մէջ: Մենք պէտք չունինք ոչ յարձակողական, ոչ ալ սպառնալից դիրք բռնելու... Ֆրանսան խաղաղասէր է եւ հանդարտ, ան չի բարձրացներ իր ձայնը, ոչ ալ կը սպառնայ ո եւ է մէկուն: Ան վստահ է իր ուժին վրայ, ինչպէս գիտէք դուք, զինուորներ եւ նաւազներ, որ երբեք չսակարկեցիք ձեր արիւնը անոր պաշտպանութեանը համար»:

**** Պ· Տալատիէ եւ իր հետեւորդները նոյն խանդավառութեամբ ընդունուեցան Թունուզի մէջ, ուր արտակարգ պատրաստութիւններ տեսնուած էին: Մարտանաւը Պէյէրթա հասաւ երեքշաբթի առտու եւ զինուորական պատիւներ եղան քարափին վրայ: Պ· Տալատիէի առաջին գործերէն մէկն եղաւ այցելել Թունուզի պէյին:*

Ֆրանսիտալական մրցակցութիւնը

Թունուզի Ֆրանսական զինուորական կառավարիչը տեղեկագիր մը հրատարակեց, որով կ'ըսէ թէ իտալական ներգաղթը պակսած է զգալի համեմատութեամբ, քանի որ բնիկ տարրերը կը գրաւեն վարպետ աշխատաւորներու տեղը եւ կը կատարեն անոնց գործերը :

Մերժելով այն պնդումը, թէ Թունուզի կառուցման մէջ իտալական գաղթականներ աւելի մեծ դեր կատարած են քան Ֆրանսացիները, զինուորական կառավարիչին տեղեկագիրը կը յարէ, թէ Թունուզի Իտալացիներու 80 առ հարիւրը հողագործներ են, մեծ մասով Սիկիլիացի, որոնք ներգաղթած են պարզապէս գործ ճարելու համար, երբ գործերու առատութիւն կար: Ֆրանսական դրամագլուխը բացած է նոր ձեռնարկներ եւ գործունէութիւն նոր ասպարէզներ՝ ստեղծելով հազարաւոր գործեր, որոնք խայծ դարձան իտալական ներգաղթին համար:

Թէեւ Թունուզի մէջ հողագործ Իտալացիներու թիւը 5000 աւելի է Ֆրանսացիներէն, իսկ ճարտարարուեստի մէջ աշխատող Իտալացիները 27000 աւելի են քան Ֆրանսացիները, բայց Ֆրանսացիներու կը պատկանի ճարտարարուեստի եւ հանքերու մեծագոյն մասը, իսկ հանրօգուտ շինութեանց դրամագլուխը ամբողջ —

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԺԱՄԱՑՈՅՑ ԿԵՑՆԵԼ

— Արագ, ինչո՞ւ ընդհատեցիր «Օրը Օրին»ը,— մեր աղ - պղպեղը:

— Իսկ դուն ինչո՞ւ տող մը գիր չգրեցիր :

— Չէ՞ որ ինծի պատուիրած էիր միայն արեւ ծծել, Միջերկրականի ճեղածիծաղ ափերուն վրայ, մեխակ եւ միմոզա ժողվել, մէկդի դնելով թուղթ, գրիչ, թերթ եւ գիրք:

— Շիտակը կ'ուզե՞ս, տեղ չկար : Լուրերը կը յորդէին, տառերն ալ մեծ են, տեղ կը բռնեն:

— Ամբողջ աշխարհ տեղի խնդիր ունի, բայց կարճ - երկար կը յարմարի :

— Ջուրը ջաղացքը տարեր է, դուն ջաղջախը կը փնտռես: Ուրեմն չես գիտեր ի՛նչ փորձանք եկաւ գլխուս : Ազգ· վիճակահանութեան 13րդ շարքէն **50,000** պիտի շահէի, մէկ թիւի տարբերութեամբ, իսկ 14րդ շարքէն **100,000**, եթէ երկու թիւեր վրիպած չըլլային: Միւս կողմէ, անշուշտ իմացար որ վիճակահանութիւնը պիտի դադրի **1940**էն, ուրեմն հազիւ մէկ տարի կը մնայ, երազներս իրականացնելու: Այս հոգեբանական կացութեան մէջ, ի՞նչպէս կ'ուզէի որ « Օրը Օրին »ի մասին մտածէի, թէեւ ոչ նիւթ կը պակսի, ոչ ալ գրիչ :

— Ատոր կ'ըսեն ժամացոյց կեցնել:

— Չեմ հասկնար :

— Չկարդացի՞ր, խորհրդարանը կ'ուզէր նոր տարիէն առաջ լրացնել ելմտացոյցին քուէարկութիւնը: Վիճաբանութիւնները շատ երկար տեւեցին, օրինագիծը երեսփ· ժողովէն ծերակոյտին, ծերակոյտէն երեսփ· ժողովին գնաց եկաւ չորս անգամ: Ժողովականները ջղագրգռուած էին· տարին կը սահէր: Օրէնքին տրամադրութեամբ, անհրաժեշտ է որ ելմտացոյցը քուէարկուած ըլլայ դեկտեմբեր 31ի կէս գիշերէն առաջ: Արդ, տակաւին **20 — 25** ժամուան գործ կար: Ճարահատ, կեցուցին խորհրդարանին ժամացոյցը··· Մնացեալը դուն հետեւցուր:

— Ըսել կ'ուզես թէ ես ալ «Օրը Օրին»ի ժամացոյցը կեցուցի, սպասելով որ բախտ կոչուած պչրուհին գրկէ իմ եկամտական ծրագիրս,— ազգային վիճակահանութեան մէկ պարգեւը: Շատ չէ, գոնէ միջինը:

— Ատոր պէս բան մը:

— Մինչեւ ե՞րբ այսպէս օրը օրին: Ես կ'ուզեմ *շալէ* մը քաշուիլ, կարդալ, ուսումնասիրել, արտադրել, երկարաշունչ եւ հիմնական գործեր ձգել ···

— Ես ալ կ'ուզեմ վիլլա մը քաշուիլ, բանաստեղծութիւն կարդալ, պրպըտումներ կատարել, վէպ գրել ···

— Ուրեմն փոխանակ հեծգնելու *յօժրութին*, եկուր դուն ալ երգէ ինծի հետ·—

«Ա՜խ, իմ դարդս չառացել է չեմ կարող, հարալի բլբուլ եմ,
Դարտի ձեռքից որ ջուրն ընկնեմ ապառուեմ ...

— Կ'երգե՛մ, կ'երգե՛մ, բայց չկեցնենք ժամացոյցը: Դե՛հ, սրէ գրիչդ, տարին գլորեցաւ արդէն, թող աղպղպեղը պակաս չըլլայ մեր տունէն :

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Եւրոպական թերթերն ու հեռագրական գործակալութիւնները նորէն վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Խ· Միութեան ներքին կացութեան մասին: Հնարաւորութիւն չունենալով ստուգելու վաւերականն ու կասկածելին, սորեւ կ'արձանագրենք ամէնէն կարեւոր տեղեկութիւնները·—

Աժանս Ֆուռնիէի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ աշխատանքի տետրակներու հրամանագիրը, որ կը գործադրուի 1939 յունուար 1էն իվեր, տեղի տուած է բազմաթիւ բողոքներու եւ նոյնիսկ ըմբոստութիւններ ծագած են կարգ մը վայրերու մէջ: Խռովութիւններ պատահած են մասնաւորապէս Վորոնէժի մէջ, ուր սպաննուած են 7 հոգի, վիրաւորուած՝ 32 հոգի, Սիպերիոյ մէջ (48 սպաննեալ եւ 35 վիրաւոր) եւ Մուրմանսքի մէջ (9 սպաննեալ կամ վիրաւոր): Մոսկուայի խորհրդային իշխանութիւնը հարկադրուած է կազմ եւ պատրաստ վիճակի մէջ պահել զինուորները: Բուռն յուզում կը տիրէ ճարտարարուեստական կեդրոններու մէջ: Տոնէցի աւազանին հանքագործները մերժած են ստանալ աշխատանքի տետրակները: Հանքագործները բանաձեւ մը քուէարկած են, որով կը բողոքեն բանուորներու իրաւունքներուն կրճատման դէմ եւ կը սպառնան ընդհ· գործադուլ հռչակել :

**** Աշխատանքի տետրակները պարտաւորիչ են նաեւ գործավարներուն համար (նախարար): Այսպէս, տետրակներ սահմանուած են Մոլոթովի, Վորոշիլովի, Քականովիչի, Բերիայի, Լիթվինովի, Միկոյեանի եւն·: Սթալին պիտի ստանայ թիւ 1 տետրակը, իբրեւ ընդհ· քարտուղար Կեդր· Կոմիտէին:*

**** Քիեւի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց հինգ պաշտօնատարներ, Մոլտավիոյ ինքնավար հանրապետութեան ներքին գործավարութենէն (Չեկա), ամբաստանելով թէ ձերբակալած են խումբ մը ուսուցիչներ, իբրեւ հակայեղափոխական :*

**** Բերիայի հրամանով ձերբակալուեցաւ Թղթատարական նախկին գործավարը, Բերման, որ երեք շքանշան ստացած է, իբրեւ գործօն անդամ Չեկայի: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ Բերման յարաբերութիւն ունէր Չեկայի նախորդ նախագահին՝ Եժովի հետ, որուն շատ անգամ խորհուրդ կը հարցնէր: Միեւնոյն ատեն պաշտօնանկ եղած են Սիպերիոյ եւ Խարքովի Չեկաներուն նախագահները, ինչպէս եւ 18 պաշտօնատարներ:*

**** Անուղղակի աղբիւրէ հասած լուրի մը համաձայն, մահափորձ մը կատարուած է ճեպընթացի մը դէմ ուր կը գտնուէին ճարտարարգործութեան գործավարը, Քականովիչ, արհեստակցական միութեանց ընդհ· քարտուղարը եւ ուրիշ կարգ մը պաշտօնատարներ: Մահափորձը ձախողած է:*

**** Առենէ մը ի վեր «Փրավտա»յի մէջ չեն երեւար գրագէտ Միշէլ Քոլցովի անունը եւ իր եղբօր՝ ծաղրանկարիչ Էֆթիմովի նկարները :*

— oo —

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ *ուժգին ցնցումներ պատահեցան Իզմիրի մէջ, տեւելով տասը երկվայրկեան: Վնասները չեն ճշդուած տակաւին:*

ՀՌՈՄԻ *անգլիական դեսպան նշանակուեցաւ Էնկիւրիի դեսպանը, Սըր Փըրսի Լորէն, յաջորդելով լորտ Փըրթի որ 62 տարեկան ըլլալով, անցուցած է կանոնական շրջանը (60):*

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԱՐՈՒԼԻՍ

«ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒՆ»

Նոր նշանաբան մը չէ այս, ոչ ալ պարզ ու անբովանդակ, այլ ունի երկար տարիներու հոլովոյթ։ Ամերիկեան ցամաքամասի այլազան պետութիւններու կազմութենէն ի վեր զանազան առիթներով յեղյեղուած ու քարոզուած սկզբունք մըն է, որ այսօր այլեւս բիւրեղացած է ու իր շուրջ համախմբած Նոր Աշխարհի բոլոր ժողովուրդները անխտիր։

Այս նշանաբանին առաջին անգամ բովանդակութիւն տուողը եղաւ Մ. Նահանգներու նախագահներէն Ճէյմս Մընրօ, 19րդ դարու առաջին քառորդին, որուն նշանաւոր յայտարարութիւնը՝ Մընրօյի վարդապետութիւն, ահա աւելի քան մէկ դարէ ի վեր առանցքը կը կազմէ ամերիկեան ցամաքամասի պետութեանց եւ մանաւանդ Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութեան։

Մընրօյի վարդապետութեան էական իմաստը այն է, որ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը չի թոյլատրեր ոեւէ եւրոպական, արտաքին միջամտութիւն կամ ներխուժում ամերիկեան ցամաքամասէն ներս, ինչպէս որ իր կողմէ ինքն ալ՝ ոեւէ ծաւալականութեան նպատակ չի հետապնդեր ու քայլ չառներ եւրոպական կամ արտաքին աշխարհի մէջ։

Այս քաղաքական տարազը աւելի քան մէկ դար ի զօրու եղած է ամերիկեան ցամաքամասի ազգերուն ու պետութեանց վրայ։ 1914ի մեծ պատերազմը, կը մտածէին ոմանք, հիմ փլեր շրջեց այս վարդապետութեան տարողութիւնը կամ կենսունակութիւնը, քանի որ Մ. Նահանգները մխրճուեցաւ եւրոպական գործերուն, պատերազմի կշիռը հակեցուց իր ահաւոր ծանրութեամբ Դաշնակիցներու կողմը եւ կանգնեցաւ յաղթական մեծ պետութեանց փաղանգին մէջ։ Բայց այս միջամտութիւնը երկար չտեւեց։ Ուիլսընի արտաքին քաղաքականութիւնը, որ իրապէս շեղում մըն էր ամերիկեան դարաւոր քաղաքականութենէն, իր յաջորդներու կողմէ հետեւողականօրէն մերժուեցաւ եւ Ուաշինկթընի կառավարութիւնը դարձեալ ամփոփուեցաւ իր ամերիկեան պատեանին մէջ, ինչպէս եղած էր դարերով։

Յետպատերազմեան քաղաքական իրադարձութիւնները ամենուրեք, Ճափոնի արշաւանքը դէպի Մանչուքուօ, Գերմանիոյ յարութիւնը Եւրոպայի մէջ, Համաձայնականներու կնքած հաշտութեանց դաշնագիրներու ճարճատումը եւ Վէրսայլի ստեղծած գոյավիճակի խանգարումը պատճառ դարձան, որ ամերիկեան ցամաքամասի պետութիւնները աստիճանաբար սեղմուին իրարու, իր կեդրոնին մէջ ու աւելի եւս բոլորուին Մընրօյի վարդապետութեան պարգեւած ապահովութեան գօտիին շուրջ։

Ասոնցմէ զատ՝ յետպատերազմեան տնտեսական կեանքը եւ ժողովուրդներու առեւտրական յարաբերութիւնները այնպիսի կերպարանք առին, որ դրամատիրական շահեր ամենուրեք վտանգուեցան, ազատ առեւտուրի սկզբունքը խանգարուեցաւ, պարտանքներու փոխանակութիւնը դարձաւ պետական առեւտուրի ձեւ, դրամի արտահանումը արգիլուեցաւ շատ երկիրներու մէջ։ Տնտեսական կեանքի այս նոր ազգայնացումը ամենուրեք, որ այսօր աշխարհի ալեկոծութեան ու անհանգստութեան գլխաւոր ազդակն է, մղեց ամերիկեան երկիրները, մանաւանդ Մ. Նահանգները, որ մէկ կողմէ հետապնդեն ազատ առեւտուրի սկզբունքի վերահաստատումը եւ միւս կողմէ սերտացնեն իրենց քաղաքական ու տնտեսական կապերը իրարու հետ։

Այս հիմնական ծրագրով է, որ շարք գումարուած են ութ համամերիկեան խորհրդաժողովներ, որոնց վերջինը՝ 8րդ-ը նոր աւարտեցաւ Լիմայի մէջ (մայրաքաղաք Բերուի)։ Դեռ 1929ին նախագահ Հուվըր եւ յետոյ ալ՝ 1936ին նախագահ Րուզվէլթ այցելեցին Հարաւ. Ամերիկա։

Վերջին համագումարը ամէնէն կարեւոր ու նշանակալից որոշումները առաւ՝ քաղաքական տեսակէտով։ Համաժողովի բացման՝ Մ. Նահանգներու պատուիրակութեան պետը՝ արտաքին նախարար Հըլ խօսեցաւ արտակարգ ճառ մը, որուն մէջ ոչ միայն շեշտեց ամերիկեան ցամաքամասի համերաշխութեան ու համագործակցութեան անհրաժեշտութեան վրայ, այլ պահանջեց որ բովանդակ ցամաքամասի— Հըտսըն ծոցէն մինչեւ Մակելանի նեղուցը— պաշտպանութեան ծրագիր մշակուի եւ Մ. Նահանգները պատրաստ են ու տրամադիր աջակցելու բոլոր պետութիւններուն, որ այդ պաշտպանութիւնը գործնական հողի վրայ դրուի։ Իրենք՝ Մ. Նահանգները իրենց կողմէ կը տրամադրեն իրենց բովանդակ ռազմական ուժը՝ այդ պաշտպանութեան։

Նախարար Հըլ կանգ չառաւ այստեղ, այլ ուժգնօրէն յարձակեցաւ գերման նացիականութեան եւ իտալական ֆաշականութեան վրայ, ազդարարելով որ ամերիկեան ցամաքամասը ժողովրդավար կարգերով կառավարուած ժողովուրդներու հայրենիքն է, որ գաղափարական ոեւէ արտաքին թափանցում կամ ծաւալականութեան ոեւէ փորձ պիտի բախի ամերիկեան միակամ ու անզոք ընդդիմութեան։ Ժողովրդապետական սկզբունքները բարեբար կենցաղ ու յարաբերութիւններ կրցած են ստեղծել 21 տարբեր պետութիւններու միջեւ, դարերով, իրենք՝ Մ. Նահանգները, հակառակ իրենց անսահման ուժին, հարստութեան ու մարդկային, իմացական ու նիւթական անսպառ աղբիւրներուն, յաջողած են դրացիական խաղաղ կեանքով ապրիլ բոլորին հետ։ Այժմ պէտք չկայ, որ դրսի սկզբունքներ ու պետական նորաձեւ վարչաձեւեր,— Ֆաշիզմ, Նացիզմ կամ կոմունիզմ,.. խանգարեն երբեւէ այս վիճակը։

Եւ արդարեւ, Մ. Նահանգներու բարի դրացիական կենցաղը Գանատայի, այլ մանաւանդ Մեքսիքայի հետ,— որ հանքերով հարուստ երկիր է, միշտ ներքնապէս անհանգիստ, յեղափոխութիւններու եւ ապստամբական խառնակութիւններու թատր— ապացուցիչ է։ Պատմական փաստ է, որ Մ. Նահանգներու նման ճարտարարուեստական մարզի մէջ բարձրօրէն զարգացած ժողովուրդ մը չէ իջած աշխարհակալութեան կրկէս, չէ հետապնդած ծաւալականութեան քաղաքականութիւն, եւ հանդուրժած է իր հիւսիսային ու հարաւային կողերուն վրայ տարբեր ժողովուրդներու ազատ ու անկախ սեփական կեանքին։

Լիմայի համագումարին մէջ Հըլի պատուիրակութիւնը մէկ խոչընդոտի միայն բախեցաւ,— Արժանթին չկամութիւն ցուցադրեց Մ. Նահանգներու նախաձեռնութեամբ հրապարակ գրուած առաջարկներուն հանդէպ ու մերժեց անվերապահօրէն որդեգրել զանոնք։ Արժանթին երկրորդ մեծագոյն ու բարգաւաճ, քաղաքակրթական արդիական տուեալներով օժտուած երկիրն է Հարաւ. Ամերիկայի մէջ, Պրազիլիայէն ետք։ Ան սերտ կապեր ունի եւրոպական ցամաքամասի մեծ ժողովուրդներու հետ եւ տարիներէ ի վեր ճիգ կ'ընէ չափով մը թօթափելու հիւսիսամերիկեան դրամագլուխի լուծը։

Անուրանալի է, որ Մ. Նահանգները տնտեսական խոշոր ձեռնարկներ ու շահեր ունին հարաւ. ամերիկեան երկիրներու հետ։ Եւ Լիմայի խորհրդաժողովի մէջ կը ձգտէին այդ շահերը ամուր կապել, դուրսի օտար միջամտութեանց կամ մրցակցութեանց դէմ թումբ կանգնել։

Այսուհանդերձ, միւս 19 երկիրները միահամուռ զօրավիգ կանգնեցան Մ. Նահանգներու տեսակէտներուն եւ ամէն ճնշում գործ դրին Արժանթինի վրայ, որ երկար բանակցութիւններ վարեց Ուաշինկթընի ներկայացուցչութեան հետ, եւ ի վերջոյ հնարաւոր եղաւ մշակել բոլորին համար ընդունելի միջին բանաձեւ մը, որ ամերիկեան ցամաքամասի արտաքին քաղաքականութեան խտացումը կարելի է նկատել։

Ի՞նչ կ'ըսէ այդ բանաձեւը։

1— Ամերիկեան 21 պետութիւնները հաստատ են իրենց արդի բարգաւաճման՝ հանրապետական վարչակարգի տակ, ժողովրդապետական սկզբունքներէ բխած իշխանութեամբ։

2— Անոնք այսուհետեւ ալ նախանձախնդիր են ամուր պահպանելու այդ կարգերը, մաքառելով դուրսի նոր ու խորթ կառավարական վարդապետութեանց դէմ։

3—Անոնք խաղաղասէր են, կը հաւատան ու կը հետապնդեն միջազգային կարգուսարքի պահպանումը, դաշնագիրներու անձեռնմխելիութիւնը եւ իւրաքանչիւր երկրի վեհապետութեան լրիւ պաշտպանումը, առանց կրօնական կամ ցեղային խտրութեան ու նախապաշարումի։

Այս սկզբունքներէն առաջնորդուած, անոնք համաձայնութիւն կնքած են, որ ամերիկեան ցամաքամասի մէջ տիրէ քաղաքական ներդաշնակութիւն ու համագործակցութիւն։ Ուստի՝ թոյլ պիտի չտան արտաքին ոեւէ ուժի ներխուժում ամերիկեան ցամաքամասի որեւէ մէկ երկրին մէջ կամ դուրսի խորթ որեւէ վարչաձեւի որդեգրում կամ քարոզչութիւն։ Եթէ 21 պետութեանց բաղկացուցիչ տարրերուն միջեւ որեւէ վէճ ծագի՝ ամերիկացիները իրենք իրենց միջեւ խաղաղ բանակցութեան ճամբով պիտի լուծեն այդ վէճը, առանց պատերազմի զէնքին դիմելու։ Իսկ եթէ որեւէ արտաքին ներթափանցումի վտանգ ծագի, այն ատեն պետութեանց արտաքին նախարարները անմիջապէս խորհրդաժողովի պիտի նստին ու ձեռք պիտի առնեն միահամուռ պաշտպանութեան անհրաժեշտ միջոցները՝ ըստ տեղի ու պարագայի։

Լիմայի խորհրդաժողովը նոր իմաստ տուած է Մընրօյի վարդապետութեան՝ վերի բանաձեւով, աւելի ճիշդը՝ ընդարձակած ու ներզօր դարձուցած է այդ վարդապետութեան իմաստը, այսինքն՝ ապահոված է որ Ամերիկան իսկապէս դառնայ Ամերիկացիներունը։

Եւ այս կարգին պահպանման ամէնէն ջերմ նախանձախնդիր պետութիւնն է ինքը՝ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը, որ ամէն տուեալ եւ ուժ ունի գործ դարձնելու, իրականացնելու մշակուած ու քուէարկուած բանաձեւը։

Երբ Եւրոպան կը խլրտի, նոր տարին կը դիմաւորէ նոր մտատանջութիւններով, երբ Գերմանիա դէպի Արեւելք ծաւալելու հեռանկարներ կ'որոնէ կամ Իտալիա Միջերկրականի մէջ նոր կռուաններ կը փնտռէ, անդին Ամերիկա՝ ի տես միատիրական պետութեանց գրոհներուն,— Ճափոն Արեւելքի մէջ ու Պերլին - Հռոմ առանցքը Եւրոպայի մէջ— կը պաշտպանէ, կ'ամփոփէ ինքզինք, կը խտացնէ իր ցամաքամասի շահերը եւ կը հսկէ, որ եւրոպական որեւէ ձեռնմխութիւն չթափանցէ Նոր Աշխարհէն ներս ու չվրդովէ քաղաքական ու տնտեսական կարգը այնտեղ։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԸ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Մ. Նահանգներու մեծ ճարտարարուեստի ինը վարիչներ յայտարարեցին, թէ 1939ը պիտի հանդիսանայ բարգաւաճումի եւ տնտեսական նոր գործունէութեան տարի մը։

« Տնտեսական վերականգնումը ոչ թէ փողոցին անկիւնն է, այլ ժամանած է արդէն »։

Ամերիկեան դրամատուներու ընկերակցութեան նախագահը Գ. Ֆիլիփ Պէնսըն ըսաւ թէ առեւտ. վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան, թէ վերելքը սկսած է։ Վերելքը յատկապէս նկատելի է շինութեան ճարտարարուեստին մէջ։

Ամերիկեան Երկաթի եւ Պողպատի Հիմնարկութեան անօրէնը յայտարարեց, թէ երկաթի արդիւնաբերութիւնը զարկ առած է՝ ինքնաշարժներու ճարտարարուեստի յաւելեալ գործունէութեան պատճառով։

Ինքնաշարժի արդիւնաբերութեան ընկերակցութեան անօրէնը յայտնեց, թէ 1939ին ինքնաշարժներու արտադրութիւնը 20 տոկոս բարձր պիտի ըլլայ քան անցեալ տարի։ Ասիկա կը նշանակէ, որ այս ճարտարարուեստի մէջ այս տարի պիտի աշխատին 90 հազարով աւելի աշխատաւորներ։

Աշխատանքի նախարար Օր. Փըրքինս յայտարարեց թէ վերջին հինգ ամիսներուն երկրին մէջ կը գործէին մէկ միլիոն մարդիկ աւելի քան 1938ի սկիզբը։

Այժմ անգործներու ընդհանուր թիւն է 12.500.000։ 1938 յուլիսին այս թիւը բարձրացած էր 14.000.000ի։

ԼԱՒ ԲԱՆ ՄԸ ԸՆԵԼ

Ո՞րն է կեանքին նպատակը։

Բոլոր կրօնական եւ իմաստասիրական տեսակէտներէն դուրս, ըսենք անմիջապէս թէ կեանքին նպատակը, մարդոց մեծ մասին համար, հարստութեանց, պատիւներու, դիրքերու եւ ամէն տեսակ ստացուածքներու տիրացումին մէջ կը սահմանափակուի։ Իբրեւ թէ այդ բոլորը մէկ օր, մէկ վայրկեան միայն կարենային երկարաձգել յարաբերաբար կարճ կեանք մը, որուն ծայրը, ամէն բան, ամբողջովին կը կորսուի։

Զարմացումով դիտեր եմ միշտ հանդարտեան տարիքը թեւակոխողներ որոնք անչափ փառասիրութիւն մը կը պահեն, ու կը շարունակեն իրենց վերջին ուժերը վատնել, իրենց նիւթականին վրայ, քանի մը սու եւս աւելցնելու կամ թէ ձեռք բերուած տիտղոսներուն, մեծարանքներուն վրայ նոր բոժոժ մըն ալ կցելու համար։

Ամէն բանէ առաջ սակայն, ինծի այնպէս կը թուի թէ, կեանքին մէջ, ինչ որ ուշ կուգայ, երկրորդական արժէք միայն ունի. քանի որ ինչ ալ ընենք, չենք կրնար երկար ատեն օգտուիլ։ Կարելի՞ է ուրեմն փարիլ մանրամասնութիւններու որոնք վաղը անկարեւոր պիտի դառնան։

Եօթանասնամեայ մեծահարուստ կալուածատէր մը կը ճանչնայի։ Օր մը պատերազմի մորաթորիոմին հետեւանքով իր կորսնցուցած գումարները կ'ողբար։ Քանի մը շաբաթ վերջը այդ կորուստը գոյութիւն չունէր այլեւս իրեն համար, քանի որ թաղեցինք զինքը։

Ուրիշ մը ճանչցած եմ, նոյնպէս նիւթապաշտ բայց աւելի փառասէր, պատրուակով մը հեռացուած իր պաշտօնէն, որ սակայն այդ պաշտօնին բերմամբ թուրք թէ օտար պետութիւններէ ստացած 4—5 շքանշանները ցոյց կուտար բոլորին երբ դեռ Պոլիս էինք։ Սակայն օր մը մեծ եղաւ զարմանքս, երբ Փարիզի լուսաշող պողոտաներուն վրայ, հանդիպեցայ իրեն։ Անծանօթ մը իր ազգին համար, անծանօթ մը ինքն ալ իր ազգութեան, իր անդոյ իրականութիւնը կը քաշկռտէր, շատերուն պէս։

Ըսել չուզեցի թէ մարդուս համար ցանկութեան արժանի բան չկայ։ Ընդհակառակն, կը խորհիմ թէ պէտք է իրականացնենք մեր ցանկութիւնները, ծերութենէն առաջ, որ օգտուելու, վայելելու միջոցները կը խլէ մեզմէ, պայմանաւ որ սակայն չի չափազանցենք։ Ասկէ զատ, եթէ մարդ որոշ նպատակ ալ չունենայ, ունի սակայն, առաջին, հրամայական պարտականութիւն մը ինքն իրեն հանդէպ. այն է՝ իր առողջութիւնը պահպանել. բան մը որ տեսութիւնները կը հակասէ կարգ մը երիտասարդ շրջանակներու որոնք շահ, վայելք ու ծայրայեղութիւն միայն կ'երազեն։

— Հո՛գս, պիտի ըսեն երիտասարդներ, պէտք է ամէն բանէ օգտուինք, հասուն տարիքը թեւակոխելէ առաջ։

Թող ծայրայեղ քաղցրութիւն չվերագրուի ինծի երբ ըսեմ թէ կը հասկնամ երիտասարդները, կ'ընդունիմ ալ այնքան բնական բաղձանքը իրենց ժամ առաջ կատարելու իրենց դերը։ Մէկէ աւելի անգամներ ողբացեր եմ տարիքը լեցած, մտային կարողութիւնները տկարացած մարդոց պահպանումը այնպիսի պաշտօններու վրայ որոնց կապուած է հաւաքականութեան ճակատագիրը։ Բայց կը տեսնեմ որ— ու այդ է շարժառիթը այս տողերուն— նոր սերունդները աւելի անձապարող են վայելելու քան թէ պատասխանատուութիւններ ստանձնելու։ Եթէ կան սթափողներ, անդրադարձողներ, մեր երիտասարդութեան ստուար մէկ թիւը սակայն մեծ քաղաքի դիւթանքին ազդեցութեան տակ է դեռ։ Օ՛ այդ երեւութական դիւթանքը ու իր խեղճ, դառն իրականութիւնը։ Քանիներ չէ կախարդեր, նաեւ կուլ տուեր իմ սերունդէն, տակաւին հազիւ ոտք դրած այս ափերուն վրայ, նախասահմանուածներ կարծես, կլանուած հաճոյքի անիւին սուր ժանիքներէն, որոնց չէ կրցած տոկալ ֆիզիքական տկար կազմը իրենց։

Այդ դիւթանքը իմ վրաս ալ է գործեր իր ազդեցութիւնը։ Կը յիշեմ, ամէն անգամ որ կանգ կ'առնեմ Սէնի յաղթաթիւ կամուրջներէն մէկուն վրայ, դիտելու համար շուրջս, ողջ մարդկութեան պատմութիւններուն ամէնէն փայլին, ամէնէն նշանակալից կը պատկերանայ։ Մէկ կողմը Լուվրը, ամբողջ հին պատմութիւնը ազգի մը, իր թագաւորները, իր յեղափոխութիւնները, իր իտէալը, դաւաճանութիւնն ու հաւատարմութիւնը ցեղին. միւս կողմը, անոր խիստ մօտը, օրուան տարփողանքները, աչք շլացնող լոյսի կոհակները, ճարտարարուեստական եւ շահախնդրական արդիականութիւնը, յետոյ հեռուն, Մայր եկեղեցին, իր հին քարերով, որուն վրայ նոր արեւ մըն է նետեր՝ ելեկտրականութիւնը. Քիչ անդին ամբողջ քաղաքաշինութիւնը Քոնքորտ, Շան զ'Էլիզէ եւայլն, յետոյ կրկին պատմութիւնը, կրկին լոյսը, Յաղթանակի Կամարը։ Ու այս բոլորին առընթեր աշխարհիկ կեանքը, ընտանիքին կեանքը, աշխարհի վրայ ինչ որ կայ ամէնէն շքեղ, զուտ հաճոյքը։

Այսօրուան մեր հայ երիտասարդութիւնը՝ ցանկատէր ու անյագ բոլոր դիւթանքներուն հանդէպ, ինչպէս կ'ըլլայ ամէն երիտասարդութիւն, ասոնց առջեւ է, ասոնցմով կը սկսի իր կեանքը, անսահման տեսիլներով ու հեռանկարներով։ Անոր զգայականութիւնը ասոնցմով է որ կը խմորուի, քանի որ մարդուս զգայականութիւնը ընդհանրապէս կը հարստանայ իր տեսած ու գործած իրերով։ Դիւթանքը՝ հետզհետէ դիւթական կը դարձնէ նաեւ մեր երեւակայութիւնը։ Յաճախ շարժանկարի մէջ ապրողները, շարժանկարի կերպով մտածելով մտածելով, կուգայ ատեն մը որ այլեւս բնաւ չեն մտածեր, կը մոռնան նաեւ իրենք զիրենք։

Յետոյ կան միւսները, ազգութեան խորքը. անոնք որ անսահմանօրէն հաւատարիմ կը մնան իրենց սիրած կամ կրած բաներուն։ Որովհետեւ մարդ բանի մը կը կապուի նոյնքան տառապանքով որքան հաճոյքով։ Եւ ընդհանրապէս մարդկութիւնը կը սարսափի նորէն։ Մարդկութիւնը երբեք քայլ չէ նետած առանց հանճարի խորագնին, տառապանքի կամ պահանջի անհրաժեշտութեան։ Եւ ատոր համար է որ կ'ընդդիմանանք յաճախ ամէնէն անմիջական պահանջներուն, որոնք մեր կեանքին իսկ կը սպառնան։

Պէտք է փոխել հոգիները։

Զգալի է նոր խմորի մը անհրաժեշտութիւնը։ Սկսնակներուն թարմ խանդավառութիւնը աւելի յաջողու-

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԵՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

Դժուար է լրիւ տալ նահապետական կեանքով ապրած ժողովուրդի մը հարսնիքի մանրամասնութիւնը, խօսակցութեան ձեւն ու եղանակը, երգերն ու պարերը, մանաւանդ անոնց դոհար եղանակները զոր ժողովուրդը դարեր շարունակ երգած ու պարած է եւ ուրախացած։

Կորսնցուցած ըլլալով հողը, գոնէ առաքինութիւնն ունենանք աչքի առջեւ բերել անցեալի սրբազան աւանդութիւններ, տան ու լիզը, երգերն ու պարերը փրկելով վերջնական կորուստէ։

Զարմանալու բան չկայ, երբ տարբեր արտադրուած պարերգեր «Լօլօով կը սկսին, «Լէ լէով կը վերջանան, «Եարօով կը սկսին, «Ջանօով կը վերջանան։ Այդ չի նշանակեր թէ քրտականէն կամ քիւրտէն առնուած են։

Մի մոռնաք այսչափ տարուան գերութիւնը եւ անոր պատճառած տառապանքները։

Հայ ժողովուրդի ստեղծագործ տաղանդը աղճատուած էր եւ զըրկուած իր մշակոյթի բնական զարգացումէն։ Զկային դպրոցներ, հարիւրին իննսուն համեմատութեամբ գրել կարդալ չգիտցողներ էին։ Այս աննպաստ պայմանները, տիրող տարրին ճնշումը «մանաւանդ չան աղայ Քիւրտեր», աւրած ու աղճատած էին հայկական մաքուր ու զուլալ երգերն ու պարերը, եւ անոնց խառնած՝ լօլօներ, լէլէներ, եարն ու ջանը։

Պէտք է գիտնալ որ, հայկական սիրահարական եւ թէ դիւցազնական շատ մը երգեր, հայու լեզուէն ու բերնէն, դուրս թռած է Քիւրտերէն։

Օրինա՛կ կ'ուզէք։

Սաաֆիլ Մուշիդ, Կըվօքէ ձիան,
Զար սըտ սուարի սըբուան չվիան։
եւն.։

Ուրիշ մը
Շըրըճկ չէ քու Սարչէմա փըրըճկ
Ուան բէ դարան ;

Առուրէ բըժճի զըռա, (Մօկաց Ասսուր),
Նը՛ր ջաղի— Հիւսէն ազա,
Ը՛չ խոյեմ հըփդէ բըան,
Ղվէ մըճկօ հըյէ ճավլի գըան,
Ըղէ սըրէ տա պէխըմ աճէպէ գըան։
եւն.։

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Նախ ծանօթութիւն մը.— Երբեք մտքէս չանցնիր խօսիլ բոլոր Մշեցիներու հարսնիքի, երգերու եւ պարերու մասին։ Գիտեմ որ ամէն գիւղ ունի որոշ եղանակ, խօսելու ձեւ, երգեր եւ պարեր։

Մեր գիւղին մէջ, ամուսնութիւնը բաժնուած էր երկու կարգի, հարուստ ու աղքատ։

Հարուստի տղան կ'ամուսնանար հարուստ գերդաստանի աղջկան հետ։ Հարուստի մը տգեղ ու անշնորհք տղան, կրնար ամուսնանալ աղքատի մը գեղեցիկ եւ «կարող ձեռօք» աղջկան հետ։

Իսկ աղքատի մը գեղեցիկ ու ճարպիկ տղան իրաւունք չունէր ամուսնանալու հարուստի մը տգեղ լօդցեկ ու թըթուք աղջկան հետ, պատճառը դասակարգի խտրութիւն։

Եղած է պարագայ մը որ հարուստի մը աղջիկը եւ աղքատի մը տղան սիրահարուին։ Խենթի պէս իրար սիրելու, իրար պաշտելու չափ։

Աղջկան պարագաները այս սիրահարութիւնը արատ ու անպատուութիւն կը նկատեն իրենց օճախին։ Կը տպատեն աղջիկը, մեռցնելու գնով, կ'ատեն, կ'անարգեն։ Կը հսկեն անոր բոլոր շարժումներուն։ Նոյնը կ'ընեն եւ դրացիները, կը համոզեն աղջիկը, տղան արատաւորելով, սեւցնելով աղջկան աչքին։ Բայց աղջիկը, որ տղան կը սիրէ, կը մերժէ բոլորին խրատներուն, կը մնայ անդրդուելի, անսալով միայն իր սրտին, հաւատարիմ իր սիրած տղուն։

Առանց նկատելու աղջկան սէրն ու սիրտը, առանց մտնելու աղջկան կացութեան մէջ, օր մըն ալ հարուստի մը տղան թեկնածու կը ներկայացնեն։ Այս անտանելի վիճակ մըն էր որ աղջիկ փախցնելու առիթ կուտար, նոյնիսկ մահիկ չընելով անոր ողբ ու կոծը։

Օրեր ու շաբաթներ սեւ ու սուգով կ'անցնին ու օր մըն ալ, աղջիկը առիթ ձեռք բերելով, կը փախչի իր սիրած տղուն հետ։

Կար ուրիշ սովորութիւն մը.— խալամ, գումար մը, զոր ամուսնացող տղուն հայրը կը վճարէ իրեն հետ ամուսնացող աղջկան մօր։ Այդ հիման վրայ, իր բոլոր ոչխարները ծախելով, իր նոր հարսին հետ մոխիրի վրայ նստած կ'ըլլար, մըրիպա դարձած եւ վրայ տուած բոլոր հողն ու ջուրը։

1890ին, Վարդան վարդապետ Յակոբեանի, Ներսէս եպիսկոպոս Խարախանեանի, Գնէլ եւ Բարգէն վարդապետներ (այժմ կաթողիկոս) Տարօնի այդ առաջնորդներու ջանքերու շնորհիւ, մեղմացաւ ու անհետացաւ խալամի դրութիւնը։ Սակայն հարուստի ու աղքատի խտրութիւնը մնաց։

Ամուսնութիւն յաճախ եղած է առանց տղուն եւ աղջկան հաճութեան։ Անոնց պարագաները քով քովի գալով, կը համաձայնէին եւ խնամի կը դառնային։ Այնպէս որ ամուսնացող աղջիկը իր բախտը կապած տղան առանց տեսնելու, օր մըն ալ հարս կ'ըլլայ, քօղը երեսին։ Իբրեւ կեանքի ընկեր դիմաց ունի անծանօթ մը, թերեւս հրէշ մը։ Ոչ կը սիրէ, եւ ոչ ալ իբրեւ կին անոր հետ ապրիլ կ'ուզէ։ Կ'անցնին օրեր, շաբաթներ, հարսը կուլայ եւ կը հառաչէ, օր մըն ալ կը պատռէ քօղն ու հագուստները, ակռաներով կը բզկտէ իր միսերը։ Խենթացած էր։ Կ'առնուի կապանքի տակ։

Անօգուտ կը դառնան Մշոյ զօրաւոր սուրբերը, հարսին փրկութեան համար, նոյնիսկ հարուստի ոչխարները ու բուլղա գումէշներ։ Հարսը խենթացեր է...

Իսկ տկարացողները կը սկսին ծեծել ու նիհարնալ, օր մըն ալ աշխարհէն փոխելով, կը մտնեն գերեզման։

Չերկարենք այս տխուր ու վշտով լի անցեալը, ու դառնանք այն օրերու ուրախութեան, երգերուն ու պարերուն։

ՀԱՐՍ ՈՒԶՈՂ, ԿԱՄ ԽՕՍՔԱԹ

Ամուրիներէն շատեր իրար կ'ուսումնասիրեն, ուխտագնացութեան, կամ հարսանիքի օրեր, զատի կամ բէրի ճամբաներ։ Ամօթի զգացումը բեռ մը դրած է անոնց խղճի վրայ։ Դժուար թէ կարենան «Որպէս ապագայ խօսքեղալներ» կարծիքի փոխանակութիւն մը կատարել։

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(1)

(Շար.)

Ինչեր պատահեցան 1938ին

1938էն առաջ գոյութիւն ունէր Եւրոպա մը, ուր կը տիրէր Վերսայլի ու յարակից հաշտութեանց դաշնագրերուն ստեղծած գոյավիճակը։ Այս Եւրոպան չէր գոհացներ պարտեալները, բայց գրուած էր Ազգաժողովի պաշտպանութեան ու հովանիին տակ։

Այժմ, այս Եւրոպան գրեթէ գոյութիւն չունի։ Ազգաժողովը անուն մըն է միայն։ Աւստրիան անհետացած է իբրեւ անկախ միաւոր, Չեխոսլովաքիան անդամահատուած է, իսկ 1918ին կեանքի կոչուած ուրիշ երկիրներ կը դղան համագերման վտանգին սպառնալիքը։

Այս վերիվայրումները տեղի ունեցան գլխու պտոյտ պատճառելու աստիճան արագութեամբ, այսպէս՝

1935 Մարտ 16— Գերմանիոյ մէջ վերահաստատուեցաւ զինուորական պարտադիր ծառայութիւնը։

1936 Մարտ 7.— Գերման զօրքը մըտաւ Հռենոսեան շրջանը, չեղեալ հըռչակելով Լոքարնոյի համաձայնագիրը։

1938 Մարտ 12.— Գերման զօրքը մտաւ Աւստրիա։

1938 Մայիս 20.— Գերմանիա յայտարարեց իր վճռականութիւնը՝ կըցելու Չեխոսլովաքիոյ Զուտէթեան հողամասերը։

1938 Սեպտ. 25—30.— Եւրոպական քաղաքական մեծ տագնապ. պատերազմի անմիջական վտանգ. հետոյ՝ Միւնիխի համաձայնութիւն, որով անդամահատուեցաւ Չեխոսլովաք պետութիւնը։

1938 Դեկտ. 7.— Փարիզի մէջ ստորագրուեցաւ գերմանեւֆրանսական յայտարարութիւն մը, որով Գերմանիա վերջնական կը համարէ Ֆրանսայի արդի սահմանները։

1939— Գերմանական գրոհի պատրաստութիւն՝ դէպի արեւելք... աւելի պարզ՝ Ուկրայնան վերածել անկախ պետութեան մը։ Այս նպատակով՝ Բերլին թոյլ չտուաւ, որ լեհեւհունգար սահմանակցութիւն մը հաստատուի Ռութէնիոյ մէջ։ Այս երկրի բնակիչները (կէս միլիոն Ուկրայնացիներ) կը կազմեն կորիզը, որ պիտի իրականացնէ վաղուան ուկրայնական անկախ պետութիւնը։ Այս պետութեան մէջ պիտի միանան Խ. Միութեան մաս կազմող Ուկրայնան մօտ 35 միլիոն բնակչութեամբ, լեհական Ուկրայնան՝ մօտ 6 միլիոն եւ Ռումանիոյ մաս կազմող Ուկրայնան՝ մօտ 1 միլիոն։

×

Ծայր. Արեւելք.— Ճափոնական դրոհը կը շարունակուի Չինաստանի մէջ։ Վերջացող տարուան ընթացքին Ճափոն շարժեց իր բանակները ծովէն ու ցամաքէն դէպի Հանքէու, զոր գըրաւեց, յետոյ իրարու ետեւէ իր տիրապետութեան տակ ինկան Քանթոն, Հոնկ-Քոնկ եւայլն. Այժմ Ճափոն բանակները գրաւած են Չինաստանի ստուարագոյն կէսը.

Իտալիա... դժգոհ է։ Միջերկրականի վրայ ամէն կողմ աչք կը պտըտցնէ։ Ան չեղեալ հռչակեց 1935ի Լաւալ-Մուսոլինի համաձայնութիւնը։ Եւ Հռոմէն ձայներ կը լսուին Թունուզի, Քորսիքայի, Նիսի ուղղութեամբ, որոնց կ'ընդդիմախօսէ Ֆրանսա բուռն ցոյցերով։

×

1938ին մեռան.—

Մարտ 3ին Կարտոնի մէջ՝ Կապրիէլէ տ'Աննունցիօ։

Ապրիլ 14ին ռուս նշանաւոր երգիչ-երաժիշտ Շալիափին

Մայիս 10ին՝ Ռումանիոյ վարչապետ Կոկա։

Յուլիս 5ին՝ Սիւզան Լէնկլէն։

Յուլիս 18ին՝ Մարի մայր թագուհին։

Հոկտ. 4ին՝ Ռումանիոյ պետական վարիչ դէմքերէն մարաջախտ Աւէրէսքոն

Նոյ. 3ին՝ բանաստեղծ Ֆրանսիս Ժամ։

Նոյ. 11ին՝ Քէմալ Աթաթիւրք։

Դեկտ. 1ին սպաննուեցաւ ռումէն երկաթեայ պահակներու պետ Քոտրէնու իր ընկերներուն հետ, բանտէն փախած ատեն։

Դեկտ. 27ին՝ ընկերվարական դեկավար Էմիլ Վանտէրվէլտ։

×

1938ին առաջին անգամ ըլլալով անգլիական վարչապետ մը օդանաւով թռաւ Լոնտոնէն Գերմանիա։

Չիլի հրաժարեցաւ Ազգաժողովի անդամակցութենէն։

Մեքսիկա պետական գրաւման ենթարկեց օտար ընկերութեանց կողմէ շահագործուած քարիւղի հանքերը։

Զօր. Մեթաքսաս դարձաւ Յունաստանի իրական դիկտատորը։

Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ արգիլուեցաւ հպատակներու երթեւեկը։

Ֆրանսա Պուքրէշի իր Բ. կարգի դեսպանութիւնը վերածեց առաջին կարգի դեսպանութեան։ Նոյնը ըրաւ Ռումանիա փոխադարձաբար։

Գիտուները գտան վիթամին K, որ արիւնը կը թանձրացնէ։

Մինչեւ 1938 մարդկութիւնը ծանօթ էր 92 տարրերու։ Այսօր ծանօթ է 97ի։ 93րդն է էքա-ըէնիում, 94րդ էքա-Օսմիում. 95րդ էքա-իրիտիում, 96րդ էքա-պլաթինում, 97րդ էքա-ոսկի։

×

1938ին Հիթլէր դարձաւ գերման բանակներու վերին հրամանատար։

Թուրք զօրքը մտաւ Ալեքսանտրէթ.

Կրետէ կղզիին մէջ Վենիզէլոսի մէկ ազգականին կողմէ ապստամբութիւն մը սարքուեցաւ, բայց կառավարութիւնը զսպեց զայն 48 ժամէն։

Ճափոնի եւ Խ. Միութեան սահմանապահ ուժերը բախումներ ունեցան Չանկ-Քու-Ֆէնկի մէջ։

1938էն սկսաւ Իռլանտա կոչուիլ Այրէ։

Տըկլըս Քորիկըն անունով ամերիկացի մը յաջողեցաւ մէս մինակ Ատլանտեանի վրայէն սաւառնիլ եւ հասնիլ Իռլանտա, ինը տարի առաջ շինուած փոքր օդանաւով մը։

1938ին հիւանդութեամբ մեռաւ [illegible] անձնասպանութեան ակումբին նախագահը՝ Շուէճի էկամա։

Անգլիոյ թագաւորական ամոլը այցելեց Փարիզ, ուր ընդունելութիւնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ։

Անցեալ տարի ամառը Ֆրանսա այցելեցին աւելի քան մէկ միլիոն զբօսաշրջիկներ։

Մայիսին, ազգային վիճակահանութեան առաջին պարգեւը՝ 5 միլիոն ֆրանքը շահող 066.282 թիւը ծախուած էր ամսու 13ին, ուրբաթ օր, ժամը 13ին։

Նիւ Եորքի մէջ սեւամորթ Աստուածային Հայրը իր երկնային թագաւորութիւնը ծախեց իր յաջորդին, 20,000 տոլարի։

1938 Յունուար 21ին ամուսնացաւ Եգիպտոսի Ֆարուք թագաւորը։

Նոյնպէս ամուսնացաւ Ալպանիոյ Զօկու թագաւորը՝ հունգար կոմսուհի Ափոնիի հետ, որ քրիստոնեայ է։

Ամերիկացի սաւառնորդ Հաուըրտ Հիւզ յաջողեցաւ աշխարհի շրջանը կատարել սաւառնակով 3 օր, 19 ժամ եւ 8 վայրկեանէն։

×

Մինչեւ վերջերս կը կարծէին, թէ երկրագունդին ամէնէն մօտիկ աստղը Գէտի համաստեղութեան պատկանող աստղ մըն է, որուն հեռաւորութիւնն է մեզմէ 4.3 լոյսի տարի։ Անցեալ ամիս Շիքակոյի համալսարանի աստեղագէտները գտան նոր աստղ մը, որ աչքով անտեսանելի է եւ կը գտնուի նոյն համաստեղութեան մէջ։ Աստեղագէտները զայն թուագրեցին 424։ Անոր հեռաւորութիւնն է մեր երկրէն 3.5 լոյսի տարի, այսինքն՝ 35.000.000-000.000 քիլոմեթր։

1938էն առաջ կը մտածէին, թէ տիեզերքի ամէնէն խոշոր աստղը Անդարէսն է։ 1938ին ստուգուեցաւ աստղագէտներու կողմէ, որ մեծագոյն աստղը Իփսիլոնն է, որ Անդարէսէն 3000 անգամ մեծ է։

թեան հաւատումներ կը ներշնչէ Բայց անձնական ջանքերը յաճախ ապարդիւն կը մնան երբ, որոշ չափով, չեն նպաստաւորուիր պարագաներէն, պատմութեան շարժումներէն։ Ու կը զարմանամ որ մեր շփոթ ու վտանգալի ժամանակներուն, ստիպուած ենք տարէցներու կոչ ընել, ամէն անգամ որ կացութիւնը ծանրակշիռ հանգամանք է ստացեր։

Ժամանակ է կը կարծեմ, որ երիտասարդները գիտակցին իրենց սպասող պարտականութեանց ու պատասխանատուութեանց։ Թող օգտուին անոնք իրենց երիտասարդութենէն, ամէն կերպով, թող ձեռք բերել ջանան իրենց բոլոր ցանկացած բաները. բայց կը կրկնեմ, պէտք է ընդունին թէ այդ բոլորը վաղանցուկ են. թէ կեանքին նպատակը,— այդ ցնորքներուն հետապնդումը չէ։

Ասոր համար, ան որ կ'ապրի միմիայն ինքնիրեն համար, կ'ապրի սնապարծութեան ու գոռոզութեան երազանքներուն մէջ, պէտք է վտարուի հանրային, ազգային գործերէ։

Միակ նպատակը կեանքին,— նպատակ մը որուն նշանակութիւնն ու տարողութիւնը մինչեւ այսօր չի յայտնուիր մեր տկար հասկացողութեան— անցնիլն է կեանքէն՝ լաւ բան մը ընելով։

Ամէն անոնք որ անուն մը ձգած են մարդկային գործունէութեան մէջ, ես վստահ եմ որ, այս սկզբունքէն էին թելադրուած։ Ու եթէ ճշմարիտ երջանկութիւնը չի ճանչցան անոնք, ապրեցան դէթ մտքի հանդարտութեամբ, գոհ ու հպարտ խղճի մը բարոյական հանգստութեան մէջ, այն համոզումով թէ օգտակար բան մը ըրած են իրենց եղբայրներուն համար։

Անօգո՞ւտ են այս խորհրդածութիւնները, անօգո՞ւտ են Նոր Տարուան առթիւ։

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Հայաստանի բժշկական Գ. համագումարը կը բացուի Յունուարին, Երեւանի մէջ։

Առողջապահական գործավար Բ. [illegible] զեկոյց մը պիտի կարդայ «բժշկական օգնութիւնը եւ գիւղական բժշկական հաստատութիւնները» նիւթին շուրջ։ Նոյն գործավարութեան կազմէն՝ համաճարակներու դէմ պայքարի բաժնի վարիչ Տոքթ. Ալեքսանեան զեկոյց մը պիտի կարդայ «Պայքարը համաճարակներու դէմ Հայաստանի մէջ» նիւթին շուրջ։ Երեւանի հասարակածային հիւանդութեանց կայանի տնօրէն Տոքթ. Ք. Փիրումեան պիտի կարդայ զեկոյց մը մալարիայի դէմ կատարուող պայքարին մասին։ Փրոֆ. Արէշեան եւ Տոքթ. Տ. Բունիաթեան զեկոյց պիտի տան վիժումը արգիլելու եւ ծննդական կիներու օգնութեան հասնելու պետական միջոցներուն մասին։ Զեկոյցներ պիտի կարդան նաեւ Փրոֆ. Ա. Մելիք-Ադամեան, փրոֆ. Հ. Գաբրիէլեան, Տոքթ. Վ. Ալաւեան։ Զեկոյցներ պիտի կարդացուին արեան փոխներարկումին մասին՝ Փրոֆ. Ռ. Եոլեանի, բժիշկներ Վ. Սաղոյեանի, Լ. Խառատեանի, Մ. Մանթաշեանի, Ժ. Եռեւպաշեանի եւ Գ. Մարգարեանի կողմէ։ Զեկոյցներ պիտի կարդացուին նաեւ վէրքերու, ակնապատերու, պրոսէրոզի մասին։

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԸ

Լէնինականի թատրոնը լրացուցած ըլլալով իր գործունէութեան տասնամեակը, Ա. Շահինեան հետեւեալ յօդուածը գրած է այդ առթիւ, «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (17 Դեկտ).—

Հայ տաղանդաւոր աշուղը, Ջիւանի իր ժամանակին, ծաղրելով հին Գիւմրին, կ'երգէր —

Մի նոր քաղաք տեսայ ժամի սիրահար,
Բոզիկները Հայ եւ բռնի հազար,
Իրենք սնունդ չունին ապրելու համար,
Հինգ հատ վանք են շինել, խեղճի աշխէֆ։

Ի՞նչ մշակութային կեանք կրնար ունենալ նման քաղաք մը։ Մինչեւ խորհրդային իշխանութիւն, Գիւմրիի (Ալեքսանդրապոլ, այժմ Լէնինական), մէջ մշակութային կեանք չկար (?)։ Ոչ թատրոն, ոչ գրադարան, կային գինետուներ, [illegible], «ընդունարան-հիւրանոցներ»։ Քաղաքը կը շահագործուէր քանի մը առեւտրականներու ձեռքը,— Ալաթեաններ, Ջիթոխճեաններ, Նուզբաշեաններ, Դումբեաններ, Արշակ աղաներ։

Խորհրդային իշխանութիւնը փլատակներու վրայ հիմնեց նոր քաղաք եւ կարճ ժամանակուան մէջ այնտեղ բարձրացան հիւսուածեղէնի գործարանը, մանարանը, սպանդանոցը, եւայլն։

Վերջին տարիներու ընթացքին անճանաչելի դարձաւ Լէնինականը։ 3-4 յարկանի բազմաթիւ շէնքեր, մայիսմէկեան գեղեցիկ հրապարակը, դըպրոցներ, պետական թատրոնը բոլորովին նոր ձեւ տուած են քաղաքին։

Այսօր արդէն Լէնինականի պետական երկրորդ թատրոնը կը տօնէ իր տասնամեակը,— ան տուաւ արժէքաւոր դերասաններ, ինչպէս Արմէն Արմէնեանը, Դուրեան-Արմէնեանը, Արաքեանը, Ամերիկեանը, Գավրուշը, Թիտոսեանը, Արուս Ասրեանը, Աւագ Բերոյեանը, Գուրգէն Ցակոբեանը, Բաղալեանը, Քոչարեանը, Առաքելեանը, Էլոյեանը, Կամոյեանը, Գիւլիքեանը, Սաղաթէլեանը, Սարգսեանը, Առաքեանը, Աշնաւուրեանը, Զօհրաբեանը, Հայկասարը, այլ մանաւանդ թատրոնին տնօրէնը Վարդան Աճէմեանը։

Թատրոնին սեւ աշխատանքներուն մէջ՝ Աբրահամեանը (բեմայարդար), Մուկուչը (մեքենագէտ), Վարդիկեանը եւ ուրիշներ։

Լէնինական կը սիրէ թատրոնը եւ երաժշտութիւնը։ 1928 — 1929 թատերաշրջանին հանդիսատեսներուն թիւն էր 57.439, իսկ 1937-1938 թատերաշրջանին՝ 142,957։

Լէնինականի թատերախումբը ներկայացումներ տուած է նաեւ Արթիկի, Ամասիայի, Կիրովականի, Ալավերդիի, Ստեփանաւանի, Սմաւահինի, Երեւանի եւ Թիֆլիզի մէջ։ Մօտիկ գիւղերէն, Օֆալուլի, Դիւզքենդի, Ալխուրիի եւ Ղարաքիլիսայի գիւղացիները բազմութեամբ Լէնինական կը դիմեն ներկայացումներուն համար։

Կառավարութիւնը 1932ին նպաստ տուած է 27,000 րուբլի, այս տարի՝ 609,000 րուբլի։ Դերասաններու վարձատրութիւնը եւս աւելի գոհացուցիչ է ներկայիս։ Դերասան Բաղալեան 1923ին կը ստանար 250 րուբլի, այս տարի՝ 630 րուբլի։

Թատրոնը քաջալերած է նաեւ երիտասարդ թատերագիրները,— Միքայէլեան՝ իր «Գուլով», Մելիք Քոչարեան՝ իր «Կոյր երաժիշտով», Արաքսեան՝ իր «Էմանուէլով», Ս. Գալազեան՝ իր «Հարսանիքով», Հացագործեան եւ Խուդավէրդեան՝ «Անդութեան սրինգով»։

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՎԱՐՆԵՐ

Հայաստանի հողային գործավարութեան խորհրդական նշանակուեցան Հայկ Սարուխանեան, Գրիգոր Ալեքսանեան, Վաղարշակ Գրիգորեան։ Հողային գործավար՝ Հայկազ Մարջանեան, փոխ-գործավար՝ Լէոն Ալեքսանդր Օգանով։

Պետական ծրագիրներու յանձնաժողովի նախագահ նշանակուեցաւ Լեւոն Ծովաքեան, իսկ նախորդը, Արմենակ Շէկոյեան, այլ աշխատանքի անցաւ։

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Լէնինականի պետական երկրորդ թատրոնը լրացուցած ըլլալով իր գործունէութեան տասնամեակը, կառավարութիւնը որոշեց վարձատրել թատերախումբին գլխաւոր անդամները։ Այսպէս վաստակաւոր դերասանի կոչում ստացան Արուսեակ Ասրեան, Արամ Ռշտունի, Հայկասար Մինասարեան։ Պատուոյ գիր տրուեցաւ Արծրունի Յարութիւնեանին (դերասան), Մկրտիչ Աբրահամեանին (թատրոնին էլեկտրագէտ-մեքենագէտը), Գէորգ Աբրահամեանին (բեմայարդար)։

ՇԱՀԵԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի համալսարանին տնօրէնութիւնը կազմակերպեց շահեկան դասախօսութիւններու երկու շարք, որոնց նիւթերը կուտանք ստորեւ.—

Ա.— Հայոց գրականութիւն. — «Սասնայ Ծռերը եւ հայ ժողովրդական դիւցազներգութիւնը» (Ա. Ղանալանեան), «Միջնադարեան հայ աշխարհիկ գրականութիւնը» (Մ. Մկրեան), «Խ. Աբովեան» (Ա. Տէրտէրեան), «Մ. Նալպանդեան» (Ց. Մկրտչեան), «Գ. Սունդուկեան» (Գ. Աբով), «Պարոնեան» (Մ. Մկրեան), «Յ. Թումանեան» (Ա. Տէր-Ղազարեան), «Հայ խորհրդային գրականութիւն» (Սիրաս)։

Բ.— Հայոց պատմութիւն. — «Հայկական պետութեան կազմութիւնը» (Ս. Սամուէլեան), «Հայ ժողովուրդի պայքարը Պարսկաստանի եւ Բիւզանդիոնի տիրապետութեան դէմ» (Հ. Յարութիւնեան), «Ժողովրդական ապստամբութիւնները արաբական տիրապետութեան դէմ» (Յ. Մանանդեան), «Թոնդրակեցիներու շարժումը» (Ս. Պօղոսեան), «Քաղաքները Հայաստանի մէջ 10 — 11րդ դարերուն» (Յ. Մանանդեան), «Հայ ժողովուրդի ազատագրական շարժումները 17 — 18րդ դարերուն մէջ» (Ս. Պօղոսեան), «Հայաստանի նուաճումը ցարիզմի կողմէ» (Գ. Գաբրիէլեան)։

Այս դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենան կիրակի օրերը։ Ունկնդիրներու համար բացուած է մասնաւոր արձանագրութիւն մը,— գրական դասախօսութեանց շարքին համար ունկնդիրները պիտի վճարեն 4.50 րուբլի, պատմական դասախօսութեանց շարքին համար՝ 3.50 րուբլի։

ԼԷՆԻՆԱԿԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Լէնինականի թատրոնը, որ Հայաստանի պետական երկրորդ թատրոնն է, տասը տարուան մէջ բեմադրած է 59 թատերախաղ՝ միջազգային, ռուս եւ հայ դասական հեղինակներէ։ Հայ ժամանակակից թատերագիրներու գործերէն բեմադրած է 9 թատերախաղ։

Թատրոնին տնօրէնն է Վարդան Աճէմեան.

Յիշատակելիք գլխաւոր բեմադրութիւններ.

Դոշը, Կոյր երաժիշտը, Անդութեան սրինգը, Էմմանուէլը, Ցատակում, Խառնակութիւն, Բեկումը, Լեռը, ցասումը, Մեծապատիւ մուրացկաններ, Սէր եւ խարդաւանք, Հարսանիքը։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Փարիզէն Գ. Նշան Տիրշեան վեցամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ Օր. Ալլաչի Սարգիսեանի, Իւինեան Սէթի։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՕՐԱՑՈՅՑ 1939։ ժամանակագրական մասէն զատ, կը պարունակէ ամբողջական գործեր շարք մը հայ հեղինակներէ (Հացին երգը՝ Դ. Վարուժանի, Թմկաբերդի առումը, Փարւանա, Մի կաթիլ մեղր, Երկրում, Աղաւնու վանքը՝ Յովհ. Թումանեանի, Լեռան աղջիկը՝ Լ. Շանթի, քերթուածներ՝ Սիամանթօյէն, Դիմաստուերներ Հրանդ Ասատուրի, 60ական թուականները եւն. եւն.)։ 366 էջ խիտ եւ այլազան բովանդակութեամբ, պատմական գիտելիքներով։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսայի զանազան վայրերէն նամակներ կը ստանանք՝ նոր օրէնքներու պատճառաւ եղած նեղումներու մասին (արգիլուած աշխատանքի, խանութներու փակում, ինքնութեան թուղթ)։ Գրեթէ բոլոր նամակները ընդհանուր խօսքեր կը բովանդակեն, առանց տալու որոշ դէպքեր։

Արդ, մեր թղթակիցներէն ու աշխատակիցներէն կը խնդրենք ստուգել եւ մեզ տեղեկացնել իրենց վայրերուն մէջ դրուած նման արգելքներ՝ տալով անուններ, թուական, յարակից պարագաներ եւ ճշդուած իրողութիւններ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՊՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴԵՆ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՆ

Պուխարայի ժողովուրդը համակիր չէր էմիրին, ու զայն կը պարսաւէր, պալատէն խոյս տուած ըլլալուն համար, փոխանակ մինչեւ վերջը ինքնապաշտպանութեան դիմելու։ Ուստի, էմիրը շուարեցաւ, տեսնելով որ իրեն հաւատարիմ մնացողներուն թիւը շատ քիչ էր։ Հիմա ի՞նչ պիտի ընէր։ Նորէն չէր կրնար Պուխարա՝ իր պալատը դառնալ, քանի որ ան գրաւուած էր Կարմիր բանակին եւ երիտասարդ Պուխարացիներուն կողմէ։ Նոյնպէս գրաւուած էին կառավարական բոլոր պաշտօնատուները։

Նախարարները եւ մոլլաները ու իրենց կեանքը վտանգի մէջ տեսնող մարդիկ Պուխարայէն խոյս տալով՝ էմիրը փնտռելու եկած էին, մինչ ան ալ իր գլխուն ճարը կը նայէր։ Պահ մը խորհեցաւ երկրէն հեռանալ, քանի որ իր հետ կը գտնուէին ընտանիքը, ոսկիները եւ թանկագին իրեղէնները, բայց վերջը ի՞նչ պիտի ըլլար։

Օր մը, խորհրդակցութիւն կատարուեցաւ էմիրին, իր նախարարներուն ու հաւատարիմ մնացած մարդոց միջեւ։ Էմիրը յարմար դատեց Պուխարայի հողէն հեռանալ, քանի որ ընելիք բան չկար։ Ան կ'ուզէր արեւելեան Թուրքեստան երթալ ու Քաշքար տեղաւորուիլ այն յոյսով թէ օրին մէկը նպաստաւոր առիթ մը պիտի ներկայանար։ Սակայն, ճամբաները վտանգաւոր էին։ Մարտ ամսուն, դժուար էր Բամիրի լեռնաշղթան անցնիլ, առանց հաշուելու աւազակախումբերը, որոնք ամէն կողմ թալան կ'ընէին։

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ որոշում տրուեցաւ որ էմիրը Աֆղանիստան ապաստանի։ 1921 Մարտ 19ին, էմիրը իր ընտանիքին ու քանի մը հազար մարդոց հետ Աֆղանիստան գնաց։ Հոն, Քապուլէն քաւական հեռու գտնուող ապարանքի մը մէջ հաստատուեցաւ։ Իր քով մնացին երեք հարիւր զինուոր, պաշտպանութեան համար։ Մնացեալները ցրուեցան։

Պոլշեւիկ լրտեսները էմիրին ծրագիրներուն ու գործերուն իրազեկ. մեծ նախազգուշութիւններ ձեռք առած չէին, նկատելով որ էմիրը բան մը չէր կրնար ընել, թէեւ տեղին վրայ պատրաստութիւններ տեսած էին ոեւէ ըմբոստական շարժումի դէմ. Արդէն, էմիրը երկրին մէջ սիրուած վեհապետ մըն ալ չէր, իր անձնական հաճոյքով ապրած ըլլալուն համար։ Իր ամենասիրական զբաղումը որսորդութիւնն էր։ Եթէ այդպէս չըլլար, երկար ատեն իր գիրքը չէր պահեր այն ատեն, երբ ցարական Ռուսիոյ ազդեցութիւնը կը տիրէր իր երկրին մէջ, ու ռուս զինուորները կը հսկէին անդորրութեան վրայ։

Պուխարա պոլշեւիկներուն ձեռքը գտնուած ատեն Մոսկուայէն ղրկուած հեռագիր մը կը յանձնարարէր պէտք եղած պատիժները ընծայել, երբ Էնվէր փաշա Պուխարա հասնէր։ Այս լուրը շուտով տարածուեցաւ ամէն կողմ։

Շատ չանցած, Էնվէր փաշա եւ իր թիկնապահը Պուխարա ժամանեցին. Էմիրը փախած էր արդէն, թէեւ ամէն մարդ չէր գիտեր ատիկա։ Էնվէր փաշա դիմաւորուեցաւ պոլշեւիկներուն եւ ժողովուրդին կողմէ։ Դիմաւորողներուն մէջ կը գտնուէին նաեւ կովկասեան բանակէն խոյս տուած օսմանեան սպաներ եւ գերութենէ փախած եւ Պուխարա ապաստանած սպաներ։

Էնվէր փաշա իրեն յատկացուած պանդոկը գնաց, ու հոն ընդունեց շատ մը այցելութիւններ։ Պուխարացի շատ մը երիտասարդներ կային այցելուներուն մէջ։ Սակայն, քաղաքական ոեւէ խնդիր չյուզուեցաւ այդ տեսակցութեանց միջոցին։ Որովհետեւ Էնվէր փաշա Պուխարայի կացութեան անտեղեակ էր տակաւին։ Ան կ'ուզէր էմիրին հետ շփման մէջ գտնուիլ ու խորհրդակցիլ։ Իրաւ է որ էմիրին ձեռքը ուժ չկար, բայց Էնվէր փաշա կրնար անոր դրամէն օգտուիլ, որուն պէտքը անհրաժեշտ էր ըլլալիք գործերուն համար։ Մնաց որ, էմիրը պիտի կրնար հարկ եղած տեղեկութիւնները տալ երկրին կացութեան մասին։

Արդէն ամէնուն ծանօթ էր Էնվէր փաշայի հակապոլշեւիկ ըլլալը։ Հետեւաբար, ան չէր կրնար յարմարիլ պոլշեւիկներուն եւ անոնց համակիր երիտասարդներուն։ Էնվէր փաշա փայլուն ապագայ մը պիտի խոստանար էմիրին, համաձայնութիւն մը ընելէ յետոյ անոր հետ։

Ուստի Էնվէր փաշա մեծ սրտնեղութիւն զգաց, երբ իմացաւ էմիրին փախուստը դէպի Արեւելեան Պուխարա։ Ի՞նչ պիտի ընէր հիմա։ Այդ օրերուն էր որ Պուխարայի Ժողովրդական Սովիէթ Հանրապետութիւնը հռչակուեցաւ։ Սակայն, սովիէթ բառը քիչ մը ծանր կուգար երեքուկէս միլիոն բնակչութիւն ունեցող իսլամական երկրի մը։

1921 Սեպտեմբեր 28 թուակիր «Իզվեսթիա» կարգ մը տեղեկութիւններ տալով Պուխարայի մասին, կ'ըսէր թէ շատ փոքրաթիւ համայնավարներ կը գտնուէին հոն։ Ի վերջոյ, Ժողովրդական Հանրապետութիւն մակդիրը լաւ ընդունելութիւն գտաւ։

Էնվէր փաշա, որ ականատես եղաւ այդ իրողութիւններուն, լաւ ընդունելութիւն չէր գտներ ոչ պոլշեւիկներուն եւ ոչ ալ ազգայնական Պուխարացիներուն կողմէ։ Պատճառն ալ սա էր որ պոլշեւիկները լաւ գիտէին Էնվէր փաշայի թունդ ազգայնական ըլլալը, անոր անցեալը եւ ներկայ գործունէութիւնը. ուստի կը հետեւցնէին թէ փաշան աջակից չպիտի ըլլար սովիէթներուն։

(12)

(Շար.)

ջովին Ֆրանսական է։ Ֆրանսացիներու կը պատկանին նաեւ Թունուզի հերկելի հողերուն 41 առ հարիւրը, իսկ Իտալացիներուն՝ 12 առ հարիւրը։ Մնացեալ հերկելի հողերը բնիկներու սեփականութիւնն են։

Միայն մէկ ապարէզի, գինիի արտադրութեան մէջ Իտալական արդիւնաբերութիւնը կը գերազանցէ Ֆրանսականը։— Թունուզի Իտալացիները կ՚արտադրեն տարեկան 111,800,000, իսկ Ֆրանսացիները՝ 87,120,000 ֆրանք արժողութեամբ գինի։ Բնիկները գինիի արդիւնաբերութիւն չունին գրեթէ, որովհետեւ իսլամ են եւ հակալքոլական։

1936ին կատարուած վիճակագրութեան մը համաձայն՝ ֆրանսացի առեւտրականներու թիւն է Թունուզի մէջ 5915, իսկ Իտալացիներունը 5592։

Զինաշաւէն վերջը նաւաշաւ

Ինչպէս գրած էինք, Գերմանիա վճռած է բազմապատկել իր սուզանաւերու թիւը։ Պերլին այս որոշումը տուած է այն առարկութեամբ թէ Խորհրդային Ռուսիա այժմ ունի կրկնապատիկ աւելի սուզանաւեր քան Գերմանիա։

Գերման ծովային նախարարութեան հրատարակած տարեգրքին համաձայն, խորհրդային Ռուսիա ունի 160 սուզանաւ, որոնց ընդհանուր տարողութիւնն է 81,000 թոն։ Ասկէ զատ՝ Ռուսիոյ մէջ նոր սուզանաւերու շինութիւնք կը շարունակուի։

Գերմանիա ունի 72 սուզանաւ, որոնց տարողութիւնն է 31.332 թոն։ Անգլիական ծովակալութեան շրջանակներուն մէջ կը մտածեն, թէ Գերմանիա իր տենչայ ռիրական գտնալ ծովերու տակ եւ այս տենչը կապ ունի Ալանդ կղզիներու (Պալթիկ ծով) ամրացման հետ։

1935ի անգլիագերման ծովային համաձայնագրով՝ Գերմանիա իրաւունք ունի շինելու անգլիական ընդծովեայ ուժին 45 առ հարիւր համեմատութեամբ սուզանաւ։ Այժմ Գերմանիոյ ընդծովեայ ուժը այս սահմանէն միայն 1104 թոն պակաս է։ Անգլիա ունի 69 սուզանաւ, որոնց տարողութիւնն է 72.534 թոն։

Ըստ այդ համաձայնագրին Գերմանիա ասկաւին կրնայ շինել 40,000 թոն տարողութեամբ սուզանաւ, փոխարէն կրճատելով մեծ տարողութեամբ ծանր մարտանաւերու շինութիւնը։ Այս պարագան մտահոգութիւն կը պատճառէ անգլիական ծովակալութեան, որ բանակցութեան մէջ մտած է Պերլինի հետ։ Եթէ Գերմանիա պնդէ իր որոշման վրայ, Մեծն Բրիտանիա եւս պիտի պարտաւորուի աւելցնել իր ծովային ուժերը, յատկապէս շինելով սուզանաւերու դէմ պայքար մղելու սահմանուած մարտանաւեր։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ԲՈԼՈՐ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ պիտի փակուին այսօր, չորեքշաբթի, իբրեւ բողոքի ցոյց տուրքերու յաւելման դէմ։ Փակումը պիտի շարունակուի, մինչեւ որ քաղաքապետական խորհուրդը կրճատէ տուրքերը։ Նոր տուրքերը գասաւորուած են հետեւեալ համեմատութեամբ.— 3.60 առ հարիւր, այն թատրոններուն համար որ ամսական 30,000 ֆրանքէն աւելի եկամուտ ունին, 9 առ հարիւր՝ 30 – 50,000ի համար, 12 առ հարիւր՝ 50-100,000ի համար, 15 առ հարիւր՝ 100,000էն վեր։

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական իշխանութիւնք ձերբակալեց Սան Սէպասթիանոյի անգլիական դեր-հիւպատոսը եւ կինը, լրտեսութեան կասկածով։ Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Քաթալոնիոյ մէջ։ Պարսելոնան ծանր կորուստներ կրեց, իբրեւ հետեւանք նոր ռմբակոծութեանց։

ՀԱՃՈՅՔԻ ՀԱՄԱՐ ՊԱՀՈՒԱԾ չուներէն ալ տուրք մը պիտի գանձուի, համաձայն ընակարանի վարձքին։ Այս կարգի շուներու վրայ նշան մը պիտի կախուի, իբրեւ ապացոյց տուրքի վճարման։

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին ընդունելութեան համար մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին Հռոմի մէջ։ Պ. Չէյմպըրլէն նոր տարուան առթիւ շնորհաւորութեան գիր մը ուղղելով, յայտնեց թէ կը կարծէ որ 1939ը աւելի հանդարտ տարի մը պիտի ըլլայ քան 1938ը։

ՍՏՈՐԿԱՐՊԱԹԵԱՆ ՌՈՒՍԻԱՆ այսուհետեւ պիտի կոչուի Կարպաթեան Ուկրանիա։

ՕԴԸ ՆՈՐԷՆ ՑՐՏԵԼ ՍԿՍԱՒ։ Կը կարծուի թէ աւելի պիտի սաստկանայ ցուրտը։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Թագաւորը պատգամագիր մը ուղղելով նոր տարուան առթիւ, թելադրեց աւելցնել բանակին ուժը։ Սպարապետն ալ յայտարարեց թէ երկրին սահմանները գծուած են հարիւր հազարաւոր խաչերով եւ կը մնան յաւիտենական։ Կը նշանակէ թէ Ռումանիա պիտի մերժէ որ եւ է վերաքննութիւն։

ՍՈՒՐԻՈՅ նոր մարզպանը, Ռընէ Փիւօ, ճամբայ ելաւ առջի օր, իր կնոջը եւ աղջկանը հետ։ Այսօր նաւ կը հասնի Մարսէյլէն։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Իտալիոյ ձգտումները Միջ. Արեւելքի մէջ»։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Մ. Հ. Կարապետօֆ, Տէր եւ Տիկին Գէորգեան եւ զաւակունք (Վիէն), Տէր եւ Տիկին Աննայեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Կարապետեան (Վալանս), Այրի Տիկին Ա. Արայանդեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թօփալեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Ասլանեան եւ զաւակունք, Կ. Աճէմեան, Այրի Տիկին Մ. Աթուլիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Ց. Աթուլիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Դուրիթեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պէննայեան, Տէր եւ Տիկին Քուչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թաշճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Աննայեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թաշճեան, Ց. Ներսէսեան (Միացեալ Նահանգներ), Այրի Տիկին Մ. Ներսէսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան եւ զաւակունք (Հարաւ. Ամերիկա), կը ծանուցանեն թէ 1 Յունուար, կիրակի օր տեղի ունեցաւ Հոգեհանգիստ-Պատարագ

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԵՒԱ ԽԱՆՋԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, Վալանսի Հայոց եկեղեցիին մէջ։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Dameme — PARIS (13)

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՀԱՄԱԶԳԱՑԻՆ»Ի, ՖՐ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻՆ, ՄԱՐՏ 19ԻՆ ՄՈՒԹՈՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Թոփալեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 3 Յունուար երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։

ԱՆԻԷՌ – ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 6 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԳՈՒԱԼՈՒՁԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Գալ փէյ-ի մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ [illegible]

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԺԷՐՕՄԻ պատանիներու ժողովը՝ 4 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ԳՈՒԼՎԱՐ – ՕՏՏՕԻ պատանեկան խումբերու ժողովը 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին.

ՍԷՆԹ – ԱՆԹՈՒԱՆԻ պատանիներու ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին։

Այս ժողովներուն ներկայ կ՚ըլլայ ընկեր ԱԶԳԻՆ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ուկրանիա եւ ուկրայնական հարցը»։

ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ – ԺԷՐՕՄԻ «Հայաստան» Ենթակոմիտէի վարչութեան կողմէ Ամանորի առթիւ, 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 2, Սէն – Ժէրօմի Գար Թապայի հանրի սրահը։ Կը հրաւիրուին ընկերները իրենց ընտանիքներով։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Ֆ. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ, 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ։ Երգ, արտասանութիւն եւն. փոքրիկներու կողմէ։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՄՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

Ֆ. Կ. Խաչի Սարսէլի Մասնաճիւղին կողմէ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ 12

Սալ տը Նոռի մէջ, 81 Rue de Paris, Սարսէլ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կը նուագէ Թառիստ Արզար, հայկական եւ կովկասեան պարեր վրացի Կինտոյին կողմէ։

Մուտք՝ 8 ֆրանք

Փոքրիկներու համար մինչեւ 10 տարեկան 4 ֆրանք։

ԽԻՍՏ ԿԱՐԵՒՈՐ

Կոչ կ՚ընենք Փարիզի եւ արուարձաններու արհեստաւոր հայրենակիցներուն որոնք արթիզանայի իրաւունքէն զրկուելով դժուարութիւններու են մատնուած են, անպայման ներկայ գտնուին յառաջիկայ ժողովին՝ 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ, 28 Rue Serpente, Metro Odeon։ Ժողովին ներկայ պիտի ըլլան պաշտօնական անձնաւորութիւններ, որոնք ընդհանուր հայ արհեստաւորներու անունով դիմում պիտի կատարեն պատկան իշխանութեան մօտ։ Այս վերջին ժողովին արձանագրութիւնները պիտի կատարուին։ Կարեւոր է բոլորին ներկայութիւնը։

Կարգադիր յանձնախումբ

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ի գիտութիւն բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցանենք թէ յառաջիկայ Ծննդեան տօնի առթիւ եկեղեցական պաշտամունք կը կատարուին Շավիլի եկեղեցիին մէջ օրը օրին։

Հինգշաբթի, 5 Յունուար Ճրագալոյց։ Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 16.30։ Ուրբաթ, 6 Յունուար, Ս. Ծնունդ, Սկիզբ ժամերգութեան՝ 8ին, Պատարագ՝ 10ին։ Շաբաթ, 7 Յուն., Մեռելոց, սկիզբ. 8ին, Պատարագ՝ 10ին։ Արարողութիւնները կը կատարուին գլխաւորութեամբ Պ. Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյս նորակազմ դասին։

Հոգաբարձութիւն Շավիլի եկեղեցւոյ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի Մասնաճիւղի ընկերուհիները 40 Ֆր. կը նուիրեն Տիկին ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ յիշատակին. Շավիլի Եկեղեցասիրաց Միութեան։

ԾՆՈՒՆԴԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

5 Յունուար. Հինգշաբթի.— Ճրագալոյց Ս. Ծնունդի։ Սկիզբ առաւօտեան ժամերգութեան 9, երեկոյեան 3։

6 Յունվ. Ուրբաթ.— Ս. Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն։ Սկիզբ ժամերգութեան 7, Ս. Պատարագի (հանդիսաւոր) 9, ջրօրհնէք 10.30, Ջրօրհնէք 11.30։

9 Յունուար, երկուշաբթի.— Յիշատակ մեռելոց։ Սկիզբ առաւօտեան ժամերգութեան 8.30, Ս. Պատարագի 10, Հոգեհանգիստ 11.15։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ասնուվիլի Վարչական Ս. Խաչ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնք կը ծանուցանէ թէ Ս. Ծննդեան 3րդ օրը, կիրակի 8 Յունուար եկեղեցւոյս մէջ Ս. Պատարագի արարողութիւնները կը կատարուին եռաձայն եւ դաշնամուրով, գլուխ Ս. Երկեւ Միութեան երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Վահրամ Եփմաճեանի։ Կը պատարագէ Տ. Արգէ քհնյ. Փայլակ։

Կը հրաւիրուին շրջանիս ազգայինները.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պ. Գրիգոր Հայթաեան կը նուիրէ 50 ֆրանք Ֆր. Կապոյտ Խաչի Կեդր. Վարչութեան, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

Պ. Նազար Պուտաքեան նոյն առթիւ կը նուիրէ 50 ֆրանք Փարիզի Հայոց Աղքատախնամ Ընկերութեան։

Տիկին Հռիփսիմէ Խրեյեան 30 Ֆր. կը նուիրէ «Ցիչէ» Ցանձնախումբին (հայ զինուորներու ընտանիքներուն օգնող մարմին) փոխան ծաղկեպսակի Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ գառնալի մահուան առթիւ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵՆՆԻՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 10րդ թիւը (Դեկտեմբեր) ճոխ բովանդակութեամբ։ Այս թիւով կը վերջանայ 8րդ տարեշրջանը։ Բացուած է իններորդ տարուան բաժանորդագրութիւնը։

Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 40 ֆրանք, միւս երկիրներ տարեկան 50 ֆրանք։

Կանխիկ վճարող բաժանորդները պիտի ստանան 15 ֆրանք արժէքով գիրքեր, որոնց ցանկը կը գտնուի դեկտեմբերի թիւին մէջ։ Յունուարի թիւը լոյս պիտի տեսնէ գեղարուեստական կազմով եւ բացառիկ բովանդակութեամբ։

Դիմել հետեւեալ հասցէին.—

Մ. ԳԱՐՍԱՄԵԱՆ, 46. Rue Richer, Paris (9)։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք։

ԹԱՏՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ԴԵՐԱՍԱՆ Ց. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Էմիլ Զոլա սրահին մէջ։

Աշուղ – Ղարիբ (երաժշտ. տրամ չորս արար)։

Գիները ժողովրդական Արեւելեան օրքէսթր

ՍԷՆ - ՇԱՄՕՆԻ ՄԷՋ.— 15 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Մայաթ. Կրթ. Միութ. սրահին մէջ

Աշուղ Ղարիբ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻԻ ՄԷՋ.— 29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։ Ակամայ բժիշկը։

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 5 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 5 Janvier 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3930

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՒԱՍԱՐԱԿՇՌՈՒԹԵԱՆ...

— oo —

Մեծ պատերազմէն առաջ, առածի կարգ անցած էր բանաձեւ մը,— «պահպանել իրաց վիճակը»: Ըսել կ'ուզէին՝ Թոյլ չտալ որ խանգարուի հաստատուած կարգուսարքը, հողային թէ քաղաքական:

Յետոյ կար ուրիշ բանաձեւ մը,— «Եւրոպական ներդաշնակութիւն»: Ասոր ալ իմաստը մեծ տարբերութիւն չունէր միւսէն: Կը նշանակէր այնպէս մը դասաւորել գործերը, որ վեց մեծ պետութիւնները կարենային հաշտ եւ համերաշխ ապրիլ, ի հարկին զոհելով տկարն ու անճարը:

Աւելի վերջը, մէջտեղ նետուեցաւ ուրիշ բառ մը, «հաւասարակշռութիւն», որ բերնէ բերան կը շրջի մինչեւ այսօր:

Հաւասարակշռութեան այդ յուլունքը այժմ կը պտղպտայ Միջերկրականի վրայ, ինչպէս անցեալ տարի կը լուսաւորէ՞ր կեդրոնական Եւրոպան:

Երկու զինակիցներէն Գերմանիա ապահոված ըլլալով իր պահանջները, Աւստրիոյ կցումով եւ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումով, կարգը հասած է Իտալիոյ, այս անգամ գէպի ծով:

Սավոյիա, Նիսը, Սուէզ, Թունուզ,— հաւասարակշռութեան զանազան հանգոյցներն են ասոնք, որ կ'արծարծուին պարբերաբար: Կոպտօրէն «հող կ'ուզենք» չեն ըսեր մարդիկ, այլ փափկութեամբ կը յիշեցնեն հաւասարակշռութեան պահանջները: Այնպէս որ, հասարակ մահկանացուներ շատ բան չեն հասկնար, իսկ բազմութիւններ կը կարծեն թէ աշխարհային հարցեր են որ կը լուծուին:

Թունուզի հարցին արծարծումէն ի վեր, իտալական եւ գերմանական թերթերը հետզհետէ կը բանան հաւասարակշռութեան օրինագրքին զանազան էջերը: Մէկ անգամէն շատ մը պահանջներ կը դիզեն, կարելին ստանալու համար: Եւ կը յիշեն հարցեր ալ, որոնք լուծուած, թաղուած կը համարուէին:

Այսպէս, իտալական թերթ մը վերջերս յուզեց 1915ի դաշնագիրը (Լոնտոն), որ Թրքական աւարէն բաժին մըն ալ Իտալիոյ կը հանէր:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Փարիզի թերթերը պարտք սեպեցին բացատրել թէ Ֆրանսա որ եւ է յանցանք չունի, եթէ Իտալիոյ վարիչները մերժեցին հող կամ հողատարութիւն ստանալ:

Ուրիշ թերթեր ալ ամէն օր հանգոյց մը կը քակեն, այս ճակատին վրայ:

Գերմանական կարեւոր թերթ մը, « Պերլինէր Թակէպլաթ », խմբագրական մը նուիրելով հաւասարակշռութեան հարցին եւ մանաւանդ Հռոմի Ֆրանսական գեսպանին յայտարարութեանց, դիտել կուտայ յուշիկ-յուշիկ.

—« Ֆրանսա պէտք չէ վնռական սխալ մը գործէ, շատ պարզ վիճակի մը վերածելով Միջերկրականի հարցը եւ զայն դարձնելով պարզապէս մրցակցութիւն մը Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ, իրենց ափրիկեան հողերու սահմանին վրայ: Իրականին մէջ, ծիր — բալթարէն մինչեւ Փոքր Ասիա, կարմիր թելի մը պէս կը փռուի ունեցողներու (ըսել կ'ուզէ՝ աւար ստացողներու) գերակշռութեան տեսակէտը: Պէտք չէ որ հաստատուած գոյավիճակը, որ կրկին երաշխաւորուեցաւ անգլօ-իտալական դաշինքով, այլասերի եւ յանգի այդ գերակշռութեան »:

Այնքան վարպետօրէն խմբագրուած այս տողերն ալ կը հաստատեն թէ Հռոմ-Պերլին առանցքը տակաւին գոհ չէ հաստատուած կարգուսարքէն, եւ ամէն հնարք պիտի փորձէ, Միջերկրականի քարտէսն ալ «բարեփոխելու» համար: Անշուշտ յանուն հաւասարակշռութեան...

Սուէզ, Թունուզ, Ճիպութի ախտանշաններն են ընդհանուր ջղաձգութեան մը, որ շատ աւելի խոր կամ հեռաւոր արմատներ ունի:

Եւ զարմանալի չէ որ ճիշդ այս միջոցին կը յուզուի նաեւ ուրիշ հարց մը, Ուկրայնայի անկախութեան, անջատման խնդիրը, որ սերտ կապ ունի գերմանական աշխարհակալութեան ծրագիրներուն հետ:

Մինչեւ չեխական թնճուկին լուծումը՝ Պերլին ամերիկեան դիտողի դերը մը բռնած էր այս հարցին մէջ: Կը հետաքրքրուէր, կ'օգնէր, բայց տեղ մը կը կենար:

Փետրաթափ Չեխոսլովաքիան իր թեւին տակ առնելէ վերջ, Գերմանիա այժմ շատ աւելի գործօն չարժուձեւեր կը փորձէ: Եւ Պերլինի թերթերը խրատներ կուտան տարագիր Ուկրայնացիներուն, որպէսզի ապաւինին Գերմանիոյ աջակցութեան, փոխանակ Ֆրանսայի եռեւէն երթալու:

Կայ, տակաւին, Պալքաններու հաւասարակշռութեան խնդիրը, Դանուբէն ի վար, դէպի Սեւ ծով:

Երկու զինակիցները աստիճանաբար կը բանան իրենց աշխարհակալութեան ծրագիրները, մերթ որոտալով, բայց աւելի յաճախ որոճալով եւ անակնկալներ սարքելով, ծովու թէ ցամաքի վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, ժամանակի նշաններ են այս խմորումները:

Երբ Ֆրանսայի վարչապետը անհրաժեշտ կը գտնէ մինչեւ Քորսիքա եւ Թունուզ երթալ, կրակոտ ճառերով, եւ արտաքին նախարարը կը մերժէ վաւերացնել Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը,— կը նշանակէ թէ իսկապէս վրդովիչ հանգամանք առած է Միջերկրականի հաւասարակշռութեան խորախորհուրդ բանաձեւը:

Վրդովիչ մանաւանդ անոր համար որ, նորէն « ի պատուի » է գաղտնի դիւանագիտութիւնը, հակառակ բոլոր ժխտումներուն: Մէկ բան փոխուած է,— վեց էին երէկ, չորս են այսօր, երկ-երկու՝ դէմ դիմաց, իրենց արբանեակներով: Իսկ մանաւանդ երկուքը՝ միշտ պայթուցիկ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՆՈՒԶ ԱՆԲԱԺԱՆ

Վարչապետին եւ Պէյին յայտարարութիւնները

Վարչապետ Տ. Տալատիէ յաղթական ընդունելութիւն մը գտաւ Թունուզի մէջ, երեքշաբթի օր: Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր ճամբուն վրայ, խլամ թէ քրիստոնեայ: Իրար խառնուած էին փաթթոցաւոր չէյխեր եւ մետաքսեայ գլխարկներով պաշտօնատարներ կամ քօղածածուկ Արաբուհիներ, որոնք աղջուութեամբ կը դիտէին Ֆրանսական վիթխարի հրասայլերը եւ մեքենայարժ թնդանօթները:

Առաջին ճառը խօսելով ի պատիւ իրեն տրուած հացկերոյթին մէջ, Տ. Տալատիէ յայտարարեց ներկայ Արաբներուն.

—« Ֆրանսա ձեզի կը բերէ բարեկարգութիւն եւ կարգապահութիւն, որոնք ամէնէն ապահով եւ ազդու պաշտպանութիւնը կը կազմեն բիրտ ուժին դէմ: Ան ուժ ունի երաշխաւորելու ձեր ապահովութիւնը: Անպարտելի է անոր ուժը, խաղաղասէր ըլլալով հանդերձ: Այստեղ իրար խառնուած են մայր երկրին եւ Ափրիկէի բանակները,— անբաղդատելի դպրոց մը բարեկամութեան եւ անձնուիրութեան՝ Ֆրանսացիներու եւ Իսլամներու միջեւ »:

Պէյլերթայի ամրութիւնները աչքէ անցընելէ վերջ, Տ. Տալատիէ պաշտօնապէս այցելեց Թունուզի պէյին պալատը, Քարտոյի մէջ, ուր 1881 մայիսին իր նախորդը դաշնագիր մը ստորագրած էր, ճանչնալով Ֆրանսայի հովանաւորութիւնը: Այս առթիւ խօսուած ճառին մէջ, վարչապետը շեշտեց թէ Ֆրանսա պատրաստ է աջակցելու Թունուզի հարստութեանց զարգացման եւ ընծայելու անհրաժեշտ պաշտպանութիւնը: «Ֆրանսա եւ Թունուզ կապուած են անքակտելի կերպով, դաշնագիրներու զօրութեամբ եւ այդ կապերը ամէն օր աւելի կ'ամրապնդուին, փոխադարձ ծառայութեանց համերաշխութեամբ եւ յարաճուն բարօրութեամբ »:

Թունուզի պէյն ալ իր կարգին բարեկամութեան ջերմ հաւաստիքներ ընծայելով, յայտարարեց թէ բոլոր Թունուզցիները պիտի համախմբուին Ֆրանսայի շուրջը, եթէ պէտք ըլլայ:

Նոյն օրը կէսօրէն վերջ Տ. Տալատիէ աչքէ անցուց Թունուզի պահակազօրքին 5000 զինուորները, որոնք անցան շարք-շարք թնդանօթներով եւ հրասայլերով: Արարողութիւնը անցաւ շատ յաջող, հակառակ անձրեւոտ օդին: Ամէն կողմ բազմութիւնը համակրական ցոյցեր կ'ընէր, « կեցցէ՛ Ֆրանսա, կեցցէ Տալատիէ » աղաղակելով: Հակաֆաշական Իտալացիներն ալ կը մասնակցէին այս ցոյցերուն. իսկ Մուսոլինիի հետեւորդները խոհեմութիւն համարած էին իրենց տուներուն մէջ մնալ:

Ֆրանսա պիտի պաշտպանէ իր հողերը

— oo —

Հռոմի Ֆրանսական դեսպան Ֆրանսուա Փոնսէ, ամանորի առթիւ խօսելով Ֆրանսական գաղութին առջեւ, ըսաւ թէ իր գլխաւոր առաքելութիւնն է վերահաստատել գործակցութիւնն ու ներդաշնակութիւնը Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ: Յետոյ յարեց.

« Ո՞վ չի գիտեր թէ զուր է հաշիւներ ընել մեր տկարութեան վրայ: Ֆրանսա երբեք ալ խաղաղութիւնը պիտի չգնէ ամէն գնով: Ան պիտի պաշտպանէ իր հողամասերը, իր մայր հայրենիքը եւ իր բարոյական ու նիւթական ժառանգութիւնները: Մարդիկ յաճախ սխալ կը մեկնեն Ֆրանսայի համեստութիւնը հայրենասիրութեան մէջ եւ զայն կը վերագրեն տկարութեան: Սեպտեմբերի տագնապը ցոյց տուաւ, թէ երբ Ֆրանսա վտանգի մէջ էր, իր բոլոր զաւակները փութացին զինակոչին: Անցնող տարուան ընթացքին կարելի եղաւ պահել խաղաղութիւնը, բայց մռայլ ամպեր տակաւին կը յածին հորիզոնին վրայ: Միւնիխի ոգին կը ձգտէր իրարու մօտեցնել Հռոմ-Պերլին առանցքը եւ անգլօ-ֆրանսական համաձայնութիւնը, դադրեցնել սպառազինումներու արշաւը եւ պատրաստուիլ անտեսական վերայարդարման »:

Գերմանիա կ'աւելցնէ տուրքերը եւ աշխատանքի ժամերը

— oo —

« Թայմզ »ի տեղեկութեանց համաձայն, թէեւ տակաւին պաշտօնապէս չէ յայտարարուած Գերմանիոյ տուրքերու նոր յաւելումը, բայց տարակոյս չկայ թէ 1939ը իր հետ պիտի բերէ ընկերակցութեանց տուրքի բարձրացում մը: 1938ին անոնք կը վճարէին 30 առհարիւր տուրք: Կը կարծուի թէ պիտի աւելցուի նաեւ աշխատավարձերու վրայ դրուած տուրքը:

1939 Յունուար 1էն սկսեալ գործադրութեան յանձնուած է աշխատանքի նոր օրէնքը, որ կը տրամադրէ օրական ութ ժամուան աշխատանք: Բազմաթիւ աշխատաւորներ պիտի գործեն օրական մինչեւ 10 ժամ: Աշխատանքի օրը պիտի երկարաձգուի նաեւ այն պատճառով, որ գործատեղիները մաքրելու եւ կարգի դնելու համար կորսուած ժամանակը իբր աշխատանքի ժամ պիտի չհաշուուի: Եթէ հարկը պահանջէ, աշխատաւոր մը պիտի գործէ օրական 16 ժամը իւրաքանչիւր երեք շաբաթը անգամ մը, պայմանով որ երեք շաբաթը անգամ մը 24 ժամուան անընդհատ հանգիստ վայելէ: Տարին 30 օր՝ օրական 10 ժամուան աշխատանք կարելի է ներմուծել ի հարկին: Երկու յաջորդական աշխատանքի օրերու միջեւ հանգիստի նուազագոյն տեւողութիւնը պէտք է ըլլայ 11 ժամ: Օրուան ընթացքին ամէն այր աշխատաւոր պէտք է վայելէ առնուազն կէս ժամուան հանգիստ, վեց ժամուան աշխատանքէ մը ետք, իսկ կին աշխատաւորները՝ 20 վայրկեանի հանգիստ, 4ուկէս ժամուան աշխատանքէ մը ետք:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅ ԽՄԲԱԳՐԻՆ ՄՂՁԱՒԱՆՋՆԵՐԸ

— • —

Ուրեմն, քանի որ սկսաւ քանիլ *Յառաջ*ի ժամացոյցը նոր տարուան թիք-թաքով, վերսկսինք համբակ խմբագրի մը զանգատները:

Մասնագիտական յօդուածներու եւ տեղեկութիւններու թարգմանական դժուարութիւններէն զատ, տառաստանք մըն է ընտելանալ օտար անուններու ճշգրիտ արտասանութեան եւ ուղղագրութեան: Մասնաւորապէս անգլիական կամ ամերիկեան անունները մղձաւանջ դարձած են ինծի: Իրիկուընէ աղօթք կ'ընեմ որ առտուան՝ օդանաւի արկածի մը զոհ գացողը Անգլիացի չըլլայ կամ փարիզ այցելութեան եկողը ամերիկացի դիւանագէտ մը չըլլայ, որպէսզի չստիպուիմ գլուխս ատդին անդին զարնելու թէ ինչպէս կ'արտասանուին այդ մարդոց անունները: Թող ըլլայ Հնդիկ: Ինչո՞ւ համար Հնդիկ: Թող ըլլայ Չինացի: Ինչո՞ւ Չինացի: Որովհետեւ չինական անունները կ'ըլլան կամ Հանկ-Քանկ, կամ Չանկ-Չունկ-Չինկ: Կարծես թէ, սակայն, անգլիական կամ ամերիկեան կառավարութիւնը, մերժելով բոլոր ծորեններու թեկնածութիւնը, կ'ընտրէ անանկ մարդիկ, որոնց անունը դժուար կը կարդացուի:

Իրիկուընէ կ'աղօթեմ նաեւ որ վաղուան հրդեհը չծագի անանկ քաղաքի մը մէջ, որուն անունը կարդալ աւելի դժուար ըլլայ քան վանի սեպաձեւ արձանագրութիւնը: Կաճու չըլլա՞յ քաղաքի մը մէջ, որու անունը կարծես գրուած ըլլայ չինական տառերով:

Խօսինք օրինակներով.—

Worcester կը գրեն՝ կը կարդան Ուսթըր: Խնդրեմ, ըսէ՛ք, Սահմանադրութեան ո՞ր օրէնքով կամ տրամաբանութեան ո՞ր սկզբունքով Վորսէսթըրը կը կարդան Ուսթըր: Երկու օ քովքովի գայ, կը կարդացուի տեղ մը օ, տեղ մը ու,— ինչո՞ւ: Եւ դեռ **Know** կը գրեն՝ կը կարդան նօ: Օր մը, քաջարար անգլերենագէտի անգլիացի կնոջ մը անունը, գրեցի Սայմփսըն,— Լոնտոնէն ինծի պոռաց ժիրայրը, թէ Սիմսըն է, ճիշդը Ինչո՞ւ Սիմսըն: Է՛, Անգլիացի *չալըմ*:

Խմբագրի այս մղձաւանջս աւելցաւ այն օրէն ի վեր, երբ հարկ դարձաւ լեզուս ծռել անգլերէնի, որպէսզի « *Յառաջ* »ի կողմէ Նիւ-Եորք մեկնիմ այս ամառ, ամերիկեան ցուցահանդէսին: Եթէ մինչեւ ամառ գահացուցիչ չհամարուեցաւ լեզուիս ծռիլը, որոշած եմ պտղունց մը սով դնել լեզուիս տակ,— անկէ վերջ դարձո՛ւր լեզուդ, ինչ ձայն ելլէ՝ անգլերէն է: Եթէ չհասկցան, թող ըղձուցին որ գաւառաբարբառ է, ճիշդ ինչպէս Զէյթունի բարբառը կամ Ղարաբաղի բարբառը հայերէնի մէջ: Ինչ՞, միայն հայերէնը չէ որ գաւառաբարբառ ունի: Կը պատմեն թէ Եւրոպայի թագաւորներէն մին ուղիղ է, անգամ մը, հայերէն լեզուն լսել Հայու բերնէ: Կը տանին երկու Հայ՝ Արածանիի ափերէն: Մեր հայ երկրայրները հազիւ ողջանցած էին մեծաւքանչ բառերը, թագաւորը կը գոցէ ականջը: Բայց շա՞տ անուշ է իրենց բարբառ: Այլմանուանդ շա՞տ հեշտ է կարդալ իրենց անգլերէնը,— **Knight** կը գրեն՝ *նայթ* կը կարդան, որ ասպետ կը նշանակէ, **night** կը գրեն՝ *նայթ* կը կարդան, բայց գիշեր կը նշանակէ: Լեզուն գլո՞ւխ ենք, այս ի՞նչ քմահաճութիւն, այս ի՞նչ կամայականութիւն: Լեզուի կարգապահութի՞ւն կ'ուզէք, հայերէն սորվեցէք: Ահա թէ ինչո՛ւ մեր Աստուածաշնչի մայրիկը երդում ըրած է մէկ հատիկ փրանսերէն բառ չսորվիլ եւ փրանսացի եպայլավանէն զը- նումները կատարել հայերէն լեզուով:

Երանի՜ թէ ես ալ կարենայի Աստուածաշնչի մայրիկին պէս ընել,— Բայց, եղբա՛րք օրը-օրինակներ, կարելի չէ այդ փոքր կատարել խմբագրութեան մէջ, ահա թէ ինչո՛ւ մինչեւ հիմա չեմ գիտեր թէ ի՛նչպէս պէտք է գրել սա անունները, Փրցի-այիշեւսկի՞, Ստրշիկոլսկի՞:

Եթէ վերջինը գրաւած չըլլար մեր ճարտարապետութեան ուսումնասիրութեամբ, հարցը փակելու համար պիտի ըսէի միայն.

— Հէփշի՛ ...

ԱՐԱԶ

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Խ. Միութեան մէջ

— oo —

« Մաթէն »ի քաղած լուրերուն համաձայն, Չեկային նոր նախագահը՝ Բերիա յայտարարած է թէ Խ. Միութեան մէջ հաստատուած բոլոր Գերմանները պէտք է նկատել բորոտներ: Անոնք պէտք է արձանագրուին տեղական ոստիկանութեան տոմարներուն մէջ: Միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, զանոնք անմիջապէս արտաքսելու համար Խ. Միութենէն:

Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, Բերիա ազդարարած է Մոսկուայի գերմանական դեսպանատան որ ճամբէ բոլոր խորհրդային պաշտօնեաները: Կառավար, խոհարար եւ ուրիշ սպասաւորներ պէտք է գերմանացի ըլլան: Մոսկուա կը կասկածի թէ գերման մասնագէտներ կը գործեն Խ. Միութեան մէջ, գաղտնի նպատակներ հետապնդելով:

**** Աժանս Ֆուռնիէ կ'իմանայ թէ խորհրդային իշխանութիւնը այլեւս ի վիճակի չէ պարտկելու գործադրկութեան աճումը: Պաշտօնապէս գործադրկութիւն չկայ, 1930էն ի վեր, բայց հիմա կացութիւնը փոխուած ըլլալով, միջոցներ կը խորհուին, հանրային կարծիքը վարպետօրէն պատրաստելու համար: Յանձնարարուած է հեռացնել աշխատանքէ զրկուած բանուորները՝ Մոսկուայի շրջանին մէջ:*

**** Ուկրայնայի նախկին վարչապետը, Զուբար, որ եղած է նաեւ նախագահը նոյն հանրապետութեան, դատի յանձնուած է իբրեւ անջատողական: Ամբաստանագիրը մանաւանդ կը յիշէ թէ Զուբար յարաբերութիւններ մշակած է արտասահմանի ուկրայնական խմբակցութեանց հետ: Ամբաստանեալին ճակատագիրը իր ձեռքն է: Լուրի մը համաձայն, Չեկային նախագահը, Բերիա, տրամադրութիւն յայտնած է դատ չբանալու, եթէ ամբաստանեալը հրապարակաւ խոստովանի իր մեղքերը...*

**** Ուկրայնայի կեդր. կոմիտէին ընդհ. քարտուղար, Պոստիշեւ, փորձեց անձնասպան ըլլալ, բայց Չեկային պաշտօնեաները վերջին պահուն հասնելով արգիլեցին: Մաքրագործումը անխնայ կը շարունակուի Ուկրայնայի մէջ:*

*** Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ մօտերս ընդհ. ժողով պիտի գումարեն Լեհաստանի եւ Խ. Միութեան այն տարագիր Ուկրայնացիները որ Չեխոսլովաքիա կը բնակին: Ժողովին նպատակը պիտի ըլլայ միացնել բոլոր խմբակցութիւնները եւ ստեղծել նոր կազմակերպութիւն մը, իբրեւ տիպար ծառայելու համար ուրիշ երկիրներու մէջ եղած Ուկրայնացիներու: Նպատակը, անշուշտ, անկախութեան պայքարն է:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— oo —

ԽՄԲ.— «Վէմ»ի վերջին թիւէն կ'արտատպենք հետեւեալ խորհրդածութիւնները.—

Նիկոլ Աղբալեանը, իրեն յատուկ վերլուծական տաղանդով ու մտքի յստակութեամբ, «Վէմ»ի վերջին համարում, խօսում է իր «Մտածումները ազգի եւ դաւանանքի մասին»: Մտածումներ, որոնք այսօր պէտք է զբաղեցնեն ամէն հայ անհատի միտքը — այնքա՜ն այժմէական ու կարեւոր են նրանք:

Ն. Աղբալեանը քննում է այն «հիմնական գաղափարները», որոնց վրայ «պէտք է կառուցուի մեր ժամանակի ազգային կեանքը», սակայն, նրա մտածումները առաւելապէս տեսական բնոյթ ունին: Նրա առաջադրած միանգամայն ճիշդ սկզբունքներից հարկաւոր է գործնական եզրակացութիւններ հանել, այսինքն՝ ընդհանուր ու վերացական գաղափարներին տալ կեանքի գործօն բովանդակութիւն: Այդ կարեւոր է եւ անյետաձգելի մանաւանդ այն պատճառով, որ արտասահմանի այսօրուայ մեր հանրային կեանքը աւելի քան երբեք «լքեալ գոյքի» է վերածուած՝ անտէր եւ անդեկավար: Առաջ ոմանց համար գէթ այն պատրանքը կար, թէ Երեւանում նստած է ինչ որ մի «հայ» կառավարութիւն, որ կը մտածէ եւ արտասահմանի հայութեան մասին. այսօր այդ խաբկանքն էլ ցնդած է յօդս. Ո՛չ հայկական Երեւան կայ, ո՛չ էլ արտասահմանի հայութեան վիճակով մը մտահոգուող կառավարութիւն գոյութիւն ունի. Մենք մնացել ենք մի՛նչ մեզի: Ու հետեւաբար, ուզենք-չուզենք, պարտաւոր ենք տէր դառնալ մեզ, զբաղուել մեզանով, առանց մեր ճակատագիրը կապելու դրսի երեւակայական ուժերի հետ:

«Զբաղուել մեզանով» առաջին հերթին նշանակում է ճանաչել մեզ, գիտենալ, թէ ի՞նչ ենք ներկայացնում մենք, իբրեւ հաւաքական մի ամբողջութիւն:

Այս տեսակէտից, դժբախտաբար, չիչ բան է արուած. ո՞վ ենք մենք. ի՞նչ է մեր համրանքը. քաղաքական ու տնտեսական ի՞նչ որակ ունենք ինչպէ՞ս ենք քայլում. ո՞ւր ենք գնում: Հարցեր, որոնց լրիւ պատասխանը կարելի չէ գտնել ո՛չ մի տեղ: Իսկ առանց ինքնաճանաչման անհնար է կշռել մեր բարոյական ու նիւթական ուժի իրական տարողութիւնը: Արտասահմանի հայութեան մարդահամար, վիճակագրական գէթ նախնական տուեալների հաւաքում— առաջնորդական մի աշխատանք է, որ պէտք է կատարուի, որպէսզի իմացուի, թէ ի՞նչ ենք մենք, ինչի՞ ենք ընդունակ եւ ինչի՞ արժանի:

«Ի՞նչ ենք մենք»:— Աւելի հեշտ է ասել, ի՞նչ չենք մենք:

Մենք, նախ եւ առաջ, հակառակ մեր բուռն ցանկութեան, Հայաստանի քաղաքացիներ չենք: Հայաստանը մեզ համար խորթ մայր է դարձել եւ աւելի քան խորթ, նա ուղղակի անգիտանում է մեր գոյութիւնը: Մենք կանք թէ չկանք— պաշտօնական Հայաստանի համար այսօր միեւնոյն է:

Եւ ոչ միայն Հայաստանի— մենք քաղաքացիներ չենք եւ դուրսը, անտէր եւ անհարենիք զանգուած. «Նանսէնեան ժողովուրդը»: Համամարդկային համակրութիւնից դուրս ընկած բազմութիւն: Մի տեղ ծանր բեռ կամ տաղտկալի հիւրեր երկրի տէրերի համար: Ուրիշ տեղ՝ հանդուրժելի, բայց ոչ սիրելի: Այլուր, մեր արտակարգ կենսունակութեան ու շինարարութեան պատճառով, ձուլման ցանկալի նիւթ, իբրեւ բնիկ ժողովուրդին կենսական կորովը խթանող մի թթխմոր: Անհոգիւ հօտ, որից ուզում են օգտուել աւելի զօրաւոր ազգերը՝ դարձնելու համար մեզ պարարտացման նիւթ՝ իրենց արգասաբերութիւնը աճեցնելու համար:

Եւ սակայն, հակառակ դրան, մեր ժողովուրդը չի ընկճւում, շարունակում է ապրել, տոկալ, աշխատել ու ստեղծագործել: Շարունակում է յուսալ, հաւատալ ապագային, ոգեւորութեան աղբիւրներ հնարել, իր գոյութեան հիմքերն ամրապնդող նորանոր ազդակներ ապահովել: Ապաւինած իր հրաշագործ հանճարին՝ ապշեցուցիչ յամառութեամբ դիմադրում է անհնարին դժուարութիւններին, իր միջից դուրս է բերում կենսախինդ, երիտասարդական խանդավառութեամբ լեցուած թարմ ուժեր, գերագոյն ճիգ է թափում չկորցնելու համար իր ուրոյն անհատականութիւնը:

Դժբախտաբար, այդ ճիգը բաւարար չափով չի արդիւնաւորւում: Դրական ու շինարար երեւոյթների կողքին քիչ չեն նաեւ բացասական ու քայքայիչ գործօններ: Արտասահմանի հայութիւնը դեռ չի դարձել համայնքով, մտքով, կամքով ու հոգիով միաձոյլ, մէկ եւ անբաժան միութիւն ներկայացնող զանգուած՝ արտաքին վտանգին հաւաքաբար դիմադրելու վճռականութեամբ տոգորուած:

Եւ ոչ միայն արտաքին՝ ներքին ճակատի վրայ էլ դեռ խիստ զգալի են տկարացնող ազդակները: Առնենք, օրինակի համար, կրօնական - յարանուանական խտրութիւնները, որոնք վաղուց արդէն ժամանակավրէպ դարձած պէտք է լինէին, բայց եւ այնպէս, դեռ շարունակում են զգացնել իրենց գոյութիւնը— հայ կաթոլիկ, հայ բողոքական, հայ լուսաւորչական. այս վերջինները նոյնիսկ յաւակնութիւն ունեն միայն իրե՛նց համարելու իսկական հայեր: Վաղո՞ւց արդէն պէտք է հասկացուէր, որ՝ «ազգութիւնը մէկ է, մինչդեռ դաւանանքները կարող են մի քանի լինել», բայց ո՛չ միայն փաստով՝ գաղափարով էլ դեռ հեռու է այդ գիտակցութիւնը: Հայ լուսաւորչական եւ կաթոլիկ յարանուանութիւնները նոյնիսկ իրար հետ հաղորդակցութիւն էլ չունեն: Բուէնոս Այրէսում դեռ վերջերս օծուեց լուսաւորչական առաջին եկեղեցին. անգամ արաբ ու յոյն հոգեւորականութիւնը ներկայ է գտնուել հանդէսին, բայց հայ կաթոլիկ համայնքի հովիւը փայլել է բացակայութեամբ: Այսպէս է եւ ուրիշ տեղեր. յարանուանական խտրութիւնը մնում է տակաւին եւ նոյնիսկ մեր յառաջադէմ համարուող շրջաններում քիչ չեն մութ ու նախապաշարուած գլուխներ, որոնք շարունակում են սնունդ տալ այս տխուր երեւոյթին՝ ազգութեան որոշման նախապայման համարելով լուսաւորչական եկեղեցին եւ զանազան ձեւերով ծամծմելով «սրբազան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ չէք փրկութիւն» արխաւհինցած եւ անիմաստ դարձած իմաստութիւնը:

Սրանով, ի հարկէ, մենք չենք ուզում ուրանալ բնաւ Հայոց եկեղեցու կատարած դերը մեր անցեալ պատմութեան ընթացքում: Հայոց եկեղեցին եղաւ հայութեան պահպանման գլխաւոր ազդակներից մէկը, մանաւանդ այն մռայլ ժամանակներում, երբ ազգային - պետական գործօնը վերացուած էր: Նոյն այդ եկեղեցին ստեղծեց հարուստ ազգային մշակոյթ՝ իր մէջ խտացնելով հայկական հանճարի ստեղծագործական թափը: Ամբողջ դարաշրջաններ մեր պատմութեան մէջ Հայոց մշակոյթը կրօնական - եկեղեցական ոգիով է բնորոշուած, եւ ինչ որ էլ լինի մեր այսօրուան աշխարհահայեացքը՝ Սահակներն ու Մեսրոպները, Ներսէսներն ու Նարեկացիները, Խորենացիներն ու Եզնիկները, մեր եկեղեցական արարողութեանց հրաշակերտները, մեր սքանչելի շարականները, մի խօսքով՝ մեր անցեալ մշակոյթի գլուխ գործոցները բոլորիս համար նուիրական են, սրբազան հպարտութեան ու պարծանքի առարկայ: Այսօր եկեղեցին իր տեղը դնել՝ չի նշանակում ուրանալ ու ժխտել նրա կատարած գործը անցեալում:

Աւելին ասենք: Այսօր էլ դեռ, որոշ տեղեր եւ որոշ պայմաններում, եկեղեցին շարունակում է խաղալ դրական դեր ազգային կեանքում, սակայն այլեւս միայն լուսաւորչական եկեղեցու մենաշնորհը չէ այդ դերը. ուրիշ յարանուանութեանց հայ եկեղեցիներն էլ, աւելի կամ նուազ չափով, կատարում են այդ դերը: Ասում ենք՝ աւելի կամ նուազ չափով, որովհետեւ աշխատանքի որակն ու քանակը կախուած է ոչ այնքան եկեղեցուց, որքան եկեղեցականներից: Ստոյգ է այսօր, որ հայ կաթոլիկ հոգեւորականութիւնը, իբրեւ մտաւորապէս աւելի զարգացած, աւելի գիտակից իր կոչման, աւելի նուիրուած եւ անձնազոհ ընդհանուր առմամբ, աւելի մշակութային գործ է կատարում, քան լուսաւորչական հոգեւորականութիւնը որի մտաւոր մակարդակը շատ ցած է եւ որի մի խոշոր մասը տգէտ ու անգիտակից՝ ծոյլ ու շահամոլ տարրերից է բաղկացած՝ իր մտաւոր-բարոյական վիճակով անպատուելով իր իսկ սպասարկած եկեղեցին: Հայ լուսաւորչական եկեղեցու հոգեւորականների համար պաշտօնը, մանաւանդ բացառութեամբ, սովորական ապրուստի միջոց է, ինչպէս խանութը, շուկան. կեանքի ուրիշ ասպարէզում յաջողութիւն չգտած մարդիկ են սովորաբար հոգեւորական դառնում: Այդ առթիւ նոյնիսկ ժողովրդական առած է ստեղծուած՝ «մարդ չեղա՛ւ՝ տէրտէր եղաւ»: Մինչդեռ կաթոլիկ հոգեւորականները, ընդհանրապէս, աւելի գիտակից են եւ աւելի նուիրուած իրենց կոչումին:

Փորձ համեմատութեան համար առնենք, օրինակ, Փարիզը. կազմակերպուած եւ զարգացած հոգեւորականներով օժտուած հայ կաթոլիկ փոքրիկ համայնքի կողքին ի՞նչ պատկեր է ներկայացնում անհամեմատ աւելի բազմամարդ լուսաւորչական համայնքը: Մի դառնամեալ եւ մտածելու ու գործելու կարողութիւնը կորցրած եպիսկոպոս՝ արգահատելի թ՛ե համայնքի, թ՛ե օտարների աչքին. եկեղեցին՝ սեփականութիւն մի խումբ մարդկանց եւ ոչ համայնքի. ներսը՝ անկերպարան քաոս. դուրսը— բայց դուրսը ո՞վ է հետաքրքրւում այդպիսի բաներով: Ի՞նչ է Փարիզի լուսաւորչական եկեղեցու ազգային-մշակութային դերը— մի քանի մարդասիրական ու խնամատարական փոքրիկ ձեռնարկներ: Իսկ դրա դիմաց՝ մշակութային եռանդուն աշխատանք կաթոլիկ հայ վարդապետների կողմից: Փարիզը բացառութիւն չէ, այլ, եթէ ուզում էք, խորհրդանիշ, որ մի աւելորդ անգամ գալիս է հաստատելու, թէ ազգային տեսակէտից կրօնն ու յարանուանութիւններն այլեւս չափանիշ չեն. Կրօնը՝ ունի իր տեղը, ազգը՝ իրը: Չպէ՛տք է շփոթել կրօնը ազգութեան հետ. «կրօնը մասնաւոր խղճի գործ է, ազգութիւնը՝ ընդհանուր երեւոյթ»: Ժամանակն է, վերջապէս, հասկնալու այս տարրական ճշմարտութիւնը եւ գործադրելու յարանուանական հայութեան փաստացի ձուլումը ազգային միութեան սահմաններում: Ինչ որ զուտ յարանուանական է, թո՛ղ մնայ կրօնական համայնքի հետաքրքրութեան եւ իրաւասութեան տակ. ինչ որ աշխարհիկ— ազգային է եւ ընդհանրական՝ պէտք է երթայ միախառնուելու համազգային կեանքի եւ գործի մէջ, իբրեւ անջատ մասնիկը համահայկական համակեցութեան:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Երեւանի գրականութեան եւ լեզուի ուսումնարանի դասախօսներէն Ա. Ինճիկեան հետեւեալ յօդուածը գրած է «Խորհրդ. Հայաստան»ի մէջ (16 Դեկտ.): Այս առթիւ արձանագրենք որ Դ. Սիմոնեան եւ ընկերները եւս ծամածռութեամբ ձեռնարկած էին գրականութեան պատմութեան շարք մը տալու, նոյնիսկ հրատարակեցին հատոր մը,— բայց յետոյ կորսուեցան հրապարակէն իրենք ալ, իրենց հատորն ալ :

Հայ կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի որոշումով, Գիտութեանց Ակադեմիայի Երեւանի մասնաճիւղին հովանաւորութեան տակ, Գրականութեան եւ Լեզուի ուսումնարանի դասախօսներէն խմբակ մը սկսած է հայ գրականութեան պատմութեան դասագիրք մը պատրաստել միջնակարգ վարժարաններու համար: Դասագիրքը պիտի բովանդակէ հայ գրականութեան բոլոր շրջանները, սկիզբէն մինչեւ խորհրդային տիրապետութիւն, հետեւեալ բաժանումներով.—

1— Հին շրջան, սկիզբէն մինչեւ Գրիգոր Նարեկացի:

2— Միջին շրջան, Ներսէս Շնորհալիէն մինչեւ Սայաթ - Նովա:

3— Նոր շրջան, Խ. Աբովեանէն մինչեւ Յակոբ Յակոբեան:

4— Խորհրդային շրջան:

Հայ գրականութեան պատմութեան դասագրքի հարցը հասունցած էր վաղուց: Ըստ միջնակարգ ուսման ծրագրի, հայ գրականութեան պատմութիւնը պէտք է դասաւանդել ութերորդ դասարանէն սկսեալ, մինչդեռ մեր դպրոցներուն 8—10րդ դասարաններուն, ինչպէս նաեւ մանկավարժական ուսումնարաններու վերջին դասարաններուն մէջ, գրականութեան պատմութեան փոխարէն կը տրուին առանձին առանձին հեղինակներ, մէկը միւսէն անկախ եւ առանց որոշ ծրագրի: Դասագիրքերու մէջ վերլուծումները մեծ մասամբ ռամիկ ընկերաբանութիւն կը հոտին կամ ձեւապաշտ գեղեցկագիտութեան մարզանքի տպաւորութիւն կը թողուն, երբեմն ալ փաստերու շարայարում մը առանց եզրակացութեան եւ ստորադրութեան: Դասագիրքերու այդ հեղինակները դիմազրկութեան այդ ձեւին դիմած են՝ խուսափելու համար պատասխանատուութենէ:

Հայ գրականութեան պատմութիւնը, բանուորական համալսարաններու մէջ, որեւէ կապակցութիւն չունի մեր մշակոյթի եւ արուեստի այլ ճիւղերու հետ: Իսկ գրականութեան պատմութիւնը շրջաններու բաժնելու սկզբունքը (périodisation) հակասական է դասախօսէ դասախօս եւ [illegible]: Նոյնիսկ այս կամ այն հեղինակի «պատմական բախտը»— գրականութեան պատմութեան մէջ մտնելը կամ չմտնելը— յաճախ կախուած է դասախօսներու բարեհաճութենէն:

Մեր գրականութեան պատմութեան դասաւանդութեան, ինչպէս նաեւ ուսումնասիրութեանց եւ յօդուածներու մէջ, տեղ - տեղ տակաւին հանդէս կու գան ռամիկ ընկերաբանութեան մնացորդները, զոր պէտք է մաքրել սըրբել.

Ռամիկ ընկերաբանութեան ցայտուն օրինակ մըն է [illegible] այն պնդումը թէ Վահան Տէրեան մինչեւ վերջ մնաց «մանր քաղքենիի» բանաստեղծ եւ դուրս չեկաւ «մթնշաղի անուրջներու» շրջանէն:

Գրականութեան եւ Լեզուի խմբակին հրահանգ տրուած է որոշուած ժամանակին պատրաստել հայ գրականութեան պատմութեան դասագիրքը, գրական - պատմական շրջաններու բաժանումով: Գրականութեան զարգացման պատմական ընթացքը պէտք է ներկայացնել յարաբերաբար հայ ժողովուրդի պատմութեան գըլխաւոր շրջաններու եւ երեւոյթներուն հետ, որովհետեւ ինքնըստինքեան հասկնալի է թէ գրականութիւնը, ինչպէս գաղափարաբանութեան ամէն մարզ, կը զարգանայ ընկերային - պատմական որոշ հողի վրայ:

Այսպէս, օրինակ, Ներածութեան մէջ տալով մինչ - Մեսրոպեան շրջանի բանահիւսութեան տեսութիւնը, անհրաժեշտ է ցոյց տալ մեր պատմութեան գլխաւոր հանգրուանները, հայ ժողովուրդի ազգային ինքնագիտակցութեան զարգացումը, գրի գիւտը, մշակոյթի եւ գրականութեան ծաղկումը Ե. դարուն մէջ, ազգային անկախութեան եւ մշակոյթի պաշտպանութեան համար հայ ժողովուրդի մղած պայքարը ու [illegible] արտացոլումը մեր գրականութեան, տարեգրութիւններուն եւ ժողովրդական հարուստ բանահիւսութեան մէջ: Խօսելով «Սասնայ ծռեր»ու մասին, պէտք է ընդհանուր գիծերով ներկայացնել մեր պատմութեան այն դարաշրջանը (Է—Ժ. դարերը), երբ հայ ժողովուրդը իր ազատագրական պայքարը կը մղէր օտար նուաճումներու դէմ: Առանց պատմական այդ ֆոնին, անհասկնալի կամ նուազ հասկնալի կը դառնան հայ գրականութեան որոշ շրջաններ եւ երեւոյթներ:

Այնուհետեւ պէտք է ընդգծել որ մեր գրականութեան պատմութեան մէջ հիմնականը ժողովրդավարական գրականութիւնն է, որ իր առողջ տարրերով միշտ ալ կապուած է ժողովուրդի հետ: Անհրաժեշտ է ջախջախել այն տեսակէտը, որ կ'ենթադրէ թէ մեր գրականութեան հիմնական շրջանները եւ ուղղութիւնները կապուած են աւատապետական կամ քաղքենի դասակարգերու զարգացման հետ: Պէտք է հաստատել որ «Սասնայ ծռեր»ը աւատապետական դիւցազնավէպ չէ, կամ ռոմանթիզմի եւ իրապաշտութեան սկզբնաւորութիւնը բնաւ կապուած չէ քաղքենիութեան զարգացման հետ, Խ. Աբովեան եւ Սունդուկեան իրենց դեմոկրատ - ժողովրդական գաղափարներով ներկայացուցիչներն են ժողովուրդին եւ ո՛չ թէ «առեւտրական» կամ «արդիւնաբերական» քաղքենիութեան:

Մեր գրականութեան լաւագոյն ներկայացուցիչները միշտ առաջաւորներն են իրենց դարաշրջանի առաջաւոր գաղափարները, պայքարեր են այդ գաղափարներուն համար եւ անհաւասար պայքարին մէջ՝ զոհ գացեր աւատապետական - քաղքենի դաժան կարգերուն (Խ. Աբովեան, Միք. Նալբանդեան): Շատերն ալ հալածուեր են, բայց եւ շարունակեր մաքառիլ «ազգային ջոջերու» եւ մեծապետական - ազգայնական ճնշումներու դէմ (Ց. Պարոնեան, Պ. Դուրեան, Մուրացան, Ալ. Ծատուրեան, Յովհ. Թումանեան, Նարդոս եւ ուրիշներ):

Երբ շրջանի մը գրականութեան մասին կը խօսուի, պէտք է համառօտակի գաղափար տալ այդ շրջանի հայկական մշակոյթի եւ արուեստներու այլ ճիւղերու զարգացման աստիճանի մասին: «Սասնայ ծռեր»ու մասին խօսուած ժամանակ, անկարելի է լռութեամբ անցնիլ ժամանակի ճարտարապետական հոյակապ շինութեանց վրայէն, կամ Նաղաշ Յովնաթանի եւ Սայաթ Նովայի մասին խօսած ժամանակ՝ պէտք չէ մոռնալ Յովնաթանեան նկարիչները, որոնք հայ ժողովուրդի պատմութեան միեւնոյն դարաշրջանի գեղեցիկ արտայայտութիւններն են, եւ շատ ու շատ կողմերով կը լուսաբանեն 17րդ եւ 18րդ դարերու մեր բանաստեղծներու գործերը: Նոյնը կրնանք ըսել նաեւ Սունդուկեանի եւ Շիրվանզադէի թատերգութեան եւ անոնց ստեղծած թատրոնին հետ յարաբերութեանց մասին: Հարկա՛ւ հիմնականը գրականութիւնն է, այնպէս որ պէտք է միայն ընդհանուր գաղափար տալ արուեստի միւս ճիւղերու մասին:

Հայ գրականութեան պատմութեան պատկերացնելիք նիւթերէն մէկն ալ այն յարաբերութիւնն է, զոր կը մշակէր հայ ժողովուրդը հարեւան երկիրներու հետ, մշակութային գետնի վրայ: Գրական - պատմական մեծ կարեւորութիւն ունի պարզել թէ հայ գրականութիւնը ի՛նչ ազդեցութիւն է կրեր եւրոպական գրականութիւններէն, այս կամ այն շրջանին մէջ: Անհրաժեշտ է երբեմն համեմատութիւններ կատարել, զուգահեռաբար ցոյց տալով մեր գրականութեան ստեղծագործական եւ իմացական կապը համաշխարհային գրականութեան հետ:

Գալով խորհրդային շրջանին, պէտք է արձանագրել թէ այդ շրջանը կը սկսի 1905 թուականէն, յեղափոխութեան օրերէն, որու ներկայացուցիչ-

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

— oo —

Միջնորդ մըն է, որ անոնց սրտին կրակ կը հրահրէ: Խնդիր կը բացուի: Եւ օր մըն ալ տղուն պարագաներու [illegible], հարս ուզող մասնագէտ մը, լիազօրուած, աղջկան հօրը տունը կ'երթայ, առանց պաշտօնական [illegible] խնդրոյն :

Աղջկան հայրը, մայրը խնդիրը կ'ուսումնասիրեն, եթէ հաճելի է, աղջկան ալ կարծիք կ'ուզեն: Աղջիկը անոնց իր բոլոր զգացումները արտայայտելու «դուք գիտէք», կ'ըսէ: Այն ատեն աղջկան հայրը տղուն պատգամաւորին դառնալով կ'ըսէ.

— Աղջիկ տղէ, կամուրջի կը նմանի, վրայէն հազարաւոր անցնող [illegible] կ'ըլլան: Եթէ տէրը կամեցեր է, մենք ի՞նչ կրնանք ըսել: Աղջիկս փէշկիր մըն է, որ կը նետեմ ձեռքերուդ:

Կը նշանակէ թէ աղջիկը տալու խօսք տուաւ :

Ասոր կ'ըսեն խօսքառ :

ԽՕՍՔԿԱՊ ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՍՕՆՔ

Խօսքառէն օր մը վերջ, տղուն հայրը երկու բանիմաց ընկերներու հետ, աղջկան հօր տունը կ'երթայ: Նախ խօսքառի պարագան ճշդելէ յետոյ, անմիջապէս քահանան կը կանչեն, եւ անոր ներկայութեան խնդիրը սեղանի վրայ կը դնեն: Խնդիրը իր բնական ճամբուն մէջ մտնալէն վերջ, քահանան կը դառնայ կրօնական ձեւակերպութեան :

Նախ կը հարցնէ տղայի հօրը.

— Ցարթին աղբար, աստուածային սուրբ հրամանաւ, եւ Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ կանոններու հիման վրայ, Առաքել Աղբօր աղջիկ Մարիամ, սիրով եւ յօժար կամքով կնութեան ուզեցի՞ր քու որդի Մարկոսին:

— Այո, տէր հայր, Աստուծոյ սուրբ հրամանաւ :

Հարցը կը կրկնուի երեք անգամ :

Եւ պատասխան կ'ըլլայ երեք անգամ :

Նոյն հարցը կը կրկնուի նաեւ Առաքել աղբօր եւ պատասխան կ'ըլլայ «այո»:

Երկու կողմէն խնդիրը առնելէ վերջ, քահանան լոշ մը, կամ գոնիկ հաց մը կ'ուզէ. հացին մէկ գլուխ կուտայ Առաքել աղբօր ձեռք, իսկ միւս գլուխը Ցարթին աղբօր, եւ ինք կը կարդայ սաղմոսին հետեւեալ համարը .

— Աստուած ի մէջ սոցա. եւ սոքա մի սասանեսցին, օգնեսցէ սոցա Աստուած, ի վաղորդեանն մինչեւ ի վաղորդեան: Եւ եւս խաղաղութեան եւն:

Կը կրկնէ երեք անգամ, պահպանիչ, հայր մեր, Աստուած կատարին հասցնէ ըսելով կը փակէ խնդիրը :

Իսկ Առաքել աղբար եւ Ցարթին որ հացի երկու գլուխէն բռնած կը սպասէին, հացը կը կիսեն, իւրաքանչիւր իր ձեռք բռնած հացը կը պահէ, հարս ու փեսին կերցնելու :

Աւանդութիւնը, այս հացը զօրաւոր կապ մը կը ճանչնայ հարսը եւ փեսան իրար կապելու: Այդ օրուընէ վերջ, անոնք կը նկատուին էրիկ կնիկ :

Խօսք կապի ու հաց կիսօնքի արարողութիւնը լրանալէ վերջ, հարսը հրապարակ կուգայ ուրիշի մը առաջնորդութեամբ հիւրերուն իր յարգանքը յայտնելու, եւ կը ստանայ նուէրներ :

Իսկ փեսային հայրը, իբրեւ խօսքկապ, հարսին կը ձգէ ապարանջան կամ մատանի կամ մաս մը դրամ :

Միեւնոյն օրը կ'որոշեն խաղն կտուրի օրը, եւ հանդիսականները կը մեկնին :

Այդ օրուընէ սկսեալ Մարիամ իբրեւ նշանուած, փակուած կը մնայ տունը: Այլեւս առաջուան նման ազատ չէ ազգականներու կամ դրացիներու տունը երթալ պտտելու: Դժուար կրնայ նոյնիսկ իր ընկերուհիները տեսնալ: Եւ երբ առիթը ներկայանայ զանոնք տեսնելու, անոնց կատակներու փոխարէն կ'ըսէ — ես ամչիկ. դուք թէլէք :

ՆՇԱՆՏՈՒՔ ԵՒ ԽԱՂՆ ԿՏՈՒՐ

—

Որոշուած օրը հասնելէ մէկ օր առաջ, հարսին հօր տունը, կը ղրկեն մորթացու անասուն մը, ոչխար, կամ գառնուկ: Նոյնպէս խմիչք, գինի կամ օղի :

Ընտրուած յանձնախումբով մը, փեսային հայրը հարսին հօր տունը կ'երթայ եւ անմիջապէս քահանան կը կանչեն: Նախ քան սեղանի բացուիլը, նշանի առարկաները սեղանի վրայ կը դնեն, մատանի, ապարանջան կամ ուրիշ զարդեղէն: Քահանան կ'օրհնէ, շարական կ'երգէ, կը կատարուի մատանիներու փոխանակութիւն (եթէ ըլլայ) ու պահպանիչով մը կը փակէ արարողութիւնը :

Այս տեղէն սկսեալ կնքահայրը կը հոգայ կրօնական եւ ուրիշ ծախքերը:

Նշանը օրհնելէն յետոյ, կեր ու խումի սեղանը կը բացուի: Նախ քան կեր ու խումն սկսիլը, բանիմաց մարդ մը ոտքի կ'ելնէ ու հարց կուտայ.

— Խնամիներ, հոս եկած ենք ոչ թէ մինակ ուտել խմելու համար, այլ գործ մը կարգադրելու համար, պարտք կը զգամ հարցնելու, մէջերնիդ առեւտուրի, առուծախի բան մը չկա՞յ, [illegible] կը խնդրէի որ սեղանի վրայ հանէիք եւ մենք հանդիսականներս ձեր երկուքիդ միջեւ հաշտարար դեր կատարենք : «Մէկ անով չենք, մէկ հալով ենք»:

Ըսի թէ խալան տալու սովորութիւնը մեղմացած է, բայց տակաւին կը տեւէ :

Փեսային հայրը հարսին հօրը մասնաւոր գումար մը չի վճարեր: Բայց հարսի հարսանեկան նոր զգեստի եւ ուրիշ պէտքերուն համար կը վճարէ: Այդ վճարման հարցն է որ սեղանի վրայ կը դնեն, եւ հանդիսականները երկու կողմը լսելով, վճիռ կ'արձակեն: Կան ալ որ գումար մը կը վճարեն հարսին հօրը եւ ան կը կատարէ հարկ եղածը: Կան որ հարսին հօր հետ մէկտեղ կը կատարեն ինչ որ անհրաժեշտ է :

Փեսայի հայրը հարսին հօրը եւ մօրը համար անպատճառ նուէրներ պիտի տայ: Այդ կ'ըլլայ վերարկու մը, իսկ զոքանչ մամային ծրար մը մետաքսէ խուրջի կամ խումաշ :

Նոյն ատեն կ'որոշեն թէ երբ պիտի գան հարսը առնել տանելու :

Ասկէ վերջ կը սկսի կեր ու խումը, երգել ու կանչել, եւ ուշ ատեն կը մեկնին հանդիսականները, յալիկ դարձած :

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(2)

(Շար.)

Կացութիւնը Կիպրոսի մէջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի աշխատակից Արթըր Նիւթըն գրած է երկու յօդուածներ, Կիպրոսի մասին: Կը ներկայացնենք շահեկան մասերը ամփոփելով.—

Կիպրոսի մէջ ուր որ ալ երթաք այսօր կամ որու հետ ալ որ խօսիք, ըլլան անոնք Թուրք, յոյն, անգլիացի կամ օտար Կիպրոսցիներ — բոլորն ալ պիտի դժգոհին ձեզ թէ Կիպրոսի մէջ կ'ապրին «դիկտատուրական կառավարութեան» մը, որ քանի մը խմբակներու կամակատարն է:

Եօթը տարի առաջ ծագած յեղափոխութիւնը, որուն ղեկավարներն էին եպիսկոպոսներ ու քաղաքականութեամբ զբաղող մարդիկ, նպատակ ունէր Կիպրոսը կցել Յունաստանի: Այն ատեն կառավարութիւնը զանոնք աքսորած էր, ընդ որս եպիսկոպոս Գեդէոնը, որ այժմ արդէն վախճանած է, իսկ եղբայրը կը գտնուի Աթէնք: Այն ժամանակ կառավարութիւնը գործ դրած էր նաեւ կարգ մը խստութիւններ, մամուլը գրաքննութեան ենթարկած էր, ջնջած էր Օրէնսդիր Խորհուրդը եւ յետաձգած քաղաքապետական ընտրութիւնները:

1933ին կազմուեցաւ Խորհրդատու Մարմին մը, ուր անդամներէ քաղ–կացեալ, բոլորն ալ նշանակովի եւ Գործադիր Մարմին մը՝ երկու անդամներով, որոնք կը փոխարինէին Օրէնսդիր Խորհուրդը: Ցեղային սահմանուեցան Շրջանային Խորհուրդներ, իսկ քաղաքապետները, գիւղերու մուխթարները եւ թաղականական անդամները նշանակուեցան կառավարութեան կողմէ:

Այսօր Կիպրոսը կը կառավարուի վերէն նշանակուած պաշտօնէութեամբ, մինչ առաջ պաշտօնէութիւնը ընտրովի էր: Կառավարութիւնը կը պնդէ, թէ այս է միակ բանաւոր ձեւը այս կղզին կառավարելու, որովհետեւ վերադարձ մը դէպի ընտրական սիսթեմը պիտի տակնուվրայ ընէ կեանքը Կիպրոսի մէջ:

Ահա այս վարչակարգին դէմ է որ դժգոհութիւն կայ եւ՝ մարդիկ կ'անուանեն զայն «դիկտատուրա»:

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն, թէ վարչակարգին դէմ տիրող չկամութիւնները արուեստական ու մակերեսային են, որովհետեւ դժգոհները իրենք պատրաստ են պաշտօններ ընդունելու կառավարութենէն, եթէ առ վերջինը ուզէ նշանակել զանոնք: Գիւղերու մէջ թշնամական զգացում գոյութիւն չունի, իսկ քաղաքներու մէջ եղած դժգոհութիւնը սկսած է հետզհետէ հակաբրիտանական կերպարանք առնել:

Կիպրոսցիները կ'ուզեն որ 1931ի դէպքերը մոռցուին եւ ապստամբութեան յիշատակը սրբուի, քանի որ կղզին վճարած փակած է այն ժամանակ իր վրայ դրուած 25,000 սթերլինի տուգանքը, եւ ըմբոստութեան ղեկավարները կրած են իրենց պատիժները:

Կղզեցիները կը գանգատին, թէ խիստ գրաքննութիւնը թոյլ չի տար ո եւ է ազատ կարծիքի արտայայտու–

Ներն են Յակոբ Յակոբեան, Արազի, Ան. Վարդանեան, Հ. Կամարի եւ ուրիշներ:

Պրոլետարական եւ յեղափոխական գրականութեան ստեղծումին եւ զարգացման մէջ պէտք է ցոյց տալ Ս. Շահումեանի եւ Ս. Սպանդարեանի դերը:

Հեղինակներու մասին խօսուած ժամանակ, երբ կը վերլուծենք անոնց արժէքները, պէտք է մերկացնել եւ ջախջախել ազգայնականութեան եւ ռամիկ ընկերաբանութեան տեսակէտները:

Կարեւոր է նաեւ դասագրքի լեզուն: Այս վերջին տարիներուն, կեդրոնական մամուլը, խօսելով գրականութեան դասագիրքերու մասին, արծարծեց լեզուի հարցը: Գորկին ալ, իր կարգին, խստապահանջ դիրք մը բռնեց այս մասին: Եւ այժմ ամէնքը համաձայն են, որ դասագիրքերու լեզուն պէտք է ըլլայ յստակ, պարզ, բոլորովին զերծ կեղծ - գիտական խրթնաբանութիւններէ եւ խճողումներէ:

Լաւ կ'ըլլար նաեւ որ Պետհրատը գրականութեան պատմութեան այդ դասագիրքին աւելցնէր՝ հրատարակէր մեր հին, միջին, նոր եւ խորհրդային գրականութեան լաւագոյն նմոյշները, ծանօթացնելու համար հայ գրականութեան պատմութիւնը ուսումնասիրողներուն:

Ա. ԻՆՃԻԿԵԱՆ

թիւն, եւ եթէ ո եւ է մէկը դժգոհի յոռի վարչութենէն, իր խօսքը կը սեկնուի իբրեւ թշնամանք կառավարութեան դէմ: Կը դժգոհին, որ Խորհրդատու Մարմինը չիրականացներ իր վրայ դրուած յոյսերը, որ է՝ ժողովուրդին տրտունջները եւ պահանջները ներկայացնել կառավարութեան: Անոր ութ անդամները չեն ներկայացներ երկրին ամէնէն կարեւոր դասը՝ երկրագործական ու առեւտրական:

Կղզիին մէջ մեծ դժգոհութիւն կը տիրէ այն առարկութեամբ թէ երկրագործներուն աջակցութիւն չի տըրուիր եւ անոնք պարտքերու տակ ճըզմուած են: Պահանջ կայ, որ հողատէրերու եւ երկրագործ տարրին միջեւ հաստատուի այն փոխյարաբերութիւնը, ինչ որ գոյութիւն ունի այսօր Եգիպտոսի մէջ:

Կիպրոսցիները կ'ըսեն, թէ Անգլիայէն ղրկուած պաշտօնեաները միջակ կարողութեան տէր մարդիկ են եւ ուշադրութիւն չեն դարձներ երկրի ժողովուրդին պէտքերուն:

Կղզիին Թուրք բնակչութիւնը, որ միշտ կառավարութեան ջերմ կողմնակից եղած է, այժմ պառակտուած է: Մէկ կողմ է նախկին պահպանողական կուսակցութիւնը, միւս կողմը՝ նոր սերունդը, որ հետզհետէ կը զօրանայ: Այս վերջինը հետեւող մըն է Մուսթաֆա Քէմալի քաղաքականութեան ու գործին: Անոնք կը դժգոհին, թէ Կիպրոսի մէջ չեն իրագործուած այն բարենորոգումները, որոնք ներմուծուած են Թուրքիոյ մէջ, եւ թէ իրենք կը ճանչցուին իբրեւ «Իսլամներ» եւ ոչ թէ «Կիպրոսցի Թուրքեր»: Նոյնպէս Յոյները կը սրտնեղին, որ կը կոչուին «օրթոտոքս քրիստոնեաներ»:

Վերջերս կղզիին մէջ արգիլեցին Քէմալի յաղթանակութեան եւ յոյն իշխանի մը ամուսնութեան շարժանկարները, այն առարկութեամբ թէ պատճառ կրնան դառնալ թրքասիրական կամ յունասիրական ցոյցերու: Իրականութիւնը այն է սակայն, որ այս տարրերը ճապէս Կիպրոսցի են եւ անջատական նպատակներ չունին, ինչպէս Քանատացի Ֆրանսացիները, որոնք հակառակ կը զգան Ֆրանսացի կոչուելով, բայց Քանատացի են:

Դժգոհութիւն յառաջ բերած է նաեւ աշխատաւորական միութիւններու կազմութիւնը, կառավարական շրջանակներու մէջ կ'առարկուի թէ ինչ պէտք կայ այսպիսի միութեանց, երբ երկրին մէջ մեծ ճարտարարուեստ չկայ: Արդէն տեղի ունեցան գործադուլներ, զորս զսպելը միշտ աւելի դժուար եղած է քան քաղաքական խլրտումներու զսպումը:

Քաղաքականութենէն զատ կղզիին ջրային դրութիւնը եւս անհանգստութեան ու դժգոհութեան գլխաւոր աղբիւր մըն է: Ջրաբաշխութիւնը անհրաժեշտ ուշադրութիւնը չէ հրաւիրած իր վրայ, որուն դէմ կը գանգատին գիւղացիները: Այժմ գաղթային նախարարին սեղանին վրայ է ջրաբաշխական ծրագիր մը, որուն իրագործումը պիտի արժէ 200,000 սթերլին: Եթէ այս ծրագիրը գլուխ հանուի, Կիպրոսի կարեւոր մասը պիտի ջրարբի դառնայ ու գոհացնէ գիւղացիութեան մէկ կարեւոր մասին պահանջները:

⁂

Թէեւ լայն պահանջ կայ, որ վերահաստատուի ընտրական դրութիւնը Կիպրոսի մէջ, բայց հանրային վարիչ դէմքերը վտանգաւոր կը նկատեն մէկ անգամէն վերադառնալ 1931ի կացութեան: Անոնք գոհ պիտի մնան, եթէ բարեփոխուի Խորհրդատու Մարմինը, որ կեանքի կոչուած է 1933ին:

Այս մարմնին անդամները պէտք է որ ընտրուին եւ ներկայացնեն կղզիին գլխաւոր տարրերը: Պէտք է որ թոյլատրուի հրապարակային քննութիւնը կառավարական առաջարկներուն, ընդ որս երկրին նախահաշիւի քննութիւնը: Եթէ այս քայլը յաջողութեամբ պսակուի, այն ատեն կարելի է աստիճանաբար վերահաստատել ընտրական կարգերը կղզիին մէջ:

Կղզեցիները կը բաղձան, որ անգլիացի մը եւս մասնակցի այս Մարմնին, քանի որ մօտ 2 միլիոն սթերլին շահարկած են Անգլիացիներ ու Ամերիկացիներ կղզիին մէջ: Պէտք է որ կարգի դրուի եւ չափազանցութեան չտարուի մամուլի վրայ դրուած գրաքննութիւնը:

Ամէնէն աւելի զգալի է կղզիին մէջ պէտքը անգլիերէն թերթի մը, որ խմբագրուի Անգլիացի մը կողմէ եւ ծառայէ իբրեւ օրինակ տեղական մամուլին:

Պէտք է հարթել նաեւ օրթոտոքս եկեղեցիի եպիսկոպոսներու ընտրութեան հարցը: Հաստատուած կարգադրութեամբ օրթոտոքս եկեղեցիի եպիսկոպոսութեան կրնայ կոչուիլ միայն այն հոգեւորականը, որ Կիպրոսցի է: Թեկնածուներու ցանկը պէտք է ներկայացուի կառավարութեան: Յոյները կը դժգոհին այս առթիւ եւ կ'առարկեն թէ յոյն եկեղեցիի ո եւ է եպիսկոպոս պէտք է թոյլատրուի ստանձնելու առաջնորդական պաշտօն: Այս հարցին իրաւախոհութեամբ կարգադրումը պիտի վերցնէ շատ մը դժգոհութիւններ:

Անհրաժեշտ է նաեւ որ կառավարութիւնը թոյլ տայ կազմելու տեղին վրայ պահակազօրք մը: Այս զօրքը մեծ ծառայութիւններ կրնայ մատուցանել թէ իբրեւ կղզիին պաշտպանութեան պահակ եւ թէ իբրեւ տեղին վրայ անդորրութեան հսկիչ: Տեղացիները այս պահակազօրքին մէջ ընդունելով, կառավարութիւնը գոհացուցած պիտի ըլլայ կղզեցիներուն եւ պիտի փարատէ անոնց դժգոհութիւնները:

Կիպրոս չուզեր որ հրեայ աշխատաւորներու ներգաղթը թոյլատրուի, բայց շատ սիրով կը քաջալերէ հրեայ դրամագլուխի մուտքը:

Ներգաղթող հրեայ դրամատէրեր 6000 տէօնիւմ խոպան հողեր յաջողած են մշակելի դարձնել: Լարնաքայի մէջ կոճակի եւ արուեստական ակռայի գործարաններ հաստատած են անոնք:

Պէտք է ըսել նաեւ որ հակաբրիտանական խլրտումներուն մէջ դեր խաղցած են Մոսկուա ու Պերլին: Մոսկուա ղրկած է մեծաքանակ դրամ, որ կառավարութեան ձեռք անցած է: Համայնավարները եռանդ ցոյց տըւած են գործադուլներու ատեն:

Իսկ Ֆաշական թափանցումի փորձերը յաջողած չեն, որովհետեւ կղզեցիները առհասարակ չեն սիրեր Իտալացիները: Վերջերս դպրոցական աշակերտներուն ցրուած են Հիթլէրի «Իմ Պայքարը» գիրքը՝ յունարէն, նաեւ զանազան գրքոյկներ: Բայց իշխանութիւնները յաջողած են ցարդ խափանել այսպիսի գործունէութիւններ:

Մեծն Բրիտանիա գրաւեց Կիպրոսը 60 տարի առաջ: Անկէ ի վեր կղզին հիմնովին կերպարանափոխուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՆ

« Մոսկուայի աչքը », Մ. Կոտլիարով հետեւեալ թղթակցութիւնը ղրկած է Երեւանէն «Պրավդա»յին.—

Երեւանի մէջ, մայրաքաղաքին կեդրոնական մէկ վայրը, կը կառուցուի օփերայի եւ պարի պետական թատրոնը:

Հանգուցեալ Ա. Թամանեանի նախագիծին համաձայն, մէկ շէնքի մէջ պիտի միաձուլուին երկու թատրոնները,— ձմեռնային եւ ամառնային թատրոնները: Ձմեռնային թատրոնը պիտի ունենայ 1500 աթոռ, իսկ ամառնայինը՝ 2000 աթոռ:

Թատրոնին բեմը, իր չափերով, ետ չի մնար Մոսկուայի մեծ թատրոնին բեմէն: Կը գրաւէ շէնքին ճիշդ կեդրոնը: Ուրեմն հանդիսասրահները, ձմեռնային և ամառնային կը գտնուին բեմին երկու կողմերը, իրարմէ բաժնուած երկաթէ վարագոյրով մը, ձայնի անթափանց: Ժողովրդական մեծ հանդիսութեանց ժամանակ, կարելի է բարձրացնել այդ վարագոյրը, այնպէս մը որ կը ստացուի հսկայ սրահ մը, բեմը կեդրոնը:

Հանդիսասրահները շինուած են անտիկական թատրոնի ձեւով՝ կիսաբոլոր: Այս ձեւը այն յարմարութիւնն ունի, որ կարելի է դերակատարէն աննշան հեռաւորութեան վրայ մեծ թիւով հանդիսատեսներ տեղաւորել: Հանդիսատեսը թատրոնին մէջ կը գտնէ ամէն յարմարութիւն,— ընդարձակ ծխարան, ըմպարան, ճաշարան, եւայլն:

Երկու թատրոններուն բեմերն ալ ունին քանի մը նախաբեմեր, որոնք դասաւորուած են անկիւն կազմելով մէկը միւսին հետ եւ միացուած, ընդհանուր խորան մը ձեւացուցած: Այսպիսի բեմի մը վրայ կարելի է ցոյց տալ զանգուածային տեսարաններ, ինչպէս եւ ներկայացումները շարունակել՝ առանց երկար միջնարարներու:

Բեմին տակ՝ երեք յարկ, մեքենաներու յատուկ: Բեմին կողքին, ներքնայարկերուն եւ երեքը, 80 այլազան սենեակներ,— երկու դահլիճ՝ փորձերու համար, հանդերձարան, գեղարդարներու դահլիճ, դիմայարդարութեան սենեակներ, արահներ երգչախումբերու եւ պարախումբերուն յատուկ, սենեակներ նկարիչներու, սենեակ բեմավարի, սենեակ դիրեկտորի:

Շէնքին տանիքը հարթ է, պէթոնով շինուած, գետնէն 40 մեթր բարձր, այցելուի համայնապատկեր մը ունի Արարատեան դաշտին վրայ, ծով պարտէզներու եւ այգիներու: Եւ համայնապատկերին պսակը՝ վեհ Արարատը, յաւերժական ձիւնի իր թագով:

Թատրոնին շինութիւնը կ'ընթանայ գոհացուցիչ կերպով: Առաջին անգամ պիտի աւարտի ձմեռնային թատրոնը գալ տարուան վերջերը,— իր վրայ ծախսուած է 13 միլիոն րուբլի:

Ներկայիս գիշեր ցերեկ կ'աշխատին շէնքին ներսը: Մայրաքաղաքին բնակչութիւնը մեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւի շինութեան:

Բայց մեծ զայրոյթ պատճառած է Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդի նախագահ Ցովսէփեանի տարօրինակ ընթացքը: Ամառնային թատրոնը իր գլխաւոր ճակատով կը մտնէ հանրային պարտէզին մէջ, որ կատարելով ծխարանի դեր՝ պիտի հանդիսանայ թատրոնին շարունակութիւնը: Բայց Քաղաքային Խորհուրդի նախագահը, Ցովսէփեան, կ'ուզէ հանրակառքերի գիծը տեղափոխել պարտէզին յատակացուած հողամասին վրայ: Այժմ այդ գիծը, շրջանն ընելով պարտէզի հրապարակին, կ'անցնի թատրոնէն 70 մեթր հեռաւորութեամբ, ոչ ոքի վնաս կուտայ, ընդհակառակն կը համապատասխանէ քաղաքային երթեւեկութեան կանոններուն: Սակայն Ցովսէփեան կ'ուզէ փոխել գիծը եւ Երեւանի բնակչութիւնը զրկել հիանալի պարտէզէն: Պէտք է որ կառավարութիւնը միջամտէ եւ թոյլ չտայ որ փճանայ պարտէզը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀԱՐՑԱՐԱՆԸ

Ամիսներով լռութիւն պահելէ վերջ, Էջմիածնի տեղապահը, Գէորգ արք. Չէօրէքճեան զարմանալի հարցարան մը ուղղած է գաղութներու ազգ. իշխանութեանց.

Փարիզի «Արազը» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այդ հարցարանի մասին.—

1.— Ո՞վ է ձեր առաջնորդը, ի՞նչ կրթութեան տէր է, ի՞նչ ուղղութիւն ունի:

2.— Ո՞վ է ձեր առաջնորդական փոխանորդը, եւայլն:

3.— Որո՞նք են ձեր թեմին քահանաները, ի՞նչ կրթական ցենզ ունին, ի՞նչ ուղղութեան տէր են:

4.— Ինչ մշակութային, եւայլն, միութիւններ կան, ինչ ծրագիր ունին, ինչ ուղղութիւն ունին իրենց վարիչները:

5.— Ո՞վ են ձեր թեմին մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչները, ո՞ւր աւարտած են, ինչ ուղղութիւն ունին:

6.— Հայոց պատկանող գործարաններ կա՞ն, որո՞նք են անոնց սեփականատէրերը, եւ ինչ ուղղութեան տէր են անոնք:

Շատ միամիտ պէտք է ըլլայ մարդ չըմբռնելու համար սա հարցումներուն [illegible]:

Ռումանիոյ թեմական խորհուրդը ընծելով այս հարցարանը, միաձայնութեամբ որոշեց պատասխանել թէ ռումանահայ թեմը վարդապետական եւ դաւանական կախում միայն ունի Էջմիածինէն, եւ թեմական կանոնագրութիւնը կ'արգիլէ ընթացք տալ նման շրջաբերականներու:

Արդարեւ ոչ միայն թեմական կանոնագրութիւնը, այլ թեմին հաստատման օրէնքն իսկ, 1931 Յուլիս 14ին քուէարկուած խորհրդարանէն, իր 3րդ յօդուածով կը նախատեսէ որ «Ռումանիոյ հայ լուսաւորչական թեմը Էջմիածնի կաթողիկոսին վարդապետական եւ դաւանական իրաւասութեան տակ կը գտնուի, բայց իր կրօնական, մշակութային, բարեգործական եւ թաղականական գործերը պիտի կարգադրէ եւ վարէ ինքնավար կերպով, համաձայն 1928 ապրիլ 22ի Դաւանութեանց օրէնքին տրամադրութիւններուն»:

Իսկ դաւանութեանց օրէնքը աւելի վճռական է այդ մասին: Ան բացէ ի բաց կ'արգիլէ Ռումանիոյ մէջ գտնուող դաւանանքները վարչական կախում ունենալ արտասահման գտնուող հոգեւոր իշխանութենէ մը:

Ճիշդ այդ նկատառմամբ էր որ 1931ին երբ մեր թեմական կանոնագրութեան նախագիծը կը քննուէր՝ պաշտօնական յանձնախումբը նախագիծէն ջնջեց ամէն ակնարկութիւն որ էջմիածինէն կախում մը կ'ենթադրէր:

ՍՈՖԻԱՅԻ «ՔՆԱՐ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Սոֆիայի «Քնար» երգչախումբը, որ կազմուած է «Քրիստափոր» ընկերցարանին կից, Դեկտեմբեր 25ին զինուորական ակումբին մէջ տուաւ երգահանդէս մը՝ ի նպաստ պուլկար օդային տորմիղին: Համերգին հովանաւորութիւնը ստանձնած էր օդանաւային վարչութիւնը: Ընդարձակ սրահը ամբողջովին լեցուած էր: Ներկայ էին Ցարին ներկայացուցիչը, օդանաւային ուժերու պետը՝ գնդ. Գոյտեն, զօրավար Լազարով, փրոֆ. Ցոնեւ, պուլկար երգեցիկ խումբերու փոխ նախագահը, ոստիկանութեան ներկայացուցիչը, Զօրա, Սլավօ եւ ուրիշ թերթերու ներկայացուցիչները, եւ ուրիշ հանրային գործիչներ ու արուեստագէտներ: Համերգը սկսաւ պուլկարական եւ հայկական քայլերգներով,— « Շումի Մարիցա » եւ « Մեր հայրենիք »: Ցետոյ երգուեցան, յաջորդաբար, Նար ջան արի, Գեղջուկ գեղեցկուհին (Հ. Պէրպէրեանի), Ես գիշեր, կողքայ նայիլի, Կալի երգը եւն., ինչպէս նաեւ պուլկար գեղջկական երգեր:

Առաջին մասի վերջաւորութեան, պուլկարական երգչախումբերու փոխ նախագահը՝ Գ. Մ. Թէոֆիլով, ողջունելով «Քնար»ը, յայտարարեց.

— Եկայ ձեր համերգին՝ նախապաշարումով մը, թէ անկարելի է որ յաջողիք: Տեսայ ճիշդ հակառակը, Մեծ է ձեր յաջողութիւնը:

Յունուար 1ին, «Քնար» երգչախումբը իր համերգը պիտի կրկնէր Ֆիլիպէի մէջ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՎՐԻՊԱԿ

Ի պատիւ Հանրի Թրուայեայի տըրուած հայկական ընդունելութիւնը նկարագրող յօդուածին մէջ, զոր «Յառաջ»ը հրատարակեր էր իր երէկուան թիւով, իմ ճառիս ամփոփումը ճիշդ էր, բացի քանի մը մանրամասնութիւններէ, որ սխալ են նշանակուած եւ զոր կ'ուզեմ մատնանիշ ընել, խնդրելով որ ձեր վրիպակներու բաժնին մէջ այս քանի մը տողը հաճիք հրատարակել:

Մեր հայրենիքէն դուրս ի յայտ եկած հայ մեծ տաղանդներու շարքին մէջ ո՛չ Սելեան, ո՛չ Սոլիման անունը յիշատակած էի, այլ «Մեկենասեանց յուշարձանները կառուցանող հայ ճարտարապետները», «Մեծն Սիւլէյման սուլթանին ճարտարապետ Սինան»: Մանուչեանի անունն ալ չեմ յիշած, այլ յայտնի գիտուն Մանուէլեանի: Չըսի, վերջապէս, թէ « Փոլ Հանրի - Պորտօ եւ Ֆրանց Վերֆէլ փոքրութիւն չեն զգացած այդ նիւթերուն (այսինքն հայկական ողբերգութեան) տրամադրել իրենց տաղանդը», այլ թէ «անոնք այդ անհուն, այդ նուիրական նիւթէն ներշնչուելով գեղեցիկ գործեր արտադրած են»:

Ա. Չօպանեան

ԽՄԲ.— Այս սրբագրութեամբ կ'ուղղուի նաեւ վրիպակ մը, որ «Անբարամ տը Թրէպիզոնտ» կը վերագրէր Հանրի Պորտոյի, փոխանակ [illegible] Փոլի:

⁜

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Յառաջ»ի 13 դեկտեմբերի թիւին մէջ ցաւ ի սիրտ իմացանք վարժարանիս գծագրութեան նախկին ուսուցիչ Պ. Հրանդ Ալեանաքի յանկարծական մահուան լուրը:

Թոյլ տուէք սակայն որ ճշդում մը ընենք իր պաշտօնին վերջ տրուելուն մասին, որպէսզի ձեր անճիշդ ցուցմունքներուն վրայ միտքերու մէջ շըփոթութիւն չծագի:

Մեր վարժարանին, ինչպէս ո եւ է կրթական հաստատութեան ուսուցիչներուն պաշտօնը միամեայ ըլլալով, կը լրանայ դպրոցական տարւոյն վերջը: Ըստ այնմ, Ներկայ տարւոյն Յուլիսին հանգուցեալ Պ. Ալեանաքի գրած էինք — մեր 674 թիւ գրկուցով — որ յառաջիկայ դպրոցական տարեշրջանին համար ազատ է, այսինքն իր պաշտօնը պիտի չվերանորոգուի:

Արդարեւ, ոչ միայն մեր նիւթական անձուկ վիճակը մեզ թոյլ չէր տար գծագրութեան ուսուցիչ պահել, այլ եւ որոշուած ըլլալով վարժարանին Պէյրութ փոխադրուիլը, չէինք կրնար այս տարի եւս բացառիկ կարգադրութիւն մը ընել իրեն համար:

Աւելցնենք թէ տարիներով ջանացինք բարեգաճով վերաբերում ունենալ իր մասին եւ ձրիաբար, 13 տարիէ ի վեր, իբրեւ սանուհի ընդունած ենք նաեւ իր քրոջ աղջիկը:

Սակայն այս բոլոր նկատողութիւնները չհրցան արգիլել հանգուցեալը, որ փաստաբանի դիմէ, անշուշտ մեր ընկերութեան դէմ դատ բանալու մը մտադրութեամբ: Փաստաբանին գրաւոր հարցապնդումին պէտք եղած պատասխանը տուինք եւ տարակոյս չունինք թէ գոհացուցիչ նկատուած է յիշեալին կողմէ:

Ի դիմաց Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան՝ Ա. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Յ. Գ.— Թոյլ տուէք որ ձեր ուշադրութեան յանձնենք այն պարագան թէ Պ. Ալեանաք շաբաթական 3 ժամուան աշխատանք միայն ունեցած է վարժարանէն ներս: Նոյն

ՄԵՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ԽՄԲ.— Կը ցաւինք որ «Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը» մեզ կը հարկադրէ անդրադառնալու իր վարժարանին ղեկավարութեան սխալներուն: Մեզի տրուած պատասխանին հրաշալի ո եւ է՛ն մէջ յաւակնութիւն մը եւս կայ, այն իմաստով որ վարժարանին ղեկավարները գիտե՛ն ուսուցիչ վարձելու կամ արձակելու ձեւն ու սովորութիւնը: Բայց երբ, այդ յաւակնութեան իսկ մէջ, չեն ըմբռներ թէ ուսուցիչներու «միամեայ» պաշտօնին վերջ տրուիլը չէ՛ հաղորդուիր այդ «միամեայ» շրջանի վերջին ամսուան մէջ, կը կասկածինք որ աւելի բան գիտնան դպրոցավարութեան մասին:

Այս չէ, սակայն, ինչ որ կ'ուզենք դիտել տալ: Մենք չենք ուզեր երբեք զբաղիլ «վարժարանին» կեանքով, որ չիջած է բոլորովին.— Ինչ որ վարժարան կը կոչուի, պատասխան մըն է միայն եւ մե՞ղք վատնուած դրամագլուխին, նիւթական ու բարոյական. Ձենք ուզեր կանգ առնել նաեւ պատասխանին մէջ յիշատակուած «բարեգաճ վերաբերմունքին» վրայ, անդրադառնալի գտնելով ամբարեացակամ վերաբերմունք մը ուսուցիչներու հանդէպ: Ձենք զբաղիր նոյնպէս այն յիշատակութեամբ թէ «ձրիաբար եւ 13 տարիէ ի վեր իբրեւ սանուհի ընդունած» են Ալեանաքի քրոջ աղջիկը,— ինչո՞ւ միւս որբուհիներ՞ն ալ արդեօք ընդունուած են այդ ձեւով: Ձենք հետաքրքրուիր դարձեալ այն «ճշգրութեամբ» թէ Ալեանաք շաբաթական երեք, երկու կամ մէկ ժամ միայն դաս ունէր:

Մեր ակնարկին մէջ մէկ դիտողութիւն միայն կար,— Ֆրանսայի մէջ օրէնք է, հաւերն ալ գիտեն, թէ վարձու աշխատաւոր մը (ի՛նչ աշխատանքի մէջ ալ ըլլայ) իրաւունք ունի հատուցում պահանջելու՝ երբ աշխատանք տուողը վերջ կը դնէ աշխատանքին, միամեայ ըլլայ, միամսեայ ըլլայ թէ միաշաբաթեայ:

« Դպրոցասէր Ընկերութիւնը » կը յիշէ անշուշտ թէ նման հատուցումներ ըրած է իր նախկին աշխատաւորներուն, լիուլի գոհացնելով զանոնք: Եւ եթէ Ալեանաքին մերժած է այս անգամ, պատճառը այն չէ թէ Դպրոցասէրը այնքան քմահաճ է որ ազգային հանգամանքներով տկարող իր «վարժարան»ին մասին ուզէ հաշիւ կուտայ, ուզէ չի տար: Այլ ան թէ գիտէր որ Ալեանաքի նման բարի մէկը ոչ միայն պիտի հրաժարէր հատուցում պահանջելէ՝ երբ մերժուէր տըմարդօրէն, այլ եւ պիտի ուզէր եւս վերադարձնել նախապէս ստացած ամսականներն ալ՝ եթէ ոտք կոխէր Դպրոցասէրին վարիչը: Մամուլը դատարան մըն է, արդարութեան բեմ մը,— եւ եթէ երբեմն երբեմն չի հարցներ «Դպրոցասէր»ին թէ չունի՞ արդեօք ամսական ստացող բայց անպաշտօն «դպրոցավարներ», չունի՞ արդեօք հատուցում ստացող «դպրոցասէրներ»՝ առանց ուսուցիչ կամ բան մը ըլլալու, ատիկա պատճառ մը չէ որ «Դպրոցասէրը» այսպիսի ճըշդումներ ղրկէ մամուլին, ան ալ լա՞ւ յաւակնոտ լեզուով:

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսայի զանազան վայրերէն նամակներ կը ստանանք՝ նոր օրէնքին առթիւ պատճառուած նեղութիւններու մասին (արգիլում աշխատանքի, խանութներու փակում, ինքնութեան թուղթ): Գրեթէ բոլոր նամակները ընդհանուր խօսքեր կը բովանդակեն, առանց տալու որոշ դէպքեր:

Արդ, մեր թղթակիցներէն ու աշխատակիցներէն կը խնդրենք ստուգել եւ մեզ տեղեկացնել իրենց վայրերուն մէջ դրուած նման արգելքներ՝ տալով անուններ, թուական, յարակից պարագաներ եւ ճշդուած իրողութիւններ:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՐ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ մրցակցութեան մասին հարցապնդում մը պիտի կատարէ Սէնի երեսփոխաններէն Շարլ Վալէն, միեւնոյն ատեն շօշափելով անոնց ներգաղթէն ծագած խնդիրներ:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը թնդանօթներու կարեւոր ապսպրանք մը յանձնեց Ֆրանսայի, փութացնելու համար երկրին վերազինումը: Նախապէս Անգլիոյ դիմած էր, բայց այս վերջինը ներկայիս ի վիճակի չըլլալով ճարելու կարգ մը զէնքեր, հաւանութիւն յայտնած էր որ թնդանօթներու ապսպրանքը տրուի Ֆրանսայի: Ապսպրանքը կը բաղկանայ 120 թնդանօթներէ: Տասը յանձնուած են վերջերս, 50ը պիտի յանձնուին 1939 մայիս 1ին, իսկ 60ը՝ հոկտեմբերին: Միեւնոյն ատեն մեծաքանակ ռումբ ղրկուած է Եգիպտոս:

2 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՑԱՌԻԿ ՏՈՒՐՔԻ նոր հրամանագիրը հրատարակուեցաւ անցեալ օր: Կատարուած փոփոխութեանց համաձայն, այս տուրքէն ազատ են գործադրկութեան եւ ընտանեկան նպաստները, տարեկան 6000 ֆրանքէն պակաս եկամուտները (8000, եթէ հարկատուն երկու զաւակ ունի, 10,000, եթէ երեք է զաւակներուն թիւը եւ այսպէս 2000 կրճատում իւրաքանչիւր զաւակի համար):

ԲՈՒԹՆ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ կը տիրէ Սեւ ծովու մէջ, տեղի տալով ծանր արկածներու: «Միլլիյէթ» շոգենաւը ծովափ նետուելով ժայռի մը զարնուեցաւ եւ ընկղմեցաւ: Քսան հոգի խեղդուեցան: Մտահոգութիւն կը տիրէ ուրիշ կարգ մը նաւերու մասին: Հեռագրի եւ հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները խզուած են շատ մը վայրերու մէջ:

Նոր հեռագրի մը համաձայն, երկու յունական եւ 11 թրքական նաւեր ալ խրած են, փոթորիկին հետեւանքով: Բազմաթիւ նաւակներ խորտակուած ըլլալով, հարիւրաւոր նաւավարներ վտանգուած են: Բուն Անատոլուի մէջ ալ սաստիկ ցուրտ եւ ձիւնի խանգարած են հաղորդակցութիւնները:

ՊՈԼՍՈՅ թերթերը կը գրեն թէ նոր փոփոխութիւններ պիտի կատարուին գահլիճին մէջ: Ազգ. պաշտպանութեան գործավար Քեազիմ Էօզալփ անհանգիստ ըլլալով, իրեն պիտի յաջորդէ զօր. Նաճի կամ զօր. Քեազիմ: Կ'ըսուի նաեւ թէ պիտի հրաժարի ելմտական նախարարը:

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ Չուիչէն 2 առ հարիւրի իջեցուց զեղչի սակը, ինչ որ բարենշան երեւոյթ մը կը համարուի, տնտեսական վերականգնումին տեսակէտէն:

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ ԵՒ ՖԱՇԱԿԱՆ խումբերարներու գործունէութեան մասին փաստացի տեղեկագիր մը ներկայացուեցաւ Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովին: Տեղեկագիրը 25,000 կը հաշուէ գերմանական կազմակերպութեան անդամներուն թիւը, 100,000 համակիրներով, իսկ 200,000 հոգի՝ իտալացի ֆաշականները, 10000 գործօն անդամներով: Այս առթիւ կը մեղադրուի աշխատանքի նախարարը, Օր. Փրրքինս, իբրեւ զանցառու:

ՓԱՐԻԶԻ 300 ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՆ երէկ, չորեքշաբթի, համաձայն տրուած որոշման: Պաշտօնեաները ճամբուեցան, ցնոր անորինութիւն: Եթէ գոհացում չտրուի, պիտի փակուին նաեւ արտատրձաններու եւ զուարճ սենեկաններ: Վարիչները կ'առարկեն թէ հարկ պիտի ըլլայ 50 առ հարիւր աւելցնել տոմսակներու գինը, եթէ ընդունին նոր տուրքերը:

ԼՈՆՏՈՆԻ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐԸ ամէն օր հնարք մը կը փորձեն, կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար: Անցեալ շաբթու Հրդեհի աշտարակը բարձրանալով, յայտարարութիւններ կախած էին: Անցի օր նոր ցոյց մը կատարեցին վարչապետարանին պատուհաններուն առջեւ, թռուցիկներ ցրուելով, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— «Մուսոլինին հանդարտեցնելու պէտք չկայ, գործազուրկները հանդստացուցէք»: Ցեռոյ քեռնատար կառք մը հասաւ, ուրկէ քանի մը հոգի դուրս նետուելով, սկսան վար իջեցնել դագաղ մը, ուղղակի վարչապետին տանելու համար: Իսկապէս ալ դուռը զարկին, երեք անգամ ընդհարելով ոստիկաններու բուռն դիմադրութեան: Դագաղին մէջ տեղաւորուած էր հովանոց մը, իբրեւ խորհրդանշանը վարչապետին... Այս առթիւ գրուած նամակը ընդունուեցաւ, իսկ դագաղը մերժուեցաւ:

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ հրաժարեցաւ Փարիզի փաստաբանական կաճառէն: Պատճառները գաղտնի կը պահուին:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնականները նոր յաջողութիւններ կը ծանուցանեն: Պարսելոնայի վիճակը ծանրացած է: Հազարաւոր վիրաւորներ կը հասնին: Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը բացատրութիւններ պահանջեց, Սան Սէպաստիանոյի դեր-հիւպատոսին ձերբակալման առթիւ:

ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ սկսաւ գրաղէտ Էռնսթ Նիքիշի դատավարութիւնը, 20 ամբաստանեալներու հետ: Բոլորն ալ կը մեղադրուին թէ մահափորձ մը սարքած էին Հիթլերի եւ միւս վարիչներուն դէմ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին:

Գ. ՉԷՑՄՊԸՐԼԷՆ Փարիզի մէջ կանգ պիտի առնէ, Հռոմ գացած ատեն (11 Յունուար):

Ներսէս քահանայ Շահինեան (Մարսէյլ), Այրի Տիկին Մանիկ Շահինեան եւ զաւակունք, Տիկին Մարիամ Սամուէլեան, Տէր եւ Տիկին Հրանտ - Սամուէլ եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Հայկ - Լեւոն Սամուէլեան եւ զաւակը, Մեսրոպ քահ. Օրջանեան, երիցուհին եւ զաւակը (Պաղտատ), Տիկին Հրանոյշ Ս. Ազատեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Տիլչէքէնեան եւ զաւակունք (Պէյրութ), Տիկին Երանուհի Տէր - Գրիգորեան եւ զաւակունք (Դամասկոս), Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ճէլալեան եւ զաւակունք, ինչպէս նաեւ Շարապխանեան, Ասատուրեան, Պէքեարեան, Տօնիկեան, Մերճանեան, Մանուկեան (Պոլիս) ընտանիքները եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, ամուսնոյն, հօր, քեռորդւոյն եւ ազգականին՝

ՍՄԲԱՏ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

փղահաս գանգղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ յունուար 2ին, Ռօժոն հիւանդանոցին մէջ, յետ տաժանելի հիւանդութեան:

Ցաւակցութիւնները տեղի կ'ունենայ վաղը՝ 6 Յունուար, ուրբաթ առաւօտ ժամը 10.30ին իր բնակարանը Վըսա Փիւսիճի, վիթրի սիւր Սէն. (Օթոպ. թիւ 83):

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Հ. Յ. Դ.

Թղ. ։ 1օ։։

ՊԱՆԻԷՕ ՔԻՄԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 7 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Հայ-Իւն» ակումբին մէջ:

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 6 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԳՈՒԱԼՈՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Գար փիլօ"էի մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՊՈՒԼՎԱՐ - ՕՏՏՕԻ պատանեկան խումբերու ժողովը 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին:

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆԻ պատանիներու ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին:

Այս ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ ընկեր ԱԶԳԻՆ:

ՀՐԱՊ ԲԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՅԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ուկրանիա եւ ուկրայնական հարցը»:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵՒՐՈՊԱՅԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԽՈՒՐՇՈՒԴԵԱՆ

Նիւթ՝ «Իտալիոյ ձգտումները Միջ. Արեւելքի մէջ»:

ՂԱՐԱԲԱՂ - ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՐՔԱԾ է ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5ԻՆ, ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ 7ին

Ճաշարան Bonvalet, 31 Bld. du Temple, Մէթրօ République

ԹԱԹԱԽՄԱՆ ԵՒ ԿԱՂԱՆԴԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԵՂԱՆ

ԸՆԹՐԻՔԻ ՀԱՄԱՐ ՊԷՏՔ Է ՎՃԱՐԵԼ 20 ՖՐԱՆՔ

Մասնաւորապէս փափաքելի է հայ արուեստագէտներու, գրագէտներու, մտաւորականներու եւ հանրային գործիչներու համախմբումը ուրախ ժամանցի համար:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ

Ա. մրցանակ Մարսէյլի պետական երաժշտանոցէն

(Grand prix Wicart)

7 Յունուար, Շաբաթ ժամը 21ին, Salle Emile Zola

Մուտք՝ 4, 6 եւ 10 ֆրանք:

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 5 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ Քաֆէ Նօայի ներքնասրահին մէջ: Կը խօսի Գ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՈԼԱՏԵԱՆ՝ Դանիէլ Վարուժանի մասին:

ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ - ԺԷՐՕՄի «Հայաստան» ենթակոմիտէի վարչութեան կողմէ Ամանորի առթիւ, 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 2, Սէն - Ժէրօմի Գար Թապայի եռեւի սրահը: Կը հրաւիրուին ընկերները իրենց ընտանիքներով:

ԽՆՋՈՅՔ—ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7, ընկերուհի Մալխասեանի բնակարանը 21 Sentier de la Roue, Bagneux:

Կը խօսի ընկերուհի Հ. ԽՕՆԴԿԱՐԵԱՆ, Նիւթ՝ «Հայ կնոջ հասարակական զարգացումը»:

Գեղարուեստական բաժինին կը նուագէ Մատմազէլ ԳԱՐԵԳԻՆ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Ֆ. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ, 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ: Երգ, արտասանութիւն եւն. փոքրիկներու կողմէ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ՝ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ 12

Սալ տը Նօսի մէջ, 81 Rue de Paris, Մարսէյլ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կը նուագէ Թաթոս Արզար, հայկական եւ կովկասեան պարեր վրացի Կինտոյին կողմէ:

Մուտք՝ 8 ֆրանք

Փոքրիկներու համար մինչեւ 10 տարեկան 4 ֆրանք:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubel ի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient, Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ

(Երաժշտական տուամ 4 արար)

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ի գիտութիւն բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցանենք թէ յառաջիկայ Ծննդեան տօնի առթիւ եկեղեցական պաշտամունք կը կատարուին Շավիլի եկեղեցիին մէջ օրը օրին:

Հինգշաբթի, 5 Յունուար Ճրագալոյց: Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 16.30: Ուրբաթ, 6 Յունուար, Ս. Ծնունդ, Սկիզբ ժամերգութեան՝ 8ին, Պատարագ՝ 10ին: Շաբաթ, 7 Յուն., Մեռելոց, սկիզբ. 8ին, Պատարագ՝ 10ին: Երգեցողութիւնները կը կատարուին ղեկավարութեամբ Գ. Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյս նորակազմ դասին:

Հոգաբարձութիւն
Շավիլի եկեղեցւոյ

Փարիզի Հայոց Եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ այսօր, Հինգշաբթի, Ս. Ծննդեան խթումի առթիւ ժամը 15.30ին պիտի կարդացուին Ս. Ծննդեան «ընթերցուածքները» երկսեռ պատանիներու կողմէ: Լաւագոյն կարդացողներէն եւ քը պիտի տրուին դրամական պարգեւ: Այս առթիւ կազմուած է դնահատող մարմին մը՝ ծանօթ ազգայիններէ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Շավիլի «Րաֆֆի» երգչախումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր անդամներէն Գ. Գ. Գէորգեանի՝ իր մեծ մօր մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի, 25 ֆրանք կը նուիրէ տեղւոյն եկեղեցական Ընկերակցութեան:

×

Տէր եւ Տիկին Ս. Դաւիթեան 50 Փր. կը նուիրեն Փարիզի Աղքատախնամին, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկ. ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի մահուան առթիւ.

Դեկտ. 27ին սխալմամբ հրատարակուած էր Տէր եւ Տիկին Ս. Գալիկեան.

Ստանալ «Յառաջ»ի վարչութենէն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Փոն տը Շէրիւիէն Յ. Պիչագճեան ընտանիքը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Նշան Թէրզեանի եւ Տիկին Ովսաննա Ալիփուճեանններու եւ իրենց պարագաներուն իրենց փոքրիկին ԺԱՔ ԹԷՐԶԵԱՆի մահուան առթիւ.

×

Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Օր. Մաննիկ Մեծատուրեանի մօր անակնկալ մահուան առթիւ:

⁂ Նոյնպէս ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Տիկին Շահլամեանի եւ Օր. Շահլամեանի, ընկ. Գարեգին Շահլամեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք Այրի Տիկին Արշալոյս եւ Վաղարշակ Մարգարեանի, Օր. Իսկուհի Մարգարեանի, Տէր եւ Տիկին Տիգրան եւ Միհրան Մուրատեաններու, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Բարսեղեանի եւ իրենց պարագաներուն, Միութեանս երիցագոյն անդամներէն հայրենակից Գ. ԱԲՐԱՀԱՄ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Տէսիճի Վասպ. Հայր. Միութիւն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ՝ Գ. Մարմարեանի որ 50 ֆրանք նուիրեց Պտուղի Օրուան առթիւ, Գ. Ս. Սահակեանի որ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս չզլացաւ իր թարմ պտուղի նուիրատուութիւնը: Նոյնպէս շնորհակալութիւններ «Րաֆֆի» ճաշարանի, «Շարք» ճաշարանի, Այրի Տիկին Իզմիրլեանի, Տիկին Սէլիմեցի, Գ. Շիրինեանի, Գ. Տապաղեանի (Շիրակ) եւ ամէն անոնց որոնք նուէրով կամ իրենց աշխատութեամբ սատարեցին Պտուղի Օրուան յաջողութեան:

Յ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Աղքատները ձրիաբար

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական, անմրցելի, ճաշակաւոր:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով հայ աւանդական սեղանին վարպետ...

Ուշադրութիւն նոր ճաշերին

Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆ

68 Rue Julien-Lacroix, Paris (20)

Metro Belleville — Tél. Ménil. 67—70

Ստացած ենք Յայերէն եւ Թուրքերէն նոր տիսքեր, երգուած նշանաւոր երգիչներէ, ձին եւ նոր երանափներով: Ունինք նաեւ Յայկական ապուխտ, երշիկ եւ ամէն տեսակ արեւելեան նպարեղէններ:

Բաց է ամէն օր:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

ՀՐԱՅՐ ՍԱՍՈՒՆԻ

3, Rue Latran, մէթրօ Maubert

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ:

Ամէն օր ընտիր շաշլիկ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Լաւ ֆրանսերէն գիտցող հայ օրիորդ մը գործ կը փնտռէ գրասենեակի մէջ աշխատելու համար: Կը ստանձնէ նաեւ աշխատիլ կարի արհեստանոցի մէջ: Դիմել՝ Օր. Եաղուպեանի, 8 Ave. d'Eylau, Paris (16):

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ծեր սատամոքսը կ'այրեն, գլուխները զար կը խանգարեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան. Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անտարրութիւնը եւ ախորժելի ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 6 Rue Suffren

Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

Chèque Postal Paris 1678-63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՅՈՒՆՈՒԱՐ

VENDREDI 6 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3931

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ

Այլեւս տարակոյս չկայ թէ խորին յուսախաբութեան մը մատնուած է բարեկամ Սուրիան, ջուրն ինկած ըլլալով Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացումը :

Այս ալ մէկ հետեւանքն է Միջերկրականի հաւասարակշռութեան նոր բանաձեւին, որ կ'արծարծուի ատենէ մը ի վեր:

Ուրիշ խօսքով, հոգատար իշխանութիւնը կանխահաս կը նկատէ դաշնագրին գործադրութիւնը, երբ այնքան խոր փոփոխութիւններ կատարուած են Եւրոպայի մէջ, ազդելով նաեւ Միջերկրականի կացութեան վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, բոլոր տեղեկութիւններն ալ կը հաստատեն թէ մեծ փոփոխութեանց պիտի ենթարկուի 1936ի դաշնագիրը, ապահովելու համար հոգատար իշխանութեան շահերը :

Այս պարագան կը հաստատուի ոչ միայն Սուրիոյ խորհրդարանին մէջ խօսուած ճառերով, այլեւ երկու ֆրանսացի բարձր պաշտօնատարներու յայտարարութիւններով:

Այդ յայտարարութեանց առաջինը երեւցաւ Պէյրութի «Լը Ժուռ» թերթին մէջ: Հեղինակն է Պ. Կաստոն Ռիու, Ֆրանսայի երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին տեղեկաբերը, որ բոլորովին նոր կացութեան մը առջեւ կը դնէ Սուրիան:

— «Դաշնագրին հիմը անարդար է եւ ոչ — քաղաքական: Սուրիա կը բաղկանայ զանազան ազգերէ, որոնք — տարօրինա՛կ բան — ունին այնքան չեշտուած անհատականութիւն մը որ հազարաւոր տարիներու շփումով ոչ միայն չի մեղմանար, այլեւ երբեմն ծայրայեղութեան կ'երթայ: Ընդհանուր վարչաձեւ մը պարտադրել այս տեսակ ազգերու դաշնակցութեան մը, կը նշանակէ բաժնել այդ ազգերը :

Կարելի չէ ոչխարի հօտերու նման վարուիլ մարդկային այդ զանգուածներուն հետ, որոնք երբեք չեն դադրած աշխարհը գինովցնելէ իրենց կրօնքներով եւ մտածումով: Ազգերու այդ խումբը կը պահանջէ դաշնակցային (*ֆէտէրաթիվ*) վարչաձեւ մը: Իմ կարծիքով, *Սուրիա կրնայ ըլլալ միայն համադաշնակցութիւն մը (գոնֆէտէրասիոն)*:

Այո՛, դաշնագիր մը պէտք է: Մենք պիտի պատրաստենք դաշնակցային դաշնագիր մը՝ միակ դաշնագրի մը փոխարէն: Դաշնագիր մը՝ որուն հիմնական նպատակը պիտի ըլլայ պահել ու զարգացնել Դամասկեան ազգը, Ալէվի ազգը, Տիւրզի ազգը եւ Ճէզիրէեան ազգը:

Այս բոլորին մէջ Ֆրանսայի դերը պիտի ըլլայ՝ երաշխաւորել համադաշնակցութեան բոլոր անդամներու փոխադարձ իրաւունքները : Այսպէս շարժելով Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ իր պատմական առաքելութեան եւ վերածնած ուժով մը կը փարատէ ամէն հաւանականութիւն արշաւանքի.— զէնքով կամ դիւանագիտական ճամբով կատարուած արշաւանքի »:

Երկրորդ յայտարարութիւնը, նոր մարզպանին խօսակցութիւնը «Թան»ի խմբագրին հետ, կը լրացնէ առաջինը:

— «Ֆրանսա չի կրնար բացակայ ըլլալ արեւելեան Միջերկրականէն: Մեր ներկայութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ, թանկագին արժէք ունի մեր կայսրութեան համար: Անկէ կ'անցնի Հնդկաստանի նոր ճամբան,— օդանաւերու եւ ինքնաշարժներու ճամբան, այնտեղ կը բացուին քարիւղի աղբիւրները, այդ ծովափին վրայ է որ պիտի կանգնի մեր գործողութեանց խարիսխը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ. վերջապէս, Դամասկոսի մէջ է որ կը շողայ արաբական քաղաքակրթութեան վառարաններէն մէկը »:

Այս հանգամանքը պարզելէ վերջ, մարզպանը կը խոստովանի թէ շատ մեծ դժուարութիւններ կան իր ճամբուն վրայ, ինչպէս կը հաստատեն միւս մարզպաններն ալ եւ ուրիշ երեւելիներ որ պաշտօնավարած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ:

Մեծ նորութիւններ չեն պարունակեր երկու յայտարարութիւնները. բայց կը մատնեն նոր գիծ մը՝ Ֆրանսայի գաղթային քաղաքականութեան մէջ: Գիծ մը որ կը ձգտի զօրացնել Ֆրանսական ազդեցութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ:

Կը թուի թէ Ալեքսանտրէթի շրջանին փորձանքն ալ բացած է աչքերը, Փարիզի մէջ, ուր պատասխանատուութեան մեծ բաժին մը կը հանեն նախկին վարչապետին, Պ. Լէոն Պլումի :

Արդ, մարզպանը դեռ իր պաշտօնավայրը չհասած եւ իր ծրագիրը չպարզած, բողոքի ձայներ կը բարձրանան Դամասկոսէն: Ոչ միայն ընդդիմադիր, այլ եւ կառավարական շրջանակներուն մէջ: Վարչապետը, Ճէմիլ Մէրտամ պէյ ինքն էր որ յայտարարեց, պատմելով Փարիզի մէջ կրած յուսախաբութիւնները.

— «Եթէ Ֆրանսա չուզեր պահել իր խոստումը, մենք պատրաստ ենք ինքնապաշտպանութեան դիմելու բոլոր միջոցներով, զոհելու մեր կեանքը եւ հարստութիւնը՝ անկախութեան համար»:

Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւը, իր եօթը կէտերով, կը կազմէ տեսակ մը սպառնալիք՝ ի հարկին անկախութիւն հռչակելու, եթէ Ֆրանսա շարունակէ իր ձգձգումները: Մանաւանդ որ, բանաձեւին 5րդ կէտը կ'արգիլէ որ եւ է յարաբերութիւն մշակել Փարիզի քննիչ յանձնաժողովին հետ :

Կը նշանակէ թէ նորէն անելի մը մատնուած է հովանաւորեալ երկիրներու ճակատագիրը: Եւ նորէն ծանր փորձի մը կ'ենթարկուի Ֆրանսական դիւանագիտութիւնը, հաշտեցնելու համար իր շահերը եւ արաբական իրաւունքները:

Այս նոր տագնապը փորձութիւն մը կը կազմէ նաեւ փոքրամասնութեանց համար, որոնք մեծ կշիռ ունին իրենց համրանքով եւ հեղինակութեամբ :

Այս տեսակէտէն, արթնութեան եւ իմաստութեան պարտք մը կը ծանրանայ նաեւ մեր վրայ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐ ԹՈՒՆՈՒԶԻ ՄԷՋ

Վարչապետը տեսէ կ'անցնէ 15,000 զինուորներ եւ Մաժինոյի գիծը

Վարչապետ Պ. Տալատիէ չորեքշաբթի օր այցելեց Թունուզի հարաւային շրջանը, Կապէս եւ Այն Թունէնի մօտ, որ միայն 100 քիլոմեթր հեռու է Լիբիոյ իտալական գաղթավայրէն, աչքէ անցուց 15,000 զինուորներ: Զօրահանդէսէն վերջը, վարչապետը աչքէ անցուց աֆրիկեան Մաժինոյի գիծը,— շարք մը բերդեր որ կը պաշտպանեն Լիբիոյ սահմանագլուխը :

Գունագեղ տեսարան մը կը պարզէր զօրահանդէսը, անապատային շրջանի մը մէջ, ուր վարչապետէն եւ իր հետեւորդներէն զատ, միակ Եւրոպացիներն էին թերթերու թղթակիցները եւ լուսանկարիչները: Հարիւրաւոր Պէտէվիներ հանդէսը դիտելու եկեր էին շատ հեռուներէն, իրենց ուղտերով: Պ. Տալատիէ զօրահանդէսը դիտեց սեւ վրանի մը տակ, որ շինուած էր ուղտի մազով : Թունուզի սահմանապահ բանակը գլխաւորաբար կը բաղկանայ Սենեկալեան եւ Թունուզեան զօրագունդերէ, հրամանատարութեամբ Ֆրանսացի սպաներու: Զօրահանդէսի միջոցին, իւրաքանչիւր գումարտակ ունէր ութ մեքենաշարժ թնդանօթ, իսկ հետեւակազօրքի ինքնաշարժ հրացաններու թիւը շատ մեծ էր: Կային նաեւ հրասայլերու դէմ գործելու սահմանուած թնդանօթներ :

Ուշադրութեամբ դիտելով զօրահանդէսը եւ զանազան ապամախազեր, վարչապետը շատ գոհ կ'երեւար եւ ջերմապէս շնորհաւորեց հրամանատարը, զօր. Գէրթոմէ: Ցետոյ ճաշեց վրանին տակ, ամրութիւնները աչքէ անցընելէ առաջ, մինչ սենեկալեան նուագախումբ մը աֆրիկեան եղանակներ կը հնչեցնէր եւ երկու բնիկներ խորոված գառնուկ մը կը հրամցնէին: Թերթերը կ'ըսեն թէ Պ. Տալատիէ գործածած եղաւ մարաջախտ Լիոթէի առածը. — «Ցոյց տուր ուժդ, եւ երբեք պէտք պիտի չունենաս գործածելու զայն »:

**** Վարչապետը Փարիզ պիտի վերադառնայ կիրակի օր: Աֆրիկեան ամրութիւնները աչքէ անցընելէ վերջ, Պ. Տալատիէ Կապէս վերադառնալով, ձայնասփիւռի ճառ մը խօսեցաւ եւ իր ջերմ գոհունակութիւնը յայտնեց հաւատարմութեան ցոյցերուն համար: Այս առթիւ անգամ մը եւս փառաբանեց Ֆրանսական կայսրութեան մեծագործութիւնները:*

**** Վարչապետը եւ հանրապետութեան նախագահը շնորհաւորութեան հեռագիրներ փոխանակեցին, Քորսիքայի եւ Թունուզի այցելութեանց առթիւ :*

**** Իտալական թերթերը գրել կուտան թէ՝ հակառակ Ֆրանսայի առարկութեանց, Պ. Չէմպրլէն Հռոմ այցելած ատեն յայտնօրէն պիտի քննէ Իտալիոյ պահանջները Թունուզի մասին: Հրապարակագիր Ճիօվաննի Անսալտօ, որ արտաքին նախարարին թարգմանը կը համարուի, կը հարցնէ խմբագրականով մը.*

— «Պ. Չէմպրլէն ի՞նչպէս կրնայ անտեսել թէ կարելի չէ իրական խաղաղութիւն հաստատել Միջերկրականի եւ Կարմիր ծովուն մէջ, ցորչափ Քորսիքան կը մնայ օդանաւային կայան մը, ուղղուած՝ Իտալիոյ դէմ, ցորչափ Թունուզ կը մնայ երկիր մը ուր Իտալացին դատապարտուած է ուրանալու իր ծագումը, ցորչափ Ճիպութին կը մնայ ոչ թէ իբրեւ պարզ ուռ մը, այլ աղտոտ կեղ մը Իտալիոյ կայսերական մարմնին վրայ»:

Նշանակալից փոփոխութիւններ Մ. Նահանգներու քաղաքականութեան մէջ

Անցեալ օր բացուեցաւ Մ. Նահանգներու նոր խորհրդարանի նստաշրջանը (76րդ): Նոյեմբերի մէջ տեղի ունեցած ընտրութեանց հետեւանքով խորհրդարանի մէջ Հանրապետական ընդդիմադիրներու թիւը աճած է, թէեւ փոքրամասնութիւն կը կազմեն անոնք: Կը կարծուի թէ շատ մը պահպանողական ռամկավարներ, որոնք հակառակ են նախագահ Րուզվէլթի փորձարկութեանց, պիտի գործակցին ընդդիմադիրներուն եւ պիտի դժուարացնեն գործադիր իշխանութեան աշխատանքը խորհրդարանին մէջ :

Այս նստաշրջանին օրակարգի գլխաւոր հարցերը պիտի ըլլան.

1. Ազգային պաշտպանութիւն: Նախագահ Րուզվէլթ պիտի առաջարկէ որ արտօնուի շինութիւնը 10,000 նոր օդանաւերու եւ երկու մեծ ռազմանաւերու, իւրաքանչիւրը 45.000 թոն տարողութեամբ: Արդէն խորհրդարանէն անցած է 3000 օդանաւի կառուցման օրինագիծը :

2. Վերաքննութիւն արտաքին քաղաքականութեան :

3. Անգործներու օժանդակութեան հարց: Այս մասին խոր վէճեր կան: Ընդհանուր ձգտումն է դաշնակցային կառավարութեան տրամադրած աջակցութիւնը գործադրել նահանգներու միջոցով, ոչ թէ ուղղակի, եւ առաջքը առնել քաղաքական շահագործումներու :

**** Յունուար 4ին հանդիսաւորապէս բանալով խորհրդարանին նստաշրջանը, նախագահ Րուզվէլթ պատմական ճառ մը խօսեցաւ, որ կ'ապացուցանէ թէ նշանակալից փոփոխութիւններ պիտի կատարուին Մ. Նահանգներու ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մէջ:*

Նախագահը չէշտեց թէ ազգը կը գտնուի վտանգաւոր կացութեան մը առջեւ, ներսէն թէ դուրսէն: «Ժողովրդապետութիւնն-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԸ ՀԱՐՑՆԵՆ ...

Ընկեր մը, որ զինուոր գացած էր վերջերս, կը հարցնէ դառնութեամբ.

— Մեր ղեկավարները ինչո՞ւ դիմում չեն կատարեր, որպէսզի հայ զինուորները հպատակութիւն առնան, երեք ամիս ծառայելէ վերջ:

Ուրեմն, հարկ է նորէն բացատրել թէ՝ ամէն բան Հայոց ազգին բարի կամքէն կախում չունի: Եթէ ունենար, զինուորութիւնն ալ չէր հաստատուեր:

Ես չեմ որ պիտի ծածկեմ այս գաղութին ղեկավարութեան թուլութիւնը, անհոգութիւնը եւ ուրիշ թերութիւններ: (Արդէն ի՞նչ է մնացած որ, իբրեւ ղեկավարութիւն...):

Բայց, մի մոռնաք թէ պետութիւնը իր օրէնքներն ունի, որոնք չեն կրնար փոխուիլ իմ եւ քու սեւ աչքերուն համար:

Երբեմն մեղմացումներ կամ բացառութիւններ կը կատարուին, մասնաւոր դիմումներու վրայ, վարչական իշխանութեանց միջոցաւ: Սակայն, օրէնքը միշտ ալ կը մնայ անխախտ:

Ատոր համար է որ, մինչ կառավարութիւնը տեսականօրէն կ'ընդունի հայ տարագիրներու բացառիկ պարագան, ոստիկանը կը ձերբակալէ «անկանոն»ը եւ կը յանձնէ դատարան, դատարանն ալ կը դատապարտէ բանտարկութեան, սկսելով մէկ ամիսէն:

Շատ աւելի խիստ են զինուորական օրէնքները: Այն աստիճան որ, եթէ երբեք լուր հարցնես թերթի անունով, կը մերժեն պատասխանել:

Օրէնքները մէկ են քաղաքին համար ալ, եւ կը գործադրուին նոյնութեամբ:

Արդ, հայ եւ ռուս տարագիրներու զինուորագրութեան մասին օրէնք մը հրատարակուեցաւ **1928** մարտ **31**ին: Գործադրութեան առթիւ ալ, հաղորդուեցան զանազան հրահանգներ եւ շրջաբերականներ:

Այդ պաշտօնագիրներուն մէջ սահմանուած է հպատակութեան պայմանը :

Կ'երթաս կը ծառայես: Եթէ կ'ուզես, ազատագիր կուտաս հպատակութեան համար եւ նկատի կ'առնեն բարեացակամութեամբ: Սակայն պարտաւոր ես սպասել մինչեւ շրջանի լրացումը,— մէկ տարի, **18** ամիս կամ երկու տարի :

Այդ ալ բաւական չէ: Պէտք է բարի վկայութիւն ստացած ըլլաս հրամանատարէդ, իսկ դատական իշխանութիւնն ալ իր կարգին պրպտումներ կը կատարէ, ոստիկանական վարչութեան թղթածրարներուն մէջ, որպէսզի արատաւոր անցեալ չունենաս:

Այս է պատճառ որ տակաւին կ'ուշանայ շատերու հպատակութեան ստացումը, հակառակ ծառայութեան շրջանին լրացման եւ բարի վկայութեանց :

Արդ, մեր ձեռքը չէ փոխել այս օրէնքները: Մանաւանդ հիմա, երբ աւելի խստացած են օտարականներու վերաբերեալ օրէնքները (**1938** Նոյեմբերի **12**), նոյնիսկ տրուած հպատակութիւնը ետ առնելու սպառնալիքով:

Ուրիշ մը կ'աղաղակէ ողբաձայն.

— «Կարդացի տող մը «արթիզանս»ներու մասին: Անոնք դեռ մէկ մասն են: Եթէ գիտնաք գործէ հանուածները, պիտի սարսափիք: Աշխատելու ճար մը գտնել, մեղք է եւ ոճիր ժողովուրդին հանդէպ: Ով որ բան մը կրնայ ընել, պէտք է ընէ»:

Թող չցաւի մեր հայրենակիցը, եթէ ըսեմ որ անօգուտ են այս կարգի կանչերը, առանց թիւերու եւ փաստերու: Այդ իմաստով ալ տող մը հրատարակուեցաւ *Ցառաջի* մէջ:

Հարկ է ապացուցանել գրկանքները, մանրամասնելով իւրաքանչիւր պարագայ: Կարելի չէ դիմում կատարել ընդհանուր խօսքերու վրայ :

ՎԱՀԷ

Ընդհանուր մարդահամար Խ. Միութեան մէջ

Յունուար 17ին բովանդակ Խ. Միութեան մէջ տեղի պիտի ունենայ ընդհանուր մարդահամար մը: Այս աշխատանքը պիտի կատարեն 400,000 արձանագրողներ: Քանի մը ամիս ետք, երբ մարդահամարը յաջողութեամբ լրանայ, պիտի հրատարակուի արդիւնքը եւ արտաքին աշխարհը գէթ չափով մը պիտի իմանայ երկրագունդի միակ «ընկերվարական» հանրապետութեան մասին ըստոյգ տեղեկութիւններ :

Այս մարդահամարը լոյս պիտի սփռէ նախընթաց 1937 յունուար 6ի մարդահամարին վրայ, որովհետեւ այդ մարդահամարին արդիւնքը երբեք չհրատարակուեցաւ, այլ ինը ամիս ետք յայտարարուեցաւ երբ «հակայեղափոխական» եւ գործավարներու խորհուրդը յայտնեց, թէ «Ժողովուրդի թշնամիները խափանարարութեան ենթարկեցին մարդահամարը»:

1937ի մարդահամարը կատարուեցաւ մէկ օրուան մէջ: Այն ատեն մեղադրանք եղաւ, թէ այս արագութիւնը պատճառ դարձած է որ որոշ շրջաններ ամբողջովին անտեսուին ցուցակագրութեանց մէջ: Տունէն բացակայ մարդիկը արձանագրութենէ դուրս մնացած էին: Այս անգամ մարդահամարը պիտի տեւէ մէկ շաբաթ քաղաքներու մէջ, իսկ տասը օր՝ գիւղական շրջաններու մէջ :

Անկէ զատ՝ մարդահամարէն 15 օր ետք վերստուգում մը պիտի կատարուի, թիւերը նորէն քննութեան պիտի առնուին եւ նորէն պիտի համրուին անունները: Այս ստուգումը դժուար չէ, քանի որ խորհրդային քաղաքացիները բոլորն ալ՝ 16 տարեկանէն վեր անցագիր ունին, իսկ 18 տարեկանէն վեր՝ արձանագրուած են վերջին ընտրութեանց ատեն :

Մարդահամարը արդէն սկսած է Փամիրի, Արջային շրջաններու եւ նման դժուարին վայրերու մէջ: 400,000 ցուցակագրողներէն 370,000ը որոշուած են արդէն եւ ծառայութեան կանչուած ու կը սորվին մարդահամար կատարելու արուեստը: Ասոնց 75000ը կիներ են: Ցուցակագրողներու մէկ երրորդը կը բաղկանայ կոմսոմոլներէ, իսկ 22,100 անձեր կը պատկանին համայնավար կուսակցութեան :

ՓԱՐԻԶԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐՈՒՆ ՓԱԿՈՒՄԸ խոր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ, մասնաւորապէս յուզելով մայրաքաղաքի ժողովուրդը, որուն համար սինէման ամենօրեայ պահանջ մըն է: Բանակցութիւնները կը շարունակուին, ելք մը գտնելու համար: Քաղաքապետական խորհուրդը գրել կուտայ թէ տոմսակներու գիները հազիւ 3-15 առ հարիւր պիտի աւելնան, նոր տուրքերուն հետեւանքով: Այսպէս, 5 ֆրանքնոց տոմսակը պիտի արժէ 5,25, 20 ֆրանքնոցը՝ 22 եւն.: Իսկ թատրոններու տէրերը կ'առարկեն թէ յաւելումը 50 առ հարիւրէն պակաս պիտի չըլլայ: Սինէմաներու փակման հետեւանքներէն մէկն ալ այն է որ կառավարութիւնը չի կրնար ներկայացնել Պ. Տալատիէի շռնդալից ճամբորդութեան նկարագրութիւնը :

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ԱԶԳ-ՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կան եւ ուրիշ ոչ աննշան երեւոյթներ հայութեան միութիւնը խաթարող ու դժուարացնող, որոնց մէջ գլխաւոր տեղը բռնում է, անշուշտ, հայ զանգուածներու ցրուածութիւնը աշխարհէ-աշխարհ եւ տարբեր երկրներում հաստատուած լինելու փաստը: Ամէն երկիր ունի իր առանձնայատուկ պայմաններն ու օրէնքները, որոնք, յաճախ, տարբերւում են ուրիշներից եւ նոյնիսկ հակադրութեան կամ հակամարտութեան մէջ են ուրիշների հետ: Ամէն երկիր միեւնոյն աչքով չի նայում ուրիշների վրայ ու միեւնոյն վերաբերումը չունի դէպի մեր ազգային բաղձերն ու հաստատութիւնները: Եւ բնական է, որ ամէն տեղ էլ հայութիւնը ստիպուած է յարմարուել տեղական միջավայրի պայմաններին, օրէնքներին եւ քաղաքական պահանջներին եւ իր կեանքը ստորադասելով նրանց՝ գտնել գոյութեան եւ զարգացման համապատասխան ձեւեր: Այնուամենայնիւ, հակառակ դրան, ազգային կեանքի մի կարեւոր մասը դուրս է ընկնում տեղական սահմաններից եւ նոյնանում է հայութեան ընդհանուր կեանքի հետ: Ա՛յս մասերի համագումարն է, որ կազմելու է արտասահմանի հայութեան համազգային միութեան բովանդակութիւնը:

Ներկայ պայմաններում, համազգային միութեան որոշ չափով խոչընդոտ եղող գործօններ են եւ քաղաքական կուսակցութիւնները, որոնք բնականոն պայմաններում ճիշդ հակառակ դերը պէտք է կատարէին: Անուրանալի է, որ կուսակցութիւնները մեր մէջ— իրենց կոչումի սխալ ըմբռնումով— եւ կուսակցական փոխյարաբերութիւնները ո՛չ սակաւ դէպքերում դժուարացրել ու դժուարացնում են ազգային կեանքի բնականոն զարգացումը: Առնենք, օրինակի համար, տարիներ տեւող անհիմն ու ամուլ, այնքա՜ն ուժեր վատնող պայքարը Հայաստանի և Խորհրդային իշխանութեան շուրջ: Ո՞ւմ է հարկաւոր նա: Ի՞նչ օգուտ ունեցաւ այդ պայքարից Հայաստանը— ոչի՛նչ, բայց ինչքա՜ն վնաս կրեց նրանից արտասահմանի հայութիւնը: Որոշ կուսակցութիւններ ազգային միութեան նախապայման դնելով անպայման հնազանդութիւնը խորհրդային իշխանութեան՝ փաստօրէն անհնարին դարձրին արտասահմանի հայութեան համախմբումն ու համագործակցութիւնը նաեւ զուտ տեղական խնդիրներում:

Կամ մի ուրիշ փաստ— Ղեւոնդ Դուրեան եպիսկոպոսի սպանութեան հետեւանքով առեղծուած կացութիւնը: Գործուածը ոճիր էր, եւ ո՛չ ոք չկայ, որ արդարացնէր, բայց տեսէք թէ կուսակցական նեղսրտութիւնն ու կիրքը ուր հասցրեց խնդիրը. այսօր Ամերիկայում կայ երկու թեմ, երկու ազգային կազմակերպութիւն, երկու հայութիւն, որոնք կոկորդ կոկորդի՝ իրար աւելի թշնամի են, քան Ջինն ու Ճափոնը: Շատ կա՞յ դրանից հայ ժողովրդին— ո՛չ: Շատ ունի՞ն իրենք կուսակցութիւնները— հազի՛ւ թէ. Նեղմտութիւն, կիրք, մասնաւորը ընդհանուրից տարբերելու անկարողութիւն— ուրիշ բանի կարելի չէ վերագրել երեւոյթը: Ցաւկութիւններ, որոնցով այնքան հարուստ է մեր կուսակցութիւնների պատմութիւնը անցեալում եւ որոնցից զերծ չենք, դժբախտաբար, եւ այսօր:

Սրանով մենք չենք ժխտում, ի հարկէ, կուսակցութիւնների գոյութիւնն ու օգտակարութիւնը եւ ոչ էլ բոլորին միեւնոյն ջրով ենք լուանում: Ճի՛շդ հակառակը: Քաղաքական կուսակցութիւնները բնական երեւոյթներ են ազգերի կեանքում, ուրեմն, անհրաժեշտ են եւ մեր մէջ: Բոլոր կուսակցութիւններն էլ, ի հարկէ, միեւնոյն արժէքը կամ պատասխանատուութեան միեւնոյն բաժինը չունին: Մեր խօսքը ընդհանուր երեւոյթի մասին է, որից զերծ չէ եւ ո՛չ մի կուսակցութիւն՝ մէկը աւելի, միւսը պակաս, մէկը իբրեւ պատճառ, միւսը՝ որպէս հետեւանք: Ցաճախ, հակառակ իրենց կամքի, կուսակցութիւնները դժուարացրել են ազգային միութեան գործը:

Մինչդեռ, եթէ մի կողմ դնենք կուսակցական նախանձն ու կիրքը եւ ձեւ ու դուռի նկատումներով չառաջնորդուենք, կը տեսնենք, որ, այսօր մանաւանդ, կուսակցութիւնների ըմբռնումների մէջ արտասահմանի հայութեան միութեան եւ կազմակերպութեան մասին էական ո՛չ մի տարբերութիւն չկայ ու չի կարող լինել: Եթէ կուսակցական եսասիրութիւններն ու հպարտութիւնները եւ դրանցից բխող արտայայտութեան ձեւերը հաշուի չառնենք, բոլորն էլ ըստ էութեան միեւնոյն բանն են ուզում— օր առաջ վերջ տալ տիրող անիշխանութեան եւ ազգային կեանքը ստորադասել որոշ կազմակերպութեան: Այսինքն՝ մի խնդիր, որ 15 տարի է դրուած է հրապարակի վրայ եւ վաղուց արդէն հասունցած պահանջ է:

Արդ՝ որո՞նք են այն խնդիրները, որ կարող են նկատուել ազգային միութեան եւ կազմակերպութեան պայման: Մեր կարծիքով, դրանք ամփոփւում են հետեւեալ կէտերի մէջ.—

Ա.— Հայաստանը շարունակում է մնալ մեր միակ Հայրենիքը, մեր բոլորիս գուրգուրանքի առարկան, մեր վերջնական յոյսն ու ապաւէնը: Մտածել, զոհել եւ աշխատել Հայաստանի համար մեր բոլորիս պարտականութիւնն է՝ այսօր եւ վաղը. Այս կամ այն իշխանութեան գոյութիւնը արգելք չէ եւ չի կարող լինել, որ մենք սիրենք մեր հայրենիքը, մտահոգուենք Հայաստանի ճակատագրով եւ աշխատենք զօրացնել ու ամրացնել նրան: Աւելին, Հայաստանի գոյութեան եւ զարգացման պայմանները չպէտք է լինեն վէճի եւ պայքարի նիւթ. Նրանց շուրջ հայութիւնը պէտք է լինի միասիրտ ու միակամ:

Այս վերաբերումը, սակայն, պատճառ չէ, որ մենք հաշուի չառնենք իրականութեան միւս կողմը, այն, որ Հայաստանը այսօր յանձին իր ղեկավարութեան չի ուզում կապ ու գործ ունենալ արտասահմանի հայութեան հետ, որի վերաբերմամբ մերժում է որեւէ նիւթական, բարոյական կամ իրաւական պարտաւորութիւն: Հետեւաբար, արտասահմանի հայութեանն է մնում մտածել իր գոյութեան ապահովութեան եւ զարգացման պայմանների մասին: Այստեղից ահա տրամաբանօրէն հետեւում է ազգային միութեան եւ կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը. Վաղո՜ւց է հասած ժամը, որ արտասահմանի հայութիւնը ամփոփուի եւ կազմակերպուի համազգային միութեան եւ ուրոյն կազմակերպութեան մէջ:

Բ.— Ի՞նչ պէտք է լինի արտասահմանի ազգային կազմակերպութեան նպատակը:— Մէկ բառով՝ ինքնապաշտպանութիւն: *Հայը պէտք է արտասահմանում պահել Հայ՝ կապուած ազգային հաւաքականութեան: Պաշտպանել հայ անհատի մարդկային եւ ազգային իրաւունքները: Նոր սերունդը հայ դաստիարակել եւ հայ պահել: Հայութիւնը ներկայացնել արտաքին աշխարհի առջեւ: Այսինքն, եթէ ուզում էք, կատարել այն դերը, որ վերապահուած է պետութիւններին իրենց քաղաքացիների վերաբերմամբ:*

Այստեղ, սակայն, ծագում է մի խիստ փշոտ հարց. քաղաքական խնդիրներն էլ պէտք է մտնե՞ն ազգային կազմակերպութեան իրաւասութեան սահմանների մէջ:— Ի հարկէ, լաւագոյնը կը լինէր, եթէ հայութեան վերաբերող բոլո՛ր հարցերն անխտիր ամփոփուէին ազգային կազմակերպութեան մէջ, բայց տիրող հանգամանքներն ու մտայնութիւնը աչքի առաջ ունենալով՝ դժուար է ենթադրել, որ նման մի փորձ պսակուի յաջողութեամբ: Հետեւաբար, գոնէ առաջին շրջանի համար քաղաքական խնդիրները պէտք է դուրս մնան ազգային կազմակերպութիւնից, բայց հետագային, ժամանակի ընթացքում, կամ ad hoc *ծագող եւ բացառիկ ծանրակշիռ նշանակութիւն ունեցող հարցերի վերաբերմամբ քաղաքականութիւնն էլ կարող է որոշ տեղ գրաւել ազգային կազմակերպութեան ծրագրի մէջ:*

Գ.— Ի՞նչ բնոյթ պէտք է ունենայ ազգային կազմակերպութիւնը արտասահմանում:— Բացարձակապէս աշխարհիկ եւ համազգային: *Զուտ եկեղեցական-կրօնական խնդիրները թողնելով յարանուանական կազմակերպութիւններին՝ ազգային-մշակութային բոլոր գործերը պէտք է ջանալ մտցնել ազգային կազմակերպութեան շրջանակի մէջ: Հետեւաբար, ազգային կազմակերպութեան պէտք է մասնակցեն անխտիր բոլոր Հայերը՝ լուսաւորչական, կաթոլիկ, բողոքական, անկրօն: Ազգային միութեան մասնակցելու միակ յատկանիշը պէտք է լինի հայկական հաւաքականութեան պատկանելու գիտակցութիւնը: Ազգային կազմակերպութեան մէջ մտնելու միակ պայմանը՝ է հայ մարդու սեփական կամքը: Կրօնական, յարանուանական, քաղաքական, կուսակցական եւ ուրիշ խտրութիւններ տեղ չեն կարող ունենալ ազգային կազմակերպութեան մէջ: Ամէն Հայ, ինչ դիրք, դաւանանք ու քաղաքական համոզում էլ ունենայ, կարող է անդամակցել ազգային կազմակերպութեան: Կարող է, իսկ բարոյապէս նաեւ պարտաւոր է:*

Դ.— Ի՞նչպէս իրականացնել ազգային կազմակերպութիւնը: Ա՛յս է խնդրի ամէնէն դժուար կողմը: Դժուար, որովհետեւ մեր մէջ դեռ շատ ուժեղ են նախապաշարումները, անվստահութիւնն ու փոխադարձ կասկածը, տեղի թէ անտեղի զանազան վախեր: Ո՞վ պէտք է լինի նախաձեռնողը եւ ի՞նչպէս: Տուեալ պայմաններում, այլ եւ հաշուի առնելով նախկին փորձերը— Հայոց Ազգային Խորհուրդը Կովկասում, Ազգային Համերաշխութիւնը Պոլսում, Ազգային Պատուիրակութիւնը Փարիզում— կարելի է նախատեսել նախաձեռնութեան տարբեր ձեւեր: Նախ՝ հնարաւորութեան դէպքում ուղիղ, կարճ եւ գործնական կը լինէր, եթէ քաղաքական կուսակցութիւնները որոշ համաձայնութեան գային միմեանց հետ եւ ապա որոշ ծրագրի շուրջ ջանային համախմբել ու կազմակերպութեան ձեւի տակ դնել ողջ հայութիւնը:

Եթէ ուղիղ այս ճանապարհը դեռ մատչելի չէ, կարող են համազգային ընդհանուր համակրանք եւ հեղինակութիւն վայելող անհատներ ստանձնել գործի նախաձեռնութիւնը՝ պայմանով, ի հարկէ, որ առաջուց ապահովեն կուսակցութիւնների համաձայնութիւնն ու գործակցութիւնը:

Նոյն դերը կարող են կատարել եւ որոշ ազգային-մշակութային հաստատութիւններ, ինչպէս Բարեգործականը, Համազգայինը եւ այլն՝ հաւաքաբար, կամ առանձին, դարձեալ նախօրօք ապահովելով կուսակցութիւնների համաձայնութիւնը:

Վերջապէս, այս գործում որոշ դեր կարող են կատարել եւ յարանուանութեանց պետերը, եթէ կամենան: Կարող են գտնել, թերեւս, եւ ուրիշ միջոցներ: Հանրային միտքը պէտք է որոնէ ու ցոյց տայ:

Այսպէս թէ այնպէս, արտասահմանի հայութեան ազգային կազմակերպութեան խնդիրը օրուան հասած պահանջ է: Կարելի չէ անտեսել այդ պահանջը: Ձեւերն ու միջոցները երկրորդական են եւ պէ՛տք է գտնուին:

Մի կէտ եւս: Ի՞նչ ձեւ, իրաւունքների եւ պարտականութիւնների ի՞նչ տարողութիւն պէտք է ունենայ ստեղծուելիք նոր կազմակերպութիւնը: Ուրիշ խօսքով՝ կազմակերպական ի՞նչ սկզբունք պէտք է դրուի համազգային միութեան հիմքում:

Մանրամասնութիւնները, ի հարկէ, դժուար է նախատեսել, բայց հիմնական դրութիւնը այժմեանից իսկ կարելի է մատնանշել: Կազմակերպական դրութիւնը բխում է նախ՝ հայկական գանգուածների աշխարհագրական դիրքից, երկրորդը Հայոց պատմութիւնից:

Հայ ազգային կեանքը յարատեւօրէն պահել է միայն այնպիսի կազմակերպութիւններ, որոնք հաստատուած են ապակեդրոնացման հիմքերի վրայ: Հայոց եկեղեցին՝ օրինակ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը էջմիածին կեդրոնով ամուր ու տեւական եղաւ ո՛չ միայն այն պատճառով, որ նրանք ներկայացնում էին հայ ժողովուրդի նուիրական ապրումները, այլ նաեւ, եթէ ուզում էք, գլխաւորապէս ա՛յն պատճառով, որ հիմնուած էին ժողովուրդի լայն ու գործօն նախաձեռնութեան ոգու վրայ: Ինքնավար եւ ազատ շրջանների մի Դաշնակցութիւն— կազմակերպական ա՛յս ձեւի մէջ է եղել Հայոց եկեղեցու ուժի եւ տեւողութեան գլխաւոր աղբիւրը:

Նոյնը այսօր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Թերեւս աւելի կատարեալ ծրագրով օժտուած կուսակցութիւններ ծնունդ առին հայ իրականութեան մէջ, բայց նրանցից ո՛չ մէկը այն ծաւալ ու տեւական կեանք չունեցաւ. մի ուժեղ ցնցում— եւ խորտակուեց: Դաշնակցութիւնը ցնցումներ էլ տեսաւ, փոթորիկներ էլ— բայց ո՛չ միայն կանգուն է այսօր, այլ եւ միակ համաժողովրդական, կարելի է ասել նոյն իսկ՝ համազգային կազմակերպուած ուժն է: Ինչո՞ւ: Միայն նրա համար, որ առողջ, իրատես ու կենսունակ ծրագի՞ր էր մշակել: Նրա համար, որ հիմնադրութեան հէնց առաջին օրից ձեռնհաս, շրջահայեաց եւ անձնազոհ ղեկավարնե՞ր ունեցաւ: Որովհետեւ անհաշիւ հերոսական գործե՞ր է կատարել եւ պաշտելի հերոսներ ու նահատակնե՞ր տուել:— Անշուշտ, այդ բոլորի պատճառով, բայց հէնց դրանք էլ մեծ չափով արդիւնքն են՝ կազմակերպական այն բախտաւոր դրութեան— ապակեդրոնացման, որ այնպէս յաջող հեռատեսութեամբ որդեգրուեց ու կիրառուեց Դաշնակցութեան կողմից:

Կազմակերպական նոյն սկզբունքը թելադրւում է եւ հայութեան ներկայ ցրուած վիճակով. միայն լայն ապակեդրոնացման դրութեան վրայ կարելի է գլուխ բերել եւ տեւական դարձնել համազգային մի կազմակերպութիւն, որի անդամները ցրուած են չորս մայր ցամաքների վրայ, 15—20 երկիրներում՝ Հնդկաստանից սկսած մինչեւ Արժանթին:

Ստեղծուելիք ազգային կազմակերպութիւնը պէտք է կառուցուի ինքնօրէն եւ ինքնավար շրջանների միութեան վրայ: Իրաւունքների եւ պարտականութիւնների ծանրութեան կեդրոնը պէտք է գտնուի շրջաններում: Կեդրոնին վերապահելով աւելի բարոյական ու գաղափարական ղեկավարի եւ շրջանների միջեւ կապ պահողի դեր: Նա պէտք է լինի, բնականաբար, եւ գործադրողը այն հարցերի, որոնք ծրագրով կամ ժողովների որոշումով իրեն են վերապահուած:

Ինքնավար եւ ազատ շրջանների ազատ Դաշնակցութիւն— այսպէս է պատկերանում մեզ ազգային այն կազմակերպութիւնը, որ, վաղ թէ ուշ, անհրաժեշտօրէն պէտք է ստեղծուի, եթէ ներկայ դժոխային պայմանները արմատապէս չփոխուեն: Այդ կազմակերպութիւնն էլ, ի հարկէ, փրկութիւն չի լինի, բայց իբրեւ ազդու դարման՝ մի որոշ ժամանակի համար կեանք եւ աշխուժութիւն կը ներարկէ արտասահմանի հայութեան մարմնի մէջ եւ կը զօրացնէ նրա դիմադրական թափն ու ինքնապաշտպանութեան կարողութիւնը: Իսկ արտասահմանի հայութեան հիմնական փրկութիւնը կախուած է միայն Հայաստանից.

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մինչեւ անցեալ հինգշաբթի շատերու համար անծանօթ էր Պ. Օննիկ Պէրպէրեան իբրեւ երաժիշտ: Իսկ զինքը ճանչցողները հետաքրքիր էին լսելու իր վերջին գործերը, որոնց հեռաւոր արձագանգը առեն առեն կը հասնէր մեզի, Եգիպտոսէն կամ Ռումանիայէն:

Դեկտեմբեր 29ի երգահանդէսը, տրուած Կավոյի մեծ սրահին մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, իր գործերէն մաս մը միայն կը բովանդակէր, մաս մը սակայն որ կը բաւէ ճանչնալու համար հեղինակին երաժշտական դիմագիծը, իր ազնուական եւ նուրբ արուեստով:

Կը յիշեմ այն յուզումը զոր Պ. Պէրպէրեան տուած էր քանի մը բարեկամներու, Սկիւտար, 18 տարիներ առաջ, ծանօթացնելով անոնց՝ Ravel*ը,* Debussy*ն կամ իր իսկ առաջին գործերը:* Chopin*ով,* Beethoven*ով յափշտակուած մեր հոգիները յանկարծ յայտնութիւնը կ'ունենային երաժշտական նոր աշխարհի մը, աւելի լայն՝ մտածումով եւ աւելի նուրբ՝ զգայնութեամբ: Հինգշաբթի գիշեր կը վերապրէին նոյն յիշատակներով:*

Դաշնակի վեց կտորները (Rêveries et Jeux)*, փոխն ի փոխ երազուն կամ խայտացող, հեղինակին անձնական դրոշմը կրելով հանդերձ, կը կապուին ֆրանսական նոր դպրոցի այն ձգտումին, որ կ'ուզէ հակադրել անսանձ ազատութեան մը կամ անկապակից պոռթկումներու՝ վերանորոգելով եւ խորացնելով դասական արժէքները* (Elegantamente*ն մանաւանդ կը յիշեցնէ* Ravel*ը): Նոյն յստակութիւնը ձեւին, նոյն նրբութիւնը երաժշտական կառոյցին, նոյն խստապահանջ ճշգրտութիւնը արտայայտութեան, նոյն խորշանքը շեշտուած կամ անվերապահ ցուցադրութիւններէ: Հոն կայ մանաւանդ նոր եւ անվրէպ* ԲԷՃՕԻՔ *մը, մանաւանդ՝ որովհետեւ* ԲԷՃՕԻՔ*ը անհրաժեշտ պայմանն է գեղեցկագիտական վայելքին, կորիզը՝ ուրկէ միայն կրնան ճառագայթել արուեստին յարակից զգացումները:*

Ալագեազի երգերը, *գրուած Իսահակեանի բանաստեղծութեան վրայ, ունին մեր ժողովրդական երգերու ոճը՝ կիրարկուած հեղինակին ինքնայատուկ ճաշակովը: Երաժշտութիւնը բանաստեղծական զգացումին ճշգրիտ զուգահեռումն է:* Mélodie*ները անխառն, պարզ ներշնչումներ են, իսկ դաշնաւորումը եւ դաշնակի գրութիւնը կը կրեն Կոմիտաս վարդապետին ազդեցութիւնը:*

Ցայտագրին այս երկու մասերը տուին մեզի Պ. Պէրպէրեանի տաղանդին երկու երեսները զատ զատ, մին եւրոպական, միւսը մանաւանդ հայկական: Հանդիսաւոր պատարագով հեղինակը կը հանէ անոնց փթթումին՝ կենդանի համադրութեան մը մէջ: Ամէն տեղ, ամէն ընտրանք կը կրէ արդիական վարպետի մը դրոշմը: Ընդհանուր տպաւորութիւնը երաժշտական ազնուականութիւնն է: Աղերսող աղօթքներուն մէջ թեւերը կարծես կը կարկառին դէպի երկինք, բայց հոգիները կը պահեն իրենց վեհութիւնը: Իսկ փառաբանութիւնը, գովքը, հաւատքի երջանկութիւնը չեն դիմեր ուրախ ռիթմերու կամ եկեղեցիներու նման մակերեսային, դրսէ արտաքին միջոցներու, այլ կ'արտայայտուին բուն երաժշտական մտածման ներքին պրկումով: Ամէն վայրկեան վայելքը կայ նրբաճաշակ ընտրանքի մը, թանկագին տարրերու գիտին, նորութիւններ՝ որոնք սովորական եւ դիւրին կը խնայեն մեզի, ատոնց սակայն բնագրօրէն տարօրինակութիւններու մէջ իյնալու: Այս տեսակէտով յատկանշական է թէ ինչպէս Պ. Պէրպէրեան նոյնիսկ կը գործածէ Վարդապետէն առնուած սարքեր (օրինակ՝ Քրիստոս ի մէջ մեր contrechant*ին մաս մը), երբ անոնք պատահաբար կը շրջանակուին [illegible] մասնաւոր ըմբռնումին մէջ:*

Եթէ մեր աւանդական եղանակները

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՑՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՄՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

ՀԱՐՍՆԱՌ ԵՒ ԲԱՐԱԲՈՒՆ

Բարաբուն, մօտցու այն անասունն է, եզ, կով կամ ոչխար, զոր փեսայի հայրը կը ղրկէ հարսին հօրը տունը, խմիչքով մէկտեղ, գինի կամ օղի, հարսնառի ուտելու խմելու համար:

Բարաբուն խմիչքով մէկտեղ մէկ օր առաջ հարսին հօր տունը կը ղրկեն: Նոյն օրը փեսային հայրը, գիւղի լաւագոյն երիտասարդներէն 10 — 30 կը հրաւիրէ.

Յաջորդ օրը, հրաւիրուած երիտասարդները կը հաւաքուին փեսայի հօր տունը, նախապէս պատրաստուած սեղանի մը վրայ կ'ուտեն կը խմեն, ու քեռ մը խորոված ու գաթայ, նոյնպէս եւ խմիչք միասին առնելով, ճամբայ կ'ելնեն դէպի հարսին հօր գիւղը:

(Միջանկեալ ըսենք որ, այս ձեւ հարսնառ մը կ'ըլլայ այն ատեն, երբ հեռու օտար գիւղէ կուգայ):

Հարսնառը երբ կը մօտենայ հարսի հօր գիւղին, գիւղացիները զիրենք դիմաւորելու կուգան, եւ ամէն մէկ հարսնառէն մէկ երկու իբրեւ հիւր առնելով իրենց տուները կը տանին, որպէսզի հարսին հօր բեռը թեթեւ ըլլայ.

Հարսնառի երիտասարդներ զիրենք հիւր ընկալող տուներու մէջ, կը սկըսին կեր ու խումի, երգ ու կանչի:

Երեկոյեան հարսին հօր կողմէ մասնաւոր մարդիկ կը սկսին հաւաքել հարսնառը եւ հիւրընկալողները: Կը սկսի կեր ու խում, եւ կը տեւէ երկար:

Ուշ ատեն ամէն մարդ իր հիւրը առնելով քնանալու կ'երթայ:

Անոնք թող երթան քնանալու, իսկ մենք դառնանք փեսային հօր տունը, իմանալու համար թէ ի՞նչ կ'անցնի [illegible]:

ՓԵՍԱԳՈՎԱՆՔ

Հարսնառ հրաւիրելու նոյն օր, 12 ամուրի ու ճարպիկ երիտասարդներ գիւղին մէջէն, կը նշանակուին իբրեւ փեսայի մանկտիկ, հետեւողութեամբ Յիսուսի ու 12 աշակերտներուն: Նոյն օրը անոնց ճերմակեղէնները փեսայի պարագաներու կողմէ կը լուացուին, ասոր կ'ըսեն «Աղպառ», լուացք:

Անմիջապէս խուցար տուն մը կը պարպեն, լրացնելով անհրաժեշտ պէտքերը, լոյսեր կը դասաւորեն, պատրաստելով պարտուն (տասգառ):

Մութը կոխելուն պէս, գիւղացիները մէկ մէկ աթոռ առած պարտուն կ'երթան: Եթէ կայ նուագ դահոլ զուռնայ լաւ, իսկ եթէ չկայ, կան քաղցր ձայն ունեցողներ: Զոյգ մը կը սկսի երգել ձայնի հաւասարութեամբ, ուրիշ զոյգ մը կը դարձնէ, կրկնելով նախորդի բառերը:

Իր կարգին կուտանք նմոյշ մը այդ տաղերգերէն: Դժբախտաբար կարելի չէ տալ նաեւ անոնց սքանչելի եղանակները (ականջը խօսի երաժիշտ Ա. Մեսումենց Մելքոնեանին):

Պարերը սկսած են: Պատանին ու երիտասարդը, հարս ու աղջիկ քով քովի շարուած շուրջպար կը դառնան: Մասնաւոր հսկիչներ երկար ճիպոտներ բռնած կը հսկեն, որպէսզի մէկը [illegible] չելլէ, ուրիշ մը խանգարելու:

Փեսան շրջապատուած իր 12 մանուկներով թիկնապահի ընտրութիւն կը կատարեն: Անոնց մէջէն ամէնաքաջ եւ փորձառու կ'ընտրուի փեսային թիկնապահը եւ անոր հետ ազգականներ եւ բարեկամներ հրաւիրելու կ'երթան, նուէր առնելով խորոված հաւ մը կամ գառնուկի կոտրուանք, գաթայ, հալվա եւն., ու կը ստանան նուէրներ, դրամ կամ մետաքսէ թանկագին իրեր:

Հրաւէրը լրանալէ վերջ, փեսան իր թիկնապահին հետ լոգանք մը կ'առնէ, կը հագնի այն հագուստները զոր դրկած է զոքանչ մայրիկը: Մասնաւոր գէտ մը անոր գլխանոց կը պատրաստէ, վրան դասաւորելով շղարշներ, եւ գոյնզգոյն թելերէ հիւսուած պսակ մը: Օրեր առաջ պատրաստուած նուագքը, թելերով հիւսուած զանազան չոր միրգերով ու միջոցներով շրջանակուած, չորս անկիւններ մէկ մէկ խնձոր, եւ անոնց կողերէն մէկ մէկ վառուած մոմ, մէջտեղը խուցար պսակ մը, երիզուած գոյնզգոյն մետաքսէ շղարշով: (Աւանդութիւնը այս նուագքը, փեսայի նոր պատրաստուելիք օճախը կը նկատէ):

Նուագքը կը յանձնուի թիկնապահին, գոյնզգոյն մոմերու լոյսի մէջ, նոյնպէս թագաւորի այն պսակով ու շղարշով գլխարկը մինչ այդ թիկնապահը կը կրէ:

Ամէն բան զարդարուելէ վերջ, փեսային 12 մանուկները մէկ մէկ վառուած մոմ բռնած, մէջքերէն մէկ մէկ սուր, փեսան իրենց մէջ առած, թափօր կը կազմեն դէպի առագաստը, պարտուն:

Դրան առջեւ հասած ատեն, թափօրը կը դադրի.— Աստուած շնորհաւոր ընէ.

Ու թագաւորի մանկտիկ իրենց սուրեր մերկացնելով (նոյնը կ'ընէ եւ փեսան), կը զարնեն դուռն ու շեմկալը:

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ այդ հարուածով կ'ոչնչանան այն աներեւոյթ ոգիները որ կը սպառնան փեսային երջանկութեան:

Վերջապէս կը մտնեն առագաստ:

Ճեղքուելու չափ լեցուած է տունը, կը տիրէ խառնաշփոթութիւն մը, նուագողները ոտքի կ'ելլեն փեսան տեսնելու, հսկիչներ լարած են իրենց ճիպերը եւ կարգը կը վերահաստատուի:

Փեսան իր մանկտիկներով կը մտնէ շուրջպարի կարգը, անոր ազգականներն ու մօտ բարեկամները կը շարուին իր կողքին, (թագաւորի գովանդ), եւ պարը կը սկսի:

Ահա նմոյշ մը այդ պարերէն.—

Ծօկից մերեան խարափիլով շարած էր,
Քու աէրը զիս խարիպ աշխարհ տարած էր:
Իմ դարտերուն սեւ ցաւերուն դեղ չկայ,
Ես ի՞նչ էնիմ խափա փալաճ նար չկայ:
Ձէի կը սիրեմ ալամ աշխարհ իմանայ,
Դոստ խընդայ, դուշման պատռի ճռայ:
Իմ դարտերուն սեւ ցաւերուն դեղ չկայ.
Ես ի՞նչ էնիմ, խափափալաճ նար չկայ:
Մշու դաշտի դարաններ զարկած բէգ,
Ես ինչ էնիմ, սրտիկ սիրած կը պաշտէր:
Իմ դարտերուն սեւ ցաւերուն դեղ չկայ,
Ես ի՞նչ էնիմ, խափափալաճ նար չկայ:

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(3)

(Շար.)

կը կազմեն միշտ հիմը այս կարեւոր աշխատանքին, ո՞ւր է ուրեմն անոր անկը Կոմիտաս վարդապետի այնքան սիրուած պատարագին վերջ: Շատեր այս հարցումը ըրին իրենք իրենց: [illegible] պատասխանները կանխելու համար անհրաժեշտ է քիչ մը մտնել արուեստական ընդհանրութիւններու մէջ:

×

Երաժշտական թէքնիքը՝ գիտութիւն եւ զգայնութիւն է միաժամանակ կամ յաջորդաբար տրոհաբերուած նօթերու, ինչպէս նաեւ ռիթմերու եւ գոյներու, զանազան յարաբերութիւններուն, մանաւանդ անոնցմէ նորեր գիւտելու եւ արժեցնելու արուեստն է ան:

Նախնականէն մինչեւ բարդ արդիական, արուեստի գլխաւոր հանգրուաններուն կը համապատասխանեն թէքնիքի տարբեր, աստիճանաբար իրարմէ բարձր մակարդակներ:

Աւելի խոր մտածում մը, աւելի նուրբ եւ ինքնատիպ ապրում մը պէտք ունին աւելի ճկուն գործիքներու: Այդ պէտքին առջեւ երաժշտական միտքը կը կերտէ նոր առաջներ, [illegible]երու ինչպէս նաեւ տեւողութիւն[illegible] եւ գոյներու (timbre) մէջ ստեղծելով նոր եւ աւելի բարդ յարաբերութիւններ:

Նախնական մակարդակներուն վրայ թէքնիքը կը կոթնի ձայներու բնազդական կամ բնախօսական յատկութեանց: Հոս երաժշտական մտածումը տեսակ մը հասարակ տրամաբանութիւն է եւ արուեստի վայելքը՝ անկեղծ հաճոյք մը:

Աւելի բարձր մակարդակներուն վրայ, մտածումը տակաւ կը հեռանայ այդ բնական հիմերէն եւ իր իմաստը կ'առնէ նախ ընդգրկելով մեր ներքին կեանքին, մեր գործունէութեան կամ [illegible]թեան տուեալներուն ձեւերը, աւելի վերջը՝ օգտագործելով նրբագոյն եւ անտարազելի (informulable) զուգորդութիւններ.

Այսպէս, երաժշտութիւնը կը ձգտի դէպի ինքնայատուկ զատութեան մը, ուր ան պիտի կերտէ իր իրականութիւնները՝ առանց արտաքին տիպարի:

Կոմիտաս վարդապետ իր պատարագին դաշնաւորումին համար ընտրած է թէքնիքի դասական որոշ մակարդակ մը: Մայր եղանակին ընկերացող ձայները թէ՛ ազատ եւ արտայայտիչ Mélodieներ կը գծեն, թէ՛ իրենց ուղղահիգ համադրութիւններով կը կազմեն ախորժալուր դասական դաշնակները (accord): Անդրադարձումներ, canonներ կը յաջորդեն իրարու, modulationները կը գործածուին ժուժկալութեամբ եւ պարզութեամբ, վերջապէս չորրորդ - առաջին կամ չորրորդ - հինգերորդ — առաջին աստիճանի դաշնակներով եւ պատերու հաստատուն, վստահելի հիմերուն վրայ accord parfaitն իր հանգստացնող վերջակէտը կը դնէ:

Թէքնիքի այդ մակարդակին վրայ իրրեւ անկարելի է աւելի լաւը իրականացնել: Բայց կան նոր երաժշտութեան աւելի բարդ թէքնիքը եւ գեղեցկագիտութիւնը, իրենց լայն կարելիութիւններով: Գ. Պէրպէրեան այդ գիտութեամբ եւ ճաշակով կը մօտենայ մեր պատարագին:

Որքան լայն է կարելիութիւններու գետինը այնքան դժուար է ճիշդ ընտրանքը, պահելու համար մեր աւանդական thèmeերուն նկարագիրը: Հեղինակին արժանիքը հոն է մանաւանդ, ու ան կը յաջողի աւելին ու այդ նկարագիրը կուտայ ոչ թէ անվթար, այլ իր ներքին կարելիութիւններուն ազատարերումովը չէզոքուած ինքնատպութեամբ մը:

Կան երաժշտագէտներ որոնք շատ հեռուն չեն տարած իրենց երաժշտական հասկացողութիւնը եւ հաճոյք կը զգան միայն դիւրին, ծանօթ դաշնաւորումներէ, միջոցին մեզ գծագրելի երաժշտական շարժումներէ, զոր օրինակ եռակներու (terce) զուգահեռականներէն: Անոնց համար — գոնէ առաջին ունկնդրութեամբ — շփոթեցին հեղինակին արուեստը: Օրինակ, Հայր մերի — ամէնէն յաջող եւ խորապէս յուզիչ մասերէն մին — վերջաւորութեան, մինչդեռ անոնք կը սպասէին գոնէ mo - mi - uol - mոի մը հանգիստին, յանկարծ sopranoները note sensibleով մը կը խանգարէին իրենց գոհացումը: Այդ թանկագին գիւտը սակայն այնքան հրաշալիօրէն կուտար պատկերը աղօթող հոգիին՝ որ բառերէն վերջ դեռ կ'առկախուի երկինքէն

Եթէ այդպէս է, պիտի հարցնէք, եթէ հասարակութեան կարեւոր մէկ մասը պիտի չմտնակցի ամբողջական յմբռնումին, այն ատեն արուեստը ի՞նչպէս պիտի լրացնէ իր ընկերային դերը:

Հոս հարցը մեզ կը դնէ մարդկային ընդհանուր տեսքի մը առջեւ: Որպէսզի կարենայ թափանցել մեր ներքին կեանքին կամ արտաքին բնութեան գաղտնիքներուն, որպէսզի կարենայ մտնել աւելի խորերը անոնց, միտքը, ըլլայ երաժշտութեան, ըլլայ գիտութեան մէջ, կը կերտէ իր նոր գործիքները, հետզհետէ աւելի բարդ, աւելի դժուարին: Դժուարին մանաւանդ՝ այն պատճառով որ այդ գործիքները հետզհետէ կը հեռանան մեր առօրեայ կեանքին տուեալներէն: Հին երկրաչափութիւնը, պարզ թուաբանութիւնը կը կապուէին մեր սովորական երեւակայութեան, մեր ծանօթ միջոցին: Հին accordները, հին դաշնաւորումը դեռ կը կառչէին ձայներու գրեթէ բնական քաշողականութեան վրայ: Անոնց ցանցին մէջ կրնաք առնել ներքին եւ արտաքին աշխարհներու սովորական երեւոյթները, որոշ approximationով մը: Կ'ուզէ՞ք երթալ աւելի հեռուն կամ աւելի խորը, կ'ուզէ՞ք բռնել աւելի նուրբը, այն ատեն անհրաժեշտօրէն պէտք ունիք չորս տարածութեամբ կոր երկրաչափութիւններուն, մաթէմաթիքի բարդ տարազներուն կամ ձայներու նոր եւ անսովոր համադրութիւններուն:

Նեւտոն մը կամ Մոցարթ մը մասամբ բացատրելի են պարզ դիւրահասկնալի մտապատկերներով, ո՛չ այլեւս Այնշթայն մը կամ Սթրավինսքի մը:

Այսպէս, աստիճան աստիճան կը լայննայ հեռաւորութիւնը մեր առօրեայ գործունէութեան համար բաւական համարուած իմացական եւ զգացական մակարդակին եւ միւսին միջեւ ուր հասած է միտքը իր վերջին նուաճումներով:

Անհատները, իրենց կեանքի պայմաններուն ներած չափով, այդ անջրպետը մինչեւ որոշ տեղ մը կը կտրեն: Աւելի վերը անհասանելի է իրենց: Ամբողջ աշխարհներ անծանօթ կը մնան: Մխիթարական է սակայն տեսնել թէ միջակ հանդիսականներու միայն հասնողներն ալ կ'ունենան իրենց գիտական կամ արուեստի վայելքը, երբ կը գտնուին համապատասխան գործերու առջեւ եւ կը զգան իրենց հոգիին յարաբերաբար ամենալայն ապրումը:

Այսպէս կարելի է բացատրել թէ ինչու նոյն գործին առջեւ ոմանք կը խանդավառուին, շատեր կը մնան անտարբեր, իսկ ուրիշներ՝ զզուանք:

Առենն է սակայն վերադառնալու Սալ Կավօ....

Դաշնակի կտորները նուագեցան Տիկին Paulette Aubertի կողմէ:

Թերեւս հայ հասարակութեան հասկացողութեան մասին իր անվստահութիւնն էր որ քիչ մը չափազանցուած բացատրողականութիւն մը կուտար իր նուագածութեան: Այդ ջանքը կը չէզոքէր մանաւանդ Երազանքի երեք կտորներուն մէջ (Prélude, Elegantamente, Nocturne): Իսկ Sur un cheval de bois, Grotesque եւ Musique à la foire du village կը պահանջէին աւելի կայտառ, արագ, ցայտուն ոճի մը, որ թերեւս կը կարօտէր (մանաւանդ վերջինին ստուամներու եւ ռիթմականերու դժուարութեան պատճառով) յաւագոյն դաշնակային թէքնիքի մը:

Կը ճանչնաք Օր. Թորոսեանի ժողովուրդը խանդավառող ոճը: Պիտի ուզէի գիտնալ սակայն թէ Ալագեազի երգերը, մանաւանդ երկրորդը եւ չորրորդը, այսպէս տաղաւարիչ պիտի ըլլային, եթէ երգուէին աւելի [illegible] պարզութեամբ:

Հանդիսաւոր պատարագը — 6 եւ 8 ձայներով — երգելու դժուարին գործը ստանձնած էին Փարիզի ռուսական մայր եկեղեցիի երգիչները, որոնց կ'ընկերանային հայ սոլիստներ: Գեղեցիկ ձայներով օժտուած եւ մարզուած երգիչներ անհրաժեշտ էին արդարեւ արտայայտելու համար գործին խորթին նրբութիւնները: Քանի մը մանկիկ վարանումներէ զատ, ամբողջութիւնը յաջող էր, եթէ նոյնիսկ ուժերը միշտ համեմատական չէին: Աննշան փորձերու նոր շարքով մը կարելի է յաւագոյն վերարտադրութիւն մը տալ:

Մասնաւորապէս շնորհաւորելի է Օր. Ալպան, որուն ձայնը ունի արտայայտիչ ոճի մը: Շնորհալի երգչուհին ունի մանաւանդ nuanceներու ըզգացումը:

Գ. Պէրպէրեան խումբը կը վարէր յինքողութեամբ միայն, տիրական եւ արտայայտիչ ցուցմունքներով:

Կաղանդի նախօրեակին, Գ. Պէրպէրեանի երաժշտութիւնը թանկագին նուէրի մը պէս լեցուց մեր սրտերը: Անով հայ հոգին, հոգիներու փուշերուն մէջէն, հակառակ հազար փուշերու, անգամ մը եւս կ'երկարէ իր ծիլն ու ծաղիկը, չորցած ճիւղերէն վեր, մինչեւ ազատ մակերես՝ ուր կը փթթին Մտածումի նոր վարդերը:

ԱՐՄԷՆԱԿ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

« ՅԱՌԱՋ » ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տիկին Ա. Սահփանեան մէկ տարեկան « Յառաջ » կը նուիրէ Տիկին Էլիզ Քէչիչեանի, Արժանթէօյ:

ՃՈՄՍԵՐ

Ֆրանսայի ճիգը

Ֆրանսական խորհրդարանը արագօրէն վերջացուց 1939 տարուան նախահաշիւի քննութիւնը, եւ թէ՛ Երեսփ. Ժողովը եւ թէ՛ Ծերակոյտը, նստաշրջանի փակումէն առաջ ցերեկ ու գիշեր նիստ գումարելով, քուէարկեցին Տալատիէի կառավարութեան մշակած նախահաշիւը իր ընդհանուր ձեւին մէջ:

Այս նախահաշիւով, որ օրինական կը դարձնէ ելմտական նախարար Րէյնոյի կեանքի կոչած հրովարտակ-օրէնքները, Ֆրանսա ուշադրաւ ճիգ մը գործ կը դնէ ելմտապէս կարգի դնելու իր տունը, ինչպէս նաեւ տնտեսական վերելքի հեռանկար մը կը բանայ երկրին առջեւ: Այս քայլերու առթած վստահութեան հետեւանքով է, որ Ֆրանսայի տնտեսական կացութիւնը չափով մը սկսած է բարուոքիլ եւ Ֆրանքը, որ ամէն օր տատանմանաբար անկում կը կրէր միջազգային շուկային մէջ, այժմ ամուր է եւ ֆրանսական դրամագլուխը, որ միլիառներով փախած էր երկրէն, սկսած է արագօրէն վերադառնալ:

Այս վերելքը անվիճելի նշան է, թէ Ֆրանսական Հանրապետութիւնը վերականգնումի, վերանորոգման ճամբու մը մէջ կը մտնէ, քանի մը տարիներու անտնտեսական ու ընկերային փորձարկութիւններէ ետք:

Այժմ արդէն Ժողովրդական ճակատը չկայ: Եւ Երեսփ. Ժողովէն ներս ձեւաւորուած է նոր մեծամասնութիւն մը, որուն կը կոթնի Տալատիէի կառավարութիւնը, ընդդիմադիրի դիրքին մէջ դնելով Ընկերվարականներն ու Համայնավարները, որոնք դեռ երէկ Ժողովրդական Ճակատի հիմնաքարերն էին:

Եւ մինչ Ընկերվարական կուսակցութիւնը իր համաժողովին մէջ խաղաղութեան հարցին շուրջ բիւզանդական բանավէճեր կը յարուցանէ ու Պլումեան կամ Փոլ Ֆորեան թեւերու կը բաժնուի, անդին կեանքը իր ընթացքը կը շարունակէ, նորակազմ մեծամասնութիւն մը խորհրդարանէն ներս զօրավիգ կը կանգնի կառավարութեան եւ դէպի ընդդիմադիրի աթոռները կը քշէ երէկուան իշխանաւորները:

Այս երեւոյթը խիստ յատկանշական է՝ քաղաքական տեսակէտով: Կը նշանակէ թէ ֆրանսական քաղաքացին կ'ըմբռնէ կացութեան ծանրութիւնը, մանաւանդ արտաքին քաղաքականութիւնը յուզող հարցերու մէջ: Կը նշանակէ՝ Ֆրանսացին կը զգայ թէ Եւրոպայի մէջ շուրջ ու ծանրակշիռ խնդիրներ կը դառնան, կայսրութեան շահերը շօշափող իրադարձութիւններ տեղի կ'ունենան, քարտէսներ կը փոխուին, դաշնագիրներ կ'անտեսուին, նոր սահմաններ կը գծուին, եւ թէ անհրաժեշտ է որ ինքն ալ իր տունը կարգաւորէ, ներքին ճակատի մէջ ամուր ըլլայ, շատ աշխատի ու շատ արտադրէ, մանաւանդ բիւզանդական վէճերով ու ակադեմական ամուլ հակաճառութիւններով ժամավաճառ չըլլայ:

Այս գիտակցութեան արդիւնք պէտք է նկատել խորհրդարանի մէջ Տալատիէի կառավարութեան գտած նոր յենարանը: Ձախակողմը, որ քանի մը տարիէ ի վեր իր ձեռքին ունէր իշխանութիւնը, չկրցաւ պահել ներքին միութիւն մը, իբրեւ հետեւանք համայնավարներու ցանած սերմերուն:

Ա. ՆԵՍԱՐ

Հայկական արկածախնդրութիւն մը եւ Փրֆ. Եօրկա

ԽՄԲ.— Ռումանիոյ նախկին վարչապետ Եորկա զարմանազան պատմութիւն մը կը պատմէ իր յուշերու վեցերորդ հատորին մէջ, որ լոյս տեսաւ վերջերս.—

Փարիզ, 9 Յունուար 1931.— Հայ փաստաբան մը, ֆրանսական քաղաքացի, կ'այցելէ ինծի գաղթականի մը հետ՝ որ այս միջոցին կառաժի մը տէրն է հոս՝ Փարիզի մէջ.

Հայրենիք մը կ'ուզեն անոնք Կիլիկիոյ մէջ, հին Հայաստանը անկարող ըլլալով դիմանալ ռուսական ովկիանոսին մէջ, այնքան մեկուսի վայր մը, հեռու օժանդակող Եւրոպայէն: Կը խորհին Կիլիկիան գնել Թուրքերէն, որոնք իբրեւ թէ ծանր տագնապի մը մէջ են այսօր: Նոյն իսկ կ'ըսեն թէ որբեր, ցրուած տասնեակ հազարներով եւ պարզ հոգիներ կ'ուզեն տարածել հայկական այս խնդիրը յուսահատ ձեռնարկներով, ինչպէս այրելով քաղաքներ, ծաւալուն մահափորձերով, եւայլն, որովհետեւ այլեւս ոչինչ ունենալով կորսնցնելիք՝ սիրով պիտի զոհեն իրենց կեանքը:

Կ'ըսեն թէ այս բանին համար դրամ պէտք է իրենց եւ կը խորհին այցելել մեծահարուստ Կիւլպէնկեանի մասին: Կը մտածեն ազգային կոմիտէ մը կազմել որուն միանան օտարներ ալ ինծի պէս, որոնք համակրութիւն ցոյց տուած են իրենց ազգին եւ որոնք տրամադիր են ժամանակ զոհել այդ բանի համար. իբրեւ թէ ես պէտք է զատեմ ու հաւաքեմ հայրենասէրները:

Կը պատասխանեմ անոնց թէ Թուրքիոյ ներկայ հոգեբանութեամբ կարելի չէ ոեւէ բան յուսալ անոնցմէ (կը խօսէին Սուրիայէն 200.000 հոգի ներգաղթի մասին առաջին առթիւ). Երբ անոնք կը յայտնեն թէ թուրք բնակչութեան երեք քառորդը ներկայ ռէժիմին հակառակ է, կ'ըսեմ իրենց թէ ցորչափ Մուսթաֆա Քէմալը գոյութիւն ունենայ, իր գործը, որուն ուժ պիտի տան նորդպրոցէն ելլողները, պիտի պահպանուի ոեւէ գինով, ինչպէս տեսնուեցաւ յետպատերազմեան վերջին փորձերուն առթիւ: Զի բաւեր որ տագնապ գոյութիւն ունենայ, պէտք է որ մարդիկ այդ տագնապը զգան: Կը զգա՞ն աւելի Հունգարները, որոնք իրենց վերջին դրամը կը ծախսեն Ս. Ստեփաննոսի թագաւորութիւնը վերականգնելու: Եղեռնագործները շուտով պիտի խեղդուին, իսկ անոնց արդիւնքը պիտի անհանգստացնէ բոլոր այն ազգերը որոնք պահպանողական ռէժիմներու տակ մտահոգուած են խաղաղութեան եւ կարգի պահպանումով:

Հանրապետական Ֆրանսան նոյնիսկ կարծիքի [illegible] մը չպաշտպանեց Սպանիոյ յեղափոխական շարժումը: Ոեւէ քաղաքական փորձ որ չի յաջողիր, ազգ մը էն ետեւ կը դրէ: Գառարատ բարոյապէս աջակցելու, չեմ կրնար ընդարձակ եւ մնայուն օգնութիւն մը ընծայել կապուած ըլլալով իմ երկրիս շահերուն հետ:

Կը խնդրեն որ գրեմ Նորատունկեանին որ կրնայ համոզել Կիւլպէնկեանը: Այդ բանը կ'ընեմ նոյն իրիկունն իսկ:

Փարիզ, 14 Յունուար 1931.— Ռումէն դեսպանատան մէջ, Զէկիանու եւ տիկինը լաւ ընդունելութիւն կ'ընեն, կը ճաշենք Զօր. Փրեսանի, Տիկին Փրեսանի, քանի մը Ռումէններու եւ Զօր. Կուռոյի հետ միասին: Այս վերջինը տպաւորութիւն կը ձգէ իր վճիտ ու վառվռուն աչքերով եւ իր անդամատ թեւէն կախուած պարապ թեղանիքով: Կը խօսինք քաղաքագէտներու մասին եւ ան կը քննադատէ անոնց ժամանակցութիւնը բանակին. Կ'ըսէ թէ մերժած է ինքն ալ այսինչ կնոջ մօտ երթալ՝ գերման գրաւման ատեն անոր բռնած դիրքին պատճառաւ: Անոր լուսանկարը տեսած էր գերման սպաներու հետ մէկտեղ:

Կը յիշեցնեմ իրեն Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ պարագան, եւ ինծի կ'ըսէ թէ այս վերջինը պիտի պահպանուէր եթէ դաշնագրին մէջ մտած ըլլար: Մուստաֆա Քէմալի ռէժիմը բացարձակապէս ազգային ռէժիմ մըն է որ կը խլէ Հայերէն ամէն յոյս: Դիւանատունը «երկրորդ կուսակցութիւն» մը հիմնելու փափաքով, Փարիզի դեսպանատան պաշտօնէէն կանչեց Ֆէթհի պէյը: Բայց երբ տեսնուեցաւ որ ամէն մարդ կը ծափահարէ զայն, գաղափարը ջուրը ինկաւ:

1932 Յունուար 15.— Զօր. Ամպալինծ կը պատմէ սովիէթներու կողմէ եղած փորձը Քոնսթանցայի մէջ ձերբակալելու եւ սպաննելու Հայ մը: Այն խնդրին հետ կապուած է Պուլկարիայէն ցլուած արտասահմանէն կնոջ մը պարագան: Կ'ըսեմ որ վտարուի այս կասկածելի մարդը: (Ակնարկութիւնը կը վերաբերի Աղաբէկովի)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Գալ տարի Օգոստոսին Մոսկուայի մէջ կը բացուի Խորհ. Միութեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսը, որու կը մասնակցին բոլոր հանրապետութիւնները, ինչպէս Հայաստան:

Այսպէս, ցուցահանդէսին մէջ Հայաստան պիտի ունենայ մասնաւոր տաղաւար մը, որու նախագիծը պատրաստած է ճարտարապետ Կ. Ս. Հալաբեան:

Տաղաւարը հայկական ոճ ունի, կը բաղկանայ երեք դահլիճներէ, — առաջին դահլիճը, 390 քառակուսի մեթր ընդարձակութեամբ, պիտի ցուցադրէ Հայաստանը ցարերու եւ Դաշնակցական տիրապետութեան օրով՝ բուն բոլշեւիկներու, եւ կողքին՝ Հայաստանը բոլշեւիկներու օրով,— արդիւնաբերութիւն, առողջապահութիւն, մշակոյթ եւ կրթական կեանք, հին եւ նոր գիւղը: Մասնաւոր բաժին մը խաղողի եւ պտուղի մշակութեան:

Երկրորդ դահլիճը, 170 քառակուսի մեթր ընդարձակութեամբ, պիտի ցուցադրէ անասնապահութեան կատարած նուաճումները: Երրորդ դահլիճը՝ ցորենի, բամպակի, ծխախոտի մշակութիւնը:

Տաղաւարին շուրջ պիտի տնկուին ծառեր՝ կանանչազարդութեան համար,— դեղձի, ծիրանի, որթատունկ, տանձենի, խնձորենի եւ այլազան ծաղիկներ: Այս ծառերը պտուղ պիտի տան ցուցահանդէսը բացուած ժամանակ: Տաղաւարին մէջ պիտի ծախուին Հայաստանի պտուղներն ու ըմպելիները: Դահլիճներուն յատակը պիտի ծածկուի հայկական մարմարով: Տաղաւարին ձեւաւորման աշխատանքները յանձնուած են ճարտարապետ Ս. Սաֆարեանին: Հայկական ցուցահանդէսին տնօրէն նշանակուած է Ժ. Գրիգորեան:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՓԱՇԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԽԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Պուխարա հասնելէն ի վեր, Էնվէր փաշա կը հետապնդուէր լրտեսներու կողմէ, որոնք տեղեկագիրներ կուտային անոր ընդունած անձերու մասին: Պուխարայի ազգայնականները կը խորհէին թէ Էնվէր փաշա ռուսերուն կողմէ ղրկուած լրտես մըն էր: Իրաւ է որ, ընդհանուր պատերազմի ատեն փաշան համաթուրանական սկզբունքներուն կը հետեւէր, սակայն հիմա պարտուած հրամանատար ու քաղաքական ապաստանեալ մը կը նկատէին զայն: Ու իրարու կ'ըսէին. «Եթէ այսպէս չըլլար, Ռուսերը կարեւորութիւն չէին տար անոր: Եթէ բոլշեւիկներուն տեղը չըլլար, երկրէն դուրս կը հանէին զայն»:

Վերջին գումարումի մէջ Էնվէր փաշա ըսած էր. «Բանը բանէն անցած է: Ընելիք գործ չկայ: Շատ ուշ մնացինք»: Էնվէր փաշայի համախոհ Պուխարայի երիտասարդներ պաշտօ-խան չտուին: Էնվէր փաշա, որ զօրքին վրայ ծալլապատիկ նստած էր երկար ատեն, թմրած ոտքերը շփելէ յետոյ ըսաւ.

«Ռուսերը զիս լրտեսել կուտան, ինչ որ անբնական է. Անոնք քայլ առ քայլ կը հետապնդեն մեր շարժումները: Աւելի զատ, անոնք չեն ուզեր որ երկար ատեն մնամ հոս»:

Շատ ճիշդ էր այս խօսքը: Արդարեւ, խորհրդային վարիչները, Էնվէր փաշայի ըսած էին Մոսկուայէն մեկնած ատեն. «Կը կարծենք թէ ձեր Պուխարա բնակութիւնը շատ երկար չպիտի տեւէ»: Այս խօսքին իմաստը բացայայտ էր:

Յետոյ Էնվէր փաշա այդ գումարման մէջ սա յայտարարութիւնը ըրաւ. «Լաւ պիտի չըլլայ երկար ատեն հոս մնալ»: Ներկաներէն մէկը առաջարկեց հարկ եղած ծրագիրը պատրաստել ու գործի սկսիլ: Էնվէր փաշա սա պատասխանը տուաւ.— «Լա՛ւ, բայց մեր ընկերներէն ոմանք կ'առաջարկեն Աֆղանիստան երթալ ու գործի լծուիլ: Արդեօք ի՞նչ կայ Արեւելեան Պուխարայի մէջ: Չե՞նք կրնար բան մը ընել»:

Այդ պահուն, Սամի անուն մէկը յայտարարեց. «Էնվէր փաշա, քանի մը անգամ ձեզի ըսի. Արեւելեան Պուխարայի մէջ փոքր կազմակերպութիւն մը իսկ չկայ: Յետոյ, հոն շատ աշխատելու ենք: Մինչդեռ, 1910էն իվեր, Նէյսիւսնի շրջանակին մէջ կը պայքարիմ: Շատ լաւ կը ճանչնամ այդ տեղերը եւ հոն գտնուող մարդիկը: Ոչ թէ ձեզի պէս անուանի ու փառաւոր հրամանատար մը, այլ ոեւէ անձ կրնայ տարիներով կռուիլ թշնամիին հետ, ու Թրքիստանը գրաւել: Սակայն շատ դիւրին պիտի ըլլայ ամբողջ Թիւրքեստանի ազատագրումը ձեռք բերել, եթէ երբեք մեր գլուխը գտնուի ձեզի պէս դիւցազն հրամանատար մը: Ո՛վ փառայեղ հրամանատար, իրականութիւնը պիտի տեսնէք, հոն հասնելնուդ պէս»:

Այս խօսքերը յուզման մատնեցին Էնվէր փաշան: Որովհետեւ Թուրքիայէն հեռանալէն ի վեր, փաշան այդպիսի խօսք մը չէր լսած: Իր աչքերը շողացին իսկոյն, ու ոտքի ելաւ երիտասարդական աւիւնով մը: Ունկնդիրներն ալ ոտքի ելան: Էնվէր փաշա իր ձեռքը բարձրացնելով յայտարարեց.

«Աստուծոյ հրամանով պիտի ըսկսինք այս գործին, Աստուծոյ շնորհիւ պիտի յաջողինք մեր պարտականութեան մէջ: Մենք միջոց ենք միայն: Եթէ կարենանք բան մը ընել Թուրքեստանի համար, իսլամական երկիր մը ազատած պիտի ըլլանք. յետոյ ինծի համար մեծ հաճոյք մը պիտի ըլլայ մեր նախահայրերուն հայրենիքը փրկել օտարներու ձեռքերէն: Հոս ընելիք գործս է ձեռքս եկած օգնութիւնը ընել: Մեր նպատակակէտն է նախ երկիրը մաքրել օտարականներէն, ու յետոյ իսլամներուն միջեւ կատարեալ միութիւն հաստատել, Թուրքեստանի մէջ իսլամ պետութիւն մը վերականգնելու համար: Պարտաւոր ենք այսպէս ընել: Որովհետեւ ծաւալապաշտները եւ ուրիշ թշնամիներ այս երկիրը նուաճելու կ'աշխատին: Մեր պարտականութիւնն է անոնց ցոյց տալ թէ ո՛րքան դժուար է այդ գործը»:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ Կ'ՈՒԶԷ ԿՌՈՒԻԼ ԹՈՒՐՔԵՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Էնվէր փաշա դողդոջուն ձայնով մը շարունակեց իր խօսքը. «Մեր նպատակակէտը ազատութիւնն է: Մեր պարտականութիւնն է Թուրքեստանի ազատագրութիւնը ապահովել: Ազատութենէն եւ անկախութենէն զատ ուրիշ նպատակ չունինք: Եթէ այս նպատակին համար չկռուինք, վաղը մեր զաւակներուն պիտի ձգենք այնպիսի երկիր մը, ուր երբ գերի պիտի տապալին անոնք: Այսօր մեր ընելիքը սա է. ազատութիւն կամ մահ»:

Այս խօսքերէն յետոյ կացութիւնը պարզուած էր այլեւս: Պայքարը պիտի սկսէր: Էնվէր փաշա պանդուխտ երթալուն պէս, Թիկնապահ հրամանատարին իմաց տուաւ որ մէկ քանի օրէն Աֆղանիստան պիտի մեկնի:

Էնվէր փաշա անգամ մըն ալ իր ծրագիրը քննեց: Քիչ մը ետքը իր քով եկող Թիկնապահը նամակ մը տուաւ անոր: Օսմ. բանակի նախկին գնդապետ Հասան պէյ, որ Շիրապատի հրամանատար էր, այդ նամակով Աֆղանիստան կը հրաւիրէր Էնվէր փաշան: Զինք ալ տրամադրած էր փաշային: Պուխարայի ամբողջներուն մէկ դուռը բաց ըլլալուն, Էնվէր փաշա հոնկէ դուրս պիտի ելլէր, Շիրապատ երթալու համար: Փաշան շատ գոհ մնաց իրեն եղած հրաւէրէն, ու իսկոյն կանչել տուաւ Հաճի Սամին, որ խնդրէն տեղեկութիւն ունէր արդէն, եւ գնդապետ Հասան պէյի հետ համաձայնած էր փաշայի փախուստի մասին: Հաճի Սամի եւ Էնվէր փաշա երկարօրէն տեսակցեցան: Փաշան ըսաւ թէ ստիպուած էր շատ շրջահայեաց գտնուիլ, նկատելով որ Պուխարայէն իր հեռացումը բոլշեւիկներու կողմէ ըմբոստութիւն մը կրնար նկատուիլ: Հաճի Սամի յայտարարեց. «Դուք որ Սահմանադրութիւնը ոչինչէն ստեղծող հրամանատար մը, դիւցազն մըն էք, Թուրքեստանի անկախութիւնն ալ մեզի պիտի պարգեւէք: Ինչո՞ւ կը մտահոգուիք: Մենք չենք վախնար, այլ օտար վարչութեան տակ ապրելէ կը վախնանք»:

(Շար.)

(13)

րը չեն կրնար անտարբեր մնալ իրաւունքի բռնաբարման հանդէպ, ուր որ ալ պատահի: Անոնք չեն կրնար թոյլ տալ որ յարձակումներ կատարուին քոյր ազգերու դէմ: Պատերազմը, որ կը սպառնար աշխարհը շրջապատել բոցերով, տեղի չունեցաւ, բայց հետզհետէ բացորոշ կ'երեւայ թէ խաղաղութեան պահպանումը ապահովուած չէ: Մեր բոլորտիքը կատաղի պատերազմներ կը մղուին տասնց յայտարարութեան: Ճակատագրական ընթացք մը կը ստանան զինարշաւը եւ տնտեսական մրցակցութիւնը: Մեր շուրջը կը բարձրանան նոր սպառնալիքներ զինուորական եւ տնտեսական յարձակումներու: Արտասահմանէն եկած փոթորիկներուզգակիկը սպառնան այն երեք հաստատութեանց որոնք անհրաժեշտ են Ամերիկացիներուն, այսօր ինչպէս միշտ: Առաջինը՝ կրօնն է, աղբիւրը միւս երկուքին, երկրորդը՝ ժողովրդապետութիւնը, երրորդը՝ միջազգային ուղղամտութիւնը:

Նախագահը մանրամասնելով դիկտատուրաներու ստեղծած վտանգները, երկու անմիջական միջոցներ կը տեսնէ, անոնց դէմ պայքարելու համար.— 1. Փոխել չէզոքութեան օրէնքը: 2. Զօրացնել երկրին պաշտպանութիւնը: «Մենք սորվեցանք թէ երբ չէզոքութեան օրէնքներ կը հրատարակենք, անոնք անհաւասար եւ անարդար հետեւանքներ կրնան ունենալ: Կրնան աջակցութիւն ընծայել նախայարձակին եւ զայն զլանալ զոհին: Պէտք չէ թոյլ տանք որ յարունակուի այս վիճակը: Գալով ազգային պաշտպանութեան, 1931էն իվեր շատեր այն յոյսին կառչած էին թէ մարդկութեան հիմնական պարկեշտութիւնը պէտք է պաշտպանէ անոնք որ պատրաստ չեն: Շատ բան փոխուած է անկէ ի վեր: Եւ այսօր մենք աւելի իմաստուն ենք եւ տխուր»:

Ներքին քաղաքականութեան վրայ խօսած ատեն, Նախագահը թուեց դիկտատուրայի չարիքները եւ շեշտեց.

«Դիկտատուրան ունի գին մը զոր ամերիկեան ժողովուրդը երբեք պիտի չվճարէ: Դիկտատուրա հաստատել՝ կը նշանակէ վրայ տալ հոգեկան արժէքները, խղճի ազատութիւնը եւ ուրիշ բարիքներ: Եթէ, այդ գինէն խուսափելու համար հարկ է ծանր տուրքերու ենթարկել իմ եկամուտներս եւ ժառանգութիւնս, ես յօժարութեամբ կը վճարեմ այս տուրքերը, իբրեւ փրկագին, որպէսզի իմ զաւակներս եւ ես կարենանք շնչել ազատ երկրի մը ազատ օդը»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ լրտես մը, Հէյմութ Կրունպէրկ, Նանսիի զինուորական ատեանին կողմէ: Ձերբակալուած էր 1938 Սեպտ. 28ին, երբ թանկագին տեղեկութիւններ կը հաղորդէր ազգ. պաշտպանութեան մասին: Միեւնոյն ատեն 20 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ ուրիշ լրտես մը, չուէտացի Լանտէն:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ընդհ. գործադուլ հռչակուեցաւ արաբ առեւտրականներու կողմէ: Միւս կողմէ կը շարունակուին խռովութիւնները:

ՔՈՐՍԻՔԱՅԻ ոստիկանութեան պաշտօնեաները հրաժարեցուց Աշխատանքի Դաշնակցութենէն եւ կը պահանջեն ազգ. սէնտիքա մը կազմել:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնականները 30 քիլոմեթր հեռու են Թարրականայէն, իսկ 600 քիլոմեթր՝ Պարսելոնայէն: Կռիւները կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ:

ՃԱՓՈՆԻ դահլիճը հրաժարած ըլլալով, նոր կառավարութիւնը կազմելու պաշտօնը յանձնուեցաւ իշխան Քոնոյի, որ 73 տարեկան է: Կը կարծուի թէ նոր դահլիճը փափկութիւններ պիտի կատարէ չինական քաղաքականութեան մէջ: — Չինացիները Շանկայի մէջ վիրաւորեցին Ճափոնի ամէնէն ճարպիկ լրտեսուհին, որ այնքան շանդալից գործեր կատարած էր, իբրեւ նոր Մաթա Հարի:

ԼՈՆՏՈՆԻ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐԸ նոր ցոյց մը կատարելով, փորձեցին Լորտերու ժողովարանը մտնել չորեքշաբթի օր, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց:

ԵԼՄՏԱԿԱՆ նախարարութիւնը երեք նոր հրամանագիրներ հրատարակեց, որոնց շնորհիւ տուրքի կրճատումներ կը կատարուին եւ ուրիշ դիւրութիւններ կ'ընծայուին, տնտեսական գործունէութեան զարկ տալու համար:

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկին Սերոբէ Զարիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մնակ Սէմէրճեան եւ զաւակունք, Տիկին Աւօա Սէմէրճեան (Ցունաստան), Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Սէմէրճեան եւ զաւակունք (Ցունաստան), այրի Տիկին Աբեղ Սէմէրճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Սէմէրճեան (Ցունաստան), Տէր եւ Տիկին Տօնիկ Տիղճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Բարեկամ Բարեկամեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Հայրապետեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Քիաթիպեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Շահպազեան եւ Գ. Ցովհաննէս Զատիկեան կուգան իրենց շնորհակալութիւնները յայտնելու ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով կամ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին իրենց սիրելի փոքրիկին՝ ԱԶԱՒՆԻ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Պարահանդէս ճաշկերոյթ Նոր Տարիի առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀՕՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ութէն մինչեւ ցերեկ

43, Rue François Gerard, Paris Métro: Eglise d'Auteuil

Մուտք՝ 5 ֆրանք

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Ֆ. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ, 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ: Երգ, արտասանութիւն եւն փոքրիկներու կողմէ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

Ֆ. Կ. Խաչի Սարսէլի Մասնաճիւղին կողմէ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ 12

Սալ տը Նոռի մէջ, 81 Rue de Paris, Սարսէլ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կը նուագէ թաւիստ Արզար, հայկական եւ կովկասեան պարեր վրացի Կինտոյին կողմէ:

Մուտք՝ 8 Ֆրանք

Փոքրիկներու համար մինչեւ 10 տարեկան 4 Ֆրանք:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Կոչ եւ Ծանուցում

Դ.Ա.Լ.Ե.Ո ԿՈՄԻՏԷՒ «Սէրմեա» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Յուսինէ» ակումբին մէջ:

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ «Արամ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 6 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԳՈՒԱԼՈՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. Ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԷ «Անտօք» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 7 Յունուար Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը: Ներկայանալ անպայմանօրէն: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԳՐՄՈՆԻ «Զաւարեան» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2ին «Վարանդեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆԻ պատանիներու ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին:

Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր ԱԶԳԻՆ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Մ. ՎԼՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ուկրանիա եւ ուկրայնական հարցը»

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավնիւ Ա'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԽՇՄԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ «Իտալիոյ Ձգտումները Միջ. Արեւելքի մէջ»:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ

Ա. մրցանակ Մարսէյլի պետական երաժշտանոցէն

(Grand prix Wicart)

7 Յունուար, Շաբաթ ժամը 21ին, Salle Emile Zola

Մուտք՝ 4, 6 եւ 10 ֆրանք

ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ - ԺԷՐՕՄի «Հայաստան» Ենթակոմիտէի վարչութեան կողմէ Ամանորի առթիւ, 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 2, Սէն - Ժէրոմի Պար Թապայի եաեւի սրահը: Կը հրաւիրուին ընկերները իրենց ընտանիքներով:

ԽՆՋՈՅՔ—ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7, ընկերուհի Մալխասեանի բնակարանը 21 Sentier de la Roue, Bagneux:

Կը խօսի ընկերուհի Հ. ԽԱՆԴԿԱՐԵԱՆ. Նիւթ՝ «Հայ կնոջ հասարակական կարգավիճակը»:

Գեղարուեստական բաժնին կը նուագէ թաւիստ ԳԱՐԵԳԻՆ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ԱՌԹԻՒ

Ֆ. Կ. Խաչի Գուվվար Օտտոյի Մասնաճիւղին կողմէ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Շըմէն տը լա Մասորակ, Պոլ Էնթէրնասիոնալի սրահը:

Կը հրաւիրուին ընկերուհիները եւ համակիրները:

Մուտք 3 Ֆր., փոքրիկներուն՝ 1 Ֆր.:

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ի գիտութիւն բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցանենք թէ յառաջիկայ Ծննդեան տօնի առթիւ եկեղեցական պաշտամունք կը կատարուին Շավիլի եկեղեցիին մէջ օրը օրին:

Հինգշաբթի, 5 Յունուար Ճրագալոյց: Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 16.30: Ուրբաթ, 6 Յունուար, Ս. Ծնունդ, Սկիզբ ժամերգութեան՝ 8ին, Պատարագ՝ 10ին: Շաբաթ, 7 Յուն., Մեռելոց, սկիզբ. 8ին, Պատարագ՝ 10ին: Երգեցողութիւնները կը կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Բագրատեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյս նորակազմ դասին:

Հոգաբարձութիւն

Շավիլի եկեղեցւոյ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ թաղականութիւնը կը ծանուցանէ թէ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 5ին Խթումի առթիւ Թաղիս եկեղեցիին մէջ գիշերային Ս. Պատարագի արարողութեանց պիտի նախագահէ Տ. Զգօն վարդապետ Ցակոբեան, եւ օծումը պիտի կատարուի Զարխափան Ս. Աստուածածնայ պատկերին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Շահլամեան ընտանիքին, ընկ. Գօգոս Հիւսեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն, ողբացեալ ընկ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ ողբալի եւ կսկծալի մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԹԵՒԱՆԵԱՆ ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ 8 Յունուար, Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժօն, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ-Պատարագ հանգուցեալ ՏԻԳՐԱՆ ԹԵՒԱՆԵՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Թրիմեան» սրահին մէջ: Ներկայանալ անպայմանօրէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. Ընկերակցութեան գիշերային դասընթացքին հետեւող աշակերտներու տարեկան հանդէսը՝ 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ ետք, Բարեգործականի Տան մէջ, 22 Rue Petit St. Jean: Կը հրաւիրուին ծնողները եւ հայ հասարակութիւնը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Գանձակեցի Գաբրիէլ Դանիէլեան որ 12 տարի առաջ կը բնակէր Գրուզնին (Նիւ Եորք): Երկու տարի առաջ մեկնած է Ֆրանսա: Կը կարծուի թէ այժմ կը գտնուի Մարսէյլ կամ շրջակաները. Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի խմբագրութեան կամ T. Aghamalian, 1634 Wilshire Bld., Los Angelos, Cal. U. S. A.:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Գորտոյի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին Սրնոն

Հ. Յ. Դ. «Քարսեղ Շահպազ» ակումբին մէջ

Մասնակցութեամբ «Սունդուկեան» թատերախումբին եւ ղեկավարութեամբ Պ. Վ. Ս. Պաղտասարեանի

Կը ներկայացուի ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մուտք՝ 4 եւ 3 Ֆր., փոքրերու 1 Ֆր., միութեան անդամներու համար ձրի

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵՄԲ ԴԵՐԱՍԱՆ Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Էմիլ Զոլա սրահին մէջ:

Աշուղ - Ղարիբ (երաժշտ. տրամ չորս արար):

Գիները ժողովրդական. Արեւելեան օրքէսթր

ՍԷՆ - ՇԱՄՕՆԻ ՄԷՋ.— 15 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Մայաթ. Կրթ. Միութ. սրահին մէջ

Աշուղ Ղարիբ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին:

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻԻ ՄԷՋ.— 29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին: Ակամայ բժիշկը:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 7 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI 7 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3932

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒ ԿԸ ՀԱՒԱՔԷ...

Դեռ շատ չըներ որ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ նախորդ վարչապետը, Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ. Բայց արդէն տիրապէս ձեռք առած է ներքին թէ արտաքին գործերը, ինչպէս կ'ապացուցանեն շարք մը վճռական տնօրինութիւններ:

Նոր նախագահը մեղրալուսնի օրերը անցընելէ անմիջապէս վերջը, ձեռնարկեց շարք մը գործավարներու եւ կուսակալներու փոփոխութեան: Տեսակ մը քաղաքավարի հրաժարեցում, որ կը շարունակուի մինչեւ հիմա:

Այսպէս, դահլիճը փոխուեցաւ գրեթէ կէս առ կէս: Տարբերով ճարպ կապուած կուսակալներ եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներ տեղափոխուեցան կամ բոլորովին արձակուեցան: Ուրիշներ ալ կը դողան իրենց աթոռներուն վրայ:

Ուրիշ նշանակալից քայլ մը եւս առաւ Իսմէթ Ինէօնիւ. ասպարէզ կանչել այն երեւելիները որոնք իրենց պատեանին մէջ քաշուելու հարկադրուած էին, վերջին 8 - 10 տարիներու ընթացքին:

Այդ ականաւոր դէմքերէն շատերը միեւնոյն ատեն ընտրուեցան երեսփոխան, մինչ «միաձայնութեամբ» (Զօր. Քեազիմ Գարապէքիր, Լոնտոնի նախորդ դեսպանը, Ֆէթհի, ծանօթ հրապարակագիր Հիւսէյին Ճահիտ եւն.).

Եւ այժմ կանգ առնելով միայն այս երկու տնօրինութեանց վրայ, կը հետեւի թէ Թուրքիոյ նոր նախագահը ոչ միայն կը ձգտի ամրապնդել իր իշխանութիւնը, բացարձակապէս հաւատարիմ տարրերով, այլեւ համախմբել բոլոր պիտանի ուժերը:

Արդէն ցնծագին կանչեր կ'արձակեն անոնք որ նորէն լոյս աշխարհ հրաւիրուած են, տարիներով անշարժութեան դատապարտուելէ վերջ:

Այս հրաւիրեալներէն Հիւսէյին Ճահիտ, երբեմնի Թանին իթթիհատականը, որ յօդուած գրելու իրաւունքէն անգամ զրկուած էր, փառաբանական տողեր կը հիւսէ ի պատիւ Իսմէթի, իր սեփական թերթին մէջ: Ոչ մէկ դիտողութիւն, այլ միայն գովեստ, անոր նախագահական ճառին առթիւ: Օրինակ.

— «Երբեք չեմ կասկածիր որ եթէ հարկ ըլլայ, ամբողջ թուրք ազգը, իր բոլոր ունեցածովն ու կեանքովը, սահմանի մը վրայ, ցարդ այս ազգին պատմութեան մէջ չտեսնուած արագութեամբ եւ փափաքով պիտի կրնանք հաւաքել»:

Երբ Իսմէթ Ինէօնիւի բերնէն այս ապահովութիւնը կը լսենք, մեզի համար պարտականութիւն մը կը դառնայ մեր հոգիին ամբողջ հուրովը զինքը վաւերացնել եւ հաստատել: Ցարգելի Իսմէթ Ինէօնիւի քաղաքական կեանքին մէջ իր յաջողութիւնները ապահովող գաղտնիքներէն մէկը՝ բոլորին հասկնալի լեզուով եւ դատողութեամբ մը խօսիլ գիտնալն է: Արդարեւ, մեր Հանրապետութեան նախագահը որ ազատական լեզուով մը կը հասկցնէ թէ երկրին մէջ բոլոր հայրենակիցները արդարութեան սահմանին մէջ պիտի օգտուին հիմնական օրէնքի ապահոված իրաւունքներէն, երբ, արտաքին յարաբերութեանց մարզին վրայ, հայրենիքին պաշտպանութեան խնդրին կը փոխադրէ իր խօսքը, նախընտրած է, բացարձակ սկզբունքներէ աւելի, խօսիլ Թուրքին հասած փառապանծ վիճակին, ազգին զոհողութիւններուն եւ հերոսութիւններուն վրայ: Որովհետեւ, այսօր, քաղաքական աշխարհի մէջ համատարած կերպով հասկնալի լեզուն միայն ա՛յս է»:

Ազգային ճակատի փորձ մըն ալ այս, իբրեւ տրամաբանական հետեւանք աշխարհի ընդհանուր կացութեան:

Ուրիշ երեւելի մը, Զօր. Քեազիմ Գարապէքիր, «Հայաստանի յաղթականը», ոտքը գետնէն կտրած, աւոր անոր կը ցուցնէ իր բնակարան - թանգարանին ամէնէն թանկագին գոհարները.

— «Այս տեսածդ այն մետաքս դրօշն է զոր պարզեցինք Կարսի ամրութեան վրայ... Այս այն կաղամարն է զոր գործածեցի Կարսի դաշնագիրը ստորագրած ատեն:... Այս սուրերը առնուած են Կովկասի եւ իրանեան Ատրպատականի գործողութեանց միջոցին»:

Զօրավարը վերջին 15 տարին անցուցած է պատմութիւն գրելով, — տասը հատոր, որոնց միայն չորսը հրատարակած է: Իսկ հիմա որ կրկին ասպարէզ կը նետուի, միայն մէկ դաւանանք ունի, — «Թուրքը անպարտելի է»: (Այս վերտառութիւնը արձանագրուած է Կարսի դրօշին վրայ, ինչպէս կը վկայէ այցելու մը).

Կատարուած վարչական փոփոխութիւնները եւ ուժերու համախմբումը եթէ սահմանուած են աւելի զօրացնելու Ինէօնիւի դիրքը, միւս կողմէ կը մատնեն լուրջ մտահոգութիւն մը, վաղուան համար:

Անհրաժեշտ չէ մանրամասնութիւններ յիշել, ապացուցանելու համար այն հոգերը որ կը ճնշեն Թուրքիոյ վրայ, ներսէն թէ դուրսէն:

Երբ նախագահ մը, հազիւ պաշտօնի ձեռնարկած, կայարանէ կայարան կը սուրայ, անշուշտ միայն իր անձը ցուցադրելու համար չէ որ կը յոգնի:

Գալով արտաքին ճակատին, ճիշդ է որ նախագահը յայտարարեց թէ քաղաքականութիւնը անփոփոխ կը մնայ, բայց այդպիսի հաւաստիքները արժէք ունին միայն իբրեւ դիւանագիտական բանաձեւ: Բուն իրականութիւնը ուրիշ բաներ կը թելադրէ ամէն օր: Եւ եթէ մեծ փոփոխութիւններ չեն երեւար, այդ չի նշանակեր թէ ամէն ինչ կը մնայ նախկին վիճակին մէջ:

Միջին Եւրոպայի քարտէսին վերակազմութիւնը եւ ուրիշ խըմորումներ՝ Պալքաններու մէջ, կամ հաւասարակշռութեան պայքարը որ կը մղուի Միջերկրականի շուրջը, ոչ դափնիներ են, ոչ ալ փետուրէ բարձեր՝ Թուրքիոյ համար: Ապա ուրեմն համախմբում բոլոր ուժերու, հին թէ նոր, քաղաքական թէ զինուորական: Կը բաւէ որ հաւատարմօրէն հպատակին իր ամենակալ կամքին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Խանդավառ ցոյցեր ամէն կողմ

Վարչապետ Պ. Տալատիէ վերջացնելով իր յաղթական պտոյտը Թունուզի մէջ, անցաւ Ալժերիա: Իր նստած յածանաւին կը հետեւէին երկու յածանաւեր եւ երեք թորփիլանաւեր: Հազարաւորներ հաւաքուած էին ծովափը, ողջերթ մաղթելու համար:

Թունուզէն մեկնելէ առաջ, Պ. Տալատիէ երկար պտոյտ մը կատարեց, հարաւէն հիւսիս, սկսելով Կապէսէն, որ նշանաւոր է իր արմաւենիներով: Յետոյ գնաց Սֆագ, անցնելով ձիթենիներու անվերջանալի պուրակներէն: Այս վերջին քաղաքին մէջ, որ գրեթէ անվթար կը պահէ իր արաբական շինուածքը եւ յատկանիշները, վարչապետական կառախումբը կեցաւ միայն քառորդ ժամ: Շարունակելով ճամբան դէպի հիւսիս, Պ. Տալատիէ իջաւ Էլ Ճէմ, ուր առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէր կայսերական Հռոմի տիրապետութեան վեհափառ մնացորդները, մօտ 2000 տարի առաջ: Աւերակներուն մէջ պտոյտ մը կատարելէ վերջ, վարչապետը շարունակեց իր ճամբան եւ Սուսա հասաւ ժամը 3ին: Օրուան գլխաւոր արարողութիւնը կատարուեցաւ այստեղ, նոյն շռնդալից խանդավառութեամբ, թէեւ այս քաղաքը կեդրոնն է «Նոր Տէսթուրի» (Թունուզի ազգայնական շարժումը):

Լեհաստա՞ն ալ պիտի միանայ Հռոմ-Պերլինի առանցքին

Լեհաստանի արտաքին նախարարը, գնդ. Պէք, որ Միջերկրականի ափերը գացած էր հանգստանալու համար, Պէրխթէսկատէն հրաւիրուեցաւ Հիթլէրի կողմէ: Տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ յունուար 5ին, խիստ մտերմական շրջանակի մէջ: Իրազեկներ կը կարծեն թէ խօսակցութեանց նիւթ կազմած են բազմազան խնդիրներ, Միջերկրականի հարցէն մինչեւ Ուկրայնայի ազատագրական պայքարը եւ փոքրամասնութեանց թնճուկը: Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, Հիթլէրի նպատակն է եղած Լեհաստանն ալ կապել Հռոմ - Պերլին առանցքին, դիւրացնելու համար Ուկրայնայի ազատագրութիւնը.

Լեհաստանի արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ նաեւ իր գերման պաշտօնակցին հետ, որ ներկայ էր Հիթլէրի ունկնդրութեան:

Կ'ըսուի թէ համաձայնութիւն գոյացած է երկու նախարարներուն միջեւ, բայց մանրամասնութիւնները յայտնի չեն:

Անշուշտ այս համաձայնութեան մէջ վճռական դեր կատարած է Մուսոլինի, որ միշտ կը պաշտպանէ գնդ. Պէքը: Լեհ նախարարը Միւնիխ հասած եւ մեկնած ատեն, մեծարանքները կատարուեցան Հիթլէրի անձնապահ գունդին կողմէ: Այս պատիւը վերապահուած է միայն վեհապետներուն եւ անոր չարժանացան նոյնիսկ Պ. Տալատիէ եւ Պ. Չէյմպըլէն:

Միւս կողմէ, թերթերը կը հաստատեն թէ նախարարին այցելութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Պերլինի մէջ: Գնդ. Պէք որոշուած ժամանակէն աւելի կեցաւ Միւնիխի մէջ, ուր հասած էին նաեւ Վարշաւայի գերմանական դեսպանը եւ կարգ մը գերման մասնագէտներ:

*** Վերջին պահուն հասած լուրերու համաձայն, Հիթլէր հաւաստիք տուած է թէ Լեհաստան երբեք պիտի չփոխէ իր քաղաքականութիւնը եւ թէ Պ. Լիթվինով պիտի չայցելէ Վարշաւա, ինչպէս ծրագրուած էր: Կ'ըսուի նաեւ թէ լեհ նախարարը շատ կարեւոր զիջումներ կատարած է Տանցիկի մասին:

1939ի հրատապ խնդիրը.— Ուկրայնա

Կարպաթեան Ուկրայնայի բարեկամ Զեխերը շաբաթաթերթ մը հրատարակեցին, «Ազատութիւն», որուն առաջին թիւը կը պարունակէ Մեծն Ուկրայնայի քարտէսը, Ուզհորոդէն մինչեւ Պրէսթ Լիթովսք — Չէրնիքով, մէջն առնելով Տոնի շրջանին կէսը եւ Քուպանի շրջանը, հարաւան Կովկասի: Թերթը իր խմբագրականով կը բացատրէ թէ Ուկրայնայի խնդիրը ամէնէն կարեւոր հարցը պիտի ըլլայ 1939ին եւ թէ 52 միլիոննոց ժողովուրդ մը անհրաժեշտօրէն պէտք է ստանայ իր ինքնորոշման իրաւունքը:

Կարեւոր փոփոխութիւններ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ մօտերս կարեւոր փոփոխութիւններ պիտի կատարուին Կոմինտէրնի նախագահութեան մէջ: Պիտի արձակուին շատ մը օտար դէմքեր: Փոփոխութիւններ պիտի կատարուին նաեւ երիտասարդական, արհեստակցական եւ միջազգային օգնութեան վարչութեանց մէջ:

*** Խորհրդային կառավարութիւնը օրինագիծ մը կը մշակէ, որուն համաձայն միակ հրամանատարութեան դրութիւնը պիտի հաստատուի, պատերազմի ատեն: Այս ընդհանուր հրամանատարութիւնը պիտի ստանձնէ մարաջախտ Վորոշիլով, համարատու մնալով զինուորական գերագոյն խորհուրդին, որ կը բաղկանայ 5 - 7 անդամներէ եւ որուն նախագահն է Ստալին:

Զինուորական խորհուրդին անդամները պիտի նշանակուին կառավարութեան կողմէ, կուսակցութեան հետ համախորհուրդ:

*** Յունուար 2ին, 3ին եւ 4ին 1600 բանուորներ եւ պաշտօնեաներ արձակուեցան Մոսկուայի մէջ, յարգած չըլլալով աշխա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱԳԱՂ ԵՒ ՀՈՎԱՆՈՑ

Անօթութիւնը ինչե՜ր ընել չի տար.

Լոնտոնի գործազուրկները տեսնելով որ անօգուտ է թափոր կազմել եւ աղերսագիր ներկայացնել, ամէն օր հնարագիտութիւն մը կը փորձեն, ուշադրութիւն գրաւելու համար:

Այսպէս, վերջերս խումբ մը գործազուրկներ բարձրանալով Լոնտոնի Հրդեհի Աշտարակը, յուզումնալից յայտարարութիւններ փակցուցին կամ ցրուեցին:

Բացառիկ ցոյց մըն ալ կատարուեցաւ արքայական պալատին առջեւ:

Առաջին անգամ չէ որ յանդուգն փորձեր կը կատարուին, երեսփ. ժողովէն կամ Լորտերու ժողովէն ներս խուժելու եւ բողոքելու համար:

Այս բոլոր ցոյցերուն մէջ, ամէնէն պատմականը պիտի մնայ յունուար 3ի գիւտը:

Քանի մը հարիւր գործազուրկներ խումբ - խումբ կը հաւաքուին վարչապետարանին առջեւ:

Ոստիկանութիւնը կը հսկէր, բայց յանցաւորները կը ջանային տեղի չտալ որ եւ է դէպքի, ցնոր տնօրինութիւն:

Եւ ահա իրենց կը մօտենայ բեռնակառք մը: Մինչ ոստիկանները կը պատրաստուէին աւելի սեղմելու պաշարման շղթան, քանի մը բանուորներ կառքին դուռը բանալով, դուրս կը հանեն... դագաղ մը: Ուրիշներ ալ կ'երթան վարչապետարանին դուռը զարնելու:

Հսկողութիւնը կը սաստկանայ, բայց թշուառները կը պատասխանեն ամենայն հանդարտութեամբ.

— Աղերսագիր մը պիտի ներկայացնենք.

Ո եւ է ոստիկան կրնա՞յ արգիլել աղերսագրի մը մատուցումը:

Բայց, շուտով կը պարզուի որ դագաղն ալ լրացուցիչ մասը կը կազմէ աղերսագրին:

Արդարեւ, բանուորները անկարելին կը փորձեն, դագաղը վարչապետարանէն ներս հասցնելու եւ ներս ձգելու համար:

Երբեք անգամ կը կրկնուի փորձը, եւ վերջապէս ոստիկանները կը յաջողին դագաղը նորէն կառքին մէջ դնելով, ցրուել ցուցարարները:

Ի՞նչ կը պարունակէր դագաղը, — հովանոց մը, իբրեւ խորհրդանշանը վարչապետին:

Թերթերը կը գրեն թէ նախապէս որոշեր էին Պ. Չէյմպըլէնի կենդանագիրը տեղաւորել դագաղին մէջ, բայց անպատշաճ համարուելով, նախընտրեր են հովանոցը, անշուշտ իմաստ մըն ալ դնելով անոր մէջ:

Անգլիոյ վարչապետը շատ քիչ անգամ առանց կը մնայ իր հովանոցը:

Այդպէս նաեւ օդանաւով Հիթլէրի քով գացած ատեն:

Եւ Չէյմպըլէնի հովանոցը խաղաղութեան խորհրդանշան մը համարուեցաւ, երբ չորս վարչապետները կնքեցին Միւնիխի համաձայնութիւնը:

Գործազուրկներն ալ ճիշդ այդ պատճառով է որ կը յիշեցնեն, ճիշդ այն պահուն երբ վարչապետը կը պատրաստուի Հռոմ երթալու:

Դագաղին վրայ արձանագրուած էր եւ գործազուրկներն ալ կը կրկնէին.

— Մուսոլինին հանգստացնելու պէտք չունինք. մե՛զ հանգստացուցէք:

Թերթերը կը գրեն թէ այդ պահուն Չէյմպըլէն բազմած էր փառաւոր նաշանդանի մը շուրջը, մեծահարուստ լորտի մը տունը:

Արդ, ի՞նչ բանի ծառայեց աղերսագիր - դագաղը:

Պարզապէս «լիրաց վիճակը պահպանելու»:

Դագաղը մնաց գործազուրկներուն, հովանոցը՝ իշխանաւորներուն:

ՎԱՀԷ

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

«Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետ Մուհէտտին Պիրկէն յատկանշական յօդուած մը նուիրած է Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրի խնդրին: Շեշտելէ վերջ թէ դաշնագրին վաւերացումը յետաձգուեցաւ անոր համար որ աջ եւ աշխարհակալ տարրեր ներկայիս տիրական դարձած են Ֆրանսայի մէջ, Թուրք խմբագրապետը կ'ըսէ թէ «Ֆրանսա պիտի խաբուի», որովհետեւ այդ «սխալ» ընթացքով իրեն դէմ պիտի գրգռէ արաբական աշխարհը: Ապա կէ վերջ կու լայ իր ցաւը.

— «Բայց այս բոլոր խնդիրները Ֆրանսայի կը վերաբերին: Եթէ մեր հարեւան խալամ աշխարհը լաւ մը արթննալու համար պէտք ունի հանդիսատես ըլլալու Ֆրանսական այնքան սխալ քաղաքականութեան մը, մենք չէ որ պիտի արգիլենք զայն: Հեռուէն կը դիտենք եւ մաղթելով որ Սուրիացիները արժանանան իրենց անկախութեան, կրնանք սպասել դէպքերուն, որոնք մօտ ատենէն պիտի զարգանան այդ երկրին մէջ: Միայն կայ կէտ մը որուն ամէնէն աւելի ուշադրութիւն պիտի դարձնենք, — ուշադրութիւն ընել որ անկախ Հաթայի կեանքը չազդուի Ֆրանսայի մէջ ծագած աշխարհական եւ գաղթային հոսանքէն: Դէպքերը շատ լաւ ցուցուցին թէ Թուրքիա որքա՜ն իրաւացի էր, երբ կ'ուզէր Հաթայի դատին բացարձակ լուծումը: Եթէ ժամանակին լուծած չըլլայինք այդ խնդիրը, այսօր Հաթայի Թուրքերը շատ դժուար դիրքի մը մէջ պիտի գտնուէին»:

Հայերու գաղթը Սանճաքէն

«Մանչեսթըր Կարտիըն» Պէյրութի թղթակիցը, Փեթըրսըն կը գրէ թէ Սանճաքի Հայերը զանգուածօրէն կը գաղթեն Սուրիա եւ Լիբանան, լքելով վերջին տարիներու ընթացքին իրենց շինած տուները:

Ոչ ոք գիտէ Ֆրանսական քաղաքականութեան վերջնական եւ ապագայ ծրագիրը Ալեքսանտրէթի մասին, կ'ըսէ թղթակիցը: Անկարելի է ճշդել նաեւ հայ գաղթականներու թիւը, որովհետեւ Թուրքերը կ'աշխատին արգիլել արտագաղթը: Եւ սակայն, հակառակ ատոր կը կարծուի թէ գաղթողներու թիւը 8000ի հասած է:

Թղթակիցը ամէնէն վերջը կը յայտնէ թէ հակառակ երկու ժողովուրդներու միջեւ տիրող խոր տարակարծութեան, անկարելի չէ համաձայնութեան գետին մը ստեղծել, երկու կողմի իրաւունքները յարգելով: Ասիկա բացառիկ առիթ մըն է Թուրքերուն համար, որպէսզի կարենան վերահաստատել վստահութիւնը զոր կորսնցուցած են հայ ժողովուրդի սիրտին մէջ:

ՖՐԱՆՍԱ մեծաքանակ ռազմական օդանաւեր ապսպրեց հոլանտական գործարաններու:

ՀՐԱՆՏ ԱԼԵԱՆԱՔ

Ձեռնոց, դաւազան եւ երկար օձիք: Եթէ նկարիչ ըլլայի, այս երեք առարկաները բաւական էին ինծի՝ գծելու համար Հրանտ Ալեանաքի դիմաստուերը.

Ծնած է Պոլիս: Ե՞րբ.— չըսեր, բայց երբ հարկ կ'ըլլար վկայութեան կանչելու Դաշնակցականի իր հին անդամատոմսը, Յառաջի վարչապետին հետ վիճաբանած ժամանակ, քմային ձայնով մը կ'ըսէր — «Ո՛, Դաշնակցական գրուած տարիս՝ դուն չէլիք-չոմախ կը խաղայիր փողոցներուն մէջ, լակոտներուն հետ»: Ուրեմն ընկեր Գեւոնեանի՛ն կ'իյնայ ճշդել Ալեանաքին տարիքը

Նախնական ուսումը ստանալէ վերջ Մէշուտահեան վարժարանին մէջ, կը յաճախէ Պոլսոյ Գեղարուեստից կայսերական վարժարանը, յետոյ կ'անցնի Պուլկարիա, անկից՝ Կովկաս: Քանի մը կ'ապրի Թիֆլիզ ու Բաքու, ուրկէ կը բերէր իր լեզուին ռուսահայ չալըմը: Նախ կ'աշխատակցի Աղբիւր-Տարազի, եւ երբ Փարիզի մէջ կը հաստատուի վերջնապէս՝ Ազատամարտի եւ այլ թերթերու:

Նկարչութեան կը սկսի կանուխէն: Ունի գեղեցիկ գործեր, որոնց մէջ կը պակսի սակայն համարձակութիւնը, — բնապաշտ, այլ մանաւանդ գեղապաշտ՝ մասնաւոր թշնամութիւն մը ցոյց կուտար այն երիտասարդ նկարչութեան, որ կը խիզախէր դասական «բուեստին» աւանդութիւններուն դէմ: Իր երանգապնակին մէջ կայ ռոմանթիզմի մշուշ մը՝ երբ կը նկարէ Լուսնի լոյսը կամ Մարմարայի Պոլսոյ [illegible] վրայ, իրապաշտ տեսարան մը՝ երբ կը նկարէ Պոլսոյ ակնոցներուն ապաստանարանը, ըղձայապաշտ եւ հեթանոս գինովութիւն մը՝ երբ կը նկարէ պառաւ մը որ չեմ գիտեր թէ ինչ անուն կը կրէ՝ բայց կը ներկայացնէ, շատրուանի մը եզերքը, բարձրացայտ եւ սպիտակ ջրաւազանին զուգահեռ,— Օ՛ Priape,— մերկ ու մատաղատի աղջկան մը միսերուն ճերմակ ցայտքը, (եթէ պիտի անուանէի, այս նկարը, Երկու շատրուան), ինչպէս եւ այն պառաւը, որ չեմ գիտեր թէ ինչ անուն կը կրէ՝ բայց կը ներկայացնէ, պարտէզի մը մէջ, մատղաշ նշենի մը եւ մատղաշ աղջիկ մը,— գարո՛ւն է եւ [illegible],— ու միաժամանակ՝ թեւաբաց նշենիին աչքերը կը կարմրին ու լանջամերկ աղջկան ծիծերուն պտուկները կը խայծին:

Հրանտ Ալեանաք գծած է նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մարտական խորհրդապատկերները,— օրինակ՝ Հայկական Ազատամարտիկները—որոնց արժէքին եւ արուեստի մեր ըմբռնումներուն միջեւ հաստ խաւաքարտ մը կայ:

Ալեանաք զգայուն արուեստագէտ մըն է անպայման: Փորձած է բանաստեղծութիւններ ալ գրել,— անյաջող: Բայց իր այդ թելը ներդաշնակօրէն կը թրթռար ամէն անգամ որ կ'աշխատէր գրի առնել տպաւորութիւններ երաժշտութեան մը մասին, մանաւանդ իր սիրելի Ֆիլիբին Նուազին մասին: Դժուար բան է, փրոֆանի մը համար, երաժշտական քննադատութիւն ընել, սակայն Ալեանաք մեզի կը հաւատար թէ երաժշտական կարծիք ալ յօրինած է:

Հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր շարժանկարի եւ թատրոնի իր քննադատութիւններուն: Գիտէր թափանցել, բայց յաճախ կը ծուլանար եւ կը ճոռոմ ընդհանուր տպաւորութիւններու մէջ,— տպաւորութիւնը քննադատութիւն չէ, ու կը սիրէր սիրելի Փայլակ Սանասարը, (մնաց որ բարեբախտաբար, Փայլակ յաճախ կը մոռնայ գիտական քննադատութեան՝ հետեւելով տպաւորապաշտ քննադատութեան). Ոչ ոք կրնայ մէկ տպաւորութիւն ունենալ մէկ գործի մասին,— առաջին ընթերցումին լաւ է, երկրորդին՝ միջակ, երրորդին՝ տկար: (Ընդհակառակն, երբեմն ալ, առաջին ընթերցումին՝ դէշ է տպաւորութիւնը, երկրորդին՝ միջակ, երրորդին՝ լաւ,— առոր վերլուծումը կապուած է հոգեբանական երեւոյթի մը բացատրութեան): Արդէն, Ֆրանսին մէջ, տպաւորապաշտութիւնը péjoratif իմաստ ունի,— Լըմէթրն էր որ թատերական արուեստի մասին գրած տպաւորութիւններով դպրոց շինեց եւ յետոյ Անաթոլ Ֆրանսն էր որ զայն յաւերժացուց, բայց, ուշադրութի՜ւն, Ֆրանսի տպաւորապաշտութիւնը արտադրութիւն մըն է Ռընանեան տարակոյսին (եւ ոչ թէ Տէքարթեան տարակոյսին), ահա թէ ինչո՛ւ Ֆրանսի տպաւորապաշտութիւնը սկեպտիկ վարդապետութեան համն ունի:

Տպաւորապաշտ քննադատութեան հակառակորդ,— Ֆրանսացիները զայն կ'անուանեն «ծոյլ դիլեթանթութիւն»,— աւելի տաք տարի առաջ թատերական ներկայացումի մը առթիւ՝ դիտել տուի թէ քննադատութիւնը պայմանաւորուած է [illegible] մասին լայն ծանօթութիւններով եւ գիտական խոր հմտութեամբ: Ալեանաք պատասխանեց ինծի՝ մերժելով նման պահանջ մը: Ես չեմ սիրեր վիճիլ՝ բերնին տալով ամէն իրաւունք: Բերանը պարապ գործիք մըն է: Եգիպտոսն ալ գիտէ: Ամէն ստեղծագործութիւն իր գաղտնիքն ունի, իր մշակուած եւ զարգացած աւանդութիւններով հաստատուած հանգամանքը: Թատրոնի մասի՞ն է վէճը,— բացի Սամսոնի Թատերական արուեստը: Սամսոն հեղինակութիւն մըն է, աշակերտը Թալմայի դպրոցին, որ կը յայտարարէ թէ չի բաւեր ձիրքը, անհրաժեշտ է նաեւ գիտութիւն: Ձի բաւեր տաղանդը, անհրաժեշտ է նաեւ հմտութիւն: Ու բացատրեց սրահին օրէնքները, ձայնին պայմանները, ականջին պահանջները:

Ալեանաք լռեց... Սամսոնէն սարսափահար

Պարկեշտ էր Ալեանաք եւ հաւնէ մը չափ խիղճ: Կտուի իր զգայարանքը կանուխէն փրցուցած հանած էին ապահովաբար: Ասկէ՝ իր conformisme-ը, որ մեզ կը զրկէ քաջութենէ եւ իրաւունքներս կը դնէ ապաստաններու մէջ, համակերպելու համար պայմաններուն, խոստովանինք, պատերազմէն վերջ՝ conformiste դարձած են մեր մտաւորականները (ես ալ մէջը), ո՛չ մէկ ըմբոստութիւն պայմաններուն դէմ, ո՛չ մէկ պայքար դուրս ելլելու համար պարտադրուած վիճակէն, ոչ մէկ արիւնոտ ու տառապալից զոհաբերութիւն՝ այն երազներուն համար, որոնք հիւսուեցան ծաղիկ տարիքներու մէջ կամ ցնդաշնորհ երեւակայութեամբ: Մէկը խմբագիր է, միւսը վարժապետ, մէկը մանր առեւտրական, միւսը արհեստանոցի մը տէր,— ամէնքդ ալ ուտելու հաց էք գտեր, նստեցէ՛ք՝ կը հրամայէ conformisme-ը: Եւ այս ժողովուրդը, որ ֆիզիքական հերոսակա՞ն պայքար մը կը պատմէ (ֆէտայիներու շարժումը), չկրցաւ արձանագրել մտաւորական ֆէտայութեան խոյանք մը: Ո՛չ ես, ո՛չ ալ դուն, սիրելի բանաստեղծ կամ խմբագիր, չկրցա՛նք ըմբոստանալ եւ կոտրել պնակը, որու մէջ հաց կը հրամցուի մեզի,— հոգ չէ թէ վերջը հարկ դառնար կոտրել նաեւ մեր [illegible] պնակը: Ուրեմն շատ չվիրաւորինք Ալեանաքը, նոյնիսկ եթէ մեղմէ աւելի conformiste ապրեցաւ մարտիրոսութեան պայմաններու մէջ:

Բայց Ալեանաքի այդ նկարագիրը կազմուեր էր վարդապետութեամբ մը, որու ջերմ հաւատացեալն էր. Ալեանաք ճակատագրապաշտ էր: Ու գինով ընթերցող մը Քամիլ Ֆլամարիոնի աշխատութիւններուն: Կը հաւատար նաեւ վեցերորդ զգայարանքին (որ ըստ փրոֆ. Շարլ Րիշէի, եւ ոչ թէ Տոքթ. Քապանէսի):

Հաւատանք կամ ոչ,— բոլորիս երթալիք ճամբան նո՛յն մեթրոն է: Ոմանք տէրտէրներով ու տիրացուներով կ'երթան, ուրիշներ իմամներով ու հաֆըզներով,— ես՝ ոչ տէրտէրով, ոչ իմամով: Մահուանս անկողինէն գիս մինչեւ մեթրօն տանող մը բաւական է ինծի՝ անկէ անդին ճամբան գիտեմ: Քարոնին (դժոխքի նաւավարին) գլխուն խաղալիք ճարպիկութենէս կախում ունի դժոխք կամ դրախտ երթալս, ատոր ընտրութիւնը հեգնէք ինծի: Եթէ սատանայէն յաղթուէր հայ գիւղացին, այսքան դարեր չէր ապրեր դժոխային պայմաններու մէջ: Ինչպէս երկու օր առաջ հիւանդի անկողինիս մէջ կը տրամաբանէի, դժոխոց սատանան կրնա՞յ չարչարել հայ արուեստագէտը այնքան՝ որքան կը տառապինք հիմա, աշխարհի վրայ: Մնաց որ, հայ արուեստագէտը նախասահմանուած է արքայութիւն երթալու, զի քաւարանը կ'ընէ այս աշխարհի վրայ, ինչպէս կ'ըսէր Էռնէսթ Լա Ժէօնէս՝ Օսքար Ուայլտի մահուան առթիւ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՈՒԿՐԱՅՆԱ

(ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

«Թան»ի աշխարհագրական բաժնի աշխատակիցը, Կալլէ, հետեւեալ շահեկան տեղեկութիւնները կուտայ Ուկրայնայի աշխարհագրութեան եւ պատմութեան մասին, անոր ազատագրական պայքարին առթիւ.—

Երկիր մը մօտաւորապէս Ֆրանսայի մեծութեամբ, բայց բնակչութեամբ աւելի քիչ: Բաժնուած՝ երկու կայսրութեանց միջեւ: Երբ փոփոխութիւններ կատարուեցան Եւրոպայի քարտէսին վրայ, համաձայն լեզուական եւ ազգային տեսակէտներու, դուրսը մնաց: Ունի ազգային լեզու մը:

Ուկրայնա կը կոչուի այդ երկիրը: Կարելի էր զայն անուանել երկիր մը "որ չի տեսնուիր", կամ նոյնիսկ՝ երկիր մը որ անուն չունի, անհետացած ըլլալով արդի քարտէսներուն վրայէն: Եւ սակայն երկիրը ծանօթ էր հին քարտէսագիրներուն: 1646—1650, Լըվասէօր տը Պօփլան կը հրատարակէր գործ մը, լատիներէն խորագրով, որու երկրորդ տպագրութիւնը լոյս կը տեսնէր, 1660ին, Ռուանի մէջ, Ֆրանսերէն լեզուով.— Նկարագրութիւն Ուկրայնայի: 1716ին Սանսոն կուտայ քարտէս մը՝ Կարմիր կամ Լեհական Ռուսիոյ, որ կը պարունակէ Կարմիր Ռուսիոյ, Վոլինիոյ եւ Պոդոլիոյ նահանգները, ժողովուրդին կողմէ ճանչցուած՝ Ուկրայնա անուանով:

Այս խորագիրն իսկ, իրարու միացնելով այլազան անուններ, ցոյց կուտայ թէ ո՛րքան բարդ է քաղաքական-աշխարհագրական տեսակէտով, ուկրայնական քարտէսը:

Ուկրայնա, «սլօբոցկայա» (ազատ) կոչուած է վերջին դարուն, որովհետեւ կը գտնուի Ռուսիոյ սահմանային շրջանին մէջ, թաթարական տափաստաններու դէմ յանդիման: Իր արդի պատմութեան մէջ որոշ կէտեր կը յիշեցնեն հնդկական սահմանագլուխին դերը, ինչպէս իր Ղազախները կը յիշեցնեն Միացեալ-Նահանգներու արեւմտեան գաւառի [illegible]ը: Եւ սակայն իր մարդաբանական-աշխարհագրական դիմագիծը աւելի բարդ է եւ նուրբ կազմութիւն մը ունի: Մեր ժամանակներու համար՝ դժուար է ըմբռնել այսպիսի կացութիւն մը, որովհետեւ հիմա սովորութիւն է երկիրներու տարածութիւնը գծել «սահմաններով» եւ պետութիւն մը քաղաքականօրէն ներկայացնել շրջագիծի մէջ:

Սլաւ այս երկիրը, ուժեղ, խռովիչ ու կախարդական, կազմուած է «սեւ տափաստաններ»ուն մէջ, ուր Դնեպր — ռուսական ամենամեծ գետը Վոլկայէն վերջ — ըստ Հերոդոտոսի՝ Բորիսթենէս, կը յիշեցնէ Նեղոսը:

Ուկրայնայի հիւսիսային կողմը կը գտնուի շրջան մը, որ սարահարթի ձեւ կ'առնէ (225 մեթր ծովէն բարձր),— հոս խոնաւ է, ծառաշատ, ծածկուած՝ ընդհանրապէս կոնաձեւ ընտանիքի ծառերու անտառներով: Երբեմն կ'երեւին ընդարձակ հարթ գետիններ, ճահճախառներ եւ կիրահողի տարածութիւններ, մանաւանդ Պրիպէթի եզերքներուն վրայ եւ Դեսնայի հիւսիսային կողմը: Երբ դէպի հարաւ կ'իջնէք, կը մտնէք անտառները կաղնիի, մէջ ընդ մէջ սեւահողի դաշտագետիններ, որոնք արտեւանունք կը շինեն Սեւ Ծով թափող գետերու այլ եզերքին վրայ: Դէպի արեւելք՝ գետերը կ'իջնեն թեթեւ զառիթափով, իրենց մէկ եզերքին վրայ անտառ, միւս եզերքին վրայ մարգագետին: Եւ քանի վար կ'իջնէք, անտառները կը կորսուին եւ կը սկսի չոր տափաստանը, ուր ազատօրէն ծառերը չեն դիմանար [illegible]. Արեւելքէն հովերուն: Խոտի ծով մըն է այս տափաստանը, նման ամերիկեան մարգագետիններուն, այնպէս որ յամրաբար կը վերածուի հացահատիկի դաշտերու: «Սեւ տափաստանն» է այս, որու հարաւ-արեւելքը կ'իյնայ «Զորոյ» տափաստանը, ուր կը թափառին վաչկատուն հովիւներ:

Սեւ տափաստան այս անունը պատճառ մը չէ որ տխուր եւ մռայլ երկրի մը տպաւորութիւնը թողու: Այդ սեւութիւնը կուգայ բուսահողէն, որ երկրին կուտայ եղեմական արգաւանդութիւն մը:

ԺԱ. դարուն իշխան Իգոր կը յիշատակէ «սեւ հողերը», զոր կ'անուանէ չերնոզիմլիա: Իսկ Կոկոլ [illegible] ոճով մը կը նկարագրէ ծաղկահոտ տափաստանին [illegible] եւ ծիծղուն գեղեցկութիւնը, կանանչ ովկիանոսը, հազար գոյներով կիտուածանկարուած, [illegible]:

Դնեպր գետը կը կտրէ ճախճախուտ գօտի մը, իր ճամբուն կէսը հասած՝ կը դառնայ կրային բլուրներու շուրջը, ու կը մտնէ կրանիթեայ շըրջան մը: Ապառաժեայ [illegible] կը խափանեն իր հոսանքը եւ գետը կը ցատկէ թումբերու վրայէն, պորոգի:

Գետային այս արշաւին մասին ոչ մէկ նկարագրական այնքան գեղեցիկ, որքան Շեւչենկոյի հետեւեալ երգը, նուիրուած Դնեպրի:

Թաղեցէք զիս
[illegible] բարձր բլուրի մը վրայ,
Իմ սիրելի Ուկրայնայիս ծոցը,
Տափաստաններու մէջ անծիր ինչպէս
ծովը,
Հոն ուր անհուն դաշտը, ու խորշոմ
մը չունի,
Եւ Դնեպրը իր բարձր ու սեպ ե-
զերքներով
Տեսանելի են եւ ուրկէ կարելի է լսել
Մռնչիւնը մոլեգին գետին:

Այս երկրին մէջ, որ իրեն կեդրոն ունի Դնեպրի աւազանը, եւ որ կը տարածուի ընդմէջ Կարպաթեան լեռներուն եւ Դոն գետին, կազմուած էր Թ. դարուն, Ռուսիոյ պատմական կորիզներէն մէկը:

Մինչեւ դէպի հիւսիս, լճերու շրջանին մէջ, կը բարգաւաճէր Նովկորոտեան Ռուսիան, ուր սկանտինաւեան ազդեցութիւն մը կը բերէին Վարեկները, իջնելով Վոլկայէն հոսանքն ի վար, անդին դէպի հարաւ՝ Դնեպրեան Ռուսիոյ մէջ բիւզանդական ազդեցութիւնը կը թափանցէր հետեւելով Բորիսթենէսի հոսանքին: Երկուքին միջեւ, յետագային, կազմուեցան իշխանապետութիւններ՝ մայրաքաղաք ունենալով Սուզտալը եւ Վլատիմիրը, այսօր գիւղական շուկայ դարձած, մինչ Մոսկուա, երեսը դէպի Արեւելք, կը կազմէր անոնցմէ լաւագոյնը: Երեք խմբակցութիւններն ալ [illegible] իրարու քաղաքակրթութիւն մը, լեզու մը, ժողովրդային տիպար մը,— դէպի հիւսիս Սպիտակ Ռուսիան, Փոքր Ռուսիան եւ Մեծ Ռուսիան:

ԺԳ. դարուն, մոնկոլական արշաւը ողողեց ռուսական ամբողջ հողերը: Դնեպրեան Ռուսիան,— [illegible] եւ զարգացեալ, ուրկէ քրիստոնէութիւնը տարածուեցաւ եւ գրաւեց ամբողջ Ռուսիան,— հարուստ է եւ բնական պաշտպանութեան միջոցներէ զուրկ: Մոնկոլները կործանեցին մէկ հարուածով, մինչ Նովկորոտեան եւ Սուզտալեան Ռուսիան կը դիմադրէր անտառներուն մէջ, Վոլկայի եւ Օկայի միջեւ, հակառակ թաթար խաներու տիրապետութեան: Այլեւս երբեք չկրցաւ ոտքի կանգնիլ Դնեպրեան Ռուսիան: ԺԴ. դարուն տակաւին ամայի էին իր տափաստանները: Նախ Լեհաստան եւ Լիթուանիա բաժնեցին զայն իրենց միջեւ, յետոյ՝ Մոսկովեան Ռուսիան:

Մինչեւ ԺԷ. դար, խաղախեան բոյները կրցան պահպանել իրենց ազատութիւնը: Բայց Մեծն Պետրոս, յետոյ Կատարինէ թագուհին ճարպիկ քաղաքականութեամբ մը խեղդեցին Ղազախներու ազատ բոյները, զանոնք վերածեցին սահմանային պահականոցի ընդդէմ իսլամ աշխարհին: Միւս կողմէ Ղազախները տեղահանելով Դոնէն անդին տարին, Սեւ ծովու կովկասեան եզերքին վրայ հաստատեցին: Եւ սակայն ուկրայնական գաղութ դարձան անոնց հաստատուած նոր վայրերը, ինչպէս Քուպանը: Որովհետեւ գաղթող է Ուկրայնացին, ամէն անգամ որ օտար արշաւի ենթարկուած է, ձգած է երկիրը առանց իր երկրին հետ կապը կտրելու: Երբ Մոնկոլները ողողեցին իրենց երկիրը, Ուկրայնացիները գաղթեցին արեւելեան տափաստանները, անցան Դոնը, ցրուեցան Վոլկայի եզերքը եւ Ուրալի մէջ: Արեւմուտքի մէջ լեռները եղան ապաստան գաղթականներու այլ հոսանքի մը,— Կարպաթեան Ուկրայնան այսպէս է կազմուած: Նոյն ձեւով Պուքովինան եւ Պեսարապիան: Ուկրայնացիները այսպէս տարածուած են նոյնիսկ մինչեւ Անդրկովկաս, Թուրքեստան, Սիպերիա:

Այսուհանդերձ իրենց պատմական հայրենիքը կը համարուի Կարպաթներէն մինչեւ Կովկաս, երկրամաս մը, որ տնտեսական մեծ արժէք կը ներկայացնէ, բայց եւ կը կրէ աշխարհագրական-քաղաքական վէրութեան մը ծանր լուծը:

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արազ.— Գիտէք որ Հայկական Մշակոյթին սկզբնապատճառը, յետոյ քաջալերիչը հանդիսացած է Մեսրոպ: Ամէն Հայ գոց գիտէ այս ճշմարտութիւնը, գոնէ գոց գիտէր պատերազմէն առաջ: Նոր սերունդն ալ արտասահմանի մէջ ա՛յնքան տեղեկացուեցաւ Մեսրոպի գործին հրաշքին համար կատարուած քարոզութիւններով, որ կրնանք ըսել, թէ Հայ Դպրութեան [illegible] Ակադեմականներէն դէմքը նուաղագոյն անծանօթներէն է այսօր

Կը խորհիմ որ մեր դասարանին անհամոյ բան մը ըրած չեմ ըլլար— այլ ընդհակառակն— անոր առջեւ պատկերի պէս գծելով այն համառօտ բայց լուռ ու խօսուն տողերը, որոնցմով Կորիւնացին կը գուժէ Երանելիին մահը, զոր ոչ իսկ «մահ» կ'անուանէ այլ փոխումն, որակելով միանգամայն անոր անձը եւ գործը:

Ո՛ն ուրեմն.—

Եւ զկնի վեց ամսոց անցելոյ, յերեքտասաներորդ Մեհեկանի, ս. երանելին Մեսրոպ փոխեցաւ յաշխարհէ ի Վաղարշապատ քաղաքի. [illegible] քան ամենայն, որք զայնու ժամու անդ կային էին առաւելինք: [illegible] ի նորա վերայ տեղի գտանել եւրեք ոչ կարացին, այլ ինքն եւ լուսաւորն իւր յարեխորհուրդ գոլով, եւ նկատելովն [illegible] զարդարեալ սովորութեամբ [illegible] բոլորից ցուցանէր: Վասն զի [illegible], մտօք [illegible], բանիւք պայծառ, գործովք ժուժկալ, մարմնով արտաքինեալ, [illegible], խորհրդակցութեամբ մեծ, հաւատով ուղիղ, յուսով համբերող, սիրով անկեղծաւոր, եւ ուսուցանելով անձանձրոյթ:

Այս քանի մը տողերը կը բաւեն երկարապատում եւ թափուր քարոզներ մը շատ աւելի հասկցնելու համար մեզի, թէ ինչ կ'արժէր մեր Մշակոյթին հայրը: Նախ իբրեւ մարդ, որուն նկարագիրը բարձր էր այն դարուն ապրող բոլոր նշանաւոր, բարի, խոնարհ, [illegible] զարնող մարդերէն աւելի: Հակա-

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

— օօ —

Մշոյ դաշտի դալ ու փոքր արօտ է,
Լուրիկ սըտիկս քու պագնուն կա-
րօտ է,

Իմ դարտերուն սեւ ցաւերուն դեղ
չեղաւ ,
Սա ի՞նչ էնիմ, խափափալակ ճար չե-
ղաւ :

Մուրատ գնտու քնարներուն գօլերուն,
Սկանջ չի տաս էն փշտերուն տօլե-
րուն:

Իմ դարտերուն սեւ ցաւերուն դեղ չե-
ղաւ,
Սա ի՞նչ ընեմ, խափափալակ ճար չե-
ղաւ :

ՊԱՐԵՐԳ

Հա խանըմօ հա խանըմօ,
Խանըմօ ջանըմօ, (կրկնել):

Խանըմօն յելի կ'երթայ մարագ ,
Չինք կը բալէր արագ արագ,
Քու ուտելիք մեղր ու կարագ,
Քու հագնելիք ֆի քուն քարագ :

Խանըմօն յելի կ'երթայ էգին (այգին)
Շորոր կիտէր մէջ սրտօտին,
Փաղէր խաղող դրէր գոգին,
Որն ուր տեսնէր կ'նլէր հոգին:

Խանըմօն յելի կ'երթայ օչին ,
Կրտնէք զարկի վգի դօշին,
Խուրպան էղնիմ քու ստեղծողին,
Խալամ էղնիմ քու գրկողին :

Խանըմօն յելի կ'երթայ ի բէր,
Կրտնփչած նստաւ սըր բէր,
Ոչ բէր էղնէր, ոչ բերայ տէր,
Ջնէր գիսի շատ դարտի տէր:

ՊԱՐԵՐԳ 2

Պզտիկ շառափով աղջիկ,
Դուն բոլորեր ես,
Սար ու ձորերո՞ւց կիգաս,
Դուն բոլորեր ես:
Մինչ ե՞րբ իմ ես քու սիրուն, դուն
բոլորեր ես,
Պըց մեղրամոմ դէմ գօլուն, դուն բո-
լորեր ես,

Հալմալիմ ջրիկ դառնամ, դուն բոլո-
րիր ես,
Կարկրամ մառմառ քարան, դուն մո-
լորիր ես:

Խառնուիմ յելման գետերուն, դուն
մոլորիր ես,
Երթամ չռամ չոկնուց, դուն բոլորիր
ես:

Լցուիմ խարոջ կժնուն, դուն մոլո-
րիր ես ,
Վերցու դրէ փիներուն դուն բոլորեր
ես,

Թափիմ չէկիկ ծամերուն, դուն մոլո-
րիր ես,
Ցոյամ վգի դօշերուն, դուն բոլորիր
ես:

Դիգլամ մէջ ծծերուն, դուն մոլորիր
ես,
Գօլիմ դեղին սօլերուն, դուն բոլորիր
ես :
Շոգլանամ դէմ արեւուն, դուն մոլո-
րիր ես,
Խառնուիմ խարատ քամուն, դուն բո-
լորիր ես :

Թռնամ բարձրիկ սարերուն, դուն մո-
լորեր ես,
Փշրանք մը թուխ ամպերուն, դուն
բոլորեր ես :

ՊԱՐԵՐԳ 3

Ջան. պլէ ջան,
Վարդի թփով քու սարը,
Ջան, պլէ ջան,
Մէյրան կէնէ իմ եարը :

Ջան, պլէ ջան, էն եարի դօշին վարդը,
Ջան, պլէ ջան, մեռնի իր ստեղծ մար-
դը:

Ջան, պլէ ջան, վերի յարդը գարի է,
Ջան, պլէ ջան, զէնկին մարդու տարի
է:

Ջան, պլէ ջան, խըմըշուրէք աղջիկներ,
Ջան, պլէ ջան, նշանուելու տարի է:

Ջան, պլէ ջան, աչքեր բացէք դուք
խուղեր ,
Ջան, պլէ ջան պէ բաղդ խարոջ տա-
րի է:

Այս, ու դեռ շատ մը պարեր խաղալէ վերջ, տան կեդրոն, աթոռի մը վրայ կը նստեցնեն փեսան, շրջապատուած իր 12 մանուկներով, ողողուած մոմերու լոյսերով :

Գլուխ կեցող մանղալը մը, որպէս սափրիչ, ձեռքը բռնած ածելի մը, կուգայ տեղ գրաւել փեսայի կռնակին, վեր կ'առնէ փեսային գլխարկը, խնձոր մը կուտայ անոր ձեռքը ու բարձր ձայնով մը կը կանչէ.

— Դէ՛հ, եկէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք բոստան է հասեր, Թագւորի հայրն է մայրն է, քոյրն է, եղբայրն է, հօրեղբայր է, հօրաքոյրն է, աղբեր է, աղբրկին է, քեռի է, քեռիկին է, քաւոր է, քաւոր կին է, սանհեր է, տանուտէր է: Եկէ՛ք, եկէ՛ք բոստան է հասեր:

Աւանդութիւնը փեսան կը նմանցնէ նոր հասած պարտէզի մը, մի տեսակ տեսակ պտուղներով, ու այդ պտուղներէն գնողներ, իրենց յարգանքը կը բերեն փեսային: Առհասարակ փեսային յարգանք տուողներ կ'ըլլան անոր հեռաւոր ու մերձաւոր բարեկամներն ու ազգականները, ինչպէս յիշեց սափրիչը:

Զայներ, նորէն կը կրկնէ.

— Եկէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք, էք...էք:

Ահա կուգայ թագւորին քաւորը (կնքահայրը), մէկ դրուշ կուտայ սափրիչին որ դրամնելէ վերջ կը կանչէ.

— Թագւորի ժանկտիկ:

— Հրամմեցէք:

— Շէն մնայ Թագւորի կնքահայր, անկից մինչեւ հոս բարով, խէրով է եկեր, ոչ կերած, ոչ խմած, հազար դրուշի զանազան պտուղներ է գնած:

— Զայներ, չէն մնայ շէ....ն:

Այս ձեւի տակ, ու այս եղանակով, Թագւորին յարգանք կը բերեն իր բոլոր ազգականները, բարեկամները, դուռ դրացիներ: Յարգանք տալու այս արարողութիւնը ժամեր կը տեւէ:

Ամէնէն վերջ, փեսային հայրը կամ թիկնապահը 5 դրուշ միանուագ վճարելով, սափրիչը անոր անունով պարտէզը հօղով ջրով ծախուած կը յայտարարէ: Փակուած է յարգանք տալու բաժինը:

Գոյացած դրամները իբրեւ վարձք կը մնայ սափրիչին: Այս արարողութիւնը լրանալէ վերջ, սափրիչը Թագւորին գլխարկը անոր թիկնապահի գլխէն առնելով, գլխի վրայ, օդի մէջ բոլորաձեւ երեք անգամ կը դարձնէ.

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(4)

(Շար.)

ռակ թաղանդակ Աղդին մէջ իր վայելած մեծ ու անօրինակ համբաւին, բնաւ չչեղեցաւ պարկեշտութեան, ամխոնարհամտութեան ճամբէն, ամբարտաւանութիւն եւ շողոքորդութիւն (մարդահաճութիւն) չկրցան տեղ գտնել անոր վարքուբարքին մէջ։

Կարծես հրաշտակ մը ըլլար (երկնային սովորութեամբ պարդարեալ ցուցանէր զինքն բոլորից)։ Հրեշտակի մը պէս ալ գեղեցիկ, պատկառելի դէմքով։ (Մոօք ծննդական), այսինքն՝ հանճարեղ՝ կ'երկնէր կը ծնէր շարունակ անոր միտքը։ Գերճախօս, բայց անխարդախ էր (բանիւք պայծառ), բոլոր իր բառերը գործնականօրէն եւս իրենց կշիռքը կը պահէին իրեն համար, չէր խօսեր, չէր ճառեր խօսած ու ճառած ըլլալու համար, այլ անձանձրոյթ կ'ուսուցանէր։ Քիչ կը խօսէր, գործին մէջ ալ ժուժկալ էր, աղմուկ ժխոր չէր բարձրացներ, չէր ալ ուզեր որ ուրիշները բարձրացնէին իր կատարած գործին մէջ (Ահա թէ իսկապէս ի՛նչ կը նշանակէ Խորենացիին բառը — գործով ժուժկալ)։ Միայն հոգեկան շնորհներով զարդարուած չէր ան, միայն հրեշտակ չէր ան, գործնական Խորենացին կը յարէ, թէ արտաքին կերպարանքն ալ, մարմինով ալ գեղեցիկ էր (մարմնով արտափայլեալ), իր ձեւերը, կերպերը, վարուելու եղանակները ինչպէս նկարագրեմ ձեզի. կ'ըսէ Խորենացին — սարսափելի անճառ (սաբաս, տարապ...)։ Եւ գիտցէք որ մեր ծերուկ պատմահայրը դիւրաւ անանկ մարդ չի գովեր, իր ոճէն խիստ եւ դժուարահաճ ըլլալը յայտնի է։ Հայկ Նահապետէն վերջ այսքան գովեստով Մեսրոպին վրայ միայն կը խօսի ան։ Ցուսով համբերող, սիրով անկեղծաւոր։ Գակաս բան մ'նա՞ց արդեօք, ներքին անձը եւ արտաքին մարդը բարառացնելու համար։

Ծովասար ականջէս կ'ըսէ.— Կարելի՞ է արդեօք որ վերլուծէք.— Գեբազմանցեալ քան զամենայն, որք զայնու ժամանակաւ էին առաքինիք։ Մոոցեր է։ Կը պատասխանեմ հրապարակաւ.— Ծովասարդ իմ ծաւի, դժուարին խնդրեցիր։ Հող չէ որ գասին ժամը անցաւ եւ դադարի զանգը ուրդէն հնչեց ի լուր ամէնուդ։ Կրնամ դադարի քառորդը օգտագործել եւ ձեր խնդիրը կատարել, երկրորդ անգամ։ Բայց ձեւակերպութիւն մը պէտք է կատարուի։ Դասապետին հակողութիւնն ու կանոններուն հպատակութիւնը անհրաժեշտ կ'ընեն, զոնէ, այսօրուան համար յետաձգել ձեր խնդիրքը։ Բայց կը գովեմ ձեր նախանձախնդրութիւնը, ինչպէս ալ գրտաք վերլուծելի այդ հատուածը, որ կը պարունակէ փափուկ միանգամայն հետաքրքրական կէտեր, քերականական տեսակէտով։

Պիտի ջանամ յաջորդով գոհացնել ձեզ։

ՏԱՐԱԶ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ՏԷՍԻՆ, 2 Յունուար — Տէսինի Ազգ. Միութեան դպրոցի հանդէսը տեղի ունեցաւ յունուար 1ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին Հ. Յ. Դ. Յան մէջ։

Հակառակ անպատեհ օդին ու տօնական օրուան, բաւական թուով հայրենակիցներ փութացեր էին խրախուսելու մեր փոքրերը։

Ահա բեմին վրայ են բոլորը «Բամ Փորոտանը» իրենց լրթներուն։

Օրուան նախագահ Գ. Գալաճեան յաջորդաբար բեմ հրաւիրեց աշակերտ աշակերտուհիները, որոնք իրենց տարիքին համաձայն, արտասանութեամբ թէ երգով, ծափեր խլեցին ներկաներէն։ Երկար պիտի ըլլար արձանագրել բոլորին անունները։

Ըղան, մենախօսութիւն մը՝ «որբը», հայկական պարեր աշակերտուհիներու կողմէ՝ մասնաւոր տարազներով, կարճ պատկեր մը՝ «Կաղանդ պապան» ինչպէս նաեւ երկու բարոյալից փոքրիկ ներկայացումներ՝ «Արտախօսը» եւ «Գտանուկը»։ Այս վերջնոյն մէջ գլխաւոր դերերըստանձնած էին մեր պատանի ընկերներէն Ճէլոյեան, Խորէնեան եւ Աղնաւուրեան, ինչպէս նաեւ Ասատուրեան քոյրերը որոնք ունեցան լաւ խաղարկութիւն։

Մասնաւոր գնահատութեան արժանի են ուսուցիչ Գ. Օննիկ Իսրայէլեան եւ իր երկու քոյրերը, որոնք ոչ միայն ջանք չէին խնայած հանդէսին յաջողութեան համար, այլեւ իրենց կարելին կ'ընեն փոքրերու հայեցի դաստիարակութեան համար։

Վերջին պահուն ազգ. միութեան ատենապետ Գ. Կարօ Գաբրիէլեան բեմ բարձրանալով ամփոփ զեկուցում մը ըրաւ դպրոցի նիւթական վիճակի մասին։

Ի նպաստ դպրոցին տօնածառ մը աճուրդի դրուեցաւ եւ կարճ ժամանակի մէջ գոյացաւ 546.50 ֆրանք։ Շահողն էր ընկեր Ն. Իւլքէլէթեան։

Ազգ. Միութեան կողմէ աշակերտութեան բաժնուեցան նարինջներ. իսկ Հ. Յ. Դ. Տան վարչութիւնը սրբահին այդ օրուան վարձքը (100 Ֆր.) նուիրեց դպրոցին։

Այս առթիւ կ'ուզեմ ակնարկ մը նետել մեր գաղութին ազգային գործունէութեան շուրջ։ Դժբախտաբար տխուր երեւոյթներ անպակաս են եւ ստիպուած եմ զանոնք արձանագրել յանուն մեր գաղութի բարեկարգման ու համերաշխ գործունէութեան։

Տէսինի մէջ կան երկու ազգային միութիւններ։ Առաջինը՝ օրինաւոր, ընտրուած ժողովուրդին մեծամասնութեան քուէներով։ Կը վայելէ որոշ համակրանք, ունի իր դպրոցը, շուրջ 80 աշակերտներով։

Դպրոցը չունի հաստատուն եկեւմուտք։ Առայժմ դպրոցին ամսական ծախքերը կը գոցուին ազգ. միութեան մաս կազմող կազմակերպութեանց տրամադրած գումարներով։ Սակայն ազգային միութիւնը կ'աշխատի որոշ պիւտճէ մը գոյացնել եւ այդ ուղղութեամբ արդէն ձեռնարկած է հայրենակիցներու արձանագրութեան, զանոնք ազգային տուրքի ենթարկելու համար։

Անշուշտ ամէն հայ անհատ պիտի յուզէ թեթեւցնել իր նիւթական պարտաւորութեանց մէջ։

Ինչ կը վերաբերի թիւ 2 ինքնակոչ ազգ. միութեան, որ կոթնած է արհամարհելի փոքրամասնութեան մը, չենք գիտեր թէ ի՛նչ կը բանի։ Կարելի է դայն անուանել խումբ մը մարդոց ընկերակցութիւն։ Մարդիկ որոնց հոգեկան թշուառութիւնն ու ազգային գիտակցութեան մակարդակը ոչ մէկուն գաղտնիք է։ Այս ալ ունի իր «դպրոցը» երկոտասնեակ մը աշակերտներով։ Ապացոյց մը իր վայելած ժողովրդականութեան....։ Եթէ դպրոցը պահուէր անշահախնդրութեամբ, միայն ազգային կրթական մտահոգութեամբ դարձեալ ոչինչ։

Կայ նաեւ եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, որ ոչ միայն կ'արհամարհէ ազգ. միութեան գոյութիւնը այլեւ կը յաւակնի գլուխ ցցել անոր դէմ՝ քաջալերուած մութ տարրերէ։

Յուսանք թէ ի վերջոյ առողջ տրամաբանութիւնն ու համերաշխ գործակցութեան ոգին պիտի յաղթանակեն։

Գ. Յ. Պօյաճեան

ԱՄԱՆՈՐԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՐՏԱՆ, 2 Յունուար.— Կարտանի Կրթասիրաց Միութեան «Սահակ Մեսրոպ» դպրոցի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 31ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Ժամանակէն առաջ բազմութիւն մը գրաւած էր աթոռները։ Սրահին մէկ անկիւնը շուքուած էր շողշողուն տօնածառ մը։ Աննկարագրելի էր հայկականներուն խայտանքը։

Յանուն Կրթասիրաց Միութեան բանալով հանդէսը, ձեր թղթակիցը թելադրեց ուժ տալ նորահաս մանուկներու դաստիարակութեան։ «Մանուկ մը կրթելը ազգ մը կրթել է»։

Յետոյ դպրոցի աշակերտները ոտանաւորներ արտասանեցին, գեղեցիկ առոգանութեամբ։ Եղան նաեւ տրամախօսութիւններ եւ կատակաբանութիւններ։

Դպրոցի աշակերտներու բարձրագոյն կարգը ներկայացուց «Յիսուսի Ծնունդը» որ լաւ տպաւորութիւն ձգեց ներկաներուն վրայ, մօտ տասը աշակերտներ (աղջիկ - տղայ) ազգային զգեստներով (կարուած ուսուցչուհի Օր. Ա. Մարանկէօզեանի ձեռքով) պարեցին «Ա՛յ Նոր տարին», որ անակնկալ մը եղաւ Կարտանի հասարակութեան համար։ Կրթ. Միութեան կողմէ ողջ նպաստակ մը եւ չիչ մը չամփաներ աճուրդի դրուելով բարձրացաւ 669 ֆրանքի։ Շահեցան Տիրան եւ Պօղոս։ Գումարը եօթ հարիւրի բարձրացնելու համար տասնական ֆրանք նուիրեցին Գ. Յ. Մամուեան, Մ. Յովհաննէսեան եւ Տօնապետեան, որոնց Կրթասիրաց Միութիւնը կը յայտնէ իր խորին շնորհակալութիւնները, ինչպէս նաեւ բոլոր անոնց, որոնք առատաձեռնօրէն մասնակցեցան աճուրդին։ Ամէնէն վերջը ներկայացուեցաւ «Կաղանդ պապան», դիմուոր ընկ. Ստեփան Գինոսեանէ, որ արժանաւորվով եկած էր Կրընոպլէն։

Հանդէսը փակուեցաւ ընդհանուր ուրախութեան մէջ։ Կէս գիշերէն վերջ սկսաւ հայկական «աստղուլ զուռնան», եւ երիտասարդ դայարդինիր սկսան պարել Սարդարպի «Հայէն»։

— Ախ, ո՞ւր ես Հայրենի Կաղանդ..

Լեւոն Փեզուեր

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ — Կ. Խաչի մասնաճիւղը այս տարի եւս կազմակերպած էր մանուկներու պտուղի ծառը, 25 դեկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ Քաֆէ Գլանի ընդարձակ սրահին մէջ։ Սրահին ծայրը չքնաղօրէն զարդարուած էր տօնածառը։ Հակառակ օրուան սաստիկ ցուրտին եւ ձիւնին, ծնողքները եւ փոքրիկները լեցուած էին սրահը։ Օրուան նախագահը, Գ. Տէր Կոմսեան բանալով հանդէսը, երգչախումբը երգեց «Բամ Փորոտանը», խմբերգէն վերջ դպրոցի աշակերտները յատուկօրէն երգեցին եւ արտասանեցին շնորհաւորելով Ծնունդը եւ Նոր Տարին։ Գ. Ղարիպեան ամէն ջանք թափած էր այս մանկական հանդէսին յաջողութեան համար եւ մայրերը շատ ուրախ էին, լսելով իրենց փոքրիկներու յըստակ առոգանութիւնը։ Երգչախումբը երգեց «Մայր Արաքսին», «Զէյթունցիք» եւ «Գացէք տեսէք»ը։

Հանդէսէն վերջ եղաւ վիճակախաղ մը որուն երկու առարկաները նուիրած էր Տիկին Հ. Ղարիպեան (սեղմի բարձ մը եւ գեղեցիկ ձեռագործ մը)։ Փոքրիկներուն եւ հանդիսականներուն բաժնուեցաւ թարմ պտուղ եւ չոր մըրգեղէն. Հանդէսը անցաւ շատ յաջող։

Լ. Թորոսեան

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹ ԱՆ ՁՈՂ ՄԸ

Դեկտեմբեր 26ին հողին յանձնեցինք 35 տարեկան երիտասարդ մը, տայր չորս անչափահաս զաւակներու, ընիկ Զայխարացի, Օհան Ճիվանեան։ Հակառակ սաստիկ ցուրտին, խուռն բազմութիւն մը հաւաքուած էր Ալֆորվիլի դերեզմանատան մուտքին առջեւ։

Հանգուցեալը 13 տարեկան էր հայրենի սարսափներուն առեն, եւ շատ չասնրուն պէս իր պարագաներուն հետ, որբ եւ անտէր, կը թափառի Միջագետքի անապատի խորերը։

Զինադադարին լսելով որ Անգլիացիները գրաւած են Իւկիւէհիրը, եւ վերադարձողներ կան, ինքն ալ կը միանայ կարաւանին, կը հասնի Զայխարա եւ կը սկսի դրաւել քանդուած բոյնը վերաշինելու։ Սակայն երկար չի տեւեր այդ պզտիկ մխիթարանքն ալ, ու քէմալական շարժումը վերջանալէս կը քանդէ ամէն բան։

Քէմալական խուժանի դէմ բուռ մը հայրենակիցներ կը դիմեն ինքնապաշտպանութեան, ժողովուրդին հետ քաշուելով մօտակայ քարայրները, ուր կը դիմադրեն ամիսներով։ Ի վերջոյ ռազմամթերքի ու սնունդի պակասութիւնը կը ստիպէ այդ բուռ մը քաջերը լքել իրենց պատսպարանը ու ճողոպրիլ դէպի Պոնտոս եւ այլուր։ Աննկարագրելի զոհողութիւններով կը հասնին իրենց նպատակակէտին, ապաստանելու համար Պոլսոյ Ֆրանսացներու. — մեծ մասը Յունաստան, մէկ մասն ալ դէպի Պուլկարիա։ Վերջիններուս հետ էր մեր դժբախտ Օհանը, որ ուսումնական ու զրկանքներու բաժակը ցմրուր քամելէ վերջ, կը հասնի Ֆիլիպէ։ Քանի մը տարի վերջ ամուսնանալով, կ'անցնի Ֆրանսա եւ կը տեղաւորուի Թոան, ուր կ'անդամակցի Հ. Յ. Դ. շարքերուն։ Սակայն հոն ալ յաջողութիւն չգտնելով կը տեղափոխուի Փարիզ, Ալֆորվիլ։

Տէր բազմանդամ ընտանիքի եւ զուրկ ապրուստէ, կը պարտաւորուի խոնաւ բնակարաններու մէջ ապրիլ, չայլայլելով առողջութիւնը։ Իժշկին խորհուրդով դեկտեմբեր 19ին կը փոխադրուի հիւանդանոց, որուն դրան առջեւ երկար սպասելէ վերջ, երբ կը քալէր դիմացի չէնքը երթալու համար, կէս ճամբան կ'իյնայ ուշաթափ։ Իր հայրենակիցը, Յակոբ Զիլինկիրեան կը պարտաւորուի չալակով տանիլ մնացած միջոցը, հոն ալ կը յոգնեցնեն զինքը եւ մերկացնելով, ճառագայթէ անցնելու համար բաւական կր սպասցնեն եւ վերջապէս կը սրսկեն տեղը։ Վեց օրեր եւս տառապելէ վերջ, կը մեռնի, ետին ձգելով երիտասարդ այրին իր չորս որբուկներով, որոնց ամէնէն մեծը 12 տարեկան է, իսկ ամէնէն փոքր հազիւ 8 ամսուան։

*** Օհանենցօ հիւանդանոց փոխադրուելէն երկու օր առաջ, դաղթեցուցեր էին գործազրկութեան նպաստը։ Սրտցաւ հայրենակիցներ երբ որ մահուան լուրը կ'առնեն, անմիջապէս կը ձեռնարկեն հանգանակութեան, գաղութին մէջ։ Հայրենակիցներ Յակոբ Զիլինկիրեան եւ Վարդան Յակոբեան տունէ տուն պտտելով գումարը հասցուցին մօտաւորապէս 1450 ֆրանքի, որմէ թաղման ծախքը, մօտ 600 Ֆր. վճարելէ վերջ, մնացեալ գումարը կը յանձնեն վշտաբեկ այրիին։

Անհատապէս կոչ կ'ընեմ Մարսէյլի եւ ուրիշ քաղաքներու հայրենակիցներուն որ այս ընտանիքին բնոր չմոռնեն քանի մը հայրենակիցներու վըրայ։

Կ. Յ.

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱՆԻԷՌ.— Մեր շրջանին մէջ ալ ըսկսած է խստութիւնը օտար արհեստաւորներու հանդէպ։ Անոնք որ Արքիզանի թուղթ չունին, պէտք է գոցեն իրենց խանութները։ 6 — 7 Հայ արհեստաւորներ զատապարտուած են այս ճակատագրին, (5 կօշկակար եւ 2 սափրիչ), թէեւ 15 տարի է որ հոս կը գտնուին։ Խեղճերը ամէն օր վախի մէջ են։ Եթէ միջամտութիւն մը չըլլայ, օր մը պիտի գոցեն։ Զոյգ Օֆիսները ի՞նչ կը բանին։

Արախ

Հ. ԹՐՈՒԱՅԱ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՎՐԱՅ

Ժան Պրնուա - Լէվի շուտով շարժանկարելիքի վերածէ Հ. Թրուայայի վէպը, Grandeur Nature,— ծանօթ բեմադրիչը երկու տարի առաջ ձեռնարկած էր այս գործին, բայց Թրուայա շատ անծանօթ ըլլալով՝ յոյս չունէր գործին յաջողութեան մասին։ Հիմա երբ Կոնքուրի մրցանակը դայն ճանչցուց աշխարհի, որ եւ է անպատեհութիւն չի տեսներ շարժանկարի վերածելուն մէջ։

*** Հ. Թրուայայի գործին մասին խօսելով, Թընէ Պէէշ «Իմանիթէ»ի մէջ կը քննադատէ Կոնքուրի ակադեմականները, մեղադրելով որ շատ հեռու կը գտնուին Կոնքուրներու յաջորդներէն,— գնահատել եւ քաջալերել ազգայիններու ինքնատպութիւնը, ձեւի եւ մտածման նոր ձգտումները։ Ընդհակառակն, Հ. Թրուայայի Սարդը վէպը իր ապառողջ նիւթով երբեք չարդարացներ Կոնքուրներու այդ ցանկութիւնը։ Նիւթը.— Երիտասարդ մը, անհոգժալ եւ ստորին, կ'ապրի մօրը եւ իր երեք քոյրերուն հետ, որոնց երջանկութիւնը ուզելով կը փըճացնէ, վրդուած՝ ստութեք, անկարողութենէ եւ զգացումներէ, որոնց մէջ կը մասնէ ծնողապղծութեան ցանկութիւն մը։ Սովորականէն վար նիւթը աւելի եւս անարժէք կը դառնայ անոր համար որ Հ. Թրուայայի գրական ձեւերը բանադրօսիկ են եւ տափակ»։

«Իմանիթէ»ի այս աննպաստ քննադատութիւնը միակն է մինչեւ այժմ արտայայտուած ընդհանուր գնահատութեան մէջ։

ՄԱՆՐԱԴԻՏԱԿ ՄԸ, ՈՐ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳԱՄ ԿԸ ԽՈՇՈՐՑՆԷ

Մ. Նահանգներու Վիրժինիա Նահանգի Ռիչմոնտ քաղաքին մէջ տոքթ. Վլատիմիր Զվօրիքին, որ ելեկտրագիտութեան եւ հեռադիտութեան (Television) մէջ խուզարկութիւններ կը կատարէ, ցուցադրութեան դրաւ արտակարգ մանրադիտակ մը, որ իրերը կը խոշորցնէ մէկ միլիոն անգամ։

Ցուցադրութեան ներկայ էին բազմաթիւ գիտնականներ եւ արհեստագէտներ, որոնք տպաւորութեամբ դիտեցին թէ ինչպէս այս գործիքը կը մեծցնէր ու տեսանելի կը դարձնէր ամենափոքր հիւլէները, որոնք ցարդ անտեսանելի էին սովորական խոշորացոյցի տակ։

Հիւլէն կ'երեւար մէկ մատնաչափ մեծութեամբ լոյսի շրջանակի մը մէջ, կազի հիւլէներ նոյնպէս յստակօրէն տեսանելի, ինչպէս նաեւ հարբանիթի անտեսանելի մանրէներ եւ գնդաձեւ բուսամանրէներ։

Այս նոր մանրադիտակը կը գործածէ ելեկտրոններ փոխանակ լոյսի, իսկ ակնային ոսպնեակի տեղը կը բանէ հզօր մագնիս մը։ Պատկերը ցոյց կը տրուի պաստառի վրայ։ Այսպէս բազմաթիւ ներկաներ միաժամանակ կըրնան տեսնել այս գործիքին խոշորցուցած առարկան, փոխանակ առանձին առանձին դործիքին մէջէն դիտելու։

Տոքթ. Զվօրիքին յայտարարեց, թէ այս գործիքին կարելիութիւնները սպառած չեն տակաւին, եւ թերեւս հնարաւոր ըլլայ առաջ մարդկային աչքին ցոյց տալ, թէ ինչպէս միքրոպ մը իր թոյնը կը դնէ մարմինի մէջ։

Տոքթ. Զվօրիքի ծնած է 1889ին Ռուսիոյ մէջ եւ գացած է Մ. Նահանգները 1919ին։ Ան գիտական խուզարկութիւններով կը զբաղի եւ մեծ դեր կատարած է հեռադիտութեան կարգացման մէջ։

ՍԱՄՈՒԼ

«ՍԻՐԱՑՕԺԱՐ»...

Անկուսակցական պաշտօնակից մը, Փոլիֆոնիայ «Մշակ»ը, եռանեռալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խաբագրով խմբագրականի մը մէջ (9 Դեկտ.)։

— «Հայ բոլշեւիկներու նիւ Նորքի պաշտօնաթերթը բաս սովորութեան փող ու թմբուկով ազդարեց է իճած տօնելու Խորհրդ. Հայաստանի «կառանցելի տարեդարձը»։ Մեր նպատակը չէ գրաղիլ բոլշեւիկներու ծանօթ անպարկեշտութեամբ, քանի որ Ստալինի հայանուն երկրպագուներուն համար շատ հինցած ու անմահացած արհեստ է չեղածը եղած ու լուռ եղի վերածելով ականջ խլացնել մեծաչափին ու փողփողուն ածականներու աժանագին ցուցադրութեամբ։ Այս տարեդարձով երբեք ալ պիտի չգրաղէինք, թողլով որ մեռելները գրաղին իրենց մեռելներով, եթէ այս տարուան «Լրաբեր»ի յայտարարութեանց մէջ զարմանքով չհանդիպէինք ծանօթ հայ եկեղեցականի մը մեծագիր նկարին եւ իր «սիրայօժար մասնակցելու» խոստումին։

Նախկին պատուիրակ Գարեգին Արքեպիսկ. Յովսէփեան ի՞նչ բանն է որ պիտի փառաբանէ այդ հանդէսին մէջ։

Ա՞յն, որ բոլշեւիկեան Ռուսաստանը 1920ին «փրկեց» Հայաստանը Թուրքերու սարսափէն։ Բայց չէ՞ որ Գարեգին սրբազան ինք մեզմէ լաւ գիտէ թէ ո՛վ էր Թուրքը Հայաստան բերողը եւ որո՞ւ բարեհաճ ու անտարբեր ակնարկին տակ Քէմալի եւ Քեազիմ Գարապէքիրի հորդաները աւերեցին մեր երկիրը. Թէ որո՞ւ հաւանութեամբ Հայաստան անդամատուեցաւ այնպէս տմարդի կերպով։ Արդարեւ բոլշեւիկի յատուկ «մեծանձնութիւն» է գաղանը արձակել զոհին վրայ, թոյլ տալ որ ան յօշոտէ անոր մարմինը եւ վերջին պահուն իր իսկ յետին նպատակներուն համար ազատել այդ զոհը մահէ, եւ յետոյ «ազատարար»ի եւ «փրկիչ»ի հովերով երախտագիտութիւն պահանջել զոհէն։

Գարեգին Արքեպիսկոպոս պիտի փառաբանէ խորհրդային ռէժիմը իր շինարարական աշխատանքներո՞ւն համար։ Բայց շինարարութիւնը կըրնա՞յ քաւարար եւ արդարացուցիչ պատճառ ըլլալ իր «սիրայօժար» մասնակցութեան.

Գարեգին Արքեպիսկ. կը մոռնա՞յ թէ ինք եկեղեցական մըն է, քրիստոնէութեան ուխտեալ զինուոր։ Արդ, ի՞նչպէս կ'երթայ փառաբանելու ռէժիմ մը, որ մահացու թշնամի է կրօնի եւ քրիստոնէութեան։ Ինք ի՞նչպէս կը մոռնայ յանուն իր փառաբանելիք իրաւակարգին, ակումբներու, ամբարանոցներու վերածուած եւ քանդուած բազմաթիւ եկեղեցիները ի՞նչպէս ձի չի յիշեր թէ այդ համայնավար կառավարութիւնն էր որ օրէնքէ դուրս հռչակեց հայ եկեղեցականութիւնը, ամէն անարգանքի ենթարկեց եկեղեցականները, խեղճ եւ թշուառ հալածեց զանոնք եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին իսկ զլացուցադադաքացիական ԻՐԱՒՈՒՆՔ, իբրաւազրկում մը, որ ազատ երկիրներու մէջ ոճրագործներուն միայն վերապահուած է։

Անցեալ տարուան ընթացքին Խորհրդային Միութեան սահմաններուն եւ Հայաստանի մէջ պատահած ահաւոր դէպքերէն յետոյ, որոնց պարկէշտ անձ զգուանքով պիտի մերժէր խորհրդային ռէժիմին փառաբանութեան մասնակցելու որեւէ հրաւէր։ Նախկին պատուիրակին խիղճը կը թուի թէ կորսնցուցած է իր զգայնութիւնը եւ միտքն ալ իր յստակատեսութիւնը։

Քանի որ այդպէս է՝ գնացէ՛ք, սրբազան, գնացէք եւ մի՛ մոռնաք ձեր փառաբանութեան մէջ երախտագիտութեամբ յիշել նաեւ Ստալինի կառավարութիւնը, որ սպաննեց Խաժակեանը, իր երկրին իրաւունքը պաշտպանել փորձելուն համար, որ անողորմաբար գլխատեց հայկական մշակոյթի ներկայացուցիչները, պարզապէս անոր համար որ անոնք ջանացին քիչ մը աւելի հայ մնալ ու ծառայել իրենց ցեղին։

Ու դովելով հանդերձ անոնց ուր կ'երթայ գնա թարմ արիւնը ձեր պետին, ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԳԱՀԱԿԱԼԻՆ, որ մահերու ամէնէն անարգովը ինկաւ այդ «դրախտային» հայրենիքին մէջ...։

Գիտենք որ կանդ պիտի չառնէք Զաքարիայի բողոքող արիւնին առջեւ։ Երբ ճամբան բացուած եւ ոտքը դրուած է մոլորանքի լպրծուն ուղիին վրայ՝ կանգ առնելը դժուար է։ Մնցէք այդ արիւնին ալ վրայէն եւ հանդիստ սրտով ձեր ձեռքը երկարեցէք ձեր Տէրն ու վարդապետը խողխողողներուն...։

Եւ այս ամէն ուրացումներն եւ անձնատուութիւնները յանուն ի՞նչ բանի։

Եթէ կայ խորին խորհուրդ մը նախկին պատուիրակին ընթացքին մէջ, անհասկնալի կը մնայ հասարակ մահկանացուներուս։ Բայց կը խորհինք թէ անձնական շահու, նիւթական առանձնաշնորհութիւններու համար անիրաւութեան գործիք դառնալ, ընդարձակ գաղութներր ծայրէ ի ծայր խռովել, ոչնչութեանց առջեւ գլուխ ծռել՝ գիտակից մարդու վայել գործ չէ։

Վերջացնելէ առաջ հարցում մը՝ Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոսին, որպէս պատմագէտի։

— Սրբազան, կը յիշէ՞ք Հայոց պատմութեան մէջ շրջան մը, ուր հայ եկեղեցականութիւնը այնքան ինկած ըլլայ որքան այսօր է։ Եւ որո՞նք են այդ անկումին պատասխանատուները»։

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆՁՐԵՒ

Սիննոր Ժուան Պայկորի Վէլար, ոնձրեւարեր մեքենայի հնարիչը, փորձ մը կատարեց Դեկտ. 30ին Արժանթինի մայրաքաղաք Պուէնոս Այրեսի մէջ եւ այնպիսի հեղեղանման անձրեւ մը թափեց քաղաքին վրայ, որ ժողովուրդը խնդրեց իրմէ կեցնել մեքենան եւ դադրեցնել տեղատարափը։

Հնարիչը երբ դադրեցուց մեքենային թաւալումը, անձրեւը դադրեցաւ։ Ան յայտարարեց թէ Դեկտ. 31ին պայծառ օդ պիտի ըլլայ, մինչ օդերեւութաբանական կայանը յայտնած էր թէ օդը ամպամած պիտի ըլլայ։ Հնարիչին ըսածը եղաւ. Դեկտ. 31ին օդը պայծառ էր եւ շատ քիչ ամպ կար։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Օդի անյարմարութեան պատճառով գրեթէ 3 շաբաթ հանգիստէ վերջ, Փարիզի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Ա. խումբը Յունուար 1ին մրցեցաւ F. C. A. Dionysienի առաջին զօրաւոր եւ միանգամայն համբաւաւոր (Ա. դասակարգի խումբերու մէջ) խումբին դէմ։

Մեր առաջին խումբը շնորհաւորեց նոր տարին իր ջախջախիչ յաղթանակով մը, 7 — 2։

Այս անակնկալ յաղթութիւնը մեծ հիացում պատճառեց շատ մը խումբերու ղեկավարներու եւ վայն կը պարտինք Հ. Մ. Ը. Մ.-ի գլխաւոր մարզիկ Գ. Ասատուր Բիլեանի (կեդրոնի յառաջապահ) որ իր վլխաւոր մարզիչ եւ կոկիկ խաղարկութեամբ պատճառ եղաւ 7 գեղեցիկ նշանակէտներ շահելու։ Ներկաները իրենց ոչ-առընթերական ծափերով կը քաջալերէին զինքը, հռչակելով օրուան դաշտին հերոսը։

Մեր մարզիկը իր զինուորական ծառայութիւնը կը կատարէ 16 ամիսէ ի վեր Thionvilleի մէջ, ուր եւս ֆութպոլի խումբին մէջ (որ կը պատկանի պատուոյ դասակարգի) իր վարպետ խաղարկութեամբը բոլորին համակրանքին արժանացած է ինչպէս կը գրեն Լոռէնի մարզական թերթերը։ Նորանոր յաջողութիւններ կը մաղթենք մեր Հ. Մ. Ը. Մ.-ական պարտաճանաչ մարզիկին։

Նոյն օրուան մրցումին յաղթութեան նպաստեցին նաեւ մեր ճկուն, աչալուրջ եւ փորձառու բերդապահ՝ Պերճ Շատանեան, ինչպէս նաեւ մեր արագաշարժ ձախիկ յառաջապահ՝ Գարուշ Զալըքեան որ հակառակ 32 դարուններ բոլորած ըլլալուն, ունի դեռ իր կորովի առաւելութիւնները։

Յանձնախումբս, նոր տարուան առթիւ իր սրտագին շնորհաւորութիւնները կ'ուղղէ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի բոլոր հին եւ նոր մարզիկներուն, մաղթելով անոնց երջանկութիւն եւ պարտաճանաչութիւն։

Միսաք Երամեան

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մուրացանի վէպը, «ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ»։ Տեղեկացնել «Յառաջ»ի։

տարուն պարտականութիւնները։ 420 վճիռներ արձակուեցան պարտադրանց աշխատաւորներու դէմ, որոնք ոչ միայն արձակուած են, այլեւ կը կորսնցնեն պետական բնակարանի իրաւունքը, 2 - 3 տարի եւ պիտի չկրնան շահաբեր գործեր վարել։ Աշխատաւորի տետրակն ալ ետ առնուած ըլլալով, այս բանուորները պիտի չկրնան գործադրկութեան նպաստ ստանալ։ Եւ վերջապէս, կարգ մը պարագաներու մէջ, կառավարութիւնը կրնայ արգիլել անոնց բնակութիւնը մեծ քաղաքներու մէջ։

Ռուզվէլթի ճառին արձագանգները

Նախագահ Ռուզվէլթի ճառը, որուն ամփոփումը հաղորդած էինք երէկ, խոր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ աշխարհի մէջ։ Անգլիոյ վարչապետը նկատի չառնելով դիւանագիտական սովորութիւնները, ջերմապէս շնորհաւորեց նախագահը, ճառը համարելով նշան մը թէ ամերիկեան ժողովրդապետութիւնը «վճռական դեր մը» պիտի կատարէ աշխարհի գործերուն մէջ։

Ընդհանրապէս սովորութեամբ, վարչապետը խոհեմ լռութիւն կը պահէ նախագահական ճառերու հանդէպ, որպէսզի կասկած չծագի թէ կը միջամտէ ուրիշ երկրի մը գործերուն։ Եթէ ուզէ որ եւ է կարծիք յայտնել, կը յայտնէ երեսփ. ժողովին մէջ, պատասխանելով հարցումներու։ Պ. Չէյմպըրլէն յատկապէս դոհ մնացած ըլլալով ճառէն, չէ ուզած սպասել խորհրդարանին վերաբացման։

Փարիզի մէջ ալ կազդուրիչ տպաւորութիւն գործեց նախագահին ճառը, իբրեւ յանձնառութիւն մը բարոյական աջակցութեան եւ երաշխիք մը խաղաղութեան։

Գերմանիոյ մէջ բնականաբար դժգոհ են ճառէն, որ կը խարանէր դիկտատուրաները։ Գլխաւոր թերթերը ուժգնօրէն կը քննադատեն ճառը, զայն հռչակելով «ատելավառ եւ գրգռիչ»։ Կարգ մը թերթերը ճառը հրատարակեցին հետեւեալ խորագիրներով.— «Հրեաները կը տիրապետեն Մ. Նահանգներու վարչութեան մէջ». — «Կոյր ատելութիւնը միակ առաջնորդն է Ամերիկայի արտաքին քաղաքականութեան» եւն.։

Իտալիոյ անթելի կայանները բան չհաղորդեցին Ռուզվէլթի ճառի մասին։ Թերթերն ալ գրեթէ անտեսեցին ճառը, իսկ թերթ մը ոչ իսկ անունը յիշեց։

*** Նախագահը խորհրդարանին յանձնեց նոր ելմտացոյցը, որ կը ներկայացնէ 8,995,663,000 տոլարի գումար մը։ Ազգային պաշտպանութեան համար նախատեսուած է 1,319,558,000 տոլար (309,000,000 տոլար աւելի նախորդէն)։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՂԱՆԻ ԼՐՏԵՍՈՒՀԻ ՄԸ, Վիրժինիա Քաուֆ, որ դեկտեմբերին ձերբակալուած էր Մոնիխի մէջ, փորձեց անձնասպան ըլլալ։ Ապակի մը ճարելով բանտին մէջ, բացած էր գաստակին երակները, բայց կարելի եղաւ փրկել։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Ջեկան ամենախիստ միջոցներ ձեռք առաւ Ուկրայնայի մէջ, խափանելու համար որ եւ է հաղորդակցութիւն արտասահմանի հետ։ Արեւմտեան սահմանին վրայ ձերբակալուեցան 15 հոգի, որոնք յեղափոխական թռուցիկներ կը փոխադրէին, Ուկրայնայի ազատութեան համար։ Խորհրդային կառավարութիւնը կը մերժէ ճանչնալ «Կարպաթեան Ուկրայնա» բացատրութիւնը, որ կը գործածուի չեխական Ուկրայնայի համար։

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնականները շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը, գրաւեցին ռազմագիտական դիրք մը, Գորխաս Պլանքաս, Քաթալոնիոյ մէջ։ Հանրապետական բանակն ալ կարեւոր յաջողութիւն մը շահեցաւ։

ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ վերաբանալու համար միջոցներ կը խորհի կառավարութիւնը։ Առջի օր փոխ - վարչապետ Պ. Շօթան ընդունեց սինէմայի տնօրէնները եւ յորդոր կարդաց, բայց անօգուտ։

ԱՆԳԼԻՈՅ դրամատան վերատեսուչը Պերլին գնաց, խորհրդակցելու համար զանազան խնդիրներու մասին, որոնց մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ Հրեաներու արտագաղթի հարցը։

ԶԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ խաչագող մը, Շարլ Լըվէվը, որ մեծաքանակ ամերիկեան, տոլար եւ ուրիշ արժեթուղթեր կը շինէր երեք տարիէ ի վեր։

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ Ժէռոմ Թառօ, որ կը պատրաստուէր ծիպութի երթալ խաղաղական օդանաւով մը, ձերբակալուեցաւ Ճենովայի մէջ, հակառակ անցագրին կանոնաւորութեան։ Երկու իտալացի ոստիկաններ Ֆրանսական սահմանագլուխ վերադարձուցին ակադեմականը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Լորիւն» ակումբին մէջ։

Գաւառ

ԳՈՒԱԼՈՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. Ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 7 Յունուար Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԳՐԱՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆԻ պատանիներու ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին։

Ներկայ կ՚ըլլայ ընկեր ԱԶԳԻՆ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԹԵՒԱՆԵԱՆ ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ 8 Յունուար, Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժօն, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ-Պատարագ հանգուցեալ ՏԻԳՐԱՆ ԹԵՒԱՆԵԱՆԻ մահուան տարեդարձին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարժարանի Ս. Խաչ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ս. Ծննդեան 3րդ օրը, կիրակի 8 Յունուար եկեղեցւոյս մէջ Ս. Պատարագի արարողութիւնները կը կատարուին հանդիսաւոր եւ դաշնամուրով, գիւղիս Ե. Մ. Ընկեր Միութեան երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Վահրամ Էլմաճեանի։ Կը պատարագէ Տ. Ազգէ քհնյ. Փայլակ։

Կը հրաւիրուին շրջանիս ազգայինները։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Պանտըրմացի Գարոյ Դանիէլեան որ 12 տարի առաջ կը բնակէր Պրուքլին (Նիւ Եորք)։ Երկու տարի առաջ մեկնած է Ֆրանսա։ Կը կարծուի թէ այժմ կը գտնուի Մարսէյլ կամ շրջակաները։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի խմբագրութեան կամ T. Aghamalian, 1634 Wilshire Bld., Los Angelos, Cal. U. S. A.։

Անգարացի Լուսարեր Այանեան, որուն հասցէն է՝ Հայաստան, Երեւան—Նոր Բիւթանիա, Կեդրոնական փողոց թիւ 21, Մանուէլ Փաղուճեանի բնակարանը, կը փնտռէ իր քոյրը Թագուհի Այանեան, հօր անունը՝ Կըզեմէս, մօր անունը՝ Կիւլլիւնիա, ծագմամբ Թալասցի։ 1924ին կը գտնուէր Պոլսոյ։ Իր ամուսինն էր Լուսակար Գէորգ։

Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. G. Kissianի, 11bis, Rue Chemin de fer, Clamart, Seine։

ԾՆՈՒՆԴԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

7 Յունուար, Շաբաթ, Ճրագալոյց Ս. Ծննդի. սկիզբ ժամերգութեան՝ 9. երեկոյեան՝ 3։

8 Յունուար, Կիրակի, Ս. Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն. սկիզբ ժամերգութեան՝ 7. հանդիսաւոր Ս. Պատարագ՝ 9. Քարոզ՝ 10.30. Ջրօրհնէք՝ 11.30։

9 Յունուար, Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց. սկիզբ ժամերգութեան՝ 8.30. Ս. Պատարագ՝ 10. Հոգեհանգիստ՝ 11.15։

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը՝ 7 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Արեւմտեան» սրահին մէջ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 8 ՅՈՒՆՈՒԱՐ — 8 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3933

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՐՊԷՍԶԻ ԼՈՅՍԸ ԶՄԱՐԻ

Հայաստանի եւ Արտահայաստանի յարաբերութեանց խզման հետեւանքով, հայկական մշակոյթն ալ կը բոլորէ փորձութեան շրջան մը :

Նախապէս ալ փայլուն չէր կացութիւնը: Ճիշդ է, պարբերաբար գիրքեր եւ թերթեր կը հասնէին Երեւանէն: Երբեմն ալ՝ պատուիրակ - ասուպհանդակներ, շնորհալից աւետիսներով :

Բայց անկայուն էին այդ բոլորը : Ոչ որոշ ծրագիր մը կար ասոնց առջեւ, ոչ ալ կազմակերպութիւն:

Այն աստիճան որ, ամէնէն լաւատես օրերուն իսկ, Հայկական Արտասահմանը չկրցաւ իր տրամադրութեան տակ ունենալ հայրենիքի գրական - գեղարուեստական, երաժշտական կամ թատերական, գիտական եւ բանասիրական արտադրութեանց ամբողջութիւնը: Ինչ որ ձեռք անցաւ, կը կազմէր շատ խեղճ քանակութիւն մը, իբրեւ մենաշնորհ «բարեկամներու» կամ խանութպաններու :

Մնաց որ, շատ կարճ տեւեցին այս տնաւարի յարաբերութիւններն ալ: Եւ այսօր հասարակ բարեւագիրն անգամ օրհնութիւն կը համարուի, եթէ հասնի ...

Գալսական թերթ մը անձնական նամակէ մը քաղելով, կը պատմէ թէ Երեւանի մէջ բանտարկուած մտաւորականները, որոնք հաղորդակցութեան մէջ էին իրենց բարեկամներուն հետ, նոյեմբեր 15էն սկսեալ զրկուած են այդ իրաւունքէն: «Այս վերջին կարգադրութիւնը սկսած է մտահոգութիւն պատճառել եւ շատ մը սխալ մեկնութիւններու տեղի տալ »:

Ուրեմն, ինչպէս ազգային - քաղաքական հոգերուն մէջ, նոյնպէս մշակոյթի ճակատին վրայ Հայկական Արտասահմանը կը մնայ ինքն իր գլխուն: Նիւթական կապ չունէր արդէն, բարոյականը եւս վերածուեցաւ մշուշի մը, որ երթալով կը թանձրանայ :

Արդ, ո՞րքան ատեն կրնանք յառաջ մղել, գոնէ վառ պահել հայկական մշակոյթը, մեր նախնական միջոցներով, որոնք ընդհանրապէս կապուած են անհատական նախաձեռնութեանց հետ :

Իրականութիւն է որ տարիներ առաջ հրատարակուած գիրքեր կը փտին փոշիներու եւ խոնաւութեան մէջ: Եւ հեղինակներ, որոնք արտադրելու տենդ ունէին, կը նախընտրեն պահել ձեռագիր կամ ծրագիր, սպասելով լաւագոյն օրերու:

Միւս կողմէ, ընթերցանութեան ճաշակը այնքան աժանցած է, որ փերեզակները կ'օգտուին առիթէն, տժգոյն հրատարակութիւններ քշելու համար :

Ու վերջապէս, այն ձեռքերը որ կրնային օգտակար ըլլալ, նախանձելի մակարդակի մը վրայ պահելու համար հայկական մշակոյթը, հեռաւոր կապ անգամ չունին բուն մշակներուն հետ : Կամ ունին իրենց յատուկ մշակները, որոնց վրայ կը նային այնպէս ինչպէս երբեմնի ամիրաները՝ պատուէլիններուն վրայ :

Զարմանալի չէ որ նոյնիսկ ռամկավար գրիչներ, խմբագիր թէ բանաստեղծ, այլեւս անհանդուրժելի կը գտնեն, օրինակ, Բարեգործականին չափազանց նեղ հասկացողութիւնը՝ այս ճակատին վրայ :

Արդ, ի՞նչ ընել, երբ հայրենիքը երես դարձուցած է, տապկուելով ինքն իր գլխուն, երբ հեղինակները հետզհետէ կը վհատին, տեսնելով փոշիներու մէջ դեղնած գիրքերը, երբ «ընթերցող հասարակութիւնը» հետզհետէ կը նուազի, տեսակ մը սովորամոլութեամբ, երբ . .

Հարցը շատոնց դրուած է, բազմաթիւ առիթներով եւ միշտ ալ կ'արծարծուի, մեր բոլոր պաշտօնակիցներուն կողմէ: Դարմաններ ալ առաջարկուած են, աւելի կամ պակաս գործնական :

Մենք նորութիւն մը առաջարկելու յաւակնութիւնը չունինք: Ո՞վ պիտի համարձակէր նորութիւն առաջարկել այնքան տաժանելի պայմաններու մէջ: Մանաւանդ այս ափերուն վրայ:

Ինչ որ կ'ուզէինք ըսել, կը ծնի օրուան պահանջէն :

Ի՞նչպէս.— Թող բոլոր գաղութներու գրոց - բրոցները ասպարէզ նետուին եւ խորհրդակցական ժողովներ սարքեն, նախ տագնապը իր ամբողջ լայնութեամբ ներկայացնելու, յետոյ դարմաններ որոճալու համար: Տեսակ մը զօրաշարժ, ինչպէս կը պատահի վտանգի պահուն :

Գաւառական գանգատներն ու առաջարկները, թելադրութիւններն ու ծրագիրները դատապարտուած են ամլութեան, քանի մտաւորականութիւնը ինք խօսքէն գործի չանցնիր :

Ժամանակին քարոզիչներ, ուսուցիչներ ունէինք, որոնք տունէ տուն, գիւղէ գիւղ կը շրջէին, արթնցնելու, լոյս տարածելու համար: Անոնք ոդրալով կամ ճակատագիրը անիծելով հանդերձ, կը գործէին :

Այսօր ալ, նոյն տարրերուն կ'իյնայ արթնցնել, յիշեցնել, ազդարարել թէ լոյսը կը մարի, եթէ այսպէս իր վիճակին ձգենք ամէն բան:

Իսկ այս պարտականութիւնը կատարելու համար, անհրաժեշտ չէ ափ առնել գիւղէ գիւղ կամ տունէ տուն:

Կը բաւէ որ գրոց - բրոցները նախ իրենք բարեհաճին կազմել մէկ ճակատ՝ բոլոր գաղութներուն մէջ, յանուն հայկական մշակոյթի պահպանման եւ զարգացման:

Երբ այս ճակատը կազմուի եւ չարիքն ալ իր ամբողջ խորութեամբ ներկայացուի, կը կարծենք թէ ժողովուրդին առողջ տարրերը կը դիւրացնեն ճամբան, ելքեր գտնելու համար:

Նիւթական հոգերու ծանրութիւնը պէտք չէ պատրուակ ծառայէ յօրանջելու եւ հառաչելու: Որ եւ է կազմակերպուած օրկան միշտ ալ կը յաջողի նիւթական միջոցներ ճարել, եթէ գործքով ապացուցանէ իր գոյութեան իրաւունքը :

Անոնք որ մշակոյթին կը ծառայեն, անոնք ամէնէն առաջ պարտաւոր են ե՛ւ վտանգի ազդանշանը տալու ե՛ւ գործի ձեռնարկելու : Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՎԵՐՋԱՑՈՒՑ ԻՐ ՊՏՈՅՏԸ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՖՐԻԿԷԻ ՄԷՋ

Ոչ մէկ աչառու հող թողուելու առջեւ

Վարչապետ Պ. Տալատիէ Փարիզ կը հասնի այս առտու, կիրակի, լրացուցած ըլլալով իր պտոյտը՝ Թունուզի եւ Ալժերիոյ մէջ :

Ուրբաթ օր Պ. Տալատիէ ճառ մը խօսեցաւ Ալժէի մէջ, աւելի վճռական լեզու մը գործածելով Ֆրանսական իրաւունքներու պաշտպանութեան մասին: Այս արտայայտութիւնը նշանակալից կը համարուի անոր համար որ, տեղի կ'ունենայ Անգլիոյ վարչապետին այցելութենէն քանի մը օր առաջ: Ուրեմն Ֆրանսա կ'ուզէ որ Հռոմ իմանայ թէ տեղի պիտի չտայ որ եւ է խաղի առջեւ :

Վարչապետը նախ ջերմ շնորհակալութիւն յայտնեց ընիկ ցեղապետներուն, որոնք եկեր էին իրենց հաւատարմութիւնը յայտնելու: «Ֆրանսա խաղաղութիւն կ'ուզէ բոլոր երկիրներուն հետ: Ֆրանսա գիտէ որ ներկայ ժամանակներու մեծ խնդիրները չեն կրնար լուծուիլ պատերազմով, այլ շինարար հասկացողութեան ճիգով մը: Ֆրանսա երբեք պիտի չչեղի իր խաղաղասիրական իտէալէն, որովհետեւ մարդկային իտէալ մըն է այդ: Բայց եթէ ուրիշներ այս ընթացքը, այս մտածումը տկարութեան նշան, տեսակ մը ձեռնթափութիւն թարգմանեն, ես պիտի ըսեմ,— կա՛նգ առէք: Ոչ միայն գալիք օրերուն, այլ եւ ժամերուն մէջ ես պիտի ցուցնեմ նոյն ընդդիմութիւնը ոչ միայն փաստաւոր յաւակնութեանց, այլ աւելի կամ պակաս ծածկամիտ եղանակներու դէմ, որոնց կ'ուզեն դիմել: Երբ ես ըսի թէ պիտի պահպանեմ Ֆրանսական կայսրութեան ամբողջութիւնը, միայն յայտարարել չուզեցի թէ մէկ լծավար հող պիտի չզիջիմ այդ կայսրութենէն, այլեւ ըսել ուզեցի թէ թոյլ պիտի չտամ որ մեզ օրօրեն զանազան պատրուակներով: Զօրկայ իրաւունք Ֆրանսայի իրաւունքին դէմ»:

Վարչապետը վեց ժամ մնաց Ալժէի մէջ: Այստեղ ալ զօրահանդէս մը սարքուած էր, արտակարգ պատրաստութեամբ: Ցետոյ տեղի ունեցաւ զինուորական խորհրդակցութիւն մը, որուն մասնակցեցաւ Պ. Տալատիէ եւս, իբրեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարար

*** Գերմանական թերթերը, որոնք վերապահ դիրք մը բռնած էին այս ճամբորդութեան առթիւ, յանկարծ փոխեցին իրենց լեզուն: Բոլորն ալ դատապարտելով Թունուզի մէջ կատարուած ապմկալի ցոյցերը, գիտել կուտան թէ Իտալիա պիտի չազդուի ասոնք: Եւ կը զարմանան որ Ֆրանսա տակաւին չի ճանչնար Փաշական Իտալիան: «Այլեւս 1922ի Իտալիան չէ որ ունին իրենց դիմացը, ոչ ալ 1933ինը»: Թերթ մը դիտել կուտայ թէ այս ցոյցերն ալ «հրէական եւ մարքսեան խմբակներուն կողմէ սարքուած են, հանրային կարծիքը գրգռելու համար Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ : Որքան փչեն Իտալացիներու դէմ, այնքան կը զօրանայ Իտալիոյ դիրքը: Փարիզ պարտաւոր է մտածել այս մասին»:

Չէմպըրլէյն Փարիզ ալ պիտի հանդիպի

Իբրեւ նոր ապացոյց մը Ֆրանքօ-անգլիական համերաշխութեան, Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը որոշեցին երկու ժամ կանգ առնել Փարիզի մէջ, երեքշաբթի օր, Հռոմ գացած ատեն: Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարարը թէյասեղան մը պիտի սարքեն այս առթիւ, որպէսզի պատեհութիւն ունենան կարծիքի փոխանակութիւններ կատարելու: Պ. Չէյմպըրլէն, որ նախապէս միտք չունէր Փարիզ հանդիպելու, վերջին պահուն համոզուեցաւ թէ «թէյասեղանի քաղաքականութիւնը » կրնայ օգտակար ըլլալ հոգեբանօրէն, փարատելով շատ մը թիւրիմացութիւններ: Այսպէս, եթէ Փարիզի մէջ կանգ չառնէր, Մուսոլինի պիտի կարծէր թէ պաղութիւն մը յառաջ եկած է Փարիզի եւ Լոնտոնի միջեւ եւ կրնար աւելի պահանջկոտ երեւալ :

Ուրեմն, երկու երկիրներուն վարչապետները պիտի կրնան խօսիլ երկու ժամ, փոխադարձաբար լուսաբանուելով: Փարիզի մէջ միշտ այն համոզումն ունին թէ Պ. Չէյմպըրլէն պիտի մերժէ միջնորդի դեր կատարել եւ պիտի թելադրէ որ Մուսոլինի ուղղակի բանակցի Ֆրանսայի հետ :

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ մեղքը վերագրելով Լէոն Պլումի դահլիճին, «Մաթէն»ի խմբագրապետը, Սթէֆան Լօզան, կը շեշտէ անոր ձախաւերութիւնը: Այս առթիւ մասնաւորապէս կը յիշէ Ճէզիրէն, որ 10,000 բնակիչ ունէր առաջ, իսկ այժմ ունի 150,000,— փախստականներ Թուրքիայէն, Իրաքէն, Կովկասէն, Քիւրտեր, Չէրքեզներ, քրիստոնեաներ, Հրեաներ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ դատական նախարարն ալ փոխուեցաւ, ինչպէս եւ հանրապետութեան նախագահին ընդհ. քարտուղարը :

ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ՈՂՋ ՈՂՋ ՎԱՌԵՑԱՆ, ութ հոգի ալ վիրաւորուեցան Մոնմարթրի մէջ, իբրեւ հետեւանք հրդեհի մը որ մուխը դարձուց գիշերային ժամադրավայր մը, « Քազանովա»: Հրդեհը յառաջ եկած էր տօնածառի մը բռնկումէն: Արկածի պահուն կին մը կ'ուզէր վար ցատկել առաջին յարկի պատուհանէն. երիտասարդ մը տեսնելով, առաջարկեց իր վերարկուին մէջ ցատկել: Անկումին ուժգնութենէն երկուքն ալ վիրաւորուեցան :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւային աշխատաւորները որոշեցին Սէնտիքայէն դուրս ձգել համայնավարները, իբրեւ դաւադիրներ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՁԻՒՆ ...

Ձիւնի կարօտը կը քաշէինք տարիներէ ի վեր, այս քաղաքին մէջ, ուր ամէն ինչ պչրանք է եւ խաղ :

Այս տարի ձիւն եկաւ երկու անգամ, փառաւորապէս բազմելով ամէն կողմ:

Մէկը՝ երկու շաբաթ առաջ էր, բաւական «շքեղ եւ աննախընթաց »: Այն աստիճան որ, հաղորդակցութիւնները անգամ խանգարուեցան: Եւ մարդիկ սկսան սահիլ փողոցներու մէջ :

Թէեւ, անհրաժեշտ չէ որ ձիւն տեղայ, սահելու համար այս քաղաքին փողոցներուն մէջ:

Ինչպէս ամէն բան, այս քաղաքին մէջ, այդ ձիւնն ալ կարճ տեւեց: Քանի մը օր՝ տեղալը, քանի մը օր՝ սառիլը, յետոյ հալիլը ,— եւ աւարտ:

Ո՞ւր պիտի գտնէք այն ձիւնը որ ամիսներով տուն - տեղ պաշարած կը նստէր մեր հայրենիքի փողոցներուն մէջ, բարձրանալով մինչեւ տանիքներր ....

Նրէկ առտու նորէն ձիւն կուգար փարիզի մէջ :

Ոստոստուն, վախկոտ ձիւն մը, որ կարծես ողորմութիւն կը խնդրէր:

Գալն ու երթալը մէկ եղաւ: Այնքան որ կեցած էր:

Բուն ձիւնը մէկ օր առաջ եկած էր: Այն ալ հայկական երկրին վրայ:

Չեմ գիտեր դուք ինչ զգացիք, բայց ես աչքերուս չհաւատացի, կարդալով փրոֆ. Եորկայի օրագիրը, 1931 յունուար 9 թուականով (թարգմանութիւնը արտատպուած՝ Սոֆիայի «Ազատ խօսք»էն).

— « Հայ փաստաբան մը, Ֆրանսական քաղաքացի, կ'այցելէ ինծ դաշնակցականի մը հետ՝ որ այս միջոցին կառածի մը տէրն է հոս՝ Փարիզի մէջ :

Հայրենիք մը կ'ուզեն անոնք Կիլիկիոյ մէջ, հին Հայաստանը անկարող ըլլալով դիմանալ ռուսական ովկիանոսին մէջ, այնքան մեկուսի վայր մը, հեռու օժանդակող Եւրոպայէն: Կը խորհին Կիլիկիան գնել Թուրքերէն, որոնք իբրեւ թէ ծանր տագնապի մը մէջ են այսօր ...

Կ'ըսեն թէ այս բանին համար դրամ պէտք է իրենց եւ կը խորհին այստեղի մեծահարուստ Կիւլպէնկեանի մասին: Կը մտածեն ազգային կոմիտէ մը ստեղծել որուն միանան օտարներ ալ ինձ պէս, որոնք համակրութիւն ցոյց տուած են իրենց ազգին եւ որոնք տրամադիր են ժամանակ զոհել այդ բանի համար. իբրեւ թէ ես պէտք է զատեմ ու հաւաքեմ հայրենասէրները »:

Եւ կը խնդրեն որ գրեմ Նորատունկեանի որ կրնայ համոզել Կիւլպէնկեանը: Այդ բանը կ'ընեմ նոյն իրիկուն իսկ»:

— Ձիւնը ի՞նչ կապ ունի Ռումանիոյ երբեմնի վարչապետին այս յուշերուն հետ:

— Ի՞նչպէս թէ չունի: Ձիւն եկած չըլլա՞ր ձեր գլխուն, երբ կը կարդաք այս տողերը եւ դեռ ուրիշ բաներ : Ուրեմն մեր պատուական բարեկամն ալ, որ այնքան թանկագին ծառայութիւններ մատուցած է հայ ժողովուրդին, չէ հասկցեր թէ իրեն դիմողները առ նուազն բժշկական քննութեան մը կը կարօտին : Իսկ ամէնէն վրդովիչը ,— ոչ միայն դիմացը տներ խօսեր է այս նուանկին — քաղաքականին զոյգը, այլեւ՝ ահա թուղթին յանձներ է այդ ցնդաբանութիւնը, լոյս աշխարհ հանելով իր այնքան թանկագին յուշերուն հետ (վեցերորդ հատոր): Ամէն պարագայի մէջ, Պալքանեան է այս ձիւնը :

ՎԱՀԷ

Մոսկուա ձեւափոխեց կարմիր բանակին երդումը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Խորհրդային զինուորները եւ նաւազները, որոնք մինչեւ հիմա հաւաքական երդում կը կատարէին մայիս մէկի զօրահանդէսի ատեն, այսուհետեւ երդում պիտի կատարեն անհատաբար, իրենց ստորագրութիւնը դնելով երդմնագրին տակ: Արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ փետրուար 23-ին, որ տարեդարձն է կարմիր բանակի հաստատման:

Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիրները կարգ մը յատկանշական փոփոխութիւններ կը ներկայացնեն երդումի բանաձեւին մէջ ալ, ձգելով ջնջել անոր միջազգային ըմբռնումը: Նոր երդումը շատ աւելի հայրենասիրական եւ զինուորական պիտի ըլլայ, ալ աւելի շեշտելով կարգապահութեան եւ պարտաճանաչութեան ոգին :

Նախորդ երդումը կը սկսէր հետեւեալ բանաձեւով.

« Ես, ժողովուրդի զաւակ, աշխատաւոր, քաղաքացի Խ. Ս. Հ. Միութեան, կը դառնամ զինուոր բանուորան - գիւղացիական բանակին: Խ. Ս. Հ. Միութեան եւ բովանդակ աշխարհի բանուոր դասակարգին առջեւ յանձն կ'առնեմ այդ անունը կրել պատուով եւ բարեխղճօրէն սորվիլ զինուորական արհեստը»:

Երդումի նոր բանաձեւը կ'ըսէ.

— « Ես քաղաքացի Խ. Ս. Հ. Միութեան, մտնելով կարմիր բանակին շարքերուն մէջ, հանդիսաւորապէս կ'երդնում եւ յանձն կ'առնեմ ըլլալ հաւատարիմ, քաջ, կարգապահ եւ արթուն զինուոր մը, խստօրէն պահել զինուորական եւ պետական գաղտնիքը , առանց վիճաբանութեան գործադրել զինուորական կանոնները, սպաներու եւ պետերու հրամանները»:

Անկէ առաջ զինուորը կ'երդնուր պաշտպանել Խորհրդային Միութիւնը եւ չխնայել իր ուժերը , ոչ խորհրդային միութեան համար մղուած պայքարին, ոչ ալ ընկերվարութեան և ժողովուրդներու եղբայրութեան դատին համար»: Անկէ վերջ պիտի երդնու— « Ես միշտ պատրաստ եմ բանուորագիւղացիական կառավարութեան հրամանին վրայ պաշտպանել իմ հայրենիքս, Խորհրդային Ընկերվարական Հանրապետութեանց Միութիւնը, եւ իբրեւ զինուոր կարմիր բանակին կ'երդնում զայն պաշտպանել արիաբար, կորովամտութեամբ, արժանաւորապէս, հաւատարմօրէն, չխնայելով ոչ արիւնս, ոչ ալ կեանքս, նոյնիսկ կատարելապէս ջախջախելու համար թշնամին »:

Այս վերջին պարբերութիւնը կը նշանակէ թէ երդումի բանաձեւին մէջ զետեղած են այնպիսի գաղափարներ որոնք հիմը կը կազմեն կարմիր բանակին բարոյական դաստիարակութեան: Ուրիշ խօսքով, կարմիր բանակին կոչումն է ոչ միայն պաշտպանել խորհրդային երկիրը, այլեւ յարձակողականի ձեռնարկել, իր իսկ հողին վրայ ջախջախելու համար թշնամին :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳՐԱԿԱՆ—ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Կարելի՞ է ըսել վերջապէս թէ հայ գաղթաշխարհը իր քսանամեայ տատանումներէն, թափառումներէն, խարխափումներէն վերջ ալ տեղաւորուեր, բոյն կապեր է. եթէ ոչ հոգեբանօրէն, գէթ ֆիզիքապէս:

Պիտի ուզէի անշուշտ լաւատես ըլլալ. ըսել, «խռովայոյզ», աստանդական ջրերը կանգ առին, համաչեցան. ափամատոյց, ճղակոտոր քարուանները ահա կառչեր են նոր հողերու, արմատ կը կապեն. մեր կեանքը եւ մեր հոգին այլեւս ընտելացան տարաշխարհիկ, նոյնիսկ անդրաշխարհիկ կլիմաներուն:» Այո, դեռ պիտի ուզէի ըսել թէ հարազատ հայրենիքի կարօտը սկսած ենք հաշտեցնել մեր դրութեան ճակատագրին հետ: Բայց, ոչ միայն վաղուան, այլ այսօրուան անստուգութիւնը, մղձաւանջի նման կը խեղդէ կրծքիս բարբանջանքը:

Մանաւանդ մեր մտածումին մէջ փուշի նման կը խրի սա հարցականը. —«Ո՞ւր է արդեօք որ հայ կեանքը օտար գօտիներու վրայ նստի, արմատանայ թէ մնայ մէկ ոտքը ներս, մէկ ոտքը դուրս, մարմնով ներկայ, բայց հոգիով բացակայ...»:

Բայց զուր է լուծել ճգնիլ հայ կեանքի գորդեան հանգոյցը. ի վիճակի չենք ոչ հարցեր դնելու, ոչ մանաւանդ լուծումներ տալու: Կամքէ անկախ դէպքեր, անակնկալ պարագաներ կը տնօրինեն մեր ճակատագիրը, ինչպէս հովը, որ կը վարէ զօտ տերեւները: Անկեղծ ըլլանք մենք մեզի հետ. համաշխարհիկ ուժերու ներկայ զօտաւորման մէջ, հնարաւորութիւն կա՞յ մեզի ուէէ կերպով ազդելու դէպքերու ընթացքին, այսինքն մեր ճակատագրին վրայ... Ի՞նչ փոյթ, եթէ կարենան մեր ղեկավարները, Սիզիֆեան երբեմնի լազ ձգօ-յացեններու նման, խոյոր չոգինեաւու մէջէն վարել մեր փոքրիկ, խարխուլ լաստը. «Լէմէլի դուրթարան՝ պահուած»:

Ուրեմն այսպէս. հակառակ երկուտասնեակ տարիներու, մեր «կեանքապահպանման» շրջանը փակուած չէ դեռ: Տակաւին կրելու վրայ ենք մեծ տարագրութեան հետաւոր, անխուսափելի հետեւանքները. ժամանակի համաշխարհիկ ճգնաժամն ալ աւելի: Ինչպէ՞ս կարելի է ուրեմն հաշուեյարդար ընել:

Այսուհանդերձ, ինչ որ սփոփարար է, մեր փոքրիկ, խարխուլ լաստին վրայ, հովերուն դիմաց՝ պիրկ, մեր պարտութիւններէն վեր՝ յաղթական, դրօշի նման անխոնջ կը կանգնի դեռ ու կը տակայ մեր միակ առագաստը՝ մեր մշակոյթը: Ան է որ մեզ ապրեցուցած է դարերու խորխորատներուն վրայ. ան է որ մեզ կ՚ապրեցնէ տակաւին ներկայ ժամանակի քաօսին մէջ:

×

Մեր վերջին քսանամեայ գրական-գեղարուեստական համայնապատկերը ուրուագծելու փորձ մը, երբեւ խորք եւ հորիզոն, նկատի առնելու է ի հարկէ մայր-հայրենիքի մշակութային ճիգերը, արդիւնքները եւ ներկայ մակարդակը:

Ինչ տեսակէտ ալ ունենանք Խորհրդային Հայաստանի կարգուսարքի մասին, հպարտօրէն կարող ենք ընդգծել որ հայ միտքը ապացուցը տուաւ այնտեղ կենսունակութեան մը, գեղարուեստի բոլոր մարզերուն մէջ լիթիարակ արտայայտութիւններու, որոնք անգամ մը եւս կը հաստատեն հայ ժողովուրդի քաղաքակրթական հակումը եւ բնածին ընդունակութիւնը:

Ջմոռնանք որ մշակոյթը իր բազմահողմանի արտայայտութիւններով օրկանական առնչութեան մէջ է ոչ թէ վարչաձեւի հետ, այլ ժողովուրդի հոգեկան տարողութեան, անոր ցեղային թաքուն տաղանդին հետ:

Պիտի ուզէի գէթ ընդհանուր գիծերով ներկայացնել մայր երկրի մշակութային ճիգերուն համադրոյթը: Գաղթաշխարհի մտաւորականներուս տրուած չէ այդ կարելիութիւնը. Ինքնախոստաբար հնարաւոր չեղաւ ըստ ամէնայն հայրենիքի եւ գաղթաշխարհի միջեւ մտաւոր-հոգեկան սերտ յարաբերութիւն մը որ գոնէ գրական-գեղարուեստական գետնի վրայ թոյլ տար փոխանցումներու, փոխադարձ հաղորդակցութեան, երբեմն անհնարին: Անշուշտ, նիւթական դժուարութիւններ, վարչական չհասկացողութիւններ կը բացատրեն մեծ մասամբ այդ անցանկալի կացութիւնը: Բայց, մինչեւ ե՞րբ պիտի տեւէ փակ վրան այս քաղաքականութիւնը, զի բար անտեսել ուզելու այս ինքնաբաւութիւնը, որ կը մնայ մեր իրականութեան անիմանալի երեւոյթներէն մին:

Թողլով որ աւելի լաւատեղեակներ արտայայտուին մայր երկրի մասին, բաւականանանք գէթ հաբեւանցի արձանագրել քանի մը ընդհանուր գիծերը գրական-գեղարուեստական փորձերու, որոնցմով հայ գաղթաշխարհի մտաւորականութիւնը յամառեցաւ Գեղեցիկ Բանի բոցը վառ պահել ժամանակի լաբիրինթոսին մէջ:

Կը կրկնեմ, չափազանց ընդհանուր, թերեւս կիսկատար ընդնշմարումով մը պիտի բաւականանայ գրութիւնս, զանի որ ի վիճակի չեմ մեր վերջին քսանամեայ գրական-գեղարուեստական բոլոր դէպքերուն, դէմքերուն ու երեւոյթներուն ամբողջական յուշագրութիւնը պատրաստելու:

Վերջացող քսանամեակը սկսաւ մեր ցեղի անսուաղ, անարիւն մէկ պահուն. 1915ի եղեռնը եւ պատերազմը ոչ միայն պարպած էին հայ ժողովուրդի երակները, այլ մաշած էր հոգին. Ապրիլ 11—24ի նախճիրը վէհ մը կը բանար, զոր մինչեւ այսօր չկրցանք լեցնել:

Անսպասելի յոյսեր եկան պահ մը վերարծարծելու մեր ուժի վերջին պաշարը: Հոգեկան զօրաշարժը տակի հանեց նահատակ գրողներուն ու բուականները. դեռատիօ, տհաս երիտասարդներ, երէկուան աշակերտները, պարտականութիւնը զգացին փոխարինելու անճիտուած վարպետներուն դերը: Պոլիսը 1919—20ի այն օրերուն օրրանը կ՚ըլլար գրական, գեղարուեստական նորազարթ, թակ շարժումի մը, որ խանդարուեցաւ դեռ սեւեռումի մը, լրումի մը չհասած: Խորշակը խանձեց նոր բացուած բողբոջները:

Սկսաւ երկրորդ բռնագաղթը, աւելի քան դաղթ, պիտի ըսեմ տեսակ մը ցեղային տարբաղադրութիւն կը բնորոշէ մեր վիճակը: Գաղութէ գաղութ, աւելի կամ նուազ, կը կորսնցնենք ամէն ներքին յարակցութիւն, հաւաքական բնազդ: Որքան կը թուլնայ կեդրոնաձիգ ուժը, այնքան կը զօրանայ կազմալուծուած համայնքներ բլյալ.

Հովը ցիրուցան ըրաւ նաեւ հայ մտաւորականութիւնը, որ իր բնոյթովն իսկ կոչուած է ժողովուրդին հոգեկան շաղախը, անոր կազմակերպական կորիզը դառնալու: Հայ կեանքի եւ հայ մտաւորականութեան այս ցրուած վիճակը, որ օրկանական պատճառն իսկ է արտասահմանեան մեր անկազմակերպութեան, ամէնէն տխուր երեւոյթն է մեր արդի պատմութեան:

Բնական է այս վիճակը կ՚անդրադառնայ եւ հայ գրականութեան, եւ հայ արուեստի վրայ, մանաւանդ երբ օտարական յարաճուն տագնապ մը, միացած ընկերային անթոյլատու պայմաններու, մղձաւանջի տակ կը պահէն ամէն տեղ հայ գրողն ու արուեստագէտը. արդի ժամանակը ամէն, ամէն տեղ, բայց մասնաւորապէս մեր մէջ շատ բան կորսնցուցած են գաղափարական-վերացական արժէքները: Արուեստ եւ գրականութիւն երբեմնի հմայքը եւ վարկը չեն վայելեր ոչ միայն զանգուածին, այլ եւ յաճախ ընտրանիին մօտ: Այս պայմաններուն տակ, գրական-գեղարուեստական մնայուն, յորդ ու բեղուն շարժումի մը հնարաւորութիւնը այնքան ալ յուսալի չէ:

Կար ժամանակ, որ հայ գրական իտալական կեանքը կը բիւրեղանար երկու բեւեռներու շուրջ,— Պոլիս եւ Թիֆլիզ: Որքան ալ այլապէս անձուկ ու ճնշիչ ըլլար միջոց միջնոլորտը, բայց գէթ այդ երկու հնոցները կը յաջողէին հոգեկան պահանջներ հրահրել, հետաքրքրութիւններ արթնցնել եւ տեսակ մը ժամադրավայրը դառնալ գեղարուեստական, գրական հաւաքոյթներու:

Այդ ծանրութեան կէտերը այսօր իրենց նշանակութիւնը կորսնցուցած են: Քսան տարիէ ի վեր հայ գրականութիւնը կը թալթէի անհաւր պանդուխտներու նման պանդոկներու, պատահական կայաններու, աստանդական քաղաքներու մէջ, յաճախ են Բաֆալ Թէթրիի, մեղթ ալ անզօր ջըլացայնութիւններու:

Փարիզն է միայն որ կոչուած է մասամբ փոխարինելու երբեմնի գրական կեդրոններու դերը: Հոն համախմբուած մտաւորականութեան որոշ դէմքերը: Փաստ է սակայն որ հայկական Փարիզը անօր է գաղթահայ իրականութեան միակ ուղեղը եւ միակ սիրտը դառնալու:

Իբրեւ գրական երեւոյթ կ՚արժէ ընդգծել որ հայ մտաւորական, արուեստագիտական տարրերը քսան տարիէ ի վեր ճեռնարկներ կը փորձեն համախմբուելու որոշ ծրագիրներու, առաջադրութիւններու շուրջ. երբ աստարդներ կամ տարէցներ, համաձայն իրենց ըմբռնումներուն, շատ տամեցան ընդառաջ երթալ նոր ժամանակի պահանջներուն: Փարիզը ունեցաւ մէկէ աւելի միութիւններ,— «Ցարդգողդ», Գրական Ակումբը (յետոյ Հայ Մտաւորականներու Միութիւն), «Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը», «Նահատակ Գրողներու Բարեկամներ» խմբակցութիւնը, «Ազատ Արուեստագէտներու Միութիւնը», «Համազգայինը» եւայլն: Առանց մեր գրական անցեալը վերակենդանացնելու, գրական հարցերու շուրջ հետաքրքրութիւն արթնցնելու տեսակէտով ունեցան իրենց անուրանալի օգտակարութիւնը. բայց գրական-գեղարուեստական «Էկոլ»ներու ծնունդ չտուին, առիթ չընծայեցին ուշագրաւ երկունքներու, յայտնութիւններու, որոնք հետք մը թողէին մեր գրականութեան պատմութեան մէջ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱԼԵՐԻՅ ԲՐԻՒՍՈՎ

Հին Ռուսաստանի գրական, գեղարուեստական, գիտական ու պետական բազմաթիւ գործիչներ, բանաստեղծներ ընթարկուած ուղղափառ համայնավարութեան շրջանում, իբրեւ հակայեղափոխականներ, այժմ վերադնահատուելով կրկին բարձրանում են փառքի պատուանդանների վրայ:

Մեծ բանաստեղծ Տիւտչեւ, երաժշտութեան պէս հնչող ներդաշնակ ոտանաւորներով, երկու տասնեակ տարի հալածուած էր ընթերցանութիւնից: Մաքուր անուական ու ամբողջ կեանքը չինովնիկ, նա իր ոտանաւորների մէջ մի բառ իսկ չէր գրել ցարերի բռնակալութեան դէմ, երգել էր միայն բնութիւն, անհասկան յոյզեր— սէր ու թախիծ, թէեւ փայլուն տաղանդով, բայց զանգուածներին դժուար մատչելի բարձր ոճով: Վերջերս նա յայտարարուեց «Ռուս ժողովրդի լաւագոյն ստեղծագործողներից մէկը, տարիների ընթացքում զոհ դնաց վնասարարների ու ժողովրդի թշնամիների սադրանքներին»:

Տիւտչեւից յետոյ հերթը հասել է Վալերիյ Բրիւսովին: Ունեւոր դասակարգից եկած այս բանաստեղծը թէեւ մեծ տաղանդի տէր չէր, բայց ունէր գրական լայն պատրաստութիւն: Նրա չափածոյ արտադրութիւնները զերծ են մշակուած լեզուով, յորդանք դարատազրող ճաշակով ու վարպետութեամբ, սակայն զուրկ են ներքին կրակից: Պատերազմին նախորդող ու նրա տեւողութեան առաջին տարիներում Վ. Բրիւսով Ռուսաստանի բանաստեղծական աշխարհի ամենահեղինակաւոր ներկայացուցիչներից մէկն էր ու գեղեցիկին փիլարիւս, խնդիրներում, կարելի է ասել, միակ դատաւորը: Նա նախագահն էր Մոսկուայի գրական գեղարուեստական ակումբի, բնարեալ արուեստագէտների մի կաճառի, որի հանդիսաւոր նիստերին ազգային հպարտութիւն ենք զգացել Վ. Բրիւսովի կողքին նստած տեսնել ոկումբի վարչութեան անդամներից մէկին, մեր սիրելի Ալեքսանդր Շատուրեանին:

Բայց դրիչ ենք վերցնում այս էջերում վերյիշելու Վ. Բրիւսովին ոչ իբրեւ ռուս գրական դէմքի, այլ իբրեւ «Հայաստանի Բանաստեղծութիւն» ռուսերէն ժողովածուի խմբագրի եւ մասամբ էլ թարգմանիչի:

Ովքեր ծանօթ են մեծածաւալ այդ գրքին, գիտեն, որ «Պօէզիա Արմէնի» համեմատաբար ամենալրիւ եւ թերեւս ամենայաջող հաւաքածուն է օտար լեզուով տպագրուած հայ բանաստեղծութիւնների, միջնադարից մինչեւ մեծ պատերազմ: Նա անհուն հրճուանքով լցրել է Ռուսաստանում ապրող հայերի սիրտը, որովհետեւ ապացոյցներից մէկն էր դարերով անշէջ հոգեկան զօրութեան մի ժողովուրդի, որի աշատագրումն արիւնոտ փոթորկից յետոյ թւում էր անկասկածելի:

Ռուսերը միշտ բարձրից են նայել հպատակ ազգերի գրականութեան վրայ: Հետաքրքրուել են արեւմտեան Եւրոպայի մտաւոր գանձերով միայն: Թարգմանելով գերման, անգլիացի ու ֆրանսացի նոյնիսկ շատ երկրորդական հեղինակների, նրանք գրեթէ երբեք չէին սովորել Հայի, Վրացու կամ Ֆիննի լեզուն, որպէսզի նրանցից եւս մի քան մուծեն իրենց աշխարհի ամենահարուստ թարգմանական գրականութեան մէջ, «Պօէզի Արմէնի» առաջին յաջող փորձն էր ցոյց տալու, որ Արարատի ստորոտում եւս կարելի է գտնել մտքի ու զգացմունքի գրաւիչ գոհարներ:

Վ. Բրիւսով ժողովածուին կցել էր մի ընդարձակ յառաջաբան, ուր նա, համաշխարհային գրականութեան հըրաւէր պրպտողներից մէկը, անօրինակ խանդավառութեամբ վեր էր հանում հայ բանաստեղծութեան մեծութիւնը, իբրեւ համադրութիւն արեւելքի եւ արեւմուտքի վառ յղացումների: Անձնապէս իմ հոգում «Հայաստանի Բանաստեղծութեան մի հատուածը թողել է անջնջելի տպաւորութիւն. դա Աւետիք Իսահակեանի «Աբու Լալա Մահարի»ից է: Այդ գրուածքի հայերէնն ինձ անծանօթ էր. ռուսերէնը, եթէ չեմ սխալւում հենց Վ. Բրիւսովի թարգմանութեամբ, մի կատարեալ գլուխ գործոց է, համարեց, որին համարժէք շատ քիչ գրուածք կայ նոյնիսկ ռուս գրականութեան մէջ:

«Պովէստվովանիյի Դեկտ. 14ի համարում զետեղուած ընդարձակ յօդուածից Վ. Բրիւսովի մասին կ՚ուզէինք բերել մի քանի տողեր.

— «Մեծ ծառայութիւն է մատուցել մեր մշակոյթին ռուսաստանցի գիտնական Բրիւսով եւ մի այլ մարզում: Կը բաւէ յիշել, թէ աշխարհակալութեան պատերազմի ժամանակ ինչպիսի տաղանդով եւ բարեխղճութեամբ նա ձեռնարկեց ծանօթացնելու ռուս ընթերցողին Հայաստանի եղբայրական ժողովուրդի բանաստեղծութեան հետ: Գործի ձեռնարկելիս Բրիւսովի առջեւ ծառացան բազմաթիւ դժուարութիւններ, բայց նա յաղթեց այնպիսի հեշտութեամբ եւ հմտութեամբ, ինչպէս ոչ ոքի չի յաջողուել Բրիւսովից առաջ կամ յետոյ: Մի քանի ամիսների ընթացքում նա այնքան սովորեց հայերէնը, որ կարողանում էր սկզբնօրէն բանաստեղծութիւններ թարգմանել բնագրից: Սակայն դա քիչ էր: Բրիւսով խորապէս ուսումնասիրեց հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ ոչ իբրեւ բանաստեղծ, այլ իբրեւ պատմաբան եւ տուեց երկու աշխատութիւններ— հայ բանաստեղծութեան տեսութիւն (մասամբ վերահրատարակուած է այժմ Մոսկուայի Պետ. Հրատարակչականի ժամուլին տուած Նոյնանուն ժողովածուի մէջ) եւ պատմութիւն հայ ազգի»:

Մեր կարծիքով, «Պօէզիա Արմէնի» կարող էր գլուխ գալ միայն Բրիւսովի պէս մի կարող նախաձեռնողի շնորհիւ: Նրա կոչին էր, որ ժամանակի ռուս լաւագոյն բանաստեղծներն արձագանգ տուեցին մասնակցելով ժողովածուին թարգմանութիւններով ու դարձրին նրան այնքան արժէքաւոր: Ջնայած բարձր գնին, գիրքը լոյս տեսնելուց երկու չարաթ վերջ այլեւս անկարելի եղաւ գտնել գրավաճառանոցներում:

Խորհրդային մամուլի վերադնահատումի առթիւ կ՚ուզէինք երախտագիտութեան այս տողերը նուիրել Վալերիյ Բրիւսովին, մէկին այն հազուագիւտ Ռուսերից, որոնք հետաքրքրութեամբ եւ սիրով են մօտեցել մեր ժողովուրդին:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք, մօտերս նոր մարդահամար մը պիտի կատարուի ամբողջ Խ. Միութեան մէջ:

1917 Մարտ 12ին, երբ Ցարը դահընկէց եղաւ, կը կարծուէր թէ Ռուսիա ունէր 182,182,600 բնակիչ: Առկէ աւելին՝ հինգ անկախ ազգութիւններ անջատուեցան Ռուսիայէն: 1920ին, երբ սով էր եւ քաղաքացիական պատերազմ, մարդահամար մը կատարուեցաւ, բայց անյաջող, որովհետեւ ցուցակագրողներէն շատերը գնդակահարուեցան Սպիտակներու կողմէ կամ ծեծ կերան գիւղացիներէն: 1926ին՝ միայն տեղի ունեցաւ լրիւ մարդահամար մը, որ ցոյց տուաւ թէ Ռուսիա ունի 147,013,000 բնակիչ:

Եթէ Ռուսիոյ բնակչութեան տարեկան աճումը 3 միլիոն է, ինչպէս յայտարարած են խորհրդային ղեկավարներ, այն ատեն պէտք է սպասել որ Ռուսիոյ բնակչութեան թիւն է այժմ 183,000,000: Բայց օտար դիտողներ կը կարծեն թէ առնուազն 10 միլ. պակաս է իրական թիւը: Այս տարբերութիւնը կը վերագրուի այն սովին, որ տիրեց կոլխոզացման պայքարի ատեն: Առկէ զատ՝ քիչ մը չափազանցուած է Ռուսիոյ աճումի համեմատութիւնը:

ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ 1939 ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Բարեկամներէ լսած էի թէ Փարիզի շրջակայ գիւղերէնմէկուն մէջ կը բնակի Ագնէս անուն հայազգի խմաուհի մը որ տպագայ գուշակելումէջ անսխալական համբաւ կը վայելէ:

Ձիւն ձմեռ օրով, տիկին Ագնէսին դուռը զարկի: Գեղանի օրիորդ մը բացաւ դուռը եւ զիս առաջնորդեց խորհուրդներու սենեակը՝ ուր տիկին Ագնէս նստած էր, Պաղատի մայր թագուհիի մը նման, թաւշապատ բազմոցի մը վրայ, արեւելեան կրակարանի մը առջեւ ու կը քննէր կատիկի մը դանկը: Գեղանի օրիորդը ներկայացուց զիս տիկին Ագնէսին, իբրեւ «Յառաջ»ի աշխատակից ու շտրնեցաւ: Ներկան էր որ խոյս տըւաւ Անցեալին առջեւէն ու տեղ բացաւ Ապագային:

Տիկին Ագնէս խոնկ, զմուռս, կնդրուկ եւ լիբանան նետեց կրակին մէջ, յետոյ ալ չորցած ձիթենիի տերեւներ պատեց, մրմնջեց արաբերէն, տարօրէն, հայերէն դրաբար աղօթքներ ու կրակը խառնելէ վերջ սկսաւ բարբառել:

Ըսեմ որ վախսունը անց է ան: Ունի մազաղաթէ մորթ մը, բուի աչքեր եւ հայկաշէն քիթ մը, որ հակառակ իր մեծութեան կը մտնէ ամէն բանի մէջ:

Ահա թէ ի՛նչ խօսեցաւ տիկին Ագնէս, մաքուր հայերէնով մը (առարկած է Պոլսոյ Եսայեան վարժարանի յաջողակ շրջանաւարտներէն):

— 1939 տարին հարազատ զաւակն է 1938ին: 1939 տարին պատերազմական տարի մը չէ, խաղաղութեան տարի մըն ալ չէ: Տարուան վիճակացոյց աըրյաքը կը տատանի պատերազմի եւ խաղաղութեան միջեւ: Պիտի ըլլան շառաներ, լարիւրինթոսներ ու բազմաթիւ փաստեր:

Աշխարհը հետզհետէ պիտի մտնէ Բերանոսի եւ Սատուրնոսի ազդեցութիւններուն տակ:

Պիտի պատահին գործադուլներ, բայց ոչ զինադուլներ:

Պիտի շարունակուին Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները

Պիտի շարունակուի չինեւճապոնական պատերազմը:

Օրերը սովորականէն աւելի պիտի երկննան ու մարդոց խիղճերը սովորականէն աւելի պիտի կարճնան:

Թինօ Ռոսի ամբողջ տարին պիտի երգէ.

— Մարի-լո՜ւ, Մարինէլլա՜, Գաբրիէ՜, Լիւսի՜, Իզապէլլա՜, Միլիոնէլլա՜, Տօլարէլլա՜, Ֆրանքէլլա՜, Սթէրլինա՜, Զի՜-զի՜, Զի՜-չի՜, Գրպանէլլա՜...

Տնկողներու լրջան մը պիտի բացուի: Մեծ ազդ մը թնդանօթ պիտի տնկէ: Անկախութեան ձգտող ազդ մը գլուխը պիտի տնկէ: Հագեւոր մեծ աետ մըն ալ ոտքերը պիտի տնկէ:

Բազմաթիւ միկրոբներ պիտի մեռնին, ծնունդ տալով նոր միկրոբներու:

Հրեաներուն վիճակը բազմաթիւ երկիրներու մէջ, պիտի դառնայ տաժանելի: Փիւսարարի մը շնորհիւ Հրեաները պիտի կրնան ապրիլ օդի, ջուրի եւ ալեքի մէջ:

Ջախջախիչ փաստերով պիտի ապացուցուի թէ բոլոր Եւրոպացիները հըրէական ծագում ունին:

Ատոլֆ Հիթլէր «Իմ Պայքարս» գըրքին մէջ եօթը նոր գլուխներ պիտի աւելցնէ:

Բռնակալ մը պիտի անիլէ իր պեխը: Պաղ պիտի առնէ անիլած տեղէն: Ու մէկ գեղով դուրս պիտի չելլէ պալը: Դժոխքի կրակները միայն պիտի փրկեն զինքը իր պաղառութենէն:

Քաղաքական շնորհալից ամուսնալուծում մը պիտի կատարուի: Տիկին Ուրանիա պիտի բաժնուի իր պլուշտ ամուսինէն եւ կրօտի տիրահարի մը հետ պիտի ապրի, Օտեսսայի մէջ:

Պէնէշ Ցաթիւրալիզէ հրեայ պիտի ըլլայ:

Ալիրդի, հիւծախտի արմատական դարմանները պիտի գտնուին: Կարելի պիտի ըլլայ յստակայն դոնեկապաշտութեան դարմանը: Սասանիկ ցուրտեր պիտի ըլլան: Մանաւանդ դրամատնակներու մէջ: Ամէն գրպան հարբուխ պիտի ունենայ եւ ամէն դրամատուն ալ հրաքուխ:

Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ հազարաւորներ պիտի նստին (բանտարկութիւն), պիտի կանգնին (գնդակահարութիւն), պիտի պառկին (թաղում):

Բոլոր սահմանագլուխներուն վրայ աղաւնիի որսորդութիւն պիտի ըլլայ: Միլիոնաւոր աղաւնիներ պիտի սպաննուին եւ կառավարական պետերը հեղինակ պիտի ունենն՝ աղաւնիի միսով պատրաստուած:

Ագռաւները շատ միս ուտելէ պիտի հիւանդանան: Ագռաւները բանջարակեր պիտի դառնան:

Եօթանասուն նոր աստղեր երկնքի պիտի ելլեն: Եօթանասուն հին աստղեր ալ պիտի մարին: Անշուշտ խօսք շարժանկարի աստղերու մասին է:

Ֆրանսահայութեան իգական սեռը ամբողջ տարին կար պիտի կարէ: Արբերը պիտի շարունակեն պըլօթ խաղալ:

Համազգայինը ոճրադատ ատեանի պիտի վերածուի: Շնորհալից դատավարութիւն մը պիտի սարքուի Սարոյեանի «Ձմեռիկ-ճուտիկ կամ ժուլին մահը» վէպին առթիւ:

Շամօ Վալուա անուն հայազգի նոր գրող մը պիտի յայտնուի Ֆրանսական գրականութեան մէջ: Հայ ազգը ինքինք փրկուած պիտի համարի:

Նեկիւսը Ցաթիւրալիզէ հայ պիտի դառնայ:

Հայ հռետոր մը պիտի մեռնի, ծերեզմանին շուրջ տասներկու հռետորներ պիտի ծնին:

1939 տարուան ընթացքին հայ գրողներու սակաւաթիւ զոմարքն մօտաւորապէս հարիւր հոգի պիտի պակսի: Այս նուազումին դէմ սակայն պիտի աւելնան հայկական հինգ դրատուն, տասը գրադարան եւ տասնեհինգ գրական թերթ:

Հայ հոգեւոր հովիւ մը պիտի վախճանի, մօտաւորապէս մէկ միլիոն ֆրանք ձգելով՝ Հայոց ազգին պատուիրող... իր զաւկին:

Լրացած էին Ագնէսեան գուշակութիւնները.

Խորհրդամոյն գլուխս վեր առնելով ըսի.

— Տիկին Ագնէս, խօսեցաւ ձեւով ի՞նչ կրնաք ըսել 1939 տարուան համար:

Պատասխանեց խորհրդայոյզ.

— 1939 տարին պիտի նմանի սպասման սրահի մը:

— Ի՞նչ կարգի սպասման սրահի:

— Առամնարտրիի մը սպասման սրահին: Պիտի քաշուին շատերու ակռաները: Ուրիշներու ալ պիտի տրուին նոր ակռաներ, զարհուրելի ակռաներ, խածնելու, պատառելու համար:

— Ի՞նչ կարգի ակռաներ պիտի քաշուին կամ տրուին:

— Շնատամներ եւ իմաստութեան ակռաներ. Ազգերու բերնին մէջ բնական ակռայ պիտի չմնայ: Ամէնուն բերնին մէջ բազմաթիւ ծակեր պիտի ըլլան:

Մէկ խօսքով՝ ակռայ կծրտելիք տարի մը պիտի ըլլայ 1939.

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

1938Ի ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսացի քննադատ մը, Կամիլ Ֆիտօ, յօդուածով մը կ՚աշխատի գծել 1938ի երիտասարդութեան հոգեկան պատկերը:

Նախ պզտիկ դիտողութիւն մը, Ֆրանսացի երիտասարդը աւելի «երիտասարդ» է քան հայ երիտասարդը, այսինքն թէ Ֆրանսացիները երիտասարդ կ՚անուանեն 18—25 տարեկանները, մինչ Հայերը քիչ մը աւելի վեր տարիք կուտան երիտասարդութեան: Պատճառը ընկերային բնոյթի մըն է, մասնաւորաբար Արեւելքի յատուկ, որ ընտանեկան սահմանափակութիւններուն, հօր եւ դաւկի յարաբերութեանց մէջ կը դնէ որոշ սահմաններ: Ցետոյ նկատի առնէք, թէ կրթական հասունութիւնէն անկախ իմացական տարիքը, որ ըստ Տօքթ Բուլաքի կը տարբերի ժողովուրդէ ժողովուրդ, մանաւանդ Արեւմուտքէն Արեւելք: «Ցառաջ», որ բազմիցս առիթ տուաւ երիտասարդական հարցին, խօսացած է բերել համաշխարհային պատկեր մը երիտասարդական շարժումին, բոլոր ժողովուրդներու երիտասարդութեանց մտահոգութեանց ու ծրագիրներուն մասին, միաժամանակ գիտական բացատրութեամբ մը թէ ի՞նչ է երիտասարդութիւնը: Եւ եզրակացնելէ առաջ, ունի՞նք երիտասարդութիւն մը, մեր պատմութեան մէջ ո՞ր թուականներուն նշմարուած են երիտասարդական շարժումներ, ի՞նչ դիրքով խաղացած են եւ ի՞նչ հանգամանք պէտք է ունենայ վաղուան հայ երիտասարդութիւնը:

Կարեւոր, գերազանցապէս կարեւոր աշխատութիւն մը: Ահա թէ ինչո՞ւ «Ցառաջ», արծարծելով հանգիտ

երիտասարդական չարժումներու հարցը, անմիջապէս արժանանք կուտայ ամէն քննութեան, որ կը կատարուի օտարներու մօտ:

Կաստոն Ռուժօ կը գրէ թէ 1926 Ցանուարին սկսաւ հետաքրքրութիւնը երիտասարդութեան մասին, եւ այնուհետեւ անընդհատ չարունակուեցան վերլուծումները, ուսումնասիրութիւնները, հարցաքննութիւնները (խօսեցնելով երիտասարդները իրենք իրենց մասին): Աչքէ անց ընելով այդ պրպտումները, Ֆրանսացի քննադատը կ'աշխատի տալ նաեւ այն դիմապատկերը, որ կը ներկայացնէ՝ տասը տարուան ընթացքին՝ երիտասարդութեան կրած հոգեկան կերպարանափոխութիւնները, ուրիշ խօսքով՝ 1928ի եւ 1938ի, ուրեմն երկու երիտասարդութեան բաղդատութիւնը:

Հետեւինք երիտասարդութեան արտայայտած հոգեբանական յատկանիշներուն, սկսեալ 1926էն.—

Երիտասարդութիւնը լեցուած է գոռոզութեամբ, յուսախաբութեամբ, հիասթափութեամբ,— պատասխանատուութիւնը կը նետէ նախորդ դարուն վրայ, որ համեմատութիւն չճանչցող խանդավառութեամբ ուռեցուց ամէն բան, ժառանգ ձգելու համար յետպատերազմեան սերունդին՝ դիակի նմանող յոյսեր ու երազներ: Երիտասարդութեան մէջ կը նշմարուի նիւթական յառաջդիմութիւն եւ իր օրը ապրելու կատաղութիւն մը: Սանձարձակ է նոր «դարաշրջանի հիւանդութիւն» մը, որ ոչինչ ունի գեղեցկագիտական, ոչ իսկ վիպային, այլ միայն կենսաբանական նկարագիր,— «մէկ հարց միայն կը չահագրգռէ մեզ, կ'ըսէ երիտասարդ մը, ապրի՛լ. մնացեալը գրականութիւն է»: Բայց կենսունակ այդ երիտասարդութիւնը կ'ապրէր սարսափի մը տակ:

Երիտասարդները չէին կրնար ապրիլ իբրեւ երիտասարդ, զրկուած էին այն ինքնակամ հաճոյքներէն, որոնք կը յատկանշեն երիտասարդութիւնը: Երիտասարդները ազատ չէին զգար իրենք զիրենք, իրենց ճամբան կը խափանէին բարձր պարիսպներ,— տնտեսական տագնապը, գործազրկութիւնը, պատերազմի սարսափը:

Ոմանք այս խոովքէն դուրս ելլելու միակ միջոցը գտան Անտրէ Ժիտի կարդացողութեան մէջ, եւ Անտրէ Ժիտ սկսաւ փայլիլ իր փառքի երկնակամարին վրայ:

Ցուսահատութեան կը յաջորդէ ընդվզումը: Կաստոն Ռուժօ բնական կը գտնէ որ նոր սերունդը ըմբոստանայ հին սերունդին դէմ,— իր կրած նեղութեանց պատասխանատուութիւնը նետէ երէց սերունդին վրայ: Միջազգային կացութիւնը եւ Ֆրանսայի վիճակը (1929 — 1934) աւելի եւս սրեցին, առելութեան եւ կատաղութեան հասցուցին նոր սերունդին ընդվզումը: Այդ ընդվզումը կ'աճի՝ քանի իրենց կը միանան սերունդին մեծերը պատերազմի յիշատակներով եւ «նախկին պատերազմիկի» ոգիով: Միւս կողմէ մարզախաղերու սէրը սերունդին սորվեցուց հաւատալ միայն ուժին, փողոցներու եւ հրապարակի գործունէութեան: Եւ սկսաւ քննադատութիւնը անձերուն, պետական եւ ընկերային կազմակերպութիւններուն դէմ,— ամբողջ անցեալ մըն էր որ կրակը կը նետուէր: Զգացական կամ վիպային կեանքը չէր չահագրգռեր այլեւս երիտասարդութիւնը, սիրուհիին տեղը բռնեց «միութիւնը»: Անջնջելի թշնամութիւն, «յեղափոխականութեամբ» դարմանել երիտասարդներու անտարբերութիւնը:

Եւ սակայն ոչինչ տեւական է: Երիտասարդութեան տագնապը գոյն կը փոխէ շուտով: Արդարեւ, երիտասարդները տեսան որ դիւր է քննադատել ազգային կեանքը եւ դիւր է քննադատել նաեւ մարդիկը,— ազգային կազմակերպութիւնները նուազ արժէք կը ներկայացնեն քան անձերը, իսկ անձերը այնպէս են՝ ինչպէս կազմած են զիրենք պարագաները: Ուժի սէրը զզուանք կը պատճառէ այլեւս, որովհետեւ անօգուտ, նոյնիսկ վնասակար,— վկա՛յ այն երկիրները ուր ուժը, «միսթիք»ի վերածուելով, բռնութեան հասաւ: Եւ վերջապէս բնութեան պայմանները, պատմութեան օրէնքները աւելի զօրաւոր են քան ուժը: Ինչո՞ւ մոռնալ նաեւ սիրոյ վէճը, 1929 — 1934ի երիտասարդութիւնը տեսաւ որ այն զոր կը սիրէր՝ այն չէր զոր կը կարծէր: Անեծուեցէք նոյնպէս գոռոզութիւնը արդարութեան դէմ,— երիտասարդները հասկցան որ մարդիկ ընդունակ չէին տալու այն արդարութիւնը, որու համար երիտասարդները պատրաստ էին իրենց կեանքը զոհելու:

Երիտասարդները իրենք զիրենք կը զգային ճիչդ այն վիճակին մէջ, ուր կը գտնուէին Նիոբէի զաւակները, որոնք զոհ գացին երկնքնկէց նետերու:

Եւ ահա կը սկսի յուսաբեկութեան նոր շրջան մը,— աւելի ծանր քան առաջին շրջանը:

Կաստոն Ռուժօ կը նշմարէ նոր երիտասարդութեան մը կազմութեան նշանները,— 1938ի երիտասարդութիւնն է այդ, որ «կը խոստանայ, փայլուն ապագայ մը կը խոստանայ», գէթ այդպէս կ'ենթադրէ լիսէի փրոֆեսէօր մը:

Այս երիտասարդութիւնը շատ կը սիրէ դրօշակը, ամբողջովին տարուած է դրօշակով եւ մարզախաղերով: Ամառը՝ ջուրերուն վրայ, թիավարութիւն ու լողանք, ձմեռը՝ ձիւներուն վրայ, դահուկ ու չմուշկ: Եւ յետոյ երկար քալումներ փողոցներուն մէջ, պտոյտ դաշտերուն մէջ, ու սինեմա: Ուսման համար՝ որքան քիչ ժամանակ որ կը մնայ: Ուրիշ ոչ մէկ հետաքրքրութիւն:

Այսպէս կը նկարագրէ փրոֆեսէօր մը արդի երիտասարդութիւնը: Ուրիշ մը կը վկայէ, իբրեւ յաւելուած, թէ արդի երիտասարդութիւնը գիտէ կառավարել ինքզինք իր դրօշակներուն մէջ, առանց հակիչի: Եւ վերջապէս հոգեբան փրոֆեսէօր մը արդի երիտասարդութեան մասին իր քննութիւնը կը կատարէ իր իսկ զաւակներուն վրայ եւ ուրախութեամբ կը յայտարարէ թէ «հիմակուան տղաքը պարզ են իրենց ճաշակով, կը գոհանան ապրիլ որսորդութեամբ եւ ձկնորսութեամբ: Իղձերու այս համեստութիւնը դրաւական մըն է թէ անոնք երջանիկ պիտի ըլլան: Չեն շատ կը սիրեն, եւ երբ իմ կեանքիս մասին կ'արտայայտուիմ, կը խորհին որ չէր արժեր այնքան յոգնիլ, զոհողութիւններ ըստանձնել՝ հասնելու համար այն դիրքին, զոր կը գրաւեմ: Կը սիրեն ապրիլ պարզ, համեստ եւ խաղաղ: Կը հիանամ իրենց հոգեկան խաղաղութեան վրայ, բայց կը վախնամ՝ մտածելով այդ հոգեկան խաղաղութեան մասին»:

Կաստոն Ռուժօ վախու բան չի գտներ հետաքրքրութեան այն պակասին մէջ, զոր կը մատնէ արդի երիտասարդութիւնը: «Քսան տարեկանէն վար» սերունդը իր այդ հոգեբանութեամբ կը պարզէ, իմացական եւ զգացական կեանքի մէջ, ազգային ուժին զարթօնքը:

Ֆրանսացին անհատապաշտ է,— Այդ է պատճառը իր ուժին եւ իր տկարութեան: Ընկերային տեսակէտով՝ անհատապաշտութեան ծայրագոյն սահմանն է անիշխանութիւնը, կը որոշէ քննական ոգին, ընդվզումը: Բարոյական տեսակէտով՝ անհատապաշտութիւնը կ'առաջնորդէ ինքնաճանաչման, պարտականութեան գիտակցութեան: Այս անհատապաշտութիւն է որ կուգայ ըսել թէ ընկերային եւ անհատական տագնապը, որմէ կը տառապինք, արդիւնք չէ՞ արդեօք անհատականն ու ընկերայինը իրարու հետ շփոթելու: Արդի երիտասարդութիւնը իր անհատապաշտութեամբ կը մատնէ հիասթափութիւն մը ժողովրդավար կարգերու մասին:

Ու կը քալէ դէպի հոգեկան ինքնավարութիւն, իր դրօշակներով եւ մարզախաղերով՝ ցոյց կուտայ նուազ սէր հանդէպ քաղաքականութեան, հաւատալով որ լաւագոյն քաղաքականութիւնը կը մշակուի լաւագոյն մարդուն մշակումով:

Ֆրանսա կը վերանորոգուի նոր երիտասարդութեամբ մը:

Հայրենի աղբիւր

Ձայն բախտն անգութ անցեալի սեւ օրերում՝
Բաժանեց զիս քու ափերէդ մտերիմ,
Ու չթողուց որ ես ազատ, դալարուն
Մայրիի պէս հասակ նետեմ, երկարիմ:

Դառնակսկիծ զրկանքներու ներքեւ՝
Սիրտս իմ որբ արիւն քամեց քեզ համար,
Վառ կարօտէն ջուրի կոնքիդ արծարեայ,
Արփաճաճանչ ժայռերուդ ջինջ, պայծառ:

Գիշերն անքուն, ցերեկն ալ միշտ արտաբաց
Սպասեցի տարիներով լուռ, անձայն,
Երազելով որ ալիքներդ փրփրած՝
Օր մը կ'ըլլան այրող սրտիս բալասան:

Երազաբեկ դարձայ սակայն, եւ այսօր,
Վազքէն յոգնած մանկան մը պէս կը դողամ,
Հանգիստ չունիմ, դադար երբեք, եւ բոլոր
Գարուն օրերս ինծ դարձեր են սեւ, անհամ:

Հոսէ՛, աղբի՛ւրն հայրենիքիս հեռաւոր,
Գոլորշանա՛յ թող ջուրդ անոյշ, մարգարիտ,
Այնպէսզի գաս ցօղես վրաս ամէն օր,
Զի սիրտս մաշած կարօտն ունի կաթիլիդ:

ԾԱՏՈՒՐ ՓԷՐՓԷՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ՁԱՒԱԿԸ

ՕՐՕՐՈՑԻ ՄԸ ԱՌՋԵՒ

Դուն որ փոքրիկ թաթիկներդ կը բացխփես մեղմօրէն,
Կամ կը խայտաս լուսնային թրվըռումով քաղցրունակ՝
Մեր խնդութիւնն ես այժմու եւ մեր հաւատքը վաղուան,
Ըլլայ թող ննջըդ խաղաղ այգին ծաղկած պէս զըւարթ,
Խինդի ժամերդ առատով լի եւ արտասուքդ թեթեւ,
Լեցուի թող սիրտըդ սիւզով, անո՛յշ մանկիկ, եւ հոգիդ
Լուսնայ շաղովն առաւօտ. երբ կը հեչեն օրուան մէջ
Զանգերն ամէն, եւ դալար հովիտներէն երբ կ'անցնին
Գառնուկներու երամներն երբեշտակաց հոյլին պէս,
Երբ մեղրաղէմ քու մօրկան կ'իջնէ համբոյրն ջերմաջերմ
Քու պըճլտող թիթերուն խաղաղութեան վրրայ լայն:

Օ՛, ի՛նչ կակուղ են այտերդ եւ թաթիկներդ ո՛րքան թարմ,
Եւ նօսրաթել քու ծամերն նուագայթի պէս խարտեաշ,
Քու նայուածքներն անյարիր կը խանդոտեն իմ վշտերս,
Եւ տարօրէն երնուանքներ կը սերմանեն անձիս մէջ.
Օ՛, երկարէ՛ ինծ ձեռներդ, անո՛յշ մանկիկ, եւ զգուէ
Քու թաւշանուրբ ժպիտով հոգւոյս բացերն անապէտ,
Կուրծքիս վրրայ հանգչեցուր խոպոպիկներդ ոսկեղէն,
Եւ ծաղկեցուր շրթներուդ մարմանդներուն վրրայ զով
Աղաւնակերպ քու կեանքին ծաղկանց երանգն ու բոյրեր,
Ես պիտ' գտնեմ քու ժպտիդ սաղարթներուն մէջ սրտի
Նոյն ջերմութիւնն արգաւանդ եւ նոյն տորո՛փն արիւնի:

Օ՛, ժպտէ ինծ, ո՛վ հոգեակ. ահա ցոլքերն արեւին
Քու կարմրորակ շուրթին հետ կը համբուրուին քաղութեամբ,
Քու վուշի պէս նրբահիւս այտերուն տակ կը գծուին
Երակներու մեղմ ցանցերն եւ քաղցրութի՛ւնն երկնային
Քու մանկային կենցաղին. ո՛րքան ծանօթ են հոգւոյս
Քու դիմագիծն եւ պէսպէս խաղերն արծաթ ձեռներուդ,
Քու աչքերուդ մէջ մաղուած կապոյտն երա՛նգն է մերին
Լիճերուն՝ մէջ լողացող ալիքներուն եւ երկնին,
Քու ակնարկներն ցօղերն են որ կը ծաղկին աստղի պէս
Մեր մարգերուն մէջ բուսնող կանաչութեանց առընթեր,
Մինչ քու հոգին մեր կեանքն է, մեր բերկրութիւնն ու մեր սէրն:

Երբ կը ծռիմ անարատ օրօրոցիդ վրրայ ես
Ինծ կը թուի նշմարել ակն յարանուն հաւատքին
Որ կը դարբնէ մեր հոգին. քու որբաղան նինջին շուրջ
Կ'ելլեն ոտքի մեր փոշոտ զումարտակներն հոյլ առ հոյլ,
Որոնք իրենց արիւնոտ զէնքերն հուժկու բազուկով
Կը տարածեն քու փոքրիկ մարմնոյն վրրայ Ցիտուսի.
Քու նինջին շուրջ կը շարժին ամպն ու հովերն մեր երկրին,
Կը լսուի երգն յաղթական ահեղավագ Եփրատին,
Կամ մռնչո՛ւմն աններեւան երէներո՛ւն որոնք քու
Ճակտին դիմաց կը ծռին իրենց դունչերն բարկացած,
Եւ կը զգուեն քու բուշերն թաթովն իրենց թաւամազ:

Կ'իջնէ իրկունն, ո՛վ հոգեակ, ու լուսնին դէմ կը շարժին
Բարտիներուն ուղղաձիգ կատարներն լայն օրօրմամբ,
Կը լսուի տաղն հովտին մէջ սիրահարուած առուակին,
Եւ նուագման պէս անզօր երջանկութիւն մը տակաւ
Կը պըտտի բընութեան ամփոփութեան վրրայ հեզ.
Ես քու կողքին, աստղին պէս, որ չի՛ զատուիր իր լուսնէն,
Կը դիտեմ քունն երջանիկ քու մեղրամոմ հիւսուածքին,
Քու երկնքին պէս ողորկ ճակտին կամարն իմաստուն,
Որուն վրրայ իմ հոգիս կը յամենայ շողի պէս,
Ինչպէս փրփուրն ու ալիքն ափունքներուն վրրայ որբ,
Ուր կը մեռնին անտրտունջ վերջին ժամերը օրուան:

Օ՛, ննջէ՛ դուն, ո՛վ հոգեակ. դուն նաւակ սէ՛ր ու զօրով,
Թող ըլլայ շունչըդ լըճին շնչառութեան պէս մեղմին.
Աստղերներու եւ լոյսի դաշնակութեամբ պարուրուի
Քու թաչնակի բոյնն որ մեր երջանկութիւնն է խորին.
Ննջէ՛ խաղաղ, ո՛վ հոգեակ. ահա լուսնակն հովտին մէջ
Ալեակներուն հետ անվերջ կը բերկրանայ սիրոյ պէս.
Միջոցն աղի՛ է հոգւոյս ուրախութեամբն այս գիշեր,
Մինչ ես քեզմով եմ թրթռուն միայնութեան մէջ այս խոր,
Քընարս քեզմով է լեցուն, ինչպէս երգերս արիւնով,
Ինչպէս յուզո՛ւմս խանդով, եւ ինչպէս սիրտն իմ եռուն՝
Քու Եղնիկի աչքերուն լուսէ ներմա՛ն արցունքով:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԵՐԳ ՍԵՒ ԳԷՈՐԳԻ ՄԱՍԻՆ

(ԳԱՐԱՅՈՐԿԵՒԻՉ)

Ձորում երկու գայլ չեն իրար կծում,
Հայր եւ որդի են միմեանց անարգում:
Ցանդիմանում է ծեր Պետրոն որդուն,
— « Նզովք չարագործ, խեռ ապըստամբ դու,
Աստուծուց ոչինչ երկիւղ չես կրում,
Սուլթանի հետ ես դու չափուել ուզում,
Բէլգրադի փաշի դէմ պատերազմել:
Մի՞թէ դու երկու գլխով ես ծնուել:
Գնա՛ կործանիր դու քեզ, անօրէն,
Ի՞նչ ես կործանում Սերբիան համօրէն»:
Գէորգին կատղած պատասխան տուեց.
— « Ցեսնում եմ, ծերուկ, որ դու ցնդած ես,
Քանի հաջում ես դու խելառ խօսքեր»:
Զայրացաւ ծերուկ Պետրոն սաստել,
Սկսեց սաստիկ հայհոյել, գոռալ:
Ուզում է դէպի Բէլգրադ գնալ
Իւր ըմբոստ որդուն Թուրքերին մատնել
Ապստամբներին Սերբերի յայտնել:
Պետրոն դուրս եկաւ մութը քարայրից,
Գէորգին վազելով հասաւ յետեւից.
« — Դու վերադարձի՛ր, հա՛յր, վերադարձի՛ր,
Ակամայ ասած խօսքերս ների՛ր».
Ունկն չըդրեց Պետրոն, սպառնաց
— Ահա յելուզակ, դու լաւ կ'տեսնես:
Ընդառաջելով որդին իւր հօրը,
Ընկաւ, փաթաթուեց ծերի ոտքերը:
Չը նայեց որդուն Պետրոն ալեւոր,
Գէորգին վազելով հասաւ նորից նոր
Եւ բռնեց նորա գարշալայտ հիւսից.
« —Ի սէր Աստուծոյ, դարձի՛ր այդ ճամբից,
Մի՛ տանիր դու ինձ դէպի փորձութիւն »:
Զայրացած ծերը յետ մղեց նորան,
Եւ Բէլգրադի մեծ ուղիով գնաց:
Գէորգին դառնացին, դառնացին ողբաց ,
Ատրճանակը գօտիից հանեց
Եւ հօրը վերան խոցոյն կըրակեց:
Ձայն տուեց Պետրոն, դողդոջ, երերուն.
« — Վիրաւորուած եմ, Գէորգի, օգնութի՛ւն ».
Եւ ճանապարհին նա անշունչ ընկաւ:
Որդին վազելով քարայրը դարձաւ:
Մայրը դուրս եկաւ, հանդիպեց որդուն
— Ի՞նչ եղաւ, Գէորգի, ո՞ւր գնաց Պետրոն —
Պատասխան տուեց Գէորգին կոշտ կերպով
« Ճաշին ծերունին արբեցաւ գինով,
Հիմի ընկած է Բէլգրադի ճամբին»:
Մայրը գուշակեց, ողբաց դառնագին,
— Անէծք Աստուծոյ, սե՛ւ, լինի վերադ
Որ սպանեցիր քո հօրդ հարազատ:
Գէորգի Պետրովիչին էլ այնուհետեւ
Ողջ ժողովուրդը անուանում է Սեւ:

ԱՐՍԷՆ ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆ
(Պուշկին)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մուրացանի վէպը, « ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ »: Տեղեկացնել «Յառաջ»ի:

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

Զանգեր.— Աստուած չնորհաւոր ընէ, կրկնելով երեք անգամ: Ապա Թաւիշէ ձերմակ նարօտ մը խաչաձեւ կ'անցընեն Թագւորի պարանոցէն (Խաչ - փակ):

Երեքական հոգի, երեք տեղի վրայ բաժնուած, կը սկսին հետեւեալ գովքը երգել. Կրկնելով երեք անգամ .

Շինեցին ու թամամեցին,
Խաչն ի վրան բազմացուցին :

Ընդունեց խաչ ելնել. Թագւո՛րը,
Մէկլ-կ է. ելէք. իր առջեւն երթանք,
Ուր չմնայ, իր չէլիկ խաթեր:

Մեր Թագւորն ի խաչ ,
Խաչփակ խաչ ու մաչ ,
Ձեռք կարմիր խնձոր ,
Արեւն է կակաչ :

Մեր նախահայրերը, ամուսնութեան մասին, մօտեցած են երկու հակառակ ուղղութեամբ: Ամուսնութեան մէջ տեսած են քաղցրութիւն, ու դառնութիւն: Եթէ ամուսնացող զոյգերը կը վայելեն փոխադարձ սէր, անոնց գալիք օրերը կ'երթայ դէպի քաղցրութիւն: Այդ առթիւ խնձոր կը դնեն Թագւորի ձեռքը որ կը նշանակէ — քաղցր ապագայով կը մտնէ կեանքի ասպարէզ:

Իսկ եթէ ամուսնացող զոյգերը փոխանակ սիրոյ առելութեան կը հանդիպին, անոնց վրայ ալ խաչ դրուած է, աշխարհ մտնել տառապանքի մէջ:

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

Գացէք բերէք զթագւորայ մէր,
Ի գայ մտնայ դարպաս խանէն,
Ծնրիկ զարնէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր Թագւորին:

Գացէք բերէք սալամ սարէն,
Ի գայ մտնայ դարպաս խանէն ,
Ծնրիկ զարնէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր Թագւորին:

Գացէք բերէք կաքաւ քարէն,
Ի գայ մտնայ դարպաս խանէն ,
Ծնրիկ զարնէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր Թագւորին:

Հոս Թագւորին ծնողքը եւ երկու անձեր Թռչուններ կը կանչեն: Ծնողք իրենց մրմունջներով, իսկ Թռչունները իրենց գայլայլներով սուրբ սեղանի առջեւ կը բարեմաղթեն, որպէսզի փոխանակ առելութեան, սիրոյ եւ քաղցրութեան հանդիպին Թագւորը եւ Հարսը.

ԾԱՂԿՈՆՔ

Էտ բալասան ծաղիկ պիտ էր ծաղկոնաց ,
Ուր կը թփէր, թուփն ու տերեւ հետ իրաց:

Էտ նունուփար ծաղիկ պիտ էր ծաղկոնաց ,
Ուր կը թփէր, թուփն ու տերեւ հետ իրաց:
Էտ անթառամ ծաղիկ պիտ էր ծաղկոնաց,..
Ուր կը թփէր, թուփն ու տերեւ հետ իրաց:

Ինչպէս բնութեան կողմէ օժտուած թուփն ու տերեւ իրարու հետ կը թփւին, նոյն բնութեան պահանջի վրայ, Թագւորն ալ կը մտնէ կեանքի պարտէզ թփելու համար: Թող ունենայ բալասանի հոտ, նունուֆարի գոյն եւ անթառամի տոկունութիւն:

ԾԱՂԿՈՆՔ

Ի՞նչ ծառ պիտի ծաղկոնաց,
Ծառ խնկենի, ծառն ի ծաղիկ,
Ծա՛ռ, ծա՛ղկէ, ծա՛ռ :

Ի՞նչ ծառ պիտի ծաղկոնաց,
Ծառ խնձորի, ծառն ի ծաղիկ,
Ծա՛ռ, ծա՛ղկէ, ծա՛ռ :

Ի՞նչ ծառ պիտի ծաղկոնաց,
Ծառ նռնենի, ծառն ի ծաղիկ,
Ծա՛ռ, ծա՛ղկէ, ծա՛ռ :

Կեանքի այն պարտէզի մէջ, Թագւորը թող ծաղկի եւ իր ծաղկունք (բեղմնաւորում) ըլլայ խնկի նման բուրումնաւէտ, խնձորի պէս քաղցր ու համեղ, եւ նռան նման առատ:

Հոս կը լրանայ փեսագովքի արարողութիւնը:

Սափրիչը ոտքի կը հանէ Թագւորը, անոր մանուկները թափոր կազմած, երգեցիկ խումբ մը «Առաւօտ յաւուր» երգելով դուրս կուգան: Փեսան աչխարհի չորս կողմը ծնրադրելով կ'աղօթէ: Ցետոյ կը դառնան պարետուն:

Եւ կը սկսին, «Աստուած չնորհաւոր ընէ» պոռալով, իրենց սուրերով հարուածել դուռն ու չէմկալը:

Պարը կը սկսի, օրէնք է այստեղ չորոր խաղալ:

ՇՈՐՈՐ ԵՐԳ

Բատտան, բատտան, օ՜յ, օ՜յ, օ՜յ, օ՜յ,
Բատտան, բատտան, ոսկի բատտան:

Մեր դռան յառէջ, յարդ զարնցան
Բօլակ ջաղրան միջով անցան :
Եարըս մէջն էր, չճանչցան: Բատտան, եւն.:

Մեր դռան եռեւ քառսուն կարաս,
Քառսուն կարսի գինին էր խաս, բատտան, եւն.:

Ամէն կարսից կթխիկ մը տաս,
Ամէն կթխին պագիկ մը տաս: Բատտան, եւն.:

Մեր տան յետեւ բուլ մը տանձի,
Ձեր տան յետեւ բուլ մը տանձի, Բատտան, եւն.:

Պսակողիդ մօրուք խանձի,
Լեզուն մէջ բերնին պապանձի: Բատտան, եւն.:

Շորոր լրանալէ յետոյ, պարը կը փոխուի :

ՊԱՐԵՐԳ ՄԸ ՔՐԴԱԽԱՌՆ

Պինկօլէ խօշ պինկօլէ, գուլէ,
Հանմանօր նանօր նանօր,
Պինկօլէ եազար կօլէ, գուլէ,
Զանմանօր նանօր նանօր:

Ջի զանըմ քիժան, գօլէ, գուլէ
Հանմանօր, նանօր նանօր :

Սրփըր չուէ Ստնպօլէ, գուլէ, եւն.,
Շըռէ գայուր չի զօրէ, գուլէ, եւն.:

Գայուր սըր խոլամ զօրէ, գուլէ,
Զանմանօր նանօր նանօր :

Ջի ըվրէ ոըշ ու տարի, գուլէ, եւն.,
Բարմանըք տուր տուր բարի, գուլէ, եւայլն:

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(5)

(Շար.)

*** Խորհրդային կառավարութիւնը յանձնարարեց Փրա-կայի դեսպանին՝ բողոքել Տոնի Խաղախներու ժողովին գումար-ման դէմ։ Մոսկուա ոչ-բարեկամական կը նկատէ այս ժողովին արտօնութիւնը։ Կարծողներ կան թէ խորհրդային իշխանութիւնը պիտի խզէ Չեխոսլովաքիոյ հետ կնքած դաշինքը, եթէ չարու-նակուին թշնամական արարքները։

*** Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը որոշեց 1 առ հարիւրի նոր տուրք մը հաստատել 15,000 րուբլիէն վեր գոր-ծառնութեանց վրայ, յանուն ազգային պաշտպանութեան։

*** Չեկային նոր նախագահը, Բերիա, հրամայեց զտել օտա-րականները։ Բազմաթիւ օտարազգիներ պիտի արտաքսուին, մասնաւորապէս Ճափոնցիներ, Գերմանացիներ, Հունգարներ եւ Չեխեր։ Օտարականներու դէմ մասնաւոր միջոցներ ձեռք պիտի առնուին Ուկրայնայի եւ Սպիտակ Ռուսաստանի մէջ։

Չեխ-ուկրայնական յարձակում մը Հիւսիսային Հունգարիոյ մէջ

—— ∞ ——

Անակնկալ եւ շատ ծանր միջադէպ մը պատահեցաւ յունուար 6ին, Մունքաչի մէջ (հիւսիսային Հունգարիա)։ Առաւօտ կանուխ չեխ կանոնաւոր զինուորներ եւ ուկրայնացի ահաբեկիչներ անց-նելով նոր գծուած սահմանը, գրաւեցին գիւղ մը։ Գործողու-թեանց կը մասնակցէին գնդացիրներ եւ չեխական երեք զրահա-պատ կառքեր։ Հունգարիոյ սահմանապահ զինուորներն ալ կրակ բացին եւ առաջին զրահապատը անդունդն իվար գլորեցաւ։ Մունքաչէն ալ օգնական զօրք հասած ըլլալով, կանոնաւոր ճակատա-մարտ մը սկսաւ։ Հունգարներէն սպաննուեցան 9 հոգի, որոնց չոր-որ սպայ։ Չեխերը ռազմադաշտին վրայ ձգեցին հինգ մեռեալներ, միւսները միասին տանելով։ Կռիւը տեւեց 11 ժամ։ Հունգարա-կան զօրքը սահմանէն անդին քշեց արշաւողները, կառավարու-թիւնն ալ բողոքագիր մը ուղղեց չեխական կառավարութեան։

Հունգարական զեկոյց մը այս տեղեկութիւնները հաղորդելէ վերջ, կ'ըսէ թէ յարձակումը ուղղուած էր ոչ միայն Հունգարիոյ, այլեւ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ, որոնք վճիռ արձակած էին նոր սահմանագծի մասին։ Չեխական կառավարութիւնը քննու-թիւն բացաւ։

*** Գերմանական եւ փրանսական կառավարութիւնները ծա-նուցագիր մը ուղղեցին չեխական եւ հունգարական կառավարու-թեանց, այս միջադէպին առթիւ։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ երկար տեսակցու-թիւն մը ունեցաւ Եգիպտոսի նախկին խտիվ Աբպաս Հիլմիին հետ, որ գահազուրկ է 1914էն իվեր։

ԹԵՐԼԻՆԷՆ Թութենիա գնաց «բոլոր ցարական Խազախներու «Աթաման» Բարով, որպէսզի այնտեղ կազմակերպէ «Խազախներու ազատագրական պահակախումբ» մը, որ պիտի բաղկանայ գլխաւորաբար Լեհաստանէն եւ Խ. Ռուսիայէն տարագրուած ռուս միապետական տարրերէ։

ՍԻՆԼՄԱՆՆԵՐԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԵՑԱՆ երէկ, չարաթ, չնորհիւ կառավարական միջամտութեան։ Նոր տուրքերու խնդիրը պիտի քննուի, վերջնական կարգադրութեան մը յանգելու համար մինչեւ տասը օր։ Այս տասնօրեակի ընթացքին նոր տուրքերը պիտի հաշ-ուին, բայց պիտի չգանձուին։

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ կատարուեցան Գալիս-տինի մէջ, իբրեւ հետեւանք նոր դէպքերու։ Բոլորն ալ արգելա-փակուեցան կեդրոնացման կայաններու մէջ, ուր կը գտնուին 4600 կալանաւորներ։

ՀԻՆԳ ԱՄԻՍ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ Մարլիի քաղաքապետը, որ գործօն դեր կատարած էր նոյեմբեր 30ի ընդհ. գործադուլին մէջ, քաղաքապետական սրահն ալ բանթողներուն տրամադրելով։

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ 100ԱՄԵԱԿԸ տօնուեցաւ երէկ, չա-բաթ, Սորպոնի մէջ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նա-խագահին։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ օդանաւային ուժերու գերազանցութեան մասին գաղտնի տեղեկագիր մը գրկած է գնդ. Լինտպէրկ, եթէ հաւա-տանք հրատարակուած լուրերուն։ Գաշտօնական շրջանակներէ կը հերքեն այս լուրը, որ մեծ իրարանցում պատճառած է։

Նուագահանդէս եւ պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ

Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր

8 Թիւ Ժան Կուժօն, Մէթրօ Շանզ Էլիզէ - Քլէմանսօ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ **ՈՐՇԻՆ ՄԸԼ ԱԼԵՆ**

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ (որ կը կատա-րէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին՝ Տիկիններ ԳԱՅԵԱՆԷ, ՔՆԱՐ ԱՋՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱՋԱՅՐ եւ ՔԻԹԹՆԷՐԵԱՆ, Պ. Պ. ԱՋՆԱ-ՒՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ։

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։ Ժամը ճիշդ 7ին կը սկսին հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդ մէջ տեղի կ'ունենան երգ, արտասանութիւն եւն.։ Ընտիր նուագա-խումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍԿԻԻ։

Ծոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9), Ս. Հալվա-ճեան, 4, Rue d'Alexandrie, Peris (2), հանդէսին օրը կէշէն։

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆրանք

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ ՁԳԻՑՍԿԱՀԱՐ **ՖԻԼԻԲ ՊՂԱՋԱՐԵԱՆԻ**

Յունուար 15ին. **Colisée**ի սրահին մէջ

Նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Լաւ ֆրանսերէն գիտցող հայ օրիորդ մը գործ կը փնտռէ գրասենեա-կ մէջ աշխատելու համար։ Կը ստանձնէ նաեւ աշխատիլ կարի արհեստա-նոցի մէջ։ Դիմել՝ Օր. Եաղուպեանի, 8 Ave. d'Eylau, Paris (16)։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբի Ընդհ. Ժողովը այսօր, Կիրակի, 8 Յունուար ժամը 2ին իր ակումբին մէջ։ Կը խնդրուի Սէն Շամոնի եւ Լօ-րէթի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Սոսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Նիւթ՝ «Ուկրանիա եւ ուկրայնական հարցը»։

ԽՆՋՈՅՔ—ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ց. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7, ընկերուհի Մալ-խասեանի բնակարանը 21 Sentier de la Roue, Bagneux։

Կը խօսի ընկերուհի Հ. ԽԾՆԴԿԱՐԵԱՆ. Նիւթ՝ «Հայ կնոջ հա-սարակական զարգացումը»։

Գեղարուեստական բաժնին կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։

Մուտք 5 ֆրանք։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Ց. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ, 8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ։ Երգ, արտասանութիւն եւն. փոքրիկներու կողմէ։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

Ց. Կ. Խաչի Սարսէլի Մասնաճիւղին կողմէ

8 Յունուար, Կիրակի կէսօրէվերջ ժամը 4էն մինչեւ 12

Սալ աը Նոսի մէջ, 81 Rue de Paris, Սարսէլ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կը նուագէ Թառիստ Արզար, հայկական եւ կովկասեան պարեր վրացի Կինտոյին կողմէ։

Մուտք՝ 8 ֆրանք

Փոքրիկներու համար մինչեւ 10 տարեկան 4 ֆրանք։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԹԵՒԱՆԵԱՆ ընտանիքը կը ծանու-ցանէ թէ 8 Յունուար, Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Թիւ Ժան Կուժօն, տեղի պիտի ունե-նայ հոգեհանգիստ-Պատարագ հան-գուցեալ ՏԻԳՐԱՆ ԹԵՒԱՆԵՆԻ մահ-ուան տարելիցին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ազգականները, բա-րեկամները եւ հանգուցեալին յիշա-տակը յարգողները։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. «Սարգիս Մինասեան» ենթակոմիտէն կը ծա-նուցանէ թէ այսօր, Կիրակի առաւօտ տեղւոյն Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղե-ցիին մէջ Պատարագի արարողութե-նէն վերջ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ողբացեալ ընկեր-ներ՝ Ահարոն եւ Յովհաննէս Պէրպէր-եաններու, Նազար եւ Արաքսի Բա-պուճեաններու, Յովհաննէս Արզար-եանի եւ Լեւոն Նոտարեանի յիշատա-կին։ Եկեղեցական արարողութենէ վերջ այց մը պիտի կատարուի ընկեր-ներու շիրիմներուն։

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Պօղոս Պետրոս ե-կեղեցիի հոգաբարձութիւնը կը ծա-նուցանէ թէ Ծնունդի առթիւ, այսօր, Կիրակի տեղւոյն եկեղեցւոյն մէջ պի-տի պատարագէ Տէր. ՀՐԱՆՏ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ.

Սկիզբ Պատարագի ժամը 10։

ԾՆՈՒՆԴԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 Յունուար, Կիրակի, Ս. Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն. սկիզբ ժամերգութեան՝ 7. հանգիստաւոր Ս. Պատարագի՝ 9. Քարոզ՝ 10.30. Ջրօ-րհնէք՝ 11.30։

9 Յունուար, Երկուշաբթի, Յիշա-տակ Մեռելոց. սկիզբ ժամերգու-թեան՝ 8.30. Ս. Պատարագի՝ 10. Հո-գեհանգիստ՝ 11.15։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս՝ Անդրանիկ Էրմէքճեան որ Կեսարիոյ որբանոցին փոխադրուած էր Իզմիր։ 1922ին Իզ-միրի աղէտին փոխադրուած է Գալա-լայի (Յունաստան) որբանոցը։ Իր մասին լուր ունեցող ընկերներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Հայկուհի Եայլաքեանի, 26 Rue Louis Blanc, Lyon, (Rhône), France։

Կը խնդրուի յունահայ թերթերէն արտատպել։

— Անգարացի Լուսաբեր Ասլանեան, որուն հասցէն է՝ Հայաստան, Երե-ւան—Նոր Բիւթանիա, Կեդրոնական փողոց թիւ 21, Մանուէլ Փապուճեա-նի բնակարանը, կը փնտռէ իր քոյրը Թագուհի Ասլանեան, հօր անուն՝ Կը-ղեմէս, մօր անուն՝ Կիւլիւնիա, ձա-յլեաններու թոռը։ 1924ին կը գտ-նուէր Պոլսոյ։ Իր ամուսինն էր Լըչկակար Պետրոս։

Իր հասցէն գիտցողներէն կըխնդրուի իմացնել Պ. G. Kissianի, 11bis, Rue Chemin de fer, Clamart, Seine։

ՍԱՏԱԿԱՒՈՐ

1 — 25 Դեկտեմբեր

ՄՈՆԹԷԼԻՄԱՐ, Ս. Ճ. — 75
ԼԱՖՐԻԹ, Հաճ. — 40
ԱՐՔԷՕՑ, Հ. Ե. — 80
ԼԱ ԿԱՐԷՆ, Օտ. — 40
ՍԱՆՈՒԱ, Տէր Մ. — 205
ՓԻԷՌՖԻԹ, Տիկ. Պ. — 175
ՔՈԼՈՆՊ, Փապ. — 115
ԺԻՎՕՌ, Սան. — 40
ՍԷՆ ՍԻՌ, Ա. Խ. (Մ. մէջ.) — 40
ԹՈՒՐԿ ՍԷՆԹ ԱՆՏՈԼ, Ի. Օ. — 150
ԳՌՈՆ, Բարս. — 75
ՄՈՐԼԷՍԹԷԼ, Վ. Պ. — 40
ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻՒԻ, Գործ. — 120
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Ա. Ե. — 150
ԼԻՈՆ, Զ. Փ. — 75
ԹԱՆԺԷՐ, Կէմալ. — 375
ԿՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Ս. Մ. — 75
ՓԱՐԻԶ (10), Տիկ. Մ. — 30
ՍԷՆ ԿՐԱԹԻԷՆ, Ա. Վ. — 240
ԿԼԵՐՄՈՆ ՖԷՐՐԱՆ, Լ. Թ. — 150
ԲԱՐԱՐ, Ա. Գ. — 75
ՇԱՆՊԵՐԻ, Թօփ. — 40
ՊԱԼԱՆՔՈՒՌ, Ն. Շ. — 150
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ճուհ. — 75
ԼՍ ՇՕ ՖՕՆ, Նէվ. — 250
ՍԱՐՍԷԼ, Կ. Եր. — 50
ՓԱՐԻԶ (14), Կ. Ն. — 150
ՍԷՆ ԺԸՆԷՎԻԷՎ, Իշխ. Ա. — 40
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Ա. Խ. — 120
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Տիկ. Էլ. — 150
ԼՈՆՏՈՆ, Մ. Կ. — 265
ՍԷՆ ԺԻՒԼԻԷՆ, Ս. Պ. — 150
ՓԻՒԺԷ սիւր ԱՐԺԱՆ, Օ. Ք. — 150
ՊԻՑԵԱՆՔՈՒՌ, Ս. Գ. — 40
ԲԱՐԱՐ, Գ. Յ. — 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Պան. — 150
ՄԱՐՍԷՅԼ, Խ. Ն. — 150
ՆԻՍ, Յար. — 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ի. Թ. — 100
ՄԱՐՍԷՅԼ, Տէր. Ա. Շ. — 200
ՆԻՍ, Տ. Ս. Շ. — 120
ՄԱՐՍԷՅԼ, Տիկին Ս. Գ. — 75
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Գ. — 120
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Ղ. Ղ. — 150
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գ. Շ. — 150
ԲՕ, Գ. Ն. — 150

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսանք դրկել Յունուար 1էն

ՓԱՐԻԶ (15) Հ. Զ.
ԺԸՆԷՎ, Օ. Պ.
ՌՈՒԷՅ - ՄԱԼՄԷԶՈՆ, Տիկ. Պ.
ՍԷՆ ՌԱՄՊԱՌ, Թէօ.
ՓԱՐԻԶ (19), Զ. Ճ.
ՓԱՐԻԶ (20), Ա. Թ.
ԱՐԺԱՆԹԷՕՅ, Տիկ. Ե. Ք.
ՆԷՕՎԻԼ, Ն. Մ.
ՎԻԷՆ Խ. Տ., Յունուար 5էն
ՎԻԷՆ, Պ. Ու., Յունուար 7էն
ՄԱՐՍԷՅԼ, Պ. Յ. Յունուար 7էն

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17 Rue Dameame — PARIS (13)

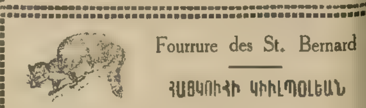

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

Chèque Postal Paris 1678-63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՅՈՒՆՈՒԱՐ

MARDI 10 Janvier 1939

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3934

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՄՕՏ, ԱՒԵԼԻ ՏԱՔ

Ամէն անգամ որ կը խօսինք ինքնապաշտպանութեան հարցի մասին, դառնութիւն մը կը համակէ մեր սիրտը, խորապէս վրդովիչ երեւոյթի մը առջեւ,— կապի թուլութիւնը՝ գաղութէ գաղութ։ Թուլութիւն մը, որ աչքի կը զարնէ նոյնիսկ միեւնոյն երկրին սահմաններուն մէջ։

Եւ թուլութիւնը բուն բառը չէ։ Ամէնէն թեթեւն է, այս պարագային։

Առէք Ֆրանսան։ Կը հաւատա՞ք թէ Փարիզը որ եւ է առնչութեամբ կապուած է Լիոնի, Վալանսի, Մարսէյլի կամ Կրընոպլի գործերով։ Այո, կան կապեր՝ կուսակցութեանց, Կապոյտ Խաչի եւ իրենց մասնաճիւղերուն կամ Օֆիսի գործակալներուն միջեւ։ Երբեմն ալ, թերեւս նամակներ կամ հարցումներ կը փոխանակուին, հոգեւոր հովիւներու միջեւ, այս կամ այն հարցին առթիւ։

Աւելին՝ գլխու ցաւ է։ Իսկ մասնաւորապէս այս քաղաքին մէջ մարդիկ սուտ-խենդ անգամ կը ձեւանան, գլխու ցաւէ ազատ մնալու համար։

Հոգեկան կա՞պ։ Գոնէ մեծ քաղաքի — դուք ըսէք՝ «մեծ եղբօր» — սրտցաւ հետաքրքրութի՞ւն աւելի համեստ քոյրերու հանդէպ։ Ի՞նչ միամտութիւն։

Երբ իրականութիւնը այս է միեւնոյն երկրի սահմաններուն մէջ, կրնաք երեւակայել թէ ի՛նչ կրնայ ըլլալ, աւելի հեռաւոր գաղութներու հետ։

Ժամանակին անխնայ քննադատած են Պոլիսը, դիտել տալով թէ չըմբռներ «գաւառ»ի, բուն բառով՝ խաւարակուռ Անատոլուի եւ մանաւանդ հայկական նահանգներու տառապանքները, պահանջներն ու տեսակէտները։

Բոլորովին անտեղի չէր այս մեղադրանքը։ Եւ շատ բան բարեփոխուեցաւ տարիներու ընթացքին, շնորհիւ ձախակողմեան, ժողովրդավար հոսանքներու բուռն պայքարին եւ գործնական աշխատանքին։

Ամիրայականէն վերջ, քանդուած էր, նաեւ, աղա-էֆէնտիական հոգեբանութիւնը։ «Գաւառ»ը վերստացած էր բաւական իրաւունք, տիրաբար վարելու համար իր ճակատագիրը, երբ Մեծ Պատերազմը, յետոյ Զինադադարի աննախընթաց խայտառակութիւնները եւ Լօզանը վեր ի վայր չըջեցին ամէն բան։

Հիմա փորձեցէք բաղդատել Պոլսոյ այդ վերաբերումը՝ Փարիզի բռնած դիրքին հետ։ Ապահովաբար պիտի կարմրիք, եթէ տակաւին բան մը մնացած է այդ առաքինութենէն։

Անշուշտ Փարիզը Պոլիս չէ, ոչ ալ Արտասահմանի այսօրուան գաղութները՝ «Գաւառ»— Կարին, Տարօն, Վասպուրական, Տիգրանակերտ, Սեբաստիա կամ Խարբերդ։

Բայց, բառերը պահելով իրենց տեղը եւ փոխաբերաբար պահելով պատկերը, ինչո՞ւ աւելի մեծն ու բախտաւորը եղբայրաբար պիտի չնայէր միւսներուն վրայ։

Չէ՞ որ երէկուան Գաւառին, մինչեւ անգամ Պոլսոյ վերջին մնացորդներն են այդ համրանքները, նետուած՝ մէկ ցամաքէն միւսը, եւ իրար խառնուած առանց բնակավայրի, ծննդավայրի խտրութեան։

Հարցումը աւելի խտացնելով, ի՞նչպէս կը յաւակնինք տեւել, տոկալ, կազմակերպել մեր ինքնապաշտպանութիւնը, երբ ոչ իսկ իրարմով կը հետաքրքրուինք։

Նորէն կը յիշեցնենք,— բաւական չեն զանազան պաշտօնական հաստատութեանց, Առաջնորդարաններու կամ Բարեգործականի պատահական թղթակցութիւնները, որոնք ընդհանրապէս ձեւակերպութիւններ են։

Երբ կ'ըսենք սերտ կապ գաղութէ գաղութ, ըսել կ'ուզենք փոխադարձ հետաքրքրութիւն, ճանաչում եւ ի հարկին աշխատանք, այս կամ այն պակասը լրացնելու, թոյլ ճակատ մը զօրացնելու, մոռցուած պահանջ մը գոհացնելու համար։

Բնականաբար Փարիզի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չէ որ պիտի կատարէ այս աշխատանքը։ Ոչ ալ Բարեգործականը, իր քարացած հոգեբանութեամբ։

Դժուա՞ր է ըսել,— ի վերջոյ Փարիզը պիտի ունենա՞յ ընդհանուր ղեկավարութիւն մը թէ ոչ, գոնէ ինքն իրեն համար։

Բայց, կը կարծենք թէ մասնաւորապէս երիտասարդ — այլեւս հասունցած — տարրերը իրաւունք չունին ամէն հոգ ձգելու եղածչեղած մարմիններուն վրայ, որոնք շատոնց պարպուած են արդէն։

Ամէնէն առաջ իրենց վրայ կ'իյնայ որոճալ, գործել, զօրացնելու համար հոգեկան, հետզհետէ նաեւ օրկանական կապը գաղութէ գաղութ։

Ի վերջոյ ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս կծկուած, կռճկուած հոգեբանութիւնը,— ես իմ գործս, իմ պատեանս, իմ թաղս, շատ-շատ՝ իմ քաղաքս։

Յաճախ կը մեղադրենք Հայրենակցականները, թէ հորիզոն չունին իրենց սեփական ծննդավայրէն, իրենց գիւղին աղբիւրէն կամ լիճէն դուրս։

Ո՞ւր է հորիզոնը «ուսումնական» դասուն։ Մանաւանդ անոնց որ օժտուած՝ աշխարհի բազմազան գիտելիքներով, այլեւս պարտաւոր են խօսքէն գործի անցնելու, յանուն այս ցիրուցան ժողովուրդին բարօրութեան։

Քանի՞ հոգի, այդ բազմութենէն, հետաքրքրուած է Ցունաստանի կամ Իրաքի գաղութներուն վիճակով, անոնց պահանջներով։ Եւ քանի՞ն գաղափար ունին այն անհնարին աշխատանքի մասին, որ կատարուած է վերջին 15 տարիներու ընթացքին, այդ գաղութներուն մէջ եւ այլուր, իրենց տարեկիցներուն միջոցաւ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Տիւրգիները ալ անկախութիւն կը պահանջեն

Նոր մարզպանը հազիւ Պէյրութ հասած, բուռն ցոյցեր տեղի ունեցան Սուրիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին լքման դէմ։

Կիրակի առտու Դամասկոսի, Հալէպի, Հոմսի եւ Համայի բոլոր խանութները փակուեցան եւ բազմութիւնը հաւաքուեցաւ փողոցներու մէջ, մասնակցելու համար ցոյցերուն։ Ուսանողները թափօր կազմեցին Դամասկոսի փողոցներուն մէջ, անկախութիւն պահանջելով։ Հալէպի մէջ 600 ուսանողներ թափօր կազմեցին գլխաւոր հրապարակին վրայ եւ հրաւիրեցին ժողովուրդը ներկայ ըլլալ բողոքի ժողովի մը որ պիտի գումարուէր մեծ մզկիթին մէջ, կէսօրին։ Ոստիկանութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար։ Հոմսի եւ Համայի մէջ ցոյցը չունեցաւ սպասուած համեմատութիւնը։ Հոմսի մէջ միայն 400 հոգի կը մասնակցէին ցոյցին։

*** Դամասկոսի մէջ քանի մը հազար հոգիէ բաղկացած թափօր մը կառավարական պալատ երթալով, ծափահարեց նախարարները։ Այս առթիւ ճառեր խօսուեցան ցոյցին կազմակերպիչներուն, մասնաւորապէս ալէվի երեսփոխան Ճապալի կողմէ, որ յայտարարեց թէ «1939 տարին մեծ թուական մը պիտի կազմէ արաբական պատմութեան մէջ»։ Ներքին նախարարը յայտարարութեան մը մէջ շեշտեց թէ Սուրիոյ ազգայնականները միշտ ալ ուզած են զինակցութիւն մը կնքել Ֆրանսայի հետ։

Կէս օրէն վերջը ցոյց մը կատարուեցաւ վարչապետին բնակարանին առջեւ։ Ճէմիլ Մէրտամ պէյ խօսք առնելով, հրաւիրեց ժողովուրդը միանալ, ապահովելու համար Սուրիոյ վերջնական անկախութիւնը։

Հալէպի մեծ մզկիթին մէջ ալ բուռն ճառեր խօսուեցան, բողոքելու համար դաշնագրին լքման դէմ։ Մզկիթէն դուրս ելած ատեն, 3000 հոգի թափօր կազմելով գլխաւոր փողոցներուն մէջ, պալատ գացին, իրենց պահանջները ներկայացնելու համար։

*** Մինչ այս մինչ այն, Ճէպէլը Տրիւզի մէջ ալ խլրտումներ կը տիրեն, բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ,— Դամասկոսի կառավարութենէն անջատուելու համար։ Անջատողական այս շարժումը մեծապէս ծաւալած է վերջերս, իր եռեւէն քաշելով հարիւրաւորներ որոնք մինչեւ հիմա հաւատարիմ կը մնային սուրիական միութեան։ Մեծ ընտանիքի մը երէց անդամը, Ապտիւլ Կաֆար փաշա, պահանջեց խզել յարաբերութիւնները Դամասկոսի հետ, շատ բուռն բառերով։ Կ'ըսուի թէ Տիւրզի երեւելիները կը խորհին գրրգագին ցոյց մը սարքել, Ճէպէլը Տրիւզի անկախութիւնը հռչակելու եւ իրենց ազգային դրօշը պարզելու համար։ Վերջերս կարգ մը ընդհարումներ պատահեցան ալէվի հրոսախումբերու եւ Սուրիոյ ոստիկան զօրքին միջեւ։ Շաբաթ գիշեր ինը ինքնաշարժներ թալանուեցան Լաթաքիէ — Հալէպ ճամբուն վրայ։ Նոյն գիշերը հրոսախումբ մը կեցուց թղթատարական կառքը, գրաւելով ամէն բան։

«Իւմանիթէ»ի թղթակիցը հաղորդելով այս տեղեկութիւնները, գերմանական եւ իտալական մատ կը տեսնէ այս խլրտումներուն մէջ։

*** Նոր մարզպանը, Գ. Կապրիէլ Փիւօ, շաբաթ օր Պէյրութ հասնելով, արժանացաւ մեծ պատիւներու։ Քիչ վերջ ունկնդրութեան ընդունեցաւ Լիբանանի հանրապետութեան նախագահը եւ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ Ֆրանսա եւ Լիբանան իրարու կապուած են հինաւուրց բարեկամութեամբ։ Այս առթիւ յայտնեց թէ վաղը պիտի այցելէ Մարտիրոսներու յիշատակարանը, «Մարտիրոսներ որոնք ուրիշ ոճիր գործած չեն բայց եթէ Ֆրանսան սիրելու ոճիրը։ Երախտագէտ Ֆրանսան չի կրնար մոռնալ անոնց զոհողութիւնը եւ եթէ կ'ուզէ այսուհետեւ ձեր մէջ մնալ, իր նպատակն է՛ւ բարեկամութեան երաշխիք մը է՛ւ ապագային համար ապահովութիւն տալ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ»։

Մարզպանը իր ճառը վերջացուց, միութեան կոչ մը ուղղելով բոլորին։ Յաջորդ օրը փոխադարձ այցելութեան գնաց Լիբանանի հանրապետութեան նախագահին։

*** Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Պաղեստինի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի սահմանագլուխները փակուած են Պաղեստինի կողմէ եւ թէ որ եւ է անցագիր պիտի չտրուի, ցնոր տնօրինութիւն։

Գ. Տալատիէի վերադարձը

Վարչապետը Փարիզ վերադարձաւ կիրակի առտու, լրացուցած ըլլալով իր պտոյտը Թունուզի եւ Ալժերիոյ մէջ։ Թուլոնէն իր ընտրական շրջանը, Օրանժ երթալով, Գ. Տալատիէ անգամ մը եւս շեշտեց թէ պիտի պահպանէ Ֆրանսան եւ իր կայսրութիւնը։

Կիրակի առտու խուռն բազմութիւն մը հաւաքուած էր Կառ տը Լիոն, դիմաւորելու համար վարչապետը, որ կարճ բանախօսութեամբ մը իր ջերմ գոհունակութիւնը յայտնեց Թունուզի եւ Ալժերիոյ բնիկներուն խորունկ հաւատարմութեան համար։ Այս առթիւ նորէն կոչ ուղղեց, միացեալ ճակատով գործելու համար։

Նախարարական խորհուրդը նիստի հրաւիրուած է այսօր, լսելու համար վարչապետին մանրամասն զեկուցումը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ սկսաւ ցուցակագրել Չուտէթներու երկրին մէջ հաստատուած Ուկրայնացիներն ու սպիտակ Ռուսերը, որոնց մասնաւոր հարցարաններ ուղղուած են։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթը իր հոտեւեալ յայտարարութիւնը երբ բառարանած էր շաբաթ օր (7 յունուար):

— «Թաձկ. Ազատ. կուսակցութեան Արեւմտ. Եւրոպայի Շրջանային վարչութիւնը կը յայտարարէ թէ Անահիտ պարբերաթերթին վերջին թիւին մէջ ընկեր Արշակ Չօպանեանի կողմէ արտայայտուած կարգ մը կարծիքներուն պատասխանատուութիւնը չի ստանձներ»։

Անշուշտ իրաւունք չունինք խառնուելու որ եւ է կուսակցութեան ներքին վէճերուն:

Բայց, քանի որ ազդարարութիւնը հրապարակաւ եղած է, «Անգոյ հասարակութիւն»ը բնականօրէն պիտի հարցնէ — որո՞նք են այդ «կարգ մը կարծիքները»։

Նոյն բնական հետաքրքրութենէն մղուած, ես ալ աչքէ անցուցի «Անահիտ»ի 1938 սեպտ.-Դեկտ. թիւին Քրոնիկը, եւ չկրցայ եզրակացութեան մը յանգիլ:

Այսպէս, Արշակ Չօպանեան խօսելով փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի մահուան վրայ, միջանկեալ կը յիշէ ամերիկեան հոգատարութեան խնդիրը, եւ դիտել կուտայ թէ ամերիկեան հոգատարութեան պահանջը «կործանիչ սխալ մը եղաւ», թէ Քլէմանսօ, որ կրնար մեծ դեր կատարել «վշտացած եւ բարկացած» անոր համար:

Այս կարծիքի՞ն համար է որ հրապարակային դիտողութիւն մը կը ստանայ Արշակ Չօպանեան:

Նոյն քրոնիկին մէջ, Աթաթիւրքի մահուան առթիւ, Անահիտի խմբագիրը կը շօշափէ նաեւ Հայաստանի պարտութեան պարագան եւ կը տրտնջայ.

— «Ու ոչ իսկ կրցանք բոլշեւիկ Մոսկուային հետ խմատուն բանակցութիւն մը վարել ու պահպանել կովկասեան Հայաստանի հողամասին ամբողջութիւնը, ինչ որ այդ շրջանին համար հնարաւոր էր, եւ թէ՛ Թուրքին եւ թէ՛ Ռուսին դէմ յախուռն եւ մարտահրաւէր դիրք մը բռնելով, կորսնցուցինք կովկասեան Հայաստանի կէսը» եւն.:

Ա՞յս տեսակէտն է որ անհաճոյ թուած է կուսակցութեան.

Գ. Չօպանեան կը պատմէ, տակաւին.

— «Ազգային պատուիրակութիւնը ջնջելու սխալը գործեցինք, մեր ազգային փրօփականտը կատարուեցաւ քանի մը գործիչներու անհատական ձիրքերով, մինչ պաշտօնական կազմակերպութեան մը միջավայր, յարատեւ, մեթոտիկ գործն ըլլալու էր առատ եւ լայն միջոցներով։

Կովկասեան Հայաստանի խորհրդային Հանրապետութեան գործակցիլ, անոր օգնել ճիշդ գործ էր... բայց հոդ ալ՝ այդ ճիշդ ճամբուն մէջ՝ չափազանցութեան գացինք, եւ Բրիտանիայ զատ, օտար երկիրներու մէջ ցրուած հարիւր հազարաւոր գաղթական Հայերու ազգ. դատը (որ Խ. Հայաստան ներգաղթով միայն արդէն չէր կրնար լուծուիլ) մենք ոմանք շատ քիչ յիշեցին, այլ անիրագործելի ծայրայեղ ծրագիրներով ուղիղցին զայն լուծել»։

«Անահիտ»ի խմբագիրը կը գանգատի, նոյնպէս, որ «կրաւորական դիրք մը» բռնած ենք Պոլսոյ Հայերու գլխուն սարքուած բարբարոսութեանց հանդէպ:

Յետոյ անցնելով Խ. Հայաստան, կ'ողբա՛յ ի խորոց սրտի.

— «Մօտ երկու տարիէ ի վեր, ոչ մէկ գիրք, ոչ մէկ նամակ. տարիէ մը ի վեր թերթերու փոխանակութիւնն ալ դադրեցաւ Հայաստանէն լուր կ'առնենք միայն «Խ. Հայաստան» պաշտօնաթերթէն (զոր արտասահմանի մեր գրավաճառներէն ոմանք բաժանորդ գրուած կը ստանան) տուած տեղեկութեանց մեր օրաթերթերէն ոմանց մէջ արտատպումին շնորհիւ»։

Ու վերջապէս գնդասեղի խարուած մըն ալ Բարեգործականին դէմ, որ պէտք էր աւելի լայնօրէն աջակցի հայկական մշակոյթի զարգացման, ի հարկին օգտագործելով Մելքոնեան ֆոնտը:

Այս կարծիքներէն որո՞նք տեղի տուած են հրապարակային յայտարարութեան:

Պատասխանը անշուշտ պիտի ներկայացնէ Գ. Չօպանեան ինք, որ ազատութիւն չունի խօսքի տակ մնալու, եւ կրնայ 50 էջ յօդուած գրել, հինգ տող պարսաւի դէմ:

ՎԱՀԷ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Օդանաւ կը գնէին եւ կը ծախէին Սպանիոյ

Շանդալից գայթակղութիւն մը երեւան հանուեցաւ Պոլսոյ մէջ, մեծ յուզում պատճառելով։ Հաստատուած է թէ Թուրքիոյ անունով գնուած 50 օդանաւեր ծախուած են ազգայնական Սպանիոյ։ Այս օդանաւերուն մէկ մասը, որ կ'արժէ 2,500,000 թրքական ոսկի, արդէն իսկ յանձնուած է Սպանիոյ։

Ձերբակալուած են բազմաթիւ մարդիկ,— բարձր պաշտօնատարներ, երեսփոխաններ, փաստաբաններ եւ առեւտրականներ։ Հանրապետութեան նախագահը յայտարարեց թէ արմատական մաքրագործում պիտի կատարէ։

Թերթերու հրատարակութեանց համաձայն, գայթակղութիւնը երեւան հանուած է նախորդ արտաքին նախարար Թ. Ր. Արասի ստորագրութեան կեղծումով, երբ նախարարը Եւրոպա կը գտնուէր։ Ձերբակալուած ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուին Բուհի, արտաքին նախարարութեան երբեմնի ատենադպիրը, եւ Էքրէմ Համտի։ Այս վերջինը Ֆրանսայէն ճամբայ ելած էր Պոլիս երթալու համար, բայց իր մեղսակիցներէն մէկը, բարձր պաշտօնատար մը որ Էնկիւրի կը գտնուի, լուր առած ըլլալով կեղծ անցագիր մը ճարեց, որպէսզի նաւէն դուրս չելլէ։ Եւ Էքրէմ Համտի ճամբան շարունակեց դէպի Քոնսթանցա։ Այդ մեղսակիցը ըսած էր որ եթէ նաւէն դուրս ելլէ, իր ձերբակալութիւնը ծանր հետեւանքներ յառաջ կը բերէ։ Ռուման. ոստիկանութիւնը երեւան հանած ըլլալով անցագրին խարդախութիւնը, ձերբակալեց Էքրէմ Համտին, բայց շնորհիւ իր հզօր մեղսակցին միջամտութեան, Համտի ազատ արձակուեցաւ եւ անմիջապէս Ֆրանսա վերադարձաւ, ուր նորէն ձերբակալուեցաւ։

*** «Հապէր» թերթը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.— Արտաքին եւ պատերազմական նախարարներուն եւ այդ նախարարութեանց բարձր պաշտօնատարներուն ստորագրութիւնները կեղծուած են թուրք կեղծարարներու կողմէ, որոնք փորձած էին այն տպաւորութիւնը ձգել թէ կը գործեն թրք...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ԳՐԱԿԱՆ—ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինչպէս միշտ, այս քսանամեակին ալ հայ մամուլը, եւ մանաւորաբար պարբերական հանդէսները ծառայած են իբրեւ թեժ գրական արտայայտութիւններու։ Անոնց մէջ կ'ամփոփուին մեր տարէց կամ երիտասարդ գրողներու լաւագոյն գործերը։ Այդ տեսակէտով «Հայրենիք» ամսագիրը իր տասնեւհինգամեայ գոյութեամբ, յաջողեցաւ ժամադրավայր հանդիսանալ ամէն գոյնի կամ տարիքի մտաւորականներու. այդ ամսագրի հաւաքածոն մէկ մանրանկարը կարելի է նկատել մեր քսանամեայ գրական իրականութեան։

Անոր կարգին «Անահիտ»ը, «Կեանք եւ Արուեստ»ը, «Զուարթնոց»ը, «Վէմ»ը յիշելու համար գլխաւորները, իրենց նպաստը բերին հայ դպրութեանց, իւրաքանչիւրը՝ ինքնուրոյն հասկացողութեան մը, ճաշակի մը մէջէն։

Աւելորդ է ըսել որ հայ որոշ շրջանառումներ ցոլացնող պարբերականներ, ինչպէս «Բազմավէպ», «Հանդէս Ամսօրեայ», «Սիոն» կամ «Կոչնակ», բանասիրական աշխատանքներուն կարգին թէեւ կը փորձեն գրական նախասիրութիւններ եւս ցոյց տալ, բայց չեն կրնար ազդեցութիւն գործել մեր գրական սերունդին վրայ։ Մխիթարեանները կը մնան իրենց անցեալապաշտ հոգեբանութեամբ, պահակը մեր հնաւանդ գանձերուն։

Մեր մշակոյթը շահագրգռող դէպքերու կարգին ինչպէս չանդրադառնալ այն իրերայաջորդ յոբելեաններուն, որոնցմով հանրային միտքը պահ մը կը հրաւիրուէր անդրադառնալու մեր իմացական արժէքներուն։ Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 15դարեակը սրտառուչ առիթ մը եղաւ համազգային համախումբ տօնակատարութեան։ Յետոյ, մեր գրական վեթերաններու, Ահարոնեանի, Զօպանեանի, Թէքէեանի յոբելեանները եւս կրցան պահ մը համայնական զգայնականութիւնը արթնցնել իրերամերժ կամ անտարբեր անհատներու, խմբակներու միջեւ։ Յոբելեանները կ'անցնին, ու միտքերը կը լճանան կրկին։ Անհրաժեշտ է որ անցեալի հանդէպ յարգանքը տուն տայ գործօն շահագրգռութեան մը խստամնայից երիտասարդներու, «յայտնութիւններ»ու հանդէպ։

Այս քսանամեակին, գրական կրկէսը չէնցաւ ատրճանաբար նորահաս սերունդի ներկայացուցիչներով։ «Սերունդ»ի սահմանները որքան ալ որ կարելի չըլլայ ճշգրտօրէն գծել եւ ընդգծել, այսուհանդերձ անուրանալի է թէ բան մը փոխուած է գրական մեր կլիմային մէջ. Նորատեսակ զգայնութիւն մը, արդիական ճաշակ մը ի յայտ կը բերեն մեր երիտասարդ գրողները, ինչ որ կ'ազդէ բնականաբար իրենց ոճին, իրենց նախասիրած նիւթերուն, եւ այդ նիւթերը մշակելու եղանակին վրայ։ Անշուշտ Ֆրանսական ներկայ գրականութեան անժխտելի հմայքը խորապէս ներազդած ու խմորած է այդ երիտասարդներու գրական խառնուածքը։

Մեր ներկայ գրականութեան աւագ ներկայացուցիչները Ահարոնեան, Օշական, Զարեան, Թէքէեան, Շանթ, Զօպանեան, Իսահակեան իւրաքանչիւրը իրենց սեռին ու տարրին մէջ, այս քսանամեակի բերքը ճոխացուցին հասուն ու ծանրակշիռ գործերով. իրենցմէ կը մնան երկեր որ այլեւս մեր մշակոյթի անկորնչելի ինչքին մաս կը կազմեն։ Զարեանի ուղեգրական ուղեգիծները, ցրուած «Հայրենիք» ամսագրին մէջ, Թէքէեանի «Սէր»ը, Օշականի «Մնացորդաց»ը, «Մատ մը աւուկ»ը, Զօպանեանի գրա-բանասիրական հետազօտութիւնները, Ահարոնեանի «Մանկութիւն», «Պատանեկութիւն»ը, Շանթի վերջին տաղմները վերջին փայլատակումներն են արդէն գրական հեւքոտ շրջանի մը, որ իր լրումին չհասած խոշտանգուեցաւ։

Այդ երէցներուն կարգին Թերեւս կարելի ըլլայ դասել Ահարոնը որուն «Մաղաղաթներ»ը անխոցելի ու ծոյլ ժառանգութիւն մը պիտի մնայ ապագային։ Մոռնալու չէ եւ «Կասվարենց»ը, իր «Եռակեան Տաւիղ»ով, որու լարերուն վրայ դասական շունչ մը կը յամենար տակաւին։

Իսկ նորագոյն դէմքերուն մասին գաղափար մը կուտայ մեզ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» ընկերակցութեան վերջին հրատարակութիւնը, — «Արդի հայ գրականութիւն»ը։

Թէեւ ոչ ամբողջական, թէեւ արդէն տպուած գործերու ժողովածու, այսուհանդերձ հոդ ժամադրուած են քիչ շատ շօշափելի գործեր արտադրած գրողներէն շատերը։

Յուսալի է որ երկրորդ հատորին մէջ տեղ պիտի ունենան մնացեալները։

Այս փաղանգին մասին կարելի է դիտողութեան տարբերութիւններ ունենալ։ Ժամանակը անշուշտ պիտի զտէ ու մաղէ ցորենն ու որոմը։

Մեր արմատախիլ ու վտարանդի գոյութեան բերումով, անցեալի եւ հայրենական տեսիլներուն կարօտախտը գլխաւոր աղբիւրը եղաւ մեր մանաւանդ երէց գրողներու ներշնչումներուն։ Ոմանք գեղարուեստօրէն, ոմանք՝ պարզ յուշագրութիւններու ձեւով ջանացին ոգեկոչել ու վերակենդանացնել մօտաւոր անցեալը, ծննդավայրերուն հեքեաթաշխարհը, մանկութեան երազներով թաթաւուն հայրենի տեսիլները։ Ինքն իր վրայ դարձող հոգեկան այս վերապրումները տարէց գրողներու եւ ընթերցողներու համար կարելի է ըսել օրկանական պահանջ մըն էր գրեթէ։ Նորահաս գրողներէն ոմանք, ներկայով, անմիջական իրականութեամբ յափշտակուած, երբեմն չեն ըմբռներ երէցներու հայրենակարօտ յուշերգութիւնները։ «Յիշատակներու գրականութիւնը բաւական է այլեւս. կ'երթանք արբենալ այժմէութեան պղտոր բայց ողջ հեղեղէն. գրականութեան մէկտուութեան աւազանը ներկան ու մեզ շրջապատող իրողութիւնն է», կ'ըսեն այդ կրտսերները։

Ըստ իս, անտեղի է այս հարցը յարուցանել։ Իւրաքանչիւր գրող իր ներշնչումի սեփական ենթահողը ունի, որովհետեւ ամէն մէկուն նախնական կոյս զգայնութիւնները տարբեր վայրերէ ու պահերէ թորուած են իր մէջ. ամէն տարիք զատիթափ մըն է դարձած՝ կամ դէպի անցեալի կամ դէպի ապագայի հորիզոնը։ Գրականութիւնը ուրիշ բան չէ յաճախ, եթէ ոչ յիշատակներու որոճումը եւ խմորումը. ներկան անգամ գրական ատաղձ չի կրնար ըլլալ, որքան ատեն որ չի լուծւիր, չի ընդելուզուիր յիշատակներու թաւուտքին հետ։

Քսանամեակին պատկերը ամբողջացնելու համար հարկ էր ցուցակագրել ինչ որ հայ տաղանդը կրցաւ տալ գեղարուեստի այլ մարզերու, երաժշտութեան, նկարչութեան, քանդակագործութեան, դերասանութեան եւ պարի մէջ։

Այդ ձեռնհասութիւնը չունիմ. բայց ապաւինելով ապաւորութիւններու, չեմ սխալիր գիտելով որ գեղարուեստի այդ ասպարէզներուն մէջ եւս հայ ցեղային հանճարը ինքզինքը չուրացաւ, դասալիք չեղաւ։ Մանաւանդ երաժշտական կեանքը հայ արտասահմանի մէջ քսան տարիէ ի վեր կը յայտնուի աննախընթաց կենսունակ ոգորումով։ Կոմիտաս վարդապետի տունքը, աւելի ճիշդ անոր ճաճանչը — տեսակ մը համախմբումի աղբանշան կրցաւ դառնալ զատուող ոգեւորութեան մնայուն աղբակ մը ըլլալ։ Ոչ միայն ունեցանք երաժշտական միութիւններ, բազմաձայն համերգներ, այլ եւ գործիական, ձայնական երաժշտութեան տեսակէտով ալ խոստմնալից նուագածուներ, երգիչներ, երգչուհիներ։ Հայկական հանդէսները ատրճանաբար դուրս կուգան մեր արեւելեան հայեվարի սովորամոլութենէն, վերածուելու համար գեղարուեստական դաստիարակութեան եւ վայելքի ժամանցներու։

Պէտք չէ մոռնալ մեր երկու խոստմնալից երաժշտագէտ ղեկավարները՝ Գաբթեւեան եւ Ալէմշահ, որոնք հայկական ոճը կը ջանան պատուաստել եւրոպական աւիշով։

Բոլոր այս լաւատես հաւաստումներէն վերջ, Թող թոյլ տրուի ինձ խորհիլ թէ հայ արուեստի ու գրականութեան ներկայացուցիչները այս քսանամեակի ընթացքին իրենց պատմական կոչումի գիտակցութիւնը չունեցան բաւականաչափ։

Այո, քսանամեակը որ անցաւ եղաւ մէկը մեր պատմութեան ամէնէն բախտորոշ շրջաններէն. հայ միտքին առջեւ դրուեցան խոշոր հարցականներ՝ ըլլայ իր անցեալին, ըլլայ մեր ապագային մասին. մեր բոլոր դաւանանքները վերաքննելու, մեր համոզումները վերամշակելու ստիպողական պահանջին առջեւ դրուեցանք յեղակարծօրէն. հայ զանգուածը ցանուցրիւ եւ ուղեկորոյս, կորսնցուց հաւատքը իր արժէքներուն եւ իր կրուաններուն մասին։ «Պարտակալ»ի, «խաբուողի» հոգեբանութեան անձնատուր, խուճապահար բազմութիւններ սկսան կասկածիլ ու դատափետել մեր յիսնամեայ ճիգերը եւ գործիչները... Նահանջականութիւնը Թունաւորեց հոգիները

Հայ մտածումի ու արուեստի ներկայացուցիչները այս բարոյական ճգնաժամին ի՞նչ կրցան հարկադրել։ Կրցա՞ն ըմբռնել նոյնիսկ պատմական պահը։ Զգացի՞ն արդեօք ցեղային այն բնազդը, որ վտանգի պահուն կ'որթնցնէ ինքնապաշտպանումի բոլոր թագուն զօրութիւնները։

Հարցեր... եւ տակաւին ի՞նչ հարցեր, որոնք դամոկլեան սուրի նման կը մնան առկախ հայ ընտրանիին խղճմտանքին վերեւ...

. . . .

Ու այսուհանդերձ, հակառակ մեր վրէպներուն, հայ ցեղի հանճարը կրնայ կանգնիլ իր երէկուան դահիճներու դիմաց եւ ըսել Կոպեռնիկին նման.

— «... Եւ սակայն կը թաւալի...»։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԱՐԱԲՆԵՐԸ

Արաբիա՛ — գիւթիչ աշխարհ մանուկներու համար երբ հազարումէկ գիշերներու դուռնեց առասպելները իրենց թովչութեան տակ առնեն զիրենք։ Հոն կը քալեն ասղետական երիտասարդներ կախարդական քաղաքներէ, հոն դիւցազն Սինտպատ արկածէ արկած կը վազէ, զմուռը եւ խունկը կը բուրեն, ժեռաքարեայ հանգերձներ շըշիւն կը հանեն, մեզ կը շլացնեն պերճ պալատներու գոյութիւնը եւ անապատի կիզիչ մենութիւնը։ Իսկ իրականութի՞ւնը։ Տարբեր բան է ան, բիրտ, անշուք, սակայն եւ այնպէս բանաստեղծին երազներէն ցոլք մը ունի։ Որովհետեւ հաւատարմութիւն եւ հերոսութի՞ւն կը պակսի Արաբներու պայքարին մէջ Պաղեստինի մայր հայրենիքին համար, այսօր ալ հիւրասիրութիւնը յարգի չէ՞ արաբական երկիրներու մէջ, չէ՞ բարձրանար, աւերներէն, որ հին մեծութիւններու վկան են, նոր աշխարհ մը նաեւ հոն։

X

Սըր Վ. Թոմըս, որ երկար տարիներ Արաբիա, Իրաք, Անդրյորդանան եղած է, իբրեւ հնախոյզ, իշխաններու խորհրդական, մանրազնին դիտող, գործ մը մէջ կը ներկայացնէ մեզ իր հետազօտութիւններուն արդիւնքը, որ ճոխ եւ պարզ ձեւով արաբականութեան ծագումը, լինելութիւնը, յաղթանակը եւ անկումը կը նկարագրէ։ Այս գիրքը, «Արաբները», ցանկալի ամբողջացում մըն է՝ գեղարուեստ Լօրընսի վրայ գրուած կենսագրական գործերուն, որոնք պատմելու տեղ պաշտելու կ'ելլեն։ Ընենք որ Սըր Վ. Թոմըս կը զգուշացնէ Լօրընսի ազդեցութիւնը գերագնահատելէ, (շատեր Արաբները միացնող պետ մը կը նկատեն զայն, հակառակ անոր որ յանդուգն մարդը արաբական աշխարհի մէկ մասին համար միայն բան մը կ'արժէր)։ Որովհետեւ արաբականութիւնը իր արտաքին երեւոյթին ամբողջութեան մէջ զարմանալի կերպով բազմազան է, որ յաճախ մինչեւ հին դարերը կը հասնի, եւ կամ պատմական յեղաշրջումով, կեանքի պայմաններէն կազմաւորուած է։ Սըս Թոմըս, ըստ մարգարան Սըր Արթըր Քայթի տեսութեան, Արաբներուն ծագումը կը տանի մինչեւ այն Եւկրօփտ Նախացեղը, որ այլասերած տարբեր ձեւերու տակ այսօր Ափրիկէ եւ Նոր Կուինէա կը բնակի։ Սակայն շատ ժամանակ առաջ, Արաբիա, տակաւին ջրաշատ, հիւսիսէն արիական արշաւանքներու ենթարկուած է, ուր մասնաւորապէս հայկական ազդեցութիւնը կ'ապացուցուի։ Թերակղզիին ցեղերը մինչեւ այսօր անվթար մնացած են, բացի ափրիկեան գերիներու Եմէն խուժումէն։ Իրենց կենցաղը քիչ փոփոխութեան ենթարկուած է, թէեւ մեր օրերուն առոր նշանները կան. իրաւացիօրէն կը յիշեցնէ Թոմըս որ մեծ քարիւղատար խողովակներու շինութիւնը Իրաքէն Միջերկրական, հազարաւոր Պէտէվիներ բերած է Արաբիոյ խորքերէն եւ անոնց դիմագիծը կերպարանափոխած։ Արտաքին աշխարհի հետ շփումը ամէնէն աւելի հարաւի եւ արեւելքի սուլթանութիւններուն մէջ կը կատարուի (Օման, Քովէյթ)։ Հատրամութի քաղաքներուն մէջ նստած են հարաւային Ասիայէն բազմաթիւ եռ գաղթողներ, որ այնտեղերը լուսաւորութեամբ հարստացած են եւ մինչեւ Աւստրալիոյ սահմանները կը թափառին։

Ինչպէս որ սակայն արաբական աշխարհը այսօր բազմաթիւ պետական սահմաններու բաժնուած է, հին ժամանակներն ալ բնորոշուած էին հաւաքականութիւնէն բազմաթիւ վտակներու մէջ արտահոսումով։ Թոմըս Արաբները «ռամկավար» կը կոչէ, որով բնականաբար պէտք չէ եւրոպական այլասերած գաղափարը հասկնալ, այլ ընկերային անկումին ապականիչ ազդեցութեան վերացումը ազգային կործարանաւորութեան վրայէն։ Գուրանը բարեգործութիւն կը հրամայէ. Իբրեւ աստուածային օրէնք, հարուստին վրայ պարտք կը դնէ ծառայել աղքատին։ Այս իսլամական ethos-ը հասկնալի կը դարձնէ նաեւ, որ բոլշեւիկութիւնը արեւելքի մէջ ազգային ազատագրական պայքարը առաջին գծի վրայ դնէ, որ եւրոպական գրամատիրութեան հակառակութեան հին ձեւին հետ կապ ունի, սակայն իսլամութիւնը բաւական անվարակելի է Մոսկուայի գաղափարներէն, Սաուտի Արաբիոյ վահապիականութեան մէջ ի յայտ դայ ան եւ կամ արդիականութեան գաղափարով կազմուած ըլլայ։ Որովհետեւ Իրաքի, Սուրիոյ եւ հիւսիսային Ափրիկէի մէջ արդիականութիւնն ալ կրօնական ուժերէ կախում ունի, Գուրանը ժողովուրդի կրթութեան եւ իրաւական դրութեան կենդանի աղբիւր մըն է։

Արդ, «համարաբականութիւն» գոյութիւն ունի՞։ Արեւելեան կայծահերպչական առումով ոչ, բայց իբրեւ հիմնական զգացում այո։ Նախ պէտք է մտածել, որ Արաբները Մուհամմէտի մահէն վերջ դրացի պետութիւնները նուաճեցին իբրեւ իշխող տարր, որ թուապէս շատ աւելի տկար էր քան, գերմանական ժողովուրդները, որոնք հռոմէական կայսրութեան հողերուն վրայ այսօրուան Եւրոպայի հիմը դրին։ Թոմըս կը կարծէ, թէ արաբական նուաճումներուն պատճառը ամէնէն առաջ ան էր, որ միշտ ջուրի պակասը զգացող Արաբիան չէր կրնար իր բնակիչները պարենել։ Ցամենայն դէպս հարաւային Փոքր Ասիոյ եւ հիւսիսային Ափրիկէի արաբացումը հինգ դար տեւեց։ Հակառակ այն սխալ կարծիքին թէ Արաբները իրենց նուաճած ցեղերուն իրենց կրօնը, լեզուն եւ կենցաղը կը պարտադրէին, իսլամութիւնը շատ դանդաղօրէն թափանցեց Միջերկրական Արեւելքի քրիստոնեայ ժողովուրդներուն մէջ։ Ասոր փոխարէն, նուաճողները կը բանային հին մշակոյթները, որոնց կը հանդիպէին, եւ կ'ուսանէին ստեղծագործութեամբ, մինչ մայր հայրենիքը կը մնար հին վիճակին մէջ։ Այսպէս ծնաւ արաբ գիտութեան եւ գրականութեան հարուստ հունձքը, որ հին Եւրոպայի վրայ ամբողջ դարեր զգալապէս ազդած է, որուն առաջին համալսարանները արաբականներու օրինակին վրայ հիմնուած են։ Երբ իսլամը ուղղափառ դարձաւ եւ մտաւորապէս անպտուղ — խաչակրութեան շրջանին — փճացաւ նաեւ արաբ գիտութիւնը։

Արաբ պետութեան պատմութիւնը անդադար եռ եւ առաջ մըն է. Նոր հարստութիւններ երեւան կուգան, ցեղական մասեր կը լուծուին, ուրիշներ իրար կը միանան։ Ապստամբութիւններ կը ծագին, եւ ժողովրդական ուժեր կը սպառեն մէկզմէկ, որովհետեւ արաբ քաղաքական փիլիսոփաները դիմադրութեան իրաւունքը կը քարոզէին վատ եւ անարժան իշխաններու դէմ եւ զօրաւորին առաջնութիւնը։ Սակայն այս քաղաքական վէճին մէջ, որ ի վերջոյ տկարութեան յանգեցաւ, այն ժամանակի Արաբները մնացին մեծ գործերու ստեղծողներ, որոնք այսօր իսկ իրենց համբաւը կը տարփողեն։ Արաբ հետախոյզներ մինչեւ հարաւային Ափրիկէ ճամբորդեցին, եւ անկէ վար, Սունտայի ծովը դէպի արեւելք։

Միայն մեր օրերուն սկսաւ իսլամ ոչ-արաբ ժողովուրդներու ուծացում մը արաբ լեզուէն ու գիրէն, նման Թուրքերու բաժանումին Արաբներէն ընդհանուր պատերազմէն վերջ... Թէ ի՞նչպէս կ'աշխատէր Անգլիա հոն, ցոյց կուտան Արաբներու Թուրքիոյ դէմ ապստամբութեան ծախքերը 1916—1918ին։ Զօրս միլիոն անգլիական արժեց ան Լոնտոնի, բացի արաբ իշխաններուն վճարուածէն։ Իսկ այսօ՞ր։ Ան Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մտահոգութիւն կը պատճառէ, որովհետեւ իսլամութիւնը թարմ ուժեր առաջ կը բերէ, որոնք եւրոպական միջոցներէն եւ սովորութիւններէն չեն եղծանիր, այլ կ'ուժովնան անոնցմով, որովհետեւ, ի վերջոյ Արաբները իրենց ոսկեդարուն առաջնակարգ բնագէտներ ու ճարտարագէտներ էին։

ՏՈՔԹ. ՎԻԼՀԷԼՄ ՔՈՓԷՆ

(Ֆէօլքիշէր Պէոպախտէր)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՆՋՈՒՐԻԱՅԷՆ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

ԽԱՐԲԻՆ, 28 Նոյ.— Տեղիս Երի[տասարդաց] Միութիւնը ազգ. վարչութեան հովանաւորութեամբ եւ քարտուղար՝ Վ. Սողոմոնեանի ղեկավարութեամբ տօնեց հայ մշակոյթը եւ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը։

Համայնքին մեծ մասը փութացած էր լսելու հայերէն բարբառով մշակոյթի, ինչպէս նաեւ մեծանուն վիպագիր - ազատագրութեան առաջնորդի մասին, մեծ մասով մէկ - երկու տարի առաջ հայերէն նախադասութիւն մը արտասանելու անկարող երիտասարդութեան եւ պատանեկութեան շուրթերէն եւ այդ շնորհիւ աննկուն աշխատութեամբը շրջանիս հոգեւոր հովիւ Տ. Ասողիկ վրդ. Ղազարեանի, որ ներկայիս հովուական այցելութեան է ելած հարաւ. գաւառները։

Վարչութեան նախագահ ճարտարագէտ Մ. Տէր Յովակիմեանի հիւանդութեան հետեւանքով, փոխանորդը հանդէսը բացաւ եւ հակիրճ բանախօսութեամբ բացատրեց օրուան նշանակութիւնը։

— «Հայ գրերու գիւտով է հիմնը դրուած հայ մշակոյթին, մինչեւ այն Հայերը օգտուել են Յոյն, Ասորի եւ նոյնիսկ Պարսիկ գրականութենէն, որը, ցոյց կուտայ գրական ասպարէզին մէջ հայ մտքի յետամնացութիւնը, սակայն հայ տառերու գիւտով Սահակ - Մեսրոպ եւ իրենց աշակերտները, թարգմանութեամբ եւ հեղինակութիւնով այնպիսի բարձրութեան հասուցին գրականութիւնը որ իրաւամբ կոչուեցաւ Ոսկեդար, ու յաջորդական դարերուն այդպիսի ճոխ գը-

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՄԵՌԱՒ ԱԹԱԹԻՒՐՔ

ԱՄԷՆ ԱՆԳԱՄ ՓՈՐԷՆ 10 ՔԻԼՕ ՋՈՒՐ ԿԸ ՀԱՆԷԻՆ.— ԲԱՐԱԿ ԱՍԵՂԸ ԽՕԹՆԵՑԻ՜ —

ԽՄԲ.— Թուրք վիրաբուժապետ Միմ Քէմալ, որ Աթաթիւրքը խնամող բժիշկներէն մէկն է, կը պատմէ իր ականատեսի յուշերը Ճիւմհուրիէթի մէջ.

Օր մը Սուատիէի տանս մէջ նստած էի։ Հեռաձայնը հնչեց։ Ինծի կը հաղորդուէր թէ՝ հետեւեալ առտու, ժամը 9ին, Տոլմա Պահչէի պալատը գտնուելու եմ։

Երբ պալատ գացի, Աթաթիւրքի փորը հաւաքուած ջուրը առնելու պարագան խօսակցութեան նիւթ կը կազմէր։ Ասոր համար ալ խորհրդակցութեան մը պէտք տեսնուած էր։

Խորհրդակցութեան ներկայ էին Վիէննայէն բերուած Փրոֆ. Էփփինկէր, Պերլինէն եկած Փրոֆ. Ֆոն Պէրկման, Բժշկ. համալսարանէն Նէշէթ Էօմէր Իրտէլփ, Կիւլհանէէն Սիւրէյյա Հիտայէթ Սէրթէլ, Մէհմէտ Քեամիլ Պէրք, Նիհատ Րէշատ, Հայրուլլահ, Ասըմ Արար եւ ես։

Խորհրդակցութեան արդիւնքը այն եղաւ որ, միաձայնութեամբ հաստատուեցաւ թէ կատարուած ախտաճանաչումը ճիշդ է, եւ թէ հիւանդութիւնը վտանգաւոր ընթացք մը առած է։ Ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին ալ կարգ մը որոշումներ տրուեցան։

Փրոֆ. Էփփինկէրի կողմէ կազմակերպուած «րէժիմ»ը խիստ տկարացուցած էր Աթաթիւրքը։ Նոր միջոցներուն արդիւնքները տեսնուելէ վերջ, փորին ջուրը առնուելու պէտք կը զգացուէր։

Խորհրդակցութիւն կատարուելէ առաջ, Աթաթիւրք ուզած էր մտերմաւոր խօսակցութիւն մը ունենալ ինծի հետ։ Հրաւէրին համաձայն, իր սենեակը գացի։ Վարչապետ Ճէլալ Պայարն ալ հոն էր։ Աթաթիւրք շատ զգայուն կ'երեւէր։

— Քեմալ պէյ, հարցուց, ջուրը ի՞նչպէս պիտի առնէք... Նախապէս ըրած գործողութիւններուդ մէջ ինծի երբեք ցաւ չէիք զգացուցած։ Սակայն ալ կարելի՞ է նոյն ձեւով ընել...

Աթաթիւրք, մանաւանդ ջուր առնուած ատեն, կը մտահոգուէր որ աղիքները կը ծակէին։ Անհրաժեշտ ապահովութիւնը տուի։

— Հոգ մի ընէք, ըսի, ո՛չ մէկ ցաւ պիտի զգաք։ Մանաւանդ աղիք ծակելու պարագան երբեք գոյութիւն չունի։

Քիչ յետոյ, մեծ խորհրդակցութեան համար դարձեալ իր ներկայութեանը գտնուած միջոցիս, տեսայ որ Աթաթիւրքի տրամադրութիւնը վերադարձած էր։ Կ'երեւէր տուած բացատրութիւններս զինքը վստահեցուցած էին։

Բայց շատ ժամանակ չանցած, հիւանդութեան վտանգաւոր վիճակը սկսաւ ծանրանալ։ Ձեռք առնուած միջոցները արդիւնք չէին ըլլար փորի ջուրին չառնելուն։

Օր մը, դարձեալ Սուատիէի տունէս հեռաձայնով պալատ կանչուեցայ։ Այս անգամ հեռաձայնողը Նէշէթ Էօմէրն էր.

— Վաղը, Փրոֆ. Ֆիսէնժէն կուգայ, ժամը 8.30—9 պալատ գտնուեցէք։

Մասնաւոր դիւանի տնօրէն Սիւրէյյայի սենեակը, Նէշէթ Էօմէրի եւ իմ միջեւ կարճ տեսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ։ Փորէն ջուրը առնել այլեւս անխուսափելի պահանջ մըն էր։ Քիչ յետոյ Փրոֆ. Ֆիսէնժէն եկաւ։ Երբ ան ալ մեր կարծիքին միացաւ, ջուրը առնելու վճռական որոշումը տուինք։

Ասիկա Աթաթիւրքի կատարուելիք առաջին փօնքսիօնը ըլլալուն, անհրաժեշտ էր զգուշաւոր շարժիլ։

Հաստ թրօքարներ գործածելով եւ ասեղին զարնուած տեղը թմրեցնելով, առանց իրեն ցաւ զգացնելու, փորէն ճիշդ տասնուկէս քիլօ ջուր առինք։

Այս ջուրը առած ատեն, Աթաթիւրք ալ իր փորէն հանուած ջուրով մօտէն կը շահագրգռուէր, «մէկ, երկու... երեք...» չորս ըսելով կը համրէր ջուրով լեցուած շիշերը։

Երբ իմացաւ թէ ջուրը տասն ու կէս քիլոյի հասած է, ըսաւ.

— Տարօրինա՛կ բան, քարիւղի թիթեղ մըն ալ հազիւ այնքան ջուր կ'առնէ։

Եւ աւելցուց.

— Մարդս երբ իր փորին մէջ այսքան ծանրութիւն կրէ, երբեք կրնա՞յ հանգստանալ...

Փօնքսիօնը լրանալէ յետոյ, Աթաթիւրք լայն շունչ մը առաւ։ Պահ մը ուզեց ասեղը տեսնել։ Փորէն ջուր առնուած ասեղը ցոյց տալով՝ աւելի բարակ ասեղ մը ցոյց տուի։

Ձեռքը առնելով քննելէ յետոյ, ասիկա եւս շատ հաստ գտաւ եւ փափաք յայտնեց որ եթէ դարձեալ ջուր առնել հարկ ըլլայ, աւելի բարակ ասեղ մը բռնուի։

Ջուր առնուելէն յետոյ հազիւ 24 ժամ անցած էր։ Փորը դարձեալ ուռիլ սկսաւ։ Այս վիճակը արտնեղութիւն պատճառեց իրեն։ Չէր ենթադրեր որ իր տառապագին ժամերը դարձեալ եւ մանաւանդ այսքան շուտ պիտի վերադառնային։ Մենք, սարէն ձորէն ջուր բերելով, կը ջանայինք մխիթարել զինքը։ Աթաթիւրք մեր այս խօսքերուն հաւատացող երեւալով հանդերձ, նկատի առնելով հիւանդութեան ընթացքը, գիտէր թէ ազատումի ճամբայ չկայ։ Բայց իր կորովը դեռ կը պահէր։ Երբ իր շուրջինները տկարութիւն մը ցոյց տային, «իրարանցումի պատճառ չկայ», ես պիտի աղէկնամ» կ'ըսէր։

Սրտին դիմադրութեանը շնորհիւ, հիւանդութիւնը յաղթահարելու հաւատքը ունէր։ Ինծի քանի մը անգամ ըսած էր.

— Քեմալ պէյ... սիրտս է որ զիս կը փրկէ գիս, սիրտս է որ կը փրկէ։

Բայց իր փորին ջուրը դարձեալ այնքան շուտով հաւաքուեցաւ, որ 15 օր յետոյ երկրորդ փօնքսիօն մը անհրաժեշտ դարձաւ։

Աթաթիւրքի տառապանքը շատ աւելցած էր։ Անընդհատ դժուարաշնչութենէ կը գանգատէր։

Մենք կը խորհէինք յաջորդ օրը առնել ջուրը, բայց Աթաթիւրքի պնդումին վրայ, ստիպուեցանք անմիջապէս կատարել երկրորդ փօնքսիօնը։

Հանուած ջուրը այս անգամ ալ նոյն քանակութեամբ էր.— տասն ու կէս քիլօ։ Աթաթիւրք շարունակ կ'ըսէր.

— Ամբողջ ջուրը առէք... Բնաւ չմնայ...։

Երբ գործողութիւնը լրացաւ.

— Ո՛հ, որքան հանգստացայ, աշխարհ կայ եղեր, ըսաւ։

Տրամադրութիւնը առժամեայ կերպով վերադարձած էր։ Շուրջիններուն հետ զանազան նիւթերու մասին կը խօսէր։ Քանի մը օր անցած էր, Նէշէթ Էօմէրէ դարձեալ հեռաձայն մը ստացայ.

(1) (Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Նափոլէոն ողջ է...

Վարչապետ Տալատիէի հանդիսաւոր շրջագայութիւնը Ֆրանսական կայսրութեան ափրիկեան հողամասերուն մէջ՝ յատկապէս Քորսիքա ու Թունուզ, որ քաղաք. ցոյց մըն էր, մրթմնջիւններու տեղի տուաւ Փաշական Իտալիոյ մէջ:

Երբ Հռոմի մէջ, իտալական հանդուցեալ խորհրդարանը «Քորսիքա, Թունուզ, Նիս» աղաղակները արձակեց նախարար կոմս Չիանոյի ճառին առիթով, երբ իտալական մամուլը անողոք յարձակողական մը բացաւ Փարիզի դէմ, Ֆրանսա ցնցուեցաւ, անհանգիստ եղաւ: Եւ մէկ կողմէ փոխադարձ ցոյցերով, միւս կողմէ պատասխանատու նախարարներու բերնով քանիցս վճռապէս յայտարարեց, թէ մէկ թիզ հող իսկ պիտի չզիջէ ոեւէ մէկուն:

Ան նոյնիսկ յաջողեցաւ վարչապետ Չէյմպըրլէնէն հանդիսաւոր ու հրապարակային հաւաստիք ստանալ, թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի պաշտպանէ Ֆրանսայի հողային ամբողջականութիւնը, Թունուզն ալ մէջը, եւ թէ անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը կ'ընդգրկէ Միջերկրականի գոյավիճակի՝ հետեւաբար Թունուզի, Քորսիքայի եւ ուրիշ հողամասերու անձեռնմխելիութիւնը:

Այսքանն ալ բաւական չհամարելով, վարչապետ Տալատիէ որոշեց, Չէյմպըրլէնի ու լորտ Հալիֆաքսի Հռոմ այցելութեան զուգընթաց կամ զայն կանխելու միջոցով, պաշտօնական այցելութեան ելլել դէպի Ֆրանսայի հիւսիս-ափրիկեան գաղթավայրերը, տալով բովանդակ աշխարհի եւ մանաւանդ Հռոմին ըմբռնել, թէ իրապէս Փարիզ պատրաստ չէ հող զիջելու ոեւէ մէկուն, ոեւէ պարագայի տակ:

Այս այցելութիւնը լաւագոյն ցոյց մըն է Հռոմ-Պերլին առանցքին հանդէպ: Թէեւ Գերմանիան շատ ալ սովորութիւն չունի կրակէն շագանակ հանելու, ուրիշին համար:

— «Դուք Բոնափարթ մը տուիք մայր երկրին՝ Ֆրանսային: Ֆրանսա ձեզի տուաւ Նափոլէոն մը»:

Եւ ճիշդ է ասիկա:

Ֆրանսայի հիւսիսային ափրիկեան հողամասերը այնքան սերտօրէն կապուած են մայր հայրենիքին հետ, Միջերկրականեան գոյավիճակը արեւմուտքի մէջ այնքան խստօրէն կը շօշափէ Ֆրանսայի ու նաեւ Մեծն Բրիտանիոյ կայսերական շահերը, որ այլանդակ է մտածել թէ հնարաւոր ըլլայ ոեւէ հողամաս փրցնել Ֆրանսայէն եւ խախտել միջերկրականեան հաւասարակշռութիւնը

Ֆրանսա մշակոյթով, առեւտուրով, ոգիով եւ ըմբռնումներով այնքան ջերմօրէն եւ անքակտելիօրէն կապուած է իր անդրծովեան հողամասերուն հետ, որ անհնարին է պատկերացնել ոեւէ տեղատուութիւն այս ճամբաներուն վրայ:

Ֆրանսային Բոնափարդներ նուիրող հողամասերը ոչ իրենք թոյլ կուտան որ փրցուին մայր մարմնէն, ոչ ալ մայր մարմինը ինք կը հանդուրժէ այդպիսի անդամահատութիւն մը:

Կայսերական Ֆրանսայի հոգիին մէջ տակաւին Նափոլէոն կենդանի է եւ ամուր նստած:

Միջերկրականի երկայնքը ու լայնքը ասուր աչքերով չափող Մուսոլինին, ուրիշ տեղ պիտի գտնէ իր ծաւալական տենչանքներուն գոհացումը:

ԱՍԱՏՈՒՐ

բախանութիւն չենք ունեցած: Թէեւ ունեցած ենք զանազան ժամանակներ Նարեկացին, Ներսէս Շնորհալին պէս հոյակապ մտքեր, բայց անոնք դարաշրջաններու մէջ անհատներ են եղած:

Ապա անցաւ վերածնունդի շրջանը, Սեբաստացի Մխիթար աբբահօր ձեռնարկի գնահատականը ընելով, հիմնարկութեան մատուցած մեծամեծ ծառայութիւնները գրական ասպարէզին մէջ. բացի ազգ. շրջանում, նաեւ Եւրոպային ծանօթացնելու գործում ; Տասնեւիններորդ դարուն գրականութիւնը անխուսափելի յեղաշրջման պէտք ունէր ու ահա ի դէն հալածանքի եւ անարգանքի հրապարակ կուգան յանդուգն գրական մշակներ՝ Ս. Նազարեան, Մ. Նալբանդեան, Խ. Աբովեան արեւելեան Հայաստանի, այդ միեւնոյն ժամանակները Կ. Պոլսում արեւմտահայութեան մէջ նոյնպէս բռնկուել էր լեզուի աշխարհականացման շարժումը ;

Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանը եւ Թիֆլիսի Ներսէսեան դպրոցը նոյնպէս ունին իրենց մեծ բաժինը, տալով աշխարհիկ լեզուի մշակներ ;

Սահակ-Մեսրոպ՝ գրերու գիւտով եւ ազգ. գրականութեան հիմը դնելով փրկեցին հայ միտքը, հայ եկեղեցւոյ անկախութիւնը, լեզուի աշխարհականացումով եւս հայ գիրքը հայ ժողովուրդի լայն զանգուածին սրտին խօսեց, դուրս գալով մենաստաններու նեղ շրջանէն դարձաւ ժողովուրդի սեփականութիւնը եւ ահա հրապարակ կուգայ հայ աշխարհիկ գրականութեան տիտան, մեծ վիպագիր Րաֆֆին, որ ի կենդանութեան եւ մինչեւ օրս ալ կը մնայ ամէնէն ժողովրդական գրողը, «հայութեան ազատագրութեան ճամբան ցուցնող կեդրոնական դէմքը»:

Գրաւոր ճառով մը, Երիտ. Միութեան նախագահ ճարտարագէտ Ս. Յովնանեան պանծացուց հայ մշակոյթը հիմնողներու եւ հայ բարբառը ժողովուրդին հասկնալի դարձնողներու յիշատակը, կոչ ընելով երիտասարդութեան ամուր փարիլ մայրենի լեզուին

Այնուհետեւ սկսաւ գրական-երաժշտական մասը:

Օր. Վարդուհի Բանտալեան արտասանեց Եղիշէ Եպ. Դուրեանի Ա. Բ. Գ.-ի առաջին դասը, յուզիչ նրբերանգներ խլելով արտասուքներ :

Նուէնիկ Գասկեան՝ Թումանեանի «Լուսաւորչի կանթեղը»:

Խմբերգ.— Ով մեծասքանչը ընկերակցութեամբ Օր. Կարինէ Գասկեանի: Վարսենիկ Բանդալեան արտասանեց հատուած մը (Եղիշէ), Օր. Արմենուհի Ցոլինէ Գասկեան մեներգեց «Մայր Արաքսի ափերով»: Օր. Նուարդ Օհանջանեան արտասանեց Գ. Դուրեանի «Իմ մահը»:

Օր. Արմենուհի Ցոլինէ Գասկեան յստակ առոգանութեամբ եւ յուզիչ ձեւով արտասանեց Վ. Փափազեանի «Լոյսուած արդարութիւնը»:

Օր. Կարինէ Գասկեան երգեց Դ. Վարուժանի «Մի ծիծեռնակը» եւ ժողովուրդի խնդրանքին վրայ «Ցաւարել նա»: Դաշնակով կ'ընկերակցէր Գ. Արմիկ Գալեան:

Յետոյ Կանանց Միութիւնը ներկաները հիւրասիրեց թէյասեղանով:

Երեկոյթի գրական — երաժշտական բաժնին մասնակցողները եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան անդամներ ծանօթ գինեգործ Թէոդորոս Տէր Յակոբեանի եւ վաճառական Կարապետ Յովհաննէսեանի կողմէ հիւրասիրուեցան Կովկասեան ճաշարան «Թադոսի» մէջ ուր սեղանի վրայ բաժակաճառեր առաջարկեց սեղանապետ Թ. Տէր Յակոբեան եւ մինչեւ ուշ գիշեր առաջ մթնոլորտ ստեղծեց: Երիտասարդութիւնը ոգեւորութեամբ բաժնուեցաւ այդ հաճելի ժամանցէն ;

[illegible]

Լրտեսուհիներու տարին

— . —

1938ը գեղանի լրտեսուհիներու տարի մը եղաւ, կ'ըսէ տեղական թերթ մը :

Յիշենք քանի մը յայտնի անուններ: Ամերիկայի մէջ՝ Եոաննա Հոֆման, որ բանտարկուեցաւ տարուան սկիզբը: Եղած է կեդրոնական դէմքը Մ. Նահանգներու ամէնէն հռչակաւոր լրտեսական ընկերութեան: Այստ Քաֆիթ, [illegible] իտալացի պարուհի, բանտարկուած այս վերջերս, իր գործունէութեան կեդրոնը հաստատած էր Ժընեւ: Մառի Կոխեր եւ իր ընկերուհին Տիկին Բուշ, որոնք գողցած եւ ծախած են նոր մարտանաւի մը յատակագիծը: Գեղեցիկ Թաթիանան, Ֆրանսուհի մը, որ ձերբակալուեցաւ Թուլոնի մէջ, ծախած ըլլալով Ալպեան սահմանագլուխի նոր ծրագիրը: Պարուհի Լիա Սավիէր, բռնուած Լիլի մէջ, որ սակայն յաջողեցաւ ազատ արձակուիլ: Տիկին Բուռ եւ Մառի Տիւքոէ: Կոմսուհի Վիլօփոլսկա՝ որ բանտարկուած է Լոնտոնի մէջ, Ինթէլիճընսի կողմէ ։

Ինչպէս կը տեսնենք, Մաթա-Հարիներու դարը դեռ լրացած չէ: Սակայն բոլոր լրտեսապետները կը հաստատեն թէ այլեւս կին չեն գործածեր: Ճշմարտութիւնը այն է որ բոլոր լրտեսական հաստատութիւնները կը շարունակեն գործածել կիները իբրեւ իրենց աշխատակից, որովհետեւ չկայ եւ չի կրնար ըլլալ ոեւէ տեղեկատու կազմակերպութիւն առանց կիներու:

Սէ՞ր, ընչաքաղցութի՞ւն, չքնաղութեան փափա՞ք, վտանգի նախասիրութի՞ւն, յաւիտենական դրդիչները իգական լրտեսութեան: Նոյն հոգիին մէջ այնպէս են խառնուած լաւ եւ գէշ զգացումները որ լրտեսները չեն գիտեր թէ բարի նպատակի՞ մը համար կ'աշխատին թէ միայն դրամ շահելու կը ձգտին

Շատ անգամ լրտեսութիւնը անգործութեան եւ կամ տաղտկալի կեանքի մը հետեւանքն է եւ միեւնոյն կեդրոնին մէջ կը տեսնենք ամէն միջավայրի պատկանող անձնաւորութիւններ եւ շատերը հարուստ ու երջանիկ իրենց կեանքի ընթացքին·

Յիշենք Տիկիններ Սվիչ, Մեռմէ, Լյոտիս Շթով: Ասոնք բոլորն ալ ձերբակալուած են: Յատկանշական պարագայ մը,— Տիկին Սվիչ որ եղած է այս բոլորին գլխաւորը, ըստ Ֆրանսական օրէնքին ազատ արձակուած է, որովհետեւ ամուսնացած է իր բոլոր օգնականները»:

Ինչպէ՞ս լրտես կը դառնան: Յաճախ կը կարծուի թէ լրտեսութիւնը մասնաւոր արհեստ մըն է: Ընդհակառակն շատ հեշտութեամբ եւ ինքնաբերաբար կարելի է ըլլալ լրտես:

Ճաշարանի մը մէջ գեղեցիկ կին մը խօսակցութեան մէջ կը մտնէ որեւէ գործարանի մը բանուորին հետ եւ հարցուփորձ կ'ընէ իր աշխատանոցի գործունէութեան մասին:

Օդանաւային սալօնին մէջ պարոն մը իբրեւ յաճախորդ շատ անմեղ հարցումներ կ'ուղղէ պաշտօնեային: Ու այսպէս յաճախ փոքրիկ անուշադրութեանց հետեւանքով կորզուած են մեծ գաղտնիքներ:

Բայց լրտեսները միշտ դուրսը չեն գործեր: 1914ին, կին մը՝ թիւ 17 գործակալը, կը գտնուէր նախարարական խորհուրդին մէջ եւ անպատեհ տեղեկութիւններ կուտայ թշնամիին: Հաստատուած է թէ Մաթա-Հարին չէ, որուն լրտեսութիւնը կը պարտինք իր յարաբերութեանց յայտնի նախարարի մը հետ:

Ինչպէս կը տեսնենք, լրտեսութիւնը առասպել մը չէ:

Ապացոյցն այն է որ Ֆրանսական Խորհրդարանը հետեւելով շատ մը եւրոպական երկիրներուն, Յունիսին նոր օրէնք մը հրատարակեց որ մահապատիժ կը սահմանէ լրտեսութեան համար՝ խաղաղութեան ժամանակ:

Կը թուի թէ այսուհետեւ լրտեսուհիները պիտի չօգտուին այն օրէնքէն, որ կիներու մահուան պատիժ չի տար «խաղաղութեան ժամանակ»:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ.— Կիրակի գիշեր ժամը 9ին տեղի ունեցաւ Անիէռ-Գուպըվուայի դպրոցին Ամանորի հանդէսը, ընկերվարականներու սրահին մէջ:

Սրահը գրեթէ լեցուն էր, սակայն շատ մը ծնողքներ կը բացակայէին ։ Շնորհիւ վարժուհի Տիկին Քիւթնէրեանի անխոնջ ջանքերուն, հանդէսը փայլուն անցաւ. դպրոցի վարչութիւնը իր կարելին չէր խնայած, նիւթապէս թէ բարոյապէս :

Վարչութեան անդամներէն ընկեր Ա. Աւետիսեան բանալով հանդէսը, կոչ ուղղեց բոլորին անխտիր, որպէսզի իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնն ընծայեն, զարկ տալու համար փոքրիկներու մայրենի լեզուի ուսուցման:

«Այս օտարութեան մէջ, մեր իսկ մխիթարութիւնը, մեր ոսկեղէն դիրն է, պէտք է ամուր փարինք մատղաշ սերունդի դաստիարակութեան, ձեռք ձեռքի, առանց դաւանանքի խտրութեան:

Յետոյ վարագոյրը բացուելով 60 աշակերտ եւ աշակերտուհիներ բեմի վրայ գոյնզգոյն մոմերով երգեցին եւ կարգով արտասանութիւններ ըրին : «Ճշմարտախօսութիւն» խաղին մէջ օրիորդներ Վ. Մանուկեան, Մ. Գալեան, Զ. Դաւիթեան, Վ. Գասպարեան յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը, «Ծաղկավաճառուհիներ» խաղին մէջ, Օրիորդներ Գասպարեան, Գ. Զազալեան շատ լաւ էին, «Թոյլ աշակերտ» Մելքոնեան քոյր եւ եղբայր շնորհաւորելի էին ։ Նոյն խմբերգներ, արտասանութիւն, մենախօսութիւն, մեներգ բոլոր աշակերտներու կողմէ որոնք ջերմապէս ծափահարուեցան:

Մինասարին «Կաղանդ պապան» (Սննիկ Ֆնտըգլեան) բեմի վրայ գալով նուէրներ բաժնեց նախ փոքրերուն, յետոյ մեծերուն: Անկէ վերջ սկսան հայ գեղջկական տարազով հայկական պարերը, աշակերտուհիներու կողմէ: Պարողներն էին Օր.ներ Վ. Մանուկեան, Մ. Գալեան, Ա. Տէր Գրիգորեան, Զ. Դաւիթեան, Գեորգեան, Գուտուզեան: Փոքրիկն Լուսպարոնեան երգեց քանի մը հայկական երգեր:

Հանդէսին վերջին մասը լրացուց վարժուհի Տիկին Յ. Քիւթնէրեան, որ հակառակ իր յոգնութեան երգեց Սայաթ Նովայէն եւ Աշուղ Ղարիպէն, յուզելով ամբողջ բազմութիւնը: Տիկին Վ. Թիւրքճեան (դաշնակահարուհի) սիրայօժար իր մասնակցութիւնը բերաւ հանդէսին:

Հանդէսէն վերջ նարինջ մը աճուրդի դրուելով 175 ֆրանքի բարձրացաւ: Շահեցաւ Գ. Գ. Լուսպարոնեան: Կը կարծեմ թէ նիւթական մեծ շահ մը չունեցաւ դպրոցի վարչութիւնը, սակայն բարոյապէս մեծ յաջողութիւն մը ունեցաւ: Հանդիսականները եւ մանաւանդ ծնողքները մեկնեցան խիստ գոհ տպաւորութեան տակ, արգահատելով անոնց որ օրն ի բուն խումար կը խաղան սրճարաններու անկիւնները :

Արաքս

ՁԱՅՆԵՐ ԳԻՒՂԷՆ

ԱՄԱՆՈՐԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊՈՌՍՕ, 5 Յունուար.— Սիրելի «Յառաջ», երբ դպրոցական հանդէս կը յայտարարուի, միշտ անհամբեր եմ փութալու, դիտելու եւ լսելու համար մեր մատղաշ հոգիներու թոթովանքը Մեսրոպեան տառերով եւ գեղկանչը մեր գողտրիկ երգերուն ;

Կիրակի օր, 1 յունուար, ծնողքներ եւ երիտասարդներ հաւաքուած էին Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ-Շահպազ» ակումբը, ուր Արարատ միութիւնը, նոր տարուան առթիւ կազմակերպած էր դպրոցական հանդէս մը ի նպաստ իր պիւտճէին: Գ. Շ. Սուքիասեան ներկաներուն յայտնեց թէ գաղութը միակամ պէտք է օժանդակէ կրթական գործին, որ միութիւնը եօթը տարիէ ի վեր կը շարունակէ հայեցի դաստիարակութիւն տալ մեր փոքրիկներուն: Ուստի անհրաժեշտ է աւելի հոգածութեամբ եւ սրտցաւօրէն հետաքրքրուիլ, եթէ չենք ուզեր նոր սերունդի մայրենի լեզուն խաթարուած տեսնել: Ապա շնորհակալութիւն յայտնեց Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութեան որ երեք տարիէ ի վեր կանոնաւորապէս տարեկան 600 ֆրանքով կ'օժանդակէ դպրոցին: Ինչպէս նաեւ բարերար պատուոյ անդամներուն ;

Դպրոցի սան-սանուհիները բեմին վրայ շարուած՝ վառվռուն աչքերով ձեզ կը դիտեն ;

Յանկարծ բոլորը մէկ սկսան երգել «Արարատեան սաներս» (Ա. Գ. Մեսումենց) խմբերգը: Ու սկսաւ արտասանութիւններու շարքը, բոլորն ալ մաքուր առոգանութեամբ կատարեցին իրենց բաժինները: Մեներգեցին օրիորդներ Մ. Բարսեղեան «Սարերը մահն եմ եկել», «Սարէն կուգայ ձիաւոր» (Գ. Սիւնի), Զ. Եզիկեան «Գարուն», «Զուլհակը» (Ա. Գ. Մեսումենց), Շ. Բէնտիրեան «Նազլու տիլպար» (Գառամագրեան), «Մերոնք ծառը» (Կ. վարդապետ), «Սիրուն գիւղեր» (Դ. Ղազարեան): Աշակերտները երգեցին «Հընձւորները», «Սանտերք», «Կռունկներու չուն» (Ա. Գ. Մեսումենց) խմբերգները, որոնց դաշնակով կ'ընկերանար իրենց ուսուցիչը :

Արարատ միութեան կողմէ խօսեցաւ իր ուսուցիչը՝ Ա. Գ. Մեսումենց, նախ թուեց թէ անհրաժեշտ է որ ծնողներն ալ հսկեն իրենց զաւակներուն տան մէջ. Թէեւ կրթական գործը տարուէ տարի աւելի յառաջդիմութիւն կը ստանայ, բայց մեր նիւթական եւ բարոյական պարտաւորութիւնները աւելի պէտք է շեշտուին, որպէսզի կարենանք հարկ եղած ուսումը ջամբել :— Յառաջիկայ տարուան համար կ'ուզենք պարգեւաբաշխութեան Ա. Բ. Գ. ստորինանի դրութիւն մը ստեղծել, թափ տալով աշակերտներու նախանձախնդրութեան: Նաեւ կ'ուզենք վկայականներ տալ, երբ իրենց շրջանը կ'աւարտեն, որովհետեւ օրին մէկը կրնան պէտք ունենալ: Վերջացնելով, կոչ ըրաւ որ զուրգուրանք այս ծաղիկներուն վրայ, անոնց փրկութիւնը միակ գործն է որ կրնայ կատարուիլ առանց դաւանանքի եւ դասակարգի խտրութեան.

Տեղի ունեցաւ աճուրդ մը որմէ գոյացաւ 470 ֆրանք: Աշակերտ-աշակերտուհիները ներկայացուցին «Կաղանդ պապան», որ շաքար եւ դպրոցական պիտոյքներ բաժնեց դպրոցականներուն: Այս ներկայացման առթիւ բեմին վրայ զարդարուած էր տօնածառը խաղալիկներով եւ գունաւոր մոմերով: Այդ լոյսին տակ տղաքը ինչ խանդավառութեամբ եւ հրճուանքով կ'երգէին դառնալով ծառին շուրջ, երկու շրջանակ կազմած: Ներկաներու փափաքով երգերը դարձեալ կրկնեցին, ու մենք հեռացանք սրահէն: Անոնց գիլ ձայնը դեռ կը հնչէ մեր ականջին:

Զալկարացի

×

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, (Ուշացած).— Ֆ. Կ. Խաչի Սէն Շամոնի մասնաճիւղը վերջերս տուաւ իր տարեկան ներկայացումը, Մոլիէրի «Ակամայ բժիշկը», ղեկավարութեամբ վաստակաւոր դերասան Յ. Ղազարեանի :

Մշթ. Կրթ. Միութեան սրահը լեցուն էր բերնէ բերան եւ շատեր ստիպուեցան ոտքի վրայ մնալ ։ Ներկայացուեցաւ զաւեշտ մը «Ադամ եւ Եւա», նոյնպէս յաջող :

Բազմութեան փափաքով Գ. Տ. Ղազարեան խոստացաւ տալ ուրիշ երկու ներկայացումներ ալ, առաջինը յունուարի մէջ, (Աշուղ Ղարիպ):

Այս առթիւ Կ. Խաչի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ «Սիրուշ» թատերախումբին, ինչպէս եւ հասարակութեան, որ քաջալերեց իր այս ձեռնարկը :

Յ. Աճէմեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով :

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

— ∞ —

Խըպըրտամ շըքըր բարի, գուլէ, ևն.
Բուծակ տը սըր հըզարի, գուլէ, ևն.

Էվարէ տավ զըռըխի, գուլէ, ևն.
Խըզէմ փօղտա բըռըխի, գուլէ, ևն.

Ճավ տի պու գըլ խըռըխի, գուլէ ,
Ջանանօր նանօր նանօր :

Լծիմ գըտլխիր էբթամ ուռ, գուլէ , ևն.
Էրթամ կանիմ նարօջ դուռ, գուլէ , ևն.

Եարուկ բաղչէն խորուն քուն, գուլէ, ևն.
Պուրսայի բարձն էր գլխուն, գուլէ , ևն.

Քիթր էր քրտնիր էր, գուլէ, ևն.
Վարդն երեսին փռուեր էր, գուլէ,ևն.

Թագեցի, կարմրեր էր, գուլէ, ևն.
Կարմրեր փթթըեր էր, գուլէ, ևն.:

Շարք մը պարեր խաղալէ վերջ լուսնալու մօտ հանդիսականներու փափաքին վրայ կ'երգուի «Նարըմ գօրանի» ճկըռտ խաղը:

ՆԱՐԸՄ ԳՕՐԱՆԻ

Հըր լօ, լօ, լօ, լօ, լօ,
Նարըմ գօրանի ,
Հըր լէ լէ, լէ լէ լէ,
Դօստըմ գօրանի :

Գիշերուան լուսնակն էր,
Ցօրեկուան արեւ,
Նարուկ, քովէս անցաւ,
Չի տուեց բարեւ :

Տեսայ մըլըռլեր էր ,
Եար, խռովեր էր,
Կանչի նար ջան արի,
Խռով մի կենայ ,
Դունեին սուտ ու փուճ է
Մարդու չի մնայ :

Հըր լօ լօ, լօ լօ լօ, ևն.:

Էս վերան Մշայ դաշտ
Մանտր ու քէտ գեղ էր,
Էրկուէս մէկ շապկին,
Փօղպտիկ ճեղ էր :

Քու շունչ որ կը շէշէր
Խօցերուս դեղ էր ,
Քու մէյտան ճակատը
Պագնելուս տեղ էր
Քու շամամ ծծիկներ
Գրկելուս տեղ էր :

Հըր լէ լէ, լէ լէ լէ լէ, ևն.:

Գարուն էր գարուն,
Թռղած են գլուչեր ,
Նկած են սէր կէնէն,
Ըտ գեղի ջոջեր,
Հագած են սօլեր
Պխած են գդուչեր :

Հըր լօ լօ, լօ լօ լօ, ևն.

Բօստան իմ ցանի
Դիմացի դարուն ,
Աստուած օրհնէր
Ջայս տարուս գարուն,
Էգաւ շըմամօք շատ
Ճամբեմ քու եարուն :

Հըր լէ լէ, լէ լէ լէ, ևն.

Բօստան իմ ցանի
Ցելի քթի փող,
Աստուած տնիծէր
Ջծըմայ արտու հող,
Ջեղու շըմամօք մէ
Ճամբեմ եարոջ փոխ :

ՃԸԿԸՆԴ ԽԱՂ ԹՆԹՆԻ

Նար, նար նամամ ,
Նար նամամ,
Հաւար նամամ, դէրիկօ, (կրկնէ) ։

Հայլի աշիմ, դէրիկօ,
Հաւար նամամ, Դէրիկօ:

Թուխ դեղ քաշիմ, Դէրիկօ ,
Դոլիլ նամամ, Դէրիկօ :

Համբող աշիմ , Դէրիկօ,
Հաւար նամամ, Դէրիկօ:

Հաղիմ մաշիմ, Դէրիկօ,
Դոլիլ նամամ, Դէրիկօ :

Ջուրէ յինկի էն կորդեր ,
Հաւար նամամ, Դէրիկօ:

Աստուած պահէ զըտ խորդեր,
Դոլիլ նամամ, Դէրիկօ :

Ջուրէ յընկի առուներ ,
Հաւար նամամ, Դէրիկօ:

Ի՞նչ սխէտ կիգան պառուներ,
Դոլիլ նամամ, Դէրիկօ :

Ջուր է բռղած ջաղցներ,
Հաւար նամամ, Դէրիկօ:

Թող շատ ապրին աղջիկներ,
Դոլիլ նամամ, Դէրիկօ :

Աղջիկներ նժշուն փէշեր ,
Հաւար նամամ, Դէրիկօ:

Խոյի կարմիր բշեր,
Դոլիլ նամամ, Դէրիկօ :

ԹԹՆՈՑԻ ԵՐԳ

Նինա է, հա նինա է, իմին է,
Նինա է, հա նինա է, հա ջան է:

Ջաղցի թէւեր տաշած են,նինա է,ևն.
Խալամ վրէն քաշած են, նինա է, ևն.

Մեռնիմ խալամ քաշողին, նինա է,
Խալամ քաշող իմ եարն է, նինա է , ևն .

Ջաղցի բոլոր կանաչ է, նինա է, ևն.
Աղջիկ տղին նանաչ է, նինա է, ևն.:

Ջաղցի առուն ջուր կիգայ, նինա է,
Աղջիկ տղին դուր կիգայ, նինա է,ևն.:

Ջաղցի առուն աւազ է, նինա է, ևն.
Աղջիկ տղին մարազ է, նինա է, ևն.:

Ջաղցի դիմաց բաղի է, նինա է, ևն.
Աղջիկ տղին հոգի է, նինա է, ևն.:

Նինա է հա նինա է, իմին է,
Նինա է հա նինա է հա ջան է :

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(6)

(Շար.)

կան կառավարութեան անունով: Այս կերպով կը խախտէին Թուրքիոյ խիստ չէզոքութեան քաղաքականութիւնը: Անմիջապէս ձերբակալուեցան կարգ մը պաշտօնատարներ որոնք ընչաքաղցութեամբ փորձած էին 40 օդանաւ գնել քանատական եւ ամերիկեան գործարաններէ, յետոյ Սպանիոյ ազգայնականներուն ծախելու համար: Ուաշինկթընի Թուրք դեսպանը դաւը երեւան հանած ըլլալով, հաղորդեց կառավարութեան: Խիստ քննութեան մը հետեւանքով ձերբակալուեցաւ գլխաւոր յանցապարտը, Էքրէմ Համտի, այլ անուամբ Կէօյնիւք, որ երկար ատենէ ի վեր Ֆրանսա կը բնակի: Իր բուն ինքնութիւնը երեւան հանուեցաւ շնորհիւ ինքնաշարժի արկածի մը, որուն հետեւանքով հիւանդանոց փոխադրուեցաւ Նիսի մէջ: Կ'ըսուի թէ երրորդ պետութեան մըն ալ հետապնդումներ պիտի կատարէ իրեն դէմ:

Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը դէպի Հռոմ, անցնելով Փարիզէն

— oo —

Այսօր, երեքշաբթի, Փարիզ կը հասնին Անգլիոյ վարչապետն ու արտաքին նախարարը, երկու ժամ կանգ առնելու եւ յետոյ ճամբան շարունակելու համար դէպի Հռոմ: Թէեւ Պ. Չէմպըրլէն տրամադիր չէ միջնորդի դեր կատարելու, բայց Փարիզի խօսակցութիւններով լայնօրէն տեղեկացած պիտի ըլլայ Ֆրանսայի տեսակէտներուն եւ անոր համեմատ պիտի խօսի Պ. Մուսոլինիի հետ: Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը նորէն յիշեցուց Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան թէ՝ Ֆրանսայի համար հաճելի չէ որ Անգլիա միջնորդի դեր կատարէ, իտալական վէճին առթիւ: Այս պարագան հաղորդուած է նաեւ Հռոմի ֆրանսական դեսպանին, իսկ վարչապետ Պ. Տալատիէ նորէն պիտի յիշեցնէ Անգլիոյ վարչապետին, այսօրուան թէյասեղանի միջոցին: Պ. Չէմպըրլէն եւ լորտ Հըլիֆաքս վերադարձին ալ Փարիզ պիտի հանդիպին:

Թէեւ գաղտնի կը պահուին Հռոմի տեսակցութեան նիւթերը, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Պ. Չէմպըրլէն պիտի առաջարկէ աւելի մեծ քանակութեամբ արտածում կատարել Իտալիայէն, պայմանաւ որ այս վերջինը իր զօրքը քաշէ Սպանիայէն: Կարծողներ ալ կան թէ Անգլիա տնտեսական համաձայնութիւն մը պիտի կնքէ Իտալիոյ հետ, կարեւոր գումար մը տրամադրելով: Ամէն պարագայի մէջ, մեծ արդիւնքներ կը սպասուին այս այցելութենէն, թէ՛ երկու երկիրներու յարաբերութեանց եւ թէ միջազգային կացութեան տեսակէտէն: Ֆրանքօ-իտալական վէճին առթիւ, կը կարծուի թէ Պ. Չէմպըրլէն մասնաւորապէս պիտի ջանայ լուծել Ճիպութիի խնդիրը, փոխադարձ համաձայնութեամբ:

Պետական վերահսկողութիւն իտալական ճարտարարուեստին վրայ

— oo —

Իտալիոյ տնտեսական մասնագէտները ջանքեր կը թափեն, լուծելու համար ինքնաբաւութեան հարցը: Կազմուած է միջնախարարական յանձնախումբ մը՝ Մուսոլինիի նախագահութեան տակ: Յանձնախումբին պիտի անդամակցին ամէնէն կարեւոր նախարարները, իտալական բանակի սպայակոյտի պետը, ռազմամթերքի արտադրութեան գլխաւոր ղեկավարը, իտալական դրամատան տնօրէնը եւ ուրիշ մասնագէտ խորհրդականներ:

Այս տնօրինութեամբ իտալական ճարտարարուեստին վրայ կը հաստատուի պետական վերահսկողութիւն: Յանձնախումբը լայն իրաւասութիւններ ունի ճշդելու արտադրութեան քանակը եւ ապրանքներու գիները:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ ձերբակալուելով Փարիզ փոխադրուեցաւ Փարակուէյի հիւպատոսը, Լուի Ռօշ, իր մեղսակիցներէն Ամարի հետ: Ամբաստանուած է թէ կեղծ անցագիրներ կը ճարէր, մինչեւ 200 ոսկի չորթելով իւրաքանչիւրէն: Մեղսակիցներէն մէկն ալ գերմանացի փաստաբան մըն է, Կոլոպէրկ, որ գաղտնի գրասենեակ մը ունէր Փարիզի մէջ:

ՁԻՒՆԱԿՈՅՏԻ ՄԸ ՏԱԿ ՄՆԱԼՈՎ ՄԵՌԱՆ եօթը հոգի, երբ կը փորձէին Կալիֆիէի սարերը բարձրանալ, (3000 մեթր, Կրընոպլ): Միայն մէկ հոգի ազատելով, չորս ժամ չարչարուեցաւ ձիւներուն մէջ, մօտակայ գիւղ մը երթալու եւ լուր տալու համար: Առաջնորդն էր դահուկի (սքի) դպրոցին տնօրէնը, ուրիշ փրոֆէսէօրի մը հետ: Զոհերէն երկուքը աղջիկներ են, մէկը՝ ծերակոյտի նախագահին դիւանապետը, երկուքը տեղական են:

250,000 ՀՈԳԻ բուռն ծափերով դիմաւորեցին աշխատաւորական հերոս մը, Թամ Մունի, որ ներում ստացած էր, 22 տարի բանտը մնալով Սէքրըմէնթոյի (Գալիֆորնիա) մէջ, իբրեւ մեղսակից ռմբային յարձակումի մը (1916 յուլիս 22: Այս յարձակման [...]քով մեռան 10 հոգի): Տարիներէ ի վեր Մ. Նահանգներու բանուորական կազմակերպութիւնները մեծ ճիգեր կը թափէին զայն ազատելու համար:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹ 875,000,000 տոլարի նոր վարկ մը պահանջեց խորհրդարանէն, իսկ իրաւասու յանձնաժողովը կը մերժէ գործազրկութեան նպաստի համար 500,000,000էն աւելի տրամադրել: Բուռն պայքար մը բացուած է, այս առթիւ: Կը կարծուի թէ գործազուրկներու թիւը պիտի պակսի մինչեւ 500,000 հոգի, 2,500,000ի իջեցնելով նպաստընկալներու թիւը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ արաբական ապստամբութեան զոհերը 15 անգամ աւելի եղած են 1938ին, բաղդատելով 1937ի հետ: Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 1937ին սպաննուած էին 97 հոգի, վիրաւորուած՝ 149 հոգի, իսկ 1938ին կորուստներու համագումարը եղած է 3713, որոնց 2001ը սպաննուած, 1712ը վիրաւորուած: Սպաննուածներէն 69ը անգլիացի են, 292ը Հրեայ, 486ը արաբ քաղաքացիներ եւ ոստիկաններ, 1138ը արաբ ապստամբներ, 16ը զանազան:

ՃԻՏՏԷԻ (Արաբիա) խորհրդային դեսպանատունը փակուեցաւ եւ պաշտօնեաները հեռացան երկրէն, յարաբերութիւնները խզուած ըլլալով: Դեսպանատան բժիշկը մերժեց Ռուսաստան վերադառնալ, իր կեանքը վտանգուած սեպելով: Կ'ըսուի թէ Արաբիոյ վեհապետը բարկացած էր, իմանալով որ բոլշեւիկները գաղտնի գործակալներ ղրկած են Մէքքէ, իբրեւ իսլամ ուխտաւոր:

ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻՆ վերջերս տկարացած ըլլալով տոլարին հետ բաղդատմամբ, Անգլիոյ դրամատունը հարկադրուեցաւ 350 միլիոն սթերլինի ոսկի գնել (63 միլիառ ֆրանք), ինչ որ սեղանաւորական ամենամեծ գործողութիւնը կը կազմէ Մեծն Բրիտանիոյ համար:

50,000 ՖՐԱՆՔ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ պահանջեց գրագէտ մը, Լէոն Թրէք, դատ բանալով Պ. Սէլինի դէմ, որ իր վերջին գրքին մէջ իբրեւ Հրեայ ներկայացուցած էր զինքը: — Ընկերվարական «Փոփիւլէռ»ի պատ. տնօրէնը եւ յօդուածագիրը 300ական ֆրանք տուգանք եւ 5000 ֆրանք հատուցում վճարելու դատապարտուեցան, անուանարկիչ գրութիւն մը հրատարակած ըլլալով «Լը Ժուռ Էքօ տը Փարի»ի դէմ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ճակատէն հասած վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ հանրապետական զօրքը յաջողած է երեք օրուան մէջ ետ առնել 350 քառ. մղոն տարածութեամբ հող, շնորհիւ ուժգին հակայարձակումներու: Ազգայնականները կը շարունակեն յառաջ խաղալ ուրիշ կէտերու վրայ: Կռիւները երթալով կը սաստկանան, հակառակ ձիւն-ձմրան եւ գետերու յորդումին:

Պ. Ալեքսանդր Լուկիանոֆ սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր սիրելի կնոջ՝

Դերասանուհի (Թագա) ԳԱՅԵԱՆԷ ԼՈՒԿԻԱՆՈՖի

(Ծնեալ ԿԻՐԵՂԵԱՆ)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ յունուար 6ին, Վօժիրարի հիւանդանոցին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 9 յունուար, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին Փարիզի ռուսական եկեղեցիին մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ Պիյեանքուրի գերեզմանատունը:

«ՌԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet:

Կը խօսի Տօքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ. Նիւթ՝ «Ո՞ւր է Խրիմեան Հայրիկի մեծութիւնը»:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 11 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ պասիէ, Փարիզ: Տեղի կ'ունենայ Պ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆի տուած դասախօսութեան (Ինչ պէտք է ըլլայ հայ երիտասարդութեան գաղափարն ու գործը) վիճաբանութիւնները:

ՄԱՆՕԹ — ՄԱՐՏ 4ԻՆ տեղի կ'ունենայ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԸՆԿՈՒՄԲԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ. Նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ: Կը խօսի Պ. ՊՕՂՈՍ ՆԻՍԵԱՆ Թամառ-Քաթիպայի մասին:

Ի ՆՊԱՍՏ ՎԻԷՆԻ Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ

Պ. Պ. Պ. Գալիկեան, Պ. Մուրատեան, Մարկոս Նաճարեան 50ական ֆրանք, Տիկին Ս. Սապունճեան, Խ. Գէորգեան 25ական, Փ. Մանուկեան, Ե. Չիլինկիրեան, Ց. Կարապետեան, Մ. Սահակեան, Ա. Մաղաքեան, Ն. Մուրատեան, Կ. Զարդարեան, Մ. Արզումանեան, Ոմն, Կ. Անտոնեան, Ա. Յովհաննէսեան, Օր. Ս. Մաթոսեան, Պ. Փիլոյեան, Ս. Գալուստեան, Հ. Մանուկեան, Ց. Քէօրօղլեան, Մ. Մուրատեան, Գ. Ալոյեան, Տ. Մանուկեան 20ական, Ե. Ռուբեան, 25, Ս. Խօրիւղեան, Ա. Զաքարեան 15ական, Ո. Լուսարարեան, Գ. Տէր Ղազարեան, Զ. Խուկոյեան, Վ. Աւոեան, Լ. Տօյմաճեան, Օր. Վ. Նալպանտեան, Խ. Տէրտէրեան, Ց. Ուզունեան, Տիկ. Գ. Անտոնեան (Մարսէյլ), Տիկ. Դ. Տայեան, Տիկ. Վ. Մկրեան, Մ. Չլլոյեան, Ռ. Գարոնեան, Պ. Խաչատուրեան, Օր. Լ. Մաթոսեան, Իշխան Կարապետեան, Ա. Կարապետեան, Ս. Արամեան, Ց. Թէճիրեան, Կ. Բեհլիվանեան, Խ. Արախճինեան 10ական, Օր. Ա. Մաթոսեան, Գեղանուշ Մաթոսեան, Արայ Փափազեան, Կ. Մաթոսեան, Մ. Ճնտոյեան, Ն. Նազարեան 5ական: Գումար՝ 875 Ֆր.:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

26 — 31 Դեկտ. 1938

ՎԻԷՆ, Պ. Մ — 150
ՎԻԷՆ, Լ. Տ — 120
ԳՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊ, Տիկ. Պ — 150
ԱՎԻՆԵՈՆ, Զ. Գ — 150
ԼՈՒՎՐԷԼ, Լափ — 150
ԻՕԱՆ, Մ. Թ — 150
ՍԷՆԹ ՕՊԱՆ, Ց. Չ — 150
ԳՈՒԼՈՆԵԸ, Տիկ. Դ — 150
ՍԷՆ ԺԷՐՄԷՆ ԱՆ ԼԷՅ, Տէմպ — 150
ՎԻԷՆ, Մ Մ 100
ՑԼԱՎԻԱԿ, Կ. Գ — 100
ՍԷՆ ՓՐԻՍԹ, Ս. Շ — 150
ԺԸՆԵՒ, Պ. Ն — 80
ՔՈՒԱՌ, Վ. Ա — 179
ԼԻՈՆ - ՎԷԶ., Մ. Գ — 75
ՑՐԷԺԻՒՍ, Վ. Գ — 75
ՎԻԷՆ, Ն. Խ — 930
ՕՊԸՆԱ, Բիւզ — 150
ԺԸՆԵՒ, Տիլ — 500
վճարեցինք (Հ. Բ. ի 70)
ԼԱՍԷՅՆ, Ս. Կ — 40
ԳՈՒ ԱՐԱՐԻՃ, Ա. Գ — 450

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՅՈՒՆՈՒԱՐ MERCREDI 11 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3935

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՄԸ ԱՌՋԵՒ

— ∞ —

Ախտանշան մը,— Սուրիա - Լիբանանի նոր մարզպանը հազիւ Պէյրութ հասած, բուռն ցոյցեր կատարուեցան Դամասկոսի, Հալէպի, Համայի, Հոմսի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Ցոյցեր՝ որոնք շատ կը յիշեցնեն 1936էն առաջ պատահած դէպքերը:

Ինչո՞ւ այս պոռթկումը, երբ այնքան յուսալից հեռանկար մը կը պարզուէր, իբրեւ հետեւանք հին եւ նոր բանակցութեանց: Չէ՞ որ Սուրիոյ վարչապետն ալ ամիսներով Փարիզ մնաց, կարգ մը վիճելի խնդիրներ կարգադրելու համար:

Բացատրեր էինք արդէն,— կարեւոր փոփոխութիւն մը տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Հոգատար իշխանութիւնը երկար առեն ձգձգելէ ետք, ի վերջոյ որոշեց չվաւերացնել 1936ի դաշնագիրը, եւ նոր ծրագիր մը յօրինել:

Աւելի քան վեց ամիսէ ի վեր կը նշմարուէին փոփոխութեան մը հաւանականութիւնները: Բայց, 1938ի վերջերն էր որ ձեւ ու մարմին առացան ենթադրութիւնները. Զախակողմեան մամուլը հոտ առած էր արդէն, իսկ պաշտօնական շրջանակները կանխահաս կը համարէին պարզել ամէն բան, երբ ծերակոյտին արտաքին գործերու յանձնաժողովը իր վճիռն արձակեց:

1938 *Դեկտեմբեր 14ին էր որ յանձնաժողովը քննեց այս հարցը: Ինչպէս կը պատմէր, այն առեն, կիսապաշտօնական «Թան»ը, տեղեկաբերներ Գուրժոն եւ Անրի Հէյ ներկայացուցին երկու ցնցող զեկուցումներ, չեշտելով դաշնագրին վաւերացման անպատեհութիւնները:*

—« Անրի Հէյ աւելի հեռու գնաց: Բացատրեց թէ 1936ի դաշնագրին հիմերն իսկ անհաշտելի են Ֆրանսայի շահերուն հետ, հակառակ 1938ի հաւաքական յայտարարութեան որ կուգայ լրացնելու այդ հիմերը: Միւս կողմէ, փաստեց թէ ներկայ դաշնագրով որ եւ է իրական երաշխիք ստացած չեն ինքնավարութեան առանձնաշնորհները զորնք նախապէս տրուած էին Ալէվիներու եւ Ճէպէլ Տրիւզի պետութեանց, ինչպէս նաեւ Վերին Ճէզիրէի բնակչութեան համար որոշուած մասնաւոր վարչաձեւը:

Իբրեւ եզրակացութիւն, Սէն - է Ուազի ծերակուտականը առաջարկեց ջնջել 1936ի դաշնագիրը, ինչպէս նաեւ անոր յաջորդ թարմփոխութիւնները: Թելադրեց վերահաստատել հոգատարութիւնը եւ ուղղակի վարչութիւնը որ Ֆրանսայի յանձնուած են Ազգաժողովին կողմէ, մինչեւ որ նոր հիմերու վրայ քննուի գործը եւ խնդրոյ առարկայ պետութեանց տրուի իրենց ուզած անկախութիւնը, հաշուի առնելով հոգատար պետութեան արդէն կատարած զոհողութիւնները եւ ունեցած կենսական շահերը »:

Այս վճռական յայտարարութիւններէն անմիջապէս վերջը, որոշուեցաւ դիմել կառավարութեան, որպէսզի խորհրդարանին վաւերացման չենթարկէ դաշնագիրը: Եւ արտաքին նախարարը խոստացաւ օրակարգէն հանել այդ խնդիրը:

Ահա այս պարագաներուն մէջ էր որ Փարիզէն հեռացաւ Սուրիոյ վարչապետը, մինչդեռ որոշած էր չմեկնիլ, մինչեւ դաշնագրին վաւերացումը:

Այնուհետեւ գաղտնիք չմնաց այլեւս: Մամուլը աւելի բաց խօսիլ սկսաւ, Փարիզի թէ Սուրիոյ մէջ: Արեւելեան գործերու մասնագէտները հրապարակ իջան, ապացուցանելու համար 1936ի դաշնագրին անյարմարութիւնները: Երեսփոխան մը, Ֆէլիքս Կուա, « արկածախնդրութիւն» կոչեց դաշնագրին վաւերացումը: Սուրիացիներն ալ դիտել տուին թէ բուն արկածախնդրութիւնը դաշնագրին մերժումն է: Արաբական թերթ մը, «Պիլատ», ազդարարեց առանց վերապահութեան.

—« Եթէ դաշնագիրը մերժուի, Սուրիացիները պիտի դառնան Ֆրանսայի իրական թշնամիները եւ անոր լուծը թօթափելու համար պիտի չվարանին անհրաժեշտ օգնութիւնը փնտռել կարգ մը պետութեանց մօտ, որոնց Միջերկրական Արեւելքի մասին ունեցած տենչերը ծանօթ են: Ֆրանսական աշխարհակալութիւնը չի կրնար ուրիշ հետեւանք ունենալ »:

Եւ ահաւասիկ նոր փոթորիկը: Վերջին շաբթուան ընթացքին, երկու բարձր պաշտօնատարներու հրապարակային յայտարարութիւնները հանդիսաւորապէս հաստատեցին թէ Ֆրանսա տակաւին կանխահաս կը համարի դաշնագրին գործադրութիւնը, ուրիշ խօսքով՝ հոգատարութեան բարձումը.

Եւ յանկարծ բողոքի ցոյցեր, փողոցներու եւ մզկիթներու մէջ, եւ հաւատարմութիւն՝ Սուրիոյ կառավարութեան, որպէսզի վճռապէս պաշտպանէ անկախութեան դատը:

Ինչպէս կը հետեւի պաշտօնական յայտարարութիւններէն, հոգատար իշխանութիւնը գործնական չի գտներ միացեալ պետութեան ծրագիրը, եւ Սուրիան պիտի բաժնէ չորս - հինգ մասերու, իւրաքանչիւրին շնորհելով ներքին ինքնավարութիւն:

Հոգատարութեան հաստատումէն ի վեր, Ֆրանսա բազմաթիւ ծրագիրներ մշակած է, հովանաւորեալ երկիրներուն համար, եւ բոլորն ալ ջուրն ինկած են: Միայն 1936 սեպտեմբերի դաշնագիրն էր որ հաւանութեան արժանացաւ Սուրիոյ ազգայնական շրջանակներուն մէջ:

Արդ, անկէ ի վեր շատ պղտոր ջուրեր հոսեցան ոչ միայն Սէնի մէջ, այլեւ դէպի Միջերկրական: Եւ Փարիզ լրջօրէն վտանգուած համարելով իր կայսրութեան շահերը, ահա կը փորձէ նոր ելք մը գտնել: Ուրիշ խօսքով, ուժ ցուցնել, որպէսզի միւս մրցակից պետութիւնները նոր խաղ մը չսարքեն Միջերկրականի դեղածիծաղ ափերուն վրայ:

Արդարեւ, ամէն օր բան մը կ'իմանանք այդ խաղերու մասին, որոնք ինչքան ալ հեռաւոր թուին, կը պահեն իրենց խորհրդաւոր հանգամանքը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԱՂՏՆԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

— ∞ —

Անգլիական թերթի մը յայտնութիւնները

— ∞ —

Լոնտոնի կարեւոր թերթերէն «Տէյլի Էքսփրէս» շռնդալից հրատարակութիւն մը կ'ընէ, իր դիւանագիտական բաժնի խմբագրին ստորագրութեամբ: Այդ հրատարակութեան համաձայն, 1937ի գարնան գաղտնի դաշնագիր մը կնքուած է Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ, հետեւեալ պայմաններով.

1. Երկու կողմերը յանձն կ'առնեն չկնքել որ եւ է զինակցութիւն որ ուղղուած ըլլայ իրենցմէ մէկուն դէմ:

2. Ցանձն կ'առնեն միշտ խորհրդակցիլ բոլոր հարցերու մասին որոնց մէջ հասարակաց շահեր ունին.— քաղաքական, տնտեսական թէ մշակութային:

3. Եթէ իրենցմէ մէկը յարձակման ենթարկուի երրորդ պետութեան մը կողմէ, առանց տեղի տուած ըլլալու, միւսը պարտաւոր է օգնութեան գալու, երբ խնդրուի, եւ անոր տրամադրութեան տակ դնելու իր բոլոր միջոցները:

4. Եթէ իրենցմէ մէկը առանց ուղղակի տեղի տալու յարձակման ենթարկուի երկու կամ երեք մեծ պետութիւններու կողմէ, միւսը պարտաւոր է մեքենաբար եւ անմիջապէս ինքզինքը պատերազմի մէջ նկատել այդ պետութեանց հետ:

5. Երկու պետութիւնները անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնեն զինուորական պայմանագրութեանց ստորագրութեան մասին, գործադրելու համար վերոյիշեալ պարտաւորութիւնները:

6. Եթէ կողմերէն մէկը միւսին օգնութեամբ այնպիսի գոհացում ստանայ որ իր հողային տարածութիւնը կամ ազդեցութիւնը աւելնայ, միւսը իրաւունք պիտի ունենայ հաւասար աջակցութիւն խնդրելու, որպէսզի իր հողային տարածութիւնը կամ ազդեցութիւնն ալ աճի համապատասխան չափով:

7. Երկու պետութիւնները կ'ընդունին թէ ներկայ համաձայնութիւնը կրնայ աւելի մեծ արժէք ստանալ, եթէ եւրոպական ուրիշ պետութիւններ ալ ստորագրեն, եւ մանաւանդ, եթէ գլխաւոր պետութիւնները համաձայնին հաշտարար, ոչ - յարձակողական եւ փոխադարձ օգնութեան քաղաքականութիւն մը վարելու:

8. Երկու պետութիւնները յանձն կ'առնեն գաղտնի պահել ներկայ համաձայնութեան պայմանները, ցորչափ ուրիշ որոշում չեն տուած: Այս մասին տրուած որոշումը պէտք է միաձայն ըլլայ:

9. Ներկայ համաձայնութիւնը կնքուած է անորոշ ժամանակի մը համար, բայց կրնայ խզուիլ մէկ տարի առաջ լուր տալու պայմանաւ:

Լոնտոնի թերթը կ'աւելցնէ թէ պատճառներ կան կարծելու որ զինուորական պայմանագրութիւնները (5րդ յօդուած) ստորագրուած են չեխական տագնապէն քիչ առաջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Անձամբ կը պաշտպանէ անդրանէն

— ∞ —

Անգլիոյ վարչապետն ու արտաքին նախարարը, լորտ Հըլիֆաքս, երէկ Փարիզ հասնելով, իրիկուան ժամը 6ին թէյասեղանի մը հրաւիրուեցան արտաքին գործերու դահլիճին մէջ, խօսակցելու համար Ֆրանսական կառավարութեան անդամներուն հետ: Խօսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ, եւ հիւրերը իրենց ճամբան շարունակեցին դէպի Հռոմ, ուր կը հասնին այսօր, չորեքշաբթի:

Ինչպէս բացատրած էինք երէկ, Ֆրանսական կառավարութիւնը անհրաժեշտ դատած էր այս խօսակցութիւնը, որպէսզի թիւրիմացութիւններ չծագին եւ Պ. Չէմպըրլէն միջնորդի դեր չըստանձնէ, Ֆրանքօ-իտալական վէճին մէջ: Միւս կողմէ, Ֆրանսա չուզեր որ ճանչցուի Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը, ցորչափ Իտալիա նոր զինուորներ ետ չի կանչեր Սպանիայէն: (318 երեսփոխաններ, այսինքն կէսէն աւելին հակառակ են ճանաչման):

Միջնորդութեան գաղափարը այնքան խորթ կը հնչէ Փարիզի մէջ որ, կիսապաշտօնական «Թան»ն իսկ դիտել կուտար առջի օր.— «Ֆրանսա երբեք չի կրնար թոյլատրել որ իրեն պարտադրեն այնպիսի եղանակ մը ինչպէս Միւնիխի գերմանական լուծումը կեղր. Եւրոպայի տագնապին լուծման համար: Երբ հարցը կը վերաբերի իր կենսական շահերուն եւ կայսրութեան ամբողջականութեան, Ֆրանսա չի կրնար մտքէ անցընել նոյնիսկ չորս պետութեանց բանակցութիւն կամ երեք պետութեանց խօսակցութիւն»:

**** Իրազեկներու կարծիքով, նոր տագնապ մը հաւանական չէ Անգլիոյ վարչապետին այցելութենէն անմիջապէս վերջը, այլ կրնայ պատահիլ փետրուարի վերջերը: Այս կարծիքը հիմնուած է սա իրողութեան վրայ թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը Պելկրատ պիտի երթայ յունուարին, իսկ Վարշաւա՝ փետրուարի կիսուն, շօշափելու համար Եուկոսլավիոյ եւ Լեհաստանի տրամադրութիւնները: Այս առթիւ գրոյց կը շրջի թէ մարաջախտ Կէօրինկ եւ Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի արտ. նախարարները Պելկրատի մէջ պիտի հանդիպին Իտալիոյ արտաքին նախարարին, խորհրդակցելու համար կացութեան մասին: Այս խորհրդակցութեան նպատակը պիտի ըլլայ, եթէ տեղի ունենայ, համաձայնութիւն մը գոյացնել...*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՄԱՄԱ՛, Ո՞Վ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ... »

— • —

Հանդէսի մը մէջ, որ սարքուած է խրոխտ Փարաւոններու քթին տակ,— հիմա չկա՞ն այդ Փարաւոնները:

Հանդէսի մը մէջ, զոր սարքեր է Նայիրիի հին ժողովուրդին մնացորդացը,— խլեակնե՞ր այն «փաբրիկ ածուէն», զոր քանիցս կոխկրտած են փարաւոններու բանակները:

Այդ խլեակներն են, ահա, որ կ'երգեն.

Հայաստա՜ն, երկիր դրախտավայր...

Դուք որ լսած էք այս երգը, գիտէք անշուշտ թէ ի՛նչ գինովութիւն կայ եւ ի՛նչ կատաղութիւն՝ այդ երգին վերջին բառին մէջ, որ անունն է խլեակներուն երկրին.— Հայաստա՜ն.

Կը բովանդակէ բոց մը, որ կը բացուի դրօշի պէս: Ընդվզում մը, որ կը սարսէ, յանկարծ, կոկորդները: Անհամբերութիւն մը, որ կը սպառնայ կրակի մէջ նետել ամէն բան: Կարօտ մը որ կը խռովէ հոգին: Մարտահրաւէր մը որ կ'ուղղուի Աստրախանի, Բաբելոնի, փարաւոններուն եւ Աստուածներուն:

— Հայաստա՜ն...

Ու յանկարծ ձայն մը մանկական.

— Մամա, ո՞վ է Հայաստանը...:

Այն օր, թերթի մը մէջ, արձագանգ կուտայ այս շատ յուզիչ հարցումին, կ'աւելցնէ խորունկ յուզումով մը.—

« Խե՜ղճ սիրունիկ մանչուկ: Երբ բիչ մը մեծնաս եւ դպրոց երթաս, դուցէ ուսուցիչդ ալ պիտի ընես նոյն հարցումը: Ան ալ թերեւս խնդայ միամտութեանդ վրայ ու ըսէ.

— Հայաստանը մարդ չէ, տղաս...

Ու քարտէսին վրայ ցոյց տալով շարունակէ.

— Պատմական Հայաստանի սահմաններն էին հիւսիսէն՝ Կովկաս, հարաւէն՝ Միջագետք, Արեւելքէն՝ Կասպից, արեւմուտքէն՝ Կապադովկիա ...

Իսկ եթէ պատահի որ վտարանդիի շալկերդ ինծի հանդիպին, օր մը, պիտի կեցնեմ քեզ ու պիտի ըսեմ.

— Հայաստա՜նը, այո՛, «երկիր մըն է դրախտավայր»: Բայց Հայաստանը նաեւ մարդ մըն է, եւ այդ մարդը դուն ինքն ես: Քու մէջդ են Հայկի ազատատենչութիւնը, Տիգրանի փառքն ու հպարտութիւնը, Տրդատի զօրութիւնը, Լուսաւորիչի լոյսը, Սահակի իմաստութիւնը, Մեսրոպի տեսիլը, Վարդանի հաւատքը, Վահանի քաջութիւնը... Քու մէջդ են Բագրատունիներու հանճարը, Ռուբինեանց վեհանձնութիւնը: Քու մէջդ են նաեւ գերութեան երկա՜ր դարերու մեր ծով արիւնքն ու արցունքը, ինչպէս եւ մեր ազատագրական պայքարին հերոսութիւնները: Քու մէջդ են բիւրեղացած՝ մեր ցեղային անհուն հնարաւորութիւնները ապրելու եւ ստեղծագործելու, եւ դուն մեծ ժառանգորդն մըն ես, պահանջատէրը միլիոնաւոր կեանքերու եւ հարստութիւններու:

Ու մինչեւ այդ գերագոյն հատուցման ժամը՝ հաւատա՛, տղայ, դուն ի՛նքդ ես Հայաստանը...»:

Նման մանկական հարցումներ կըրնան լսուիլ բոլոր ժամանակներու մէջ: Ֆրանսացի մանուկն ալ, հիմա, կրնայ հարցնել իր մօրը.

— Մամա՛, ո՞վ է Ֆրանսան...

Օ՜, մանուկներու հարցասիրութիւնը...:

Բայց մեր պայմաններուն մէջ ո՜րքան յուզիչ է հարցումը, զոր կ'ընէ Եգիպտոս ծնած հայ մանուկը, ո՜րքան թելադրական է եւ ներշնչող, եւ խորհրդածութիւնները կը յորդին գարնանային առուակի պէս.

— Հայաստա՞նը, ա՛յ մանչուկ, ո՛չ գիտենք ո՛չ չենք գիտեր: Հէքիաթային անուն մըն է այժմ առ այժմ: Տարօրինակ Անգղ մը, որ կ'ուտէ, դարեր շարունակ, դեւերու եւ աստուածներու դէմ: Ինչո՞ւ: Այդ է որ չենք գիտեր: Կռուեր են նաեւ փարաւոնները՝ մեր թագաւորներէն աւելի ուժեղ, կռուեր են Թուրք - Անգլօ - Ամերիկներ, Սուլթաններ, Նախագահներ, բայց ի՞նչ կը մնայ հիմա անոնց ժողովուրդներէն: Կռուեր է նաեւ Հայկազանց ցեղը, որ կ'ապրի տակաւին: Ինչո՞ւ: Այդ է որ չենք գիտեր: Բայց, ապահովաբար, անոր համար, որ...: Մտիկ ըրէ,— Թուրք - Անգլօ - Ամերիկներ կամ Սուլթաններ կռուեր են՝ որպէսզի տէր մնան իրենց փառքին եւ հարստութեան: Իսկ Հայկազուները կռուեր են որպէսզի մնան Հայկազուն:

Վաղը, մանո՛ւկ, յիշատակդ իսկ չի մնար, եթէ կեանքի պայքարդ տանիս միայն ապրելու համար, Եգիպտացի դառնալով կամ Անգլիացի: Որպէսզի Պատմութիւնը յիշէ քեզ, պէտք է մնաս Հայ: Պէտք է դառնաս Հայաստան:

— Ո՞վ է Հայաստանը:

— Հայաստանը Հայաստա՛նն է, այն ուժը որ Հայաստան մնալ ուզեր է հակառակ բոլոր աղէտներուն:

ԱՐԱԶ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐՈՒ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ

— ∞ —

Երէկ հաղորդած էինք թէ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի մէջ, իբրեւ հետեւանք օդանաւային գայթակղութեան մը:

Ազգայնական Սպանիոյ ներկայացուցիչը, Փալենցիա, նամակ մը ուղղելով բոլոր Թուրք թերթերուն, բացարձակապէս կը հերքէ թէ «կեղծ ստորագրութիւններու շնորհիւ օդանաւեր գնած է Քանատայի եւ Մ. Նահանգներուն մէջ, ի հաշիւ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան»: Ներկայացուցիչը կը յայտարարէ թէ ինքն էր որ բացէ ի բաց Թրքական կառավարութեան յայտնեց սարքուած խաղը, միեւնոյն ատեն մատնանշելով Սպանիոյ այն նաւահանգիստը ուր ցամաք պիտի հանուէին օդանաւերը: Ներկայացուցիչը կը մերժէ որ եւ է մեղսակցութիւն իր կառավարութեան կողմէ, այս խարդախութեան մէջ:

Հակառակ այս հերքումին, «Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ թէ ապսպրուած օդանաւերուն առաջին մասը ցամաք հանուած է ազգայնական Սպանիոյ մէկ նաւահանգիստին մէջ եւ թէ Զօր. Ֆրանքոյի մարդիկը յետոյ ընկղմած են փոխադրանաւը, ամէն հետք կորսնցնելու համար:

**** Քննութիւնները կը շարունակուին խստօրէն: Թուրք թերթերը կը գրեն թէ գլխաւոր ամբաստանեալը, Էքրէմ Համտի, ունէր Ֆրանսացի մեղսակից մը, իսկ երկուքը միասին յարաբերութիւն հաստատած էին միջազգային խմբակի մը հետ, զէնք եւ ռազմանիւթ ծախելու համար Սպանիոյ ազգայնական թէ հանրապետական բանակներուն:*

— ∞ —

ԻԶՄԻՐԻ երկրաշարժէն կործանեցան 11 տուներ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Ս. Պօղոս - Պետրոս լեհական կաթոլիկ եկեղեցիները խորհրդային իշխանութեան կողմէ վերադարձուեցան Մոսկուայի մէջ բնակող Լեհերուն:

ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ սուրճի համար ալ տոմսակ հաստատուեցաւ, որպէսզի իւրաքանչիւր ընտանիք որոշ չափէն աւելի չգնէ:

ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒ ԿՐՆԱ՞Յ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼ ԱԹԱԹԻՒՐՔԸ

Ա.

Ասկէ առաջ պարզած էի թէ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը թեթեւ ու անցողակի տագնապ մը չէ, ինչպէս կ'ուզէ հաւատցնել Անգարան, այլ կազմական անդամալուծում մը որմէ դժուար թէ ազատի:

Այդպէս ալ եղաւ: Հակառակ եղած ընկուզումին թէ հիւանդութիւնը մեղմած է իր «բնականոն ընթացքին» մէջ եւ հետեւաբար պէտք չկայ այլեւս բժշկական տեղեկագիր հրատարակելու, նախագահը գամուած մնաց անկողնին, անկարող ոտք շարժում ընելու, նոյնիսկ խօսելու: Այնպէս որ, քրոջմէն (Մաքպուլէ հանըմ) եւ մօտիկներէն դուրս, ոչ ոք կ'ընդունուէր: Բժշկական մեծ դարմանում ալ չէր ըլլար, որովհետեւ Մեծաւորը կը ջղայնանար: Երբ լեարդը փտած է եւ անդամալուծումը վրայ հասած, էհ... ֆիմը ի՞նչ ընէ...

Եւ սակայն, ասիկա արգելք չեղաւ որ Անգարա «գործի վրայ» ցուցնէ իր պետը, անոր անունով շնորհաւորական հեռագիր ղրկելով կամ ընդունելով, միւս կողմէ պատրաստելով տարեկան ճառը որ կարդացուեցաւ խորհրդարանի վերաբացումին (1 Նոյեմբեր):

Իրականին մէջ, Աթաթիւրք բանէ մը լուր չունէր: Կառավարութիւնն էր որ կը կատարէր շնորհաւորական հեռագրերու փոխանակումը, կը խմբագրէր նախագահական ճառը եւ կը կարդար խորհրդարանին մէջ: Այսպէս է որ, վարչապետը ամենափոքր ակնարկութիւն մը չըրաւ հիւանդութեան մասին, երբ օրէնքը կը պահանջէր խորհրդարանին յայտնել այդքան ճակատագրական դէպք մը, կարդալ բժշկական տեղեկագիրը եւ բացատրել թէ ի՞նչ վիճակի մէջ է տէրութեան պետը:

Խորհրդարանն ալ, գիտակ կացութեան ծանրութեան, ոեւէ հարցում չըրաւ, մաղթանք մը անգամ չյանձնեց: Երկուքն ալ — կառավարութիւն եւ խորհրդարան — դերասանութիւն կ'ընէին, կարելի եղածին չափ ուշացնելու համար ժողովրդական վրդովումը: Արդէն, վախնալով անակնկալներէ, ոստիկանութիւնը շատ խիստ միջոցներու դիմած էր, ի միջի այլոց հսկողութեան տակ առնելով ծանօթ ընդդիմադիրները:

Միւս կողմէ, զօրաբանակներու հրամանատարները հրահանգուեցան շարժման պատրաստ պահելու իրենց ուժերը, մասնաւորաբար Անգարայի եւ Պոլսոյ մէջ: Որովհետեւ, կառավարութիւնը գիտէր թէ հիւանդին եռանքը օրերու խնդիր է: Նոր տագնապ մը, եւ այս անգամ վերջացած է, յայտարարած էին դարմանող բժիշկները: Այնպէս որ, երբ Նոյեմբեր 8ին կրկնուեցաւ ջղային տագնապը եւ երկու օրէն ալ մահը վրայ հասաւ, կառավարութիւնը բնաւ անակնկալի չեկաւ:

Նոյն օրն իսկ (Նոյեմբեր 10), հանրապետութեան փոխ նախագահ հռչակուեցաւ խորհրդարանի նախագահ Ապտիւլհալիք Ռէնտա, Գիթլիսի նախկին ջարդարար կուսակալը: Յաջորդ օրն ալ, ինչպէս կը տրամադրէ սահմանադրութիւնը, նոր նախագահը ընտրուեցաւ: Բոլոր երեսփոխանները իրենց ձայնը տուին նախորդ վարչապետ եւ Մալաթիոյ երեսփոխան Իսմէթ Ինէօնիւի:

×

Նոր նախագահը պիտի կարենա՞յ փոխարինել Աթաթիւրքը, անոր նման դառնալ երկաթէ թաթը առանց որուն չի կրնար քալել Թուրքիա: Այս կէտը պարզած էի հոկտ. 23ի թղթակցութեամբս, ժխտական եզրակացութեան յանգելով: Նկատի առնելով հարցին ճակատագրական հանգամանքը, կ'ուզեմ քանի մը մանրամասնութիւններ ալ աւելցնել, ոգեկոչելով մօտիկ անցեալը,— այնքան հարուստ ու խօսուն:

×

Եթէ Իսմէթի փոխարէն ուրիշ մը նախագահ ընտրուած ըլլար, ներելի էր, յուսալով որ նոր կարողութիւններ երեւան կը հանէ եւ կ'արժեցնէ ինքզինք իբրեւ պետ: Որովհետեւ, յաճախ ամէնէն խոնարհներուն մէջ ալ թաղնուած կ'ըլլան անսպասելի ուժեր, որոնք առիթի կը սպասեն երեւան գալու համար: Արդէն, անկախ ամէն բանէ, նորութիւնը ինքնին բան մըն է:— Տեսնենք թէ ի՞նչ պիտի ընէ, ի՞նչ բարիք պիտի բերէ:

Մինչդեռ Իսմէթ հին է, շա՜տ հին, իբրեւ մէկը որ մօտ 16 տարի գրեթէ անընդհատ վարած է երկիրը: Ըսել կ'ուզենք թէ լիովին կշռուած է ան իր բոլոր կարողութեանց մէջ, երեւելի եւ աներեւոյթ: Այնպէս որ, աւելի վերջ ոչինչ ունի տալիք իբրեւ նորութիւն, իբրեւ հրաշագործ ձիրք:

Կշիռքը ի նպաստ իրե՞ն է, ժողովուրդը եւ վարիչ դասը գո՞հ են իր երկարատեւ գործունէութենէն: Աւելի պարզ խօսելով, ունի՞ ընդհանուր յարգանքը որ յաջողութեան անհրաժեշտ ազդակն է դիկտատորի մը համար: Մանաւանդ երբ խնդիրը կը վերաբերի Թուրքիոյ նման երկրի մը որ կառավարել խառնարան մըն է:

Կարելի եղածին չափ առարկայական գետնի վրայ մնալու համար, խօսք տանք վկաներուն, պատմուած բուն իսկ Թրքական թերթերու կողմէ:

×

1930ին, Փարիզի դեսպան Ֆէթհի պէյ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը կազմեց, Սէրպէսթ Ճումհուրիէթ (Ազատ Հանրապետական) անունով:

Աւելի առաջ ալ նման երկու փորձեր եղան: Առաջին խորհրդարանին մէջ, մաս մը երեսփոխաններ կազմեցին «Երկրորդ խմբակցութիւն»ը, առաջինն ըլլալով կառավարութիւնը: Աւելի յետոյ, զօր. Քեազըմ Գարապէքիր փաշա կազմեց «Յառաջդիմական Հանրապետական»— (Թէրագգը փէրվէր Ճումհուրիէթ) կուսակցութիւնը: Երկուքն ալ, սակայն, արմատ չգտան ժողովուրդին մէջ, այլ մնացին խորհրդարանական խառուածներ: Ինչո՞ւ.— որովհետեւ, այս երկրին հանրապետութեան մէջ այնքան դաժան է կառավարական թաթը, որ ժողովուրդը չի համարձակիր յարիլ ընդդիմադիր խմբակի մը, հոգ չէ թէ ան ըլլայ օրինաւորապէս կազմուած եւ հետեւաբար պաշտօնապէս թոյլատրուած:

Ֆէթհի պէյի ձեռնարկը բոլորովին այլ բնոյթ կը կրէր: Այս անգամ Գազին (Աթաթիւրք) էր որ կը թելադրէր մէջտեղ բերել զայն, ոչ միայն Ֆէթհին կուսակցապետ կարգելով, այլ եւ անոր տրամադրելով իր թեկնածուներէն զնդապետ Նուրի, 24 երեսփոխան եւ վերջապէս մէկ հատիկ քոյրը՝ Մաքպուլէ հանըմ:

Ուրեմն, վախնալիք բան մը չէր, կարելի էր արտայայտուիլ, քննադատել եւ յարիլ նոր կուսակցութեան:

Ուրեմն, Թուրք ազգը պիտի գար յայտնելու իր անկեղծ, իր հարազատ կարծիքը, բացէ ի բաց ըսելու թէ գո՞հ է տրուած վարչութենէն թէ ոչ:

Արդ, այդ ազատ կարծիքը բոլորովին ԱՆՆՊԱՍՏ եղաւ Իսմէթի քաղաքականութեան: Հազիւ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը կազմուած, ամէն կողմէ խուժեցին անդամագրուելու համար. իսկ Իզմիրի մէջ 50.000 հոգի Յուլիսին ընդունելութիւն ըրին Ֆէթհիին, զայն ընդունելով իբրեւ ազատարար: Ահա քանի մը հատուած՝ այդ պատմական ընդունելութեան նկարագրութենէն:

« Իզմիր, 4 Սեպտ. 1930 — Գոնիա շոգենաւը, որով հոս կուգայ Ֆէթհին, դեռ հասած չէ: Ոստիկանութիւնը թէեւ ազդարարութիւն ըրաւ դրօշ չը տարածելու՝ բայց ժողովուրդը ուզելով իր իրաւունքը ազատ գործելու, պէտք չտեսաւ յարգել այդ ազդարարութիւնը: Մէրքէզ պանդոկին առջեւ, ժողովուրդը պոռաց. «Կեցցէ՜ Գազին, կեցցէ՜ Ֆէթհին»: Իսկ պանդոկին պատուհանէն Իլհամի անուն երիտասարդ մը պոռաց. «Բոլորս Ֆէթհի պէյի հետ ենք, դրօշակը չի կրնար պատռուիլ, ոչ ալ կրնայ բռնանալ թուրքին վրայ: Կեցցէ՜ Կազին, կեցցէ՜ նոր կուսակցութիւնը»:

«Ոստիկանութեան կողմէ պատռուած դրօշին տեղ, ժողովուրդը աւելի մեծ դրօշ մը առաւ եւ սկսաւ առաջանալ: Թուզի վաճառորդներն ալ տավուլ-զուռնաներով մտնեցան ծովեզերքէն, պոռալով. «Կեցցէ՜ Կազին, կեցցէ՜ Ֆէթհին»:

«Ծովուն վրայ 300 նաւակներ եւ քարափին վրայ 40,000 հոգի կը սպասէին շոգենաւին: Բոլորը միաբերան կը պոռան ու կը ծափեն: Այս միջոցին բարձրացաւ Աղա Օղլու Ահմէտի (Նշանաւոր Ահմէտ Աղայեւը) ձայնը.

— Ոստիկանութեան չմիջամտած ցոյցը ահա ասոր կ'ըսեն:

Արտահանի երեսփոխան Թահսին պէյ աւելցուց.

— Սրտէն փրթած ձայնը ահա ա՛յս է. կեանքիս ամէնէն յուզումնալից օրը կ'ապրիմ: (Սօն Փօսթա, (Սեպտեմբեր 1930):

Երկար, շատ երկար պիտի ըլլար ներկայացնել բոլոր արտայայտութիւնները. բայց չեմ կրնար չյիշել մէկ երկու յատկանշական պոռթկումներ ալ:

Սեպտեմբեր 4ին, երբ Ֆէթհի պէյ կը ճաշէր Իզմիրի քարափի մէկ ճաշարանին մէջ, ինքնաշարժներու կառաւան մը կուգայ կը շարուի քարափին վրայ.

Ցեռոյ Թայյար անուն երիտասարդ մը, ձեռքը ծաղկեփունջ մը բռնած, ներս մտաւ եւ ըսաւ Ֆէթհի պէյին.

— Իզմիրի շարժավարները երախտապարտ են Սէրպէսթ կուսակցութեան, որ կը խոստանայ մեզ ազատել ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԱՀԷՆ:

Շատ մը անձեր Գոնիա շոգենաւը եկած ու Ֆէթհի պէյը համբուրելով լացած են: Ընդդիմադիր պետն ալ յուզուած ու լացած է: Ծերունի մըն ալ մօտենալով ըսած է.

— Պատրաստ ենք զոհուելու քեզի համար, որովհետեւ ՀՈԳԻՆԻՍ ԲԵՐԱՆԻՍ ԵԿԱՒ.

Փողոցէն անցած միջոցին, տեսայ վրան գլուխը մաքուր անձ մը որ շուրջը 40 հոգի հաւաքած, կ'ըսէր անոնց.

— Նոր կուսակցութիւնը մեզ պիտի ազատէ մենաշնորհներէն եւ տուրքերէն. բոլորս անոր յարելու ենք: Մի ՎԱԽՆԱՔ, ՉՎԱԽՆԱՔ, քուէները անոր տանք: Մի մոռնաք որ եթէ Կազին չուզէր, նոր կուսակցութիւնը չէր կրնար կազմուիլ: (Պոլսական թուրք թերթեր, 5 Սեպտ. 1930):

×

Արտայայտութիւնները աւելի առաջ երթալով վերածուեցան յարձակումներու: Սեպտ. 5ին, հաւաքոյթէ մը վերադարձէն, 10,000 իզմիրցիներ կը խառնուին Հալք կուսակցութեան Քէմէր Ալթըի ակումբին առջեւ եւ կը պոռան

— Հալք կուսակցութիւնը չենք ճանչնար, կեցցէ՜ Ֆէթհի պէյ:

Եւ երբ ներսէն մէկը «Անպատիւնե՜ր» կը պոռայ, ժողովուրդը կը ջարդէ չէնքը, յետոյ ներս կը մտնէ, կը ծեծէ Հալքի վարիչները եւ կը վիրաւորէ Հալքի Ֆօչայի ներկայացուցիչը: Դատական գործավար (Ատլիարար) Մահմուտ Էսատ պէյն ալ այդ միջոցին ակումբը կը գտնուէր (Սօն Փօսթա 6 Սեպտ. 1930):

Աւելի վերջը, ամբոխը կը յարձակի կառավարական «Անատօլու» թերթի խմբագրատան վրայ: Ոստիկանները կը ստիպուին կրակել եւ, ինչպէս նաեւ ջոկատ մը զինուոր բերել տալ: Արձակուած գնդակներէն կը սպաննուի մէկ հոգի (12 տարեկան դպրոցական մը) եւ կը վիրաւորուին 8 ցուցարարներ:

×

Նկատի առնելու է որ այս բոլորը կը պատահին Իսմէթի վարչապետութեան օրով եւ միայն մէկ քաղաքի մէջ: Ինչե՞ր պիտի ընէր ուրեմն ժողովուրդը, եթէ վարչապետը ուրիշ մը ըլլար եւ բոլոր քաղաքները ազատ ըլլային արտայայտուելու: Ժողովուրդը ուղղակի քղիկ-քղիկ պիտի ընէր Իսմէթը՝ այսօրուան նախագահը, ինչպէս նաեւ անոր նախարարները, իբրեւ երկիրը կործանող:

Ահմէտ Աղայեւի բառերով պէս, ահա ցոյց մը որուն չմիջամտեց ոստիկանութիւնը, այսինքն ազատ թողուեցաւ: Ամբոխը ոչ միայն իբրեւ փրկիչ ընդունեց Ֆէթհին, այլ եւ իբրեւ կործանիչ դատապարտեց Հալք կուսակցութիւնը որուն գործօն նախագահն էր նոյնինքն Իսմէթը:

Բայց միայն ժողովուրդը չէր որ պոռթկաց:

ԴԻՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Ա.

Անտրէ Ռոլէն, պատասխանելով «Թան»ի ծանօթ հարցարանին, այսպէս կը ներկայացնէ խորհրդային մամուլը.—

Երկար առենէ ի վեր եւ աւելի կատարեալ ձեւով քան Իտալիա կամ Գերմանիա, Խորհրդ. Միութեան մամուլը մեզի կուտայ պետական մամուլի օրինակը: Մինչ նացի եւ ֆաշական վարչաձեւերը թոյլ տուին որ թերթերու մեծամասնութիւնը պահեն իրենց անունները՝ փոխելով միայն խմբագրութիւնը, խորհրդային իշխանութիւնը գոյութեան իրաւունք տուաւ միայն երկու թերթերու,— բոլշեւիկ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Պրավդա» (Ճշմարտութիւն), որ հիմնուած է 1912ին, եւ «Իզվեստիա» (Լուրեր), զոր կը հրատարակէր Փեթրօկրատի խորհուրդը, Քերէնսկիի կառավարութեան օրով, 1917ին:

Բոլոր միւս թերթերը հիմնուած են խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն վերջ, եւ կ'առաջնորդուին համաձայն Լէնինի սկզբունքներուն, ինչպէս կը յիշեցնէր, անցեալ Մայիսին, Բադայեւ, նախկին անդամ ցարական Դումայի բոլշեւիկեան խմբակցութեան, այժմ նախագահ Խորհրդ. Ռուսիոյ Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդին: Նոյն օրը, Բադայեւի խօսքերուն հետ, թերթերը կը կրկնէին նաեւ, իրենց ճակատին վրայ, Ստալինի մէկ պարբերութիւնը. — «Մամուլը պէտք է աճի ոչ թէ օրէ օր, այլ ժամէ ժամ, որովհետեւ կը ներկայանայ իբրեւ կուսակցութեան ամէնէն ուժեղ զէնքը»:

1901ին, երբ լոյս կը տեսնէր «Իսկրայի» (Կայծ) չորրորդ թիւը,— այս թերթը կը հրատարակուէր, արտասահմանի մէջ, ռուս սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան կողմէ, նախքան բոլշեւիկներուն անջատումը մենշեւիկներէն,— Լէնին, քննադատելէ վերջ նարոդովոլցիներու եւ էսէրներու ահաբեկչական գործունէութիւնը, կը ջատագովէր զանգուածներու մէջ փրոփականտ կատարելու անհրաժեշտութիւնը եւ կ'ըսէր. «Ամէն բանէ առաջ, մեզի պէտք է թերթ մը», այն տեսակէտով որ կուսակցութեան գլխաւոր եւ կենսական զէնքը կը կազմէ մամուլը:

Ըստ Լէնինի, իր ապագայ թերթը պիտի ծառայէր ոչ միայն իբրեւ գործիք գաղափարներու տարածման, քաղաքական դաստիարակութեան եւ քաղաքական զինակիցներու արձանագրութեան, այլ եւ միջոց մը արգելք հանդիսանալու յեղափոխական ճիգերու ցրուումին, միջոց մը մէկ խուրձի մէջ իրարու կապելու այն բոլոր ուժերը որոնք տարտղնած են Ռուսիոյ մէջ ամենուրեք: Վերջապէս, այդ մամուլին դերը պիտի ըլլար մէկ աւազանի մէջ հոսեցնել դժգոհութիւնները, բոլորը առաջնորդել դէպի որոշ նպատակներ՝ համաձայն ռազմավարութեան մը, զոր պէտք է փոխ առնել զինուորական գիտութենէն: Եւ Լէնին ցոյց կուտար այդ սկզբունքներն ալ:

Եւ այսօր Ստալինն ալ նոյն ռազմավարութիւնը կը կիրարկէ, թելադրելով որ ընթերցողները ուղղակի յարաբերութեան մէջ մտնեն խմբագրութեանց հետ, խորհուրդ հարցնեն, ինքնադրանքներ ընեն, տեղեկութիւններ տան՝ անոնց վրայ աւելցնելով իրենց խորհրդածութիւնները եւ քննադատութիւնները: Գալով թերթին խմբագրութեան, ըստ Լէնինի՝ «սպայակոյտն է ան», որ պիտի սորվեցնէ «ուշադրութեամբ հետեւիլ քաղաքային դէպքերուն, չափել անոնց կարեւորութիւնը, գնահատել անոնց ազդեցութիւնը բնակչութեան զանազան խմբակցութիւններուն վրայ եւ գտնել հակազդեցութեան յարմար ձեւեր»:

Հրապարակագրական այս դպրոցին մէջ կազմուեցան կուսակցութեան այն առաջին գործիչները, որոնք այնուհետեւ երկար առեն վարեցին Խորհրդային Ռուսիոյ ճակատագիրը: Պէտք է խոստովանիլ որ անոնք այդ դպրոցին մէջ ծանօթացան զանգուածներու հոգեբանութեան, ինչ որ թանկագին նպաստ մը դարձաւ իրենց՝ բախտորոշ բազմաթիւ դէպքերու մէջ: Այսուհանդերձ, նախ քան խորհրդային վարչաձեւին հաստատումը՝ բոլշեւիկները իրենց թերթերը կը ստանային արտասահմանէն կամ ռուսական գաղտնի տպարաններէ,— բայց այդ թերթերը շատ կարճատեւ կեանք մը կ'ունենային եւ մեծ դժուարութիւններով կը բաշխուէին՝ հակառակ բոլոր զգուշութիւններուն եւ ճարպիկութիւններուն, զոր ցոյց կուտային ի հեճուկս ցարական ոստիկանութեան հետապնդումներուն: Բազմաթիւ մանրավէպեր կան որոնք ցոյց կուտան թէ ի՛նչ ճարպիկութիւններու կը դիմէին բոլշեւիկ լրագրողները, ցարական իշխանութեան օրով, տարածելու համար իրենց տեսակէտները եւ գաղափարները հակառակ ոստիկանութեան խիստ հսկողութեան:

1912 Մայիս 5ին, Լէնին վերջապէս կը տեսնէր իրականացումը իր երազին,— Ռուսիոյ մէջ կ'ունենար իր թերթը, իր կուսակցութեան օրկանը: Օգտուելով կառավարութեան համեմատաբար ազատական տրամադրութիւններէն, Փեթերպուրկի մէջ հիմնեց «Պրաւդա»ն, որ խորհրդային մամուլին ամէնէն կարեւոր օրկանն է հիմա: «Պատմական դէպք» մըն էր այդ, ըստ Լէնինի, ինչպէս հաճելի էր ըսել իրեն,— եւ այնուհետեւ ամէն տարի, Մայիս 5ին, Խորհրդային Միութեան մէջ կը տօնուի «Մամուլի Օր»ը:

Լէնին, տարագրութեան շրջանին, չկրցաւ մօտէն հետեւիլ կուսակցական մամուլին կազմակերպութեան: Այդ աշխատանքով զբաղած էին Ստալին, Մոլոթով եւ Քալինին: Սիպերիայէն փախուստ տալով՝ Ստալին, Իվանով անունին տակ, պահուըտած էր երեսփոխան Բադայեւի մօտ: Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէին անդամ ընտրուելով, ստանձնեց գործնապէս «Պրաւդա»յի ղեկավարութիւնը, միշտ ունկնդիր Լէնինի հրահանգներուն, իսկ Բադայեւ, իբրեւ երեսփոխան՝ անձեռնմխելի, ստանձնեց պաշտօնապէս անօրէնի դերը: Անգամ մը Ստալին բռնուեցաւ եւ աքսորուեցաւ Նարիմ: Նորէն փախաւ, եկաւ Փեթերպուրկ եւ շարունակեց իր գործը: Այս անգամ զինք մատնեց Մալինովսքի, անդամ կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէին, լիտեր Դումայի բոլշեւիկեան խմբակցութեան, մտերիմը Լէնինի եւ լրտես ցարական ոստիկանութեան: Եւ Ստալին զրկուեցաւ դարձեալ Սիպերիա, բայց այս անգամ աւելի հեռու, մինչեւ բեւեռային գօտի:

Այդ շրջանին բոլշեւիկ կուսակցութիւնը եւ իր պաշտօնաթերթը կը պահանջէին ժողովրդավար հանրապետութիւն, օրական ութ ժամ աշխատանք, հողային բարեփոխութիւն՝ սեփականագրկելով մեծ հողատէրերը,— ահա «Պրաւդա»յի ծրագիրը:

Թերթը թէեւ կը հրատարակուէր օրինական արտօնութեամբ, բայց խմբագրութիւնը յաճախ կ'ենթարկուէր ոստիկանական խուզարկութեանց: 1912—1914 բոլշեւիկները ստիպուեցան տասը անգամ փոխել թերթին անունը,

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՄԵՌԱՒ ԱԹԱԹԻՒՐՔ

— Փոքր անհանգստութիւն մը ունեցաւ... Արիւն զադրեցնող դեղերը առնելով անմիջապէս պալատ եկուր...

Անհանգստութեան ինչ ըլլալը հասկցայ.— Բերնին «փրօթէզ» կատարող ատամնաբոյժը, «փրօթէզ»ի կատարելուն արգելք եղող մսի կտորը փրցուցեր եւ այս պատճառով կարեւոր արիւնահոսութիւն մը սկսեր էր: Բայց մինչեւ իմ հասնիլս, կրցած էին կտրել արիւնահոսութիւնը: Ահա այս շրջանին էր որ եկաւ առաջին թմբիրը (գօմա), անհրաժեշտ էր դարձեալ պաշտօնական ղեկոյց մը հրատարակել:

Օր մը, երեկոյեան դէմ էր, Նէշէթ Էօմէրէ կացութեան իրազեկ ըլլալով, անմիջապէս Գասրգիւղէն «մօթէօր» մը ցատկելով պալատ հասայ:

Այդ միջոցին Աթաթիւրք ինքզինքը մասամբ կորսնցուցած վիճակ մը ունէր: Ջղային նոպաներուն մէջ կը տառապէր: Իր շուրջը դարմանողներուն «ձգէ՛... ձգէ՛... ձգեցէք» ըսելով կը պոռար. բայց ոչ մէկը կը ճանչնար:

Նէշէթ Էօմէրի հետ խորհրդակցելով, անմիջապէս որոշեցինք «կլիւքօզ»ի ներարկում մը ընել: Յետոյ զինքը իր անկողինը պառկեցուցինք, բայց Աթաթիւրք ոչ մէկ կերպով չէր հանդարտեր:

— Վերմակը քաշեցէք... վերմակը վերցուցէք... կը մռմռ. կ'այրիմ ըսելով կը պոռար:

Այդ գիշեր, այսպէս տագնապներու մէջ անցաւ: Աթաթիւրքին ննջասենեակին քովընտի գրադարանի սենեակին մէջ, Նէշէթ Էօմէր, Նիհատ Րէշատ եւ ես կը խօսակցէինք: Թէվֆիք Րիւշտի մեր քովը եկաւ եւ ըսաւ թէ խորհրդակցութիւն մը եւս կատարել հարկ պիտի ըլլար: Աքիլ Մուհթար, Սիւրէյեա Հիտայէթ, Նիհատ Րէշատ, Հայրուլլահ եւ ես հաւաքուելով խորհրդակցութիւն կատարեցինք: Խորհելով որ երակին չինուկ ներարկելը կրնայ կարգ մը բաւան եւ նոյնիսկ վտանգաւոր հետեւանքներու առիթ տալ, կը վարանէինք: Աքիլ Մուհթարի ցոյց տուած պէտքին վրայ, ներարկումի որոշում տրուեցաւ. Եւ այս ներարկումը շատ անգամներ գործադրուեցաւ:

Աթաթիւրք, այս տագնապի վայրկեաններուն, «ձգեցէք... շատ ըրէք» խօսքերը յաճախ կը կրկնէր:

Աւելի յետոյ.

— « Ամաճ տիլ... տիլ... տիլ... էֆէնտիմ տիլ...» ըսելով սկսաւ խօսիլ:

Մենք չկրցանք հասկնալ «տիլ» բառին նշանակութիւնը: Արդեօք «Տէյիլ - տէյիլ -» ըսե՞լ կ'ուզէր, թէ ոչ լեզուական աշխատանքներու օրէն մնացած վարժութեամբ մը այս բառը լեզուէն չէր զադրեցներ: Չկրցանք հասկնալ:

Մեր հարցուցած բաներուն չէր պատասխաներ, միայն մերթ ընդ մերթ.

— « Ամաճ նարապպի՛... ամաճ նաւրապպի...» ըսելով կը տքար:

Յաճախ զգալով ջուր կուտայինք: Ջուր խմած ատեն աչքերը բանալով ուշադիր մեզի կը նայէր: Բայց նայելու եւ տեսնելու միջեւ գոյութիւն ունեցող տարբերութիւնը այս ակնարկներուն մէջ, իր բոլոր բացորոշութեամբ ինքզինք ցոյց կուտար:

Աթաթիւրք պարզապէս կը նայէր, բայց սենեակը գտնուողներէն ոչ մէկը չէր տեսներ: Միայն երբ հարցնէինք.

— Ջուր տա՞նք:

Գլուխը վար ծռելէն, վեր վերցնելէն, այս հաստատական եւ ժխտական նշաններուն շնորհիւ ջերմութիւն ունենալը կամ չունենալը կրնայինք հասկնալ:

Այս անհաւոր թմբիրը երեք օր տեւեց:

Առտու մը, երբ Տօքթ. Հայրուլլահ Տիլէքի հետ մեզի յատկացուած հերթապահութեան սենեակը կը նստէինք, Աթաթիւրքի մարդոցմէն Թըտվան հեւ ի հեւ ներս մտաւ եւ յուզումով ըսաւ.

— Աչքերը բացաւ... Անկողնին վրայ նստիլ կ'ուզէ...

Տօքթ. Հայրուլլահի հետ իրարու նայեցանք:

Պարզապէս հրաշք մըն էր Աթաթիւրքի այսպէս յուսահատ վիճակէն կրկին կեանքի դառնալը:

Անմիջապէս վազեցի. Աթաթիւրք անկողնին մէջ նստեր էր: Աչքերը սեւեռելով, ուշադիր կը նայէր ինծի: Յետոյ, յանկարծ ըսաւ.

— Տարօրինակ բան... ինծի ի՞նչ եղաւ...

Պաշարիլս առանց կորսնցնելու պատասխանեցի.

— Բաւական շատ քնացաք...

Ո՛վ ըլլալս գուշակելու ջանքով, Աթաթիւրք ինծմէ չէր հեռացներ աչքերը:

Նկատելով որ ընկերներս անձկութեան մէջ էին քովընի սենեակը, անմիջապէս փութացի աւետիսը հասցնել անոնց.

— Աթաթիւրք ինծի հետ խօսեցաւ, բայց նոյն իսկ, եթէ չեմ սխալիր, ճանչցաւ զիս...

Մինչ այդ միջոցին Թըտվան վազելով քովս եկաւ, եւ «ի՞նչ կայ» հարցումիս առանց տեղի տալու, սկսաւ պատմել.

— Հիմա ձեզ հարցուց: «Քէմալ պէյը արդեօք ի՞նչ գործ ունի հոս» ըսաւ: Ես ալ, որպէսզի չմտահոգուի, պատասխանեցի թէ շոգենաւը փախցուցեր է: Շատ չհաւատաց, բայց ձեզ կատարելապէս ճանչցաւ: Ուզեց իմանալ թէ պալատին ուրիշ բժիշկներէն որո՞նք կան, բայց ձեզմով աւելի զբաղեցաւ:

Թըտվանի այս բացատրութիւններուն վրայ, քիչ մը հանդարտած էին վերջին ծայր պրկուած մեր ջիղերը: Գալով Աթաթիւրքին յաճախակի զիս հարցնելուն, այդ մասին ալ բացատրութիւն տամ ձեզի:

Այդ օրերուն իմ պալատ գալս քիչ մը մտահոգութեամբ կը դիմաւորուէր.

— Անժամանակ «փօնքսիօ՞ն» մը կայ, թէ ոչ. առանց իմ գալուս մէկ կողմէ արիւնեցա՞ւ արդեօք կ'ըսէր ու իրար կ'անցնէր:

Հիւանդութիւնը ի՞նչպէս սկսաւ

Առայժմ, մեր խօսքը հոս թողելով, ձեզի բացատրեմ թէ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը ի՛նչպէս սկսաւ եւ ի՛նչ ընթացքներու հետեւեցաւ.

(2)

(Մնացեալը յաջորդով)

բայց եւ այնպէս չարունակեցին ։ Ի վերջոյ «Տրուդովայա Պրաւդա» (Աշխատաւորական ճշմարտութիւն) անունը կը կրէր, երբ կառավարութիւնը խափանեց 18 Յուլիս 1914ին, փետրուարեան յեղափոխութեան վաղորդայնին

1912—1914 թերթը դատական հետապնդումի ենթարկուած էր 36 անգամ եւ տուգանուած՝ 127 անգամ ։ Իր խմբագիրներն ալ նուազ խնայուած չէին ։ Բացի անոնցմէ, զորս ոստիկանութիւնը կը հետապնդէր այլ պատճառներով, եւ Սթալինէն, որ աքսորուեցաւ քանիցս, միւս խմբագիրները եւ աշխատակիցները դատապարտուեցան 472 ամսուան բանտարկութեան ։

Ոստիկանութիւնը դատական ձեւ մը ունէր «գործելու» ։ Խմբագրութեան մէջ մտցուցած էր Չերնոմազովը— որուն դերն էր հրատարակել այնպիսի յօդուածներ, որոնք պատճառ դառնային դատական հետապնդումներու ։

Եւ կը տեղային տուգանքները ։ Երկու տարուան մէջ «Պրաւդա» դատապարտուած է վճարելու 7800 րուբլի ։ Եւ որովհետեւ յաճախ չէր կրնար վճարել այդ տուգանքները, արտօնատէրը, զոր կ'անուանէին «բանտի խմբագիր» (զից - ռէտաքթըր), եզրով, իր պարտականութիւնը կը կատարէր... բանտ նստելով ։ Արդարեւ ոչինչ բան էր «Պրաւդա»յի եկամուտը. Այն առասպելական գումարէն, որուն տիրացած էին 1907ին, «սեփականագրկելով» Թիֆլիզի դրամատունը, — 341,000 րուբլի,— փոքր անգամ մնացած չէր, եւ «Պրաւդա»ն հրապարակ հանած էին 4000 րուբլիով, զոր հանգանակած էին Փեթերպուրկի բանուորներէն ։ Երբեմն երբեմն նոր հանգանակութիւններ կը կատարուէին, լրացնելու համար հատուածաւորութեամբ գոյացած գումարը, բայց եւ այնպէս միշտ դրամի պակաս ունէին, ինչ որ կը սպառնար թերթին գոյութեան ։

Դառնութիւնը, զոր կը զգար Լէնին նիւթական այդ նեղութիւններէն, աւելի եւս սաստկացաւ՝ երբ «Պրաւդա»ն վերստին լոյս տեսաւ, իբրեւ հետեւանք ցարական իշխանութեան տապալումին ։ Այս անգամ թերթը կը վարէին Մոլոթով եւ Սթալին ։ Նոյն ծրագիրն էր որ կը հետապնդէր Լէնին, տակաւին Զուիցերիոյ մէջ,— ժողովրդավար հանրապետութիւն, օրական ութ ժամ աշխատանք, հողային բարեփոխութիւն ։ Եւ սակայն դէպքերը գահավիժեցան կայծակի արագութեամբ.

Ռուսիա վերադառնալով, Լէնին աւելի քան երբեք զգաց թէ ինչ մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ թերթ մը, որ լայնօրէն տարածուած է, թափանցելով եռուն զանգուածներուն մէջ ։ Կատաղութեամբ լեցուած, կը համեմատէր «Պրաւդա»յի դանդր քայլքին եւ նոյնիսկ ընկերվարական թերթերու կայծին հետ ։ «Պրաւդա» ոչ ծանուցում կրնար ստանալ, ոչ ալ նպաստ ։ Միւս կողմէ թերթավաճառները կը մերժէին «Պրաւդա»ն ծախել իրենց կրպակներուն մէջ ։ Ի վերջոյ Քերէնսքիի կառավարութիւնն ալ, հետեւելով ցարական կառավարութեան օրինակին, 8 Յուլիսին խափանեց «Պրաւդա»ն, «Սոլդաթսքայա Պրաւդա»ն, «Օկոպնայա Պրաւդա»ն (խրամներու ճշմարտութիւնը), որոնք երեքն ալ ըմբոստութեան կը հրաւիրէին զանգուածները ։

Ռատիոմի հանքեր

Գերմանացիները, գրաւելով Զուտեթիան, տէր կը դառնան ռատիոմի հանքային հարստութեանց ։

Տիկին Քիւրի եւ իր ընկերը ռատիոմը գտան 1898ին, քիմիական գործողութիւններու ենթարկելով փէչպլէնտը, հանքային նիւթ մը, որ թոնոներով կը բերուէր Չեխոսլովաքիայէն, Պոհեմական աշխարհէն ։

Փէչպլէնտը կամ փէչուրանը ուրանիումի բաղադրութիւն մըն է, որմէ կ'արտադրուի ռատիոմը ։ Մէկ կրամ ռատիոմ արտադրելու համար, պէտք է քիմիական զանազան գործողութիւններու ենթարկել վեց հարիւր թոնօ փէչպլէնտ, եւ դեռ այդ գործողութեանց համար անհրաժեշտ են հինգ հարիւր թոնօ քիմիական նիւթեր եւ հարիւր հազար հէքթոլիթր թորեալ ջուր ։

Այժմ հանքային այդ հարուստ շրջանը կ'անցնի Գերմանացիներուն ձեռքը, որոնք անշուշտ օգտուելով արդի ճարտարագիտութեան մեթոտներէն՝ աւելի շատ պիտի արտադրեն ռատիոմ ։

Երկար ատեն ռատիոմի միակ օջախը կը համարուէին եւ կը շահագործուէին պոհեմական հանքադաշտերը ։ Յետոյ երեւան հանուեցան Իւթահի եւ Քոլորատոյի հանքադաշտերը, աւելի հարուստ բաղադրութեամբ ։ Ճոզէֆ Ֆլէնըրի, որ նախագահն է Փիցպըրկի քիմիական ընկերութեան, սկսաւ ռատիոմ արտադրել աւելի առատ,— այդ շրջանին մէկ կրամը կ'արժէր 125,000 տոլար, ներկայ սակով՝ աւելի քան չորսուկէս միլիոն ֆրանք ։ Օր մը, երբ քիմիագէտները, դեղաթասի մը մէջ դնելով, Ֆլէնըրիի ցոյց կուտային քանի մը ամսուան իրենց աշխատանքին արդիւնքը, ոչ իսկ քառորդ կրամ ռատիոմ, ընկերութեան նախագահը հարցուց թէ քանի կ'արժէ ։ 15,000 տոլար, ըսին ։ Մարդը սեղանին վրայ դրաւ եւ յանկարծ փռնգտաց ։ 15,000 տոլարէն հետք չմնաց ։ Այդքան ռատիոմ արտադրելու համար, 150 քիմիագէտներ պիտի աշխատէին ամիսներով, հարիւրաւոր թոնօ հանք պիտի փշրէին, հարիւրաւոր թոնօ քիմիական դեղեր պիտի խառնէին եւ հազարաւոր թոնօ ածուխ պիտի գործածէին ։

1921ին ռատիոմի շուկան կը կրէր նոր ցնցում մը ։ Պելժերը Քոնկոյի մէջ երեւան հանեցին ռատիոմի հարուստ հանքեր,— քառասուն թոնօ հանքը, այստեղ, բաւական էր տալու համար մէկ կրամ ռատիոմ ։ Կրամին գինը մէկ անգամէն իջաւ 125էն մինչեւ 60 հազար տոլար ։ Ամերիկացիները, որոնց հանքերուն արժէքը ինկաւ, սկսան քննադատել Պելժերը թէ մարդկային կարողութենէ վեր գին կը պահանջեն մէկ կրամ ռատիոմի համար ։

Պելժերը հանքը կ'առնեն Քաթանկայի օջախէն եւ կը ղրկեն ուղղակի Անվէրս եւ վրան կ'աշխատին Օօլէնի գործարաններուն մէջ ։ 1923ին ռատիոմի արտադրութիւնը հասցուցին քսան կրամի, 1931ին՝ վաթսուն կրամի, (ներկայիս, աշխարհի վրայ պատրաստ կայ կէս քիլօ ռատիոմ, որու մէկ կրամը նուէր արուեցաւ Տիկին Քիւրիին, երբ Ամերիկա գնաց ։

Մինչեւ վերջերս, ռատիոմի մեծագոյն արտադրիչն է Պելժիան՝ Քոնկոյի իր գաղթավայրով ։

Բայց ահա նոր ցնցում մը,— Ֆրանսացի օդանաւորդ մը, օր մը, անցնելով Քանատայի երկինքէն, նշմարեց որ տարօրինակ գոյն մը ունի հողը ։ Քննութիւնը եղքէն ցոյց տուաւ որ այդ գոյնը արդիւնք է հողին բաղադրութեան,— կը պարունակէր պըլէնտ, արծաթ եւ փէչպլէնտ ։ Եւ ահա ամէն կողմէ սկսան Քանատա վազել ։ Շոգեկառքին վերջին կայարանը 1500 քիլոմեթր հեռու կը մնար հանքադաշտերէն, այնպէս որ օդանաւերը սկսան բանիլ շարունակ, հանքադաշտ փոխադրելով ճարտարագէտներ, մշակներ եւ բանուորներ ։

Քանատայի հանքերը այնքան հարուստ էին, որ մէկ կրամ ռատիոմ ստանալու համար բաւական էր գործածել միայն տասը թոնօ հանք ։ Այսպէս մէկ կրամին արժէքը ինկաւ մինչեւ 30,000 տոլար ։

Եւ սակայն մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ Քանատայի հանքադաշտերուն շահագործումը ։ Հանքադաշտերը կը գտնուին Մեծ - Արջ լճին մօտ, բեւեռէն ոչ շատ հեռու, ուր ջերմաչափը ցոյց կուտայ, ձմեռը, զերոյէն վար 48 աստիճան ։ Հետեւաբար միայն օդանաւով կարելի է երթալ դէպի հանքադաշտ, եւ օդանաւով փոխադրել փէչպլէնտը մինչեւ շոգեկառքի առաջին կայարանը, ուրկէ վերջ 4000 քիլոմեթր ճամբայ պէտք է, հասնելու համար Փոր - Հոփի գործարանը ։

Աւելցնենք որ ռատիոմի հանքեր գոյութիւն ունին նաեւ Փորթուկալի եւ Մատակասքարի մէջ, նոյնիսկ Ֆրանսայի Կեր. Լեռնաշղթային վրայ, բայց այնքան աննշան բաղադրութեամբ, որ չեն կրնար գոցել շահագործման ծախքերը ։

Գերմանները, տիրանալով Զուտեթիոյ փէչպլէնտին, պիտի կրնա՞ն աւելի արտադրել ճարտարագիտութեան արդի միջոցներով, կարելի չէ նախատեսել ։ Ճիշդ է միայն, որ այլեւս ռատիոմը մենաշնորհ մը չէ եւ հետզհետէ գինը կ'իջնայ,— եւ սակայն բարեբախտութիւն մըն է, որովհետեւ թանկագին այս նիւթը աստուածային բարիք մը դարձած է բազմաթիւ հիւանդութեանց եւ գիտութեան համար ։ Աւելցնենք որ Ֆրանսայի մէջ Ժոլիօ գիւտն ըրաւ «ռատիօաքթիֆ» արուեստական նիւթերու պատրաստութեան, ուրիշ ճամբով մը նպաստելով ռատիոմին բարերար գործին ։

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ԻՐ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1938ի վերջին շաբաթներուն՝ Ռումանիոյ քաղաքական կեանքին մէջ երկու կարեւոր դէպքեր տեղի ունեցան ։ Առաջին՝ կուսակցութիւնները ջնջուեցան եւ հաստատուեցաւ քաղաքական մէկ կուսակցութեան դրութիւնը,— Ազգային Վերածնունդի Ճակատը, որ կը ձգտի իր մէջ համախմբել ազգին բոլոր կարեւոր ուժերը ։ Երկրորդ՝ Նախկին վարչապետ Թաթարէսքօ նշանակուեցաւ Փարիզի դեսպան, այս պաշտօնը բարձրացուելով առաջին կարգի դեսպանութեան ։

Այս երկու իրողութիւնները կ'ապացուցանեն թէ ինչ փոփոխութիւններ ալ տեղի ունենան արեւելեան եւ միջին Եւրոպայի մէջ, Ռումանիա վճռած է պահպանել իր անկախութիւնը եւ իր հողային ամբողջականութիւնը ։ Բնաջնջելով Երկաթէ Պահակները եւ Ազգային Ճակատը ստեղծելով, Ռումանիա հաստատեց թէ պիտի չհանդուրժէ արտաքին ազդեցութեանց ներթափանցումին ։ Իսկ սերտացնելով իր կապը Փարիզի հետ, ան կը ձգտի համագործակցիլ արեւմտեան պետութեանց հետ յօգուտ խաղաղութեան պաշտպանութեան ։

Այս քաղաքականութիւնը ձեւաւորողն է Կարոլ Թագաւորը, որ գահը վերագրաւելէն ի վեր զօրաւոր վարչական ընդունակութիւններ յայտնաբերած է ։

Անկէ զատ՝ այս քաղաքականութեան թելադրիչը եղած է այն իրողութիւնը, որ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ ազգերու ինքնորոշման հարցը դրուած է, ինչ որ կը մտահոգէ Ռումանիան եւ չի կրնար անտարբեր թողուլ ։ Թագաւորին շուրջ համախմբուած պետական դէմքեր այժմ մաս կը կազմեն կառավարութեան եւ կը վարեն երկիրը ։ Անոնց մէջ առանձնապէս աչքի կը զարնէ Կրէկորի Կաֆէնքու, նոր արտաքին նախարարը, որ Թագաւորին ամէնէն մօտիկ բարեկամն ու վստահելին է ։

Գ. Կաֆէնկու վերջերս ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, որով պարզեց Ռումանիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը հետեւեալ խօսքերով. — «Ռումանիա պիտի կատարէ իր պարտաւորութիւնները բացարձակ անկախութեան եւ իր հողերու բացարձակ անձեռնմխելիութեան հիմունքներուն վրայ ։ Ռումանիա դէմ է բոլոր գաղափարախօսական հոսանքներուն եւ արտաքին ազդեցութիւններուն» ։

Այս խօսքերը ցոյց կուտան, թէ Ռումանիա զէնքով պիտի դիմադրէ ո եւ է ոտնձգութեան Թրանսիլվանիոյ մէջ ։ Եթէ Պերլին - Հռոմ առանցքը գործօն կերպով աջակցի Հունգարիոյ, այն ատեն Ռումանիոյ առջեւ հարց պիտի ծագի ընտրութիւն մը ընելու Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան ու Լեհաստանի միջեւ, եւ Ռումանիա այժմէն ճշդած է իր դիրքը, քանի որ ամուր կը պահէ իր դաշնագիրները վերջին երկուքին հետ ։

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ ՄԷՋ

Յունուարի սկիզբը տեղի ունեցաւ Մոնկոլիոյ առաջին երկաթուղիի բացումը ։ Այս գծին երկարութիւնն է 25 մղոն, կը սկսի արտաքին Մոնկոլիոյ մայրաքաղաք Ուլան Պէյթորէն եւ կ'երկարի մինչեւ Նալայխ, քարածուխի կեդրոնը ։ Երկաթուղիի բացման օրը յայտարարուեցաւ տօն ։

Ամէն կողմէ եկած էին Մոնկոլներ հանդիսատես ըլլալու ։ Վայրաշարժը զարդարուած էր կարմիր դրօշներով եւ դեղին աստղով, որ խորհրդանիշն է Մոնկոլիոյ խորհրդային հանրապետութեան ։

Ո եւ է օտարական ներկայ չէր երկաթուղիի բացման հանդէսին, որովհետեւ տասը տարիէ ի վեր արգիլուած է ո եւ է օտարականի մուտքը արտաքին Մոնկոլիա ։

Երկաթուղիէն զատ՝ Խորհուրդները Մոնկոլիոյ մէջ շինած են ճարտարարուեստական քաղաք մը 1934ին, ուր կան կօշիկի եւ հիւսուածեղէնի գործարաններ ։ Նալայխի հանքածուխի արտադրութիւնը 40 առ հարիւր աւելցած է այժմ ։ Բայց Արտաքին Մոնկոլիոյ գլխաւոր հարստութիւնը կը մնայ արջառը ։

Արտաքին Մոնկոլիոյ հանրապետութիւնը Խ. Միութեան մաս չի կազմեր, բայց անկէ աջակցութիւն կը ստանայ եւ սերտ կապերով կապուած է անոր, ինչպէս Մանչուքուօն՝ Ճափոնին ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՕՏԱՐ ԱՉՔԵՐ՝ ՍՈՒՐԻՈՅ ՎՐԱՅ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 Դեկտեմբեր).

— «Հրապարակային ճառը զոր խօսեցաւ Սուրիոյ վարչապետը, Դեկտ. 20ին Դամասկոսի մէջ ի պատիւ իրեն սարքուած ընդունելութեան առթիւ, ուշագրաւ է մէկէ աւելի տեսակէտով ։

Ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ չափաւորութիւնը ։ Ոչ մէկ ծայրայեղ կամ նոյն իսկ ամբոխավարական խօսք, հակառակ անոր որ առաւելապէս ամբոխին ուղղուած էր ճառը ։ Այլ ձեւուած - չափուած եւ խնամով կշիռքի զարնուած բացատրութիւններ ։

Առանց պատճառի չէ այս շրջահայեցութիւնը ։ Անկախ պետական մարդու իր ծիրքերէն, Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ վեց ամիս մնաց Փարիզ եւ մօտէն հետեւեցաւ միջազգային քաղաքականութեան բաղխումներուն ։ Տեսաւ թէ ինչպէս աշխարհը դարձած է կատաղեալ Բաբելոն մը, ուր յաճախ նոյն ազգէն մարդիկ անգամ չեն հասկնար իրար ։ Մանաւանդ հաստատեց թէ Սուրիոյ վրայ տնկուած են բազմաթիւ օտար աչքեր, բոլորն ալ ցանկութիւններով վառուած ։

Ահա հիւսիսային դրացին, այն որ շարունակ «եղբայրութիւն» կը հոլովէ, երբ խնդիրը կը վերաբերի լեզուի կամ գրիչ շարժելու ։ «Սօն Փօսթա»ները, որքան կ'ուզեն թող պատուեն, հաւաստացնելու համար թէ «Էլ Հաթայ»ի [illegible] է եւ թէ Թուրքիա երբեք չէ պահանջած հիւսիսային Սուրիան եւ այլ հողամասեր ։ Ֆէլիքս Կուայի նման պատասխանատու անձ մը ահա կուգայ նոյն բանը յայտնելու, այն ալ հանդիսաւորապէս, Երեսփ. Ժողովի արտաքին յանձնաժողովին առջեւ, եւ ի ներկայութեան նախարար Պօնէի .

— «Թուրքիա հաղորդեց ցանկութիւնները զոր ունի ամբողջ հիւսիսային Սուրիոյ վրայ ։ Անցեալ Հոկտեմբերին տուած ծանուցագրով մը, այդ պետութիւնը ձեզի իմացուց թէ իրեն սկզբնաւորութիւն կը պահանջէ թուրք հիւպատոս մը ղրկել սուրիական եւ ֆրանսական Ճէզիրէներ, եւ թէ կ'ուզէ որ Քարիւղն ալ բաժնուի» ։

Քիչ մը անդին ալ՝ աւելի ծանրակշիռ ծանուցում մը.

— «Երբ քաշենք մեր զօրքը հիւսիսային Սուրիայէն, այլեւս Ֆրանսական դրօշը չպիտի ծածանի այդ սահմանին երկայնքը ։ Այդ պայմանային՝ կացութիւնը պարզ է.—Թուրքերը յաջորդ օրը պիտի գրաւեն երկիրը» ։

Թուրք խմբագրապետը անտարակոյս չի կրնար հեգնել Ֆէլիքս Կուան, իբրեւ «անկարեւոր», աշխարհէն լուր չունեցող մարդ ։ Անձնական դիրքէն զատ, տեղեկաբերն է արտաքին յանձնաժողովին եւ այս հանգամանքով կրնայ թելադրել Քէ տ'Օրսէի ամբողջ թղթածրարը ։ Արդ, այս լաւատեղեակ ու տիրապետող անձը կը վկայէ թէ Անգարա պահանջներ բանաձեւած է Սուրիոյ մասին ։ Եւ պաշտօնապէս, դեռ անցեալ Հոկտեմբերին Ֆրանսայի յանձնուած ծանուցագրով մը ։

Նոյն ճամբուն վրայ նաեւ Իտալիան եւ Գերմանիան ։ Առաջինը առաւելապէս ծովեզերեայ շրջաններու վրայ կը բանի, երկրորդը՝ ներքին գաւառներու մէջ, համաձայն նոյն երեսփոխանին ։ Իսկ Փօլ տիւ Վէու, Սանճաքի ողբերգութեան յատկացուցած իր գիրքին մէջ, կը պատմէ թէ գերմանական գործակալներու ամբողջ խումբեր կը շրջէին քաղաքէ քաղաք, ի խնդիր քարոզութեան ։

Դարձեալ, Անտիոքի Ֆրանքեւթուրք զինուորական բանակցութեանց ատեն, ամէնէն աւելի Գերման գործակալութիւնն էր որ կը գործէր չոգեպինդ, ժամը ժամին հեռագիր տեղացնելով ամէն կողմ ։

Եւ կը թուի թէ կատարուած քարոզութիւնը բոլորովին ապարդիւն չէ անցած ։ Վկայ՝ ահազանգը որ ատենէ մը ի վեր կը հնչէ Փարիզի մէջ, Վկայ՝ «Էլ Պիլատ» թերթին [illegible] թէ՝ դաշնագիրը չվաւերացուած յայտարարուի,

— «Սուրիացիները յաջորդ օրն իսկ պիտի դառնան Ֆրանսայի թշնամի. եւ անոր լուծը թօթափելու համար չպիտի թերանան անհրաժեշտ օգնութիւնը փնտռելու կարգ մը պետութեանց մօտ, որոնց նպատակները ծանօթ են Մերձաւոր Արեւելքի մասին» ։

Գուշակ ըլլալու հարկ չկայ, կռահելու համար որ ակնարկութիւնը կը վերաբերի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ, որոնք իրապէս արեւելքի վրայ բացած են իրենց աչքը ։

Ասդին՝ Թուրք լրագրող Սէլիմ Ռաղըպ նոյն կէտը կը մատնանշէ «Սօն Փօսթա»յի մէջ (19 Դեկտ.).

— «Ըսողներ կան թէ՝ ներշնչուած Անգլիայէն, Ֆրանսա կը պահէ Սուրիոյ մէկ մասը, իբրեւ համաձայնութեան նիւթ՝ Իտալիոյ հետ առաջիկային կատարելիք սակարկութեանց մէջ » ։

Այսպէս ուրեմն, բազմաթիւ աղբիւրներէ կը հաստատուի թէ Սուրիա ասպարէզ դարձած է բազմաթիւ ցանկութեանց, արեւմուտքէն թէ հիւսիսէն ։ Թուրքիա ախորժակը սրած է հիւսիսային շրջաններուն եւ մանաւանդ քարիւղի երակներուն վրայ ։ Գերմանիա կ'ուզէ Սուրիան ալ կապել թափանցումի իր երկար շղթային ։ Իտալիա կը ձգտի տիրանալու ծովեզերեայ մասերուն, կամ ստանձնելու ամբողջ երկրին հոգատարութիւնը ։ Ասոնց վրայ աւելցուցէք Անգլիոյ հաւանական շահագրգռութիւնը, իբրեւ հոգատարը Պաղեստինի, եւ այն ատեն աւելի աչքի կը զարնէ շահերու խաչաձեւումը այս երկրին վրայ» ։

Վաղամեռ ՎԱՀԷ ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ վշտակիր ծնողքը Յ. Կ. Խաչին կը նուիրեն հարիւր ֆրանք, փոխան հոգեհանգիստի, տարաբախտ Վահէին մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ.

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՑՆԵՐԸ

ՄԺԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

ԹՈՒՆՈՒՔԻ

Հա տիտրմօ, տիտրմօ, տիտրմօ, տիտրըմօ ,
Ջան տետրմօ, տետրմօ, տետրմօ, տետրմօ :

Առաւօտուց ալխառար, տետրմօ, եւն.
Բէտ, բէտ խաչեր զօրաւոր, տետրմօ, եւն. :

Սարէն յիջան ձիաւոր, տետրմօ, եւն.
Ծառ խոռոտ ու զօրաւոր, տետրմօ, եւն. :

Նրևէ օրուան թագաւոր, տետրմօ, եւն.
Ջեղու նաւ կէնիմ քաւոր, տետրմօ, եւն. :

Աղջի քու անուն ի՞նչ է, տետրմօ, եւն.
Ջան փարի չէկ չամիչ է, տիտրմօ, եւն. :

Դու սիրեր ես ու կ'առնես, տետրմօ, եւն.
Քու աղբօր դալին ի՞նչ է, տետրմօ, եւն. :

Ցանխա վերեւ միժ ու մուխ, տետրմօ, եւն.
Սիրուն փէշերդ նուտ ու պուխ, տետրմօ, եւն. :

Քու աչքերդ բուխ ու մուխ, տետրմօ, եւն.
Տեսնող քաշէր ա՜խ ու վախ, տետրմօ, եւն. :

ՓԱՓՈՒՐԷ

Հանանի նօր, նանի նօր ,
Ախ ու գլտիոյ փափուրէ :

Լոր մը թառ մեր յարտէն,
Հանանօր, նանանօր,
Մէկ չէ թառ ձեր յարտէն,
Ախ ու գլտիոյ փափուրէ :

Իրայ վառայ քու դարտէն,
Հանանօր, նանանօր,
Ջկշտացայ քու սավտէն,
Ախ ու գտիոյ փափուրէ :

Բարտի ծառը բարձր է,
Հանանօր նանանօր ,
Սիրած եարը քաղցր է,
Ախ ու գտիոյ փափուրէ :

Ծառու տակը թագեր եմ
Հանանօր, նանանօր,
Կարմիր յերես պագեր եմ,
Ախ ու գտիոյ փափուրէ :

Ժառու տակը տալտա է
Հանանօր, նանանօր,
Ճառ քանի քիչ փայտա է,
Ախ ու գտիոյ փափուրէ :

Բարակ բած ու բուլ գօտի ,
Հանանօր, նանանօր,
Հրնչ յի՞ր է կանիս յօտի,
Ախ ու գտիոյ փափուրէ :

Երկէ ամիս աշուն է,
Հանանօր, նանանօր,
Աղջկա փէշեր նխշուն է
Ջան նանօր, նանանօր :

Հէր կ'ոռէր մէրիկ չան էր,
Հանանօր նանանօր,
Իմ խօշից խապար չունէր,
Ջանանանօր, նանանօր :

Այս պարերէն վերջ, հակիչ մարմինը կը յայտարարէ «Հաւատարէ», ըսել կ'ուզէ, խաղը լրացած է ։ Եւ հանդիսականները կը մեկնին ։

Փեսան իր 12 մանուկներով տուն կ'երթան, պզտիկ ճաշ մը կ'ընեն, ուր կը սկսի հինադրոնքը ։ Բոլոր հրաւիրեալները իրենց ձեռքերուն հինա կը քսեն, փեսան եւ մանուկները կ'առանձնանան՝ ծոյլեր կը սկսին ներկել, իսկ փեսան ու իր թիկնապահը այդ գիշեր անքուն կ'անցընեն ։

Փեսային մայրը կղպանք մը փակելով կը բերէ փեսայի գրպանը պահել կուտայ ։

Աւանդութիւնը կ'ըսէ որ, եթէ փեսան այդ փակուած կղպանքը իր գրպան չունենայ, փեսացուէն յետոյ, ուրիշ մը նախանձելով փեսայի երջանկութեան, կը կապէ փեսան, հետեւանքը դէշ կ'ըլլայ իրեն եւ հարսին համար, սատանի խիթեր կ'ունենան եւայլն ։

Դարձեալ աւանդութիւնը կ'ըսէ որ, եթէ փեսան զովանքի գիշերը քնանայ, իր գեղեցկութիւնը ու ազդեցութիւնը կը փոխանցուի հարսին ։ Եթէ հարսը նոյն գիշերը քնանայ, անոր գեղեցկութիւնը կը փոխանցուի փեսային ։ Այդ նախապաշարումով, հարսն ու փեսան կը ջանան զովանքի գիշերը անքուն անցընել ։

Փեսան, մինչեւ կէս պսակ առնելու եւ նարօտը վզէն հանելու օրը, չի կրնար վազող ջուրի վրայէն (առուակ) անցնիլ ։ Հոս ալ աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ ջուրերուն մէջ գտնուած աներեւոյթ ոգիները կը խլեն անոր երիտասարդական ուժը եւ կը դառնայ «Ըրմէր», անկարող մարդ ։

Հինադրոնքէն վերջ, քնացողը կը քնանայ, իսկ տան տիկիններ կը սկսին խմոր թրել, եւ թոնիր վառել ։ Կերակուր պատրաստելու ։

Անոնք թող կերակուր պատրաստեն, իսկ մենք դառնանք հարսին հօր տուն, իմանալու համար, թէ հոն ինչ կ'անցնի կը դառնայ ։

Հարսնած եւ դիրենք հիւրընկալ գիւղացիներ, հարսի հօր տուն ճաշի հրաւիրուելով, ուտել խմելէ վերջ քնանալու կը դառնային, քնած էր ։ Այն ատեն գիւղին մէջէն նշանակուած 12 հասած աղջիկներ («ծաղկոնքի» աղջիկներ) կուգան հարսը շրջապատելու ։ Անոնք ալ պաշտօն ունին հարսը պաշտպանելու ներքին թէ արտաքին վտանգներու դէմ ։ Ներքին վտանգ. — հարսը, առանձին մութ տեղ չերթայ, վազող ջուրի վրայէն չանցնի ։ Իսկ արտաքին վտանգ.— ջանալ որ պէտքի հասնծի երիտասարդներ հարսէն բան մը չթռցնեն, թաշկինակ, ծոպ եւ ուրիշ առարկաներ, փեսային տանելու համար ։ Հոս ալ աւանդութիւնն է որ կը խօսի ։ Եթէ նախքան պսակուիլը հարսի անձնական առարկաներէն բան մը փեսային ձեռքը անցնի, փեսան հարսը իրեն ենթակայ դարձուցած կ'ըլլայ, տեսակ մը գերի ։

Հարսին հօր տան կը լեցուի, կուգան եւ հարսնածին երիտասարդներ պարերը կը սկսի, կ'երգեն ու կը պարեն, մինչեւ գիշեր ուշ ատեն ։ Հոս ծաղկոցի աղջիկներ կը հսկեն լարուած ուշադրութեամբ, բան մը թռցնել չըտալու համար ։

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(7)

(Շար.)

ցնել Իտալիոյ, Գերմանիոյ, Եուկոսլավիոյ, Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ միջեւ, ներկայ կացութեան մասին: Իտալական թերթերը կը կարծեն թէ Լեհաստան մէկդի դրած է Ֆրանսայի հետ եղած կապերը եւ աւելի նպաստաւոր դիրք մը բռնած Հռոմ - Պերլին առանցքին հանդէպ:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի ծրագիր մը պիտի առաջարկէ Պ. Չէյմպըլէնի, հրէական հարցին լուծման համար, երկրամաս մը տրամադրելով Եթովպիոյ մէջ, պայմանաւ որ Ֆրանսա եւ Անգլիա եւս աջակցին: Իտալիա պիտի տրամադրէ, կ'ըսեն, Հարրարը, Ֆրանսայէն պահանջելով Ճիպութին, իսկ Անգլիայէն՝ Զէյլան (Սոմալի):

Ուկրայնա անկախութիւն կը պահանջէ

Ռութենիոյ (Կարպաթեան Ուկրայնա) վարչապետ Հայր Վոլոշին յայտարարեց «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակցին, թէ պէտք է ամբողջական եւ անկախ Ուկրայնա մը կը կազմուի Ռուսիոյ, Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ բաժնուած ուկրայնական հողամասերէն: Այս առթիւ կոչ ուղղեց աշխարհի բոլոր Ուկրայնացիներուն որ մոռնան ներքին վէճերը եւ միանան, հաստատելու համար «ուկրայնական մեծ պետութիւն»ը: «Այնպիսի մեծ ազգմը, ինչպէս են Ուքրէնները, իրաւունք ունի կազմելու անկախ պետութիւն մը: Մարգարէութիւն ընել դժուար է, բայց ես կը հաւատամ թէ մօտիկ ապագային պիտի ստեղծուի մեծ Ուկրայնան եւ աշխարհի բոլոր Ուքրէնները պիտի վերադառնան իրենց հայրենիքը, իրենց եղբայրներուն գիրկը, որոնք այժմ այնքան անգթօրէն կը ճնշուին Լեհերու եւ Ռուսերու կողմէ»:

Առաջին անգամն է որ վարչապետ Վոլոշին պաշտօնապէս կը յարի ուկրայնական շարժումին եւ բացէ ի բաց պայքար կը յայտարարէ Լեհերու եւ Ռուսերու դէմ:

Ուկրայնական պայքարին մէջ գործօն դեր կը կատարէ նաեւ ցարական Զօրավարներու պետ Պոպով, որ այժմ Փրակա կը գտնուի: Ան կ'աշխատի Ռութէն կառավարութեան հաւանութիւնը առնել, որպէսզի կազմէ Զօրավարներու եւ ուքրէն կամաւորներու վաշտեր:

*** Հռոմի ֆաշական մամուլը կը յայտարարէ, թէ կացութիւնը արեւելեան Եւրոպայի մէջ զգալապէս փոխուած է լեհ արտաքին նախարար գնդ. Պէքի Գերմանիա այցելութեան եւ Հէր Հիթլէրի հետ ունեցած խօսակցութեան հետեւանքով:

Գերմանիոյ ծանրութիւնը եւ մտադրութիւնը կեդրոնացած են այժմ խալէւֆրանսական վէճին վրայ: Հէր Հիթլէր, հաւատարիմ Պերլին - Հռոմ առանցքին, պիտի աջակցի, որպէսզի Իտալիա յաջողի իր այս պայքարին մէջ:

Հռոմ կ'ենթադրէ թէ Հիթլէր ո եւ է նպատակ չի հետապնդեր Լեհաստանի դէմ, որ ոչինչ պիտի կորսնցնէ, եթէ չէզոք մնայ արեւելեան Եւրոպայի մէջ, պատերազմի մը պարագային: Այս անկայութիւնը կ'ապացուցանէ նաեւ, որ փարատած է Իտալիոյ մտահոգութիւնը գերման արշաւանքի մը մասին՝ դէպի Ուկրայնա:

Իտալական թերթերը երկար յօդուածներ կը հրատարակեն, ապացուցանելու թէ Հռոմ – Պերլին առանցքը ամուր է եւ Գերմանիա պիտի չլքէ Իտալիան, երբ վերջինս իր պահանջները ներկայացնէ Ֆրանսայի:

Հռոմի մէջ կը կարծեն, թէ Պերլին եւ Վարշաւա պիտի վերանորոգեն իրենց ոչ - յարձակման դաշինքը յառաջիկայ հինգ տարիներու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ վերարացուեցաւ երէկ: Այս տարի պիտի կատարուի նաեւ Հանրապետութեան նոր նախագահին ընտրութիւնը: Պ. Լըպրէօնի շրջանը կը լրանայ մայիս 10ին: Սահմանադրութեան համաձայն, նոր նախագահը պէտք է ընտրուի ճիշդ մէկ ամիս առաջ, բայց ապրիլ 10ը Զատկի Բ. օրն ըլլալով, որոշուած է ընտրութիւնը կատարել ապրիլ 6ին (աւագ հինգշաբթի):

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԶՐԱՀԱՒՈՐՆԵՐ պիտի շինուին Ֆրանսայի մէջ, ինչպէս եւ մէկ յածանաւ, եօթը սուզանաւ եւ ուրիշ փոքր նաւեր: Ֆրանսական նաւատորմիղին ընդհ. տարողութիւնն է այժմ 500.000 թոն, իսկ իտալականը՝ 450,000: Ներկայիս Ֆրանսա կը շինէ 120 հազար թոն տարողութեամբ նոր մարտանաւեր, Իտալիա՝ 105.000 թոն, Գերմանիա՝ 250,000 թոն: Ֆրանսայի ծովային նիւմատացոյցն է 8,000,000,000 ֆրանք:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարար գնդ. Պէք, որ անցեալ շաբթու տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ռիպպէնթրոփի հետ, իր տեսակցութեան արդիւնքը պաշտօնապէս հաղորդեց Լեհաստանի նախագահին եւ մարաջախտ Սմիկլի Ռիծի: Կ'ըսուի թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը փոխադարձ այցելութեան պիտի երթայ Վարշաւա, Մարտին կամ Ապրիլին: Լեհական մամուլը շատ քիչ բան կը գրէ Հիթլէր - Պէք տեսակցութեան մասին, բայց կը հաւաստեն թէ երկուստեք բաղձանք յայտնած են շարունակելու բարեկամական յարաբերութիւնները: Այս առթիւ Պերլինէն կը հաղորդեն, թէ Գերմանիա 5000 լեհահպատակ Հրեաներ եւս պիտի հեռացնէ երկրէն դէպի Լեհաստան: Արդէն աւելէ առաջ հեռացուցած էր 15000 Հրեաներ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ նոր կանոնագրի մը համաձայն, ո եւ է պաշտօնեայ կամ բանուոր անմիջապէս պիտի ճամբուի, եթէ 20 վայրկեան ուշ գայ գործի: Թերթերը բուռն պայքար կը մղեն, վարպետներու (քոնթր-մէթր) հեղինակութիւնը բարձրացնելու համար: Ձեկայն նախկին վարիչը, Եժով, վերջերս գործարան մը այցելած ատեն գիտեր է որ վարպետ մը աւելի բան չի շահիր քան Սթախանովեան (հարուածային) բանուոր մը: Միեւնոյն ատեն պարգեւներ սահմանուած են, աշխատանքի արտադրութիւնը աւելցնելու համար:

ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ժողով գումարելով, որոշեցին փակել բոլոր խանութները, եթէ կառավարութիւնը գոհացում չտայ իրենց կարգ մը պահանջներուն:

Ցաւով կը տեղեկացնեն մեզ երիցուհի ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԽՈՅԵԱՆի մահը: Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 12 Յունուար, հինգշաբթի առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Յունուար հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Թոսիէ. Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ Պ. Սեդրաք Քարեան: Նիւթ՝ «Փիլաթի եւ Թրքուհիները»:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ», «Գայլ Վահան» եւ «Անիւձ Գեւօ» խումբերու բոլոր ընկերները, 13 Յուն., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, 181 Քուր Լաֆայէթ, «Զօրգարեան» գրադարանը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ — ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
Հ. Յ. Դ. Լիոնիս Վարանդեան» Կոմիտէի կողմէ
15 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 5 Rue Bonefoi, յունական սրահը: Կը հրաւիրուին բոլոր խումբերու ընկերներն ու համակիրները:

«ՐՈՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet:
Կը խօսի Տոքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ: Նիւթ՝ «Ո՞ւր է Արեւմտեան Հայլիկի մեծութիւնը»:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 11 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ պոսիէ, Փարիզ: Տեղի կ'ունենայ Պ. Գ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆի տուած դասախօսութեան (Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հայ երիտասարդութեան գաղափարն ու գործը) վիճաբանութիւնները:
ԾԱՆՕԹ — ՄԱՐՏ 4ԻՆ տեղի կ'ունենայ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԸՆԿՈՒԹԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ: Նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:
Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ: Կը խօսի Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ Թամառ-Թաթիպայի մասին:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ջութակի համերգական վիրտուոզ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

ԶՕՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

15 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

ՔՈԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մուտք 10 եւ 15 ֆրանք: Դիմել՝ **M. TELIAN, 8a, Rue Francis de Pressensé et photo Rex, Place d'Aix:**

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հայ Երիտասարդաց Ընկերակցութեան կողմէ
13 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9.30ին, Բարեգործականի սրահին մէջ:
Կը խօսի Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի կեանքն ու գործը, (բանաստեղծին մահուան 15րդ տարելիցին առթիւ:
ԾԱՆՕԹ.— Մարսէյլի **Les Amis des Lettres** Ընկերակցութեան հրաւէրով Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ ֆրանսերէն լեզուով դասախօսութիւն մը պիտի ընէ նիւթ ունենալով **La Culture Armenienne,** Քոլիզէի սրահին մէջ, Շաբաթ, 11 Յունուար ժամը 17.30ին

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
ՍԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին
Théâtre Renée Maubelի մէջ
Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient, Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ **ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ**
(Երաժշտական տաղ 4 արար)
Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պուլվար Օտոյի «Վասմէեան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Գ. Քէնտիրեանի եւ իր տիկնոջ, ընկեր Ռ. Քէնտիրեանի և իրենցընտանեկանպարագաներուն իրենց փոքրիկին՝ ԱՆԱՀԻՏ ՔԷՆՏԻՐԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ Ակումբը կազմակերպած է 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր հերթական ժողովը Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ:
Ալէքսանդր Ժան Մաքինսկին (Alexandre Genthier) կը խօսի ֆրանսերէն՝ ԻՐԱՆի մասին: Կը հրաւիրուին ֆրանսերէն գիտցող Հայերը:

ժամացոյցի եւ զոհարեղինաց
վաճառատուն
ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Métro: Louis Blanc et Jaurès
181 Rue du Fbg. St. Martin

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս՝ Անդրանիկ Եըմէքճեան որ Կեսարիոյ որբանոցին փոխադրուած էր Իզմիր: 1922ին Իզմիրի աղէտին փոխադրուած է Գալաթայի (Յունաստան) որբանոցը: Իր մասին լուր ունեցող ընկերներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Տիկին Հայկուհի Եօլլարեանի, 26 Rue Louis Blanc, Lyon, (Rhône), France:

Կը խնդրուի յունահայ թերթերէն արտատպել:

— Անգարացի Լուսաբեր Ասլանեան, որուն հասցէն է՝ Հայաստան, Երեւան—Նոր Բութանիա, Կեդրոնական փողոց թիւ 21, Մանուէլ Փապուճեանի բնակարանը, կը փնտռէ իր քոյրը Թագուհի Ասլանեան, հօր անուն՝ Կըգէմէս, մօր անուն՝ Կիւլինիա, ճալըեաններու թոռը: 1924ին կը գտնուէր Թուլուզ: Իր ամուսինն էր Լեչէկլըար Գեորգը:

Իր հասցէն գիտցողներէն կըխնդրուի իմացնել Պ. G. Kissianի, 11bis, Rue Chemin de fer, Clamart, Seine:

— Բերկ Էֆէէլէցի (Կեսարիա) Դրիգոր Թունտոեան, որուն հասցէն էր 5, Rue de Pourtour, Meudon (S et O): Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ B. Stepanianի, 16 Bld. Michel, St. Juste, Marseille:

ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ՄԻԱԿ ՆՈՒԷՐԸ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

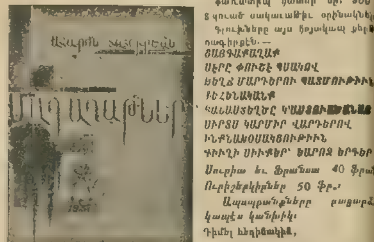

Ստուարադաստ (լեցուն) հատոր մը, 300 էջ, 8 գունաւոր սակաւաթիւ օրինակներ: Գլուխները այս ծոյակապ քերթուածներէն.—
ՕԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ԽԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՄՑՈՒՄԻՆ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ
Սուրիա եւ Ֆրանսա 40 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ 50 ֆր.
Ապսպրանքները բացարձակապէս կանխիկ:
Դիմել Խմբագրին,
17, Rue Damesme, PARIS

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԸ ՆՈՐ.
Tél. Trudaine 42-69
Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:
Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՔԻԻԹԻԻՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94
Կանացի, միզածորային եւ քնգհանուր հիւանդութիւններ:
Անդրմանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:
Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Արտաւազդ Հանըմեան

122 Boulevard Murat (Paris 16e)

Մէթրօ Փորթ տը Սէն Քլու, եւլը, Ավընիւ տը Վէրսայլի կողմէն: Դիմել իրեն վստահութեամբ ամէն կարգի դատի, առնելիքի եւ գործի համար:
10 - 12, 6·30–8, բացի երեքշաբթի եւ ուրբաթ առաւօտներէն: Թէլէֆօն, Ժասմէն 52-69:

Ա. ՑՈՎԻԿԵԱՆ

Իրաւագէտ վկայեալ Փարիզի համալսարանէն
22, Rue de Maubeuge, Paris (9), Métro: Cadet Tél. Tru. 12-90
Վաճառականական, քաղաքային եւ միջազգային խնդիրներ: Մասնագէտ օտարներու վերաբերեալ աշխատութեան նոր օրէնքներու:
Հեղինակ՝ « Le Nouveau Statut des Etrangers »
Գին՝ 5 ֆր. փոստի ծախքով 6 ֆր.: (Բոլոր օտարներու անհրաժեշտ): Ընդունելութիւն ժամը 5–7 և ժամադրութեամբ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԳՐԱՏՈՒՆ ԿԵԱՆՔ-ԱՐՈՒԵՍՏ

որ համանուն ամսագրին հետ ունի հետեւեալ նոր հասցէն.—
M BARSAMIAN, 46, Rue Richer, PARIS (9e)
որուն պէտք է ղրկել Գրատան եւ ամսագրին վերաբերող ամէն թղթակցութիւն եւ դրամական առաքում:
«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ» գրատունը կը հայթայթէ վիպական, բանաստեղծական, պատմական ամէն տեսակ գիրքեր, ինչպէս նաեւ դասագիրքեր:
Ապսպրանքները միշտ կանխիկ, կը գործադրուին ՕՐԸ ՕՐԻՆ: Գրատան բացման առթիւ, մինչեւ երկու ամիս, ամէն ապսպրանքի վրայ հարիւրին 10ը զեղչ եւ փոխադրութեան ծախսերը մեր վրայ:
Եթէ չէք կրնար անձամբ գալ եւ ընտրել ձեր գիրքերը, հաճեցէք գրել մեզի, եւ անմիջապէս գոհացում պիտի տրուի:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

ՀՐԱՅՐ ՍԱՍՈՒՆԻ

3, Rue Latran, մէթրօ **Maubert**
Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ:
Ամէն օր քեռիր շաշլիկ

ՌԱՔԸ ՏԻԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած հայկական օղին ՌԱՔԸ ՏԻԻԶը: Զգուշացէք առեւտրական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրեն, գործերնիդ քնոր կը խանգարեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻԻԶը որուն անուշ հոտը, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը ծանօթ է:
Dalakupeian 8 Rue Suffren
Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille· Tél Dragon 70—

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameane, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 12 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 12 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ԵՒ ԱՌԱՋ ԴԱՒԱՆԱՆՔ

— oo —

Տարեգլուխի առթիւ, ընդհանուր ակնարկ մը նետելով գաղութներու կացութեան եւ կարգ մը երեւոյթներու վրայ, մենք միայն պատահաբար յիշեցինք Երիտասարդական եւ Հայրենակցական Միութիւնները :

Այդպէս ըրինք, այն գիտակցութեամբ թէ միշտ ալ առիթ պիտի ունենանք խօսելու այդ մասին:

Կ՚ուզենք օգտագործել այդ առիթներէն մէկը, ճիշդ այն պահուն երբ տօնական օրերը իրարու կը յաջորդեն, հանդէսներով եւ խնճոյքներով :

Երկու կազմակերպութիւններն ալ, Երիտասարդական եւ Հայրենակցական, ունեցան անժխտելի բարիքներ, վերջին 15 տարիներու ընթացքին: Հակառակ բազմազան վրիպումներու :

Ամէն պարագայի մէջ, անոնք յաջողեցան իրենց հետ կապել երբեմն բազմութիւններ, որոնք դատապարտուած էին կազմալուծուելու, մէկ տարիէն միւսը: Եւ եթէ չկրցան աւելին կատարել, գլխաւոր պատճառը պէտք է փնտռել իրենց կազմակերպութեան ձեւին եւ գործելու եղանակներուն մէջ :

Այսպէս, Երիտասարդական կոչուած Միութիւնները նախապէս ունեցան չափազանց նեղ հորիզոն: Հազիւ համախմբուած, բաժնուեցան հոսանքներու, աջ կամ ձախ շերտաւորումներու, ինչ որ ուրիշ բանի չծառայեց եթէ ոչ օրն իրիկուն ընել ակադեմական բանավէճերով :

Այս մոլորանքին մէջ վճռական դեր կատարեց Երեւանն ալ, ոչ միայն հրապուրիչ Թակարդներ լարելով, այլեւ հնչուն, շողշողուն խայծեր նետելով:

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ խորհրդային գործակալները ուսանողական Թոշակներ կը յատկացնէին, ամսական 25 - 30 տոլար, ոչ թէ սերունդ հասցնելու, այլ ճակատ ճեղքելու համար :

Ծախու ապրանքներուն հետ, կային միւսները, սալոնականները, որոնց երիտասարդութեան տենդը կը սպառէր միայն հոլանի եւ բուրումնաւէտ լանջերու վրայ, հալեցնելով ուրիշ ամէն բան :

Իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, կը պակսէր հիմնական գիծը, բուն չալախը, չաղուելու եւ պատկառելի դանգուածի մը վերածելու համար երիտասարդներու այն բազմութիւնը որ կը խուսափէր կամ կը խրտչէր քաղաքական կուսակցութիւններէն:

Հետեւա՞նքը,— Հայկական Արտասահմանը ունեցաւ երիտասարդական շարժումներ, երբեմն համեստ, երբեմն ուռուցիկ, բայց չունեցաւ ընդհ. կազմակերպութիւն մը, որ կարենար խօսիլ յանուն տարագիր երիտասարդութեան: Շարժումը մնաց միշտ ալ տժգոյն, հեւալով խմբակ առ խմբակ :

Ի՞նչ կը տեսնենք այսօր, 15 տարի վերջը:

Նորէն կան Երիտասարդական Միութիւններ, թերեւս աւելի հասուն եւ հաստատուն, բայց միշտ ալ տժգոյն :

Ինչո՞ւ,— իբրեւ հետեւանք գիծագծի անորոշութեան: Ուրիշ խօսքով՝ ապաքաղաքական գիծագծի :

Ծայրայեղութեան տանելով չէզոքութեան եւ անկուսակցականութեան տեսակէտը, բազմաթիւ երիտասարդներ իրենք զիրենք վերածեր են փեսացուներու կամ տաշեղներու: Կը դողան, երբ կը խօսիս քաղաքական հոսանքներու կամ հոգերու վրայ: Պատահեր է որ գէշ բան մը լսեն կամ տեսնեն,— եւ այլեւս չեն ուզեր դուրս ելլել իրենց պատեանէն: Ուրիշ խօսքով, ամլութեան կը դատապարտեն իրենց ընդունակութիւնները, եւ մանաւանդ կոչումը :

Այդ է պատճառը որ անոնք որոշ գաղափար ալ չունին, Հայկական Դատի, նոյնիսկ Հայաստանի մասին: Զուննալով քաղաքական դաստիարակութիւն, բնականաբար կը մնան իրենց գիտցածով, որ կրնար մաշիլ մէկ տարիէն միւսը:

Մինչդեռ, իրենց տարեկիցներէն անոնք որ մտած են կուսակցական շարքերու մէջ կամ հետեւած քաղաքական գործունէութեան՝ իբրեւ ուղեկիցներ, հետզհետէ խմորուելով, կը դառնան իրական ուժեր :

Անշուշտ պայման չէ զունդագունդ արձանագրուիլ կուսակցութեան մը, արդիւնաւորապէս ծառայելու համար ժողովուրդին: Բայց պայման է ունենալ տեսակէտ, քաղաքական բանաձեւ եւ գործունէութեան ուղեգիծ, այլապէս շուտ կը հալին բոլոր ընդունակութիւնները, շուարումէ շուարում, փորձութենէ փորձութիւն առաջնորդելով :

Տարագիր երիտասարդութեան համար ի՞նչ կրնայ ըլլալ այդ ուղեգիծը, եթէ ոչ անկախ եւ ամբողջական հայրենիք:

Ի՞նչպէս կարելի է յառաջ մղել, գիւրացնել, փութացնել մեր քաղաքական առաջադրութիւնները,— կազմակերպուելով եւ անընդհատ գործելով :

Որ եւ է կազմակերպութիւն կրնա՞յ իրական նպատակի մը ծառայել, երբ մասնիկներու բաժնուած է, 25 - 30 տեղ մը, 50 - 60 ուրիշ տեղ մը: Մէկը քաղաքական հոգերով ալ կապուած, միւսը՝ բոլորովին երես դարձուցած :

Այս կարգի հարցումներ երբ սեղանի վրայ դրուին, պիտի տեսնենք որ տարագիր երիտասարդութիւնը ինք ամէնէն առաջ պիտի տառապի, պիտի խղճահարի, բաղդատելով բուն կացութեան պահանջները եւ կատարուած ճիգը:

Եւ այս տառապանքը աւելի պիտի սաստկանայ, եթէ այդ բաղդատութիւնը կատարուի ուրիշ բախտակից ժողովուրդներու երիտասարդութեան հետ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները:

Եթէ ուրիշներ պետութիւն ունին, դուն ալ կրնաս սպաւինիլ բազմաթիւ ազգակներու, որոնց գլուխը կը գտնուին քաղաքական կուսակցութիւններ:

Բայց, ամէն բանէ առաջ, դուն պիտի ունենաս դաւանանք մը, ազգային եւ քաղաքական :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ՄԻՇՏ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

— oo —

Միջերկրականի գոյավիճակը պիտի պահպանուի

— oo —

Միայն վեց հոգի կը մասնակցէին այն թէյասեղանին որ տրուեցաւ երեքշաբթի օր, ի պատիւ Անգլիոյ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին: Այս առթիւ, Պ. Չէյմպըրլէն հաւաստեց թէ միջնորդի դեր պիտի չստանձնէ Ֆրանքօ-իտալական վէճին մէջ: Եթէ Մուսոլինի այդպիսի առաջարկ մը ներկայացնէ, Չէյմպըրլէն պիտի յանձնարարէ որ ուղղակի Փարիզ դիմէ:

Խօսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ եւ 10 վայրկեան: Բացի հիւրերէն, ներկայ էին Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարարը, ընդհ. քարտուղարը եւ Փարիզի բրիտանական դեսպանը: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ՚ըսէ թէ խօսակցութիւնը կատարելապէս հաստատեց երկու կառավարութեանց տեսակէտներու համերաշխութիւնը, ինչ որ նոր ապացոյց մը կը համարուի Ֆրանքօ-անգլիական սիրալիր համաձայնութեան զօրացման, ճիշդ այն պահուն երբ Չէյմպըրլէն եւ լորտ Հըլիֆաքս Հռոմ կ՚երթան: Երկու կառավարութիւնները հաւատարիմ կը մնան Միջերկրականի գոյավիճակի պահպանման, որ հիմնական սկզբունքն է 1938 ապրիլին կնքուած անգլօ-իտալական համաձայնութեան: Իբրեւ գործնական եզրակացութիւն, Անգլիա պիտի չիրախուսէ Իտալիոյ պայքարը՝ Ֆրանսայի գաղթային կայսրութեան դէմ, եւ յետոյ, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի չճանչնան զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը, մինչեւ որ Մուսոլինի Սպանիայէն ետ չկանչէ իր կամաւորները :

Խօսակցութեանց ընթացքին, Պ. Տալատիէ բացորոշապէս հաստատեց թէ Ֆրանսայի համար ի զօրու է 1935ի դաշնագիրը, զոր Մուսոլինի չեղեալ հռչակեց: Ֆրանսա վճռապէս կը մերժէ որ եւ է հողային զիջում Իտալիոյ, բացի 1935ի համաձայնութեամբ նախատեսուած տարածութենէն, բայց տրամադիր է բանակցելու իտալական կառավարութեան հետ, դիւրացնելու համար ճամբորդներու եւ ապրանքներու փոխադրութիւնը Ճիպութի - Ատիս Ապէպա երկաթուղիով: Բայց, քանի որ Իտալիա ինք խզեց 1935ի համաձայնութիւնը, իրեն կ՚իյնայ բանակցութեանց վերսկսում խնդրել: Վարչապետը միեւնոյն ատեն մերժեց ազատ նաւահանգիստ մը հաստատել Ճիպութիի մէջ, այդ բանը անհամապատասխան համարելով Ֆրանսական գերիշխանութեան համար :

Խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթերէն մէկն էր սպանիական պատերազմը, որուն երկարաձգումը հաւասարապէս մտահոգութիւն կը պատճառէ երկու կառավարութեանց: Անգլիոյ վարչապետը ամէնէն առաջ այս խնդիրը պիտի քննէ Մուսոլինիի հետ, ելք մը գտնելու եւ պատերազմը օր առաջ վերջացնելու համար:

Անգլիոյ վարչապետը Հռոմի մէջ

— oo —

Փարիզի տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը ճամբան շարունակելով, Անգլիոյ վարչապետն ու արտաքին նախարարը Հռոմ հասան չորեքշաբթի օր: Մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած էին ընդունելութեան համար, բայց ոչ այնպէս ինչպէս Հիթլէրի այցելութեան առթիւ, անցեալ Մայիսին: Այս չի նշանակեր թէ ընդունելութիւնը ջերմ հանգամանք չունէր :

Հակառակ տիրող վերապահութեան, Իտալիոյ մէջ լաւատեսութիւն կը տիրէ այս այցելութեան առթիւ: Հակառակ Ֆրանսայի տարակուսանքներուն, Իտալացիները կը կարծեն թէ Մուսոլինի մասնաւորապէս պիտի յիշեցնէ Իտալիոյ պահանջները՝ Ֆրանսայի հանդէպ: Հաւանական է նաեւ որ խօսուի հրէական հարցի մասին: Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Մուսոլինի կը խորհի բնակավայր մը յատկացնել տարագիր Հրեաներուն, պայմանաւ որ Անգլիա եւ Ֆրանսա եւս աջակցին :

*** Պ. Չէյմպըրլէն Լոնտոնէն մեկնած ատեն, գործաւորները ցոյց մը կատարեցին, նորէն մէջտեղ հանելով հռչակաւոր դաղաղը ուր անդրադարձած է խորհրդանշան հովանոցը: Ընդհարումներու միջոցին դաղաղը ջարդուփշուր եղաւ: Երեք հոգի ձերբակալուեցան :

Սպանիոյ խնդիրը եւ ուրիշ ձգեր

— oo —

Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց 450.000 թոն ալիւր ղրկել, հանրապետական Սպանիոյ քաղաքային բնակչութեան պարենաւորման համար: Այս աջակցութիւնը, որ կ՚արժէ 38,000.000 ֆրանք, մեծ հարուած մը կը կազմէ Զօր. Ֆրանքոյի համար, որովհետեւ հանրապետական Սպանիոյ ամէնէն մեծ հոգը քաղաքային բնակչութեան պարենաւորումն է: Թուլուզի եւ ուրիշ խնդիրներու առթիւ բացուած իտալական պայքարը մտահոգութեան մատնած է շատ մը աջակողմեան Ֆրանսացիներ: Ասոնք մինչեւ հիմա համակիր էին Սպանիոյ ապստամբներուն, բայց այժմ կ՚ըմբռնեն թէ Ֆրանսայի շահը կը պահանջէ որ Իտալացիները օր առաջ դուրս ելլեն Սպանիայէն: Արդարեւ, եթէ Զօր. Ֆրանքօ յաղթէ իտալացի կամաւորներու աջակցութեամբ, լրջօրէն պիտի վըտանգուին Ֆրանսայի հաղորդակցութիւնները իր ափրիկեան գաղթավայրերուն հետ :

*** Նոր տարուան առաջին նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ երեքշաբթի օր, Էլիզէի պալատին մէջ: Հանրապետութեան նախագահը ջերմապէս շնորհաւորեց վարչապետը, ափրիկ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ 6

— • —

Ձայն մը որ ներուէն կուգար, եւ սակայն միշտ ներկայ էր: Տաք եւ բախանձ :

Դեռ հաւատալս չի գար թէ յաւիտենապէս լռած է:

Միասին տարինք իր դագաղը, մինչեւ գերեզմանատուն, անձրեւոտ եւ ցուրտ օդով մը որ կը սողոսկէր մինչեւ ոսկորներու ծուծը:

Եւ սակայն…կը թուի թէ ամէն անգամ որ Մարսէյլ իջնեմ, դիմացս պիտի ելլէ, իր լայն, պապաշուն բացագանչութեամբ :

Հոկտեմբեր 27ին էր, Ահարոնեանը եւ զինք տեսնելու կ՚երթայի, ընկերակցութեամբ բժ. Սիվրիհիսարեանի :Եւ ահա ինքն է, հանրակառքէն նոր իջած, տիկնոջը հետ :

— Ո՞ւր այսպէս . .

— Փրոֆէսէօրին, պատասխանեց, բերանացի շարժումներ մը փորձելով :

Երբ կը բաժնուէինք, երկու մխիթարական խօսք թոթովելով, ընկեր բժիշկը խոստովանաբար յայտնեց թէ լուրջ տագնապ մը անցուցած էր վերջերս,— սրտի բաբախում, ճնշում եւն.:

Երկրորդ անգամ, ճիշդ մէկ ամիս վերջը, երբ նորէն այցելեցինք, ընկեր Լ. Վրացեանի եւ Ց. Պապիկեանի հետ, բժիշկն ալ միշտ միասին, արդէն անկողին ինկած էր: Աջ թեւը եւ ձախ ոտքը կապուած, սիրտը միշտ անկանոն [illegible]:

— Աչքերս ալ աղէկ չեն տեսներ, կը տրտնջար, եւ յոգնութիւնս տկարացած է:

— Ոչինչ. կ՚անցնի, բոլորը հետեւանքն են տկարութեան :

Եւ կը պատմէր հինէն նորէն: Կը հարցնէր, կը հետաքրքրուէր, մինչ մենք եւ տիկինը ուշադրութիւն կ՚ընէինք որ շատ չյոգնի :

Մէկ շաբաթ վերջը, բժիշկը առիթ-ուած էր եսկել գիշեր ցերեկ: Եւ ինք պատուիրած էր մարդ չընդունիլ: Եւ այսպէս մինչեւ դեկտեմբեր 19ի գիշերը. երբ յամրաբար կը շիջէր, ինչպէս իւղը հատած ճրագ մը:

X

Հեւ ի հեւ ճիգ մը եղած էր իր կեանքը, թէեւ ինք շատ քիչ անգամ կը խօսէր այդ մասին:

Քսան - քսաներկու տարեկան պատանի, ծննդավայրէն Պոլիս եւ յետոյ Փարիզ կ՚անցնի գործ փնտռելու, թափառելով մինչեւ Պուլկարիա: Ետքը կը վերադառնայ Տրապիզոն, բայց 1895 — 96ի կոտորածները բոլորովին կը պղտորեն իր միտքը, եւ կուգայ Մարսէյլ:

Ոչ դրամագլուխ ունէր, ոչ ալ յենարան: Առեւտրական մը համբաւով հաւկիթ կը ծախէր, ոլիւեզլի ծախէ: Եւ Գարեգին Շահլամեան կողովը շալակած, հաւկիթ կը ծախէ տունէ տուն:

Հետզհետէ շահելով վաճառականին վստահութիւնը, կ՚աշխատի նոր վայրեր եւ ինքն ալ կը դառնայ առեւտրական :

Ի՞նչ է եղած իր գլխաւոր արժանիքը. — [illegible] Երբեք չեն շլացներ զինքը, եւ սիրտը միշտ կը բաբախէ հանրային գործերու համար:

Համոզուած Դաշնակցական, կը ձեռնարկէ 6 — 7 հոգինոց կորիզ մը հաստելու Մարսէյլի մէջ:

Պատերազմի ընթացքին իր կարելին ի գործ կը դնէ, հանգուցեալ նպատակներու համար:

1922 — 1924 նորահաս գաղթականներու խնամքը նոր հոգեր բացած ըլլալով, ինքն ալ սիրայօժար կ՚երտամէ իր բաժինը :

Եւ հետզհետէ կը դառնայ անդամ Հ. Յ. Դ. Միկրուսի Կոմիտէին (1924), անդամ կամ ատենապետ Մարսէյլի Ազգ. վարչութեան, (մինչեւ 1933), երեսփոխան, անդամ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի (1926), Ամսագրի Հայրենական մասնաճիւղին, ատենապետ Ա. Ահարոնեանի Յոբելենական մարմնի եւայլն :

Իր միւս արժանիքն եղած է սեւ աշխատանքը: Կտրուել չէր գիտեր ոչ տանիքին, ոչ դիրքին: Եւ, հարստացած ըլլալով հանդերձ, շուտով դարձաւ « մեծ - աղա », ինչպէս հարիւրաւորներ իր դասակարգէն:

Անշուշտ այդ էր մէկ պատճառը, որ իր կեանքն ալ մաշեցաւ խանութին մէջ :

Վ.Ա.Հ.

ՍՈՒՐԻՈՅ ՆՈՐ ՄԱՐԶՊԱՆԻՆ ՊԱՇՏՕՆԸ

Արաբական դիւանին քաղած տեղեկութեանց համաձայն, նոր մարզպանը երկու երեք ամիս պիտի մնայ Սուրիա եւ Լիբանան, քննելու համար կացութիւնը: Ետքոյ պիտի վերադառնայ Փարիզ եւ տեղեկագիր մը պիտի ներկայացնէ: Հաւանական չէ որ փոխուի Լիբանանի վարչաձեւը, իսկ Սուրիոյ համար պիտի մշակուի նոր ծրագիր մը, գոհացում տալու համար Տիւրզիներուն, Ալէվիներուն եւ հիւս. Սուրիոյ քրիստոնեաներուն: Եթէ պատերազմ ծագի Միջերկրականի մէջ, Ֆրանսա պիտի պաշտպանէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի հողային ամբողջութիւնը :

« ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆՔ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՕՐԻՆԱԿԻՆ »

Սուրիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ բուռն ճառեր խօսուեցան, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին ձգձգման դէմ: Երեսփոխան մը ազդարարեց թէ «երբ արիւն հոսի, Ֆրանսացիները պիտի ըլլան պատասխանատու»: Ֆախրի Պարուտի, ազգայնական վարիչը, յայտարարեց.

— « Օ՛, Սուրիացի երիտասարդներ, ժամը կը մօտենայ: Սեղմեցէք շարքերը եւ պատրաստուեցէք մեռնելու հայրենիքին համար: Մենք պատրաստ ենք հետեւելու Պաղեստինի փառապանծ օրինակին »:

— oo —

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ Նաւային սպայ մը, տեղակալ Մարք Օպէռ, 26 տարեկան, որ Ֆրանսական տորմիղին գաղտնիքները ծախած էր օտար պետութեան մը: Իր սիրուհին, որ մոլորեցուցած էր զինքը, դատապարտուեցաւ երեք տարի բանտարկութեան: Մահապարտին դէմ արձակուած վճիռը կը տրամադրէ նաեւ աստիճանազրկում եւ դրաւում 17000 Ֆր.ի գումարի մը, որ իր վրայ գտնուեցաւ ձերբակալուած ատեն: Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ գաղտնի, Թուլոնի զինուորական ատեանին առջեւ: Այս երկրորդ մահավճիռն է որ կ՚արձակուի, համաձայն լրտեսութեան նոր օրէնքին :

ՅԿԵԱՆՍ ԹԻԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ գերման հրապարակագիր մը, Տօքթ. Էռնսթ Նիքիշ, որ ամբաստանուած էր թէ դաւ մը սարքած է, Հիթլէրը եւ ուրիշ վարիչներ սպաննելու համար: Ուրիշ երկու հոգի ալ թեթեւ պատիժներ ստացան, մինչդեռ 15 - 20 ամբաստանեալներ կային եւ մահապատիժը անխուսափելի կը համարուէր: Կը թուի թէ դատարանը բաւարար փաստեր չէ գտած :

ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻԻ ԿՐՆԱ՞Յ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼ ԱԹԱԹԻՒՐՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ուրեմն, ոչ մէկ կասկած Թուրք ժողովուրդի զգացման մասին: Մէկ ԱՆԳԱՄ ազատ թողուեցաւ արտայայտուելու, եւ խելայեղ ցոյցերով յայտնեց իր զայրոյթը, Հալքի կեդրոնը ջարդելով, վարիչները ծեծելով, կառավարական թերթերու խմբագրատունները յարձակման ենթարկելով: Իսկ այդ օրէն ասդին՝ անհամեմատօրէն ծանրացաւ կացութիւնը, մասնաւորաբար տուրքերու ծանր յաւելումով: Ալ կրնաք երեւակայել թէ ազգը ի՛նչ կը խորհի նոր նախագահի մասին: Որովհետեւ, տնտեսական տեսակէտով, Իզմիրը Թուրքիոյ առաջին քաղաքն է, իբրեւ կեդրոն Թուրք եւ Հաճիքի արտադրութեան: Հետեւաբար, անոր ձայնը ձայնն է ամբողջ Թուրքիոյ:

Թերեւս առարկուի թէ ի՛նչ կարեւորութիւն ունի ժողովուրդը, երբ խնդիրը կը վերաբերի դիկտատորութեան: Կը ճնշեն, գլուխը ցցողը կը ճզմեն, եւ միւսները կը դառնան դառնուկ: Նկատի ունենալու է, սակայն, որ հարցը խօսքի ու հաւաքոյթի ազատութեան մասին չէ, այլ ուղղակի ՍՏԱՄՈՔՍԻՆ. Ամբոխը կարեւորութիւն իսկ չի տար քաղաքական ազատութեան, երբ մանաւանդ Թրքական է, այսինքն անգիտակից. բայց երբ աւելի հացի կարօտ կը մնայ, կամ «հոգին բերանը» կուգայ ինչպէս գանգատած է Իզմիրցի ծերունին, այն ատեն կը պոռթկայ ակամայ, բնազդական բերումով, որքան ալ ծանր ճընշումի ենթարկուի:

Բայց, անառարկելի մնալու համար, մէկ կողմ նետենք ժողովրդական ազդակը: Խնդիրը հոն է որ, Իսմէթին դէմ են նաեւ թուրք հանրային դէմքերը — նախարար, երեսփոխան, հրապարակագիր, զօրավար, եւն.:

Ահա Ֆէթհի պէյը, Աթաթիւրքին մտերիմը, նախկին վարչապետ, ներկայիս դեսպան Լոնտոնի մէջ, եւ վաղուան վարչապետը կամ Հանրապետութեան նախագահը: Կատարեալ դիւանագէտ, այդ մարդը ճանչցուած է նաեւ իբրեւ շատ չափաւոր ու բառերը կշռող:

1930ի կուսակցական պայքարին ատեն Ֆէթհի պէյ բազմաթիւ առիթներով յայտնեց թէ Իսմէթի քաղաքականութիւնը ուղղակի սնանկութեան կը տանի երկիրը: Ահա քանի մը հատուածներ այդ թուականին իր խօսած ճառերէն, որոնք հրատարակուեցան Թրքական մամուլին մէջ եւ հետեւաբար անգոյ չեն, իրապէս խօսուած են:

Տնտեսութիւնը պետութեան մը գլխաւոր հիմն է: Միայն զինուորական եւ դիւանագիտական յաջողութիւնները չեն բաւեր ազգ մը ապրեցնելու: Ուստի ալ ստիպուած ենք առաւելագոյն կարեւորութիւնը տալ ելմտական գործերուն: Եւ քանի որ կ'անտեսենք տեխնիկը, ԱՆԿԱՐԵԼԻ Է ՈՐ ՓԸՐԿԻԼԻՆՔ: Իսմէթ փաշայի կառավարութեան ամենամեծ թերութիւնը այն է, որ, չէ ընդունած այս ճշմարտութիւնը եւ անտեսած է ելմտական ու տնտեսական գործերուն կարեւորութիւնը՝ պետական կեանքին մէջ:

Այսօր, Եւրոպական դրամատուններ հարիւրին 3 - 4 տոկոսով փոխ դրամ կուտան. մինչդեռ դրամատունէն մեր առած դրամը հարիւրին 10-15 տոկոսով է: Եւրոպական դրամագլուխը անտես կ'առնէ այսքան կարեւոր հրապարակ մը: (Պոլսական մամուլ, 2 Սեպտ. 1930):

Հոկտ. 31ին, Եալովայի մէջ ըրած յայտարարութեամբ, Ֆէթհի պէյ աւելի ծանր խօսեցաւ.

Երկաթուղին գէշ բան չէ, բայց շինուած ատեն նկատի չէ առնուած մեր ելմտական կարողութիւնը եւ այս պատճառաւ երկրական տագնապի մը մատնուած ենք:

Երեւակայեցէք մարդ մը որ դրամ չունի, բայց պարտքով ինքնաշարժ կ'առնէ: Ոչ ինքնաշարժը պիտի բանի, ոչ ալ պարտքը պիտի վճարուի: Դրամ չունենալուն համար՝ սնանկութեան դատապարտուած է:

Իսմէթ փաշայի երկաթուղիի քաղաքականութիւնը տեսա ԱՅԴ ՄԱՐԴՈՒՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆԱԾ է ՄԵԶ: Արտասահմանի մէջ վարկ չունինք այլեւս, մեր պիւտճէն գէշ խանգարուած է եւ ելմտական տեսակէտով պարտուած վիճակի մէջ ենք: Իսմէթ փաշա եւ ընկերները չեն կրնար ըմբռնել ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԱՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ: Մեղադրելի չեն, որովհետեւ իրենց մէջ ելմտական գործերէ հասկցող չկայ: Չեմ գիտեր թէ ի՞նչ յաջողութիւն է ջանք թափել որ հրապարակը իբր վարդաստան ներկայացուի: Մարդիկ որոնք նետուած են Անգարա եւ հեռու ապրած աշխարհի անցուդարձերէն, բնական է որ այսքան անհոգ ըլլան.

X

Կծու է նաեւ Կարսի երեսփոխան Աղա օղլու Ահմէտ պէյի պատասխանը: Դանգատելէ յետոյ թէ շաքարի մենաշնորհը «ողբերգութիւն» է եւ թէ դուրսէն եկած շաքարին օխան 18 ղրշ.ի ապրանք կ'ըլլայ, իսկ ժողովուրդին կը ծախուի 60 ղրշ.ի, դիտել կուտայ թէ գերմանացի մասնագէտ Միւլլէր, որ հրաւիրուեցաւ քննելու երկրին ելեւմուտքը, սխալ թիւեր բռնացած է կառավարութենէն:

Ելմտագէտը կ'ըսէ թէ պետական պիւտճէին համար իրեն տրուած թիւերը սխալ են: Այս վերագրումը տանելի՞ է միթէ արդիական պետութեան մը համար:

Միւլլէր կ'ըսէ նաեւ թէ ՀԱՆՐԱՅԻՆ պարտքի մասնավճարներուն համար ամէն տարի որոշ գումար մը կը դատուի պիւտճէին մէջ, բայց յայտնի չէ թէ ո՞ւր է այս դրամը: Երեք ու կէս միլիոն ոսկիի հասնող այս գումարը ո՞ւր է: (Պոլսական թերթեր, 18 Օգոստոս, 1930):

Աղա օղլու կը չօշափէ նաեւ հիմնական պարագայ մը: Իրեն կը հարցնեն թէ 24 երեսփոխանները որոնք հիմա ընդդիմադիր կուսակցութեան յարած են, ինչո՞ւ աւելի առաջ չքննադատեցին Իսմէթ փաշայի քաղաքականութիւնը:

—Այդ երեսփոխանները զանազան առիթներով յայտնած են իրենց կարծիքը. միայն թէ հրապարակաւ վիճաբանութեան չեն մտած, խորհրդարանին մէջ մինչեւ հիմա հետապնդուած կուսակցական քաղաքականութեան պակասին հետեւանքով: Այս պատճառաւ, վերջերս խորհրդարանին մէջ այնքան խոր եւ բացարձակ լռութիւն մը կը ճշէր, որ ասիկա ինքնին ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸ ԱՌԱԾ ԷՐ: Այն ատենն որ, Իսմէթ փաշան իսկ ստիպուեցաւ գանգատիլ ժողովին այս մթնոլորտէն: Օրինակ, այս տարուան պիւտճէին վիճաբանութեան միջոցին, ու իշ գործակալութեանց պիւտճէն ԵՐԿՈՒ ԺԱՄՈՒԱՆ ՄԷՋ ելաւ ժողովէն: (Պոլսական թերթեր, նոյն թուականին):

Ինչպէս կը տեսնէք, խոստովանութիւնը շատ յատկանշական է: Իսմէթին դէմ դժգոհ են ոչ միայն Հալքէն նոր բաժնուած 24 երեսփոխանները, այլ եւ Հալքի մնացած անդամները: Բայց, կուսակցական ճնշումին հետեւանքով, կը վախնան բերան բանալու, ատոր համար, բնթող կը հաչակեն, կատարեալ լռութիւն պահելով եւ խաղաղ ցոյց...

Բայց լաւ է որ խօսքը տանք յայտնի գործարանատէր եւ Պոլսոյ երեսփոխան Սիւրէյեա փաշային, որ պատմէ թէ Հալքը ի՛նչպէս կը լռեցնէ իր երեսփոխանները.

Հալք կուսակցութիւնը ԿՈՂՊԷՔ ԶԱՐԿԱԾ ԷՐ ԻՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԲԵՐՆԻՆ, յանուն կուսակցութեան կարգապահութեան եւ բարձր շահերուն: Հալքը շատ ծանր տուրքեր բեռցուց այս ժողովուրդին եւ պատճառ եղաւ ելմտական ծանր տագնապի մը: (Պոլսական թերթեր, 2 Օգոստոս, 1930):

X

Ինչպէս շեշտեցի, քննադատութիւնները շատ երկար են եւ հատորներ պէտք են զանոնք ամփոփելու համար: Քննադատեցին գրեթէ բոլոր երեսփոխանները եւ այս պատճառով չվերընտրուեցան յաջորդ նստաշրջանին: Հազիւ տարի մը անցած, նորընտիրները դարձան դժգոհ եւ իրենց կարգին չվերընտրուեցան յաջորդ նստաշրջանին: Որովհետեւ, եղածը ընտրութիւն չէ, այլ պարզապէս նշանակում: Այս է պատճառը որ հին երեսփոխաններէն շատ քիչերը մնացած են:

Դժգոհ՝ թերթերը: Կը բաւէ յիշել որ Պոլսոյ ամէնէն ականաւոր խմբագրապետները (Հիւսէյին Ճահիտ, Ահմէտ Էմին, Վէլիտ, Զէքէրիա եւն.) ձերբակալուեցան, դատուեցան եւ արգիլուեցան լրագրութիւն ընել:

Դժգոհ՝ Աթաթիւրքին ամէնէն փայլուն զինակիցները — Քեազըմ Գարապէքիր, Րէֆէթ, Ալի Ֆուատ, Ալի Իհսան, Ճաֆէր Թայար, Րիւշտիւ փաշաները, որոնք դատուեցան այն մեղադրանքով թէ ծրագրած են սպաննել Հանրապետութեան նախագահը:

Դժգոհ՝ իթթիհատականները, որոնց գլխաւորները կախուեցան:

Դժգոհ, վերջապէս, ժողովուրդը, իր յաճախադէպ խլրտումներով եւ խօսուն պոռթկումներովը:

Եւ այս բոլոր դժգոհութիւնները ուղղուած էին բուն իսկ Իսմէթին անձին դէմ, իբրեւ երկրին գործնական նախագահը, իբրեւ 14 տարուան ամենազօր վարչապետը:

Անհետացա՞ւ այդ դժգոհութիւնը ինքնաբերաբար՝ ոչ: Ընդհակառակն շատցաւ: Վկայ՝ նոր տուրքերը, որոնք սարսափելի չափերու հասած են: Կայ՝ տնտեսական անտանելի տագնապը որ ստիպեց Աթաթիւրքը նետել Իսմէթը եւ վարչապետութեան կոչել Ճէլալ Պայարը:

Ալ կրնաք երեւակայել թէ հանրային կարծիքը ի՛նչ տրամադրութեամբ ընդունեց նոր նախագահը:

Հապա երեք հարիւր այսքան երեսփոխաններու միաձայնութի՞ւնը, հարցնէք թերեւս:

Նախ՝ Աղա օղլու Ահմէտ եւ Սիւրէյեա փաշա կ'ըսեն մեզի թէ ի՛նչ արժէք ունի այդ «միաձայնութիւնը»: Նշանակուած Հալքի կողմէ, այդ երեսփոխանները բնականաբար ընդդիմադիր Ֆէթհին չէ որ պիտի ընտրէին:

Երկրորդ, սուգի ժամանակ չեն վիճիր: Երբ որդէն Հօրը (աթա) դիակը կը ցուցադրուի Պոլսոյ մէջ, անդին ատոր կարեւ ցուցադրել թրական գայթակղութիւն մը պիտի ըլլար:

Երրորդ, ըստ սահմանադրութեան, նախագահը կ'ընտրուի երեսփոխաններէ. մինչդեռ ո՛չ Ֆէթհին երեսփոխան է, ոչ ալ Մարաշալ Ֆէվզի Չաքմաքը: Իսկ, դարձեալ ըստ սահմանադրութեան, անմիջապէս ընտրուելու է նոր նախագահը:

Բուն վէճը պիտի սկսի առաջիկային, երբ աւարտի ներկայ խորհրդարանին նստաշրջանը եւ նոր ընտրութեանց ձեռնարկուի: Որովհետեւ, որքան ալ զօրավար եւ զօրաւոր, Իսմէթը չի կրնար ԻՐԱՒԱՐԱՐ ըլլալ, երբ 14 — 16 տարի ԿՈՂՄ դարձաւ եւ պայքարեցաւ: Երբ դժգոհ թողուց բոլորը, սկսեալ զօրավարներէ մինչեւ երեսփոխաններ, հանրային դէմքերէ մինչեւ հասարակ ժողովուրդը:

Արդէն, ի՛նչպէս կ'ուզէք որ կարենայ առանձին պահել հաւասարակշռութիւն մը, զոր հազիւ կրնար պահել Աթաթիւրքի հզօր աջակցութեամբը: Ան ալ՝ գիշեր ցերեկ արթուն հսկելով, անդադար հալածելով ու կախելով ընդդիմադիրները, խափանելով տարրական ազատութիւնը, կամ— Սիւրէյեա փաշայի բացատրութեամբ — կողպէք դնելով բերաններուն:

Անտարակոյս, միամտութիւն է սպասել անմիջական փոփոխութեանց: Բայց կասկած չկայ նաեւ թէ Իսմէթ երբեք չպիտի կրնայ փոխարինել քուրմը: Մանաւանդ հիմա, երբ ժողովուրդը գիտէ թէ «քուրմն» ալ դժգոհ էր անկէ եւ այս պատճառաւ 1937ին նետեց զայն այնքան արհամարհական կերպով մը, ուղղակի հրապարակաւ նախատ ընելով:

Վարչապետ Ճէլալ Պայար շատ լաւ գիտէր որ Աթաթուրքը անփոխարինելի է, եւ այս է պատճառը որ այնքան խնամքով ծածկեց անոր հիւանդութիւնը:

Գիտէ նաեւ ժողովուրդը եւ հիմա ծունկին կը զարնէ, ողբալով թէ որբ մնաց:

Գիտեն, մանաւանդ, պետական դէմքերը, որովհետեւ կլլուած են զիրար եւ հասկցած որ իրենցմէ ոեւէ մէկը չի կրնար տիրական դառնալ, բոլոր սանձերը ձեռքին մէջ պահել:

Մարդը որ, հակառակ տարիներու փորձառութեան, անպէտ դուրս եկաւ իբրեւ վարչապետ, այսինքն իբրեւ հրամանատար, նախագահի եւ հրամանատարի այնքան փափուկ պաշտօնին մէջ չէ որ պիտի յաջողի: Ան ալ այնպիսի շրջանի մը, երբ իր տնտեսական քաղաքականութեան բոլորովին հակառակ քաղաքականութիւն մըն է որ կը հետապնդուի մէկ տարիէ ի վեր:

Այնպէս որ, Թուրք ժողովուրդը չի կրնար կրկնել մխիթարիչ ծանօթ խօսքը.

— Մեռա՛ւ դիկտատորը, կեցցէ դիկտատորը:

Դիկտատորը մեռաւ, բայց յաջորդը չծնաւ: Իսկ եթէ Թուրքին հարցնէք, պիտի ըսէ թէ չի կրնար ծնիլ ալ, քանի որ Աթաթիւրք պատմութեան տեսած եւ տեսնելիք ամէնէն մեծ մարդն է: Ան ալ, համաշխարհային չափանիշով:

Այս հաւատքը եթէ երէկ զօրութեան ազդակ մըն էր Թուրքիոյ համար, վաղը արդէն տկարութեան ազդակ մը պիտի ըլլայ:

Ահա թէ ինչո՞ւ Թրքական բոլոր շրջանակները շատ մութ կը տեսնեն ապագան: Մանաւանդ երբ ամպեր դիզուած են արտաքին հորիզոնին վրայ եւ հողային բաժանման դրոյթներ կը պղտորեն միտքերը:

Դ-Ե-Տ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Բ.

Երբ իշխանութեան տիրացաւ, 24 Հոկտեմբեր (7 Նոյեմբեր) 1917ին, Լէնին իր առաջին գործն ըրաւ փակել աջակողմեան թերթերը: Ձախակողմեան թերթերը, զգալով որ պիտի վըտանգուին իրենց կարգին, կատաղօրէն բողոքեցին: Իրենց յառաջ բերած հակազդեցութիւնը այնքան ուժեղ էր, որ չորս օր վերջ գործավարներու խորհուրդին նախագահը ստիպուեցաւ արդարացնել ինքզինք եւ խոստումներ տուաւ զորս չկատարեց: Հրովարտակով մը, որ կը կրէ 7 համարը եւ որ հրատարակուեցաւ 28 Հոկտեմբերին, պաշտօնաթերթ բանուորա-գիւղացիական առժամեայ կառավարութեան անուն թերթին առաջին թիւին մէջ, կը յայտարարուէր թէ ձեռք առնուած միջոցները «բացառիկ եւ առժամեայ» միջոցներ են, եւ բացարձակ ապահովութիւն կը տրուէր թէ անգամ մը որ «համբանար» նոր վարչաձեւը, պիտի վերցուէին «վարչական բոլոր ճնշումները» եւ պիտի հաստատուէր «մամուլի կատարեալ ազատութիւնը»: Նոյն հրովարտակը կ'աւելցնէր որ թերթերը առժամաբար կամ վերջնապէս կրնան փակուիլ միայն գործավարներու խորհուրդին որոշումով, եւ կը հշդէր այն պարագաները, որոնց մէջ պիտի կիրարկուէր նման որոշում մը:

Այսուհանդերձ 8 Նոյեմբերին՝ Լէնին մահացու հարուած մը կուտար մամուլին, իրագործելով ծրագիր մը, զոր մանրամասն ուսումնասիրած եւ մշակած էր այն շրջանին՝ երբ պահուըտած էր Ֆինլանտայի մէջ: Հրովարտակով մը պետական մենաշնորհի կը վերածէր ծանուցումներու հրատարակութիւնը, «բանուորա-գիւղացիական կառավարութեան եւ տեղական իշխանութեան» թերթերուն վերապահելով ծանուցում հրատարակելու իրաւունքը:

Այս եղաւ առաջին մենաշնորհը, զոր հաստատեց խորհրդային կառավարութիւնը: Դրամատուներն իսկ, որոնց գլխուն կը բարդէր Լէնին դրամատիրութեան բոլոր մեղքերը, պետականացան ամիս մը վերջ միայն:

Մամուլը, որ զրկուած էր իր աջակողմեան թեւէն, միշտ նոր կառավարութեան թշնամի, շարունակեց իր յարձակումները: Երկար ատեն, Լէնին փափկութեամբ շարժեցաւ մամուլին հանդէպ: 5 Ապրիլ 1918ին, հրովարտակ մը հանեց հրամայելով թերթերուն, որ «առաջին էջին վրայ հրատարակեն Խորհուրդներու Կեդր. Կոմիտէին եւ գործավարներու խորհուրդին բոլոր հրովարտակները եւ հրամանագիրները, ինչպէս նաեւ տեղական Խորհուրդներու պրիկազները»:

Մինչ այդ, 28 Յունուարին, հրովարտակով մը կը հաստատէր «մամուլի յեղափոխական ատեան մը», որ պիտի բաղկանար երեք հոգիէ եւ պիտի դատէր «բոլոր ոճիրներն ու յանցանքները, որոնք կը գործուին մամուլի միջոցաւ», այսինքն «կեղծ... հրատարակելով սուտ լուրեր, ի վնաս ժողովուրդին շահերուն եւ իրաւունքին»: Այս ատեանին վճիռները անբեկանելի են: Ատեանը կրնար վճռել տալ տուգանքի, լուրը սրբագրելու, թերթը կամ տպարանը գրաւելու, բանտարկութեան, աքսորի, — պատիժները նախատեսուած էին 18 Դեկտեմբեր 1917ի հրովարտակով, որ կը կրէր միայն դատական գործավարին անունը, Շթայնպէրկ, ...էր. Այս պատիժները, որոնք կը վերաբերէին յառաջապէս սուտ լուրերու հրատարակութեան, տարբեր չէին այն միջոցներէն, որոնց կը դիմէր Նիկոլա Բ. կամ Քերէնսքի: Այս անգամ զանոնք գործադրողին անունն փոխուած, — Լէնին: Եւ Լէնին պէտք չունեցաւ ուրիշ հրովարտակներու ... ջնջելու համար ընդդիմադիր թերթերը: Այս օրէնքները բաւական եղան կամաց կամաց հաստատելու կոմունիստ կուսակցութեան մամուլի մենաշնորհը 1918ի ամրան, քանի կը տարածուէր քաղաքացիական պատերազմ մը, մասնաւորաբար ձախ-էսէռներու ըմբոստութենէն եւ Կրեմլինի պալատին ռմբակոծութենէն վերջ:

7 Սեպտեմբեր 1918ի հրովարտակը եկաւ լրացնել այդ մենաշնորհը, ... առաջին եւ ներքին լուրերու հրատարակութեան իրաւունքն ալ տալով ՌՕՍԹԱ գործակալութեան, որ 1924ին պիտի կոչուէր ԹԱՍՍ գործակալութիւն, իբրեւ հետեւանք Խորհուրդներու Սոցիալիստ Հանրապետական Միութեան (ԽՍՀՄ): Այս հրովարտակով, Խորհուրդներու Գործադիր Կեդր. Կոմիտէին մամուլի դիւանը, որ կը կոչուէր ՌՕՍԹԱ, իր իրաւասութեան տակ կ'առնէր ոչ միայն Փեթրոկրատի մամուլի, այլեւ հեռագրի գործակալութիւնը, եւ իր ... նոյնին կը փոխանցէր բոլոր պայմանագրութիւնները, մասնաւորաբար անոնք որ ստորագրուած էին օտար հեռագրական գործակալութեանց հետ լուրերու փոխանակութեան համար:

Եւ մինչ Թղթանօթը կ'որոշէր Մոսկուայի քաղաքին իսկ մէջ, Խորհուրդներու համառուսական Ե. համագումարը կը վաւերացնէր, 10 Յուլիս 1918ին, Ռուսիոյ Խորհուրդներու Դաշնակցային Ընկերվարական Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը, որու 14րդ յօդուածը կը ճշդէր մամուլին իրաւունքները եւ մենաշնորհը, համաձայն այն վարդապետութեան, որ կ'ընդունի թէ խորհրդային կառավարութիւնը ամէնէն կատարեալ արտայայտութիւնն է աշխատաւոր զանգուածներու կամքին, իսկ բոլշեւիկ կուսակցութիւնը՝ անոնց անսխալական ուսուցիչը:

« Ուրբէնքի աշխատաւորները կար...

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ Պ՛ԱՐԵՐԸ

Պարողներ հեռանալէ վերջ, կը սկսի հարսին հինադրանքը, բոլորի ձեռքեր հինա քսելով: Շատեր կը նիրհեն, իսկ ծաղկոցի աղջիկներ, հարսը արթուն պահելու համար, զանազան կատակներ կ'ընեն, կատակներէն կ'անցնին գեղջուկ սիրահարական երգերու:

Նմոյշ մը այդ երգերէն:

Աղջի տնաշէն,
Մեր դուռ ու ձեր քար ու քայ ,
Սեւ ջուր յեղի կը գոգայ ,
Գլխուդ ծամեր կը փոփայ ,
Ջան ու ջիկարս կը թաթայ :
Իմալ էնիմ, շատիկ դարտեր:

Աղջի տնաշէն,
Մեր տուն ու ձեր դիմաց դիմաց ,
Աչօք ընքօք կենեմ իմաց,
Իմ յերեսի հայէն գնաց,
Իմ միս խալու ոսկոր մնաց :
Իմալ էնիմ, շատիկ դարտեր:

Աղջի տնաշէն,
Դու կանեն էր դէմ ամրոցին ,
Լուսնակ զարկեր սրտանցին ,
Ջուխտակ շամամ մէջ քու ծոցին ,
Մէկ տուր դրեմ իմ դարտ ու խոցին :
Իմալ էնիմ, շատիկ դարտեր:

Աղջի տնաշէն,
Դու կանեն էր դարկայի դուռ ,
Թշերդ կարմիր կը մնէր նուռ ,
Միջկուներդ կը մնէր խանչալի բուռ,
Դու չես էներ սավտայիդ ծուռ,
Իմալ էնիմ, շատիկ դարտեր:

Աղջի տնաշէն,
Դու կանեն էր խամա բերդին,
Քու սէր ինկած մէջ իմ լերդին ,
Ես կանիծեմ իմ սեւ բախտին,
Ես զքի կառնիմ, թէ չես քրթին,
Իմալ էնիմ, շատիկ դարտեր:

Աղջի տնաշէն,
Առնենք զիրար փախնինք ի սար ,
Գտնանք քաշ մը մտնանք հասար ,
Մեր սիրտ ուրախ բարձիկն է սար,
Աստուած մեծ է կենէ մի ճար,
Իմալ էնիմ, շատիկ դարտեր:

Ուրիշ մը.
Պոտ պոտ քուլակ հեծեր եմ,
Կը հալիմ մալիմ, ա՜խ նար ջան ,
Արագա գետ գացեր եմ,
Խաչ յերդում կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս տանին կախեն զքե կ'առնեմ:

Ալագ Արագ ճամբայ տուր,
Կը հալիմ մաշիմ, ա՜խ նար ջան,
Ձիմ եարս կարօտցեր եմ,
Ժամ յերթամ կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս կախեն խնդդեն զքե կ'առնեմ :

Արեւ զարկի քոփ կող ,
Կը հալիմ մաշիմ, ա՜խ նար ջան,
Եարակ կուգայ շալակ բող,
Խաչ յերդում կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս տանին կախեն զքե կ'առնեմ:

Երկու զալըմ քոյր ունիմ,
Կը հալիմ մաշիմ, ա՜խ նար ջան,
Կ ըռնեն արի զքու խար թող ,
Ժամ յերթամ կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս կախեն խնդդեն զքե կ'առնեմ :

Եարոջ թողել խօլա՞յ է,
Կը հալիմ մաշիմ, ա՜խ նար ջան,
Դարտի քալել քալայ է,
Խաչ յերդում կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս տանին կախեն զքե կ'առնեմ:

Արեւ զարկի մէջ բակին,
Կը հալիմ մաշիմ, ա՜խ նար ջան,
Շուք հանցի պատի տակին,
Ժամ յերթամ կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս կախեն խնդդեն զքե կ'առնեմ :

Որն որ զիմ սիրած կ'առնէ,
Կը հալիմ մաշիմ ա՜խ նար ջան,
Զվէլէ գլխի թագին,
Խաչ յերդում կինիմ քու խարն եմ,
Ձիս տանին կախեն զքե կ'առնեմ:

Այս, եւ դեռ ուրիշ երգեր երգելէ վերջ, հոս եւս տան տիկիններ կը սկըսին խմոր թրել եւ կերակուր պատրաստելու համար թոնիր վառել:

Որոշուած ատեն, հարսնած կը հրաւիրուի հարսի հօր տուն, կուգան նաեւ հարսնածի հիւրընկալողներ, կը հըրաւիրուին գիւղի նշանաւոր մարդիկ, ռէս, մէճլիս, երէցփոխ, գզիրն ու ճիամթիպ, ու տէր քահանան: Հոն են նաեւ գիւղի լոթի լոփազներ, կարիճ գուլաշներ:

Կը պատրաստուի կեր ու խումի սեղան, առատ է ամէն բան, կեր ուխում առանց խնայելու, երգ ու կանչ առանց հրաւիրելու: Շուռը տէր չի ճանչնար:

Ապա կուգայ խորվուն, խոշոր սփռսէի մը վրայ մանրուած մառ մառ բաժնուելու հանդիսականներուն:

Հոս է որ տեղացի կորին երիտասարդներէն մէկը ոտք կ'ելլէ եւ կը գոռայ.

— Հօ՜փ, կամ փառճ կամ գուլաշ:

Հոս կայ արժանիքի խնդիր: Հարսնած եկող երիտասարդներու մէջ ալ խոփաղներ կան, եւ որոշուած է գուլաշին, մանաւանդ որ շրջապատուած են հարս ու աղջիկներով, արիւն գլուխ կը թռի հարսան կորիճին, անմիջապէս կը սկսի լաթերը քակել, եւ մէջ կը նետուի, ձեռքերը շփելով:

Մէջ կը մտնեն տէր հայր, եւ ուրիշ պատուաւոր մարդիկ, եւ տեղացին որ փառճ, կամ գուլաշ պահանջած էր: Անոր կուտան խորոված վիզը եւ խնդիր խաղաղօրէն կը վերջանայ:

Անմիջապէս սեղանի վրայ կուգան հարսի լաթերը: Տէր հայրը լաթերը կ'օրհնէ: Կնքահայր տէր հօր վարձք կը վճարէ, եւ հանդիսականներ ալ խաչ համբոյր կուտան: Լաթերը հարսին կը հագուեցնէ մասնագէտ կին մը, կը հիւսէ անոր մազերը եւ անոնց վրայ կը դասաւորէ զանազան գոյնէ բաղկացած մետաքսէ շղարշներ, յուլունքներ եւն.:

Գլխու կապի (քօղք) ատեն, ծաղկոցի աղջիկներ երեք կարգի բաժնուած հետեւեալ գովք կը սկսին, միաձայն եղանակով.

Մէրիկ մէրիկ, դու մի յիլար ,
Ես իմ լալու,
Հէմ լալու, հէմ երթալու :

Շէմկիկ շէմկիկ, դու մի ժաժա
Ես իմ ժաժալու ,
Հէմ ժաժալու, հէմ երթալու:

Դանիկ դանիկ, դու մի նոտ
Ես իմ նոալու,
Հէմ նոալու, հէմ երթալու :

Հողիկ, եղիկ, դու մի առայ,
Ես իմ առալու ,
Հէմ առալու, հէմ երթալու :

Թփիկ , թփիկ, դու մի թափի,
Ես իմ թափելու,
Հէմ թափելու, հէմ երթալու :

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(8)

(Շար.)

նան ազատօրէն արտայայտել իրենց գաղափարները, կ'ըսէ այդ հրովարտակը, Ռուսիոյ Խորհուրդներու Դաշնակցային Ընկերվարական Հանրապետութիւնը կը ջնջէ ամէն պայման որ մամուլը կ'ենթարկէ դրամագլուխին, եւ աշխատ գիւղացիներու եւ աշխատաւոր դասակարգին ձեռքը կը դնէ այն բոլոր թէքնիք եւ նիւթական միջոցները, որոնք անհրաժեշտ են հրատարակելու համար թերթերը, գրքոյկները, գիրքերը, եւ ազատօրէն տարածելու համար ամբողջ երկրին մէջ»։

Այս հրովարտակն էր որ հիմ ծառայեց խմբագրելու համար 125րդ յօդուածը այն նշանաւոր Սահմանադրութեան, զոր մշակեց Ստալին եւ զոր վաւերացուց, 5 Դեկտեմբեր 1936ին, Խ. Ս. Հ. Միութեան Խորհուրդներու 8րդ արտակարգ համագումարը։ Մամուլի ազատութիւն տրուած է այդ Սահմանադրութեամբ, եւ բոլոր քաղաքացիներուն։

Այժմ տեսնենք թէ, իրականին մէջ, խորհրդային քաղաքացիները ո՛րքան կ'օգտուին այդ ազատութենէն ։

Հակառակ այն բացառիկ դիւրութեանց, եկամտական ու նիւթական լայն միջոցներուն,— տպարան, թուղթ, եւայլն,— զորս պետութիւնը կը դնէր իր տրամադրութեան տակ, խորհրդային մամուլը ճգնաժամային վայրկեաններ անցուց սկիզբները։ Տնտեսական պաշարումը եւ պատերազմին ու յեղափոխութեան պատճառած տնտեսական քայքայումը աղետալի անդրադարձումներ ունեցան թերթերու ոչ միայն բովանդակութեան, այլեւ անոնց արտաքին ձեւին վրայ։ 1918էն սկսեալ, մելանին որակը այն աստիճանի հասաւ, որ բազմաթիւ թերթեր գրեթէ անընթեռնլի դարձած էին։ Գալով թուղթին, շատ շուտ պակսեցաւ եւ 1919ի սկիզբը, «Իզվեստիա», որ կառավարութեան պաշտօնաթերթ դարձած էր, լոյս կը տեսնէր միայն մէկ էջի վրայ, յետոյ, Յուլիս 1էն սկսեալ, հրատարակուեցաւ ապրանք փաթթելու յատուկ թուղթի վրայ։ 1920ին այսպիսի թուղթի կամ գունաւոր թուղթի վրայ կը տպուէին գրեթէ բոլոր թերթերը ։

Թերթերը կը բաշխուէին ձրիաբար, կառավարական կազմակերպութեանց կամ բանուորական կեդրոններու միջոցով։ Այսուհանդերձ տպագրութեան թիւը շատ քիչ պակաս էր նախապատերազմեան ռուսական մամուլին տպագրութեան թիւէն։ Լենինի տնտեսական նոր քաղաքականութեամբ (ՆԷՓ), թերթերը հարկադրուեցան իրենց ծախքերը գոցել հասոյթով, ինչպէս նաեւ ծանուցումներով, որոնց հրատարակութիւնը դեռ նոր ջնջուած էր։ Արդիւնքը ողբալի էր։ 1922 Յունուարին, խորհրդային ամբողջ մամուլին տպագրութեան թիւը հազիւ կը հասնէր նախապատերազմեան թերթերու տպագրութեան թիւին կէսին։ Այսուհանդերձ յեղափոխութիւնը ընթերցանութեան իրական ծարաւ մը ստեղծած էր ժողովրդական զանգուածներուն մէջ, անդիմադրելի ցանկութիւն մը բան սորվելու։ Այսպէս վարժուած ցած դրամ վճարել թերթի համար, մինչ մամուլն ալ իր կարգին սկսաւ կազմակերպուիլ՝ գոհացում տալու համար այն պահանջին որ ցոյց կը տրուէր հետզհետէ աւելի, իբրեւ հետեւանք հանրային կրթութեան կատարած նուաճումներուն ։

Համաձայն խորհրդային վիճակագրութեանց, Խորհ. Միութեան մէջ, անցեալ Մայիս ամսուն, կը հրատարակուէին 8521 թերթեր, որոնց տպագրութեան թիւը կը հասնէր 36 միլիոնի։ Գոհացում տալու համար թերթերու, ինչպէս նաեւ գիրքերու հրատարակութեան պահանջին, կառավարութիւնը ստիպուեցաւ զարկ տալ թուղթի ճարտարարուեստին, այնպէս որ արտադրութիւնը բարձրացնելով 197,000 թոնէն (1907) աւելի քան 800,000ի (1937)։ Եւ Խորհ. Միութիւնը գրաւեց, թուղթի ճարտարարուեստի կողմէ, երկրորդ կարգը բովանդակ Եւրոպայի մէջ ։

Գնահատելու համար խորհրդային մամուլին զարգացման ընթացքը, հարկ է արձանագրել որ նախապատերազմեան ռուսական մամուլը, եթէ լաւ խմբագրուած էր, այսուհանդերձ քիչ էր տարածուած։ Գաւառին մէջ առաջին թերթերը լոյս տեսած են 60-ական թուականներուն։ 1900ին, ել-մտական կայսերական նախարարութեան հրատարակած մէկ վիճակագրութեան համաձայն, բովանդակ Ռուսիոյ մէջ,— ի բաց առեալ Ֆինլանտան,— լոյս կը տեսնէին 994 պարբերաթերթեր, 304ը Փեթերպուրկի, 100ը Մոսկուայի, 92ը Վարշաւայի եւ 78ը այլ նահանգային կեդրոններու մէջ։ 91ը կը խմբագրուէին լեհերէն, 49ը՝ գերմաներէն, 12ը լեթոնական, 11ը եսթոնական, 7 վրացերէն, 6ը ֆրանսերէն, 5ը հայերէն, 2ը եբրայերէն, 1ը անգլերէն, 1ը ֆիններէն լեզուներով։ 161ը օրաթերթ, 216ը շաբաթաթերթ, 225ը ամսաթերթ։ 1913ին ռուսական մամուլը աւելի եւս զարգացած էր, արդի Խորհ. Միութեան հողերուն վրայ՝ կը հրատարակուէին 859 թերթեր 2,729,000 օրինակ ։

Իսկ ա՞յժմ ։

ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ դեկտեմբեր 12ին իր սեփական հաւաքավայրին մէջ ։ Լսելէ եւ վաւերացնելէ ետք նախկին վարչութեան գործունէութեան զեկուցումը եւ հաշուետուութիւնը, ժողովը քուէներու մեծամասնութեամբ ընտրեց նոր վարչութիւնը կազմուած այսպէս — Պ. Պ. Երուանդ Փէլթէքեան՝ ատենապետ, Մելիք Նաֆիլեան՝ փոխ-ատենապետ, Թոգաթլեան՝ ատենադպիր, Օր. Մարիքա Փէլթիմալճեան՝ գանձապահ, Բիւզանդ Եագուպեան՝ խորհրդական ։

Տ.

ՀՈՄՍԷՐ

Ի՞նչու կը պատերազմին

Ամանորի առթիւ իր ուղերձին մէջ, վարչապետ Չէյմպըրլէն ըսաւ, թէ 1938 տարին միջազգային տեսակէտէ առանց ուշագրաւ յաջողութիւններու չանցաւ ։

Ինչքան ալ շատեր այս հաստատումը նկատեն չափազանց լաւատեսութեան արտայայտութիւն, այսուհանդերձ իրողութիւն է որ աշխարհի եւ մասնաւորապէս եւրոպական ցամաքամասի ճակատագիրը վարող պետութիւնները յաջողեցան խափանել պատերազմի սպառնալիքը անցեալ տարուան ։

Եռացող ու ամէն օր, ամէն ժամ նոր խմորումներէ անցնող այս աշխարհին մէջ, ուր շահերու մրցակցութիւնները անխուսափելի են ու ազգային հակամարտութիւններն ու բախումները բազմաթիւ, դժուար է քաղաքական ղեկավարներու համար երկար զսպել ու խաղաղ կենցաղի իրաւակարգեր հաստատել։ Այսօր մեծ պետութեանց ճակատագրի ղեկավարութիւնը աւելի բարդ ու բազմակողմանի, աւելի կնճռոտ ու դժուարին է քան երբեք։ Միջազգային բարդ հարցերուն մօտենալու տարբեր անկիւններ ու տարբեր մեկնակէտեր ստեղծուած են։ Աշխարհահայեացքներ չէ որ որոշիչ ազդակ կը հանդիսանան ու ընդունելի ու անառարկելի կը համարուին բոլորին համար, այլ անմիջական շահերէ ծնած հեռանկարները կը վարեն բոլորը։

Այս ընդհանուր բաբելոնական խառնակութեան մէջ, ուր այնքան բազմազան ու բազմածին սկզբունքներ ու իզմեր իրար կը խաչաձեւեն ամէն օր, մէկ էական գիծ կը զատորոշէ մեծ պետութիւնները իրարմէ ու կը զատաւորէ զանոնք հակամարտ խմբակցութեանց մէջ,— ժողովրդավար ու միատիրական (totalitaire) կարգերու զատորոշումը ։

Ժողովրդավար կարգերու տակ ապրած է դարերով ու կ'ապրի մարդկութիւն մը, որ եղած է բարգաւաճ, աշխարհակալ, հարուստ հողով, մարդկային ու նիւթական աղբիւրներով եւ տրամադիր չէ իր կերտած ազատական այս դրութիւնը փոխել արտաքին ու եւ է ճնշումի կամ հարկադրանքի տակ,— ըլլայ գաղափարաբանական, ըլլայ բռնի ուժի պարտադրանք։ Ժողովրդավար ազգերու համար անհատի քաղաքականազատութիւնը հիմն էակտութեան եւ այս ըմբռնումին վրայ կառուցած է իր քաղաքակրթական ամբողջ շէնքը ։

Միատիրական կարգը, որ նոր է իր արդի ձեւին մէջ Եւրոպայի համար եւ որուն փարած են նոյնպէս քաղաքակրթական ու քաղաքական տեսակէտէ անսահման արժէքի տէր գերման ու իտալական ժողովուրդները, նոյնքան նախանձախնդիր է որ ժողովրդավար ու եւ է թափանցում կամ ուժի հարկադրանք չստիպէ քանդելու իր կառուցած շէնքը։ Միատիրական ազգերու համար պետութիւնն է ինքնարժէքը եւ անհատը պէտք է ծառայէ անոր։ Անհատի ազատութիւնը երկրորդական տեղ կը գրաւէ պետութեան շահերու ճշդորոշումին մէջ ։

Այս երկու հակադիր ու թերեւս հակամարտ կարգերու գոյութիւնը պատճառ չէ սակայն, որ անոնք իրարու հետ յաւիտենական պայքարի ու նոյնիսկ բախումի ու պատերազմի մէջ ըլլան։ Ուրիշ խօսքով՝ հնարաւոր է այս երկու կարգերու միջեւ միջազգային յարաբերութիւն ու խաղաղ կենցաղ ստեղծել, առանց անպատճառ ձգտելու որ ամէն վէճ զէնքի ուժով հարթուի ։

Եւ այս խաղաղ կենցաղը ստեղծելու, զայն տեւական դարձնելու մէկ կերպ միայն կայ,— ջանք չթափել որ իւրաքանչիւրը իր կարգուսարքը պարտադրէ միւսին։ Եթէ ժողովրդավար պետութիւնները չպայքարին ու չգաւին տապալելու միատիրական վարչաձեւերը, եւ փոխադարձաբար եթէ նոյնը ընեն միատիրական պետութիւնները, աւելի պարզ խօսքով՝ եթէ մեծերը գաղափարախօսական պատերազմ չմղեն ժողովրդապետութեան ու միատիրութեան շուրջ, այն ատեն պատերազմի սպառնալիքը կը նուազի։ Գաղափարախօսական ճակատի վրայ պետութեանց դասաւորումը — ժողովրդավար ու միատիրական — անիմաստ կամ անվտանգ կը դառնայ եւ կը մնայ տակը իրականը՝ ազգերու հակադիր շահերու բախումը, ինչ որ անխուսափելի է եւ հասկնալի։ Շահերու կանոնաւորումով, երկուստեք փոխադարձ զիջումներով ալ հնարաւոր կը դառնայ առաջքը առնել պատերազմ կոչուած աղէտին ։

Այս հիմնական հայեացքը ունեցաւ վարչապետ Չէյմպըրլէն 1938ի ընթացքին եւ որոշ արդիւնքներ ձեռք բերաւ։ Այս հիմնական հայեացքով ալ ան քիչ մը լաւատես տրամադրութիւններ կը սնուցանէ եւ կը ճգնի 1939ին եւս վարել իրեն վստահուած կայսրութեան ղեկը։ Այսպէս կը տեսնեն նաեւ Հիթլեր, Մուսոլինի ու Փարիզի պետական վարիչները ։

Եթէ պատերազմ ծագի երբ եւ իցէ, գաղափարական հակամարտութիւնը չէ իրական պատճառը, այլ ազգերու եւ պետութեանց շահերու բախումը։ Գաղափարախօսականը պարզապէս կեղեւ է։ Միջուկը շահն է ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱՆՁՐԵՒԻ ՏԵՂ ԽՆԴՈՒՔ

Արուեստական անձրեւի տեղ ծաղրանք ու խնդուք։ Գրած էինք, թէ Բուէնոս Այրէսի մէջ ծնած Գայկորի Վէյլար նորաձեւ մեքենայի մը միջոցաւ տեղատարափ անձրեւ յաջողած է թափել քաղաքին վրայ։ Այժմ կը յայտնուի, որ ոչ թէ անձրեւ է թափուած, այլ ծաղրական խնդուք ։

Սինեոր Վէյլար յայտարարած է տասը օր առաջ, թէ յունուար 3ին այնպիսի անձրեւ պիտի թափէ քաղաքին վրայ, որ ջրհեղեղ պիտի պատահի ։ Ան այս հրաշքը պիտի գործէր ամպերը հաւաքող եւ խտացնող ելեկտրամագնիսական մեքենայի մը միջոցաւ ։

Անձրեւ տեղաց իր գուշակած օրէն չորս օր առաջ, բայց յունուար 3ին կաթիլ մը անձրեւ չինկաւ։ Ասոր վըրայ Արժանթինի օդերեւութաբանական կայանի վարիչը հրապարակային ծաղրանքի ենթարկեց այս նորօրինակ հընարիչը ։

Այժմ սինեոր Վէյլար, որ Միլանի համալսարանէն շրջանաւարտ է, կը յայտարարէ թէ յունուար 3ին անձրեւ չտեղաց, որովհետեւ իր մեքենան շարժման մէջ դրած չէր։ Ինք պիտի շարունակէ իր փորձերը այսուհետեւ եւ վստահ է որ արդիւնքի պիտի հասնի ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՕՍՔԷՆ ԵՏՔ…

«Յուսաբեր» ներքեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— « Շատ խօսեցանք ու գրեցինք ։ Պիտի գրենք աւելի եւս ալ։ Կը գրուի ու կը խօսուի ոչ միայն այս գաղութին ու այս սիւնակներուն մէջ, այլեւ գրեթէ բոլոր գաղութներու եւ բոլոր հայ թերթերու մէջ։

Մեր առօրեայ մտահոգութեան առարկան, մեր դուրգուրանքին ու պաշտպանութեան կարօտ կալուածները կը կազմեն՝ հայ լեզուն ու գրականութիւնը. հայ մշակոյթն ու պատմութիւնը. մէկ խօսքով՝ ազգային դիմագծութեան պահպանման եւ զարգացման բոլոր ազդակները։

Հանրային ու եկեղեցական բեմերէն մինչեւ թերթերու սիւնակները՝ այս մասին է որ կը խօսուի ու կը գրուի. բայց առանց արձագանգի. ի՞նչ արդիւնք. պանծացուցէք, որքան կ'ուզէք հայ ժողովուրդն ու իր պատմութիւնը, յիշեցէք չքնաղ գործերու անուններ. վեր առէք հայ մշակոյթի արժէքը եւ անոր դերը՝ մեր գոյութեան ու այսօրուան ու վաղուան մեր կեանքին համար։ Ի՞նչ օգուտ։

«Ընթերցող հասարակութիւնը», ինչպէս կ'ըսեն, կը կարդայ, թերեւս պահ մը կը խորհրդածէ ալ. հաւանութիւն ալ կուտայ. թերեւս քովինին հետ երկու խօսք ալ կը փոխանակէ, ու… ու լռութիւն։ Կ'անցնի ժամը. օրը կը փոխուի եւ ամէն բան կը մոռցուի։ Առեւտրականը իր գործին կ'երթայ, արհեստաւորը՝ իր կրպակը. վարժապետը իր դասին, կրօնաւորը՝ իր եկեղեցին ու ժողովականն ալ՝ իր ժողովին։ Որո՞ւ համար գրուեցան կամ որո՞ւ համար խօսուեցան դեռ քանի մը ամ, կամ քանի մը օր առաջ գրուած ու խօսուած բառերը՝ պարպուած ու լուռ կերպով վաւերացուած ծրագիրները։

Ի՞նչ հարկ հոդ ընելու.— կը մըտածուի երեւի,— ինչպէս առեւտրականը առուտուր կ'ընէ եւ ապրանք կը ծախէ, կօշկակարը՝ կօշիկ կը շինէ կամ կը ծախէ, թերթերն ալ, մտաւորականները կամ բանախօսներն ալ իրենց առաջարկները կամ ծրագիրները… կը ծախեն. այսինքն՝ կը զբաղին անոնցմով, ինչպէս ուրիշներ կը զբաղին իրենց գործերովը…

Բարեմիտները կը շեշտեն կարեւորութիւնը եղած առաջարկներուն, ընկալէք գործերուն. պատրաստակամ կը գտնեն իրենք զիրենք նոյնիսկ աջակցելու, բայց, յանկարծ քաղաքական աշխարհը կը խլրտի. Հիթլէր ճառ մը կը խօսի. Հռոմի մէջ ցոյց մը տեղի կ'ունենայ, Մոսկուայի մէջ գլուխ մը կը թռչի, եւ թռչող գլուխին հետ կը ցնդին նաեւ մեր առաջարկները, մեր առաջադրութիւնները։ Ալ ի՞նչ մշակոյթ, ալ ի՞նչ գիր ու գրականութիւն, մանաւանդ որ կան դպրոցները, որոնք վերջապէս կը քալեն. թերթերը՝ որոնք լոյս կը տեսնեն, եկեղեցիները՝ աղօթքի կը կանչեն ու խունկ կը ծըխեն։ Այսինքն՝ կը մնանք հոն, ուր էինք երէկ, եւ եթէ կ'ուզէք քիչ մըն ալ ետ, որովհետեւ երբ առաջ չենք երթար, անպատճառ ետ կ'երթանք, որովհետեւ ուրիշները չեն կենար։

Այս՝ այսպէս է եւ այսպէս ալ պիտի երթայ, եթէ շարունակենք խօսիլ ու լսել միայն։

Եթէ խօսքը գործի վերածելու ուժն ու կամքը պակսին մեզի։

Եթէ քանի մը հոգի, ձեռնհաս ու նախաձեռնող, իրարու քով չգան, կամ չբերենք, գործի մասին մտածելու համար։

Ինչո՞ւ ունենալ, ամէն գաղութի մէջ, ուսումնական խորհուրդ, եւ զանազան խայտաբղէտ խորհուրդներ ու մարմիններ, յատուկ պլատֆորմներով եւ չունենալ մշակութային խորհուրդ մը։ Մարմին մը՝ որ մտածէ՝ եւ մտածելու մէջ հայ գիրին ու գրականութեան մասին. ազգային նշանակութիւն ունեցող հրատարակութեանց մասին. իւրաքանչիւր գաղութի պատմութեան, հայ ու տեղացի ժողովուրդի մտաւորական յարաբերութեանց հսկման եւ վերջապէս փոխադարձ թարգմանութեանց այնքան կարեւոր ձեռնարկի մասին։ Մարմին մը, որ, օրինակ Եգիպտոսի մէջ, հայ գրականութիւնը ծանօթացնէ արաբ ժողովուրդին. այլ մանաւանդ մտաւորականութեան։ Հայ գրականութենէն լաւագոյն կտորներու ծաղկաքաղ մը թարգմանէ արաբերէնի եւ արաբական գրականութենէն հայերէնի։ Լուրջ, մտածուած ձեռնարկ մը, որ կրկնուի այլ գաղութներու մէջ, ինչպէս Սուրիա, Պալքանները եւ ուր որ պէտք կայ։ Տեսանք դեռ վերջերս Յունաստանի մէջ եղած նմանօրինակ համեստ ձեռնարկի մը յարուցած գնահատանքի ու համակրանքի ալիքը՝ հայութեան համար»։

ՄԻՀՐԱՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՑԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Ծանօթ առեւտրական Միհրան Գ. Մուրատեան, որ նախապէս ներկայացուցիչն էր Նիւ Եորքի Թաւշանճեան տան, Միլանէն Գուզրէլ ճամբորդած միջոցին յանկարծամահ եղած է Տրիէսթէի մէջ։

Հանգուցեալը ծնած էր Պոլիս 1865-ին, եւ միշտ արձագանգ տուած է հանրօգուտ գործերու, օգնած է Փաւլօյի Մեսրոպեան ճեմարանին եւ իր անձնական ծախքով կառուցած է Եթովպիոյ մայրաքաղաք Ատիս Ապէպայի եկեղեցին ։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՄԵՌԱՒ ԱԹԱԹԻՒՐՔ

Դարմանող եւ խորհրդական բժիշկներու կողմէ կառավարութեան յանձնուած պաշտօնական տեղեկագրին համաձայն, 1938ի Յունուարին, Աթաթիւրք իր մարմնին վարի մասերուն վրայ կարգ մը քերուքոտուքներէ սկսած է գանգատիլ։ Թէթեւ կերպով քթի արիւնահոսութիւնն ալ յաճախակի տեղի կ'ունենար։ Երբ այս ախտանշաններու առընթեր ընդհանուր ակարութիւնն ալ սկսաւ ինքզինքը զգացնել, պէտք տեսնուեցաւ քննելու Աթաթիւրքը ։

Ինչպէս տեղեկագրին մէջ ալ կը յիշուի, առաջին անգամ, Եալովայի մէջ, Փրոֆ. Նէշէթ Էօմէր եւ Նահիտ Րէշատ քններ են Աթաթիւրքը եւ կողին ոսկորներուն տակ՝ 3 բթաչափէ աւելի լեարդի ընդլայնում մը» գտեր են։ Ասիկա սեւ թոքին թեթեւ կերպով ուռիլն էր։

Փայծաղը շատ մեծցած չէր։ Սըրունքներուն եւ ոտքերուն վրայ՝ քերուքոտուքի հետեւանքով փշտիկներ կը տեսնուէին։

Աթաթիւրք այս միջոցին կշռուեր եւ 75 քիլօ եկեր էր։ Քիչ ժամանակ յետոյ, երբ Եալովայի ճամբով Պոլսայէն Իսթանպոլ կը վերադառնար, յոգնութիւն ունեցեր եւ աւելի Անգարա գացած ատեն 15 օր տեւող քերքերու բորբոքում մը անցուցեր էր ։ Հիւանդութիւնը բաւական բարձր ջերմութեամբ ընթանալուն հետեւանքով, բաւական ցնցեր էր զայն։

Փետր. 28ին, Փրոֆ. Աքիլ Մուհթար, Փրոֆ. Նէշէթ Էօմէր, Տոքթ. Հիւսամէտտին, Տոքթ. Ասըմ եւ Տոքթ. Զիայի միջեւ տեղի ունեցած խորհրդակցութիւններուն առթիւ, Աթաթիւրքի լեարդի կարծրութիւնը ուշադրութիւն գրաւած էր։ Ասկէ զատ փայծաղն ալ սկսած էր մեծնալ, բայց սրունքներուն վրայ դեռ ուռեցք հետքեր չէին տեսնուեր։

Այս միջոցին, յաճախակի տեղի ունեցող քթի արիւնահոսութեանց դէմ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք կ'առնուէին։ Աւելի վերջերը, Փրոֆ. Ֆրրանկի ալ մասնակցութեամբ կատարուած քննութեամբ, նախորդ ախտաճանաչումը ընդունուեր եւ դարմանումը շարունակուեր է։

Մարտի առաջին օրերուն, Փարիզէն բերուած Փրոֆ. Ֆիսէնժէ, Տոքթ. Նէշէթ Էօմէրի հետ կատարած խորհրդակցութեան մէջ, Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը իբր «Հէփաթիթ Սիլէրօ— Գոնժէսթիվ Էթիլիք» ճշդած է։ Հիւանդութիւնը այս շրջանին դէպի բարելաւում դիմող վիճակ մը կը ցուցնէր։

Վարի մասերը կ'ուռին…

Աթաթիւրքին Անգարայէն Իսթանպոլ վերջին վերադարձին, մարմնի վարի մասերուն վրայ ուռեր առաջ կուգան եւ փորին մէջ թթուներ կը հաւաքուին։ Ասոր վրայ, Տոքթ. Նիհատ Րէշատի եւ Նէշէթ Էօմէրի կողմէ կատարուած քննութեամբ, կը վճռեն թէ հիւանդութիւնը «Սիրօզի սկզբնաւորութիւն մըն է եւ վճռական ախտաճանաչումը կը կատարուի։

Ատեն մը յետոյ, հիւանդութիւնը յանկարծ կը մտնէ բուռն եւ լուրջ փուլի մը մէջ։ Նախ, երկրորդ անգամ ըլլալով, կը հրաւիրուի Փրոֆ. Ֆիսէնժէ։ Աւելի վերջը կը կանչուին Ֆօն Պէրկմէն եւ Էփփինկէր (ԽՄԲ.— գերման յայտնի բժիշկներ)։

Մեր բժիշկները, օտար փրոֆէսօրներու հետ մօտէն կը զբաղին Աթաթիւրքի առողջական վիճակով, իրենց միջեւ բազմաթիւ խորհրդակցութիւններ կը կատարեն եւ գիտութեան անհրաժեշտ, ցոյց տուած բոլոր միջոցները ձեռք առնելով կը ջանան ապրեցնել զայն։ Բայց հիւանդութիւնը, հակառակ ամէն խնամքի, դարմանումին դէմ կ'ըմբոստանայ եւ վտանգը օրէ օր կ'աւելնայ։

Վերջին շրջանին, Քօմա կոչուած տկարութեան վիճակը կը սկսի։ Առաջին թմրիրը անցնելէ վերջ, Աթաթիւրք որ ժամանակի մը համար դարձեալ կեանքին վերադարձած էր, ինքզինքը այնքան լաւ կը զգար որ շուրջիններուն հետ կը խօսէր՝ նոյնիսկ վարչապետը ընդունելով ցուցմունքներ կ'ընէր անոր։

Այդ օրերուն, երբ ամէնէն մեծ թողձանքը մինչեւ Անգարա կարենալ երթալն էր։ Իր տոկունութիւնը աւելցած էր։

— Ինշալլահ լաւ պիտի ըլլամ։ Ժողովին բացումին պիտի դառնիմ, կ'ըսէր ։

Այլեւս ցնդած էր…

Աթաթիւրք իր հիւանդութեան առաջացած օրերուն երկրորդ տագնապ մըն ալ անցուց։ Այս տագնապի ընթացքին ալ, որ խիստ կարճ՝ միայն գիշեր մը տեւած էր, կարգ մը անորնական շարժումներ տեսնուեցան։

Օրինակ, ժամը կը հարցնէ։ Երբ «հօթը» պատասխանը կը ստանար, կը բարկանար.

— Ես ձեզի ժամը կը հարցնեմ։ Ժամը քանի՞ն է, կ'ըսէր ու կը պոռար։

Նոյնպէս ջերմութեան աստիճանը կ'ուզէր հասկնալ, «37» է կ'ըսէին։ Ասոր ալ կը սրտնեղէր.

— Մարդ ցերեկ ատեն 37 աստիճան ջերմութիւն կունենա՞յ, կ'ըսէր։

Այս երկրորդ տագնապին ալ իրեն նոյն շիճուկը ներարկեցինք։ Յաջորդ առտու ինքզինքը գտաւ։ Եւ այս անգամ ալ դարձեալ.

— Ես երէկ գիշեր ի՞նչ եղայ, հարցուց։

Եւ աւելցուց.

— Ես բուն երէկ գիշեր էր որ հիւանդ էի. պարզապէս փոխուած, ուրիշ մարդ մը եղած էի։

Այդ օրէն յետոյ բոլորովին հալիլ սկսաւ։ Օր ըստ օրէ, նոյնիսկ ժամէ ժամ կը կքէր։ Մէկ կողմէն ալ փորին ջուրը կ'աւելնար։ Եւ այս աւելորդ ջուրը հետզհետէ այնքան նեղութիւն տուաւ որ, օր մը, կէսօրի մօտ, Աթաթիւրքին հրամանովը բոլոր բժիշկները սնարին վերեւ հաւաքուեցան։ Իրենց մէջ միայն ես չէի գտնուեր։ Աթաթիւրք, որուն աւելի շատ սպասելու համբերատարութիւնը չէր մնացած կ'ըսէ.

— Շուտ ըրէք… մեծ տառապանքի մէջ եմ։

— Շո՛ւտ, շո՛ւտ, ջուրը առէ՛ք…

Բժիշկները իմ ներկայ ըլլալս յայտնելով, կ'ուզեն որ յաջորդ առտուան ձգուի գործողութիւնը, բայց Աթաթիւրք կը ջղայնանայ։

Եւ ասոր վրայ, Մէհմէտ Քեամիլ երկրորդ անգամ ըլլալով ջուրը կ'առնէ ։

Դուրս բերուած ջուրին քանակութիւնը այս անգամ աւելի քիչ է։ Հազիւ 5ուկէս քիլօ… Բայց Աթաթիւրք կը պնդէ.

— Բոլորն ալ առէք, փորիս մէջ երբեք ջուր չմնայ։ Ասոր վրայ իրեն կ'ըսուի որ 10ուկէս քիլօ է ջուրը։

Օր մը վերջն ալ Աթաթիւրք վերջին թմրիրը կը մտնէ։ Այս շրջանին բոլոր ցաւատանջ փուլերը աչքիս առջեւն են ։

Մեծ ազատարարը, հանգարտ կարծես կը քնանայ, երբեմն թէեւ փոքր ցնցումներով անկողնին մէջ կը ցատկէ, բայց երկվայրկեան մը յետոյ դարձեալ նոյն հանդարտութեան կը վերադառնայ։

Մահը, որ մինչեւ սնարին գլուխը եկած էր զայն յաւիտենականութեան փոխադրելու համար, կարծես կը ըղձային որ վայրկեանները կը համրէր։ Կամաց կամաց կոկորդին մէջ հեղուկները կը սկսին եւ երեսը աստիճանաբար կը սկսի սեւնալ։ Աչքերը փակուած, կուրծքը շարունակաբար կ'ելլէ կ'իջնէ։

10 Նոյեմբերի օրը. ժամը 9 կը զարնէ։ Աթաթիւրքին միայն 5 վայրկեանը մնացած է։

Պահ մը, փակուած աչքերը յանկարծ կը բանայ, գլուխը արագ շարժումով մը դէպի աջ կը դարձնէ։ Ասիկա մեզի ուղղուած վերջին ակնարկն էր։

Ծանր ծանր կը մօտենանք իր անկողնին եւ հեծկլտանքներս առանց կարենալ զսպելու, իր անշնչացած մարմնին վրայ կը ծռիմ եւ իմ դողդոջ ձեռքովս կը փակեմ անոր կիսախուփ, աշխարհի դառնացած, երկնագոյն աչքերը։

Քիչ յետոյ, Տոքթ. Մէհմէտ Քեամիլ կուգայ եւ ճերմակ շղարշով մը կը կապէ անոր ծնօտը։ (Վերջ)

եան ուղեւորութեան առթիւ։ Նիւթին մեծ մասը նուիրուեցաւ արտաքին նախարարին զեկուցման, որ անգամ մը եւս կը հաստատէր թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա կատարելապէս համաձայն են Միջերկրականի վերաբերեալ հարցերու մէջ։

Երեսփ. ժողովն ալ իր առաջին նիստը գումարեց նոյն օրը։ Այս առթիւ նորէն նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Էռիօ, որուն դէմ ուրիշ թեկնածու չկար։ Վեց դեր-նախագահներէն չորսը ընտրուեցան մէկ անգամէն, համայնավար թեկնածու Տիւքլօ՝ երկրորդ քուէարկութեամբ, իսկ վեցերորդին ընտրութիւնը այսօրուան մնաց։ Ինչպէս երեսփ. ժողովին, նոյնպէս ծերակոյտին վերաբացման առթիւ նախագահութիւնը վարեցին երիցագոյն անդամները, ընդհանուր ակնարկ մը նետելով ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան վրայ։ Ծերակոյտին առժամեայ նախագահը չեշտեց ժողովրդական ճակատին սնանկութիւնը։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

2 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ բացառիկ տուրքի գործադրութեան եղանակի մասին պաշտօնական որոշում տրուած չէ տակաւին։ Բայց կը հաստատուի թէ տուրքը պիտի դանձուի զուտ եկամուտին վրայ, դեղչելով արհեստակցական ծախքերը։

50 ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐ ՄԵՌԱՆ Քոզլուի մէջ (Թուրքիա), ծխնամորիկի մը հետեւանքով։

ԱՆԳԼԻՈՅ կատերազմական նախարար Հոր-Պէլիշա պաշտօնական զեկոյցով մը կը հերքէ այն ամբաստանութիւնները, թէ Մեծն Բրիտանիա թշնամական վերաբերում ցոյց կուտայ Պաղեստինի Արաբներուն հանդէպ։ «Ժամանակէ մը ի վեր բացարձակապէս անհիմն վերագրումներ կը կատարուին մեզ՝ Անգլիոյ թշնամի անձերու եւ կազմակերպութեանց կողմէ, որոնց նպատակն է Մեծն Բրիտանիոյ ազդեցութիւնը կոտրել Արեւելքի մէջ, յուզել Արաբները»։ Անգլիական մամուլը կը գրէ, թէ այս վերագրումները կ'ըլլան գերմանական մամուլին եւ ձայնասփիւռի քարոզութիւններով։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մեծ միւֆթին հակառակ է որ արաբ պատուիրակութիւնը մասնակցի Լոնտոնի խորհրդաժողովին, եթէ Անգլիա նախօրօք հաւաստիք չտայ, թէ Արաբներուն հետ պիտի կնքէ անգլօ-իրաքեան դաշնագրին նման համաձայնութիւն մը։

*** Պաղեստինի արաբ ազգային կոմիտէի քարտուղար Իսա Պէնտէք դիմած է Մուսոլինիին, որպէսզի միջնորդէ վարչապետ Չէմպըրլէնի մօտ, Պաղեստինի մասին։

ՊԵՐԼԻՆԻ ոստիկանութեան պետ Հէր Հիմլէրի հրամանով արգիլուեցաւ Գերմանիա մուտքը տոքթ. Փօլ Այնցինկի «Անարիւն արշաւանքը» անուն գիրքին, որ կը ներկայացնէ Գերմանիոյ տնտեսական թափանցումը դէպի հարաւ-արեւելեան Եւրոպա։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ տնտեսական քառամեայ ծրագրին համաձայն, Հռենոսէն ջրհաններով ջուրը պիտի դուրս բերուի Վեսթֆալիոյ մէջ, 10 մղոն տարածութեան վրայ, ելեկտրական ուժ եւ լոյս ճարելու համար այդ շրջանին։ Այս նպատակով պիտի շինուի 15 միլիոն ոսկի ծախքով թումբ մը։

14,000 ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ կը ծառայեն Մ. Նահանգներու պետական վարչութեանց մէջ, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը։ Այս պաշտօնեաներուն մեծ մասը, 12,000 հոգի, կը գտնուին Փանամայի երկաթուղիներու վարչութեան մէջ։ Արտաքին գործերու պաշտօնատունը ունի մօտ 1600 օտար պաշտօնեաներ որոնք ստորադաս պաշտօններ կը վարեն դեսպանատուներու եւ հիւպատոսարաններու մէջ։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ մէջ կարգ մը բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած ըլլալով, թագաւորին ուղեւորութեանց առթիւ, տարօրինակ զրոյցներ կը շրջէին։ Պուքրէշի հեռագրական գործակալութիւնը պաշտօնապէս կը հերքէ այդ լուրերը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ վեց ամբաստանեալներ մահուան դատապարտուեցան Օմսքի մէջ, ութ հոգի՝ 10-20 տարի, վեց հոգի ալ՝ 3-10 տարի բանտարկութեան։ Բոլորն ալ ամբաստանուած են թէ լրտեսութիւն կը կատարէին ի նպաստ Ճափոնի։ Մահապարտները անմիջապէս գնդակահարուեցան։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ճակատէն հասած լուրերը հակասական են։ Մինչ ազգայնականները նոր յառաջխաղացութիւն կը ծանուցանեն, հանրապետական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ վտանգուած են ապստամբներուն հաղորդակցութիւնները՝ Սէվիլլա-Սալաման-քա գծին վրայ։ Եթէ հանրապետականները յաջողին կտրել երկաթուղին, դրեթէ երկուքի բաժնած պիտի ըլլան ազգայնական Սպանիան։ Երկու կողմերն ալ օգնական զօրք ստացած ըլլալով, կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ նոր մարդահամարին առթիւ, Կեդր. Կոմիտէն եւ կառավարութիւնը հեռագիր մը ուղղեցին կուսակցութեան բոլոր անդամներուն եւ քաղաքացիներուն, շեշտելով գործողութեան կարեւորութիւնը։ Ինչպէս գրած ենք, մարդահամարը պիտի կատարուի յունուար 17ին։ Ամէն միջոց ձեռք առնուած է, որպէսզի մարդահամարը ներկայացնէ կատարեալ եւ ճշգրիտ պատկերը ժողովուրդի թիւին եւ դասաւորման։

ԻՏԱԼԵՒԳԵՐՄԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ լուրը, զոր երէկ թարգմաներ էինք անգլիերէն թերթէ մը, հերքուեցաւ Պերլինի մէջ, իբրեւ «ակներեւ սուտ մը»։

ՌԱՔՈՎՍՔԻ, երբեմն խորհրդային դեսպան Փարիզի մէջ, որ տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, ծանրապէս հիւանդացած ըլլալով, խնդրած է հարաւ. Ռուսաստան բնակիլ։ Ձեկան մերժեց։

Վահան Ա. քհնյ. Խոյեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Խոյեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Խոյեան եւ իրենց զաւակը, Օր. Հայկանուշ Խոյեան, Օր. Սոնա Էլմասեան, Օր. Արմենուհի Յովակեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Էլմասեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Արմենակ Խոյեան եւ իրենց զաւակը, Տէր եւ Տիկին Մ. Գասպարեան եւ զաւակունք (Սոչի), Տէր եւ Տիկին Օ. Կակոսեան (Պաթում), Այրի Տիկին Կ. Իսպէնչէրեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Իսպէնչէրեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Ն. Բագրատունի եւ իրենց պարագաները խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն

Երիցուհի ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԽՈՅԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի 9 յունուար, իր բնակարանին մէջ (Սէվրան)։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի 12 յունուար, հինգշաբթի, առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 բիւ Ժան Կուժոն, : Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի Սէվրանի գերեզմանատունը, իր ընտանիքին դամբարանին մէջ։

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի նկատել իբր այդ ծանուցում։

Հ. Յ. Դ.

Պ Ա ՏԻԿ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի բոլոր խումբերու ընկերները կը հրաւիրուին Ընդհ. Ժողովի, 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Արմենեան» սրահին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Վ. Իշխանեան։

Դ-ՒԱՆ ԱՆ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏԷՅԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Հրայր», «Մուրատ», «Կայծակ Առաքել» եւ «Դալի Վահան» խումբերը 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 7.30ին, սովորական հաւաքատեղին՝ խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ «Մուշս Լեռ», «Դալի Վահան» եւ «Սեւ Գէւօ» խումբերու բոլոր ընկերները, 13 Յուն., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանը։

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» Կոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ (Սօթնեղբայրեան) Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 1- Յունուար, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 8ին, Կ. Խաչի գպրոցի սրահին մէջ։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Իսի-լէ-Մուլինոյի «Զաւարեան» Կոմիտէի 15 Յունուար, կիրակի, ժամը 3ին «Արմենեան» սրահին մէջ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ — ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Վարանդեան Կոմիտէի կողմէ

15 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 5 Rue Bonefoi, յունական սրահը։ Կը հրաւիրուին բոլոր խումբերու ընկերներն ու համակիրները։

«ՐՕՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet։

Կը խօսի Տոքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ, Նիւթ՝ «Ո՞ւր է Արմեան Հայրիկի մեծութիւնը»։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Յունուար Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. Սեդրաք Բարեան։ Նիւթ՝ «Փիէռ Լօթի եւ Թրքուհիները»։

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ։ Կը խօսի Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ Թամառ-Քոթիպայի մասին։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ջութակի նանրածանօթ վիրթիւոզ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

15 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

ՔՈԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մուտք 10 եւ 15 ֆրանք։ Դիմել՝ **M. TELIAN, 8a. Rue Francis de Pressensé et photo Rex, Place d'Aix**։

ՑՈՅՑԱՍՏՏՏ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆՑ Ակումբը կազմակերպած է 12 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր հերթական ժողովը, Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ։

Ալէքսանդր Կան Մաքինսկին (Alexandre Gauthier) կը խօսի Ֆրանսերէն՝ ԻՐԱՆի մասին։ Կը հրաւիրուին Ֆրանսերէն գիտցող Հայերը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Զարօնեանցի Երիտ. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Կարապետեան ընտանիքին (Պօմօն) եւ ընտանեկան պարագաներուն ողբացեալ Տիկին ԱՆՆԱ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Մարսէյլի Համաթօքաթցիներու Վերաշինաց Միութեան կողմէ։

15 Յունուար, Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Թափի Վէրի սինէմային մէջ (50 Ռիւ Թափի Վէր)։ Պիտի ներկայացուի երկու մեծ ֆիլմեր՝ Զօրավար Անդրանիկի եւ Բէվիւ տը Շանկայի սպաներազմը (խօսուն ֆիլմ)։ Մէջ ընդ մէջ պիտի նուագուին հայերէն նոր եկած փլաքներ

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տոմսերը, ոսկերիչ «Ալագեազ» վաճառատունէն, 45 Ռիւ Սէնթ Պարպ։ Գիներ՝ 6 եւ 5 Ֆր., փոքրերու 2 Ֆրանք։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 13 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 13 Janvier 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ - 15e Année No. 3937

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲՈՅՆԵՐ ՈՐ ԿԸ ՔԱՆԴՈՒԻՆ

Վախերը իրականացած են արդէն,— իրաւասու իշխանութիւնը ձեռնարկած է փակելու այն խանութները, որոնք իր տեսակէտով չեն համապատասխաներ արհեստաւորներու օրէնքին տրամադրութեանց :

Ամէն օր չարաչուք լուրեր կը հասնին խմբագրատուն, Փարիզէն եւ գաւառէն։ Անոնք որ արհեստաւորի (արթիզան) արտօնագիր չունէին, մատնուած են կատարեալ անելի մը։

Այս տեսակէտէն մասնաւորապէս ուշագրաւ է Լիոնի պարագան :

Ապահովութեան Տեսչութիւնը իր մօտ կանչելով արտօնագրէ զրկուած հայ արհեստաւորները, թուղթ մը ստորագրել կուտայ, որուն համաձայն ենթական հարկադրուած է խանութը փակել վեց ամսուան պայմանաժամի մը մէջ :

Անշուշտ միեւնոյն ազդարարութիւնն ուղղուած է կամ պիտի ուղղուի ամէն կողմ, հետզհետէ մոխիրի վրայ նստեցնելով բազմաթիւ հայ արհեստաւորներ,— սափրիչ, կօշկակար, դերձակ եւայլն :

Ոստիկանական իշխանութիւնները պարզապէս իրենց տրուած հրամանն է որ կը գործադրեն, համաձայն 1935ին մշակուած օրէնքի մը :

Ուրեմն, արժէք չունին տեղական դիմումները, եթէ նոյնիսկ բարեացակամութեամբ ընդունուին :

Ամբողջ հարցը կախում ունի կառավարութեան հայեցողութենէն։ Թէեւ ան ալ խորհրդարանէն քուէարկուած օրէնք մըն է որ կը գործադրէ. բայց, իբրեւ գործադիր իշխանութիւն, իրեն կ'իյնայ նկատի առնել մասնաւոր պարագաներ :

Մնաց որ, այս երկրին մէջ կարելի է նոյնիսկ դատ բանալ օրէնքի մը անիրաւ գործադրութեան դէմ, դիմելով մինչեւ Պետական Խորհուրդին։ Եւ երբ նախընթաց մը ստեղծուի, օրինակ՝ երբ հաստատուի թէ օրէնքը սխալ մեկնուած կամ չարաչար գործադրուած է, մէկի փոխարէն տասը կրնան օգտուիլ։

Բայց ասոնք շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ։ Աւելի անմիջական պարտականութիւններ կան, այս նոր տագնապին հանդէպ։

Վերջերս կարգ մը ժողովներ գումարուեցան, խնդիրը քննելու եւ հաւաքական ձեռնարկ մը կատարելու համար :

Արդիւնքի մասին տեղեկութիւն չունինք։ Բայց, կը կարծենք թէ անբաւական են այս պատահական ձեռնարկները, բաղդատելով տագնապին ծանրութեան հետ։

Կացութիւնը կը պահանջէ աւելի լուրջ եւ հետեւողական աշխատանք։ Իսկ ատոր համար անհրաժեշտ է որ նախ նիւթեր հաւաքուին եւ դասաւորուին զոյգ Օֆիսներուն կողմէ, աջակցութեամբ ձեռնհաս անձերու :

Կ'ըսեն թէ շատ մը արհեստաւորներ իրենք փորձանք բացած են իրենց գլխուն, ժամանակին յարգած չըլլալով օրէնքին տրամադրութիւնները։

Ճիշդ է որ առ հասարակ անհոգ ենք, սովորական ժամանակներու մէջ, օրինական տրամադրութեանց հանդէպ։ Սկսելով ինքնութեան թուղթերէն :

(Քանինե՞ր կարելի էր հաշուել որ ժամանակին անձնագիր չեն առած կամ նորոգած չեն զայն, յետոյ չարաչար տուժելով, կամ բանտ իյնալով...)։

Եւ սակայն, չենք կարծեր թէ մեծ թիւ մը կը կազմեն օրինազանցները, արհեստաւորներու տագնապին մէջ։ Ընդհակառակն, շատեր կան որ, օրէնքը ատաղձ յարգած ըլլալով հանդերձ, ուրիշ դժուարութեանց հանդիպած են։

Ամէն պարագայի մէջ, տագնապը պայթած է արդէն եւ իրաւասու մարմիններուն կ'իյնայ անմիջապէս գործի ձեռնարկել, կործանումէ փրկելու համար բազմաթիւ արհեստաւորներ :

Ինչպէս քաղաքական կեանքի մէջ, այս պարագային ալ արժէք չունին մարդասիրական կոչերն ու «հայասիրական» միամտութիւնները։

Ամբողջ խնդիրը տնտեսական է։ Մրցակցութեան հարց մը՝ չոր ու ցամաք։

Պետութիւնը կ'ուզէ ապահովել ազգային տնտեսութիւնը, ազդուելով տեղացիներու, աւելի շատ՝ գործատիրական միութեանց ճնշումէն։ Մանաւանդ հիմա որ հակառակ հով մըն ալ կը փչէ, իբրեւ հետեւանք տնտեսական յարաճուն տագնապին։

Արդ, որ եւ է դիմում արդիւնաւոր ելքի մը կրնայ յանգիլ միայն այնատեն, երբ հիմնուած է փաստացի պատճառաբանութեանց վրայ :

Հարց մը,— մինչեւ հիմա ի՞նչ աշխատանքներ կատարած են Օֆիսները, այս ուղղութեամբ :

Խնդիրը կը յուզուի ամիսներէ ի վեր, եւ քրէական յանցանք պիտի ըլլար, եթէ նիւթերն անգամ հաւաքուած չեն, ի հարկին հաւաքական ձեռնարկ մը կատարելու համար։

Թող չըսեն թէ անօգուտ է որ եւ է դիմում :

Գործադրկութեան կամ 10 առ հարիւրի օրէնքին գործադրութեան առթիւ ալ, նոյնքան աղօտ էր հեռանկարը։ Եւ սակայն, կարելի չէ ըսել թէ բոլորովին անօգուտ անցան կատարուած դիմումները։ Ամենադէշ պարագային, թերեւս կարելի կ'ըլլայ նոր պայմանաժամ ստանալ :

Ահաւասիկ առիթ մը եւս, ապացուցանելու համար թէ Փարիզն ալ ունի գլուխներ, որոնք ընդունակ են խորհելու եւ գործելու։ Գոնէ իրենց պաշտօնական հանգամանքը եւ զանազան յաւակնութիւնները արժեցնելու, երբ ճակտի քրտինքով հաստատուած բոյներ կը քանդուին, իրարու ետեւէ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ ԵՒ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԳԼՈՒԽ ԳԼԽԻ ԿԸ ՔՆՆԵՆ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՓՇՈՏ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Փոխադարձ մեծարանքներ յանուն խաղաղութեան

Անգլիոյ վարչապետն ու արտաքին նախարարը Հռոմ հասան չորեքշաբթի իրիկուն, ժամը 4.20ին, մասնաւոր ճեպընթացով մը զոր կը քաշէին երկու ելեկտրաշարժ հզօր մեքենաներ։ Պ. Չէյմպըլէն իր պաշտօնական հովանոցը ձեռքը՝ իջաւ կառախումբէն եւ անմիջապէս դիմաւորուեցաւ Պ. Մուսոլինիի կողմէ, որ հագած էր Ֆաշական պատուակալ սաանապետի ճմեռնային համազգեստը։ (Միայն ինք եւ Հիթլէր արտօնուած են հագնելու այս համազգեստը)։ Չէյմպըլէնի ետեւէն կ'երթար իր արտաքին նախարարը, լորտ Հըլիֆաքս, զոր վարչապետը ներկայացուց Պ. Մուսոլինիի։ Դիմաւորելու եկած էին նաեւ Իտալիոյ արտաքին նախարարը, կոմս Չիանօ, Հռոմի անգլիական եւ Լոնտոնի իտալական դեսպանները եւն.։ Զինուորական պատիւներէն վերջ, Անգլիոյ վարչապետը եւ կոմս Չիանօ նստան առաջին կառքը, լորտ Հըլիֆաքս եւ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը՝ երկրորդ կառքը եւ իրենց հետեւորդներով գացին վիլլա Մատամա։ Մուսոլինի առանձին կառք մը նստած էր մինակը։ Ճամբուն վրայ խռնուած բազմութիւնը արտակարգ հանգամանք չունէր, եւ ցոյցերն ալ չափաւոր էին։ Իտալական դրօշը կը ծածանէր ամէն կողմ, իսկ անգլիականը ցանցառ էր :

Քիչ մը հանգստանալէ վերջ, հիւրերը գացին արքայական պալատ, այցելութեանց տոմարը ստորագրելու համար, եւ յետոյ որոնք պարզապէս արարողական տեսակցութեան մը կը սպասէին։ Մուսոլինի եւ կոմս Չիանօ։ Այնտեղ մնացին մէկ ժամ 25 վայրկեան։ Խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ անգլիերէն եւ յանկարծ լուրջ շեշտ մը առաւ, զարմանք պատճառելով Անգլիացիներուն, որոնք պարզապէս արարողական տեսակցութիւն մը կը սպասէին։

Վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին այս մասին, բայց, եթէ հաւատանք իտալական աղբիւրէ հասած լուրերու, Պ. Չէյմպըլէն ինքնաբերաբար խօսք բացած է օրուան տագնապին՝ ֆրանկօ-իտալական անհամաձայնութեան վրայ։ Այս առթիւ, փափաք յայտներ է որ իտալական մամուլը չափաւորէ իր լեզուն, որպէսզի կարելի ըլլայ ուղղակի եւ բարեկամական խօսակցութիւններ կատարել Հռոմի եւ Փարիզի միջեւ։ Այս պայմաններուն մէջ — միշտ համաձայն նոյն աղբիւրին — Անգլիոյ վարչապետը հասկցուցեր է թէ իր կառավարութիւնը կրնայ աջակցիլ իտալական կարգ մը պահանջներու, բացարձակապէս մէկդի դնելով հողային զիջումները :

Մուսոլինի պատասխանելով, շեշտեր է Իտալիոյ խաղաղասիրութիւնը, ներքին թէ արտաքին պատճառներով։ Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ խօսակցութիւնը տեւեց մէկուկէս ժամ եւ պիտի շարունակուի յաջորդ օրը (երէկ, հինգշաբթի)։

*** Իպատիւ անգլիացի հիւրերուն սարքուած հացկերոյթին մէջ, Պ. Մուսոլինի սիրալիր բարիգալուստ մաղթեց Պ. Չէյմպըլէնի եւ լորտ Հըլիֆաքսի, «իբրեւ ներկայացուցիչները բարեկամ մեծ ազգի մը»։ Եւ մասնաւորապէս շեշտեց.— «Ձեր հասկացողութեան ոգին, այն հաստատակամութիւնը որով անձամբ ձեր գործակցութիւնն ընծայեցիք արդարամտութեամբ լուծելու համար այն խնդիրները որ անցեալ սեպտեմբերին ծանրապէս կը ճնշէին Եւրոպայի վրայ, այն յամառութիւնը որով հետեւեցաք հաշտութեան եւ խաղաղութեան քաղաքականութեան մը, ամէնէն անկեղծ գնահատումը գտան իմ երկրիս մէջ, որ միշտ հաւատացած է արդարութեան վրայ հիմնուած խաղաղութեան մը։ Անգլօ-իտալական համաձայնութիւնները, որոնք սկսան գործադրուիլ վերջերս, ամուր հիման մը վրայ դրած են Մեծն Բրիտանիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները։ Անոնք ոչ միայն համաձայնութեան նոր յատակագծի մը վրայ վերակազմեցին, միջերկրականեան թէ ափրիկեան նոր իրականութեան մէջ, բարեկամութիւն մը մեր երկու երկիրներուն միջեւ, այլեւ բացին ճամբան գործակցութեան մը որ անհրաժեշտ տարր մըն է Եւրոպայի խաղաղութեան համար եւ կը մաղթենք որ ըլլայ տեւական եւ բեղնաւոր»։

Պ. Չէյմպըլէն պատասխանելով, նախ շնորհակալութիւն յայտնեց եղած ջերմ ընդունելութեան համար եւ շարունակեց.

— «Ճշմարիտ հաճոյք մըն է մեր սեփական աչքերով տեսնել նոր Իտալիան, այնքան հզօր եւ յառաջադէմ, որ ծնաւ Ձեր Վսեմութեան առաջնորդութեան եւ ներշնչումին տակ։ Ես այստեղ եկած եմ իբրեւ ներկայացուցիչը մեծ ազգի մը որուն բաղձանքն է բարեկամական եւ նոյնիսկ սերտ յարաբերութիւններ մշակել ուրիշ մեծ ազգի մը հետ։ Ձերդ Վսեմութիւնը փաղաքուշ բառեր գործածեց այն դերի մասին զոր ստանձնեցի անցեալ սեպտեմբերին, Եւրոպայի կեանքին վրայ ճնշող հարցերու լուծման համար։ Կ'ուզէի կրկնել ինչ որ ըսած եմ,— մենք բոլորս խորապէս պարտական ենք Ձեր Վսեմութեան, ձեր աջակցութեան եւ գործակցութեան համար, որոնք այնքան վճռականօրէն նպաստեցին Միւնիխի խոր հրդաժողովին խաղաղասիրական արդիւնքին։ Ես այստեղ եկած եմ իբրեւ շարունակողը քաղաքականութեան մը զոր հշդած եմ,— բարեկամութեան քաղաքականութիւն մը բոլորին հետ, ոչ մէկ թշնամութիւն ո եւ է մէկուն հանդէպ, քաղաքականութիւն մը որ կը ձգտի արդարութեամբ եւ խաղաղութեամբ լուծել միջազգային դժուարութիւնները, բանակցութիւններ վարելով։ Ուրախ եմ որ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀՆՈՑ ՆՈՐՈՑ

Ա.

Անցեալ օր, երբ Հրանտ Սամուէլի գրատան մէջ, հին ու նոր գիրքերուն տակն ու վրան, կը փնտռէի Ցառաջի նախկին խմբագիրը, ձեռքս անցաւ կապ մը փրանսերէն գիրքեր, մազաղաթի նման, պատուական միսերով, բայց այլապէս հետաքրքրական :

Այդ պահուն հնամենի Աստուածաշունչի մը ետեւէն երեւան ելաւ Հրանտ Սամուէլ եւ քաջանայապետի մը լրջութեամբ ըսաւ, ցոյց տալով ձեռքին մէջ ամուր բռնած գիրք մը.

— Ի՞նչ նիւթեր կան այս հին գիրքերուն մէջ։ Մեր երանելի խմբագիրները ի զուր գլուխ կը փորեն աջին ձախին՝ ձեռագիր մուրալու համար մեր գրոց - բրոցներէն։ Ի՞նչ հարկ, կը բաւէ պրպտել հին գիրքերը, գտնել եւ թարգմանել վկայութիւններ մեր ժողովուրդին մասին, նամրորդական տպաւորութիւններ մեր դժբախտ երկրէն, ծանօթութիւններ մեր հին բարքերէն եւ աւանդութիւններէն :

Ցետոյ սկսանք խօսիլ մեր խմբագրական կեանքին մասին, (առանց մոռնալու ... սոխը, զոր, չեմ գիտեր, իբրեւ մազո՞թ թէ իբրեւ մտքի պխորժարեր, Հրանտ Սամուէլ կը պահէր իր դարակին մէկ անկիւնը, ի մեծ զաւ ինծի, ոչ թէ անոր համար որ կը յիշեցնէր մեծ հօրս սենեակին ձեղունէն կախուած մեծ պահքի օրերու պատանացայտ խոշոր սոխը, հօթը փնտուրով զարդարեալ,— խուլուճիկ անուանեալ,— այլ անոր համար որ լացնող հոտ մը ունի)։ Այդ առթիւ, համաձայն գտնուեցանք երկուքս, որ մեր խմբագիրներէն շատերը կը նմանին marchand d'habitsներու,— Զարեան առանք կ'անուանէ «ոտքով խմբագիր», որովհետեւ առանց գործն է երթալ եւ ծեծել յօդուածագիրներուն դուռը։ Ընդհակառակն խմբագիրը cul-de-jatte մըն է,— պէտք է նստի եւ աշխատի :

Ջի բաւեր մըրառը ձեռքը՝ թերթերը կտրել եւ գրաշարին տալ, ձեռագիրը փոստէն առնել եւ մեքենային յանձնել։ Պէտք է քրտինք դնել թերթին մէջ :

Ի՞նչ նիւթեր կան, որոնք մոռացութեան կը տրուին, ու կը հրատարակուին յօդուածներ, որոնց թուրքը կուտայ լաքլաքիյաթ անունը։ Ահա թէ ինչո՞ւ սրճարան դարձած են բազմաթիւ թերթեր,— դիւրին խօսակցութեան մը ներսէներուն ձեւով յօդուածներ կը գրուին, առանց տքնութեան եւ չարչարանքի՝ գաղափարներ կ'արծարծուին, վերջապէս ուսումնասիրութիւններ կը պատրաստուին ոտքի վրայ, եւ տակաւին կը հրամցուին գրութիւններ, որոնցմէ գիրքի հոտ չի գար, (ըսել կ'ուզեմ՝ պրպտումներու ոգին կը պակսի) :

Ահա թէ ինչո՞ւ մեր օրաթերթերը կամ պարբերաթերթերը այնքան պարապ են որ վազուան քննադատը պիտի չխնայէ՝ երէ կարծէ թէ անոնք խմբագրուած են առանց ... խմբագրի :

Եւ սակայն նիւթը չէ որ կը պակսի։ Այլ միայն աշխատանքը կամ յոգնութիւնը :

Երեւակայեցէ՛ք, Հրանտ Սամուէլ առջեւս բացեց տասնեակ մը գիրք, որոնք Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին մասին կը խօսին։ Իսկ մենք յուր յուր չունինք հեղինակներէն։ Աչքի օր Հայկէշեանը եկաւ խմբագրատուն՝ պայուսակը լեցուցած կաշեպատ հին գիրքերով, որոնք մեծի հօր ունէին եւ Հայոց մասին կը խօսէին։

Ո՞վ պիտի ծանօթացնէ մեզի այս գիրքերը եւ անոնց բովանդակած արժէքաւոր վկայութիւնները։

(Ներողութիւն, Մուսա եկաւ, քիչ մը կ'ուզէի երկնցնել, բայց Արամն ալ եկաւ, «Օրը Օրին»ին սանթիմները ձեռքը։ Ա՜խ, այս Արամը, օր մը «Օրը Օրին»ի մէջ կ'անցընեմ՝ կը նախշցնեմ ձեզի։ Առ այժմ հնազանդինք իր հրամանին.— «Արագ գաւ, մնացեալը յաջորդով, եւ առ այժմ՝ վերջակէտ մը դիր հոս»։ Դրի։

ԱՐԱՁ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԿՈՎԿԱՍԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Իրազեկ աղբիւրէ մը կը հաղորդեն հետեւեալ տեղեկութիւնները, դեկտեմբեր 14 թուականով.—

Միանգամայն ստոյգ աղբիւրներից տեղեկացայ, որ սահմանամերձ Բաշ Նորաշէնի, Շահթախտի, Նախիջեւանի, Ջուլֆայի (ռուսական), Օրդուբադի, Օխչի ձորի, Զանգիլանի, Խանլըղի, Ջիբրայիլի ու Կարեագինի եւ ոչ մի թաթարական գիւղ բնաւ չի տեղահանուած եւ ոչ մի քիլոմեթր տարածութեամբ դէպի թիկունք չի տարուած։ Ուրեմն Արաքսի ափերով տեղահանութիւն՝ Նախիջեւան-Շարուրի, Մեղրի Ղափանի եւ Զանգեզուր Ղարաբաղի շրջաններում ցայսօր չի եղել։ Ճիշդ է սակայն, որ թաթար հայկական զօրամասերը այդ շրջաններից տեղափոխուած են եւ սահմանապահ կարմիր բանակայինները զուտ Ռուսեր են, պահակներն էլ ուժեղացուած են։

1937 հոկտ. նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում տեղի են ունեցել մաքրագործումներ խորհրդային բովանդակ երկրում, նմանապէս Հայաստանում, Վրաստանում եւ Ադրբէջանում, լայն չափերով։ Ձերբակալուածների մեծ մասը տասնամեայ բանտարկութեան էենթարկուած՝ տաժանակիր «շինարարական» աշխատանքի լծուելու հարկադրանքով։ Այդպիսիները գրեթէ «կորած» մարդիկ են, քանի որ տասնամեայ տաժանակրութեան տոկալուց յետոյ (եթէ հրաշքով կարողանան) դարձեալ ազատ չեն թողնուելու ...

Մաքրագործումների ենթարկուեցան այդ երեք երկրներում տակաւին ապրող բուրժուական, հոգեւորական, սպայական, խանբէկական, իշխանական, մելիքական, մենշեւիկ, դաշնակ, մուսաւաթ, էս - էրական տարրերը, ապա եւ բոլոր «վնասարարները», Տրոցկիստ բուխարինական եւայլ թեքումների համայնավարները՝ առանց ազգի եւ սեռի խտրութեան :

Ձերբակալուածներից հարիւրաւորները գնդակահարուեցան, սակայն յայտարարեցին շատ քիչերի մասին...

Գողութիւնները, աւազակութիւնները, մարդասպանութիւնները վերջ չունեն Բագւում, Թիֆլիսում եւ Երեւանում։ Խորհրդային բանտերում գերիշխում են եւ անհարեկման ենթարկում բանտարկեալներին՝ արհեստով գողերը եւ գրպանահատները...

Հայաստանում նահատակ Խանջեանի կնոջը հարկադրեցին ստորագրելու այն յայտարարութիւնը, ըստ որուն Խանջեանը «դաւաճանեց խորհրդային կարգերին», սակայն մի քանի ժամանակից յետոյ, նրան (Խանջեանի հրեայ կնոջը, յայտնի Կիրովի քենոջ) ուղարկեցին Մոսկուա եւ անյայտացրին ...

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ ՄԸ ԵՒ ԻՐ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Լուսանկարչութիւնը իր գոյութեան հարիւրամէկերորդ տարին թեւակոխեց այս տարի, 1939։

Այս առթիւ պանծացնելու համար երկու հնարիչներու՝ Նիսէֆոր Նիէփսի եւ Տակէրի փառքը, չքեղ ցոյց մը սարքուած էր Շաբաթ օր, Յունուար 7ին, Սորպոնի հոյակապ կամարներուն տակ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին։

Այս ցոյցը նոյն պահուն կը կատարուէր, աշխարհի բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդներու կողմէ.

Կազմակերպուած Լուսանկարչութեան եւ Շարժանկարի Ֆրանսական Ընկերութեան կողմէ, այս փայլուն տօնակատարութիւնը դրուած էր երեք Ակադեմիաներու՝ գեղարուեստի, գիտութեանց եւ Ֆրանսական Կաճառի հովանաւորութեան տակ, զոր կը ներկայացնէին երեք յայտնի ակադեմականներ, M. Hourticq, Զօրավար Perrier եւ M. Paul Valéry: Ասոնք, յաջորդելով M. Armand de Gramontի — Ինսթիթիւի անդամ եւ նախագահ Լուսանկարչութեան եւ Շարժանկարի Ֆրանսական Ընկերութեան — եւ M. Georges Pottonniéeի — Նախագահ լուսանկարչութեան հարիւրամեակի կոմիտէի — յաջորդաբար խօսք առին փառաբանելու ու պանծացնելու համար, զուտ Ֆրանսական այս գիւտին արժէքը, դերը, յարաբերութիւնները ու մատուցած անգնահատելի ծառայութիւնները, կեանքի զանազան երեւոյթներուն՝ ու մասնաւորաբար գիտութեանց, արուեստներու, կենցաղական ու մամուլի բոլոր ասպարէզներուն մէջ։

1839 Յունուար 7ին էր, որ առաջին անգամ, հանդիսաւոր նիստի մը ընթացքին, Ֆրանսայի Գիտական Կաճառը՝ ու անոր միջոցաւ ամբողջ մարդկութիւնը, մեծանուն գիտնական Արակոյի բերնով կը տեղեկանային լուսանկարչութեան գիւտին։

Եւ սակայն, բուն գիւտին եւ առաջին փորձերու ու յաջողութիւններու թուականը գտնելու համար, տասներեք տարի ետ պէտք է երթալ։ Հնարումի առաջին փառքը կը վերաբերի Շալօն սիւր Սօնէն հանճարեղ Ֆրանսացիի մը՝ Նիսէֆոր Նիէփսի, որուն մահուան հարիւրամեակը տօնուեցաւ 1933ին, իր ծննդավայրին մէջ։ Նիէփս, քանի մը տարուան արկածալի կեանքէ ու ճամբորդութենէ վերջ, 1810ին վերջնականապէս կը հաստատուի Շալօնի իր հայրենական բնակարանին մէջ, ուր տան կողքին կը հիմնէ նաեւ գիտական աշխատանոց մը. Գիշեր ցերեկ հոն փակուած ու մեծ գաղտնապահութեամբ, իր եղբօր հետ կը ձեռնարկէ կարգ մը մեքենական գիւտերու փնտռտուքին, որոնք սպասուած յաջողութիւնը չեն տար։

Այդ տեններն է որ յանկարծական գաղափար մը կը յղանայ, — գտնել միջոց մը որեւէ իրական պատկեր վերարտադրելու, առանց գծելու սովորական մեթոտներուն դիմելու։ Մինչ այդ՝ կը սկսի հիմնովին ուսումնասիրել քիմիական գիտութիւնը եւ զանազան տարրերու ու նիւթերու յատկութիւնները, որոնք կարելի է օգտագործել իր գաղափարին իրականացման համար։

1822ին վերջապէս, յամառ փնտռտուքներէ ու փորձերէ վերջ, կը յաջողի նախնական յաջողութիւն մը ձեռք բերել: Եւ սակայն, այդ օրերուն, ութը երկար ժամեր անհրաժեշտ էին, արեւի լուսաւոր ճառագայթներուն տակ, պատկերի մը վերարտադրութիւնը ստանալու համար: Անհրաժեշտ էին, ուրեմն նոր որոնումներ ու փորձեր. Լուսանկարչական իր գործիքին վրայ, այս մասնագիտութեամբ բարենորոգումներ կատարել տալու նպատակով, 1826ին, Փարիզ կը ղրկէ իր ազգականներէն մին, chambre noireի շինութեանց մասնագէտ տան մը։

Հակառակ Նիէփսի խիստ գաղտնապահութեան, այս շփումին հետեւանքով, լուրը կ'իմացուի, հասնելով մինչեւ այդ օրերուն անուանի նկարիչի մը՝ Տակէրի ականջը: Այս վերջինը՝ հրապարակի վրայ ճանչցուած արդէն իր նշանաւոր dioramaներով՝ — պատկերներու շարք մը զոր լոյսի խաղերու տակ կը ցուցադրէր հանրային վայրերու մէջ — եւ ուզելով նմանութեան եզրեր կամ կապեր գտնել իր dioramaներուն եւ ծանուցուած գիւտին միջեւ, փորձեց ամէն գինով Նիէփսի հետքը գտնել: Ու գործակցութիւն մը առաջարկեց, 1828ին: Երկար վարանումներէ վերջ, Նիէփս համաձայնեցաւ ընկերութիւն մը կազմել Տակէրի հետ, յուսալով այսպէս նիւթական օժանդակութիւն մը ձեռք բերել, իրենց փնտռտուքները առաջ տանելու համար: Դժբախտաբար, հինգ տարի վերջ, 1833 Յուլիսին, Նիսէֆոր Նիէփս կը մեռնէր, նիւթապէս կործանած եւ թշուառ վիճակի մէջ, առանց իր ստեղծագործութեան յաղթանակին ու փառքին արժանանալու։

Տակէր, ծանօթ այլեւս գիւտին գաղտնիքներուն, բոլորովին կը նուիրուի այս զմայլելի գիւտին կատարելագործման: Ու քիմիական նոր բաղադրութիւններու եւ զանազան բարեփոխումներու շնորհիւ, կը յաջողի լուսանկարելու համար անհրաժեշտ ժամանակը վերածել մէկ քառորդ ժամուան, միշտ բաց արեւին տակ անշուշտ: Համեմատաբար իր այս հրաշալի յառաջդիմութեան վրայ, այլեւս ժամանակը եկած կը համարէ իր տքնաջան աշխատանքներուն պտուղը վայելելու:

X

Տակէր, ծանրաբեռնուած իր գիւտին վերաբերեալ բոլոր վաւերաթուղթերով, կը ներկայանայ յայտնի գիտնական Արակոյի, անդամ Ֆրանսական Գիտութեանց Ակադեմիային, որ չափազանց կը խանդավառուի անով. Իր խանդավառութիւնը հոգեկան ցնծութեան կը փոխուի, երբ կը նախատեսէ այն հսկայ յեղաշրջումը զոր պիտի կատարէր լուսանկարչութիւնը կեանքի բոլոր ասպարէզներուն մէջ: Իր այս տրամադրութեան մէջ է որ, ինչպէս ըսինք, 1839 Յունուար 7-ին հանդիսաւոր կերպով ի լուր աշխարհի կը ծանօթացնէ գիւտը: Ու ահա, դրամագլուխի ու գործնական ոգիի տէր օտար ձեռնարկուներ, մասնաւորաբար Անգլիացիներ կը խուժեն Փարիզ, կարեւոր գումարներու փոխարէն ծախու առնելու համար հեղինակի իրաւունքը: Սակայն գիտնական Արակոյի մէջ միաժամանակ կը խլրտի հայրենասիրական զգացումը: Ինք կը բաղձայ որ այդ հեղինակի իրաւունքը ծախու առնուի Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ ու զայն մարդկութեան սեփականութիւնը դարձնելու փառքն ու պատիւը վերաբերի Ֆրանսական ազգին։

Արակոյի ջանքերը յաջողութեամբ կը պսակուին ու կառավարութիւնը կենսաթոշակ մը յատկացնելով Տակէրի (6000 Ֆր.) եւ Նիէփսի որդւոյն՝ Իզիտորի (4000 Ֆր.), կը տիրանայ լուսանկարչութեան գիւտին: 1839 Օգոստոս 19ին, Ֆրանսական կառավարութիւնը, հրապարակային հանդիսաւոր հաւաքոյթի մը մէջ, Տակէրի հանճարը փառաբանելէ զատ, ինքնաբերաբար ու առանց պայմանի, հանրութեան սեփականութիւնը կը դարձնէ գիւտը:

Մարդկութիւնը կ'օժտուի այսպէսով զմայլելի ու նոր զէնքով մը՝ որ կեանքի բոլոր երեւոյթներուն զարգացման պիտի բերէր իր թանկագին օժանդակութիւնը, անհամար ծառայութիւններ մատուցանելով ամէն ասպարէզներու մէջ։

Իսկ թէ ինչ եղած է իր ծագումէն մինչեւ այսօր, հարիւր տարուան մէջ կտրած ճամբան, նախնական daguerrotypeներէն մինչեւ ներկայ արուեստի գլուխ գործոց կենդանագիրները, կը բաւէ աչքի առջեւ բերել այն բոլոր երեւոյթները որոնք կապուած են լուսանկարչական գիւտին եւ որոնք առաւելական զարգացման ենթարկուելով եկած հասած են մինչեւ մեզի։

Մէկ կողմէ մեքենական կատարելութիւններ՝ Լեյքայ, ծանր ու անգործնական լուսանկարչական գործիքներու փոխարէն մանրաչէն գրպանի հիանալի մեքենաները, իրենց զօրաւոր ու լուսեղէն ոսպնեակներով, միւս կողմէ արտակարգօրէն զգայուն ապակիներու ու թուղթերու պատրաստութիւնը, աւելի քան մէկ ուկէս միլիոներորդ անգամ կրճատած են այն ժամանակի տեւողութիւնը որ անհրաժեշտ էր լուսանկար մը առնելու համար, սկզբնական շրջանին.

Ու այսօր, կարելի չէ գտնել կեանքի մէջ ոեւէ երեւոյթ, գիշերուան մթնշաղին մէջ ըլլայ թէ արեւի լուսեղէն ճաճանչներուն տակ, զոր կարելի չըլլայ հարազատօրէն արձանագրել ու յաւիտենականութեան ժառանգ ձգել: Ժամական 5-600 քիլոմեթր խելացնոր արագութեամբ սուրացող սաւառնակներ, նոյնքան արագ գործողութեամբ կարելի է պատկերացնել զգայուն ապակիին կամ ժապաւէնին վրայ:

Լուսանկարչութեան մէկ ուրիշ զմայլելի ծնունդն է նաեւ շարժանկարը, նոյնպէս Ֆրանսական գիւտ, Լիւմիէր եղբայրներէն, գլխաւորաբար Լուի Լիւմիէրի: Աւելորդ է շեշտել թէ շարժանկարը այսօր որքան ծաւալուն ու ընդարձակ զարգացում մը ստացած է դառնալով աշխարհի մեծագոյն ճարտարարուեստներէն մին: Շնորհիւ անոր գեղարուեստի ու գիտութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ, հեռաւոր աշխարհներու քաղաքակիրթ կամ վայրի մարդոց ու անասուններու, կիզիչ անապատներու, բարձրաբերձ լեռներու եւ բեւեռային սառնամանիքներու, տասնեակ հազարաւոր մեթր օդի բարձրագոյն շերտերու թէ անդնդախոր ծովերու տակ ոչ մէկ գաղտնիք մնացած է ուր մարդկային խուզարկու աչքը հասած չըլլայ։

Համաստեղութեանց մէջ, մոլորակային դրութիւններ, անտեսանելի աստղեր կամ լուսնի ու արեւի մակերեւոյթին կազմութիւնները իրենց անհամեմատ կերպով խոշորցուած վիճակին մէջ եւ կարելի մանրամասնութիւններով, անծանօթ երեւոյթներ չեն այլեւս մարդկութեան համար, շնորհիւ լուսանկարչութեան եւ շարժանկարին ընձեռած միջոցներուն։

Հապա գիտական, մանրէաբանական, բժշկական ու անհունօրէն փոքր սարմիններու աշխարհին մէջ անոնց կատարած նուաճումները, յեղաշրջումներն ու մատուցած ծառայութիւնները որոնք անհաշուելի ու անգնահատելի են։

Միւս կողմէ, մարդկային հիւանդութիւններու ախտաճանաչութեան, ոսկրաբեկութեանց ու այլ կարգի ներքին պատահարներու առթիւ ճառագայթաձգ (radiographie) լուսանկարներու դերը նախախնամական է:

Լուսանկարչութեան գիւտին կապուած Ֆրանսական այս երկու փառքերուն վրայ, վերջին տասնամեակի ընթացքին պիտի աւելնար հատ մը եւս, յանձին Էտուար Պէլէնի որ պիտի հնարէր հեռալուսանկարումը, belinographie: Անոր կիրարկումը գործնական կեանքի մաս կը կազմէ արդէն 1924էն ի վեր: Այս գիւտով հեռաւորութիւնները կը ջնջուին, տասնեակ հազարաւոր քիլոմեթր հեռաւորութեանց վրայ պատահած երեւոյթներու պատկերը կարելի կ'ըլլայ ստանալ, հերցեան ալիքներու շնորհիւ, մէկ երկու ժամ յետոյ:

Անոր ուրիշ մէկ հրաշալի արդիւնքը եւս՝ հեռադիտումը (télévision), որ հեռաւոր աշխարհներու երկու խօսակիցները փոխադարձաբար իրարու տեսանելի կը դարձնէ:

Սորպոնի փառաշուք տօնակատարութեան բոլոր ճառախօսները՝ որոնց վերջինը եղաւ կրթական նախարարը, ի վեր հանեցին լուսանկարչութեան այս մասնայատկութիւնները, անգամ մը եւս պանծացնելով Ֆրանսական հանճարեղ միտքը:

Գ. ՃՈԼՈԼԵԱՆ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ՀԵՐՈՍ ՄԸ՝ Ս. Գ ՃԷՊԷՃԻ

Ժողովրդականացած անուն մը չէ Ճէպէճին:

Մեր նոր սերունդը երկրի մէջ եւ արտասահման հազիւ թէ լսած է Ճէպէճի հերոսին անունն ու համբաւը, քաջութիւնն ու անվեհեր խոյանքը Թրքական զօրքին դէմ:

Ճէպէճին մէկն է մեր դիւցազնամարտի տիտաններէն եւ իր անունը յիշելով, հարկադրաբար կը յիշենք Երզնկայի գոյամարտը, Հաճընի դիւցազնութիւնը:

Հրամանատար եւ ռազմիկ, հաւատաւոր ու համեստ մարտիկ հայ ազատագրութեան պայքարին բոլոր ճակատներուն վրայ:

Անծանօթ անուն մը եւ անծանօթ գերեզման մը Հաճընի աւերներուն վրայ:

Մեր յեղափոխական պատմութեան մէջ քիչ չեն Ճէպէճիները, որոնց աճիւնը ցրուած հովերէն ու փոթորիկներէն կը մնայ անթաղ եւ անհետ։

1918ի Յունուարին հայկական զօրամասերը Կարինի ճակատէն երկու թեւերով Երզնկա-Բաբերդ կը նահանջէին, չկրնալով այլեւս դիմադրել Վէհիպ փաշային, անոր գործակցող աւազակախումբերուն:

Ճէպէճին այդ շրջանին Երզնկա էր անմահն Մուրատի մօտ եւ անոր մտերիմ գործակիցներէն մին, անոր մարտական ճիգերուն գերակատար Կայծակ Առաքելի, Խորոխոնցի Նշանի, Յովնանի, Քէմախցի Գալուստի կողքին:

Երզնկայէն նահանջող մեր ուժերը եկած կեդրոնացած էին Եէնի Քէօյի մէջ, Մամախաթուն - Խան կայաններուն մէջտեղը:

Եէնի Քէօյ ռազմական նշանակութենէ զուրկ գիւղ մըն էր, գլխաւոր խճուղիէն 1500 քայլ ներս ինկած զուտ Թրքական գիւղ մը ուր Ռուսերը ահագին քանակութեամբ պարէն ու ռազմամթերք ամբարած էին եւ ուր կը վերջանար Կարին - Երզնկա երկնցող երկաթուղին, շինուած Ռուսերու կողմէ:

Հազիւ 100 տնուոր Թրքական այս գիւղը, ինկած ձորամէջի մը գիրկը, զմայլելի բնութեամբ եւ փոքրիկ առուակով մը, ամայի դարձած էր Ռուսերու օրով: Բնիկները նահանջած էին Թրքական բանակին հետ, ռուսական ճնշումին տակ:

Մուրատի կարգադրութեամբ մօտ 500 հոգի մտանք գիւղը, գլխաւոր խճուղիին վրայ պահակախումբ մը ձգելով որ հսկէին Թրքական յառաջացման եւ քրտական ձիաւորներու շարժման վրայ.

Առաջին օրը, բոլոր պահեստները բացուեցան, ո՛չ միայն զօրքը կերակրելու, անոր բազմատեսակ պէտքերը գոհացնելու, այլ եւ հայթայթելու համար մեզ ընկերացող եւ մեզմէ անբաժան տարագիրները: Անկարելի էր սպառել եւ փճացնել: Բայց պէտք էր այրել, մրկել, ոչնչացնել թշնամիին չձգելու համար, նկատի ունենալով որ մենք Եէնի Քէօյի մէջ հազիւ երկու երեք օր կրնայինք մնալ եւ յետոյ վերին հրամանատարութեան կարգադրութեամբ պէտք էր Խանի առջեւ միանալով Բաբերդէն եկող մեր զօրամասերուն դիրք բռնէինք թշնամիին դէմ.

Լաւ մը հանգստացանք գիւղին լաւագոյն տուներուն մէջ, տաք երդիկներու տակ եւ կուշտ փորով:

Մէկ օրուան հանգիստն անգամ աստուածային շնորհ էր մեզի համար:

Երկրորդ առտուն Մուրատ սովորականին նման լուսաբացին ոտքի կեցած, շուրջը հաւաքած իր գործակիցներն ու տղերքը, կարգադրութիւններ կ'ընէր, երբ լուր եկաւ թէ, մեր պահակները գիւղի մուտքին մօտ քնացած ըլլալով, Թրքական հետախուզող ձիաւորները դէպի գիւղ կը յառաջանան, եւ արդէն մօտեցած են գիւղին եւ շղթայ կը կապեն.

Ամբողջ գիւղը արթնցած էր, — ի զէ՛ն, ի զէ՛ն: Զօրքերը դուրս թռան իրենց բնակարաններէն, պատրաստ դիմադրելու, երբ Մուրատ Ճէպէճիին դառնալով կը հրամայէր.

— Ճէպէճի, նստէ ձիդ, առ ձիաւորներէդ տասնեակ մը եւ սլացիր։

Հազիւ րոպէ մը անցած, Ճէպէճի իր կարմիր նժոյգին վրայ, կայծակի արագութեամբ կը սուրար: Ձիաւորները ճիգեր կ'ընէին իրեն հասնելու։

Մուրատ մնացեալ զօրքին հրամայեց շղթայ կապած յառաջանալ դէպի գլխաւոր խճուղին եւ եթէ Թրքական հետախուզողները կռուի բռնուին մեր ձիաւորներուն հետ, օգնութեան փութալ անոնց:

Թուրքերը անակնկալի եկան: Պահակներուն պարտազանցութիւնը վերագրեցին դիտումնաւոր ռազմագիտական նպատակներու, եւ սկսան փախչիլ ահաբեկուած:

Մեր ձիաւորները Ճէպէճիի առաջնորդութեամբ հետապնդեցին եւ անոնց դիրքերուն առջեւ սկսան կոտորել Թուրքերու նահանջող խումբ[...]

Քիչ յետոյ այլեւս հետադիտակներ[...]րան մը չէին ցուցներ:

Թուրքերը նոր օգնական ուժեր ստանալով, դիրք բռներ էին Սէլիմ[...] առջեւ:

Բայց ի զուր, Ճէպէճիի նման քա[ջի] մը հետ գործ ունէին: Ճէպէճին [...] սլանար դէպի թշնամի դիրքերը, [ան]վախ ու անվհատ:

Հազիւ լրաբերը հասած, Մուրատ տասնեակ մը ձիաւորներով անմա[...]րեց օգնութեան հասնիլ Յովնանին, Նշանին, Գալուստին ընկերացած:

Մեր զարմանքը մեծ եղաւ, երբ մ[...] դիմաւորեց Ճէպէճին, առջեւէն ձգ[ած] կարգ մը զինաթափ գերիներ, ո[...] վիրաւոր հազիւ շարժելու, քալելու կարող, ինքը յաղթական իր ձիոյն վրայ, ժպիտը երեսին, թաւ պեխերը ոլորած, մորթէ սեւ գլխարկը մէկ կողմին ծռած:

Մուրատ մօտեցաւ Ճէպէճիին, [համ]բուրեց ճակատէն եւ թելադրեց վիրաւորները թողուլ ճամբուն վրայ, [զին]ուորները առաջնորդել գիւղ անհրաժեշտ զինուորական տեղեկութիւնները քաղելու համար:

Գերիները բոլորն ալ երեխաներու նման կ'արտասուէին, թէեւ իրենց [...]տիները լեցուցած էին կարմիր ոսկիներով եւ կարծես խրատուած կը կ[րկ]նէին — մենք Հայ չենք սպաննած, մենք գէշութիւն չենք ըրած Հայերուն:

Գերիներէն մէկը իբրեւ թէ Սուր[...]ցի եւ քրիստոնեայ սկսեց հաճելի ըլլալու համար սուտ ու սուտ տեղեկութիւններ տալ Թրքական ուժերու մասին:

Որոշուեցաւ այս վերջինը լաւ պահակներու տակ պահել եւ տանիլ մինչեւ Կարին:

Կէս գիշերին լսեցինք որ այս [...] ասորիացին փորձած էր խաբել [պա]հակները եւ փախչիլ:

Ճէպէճին պատուհասեց անօրինակ[...]

Ճէպէճին պայքարի եւ զոհողութեան խառնուած հայկական նահանջ[ը] մինչեւ Երեւան ապրելէ վերջ, իր [ըն]կերներով, լեցուն գրկանքով ու յուսախաբութիւններով, Զինադադարին անցաւ Պոլիս եւ անկէ ալ Կիլիկիա Յովնանին, Արմաղանին եւ կարգ [մը] հին ընկեր մարտիկներու միացած:

Կեսարացի այս մեծ մարտիկը անկախ ու քաջասիրտ նկարագիր[ով] այս անգամ գնաց դիմաւորել քեմալական ուժերը Հաճընի մօտ.

Հաճընի գոյամարտը իր գործն [է] իր անմահութիւնը.

Պաշարուած ու կտրուած աշխարհէն ու հաղորդակցութեան միջոցներէն, քանի մը հարիւր կտրիճներով օժտուած մարտական ձիրքերով, ամիս շարունակ դիմադրեց [...]կոծման ու յարձակման, յաղթեց [...] թուճայի մասնեց թշնամին, եւ վերջապէս ամէն յոյս, ամէն ապաստ[ան] ամէն փրկարար միջոց կորսնցուցած, ռազմամթերքը սպառած, գրեթէ [...] վահար, ինքը մնաց պաշտպան [...]տիէն ներս, պատնէշին վրայ, հրա[...]

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՅՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

Ջրիկ, ջրիկ դու մի մշայ,
Ես իմ մշալու,
Հէմ մշալու, հէմ երթալու:

Աստղիկ, Աստղիկ, դու մի ցոլայ
Ես իմ ցոլացու,
Հէմ ցոլալու, հէմ երթալու:

Այս երգերը լրանալէ վերջ, հարսը հագուած պատրաստուած կ'ըլլայ: Վերջին պահուն, երբ ալ քօղը երեսին կը քաշեն, ծաղկոցի աղջիկներ եւ բոլոր զինք շրջապատողներ կը պոռան. -- Աստուած շնորհաւոր արասցէ:

Մանկապէս այն կինը որ հարսը հագուեցուցած ու գլուխը կապած է, կը մերժէ յանձնել հարսը: Կնքահայրը յառաջ կը նետուի.— Ի՞նչ կը պահանջէք, կը հարցնէ.

— Գլխու կապելէն, կը պատասխանէ հարսը հագցնող կինը, ու կնքահայրը կը վճարէ, ու հարսը կը յանձնուի հարսնածին.

Երբ դրան առջեւ կուգան, ուրիշ մը դուռը ամուր բռնած է: Աս ալ դրան բռնելէն կը պահանջէ: Անոր ալ կնքահայրը կը վճարէ:

Երբ դուրս կ'ելլեն, ուրիշ մը, հարսի հեծած ձիու սանձէն կը բռնէ, եւ իր բաժինը կը պահանջէ:

Ալ այս տալիքներէն վերջ, հարսնածը ազատ է իր ճամբան շարունակելու:

Նախապէս ըսած էի որ, հարսնածի երիտասարդները կը փորձեն հարսէն պարգ մը թռցնել: Եթէ հարսէն բան մը չկրցան ձեռք բերել, կերուխումի սեղանէն դգալ, պնակ եւն. կը վերցնեն գաղտնապէս եւ երբ հարսը տունէն ու տնէն դուրս ելան, այդ առարկաները ձեռք առած, կը սկսին կաքաւել, ճկել ու պարզել, վաւշան խաղալ: Ըսել կ'ուզեն որ, հարսը տարին, անոր հետ ալ հարսի հպատակութիւնը:

Փեսայի պարագաները անհամբեր կը սպասեն հարսին եւ հարսնածի գալուն:

Երբ հարսնածը կ'երեւայ, կէս ժամուան ճամբայ, հարսին ու հարսնածին դիմաւորելու կ'երթան, խումբ մը հարսներ ու աղջիկներ:

Ափսէներու վրայ բոցուցած, հաւի ու գառնուկի խորովածներ, գաթա, հալվա, զանազան չոր միրգեր, խնձոր ու նուռ, եւ ատոնց հետ առատ գինի, բօժի գինի, քաղցրահամ գինի, վաղհաս խաղողի գինի: Հարսնածը ճամբու կէսէն կը սկսի ուտել խմել, եւ բոլորովին լուլիկ դարձած կը մտնեն գիւղ:

Եթէ արեւը մարը մտած է, հարսը կնքահօր տունը կ'իջնէ իբրեւ հիւր: Որովհետեւ, արեւը մարը մտնալէ վերջ, անյարմար կը նկատուէր պսակի արարողութիւն կատարել:

Եթէ օրը տարաժամ չէ, հարսը ուղղակի եկեղեցին կ'առաջնորդեն: Անոր ճամբուն վրայ կը սպասեն փեսան իր 12 մանուկներով, ու ուրիշ նետուորդներով:

Փեսան իր ձիուն վրայ հեծած, հարսին առջեւէն կ'իջնայ: Այստեղ կնքամայրը կը միացնէ հարսն ու փեսան, փեսայի ձիուն պոչէն հարսի ձիուն սանձը միացնելով:

Այստեղ մեծ զգուշութիւն կը կատարեն, որպէսզի փեսայի եւ հարսի մէջէն ոչ ոք չանցնի, այլապէս հետեւանքը դէշ կ'ըլլայ հարսին եւ փեսայի ապագային համար:

Թափոր մը շրջապատած հարսն ու փեսան, կը յառաջանան դէպի եկեղեցի:

Հոս փեսայի մօտիկ ազգականներ, աւելի տարիքը առածներ, զանազան կատակներով ձեւափոխուած, վրանին զանազան ներկերով, հարս ու փեսային առջեւ ինկած խաղեր կ'ընէին, հանդէսին աւելի փայլ տալով:

Կը հասնին եկեղեցին: Փեսան եւ հարսը կ'երթան սեղանի առջեւ: Տէր հայրը կը կատարէ անոնց պսակի արարողութիւնը:

Դուրսը եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ, հարսնածի երիտասարդներ, խմած հարբած, անոնց միացած ուրիշներ, հարսն ու աղջիկ կը փայլին իրենց զարդերով, մանաւանդ իրենց գեղջկական անարատ արիւնով:

Պարը սկսած է: Երիտասարդական արիւնը կ'եռայ: Հոգ չէ թէ ցուրտը իր գագաթնակէտին հասած, թուքը օդի մէջ կը սառի, բայց պարողներու ոտքերու տակ խառնուած ձիւնը ջուր է դարձեր: Կը խաղան զանազան պարեր: Ժամանակի ազուցեան համար միշտ փոխելով պարի եղանակները:

Հոս կը զատեն հարսներն ու աղջիկները եւ երիտասարդներ կարգի բաժնուած կը սկսին նարդուշտայ:

Այս տեսակ մը խաղ է, ուր զանազան ճկումներով իրար կուգան, այդ սարսափելի ցուրտին, իրարու ձեռքեր հարուածելու, մէկը միւսի ձեռքէն արիւն ցայտեցնելու աստիճան:

Ահա կը լրանայ պսակի արարողութիւնը եւ հարսն ու փեսան դուրս կուգան, կը հեծնեն իրենց ձիերը ու կնքամայրը կը հսկէ իրեն յանձնուած կարգապահութեան:

Երգեցիկ խումբ մը, հարս ու փեսային առջեւ անցած, «Առաւօտ լուսոյ» կ'երգեն ու այդ երգով կը յառաջանան տուն:

Տան դրան առջեւ հասած տանն, թագւորի քոյրը կամ մօտիկ ազգական կին մը մաղի մէջ լեցուցած չոր միրգեր, չամիչ, կթոն, փշատ, տանձի չիր, ընկոյզ եւ յունապ, բոխինչ, եւն. տեսակներ, տան ցուիցքին վրայ ելած կը ցփնէ հարս ու փեսայի գլխուն:

Երբ փեսան ու հարսը բակը կը մտնեն, մանուկ երգող մը իրենց ճամբան կը կտրէ եւ հետեւեալ երգը կ'երգէ —

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Տախտիդ ծաղիկ եմ բերի:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Դուշմըթի փուշ եմ բերի:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Ջեռէիդ փէժկիր եմ բերի:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Տախտիդ ալող եմ բերի:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Ջանի տանող եմ բերեր:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Հակաճառող եմ բերի:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Պապուդ էֆըող եմ բերի:

Հարսի կեսուր դուրս յելի,
Մազերդ ցիպող եմ բերեր:

Հարսի կեսուր, Բարէ մուր:

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(9)

(Շար.)

Բեռլին Գարապէքիր եւ «Հայերը»

Պոլսոյ նոյեմբեր երեսուն-եան գօր. Քեազըմ Գարապէքիր «Ընդհ. պատերազմին ի՞նչու մտանք» անունով գիրք մը հրատարակած է։ Իր այս գիրքին մէջ, զօրավարը ան-խուսափելի ցանելով հանդերձ Թուրքիոյ Երրեակ Զինակցութեան յարուքէ, կ'ըսէ որ ծանօթ էին Ցարական մը, Իթթիհատի եւ Բիւզանդական Թուրքիոյ նեղուցներուն եւ Իսթանպուլի մասին ունեցած գաղտնի բաղ-ձանքները, գիտել կուտայ թէ Անգ-լիա՝ թէեւ վերջին ժամանակներն ալ գանձած էր, ընդհ. պատերազմի վա-ղորդայնին չէր ուզած յանձնել «Օս-մանեան Ա.» յածանաւը, իսկ Ֆրանսա նոյնպէս ոչ մէկ հաւաստիք տուած կամ նոյնիսկ առաջարկ ըրած էր Ֆը-րանսայէն ճանչցուած ծովային նա-խարար Ճէմալ փաշային որ ընդհ. պա-տերազմի յայտարարութենէն մինչեւ 10 օր առաջ Ֆրանսա կը գտնուէր եւ նոյնիսկ ներկայ եղած էր Ֆրանսայի Միջերկրականեան ստորաբաժանումին»։

Այս պատճառաբանութիւնները թըւելէ վերջ, գիրքին հեղինակը կը քըն-նադատէ զինակցութեան դաշնագրի յօդուածները, որ այնքան աննպաստ էր, մինչեւ իսկ առանց մասնագէտնե-րու կարծիքը առնելու։

Զօր. Քեազըմ Գարապէքիր իր գոր-ծի այս բաժնին մէջ մասնաւորապէս ծանրանալով Ռուսիոյ Թուրքիոյ մա-սին ունեցած բաղձանքներուն վրայ, ի մէջ այլոց կը գրէ.

— «Արդէն Ռուսիա ոչ թէ մարդ-կային նպատակով մը, այլ Օսմանեան հաւաքականութենէն բաժնելով ցա-րական Ռուսիոյ միացնելու համար էր որ Գալքանեան պետութեանց մարմին տալ ջանաց եւ այս նպատակով այդ ազգերը մղեց որ յեղափոխութիւն պատրաստեն եւ պատերազմին։ Բայց, նախապէս Ֆրանսացիները, Անգլիա-ցիները եւ Իտալացիները ու ի վերջոյ ալ Աւստրիացիներն ու Գերմանացի-ները Ռուսիոյ բաղձանքներուն վտանգաւոր բնոյթը տեսնելով, Պերլինի դաշնագրով գործնապէս առաջքը առին այս նպատակին եւ իւրաքանչիւրը սկսան առանձին քաղաքականութիւն հետապնդել Գալքանեան պետութեանց հետ։

Հայկական հարցն ալ այսպէս սկը-սաւ եւ այսպէս շարունակեց իր ըն-թացքը։ Նախապէս Անգլիացիներն է-ին որ բռնեցին Հայերը եւ ուզեցին պատուար պետութիւն (էթա Թամ-

մայնց իր զօրքին պատուել պաշարման գիծը Թշնամիին եւ ազատել իրենց կեանքը։

Եւ խակապէս, մարտիկները մեծ մա-սով ազատեցան, իսկ ինքը հայ ժողո-վուրդին մօտ, անոնց մէջ եւ հոն ալ վիրաւորուած, պատանեցաւ Թշնա-միէն։

Այսպէս հրամանատար եւ հերոս Ճէպէճին ինկաւ պատնէշին վրայ քա-ջաբար, յաղթանակի հողիկան հաճոյ-քը քանի քանի անգամներ վայելելէ, Թշնամիէն անհամար զոհեր խլելէ վերջ։

Հայկական գիւցազնամարտը դեռ չէ վերջացած։ Դեռ Ճէպէճիններու պէտ-քը ունինք։

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Սեպտեմբերի ընթացքին Երեւանի պետ. համալսարանի տնօրէնութիւնը կազմակերպած էր շարք մը դասախօ-սութիւններ, որոնցմէ կը յիշատա-կենք հետաքրքրական նիւթերը.—

Ա. Հարենց՝ Սուսլինեան խօսքին արժանիքները հայ իրականութեան մէջ 1905ի յեղափոխութեան շրջանին։ Փրոֆ. Ա. Տէրտէրեան՝ Նալբանդեա-նի գեղեցկագիտութիւնը։ Գ. Սեւակ՝ Խօսքի մասերու իմացաբանական ուս-մունքը։ Երկրորդ դասախօսութիւն՝ Վրաց. բայցին նկարագիրը։ Ա. Ղարիբ-եանՀայերէն նորբարբառը։ Բնագիտա-քիմիական եւ բուսաբանական, երկ-րաչափական դասախօսութիւններ տը-ուած են Փրոֆ. Ա. Մկրտչեան, Փրոֆ. Անժուր, Ս. Մալուրեան, Փրոֆ. Զ. Խոջամէթեան, Փրոֆ. Ա. Պօղոսեան, Է. Գիւլբէկեան, Ա. Արաքսեան, Օ. Զալթիկեան, Ա. Պետրոսեան։ Իսկ Ղազար Վարդապետեան ներկայացու-ցած է «Անհատին դերը պատմութեան մէջ»։ Զաւէն Գրիգորեան՝ «Արիմի պատերազմը»։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Թաւ - Զուլթակահար Սարգիս Աս-լամազեան քառանուագի վերածած է Կոմիտասի կարգ մը ստեղծագործու-թիւնները։

*** Գեահրատի տնօրէն նշանակ-ուած է Դոնոյեան։

*** Հայաստանի մէջ գրել - կար-դալ չգիտցողներուն թիւն է 36,000, կիսովին գրել - կարդալ գիտցողնե-րուն թիւն է 62,000։

*** Երեւանի «Կոլոս» մարզական ընկերութենէն մէկուկէս տարուան ղասընթացք մը բացաւ, մարզիկ ու-սուցիչներ պատրաստելու համար գիւղատնտեսական եւ մեքենական թրակթէօրի կայաններու երիտասար-դութիւնը կազմակերպելու նպատա-կով մարզական տեսակէտով։

*** Դեկտեմբեր 19էն, Ղամարլուի շրջանի Այգեստան գիւղէն երեք երե-խաներ, Լ. Արիստակէսեան, Գ. Ե-գիազարեան եւ Գ. Վարդանեան, 6—9 տարեկան, դաշտերու մէջ խաղացած ժամանակ ռումբ մը կը գտնեն եւ կը տանին կրակի մէջ կը նետեն։ Ռումբը կը պայթի եւ Վարդանեան կը սպան-նուի, միւսները կը վիրաւորուին ծան-րապէս։

*** Ղափանի շրջանին մէջ այս տա-րի շինուած է 13 քիլոմեթր ճամբայ, որ իրարու կը միացնէ Եկեղեց, Ծա-կատէն, Շվինանցձոր, Տորթեր, Օխ-տար, Սրաշէն գիւղերը։ Իսկ ընդար-ձակուած են Սիւնիք, Նորաշէն եւ Վէ-րին Խոտանան տանող ճամբաները։

*** Ախտայի շրջանին մէջ միջնա-կարգ վարժարաններուն թիւն է 30-թը, այս վարժարաններուն մէջ կ'ու-սանին 9000 հոգի։

*** Դեկտեմբեր 30էն մինչեւ յուն-ուար 12 արձակուրդ տրուեցաւ Երե-ւան քաղաքի դպրոցականներուն։ Զա-նազան հանրային հաստատութեանց մէջ պատրաստուեցան տօնածառեր, որոնց շուրջ հաւաքուեցան հազարա-ւոր երեխաներ։ Կրկէսին մէջ ներկա-յացումներ տրուեցան 24000 աշա-կերտներու համար։ Պահածոյ սննդ-ղէնի գործարանին մէջ տօնածառին շուրջ հաւաքուեցան 4500 երեխաներ։ Սինէմաներու մէջ ցերեկոյթներ տըր-ուեցան 16000 աշակերտներու համար։ 41 աշակերտներ, որոնք առաջին հան-գրուացան էին մրցումներու մէջ, ղր-կուեցան Գորի՝ պտոյտի։

*** Դերասան Լեւոն Երամեան մե-ռաւ Երեւանի մէջ։

գօն) մը կազմել Արեւելքի մէջ Թու-րերուն դէպի Անատոլու եւ Իրաք իջ-նելու վտանգին դէմ։ Ռուսիան, որուն գործին չէր եկած այս պարագան, Օսմ. պետութեան հետ գործակցեցաւ եւ վիճակագրութիւններ եւ գրքոյկ-ներ հրատարակելով, աշխարհի փաս-տեց թէ... Անատոլուի արեւելեան նահանգներուն մէջ պետութիւն մը կազմելու տարրեան հայկական խիտ բնակչութիւն մը գոյութիւն չունի։

Մինչեւ երբ յետոյ Անգլիացինե-րուն հետ զինակցութիւն կնքեց եւ մա-նաւանդ 1911ին Պարսկաստանի ազ-դեցութեան շրջանակն ալ գրաւեց, սկսաւ ինքը պատրաստել Հայերը եւ արեւելեան նահանգներու մէջ հայկա-կան ինքնավարութիւն մը հաստատե-լու համար ջանաց նեղել Բապը Ալին։ Եւ Հայերուն, յայանելէ յետոյ թէ Թուրքերու հետ պատերազմելու պա-րագային եթէ զոհողութիւններ կարե-նան կատարել իրենց անկախութիւն պիտի տայ, ամբողջովին իր ձեռքին տակ առաւ զանոնք։ Եւ, ընդհ. պա-տերազմին, մէկ կողմէ ռուսական բա-նակին եւ միւս կողմէ օսմ. բանակնե-րուն ետին յաջողեցաւ իր ուզած շար-ժումները կատարել տալ անոնց։

Ռուսերը պարտուելով երբ բոլշեւի-կութիւն յայտարարեցին, Հայերը դարձեալ իրենց հին պաշտպաններուն, այսինքն Անգլիացիներուն ձեռքը ան-ցան եւ անոնց իրենցհետապնդեկածութեան եւ միութիւն հաստատելիք Թուրքե-րուն դէմ խիստ կռուեցին շարժումի անցան եւ բնականաբար պարտիլը տե-սան։

Զինադադարին երբ Ֆրանսացիները Սուրիան գրաւեցին, Հայերու պաշտ-պանութիւնը, այս անգամ ալ անոնք ստանձնեցին և անոնցպատմական մեծ Հայաստանը խոստանալով, Թուրքե-րու դէմ դարձեալ նոյն կերպով շար-ժելու մղեցին զանոնք եւ բնական է, ամէն շարժում Հայերուն մեծապէս վնասեց։

Ամէնէն վերջը, Հայերուն մէկ մա-սը իբր բոլշեւիկ Հայաստանի մէջ, Սովիէթ Ռուսիոյ, մէկ մասն ալ իբր Դաշնակ Սուրիոյ մէջ Ֆրանսացինե-րու ձեռքը մնացին։ Իսկ անոնք որ Թուրք հայրենակցութեան մէջ մնա-ցին, ամէնէն ազատ եւ ամէնէն բար-գաւաճ կերպով կ'ապրին։ Փոքր ազ-գերը պէտք է գիտնան որ մեծերուն նպատակը իրենց շահերուն համար քաղաքականութիւն վարել է։

Իսկ քաղաքականութեան մէջ ոչ թէ մարդասիրութիւնը, այլ շահը կը տի-րապետէ։ Բոլոր այս կարգի ճշմար-տութիւնները ճշդող «Հայերը» անուն գործս հետաքրքրութեամբ կարդաց-ուելիք օրինակելի գիրք մըն է։

ԺՄԲ.— Ենի Սապահ, Հիւսէյին Ջահիտի թերթը, սկսած է հրատարա-կել «Հայաստանի յաղթականցեալ յու-շերը»։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ԼԱՆՍԷ, 3 Յունուար — Կոպոյտ Խաչի մասնաճիւղը աւանդական առխ-րութեան ըրած է տօնել մանուկներու օրը ընտանեկան ջերմ մթնոլորտի մէջ։

Նոր տարիի կիրակին, սրահը, որ զարդարուած էր գեղեցիկ տօնածառով մը, լեցուած էր դպրոցականներով եւ ծնողներով, որոնք անհամբեր կը սպասէին իրենց ճոլոլող ձագերուն։

Բացման խօսքը ըրաւ ուսուցիչ Գ. Օհանեան, յանուն Կ. Խաչի, եւ ան-փոփ կերպով բացատրեց Կ. Խաչի նպատակն ու գործունէութիւնը, կոչ ըրաւ Լանսէյի գաղութին բոլորուիլ Կ. Խաչի շուրջ եւ Թելադրեց դասա-մնացած պզտիկներն ետ ղրկել դպ-րոց, ու վերջացուց հայկական սիրուն տաղով մը — «Դեղ կայնի, գետան կը կոտրէ»։

Փոքրիկներ երգեցին «Մեր Հայրե-նիք», որուն մասնակցեցան ժողովա-կանները ոտնկայս։ Ետեւոյ պզտիկ-ները սկսան իրենց արտասանութիւն-ներով խնդացնել ժողովուրդը։

Առ հասարակ բոլոր պզտիկները արտասանեցին եւ երգեցին յաջող։

Եղաւ վիճակահանութիւն ի նպաստ դպրոցին։ Բոլոր առարկաները Լանսէյ ծախուած ըլլալով, հարկ չեմ տեսներ յիշել։ Վիճակահանութեան առարկա-ները նուիրած էին Կ. Խաչի անդամու-հիներ, որոնցմէ տիկին Մուսափեան իր նուիրած հաւը ինք չահեցաւ եւ կր-կին նուիրեց Կ. Խաչին աճուրդի դր-նելու համար, սակայն դարձեալ ինք շահեցաւ։

Ցայտակերը վերջանալէն յետոյ ծը-նողներէն Գ. Օ. Խանճեանեան եւ Ս. Ջէյլալեան խօսք առին եւ գնահատե-ցին Կ. Խաչի գործունէութիւնը եւ ուսուցիչ տարած աշխատանքը եւ ի քաջալերութիւն ըրին դրամական նը-ւէրներ։

Բոլոր պզտիկներուն բաժնուեցաւ խաղալիք եւ պտուղ։

Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր շնորհա-կալութիւնը կը յայտնէ հանդիսական-ներուն եւ ծնողներուն։

Շուշանիկ Օհանեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 8 Յունուար — Զ. Ո. Մ. Մարզականը, որ ցուրտերու պատճա-ռով հանգիստ կ'ընէր, իր Արդ. ախո-յեանական մրցումը կատարեց կիրակի, կէս օրէ վերջ իր դաշտին վրայ, իր դէմ ունենալով եղանակիս զօրաւոր խումբ մը, Jeune Garde de Cheylard։ Նախապէս Զ. Ո. Մ.ը նոյն խումբէն պարտուած էր 8 —2ով։

Մրցումը սկսաւ ճիշդ 2.45ին։ Եկած էին բաւական թիւով հայրենակիցներ քաջալերելու համար հայ մարզիկնե-րը։ Խաղը սկսելուն պէս հակառակոր-դը սկսաւ թեթեւ յարձակողական, բայց մեր տղաքը կը պատասխանէին ուժգնօրէն եւ երբ սկսան յարձա-կողական, արդիւնքը յաջողութեամբ պսակուեցաւ։ Ձախ ներսի յառաջա-պահ Թէպոյեան մէկ վայրէջքով նշա-նակեց առաջին կէտը, եւ այսպէս քա-ջալերուած շարունակեցին յարձակո-ղականը եւ Գրիգորի մէկ ուժգին հարուածով շահեցան երկրորդ նշա-նակէտ մը եւս։ Հակառակորդը քա-նիցս կը յառաջանար կէտ շահելու հա-մար, բայց Զ. Ո. Մ.ի բերդապահ Միրայր Սօլաքեան չէր թողուր որ գնդակ մը անցնի։

Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 2-0։

Երկրորդ կիսախաղը սկսելուն եր-կու կողմերն ալ սկսան բուռն յարձա-կողական մը։ Զ. Ո. Մ.ը կ'ուզէր պատուաւոր դուրս ելլել դաշտէն, թէեւ իր լաւագոյն խաղացողներէն բացականեր կային, եւ չէին ուզեր ա-նոնց պակասը զգացնել։ Բայց ահա մեր վերջապահին պզտիկ մէկ սխալին վրայ դատաւորը փենալթի մը քաշել տուաւ եւ նշանակեցին իրենց առաջի-նը։ Զ. Ո. Մ.ն ալ առիթէն օգտուե-լով յառաջապահ փոքրիկ Տիրացու-եան նշանակեց երրորդ մը։ Երկու կողմերն ալ լաւ կը խաղային եւ այս-պէսով մէկ փուփրոնով հակառակոր-դը նշանակեց իր երկրորդ կէտը եւ վերջինը։ Խաղը լրանալու եօթը վայր-կեան կար, Ցակոբ նշանակեց 4րդ նը-շանակէտը։ Եւ այսպէսով Զ. Ո. Մ. Մարզականը եղանակիս ամենալաւ մրցումը կատարեց, ցոյց տալով իր բարոյական ուժը, յաղթելով 4 — 2։

Գ. Խաչերեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐ

«Թանարքեր» հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 Դեկտ.)։ — «Միջազգային քաղաքականու-թիւնը նոր տագնապներու առջեւ կը դնէ մեզ։

Արդէն խաղաղ չէր մասնաւորաբար Եւրոպայի քաղաքական կացութիւնը. բայց կը կարծուէր թէ ժամանակը ի նպաստ խաղաղութեան կ'աշխատի։ Սխալ։ Եղած տագնապները ոչ միայն չեն լուծուիր այլեւ նոր կերպարանք կ'առնեն, կ'ընդգրկեն աւելի լայն հո-րիզոններ յաւելադրելով մէկէ աւելի ժողովուրդներ։

Օրուան այս տագնապներէն ամէնէն հետաքրքրականը՝ ֆրանքօ-իտալա-կան յարաբերութեանց նոր փուլն է։ Իտալիա, իր երեսփոխաններովը, թերթերովն ու ժողովրդային ցոյցե-րով Թունուզ, Քորսիքա եւ Ճիպութի կը պահանջէ։ Այժմ, մէկդի դրուած են այս բոլորը եւ Իտալիա, պաշտօ-նապէս ու որոշապէս սեղանի վրայ կը դնէ իր պահանջները։ Չիանօ, Իտա-լիոյ արտաքին գործերու նախարարը, հաղորդած է Հռոմի ֆրանսական դես-պանին թէ կը մերժէ այլեւս 1935 Յունուար 7ին, Լավալի եւ Մուսոլի-նիի միջեւ կնքուած դաշնագիրը։ Այս յայտարարութենէն ետք, իտալական կառավարութիւնը պաշտօնական ծա-նուցագրով ալ հաստատեց նոյնը։ Ի-տալիա չերեւալ կը համարէ իտալա-ֆրանսական դաշնագիրը, պահանջե-լով գործադրել 1915ին Լոնտոնի եւ 1917ին Սէն Ժան տը Մօրիէնի դաշ-նագրերով իրեն եղած խոստումները։

Ֆրանսա կը պնդէ, թէ Լավալ-Մու-սոլինի համաձայնութիւնը կիրարկու-թեան դրուած չըլլալով հանդերձ, հաշուեյարդար մը կը կազմէր Իտա-լիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գտնուած բոլոր առկախ ու վիճելի խնդիրնե-րուն։ Մնաց որ, համաձայնութիւնը վաւերացուած է իտալական խորհր-դարանին կողմէ, 309 երեսփոխաննե-րու միաձայնութեամբը, եւ ծերակոյ-տին կողմէ՝ 7ի դէմ 236 ձայնով, 1935 Մայիս 29ին։

Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, թէ ան-կէց ի վեր չէ կիրարկուեր ան, մանա-ւանդ որ այս ալ բոլորովին ճիշդ չէ, որովհետեւ ըստ այս «Խեռեւածին» համաձայնութեան Իտալիա սահմանային «արբագրումներ» ըրած է Լիբիայի եւ արեւմտեան Ափրիկէի ու ֆրանսական հասարակածային Ափրիկէի միջեւ, ինչպէս նաեւ Երիթրէայի եւ Սոմալիի միջեւ, Ճիպութիի երկաթուղիի ար-ժեթուղթերէն ալ մաս մը ստանալով։

Պարզ է, սակայն, Իտալիոյ ձգտու-մը։ Ժխտելով Լավալի հետ կնքած համաձայնութիւնը, ան կ'ուզէ վերջ-նապէս կանխել դրամի վերածել «զաղթային հատուցումներ» խօսքը։

Օրուան տագնապին մէջ իտալական պահանջները Ֆրանսայէն՝ երկրորդա-կան գծի վրայ կուգան։ Ինդիրը այն է որ 1915ի եւ 1917ի դաշնագիրներու մէջ նախատեսուած «զաղթային հա-տուցումները» կը շօշափեն նաեւ Թուրքիոյ հարցը։ Այդ թուականնե-րուն է որ դաշնակիցները բաժնած էին Թուրքիան եւ Իտալիոյ բաժին ինկած էր Այտըն - Անթալիա շրջանը. եւ բացի այս՝ առանձնաշնորհումներ Լիբանա-նի մէջ, ըստ նոյն դաշնագրի 10րդ յօդուածին։

Այս իբր թէ մոռցուած կամ «թաղ-ուած» դաշնագրին հրապարակումը լուծի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ միջազգային քաղաքային կրկէսին մէջ. ու ամէնէն առաջ՝ Թուրքիոյ աչք, Իսմէթ Ինէօնիւի գահակալու-թեան առթիւ...

Մուսոլինի չի խօսիր դեռ Թուրքիոյ մասին, բայց կ'իմացուի «յանկեալն», քանի որ իտալական պահանջներուն մաս կը կազմեն եւ գլխաւոր մաս թըր-քական ծովեզերքները։

Ի՞նչ պիտի ըսէ Ֆրանսա, ի՞ր հողե-րէն պիտի տայ, թէ իր բարեկամին՝ Թուրքիոյ, որ դեռ քանի մը ամիս ա-ռաջ, կրթնած Անգլիոյ բարեկամու-թեան, ուզը կոխեց եւ Սանճաքին տի-րացաւ, հակառակ տեղւոյն բնակչու-թեան կամքին, հակառակ Սուրիոյ կառավարութեան ընդդիմութեան, ա-յաբ ժողովուրդի դժգոհութեան եւ ֆրանսական հանրային կարծիքին ան-համակրութեան։

Գիտենք այսօր, թէ ֆրանքօ-թուր-քական դաշնագրի վաւերացումը կը յետաձգուի, եւ Ֆրանսայի մէջ կեն-սական նշանակութիւն կը սկսին տալ Սանճաքին, իբրեւ «Մարեւար» կայան Միջերկրականի մէջ։ Մի՛ զարմանաք, եթէ Սանճաքի հարցը նոր յեղաշրջում առնէ, եւ Թուրքիա հարկադրուի իր գլուխը պահելու մասին մտածել։ Այս մտահոգութեան արդիւնք չէ՞ ար-դեօք ընդդիմադիր տարրերու պաշտօ-նակոչումը, մէկ ճակատ ստեղծելու համար Ենիկիւղի մէջ։ Լոնտոնի դես-պանը՝ Ֆեթհի եւ հռչակաւոր Քեա-զըմ Գարապէքիր Ենիկիւղ կը դառնան, երեսփոխան ընտրուելու համար. ուր-կէ՞ այս մեծատուններուն ժամու դարձ-ղութիւնը այս խառնակ ու մոռցուած մարդոց հանդէպ։

Այսպէս կամ այնպէս, կը զգացնէ Հռոմ - Պերլին առանցքը. ամէն բան կարգով է, Անշլուս, Չեխոսլովաքիա, ու շուտով Մէմէլ... Այս երէկ էր։

Այսօր կարգը՝ Հռոմին է, եւ Պերլին այժ պիտի տայ անշուշտ, վաղը՝ Ուկ-րայնական հարցը աւելի գիրկին լու-ծելու համար։

Ի՞նչ հորիզոններ կը բացուին վաղ-ուան համար»։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Նախագահ Րուզվէլթի նախաձեռնու-թեամբ՝ ամերիկեան խորհրդարանի վարիչ դէմքերը կը խորհին փոխել չէ-զոքութեան այն օրէնքը, որ քուէ-արկուած է անցեալ նստաշրջանին մէջ, որմէ ցարդ օգտուողները եղած են ոչ թէ ծաւալականութեան զոհերը, այլ իրենք նախայարձակ պետութիւն-ները։ Նախագահը եւ իր համախոհնե-րը կը բաղձան, որ նոր օրէնքը խմբագրուի այնպիսի ձեւով մը, որմէ չօգտուին նախայարձակ պետութիւն-ները։ Անոնք կ'ուզեն որ նախագահին իրաւասութիւն տրուի ճշդելու, թէ ո՞վ է նախայարձակը եւ այս ճշդու-մէն ետք արգիլուի այդ պետութեան ծախել որ եւ է ռազմանիւթ, նոյնիսկ անոր դէմ յայտարարուի տնտեսական պոյքօթ։ Ասոր հակառակ՝ զոհին պէտք է տրուի ամէն դիւրութիւն եւ ա-ջակցութիւն, կարենալ կազմակերպե-լու իր պաշտպանութիւնը։

Խորհրդարանին մէջ կայ ուժեղ տարր մը, որ «Մեկուսացման» պաշտ-պան ըլլալով՝ կ'ուզէ օգտուիլ առի-թէն եւ օրէնքը բոլորովին չեղեալ հա-մարել։

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Վերջապէս որոշումը տրուեցաւ։ Պուխարայի բոլոր դռները բոլշեւիկ-ներուն ձեռքը կը գտնուէին, բացի արեւելեան դռնէն, որ փակ չէր։ Միայն թէ, Էնվէր փաշան այդ դռնէն դուրս ելլելէ վերջ ստիպուած էր Ա-րեւելեան Պուխարա երթալ։ Նախա-պէս հոն ապաստանած խմբը չէր կր-ցած բան մը ընել։ Ուստի Էնվէր փա-շա քիչ մը վարանումի մատնուած էր։ Սակայն փաշան շատ դոհ մնաց այդ միջոցին իմացած սա լուրէն. Արեւել-եան Պուխարայի մէջ զանազան գօ-միթէններ ազատութեան համար կը պայքարէին, ու առանց հրամանատար ունենալու, հրոսակային կռիւներ կը մղէին։ Էնվէր փաշա կը խորհէր Պաս-մաճի կոչուած կոմիտէները համախմ-բելով հրաւիրել ու ինքզինքը հրամա-նատար ընտրել տալ, զանոնք վարելու համար։ Եթէ լաւ կազմակերպութիւն մը ըլլար, թերեւս յաջողութիւն մը ձեռք բերուէր։

Երկու օր վերջ, Էնվէր փաշա Պու-խարայէն պիտի հեռանար։ Մեկնու-մին առջի գիշերը, փաշան մեծ մտա-հոգութեան մէջ էր։ Որովհետեւ փա-խուստի գործը դիւրին չէր։ Պուխա-րայի 12 դռներէն մէկը բաց ըլլալով հանդերձ, բոլշեւիկ լրտեսներով լե-ցուն էր։ Էնվէր փաշա այդ լրտեսնե-րուն մէջէն անցնելու էր։

1921 Նոյեմբեր 8ին, Էնվէր փաշա Պուխարայէն պիտի մեկնէր։ Ուրբաթ օր մըն էր։ Շուկան գոց էր, ու փո-ղոցները մարդ չկար։ Էնվէր փաշա պանդոկէն ճամբայ ելաւ, իր հետ ու-նենալով Թիկնապահ Մուհիտտինը, Հաճի Սամին եւ Պուխարայի ռազմիկա-նական տնօրէնութեան ներկայացուցիչ Հալիլը։ Այս խումբը շուկային յառաջացած ատեն ոչ ոք կը զարմա-նար, որովհետեւ որոտրդութեան կ'եր-թար ան, ինչպէս լուր հանած էին, Բոլշեւիկները խաբելու համար։ Խումբը այդ պատրուակով քաղաքին բաց դռնէն դուրս պիտի ելլէր, եւ եթէ կա-րելի ըլլար, պիտի հեռանար։ Հակա-ռակ պարագային, որսորդութեան ել-լելով քաղաք պիտի վերադառնար ի-րիկուան։ Սակայն, քաղաքէն որոշ հեռաւորութիւն ունեցող կէտ մը հաս-նելէն յետոյ, պիտի կրնար ձիերուն վրայ հեծնել ու հեռանալ։

Ճամբան, Էնվէր փաշա եւ ընկերնե-րը իրարու հետ կը խօսակցէին քա-ղաքին բաց դռնէն ի՛նչպէս դուրս ել-լելու մասին։ Դրան մօտ հասնելէ վերջ, Մուհիտտին եւ Խալիլ պէյերը յամրաքայլ ներս մտան։ Էնվէր փաշա ու Հաճի Սամի ալ դռնէն ներս մտնե-լով յառաջացան, առանց իրենց խոռ-վեր նայելու։ Ռուս լրտեսներէն ոչ ոք կը գտնուէր հոն, ու օրն ալ Ուրբաթ ըլլալուն, եկող գացող չկար։

Էնվէր փաշա եւ ընկերները կէս ժամ քալելէ յետոյ քիչ մը հանգիստ ըրին։ Իրենց ճամբուն վրայ ոչ մէկուն հան-դիպած էին։ Փախստական ճամբորդ-ները քաղաքէն մէկ ժամ հեռացած, դէպի բարձունք մը կ'ուղղուէին։ Եթէ այդ տեղէն ալ անցնէին, վտանգը մե-ծագոյն մասամբ փարատած պիտի ըլ-լար, քանի որ բարձունքի ետին ձիեր պատրաստուած էին փախստականնե-րուն համար։

Այդ միջոցին, հեռուէն երեւցան գիւղացիի տարազով երեք մարդիկ. Էնվէր փաշա եւ ընկերները մեծ յուզ-ման մատնուեցան։ Բայց այդ մարդի-կը բարեւեցին փախստականները, տե-ղական սովորութեան համաձայն ու հեռացան։ Էնվէր փաշա եւ ընկերները շաղաքէն բոլորովին հեռացած, ամա-յութեանցներու վայրը հասած էին։ Նախ իրենց ճամբուն վրայ տեսան խոլամա-կան գերեզմաններ։ Էնվէր փաշա գլուխը երերցնելով դիտեց զանոնք. կարծես ան բան կ'ուզէր. «Մենք ալ ձեզի պէս պիտի ըլլանք օրին մէկը»։

Գերեզմանատանց մէջ կը նշմարուէին քողածածկ կիներ, որոնք կ'աղօթէին։ Այդ կիները եօս քաշուեցան, չորս հո-գինոց խումբը տեսնելնուն պէս։ Ուս-տի Էնվէր փաշա եւ ընկերներն ալ ըն-տրեցան հովանոց մը բռնել։ Ետեւոյ ձեռքերնին քաշեցին իրենց երեսներուն վրայ։

Ճամբուն վրայ կը գտնուէին գեղե-ցիկ պարտէզներ ու անոնց մէջէնից առուներ։ Վերջապէս, Էնվէր փաշայի եւ ընկերներուն դիմաց ելան պատ-րաստուած ձիերը։ Իսկոյն անոնց վը-րայ նետուեցան ու սկսան յառաջանալ սրարշաւ։ Կէս ժամ գիւղական ճամ-բէն ընթանալէ յետոյ, դէպի արեւ-մուտք ուղղուեցան ու ընդարձակ տա-փաստանը մտան։ Այդ միջոցին բաւ մը կը վայլէր։ Զօրս փախստականները ու ճամբայ ցոյց տուողները յանկարծ կանգ առին, բաւին ձայնը լսելնուն պէս։

Խալիլ պէյ խնդալով ըսաւ.

— Եթէ ակեօրդապաշտ ըլլայի, այս ճամբէն ետ պիտի դառնայի իս-կոյն։ Բարեբախտաբար գիտեմ թէ այս տեղերը բու կը գտնուի։

Ետեւոյ Էնվէր փաշայի դառնալով ըսաւ.

— Երգէ՛ գեղեցիկ Թոյնւն, այնպէս չէ՞, փաշա։ Թո՛ղ երգէ։

Էնվէր փաշա խնդալով պատասխա-նեց.

— Այո՛, թող երգէ...։ Արդէն կա-րեւորութիւն չեմ տար առանկ բա-ներու...։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ...։ Վեր-ջապէս ան ալ հոգի ունի...։

Էնվէր փաշա եւ ընկերները այսպէս խօսելով բարձունք մը հասան ու հոն-կէ անցան։ Էնվէր փաշա յանկարծ ըն-կրկեցաւ, հետադիտակով դիտելէ յե-տոյ։ Հեռուն, շատ մը ձիաւորներ նշմարած էր։ Սակայն, ձիաւորները շուտով անհետացան։ Այս պարագան մտահոգութեան մատնեց Էնվէր փա-շան եւ իր ընկերները։ Արդեօք վտան-գաւոր կացութեան մատնուա՞ծ էին։ Ուստի փախստականները իրենց զէն-քերուն փարեցան, այդ անստուգու-թեան դէմ։

(14)

(Շար.)

մեր երկու կառավարութիւնները կրցան չօչափելի արտայայտութիւն մը տալ այս քաղաքականութեան, բովհետեւ այդ ոգիով էր որ անցեալ գարնան կնքեցին անգլեւիտալական համաձայնութիւնը: Կ'արժէ յիշատակել թէ՝ իբրեւ առաջին արդիւնքը այդ համաձայնութեան, մեր երկու կառավարութիւնները կրցան երէկ, այստեղ եւ Լոնտոնի մէջ, ձեռնարկել զինուորական տեղեկութեանց փոխանակութեան, ինչպէս կը տրամադրէ այդ համաձայնութիւնը: Համոզուած՝ թէ Միջերկրականի մեր շահերը, թէեւ կենսական՝ մեր երկուքին համար, անպատճառ հակամարտ չեն իրարու, կը հաւատամ թէ այս համաձայնութիւնը բարեկամութեան եւ վստահութեան նոր գլուխ մը բացած է մեր միջեւ, որ արդիւնաւոր ազդեցութիւն մը պիտի ունենայ Եւրոպայի քաղաքական ամրութեան համար»:

*** Չէմպըրլէնի այցելութեան առթիւ, իտալական թերթերը գրել կուտան թէ սպանիական խնդիրը այնքան ալ արժէք չունի, ինչպէս կ'ենթադրեն շատեր: «Նոյնիսկ սպանիական խնդիր մըն ալ գոյութիւն չունի», կ'ըսէ Մուսոլինիի Թարգմանը:

Հայ արհեստաւորներու ցավնալը

· — ∞ · — ·

ԼԻՈՆ.— Բազմաթիւ հայ արհեստաւորներ (արթիզան) կառավարութենէն հրաման ստացան վեց ամսուան մէջ փակել իրենց խանութները: Մեր հայրենակիցներէն շատեր հազար դժուարութիւններէ ու զրկանքներէ վերջ կրցած էին իրենց արհեստին վերաբերեալ խանութ մը բանալ ու իրենց ընտանիքին ապրուստը ապահովել: Ահա նոր հրամանը կուգայ վեր ի վայր շրջել ամէն բան: «Վեց ամսուան մէջ խանութդ կ'ուզես ծախէ, կ'ուզես մի ծախեր, պայմանաժամը լրանալուն պէտք է փակես»:

Եթէ արմատական միջոցներ չխորհուին, շատեր սեւ թշուառութեան պիտի մատնուին

ԽՄԲ.— Այս մասին ուրիշ թղթակցութիւն մըն ալ ստացած ենք: Յաջորդով:

Նոր խստութիւններ Խ. Միութեան մէջ

∞ - —

Խորհրդային Միութեան ընդհ. դատախազ Վիշինսկի, որ տխուր համբաւ մը չինեց Մոսկուայի խմբական դնդակահարութեանց մէջ իր կատարած դերով, այժմ գրաւած է խորհրդային ճարտարարուեստի մէջ նկատուած ժամավաճառութեանց եւ բացակայութիւններուն վերջ տալու գործով: Ընդհ. դատախազը հրամայեց գործարաններու տնօրէններուն եւ կառավարական պաշտօնատուներու պետերուն, թէ քրէական յանցաւոր պիտի նկատուին, եթէ խստօրէն չգործադրեն նոր հրամանագիր-օրէնքները: Տնօրէնները այժմ ըստ օրինի պարտաւորուած են անմիջապէս արձակել բոլոր այն աշխատաւորները, որոնք նշանակուած ժամէն քսան վայրկեան վերջ գործի կուգան:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «Պրաւդա»ն կը գրէ, թէ միայն Մոսկուայի փաբրիքին աղջիւ օրական 7—8000 աշխատաւորներ ուշ կը բանին ամէն առաւօտ, որպէսզի վկայագիր առնեն թէ կառախումբերը ուշացան եւ իրենք այդ պատճառով գործէ ուշ մնացած են: Տնօրէնները պէտք է հսկեն նաեւ գործադրութեանը այն օրէնքին, որով գործ գլուխ աշխատող բանուորներու չարաթափճարները կը կրճատուին 14 առ հարիւր, միաժամանակ պահանջելով որ այդ գործաւորները այսուհետեւ 25 առ հարիւր աւելի արտադրեն:

Հրեայ տարագրիներու հարցը

—— ∞ ·——

Փախստականներու Միջկառավարական Յանձնախումբի վարիչ Ժորժ Ռուպլի Պերլին կը գտնուի եւ խորհրդակցութիւններ կը կատարէ գերմանական դրամատան տնօրէն Տոքթ. Շախթի հետ, Գերմանիայէն Հրեաները դուրս հանելու հարցի մասին: Պ. Ռուպլիի հետ Պերլին գացած են Յանձնախումբի ուրիշ անդամներ, խորհրդական մը եւ քարտուղար մը:

Այս խորհրդակցութեան մէջ ո եւ է որոշում պիտի չտրուի, այլ պարզապէս յանձնախումբի պատուիրակութիւնը պիտի իմանայ ճշգրտօրէն գերման տեսակէտը, թէ ի՛նչպէս հնարաւոր է Հրեաները դուրս բերել Գերմանիայէն եւ ի՛նչպէս կարգադրել անոնց ծախքերը եւ տնտեսական յարակից խնդիրները: Կ'ըսեն թէ Տոքթ. Շախթ մանրամասն ծրագիր մը ներկայացուցած է, որ կը բաղկանայ երկու մասերէ,— Հրեաներու արտագաղթը եւ այդ արտագաղթին հետ կապուած դրամական հարցը:

Գերմանիոյ մէջ կան 600.000 Հրեաներ, որոնց երկրէն հեռացումը կը պահանջէ գերման կառավարութիւնը: Ասոնցմէ 180.000ը աշխատաւորներ են, որոնց համար ծրագիր պէտք է կազմուի, որպէսզի քանի մը տարիներու ընթացքին մեկնին, նիւթական աջակցութիւն ստանալով արտ. վայրէ մը: Ծերերուն եւ հիւանդներուն կամ արտօնութիւն պիտի տրուի որ մնան Գերմանիոյ մէջ եւ կամ պիտի դուրս բերուին, զանգուածային արտագաղթը աւարտելէ ետք:

Տոքթ. Շախթ առաջարկած է որ այս արտագաղթի ծախքերուն համար գերմանաբնակ Հրեաներու ստացուածքները երաշխաւորութիւն նկատուին եւ ատոնց դիմաց միջազգային փոխառութիւն մը հրապարակ հանուի: Այս փոխառութենէն գոյացած գումարով ալ կատարուի արտագաղթը: Տոքթ. Շախթ պահանջ դրած չէ, որ փոխառութենէն գոյացած գումարը Գերմանիոյ տրամադրուի:

ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ աւարտեցաւ շինութիւնը գերման վարչապետարանի նոր շէնքին, որ 1900 սենեակ կը պարունակէ: 6000 աշխատաւորներ, օրական 24 ժամ աշխատելով անընդհատ, աւարտեցին այս շէնքը մէկ տարիէն: Հիթլէր աւարտման օրը ճառ խօսեցաւ շէնքը կառուցանողներուն եւ շնորհակալութիւն յայտնեց:

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ նախարարական խորհուրդը մասնաւոր նիստ մը գումարելով, որոշեց օր առաջ դատի յանձնել եւ պատժել այն պաշտօնատարները որոնք օգնական գտնուած էին Քանտայի եւ Մ. Նահանգներուն մէջ, յանուն Թրքական կառավարութեան, յետոյ ծախելու համար Զօր. Ֆրանքոյի: Ֆրանսական կառավարութենէն պիտի պահանջուի յանձնել գլխաւոր ամբաստանեալը, Էքրէմ Կէօյնիւք:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԷՆ կը հեռագրեն թէ նոր ցոյցեր կազմակերպուեցան, բողոքելու համար Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին ձգձգման դէմ: Սուրիոյ երիտասարդութիւնը հեռագիրներ ուղղեց Երեսփ. Ժողովի նախագահին եւ Տոքթ. Շահպէնտէրի, ուրախութիւն յայտնելով կուսակցութեանց միջեւ գոյացած համաձայնութեան համար: Կառավարութիւնը որոշեց պատշաճ մեծարանքներ-

ՀՅԴ

Փարիզ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի բոլոր խումբերու ընկերները կը հրաւիրուին Ընդհ. Ժողովի, 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Արմենիան» սրահին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՍԷՆԹԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Հրայր», «Մուրատ», «Հայծակ Առաքել» եւ «Գայլ Վահան» խումբերը 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 7.30ին, սովորական ժամադրավայրին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 15 Յուն., Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, Լա Վիստ, Ընկեր Մարտիրոս Փափազեանի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. Կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ», «Գայլ Վահան» եւ «Սերոբ Աղբիւր» խումբերու բոլոր ընկերները, 13 Յուն., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» դրադարանը:

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» Կոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 14 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ: Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿՐԸՆՈԲԼԻ (Եօթնեղբայրեան» Ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 14 Յունուար, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 8ին, Կ. Խաչի դպրոցի սրահին մէջ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Իսի-լէ-Մուլինոյի «Զաւարեան» Կոմիտէի 15 Յունուար, կիրակի, ժամը 3ին «Արմենիան» սրահին մէջ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ — ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Վարանդեան Կոմիտէի կողմէ

15 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 5 Rue Bonefoi, յունական սրահը: Կը հրաւիրուին բոլոր խումբերու ընկերներն ու համակիրները:

Այրի Տիկին Գ. Շահլամեան, Օր. Հ. Շահլամեան, Այրի Տիկին Ջըլօլեան, Այրի Տիկին Թորոսեան, Շահլամեան, Ջլօլեան, Թորոսեան, Հիւսեան, Սարաճեան եւ Սագրեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, հեռագրով, նամակով, ծաղկեպսակով եւ կամ բարեգործական նպաստներու իրենց նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին յաւէտ անմոռանալի

ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ

ղառնաղէտ մահուան առթիւ.

Ու կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ Կիրակի, 15 Յունուար, ժամը 11ին Գոմոնի Հայոց եկեղեցին յատուկ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի:

րով ընդունիլ նոր մարզպանը:— Դատավարութեան մը առթիւ, բուռն միջադէպ մը պատահեցաւ փաստաբաններու եւ ընդհ. դատախազին միջեւ: Հակառակորդները իրար ծեծել սկսան եւ դատը յետաձգուեցաւ:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ճակատէն կը հաղորդեն թէ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը նոր գիրքեր գրաւելով, մօտեցած է ծովուն: Վերջին քսան օրերու ընթացքին ազգայնական բանակը գրաւած է 125 քաղաքներ եւ գիւղեր, 30.000 գերիներով: Հանրապետական բանակն ալ կը շարունակէ իր յարձակումները, սպառնալով հաղորդակցութեանց գլխաւոր կէտին:

ԿԱՐԱՒԱՆԻ ՃԱՄԲԱՅ ՄԸ, որ Խազախիստանէն Չինաստան, Հնդկաստան եւ յետոյ Իրան կ'առաջնորդէ, վերաբացուեցաւ յունուար 11ին, քսան տարուան ընդհատումէ մը վերջը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Քըրկըզիստանի կեդր. կոմիտէն բուռն պայքար մը բացած է Թրոցքիականներու դէմ: Այս առթիւ ընդհ. քարտուղարը ազդարարեց թէ անոնք շուտով բնաջինջ պիտի ըլլան «Բերիայի երկաթեայ ձեռքով»: — 37 պաշտօնատարներ ձերբակալուեցան Իրկուցքի մէջ, 1.200.000 ռուբլի չորթած ըլլալով:

300 ՌՈՒՍԻԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ հետապնդեցին երեք աւազակներ, Սէն Ժէրմէնի անտառին մէջ: Երեքն ալ ինքնաշարժի գողեր էին: Իրենց կառքը անտառին մէջ խրելով, մէկը սպաննուեցաւ, իսկ երկուքը փախան:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ. Մ. Տ. Ստացանք. Ենք.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՕՐ. ԼԻՏԻ Տէմիրճեան, տաղանդաւոր ջութակահարուհին, կը նուագէ Ուրբաթ, 13 Յունուար Tour Eiffelէն, ժամը 19ին:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Մարսէյլի Համաթօքաթցիներու Վերաշինաց Միութեան կողմէ:

15 Յունուար, Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Թալի Վէրի սինէմային մէջ (50 Ռիւ Թալի Վէր): Պիտի ներկայացուի երկու մեծ ֆիլմեր՝ Զօրավար Անդրանիկի եւ Բէվիւ տը Շանկայի պատերազմը (խօսուն ֆիլմ): Մէջ ընդ մէջ պիտի նուագուին հայերէն նոր եղած փլաքներ:

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տոմսերը, ոսկերիչ «Ալագեազ» վաճառատունէն, 45 Ռիւ Սէնթ Պարք: Գիներ՝ 6 եւ 5 Ֆր., փոքրերու 2 Ֆրանք:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Հ. Յ. Դ. «Մարզպետ» խումբի վիճակահանութենէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 262, 310, 298, 118: Ստանալու համար դիմել՝ Հ. Յ. Դ. Սէնթ Անթուանի «Մարզպետ» խումբի վարչութեան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Անդրանիկ Խրիմեան (Սեբաստացի) կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, 15 Յունուար, Սէնթ-Անթուանի Ս. Մաշթոց մատրան մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ իր հօրեղբօր՝

ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՀԵՐՈՍ ՄՈՒՐԱՏԻ, իր հօրը, միւս հօրեղբայրներուն ինչպէս նաեւ Խրիմեան գերդաստանի բոլոր նահատակներու եւ ննջեցեալներուն համար: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Յառաջիկայ Կիրակի, 15 Յունուար, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ տօնախմբութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ ըստ սովորութեան հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի կ'ունենայ եկեղեցաշէն բարերար, ողբացեալ Պ. Աղեքսանդր Մանթաշեանցի, անոր հանգուցեալ ընտանիքի պարագաներուն համար:

ԼԱՆՍԷՅԻ Կ. ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԵՂԱԾ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ

Տէր եւ Տիկին Մութաֆեան, Տէր եւ Տիկին Ցակոբեան, Տէր եւ Տիկին Քէ...տէկեան, Տիկիններ Մ. եւ Ն. Նալ...չէթեան 20ական ֆրանք: Պ. Օ. Խա...նէտանեան, Պ. Օհանեան, Տիկին ... Շահինեան, Պ. Ս. Ճէլալեան, Տիկին Շ. Օհանեան, Պ. Ս. Զատիկեան 10ական Ֆր.: Տիկիններ Ա. Ժամկոչեան, Ք. Յարութիւնեան, Մ. Խանէտանեան, Պ. Վ. Քշիկեան 5ական Ֆր. Տիկին Ա. Եղերսեան 3ֆրանք: Գումար՝ 163 Ֆրանք:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dumesnil, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ SAMEDI 14 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3938

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄԻՐ ԵՐԴՈՒՄԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

— oo —

Ապահովաբար շատեր հաքեւանցի կարդացին Մոսկուայի այն հեռագիրը, որ հրատարակուեցաւ կիրակի օր եւ որուն համաձայն հիմնովին փոխուած է կարմիր բանակին երդումի բանաձեւը:

Այդ լուրին լրացուցիչ մասը կարդացինք երէկ, նոր հեռագրով մը, որ կը ծանուցանէ թէ յունուար 12ին հրատարակուեցաւ նոր հրամանագիրը, երդումի մասին, Կալինինի ստորագրութեամբ:

Ի՞նչ փոփոխութիւններ կը կատարուին այդ հրամանագրով.—

1. Մինչեւ հիմա խորհրդային զինուորներն ու նաւազները երդումը կը կատարէին խմբովին, մայիս 1ի զօրահանդէսին առթիւ: Այսուհետեւ պիտի կատարեն անհատաբար եւ գրաւոր, փետրուար 23ին, որ տարեդարձն է կարմիր բանակին հաստատման:

2. Նախորդ բանաձեւին համաձայն, երդումը կ'սկսէր այսպէս.

— «Ես, ժողովուրդի զաւակ, աշխատաւոր, քաղաքացի Խ. Ս. Հ. Միութեան, Խ. Միութեան եւ բովանդակ աշխարհի բանուոր դասակարգին առջեւ յանձն կ'առնեմ այդ անունը կրել պատուով եւ բարեխղճօրէն սորվիլ զինուորական արհեստը»:

Նոր բանաձեւը կը տրամադրէ.

— «Ես, քաղաքացի Խ. Ս. Հ. Միութեան, մտնելով կարմիր բանակի շարքերուն մէջ, հանդիսաւորապէս կ'երդնում եւ յանձն կ'առնեմ ըլլալ հաւատարիմ, քաջ, կարգապահ եւ արթուն զինուոր մը, խստօրէն պահել զինուորական եւ պետական գաղտնիքները, առանց հակաճառութեան գործադրել զինուորական կանոնները, սպաներու եւ պետերու հրամանները»:

3. Մինչ նախորդ բանաձեւը կը տրամադրէր պաշտպանել Խ. Միութիւնը եւ չխնայել իր ուժերը, անոր համար մղուած պայքարին, ինչպէս եւ ընկերվարութեան եւ ժողովուրդներու եղբայրութեան դատին համար, նոր երդմնագիրը կ'ըսէ.

— «Ես միշտ պատրաստ եմ բանուորա-գիւղացիական կառավարութեան հրամանին վրայ պաշտպանել իմ ժողովուրդս, իմ խորհրդային հայրենիքս եւ իր բանուորները, գիւղացիները եւ կառավարութիւնը. պաշտպանել արիաբար, կորովամտութեամբ, արժանաւորապէս եւ հաւատարմօրէն, չխնայելով ոչ արիւնս, ոչ ալ կեանքս, նոյնիսկ բոլորովին ջախջախելու համար թշնամին»:

4. Նոր բանաձեւով, կարմիր զինուորը միեւնոյն ատեն յանձն կ'առնէ ենթարկուիլ «ամենախիստ պատիժի, համաձայն խորհրդային օրէնքին, եւ բոլոր բանուորներու ատելութեան եւ արհամարհանքին», եթէ դրժէ իր երդումը:

Ցակաւին աչքի առջեւ չունինք հրամանագրին պատճէնը: Բայց այսքանն ալ կը բաւէ, համոզուելու համար թէ արմատական փոփոխութիւններ կատարուած են Խ. Միութեան զինուորական երդումին մէջ:

Այսպէս ուրեմն, յայնօրէն կը ծաղկի «խորհրդային հայրենասիրութիւնը», հեզհեռէ խորանալով եւ զօրանալով:

Երեք-չորս տարի առաջ էր որ սրուեցաւ այս նոր չարժումին ազդանշանը: Թերթերը սկսան գարձնել, հոլովելով մոռացութեան տրուած բառ մը, «հայրենիք»: Ու սկսան երգել այդ հայրենիքին լեռները, ձորերը, դաշտերն ու գետերը, անտառներն ու փտակները: «Բուկը են այս բոլորը», կ'ըսէին խորհրդային երիտասարդութեան: Ու կը պանծացնէին, կը թելադրէին պանծացնել:

Շարժումը արագօրէն զարգացաւ եւ լսեցինք ուրիշ նորութիւններ.— ռուս մեծ ժողովուրդ, ռուս մեծ ժողովուրդի լեզու եւ պատմութիւն, արուեստ եւ գրականութիւն: Ցանկարծ կենդանացան ռուս աշխարհակալ դէմքեր, զինուորական հերոսներ որոնք բարոյապէս մահուան դատապարտուած էին իբրեւ հակայեղափոխական: Նոյնիսկ Մեծն Պետրոս դարձաւ կուռք մը շինարար: Եւ հրատարակուեցան աշխարհագրութեան եւ պատմութեան դասագիրքեր, բոլորն ալ սահմանուած՝ ռուս մեծ ազգին փառքը երգելու:Բոլորն ալ պարտաւորիչ՝ միլիոնաւոր ոչ-ռուս ժողովուրդներու համար, իրենց սեփական պատմութիւնը մոռցնելու, նսեմացնելու առաջադրութեամբ:

Բայց միայն ռուս ժողովուրդին տիրապետութեան եւ գերազանցութեան ձգտումը չէ որ տուն կուտայ այս զօնաւոր հայրենասիրութեան:

«Մեծապետական» յաւակնութեանց զարգացման հետ զուգընթաց, Մոսկուա կը հետապնդէ ուրիշ հիմնական նպատակ մը.— փութացնել ազգ. պաշտպանութեան զօրացումը, ապաւինելով գիւղացիներու եւ բանուորներու հայրենասիրական տենդին:

Եւ կացութիւնն ալ այդ կը թելադրէ, ներսէն թէ դուրսէն: Միայն Ուկրայնայի խնդիրը բաւական էր ամենալուրջ մտահոգութեան մատնելու խորհրդային վարիչները, որոնք իրենց տիրապետութիւնը հաստատած ըլլալով չիլ եւ բարբարոսական կարգուսարքի մը վրայ, ոչ միայն կ'ըմբոստացնեն ազատասէր ժողովուրդները, այլեւ պատրուակներ կը ստեղծեն արտաքին միջամտութեան: Ուրիշ խօսքով, կը սրեն անյագ աշխարհակալութեանց ախորժակները:

Մենք նորէն ուրախ պիտի ըլլայինք, եթէ առողջ հայրենասիրութեան մը ոգին արթնցնէր ռուս ժողովուրդը, ոչ թէ իր լուծը պարտադրելու համար ոչ — ռուս ազգութեանց, այլ ինքնաքննչիւրին վերադարձնելով իր արդար իրաւունքները, հողային թէ քաղաքական: Ինքնաքննչիւրին սահմանելով իր բաժինը, ընդհանրական արեւին տակ:

Ոչ մէկ բռնապետութիւն կրցած է յաւիտենապէս յուսաթեան դատապարտել ազատութեան եւ արդարութեան խոյանքը: Վկայ՝ նոյնինքն ամենազօր ցարական իշխանութեան փլուզումը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸԼԷՆ-ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵԼՔԻ ՄԸ ՉՅԱՆԳԵՑԱՒ

— oo —

Իտալիա կը պնդէ իր պահանջներուն վրայ

— oo —

Հինգշաբթի օր վերջացան Անգլիոյ եւ Իտալիոյ վարչապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն խօսակցութիւնները եւ անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ խոր տարբերութիւններ կը տիրեն երկու կառավարութեանց տեսակէտներուն միջեւ: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը յայտարարեն թէ այս պարագան նախատեսուած էր արդէն, եւ երկու վարչապետները բան մը չկորսնցուցին, կարծիքի փոխանակութիւններ կատարելով:

Հինգշաբթի օրուան տեսակցութենէն վերջ, Անգլիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Նոր յանձնառութիւններ, կարգադրութիւններ կամ համաձայնութիւններ չխնդրուեցան կամ տեղի չունեցան մէկ կամ միւս կողմէն»: Բրիտանական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Չէյմպըլէն եւ Մուսոլինի շարունակելով քննել Եւրոպայի ընդհանուր կացութիւնը, պարզեցին իրենց դիրքերը եւ տեսակէտները: Այդ աղբիւրին համաձայն, այցելութեան գլխաւոր նպատակն էր փոխադարձաբար հասկնալ իւրաքանչիւրին տեսակէտները եւ ոչ թէ փոխել զանոնք, հետեւաբար ձեռնարկը նպատակին հասած է:

Իսկ իրազեկներ եւ հեռագրական գործակալութիւնները ուրիշ բան կը պատմեն, անշուշտ որոշ վերապահութեամբ, քանի որ խօսակցութիւնները խստօրէն գաղտնի կը պահուին:

Այսպէս, Հավասի թղթակիցը կը գրէ թէ Պ. Մուսոլինի թըթուացնելով Անգլիոյ վարչապետին ամէնէն զգայուն լարը, խաղաղասիրութիւն, ամէն հաւաստիք տուած է այդ մասին: Այս առթիւ յիշեցուցած է իր միջամտութիւնը՝ գերմանեւչեխական տագնապին ամէնէն վտանգաւոր պահուն (Միւնիխ): Բայց, չեշտած է թէ Իտալիա խաղաղութիւնը կը հասկնայ իրաւունքի ճանաչումով: Արդ, իբրեւ իրաւունք, Իտալիա կը պահանջէ դարմանել այն անարդարութիւնները որոնց զոհ գնաց Մեծ պատերազմէն վերջը եւ բոլոր պետութեանց — ամէնէն առաջ դրացի Ֆրանսայի — կողմէ ճանչնալ իր կայսերական նոր դիրքը Միջերկրականի մէջ:

Այս դիրքը անշուշտ հաճելի չէ Անգլիոյ համար, որուն կայսերական ճամբաները կ'անցնին Միջերկրականէն: Բայց, Իտալիա կ'ուզէ միշտ խաղաղութեամբ ապրիլ Անգլիոյ հետ եւ բարեխղճօրէն յարգել անոր շահերը: Հետեւաբար, Իտալիա չսպառնար Միջերկրականի գոյավիճակին: Ճիշդ է որ պահանջներ դրած է մասնաւորապէս Թունուզի մասին, բայց այդ պահանջները աւելի շատ իրաւական եւ տնտեսական հանգամանք ունին: Միւս կողմէ, Թունուզի հարաւային սահմանին սրբագրութիւնները ի նպաստ Իտալիոյ, որքան ալ կարեւոր ըլլան, չեն կրնար Լոնտոնի կողմէ նկատուիլ խախտում Միջերկրականի մասին կնքուած համաձայնութեանց: Նոյնպէս Ճիպութիի մասին եղած պահանջները չեն վնասեր Անգլիոյ շահերուն, քանի որ այդ նաւահանգիստը եւ երկաթուղին անհրաժեշտ են Իտալիոյ, ապահովելու համար Եթովպիոյ զարգացումը եւ շահագործումը:

ՈՉ ՄԷԿ ՅԻՋՈՒՄ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ

Գալով սպանիական հարցին, Մուսոլինի կ'ուզէ որ Անգլիա վստահութիւն ունենայ Իտալիոյ վրայ: Հռոմի մէջ կը պնդեն թէ Իտալիա որ եւ է մասնաւոր առաւելութիւն չի պահանջեր Սպանիոյ մէջ, այլ կ'ուզէ որ անդարձ ոչնչանայ մարքսեան շարժումը այդ երկրին մէջ: Իտալիա պատրաստ է ետ կանչելու իր կամաւորները, բայց երկու պայման կը դնէ.— 1. Նախապէս ետ կանչել այն օտար կամաւորները որ տակաւին կը կռուին հանրապետական բանակին մէջ: 2. Ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը:

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը ուշադրութեամբ լսելով Մուսոլինիի եւ իր արտաքին նախարարին տեսութիւնները, չեն ուզած ըստ էութեան քննել Իտալիոյ պահանջները, այլ պարզապէս հասկցուցած են թէ այդ հարցերը լուծելու միակ միջոցն է ուղղակի բանակցիլ Փարիզի հետ: Գալով սպանիական հարցին, Անգլիոյ ներկայացուցիչները շատ վերապահ դիրք մը բռնած են: Անգլիոյ մէջ կը կարծէին թէ Մուսոլինի պիտի փութայ Սպանիայէն քաշել իր կամաւորները, օդանաւերը եւ ռազմամթերքը, քանի որ Անգլիա վաւերացուց Միջերկրականի համաձայնութիւնը: Մինչդեռ այժմ կը հաստատուի որ Իտալացիները պիտի մնան Սպանիոյ մէջ, մինչեւ Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակը:

Տարբեր աղբիւրներ ալ հաստատելով այս տեղեկութիւնները, կ'աւելցնեն թէ Պ. Չէյմպըլէն բացորոշապէս հասկցուցած է թէ չի կրնար իբրեւ միջնորդ ծառայել Ֆրանքօ-իտալական վէճին, բայց տրամադիր է աջակցելու, եթէ երկու կողմերը միասնաբար խնդրեն:

**** Պ. Չէյմպըլէն եւ լորտ Հըլիֆաքս կը վերադառնան այսօր, իրենց պաշտօնը լրացած ըլլալով: Երէկ այցելեցին Պապին:*

— oo —

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ վերաբացման առթիւ, վերընտրուած նախագահը՝ Էռիօ, ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ Ֆրանսա պէտք ունի «ոչ թէ սովորական, այլ հերոսական արտադրութեան մը»:— Արտաքին քաղաքականութեան մասին հարցապնդումներ ուղղած են 38 հոգի: Վիճաբանութիւններն սկսան երէկ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԾԱՂԿԱԾ ՍԱԼՈՐԵՆԻԻ ՄԸ ՏԱԿ

— • —

Երէկուան տամսիս պոչը կը շտկր-տէի, երբ աչքիս զարկաւ հետեւեալ ենագիրը Իտալիայէն.—

«Պրայի մէջ Ս. Կոյսին սալորենին ծաղկեցաւ ձիւնին տակ: Այս սալորենին կ'աճի Աստուածածնայ տաճարին մօտ: Ձմրան մէջ ծաղկիլը նշան կը համարուի բարեբաստիկ օրերու»:

Եթէ նիւթական միջոցներ ունենայի, պիտի ուզէի օդանաւով երթալ տեսնել ծաղկած սալորենին: Ի՞նչ աւելի գեղեցիկ է դիտել քան ծաղկած սալորենի մը: Պարտէզներուն ու ձորերուն մէջ ճերմակ ամպ մըն է կ'ըսես առտուն ոտքիւ, տաճարի մը գմբէթին մեծութեամբ, երաշխով երկինքէն վար իջած: Բայց շատ աւելի սքանչելի է դիտել ծաղկած սալորենին՝ գիշերուան մէջ: Կը ճերմկի՜ գիշերը, ու կը սպասես հէքիաթի: Ձիւնը այնքան գեղեցկութիւն չի տար գիշերուան, որքան փրփրուն սալորենին, որ լուսափոշի կը տեղայ, դուրսը, պատուհանիդ տակ:

Եւ սակայն բանաստեղծութիւնը չէ որ կը կանչէ զիս ծաղկած սալորենիին տակ, այլ խորհրդածութեան մը ցաւը:

Կ'ուզէի երթալ քով ծաղկած սալորենիին, որ քմայքն ունեցեր է խարտեաշ կնիկի մը պէս ճերմակ հագնելու եւ շուշանաթոյր քօղը հովին բանալու.

— Քոյրո՛ւկ, ատե՞նը զտար պչրանք ծախելու, ձիւն-ձմեռ է տակաւին եւ հեռո՛ւ է գարունը, շա՜տ հեռու: Սառեր են ձորերը, ջրվէժները եւ աղբիւրները, նոյնիսկ... հոգիները,— հիւանդո՞ց կը փնտռես ընդհ. այս տառապանքին մէջ: Խորհէ որ կուռնուկ ամիսը (փետր.)դեռ նոր ձիւներ պիտի բափէ մեր գլխուն եւ մարտ ամիսը պիտի չարչրկէ մեզ հողմահալած, ու դուն ի զո՜ւր պիտի սպասես «հարաւ քամուն», որպէսզի տաքցնէ մերկ թեւերդ:

Ցիմա՞ր, երի՛ցս յիմար, ի՞նչպէս մոռցար որ սուգի մէջ է հայ-աշխարհը.— այնտեղ սեւ են հագած հիմա նուշի, դեղձի, սալորի, ծիրանի ծառերը եւ ճիւղը ճիւղին կը զարնեն ցաւակած հովին տակ, մինչ ի զո՜ւր կ'երգէ Կոմիտաս (լսե՞ր ես այդ տխուր երգը).

Ծիրանի՛ ծառ, բար մի՛ տար,
Ծրդերդ իրար մի՛ տար...

Ձիւնը թաղեր է երկիրն Հայոց, սառը քար է շիներ հողն ու քարերը: Սահաշունչ այս օրերուն մէջ ի՞նչպէս ծաղկին, որո՞ւ համար ծաղկին ոսկեղէն սալորենիները կամ վարդաշուրթ նռենիները: Ես կ'երեւակայեմ հիմա մեր տանը պատուհանին տակ աճած սալորենին,— խաղընկեր էինք այս ծառին հետ, որ թէ ցանկապատը կը շինէր իր ընձիւղներով, թէ սպաստան կը դառնար մեր քէֆուր խաղերուն, ու ծաղկած կամ կանանչ նիւղերով գաֆնի կը հիւսէր մեր գըլուխներուն: Մենք իր պտուղները կ'ուտէինք «ծաղիկը քթին վրայ», ուանց ձգելու, որ հասուննան: Առա՜տ էր սալորը մեր բնաշխարհին մէջ,— ցրտ-սալորէն ու մամուկ-սալորէն սկսեալ, որոնք պտուղի այս ընտանիքին պրոլետարներն էին, մինչեւ մեղրահամ *տիւլէբը* եւ արքայական *տէօն-ալէք*ը: Կրնամ տասը տեսակ սալոր համրել հիմա: Բոլոր այդ ծառերը թերեւս չորցան, վիւրը նետուեցան եւ այրուեցան, զի մշակը հեռացաւ երկրէն: Ի՞նչպէս չօգալ այդ ծառերը, որոնց ծաղկած եղանակին՝ դրախտի կը սերածուէր մեր գիւղը: Նշենին նախշուն կերպասէ հովանոց մը գլխուն՝ լուսազգիւր կ'երթար այգիներն ի վեր. մինչ խնձորի եւ սերկեւիլի ծառերը խանդոտ աչքերով ժանեակ կը հիւսէին ու կը փռէին պարտէզներուն վրայ, թմբին կաթուղիկէի նման գմբէթ շինած՝ կը բուրվառէր իր անմահական անուշահոտութիւնը, մինչ վարդերը հրթիռի պէս կը պայթէին՝ երբ լեռներէն, առուներու կարկաչին պէս, սրինգներուն ձայնը կը գլգլար գիւղին վրայ:

Սալորի յիմա՛ր ծառ, սի՞րտ ունիս դեռ ծաղկելու՝ երբ գերեզմանի մը մէջ թաղուած կորսուած են այս ամէն գեղեցկութիւնները: Երբ օջախներու մէջ, բարբարոսները մոխիրի վերածած են քեզի հասակակից ծառերը: Երբ հիմա ձիւն է իջեր ամէն կողմ, սառ է կապեր հողն ու քարը, նոյնիսկ սիրտերը:

Բայց ներէ՛, սալորի ծառ, ներէ՛ որ կը քամահրեմ քեզ: Մենք ալ նման ենք քեզի:

Ձիւնին ու սառնամանիքին հակառակ, ի հեճուկս քարսիրտ աշխարհի, ուրիշներէն առաջ կը ծաղկինք, շաքիլ կ'արձակենք, ընձիւղ կը նետենք, կը զարդարուինք, վասնզի ծաղկող ժողովուրդ ենք՝ վաղաժամ ծաղիկներով հպարտացեալ: Վասնզի, մանաւանդ, մեր պատմութեան ճակատագիրն իսկ այդպէս է, ինչպէս կ'ըսէ մեր երգը.

Դարուն ա, ձիւն ա արել...

ԱՐԱԶ

ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐ
ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ
որ մեռաւ Մարսէյլի մէջ, 1938 դեկտեմբեր 19ին: (Տես Բ. էջ):

ՆՈՐ ՄԱՐԶՊԱՆԻՆ ՅՈՐԴՈՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

— oo —

«Երկ Ֆրանսա հեռանայ կամ տկարանայ...»

Սուրիոյ նոր մարզպանը, Պ. Կապրիէլ Փիւօ, յունուար 12ին Դամասկոս հասնելով, ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ կացութեան մասին: Մարզպանը յիշեցուց թէ Մեծ պատերազմէն վերջը Ֆրանսայի յանձնուեցաւ հոգատարութեան փափուկ պաշտօնը եւ Ֆրանսա ստանձնեց առանց վերապահութեան: Ան վճռած է այս պաշտօնը կատարել մինչեւ ծայրը: «Այդ պաշտօնին սահմանումն է,— դիւրացնել Սուրիոյ եւ Լիբանանի աստիճանական զարգացումը իբրեւ անկախ պետութիւններ»:

Բանախօսը բացատրեց թէ Ֆրանսա երբեք հոգատարութիւնը նկատած չէ իբրեւ վերջնական ձեւ մը Ֆրանքօ-արեւելեան յարաբերութեանց եւ թէ իր նպատակն է հոգատարութեան տեղ հաստատել ազատօրէն ստորագրուած յանձնառութիւններ: Ցետոյ պարզելով հոգատար իշխանութեան դիրքը, մարզպանը շեշտեց թէ «Ֆրանսա անօրինակ վեհանձնութեամբ մը փութաց անմիջա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌՈՒԼԻՍ

ՀՌՈՄԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Այս շաբթուան ընթացքին քաղաքական աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացաւ Հռոմի վրայ, ուր այցելեցին վարչապետ Չէմպըրլէն ու արտաքին նախարար լորտ Հալիֆաքս եւ կարեւոր խօսակցութիւններ ունեցան Պ. Մուսոլինիի եւ կոմս Չիանոյի հետ:

Միւնիխի Նշանաւոր համաձայնութենէն ետք՝ երկրորդ անգամն է որ Անգլիոյ պետական ղեկավարութիւնը փորձ կ'ընէ, Եւրոպայի ընդհանուր խաղաղեցման իբրեւ նախաքայլ, հանդարտեցնելու Փաշական Իտալիան, որուն յարաբերութիւնները վերջերս ոչ միայն պաղած, այլ լարուած են Փարիզի հետ: Առաջին անգամ Միւնիխէն ետք անգլիական նախարարները եկան Փարիզ և խօսակցութիւններ ունեցան ընդհանուր կերպով Եւրոպան յուզող հրատապ խնդիրներու շուրջ: Այժմ ալ, Հռոմ այցելութեան ճամբուն վրայ, հարկ զատեցին դարձեալ կանգ առնել Փարիզ եւ Լոնտոն - Փարիզ առանցքի կենսունակութեան կամ ուժոտ գործակցութեան ապացոյց տալ:

Այս պարագան կարեւոր է ընդգծել, որովհետեւ Լոնտոնէն ուղղակի Հռոմ համբորդութիւն մը, առանց Փարիզ հանդիպելու, ամէն կարգի ենթադրութիւններու եւ Ֆրանսայի համար յոռի գուշակութիւններու տեղի պիտի տար. Ֆրանսական մամուլը բացէ ի բաց վախ կ'արտայայտէր, թէ գնենց Ալպիոնը կրնայ Փարիզի գլխուն վրայէն կամ անոր հաշւոյն սակարկութեան մը մտնել Իտալիոյ հետ. Այժմ այս մտավախութիւնը հիմ չունի: Չէմպըրլէն, Հռոմ ոտք դնելէ առաջ, խօսեցաւ Տալատիէի հետ, որ կրկին մերժեց ամէն միջնորդութիւն իտալա-ֆրանսական վէճին մէջ. Ասոր համար էր որ Ֆրանսայի վարչապետ այցելեց Ֆրանսայի ափրիկեան հողամասերը եւ ուզեց վճռաբար յայտարարել, թէ Ֆրանսա չի կրնար հող կորսնցնել Միջերկրականի աւազանին մէջ կամ այլուր՝ յօգուտ Եւրոպայի խաղաղեցման կամ միատիրական պետութիւններու անյերուն պահանջման: Ասոր համար էր որ Տալատիէ իր հրապարակային ճառերէն մէկուն մէջ չմոռցաւ ըսել, թէ Ֆրանսա պիտի չհանդուրժէ նենգութիւններու եւ բաղձանքներու առջեւ, այսպէս արտայայտելով ֆրանսական պետական շրջանակներու մէջ տիրող այն ընդհանուր մտավախութիւնը, թէ Մուսոլինի կ'ուզէ Ֆրանսայի դէմ խօսքի ու գրչի պայքարով սակարկութեան բերել Չէմպըրլէնը ու առեւտուրի նստիլ անոր հետ:

Այժմ պարզ է, որ այդպիսի սակարկութիւն չկայ Լոնտոնի ու Հռոմի միջեւ: Իտալիոյ հողային պահանջներուն— եթէ այդպիսի պահանջներ դրած է Մուսոլինի արեւմտեան Միջերկրականի մէջ— Չէմպըրլէն մեկին ու կտրուկ պատասխանը ունեցած է, մատնանշելով անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը, որ արեւմտեան Միջերկրականի այժմեան գոյավիճակի պահպանումը կ'ապահովէ: Իսկ եթէ Մուսոլինի տնտեսական, ելմտական եւ ուրիշ երկրորդական պահանջներ առաջադրած է, ինչպէս Սուէզի ջրանցքի վարչութեան մէջ մասնակցութեան լաւժին, Ճիպութիի երկաթուղիէն օգտուելու իրաւունք, եւ կամ Թունուզարնակ Իտալացիներու իրաւական վիճակի հարց, Չէմպըրլէն կրնայ պատասխանել, թէ յաւագոյն է որ Հռոմ ուղղակի բանակցի այս կէտերու շուրջ Փարիզի հետ եւ խաղաղօրէն հարթէ զանոնք:

Հռոմի համար այս խնդիրները անլուծելի չեն, որովհետեւ ան ելմտապէս ու տնտեսապէս արտաքին աշխարհի— ըսել է ժողովրդավար պետութեանց աջակցութեան պէտքը կը զգայ օրէ օր աւելի սուր կերպով, մանաւանդ ափրիկեան կայսրութիւն դառնալէ ասդին՝ Եթովպիոյ նուաճումէն ի վեր՝ Սուէզէն իտալական զանազանական փոխադրութիւնը երկրորդ տեղը կը գրաւէ այժմ, անգլիականէն վերջ: Եւ Իտալիա սուղ կը վճարէ ասոր համար: Նոյնպէս Ճիպութիէն կ'անցնի Եթովպիոյ առեւտրական ճամբան, եւ դարձեալ այստեղ սուղ կը վճարէ Հռոմ: Իսկ Թունուզարնակ Իտալացիները— աւելի քան 100,000— իրաւական դրութեան ձեւումը սկզբունքով ընդունուած է Ֆրանսայի կողմէ, քանի որ այդ մասին որոշ համաձայնութիւն մը գոյացած էր 1935ի Լաւալ-Մուսոլինի պայմանագրով, զոր Հռոմ չեղեալ հռչակեց:

Ասոնք կարեւոր կէտեր են Իտալիոյ համար, բայց այնքան ծանրակշիռ չեն որ Միջերկրականի գոյավիճակը փոխելու եւ կամ Եւրոպայի խաղաղութիւնը վտանգելու Պերլին-Հռոմ առանցքը հեռու վանելով Լոնտոն-Փարիզէն եւ կամ թշնամացնելով անոր հետ:

Կը թուի թէ Հռոմի խօսակցութեանց ծանրութեան կեդրոնը սպանիական կնճիռն է, որով կենսականօրէն շահագրգռուած է Մուսոլինի եւ յարգ աճապին զոհողութիւններ բրած է իր բաղձանքին համաձայն ելք մը տալու այդ պայքարին: Խնդիրը Զօր. Ֆրանքօյին պատերազմիկի իրաւունք միջազգայնօրէն ճանչնալու շուրջ կը դառնայ, իրաւունք մը՝ որու կիրարկումով Սպանիոյ ազգայնական պետը կրնայ ծովէն փակել հանրապետական Սպանիան ու յաղթական դուրս գալ այսքան առնէ մղուած արիւնահեղ կռիւներէ: Այս է որ կը պահանջէ Մուսոլինի եւ ասոր է որ յուսն ընդդիմութիւն ցոյց կուտայ Ֆրանսա՝ անհրաժեշտ գտնելով երրորդ փաշական պետութեան մը հաստատումը իր պիրենեան սահմաններուն վրայ: Չէմպըրլէն զիջա՞ծ է արդեօք այս կէտին մէջ: Ցայտնի չէ: Բայց անհնարին է որ այս մասին ելք մը նախատեսած չըլլան Հռոմի մէջ կանաչ սեղանի շուրջ նստողները, մանաւանդ այժմ երբ Չէմպըրլէնի այցելութենէն առաջ Զօր. Ֆրանքօ ահարկու ճիգ մը ըրաւ իր վերջին յարձակողականով Մատրիտը ծունկի բերելու, բայց ձախողեցաւ:

Հռոմի մէջ խօսակցութեան նիւթ հանդիսացող միւս հարցերը,— կամաւորներու արտաքսումը, Իտալիոյ ելմտական աջակցութիւն, արաբական աշխարհի մէջ իտալական քարոզութեանց դադարումը, Պերլինի մօտ իտալական միջնորդութիւն՝ որպէսզի անգլօ-գերման յարաբերութիւններու արութիւնը վերջ գտնէ— ասոնք ստորադասաբար, բարեկամական խօսակցութիւններով ու դիւանագիտական ճամբաներով հետզհետէ լուծուելիք խնդիրներ են, որոնք չեն կրնար վտանգել ժողովրդավար պետութեանց յարաբերութիւնները միատիրական պետութեանց հետ.

Ասոնք չեն Հռոմի տեսակցութեան կարեւոր նիւթերը: Աւելի հիմնական խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են անտարակոյս, որոնք ժամանակի ընթացքին քիչ քիչ լոյս աշխարհ պիտի հանուին:

Երբ մէկ կողմէ Անգլիացիները Հռոմ կ'այցելէին, անդին Լեհաստանի արտաքին նախարարը նշանակալից տեսակցութիւն մը կ'ունենար Հիթլէրի հետ, կոմս Չիանոյի Պուտափէշտ այցելութենէն ետք եւ Վարշաւա այցելութենէն առաջ:

Ոչ թէ արեւմտեան Միջերկրականի, այլ կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ է որ կարեւոր բաներ կը դառնան: Ուկրայնիայի անջատումը եւ անկախ պետութեան վերածման ծրագիրը առաջ քշող Գերմանիոյ հետ,— որ Մէմէլի ու Տանձիկի վէճն ալ ունի Վարշաւայի հետ— Լեհաստան ի՞նչ հիմերու վրայ կը ջանայ կենցաղ բռնել, իրա՞ւ է որ Պերլին եւ Հռոմ կը ջանան միատիրական առանցքին մէջ բերել Հունգարիան եւ Լեհաստանն ալ. եւ ասոնց ի տես Հռոմ այցելութիւն տուող Չէմպըրլէն ու Հալիֆաքս ի՞նչպէս կրնան բան մը չգիտնալ Հռոմի մէջ. իսկ եթէ չեն գիտցած՝ ապա ինչո՞ւ գացին: Հարցեր են ասոնք, որոնց պատասխանը պիտի տայ մօտաւոր ապագան: Որովհետեւ Եւրոպան լքի է երկունքով եւ 1939—40 պիտի ըլլան պատմական անցքերու տարիներ:

Այժմ մէկ բան յայտնի կ'երեւայ. Անգլիացի նախարարները Հռոմ գացին, որովհետեւ Սեպտեմբերի մեծ տագնապին առեն իրապէս Մուսոլինին էր որ անձէն յաջողեցաւ դուրս բերել Չէմպըրլէնը, անոր խաղաղեցման քաղաքականութեան անուղղակի զօրավիգ հանդիսանալով:

Միւնիխի հաւաքոյթէն առաջ Լոնտոնէն միջնորդութեան հրաւէր ստացող եւ անոր ընդառաջ գացող Մուսոլինին այդ օրն իսկ ապահոված էր, որ Չէմպըրլէն ու Հալիֆաքս Հռոմ իջնեն: Այդ օրը Չէմպըրլէնին օգնող Մուսոլինին այժմ կ'ուզէ որ Չէմպըրլէնն ալ իր պահանջներուն ունկնդրէ:

Հռոմի տեսակցութենէն Իտալիա նոր բան մը շահած է անշուշտ:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ ՄԸ ՀԻՒՂԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Անցեալները, օգտուելով օրուան բացառիկ արեւէն, դուրս ելայ Փարիզէն եւ բարձրացայ հիւսիսային սահմանը, «Մոնմարթրի գօտին»:

Լսեր էի որ աւ մը Հայեր կը գտնուին այդ կողմերը, հիւղակներու մէջ: Փնտռեցի ու գտայ ծայրը:

Հսկայ, քարաշէն շէնքերու եւրն, ընդարձակ դաշտի մը վրայ կը տեսնուի հիւղաւանը. Աչքիդ կտրածին չափ նայէ, հիւղակ հիւղակի մօտ: Խախտաւորներ ալ կան անոնց մէջ եւ ուրաքանչիւրը իր քմակին համաձայն, շնորհալի ձեւ մը տուած է:

Մտածկոտ, աչքերս հիւղակներու յառած՝ կը քալեմ արահետէ մը որ փողոց կը կոչուի: Ահա հիւղակ մը, որ թէ նպարավաճառատուն է եւ թէ բնակարան: Կարկտուած դրան ճակատը կը կարդամ ...ian: Կանգ կ'առնեմ: Ակնթարթի մը մէջ, միտքս հազարումէկ բաներ կ'արծարծայ: Եւ սակայն, անծանօթ, դեռ քաջութիւն կ'ունենամ դիտելու այդ հիւղակը: Պատուհաններէն դուրս թռած հայերէն բառերէն կը հրճուիմ: Ցանկարծ, մաքուր հագուած երկու երիտասարդներ դուրս կ'ելլեն եւ ջերմ խօսակցութիւն մը կը բացուի մեր միջեւ: Վերջապէս, զիս կ'առաջնորդեն դէպի այն կողմերը ուր Հայեր կ'ապրին:

Զմրան օրեր: Արեւին տեղ մութը հետզհետէ կը թանձրանայ: Գրեթէ, խանի մը քայլ հեռուն բան չի տեսնուիր: Փողոցին ցանցառ լոյսերը, մեծ դժուարութեամբ կը հասնին սեւցած հիւղակներուն: Եւ սակայն, կը քալենք:

— Կը տեսնե՞ս այս բնակարանը, ըսաւ ընկերներէն մէկը, հայու մը կը պատկանի:

Թեթեւ ակնարկ մը կը նետեմ: Մութին մէջ, անոր սեւցած պատերը աւելի մութ գոյն ունէին: Լաւ տեսնելու համար կը մօտենամ: Դրան մէկ կողմին վրայ, պզտիկ պատուհան մը կայ, որուն ապակիին ետեւ՝ ձիւնի պէս ճերմակ վարագոյր մը կախուած է: Միւս կողմը, փայտէ բարքիքներու վրայ, շարուած են քանի մը կողովներ պտուղներով լեցուն:

— Եթէ կ'ուզես, ներս մտնենք, խօսեցաւ ընկերս, ինծի ծանօթներ են, քիչ մը կը խօսինք:

Կ'անցնինք նպարավաճառ մը խանութին մէջէն եւ կը մտնենք խոհանոց-ննջարանը: Տանտիրուհին քաղաքավարութեամբ կը հիւրասիրէ մեզ: Կը նստինք: Լուռ, կը դիտեմ չորս կողմս: Ելեկտրական լոյսին տեղ, պատին վրայ քարիւղի լամբար մը կը պլպլայ: Ո՞վ կ'ըսէր թէ հիւղակի մը մէջ կը գտնուինք: Կարծես թէ քաղաքէն յարկաբաժին մը ըլլար: Սենեակին մէջտեղ սեղան մը մաքուր ծածկոցով: Պատերը զարդարուած են նկար եւ ձեռագործներով: Ամէն կողմ մաքուր մաքուր: Օդին համեմատ սենեակը տաքուկ: Ու ես, այդտեղ, մտքիս մէջէն որքա՜ն օրհնեցի այն բազուկը, որ Հայուն շինական տեղաւոր տուած է: Ու կը հարցնեմ—

— Ի՞նչպէս էք, տիկին:

— Լաւ ըսենք որ լաւ ըլլանք:

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ ունիք:

— Վեց - եօթը հոգի ենք, ամենքս ալ ձեռքերս ծալլեր նստեր ենք: Գիտէք թէ ինչ ըսել է պարապ մնալը: Խանութին միայն անունը կայ:

Զաւակներս մեծցեր գործ կ'ուզեն: Օրը քանի մը հեղ կ'երթան տեղացիներու աշխատանոցները, սակայն, ամէն հեղ ալ սովորական բառը իրենց երեսին կը նետեն.

— Օտարականներու գործ չկայ:

Տիկնոջ այս արդար դիտողութիւններուն ի՞նչ կրնայի ըսել: Ի՞նչպէս կարելի էր մեղմել ցաւ մը, որ տասն կապած վէրքի մը պէս կը կոտտար: Ու շարունակեց.

— Զաւակներէս մէկը եկող տարի եւ, միւսը յաջորդին զինուոր պիտի երթան, սակայն որո՞ւ հոգ, կարեւորութիւն անգամ չեն տար: Ցուսահատ են եւ, մենք անտեղծ աւելի: Ի՞նչ ընենք...

Կարգ մը քաղաքավարական խօսքերէ վերջ՝ դուրս ելանք:

Մանուածապատ արահետներէ անցնելով կը մտնենք ուրիշ հիւղակի մը մէջ: Կոկիկ եւ խնամուած: Նախանձելի մաքրութիւն մը կը տիրէ ներսն ու դուրսը: Քիչ մը վերջ, եռեւ եռեւէ կուգան ուրիշներ: Խօսքերը խօսք կը բանան: Սակայն ամէն հեղ ալ, գործազրկութեան հովն է որ կը դառնայ շրթունքէ շրթունք: Մէկը գործ ուզեր է, սովորական յանկերգը նետեր են երեսին: Միւսը գործ ունի, նոր օրէնքները արգելք են եղեր: Եւ այսպէս, իւրաքանչիւրը ինքզինքը գտեր է նոր տագնապի մը առջեւ: Երիտասարդ մը, յոլորովին յուսահատ, բացաւ պատմութեան ծայրը.

— Տարիներէ ի վեր Ֆրանսա կը գտնուիմ: Ոչ մէկ առեն բեռ եղած եմ կառավարութեան վրայ: Հիւղակիս կից խանութ մը ունիմ, ուր՝ իմ համեստ աշխատանքովս ապրեցուցեր եմ ընտանիքս ու զաւակս: Բայց հիմա կ'ուզեն որ գոցեմ: Ցաւս հասկցուցի: Անօգուտ: Տղուս հպատակութեան թուղթերուն հետ՝ ցուցուցի բոլոր օրինաւոր վկայականներս, բայց կարեւորութիւն անգամ չտուին: Ըսէք, ի՞նչ ընեմ: Որո՞ւ դիմեմ: Ի՞նչ կը բանին մեր մեծերը: Ինչո՞ւ չեն յայտներ մեր ցաւը կառավարութեան...

Ուրիշ մը.

— Պաշտօններուն զրկուիլը հայ դպրոցէն՝ ուրիշ հոգ մըն է: Անցեալ տարիները, գոնէ, շաբաթը մէկ անգամ (Բարեգործականի Տունը) Պօղոսէ փողոց կ'երթային: Գէշ-աղէկ բաներ մը կը սորվէին: Բայց հիմա այդ ալ չկայ: Մարդ չիգիտեր ինչո՞ւ փակեցին: Շա՜տ տեսան արդեօք այդքան զոհողութիւն: Ա՜խ, ա՜խ...

Այդ հարիւրաւոր հիւղակներուն մէջ ընդամէնը աւ մը Հայեր են (35 ընտանիք) որ, օրուան տագնապին հետ՝ յոյսէ եւ լոյսէ հեռու՝ կը տապկուին օրէ օր: Ու այսպէս, քիչ մը ամէն տեղ ցաւը նոյնն է Փարիզի մէջ:

Ի՞նչ կը մտածեն արդեօք մեր պատասխանատու մարմինները: Պէ՞տք է թողուլ որ մարին այս կայծերը օրուան փոթորիկէն:

Ամէն անգամ որ կայծ մը մարի, ճառագայթ մըն է որ կը պակսի մեր վաղուան արեւէն:

ԳԱՐՄԱՆԻ

ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒՄՆԵՐՈՒ ԾԱԽՔԵՐԸ 1939ԻՆ

Ազգաժողովի տարեգիրքը հրատարակեց 1939 տարուան սպառազինումներու ծախքերը ամբողջ աշխարհի մէջ: Ըստ այս հրատարակութեան՝ 1939ին պետութիւնները կը ծախսեն 3,400,000,000 սթերլին: 1938ին ծախսած էին 2,800,000,000 սթերլին:

Այս ծախքերը կը վերաբերին միայն զուտ ռազմական սպառազինումներու՝ օդի, ծովու եւ ցամաքի վրայ, եւ չեն պարունակեր կիսազինուորական ծախքերը՝ ինչպէս ճամբաներ, խօղակայաններ եւն.:

1927էն մինչեւ 1931 կը ծախսուէր տարեկան միջին հաշուով 1,500,000,000 սթերլին: 1934 — 1939 այս ծախքերու գումարը բարձրացած է տարեկան 2,300,000,000 սթերլինի:

Եօթը մեծ պետութիւնները կը ծախսեն աշխարհի ընդհանուր սպառազինութիւններու 78.7 տոկոսը: Իսկ այս ծախքերու 72,3 տոկոսը կը ծախսեն եւրոպական պետութիւնները:

Գ. ՃԱՀԼԸՄԵԱՆ

Մեր ողբացեալ ընկերը ծնած էր 1872ին, Կիւմիւշխանէ: Հայրը ... մէքաւոր ուսուցիչ-քահանայ մըն էր. Գարեգին քաղաքի ազգային վարժարանէն նախնական կրթութիւնը առնելէ վերջ, իբրեւ յառաջադէմ աշակերտ, 1880ին էջմիածնէն եկած ... ներ կը կարգադրեն որ ... նոյն տարուան Սեպտեմբերին ուղարկուի Գէորգեան ճեմարանը, բայց մեր ողջն ու կոծը արգելք կը հանդիսանայ այդ ծրագրին:

1883ին ծնողքին հետ կը փոխադրուի Տրապիզոն ու կը մտնէ քաղաքին ազգային վարժարանը, որ արդէն անուն հանած էր շնորհիւ իր արժէքաւոր ուսուցչական կազմին, ինչպէս որոնք են Մեղաւորեան, Էթմէքճեան, Մնացականեան, Շահրիկեան եւ Ոսկ... Աշակերտ Գարեգինը ... մեծ փափաք ցոյց կուտայ, հայրենասիրական զգացումները թռիչք կուտան իր յառաջդիմութեան. 1887ին կը ստանայ իր վկայականը, բայց ... դասարանը կ'ուզէ մտնել, բայց իր արտայայտութեամբ «իմ ... րախտէն» աշակերտի պակասի պատճառով այդ կարգը կը փակուի ու ... կը դատապարտուի քանի մը ամիս իր աւարտած կարգը մնալ, այն ... ով թէ իրեն մասնաւոր դասեր պիտի ... ուրուին: Անօգուտ յոյս, ո՛չ մէկ ... առանձին կարգադրութիւն իրեն հա... Կը ստիպուի արցունքոտ աչքերով գիրքերը հաւաքել ու հեռանալ «երկրորդ անգամ ջախջախելով ազգ... կրթութիւնս», ինչպէս կ'ըսէ... ինք:

Վարժարանին մէջ կը հետեւի ... նագան արհեստներու, 1889ին կը մեկնի Փարիզ, կը մտնէ փայտի վաճառականի մը մօտ, կը հետեւի երեկոյեան դասընթացքներու, կը սորվի Ֆրանսերէն: 1892ին ծնողական սէրը կը քաշէ զինքը կրկին Տրապիզոն, ուր կ'որոշէ իր մեծ եղբօրը հետ փայտի առեւտուր ... վարել: Հազիւ յաջողութիւն գտած կը հասնին 95 - 96ի ջարդերը ... Պանք Օթոմանի դէպքը. Երկիրը ... դառնայ անապահով մեր Գարեգինին համար: Տրապիզոնի մէջ Շահրիկեանի, Գասպարեանի Հրաչի, Եզնկացիի, Արշակ Սանոսեանի ներկայութիւնը իր յեղափոխական կայծը բոցացուցած էր, ինչպէս իր շատ սիրելի բարեկամին՝ Օննիկ Զէօկիւրեանին: 1896ին կը մեկնի Պուրկազ, հոն հաստատուելու մտքով, բայց Թրքական կառավարութեան պահանջին վրայ տեղւոյն կը հեռացուին «վտանգաւոր նկատուածները»: Մեր ընկերը այդ ժամանակին Տարօնցի քահանայի մը հետ դուռէ դուռ կը պտտի, գաղթականներու ճանապարհածախսը կը հաւաքէ ... ինք ալ իր կարգին գերմանական շոգենաւով կը մեկնի Օտեսա:

1898էն 1903 Մարսէյլի մէջ իր ... ուսերէն՝ ողբացեալ Զպուքեանի հետ կը զբաղի փայտի առեւտուրով: ... Հօրը տկարութիւնը եւ մահը ... ժամանակաւորապէս կը պահեն Տրապիզոն, ուր Գարակէօզեան եղբայրներու հաշւոյն շրջաններ կը մեկնի փայտի գործով: Կոկիկ գումար մը ապահովելէ վերջ վերջնականապէս կը հեռանայ երկրէն ու կը հաստատուի Մարսէյլ 1905ին:

Ինայասիրութիւնը, ուղղամտութիւնը եւ յարատեւութիւնը կարեւոր ազդակները կ'ըլլան իր գործին յաջո...

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷԻՆ ՄԵՐ ԲՈՑՆԵՐԸ

ՄՇԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔԸ, ԵՐԳԵՐՆ ՈՒ ՊԱՐԵՐԸ

Հարսի կնքուհին, 7 լօշ թեւին վրայ առած, կը դիմաւորէ հարսն ու փեսան, կը համբուրէ եւ ձեռքի վրայի եղած 7 լօշ, խաչաձեւ կը դասաւորէ հարսի գլխուն ու կը մտնեն ներս տունը:

Քահանան երգեցիկ խմբով մը, թափօրի առջեւը կ'իյնայ, ու «Առաքելոյ Աղաւնոյն» շարականը երգելով 7անգամ կը դառնան թոնիրի բոլորտիքը: Ամէն մէկ դառնալուն, մէկ մէկ լօշ կը նետեն հարսի գլխէն դէպի տան վերի կողմը:

Աւանդութիւնը կ'ըսէ որ երբ հարսը այն հացերը գլխուն առած ներս կուգայ, իր հետ առատութիւն կը բերէ:

Թոնիրի բոլոր 7 կարգ դառնալ լրանալէ վերջ, քահանան, հարսին, փեսին եւ կնքահայրին պահպանիչ մը կը կարդայ, եւ իր մաշտոցը կը թողու փեսայի գիրկը: Բոլոր հանդիսականները կը համբուրեն եւ խաչ - համբոյր կուտան Տէր հօր: Ամէնէն վերջ, Թագւորի մայրը մասնաւոր գումար մը կուտայ տէրհօր, Մաշտոցը փեսայի գրկէն առնելու համար:

Կնքամայրը հարսը առնելով կը տանի անոր համար մասնաւոր պատրաստուած տեղը, եւ հարսնաքրոջ հսկողութեան տակ պզտիկ ճաշ մը ընել տալով, քնանալու կը հրաւիրուին, ուր հարսաղբէր կը հսկէ անոր հանգստութեան:

Իսկ Թագւորը, իր մանուկներով պարտուն կ'երթան: Թէեւ ցուրտ է, բայց ժողովուրդը կը լեցուի պարտուն, ու կը սկսին երգել ու պարել: Նոյս կերուխում:

Թագւորի (փեսայ) հայրը քահանան ... կը հրաւիրէ, կը հրաւիրուին հանած գացող երիտասարդներ, նոյնպէս գիւղի մեծամեծներ: Կը պատրաստուի կերուխումի սեղան, չորս կողմէն բարեմաղթանքներ հարս ու փեսայի երջանկութեան համար, եւ աշխարհը փեսայի ծնողներուն:

Ասոնց կերուխումը լրանալէ վերջ կարգը կուգայ փեսային եւ իր մանուկներուն: Դարձեալ կը նորոգուի կերուխումի սեղանը:

Փեսան ու իր թիկնապահը դրուած են լաւագոյն տեղերը, փեսայի կողքին տեղ բռնած է հարսնաղբար: Սեղան պատրաստ է, կերակուր ու խմիչք դրուած, սակայն ոչ ուտող կայ, ու խմող: Մէջ կուգան թագւորի ծնողքը, ու չուտելու, չխմելու պատճառ կը հարցնեն: Լուռ են հանդիսականներ, եւ բոլոր գլուխ կախ, ու գլխքերը թթուած:

Փեսային հայրը կը հարցնէ.— Տղաք, ինչո՞ւ չէք ուտեր, չէք խմեր: Փեսայի թիկնապահը կը խզէ լռութիւնը ու կը յայտարարէ.

— Փեսայի ակռան կը ցաւի, չի կրնար ճաշել, ստիպուած ենք բոլորս ալ չճաշել, մինչեւ որ թագւորի ակռան չբժշկուի, հետեւաբար ատամնաբոյժ մը պէտք է կանչել հարսնաղբոր ծախքով:

Այս ալ տեսակ մը կատակ է, զոր հարսնաղբոր գլխուն կը սարքեն: Թագւորի թիկնապահը նախապէս մասնաւոր գումար մը կ'ունենայ: Նոյն պատրաստ վիճակի մէջ կը գտնուի եւ հարսն աղբարը:

Զայն կուտայ հարսն աղբարը— Քանի՞ով ատամնաբոյժ կուգայ, ըսէք որ վճարեմ:

Թիկնապահը փոխանակ թիւ նշանակելու, ծոցէն քսակ մը կը հանէ, ու կը սկսի համրել, մինչեւ 40 — 50 արծաթ: Ըսել կ'ուզէ թէ այսչափ դրամ:

Մրցումը սկսած է, եթէ հարսնաղբարը ինք իր ծոցէն կրցաւ 51 արծաթ համրել, կը գրաւէ թիկնապահի համրած դրամները, խաղէն վերջ վերադարձնելու պայմանով:

Եւ ինք կը տիրապետէ, կրնայ ուտելու եւ խմելու հրաման արձակել:

Իսկ եթէ թիկնապահին դրամին դէմ չկրցաւ դրամ դուրս բերել, կը դառնայ գերի, կը կապեն անոր ձեռքերը ու մարմինը կը կապեն սիւնի մը, շանդան տարեկաններ ու յուլունքներ վզէն, պարանոցէն կախելով, լսելու հարսին լացն ու կոծը:

Կ'ազատուի փեսան իր անհրաժեշտ հասած հարուածներէն, ու բնականաբար կը սկսի ուտել խմել: Խաղը վերջացած է, փեսայի ակռան բժշկուած: Ասոր կ'ըսեն՝ Ակռա ժամալէն:

Կը քակեն հարսնաղբոր կապանքները, տղան կը գրաւէ իր տեղը եւ կը սկսին կերուխումը:

Կերուխումէն վերջ, աթոռէ մը վրայ մանրուած գաթա կուգայ, (գաւանի ժամերու կողմէն դրկուած) «խորցիկ» որ մաս մաս կը բաժնուի բոլոր հանդիսականներուն:

Հանդիսականները ու թագւորի մանկլիկը, պարտուն կ'երթան, ուր արդէն խաղը սկսած է, գիւղացիները եկած ու իրենց տեղեր գրաւած են, իսկ փեսան թիկնապահին հետ, առանձին տեղ մը քնանալու կ'երթան:

Մինչեւ 7 օր հարսնիքը շարունակելը իրաւունք է: Բացի հրաւիրուած հանդիսականներէն, ալ ոչ ոքի ճաշ ու խմիչք չի տրուիր: Իսկ եթէ կարողութենէն վեր է, գէթ երեք օր պարտուն շարունակելու է:

Հեռուներէ եկած հրաւիրեալներ ալ կը սկսին իրենց տուները դառնալ, նուէրներ տալով ու առնելով:

Երբ ժամանակը լրանայ, այսինքն կէս պսակ առնելու օրը, Փեսայի հայրը մեծ պատրաստութեան մէջ է, նորէն կերուխումի պատրաստութիւն:

Կը հրաւիրուին գիւղին մեծերը, դուռ - դրացիները: Այդ օր հարսանիք եւ պար աւելի եռանդուն կ'ըլլայ: Լուր կը տրուի տէրհօր, եւ որոշուած ժամուն կնքահայրը ու կնքամայրը, հարս ու փեսան միացնելով եկեղեցին կ'երթան, եւ այն ուխտի սեղանի առջեւ տէր հայրը անգամ մըն ալ կը փորձէ հարսն ու փեսան, եւ կը ճշդէ անոնց իրարու հետ կեանք կապելու պարագան, ու կը կատարէ կէս պսակի արարողութիւնը, վար առնելով փեսայի գլխէն պսակն ու շղարշները, եւ պարանոցէն խաչ փոկը ու հարսին գլխէն երկրորդ քօղը:

Հոս, անմիջապէս թագւորի մայրը անոր գրպանէն կը հանէ այն կղպանքը զոր գովանքի դէչեր փակած դրած էր իր գրպանը եւ կը բանայ կղպանքը: Այսպէս արձակած կ'ըլլայ թագւորը:

Ասկէ վերջ ուրիշ կախարդութիւններ անզօր են հարսն ու փեսան նուաճելու:

Տէր հայրը, փեսային, հարսին եւ կնքահօր պահպանիչ մը կը կարդայ, ու տուն կը դառնան: Ուր տուն կերուխումը սկսած է:

Պէտք է գիտնալ որ մինչեւ այս առտուն փեսան տակաւին հարսը տեսած չէ, եւ սրբութեամբ անցուցած է իր օրեր ըստ կրօնական աւանդութեան:

Կերուխումը լրանալէ վերջ, այդ օր տան բոլոր անդամները պարտուն կ'երթան, տունը ձգելով հարս ու փեսային, եւ բակը՝ հաւերուն:

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

(Վերջ)

Ի ԳԵՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԱԼՍ

Սիրելի Արամ — Իրաւ է թէ մեր դասարանին բոլոր հետեւողները հաստատապէս ի վիճակի չեն Վերլուծումի մասին կէտերը ըմբռնելու, բայց տարին գոնէ մէկ կամ երկու անգամ պարտաւոր ենք այս մանրամասնութիւններուն մէջ մտնել, մեր լեզուին սիրոյն համար, բաւական է որ յաջողինք «եր նպատակին մէջ, այսինքն՝ վերլուծումի շնորհիւ խորացնել անոնց մէջ լեզուին սէրն ու ուսումը: Ուրեմն, բաւ նախորդին —

Գերազանցեալ (Մեսրոպ) քան զամենայն, որք զայնու ժամանակաւ էին առաջինք:

Նախ՝ վերածենք մեր նոր գրականին — Գերազանցեց էր Մեսրոպ քան բոլոր առաջինները՝ որոնք կային այն ժամանակ:

Վերլուծենք հիմա. — Գերազանցեալ (էր) բային ենթական կամ տէրը (sujet) Մեսրոպ, չէ՞: Հիմա — ուշադրութիւն ամէնէն առաջ — քան նախադրութիւն (préposition) է, որ հայցական հոլով խնդիր կ՚առնէ: Արդ, ո՞ւր է քան նախադրութեան հայցական խնդիրը. — Մի՛ շուարիք, տղաք, «հա քովիկն է — զամենայն, բայց ասիկա ածական (անորոշ) է, փնտռենք գտնենք գոյականը՝ որ խնդիր պիտի ըլլայ: Եթէ աչքերնիդ չորս ալ չբանաք, կրնաք դիւրաւ գտնել զամենայն ածականին գոյականը, որ հնացեր է հին լեզուներուն, դասական հեղինակներուն կազմախօսական մէկ բարեմասնութեան հետեւանքով: Բայց բաւ, ուրեմն, ո՞ւր է գոյականը: — Նեցցէս, Կոռնակ, — առաջինք — այո: Սակայն առարկող մը կայ. ո՞վ է ան — Ընձակ, որ կ՚ըսէ թէ, վարժապետ, «առաջինք» յոգնակի ուղղական է. Ք գիրքն ալ յայտնի, մինչդեռ քան կը պահանջէ հայցական եւ ածականն ալ հայցական է արդէն, զամենայն: Իրաւունք ունի Ընձակ: Ուստի բացատրենք: Բայց նախ՝ առաջինիքը իր ածականին քովիկը տանինք, հայցական ընելով առանց զ-ի, քանի որ այդ գիրը արդէն իր ածականը առած է իրմէ, առաջ գրուած ըլլալուն համար — Ուստի՝ «առաջինիս» — քան զամենայն առաջինիս: Եղաւ, չէ՞:

Բայց Մամիկոնը մինչեւ հոգին հանգիստ չի գոհանար: Կ՚ըսէ — ինչո՞ւ յոգնակի ուղղական եղեր է: Պատասխան — ի՞նչ ընեմ, Վերը ակնարկեցի արդէն դասական լեզուներուն (որոնցմէ մեր Մեծասքանչն ալ) երփնեբանգ խաղերուն: «Ամենայն»էն առջը եկող հաստատու (որք զայնու ժամանակաւ էին, այն ժամանակ գոյութիւն ունեցող) կը վերաբերի առաջինիքին, չէ՞: Արդ, այս ածականաբար գործածուող, հետեւելով զինքը յարաբերող դերանունին (որք), հաստատուն ձայնը փոխեր է եւ, իր ածականի բնութեամբ, այն վերջին հաստատուին ենթակայ եղող որք դերանունին ստորոգելի եղեր է չարաճճին, ամենայնին քովէն փախչելով: Հիմա, երբ կը վերլուծենք, մենք այդ փախստականը ձերբակալելով կը բերենք իրեն յատուկ տեղը (զամենայն), եւ ուղղականի վերարկուն հանելով (ք), կը հագցնենք հայցականին բանաչապիկը (ս), եւ կ՚ընենք, քան զամենայն առաջինիս, ինչպէս ըսինք: Ամենայն ածական կ՚ըլլայ անոր եւ «քան զառաջինիս» կ՚ըլլայ նախադրութեամբ խնդիր:

Հոս փակագիծ մը, տղաք: Հաց ճարելու համար, դուք ապրելու եւ ձեր ծնողները ապրեցնելու համար, ինչ ահագին դժուարութիւններու կուրծք առիք, ինչ ճիգերու եւ զոհողութիւններու ենթարկուեցաք, նոյնիսկ, բիւրիցս աւա՛ղ, մերթ ի գին պատուական եւ սերնդական կեանքերու: Արդ, ձեր ու ձեր զաւակաց, բիւրաղարեան Նախահայրերուն ցեղին, ազգին պահպանութեան համար՝ պարտական չէ՞ք մէյթէ հոգեւոր կամ մտաւոր թեթեւ ճիգ մըն ալ ընելու, որպէսզի ձեր մինչեւ վերջին շունչը տեւէք բաւէք անոր համար, եւ առիւծ՝ զոհողութիւն, ծառայութիւն, շնորհք չէ ձեր կողմէ, այլ պարտականութիւն մը սեպուհ, նուիրական: Ձեր գտնուած տեղին օտարներուն նայեցէք, տեսէք ինչպէս խենթ կ՚ըլլան իրենց ցեղին, իրենց լեզուին իրենց գրոյին համար, եւ անշուշտ իրաւունքով: Եւ այնքան սարուած են այդ գաղափարով որ այդ օտարներուն ջերմ փափաքն է իրենց շուրջ գտնուող բոլոր օտարներն ալ ընել չընել բոլորել իրենց աքրութիւններուն շուրջ: Բայց դուք առհաւական ճիգ մը կը պարտիք, գոնէ ձեր լեզուն, աղբիւրը ձեր Մշակոյթին, թարմ պահել Ջրաբբի հողի մը վրայ: Եւ այդ հողը դուք պիտի պատրաստէք: Եթէ ... աշխարհաբար միայն հարկ ըլլար խօսիլ, այսչափն ալ չէր բերեր: Բայց, բացառիկ թոյլտուութեան մը իբրեւ մաքսաննեզութիւն, գրաբար տեղ խօսեցայ պահ մը դասարանիս հետ:

Վեց ամիս աշխարհաբար պիտի շարունակեմ դարձեալ, մինչեւ որ յառաջիկայ արձակուրդէն վերջ յաջորդիմ նոր արտօնագիր մը ձեզ բերել, Սանդարապետ Պղուտոնին ուշադրութիւնը ցրուելով, եւ յամելով սակաւին Արամազդի սահմաններուն մէջ:

ՏԱՐԱՁ

դութեանը: Շատ համեստ պայմաններու տակ սկսուած իր հաւկիթի գործին մէջ կը գտնէ մեծ յաջողութիւն:

Դրամը չի փոխեր մեր ընկերը, ծնած էր հայրենասէր Հայ ու ապրեցաւ հարազատ հայորդի: Հազիւ ինքզինքը գտած ու տուն տեղ եղած, ծննդեան եկած հրահանգին վրայ քանի մը ընկերներով հիմը կը դնեն Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի կազմին, խումբին անունը մկրտելով «Յառաջ»: Մինչեւ ընդհանուր պատերազմը նորակազմ խումբին կարեւոր ձեռնարկները կ՚ըլլան ինքնապաշտպանութեան հանգանակութիւն (1912—13) եւ Մ. Փորթուգալեանի յոբելեանը:

Ընդհանուր պատերազմի ընթացքին մեր ընկերոջ տունը կը դառնայ տեղական հաւաքավայր, հակառակ դուրսի արգելքներուն: Հայ կամաւորներու Կոմիտէին ու Ազգային Միութեան մէջ իբրեւ Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ կը բերէ իր գործունէութեան ու անձնուիրութեան մեծ բաժինը, մինչեւ Սեւրի դաշնագրի խորտակումը: Այդ շրջանին է որ մեր ընկերը կը դառնայ Վարանդեանի ու Ահարոնեանի «եղբայր Գաբրիէլը»:

Իզմիրի աղէտէն վերջ, Մարսէյլ հասած գաղթականներու զետեղման գործին մէջ մեր ընկերը մեծ անձնուիրութիւն ցոյց տուաւ: Այդ շրջանին էր որ ծանօթացայ իրեն, երբ իր գրասենեակը դարձած էր կեդրոնատեղի:

Իր առեւտուրի գործին զուգընթաց ինքնաշխատութեամբ յառաջացած մեր ընկերը ազգային մշակութային դաշտին վրայ դարձած էր կեդրոնական դէմք մը. Սթանիսլասի կեդրոնական վարժարանէն մինչեւ յետին արուարձանին մէջ բացուած եկեղեցիներու եւ դպրոցներու շինութեան բերած է ան իր նիւթական ու բարոյական գործունէութեան բաժինը:

Իբրեւ հաշուապահ մնաց անփոխարինելի: Տարիներ շարունակ անդամ ազգ. դաստիարակ ժողովի, ատենապետ կեդր. վարչութեան, անդամ կուսակցական տեղական մարմնի, Սէր. շրջանի Մեկուսի եւ Գ. Կոմիտէի, նախագահ Համազգայինի Սեւրպարոն շրջանի կեդր. վարչութեան, գանձապահ Ահարոնեան խնամակալ մարմնի, այս բոլոր գործերուն մէջ կ՚արժէր տեսնել մեր ընկերը, ապրիլ իրեն հետ, վեր հանելու համար իր անձնուիրութիւնը, կուսակցասիրութիւնը եւ սօսուիլ չափով կատարեալ հայ մարդը

Վերջին տարիներուն յոգնած էր, իր սիրելի Սիմոնին մահովը զարնուած էր սրտէն: Տարիներու ընթացքին աշխատանքի պտուղը չվայելած բաժնուեցաւ. մեզմէ, մեր եղբայր Գաբրիէլը, մեր ազգային մշակութային եւ կուսակցական արժանագրութեանց մէջ ապահովելով լայն բաժին մը:

Հանգիստ իր ոսկորներուն:

Հ. ՍԵՐԵՆԿԻՒԼԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԿԱԳՈՅՑ ԽԱՉԻ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Ծննդեան տօնին առթիւ Մառնաճիւղի կազմակերպած խնջոյքին ներկայ էր գրեթէ ամբողջ գաղութը: Գիւղին մէջ ոչ մէկ հանդէս այդքան բազմութիւն էր հաւաքած: Խաչուհիներու ճարպիկութեան շնորհիւ կարելի եղաւ կերպով մը տեղաւորել, նախատեսուածէն աւելի եկող բազմութիւնը:

Խնջոյքը բացուեցաւ Մկրտիչեան երեք փոքրիկ քոյրերու կողմէ երգուած Կ. Խաչի քայլերգով, որմէ յետոյ, Մառնաճիւղի ատենապետուհին, Օր. Ս. Աւետիսեան ցոյց տուաւ, մինչ այդ կատարուած աշխատանքը, եւ յոյս յայտնեց թէ պիտի կարենան աւելի լաւ ընել, եթէ գաղութը զօրավիգ կանգնի իրենց:

Օրուան բանախօսն էր Գ. Գիւլխանդանեան, որ գեղեցիկ ճառով մը պարզեց Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերուն գործունէութիւնը: Բացատրեց անոնց կատարած եւ կատարելիք դերը Հայ իրականութեան մէջ, գթութեան, ինքնապաշտպանութեան եւ հայ կնոջ ազատագրութեան մարզերուն մէջ:

Հինէն ու նորէն օրինակներով ցոյց տուաւ, թէ ինչպէս մեր ժողովուրդը հակառակ խաւարամիտ թշնամիներով պաշարուած ըլլալուն, միշտ ալ տուած է իր կիներուն արժանաւոր դիրք մը ընկերային կեանքին մէջ: Վերջացնելով՝ թելադրեց որ բոլորը հաւաքուին Կապոյտ Խաչի շուրջ, միասնաբար տանելու համար անոնց ուսին վրայ դրուած ծանր պարտականութիւնը:

Ներկաներու փափաքին վրայ սեղանապետ ընտրուեցաւ Գ. Հ. Ակոպեան, որ իրեն օգնական ընտրեց Գ. Օ. Կարապետեանը, գեղարուեստական բաժինը վարելու համար:

Խնջոյքի ընթացքին խօսք առին պարոններ Ս. Վարդանեան, Կ. Երամեան, Խ. Ներսէսեան, Խ. Մկրտիչեան որոնք գեղեցիկ բաժակաճառերով իրենց գնահատանքի խօսքը ըրին Կ. Խաչի աշխատանքին ի տես:

Քնքշօրէն երգեցին Տիկիններ Գաղանճեաններ, Շ. Գարսիկեան, Աճէմեան, Սանդուխտ, Օր. Ա. Յօղաեան: Պարոններ Հ. Արամ, եւ Գ. Գեորգեան: Յաջող կերպով արտասանեցին Գ. Օ. Կարապետեան եւ Ա. Աճէմեան եւ Ալրաթեան: Հաճելի Փանթէզի մը Գ. Լեւոնէն:

Մէջ ընդ մէջ կը նուագէին Թաթիոս Արզար եւ վրացի Կինտօն, որ իր արուեստութիւններով զուարճացուց ներկաները:

Հայկական պարերուն եւ խմբերգներուն մէջ կէս գիշերը եկաւ, եւ ներկաները հեռացան, հաճելի պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու գոհունակութեան հետ լաւ օրերու յոյսը տանելով իրենց հետ:

Ս. Գարսիկեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԼԻՈՆ, 10 յունուար. — Ինչպէս գիտէք, ներկայիս օտար արհեստաւորներու եւ առեւտրականներու համեմատ չափազանց խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, քանի մը շաբաթ առաջ չոր ու ցամաք հրամանագիր-օրէնքին միայն ծանօթացանք, իսկ հիմա որ այդ օրէնքները գործադրութեան կը դրուին, խորապէս կ՚ըմբռնենք անոնց ծանրութիւնը: Այս օրերս Լիոնի մէջ բազմաթիւ Հայեր կանչուած են, 35 rue St Jeanի Ապահովութեան կեդրոնը: Մեր հայրենակիցները գացած են իրենց ինքնութեան թուղթերով եւ լուսանկարներով: Պաշտօնեաները կարգ մը երկրորդական անկարեւոր հարցումներ ուղղելէ վերջ, ըսած են.

— «Ձեր արհեստաւորի արտօնագիրը մերժուած է, հետեւաբար ստորագրեցէք սա թուղթը, եւ գործելու իրաւունք պիտի չունենաք վեց ամիս վերջը»:

Ուրեմն շատ պարզ է խնդիրը: Նախարարական որոշումն է որ կը գործադրուի, պաշտօնեաները ոչ մէկ բացատրութիւն չեն տուած, միայն ստորագրել տալով թուղթ մը զոր իրենց քով պահած են, իսկ ամէն մէկուն ձեռքը տուած են մերժումի հրամանը, լուսանկարն ալ վրան փակցնելով:

Ինչ պէտք է ընեն մերինները: Շատերը անծանօթ ըլլալով տեղական լեզուին, շուարած մնացած են այս ոլորտ դէպքերուն առջեւ: Ո՞վ պիտի հետաքրքրուի անոնց ցաւերով: Շատերը ծանրաբեռնուած ընտանիքի տէր են, իրենց ապրուստի միակ աղբիւրը այսօր ցամքելու սպառնալիքի տակ է:

Վերջապէս կարելի չէ՞ գտնել այս խնդրին մէջ ազգային համագործակցութիւն հաստատել եւ ճար մը խորհիլ, ճամբայ մը գտնել, դիմելով իրաւափոխաններու եւ ծերակուտականներու:

Շատերը զինուոր են կամ Ֆրանսացի զաւակներ ունին: Ցեռոյ կարելի է բացատրել որ եթէ Հայերը դրամ մը շահին, ուրիշ երկիր չեն փոխադրեր, այլ կը ծախեն երկրին մէջ: Կամ ուրէշ օտարականներ որոնք տասը կամ տասնըհինգ տարի այս երկրին մէջ կ՚աշխատին եւ վերջը եղած չեղածը հաւաքելով կ՚երթան իրենց մայր երկիրը: Շատ Ֆրանսացիներ կը ճանչնամ որոնք այս զանազանութիւնը կ՚ընեն, բայց Հայերուս համար կ՚ըսեն որ այստեղ կը շահին եւ այստեղ կը ծախսեն: Չի բաւեր պարբերաբար գրել թերթերու մէջ, հարկ է ուղղակի խօսիլ:

Յակոբ Քաֆուռուզեան

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ, 10 Յունուար. — Օր. Ա. Վարժապետեանը առաջին անգամ ճանչցանք անցեալ տարի, Լիոնի մէջ «Անուշ»ի խաղարկութեան առթին, գնահատելով իրեն լաւ արուեստագէտ-երգչուհի: Եւ ինչպէս օրինակը շատ դժուարին կացութեան մը մատնուած էր այն առթին, քանի որ խաղին անսամբլը գրեթէ ամբողջութեամբ անփորձ սիրողներէ բաղկացած էր: Հակառակ այդ դժուարութեան սակայն, Օր. Վարժապետեան կարելին ըրաւ իր խաղարկութեան ժամանակ եւ գրեթէ մինակը ապրեցուց «Անուշ»ը:

Յունուար 7ի շաբաթ իրիկուան «Էմիլ Զոլա»ի մէջ սարքած իր երգահանդէսին դժբախտաբար սպասուած բազմութիւնը չկար, որովհետեւ նախ՝ որ այս շաբաթները հանդէսներն ու խնջոյքները իրար կը խաչաձեւեն եւ երկրորդ, որ գլխաւորն է, յաջորդ օրը կիրակի, գերասան Ղազարեան ուրիշ մէկ ներկայացում մը ունէր: Ի հարկէ լաւ կ՚ըլլար որ թուականի մասին համաձայնութեան մը գային իրարու հետ, բայց ըստ մեզ, այս պարագան չարդարացներ գաղութին անտարբերութիւնը: Հինգ, վեց հազար հայութիւն համրող գաղութի մը համար դժուար չէր այդ սրահը լեցնել, մանաւանդ մենք գիտենք որ այդ գաղութէն մեծ թիւ մը գրեթէ ամէն շաբաթ սինէմա կը յաճախէ: Կրնային այդ օրը սինէմայէն զրկուիլ, ան ամէն օր կայ, բայց մեր նուագերէն չզրկուիլ, այսպէսով քաջալերած կ՚ըլլային երիտասարդ երգչուհին, որ ըսինք արժանի էր այդ քաջալերանքին:

Չի բաւեր օրն ի բուն կրկնել թէ օտարութեան մէջ կը փճանանք, կը ձուլուինք, թէ երգն ու արուեստը թիւնի կը ցամքի: Թոյլ չտանք որ մեր գրական ու գեղարուեստական մշակները դառնացած՝ գլուխ դարձնեն եւ դիմեն ուրիշ անդաստաններ, ուր կրնան աւելի լաւ դիրքեր ապահովել: Օտարը մեզ մեր խանութներովն ու հարստութիւններովը չի ճանչնար... Եթէ Մայր-երկրի հետ մեր հոգեկան կապերը խզուած են դժբախտ պարագաներու բերումով, գեղարուեստական այս երեկոյթներն ու ներկայացումները մէկ մէկ օղակներ կը կազմեն, հոգեպէս ապրելու համար այդ հայրենիքը:

Անդրադառնալով Օր. Վարժապետեանի, ունի թաւշային ձայն, այլ մանաւանդ կիրթ ու շնորհալի շարժուձեւ: Իր երգը յուզականութիւն մը ունի որ կը փոխանցէ ունկնդիրին:

Իր յայտագիրը կը բաղկանար Կոմիտասէ, Սպենդիարէ, Տիգրանեանէ, Ալեմշահէ, Գարթեւեանէ եւ օտար դասական գործերէ, որոնք ջերմ ծափերու արժանացան:

Ա. Հ.

ԽՆՋՈՅՔ

ՎԻԷՆ. — Հ. Յ. Դաշնակցութեան կոմիտէն, նոր տարուան առթիւ կազմակերպած էր ընկերահամակրական խնջոյք մը, 7 յունուար շաբաթ երեկոյ Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» ակումբին մէջ:

Ճիշդ ժամանակին բոլոր սեղանները գրաւուած էին ընկերներէ եւ համակիրներէ: Ընկեր Մ. Նաճարեան զետեղած էր իր ռատիօ կրամաֆոնը, որ կը թնդացնէր սրահը հայերէն երգերով:

Հանդիսականները խումբ խումբ բոլորուած սեղաններու շուրջ, կ՚երգէին ազգային եւ յեղափոխական երգեր:

Բացման խօսքը ըրաւ ընկեր Ս. Գալուստեան, բացատրելով խնջոյքին նպատակը, յետոյ տեղի ունեցաւ փոքրիկ վիճակախաղ մը, ուր հանդիսականները շահեցան մէկ շիշ շամփանեայ, երկու հատ 1)20 ազգային վիճակահանութեան տոմսակ եւ գիրք մը:

Սեղանապետը, ընկեր Դ. Երեմեան, ճարտարօրէն վարեց խնջոյքը, խօսք տալով բոլոր հանդիսականներուն, (երգ, արտասանութիւն, ճառ եւն.): Մէկ խօսքով հաճելի մթնոլորտ:

Խնջոյքը տեւեց մինչեւ ժամը 12.30: Ժամանակը յառաջացած էր, սակայն չէին ուզեր բաժնուիլ սեղաններէն:

Կէտ

ԹՐՈՑՔԻ ԳԻՐՔ ԿԸ ԳՐԷ ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Լէոն Թրոցքի, որ Սթալինի գլխաւոր հակառակորդն է եւ աքսորուած Ռուսիայէն, երկու տարիէ ի վեր կը բնակի Մեքսիկայի մէջ: Թրոցքի այնտեղ փոխադրուեցաւ Նորվեկիայէն:

Համայնավար յեղափոխութեան այս նախկին պետը կ՚ապրի մասնաւոր բնակարանի մը մէջ իր կնոջ հետ միասին եւ ունի ծառաներ ու գրագիրներ, որոնք զանազան լեզուներով գրի կ՚առնեն իր գրութիւնները, ռուսերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն, գերմաներէն եւ սպաներէն, զոր սորված է այստեղ աքսորուելէն ի վեր:

Թրոցքի կը գրէ թերթերու եւ պարբերականներու համար յօդուածներ: Շատ քիչ անգամ տեսակցութիւն կը շնորհէ օտար թղթակիցներու, իսկ խիստ կը զգուշանայ, երբ կրօնաշրջիկներ, մասնաւորաբար Մ. Նահանգներէն ճամբորդներ, փորձ կը կատարեն զինք տեսնելու: «Ես կրօնաշրջիկներու հետաքրքրութեան ծառայել չեմ» յայտարարեց ան վերջերս, երբ ամերիկեան խմբակ մը կը փափաքէր տեսնել զինք:

Թրոցքի այժմ զբաղած է Լենինի կեանքը գրի առնելով, որ ստուար հատոր մը պիտի կազմէ:

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսայի զանազան վայրերէն նամակներ կը ստանանք՝ նոր օրէնքներու պատճառաւ եղած սեղմումներու մասին (արգիլում աշխատանքի, խանութներու փակում, ինքնութեան թուղթ): Գրեթէ բոլոր նամակները ընդհանուր խօսքեր կը բովանդակեն, առանց տալու որոշ դէպքեր:

Արդ, մեր թղթակիցներէն ու աշխատակիցներէն կը խնդրենք ստուգել եւ մեզ տեղեկացնել իրենց վայրերուն մէջ դրուած նման արգելքներ՝ տալով անուններ, թուական, յարակից պարագաներ եւ ճշդուած իրողութիւն.

Խմբ.

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Գ.

Այժմ ներկայացնենք 1937ի վիճակագրութիւնը:

Խորհրդ. Միութեան բովանդակ երկրին մէջ կը հրատարակուէին 8,521 թերթեր 69 լեզուներով: Ասոնց վրայ աւելցնել 4,605 թերթեր, որոնք կը հրատարակուէին գործարաններու, կոլխոզներու, թրաքթէօրի կայաններու մէջ, — ուր թերթերէն ոմանք 15-20.000 թիրաժ ունին, ինչպէս «Կիրովեց» թերթը որ կը տպուի Լէնինկրատի «Կիրով» գործարանին մէջ, Հաու(լ) ու անցնիլ թերթը, որ կը տպուի Մոսկուայի «Սթալին» գործարանին մէջ.

Խորհ. մամուլին առանձնայատկութիւններէն մէկն է այն որ չափազանց շատցած են ռուսերէնէ տարբեր լեզուներով հրատարակուած թերթերը: Անիկա արդիւնք է այն ճիգերուն, զորս կը կատարէ նոր վարչաձեւը՝ վերջ դնելու համար յետամնաց ժողովուրդներու «անգրագիտութեան», պարզ դարձնելու համար գիրն այն ժողովուրդներուն, որոնք կը խօսին Թուրք-Թաթարական, մոնկոլական, յաբեթական, իրանական բարբառներ, եւ վերջապէս գիրով օժտելու համար այն ժողովուրդները, որոնք գիր չունէին առաջ, ինչպէս Թապասարանները Տաղըստանի մէջ, Պելուճները Թիւրքմէնիստանի մէջ, Բուրյադները արեւմտեան Սիպերիոյ մէջ:

1936ին ոչ-ռուսերէն հրատարակուած թերթերուն թիւն էր 2,965: Ազրբէյջանի մէջ լոյս կը տեսնէին 130 թերթեր, 9 լեզուով, 87ը՝ ազերի, 28ը՝ ռուսերէն, 2ը՝ հայերէն, 2ը՝ գերմաներէն, 1ը՝ թաթերէն, 1ը՝ թալիշերէն, 1ը՝ թաթարերէն: Վրաստանի մէջ՝ 113 թերթեր, 69ը՝ վրացերէն, 17ը՝ ռուսերէն, 9ը՝ թուրքերէն, 5ը՝ հայերէն, 3ը՝ աբխազերէն, 3ը՝ օսերէն, 4ը՝ մինգրելերէն, 1ը՝ ասորերէն, 1ը՝ յունարէն, 1ը՝ գերմաներէն: Ուզբէկիստանի մէջ՝ 250 թերթեր: Ղըրկիզիստանի մէջ՝ 49 թերթեր: Տաճիկիստանի մէջ՝ 65 թերթեր, — վերջին այս երկու երկիրներուն մէջ, 1939ին, ոչ մէկ թերթ գոյութիւն ունէր:

Խորհրդային բոլոր թերթերն ալ կը հրատարակուին կուսակցութեան կեդրոնական կամ տեղական կազմակերպութեանց, կառավարական իշխանութեանց կամ կուսակցութեան եւ կառավարութեան հակակշռին ենթակայ մարմիններու կողմէ: Ինչպէս ծանօթ է, Խորհրդ. Միութեան երկու գլխաւոր թերթերն են Պրավդան, պաշտօնաթերթ կեդր. կոմիտէին, եւ Իզվեստիան, պաշտօնաթերթ «ԽՍՀՄ աշխատաւորներու պատուիրակութեան խորհուրդին», այսինքն կառավարութեան: Այս երկուքէն՝ առաջինը աւելի կարեւոր է ոչ միայն իր թիւով (2 միլիոն օրինակ, մինչ միւս թերթը կը տպուէր, 1937ին, 1,600,000 օրինակ), այլ եւ բարոյական հեղինակութեամբ: Անոր էջերէն կը տեսնեն իրենց հրահանգը կամ ուղղութիւնը Խորհրդ. Միութեան կառավարական ու կուսակցական բոլոր պաշտօնեաները, մանաւանդ ներկայ անստոյգ պահերուն, երբ շատ դիւրին է ամբաստանուիլ իբրեւ խարդաւանք եւ տրոցկիստ-բուխարինական լրտես:

Պրավդա բոլշեւիկեան ամենահին պաշտօնաթերթն է, որ հրատարակուած ըլլայ Խորհրդ. Միութեան մէջ պետական արտօնութեամբ: Երկու անգամ, նախ հիմնուած ժամանակ (1912), յետոյ վերհրատարակուած ժամանակ (1917), իբրեւ խմբագիր ունեցաւ Սթալինը: Ահա պատուական տիտղոսներ, որոնցմէ զրկուած է Իզվեստիա, հիմնուած՝ Փեթրոկրատի սովետին կողմէ, այն պահուն, երբ դեռ փոքրամասնութիւն կը կազմէին բոլշեւիկները: Ան կառավարական պաշտօնաթերթ պիտի դառնար 1912 ապրիլին միայն.

Երկար ատեն, Պրավդայի տնօրէնը, — այսօր թերթը կը վարէ խմբագրական մարմին մը, — կը համարուէր շարքայիններուն տեսաբանն ու խեղճը: Ահա թէ ինչո՞ւ Բուխարինի համար իրական անկում մըն էր Պրավդայի տնօրէնութենէն փոխադրուիլ Իզվեստիայի տնօրէնութեան, վերջին հանգրուանը իր քաղաքական կեանքին, որ նախերգանքն եղաւ իր գնդակահարութեան:

Իզվեստիա բախտ չունէր վերջերս: Ծանօթ է վախճանը, որու ենթարկուեցան իր առաջին քաղաքականութեան խմբագիրը, Ռատէք, եւ անօրէնը, Բուխարին, որ գնդակահարուեցաւ անցեալ Մարտ ամսուն: Յաջորդը, Տալ, նոյնպէս շնորհազրկուեցաւ անցեալ Յունուարին: Տալ կը գտնուէր բարձր դիրքերու վրայ, — տնօրէն մամուլի դիւանին եւ կոմունիստ կուսակցութեան հրատարակչական մարմինին: Շատ խիստ վերաբերմունք ցոյց տուած էր հանդէպ Բուխարինի եւ Իզվեստիայի: Մասնաւորաբար Պրավդայի 25րդ տարեդարձին առթիւ, հրապարակաւ խիստ քննադատութիւններ ստորագրած էր Իզվեստիայի խմբագիրներուն դէմ, մեղադրելով՝ որ չեն նկատած թէ «ի՛նչպէս թշնամին կ՚օգտագործէր թերթին էջերը իր դաւաճանական նպատակներուն համար»: Եւ կառավարութեան օրկանը, նոյն օրն իսկ, խմբագրականով մը «Ահազդ» կ՚արտասանէր, յայտարարելով որ «վերջերս, ժողովուրդի թշնամիներու պիծակարոյն մը դարձած էր թերթը, պատսպարան ըլլալով՝ հոգեկալի դաւաճաններու խմբակի մը»:

Ընդհակառակն, նախագահ Կալինինին կը հաստատէր թէ Պրավդայի յաջողութիւնը տօնն էր «խորհրդային բնակչութեան», ու կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն ջերմ շնորհաւորութիւններ կ՚ուղղէր իր «պայքարի թերթին, որ բոլշեւիկեան աւանդութիւններու հաւատարիմ պահապանը կը մնայ»: Ան նոյնիսկ կ՚երաշխաւորէր ապագան՝ «խորապէս համոզուած որ Պրավդա հաւատարիմ պիտի մնայ իր «փառաւոր» անցեալին»: Գալով Իզվեստիային, ան ալ իր «բոցավառ» ողջոյնները կ՚ուղղէր բախտաւոր եւ երջանիկ ընկերոջ, ու կը փառաբանէր զայն անոր համար որ «երեւան հանած էր եւ անխնայ երեւան կը հանէր բոլոր գոյնի յատեհապաշտները, ժողովուրդի թշնամիները, տրոցկիստ-ճափոնա-գերմանական գործակալները»:

Երկու թերթերուն կարեւորութիւնը ցոյց տալու համար՝ արձանագրենք նաեւ որ, 1936 Փետրուարին Պրավդա խիստ յարձակումներ կատարած էր Իզվեստիայի խմբագրապետին դէմ, քննադատելով երկու յօդուածներ, որոնք, ըստ Պրավդայի, կը հակասէին նոր ժողովուրդին անցեալը:

ԱՆՏՐԷ ԹՈԼԷՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

պէս գործադրել համաձայնութիւններ որոնք վերջնապէս վաւերացուած չէին դեռ։ Մեր կողմէ կատարեալ ուղղամտութեամբ եղած փորձարկութիւնը արժանի է ուսումնասիրութեան մը, հանդարտութեամբ եւ կատարեալ անկողմնակալութեամբ, որովհետեւ արդար է որ իւրաքանչիւր կողմ կարենայ դատել, վերջին երկու տարիներու դէպքերուն վրայ, իբրեւ փորձ ընդունուած յանձնառութեանց տարողութիւնը եւ հետեւանքները։ Անհրաժեշտ է որ այդ յանձնառութիւնները ըլլան խաղաղութեան երաշխիք մը եւ ոչ թէ անկարգութեան եւ ընդհարման առիթ մը»։

Մարգատնը շարունակելով հաստատեց թէ Ֆրանսա, որ առանձնած էր հովանաւորեալ երկիրներու բարեկարգութեան եւ արդարութեան հոգը — նախապայման ազգային անկախ պետութեան — միայն բարեկամութիւն կը պահանջէ Սուրիայէն։ «Բայց, անհրաժեշտ է որ այդ բարեկամութիւնն ըլլայ ուղղամիտ եւ ամբողջական, հաստատուած՝ ապահով եւ տեւական հիմերու վրայ։ Ինչ որ Ֆրանսա պիտի տայ Սուրիոյ, ի փոխարէն իր յանձնառութեանց, կարծեմ չկայ բանիմաց Սուրիացի մը որ չկարենայ գնահատել անոր արժէքը, — Ֆրանսա ձեզի կուտայ իրաւունքը ազգային կեանքի մը։ Միջազգային հաւասարակշռութեան ներկայ վիճակին մէջ, Ֆրանսայի ներկայութիւնը միակ ազդու երաշխիքն է Սուրիոյ հողային ամբողջութեան եւ անկախութեան։ Թող Ֆրանսան քաշուի կամ պարզապէս իր ուժերը ակարանան, — այն ատեն պիտի ցնդին Սուրիացի հայրենասէրներուն ամէնէն սիրական երազները»։

Պերլին կը պաշտպանէ Իտալիոյ պահանջները

— oo —

Վարչապետ Չէյմպըլէնի Հռոմ այցելութեան առթիւ, Գերմանիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կը պարզէ Գերմանիոյ տեսակէտը։ Պերլին կը կարծէ թէ պէտք է գոհացում տալ Իտալիոյ պահանջներուն՝ Միջերկրականի մէջ, եթէ կ'ուզեն ապահովել Եւրոպայի խաղաղութիւնը։

«Այս այցելութիւնը անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը հաստատելու քայլ մը չէ միայն, այլ խարխափ մը ու մեկնակէտ մըն է աւելի լայն ու համարձակ բանակցութեանց։ Միջերկրականի գոյավիճակը, որուն մասին այնքան շատ կը խօսուի, ըմբռնում մըն է, որ չի ներկայացներ բուն իրականութիւնը։ Մինչ Եւրոպայի մէջ ուրիշ շրջաններ, որոնք քիչ առաջ կը համարուէին վտանգաւոր վրդովումի աղբիւրներ, այսօր արդէն լծուած են խաղաղ շինարարութեան, Միջերկրականը տակաւին կը պահէ զգայուն կէտեր, որոնց կացութիւնը չի կրնար գոհացուցիչ նկատուիլ»։

Գերմանական զեկոյցը անդրադառնալէ ետք Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Սպանիոյ, կը շարունակէ. — «Թէ Իտալիա այժմ հասած է այնպիսի նոր վիճակի մը Միջերկրականի մէջ, ուր չի կրնար նոր պահանջներ չդնել, իրողութիւն մըն է որուն հանդէպ աշխարհ չի կրնար աչքերը փակել։ Իտալիան այժմ ունի հզօր բանակներ եւ օրինաւոր պահանջներ։ Անշուշտ Անգլիա չայլիր Միջերկրականի մէջ, բայց ունի այնտեղ իր կայսրութեան հաղորդակցութեանց գիծերը չօշափող կենսական շահեր։ Ուստի պարտաւորուած է այնտեղ՝ Միջերկրականի ափերուն վրայ հաստատել գոհացուցիչ կացութիւն մը, ինչ որ կը բխի անգլիական կայսրութեան շահերէն։ Անգլիոյ նախարարները Հռոմի մէջ պատեհութիւն պիտի ունենան լսելու լիւ լուսաբանումը Միջերկրականի հարցերուն, որոնց յետաձգումը յուծումի չէ որ առաջնորդած է ցարդ»։

*** Վարչապետ Չէյմպըլէնի Հռոմ այցելութեան մասին խօսելով «Ժուրնալ տը Մոսկու» կը գրէ թէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ ուրիշ բան չէ մնացած, եթէ ոչ միանալ Պերլին — Հռոմ առանցքին եւ կամ պատերազմիլ անոր դէմ։ «Անգլիա եւ Ֆրանսա անկարող են միայն իրենց ուժերով դիմադրելու առանցքին։ Եթէ անոնք հաւաքական ապահովութեան մէջ չփնտռեն իրենց համար աջակցութիւն, այն ատեն պիտի հարկադրուին խոնարհիլ Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի առջեւ։ Մինխի այս տեսակէտէն առաջին ատրուն էր, երկրորդ արարը Հռոմն է»։

Խ. Միութիւնը կը բողոքէ

— oo —

Փրակայի խորհրդային դեսպան Պ. Ալեքսանտրովսկի բողոքեց, թէ Չեխոսլովաքիոյ մէջ ցարական խաղախ Գօպով ապստամբ (պետ) ընտրուած է եւ եռանդուն գործունէութիւն ցոյց կուտայ Խ. Միութեան դէմ։ Բողոքագիրը մանաւորապէս կը գանգատի թէ Գօպով Խազախներու 7 - 8 կազմակերպութիւնները ժողովի է հրաւիրած յունուար 20ին, Փրակայի մէջ։ Այս խազախական կազմակերպութիւններէն շատերը հակառակ են, որ Գօպով ուժ կուտայ «մեծ Ուկրայնա» կազմելու գերմանական ծրագրին, եւ կը համակրին Զօր. Տէնիքինի տեսակէտին, թէ «ապիտակ» Ռուսերը պէտք է ի հարկին աջակցին Մոսկուայի, որպէսզի արգիլեն Ռուսիոյ անդամատումը։ Գօպով կը պաշտպանէ այն տեսակէտը, թէ խորհրդային վարչաձեւը տապալելու լաւագոյն ձեւն է Ռուսիոյ անդամատումը եւ հակապոլշեւիկ պետութեանց վերածումը։ Գօպով կը խորհի շուտով մեկնիլ Նուկոսլաւիա եւ այնտեղ եւս իր շուրջ համախմբել ցարական տարագիրները։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ՝ ազգ. պաշտպանութեան գործավարութիւնը բաժնուեցաւ չորս անջատ գործավարութեանց։— ա) Օդանաւային, որուն գործավարն է Միշէլ Քականովիչ։ բ) Նաւային շինութեանց (գործավար՝ Իվան Թեւոսեան)։ գ) Ռազմանիւթերու (գործավար՝ Իվան Սերգեյեւ)։ դ) Սպառազինութեանց (գործավար՝ Բորիս Վանիքով)։

552 ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐԻ առիպողական վարկ մը պահանջեց Մ. Նահանգներու Նախագահը, զօրացնելու համար օդանաւային ուժը։ Այս գումարէն 300 միլիոն պիտի ծախսուի 3000 ռազմական օդանաւեր շինելու համար, կարելի եղածին չափ շուտ։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏՈՐՄԻՂ աւելի քան մէկ ամիս ռազմափորձեր պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ, յունուար 15էն փետրուար 26, համախմբելով բոլոր արդիական ուժերը։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ անգլիական դատարանը յանցաւոր գտաւ եւ բանտարկութեան դատապարտեց չորս անգլիացի ոստիկաններ, որոնք իրենց պաշտօնը կիրարկելու ատեն ծայրայեղութեան դիմած եւ արաբ բանտարկեալ մը գնդակահարած էին, երբ կը փոխադրէին զայն Եաֆայէն Թէլ-Ավիվ։ Ամբաստանեալներէն մէկը դատապարտուեցաւ երեք տարի բանտարկութեան, ուրիշ մը՝ մէկ տարուան։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ճառ մը խօսեցաւ ելմտական նախարարը, խօսքն ուղղելով Մ. Նահանգներու ժողովուրդին։ Նախագահը գգալի բարւոքում կը տեսնէ հօթը գլխաւոր ճարտարարուեստութեանց մէջ։

ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՍԱԿԵՐԸ նորէն պիտի աւելնան, սկսելով թաղամասերէն։ Իսկ հանրակառքի եւ մեթրօյի նոր յաւելումը պիտի գործադրուի ապրիլ 1ին (տոցակ մը տոմսակը՝ 12 Ֆրանք, մեթրօյի գինը՝ 1.50 ֆր.)։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն, իտալացի կամաւորները յառաջ կը խաղան դէպի Թարրակոնա։ Հանրապետական զօրքն ալ նոր դիրքեր գրաւեց եւ կը սպառնայ պաշարել Փէնարոյա քաղաքը։

ՍԱՆՐ ՁԵՂՆՈՒՄՆԵՐ երեւան հանուեցան ազատագրեալ շրջաններու վիճակահանութեան գործառնութեանց մէջ։ Այս առթիւ կարեւոր խուզարկութիւններ կատարուեցան Լիլի կեդրոնին մէջ։

ՆՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ ՓԱԿՈՒԵՑԱՆ Լէնինկրատի մէջ, ուր բաց կը մնան միայն երեք օրթոտոքս եկեղեցիներ։ Տակաւին բաց մնացած երեք կաթոլիկ եկեղեցիներէն ձգուած է միայն մէկ հատ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Անդրանիկ Երիմեան (Սեբաստացի) կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, 15 Յունուար, Սէնթ-Անթուանի Ս. Մաշթոց մատրան մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ իր հօրեղբօր՝

ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՀԵՐՈՍ ՄՈՒՐԱՏԻ, իր հօրը, միւս հօրեղբայրներուն, ինչպէս նաեւ Երիմեան գերդաստանի բոլոր նահատակներու եւ ննջեցեալներուն համար։ Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի Կոմիտէն բոլոր ընկերներու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին ընկ. Մուշեղ Մուրատեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց անհրաժեշտ եւ մեծ հօր՝ Պ. ԱԲՐԱՀԱՄ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆի դառնագին մահուան առթիւ։

×

Գոմոնի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Լեւոն եւ Կարապետ Կարապետեաններու, իրենց հօր եւ բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրելի մօր՝ Տիկին ԱՆՆԱ ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆԻ սխուր մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՏԷՍԻՆ. Ն. Կ.— Զիրահարակե... ցոյց, տողը եւ մուսայանք վրան չէր

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Ղուկաս Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սրապեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Նազար Իշխանեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Իշխանեան, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Ուզունեան, Տէր եւ Տիկին Օհան Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Գոզան Օհանեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր կամ ծաղկեպսակով, ցաւակցութիւն յայտնեցին

Տիկին ԱՆՆԱ ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆԻ դառնագին մահուան առթիւ։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ 7 Յունուար, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Գոմոն Սէն Ժիւլիէնի գերեզմանատունը։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Մարսէյլի Համաթօքաթցիներու Վերաշինաց Միութեան կողմէ։

15 Յունուար, Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Թափի Վէրի սինէմային մէջ (30 Ռիւ Թափի Վէր)։ Պիտի ներկայացուի երկու մեծ ֆիլմեր՝ Զօրավար Անդրանիկի եւ Բէվիւ տը Շանկայ պատերազմը (խօսուն ֆիլմ)։ Միջոցին մէջ պիտի նուագուին հայկական նոր եղած փլաքներ։

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տոմսակը, ունկերիչ «Ալագեազ» վաճառատունէն, 45 Ռիւ Սէնթ Պարզ։ Գիներ 6 եւ 5 Ֆր., փոքրերու 2 Ֆրանք։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ
15
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE
15 Janvier
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ – 15e Année No. 3939

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՏՔԻ ԿԱՊՆ Է ՈՐ ԿԸ ՏԵՒԷ

Աթէնքի մեր տղաքը արդար հպարտութեան օրեր վայելեցին վերջերս։

Երիտասարդ բանաստեղծ մը, Ալէփիս, յունարէնի թարգմանած եւ հրատարակած էր հայերէն բանաստեղծութեանց հատընտիր հատոր մը, աջակցութեամբ «Նոր Օր»ի աշխատակիցներուն։

Հատորը ջերմապէս գնահատուելով, կարճ ժամանակէն սպառեցաւ եւ այժմ ձեռնարկած են երկրորդ տպագրութեան։

Ամիսներէ ի վեր կը գրուի այս մասին, հելլէնական մամուլին մէջ, բայց մեր թերթերը միայն պատահաբար արտատպումներ կատարեցին։ (Թղթակիցներն ալ պատահաբար կ՚երեւան, թերթէ թերթ...)

Աւելի արդիւնաւորելու համար ստեղծուած խանդավառ մթնոլորտը, «Նոր Օր» հելլէնահայ գրական հանդիպում մը կը սարքէ վերջերս, հրաւիրելով Աթէնքի մամուլին ներկայացուցիչները եւ գրական դէմքեր։

Այս հաւաքոյթին մէջ, որոնցմէ ճառեր կը խօսուին երկու ժողովուրդներու գրական եղբայրակցութեան մասին։ Եւ, հելլէն հիւրերը չեն վարանիր յայտարարել թէ իրենց համար յայտնութիւն մը եղաւ «Արմէնիքի Մուսա»ն (հայկական բանաստեղծութեանց թարգմանութիւնը)։

Քանի մը վկայութիւններ, քաղելով «Նոր Օր»ի նկարագրութենէն.

Թատերական քննադատ մը, Միխայէլ Ռոտաս.

... «Այս հատորը մեր գրականութեան մէջ պիտի մնայ իբրեւ պատմական արժէք եւ նշանակութիւն ունեցող գործ։ Կը մաղթեմ սակայն, որ այս գործը առաջին եւ վերջինը չըլլայ։ Վստահ եմ որ, դուք ալ ջանք պիտի չխնայէք մեր գրականութիւնն ալ փոխադարձաբար ձեր ազգին ծանօթացնելու համար»։

Բանաստեղծ Յոթոս Եոֆիլլիս.

.. «Պ. Ալէփիսի «Արմէնիքի Մուսա»ն իսկապէս յայտնութիւն մը եղաւ ինծի համար։

Ձեր բանաստեղծութիւնը քնարերգական զօրաւոր ջիղ մը ունի, որ շատ կը նմանի մեր բանաստեղծութեան։ Եւ հոս պէտք է խոստովանիմ թէ այս գրքին առթիւ մեր գրածները, մամուլի էջերուն մէջ, քննադատականներ չէին, այլ զարմանքի արտայայտութիւններ։ Մենք երբեք չէինք յուսար թէ Հայերդ այսքան գեղեցիկ բանաստեղծութիւն ունիք։ Եւ որպէսզի աւելի լաւ ճանչնանք իրար, փափաքելի է որ այսպիսի հանդիպումներ այսուհետեւ բոլոր աւելի յաճախ»։

Երիտասարդ բանաստեղծ մը, Օյմոս Փերանթիսի, խմբագիր «Էթնոս»ի.

-- «Այս գիրքը նոր աշխարհ մը բացաւ որուն համար արդարօրէն կրնաք հպարտանալ։ Այժմ, այլեւս անծանօթներ չենք իրարու։ Ես ճանչցայ ձեր ազնիւ սիրտը, ձեր տառապած հոգին՝ ձեր մեծ բանաստեղծներու միջոցով»։

Մեր տղաքն ալ եւ ուրիշ ներկայացուցիչներ նոյնքան ջերմ կ՚արտայայտուին, պանծացնելով երկու ժողովուրդներուն հոգեկան խնամութիւնը, ինչպէս եւ տառապանքի եղբայրակցութիւնը։

Սրտագին ողջոյն մըն ալ մեր կողմէ, այս գեղեցիկ նախաձեռնութեան համար, «Արմէնիքի Մուսա»յի հրատարակութենէն մինչեւ հաւաքոյթը։ Ու նաեւ բաղձանք մը, որ միայն քաղցր յիշատակ մը չմնան այս բոլորը, այլ կազմեն սկզբնաւորութիւնը մեթոտիկ աշխատանքի մը, աւելի լայն ճակատի մը վրայ։

Անշուշտ ոչ թէ միայն Աթէնքի մէջ, այլ ամէն ուր որ խարիսխ նետած ենք, վերջին արտագաղթէն ի վեր կամ աւելի առաջ։

Աշխարհը մեզ կը ճանչնայ մեր տառապանքներով ու ջարդերով։ Սակաւաթիւ մարդիկ, բանաստեղծ, գրագէտ կամ պատմագիր, ճանչցած են նաեւ մեր մշակոյթը, հատորներ յատկացնելով անոր։

Հալածանքներն ու ջարդերը, որքան ալ աշխարհատարած, ատեն մը վրդովում պատճառելէ վերջ, կը մոռցուին։ Շատերուն վրայ ալ խեղճութեան, արգահատանքի տպաւորութիւն մը կը գործեն։

Միւսը, մշակոյթի, արուեստի վաստակն է որ խոր հետքեր կը ձգէ, տեւական հաղորդակցութիւն մը հաստատելով ժողովուրդէ ժողովուրդ։

Տեսէք, ահա տասնըհինգ տարի է որ հայկական բաղմութիւններ բոյն չինած են Ցունաստանի մէջ,— եւ սակայն անոր բանաստեղծներն ու խմբագիրները դեռ նոր կը ծանօթանան հայկական բանաստեղծութեան, յայտնութիւն մը նկատելով զայն։ Եւ հիմա որ ծանօթացան, անշուշտ աւելի գիտակցօրէն պիտի սիրեն ու յարգեն մեզ։

Այս առթիւ, ի՞նչպէս չարձանագրել սրտառուչ նախաձեռնութիւն մը։

Փարիզի մօտ, Մէօտոնի մէջ խումբ մը հայրենակիցներ հանգանակութեան ձեռնարկած են, Հայոց պատմութեանց եւ գրականութեան նուիրուած ֆրանսերէն գիրքեր գնելու եւ քաղաքապետական գրադարանին նուիրելու համար։

Որքան ալ համեստ, այս ձեռնարկն ալ կը ծառայէ նոյն նպատակին,— ծանօթացնել մեր դերն ու արժէքը մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ։ Ապացուցանել թէ ըլլալով հանդերձ «փոքր ածու», միշտ պաշարուած՝ հզօր այլ բարբարոս տարրերէ, կրցեր ենք երգել, երգել, նկարել, սերտել, արտադրել։ Մէկ խօսքով՝ ստեղծագործել։

Ի վերջոյ արուեստի ստեղծագործութիւններն են որ կը խոնարհեցնեն գլուխները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՍՏԻՔՆԵՐ ԿԸ ՓՈԽԱՆԱԿԵՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՄԸ

Չէմպըրլէն – Մուսոլինի տեսակցութենէն վերջը, որ տեւեց երեք օր, երկու կառավարութիւնները պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեցին, հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

«Այն խօսակցութեանց մէջ որ տեղի ունեցան այս երեք օրերու ընթացքին, Առաջնորդը եւ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը աջակցութեամբ իրենց արտաքին նախարարներուն՝ Կոմս Չիանոյի եւ լորտ Հալիֆաքսի, քննեցին օրուան գլխաւոր խնդիրները եւ երկու կայսրութեանց յարաբերութիւնները։ Խօսակցութիւնները ունեցան շատ սիրալիր համգամանք եւ առաջնորդեցին զաղափարներու սերտարաց եւ լայն փոխանակութեան։ Երկու կողմերն ալ վերստին հաստատեցին իրենց կամքը՝ զարգացնելու իրենց յարաբերութիւնները համաձայն 1938 ապրիլ 16ին կնքուած բարեկամութեան դաշինքին։ Անկէ զատ որոշուեցաւ կարելի եղածին չափ շուտ կնքել այն մասնաւոր համաձայնութիւնները որ նախատեսուած են դաշինքով։ Կատարուած խօսակցութիւնները անգամ մըն ալ հաստատեցին թէ Իտալիա եւ Մ. Բրիտանիա վճռած են հետեւիլ քաղաքականութեան մը որ կը ձգտի պահպանել խաղաղութիւնը, քաղաքականութիւն որուն նուիրուած են միշտ երկու կառավարութեանց ջանքերը եւ պիտի նուիրուին այսուհետեւ»։

Պաշտօնական յայտարարութեան մէջ յիշուած մասնաւոր համաձայնութիւնները կը վերաբերին Սուտանի, Քենիայի եւ բրիտանական Սոմալիի սահմանագլուխներուն, առեւտրական յարաբերութեանց, ինչպէս եւ զինուորական տեղեկութեանց փոխանակութեան։

*** Այս պաշտօնական յայտարարութենէն զատ, իրազեկներու քաղած տեղեկութիւններն ալ կը հաստատեն թէ խօսակցութիւնները եղած են սերտարաց, երկու կողմէն ալ։ Մուսոլինի բացէ ի բաց պարզած է իր տեսակէտները, պահանջելով աւելի լայն իրաւունքներ Թունուզի մէջ հաստատուած Իտալացիներուն համար, ինչպէս եւ Ճիպութիի եւ Սուէզի մասին։ Գալով սպանիական հարցին, Մուսոլինի նոր հաւաստիքներ տուած է, մօտալուտ համարելով պատերազմին վախճանը։

*** Պ. Չէմպըրլէն եւ լորտ Հալիֆաքս վերջին օրը այցելեցին Պապին։ Ունկնդրութիւնը տեւեց կէս ժամէն աւելի։ Պապը իր խորունկ մտահոգութիւնները յայտնեց աշխարհի խաղաղութեան մասին։ 1933էն ի վեր առաջին անգամ էր որ Անգլիոյ վարչապետը կ՚ընդունուէր Պապին կողմէ։

*** Երկու վարչապետներուն տեսակցութեանց առթիւ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց Հռոմի ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպաններուն։

Անգլիական մամուլը գոհ կ՚երեւայ տեսակցութեանց արդիւնքէն, իսկ Փարիզի մէջ վերապահ են։

Անձոռնի յարձակումներ Ֆրանսայի դէմ

Իտալական մամուլը վերսկսաւ իր յարձակումները Ֆրանսայի դէմ, տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը։ Մոլեռանդ հակահրէական թերթ մը, «Իլ Թէվէրէ», կատաղի յօդուած մը հրատարակեց, անճոռնի բառեր գործածելով,— «Մենք կը թքնենք ֆրանսական վատոգի հանրապետութեան բոլոր քաղաքացիներուն երեսը, հետեւեալ պատճառներով.

ա) Որովհետեւ մենք կրկին եւ կրկին հաստատեցինք թէ Ֆրանսացիները միայն Իտալիոյ կը պարտին իրենց փրկութիւնը մեծ պատերազմի միջոցին, թէ անոր կը պարտին ապահովութիւնը իրենց մայրաքաղաքին որ վատօրէն լքուեցաւ, առաջին հրացանաձգութեանց ատեն։ Առանց Իտալիոյ օգնութեան Պոտտօ ապաստանած Թարթարէնները երկու ամիսէն կլանուած պիտի ըլլային գերմանական զօրքին կողմէ։

բ) Որովհետեւ անոնք գիտեն որ Նափոլէոն իտալացի էր եւ Ֆրանսան դարձուց իտալական գաղութ մը, բայց խելքը միտքը նուիրեց թագաւորութեան մը վերածելու Իտալիան։ Ասոր լաւագոյն ապացոյցը այն է որ իր թագին ամէնէն թանկագին մարգարիտը, Հռոմի թագաւորին թագը տուաւ իր զաւկին։ Կը թուի թէ Ֆրանսացիները մոռցած են այս պարագան եւ իրենց թմրած յիշողութիւնը արթնցնելու համար, միակ միջոցն է առատօրէն թքնել իրենց երեսը։

գ) Որովհետեւ իտալացի զինուորներուն արժէքը այլեւս պէտք չունի ապացուցանելու, հաստատուած ըլլալով Պլինյիի մեռելներով որոնք կը քնանան ֆրանսական վատահամբաւ հողին վրայ»։

Եւ այսպէս սկիզբէն մինչեւ վերջը։

Հիթլէր կ՚աջակցի Իտալիոյ

Վարչապետ Չէմպըրլէնի Հռոմ այցելութեան առթիւ, Փարիզի մէջ այն կարծիքը կը տիրէ, թէ Հէր Հիթլէր ուժ կուտայ Իտալիոյ միջերկրականեան պահանջներուն, աւելի լայն չափերով քան կ՚ենթադրուէր։ Հետզհետէ համոզում կը գոյանայ թէ Հիթլէր առժամապէս յետաձգած է իր ծրագիրները Ուքրանիայի եւ արեւելեան Եւրոպայի մասին։ Ասոր պատճառը այն է, որ Հիթլէր կը հաւատայ թէ անգլիական աշխարհակալութիւնը հակառակ է գերման ծաւալականութեան կեդրոնական Եւրոպայի, Ռումանիոյ եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, եւ հետեւաբար ուժ կուտայ Իտալիոյ որ խոչընդոտներ յարուցանէ Անգլիոյ առջեւ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀՆՈՑ ՆՈՐՈՑ

Բ.

Ձեռքիս տակ ունիմ հետաքրքրական գիրք մը, *Գիրք սահմանաց յօդնադիմի իրողութեանց*, զոր Հապէշեանը քերած տուած կալուլալու համար։

Հեղինակն է Արսէն Դպիր Կ. Պոլսեցի, «զարմիւ» Արսէն Կեսարեան։ Տպագրիչը՝ Չենիչ Յովհաննէս։ Տպագրութեան թուականը՝ ՌՃՂԸ փետր. 17։ Բառարան մըն է այս, բայց ա՛յնքան չահեկան։

Արդ, լուր իսկ չունէի թէ այսպիսի գործ մը կայ։ Կարեւորը այդ չէ, այլ այն որ մեր սերունդը չի գիտեր թէ ի՛նչ արժէքաւոր, այսօր իսկ այժմէական, աշխատութիւններ հրատարակուած են ժամանակին, եւ ո՛րքան օգտակար կրնար ըլլալ՝ եթէ վերահրատարակուէին պարբերաթերթերու մէջ։ Ահա ձեզի գործ։

Կը սեղադրեմ ձե՛զ մանաւանդ, վաճականնե՛ր, որ տպարան ունիք ձեր քթին տակ եւ ամէն դիւրութիւն, բայց փոխանակ վերահրատարակելու արժէքաւոր գործեր եւ սպառած գիրքեր, շանքարոզ կը կարդաք մեր գլխուն։ Ցաւալի կատադութիւն կը զգամ՝ երբ չեմ կրնար ծեռք ձգել հին գիրք մը, որ սպառած է։ Ի՛նչ արժէքաւոր յօդուածներ կան, հին հեղինակութիւններու գրչէն ելած, որոնք մեզի կրկին սնունդ կարդացնելն իսկ վարձատրութեան արժանի յոգնութիւն է անպայման։ Եւ թող նոր սերունդը հասկնայ միաժամանակ թէ հիները ի՛նչ քրտինքներ են թափեր։ Անցեալ օր, Հաւէշեան ինծի կը հարցնէր.— «Երբ Տէֆարթի մասին կը գրէիր, գիտէի՞ր, սակայն, որ Տէֆարթի գործը հայերէն թարգմանուած եւ առաջին անգամ տպուած է... Այնմաշի մէջ, երբ դուն աշխարհ ալ չէիր եկած»։

Իրաւ որ չէի գիտեր։ Եւ ի՛նչ գործեր, այժմ, սպառած որոնց վերահրատարակութիւնը այժմէական պահանջ է,— թերեւս առիթ կ՚ունենամ դեռ խօսելու այդ մասին։

Միւս կողմէ բազմաթիւ աշխատութիւններ կան, օտարներու կողմէ գրի առնուած եւ պատկերազարդուած, որոնք կը վերաբերին մեր երկրին եւ պատմութեան։ Եւ տակաւին հայերէնի թարգմանուած չեն այդ գործերը, որոնց անունը ոչ հիները գիտեն, ոչ նորերը։ Այսպէս Հրանտ Սամուէլի գրատան մէջ ապշութեամբ տեսայ ֆրանսերէն բազմաթիւ գիրքեր, որոնք թանկագին նկարագրութիւններ կը բովանդակեն հին հայկական գիւղերու, աւանդութիւններու եւ տարազներու մասին։ Ինչո՞ւ չթարգմանել այդ վկայութիւնները, ինչո՞ւ չարտատպել այդ պատկերները։ Ֆլէօրիոյի, Բլաիրոթի աշխատութիւնները թերեւս ծանօթ են, բայց դեռ քանի՜նե՛ր քանինե՛ր։ Հին ու մաշած գիրքերու մէջ հիացումով դիտեր եմ պատկերներ Մշոյ հին գիւղերէն, երգրումի կարկտառոր տարիներ առաջուան կեանքէն։ Ո՞վ պիտի խելք ընէ, վաճականն թէ աշխարհական, ով որ պարբերական մը ունի իր ձեռքին տակ, հրատարակելու համար հին էջեր՝ հին փառքերու գինովութեան մէջ փոխադրելու համար մեզ։

Մուրճի, *Բանբերի*, *Գործի*, *Մասիսի*, *Ծաղիկի* մէջ արժէքաւոր էջեր կան, որոնց վերահրատարակութիւնը շտապակար է թէ՛ սերունդին, թէ՛ վերագնահատութեան համար։ Ու մանաւանդ ֆրանսերէն քանի մը թերթ կարդացած եւ մե՛ծ քննադատ դարձած մեր տղեկներուն ցոյց տալու համար թէ երէկ սերո՛ւնդ մըն է ապրեր տենդով, հաւքով, խռովքով։

Երեւակայել որ յիսուն տարի առաջուան գրական վէճերն ու գործերն իսկ անծանօթ կը մնան մեզմէ շատերուն։ Օրինակ, ո՞վ կարդացած է Ա. Ցարութիւնեանի «Վաղուան գրականութեան» հանգանակը ամբողջութեամբ։

Սերունդները սկսեր են չճանչնա՛լ իրար,—լաւագոյն յա՛րմար նորերը կարելու համար հիներուն։

Հե՛րկ կատարենք հնոց նորոց։

ԱՐԱՉ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք թերթերը սիւնակներով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն օդանաւային գայթակղութեան մասին, որուն լուրը հաղորդած էինք օրը օրին։

Այդ մանրամասնութեանց համաձայն, միջազգային խմբակ մը կազմուած էր, Ամերիկայէն օդանաւ ճարելով ծախելու պատերազմիկ պետութեանց։ Թուրք թերթ մը կը պատմէ.—

Բուն գործը վարողն է ցանցին Փարիզ գտնուած կեդրոնը։ Իսկ խնդրին մեր երկիրը շահագրգռող մասը առաջին գծի վրայ վարողն է էքրէմ Կէօնիկ անուն մէկը, երկրորդ գծի վրայ ալ կը գտնուին արտաքին նախարարութեան պաշտօնեայ մը եւ հեռագրի պաշտօնեայ մը։ Ասոնք ոչ թէ ցանցին, այլ աւելի էքրէմ Կէօնիկի 5-10 փարայի պարգեւին կապուելով մղուած են այս գործին։

Երբ ամերիկեան գործարանը կը ստանայ յանձնարարութիւնը, առանց գիտնալու որ կեղծ են պաշտօնաթուղթերը եւ անոնց կնիքները, անմիջապէս գործի կը լծուի, որովհետեւ ապսպրանքը խիստ շահաբեր է.— 40 հատ ծանր ռմբաձիգ օդանաւ կ՚ապսպրուի, դրամն ալ գրեթէ կանխիկ է, կէսը նախապէս, իսկ մնացածն ալ անմիջապէս պիտի վճարուի, երբ չոգենաւ բեռցուին օդանաւերը։

Երբ գործարանը կ՚ընդունի ապսպրանքը, ըստ պայմանագրութեան թղթակցութեամբ կը պահանջէ փոխարժէքին կէսը։ Գործարանին այս հեռագիրը մեր արտաքին գործավարութեան ուղղուած է։ Պետութեան պատիւին դէմ գործուած դաւադրութիւնը հոս իր առաւելագոյն աստիճանին կը հասնի։ Նամակատան հաղորդակցութեանց պաշտօնեան, հակառակ իր պարտականութիւնը չըլլալուն, այս հեռագիրը արտաքին պաշտօնեային կը տանի. բայց արտաքին գործավարութեան մէջ նման խնդիր մը արձանագրուած չըլլալով, բնական է հասած հեռագիրը չարձանագրուիր եւ այդ միջոցին Անգարա գտնուող էքրէմ Կէօնիկի կը տրուի։ Ասոր վրայ, էքրէմ Կէօնիկ կը հարցնէ ցանցի Փարիզի կեդրոնին թէ ինչպէս պիտի վճարուի դրամը, եւ ստացած պատասխանը, իբրեւ պաշտօնական պատասխան մը, գործարանին կը հեռագրէ.

Հոս կէտ մը ուշադրութեան կը գրաւէ.— Ապսպրանքը եւ դրամը տուող կեղծ պաշտօնական իշխանութիւնները այս անգամ կը պահանջեն որ օդանաւերը Քանատա ղրկուին եւ հոն յանձնուին։ Այս կէտը կասկած մը կ՚արթնցնէ. միւս կողմէ արդէն մեր արտաքին գործավարութիւնը, դեսպանատունը եւ շահագրգռուող իշխանութիւնները ուշադիր գործունէութեան լծուած են։ Եւ գործարանէն բերել տրուած պաշտօնաթուղթերուն կեղծ ըլլալը կը հաստատուի։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Ա.

Կառաչարը կը սուլէ Աուսիկէն: Ծեղ ճառագայթ մը կ'իյնայ դէմքիս: Էլպան, միշտ էլպան մեզի հետ, հալած կապար: Քաղաքին սեւ ու հին տանիքները ետեւ կը մնան:

Կ'երթամ հիւսիս, կ'երթամ հեռուն: Անծանօթին: Զուարճութի՞ւն: Գո՞րծ: Այսպէս կը խաբեմ ինքզինքս: Իրականին մէջ կը փախչիմ պահ մը սա նորագառ Սուտէթենլանտէն, որ տակաւին դրօշ ճօճելով կը տօնախմբէ ու խանդավառութիւնով Հայլ Հիթլէր (ողջոյն Հիթլէրին, գերման բարեւը) կը հոլովէ: Այո, Սուտէթենլանտէն, ուր գերման արիւնը այնքան ուժեղ կը զարնէ ներկայիս, եւ որ ինծի համար արցունքի աղբիւր եղաւ:

Կը հեռանամ անկէ սրբելու զայն: Կը փախչիմ ազատութենէն, փրկութիւնը մեծ ժողովուրդի մը փոքր ազգի մը լուծէն: Ուրախութիւնը զինուորեալ ու խարազանեց զիս: Ազատութիւն, ինչքան դիւրին եկաւ ան հոս: Մանուկներ որոնք ցատկեցին գերման զինուորներու գիրկն ու ուսը, երբ անոնք գրաւելու եկան այս հին հայրենիքին մասերը: Կիներ ու աղջիկներ, որոնք ծաղիկներ, եւ իրենց սրտերը փռեցին անոնց ճամբուն վրայ: Մամեր, որոնք իրենց գլուխները դրին տղաներու կուրծքին եւ զանոնք գրկելով հեկեկացին.— «Ախ ես այնքան երջանիկ եմ որ վերջապէս եկաք»: Ու հրապարակներու եւ թնդանօթներու չարքեր: Ու պողպատեայ թռչուններուն հպարտ երթեւեկը գերման երկինքէն:

Դուն Հայ ես, դուն մարդ ես, կը մտածես, կը յիշես, կը զգաս: Թերեւս կը յուզուիս, կը սարսռաս ու կ'արտասուես: Ու չգիտնալով յուզումիդ բնոյթին, արձակուրդ կուտաս հոգիիդ ու աչքերուդ ու կը թռչիս հիւսիս:

Ահա առաջին հանդրուանը, Գոտնտալը: Հարիւր առ հարիւր բնակչութիւնը գերման, ու տակաւին մինչեւ հոկտեմբեր | Չեխիոյ մաս կազմած: Հիմա հոն ալ, կեռ խաչի դրօշները, այնքան խիտ, հարսնուկներու պէս բոլոր տուները, բոլոր պատուհանները զարդարեր են: Հոս հին սահմանն է: Ու վիզա եւ անցագիր չեն հարցներ Գերմանիա անցնողներուն, բայց պաշտօնական կը նային: Կարող, հաւկիթ արգիլուած է միասին տանիլ, որպէսզի Սուտէթենլանտը նեղութիւն չկրէ: Բայց ահա կին մը սոխ լեցուցեր է պայուսակը: Այո, սոխն ալ քիչ է Գերմանիոյ մէջ, լսած էի արդէն: Բայց տոտր փոխարէն հրացանն ու ռումբաձիթերը առատ: Վերջապէս պայի մը ոյժը կը կայանայ սոխին ու սխտորի՞ն թէ թնդանօթին ու հրասայլին մէջ: Օդանաւերուն՝ որոնք Գերմանիոյ արեւը կրնան ծածկել:

Անգամ մը վար կը ցատկեմ կառաչարէն, անգամ մը վեր, որովհետեւ տոմսակս ճեպընթացի համար է, իսկ սա վայրաշարժը յամրընթաց: Բայց աւելի շուտ կը հասնի Տրեզտէն, առաջին մեծ քաղաքը Գերմանիոյ հողին վրայ: Իսկ ես կը շտապեմ ժամ առաջ բլլալ հոն, տեսնել, զգալ, տպաւորուիլ: Գերմանիա, Գերմանիա: Աշխարհ մը ինք իր մէջ, որուն քովը անցուցի այնքան տարի, առանց ներս մտնել կարենալու: Նանսէնեան թուղթ, չեխ ոստիկանական հսկողութիւն, պզտիկ արգելքներ չէին: Կասկածելի էր ոչ միայն հոն ճամբորդողը, այլեւ անկէ նամակ ստացողը:

Տրեզտէն: Խուլոր կայարան ուր մարդ կը կորսուի: Խճողում: Գնացքներ, որոնք օձերու պէս կը փչեն գիծերին մէջ: Այո, գիշեր արդէն: Լոյսի ողկոյզներ չորս դին: Հարթ ու կոկիկ փողոցներ: Գեղեց խանութներ ապրանքով լեցուն: Ուտելիքը այնքան առատ: Ու բոլոր օրհնութիւնները հարաւի: Ահա թուզը, ահա խաղողը: Բարեւ քեզի ալ, քնքուշ ու համով արմաւ: Ողջոյններ հարաւի, ատոն ու անդպայ հիւսիսին.

Նորութի՞ւն: Կարմիր խաչի սենեակ մը կայարանին մէջ, մինակ ճամբորդող մանուկներու, աղջիկներու, յղի եւ ծեր կիներու եւ այրերու օգնելու համար: Անդին քանի մը պարապ ցուցափեղկ, հրէական գոց խանութներ: Ու «Հրեաները անբաղձալի», բոլոր ճաշարաններու եւ հանրային վայրերու դուռը:

Գերմանիոյ մէջէն վայրաշարժը կը սուլէ ու կը սողայ: Մեծ, ընդարձակ, ու իր ժողովուրդին համար այնքան նեղ երկրէն: Որովհետեւ անեռ են ու բազմացեր, եւ եթէ Տակիտոս նորէն աշխարհ գայ, զիրենք շատ փոխուած պիտի գտնէ: Վայրաշարժը գահլիճի կը նմանի, մաքուր ու կոկիկ: Կը նստիմ պլուխս կախ, կեռ խաչը կուրծքիս: Քննական աչքեր վրաս կը նային: Ոչ, Հրեայ չէ սա ազնուը, բայց օտարական: Համաձայն եմ իրենց: Դիմացս մէկը հանդարտ սեւ գլանիկ մը կը միացնէ ու թերթ կը կարդայ: Ցեռոյ զանոնք հոն թողլով մեկնելու համար, ինչպէս կ'ընէ Գերմանը: Ցեռոյ կը բանայ տուփ մը եւ յախճապակիէ պէմքեր կը շարէ:

— Ձեր խանութին ցուցափեղկին համա՞ր, կը հարցնեն:

— Չէ, զաւակներուս խաղալիկ:

— Այդքան զաւա՞կ ունիք կ'ըսեմ:

Կը խնդայ:

— Ես վաճառական չեմ, այլ ճարտարագէտ: Կը մեկնիմ Ցեռաու: Կը ճանչնա՞ք այդ քաղաքը: Գերմանիոյ օդանաւերը հոն կը շինուին:

— Օ, ձեր հրաշալի օդանաւերը: Տեսայ զանոնք երբ որ թռան Սուսիկի վրայ: Մեքենան ուժեղ էր ու կը վազէին ամպերուն մէջէն աւելի արագ քան Չեխականները: Ես կարդացի ձեր թերթերուն մէջ որ դուք այնքան հազար օդանաւ ունիք եւ օրական կը շինէք այնքան:

— Դեռ այդքան հեռու չենք, կ'ըսէ, հաստատակամ չեչտով:

— Դուք Սուսիկցի՞ էք:

— Ոչ, Հայ եմ ես, Հայաստանէն:

— Հայերը Թուրքերուն ձեռքէն շատ նեղութիւններ քաշեցին եւ տուին կէս միլիոն զոհ: Բայց կարելի չէ՞ր արդեօք ինքնապաշտպանութեան դիմել, որ այդ աղէտը գլուխ չեկէր ...

Ահա Լայփցիկ: Ես կ'ուզեմ կայարանը տեսնել հոս:

— Եւրոպայի ամենամեծը եւ շքեղը: Դուք օտար էք, չէ՞, կը յորէ ձայն մը քովէս, որ Լայփցիկ վար կ'իջնէ: Իսկ սա ծխնելոյզն ալ — վրան կարմիր լոյսեր կը ցոլան — Գերմանիոյ ամէնէն բարձրն է: 158 մեթր, Էյֆէլի աշտարակին կէսը:

Լայփցիկը ետեւ մնաց: Տեսաւն եւ տեսէ: Մակտեպուրկի հասանք: Այնքան շքեղ քաղաքներ ունի Գերմանիան: Կերտեր են դարերու ընթացքին եւ ոչ ոք չէ քանդեր: Իսկ դեռ հեռո՞ւ է Համպուրկ: Առաւօտ ժամը 5.30ին: Կը պէրս կը սկսին ցաւիլ: Ու քունը կոպերս վերարկուին կը սեղմէ:

Հաւքուն մը, եթէ քնանալ կարելի է. Ու արդէն Համպուրկ:

Բ.

Ողջոյն քեզի, Համպուրկ, ողջոյն: Ողջոյն մշուշներուդ, անձրեւիդ, ու սխուր ու մռայլ օդիդ: Ու մանաւանդ Հակնպէքի կենդանաբանական հսկայ պարտէզին բազմահազար ու տարաշխարհիկ բախտակից գերիներուն: Ե՞րբ էր, անգամ մը, փախչելով գաղտնի հոս չուեցի: Ու Ալսթերի ծովակին նստած, աղուոր օրճարանին մէջ, հաճոյքով սուրճ կը կոնծէի:

Ահա նորէն քեզի եկայ, գիշերով: Ծուռ մի նայիր ինծի, մոռցկան չեմ ես: Թէեւ խեղճ եմ այսօր եւ անտուն, բայց տեսած ժողովուրդի զաւակ եմ: Որ գիտցած է իշխել, շինել ու կերտել: Որ եղած է պատկառելի եւ անպայման արժանաւոր: Իսկ այսօ՞ր, այդ ալ ուրիշ պատմութիւն է, բայց ես չեկայ աւելի աւաղելու, այլ սիրտս քիչ մը խնդացնելու: Այսպէս եղաւ մեր ալ ճակատագիրը, ինչ ընել: Զարուեցաւ մեզի տեսնել ու սիրել հարազատ հայրենիքը: Ու կը թափառինք օտար հողերու վրայ:

Ծովու թաց օդը մորթս կը խայթէ: Գրեթէ կը վազեմ տաք անկիւն մը, իյնալու համար: Ցանկարծ դիմացս, ահա, տեսէք, տեսէք, ինչքան զուարճալի, ոսկեզօծ կոճակներով մութ գոյն համազգեստ հագած կարգ մը մարդեր: Ուղտի նման զանդաղ, իրարու ետեւէ կը քալեն, մէկ մէկ ցուցատախտակ բռնած, որոնց վրայ կը կարդացուին անդրատլանտեան շոգենաւային ընկերութիւններու ծանօթ անուններ: Եկեր են ճամբորդ առնելու, զանոնք մեծ աւազանէն անդին երջանկացնելու համար: Եւ ոսկի կառքեր, որոնք կ'ըլլայ, չըլլար, տարիներով խեղճ բազմութիւններ կը խաղցնեն, եւ աշխարհը մասերու բաժնած, չեն թողուր զանոնք ներս, ահա իրենք ալ կը խեղճանան եւ ուղտերու պէս յայլ կը նետեն աւանկ: Խօսքս չեմ կրնար զսպել, ու մէկուն երեսին կը պոռամ որ պէտք չունիմ իրեն, ոչ ալ իր ցուցատախտակին: Գրպանս դրամ կայ ու Համպուրկ եմ եկեր հաճոյքիս համար: Ուստի թող կորսուի ճամբէս: Թող կորսուին մեր ճամբաներէն բոլոր միջազգային միջնորդները, որոնք անպարտութիւն կ'ընեն աշխարհի վրայ ու մարդկութենէ ու քաղաքակրթութենէ կը ճառեն: Որ Ամերիկա մարդ չեն չգեր,— իրենցն է: Փոքր Ասիա չեն ձգեր որ երթամ,— իրենցը: Հայաստան իրենցն է: Դժոխքը իրենցը: Բոլորը իրենցը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՕՋԵԱՆ

Թերթերուն երեսները...

Նշանաւոր են փարիզեան կարգ մը թերթերուն երեսները: Իրենց մէկ սյունով կը տխրին, եթէ թէ, միւս սյունով ալ կ'ուրախանան, որպէս թէ: Ամէնէն զարհուրելի դէպքերուն ուժգնութիւնը մեղմացնելու համար՝ անոնք անմիջապէս կը հրամցնեն ամէնէն թեթեւ ու թրթռուն լուրերը:

Քննենք Փարիզ հրատարակուող խել մը ֆրանսական թերթերուն մէկ օրուան առաջին էջերը:

Ա. ԹԵՐԹ.— (Միայն մեծատառ վերնագիրներ ու մեծածաւալ պատկերներ): Հեռագիր մը Զինաստանէն.

Ֆու—Զա—Մահ.— (13 Յունուար) կատաղօրէն ռմբակոծուեցաւ Ֆու—Զա—Մահ քաղաքը՝ ճափոնական օդատորմիղի մը կողմէ, ամբողջ երեք ժամ, կէս գիշերէն առաջ: Ռումբերու, կաշերու, միջրոյներու եւ թռուցիկներու դժոխային տեղատարափ մըն էր որ մութին մէջ, ամպերէն կ'իջնէր հէք չինական քաղաքին վրայ որ կը գտնուի Զու—չուր-չիչ գետին եզերքը: Քար քարի վրայ մնաց, սակայն, մարմինի վրայ գլուխ չմնաց: Շէն տասանը՝ հսկայ ածխակոյտի մը կերպարանքը ստացած է: 1570 մեռեալ եւ 7834 վիրաւոր: Աւերակներուն մէջ կ'երեւին հարիւրաւոր մանուկներու եւ կիներու ճզմուած դիակները: Ու որին ցաւով կը ծանուցանենք որ այս բարբարոս ռմբակոծութեան զոհ գնաց սկովտիացի ծանօթ լրագրողը Մըրըրր Ազոչ Տարիուս:

Ու ճիշդ այս գումարը հեռագրին քով կը տեսնէք՝ Հոլիվուտի աստղերէն Լօլօ Շլախթէրի հոլանի մէկ պատկերը, տակը գրուած.

— Գեղեցիկ, հմայիչ ու կիսաստուածուհի Լօլօ Շլախթէրը հնարած է նոր քօքթէյ մը: «Ամուսնալուծում» մապաւէնին այս մօդական դերասանուհին պատրաստած նոր ՔՈՔԹԷՅԼը մեծ ընդունելութիւն գտած է Միացեալ Նահանգներու բարձր շրջանակներուն մէջ: Զգլխիչ եւ ոսկեղլուխ արուեստագիտուհին բարեհաճած է մեր աշխատակցին հաղորդել գաղտնիքը իր նոր ՔՈՔԹԷՅԼի պատրաստութեան որ հետեւեալն է — մէկ լիթր բէրնոյի մէջ խառնել մէյ մէկ գդալ բաարայ, քալվա, չէրի, ճին, վոտկա, նաւթահարդ, կլիսէրին, յաւա, սրնդիկ: Այս նորահամ ըմպելին իր հեղինակին անունով կոչուած է՝ ՔՈՔԹԷՅԼ Լօլօ:

Բ. ԹԵՐԹ.— (Առաջին էջին վրայ քսան յարկանոց վերնագիրներ ու յարկաբաժիններուն մէջ կախուած բաղձաթիւ պատկերներ): Հեռագիր մը Սպանիայէն.

Թարակոնա.— (13 Յունուար, ժամը 13) Երկու ազգայնական զրահաւորներ՝ Ալվարէզօ հրուանդանին բացերը՝ ուժգնօրէն ռմբակոծեցին երեք կառավարական փոխադրանաւեր որոնք անմիջապէս ջրամոյն եղան: 450 հոգի խեղդուեցան կառոզած ծովու մը ալիքներուն մէջ: Խեղդուողներուն մէջ կը գտնուի աշխարհահռչակ փրոֆէսօր Նիմպիւսը: Լաստի մը վրայ մնացած եւ հրաշքով ազատուած հինգ հոգի, օրեր վերջ, Տոնբիկոյի կողմը ցամաք ելած են, կմախացած վիճակի մէջ: Ազատուողներուն մէջ կը գտնուի տաղանդաւոր պարուհի սիներինա Նինա Գարմէն որ ամբողջ երեք օր, հերոսաբար երգած ու պարած է լաստին վրայ, ոգեւորելով իր բախտակից ընկերները:

Այս լուրին տակիկը զետեղուած է պատկերը աղամանդազարդ կնոջ մը, որուն գրկին մէջ կը հանգչի չփացած . . չուն մը: Պատկերին տակը գրուած է.

— Կոմսուհի Էլէոնորա Տոննա Սկիլա որ 300,000 ֆիորինի գնած է նոր շուն մը ու իր ամբողջ հարստութիւնը, շուրջ 175 միլիոն փէզէթա, կտակած է շանը, որ աղնիւ ցեղէ ֆրանսական բարակ մըն է եւ կը սնանի աշանիի, սոխակի, դրախտահաւի միսերով: Այս սքանչելի շունը կը կոչուի Շէրի-Շու եւ ունի իր լեզուին մէջ բուժիչ յատկութիւն մը: Կը դարմանէ մարմնական եւ հոգեկան վէրքերը: Ծանօթ գիտնական Հարթման Գէլլէրման թոյլտուութիւն խնդրած է կոմսուհիէն քննել այս շան լեզուն ու թուքը՝ հին հեթանոս յարալէզներու առասպելը նոր լոյսի մը ներքեւ բերելու համար:

Գ. ԹԵՐԹ.— (Առաջին էջին վրայ գրութենէ աւելի պատկեր, պատկերէ աւելի վերնագիր, վերնագիրէ աւելի ծանուցում): Հեռագիր մը Պաղեստինէն.

Նապլուս.— (13 Յունուար) Հրեաները եւ Արաբները Ամմանի մէջ սոսկալի բախում մը ունեցան: Ամբողջ ութ ժամ տեւեց կռիւը, ձեռնառումբերով: Երեկոյեան, երբ արդէն մութը սկսած էր, երեւցաւ անգլիական օդատորմիղը որ այերին մէջ հեղինակաբար հնչեցուց երեկոյեան չափորը: Պատուոյ դաշտին վրայէն հաւաքուեցան760 մեռեալներ (350 Հրեայ, 350 Արաբ, մնացեալներուն ազգութիւնը կարելի չէ եղած ստուգել): Վիրաւորեալներուն թիւը կարելի չէ եղած ճշդել: Այս դէպքը հրահրած է երկու հակառակորդ կողմերուն ատելութիւնը: Անգլիական իշխանութիւնը վճռապէս որոշած է հարուածով մը երկիրը մաքրել խռովարար, կռուազան, անհաշտ ու անհնազանդ ժողովուրդներէն: Անգլիացի յայտնի զինուորական գնդապետ Մընթըր որ միեւնոյն ժամանակ տաղանդաւոր նըմանարոյժ մըն է, յայտարարեց եւրոպական թերթերու թղթակիցներուն. «Ինչպէս նմանաբուժութեան նոյնպէս եւ քաղաքականութեան մէջ պէտք է ցաւը բուժել ցաւով, միջրոպը միջրոպով»

Ու ճիշդ այս հեռագրին վրայ պատկերը քսանամեայ դերասանուհիի մը, անշուշտ շարժանկարի, որուն տակը գրուած է.

— Մեր ամէնէն կախարդիչ ու մանաւանդ ամէնէն սրամիտ արուեստագիտուհին Հոլի Հովա, երէկ պատիւը բրաւ այցելելու մեր խմբագրատունը: Հոլի Հովա, ըսաւ. «Զեմ մտածեր ամուսնանալ, որովհետեւ բեռնակիր չեմ: Մտածումը բեռ մըն է ուղեղին համար»: Թերթիս խմբագրապետը նոյնքան սրամտօրէն դիտել տուաւ. «Բեռնակիր մը չէք, սակայն, բոլոր մարդիկը, մանաւանդ մեր ընթերցողները բեռնակիր էք ըրած՝ քանզի ամէն ոք կը մտածէ, կը մտածէ ու կը մտածէ... ձեր մասին»: Հոլի Հովա իր ակռաներուն ... մանկական ատեղնաշարը ցուցադրե... ժպտեցաւ խիստ սրամտօրէն:

Դ. ԹԵՐԹ.— (Թերթին անունէն ... սալ ծանուցում, ծանուցումին ... խմբագրական, խմբագրականին ... հաշիւ. Միւս սիւնակներուն մէջ ... միայն վերնագիրներ ու վերնագիր... րուն մէջ կանանոց մը՝ այսինքն ... ներու եւ ներքինիներու պատկերներ... Վերջին սիւնակին տակ հեռագիր ...

Զա չէ-չի.— Քանթոնի շրջակա... քը գտնուող այս քաղաքը ... պարպուած է իր բնակչութենէն. ... սարանը տխուր է: Փողոցները ... քան կիսաքանդ են: Այրերը մեկ... են զինուոր ու կիները զոհ գացած բազմաթիւ ռմբակոծութիւններու սովամահութեան, ինչպէս նաեւ ... ժանտախտներու: Աւերակներուն ... կը շրջին աւելի քան երեք հարիւր ... տիտ մանուկներ, որոնցմէ ամեն... քանի մը տասնեակ տղաք կը մեռն... անսուաղ: Ոչ մէկ մարմին կը ... այս խեղճերով որոնք բախտին ձգ... ուած են, այսինքն դատապարտուած ... հիւծելու անօթութեան ճիրաններ... մէջ:

Ու նոյն թերթը քիչ մը վերը կը ... պէ պատկերը պերճացին դերասան... հիի մը որ իր գիրկը ունի չորսամ... աղջնակ մը ժանեակներու եւ ման... ներու մէջ:

Լուսանկարին ներքեւ գրուած է ... լիվա Հոփ, Ամերիկեան շարժանկա... շողշողուն Աստղը (տես Գ. էջ):

Կը բանամ Գ. էջը ու կը կարդա...

— Արժանագեղ արուեստագիտու... հին Հոլիվիա Հոփ ԿԷՕԿըստ.ընե... ընդունած է նամակ մը, որով առ... գակները կը պահանջեն որ իրենց ... ճարուի 100,000 տոլարի գումար մը ... հակառակ պարագային սպառնալ... փախցնել եւ մահցնել փոքրիկն Մայ... նան որ քնքոյշ ծաղիկն է դերասանու... հիին իններորդ ամուսնութեան: «Ցե... նա Փուանէթթա» ժապաւէնին հան... ճարեղ արուեստագիտուհին, վրդով... ուած լուր կուտայ ոստիկանութեան: Ներկայիս Հոլիվիա Հոփի բնակարա... նին առջեւը, ետեւը, տակն ու վր... պաշարուած են երկու հարիւր ոստի... կաններով: Ծրջակաները կը հսկ... քառասուն փորձ գաղտնի ոստիկան... ներ: Հոլիվիա Հոփի հիացողներէ... հինգ հազար հոգի խնդրագիր ներկա... յացուցած են, կամաւոր արձանա... գրուելու եւ տիւ եւ գիշեր սիրայօժ... հսկելու բնակարանին վրայ որպէս... ԿԷՕԿըստըրները չյաջողին իրենց ... քան շարաշուք ծրագրին մէջ: Հոլի... Հոփ իր հիացողներուն մեծ մաս... խնդիրը մերժած է. Իր պալատական... տանը մէջ միս Հոլիվիա Հոփի հ... տակահման աղջնակը, որ ճիշդ ... րանկարն է իր մօրը, անտեղեակ ... շուրջի անցուդարձէն կը ժպտի ա... դար, կը դրօնու անթիւ խաղալիկ... րու մէջ, կ'ուտէ շաքար, շոքոլ... շրջապատուած տասներկու սպասա... հիներով: Հարիւր հազարաւոր մայ... րեր ու մանուկներ ջերմեռանդ... կ աղօթեն որ Աստուած շարէն ... ու փրկէ Հոլիվիա Հոփի դեղանի ... ջնակը Մայնան որ իրապէս ռաֆ... եան զուարթութիւն մըն է:

Քանի մը շաբաթ առաջ տեսնու... Հոլիվիա Հոփը, առնական դղեստ...

ԱՄԱՅԻ ԿՂԶԻՆ

Հայկ գնաց բերաւ հացը եւ գինին: Տապկեց գետնախնձորները ու ցնցեց վերջ հաղարին ջուրը մինչեւ յատին կաթիլը, նստաւ իր աթոռակին վրայ, արմուկները սեղանին: Ժամանակն է արդէն. Հայկուհին հիմա ներս կը մտնէ:

Տորք երկնցած է իր տիրոջ ոտքերուն տակ, ականջները լարած մուտքի դրան:

Դարձեալ տխուր է Հայկ եւ սիրտ չունի պատասխանելու Տորքի փայփայանքներուն: Լուռ եւ անշարժ, ան մտածումներ կը քրքրէ եւ անցեալը վերաքաղի կ'ենթարկէ:

Ապագան որքա՞ն ժպտած էր անոր ու, կեանքը վեհանձնօրէն խոստացեր՝ ասպարէզ մը բստ իր կոչումին ու բարգաւաճ վիճակ մը:

Համոզուած էր թէ ինք պիտի վարէր բարձր պաշտօններ, ստանձնելով ծանր պատասխանատուութիւններ: Ու աշխատեր էր խառութեամբ եւ ճգներ լրջօրէն: Դժնդակ կորովով, տոկուն եւ միշտ դժգոհ մակերեսայինէն, ան խորացուցեր էր ամէն նիւթ, մեկուսացած հանրային մատենադարանին իր սիրելի անկիւնը:

Ցայտնապէս խելացի, որ կը թափանցէ բոլոր հարցերուն խորը եւ զանոնք աւելի շուտ, աւելի դիւրութեամբ կ'ըմբռնէ եւ կը լուծէ քան ուրիշներ, Հայկ չէր վստահեր տաղանդին, եթէ տքնաջան եւ կանոնաւոր աշխատանքը ըլլանար իր նեցուկը: Անխոնջ կամքի տէր, ջանասէր եւ ճշգրիտ ան չէր փոխուած ազատ կեանքով համալսարանին, ուր չկան նախակրթարանին կամ երկրորդական վարժարանին կարգապահութիւնը, հսկողութիւնն ու խստութիւնը:

Իր հետապնդումին մէջ անխախտ, ան խոյս էր տուեր շարունակ անզբաղ ընկերներէ, որոնք կը խանդավառուէին չափէս խաղով, պարով եւ սիրարկածով: Հայկ չոր, անտարբեր եւ անզգայ՝ անհետեւանք կը թողուր ազնիւ ուշադրութիւնն ու սիրոյ վկայութիւնները գեղեցիկ սեռին, որ չէր կրնար չհրապուրուիլ անոր ուշիմութեամբ, հեռոտրական ձիրքով, խոր հմտութեամբ, նրբին եւ քննադատ միտքով ու գեղեցիկ այս բոլորին վրայ: Բարձրահասակ, ուժեղ, հրաշալայ, անփայլ արտայայտութեամբ, բայց ջերմօրէն համակրելի: Ու մանաւանդ, միշտ յաղթական քննութեանց մէջ: Ան սեղմած էր բնականոն ու առողջ երիտասարդի մը յատուկ իր բոլոր զգացումները, այն ատոքեան որ, զինքը վանական, վարդապետ կամ վայրենի կը կոչէին:

Ափսո՜ս: Այդքան զոհողութիւն՝ հասնելու համար ընկճող յուսախաբութեան: Համալսարանը աւարտելէ ի վեր, երրորդ տարին է արդէն, հակառակ համբաւաւոր ուսուցչապետներու յանձնարարականներուն, գործ չունի ան: Բախեց շարան մը դռներ: Զբաղումին ընտրութիւնը զինքը չէր մտահոգեր այլեւս: Տրամադիր էր ոեւէ աշխատանքի: Ամէն մարդ կը գնահատէր իր արժանիքները, ընդունակութիւններն ու կարողութիւնները եւ քաղաքավարօրէն զինքը ճամբու կը դնէր, յանուն բնդհանուր տագնապին, առանց մոռնալու սպասելու եւ յուսալու յորդորը:

Մինչեւ ե՞րբ սակայն: Տարիները կ'անցնին: Երիտասարդութիւնը կը խամրի: Ու մարդ կը յոգնի, հակառակ քաջութեան եւ ջերմեռանդ հաւատքի: Ինչ որ այնքա՜ն փառասիրութիւններ էր դրկեր, կեանքը կը շարունակէր անզօրգ մնալ իրեն հանդէպ:

Հայկ կրնար ամէն ինչ երեւակայել, ենթադրել, բայց երբե՛ք այսպիսի կեանք մը: Ապրիլ վայրապար, առանց ինքզինքը արժեցնելու, բեռ իր կնոջ վրայ, ինք կնոջը տեղը եւ կինը իրեն: Կերակուր եփելու, աման լուալու եւ աւել դարնելու պարտաւոր: Տխո՜ւր հակասութիւն:

Ոչ կրնայ բժշկութիւնը ի գործ դնել, ոչ ալ վարժընկալ պաշտօնի մը մէջ ընդունուիլ: Օտարական է Հայկ: Որքա՜ն պիտի ուզէր երթալ Երեւան հաստատուիլ, ծառայել իր հայրենիքին: Բայց, իր սուսերն անգամ ներս պիտի չառնէին, որովհետեւ «Փաշայական ես» կ'ըսեն իրեն:

Ու Հայկ կը յանգի միեւնոյն եզրակացութեան, ընկերային կազմակերպութիւնը նեխած է, մօտալուտ է անոր փլուզումը եւ տնտեսական տագնապը դարման չունի: Բարոյական անկումը կը շեշտուի: Պատերազմի բռնկումը կը սաստկանայ: Դասակարգային պայքարը կը կատղի: Քաղաքական կնճիռները կը բազմանան: Հողային եւ գաղթային նորանոր պահանջներ: Հայկ այլեւս չի հանդուրժեր:

Կիները գործի կ'առնեն: Այրերը թող իրենց թեւերը ծալլեն: Կիները օջախէն դուրս քաղցրութիւն կը գտնեն: Եւ ընտանիքը կ'անհետանայ հետզհետէ: Լաւ կը յիշէ դեռ: Ներկայացուած առաջին օրն իսկ, Հայկի կինը պաշտօնի կը կոչուէր իբրեւ մատենաւոր քարտուղարուհի տնօրէնին, ժամագործարանի մը գրասենեակին մէջ: Կարելի՞ էր գիտնալ Հայկուհիի հրապոյրէն:

Բայց ժամը յառաջացեր է: Ճօճանակը ութ հնչեց:

— Տո՛րք, ուշացաւ, ո՞ւր մնաց տիրուհիդ.

Շունը պոչը կը շարժէ: Կը տնկէ ականջները: Կը հաչէ ի նշան իր ալ մտատանջութեան: Կը հաստատէ տիրոջ իրողութիւնը:

Հայկ կը հակէ գլուխը եւ մտածումներուն խզուած կէտէն կ'ընթանայ: Համալսարանի վերջին վեցամեան էր: Մանկաբարձութեան, առողջապահութեան, դատական բժշկութեան ատարտական քննութեանց կը պատրաստուէր: Ուսանողուհի մը իրեն էր նայած՝ ու ինք ալ անոր: Իզաւկան այդ նայուածքէն՝ Հայկ չանթահարուեր էր: Խօսքը վանելու ամէն ճիգ ապարդիւն փորձ մը պիտի ըլլար: Հայկ սիրահարուած էր: Նուրբ, ճկուն եւ երկար մարմին մը. սուր քիթ մը. փոքրիկ բերան մը. խոր եւ քաղցր աչքեր. խիտ ու սեւ մազեր: Ինքնասիպ շարժուձեւ, համեստ այլ ուշադրաւ հով մը եւ ժպիտ մը որ իրն է միայն եւ կը կախարդէ: Կը տարբերէր միւսներէն: Անդիմադրելի էր ուսանողուհիին նուաճումը: Ու այս դէպքը մեծ զարմանք պատճառած էր ուսանողական միջավայրին:

Ու անոնք ամուսնացեր էին հազիւ տուած վկայականները: Հայկ երջանիկ էր այս սէրով: Ու խորունկ էր կնոջ սէրը: Տընիկ կը կոչուէր ան, ծնած Փարիզ, գաւառէն հոդ եկած հաստատուած պարկեշտ ընտանիքի մը զաւակը: «Տընիկ»ը նետեր եւ Հայկի ընտրութեամբը ան ընդունեց «Հայկուհին» իբր անուն: Սերտեց Հայոց պատմութիւնը ծաղ ... կանի, Բասմաջեանի եւ Մաքլէրի ... քերէն. ուսումնասիրեր էր հայկա... մշակոյթը Զօպանեանի երկերէն ... ըոց ըրեր էր Կոմիտասի երգերը: ... կէ ի վեր, այսօր անշուշտ, ան հա... րէն կը կարդայ եւ հայերէն կը ... Ու հայկական մթնոլորտը վայելք ... է անոր համար:

Եւ սակայն, Հայկի համար ան... դուրժելի էր իր կնոջ աշխատանք... ապրիլ:

— Հայկուհի՛, անուշս, կ'ամչն...

Ու Հայկուհի ընդմիջելով՝ սպա... սաղին, զօրավիգ, տամուկ աչք... րով.

— Սիրելի՛ս, քանի անգամ խոս... ցար որ այլեւս պիտի չկրկնես այ... սի ակնարկներ: Կ'աղաչեմ...

Եւ գիրկընդխառն կը համբուրուէ...

Բայց, Հայկ չէր դադրեր ինքզին... քննադատելէ, դատապարտելէ: ... չէր որ սիրեր եւ ամուսնանար ա... րուստի հաստատուն վիճակ մը չու... նեցած: Իզական կուսանը իրեն հա... մար նուաստացում էր միայն:

Ժամը ինն էր, երբ վերջապէ... բանալին դարձաւ: Ուրախութեան ճ... չեր արձակեց Տորք: Նրբանցք խոյա... ցաւ: Մագլցեցաւ տիրուհիին վրայ ... լզեց անոր սիրուն քիթը:

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Դանիէլ Վարուժան

ԽՄԲ. — Մինչեւ այսօր չենք տուած առաջին չորս դասախօսութեանց նկարագրութիւնը :

Մարսիլիոյ Մշակութային Միութեան կազմակերպած գրական դասախօսութիւնները կը շարունակուին կանոնաւորաբար, արթնցնելով յարատեւուն հետաքրքրութիւն մը։

Յունուար 5ի երեկոյեան տեղի ունեցաւ Կարապետ Փոլատեանի դասախօսութիւնը Դանիէլ Վարուժանի մասին։

— «Վարուժանի ընթերցումը ինծ տարրդուած է կեանքիս ամէնէն խռովուած ու երանելի պահերը, կը վախնայի թէ այս յափշտակուած խանդավառութիւնը չի՞ խաթարեր արդեօք իմ դատաստանս իր մասին։ Բայց երկրորդ, ուշադիր ընթերցումս հաստատեց որ Վարուժանի մասին տարակուսիլ թոյլատրելի չէ։ Աւելի ամրապէս համոզուեցայ որ Վարուժան մէկն է հայ մեծագոյն քերթողներէն, որուն գործը՝ խորքով ու ձեւով պիտի ընձեռէր միջազգային արժէք ներկայացնող գրողներու շարքին մէջ»։

Այս նախամուտէն վերջ, դասախօսը ներկայացուց Վարուժանի կենսագրութիւնը իր ընդհանուր գիծերուն եւ փուլերուն մէջ, ծանրանալով անոր ծննդավայրին՝ Բրգնիկի վրայ եւ յիշելով որ Սեբաստիան տուած է Մխիթար Աբբայի, Մուրատի, Վարուժանի նման դէմքեր, սուրբ, քնար հերոսներ։ Ու մատնանշելով այն կրթական միջավայրները՝ Գատըգիւղի Մխիթարեան վարժարանէն մինչեւ Կանտի համալսարանական օրրանը՝ ուր սնած ու հասունցած է Վարուժանի բնածին տաղանդը։ Կենսագրական մասը փակեց դասախօսը ոգեկոչելով 1915ի Եղեռնը եւ Վարուժանի նահատակութեան վայրկեանը։

Վարուժանի մէջ մարդը արժանի եղած է բանաստեղծին, ազնուականութիւնը տիրական գիծը եղած է, որքան իր արուեստին, նոյնքան եւ իր կեանքին։ Մեզի համար անըմբռնելի կը թուի թէ ինչպէս Շիրվանզադէ թեթեւամիտ պահու մը թոյլ տուած է ինքն իրեն «պատնկագիր» անուանելու Վարուժանը, վրիպում մը՝ որուն համար ներողութիւն պիտի հայցէր ան տարիներ վերջը։

Վարուժանը ճանչցնելու ու յայտնաբերելու տեսակէտով, սկզբնական դեր մը ունեցած է Մխիթարեան միաբաններէն Հայր Քաջունեան։ Ու խորհիլ որ այդ ծերունազարդ վարդապետը Վենետիկ, Ս. Ղազարի պարտէզը ծաղիկ կը մշակէ այժմ, մինչ իր շունչին տակ բացուած ամէնէն կենդանի ծաղիկը՝ երազ մըն է այլեւս։

Վարուժան ծնած է բանաստեղծ, այնպէս ինչպէս այնքան մեծ քերթողներ՝ որոնք կ'ապրին, կը խորհին, կը գործեն ու կը մեռնին բանաստեղծօրէն, որովհետեւ այդ է իրենց կազմը, օրէնքը։ Վարուժանին մօտ այդ բնածին խմորը ազդուած է զանազան ներգործիչներէ զոր դասախօսը կը բանաձեւէ հետեւեալ կերպով —

1.— Հայկական ինքնատպութիւնը։

2.— Վենետիկեան գեղապաշտ մթնոլորտը։

3.— Ֆլանտրի (Կանտի) իրապաշտօրէն արուեստանոցի միջավայրը։

Թերեւս սխալ պիտի չըլլար ըսել թէ Վարուժանի գործերը՝ «Սարսուռներ», «Ցեղին սիրտը», «Հեթանոս երգեր» գրուելը կը կրեն յաջորդաբար այդ տարանջատ ազդեցութիւններուն։

Այսուհանդերձ քնարականութիւնը իր կեանքին կշռոյթն ըլլալով հանդերձ, Վարուժան շատ քիչ անգամներ տուած է բուռն ինքնաբուխ ներշնչումին, ու յեղակարծօրէն ժայթքող քերթողութեան։ Ան ջանացած է մնալ միշտ արուեստագէտ, որ կ'ըմբռնէ թէ արուեստը մնայուն, յաւէտ ու միշտ դժգոհ ճիգ մըն է, լաւագոյնին մաղլցող ու ինք ալ ահա ու լեզուի յղկումին ենթարկած է իր բոլոր քերթուածները, (ապացոյց՝ «Հացի երգը» էն մնացած «Աղօրիք» քերթուածը որու 15 փոփոխակները գտնուած են, վերջինը առաջինէն, բոլորովին տարբեր)։ Այնպէս որ Վարուժանի մօտ, արուեստի կրկնակ տարրերը, մէկ կողմէն մտածում, զգացում, ներշընչում, եւ միւս կողմէ՝ լեզու, ոճ, ձեւաւորում, իրարու զուգընթաց կը բարձրանան դէպի ներդաշնակ կատարելութիւն, իրար կը լրացնեն, զիրար կը բազմապատկեն։

Դասախօսը այնուհետեւ կ'անցնի Վարուժանի գործերու, որոնք ամփոփուած են չորս գիրքերու մէջ, ան կուտայ իւրաքանչիւր հատորի կազմաւորման շրջանը, անոր յատկանշական տարրերը, բնոյթը եւ արժէքը եւ բազմաթիւ մէջբերումներով, յարմարագոյն ընթերցումներով կը ջանայ հաստատել իր եւ ունկնդիրներու համոզումները եւ տպաւորութիւնները։

«Սարսուռները» Վարուժանին նախերգանքն է, որ արդէն կը մատնէ ապագայ քերթողի զգացական ներաշխարհը եւ ձեւի մտահոգութիւնները։ Առջինեկ երիտասարդութեան քուրայէն թռած թէեւ, բայց այդ հատորը զերծ է սկսնակի անճարակութիւններէն։

«Ցեղին Սիրտը» կը ցոլացնէ 25-30 տարեկան Վարուժանի ապրումները եւ զգացական պահերը։ Այդ գիրքը կ'արդարացնէ լիովին իր անունը, հոն կ'իմանանք արդարեւ հայ ցեղի զարկերակը՝ միշտ, յոյժ, ընդվզումի, եռացի բոլոր նոտաներուն անձնատուր. բառերը քնքուշ են ու հուժկու, կը գեղգեղեն ու կ'որոտան, բայց միշտ առնական չեշտի տակ, հայրենանուէր, ցեղանուէր ջերմութեամբ տենդահար։ Ոճը՝ յաճախ պարզին վսեմն է, վսեմին բնականը, դաշն ու սերճ, այնքան կատարեալ, որ թոյլ չի տար վերցնելու ո եւ է բառ, փոխարինելու ո եւ է տող։

Գրքի հէնքը ենթարկուած է կարծէք որոշ ծրագրի մը, քերթուածները ծիածանի նման կ'անցնին թաւ զգացումներէ դէպի վառ, պերճ ժայթքումներ, կարեկցութեան սարսուռը կը փոխակերպուի դժգոհանքին, դժգոհութիւնը՝ բողոքի, բողոքը՝ կը հրաւիրէ պայքարը՝ որ պիտի ծաղկի դիւցազնական դրուագներով։ «Ցեղին սիրտը» գիրքին մէջ Վարուժանի եսը նոյնացած է հայ հաւաքական հոգիին հետ։

«Հեթանոս երգերը» հայ քերթողութեան գագաթնակէտին հասած են, նոյն տրամաբանական հետեւողութեամբ, դասախօսը կը գտնէ որ ներշնչումը կ'անցնի քնարերգականէն դէպի ողբերգականը եւ կը թռի ու կը սեւեռի դիւցազներգականին վրայ։

Այդ քերթողագրքով Վարուժան ազնուագոյն արտայայտութիւնը կը բերէ վերանորոգումի, հոգեփոխութեան այն ձգտումին, որ այն օրերուն ցեղային - բնազդական պահանջ մը եղած էր, բանաստեղծը առաջեալ մըն է որ կը կանխէ իր դարը եւ ճամբայ կը ցուցնէ եւ կամ նոր ճամբայ կը բանայ։

Արդարեւ քրիստոնէութիւնը, թերեւս սխալ հասկցուած, եղծած էր մեր մօտ իրական ու կատարեալ կեանքի պատկերը, հոգին նուաղած էր ինքն իր մէջ, կրաւորական՝ աշխարհի հանդէպ։ Վարուժան այդ անկապաշտ ներկային կը հարկադրէ հեթանոս իտէալը՝ որ պաշտամունքը ունի առողջ գեղեցկութեան, արու ուժի, արարածախնդրական կեանքի եւ հերոսական ճիգերու, հեթանոսութիւնը չի լղճեր մերկ գեղեցկութիւնը, վատաքի չի հաներ բնական վայելքները, կեանքը չի պղտիկցներ։ Վարուժան այդ հերոսապաշտ ու հեթանոսօրէն բնապաշտ ժամանակին արձագանգը կը բերէ մեր մէջ իր գրչով, ուր բնդաւը խորհրդանշան է նոր կենցաղի, «Հեթանոս երգերը» գեղարուեստի հեշտանքը ու նաեւ հոգեկան այլափոխութեան տենչանքը կուտան միանգամայն։

Վերջին էջերուն վրայ Վարուժան մօտեցած է ընկերային, իմաստասիրական հարցերու, միշտ բարձրէն նայողի անվերապահ զգայնութեամբ։

Վերջին գործը «Հացին երգը» — արու փրկութիւնը իր պատմութիւնը ունի,— մեզի կը յայտնէ, կ'ըսէ Փոլատեան, հայ համեստ Վիրգիլիոսը։ Վարուժանի մէջ այդ գրքով կը խօսի ինչ որ աշուղական առհաւութիւն, գեղջուկ աշխարհի պարզ, առօրեայ գեղեցկութիւններով գինովցած։ Այդ քերթուածները կը մատնեն այն բաղձանքի քնարը, որ Վարուժանի սիրտը եղաւ։

Ու դասախօսը հետեւեալ պատկերով կը փակէ իր ասուլիսը —

«Եթէ հայ քերթողութիւնը նմանցնենք լուսնակի լոյսին տակ երազող խաղաղ ծովակի մը, մակերեսի վըտըտուն շշունջները, միգամած մը մշուշները կ'ունկնդրենք Մեծարենցի տաղերով, Ահարոնի քերթողութիւնը կը սկսի մակերեսէն, կը մխրճի, կը սուզի դէպի յատակը, կ'ընդլայնի, կը խորանայ ի խնդիր ծովամոյն խորհուրդներու, եւ բիւրեղ գեղեցկութեանց։ Սիամանթօն կը դաշնակէ այդ ծովուն փոթորիկները, մինչ Վարուժան կ'ընդգրկէ այդ ծովուն բոլոր ալիքները, կը բարձրանայ դէպի մակերես, կը գերազանցէ զայն եւս եւ կը [illegible] ուղղութեամբ»։

Այս խանդավառ դասախօսութիւնը իր ընդհանուր եզրերով եւ եզրակացութիւններով կուտար նուիրագործելու Վարուժանի մասին տարածուած գնահատութիւնը, անոնք կը համապատասխանէին ունկնդիրներու կարծիքներուն, հետեւաբար վիճաբանութեան լայն հնարաւորութիւն չկար։ Անոնք որ արտայայտուեցան ոչինչ պիտի աւելցնէին դասախօսի վերլուծումներուն, դատումներուն վրայ։

Դիտել տրուեցաւ որ դասախօսը բաւականին չծանրացաւ Վարուժանի լեզուական, բանահիւսական արուեստին մասին, որ իր բառերուն ազնուական ճոխութեամբ, իր գունավառ ու հրաբորբ պատկերներով եւ մանաւանդ իր երաժշտական հնչականութեամբ ու դաշն կշռոյթներով առանձին տեղ ունի հայ չափածոյ գրականութեան մէջ։

Փ. Սանասար դիտել տուաւ, թէ ինք, իր ուսուցչութեան շրջանին առիթ ունեցած է օգտագործելու Վարուժանի բազմաթիւ քերթուածները իբրեւ արտասանելի կտորներ։ «Այդ քերթուածներուն իմաստը եւ գեղեցկութիւնը մատչելի են մանուկ, պատանի հոգիներուն։ Եւ արդէն մեծ գըրողներուն արժանիքին չափանիշներէն մին ալ այն չէ՞ որ անոնք հաւասարապէս կրնան խօսիլ զարգացած, նուրբ հոգիներուն, ու միանգամայն պարզ, անմշակ ու նորազարթ հոգիներու։

Փ. Սանասար իր խորհրդածութիւնը շարունակելով յարեց.

— «Վարուժան եւ իր սերունդի գըրողները ժամանակակից եղան հայ ցեղի ամէնէն յուզումնալից մէկ շըրջանին։ Կարելի չէր մեկուսանալ, ու չենթարկուիլ կեանքին, գրողներու մէջ կը տիրապետէր համայնական ջիղը, անհատական լարը թացաւելու աստիճան, ընդհանուր զօրաշարժ էր հոգիներուն յանուն հասարակաց իտէալին, կամայ թէ ակամայ հայ քերթողները, գրողները կրկէս պիտի իջնէին։ Այդ շրջանը իր հարկադրանքով վտանգաւոր է գրողի ինքնուրոյնութեան տեսակէտով, որովհետեւ կը ստիպէ զայն անտեսելու իր նախասիրած նիւթերը եւ զոհել իր ներշնչումի ազատութիւնը։ Հանրային կոչումը լափեց ու խեղաթիւրեց բազմաթիւ օժտուած գրագէտներ։ Վարուժան սակայն հոսանքին անձնատուր ըլլալով հանդերձ, գիտցաւ մակերեսէն վեր մնալ, ու առաջեալի նման նայիլ հեռուն, նայիլ բարձրը »։

Կարօ Ուշագլեան հակադրութեան վրայ կեանքի քրիստոնէական ըմբռնումը եւ հեթանոս ըմբռնողութիւնը եւ աւելցուց թէ քրիստոնէական ոգին ո՛չ ինքան ալ մեղկացնող չէ եղած մեր հայ հոգիին վրայ, այլ ընդհակառակ կը տուն տուած է ճարտարապետական, երգեցողական, շարականական գիւտի եւ խորազգած հրաշալիքներու։

Այս առթիւ դիտել տրուեցաւ թէ կեանքի հեթանոս հայեցողութիւն մը կայ, որ հաճոյապաշտ, եպիկուրեան ըմբռնում մը ունի եւ կայ նաեւ ուրիշ հեթանոսական դպրոց մը, որ նուիրուած է ուժի, առնական գեղեցկութեան խիզախ արիածախնդրութեան ու վտանգաւոր կեանքի պաշտամունքին։ Այդ ոգիի չեփորը կ'իմանանք ահաւասիկ Վարուժանի «Հեթանոս երգերուն մէջ, ուր կինը եւ սէրն անգամ երգուած են առնական չեշտերով, մաքրակրօն գեղապաշտութեամբ ի հեճուկս քաղքենի բարոյականին որ սէրը եւ կինը վերածեր է սակարկելի ապրանքներու։

Ճշմարիտ արուեստը կը բարձրացնէ, գեղեցկութեամբ կը սրբացնէ ամէն ինչ զոր ռամիկ մարդիկ արժեզրկեր ու յղծեր են։ Վարուժան քուրմն եղաւ այդ արուեստին։

ՍԱՐԱՍԵԱՆ

Օր. ԱՏՐԻՆԷ ԷԼՄԱՍԵԱՆ

եւ

Պ. ՄԻՐԻՃԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Նշանուած

Մարսէյլ 1 Յունուար 1939· Փարիզ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Հ. ԱԿԻՆԵԱՆԻ ՆՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Համպուրկի հայ գաղութը յանձնախումբ մը կազմած է նախագահութեամբ Գ. Մ. Գասմաճեանի, որուն կ'աջակցին Ա. Յարութիւնեան, Հ. Փաղտասարեան, Ս. Յակոբեան, Ս. Հիւսէինեան եւ ուրիշներ, եւ Համպուրկ հրաւիրած ծանօթ պատմագէտ բանասէր Հ. Ներսէս Ակինեանը՝ դասախօսութիւն մը տալու համար հայ մշակոյթի մասին։ Այդ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Օթէլ Աթլանթիկի մէջ։

Յատկապէս հայ գաղութին տրուած այս դասախօսութենէն զատ, Հ. Ներսէս Ակինեան գերմաներէն լեզուով գիտական դասախօսութիւն մը եւս պիտի կատարէ Համպուրկի գերմանական համալսարանին մէջ,— ատոր համար «Յառաջ»ի թղթակիցը Հայկ Թիւրքեան դիմած է Փրոֆ. Լիւտքէի աջակցութեան։ Եթէ յաջողի, այս վերջին դասախօսութեան մէջ Հ. Ակինեան պիտի չօշափէ հետեւեալ հարցերը — Վուլֆիլա՞ն չէր որ գտաւ գոթական գիրերը, ու ոչ ալ Ս. Գիրքը գոթերէնի թարգմանողը, ինչպէս կը [illegible] 1500 տարիէ ի վեր, այլ Մաշտոցն է որ յօրինած է այդ այբուբենը։ Համեմատութիւն գոթական գիրերու եւ հայ ու վրական գիրերու միջեւ։ Կորիւնի մէկ վկայութիւնը իբրեւ ապացոյց իր այս տեսակէտին։ «Ռուն» կոչուած հին գերմանական նշանագիրները ծագած են գոթական այբուբենէն, ուստի անոնք գոյութիւն չունէին 420 թուականէն առաջ։

Այս դասախօսութիւնը մեծ արժէք կը ներկայացնէ ոչ միայն անոր համար որ օտարներուն ցոյց կուտայ հայկական հանճարին ճիգ նետելը մինչեւ գերմանական գրականութիւն, այլ եւ որովհետեւ կը յիշեցնէ մեզի եւ օտարներուն թէ այս տարի Փետրուար 17ին կը լրանայ 1500ամեակը հայ բա՛ռն լուսաւորիչին՝ Մաշտոց - Մեսրոպի մահուան։ Ժամանակ է ուրեմն պանծացնելու մեծավարդապետը, որ եղած է հիմնադիրը հայ գրականութեան, սկզբնապատճառը վրացական, գոթ - գերմանական գրականութեանց, յօրինողը հայ, վրացական եւ աղուանական այբուբեններուն։

Հ. Ներսէս Ակինեան, այս դասախօսութիւններէն վերջ, պիտի մեկնի արտասահման։ Պիտի այցելէ Պէյրութ, Հալէպ, Երուսաղէմ, Իրան, ուսումնասիրելու համար զանազան հաստատութիւններու մէջ պահուած 5000 հայերէն ձեռագիրներ, որոնք մինչեւ այժմ ոչ մէկ քննութեան ենթարկուած են։ Այդ ձեռագիրները պատմական եւ մատենագրական կարեւոր նորութիւններ պիտի բերեն, ճոխացնելով ոչ միայն Հայոց գրականութիւնը, այլեւ լուսաբանելով բազմաթիւ հարցեր։

Համպուրկի գաղութին մէջ յանձնախումբը հանգանակութիւն կատարեց, որպէսզի նիւթապէս դիւրացնէ գիտնական վարդապետին ճամբորդութիւնը եւ պրպտումները արեւելքի մէջ։ Մէկ ժամուան մէջ, փոքրաթիւ գաղութը աւելի քան 15,000 ֆրանք դրամ դրաւ հանգանակիչ յանձնախումբին ձեռքը։

Հ. Ակինեան պիտի հանդիպի նաեւ Պերլին, հաւանաբար դասախօսութիւն մը եւս տալով հոն։

սենեակի մը մէջ, երբ կ'աղօթէր փղձկած։

Հոլիվիա Հոփ օրական կէս միլիոն նամակ կը ստանայ իր հիացողներէն, որոնք աշխարհի ամէն կողմէն իրեն կ'ուղղեն գրութիւններ յուսադրիչ, խորհրդատու, անձնուէր եւ շատ անգամ ներփակ գումարներով։

Հակառակ իր հոգեկան բուռն տագնապին Հոլիվիա Հոփ ստեղծած է նոր պար մը որ կը կոչուի Հոլյա։

×

Առաջին էջերը գրեթէ միշտ պատկերազարդուած են լուսանկարներովը ոճրագործներու, գողերու, աւազակներու, մայրասպաններու, որդեսպաններու, խարդախներու, հրէշներու, մակաբոյծներու, ինչպէս նաեւ պատկերներովը զինուորականներու, քաղաքագէտներու եւ շարժանկարի դերասանուհիներու, անոնց կեանքէն խորին մանրամասնութիւններով։

Մանուկ մը կ'ըսէր քանի մը օր առաջ.

— Երբոր մեծնամ նշանաւոր մարդ մը պիտի ըլլամ որպէսզի պատկերս տպեն թերթերը՝ իրենց առաջին էջին վրայ։

Ըսինք տղուն.

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես նշանաւոր մարդ ըսելով...

— Չէ՞ք գիտեր նշանաւոր մարդ ինչ ըսել է. Այսօրուան նշանաւոր մարդոցմէ մէկը՝ այսինքն մեծ մարդասպան մը, մեծ զինուորական մը, մեծ չամփիոն մը կամ նշանաւոր կնիկ մը։

Դատարաններուն կը մնայ աշխատիլ որ նոր սերունդէն ըլլեն միայն աննշան մարդիկ։

ՆՇԱՆ ՓԻՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

— Սափրողական նամակներու համար գիս վար դրին, սիրելի՛ս։

Եւ Հայկուհի կը համբուրէ ամուսինը, կ'անցընէ գոգնոցը ու կը դնէ սեղանը։

— Ի՞նչ ունիս, Հայկուհի՛։

Թոնաւ ու կարմիր էին Հայկուհիի աչքերը։ Ի զո՛ւր, ան ինքզինքը կը կեղծէր։

— Ոչի՛նչ, անուշս, բացարձակապէս ոչինչ։ Վերջերս քիչ մը յոգնած կը զգամ ինքզինքս։ Կ'անցնի, մի՛ մըտատանջուիր ատոր համար։

Հայկ կը նայէր կնոջ աչքերուն մէջ, տապակին երկու կտոր միսերը դարձնելով հանդարտ եւ վրդովուած՝

— Հայկուհի՛, ինծմէ բան մը կը պահես։ Պէտք է որ գիտնամ։ Ամուսինդ չե՞մ, ի վերջոյ։

Արդարեւ, Տորք ալ նկատած էր որ տիրուհին արտասուած էր եւ ջղային վիճակ մը կը մատնէր։ Ահա թէ ինչո՛ւ, տխուր էր ինք ալ եւ լուռ, մըտածկոտ ու իր տեղը դամուած։

— Հաւատա՛, Հայկ, բան մը չկայ։ Ճաշենք, կ'ուզե՞ս։ Քիչ մը երաժշտութիւն, գէշ չէր ըլլար։ Ռատիոն կը բանա՞ս։

Ու անոնք կը լսեն, նախ, անխուսափելի Փաքիթը որ կը խոստանայ վիճակահանութեան միլիոնոց թիւերը։ Ապա հեռուէ կին մը, որ Մորիս Շըվալիէն կը կապէ «իմ խնձորըս» յանկերգով։ Կինը ապահովաբար Բաոֆէթիճ ծայրը աչքերուն է իջեցուցած եւ բանկոնը անխոյթ ուսին նետած։

— Պատասխանիդ կը սպասեմ դեռ։

Հայկուհի կը տեղաւորուի Հայկի ծունկերուն վրայ եւ ձախ թեւով անոր վիզը կը շրջանակէ։ Երկու դէմքերը իրարու կը շփուին յուշիկ։

— Վեց ամսուան տառապանքէն եւ լուռ պայքարէն վերջ, չէի կրնար աւելի տոկալ... Լմնցաւ... Այլեւս պիտի չզգանամ... Երբեք պիտի չդառնամ դրասենեակ...

Հայկուհի հազիւ կը զսպէր արցունքները։ Բայց, կրակ էին այտերը եւ կուրծքին ելեւէջը աններախ։

— Հանդարտէ՛, սիրելիս։ Հասկցայ. ո՛, այդ թշուառականը, սինլքորը։

Ու Հայկ կ'իյնայ բազմոցին վրայ, ինչպէս թռչուն մը վիրաւոր։ Համր բարկութիւն մը կը բանի անոր ներսը։ Դարձեալ կը խօկայ։

Պէտք է թողուլ այս ցամաքամասը եւ բոլոր միւս ցամաքամասերը։ Պէտք է խոյս տալ փուճ մարդկութեան հետ։ Մեկնիլ հեռո՛ւն, շա՜տ հեռուն։ Անծանօթ կղզի մը։ Ուրիշ ելք չկայ։ Միակ լուծումն է այս։ Ու կը հառաչէ պահ մը։ Յուսաբեկութեան վերջին հանգրուանին կուրծքի, ոտքի եւ ձեռքի ջղային շարժումները կը դնէ։ Ապա կը թմրի եւ քուն կը մտնէ։

Հայկուհի ուրիշ կերպ չէր կրնար վարուիլ։ Գրամեքենային վրայ հակած, հեւ ի հեւ աշխատանքի մէջ, արդէն յոգնաբեկ, ոտքի ցատկած էր յանկարծ, երբ տնօրէնը, ետին անցած զինքը համբուրած էր ծոծրակէն։ Կայծ մը բռնկած էր իր աչքերուն մէջ։ Ու «սրիկա՛յ, անպատկառ» գոչելով, երկու ապտակ էր տուեր անոր եւ դուռը փակեր ուժգնօրէն։

Փողոցը, անձրեւին տակ, որուն կաթիլները լոյսերուն հետ կը խաղան, ծոյլ ու վարանոտ քայլերով, ակնարկը ցուցափեղկերուն, թէեւ ոչինչ կը տեսնէր, արտասուաթոր, սիրտը սեղմ, ան տատաներ էր երկու ժամ։ Չէր ուզած տուն դառնալ։ Պահ մը նոյնիսկ, անձնասպանութեան տարտամ գաղափարը ունեցեր էր։

Իսկ, անծանօթ մը մօտը գալով մայթին վրայ, գլխարկի բարեւով եւ սիրալիր՝

— Ներողութիւն. օրիո՛րդ, կարելի՞ է արդեօք ձեզի ընկերանալու շնորհին արժանանալ։ Մեծ հաճոյք պիտի պատճառէք ինծ։

«Ամէնքն ալ միեւնո՞յն են» հեծհարցուցեր էր Հայկուհի ինքնիրեն։ Եւ առանց բառ մը արտասանելու, ուսերը բարձրացնելով, գլխու շարժումով մը որ արգահատա՞նք կ'արտայայտէր թէ զզուանք, ոչ ոք գիտցաւ, ան խիստ նայուածքով մը չափեր էր կնոջին հասակը։ Ու անծանօթը քաշուեր էր, շփոթ, աչքերը գետին եւ ձեռքերը գրպաններուն մէջ։

«Եւ սակայն, որքա՜ն ազնիւ էր, պարկեշտ եւ ընտիր, պարոն Քլէման, իր տնօրէնը։ Այնքա՜ն գովեր էր զայն։ Ինք որ ամբողջ կեանքը պիտի ուզէր անոր նամակները մեքենագրել։ Աստուա՛ծ իմ, ի՞նչ պատահեցաւ որ ան փոխուէր այսպէս», կը խորհէր Հայկուհի։

Յիսունին նոր հասած, գիրուկ, ծանր, հերթափ այլ ժպտերես եւ քաղցրաբարոյ, հայր երեք զաւակներու, կնոջ մահէն վերջ, պարոն Քլէման կը դարպասէր իր քարտուղարուհին։

— Ինչո՞ւ համար այսպէս չարչարուիք, տիկի՛ն։ Չափազանց շատ կ'աշխատիք։ Ձեր տարիքի՞ն, տիկին...

— «Բայց, պարոն տնօրէն, կը վըճարուիմ ատոր համար։

— Կ'աղաչեմ, տիկին...

Ու տնօրէնը կ'առաջարկէր ճաշ, արձակում, նուագ, թատրոն, կրկէս եւ սինէմա։ Եւ ի՞նչ նուէրներ, Օ՛, որքան երջանիկ պիտի ըլլար տիկինը, եթէ միայն հաւնէր...

Ինչպէ՞ս սակայն։ Հայկուհի կը պաշտէր իր ամուսինը։ Ինք հոդ էր, այդ գրասենեակին մէջ, պատուաւոր աշխատանքով մը ապրուստը ճարելու համար։ Ինչո՞ւ կը նեղէին զինքը։ Ինչո՞ւ կը կնճռոտէին իր կեանքը։

Ու քանի տաղտկալի կը դառնար տնօրէնը, այնքան կը տառապէր Հայկուհի։ Կը տառապէր առանձին եւ անշշուկ։ Տեղի պիտի չտար։ Բայց, ինչպէ՞ս ընել որ պահէր գործը։

×

Առագաստանաւը կը ծփայ գոհ եւ ուրախ։ Քամին խնլօք է։ Գարնանային զուարթութիւն։ Հանդարտ է ովկիանոսը եւ չարանալու երեւոյթ չունի։

Տորք երբեք այդքան երջանիկ չէր զգացած ինքզինքը։ Մերթ կ'երկննայ ուրեւին եւ կը հիանայ անհուն ջուրին վրայ։ Մերթ գլուխը կը վերցնէ եւ ջինջ երկինքը կը զննէ։ Մերթ տիրոջ քով կը վազէ, որ խերկրալից եւ քրտնաթոր ղեկին վրայ կը հսկէ։ Ու կը դառնայ տիրուհիին, որ կրթնած մեծ կայմին՝ երազուն, մունջ, քիչ մը տըխուր եւ ձագերը սարսռուն՝ անծանօթին շուտ հասնելու արտօրանքը կ'արտայայտէ սեւեռուն եւ անհամբեր նայուածքով։

Իրենց քաղաքը կորսուած է արդէն, հոն, հորիզոնին խորը։ Կորուա՛ծ են աշխարհէն։ Ու կ'անդրադառնան ժամանակը որ անցած է եւ տարածութիւնը նաւին ձգտած։ Կարեւոր ալ չէ։ Կը բաւէ որ ազատ են։ Ազա՛տ ամէնքէն, բնութեան ծոցին մէջ եւ անհոգ։

Վերջապէս, ահաւասիկ անծանօթ կղզին, որ մեծ տօնի մէջ ըլլայ կարծես։ Ինդութիւն եւ զմրուխտ կանաչութիւն ամէնուրեք։ Բիւրաւոր եւ բազմազան պտղատու ծառեր։ Ծաղիկներ վայրի եւ գոյնզգոյն։ Առուակները երակներ կը բանան հողին մէջ եւ կը մրմնջեն երանութեամբ։ Զով եւ կենսաւէտ կլիմայ։ Ու մթնոլորտը թռչուններու համերգովը լիացած։

Հայկ լրացուց եղեգնեայ հիւղը, Տորքին խշտեակը եւ օրօրոցը մանկիկին։

«Երջանիկ կղզին», այս անունը տըւին անոր, բոլոր պէտքերը առատաձեռնօրէն կը հոգայ։ Ոչ մէկ բանէ զուրկ են անոնք։

Եւ մինչ Հայկուհի խնձորենիի բունին վրայ Հ. եւ Հ. սկզբնատառերը կը փորագրէր զուգախառն, Հայկ վըրայ կը հասնի եւ զայն թեւերուն մէջ առնելով.

— Օ՛, իմ անուշս, իմ սիրելի հըրեշտա՛կս...

Հայկուհի կ'արթննայ եւ ապշահար ու կիսաբաց աչքերով.

— Ի՞նչ ունիս, Հայկ, թող որ քնանամ։

Աղամմութիւն էր։ Հայկ երազէն իրականութեան կը դառնայ։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Խնդիրը դատական իշխանութիւնը ձեռք կ'առնէ: Հաղորդակցութեան պաշտօնեան առաջին հարցաքննութեան խսկ կ'ըսէ իր բոլոր գիտցածը: Այն օրը երբ երկու պաշտօնեաները կը ձերբակալուին, էքբէմ կէօնիկ ոչ մէկ լուր ունի: Միայն թէ Փարիզէն կը ստանայ ծածկագիր մը որ գէշ լուր մը կը հաղորդէ.— Օդանաւերը Քանատայի մէջ գրաւուած են:

Այնպէս կը կարծուի թէ, Փարիզէն երկրորդ ծածկագիրով մը նոր հրահանգ մը կը հասնի եւ այս հրահանգին համաձայն էքբէմ կէօնիկ Ռումանիոյ մէջ կը տեսնուի: Ցանցին Ռումանիոյ ճիւղը էքբէմի կը յանձնարարէ Փարիզ մեկնիլ: Եւ էքբէմ կէօնիկ այսօր Փարիզ կը գտնուի:

*** Ուրիշ Թուրք թերթ մը կը գրէ թէ էքբէմ կէօնիկ եւ ընկերները Ամերիկայէն օդանաւ գնած եւ մէկ երկու անգամ ալ Սպանիոյ հանրապետականներուն ծախած են: Այս իւղոտ գործը չաբունակած ատեն, օր մը, Պոլսոյ նաւահանգիստը հասնող շոգենաւ մը; մեր ազգ. պաշտպանութեան գործավարութեան անունով 20 հատ ամրաձիգ մեծ օդանաւեր բերած է: Ասոր վրայ, մաքսային վարչութիւնը գործավարութեան դիմելով, կ'իմացնէ.

—Ձեր յանձնարարած օդանաւերը եկած են, ընդունեցէք:

Գործավարութիւնը կը պատասխանէ.

- Մենք այդպիսի ապսպրանք մը չենք ըրած Ամերիկայի:

Ասոր վրայ, նկատի առնելով Ֆրանսական կառավարութեան եւ մեր Ուաշինկթընի դեսպանին հաղորդած տեղեկութիւնները, խնդիրը կը քննուի եւ մեծ գայթակղութիւնը երեւան կը բերուի:

*** Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, միջազգային ցանցին կեդրոնը կը գտնուի Շան դ'էլիզէ, Մէյֆլաուր պանդոկը: Ցանցին վարիչներուն մէջ կը գտնուին միջազգային դիւանագէտներ եւ զինագործարաններու ներկայացուցիչներ: Թուրք մեղսակիցները արտաքին նախարարութեան արարողապետ Րուհին ալ ընկեր առնելով, կեղծ պաշտօնաթուղթեր պատրաստած, ազգ. պաշտպանութեան կնիքը եւ նախարարին ստորագրութիւնը կեղծած եւ 40 օդանաւի համար պայմանագիր կնքած են ամերիկեան գործարաններու հետ:

Հունգարիան ալ միացաւ հակաբոլշեւիկ ուխտին

—— ∞ ——

Կոմս Ցաքի, Հունգարիոյ արտաքին նախարարը, յունուար 12-ին պաշտօնապէս յայտարարեց թէ իր երկիրն ալ պիտի միանայ հակաբոլշեւիկ ուխտին: Այս յայտարարութիւնը եղաւ գերմանական եւ ճափոնական դեսպաններուն, որոնք առաջարկած էին միանալ, յանուն իրենց կառավարութեանց: Ստորագրութեանց փոխանակութիւնը պիտի կատարուի մօտերս, երբ կոմս Ցաքի Պերլին այցելէ:

Հունգարիոյ այս քայլը հետեւանք է գերմանական ճնշումին: Պերլին ճնշում կը բանեցնէ նաեւ Լեհաստանի վրայ, որպէսզի ուխտին միանայ, մոռնալով լեհեւհունգարական սահմանակցութեան երազը:

Անկէ առաջ կոմս Ջիանօ աշխատած էր համոզել Հունգարիան որ հեռանայ Ազգերու Դաշնակցութենէն, ինչպէս եւ միանայ հակաբոլշեւիկ դաշինքին: Հունգարիոյ հեռագրական գործակալութիւնը կը յայտարարէ թէ հակաբոլշեւիկ ուխտին միանալու որոշումը անպատճառ չի նշանակեր քաշուիլ Ազգաժողովէն, «բոլորովին տարբեր բաներ ըլլալով երկու խնդիրները»:

Առաջարկ խզելու փրանքօ-խորհրդային դաշինքը

—— ∞ ——

Երեսփ. ժողովը ուրբաթ օր սկսաւ զբաղիլ արտաքին քաղաքականութեան քննութեամբ: Հարցադրումներ ուղղած էին 38 երեսփոխաններ: Միայն չորսը կրցան խօսիլ այդ օր: Վիճաբանութիւնները պիտի շարունակուին երեքշաբթի եւ հինգշաբթի:

Ուրբաթ օրուան առաջին ճառախօսն էր ազգայնական երեսփոխան մը, Մոնթինի, որ մասնաւորապէս պահանջեց խզել Խ. Միութեան հետ կնքուած դաշինքը: Այս առթիւ խօսեցաւ նաեւ Իտալիոյ դէմ, ազդարարելով.

—Մարսէյլի պէս մեծ քաղաքի մը մէջ կան 160,000 Իտալացիներ, որոնք կազմակերպուած են զինուորական դրութեամբ եւ կը հպատակին օտար կառավարութեան մը հրահանգներուն: Նոյնպէս Նիսի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ»:

Ուրիշ ազգայնական երեսփոխան մը՝ Քէրիլլիս, պաշտպանեց Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը, մատնանշելով գերմանական եւ իտալական վտանգը: Բոլշեւիկ խմբակցութեան ներկայացուցիչն ալ ջերմապէս ջատագովեց Մոսկուայի հետ կնքուած դաշինքը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԼՔՔԷԻ մէջ ելեկտրական լոյս պիտի հաստատուի, համաձայն Եգիպտոսի հետ կնքուած առեւտրական պայմանագրի մը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը հրահանգած է այսուհետեւ ներս առնել միայն պատուիրակներ կամ քաղաքական փախստականներ: Օտար բոլշեւիկները կրնան Խ. Միութեան մէջ հաստատուիլ միայն մասնաւոր արտօնագրով: Չեկան զանգուածային արտաքսումներ կը կատարէ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՈՒԿՐԱՅՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ներկայացուցիչը, գնդապետ Ռոման Շուշքօ, Նիւ Եորքէն ճամբայ ելաւ դէպի Եւրոպա: Ոգչերթի ատեն կ'ըսէր.— «Մէկ տարիէն իրար կը գտնենք Քիէվի մէջ»: Լեհաստան յայտարարեց թէ իր երկրի Ուկրայնացիներուն հարցը զուտ ներքին խնդիր է:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ թիւը 11,874 աւելցած է մէկ շաբթուան ընթացքին: Ընդհ. թիւն է 416,604:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգ. բանակը գրաւեց շատ կարեւոր դիրք մը, Թորթոզա, յառաջ խաղալով դէպի ծովեզերք: Հանրապետական կառավարութիւնը դրօշի տակ առաւ ամբողջ ժողովուրդը, 275 հազար նոր զինուորներ ճարելով:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ մէջ գործադուլ հռչակուեցաւ եւ բազմաթիւ խանութներ փակուեցան, նոր մարզպանին ժամանման առթիւ: Կարգ մը դէպքեր ալ պատահեցան: Բայց կառավարութիւնը պատշաճ յարգանքներն ընծայեց մարզպանին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբ կուսակցութիւնները համաձայնութեան եկան, իրենց պատուիրակներու ընտրութեան մասին: Մեծ միւֆթին ալ իր հաւանութիւնը յայտնեց: Արաբ պատուիրակները պիտի հաւաքուին Գահիրէ՝ Լոնտոն մեկնելէ առաջ:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ օրաթերթերը մեծ դժուարութեամբ կը շարունակեն իրենց հրատարակութիւնը: Շատերը փակուած են արդէն: Երկու կարեւոր օրկաններ ալ պիտի դադրին այս ամսու վերջը:

ՁԻՆԱՍՏԱՆ 200 ռազմական սաւառնակ ապսպրեց Մ. Նահանգներու օդանաւային գործարաններուն: Այս սաւառնակներու շինութիւնը առաջ կը տարուի արագօրէն:

Այրի Տիկին Գ. Շահլամեան, Օր. Հ. Շահլամեան, Այրի Տիկին Զըպուգեան, Այրի Տիկին Թորոսեան, Շահլամեան, Զպուգեան, Թորոսեան, Հիւսեան, Սարաճեան եւ Սագրեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, հեռագրով, նամակով, ծաղկեպսակով եւ կամ բարեգործական նպատակներու իրենց նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին յաւէտ անմոռանալի

ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Եւ կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ Կիրակի, 15 Յունուար, ժամը 11ին Գոմօնի Հայոց եկեղեցին յատուկ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Իսի-լէ-Մուլինօյի «Զաւարեան» Կոմիտէի

15 Յունուար, կիրակի, ժամը 3ին «Արմէնեան» սրահին մէջ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԿԱՂԱՆԴԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓՈՔՐ ՏԻԹԱՆԻԻ ԴՊՐՈՑ. ՏԻԿ. Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

15 Յունուար, Կիրակի ցերեկ ժամը 2.30ին

Ցովհաննէսեան սրահին մէջ, 13, rue Pierre Curie, Bicêtre, Métro: Porte d'Italie

Զարդարուած տօնածառ, երգեր եւ արտասանութիւններ երկսեռ աշակերտներու կողմէ:

Մուտք՝ 2 Ֆրանք

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 19 Յունուար Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ ֆրանսերէն՝ Գ. ՊՕԼ ՏԻՒ ՎԷՌԻ, նիւթ ունենալով՝ իր գիրքը՝ «La Passion de la Cilicie» Երեկոյթի նախագահ՝ Գ. Հ. Ծ. Կէքոսեան

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ջութակի հանրածանօթ վիրտուոզ

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԿՐԹԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

15 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

ՔԱՂԻՔԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Մոցարթ, Սարազաթ, Վիէօթան, Աղազարեան, Քրայզլեր, Կրանատոս, Փականինի, Մուսորկսքի: Դաշնակ՝ Տիկ. ՍԻՐԱՆՈՅՇ ԱԼՅԻՐ

Մուտք 10 եւ 15 ֆրանք: Դիմել՝ **M. TELIAN, 8a, Rue Francis de Pressensé et photo Rex, Place Jules Guesde,** Գ. Տ. Զօրիկեան, **5 Avenue Camille Pelletan** եւ Գ. Գ. Ծերեկեանց, **13 Rue des Dominicaines**

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

ԵՒ **ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ** ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն կէս գիշեր իրենց կեդրոնը, 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ:

Ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Անդրանիկ Խրիմեան (Սեբաստացի) կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, 15 Յունուար, Սէնթ-Անթուանի Ս. Մատթէոս մատրան մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ իր հօրեղբօր՝

ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՀԵՐՈՍ ՄՈՒՐԱՏԻ, իր հօրը, միւս հօրեղբայրներուն, ինչպէս նաեւ Խրիմեան գերդաստանի բոլոր նահատակներու եւ ննջեցեալներուն համար: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

[illegible]

Ֆ. Հ. ԿԱԳՈՒՏ խաչի Անկլնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 18 յունուար, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Միասին լերեւ անդամատոմարները:

ԽՈՍՏ ԿԱՐԵՒՈՐ

Իսի-լէ-Մուլինօյի եւ շրջականներու բոլոր արհեստաւորները, որոնց ինքնութեան թուղթերը մերժուած են, եւ բոլոր վաճառականները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, Երկուշաբթի իրիկուն, 16 Յունուար, ժամը 9ին «Արմէնեան» սրահին մէջ (վերնայարկը) 2, րիւ տը լա. Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ, խորհրդակցելու համար կառավարութեան մօտ կատարուելիք դիմումի մը մասին: Ամէնուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Բարձր անձնաւորութիւններու ներկայութիւնը ապահովուած է:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Ներկայացում եւ պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ

Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր

8 Ռիւ Ժան Կուժօն, Մէթրօ Շանզ Էլիզէ - Քլէմանսօ

Կը ներկայացուի ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ (որ կը կատարէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին Տիկիններ՝ ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱՋԱՅՐ եւ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆ, Գ. Գ. ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ:

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ: Ժամը 6-7ին կը սկսին հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդ մէջ տեղի կ'ունենան երգ, արտասանութիւն եւն.: Ընտիր նուագախումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍՔԻԻ

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9), Ս. Հալվաճեան, 4, Rue d'Alexandrie, Paris (2), հանդէսին օրը կիշէն:

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆր.: Փոքրիկներու 3 ֆրանք:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 19-70

Chèque Postal Paris 1678-63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՅՈՒՆՈՒԱՐ

MARDI 17 Janvier 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3940

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԵԿԱԾ ՉԷ՞ ՇԱՐԺԵԼՈՒ

— oo —

Արհեստաւորներու օրէնքին գործադրութիւնը կատարեալ շուարման մատնած է բազմաթիւ հայրենակիցներ, Փարիզի թէ գաւառի մէջ:

Ծեղծերը ի զուր ելք մը կը փնտռեն, աջ-ձախ իյնալով, մէկուն միւսին պաշտպանութեան ապաւինելով: Երբեմն ալ ժողովներ կը գումարեն, ինչպէս կ'երեւայ թերթերու յայտարարութիւններէն:

Տակաւին աչքի առջեւ չունինք նոր կացութեան ամբողջական պատկերը:

Բայց եւ այնպէս, ինչ որ կ'իմանանք օրը օրին, Փարիզէն եւ գաւառէն, սեւ հեռանկար մը կը պարզէ մեր աչքին առջեւ:

Իրազեկ մը՝ Լիոնէն, աւելի քան հարիւր կը հաշուէ այն հայ արհեստաւորները որոնք դատապարտուած են փակելու իրե՛նց խանութները, համաձայն վարչական իշխանութեան հրահանգին:

Անշուշտ կացութիւնը աւելի փայլուն չի կրնար ըլլալ Մարսէյլի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: (Ժամանակն է որ մեր թղթակիցները նիւթեր հաւաքեն այս մասին,— փաստացի տեղեկութիւններ եւ թուանշաններ, որոնք ի հարկին կրնան օգտակար ըլլալ, որ եւ է դիմում կատարուած ատեն):

Արդ, ի՞նչ միջոցներ ձեռք առնուած են, չարիքը մեղմացնելու համար:

Ինչպէս բացատրած էինք անցեալ շաբթու, անօգուտ են մասնակի ձեռնարկները եւ անհատական դիմումները: Աւելի քան երբեք ժամանակն է հաւաքական ձեռնարկ մը կատարելու, նախապէս լայն խորհրդակցութեան մը հրաւիրելով բոլոր իրաւասու մարմինները:

Կը կարծենք թէ քիչ մը երկար տեւեց այդ մարմիններուն լռութիւնը, սկսելով գոյգ Օփիսներէն:

Լռութիւնը հոգածութեան եւ աշխատանքի նշան է, շատ մը պարագաներու մէջ:

Արդեօք այդպէ՞ս է նաեւ ներկայ տագնապին մէջ, թէ պարզապէս թմրութիւն կամ խուսափում կը նշանակէ:

Գոնէ որ եւ է զեկուցում հրատարակած ըլլային, լուսաբանելու համար հանրային կարծիքը, որ անհամբեր բարի լուրի մը կը սպասէ:

Որքան ալ աննպաստ ըլլան պարագաները, ներելի չէ վհատիլ եւ արձակել ի յառաջագունէ, չքմեղացնելու համար տիրող անգործութիւնը:

Մանաւանդ որ, ինչպէս ուրիշ տագնապներու ատեն, այս անգամ ալ առատ կանուխ արթնցողը կրնայ «ազգի ներկայացուցիչ» դառնալ եւ յիմար — իմաստուն ձեռնարկներ կատարել:

Իրաւասու համարուած մարմինները հարկաւ նիւթեր ունին ձեռքի տակ, եւ իրաւագիտական քննութիւն մըն ալ կատարած են, ձեւակերպելու համար որ եւ է դիմում:

Իսկ եթէ այս նախնական աշխատանքին մէջ ալ թերացած են, այն ատեն թող քաջութիւնն ունենան հրապարակաւ պարզելու իրենց տեսակէտը, որպէսզի ամէն մարդ իր գլխուն ճարը նայի:

Հակառակ այնքան փորձառութեանց, գաւառը ամուր կառչած է Փարիզէն, եւ լոյս մը, յոյս մը կը փնտռէ: Կը կարծէ թէ բաւական է որ քով քովի գան Լոյս - Քաղաքին մէջ թառած գոյգգոյն երեւելիները, ելք մը գտնելու համար:

Մենք յաճախ բացատրած ենք թէ ի՛նչ իրական ուժ կը կը ներկայացնէ այդ շքախումբը:

Բայց, հիմա ժամանակը չէ ակադեմական վիճաբանութեանց դուռ բանալու:

Քանի որ անճար բազմութիւնները նորէն Փարիզ են ուղղած իրենց աչքերը, մայրաքաղաքի երեւելիներուն կ'իյնայ ապացուցանել, արժեցնել իրենց գոյութիւնը: Իբրեւ մարմին կամ իբրեւ անհատ:

Մեծ բան մը չէ սպասուած աշխատանքը: Ոչ ալ աննախընթաց նորութիւն մը, ուրիշ առթիւ կատարուած ըլլալով (10 առ հարիւրի օրէնք, «անկանոն»ներու խնդիր, գործազրկութեան նպաստ եւայլն):

Իսկ եթէ տակաւին կանխահաս կը նկատեն որ եւ է դիմում, այն ատեն թող բարի ըլլան գանազան հրահանգներ ուղղելու, շրջանէ շրջան կամ հրապարակաւ, որպէսզի ժամանակ չկորսուի:

Այս թելադրութիւնը կ'ընենք այն ենթադրութեամբ թէ իրաւասու մարմինները քիչ մը աւելի բան գիտեն կամ գիտնալու են, իրենց պաշտօնին բերումով:

Այս առթիւ, կրնան օգտակար ըլլալ նաեւ այն տարրերը որոնք զանազան խորհրդակցութիւններ եւ թերեւս ալ դիմումներ կատարած կամ ծրագրած են մինչեւ հիմա:

Մէկ խօսքով, անհրաժեշտ է լարել բոլոր ուժերը, կարելին փորձելու եւ գոնէ վրան-բաց անիրաւութիւնները կանխելու համար:

Երբ հարիւր «դատապարտեալներ» կը հաշուեն միայն Լիոնի մէջ, կրնաք երեւակայել թէ քանի հարիւր բոյներ պիտի քանդուին Փարիզէն Մարսէյլ, եթէ օրէնքը գործադրուի մեքենաբար, իր ամբողջ խստութեամբ...

Անհատներ չեն որ մոխիրի վրայ պիտի նստին, այլ ամբողջ ընտանիքներ, որոնք ոչ միայն իրենց ճակտի քրտինքով կ'ապրէին, այլեւ կ'օգնէին երկրին տնտեսութեան:

Իսկ վա՞ղը: Հապա եթէ նորէ՞ն գաղթեն, ճարահատ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— oo —

Արմատական կուսակցութեան գործադիր կոմիտէն բացառիկ նիստ մը գումարեց շաբաթ օր, քննելու համար կարգ մը ստիպողական խնդիրներ: Այս առթիւ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ վարչապետը, որ միեւնոյն ատեն կուսակցութեան նախագահն է: Ստորեւ՝ ճառին հիմնական մասերը.

— « Տասը ամիս առաջ իշխանութիւնն ստանձնելով, մենք յայտարարեցինք թէ ազգ. պաշտպանութիւնը մէկ ամբողջութիւն կը կազմէ: Դէպքերը եւ մեր գործունէութիւնն ալ հաստատեցին այս պարագան: Անգամ մը եւս հարկադրուած եմ յիշեցնել թէ միշտ զուգադիպութիւն մը տեղի կ'ունենար մեր ներքին անկարգութեանց եւ արտաքին դժուարութեանց միջեւ: Ամէն անգամ որ կառավարութիւնը տկարացած կամ վտանգուած կ'ըլլար, արտաքին դժուարութիւններն ալ կ'աւելնային: Ընդհակառակն, ամէն ինչ որ կը նպաստէ մեր ներքին վերակազմութեան, միեւնոյն ատեն կ'օգնէ բարձրացնելու Ֆրանսայի վարկը եւ նուազեցնելու անոր սպառնացող վտանգները: Բայց, տասը ամիսէ ի վեր մեր կառավարութիւնը հարկադրուած էր պայքարիլ երկու ճակատներու վրայ միաժամանակ: Նախ՝ ստիպուեցաւ զսպել անհասկացողութիւնը, չարակամութիւնը, մինչեւ անգամ հաւաքարար մշակուած ահարկու ձեռնարկներ, ինչպէս անցեալ նոյեմբերի քաղաքական ընդհ. գործադուլը: Միեւնոյն ատեն հարկ էր ճակատիլ արտաքին դժուարութեանց դէմ: Այսպիսի կացութիւն մը չէր կրնար անվերջ տեւել: Օրերը լեցուն են դժուարութիւններով եւ հոգերով եւ կառավարութիւնը իրաւունք ունի պահանջելու որ Ֆրանսայի եւ իր կայսրութեան ամբողջութիւնը, ազգին կենսական շահերը բացարձակ առաջնութիւն ունենան ներքին քաղաքականութեան բոլոր հոգերուն վրայ: Ձեզի ծանօթ է կառավարութեան քաղաքականութիւնը, — խաղաղութիւն եւ ազգ. պաշտպանութիւն: Կառավարութիւնը չուզեր որ եւ է բան վտանգել, բայց չուզեր նաեւ որ եւ է բան լքել: Ան ժլատ է Ֆրանսացիներու արիւնին համար, բայց եւ արթուն կը հսկէ Ֆրանսայի շահերուն վրայ: Ան իր ամբողջ կորովը պիտի նուիրէ խափանելու ընդհարում մը որ կրնայ վերջ տալ արեւմտեան քաղաքակրթութեան: Բայց, պէտք չընդունի որ Ֆրանսայի դիրքը եւ շահերը վէճի ենթարկուին, բռնութեամբ կամ խորամանկութեամբ: Դէպքերը պէտք եղածէն աւելի իրաւունք կուտան մեզի: Երանի թէ ա նոնք բանային բոլոր աչքերը: Ֆրանսացիներու առաջին պարտականութիւնն է աշխատիլ: Սակայն աշխատանքը օգուտ չունի, եթէ իր պտուղները չտայ բարեկարգութեան եւ ներդաշնակութեան մէջ: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է որ ամէն օր աւելի ամրապնդուի ֆրանսական միութիւնը: Միայն այս գնով կրնանք յառաջ տանիլ այն արտաքին քաղաքականութիւնը որ կ'ուզէ փրկել ե՛ւ խաղաղութիւնը ե՛ւ Ֆրանսան »:

**** Քաղաքական բանաձեւի քննութեան ատեն, ծերակուտական էմէ Պէրթօ փաստացի ճառ մը խօսելով, ազդարարեց.*

— « Եթէ Իտալիա մնայ Պալէարեան կղզիներուն մէջ, հաստատուելով Ֆրանսայի եւ Հիւսիսային Ափրիկէի հաղորդակցութեանց վրայ, այլեւս վերջացած է ֆրանսական կայսրութիւնը»:

Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, 1500 պատգամաւորները չնորհաւորեցին կառավարութիւնը՝ իր արտաք. քաղաքականութեան համար եւ վստահութիւն յայտնեցին ներքին քաղաքականութեան մասին: Այս առթիւ բաղձանք յայտնուեցաւ որ բարեփոխուի ընտրական օրէնքը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

— oo —

Իտալական ազդարարութիւն մը

. — oo . —

Անգլիոյ վարչապետը Հռոմէն վերադարձին կանգ չառաւ Փարիզի մէջ, այլ միայն տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական դեսպանին հետ, ճեպընթացին մէջ: Իսկ արտաքին նախարարը, լորտ Հըլիֆաքս, Ժընեւ գնաց, ուր կը գտնուէր իր Ֆրանսացի պաշտօնակիցը, Պ. Ժորժ Պոնէ: Այս տեսակցութեան առթիւ, Անգլիոյ ներկայացուցիչը մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց Հռոմի խօսակցութեանց մասին, շեշտելով թէ երկու կողմերն ալ ջերմապէս արտայայտեցին իրենց խաղաղասիրութիւնը: Երկու վարչապետները լայնօրէն յայտնած են իրենց տեսակէտները՝ բոլոր հարցերու եւ մասնաւորապէս Միջերկրականի հաւասարակշռութեան մասին: Գլխաւոր տարակարծութիւնը այն է որ, Անգլիա կ'ուզէ անփոփոխ պահել Միջերկրականի մէջ հաստատուած կացութիւնը, մինչ Իտալիա կը պահանջէ նոր հաւասարակշռութիւն մը հաստատել ի նպաստ իրեն: Բայց բոլոր խօսակցութիւնները տեսական հանգամանք ունին, եւ Իտալացիները որոշ բան մը պահանջելէ առաջ, կը սպասեն սպանիական հարցին լուծման: Հռոմի մէջ համոզուած են թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի յաղթէ եւ այս համոզումը Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն հաղորդած են բացէ ի բաց: Անգլիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը (1938 ապրիլ 16) պիտի գործադրուի: Ուրիշ խօսքով, Իտալիա եռ պիտի քաշէ իր կամաւորները, երբ Զօր. Ֆրանքօ յաղթէ, որ եւ է հողային պահանջ պիտի չներկայացնէ Սպանիոյ, Պալէարեան կղզիներու կամ սպա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

— • —

Ամէն անգամ որ առիթ կ'ունենամ տեսնելու Մեծ Հիւանդը, կը ծգծգեմ, կ'անհրկիմ, տեսածս գրի առնելու համար:

Եւ չէմնդանէս ալ միշտ բանաւոր կը թուի: (Ո՞վ բանաւոր չի նկատեր որ եւ է պատրուակ, ինքզինքը արդարացնելու համար):

Կ'ըսեմ,— Ի՞նչ հարկ տաք վէրքի մը պէս քրքրել անդամալոյծ հիւանդի մը տառապանքը, ներկայացնել պատկերը անոր անճար ողբերգութեան: Ինչո՞ւ պարբերաբար յիշեցնել ահաւոր փլուզումը..

Տարիներ առաջ, նոյնքան եւ աւելի ծանր նախատագրի մը մատնուած էր Կոմիտաս վարդապետ, եւ մարդ կ'ըմբռնանար, զայն գրի առած ատեն: Սեւ վերջին զոհը, Արմենակ Շախմուրեան, նոյնպէս կենդանի նահատակ: Եւ դեռ ուրիշներ ալ, անշուշտ երիտասարդներ, որոնցմէ լուր չունինք...

Եւ սակայն, խոստացեր էի քանի մը տող գրել վերջերս ընկեր Ահարոնեանի տրուած այցելութեանց մասին: Եւ ահա կը կատարեմ խոստումս, հոգ չէ թէ շատ ուշ:

Անգամ մը այցելած էի, հոկտեմբերի վերջերը, Բժ. Սիվրիխիսարեանի հետ: Սենեակին մէջ նստած՝ խաղող կ'ուտէր, հատիկ հատիկ զատելով, կուտերը հանելով, եւ մեզի ալ հրամցնելով:

— Ճաշեցա՞ք...

Միշտ խնդումերես եւ կարծես անգիտակից իր կացութեան, պատշաճներց հաստատակամ, գլխու եւ ձեռքի շարժումներով:

Այս անգամ հազիւ քանի մը վանկեր կրցաւ արտասանել:

Եւ, ո՞ւրկէ ուր յիշելով որ երկու տարի առաջ Մարսէյլի մայր եկեղեցին տարած էինք զինքը, հասկցուց որ նորէն երթանք:

Կը թուէր թէ ուրիշ անգամ աւելի կազդուրիչ եղած էր տպաւորութիւնս:

Երկրորդ այցելութիւնը տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 29ին, տեղատարափ անձրեւի մը տակ, ընկերակցութեամբ ընկերներ Ս. Վրացեանի եւ Յ. Պալեկեանի: Նորէն բժիշկն էր որ կ'առաջնորդէր, նախապէս ժամադրութիւն առած ըլլալով Տիկին Նուարդէն:

Ահարոնեան միշտ խաղող կ'ուտէր, հատիկ-հատիկ, նոյն ժպիտը դէմքին վրայ:

— Օ՜, օ՜, այո՛... այո՛...

Տարիներէ ի վեր առաջին անգամ էր որ կը տեսնէր ընկեր Վրացեանը: Կը ջանար բառ մը աւելի արտաբերել, կամ գէթ շարժումներով արտայայտուիլ:

— Ամէն տեղ ընկերները ձեզ կը բարեւեն միշտ, եւ ապաքինում կը մաղթեն:

Աչքերը կը փայլին ուրախութենէն եւ կը փորձէ շնորհակալութիւն յայտնել:

Ցանկարծ դառնալով ընկեր Վրացեանի, կը սկսի համրել, մատներուն վրայ.— Մէկ, երկու, երեք, չորս...

Բոլորս կ'անորկինք, հասկնալու համար իմաստը: Արդեօք միւս ռազմընկերնե՞րը կը հարցնէ:

— Չէ՛, չէ՛... մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ...

Եւ կիսատ խօսք մը որ ըսել կ'ուզէ՝ այստեղ: Ցետոյ,— ի՞նչ...

Ի վերջոյ կ'իմանանք որ ըսել կ'ուզէ,— հինգ տարիէ ի վեր ո՞ւր էիր, ի՞նչ կ'ընէիր:

Եւ Վրացեան պատմեց իր զանազան այցելութիւնները, մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա:

Եւ այսպէս ամէն մէկը իր կարգին իրեն ու նոր յուշեր արթնցուց, միշտ զգուշանալով նեղել:

Երբ կը բաժնուէինք, դիտել տուի բժիշկին.

— Այս անգամ աւելի շատ բառեր կրցաւ արտասանել:

— Միշտ այսպէս է, երբեմն բոլորովին կ'անճրկի, երբեմն ալ կը բացուի: Ընդհանուր վիճակը շատ լաւ է, եւ սակայն...

Այո, եւ սակայն... պէ՞տք էր քրքրել այս վիշտը...

Վ.Ա.Հ.

Սուրիոյ խնդիրը Երեսփ. Ժողովին առջեւ

— oo - —

Երեսփ. ժողովի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, Հարցապնդումներու ընթացքին, Պ. Ֆէլիքս Կուա պարզելով իտալական ճնշումը Ֆրանսական կայսրութեան դէմ, յուզեց նաեւ Սուրիոյ խնդիրը: Այս առթիւ գոհունակութիւն յայտնեց որ Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը պիտի չներկայացուի երեսփ. ժողովին, գոնէ առանց խորունկ փոփոխութեանց: «Արդ, Իմանիթէ, Լը Փոփիւլէռ, Լա Տէփէշ տը Թուլուզ կը բողոքեն որ դաշնագիրը չի վաւերացուիր: Իտալական մամուլն ալ կը բողոքէ: Կը կարծէ՞ք թէ ճիշդ ուղղութիւն բռնած կ'ըլլաք յանգելով «Փոփոլօ տ'Իթալիա»յի եզրակացութեան: Կ'ըսեն թէ անկարգութիւններ պիտի ծագին Դամասկոսի մէջ, նման Պաղեստինի, եթէ դաշնագիրը չվաւերացուի: Արդ, այժմ Դամասկոսի մէջ գիտեն որ դաշնագիրը պիտի չվաւերացուի: Ո՞ւր են խռովութիւնները »:

Սակայն եւ այնպէս բանախօսը դիտել տուաւ թէ Սուրիոյ ազգային կառավարութիւնը իսկ եւ իսկ հակաֆրանսական քաղաքականութեան մը կը հետեւի, թէ կը հեռացնէ Ֆրանսացի պաշտօնեաները եւ թէ Սուրիոյ երեսփ. ժողովը քանի մը օր առաջ բանաձեւ մը քուէարկած է, ընդունելով հատուցում վճարել անոնց որ կռուեցան Ֆրանսայի դէմ, 1925-26: «Մենք անձնասպանութեան քաղաքականութիւն մը վարեցինք Սուրիոյ մէջ, վերջին երկու տարիներու ընթացքին: Ուրախալի է որ Ֆրանսա այժմ կ'ուզէ վերադնահատել այդ քաղաքականութիւնը »:

**** Պ. Վիէնօ, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին հեղինակը չորս յօդուած հրատարակեց ընկերվարական պաշտօնաթերթին մէջ, պարզելով ամբողջ անցուդարձը: Իր կարծիքով, արկածախնդրութիւն է մերժել դաշնագրին վաւերացումը:*

— oo —

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ բոլշեւիկեան յեղափոխութենէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով խորհրդային քաղաքացիները պանան ճաշակեցին յունուար 14ին: Ապրանքը եկած էր Հարաւ. Ամերիկայէն եւ շուկայ հանուած քիլօն 15 ռուբլիի:

500 ՕՏԱՐ ՕԴԱՉՈՒՆԵՐ, *որոնց 300ը Ռուսեր են, մօտերս պիտի միանան չինական բանակին: Չինական կառավարութիւնը, որ վերջերս 200 օդանաւ գնած էր Ամերիկայէն, պաշտօնապէս կը հաստատէ այս տեղեկութիւնը:*

ՀԻՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆԻ ՄԸ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ԻՐԱՆԷՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՄԱՐ ԵՆ ԽԱԲՈՒՄ

Վերջերս Իրան եկան Խորհրդային երկիրներից աքսորուած աւելի քան քառասուն հազար մարդիկ, որոնք պատկանում են մի քանի դաւանանքների, մի քանի ազգութիւնների եւ մի քանի դասակարգերի եւ տարիներով ապրել են Ռուսաստանի զանազան մասերում: Այդ եկուորների բացարձակ մեծամասնութիւնը բոլշեւիկեան իշխանութիւնը հաստատուելու օրից ապրել են նոյն իշխանութեան տակ, շատերը նոյնիսկ նոյն իշխանութեան տիրապետութեան օրով են ծնուել, մեծացել, դաստիարակուել:

Սա մի լաւ առիթ էր բաւական ճշգրիտ տեղեկութիւններ ստանալու կատարուածների մասին մի երկրում, որի սահմանները ամուր փակուած են օտարականների առջեւ, որտեղից տեղեկութիւնները արտասահման են հասնում շատ խիստ գրաքննութեան ենթարկուած, յաճախ կրճատուած, յաճախ աղճատուած եւ որ շատ Հայերի կողմից համարւում է Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի միակ պաշտպանն ու հովանաւորողը:

Հետեւում եմ արտասահմանեան հայ մամուլին եւ անհամբեր սպասում եմ, որ նոյն մամուլի օրգանները իրենց թղթակիցների միջոցով պիտի տան քառասուն հազար եկուորների պատմածներից քաղուածքներ, որպէսզի իրենց ընթերցողները որոշ չափով ճշգրիտ գաղափար կազմեն Ռուսաստանի այլեւայլ մասերում, մանաւորապէս Հայաստանում տեղի ունեցող դէպքերի մասին: Մանաւորապէս բացառում էի, որ հայաստանասէր կոչուած եւ խորհրդային կարգերի ու իշխանութեան համակիր օրգանները առիթը պիտի չփախցնեն քառասուն հազար մարդկանց պատմածները լսելու, իրար հետ համեմատելու եւ ճշգրիտ եզրակացութիւններ անելու: Մտածում էի նոյն իսկ, որ Իրանում թղթակիցներ չունեցող արտասահմանեան թերթերը, մանաւորապէս կուսակցականները իրենց սեփական թղթակիցները կ'ուղարկեն Իրան քառասուն հազար մարդկանցից գոնէ մի երկու հազար հոգու հետ խօսելու համար:

Բայց ահա ութ ամիս է անցել Իրան աքսորուածների առաջին կարաւանը հասնելուց ի վեր, եւ, բացի արտասահմանում հրատարակուող Դաշնակցական թերթերը ուրիշ ո՛չ մի հայ թերթ փորձ չարաւ խօսելու, հետաքրքրուելու, տեղեկութիւններ ստանալու եւ հրատարակելու համար:

Ոչ միայն փորձ չարեց առիթից օգտուելով ճշգրիտ տեղեկութիւններ ստանալու եկուորներից, այլ դրանց եւ նրանց ազգականների ռուսական բանտերում եւ աքսորավայրերում կրած տանջանքների մասին էլ խօսք չասեց, չմատնանշեց նոյնիսկ կատարուած բռնութեան փաստը:

Տարիներ առաջ, Աթաթիւրքի կառավարութիւնը մի քանի տուն Հայերին աքսորեց Սուրիա եւ հայ մամուլի օրգանները որոնց թւում եւ խորհրդային կարգերի գովքը անողները ահագին աղմուկ բարձրացրին եւ իրաւամբ խիստ քննադատութեան ենթարկեցին Թուրք կառավարութեան նոյն արարքը: Սանճաքում արձարանի մի հայ աշակերտի վրայ մի Թուրք [illegible] բռնութիւն գործ էր դրել վերջերս: Հայ մամուլը այդ բռնութեան մասին էլ գրեց եւ հանրային կարծիքը խռովեց կատարուած բռնութեան դէմ:

Իրան են եկել խորհրդային երկիրներից աւելի քան քառասուն հազար հոգի, որոնց թւում մօտ 7000 Հայեր, աքսորուած, [illegible] իրենց [illegible], ազգականներից, տարագրութիւններից, անորոշութեան մատնուած, մօտ նոյնքան էլ պիտի գան դեռ աւելի թշուառացած: Մօտ քառասուն հազար էլ, որոնցից մօտաւորապէս 4000ը Հայեր, Իրան առաքուած թշուառների ազգականներից, բարեկամներից ռուսական աքսորավայրերում եւ բանտերում են տեղաւորուած [illegible] մահուան սպառնալիքի ենթարկուելու վտանգը աչքերի առաջ. Ահա մի սոսկալի ողբերգութիւն, ողբերգութիւն մօտ 110.000 անհատների, որից մօտ 17 — 18.000ը Հայերի, եւ արտասահմանեան հայ մամուլը բացարձակապէս լռութիւն է պահել ու պահում է եւ ամբողջ 8 ամիս ի զուր սպասում եմ վրդովմունքի որ եւ է արտայայտութեան, գոնէ պարզ փաստի արձանագրելուն:

Ճշմարտութեան չդաւաճանելու համար մատնանշեմ, որ խորհրդային կարգերի բարեկամ մի հայ շաբաթաթերթ մի թղթակցութիւն զետեղել էր իր սիւնակներում վերոյիշեալ աքսորուածների Իրան հասնելուն առթիւ, ցաւալի է ասել, որ մօտ 100 — 120 տող թղթակցութեան մէջ հազիւ 15 — 20 տող նուիրուած էր աքսորուածներին, մնացած բազմաթիւ տողերով խորհրդային կարգերի երկրպագու շաբաթաթերթի թղթակիցը գովքն էր հիւսել Հ. Ը. Բ. Միութեան Թէհրանի մասնաճիւղի եւ նրա մի քանի գործակալների: Որպէս ընթերցող այն տպաւորութիւնը ստացայ, թէ յիշեալ թղթակիցը առիթից օգտուել է գովելու համար բարեգործականներին, որոնց հասցրած օգնութիւնը համեմատած թշուառութեան շատ չնչին էր: Այդ տպաւորութիւնը ստացայ նրա համար, որ թղթակիցը փորձ չէր արել եկող թշուառների կացութեան, աքսորուելու պատճառների եւ կեանքի պայմանների հետ ծանօթանալու, էլ չեմ ասում նրանցից տեղեկութիւններ ուզելու Ռուսաստանում կատարուածների մասին:

Զնայած իր բոլոր պակասութեան վերոյիշեալ թղթակցութիւնը յամենայն դէպս աքսորի մատնուածների թշուառութեան փաստը արձանագրում էր: Սոյն հանգամանքն էլ պէտք է առաւելութիւն համարել, քանի որ միւս արտասահմանեան հայերէն թերթերը լռութիւն պահեցին այն հարցի շուրջը եւ, եթէ խօսեցան, խօսեցան մի միայն հաստատելու համար թէ Դաշնակցական թերթերի տուած տեղեկութիւնները դիտումնաւոր են ու սուտ:

Բնական եմ գտնում, որ ոչ-Դաշնակցական շատ օրագրողներ եւ գործիչներ չհաւատան Դաշնակցական թերթերի տուած տեղեկութիւններին եւ ջանան նրանց ազդեցութիւնը թուլացնել, բայց բոլորովին անբնական եմ գտնում այն փաստը, որ խորհրդային երկիրների ու կարգերի բարեկամ թերթերը կամ կուսակցութիւնները գրեթէ ոչ մի փորձ չարին Իրան աքսորուած քառասուն հազար մարդկանց հետ խօսելու, նրանց բերնից ճշմարտութիւններ լսելու, մանաւանդ որ եկողների բացարձակ մեծամասնութիւնը բանւորներ են, որոնք արտաքսուած են բանուոր-գիւղացիական երկրի սահմաններից դուրս: Կարող է պատահել, որ աքսորուած մտաւորականները, վաճառականները, գիւղացիները թշնամաբար արտայայտուէին բանուորական դիկտատուրայի մասին, բայց բանուորները յամենայն դէպս կարող էին եւ պէտք է, որ գովքը անէին նոյն դիկտատուրայի ստեղծած կարգերի եւ կեանքի պայմանների մասին: Միթէ՞ սա մի լաւ առիթ չէր խորհրդային կարգերի գովքը անող թերթերի համար նոյն կարգերի մասին բանուորների բերնով ճշմարտութիւններ լսելու եւ այդ ճշմարտութիւնները հանելու Դաշնակցական թերթերի տուած տեղեկութիւնների դէմ:

Մի պատահական անցորդի պատմածները խորհրդային կարգերի սիրահար մամուլի օրգաններում հետաքրքրութիւն է առաջացնում, Հայաստանից ստացուած եւ Զեկայի գրաքննութիւնից անցած մի նամակ մեծ տեղ է բռնում նոյն թերթերում, որոնցից ոմանք նոյնիսկ հարց էին առաջացնում Հայաստան պատգամաւոր ուղարկելու իրերի կացութեան հետ տեղն ու տեղը ծանօթանալու: Միթէ՞ Իրան եկած քառասուն հազար մարդկանց մէջ գոնէ քառասուն հոգի դժուար էր ճարել, որ արժէքաւոր բաներ պատմէին իրենց դիմողներին: Ինչո՞ւ խորհրդային կարգերի սիրահար թերթերը այս փորձը չարին:

Ինձ յաջողուեց աքսորուածներից շատերի հետ խօսել: Նրանց թւում պատահեցի հասունացած մարդկանց, որոնք ընդունակ էին եղել տեսնելու իրենց շուրջը կատարուածները, քննելու ու հասկանալու կատարուածների էութիւնը, համոզուած եմ, որ խորհրդային կարգերի երկրպագու թերթերի թղթակիցներն էլ պիտի հանդիպէին բազմաթիւ խելքը գլխին մարդկանց, որոնք ընդունակ պիտի հանդիսանային շատ բաներ ասելու նրանց եւ նրանց ընթերցողներին: Իմ կարծիքն է, որ ամէնից շուտ խորհրդային կարգերի բարեկամները պիտի շտապէին նոյն մարդկանց փնտռելու եւ գտնելու:

Մենք, [illegible] ապրողներս, ամէն տեղ եւ ամէն պարագայում ճշմարտութիւնն ենք փնտռում եւ գնում ենք ամէն տեղ, բախում ենք ամէն դուռ ճշմարտութիւնը ճարելու համար: Մեր սոյն հասկացողութիւնն է գուցէ պատճառը, որ սպասում ենք, որ Եւրոպայում եւ Ամերիկայում հրատարակուող թերթերը, որոնց թւում եւ հայերէնները, ճշմարտութիւնը փնտռեն եւ այն ճարելու համար ամէն դուռ բախեն:

Դժբախտաբար վերջին երկու տասնեակ տարիներում նկատում ենք, որ արտասահմանեան հայ թերթերի մեծ մասը, մանաւանդ խորհրդային կարգերի երկրպագուները, ոչ մի բանից այնքան չեն խուսափում ինչքան ճշմարտութիւնից, եթէ մանաւանդ այդ ճշմարտութիւնը վերաբերում է խորհրդային երկիրներին: Այս բանը [illegible] ապրողներիս համար անհասկանալի է, անհասկանալի է մանաւանդ նրա համար, որ նոյն թերթերը հրատարակւում են ժողովրդա[illegible]կան երկիրներում, ուր մամուլը ազատ է եւ մեծ մասամբ հայ կուսակցութիւնների կողմից, որոնց ծրագրերի մէջ կայ պահանջ մամուլի ազատութեան:

Գիտական կամ քաղաքական գաղտնիքների մասին լռել, լռել զինուորական պատրաստութիւնների մասին հասկանալի է, բայց լռել այնպիսի դէպքերի մասին, որ կատարւում են միլիոնաւոր մարդկանց աչքի առաջ, այդ ոչ միայն անհասկանալի է, այլ մեր տեսակէտով՝ աններելի էլ է: Ազատ մամուլի պարտականութիւնն է փաստերը արձանագրել, նրանց էութիւնը ստուգել ու բացատրել պատճառներն ու հետեւանքները եւ ոչ թէ չոր ու ցամաք, մեծ մասամբ նպատակաւոր տեղեկութիւններ տալ ընթերցողներին եւ նրանց մոլորեցնել:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Բ.

Կայարանին մէջ կը լուացուիմ — Կրնաս լողնալ ալ հոն — ու կը մտնեմ ճաշասրահ: Հոն կը խմեն: Հոն կը ծխեն: Ու կը քնանան՝ գլուխնին դըրած սեղաններուն: Հաճոյքի աղջիկներ կ'ապսպրեն տեսակ տեսակ բաներ, կ'ուտեն, կը խմեն ու այնքան հաճոյականութեամբ դրամը կը նետեն: Պատերազմի անկար մը նամակի թուղթ ու քաղաքին տեսարաններ ու դրոշմ կը ծախէ, այնքան շատ:

Դուրս կ'ելլեմ: Չորս կողմ ջուր, հով, մութ ու մշուշ: Անձրեւը բարակ խարազանով կը զարնէ ուզած տեղը, քայլ չես կրնար նետել ցուրտէն ու ջուրէն: Կը կոճկեմ կուրծքս ու կը խրիմ մշուշին մէջ: Կ'ըսեն թէ գայլը կը սիրէ այդ երեւոյթը: Ինքնաշարժներ եւ ճեպընթացներ մեծարագ ու մեծաղմուկ կը թռին չորս դիէն: Գընա, գնա որ հասնի ...:

Ծաղիկներ առջեւս, ծաղիկներ չորս դիս, սալայատակէն վեր ու վար: Խարտեաշ վաճառորդուհիները աւելի կը պճնազարդեն զանոնք: Կը քալեմ, հեղ մը ծաղիկներուն, երկու հեղ աղջիկներուն նայելով, ու կը մտնեմ դուռէ մը, ծաղիկներ մեծ սրահին մէջ, շարք շարք, փունջ փունջ, բուռ բուռ: Ճերմակ ճերմակ, գոյն գոյն, այնքան առատ են անոնք: Այնքան անոյշ, այնքան աղուոր, սա վաճառող հիւսիսի աղջիկներուն պէս գունափըթիթ: Եկեր ու ծաղիկներու շուկան եմ ինկեր, ուր ծառ ու բոյս ալ կը ծախուի, անոնց համար որ տուն ու դուռ, բակ ու պարտէզ ունին տակաւին:

Դուրսը լուացեր է արդէն, ու նաւեր, ջրանցքներու վրայ, անուշ կը յառաջեն: Կուռ մը արցունք կը կաթի այտերուս: Ո՞ւր մնացիր դուն, սպիտակ Հարաւ: Լեռներ [illegible], Հայրենի երկինք անոնց վրայ չոքած: Ո՞ւր դուն, նահապետական տուն, ու գերեզմաններ, գերեզմաններ, անոնց՝ որ մեկնեցան աչքերը թաց, աչքերը բաց . .

Կը քալեմ հրաշալի քաղաքէն, զբօսնիկ մը շրթներուս: Հեռուն հայելի մը կը ծփայ լոյսի ամպերուն տակ: Ալսթրի ծովը, քաղաքին կեդրոնը: Որորներ ափերուն վրայ ժիր ժիր կը բոլվարին վեր վար ու ալիքներուն մէջ կը թիավարեն: Դուք հո՞ս, հին սիրելիներ: Բանբերները [illegible] գարունին, վարը հոն, Մոլտաւայի ափերուն: Ուր կուգային, նախ մի առ մի, յետոյ տարմերով, երբ սառոյցը հալէր: Ու ալ՝ գարունը չէր ուշանար: Ինչ խաղեր կը փորձէին, անճարարութիւններ, առանց յուսանի եւ առանց դիւանագէտ ըլլալու: Թռիչքի ժիրօցին, օդէն, նետուած հացիկը կը խլէին: Ու կը կանչէին խուլ ձայնով մը, որ երգ չէր: Ցետոյ, առաջին կոհակներու վախէն մեկնելու համար Գոհեմիոյ եղէգներուն, ուր թուխս կը նստէին ու ձագ կը հանէին: Ահա աւելը հոս կը չուեն եղեր, հիւսիս, ընտանեկան յաւելումով միասին: Ու Ալսթրի ծովակին ուրախ ժամանակ կ'անցընեն, թռելով կոհակներուն մէջ ու թռելով անոնց վրայ:

Այն չքեղ ծովակէն, որ եւ է տեղ, ուր ափունքը թումբ կը կազմէ եւ վըրան գեղաշնորհ շէնքեր կը բարձրանան, լայն ցուցափեղկ մը հագուեր, զարդարուեր, արեւելեան հէքիաթ կը պատմէ: Անունը Պեռսուսօ: Ամբողջ արեւելք հէքիաթ դրկեր է, երազ ու հրաշալիք, որ գան ու սա գոռոզ Եւրոպացիներուն սորվեցնեն թէ մենք ով ենք եւ ինչ արուեստ ունինք: Այո, [illegible] կը հիանայ այդ արուեստին վրայ, կը գնահատէ զայն, ու սուղ կը վճարէ անոր համար, շատ սուղ: Բայց [illegible], եթէ դուն ժամանակ եւ փառք ունիս, եւ Պեռսուսօն, մութ ու կասկածելի ծագումով հրեայ, տրամադրութիւն ունի, կեցիր հոն, բանալ տուր անոր գորգերը, ու դիտէ ժամերով, օրերով, ամիսներով: Այնքան շատ են անոնք ու այնքան լուսաճրագ, Ու ալ պէտք չունիս կարդալու Շահնամէ, Հազարումէկ գիշերներ, Սասունցի Դաւիթ, եւ դեռ չեմ գիտեր ինչ: Արեւելք պարպեր է իր գանձարանը ու հոս թափեր: Գերմանիոյ ամենամեծ գորգի վաճառատունը, ամենաշքեղ ու թանկարժէք գորգերը, ամենամեծ հաւաքածոն: Պեռսուսօ:

Ու ո՞րկէ ուր սա Հայը հոս, որ եկեր, ու ան ալ Պեռսուսօյին քով, ճիշդ [illegible], համարձակեր է իր տաղանդը ու ճարպիկութիւնը արժեցնել: Հրանտ Պուտաղեան կը կարդամ ու անմիջապէս բնականաբար ներս կը մտնեմ: Տանս պէս, եղբօր պէս: Չէ՞ որ ան Հայ է, ես Հայ: Ինծի եկող Հայերն ալ առանձին են եկեր միշտ: Թող գան, բարի են եկեր, հազար բարի: Ես ալ Հայու տենչն ու կարօտն ունիմ արդէն, նստած միակս Աուսիկի քիմիական գործարանին բարձր ծխնելոյզներուն տակ, որ գիշեր ցերեկ մուխ ու մուր կը տեղան գլխուս:

Ներսը գորգ կը բանան, ու այնքան շատ ապրանք կայ, որ Պեռսուսօ կրնայ ըսել, «եթէ Պեռսուսօ չըլլայի, պիտի ուզէի Պուտաղեան ըլլալ»: Հայերէն բարեւէն սա մէկը չի հասկնար, բայց ուրիշ մը անդիէն ձեռքով կ'ընէ — Եկէք կը հրամայէ, ու կը սկսի առջեւս վազել, իբրեւ թէ մրցում մը շահելու համար: Կը հետեւիմ իրեն, իբրեւ թէ նոյն նպատակով: Երբ տեղ մը կանգ կ'առնենք, որ գրասենեակն է, — որքան չքեղ, — ցատկելով սեղանի մը վրայ կը նստի հայրենակիցը, առատ սեւ մազերով, խոշոր, դռուտ յօնքերով, մեծ, սեւ աչքերով, որոնք ուշիմ ուշիմ կը փայլին:

Կ'ըսեմ որ Հարաւէն եկայ, այս առտու, եւ պատահմամբ իր նունը կարդալով ինքնաբերաբար մտայ:

— Ախպէր, դուք, Թրքահայ կը սաստէ գլխ յանկարծ, ահա էք, դարձուածքներով կը խօսի Շիտակ չըսէ՞ք ձեր միտքը թէ եկեր էք, որպէսզի օգտակար ըլլամ

Շատ կը խնդամ մէկէն, փոխ հայրենակիցս, յիշելով ուրիշ մը, ուրիշ երկրի մը մէջ, որ բառերէ աղդուելով ճիշդ սոանկ ցանուն, թէեւ գերմաներէն: Անշ իր մայրենի լեզուն չէ այդ, ոչ ալ որ լեզուն, որոնք Բալուի են եղած Բայց ինչ այդ լեզուով է կրթու սակաւին մանուկ Գերմանիա փոխ դրուած ըլլալով հայկական առա մեծ ջարդերուն: Գերման ընտան մը մէջ իբրեւ զաւակ կը մեծնայ: տոյ Գերմանուհիի մը հետ կ'ամուս նանայ եւ աղջիկ մը կ'ունենան: ծնեց կինը, որ հաւատարիմ չէ յունի մը ապսպրեց Գալքանն այս անգամ ալ աղջկան մայրը չ զաւակը այնքան հեռու երկիր ը անծանօթ մարդու: Ուստի շատ բուստ հրեայ գործարանատէր աղջիկը առաւ: Աղջիկ մը եւս ու միասին, բախտը չունենալով Ու հիմա, եթէ բաժնուած չեն մէ, պէտք է բաժնուին կամ զա Որովհետեւ արիական Հայը Գերմ երկիր մէջ չի կրնար երկայ կին ու ռալ: Թէ ի՞նչ պիտի ընէ Հրանդի սրդէն բրեր է, դժբախտաբար չունիմ: Միայն գիտեմ որ այսպէս ցանուն, երբ բարկանայ, առանց պատճառի: Իսկ երբ ան արտայ զուարճալի է: Ուստի խնդացի, հայրենակից Հրանդն ալ խնդաց բարեկամաբար ու շատ սիրալիր սիացանք անկէ վերջ:

Ըսաւ որ Թիֆլիսցի է, Զուիցե ուսած, եւ եկեր է Համպուրկ սորվելու: Բայց Հայ մը պատճառ ըէր է որ խանութ բանայ: զանազան, սպանիչ գործ: Ինք երկա սարդ է, խանդավառ, կ'ուզէ տուժ, եւ կապուած է հոս:

— Այլեւս անընդունակ եմ գործի, նախաձեռնութեան ոգին ն ուած է մէջս: Այս գործը գիտ փճացուց: Ախպէ՛ր, ես մի մարդ եմ . . . : Անշուշտ ան շատ ճա պիկ, ազդուաէր եւ արժէքաւոր սասարդ է, ու այս ինքնաքննադատ մը անտեղի է ու չափազանցուած

×

Դուրսը արեւը պայծառ ելեր է ղին պատմուճան հագած: Ի՞նչքան տենուած համար: Որովհետեւ ան հոս ու շուտ յոգնելով տուն դառնայ: Օթոնները կը թռչին սրագ, իբրեւ թէ զիրենք հալածող լայ: Կը քալեմ օտար հիւպատոսարան մը, բայց տեղը չեմ գիտեր: Ան մը մէկը կեցեր է, ինծի պէս չածե ուած: Ուստի անոր կը համարձակ փողոցը հարցնել: Ուսը կը թօթո յօնքերը կը պռստէ, կ'ըսէ թէ չի ու, ու հետոյ կուզայ միասին փնտռե լու: Կը կարծեմ թէ զաւառաբար կը խօսի, անոր համար չեմ հասկն զինք: Բայց կ'ըսէ որ շուէտացի տատի է եւ Համպուրկի ու Շուէտ միջեւ կ'երթեւեկէ:

— Կեցիր կ'ըսեն ինծի անդին

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Բուխարին ստիպուեցաւ պատասխանել իր թերթին մէջ՝ յայտարարելով որ հիացում կը զգայ հանդէպ հին ժամանակներու Ռուսերուն, ու ցաւալով որ տարբեր մեկնութիւն բաշխուեր է իր «Օբլոմովի ազգ» արտայայտութիւնը: Վէճը սակայն չփակուեցաւ այսքանով, — 5 Մայիսին, «Մամուլի Օրուան» առթիւ, խորհրդային մամուլի անօրէնը (որ կը գործէ համաձայն կոմունիստ վարչապետութեան հայեցողութեանց), Տալ, դարձեալ կը դատապարտէր Բուխարինը վեհապետական նուիրականութեանց դէմ ոճիրով: Ու կը փառաբանէր խորհրդային հայրենասիրութիւնը, որու դէմ կը պայքարէին կարգ մը վարդապետական տխոյժներ՝ հիմ բանելով Մարքսի եւ Էնգէլսի մէջ խօսքը. «Պրոլետարները հայրենիք չունին»: Արիւնահեղ պայքար մըն էր այս՝ զոր Սթալին կը մղէր վարդապետական յաւակնութեանց եւ կոմունիստ տեսաբաններու դէմ, բաւական մը որ յատկը պարզէ աւելի լաւ քան բոլոր ամբաստանագիրները եւ դաւաճանութեանց խոստովանութիւնները, այն խոր իմաստը ընդդիմութեան, զոր Սթալին կը փորձէ խորտակել դնդակահարութիւններով եւ մաքրագործումներով:

Երկու այս մեծ պաշտօնաթերթերէն (Պրավդա եւ Իզվեստիա), ինչպէս նաեւ Գիւղացիական թերթէն զատ, որ արժանացաւ Լենինեան շքանշանին — Խորհրդ. Միութեան մէջ շքանշանով կը փառաւորուին թերթերն ալ, — կը հրատարակուին ուրիշ կարեւոր թերթեր՝ քաղաքացիներու այս կամ այն խումբին յատուկ:

Այսպէս, Գիւղացիական թերթը, որ կը հրատարակուի 1,250,000 օրինակ, տարածուած է կոլխոզներու մէջ: Իսկ Կոմսոմոլսկայա Պրավդա որ կը հրատարակուի 600,000 օրինակ, տարածուած է կոմունիստ երիտասարդութեան մէջ: Պիոներսկայա Պրավդա, երկօրեայ, 600,000 օրինակ, երկսեռ պատանեկութեան մէջ (10-15 տարեկաններ): Գոյութիւն ունին նաեւ ուրիշ քառասնեակ մը պարբերաթերթեր, պատանիներու յատուկ, Պիոներսկայա Պրաւդայի ձեւով, — անոնց մէջ ամէնէն կարեւորն է Կոլխօզնիկ բէբիստա, 300.000 օրինակով:

Զանազան գործավարութիւններ իրենց յատուկ թերթերն ունին, — ինչպէս Կրասնայա Սվեզդա (Կարմիր աստղ) կը հրատարակուի ազգային պաշտպանութեան գործավարութեան կողմէ, սպաներու եւ զինուորներու համար: Կարմիր Նաւատորմը՝ ծովային գործավարութեան կողմէ: Ուսուցիչներու թերթը (250.000 օր.) կրթ. գործավարութեան կողմէ: Ինդուսթրիա՝ ծանր արդիւնաբերութեան գործավարութեան կողմէ, այս թերթէն առաջ եւ անոր տեղ կը հրատարակուէր Զա Ինտուսթրիալիզացիու: Եւ վերջապէս Ֆինանսական թերթը՝ (65,000 օրինակ) ելմտական գործավարութեան, Պետ. Դրամատան եւ իր պաշտօնէութեան սենդիքային կողմէ: 1937 Նոյեմբերէն առաջ՝ այս թերթին տեղ կը հրատարակուէր Տնտեսական կեանքը:

Աւելցնենք այս թերթերուն վրայ Տրուդ (Աշխատանք) թերթը, որ կը հրատարակուի, 1921էն ի վեր, աշխատաւորներու սենդիքային կողմէ, Նա Ստրաժէ (Պահակը) օդային-քիմիական պաշտպանութեան գործավարութեան կողմէ, Վեչերնայա Մոսկվա՝ քաղաքական խորհուրդին կողմէ, — յամենայն դէպս այս թերթին արժանիքը շատ կը լսուի արտասահմանեան թերթերու մէջ: Եւ վերջապէս յիշենք երեք թերթեր եւս, որոնք կը հրատարակուին Մոսկուայի մէջ, ի պէտս օտարականներուն, երկուքը՝ օրաթերթ եւ մէկը՝ շաբաթաթերթ. Մոսկօ Տէյլի Նիւզ (անգլերէն), Տէօյչէ Ցէնթրալ Ցայթունգ (գերմաներէն) եւ Ժուռնալ տը Մոսկու (ֆրանսերէն), — այս երեք թերթերն ալ կը խմբագրուին արտաքին գործավարութեան իբրեւ կիսապաշտօնական օրկան:

Զանազան հանրապետութեանց մայրաքաղաքներուն մէջ հրատարակուած թերթերուն կարգին, յիշենք ամէնէն կարեւորները. — Ուկրայնայի մէջ Վիստի, ուկրայներէն լեզուով, պաշտօնաթերթը ուկրայնական կառավարութեան, Կոմունիստ, ռուսերէն, պաշտօնաթերթը ուկրայնական կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին: Անդրկովկասի մէջ՝ Կոմունիստ, վրացերէն լեզուով, պաշտօնաթերթը Վրաստանի կառավարութեան եւ կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին, Զարիա Վոստոկա (Արեւելքի արշալոյսը), ռուսերէն, պաշտօնաթերթը կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին: Բագուի մէջ՝ Կոմունիստ, ազերի լեզուով, պաշտօնաթերթը Ազրբէջանի կառավարութեան եւ կոմունիստ կուսակցութեան, եւ Բագինսկիի Ռաբոչիի, աւելի հին քան Պրավդան, — թեւակոխած է 37րդ տարին, — ռուսերէն լեզուով: Վերջապէս Իզվեստիայի եւ Պրավդայի մասնաւոր տպագրութիւններ, Թիֆլիզի մէջ, այն քիչ էջերով որոնք օդանաւով կը բերուին Մոսկուայէն, ամէն օր:

Եթէ Մոսկուայէն յաճախ հեռախօսով [illegible] կը տրուին զանազան հանրապետութեանց պաշտօնաթերթերու խմբագրութիւններու, այսուհանդերձ գաւառական այդ թերթերը հետաքրքրական են ներքին կեանքի արձագանգներով: Այդ թերթերէն է որ օտարականը կ'իմանայ թէ ինչ մաքրագործումներ կը կատարուին, պաշտօնի ի՞նչ փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան: Այդ տեղեկութիւնները կը լրացնեն պատկերը.

Այսպէս, զրոյց կը շրջի թէ մարաջախտ Բուդեննի, զին. հրամանատար Մոսկուայի, ձերբակալուած է, եւ լուրը կը հերքուի՝ երբ, Մայիս 1ի առթիւ, մարաջախտ Բուդեննի ժամանակի զօրահանդէսին: Զրոյցը կրկնուի, երբ անունը չի կարդացուի Մոսկուայի կոմունիստ կուսակցութեան կոմիտէի թեկնածուներու ցանկին մէջ, բայց դարձեալ կը հերքուի երբ թերթի մը մէջ կը տեսնուի նկարը, հանդէսի մը առթիւ:

Եզրակացնելով, հակառակ րիտ լեզուին, զոր խորհրդային թերթերը կը գործածեն արթնութեան մէջ պահելու համար ժողովրդական զանգուածները, մինչ արտասահմանի մէջ դժնդակ տպաւորութիւն մը կը թողու, հակառակ այն լռութեան խնդաթիւրումներուն, որոնց կ'ենթարկուին լուրերը համաձայն իրենց քաղաքականութեան, այսուհանդերձ խորհրդային մամուլը կը ներկայացնէ, գլխու պտոյտ տուող տարածումով եւ կազմակերպութեամբ, վարչաձեւին ամէնէն յատկանշական նուաճումը, քան տարիներու ճիգերու անուրանալի յաջողութիւնը:

ԱՆՐԻ ՌՈԼԷՆ

ՏՈՄՍԸՐ

Կապոյտ թռչունը

Նախագահ Ռուզվէլթ պետական համարձակախօս ղեկավար մըն է, որ իր ձատածումները անվարան ու անսեթեւեթ, երբեմն նոյնիսկ յանդուգն կերպով արտայայտելու արիութիւնը ունեցած է միշտ։

Ամերիկեան խորհրդարանի նստաշրջանի բացման առթիւ, ան յունուար 4ին խօսեցաւ ընդարձակ ճառ մը, որուն կարեւորագոյն մասը յատկացուած էր երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը շօշափող հարցերու։

Ռուզվէլթի ճառէն յստակ կ'երեւար թէ Մ. Նահանգները խիստ դժգոհ է աշխարհի վրայ ծանրացող սպառազինումներու յարաճուն մղձաւանջէն ու եւրոպական կարգ մը մեծ պետութեանց ծաւալական խլրտումներէն։

Ան կ'ըսէ. «Ռազմական ու տնտեսական զինուորումը ամէն օր քայլ մը կը մօտեցնէ մեզ ճակատագրական բախումին։ Մեր շուրջ ամենուրեք կան սպառնալիքներ նորանոր ծաւալականութեանց՝ զինուորական եւ տնտեսական։ Արտասահմանէն փչող փոթորիկները ուղղակի կը սպառնան Ամերիկացիներուն համար թէ՛ անցեալին մէջ եւ թէ՛ այժմ կենսական երեք հաստատութեանց,— կրօնք, ժողովրդապետութիւն եւ միջազգային վստահութիւն»։

Այս խօսքերը պարզ են իրենց քաղաքական իմաստին մէջ։ Պարզ է նաեւ թէ որո՛նց հասցէին ուղղուած են անոնք։

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը, ինչպէս նաեւ բովանդակ ամերիկեան ժողովուրդը, խորշանք ունին միատիրական կարգերու հանդէպ, եւ այս զգացումը բացէ ի բաց կ'արտայայտեն թէ՛ հանրային ճառերով եւ թէ մամուլի մէջ։ Ամերիկայի մէջ հետզհետէ կ'արմատանայ այն համոզումը, սխալ կամ շիտակ, թէ յետպատերազմեան քաղաքական խառնակ կացութեան պատասխանատուն միատիրական պետութիւններն են, որոնք ոչ միայն աշխարհակալութեան տենչանքներ ունին, այլ նաեւ գործնական քայլեր առած են յաճախ՝ դիմելով զէնքի ուժին։

Մ. Նահանգներու համակրանքը բացայայտօրէն ժողովրդավար ազգերու հետ է։ Առիկա չափով մը հասկնալի է, երբ նկատի առնենք որ ինքը՝ Ամերիկան ժողովրդավար երկիր է եւ մոլեռանդ պաշտպան ու հաւատաւոր՝ այդ կարգերուն։

Բայց սոսկ միայն կարելի չէ բացատրել Մ. Նահանգներու նման մեծ պետութեան մը ամէնէն պատասխանատու ղեկավարին — Նախագահին — բերնին մէջ ա՛յնքան սուր խօսքերու իմաստը։ Աւելի խոր ու իրական բան մը կայ, բացի գաղափարախօսական տարակարծութենէ, որ կը մղէ Ռուզվէլթի դէմքերը թշնամանքի մօտեցող արտայայտութիւններ ու ակնարկութիւններ ընելու Եւրոպայի կամ Ասիոյ միատիրական մեծ պետութեանց հասցէին։

Ամերիկա պատերազմասէ՞ր է։ Ոչ անշուշտ։ Ան կ'ուզէ միջամո՞ւխ ըլլալ հին աշխարհի վէճերուն եւ աւելի ուղղակի դե՞ր խաղալ անոնց կարգադրման մէջ։ Տարակուսելի է։ Ի՞նչն է ուրեմն, որ կը մղէ Ամերիկացիները խոժոռելու իրենց դէմքերը Ճափոնի, Գերմանիոյ ու Իտալիոյ դէմ։

Այս կէտը քիչ մը մութ է, ու դժուար է պարզել անոր ներքին ատաղձը։

Նկատելի է որ մինչ ամերիկեան մամուլն ու բեմերը ամէն օր կրակ կը փսխեն միատիրական պետութեանց դէմ ամէն առիթով,— հակահրէական հալածանքներ եւն., միւս կողմէ չեն իսկ կ'անդրադառնան, նոյնիսկ կ'անտեսեն աշխարհի ամէնէն գարշելի ու բռնապետական վարչակարգը, որ կ'իշխէ Խ. Միութեան մէջ։ Պերլինի ու Թոքիոյի դէմ դժգոհութեան աղաղակ բարձրացնող, ամբողջ ամերիկեան ցամաքամասը դրսի աշխարհին դէմ պաշտպանելու յանձնառութիւն ըստանձնող Ամերիկացիները դառն խօսք մը, ծանր մեղադրանք մը չունին Մոսկուայի հասցէին, որ իրական հրձիգն է միջազգային հրդեհներու։

Ի՞նչէն կը բխի այս միակողմանի դիրքը։

Կը թուի, թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը յուսահատած է աշխարհի խաղաղեցումէն եւ կը նախատեսէ վտանգ իրեն համար Արեւելքի մէջ Ճափոնէն ու Հարաւ. Ամերիկայի մէջ՝ Գերմանիայէն ու Իտալիայէն։

Ամերիկա թերահաւատ է ժողովրդավար պետութեանց վարած դիւանագիտական քաղաքականութեան հանդէպ եւ այդ քաղաքականութենէն իրական արդիւնք չսպասեր։ Ան, մեր կարծիքով, չի հաւատար թէ Չէմպըրլէնի խաղաղեցման ճիգը ի վերջոյ նպատակի մը պիտի ծառայէ կամ պիտի յաջողի խափանել ընդհանուր պատերազմին վտանգը։

Քաղաքական այս հայեացքով ալ ան այժմէն պատրաստութիւններ կը տեսնէ, կը մշակէ հոգեբանօրէն ժողովրդի տրամադրութիւնները, կը սպառազինուի, տնտեսաւոր գումարներ կը ծախսէ օդի, ցամաքի ու ծովու վրայ յանուն ազգային պաշտպանութեան, որպէսզի օր մը անակնկալի չգայ, անպատրաստ չի բռնուի։

Նախագահին ճառը, եթէ մէկ կողմէ պաշտպանութիւնն է ժողովրդավար մարդկութեան դատին, միւս կողմէ յայտարար նշան է թէ աշխարհ պիտի ընդհարի, կայսերական շահերու թելադրանքով եւ խաղաղութիւնը այն կապոյտ թռչունն է, որ երբեք վանդակի մէջ պիտի չպահուի, այլ միշտ պիտի փախչի։

Ա. ՆՇՍԱՐ

զու մեղմէ վերջին եա, երբ համարձակ դէպի հիւպատոսը կը յառաջանամ։ Փոքրիկ նրբանցքը լեցուն է։

Հիւպատոսը թուղթեր կը նայի ու հարցումներ կ'ընէ հասուն, սեւահեր, հարուստ եւ գեղանի Հրէուհիին, որ կ'ըսէ թէ չորս զաւակ ունի եւ Ճափոն կ'երթայ։

— Երբ որ լոգնեաւ տոմսերը ներկայացնես, վիզա կուտամ, կ'ըսէ անոր, ու հիւսիսի Սալոմէն կը մեկնի ուրախ։

— Ձեզի չեմ կրնար վիզա տալ, կ'ըսէ հիւպատոսը մարդու մը։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ չեմ կրնար տալ, չէ՞ք ըմբռներ։

— Ես լսեցի որ 50,000 մարք ունեցողը կրնայ, կ'արտօնուի, կը մեկնի...

— Ոչ, սխալ տեղեկացեր էք։

— Ես պիտի ուզէի մեկնիլ։

— Անկարելի է։

— Ես,... ես... ուրեմն պիտի ... չկրնա՞մ գաղթել, կը կակազէ, ու գոյն կուտայ ու գոյն կ'առնէ։

— Անշուշտ ոչ, չէք կրնար...

Ու մարդը, որ Տանցիկէն եկեր է, կը մեկնի չուարած։

Կը մեկնիմ ես ալ, այն պահուն ուր չինացի զոյգ մը ներս կը մտնէ։ Շեղ, ժպտուն աչքերով։ Կինը ուռած փորով եւ դուրս ցցուած այտոսկրներով, որ հրէշի մը կը նմանի, եթէ բաղդատէք հիւսիսային քնքոյշ գեղուհիներուն հետ։ Կը դառնամ հոս հոն, կ'անցնիմ որորներուն մօտէն, որոնք յաղթական կենալով իրենց թեւերը կը բանան կամ իրար ջուրը կը հրեն։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԵԱՆ

Մեր արտասանողները

Առիթ ունեցայ վերջերս ունկնդրելու քանի մը արտասանողներ, ժողովրդական կարգ մը հանդէսներու ընթացքին։

Շատերը պարզ աշխատաւորներ են, համեստ բանուորներ, որոնք թէեւ զուրկ արտասանողի յատուկ մասնաւոր դաստիարակութենէ մը, բայց սիրողի եռանդով իրենք զիրենք մշակեր են եւ մեր հանդէսներուն կը բերեն իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը։ Ամէն տեսակէտով գնահատելի է իրենց բարեկամեցողութիւնը։

Բայց ըստ իս, ինքնակրթութեամբ պատրաստուած այդ «արտասանող»-ներէն մեծագոյն մասը պէտք ունի կարգ մը բարեկամական թելադրութիւններու, որոնք թէեւ ծախսերու չափ փաղաքուշ չեն, բայց կրնան օգտակար ըլլալ։

«Արտասանութիւնն» ալ բեմական արուեստի մաս կը կազմէ եւ ունի իր պայմանները, իր դժուարութիւնները։ Օժտուած ձայներն անգամ պէտք ունին առաջնորդուելու, եւ հետեւելու նոյնիսկ որոշ դասընթացքի մը։

Մեր ինքնանուէր արտասանողները, առանց դժուարահաճ արուեստի մը պայմանները հետապնդելու, գէթ պարտաւոր են նկատի ունենալ նուազագոյն բայց անհրաժեշտ պահանջները բեմական արտասանութեան

Արդ, մեր երիտասարդ արտասանողներէն շատերը տարուած են չափազանց դերասանական դիրքեր, կեցուածքներ առնելու եւ միանգամայն պոռալու աստիճան բարձրաձայն արտասանելու իրենց գոց սորված կտորները։ Իրենց դիրքի, ձայնի, դիմախաղի բռնազբօսիկ վիճակը երբեմն նոյնիսկ ճնշիչ տպաւորութիւն կը թողու բանիմաց ունկնդրին վրայ։

Արդ, բեմին վրայ բնականութիւնը եւ պարզութիւնը առաջին պայմանն է ուղղորդ եւ գեղեցկագիտական արտասանութեան մը։

Երիտասարդ արտասանողներ, հասարակութեան ներկայացէք պարզօրէն, առանց արուեստական ցուցամոլ կեցուածքներու. արտասանեցէք մեղմ, բնական, անճիգ ձայնով, ձեր շեշտը [illegible] միշտ արտայայտուած կտորի իմաստին փոփոխականներուն։ Արտասանուած կտորի բնոյթը ուղղութիւն տալու է ձեր դիմախաղերուն եւ շարժուձեւերուն, որոնք ըլլալու են ժուժկալ եւ բնական։

Նոյնքան կարեւոր հարց մըն է կտորներու ընտրութիւնը։

Վերջերս լսեցի քանի մը արտասանութիւններ որոնք ոչ միայն երկար էին, այլ եւ յղացուած չափազանց գեղուն, բարձրաթռիչ եւ գրական բարբառով. հակառակ բոլոր ճիգիս, անկարելի էր հետեւիլ ու առաջին ունկնդրութեամբ գէթ ըմբռնել ընդհանուր իմաստը։

Կը կարծեմ թէ ժողովրդական հանդէսներու պարագային յարմարագոյն է ընտրել մատչելի, դիւրըմբռնելի եւ իրապէս «արտասանելի» կտորներ։ Ինչպէս կան «բեմական» թատերգութիւններ, կան նմանապէս եւ «բեմական» արտասանութիւններ որոնք իրենց լեզուի, իմաստի ելեւէջներով ընդունակ են հաւաքոյթ մը խանդավառելու։

Արտասանողնե՛ր, փոխանակ երկար կտորի մը վրայ ծանրանալու, ընտրեցէք քանի մը կարճ, իրարմէ տարբեր բայց հանդէսին համապատասխան հատուածներ, արձակ ըլլան թէ չափածոյ։

Զգուշացէք չափազանց գրական եւ [illegible] գրութիւններէ, ընտրելով աւելի դիւրահասկնալի, նոյնիսկ ծանօթ կտորներ։

Ու ինչո՞ւ անպայման միտիլ լուրջ եւ ծանրիմաստ հատուածներու։ Երգիծական կտորները, զուարթ արտասանութիւնները աւելի պատշաճ են ժողովրդական հանդէսներու։ Ինչո՞ւ, օրինակ, նիւթ չփնտռել Րաֆֆի Քաջիպայի, Պարոնեանի, Օտեանի, Տաղաւարեանի, Ն. Պէշիկթաշլեանի երգիծական անսպառ պաշարէն։

Իմ համեստ կարծիքով, մեր բազմաթիւ երգարաններուն, մեր երբեմնի դպրոցական հաւաքածոներուն մէջ («Մայրենի Լեզու», «Լուսաբեր», «Գանձարան», «Մեղրագետ») կը գտնուին բազմաթիւ, արտասանութեան յարմար գրութիւններ, որոնք կարգ մը յաւակնոտ գրութիւններէ աւելի գերազանց են իրենց լեզուի եւ իմաստի հրապոյրներով։ Դուրս բերելու է զանոնք մոռացութենէ։ Նոյնիսկ մեր երբեմնի յեղափոխական երգերէն ոմանք օժտուած են ոգեկոչումի արտայայտիչ շնորհով, զոր գիտնալու է մոռացութենէ դուրս քաշել, արժեցնել։

Փ. ՍԱՆ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՐՔԱՑՄԱՆ ԹԱՓԸ

Կրթական տնօրէնութիւնը հայ վարժարաններուն հաղորդած է ցանկ մը վարժարաններու մէջ գործածելի հայերէն դասագիրքերու։

Այս դասագիրքերուն ցանկը հաղորդելով, կրթ. տնօրէնութիւնը ծանօթութիւն կուտայ թէ անոնց մէջ «Կ. Պոլիս»ը «Իսթանպուլ»ի պէտք է փոխուի։

Նոյնպէս «Ոսկեղջիւր», Բերա, Էնկիւրիւ, Տրապիզոն, Երզնկա, Վանայ Ծով, Խարբերդ, Եփրատ, Տիգրիս, Սիհուն, Ճիհուն, «Վոսփոր» անունները պէտք է փոխուին «Իսթանպուլ, Հալիճ, Պէյօղլու, Անգարա, Տրապզոն, Էրզինճան, Վան կէօլիւ, Խարփութ, Ֆրատ, Թօրոս, Սէյհան, Ճէյհան, Պօղազիչի», եւ ըստ այնմ աւանդուին։

Գարեգին Գավաֆեանի Թուաբանութեան դասագիրքին մէջ յիշուած հին չափերը, եւ Օսմ. ոսկի, մէճիտիէ, չառորդ եւ նման հին անուններ պէտք չէ աւանդուին։

Զարմայր Ծ. Վ.-ի դասագիրքերուն մէջ յիշուած քաղաքի եւ տեղի անունները, իրենց Թուրքերէն առօգանութեան պէտք է փոխել եւ նոր տպագրութեան մէջ ըստ այնմ սրբագրել։ Նոյնպէս ուսանողութեան պէտք չէ ցոյց տալ Հարուճիի Ա. Բ. Դ. դասընթացքներու Թուաբանութեան մէջ յիշուած Օսմ. ոսկի, մէճիտիէ, քառորդ եւ նման հին դրամներու անունները եւ Հայաստանի չափերը եւ նոր տպագրութեան մէջ պէտք է հանել զանոնք։

ՄԱՄՈՒԼ

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԱՌԱՋ՝ ԴՊՐՈՑ

Պէյրութի Ազդակը կը գրէ այս խորագրին տակ (23 Յունուար).

— «Թող ոչ ոք գայթակղի մեր վերնագրէն։

Մենք չէ որ պիտի ժխտենք հայ եկեղեցիին նախախնամական դերը՝ դարերու ընթացքին, ինչպէս եւ ներկայիս, երբ զանգուածներու կարգին փոթորիկի բռնուած են նաեւ ցեղային ժառանգութիւնները։

Աշխարհիկ Ֆրանսան իսկ, որ մայր հայրենիքին մէջ անխնայ պայքար բացած է կղերականութեան դէմ, բոլորովին այլ վերաբերում կը ցուցնէ, երբ խնդիրը կը դառնայ արտասահմանի շուրջ։ Կղերականը այլեւս թշնամի չէ, այլ թանկագին օժանդակ մը, նախակարապետը ֆրանսական ազդեցութեան եւ մշակոյթին։ Եւ կամ հոս գործածելով երեւելիներէն Փէլիքս Կայիի բացատրութիւնը— «Ֆրանսայի մեծութեան կերտողը»։

Արդ, զուրգուրանքը զոր ֆրանսական միտքը կը ցուցնէ արտասահմանի մէջ, մենք ստիպուած ենք ցուցնել ամէն տեղ, որովհետեւ դժբախտաբար մայր հայրենիք չունեցանք, այլ միայն գաղութներ ուր հայ եկեղեցականը ամէն բանէ առաջ խորհրդանիշն է հայկական արժէքներուն եւ աւանդութեանց։

Եւ սակայն, խորապէս համոզուած ենք որ եկեղեցիի կարգին մտահոգութեան առարկայ դառնալու է նաեւ դպրոցը։ Որովհետեւ, երկուքը բնական լրացուցիչներն են իրարու եւ մէկը չի կրնար ապրիլ ու մանաւանդ ծաղկիլ, առանց միւսին։

Պահա՞ծ ենք այս զուգահեռականութիւնը, մեր զուրգուրանքը հաւասարապէս բաժնա՞ծ ենք երկուքին վրայ։

Հին տարիները պէտք չկար այս տեսակ հարցումի մը, որովհետեւ դպրոցը եկեղեցիին անբաժան մէկ մասը կը կազմէր, բարոյապէս թէ նիւթապէս։ Այնպէս որ, երկրորդին օգնողը՝ օգնած կ'ըլլար նաեւ առաջինին։ Մանաւանդ երբ հասնինք այն շրջանները, երբ վանքերէն դուրս դպրոց չկար։

Այս է պատճառը, որ կալուածական եւ դրամական նուիրատուութիւնները գրեթէ միշտ եղած են վանքերու եւ եկեղեցիներու անունով։

Յետագային փոխուեցան կեանքի պայմանները եւ դպրոցը որոշ չափով դարձաւ ինքնուրոյն, մասնաւորաբար կրթական տեսակէտով. բայց չփոխուեցաւ մտայնութիւնը եւ բարերարութիւնները շարունակեցին հոսելու եկեղեցիին։ Մասի վրայ կը համբուրէն անոնք, որ դպրոցներու կամ կրթական թոշակներու (պուրս) յատկացուցին իրենց նուիրատուութիւնները։

Դիտելի է, դարձեալ, որ այս սակաւաթիւններն ալ կը պատկանին մտաւոր դասակարգին, ուղղակի կամ անուղղակի։ Այսինքն եղած են մարդիկ որ կրցած են գնահատել ուսման դերը ազգային կեանքին մէջ։ Եթէ կան Մկրտիչ աղայի նման համեստ մարդիկ, անոնց ետեւն ալ կան Եղիանցի նման զարգացած մտաւորականներ։

Հետեւանքը մէջտեղն է։ Կրթական կտակները բաղդատելու տոկոսով գանձեցինք. Օրինակ, եթէ Պոլսոյ Սանասարեան խանը լքեալ գոյք դարձաւ եւ յափշտակուեցաւ, անդին Կարնոյ Սանասարեանը տուաւ հունձք մը որ անկապտելի է ու անկրկնելի։ Իսկ եթէ տեղի չունենար ցարական քայքայումը որ փճացուց Սանասարեանի արժէթուղթերը, այսօր պիտի ունենայինք կոկիկ դրամագլուխ մը որուն միայն տոկոսը կրնար հրաշք գործել։

Այսօր փոխարէն, ի՞նչ եղան վանքերու եւ տաճարներու վրայ ծախսուած միլիոնները։ Բոլորն ալ կորսուեցան անհետ։ Եկեղեցական անօթները պղծուեցան, իսկ հրաշակերտ շէնքերը կամ քանդուեցան կամ վերածուեցան զօրանոցներու եւ ախոռներու...

Ցաւ է հաստատել որ այս ահաւոր հաշուեկշիռն անգամ չկրցաւ սթափեցնել մեզ եւ դեռ կը շարունակենք մեր դրամները քարացնել, ուրիշներու հաշուին շքեղ շէնքեր բարձրացնելու համար։ Օրինակ, Պոլսոյ մէկ թաղը ճիշդ 50,000 ոսկի ծախսելով նոր եկեղեցի մը շինեց Ֆէրիգիւղի մէջ, երբ նոյն վարժարանները կարօտ կը մնան քանի մը հարիւր ոսկիի, եւ ուսումնական Կեդրոնականը որ տուած է Հրաչեայ Աճառեաններու նման հսկայ դէմքեր, փակուելու վտանգին ենթարկուած է, նիւթական անձկութեան հետեւանքով։

Եւ վերջապէս, դպրոցը կը պատրաստէ ոչ միայն քաղաքացիներ, այլ եւ կղերականներ։ Դիտեցէք ձեր շուրջը, եւ բարձրաստիճան վեղարներու տակ իսկ պիտի նշմարէք նախկին ուսուցիչներ։ Իսկ քահանայ-վարժապետներուն համրանքը չկայ։

Հետեւաբար, որ կողմէն ալ մօտենանք խնդրին, միշտ կը յանգինք նոյն եզրակացութեան.— եկեղեցիէն առաջ՝ դպրոց։ Կամ՝ գոնէ հաւասար նպաստութիւն։ Երբ անդին տաճար մը կը բարձրացնենք, ասդին ալ ծաղկոցի շէնք մը կանգնենք։ Երբ անդին հազարաւոր ոսկիներ կը նուիրաբերենք, ասդին ալ գոնէ հարիւրներ տանք»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ.— «Իզվեստիա» կը գրէ թէ «Սասունցի Դաւթ»ի տող առ տող բառացի թարգմանութիւնն ռուսերէնի աւարտած է եւ ուղարկուած խորհրդային հանրապետութեանց տեղական լեզուներով թարգմանելու համար։ Չափածոյ գեղարուեստական թարգմանութիւնը պիտի վերջանայ այս ամիս։ Խումբ մը բանաստեղծներ կ'աշխատէին թարգմանել բանաստեղծ Շերվինսկիի ղեկավարութեամբ։

ԲԱՄԲԱԿԻ հեկտարաբերքը տուած բերքի տեսակէտէն Խորհ. Հայաստան՝ Միութեան մէջ կը գրաւէ 3րդ տեղը, տալով 16 կենդինար մէկ հեկտարէն։ Թրքըստան՝ 16,45, Տաճիկստան՝ 16,21։ Խ. Հայաստանի 40 համայնական տնտեսութիւնները (կոլխոզ) տուած են իւրաքանչիւրը 1 միլիոն ռուբլիէն աւելի եկամուտ։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐ ԿԸ ՄԻԱՆԱՆ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ

Յանկարծ ձիաւոր մը եկաւ Էնվէր փաշայի եւ ընկերներուն առջեւ։ Իսկոյն ձիէն վար իջաւ ու փաշային առջեւ բարեւի կեցաւ։ Յետոյ ըսաւ.

— Փաշա՛, ձեր տրամադրութեան տակ կը գտնուինք։ Միւս ընկերները մացառուտքին ետին կը սպասեն։ Ես Նաֆիզ...

— Քանի՞ հոգի էք, հարցուց փաշան։

— Քսանը հինգ հոգի ենք։

— Լա՛ւ։

— Ձեզի համար ալ ձի մը բերած ենք, եթէ կը փափաքիք հեծնել։

Նաֆի պէյ ձայնեց մացառուտքին տակ գտնուող զինուորներուն, պատուիրելով որ շուտով բերեն փաշային ձին։ Քիչ մը յետոյ երեւցաւ կայտառ ձի մը, գեղեցիկ թամբով մը զարդարուն։ Էնվէր փաշա նախ վարանեցաւ այդ ձին հեծնելու, բայց ընկերներուն պնդելուն որ լաւ կը ճանչնային Նաֆի պէյը, որ օսմ. բանակին նախկին ըսպաներէն էր։ Ասոր վրայ, Էնվէր փաշա բերուած ձին նստաւ, ու սկսաւ յառաջանալ, իր հետ ունենալով ընկերները եւ 25 հոգինոց ջոկատ մը։ Փաշան [illegible] իր շուրջը տեսնելով այդ խումբը, ու յիշեց անցեալ օրերը։

Մակեդոնիոյ մէջ հրոսակային կռիւներ մղել ի վեր այսպէս եղած էր Էնվէր։ Կայսերական զինուորներն ու հրոսակները պարտութեան մատնելէ յետոյ Իսթանպուլի վրայ քալած ու իշխանութիւնը ձեռք անցուցած էր։ Հիմա ալ այդ կացութեան մէջ կը գտնուէր ու շատ գոհ էր Էնվէր փաշա, մանաւանդ որ փորձառութիւն ալ ունէր։

Խումբը սկսաւ յառաջանալ։ Էնվէր փաշա հետաքրքրութեամբ անգամ մըն ալ դիտեց Պուխարայի բերդերը, ու խորհեցաւ. «Խե՜ղճ Պուխարա, շնորհիւ Աստուծոյ, գերութենէ պիտի ազատիս»։ Փաշան անապատին մէջ արկածախնդրութեան մը ձեռնարկած էր։

Երեք օր ճամբորդելէ յետոյ, խումբը հասաւ քաղաքի մը մօտ։ Հոն կը գտնուէր հռչակաւոր Ճումա Կազի մզկիթը։ Պամամճի ըմբոստներուն կեդրոններէն մէկն էր ան։ Էնվէր փաշա գոհ մնաց, իմանալով որ կառավարութեան պատուիրակ Օսման Հօճա եւ օսմ. զօրագունդի նախկին հրամանատար Ալի Ռիզա պէյ այդ քաղաքը կը գտնուէին։ Անոնց լուր ղրկուած էր որ Էնվէր փաշան դիմաւորեն։

Հեռուէն ձիաւոր երեք զինուորներ երեւցան։ Ձիաւորներէն մէկը հարցուց. «Ո՞վ էք դուք։ Ո՞ւրկէ կուգաք, ո՞ւր կ'երթաք»։ Առանց մէկուն բան մը ըսելու, փաշան գրպանէն թուղթ մը հանեց, բան մը ձափռտեց անոր վրայ ու զինուորին տուաւ, պատուիրելով որ Ալի Ռիզա պէյի յանձնէ զայն։

Երեք զինուորները հեռացան առանձին Խալիլ պէյ հարցուց Էնվէր փաշային թէ ո՞վ էին անոնք։ Փաշան ըսաւ թէ չէր ճանչնար զանոնք։ Խալիլ պէյ յայտարարեց թէ այդ զինուորները կարմիր բանակի կողմնակից էին։

Այս խօսքին վրայ, Էնվէր փաշայի գոյնը նետեց։ Այդ պահուն լսուեցաւ մօտեցող զինուորներու երգած ազերգը. «Ո՛վ միւսլիման, ո՛վ միւսլիման, դուն հաւատալից սիրտ մը ունիս միշտ, հաւա՛ր, պիտի ազատի Հնդկաստան»։

Էնվէր փաշա կը խորհէր թէ ի՛նչ տեսակ երգ էր ան։ Բայց ան տակաւին քաջատեղեակ չէր Պուխարայի քաղաքական կացութեան։ Այդ երգը բոլշեւիկներուն մէկ քարոզականն էր Թուրքեստանի մէջ։ Անոնք կ'ուզէին թէ՛ Թուրքեստանը ազատել եւ թէ Հնդկաստանը ոտքի հանել։ Սակայն տեղւոյն ժողովուրդը չէր գիտեր բոլշեւիկներուն նպատակը, ու երբ հաճելի եղանակ մը կ'երգէր այդ [illegible]։ Հօճա Սամիի տուած բացատրութեան վրայ, Էնվէր փաշա աւելի լաւ հասկցաւ այդ երգին նպատակը, ու ինք ալ սկսաւ երգել զայն։ Յետոյ ըսաւ թէ գոհ պիտի ըլլար, եթէ երբեք կարենար Թուրքեստանի անկախութիւնը պաշտպանել։

Այսպէս խօսակցելով ճամբուն վրայ գտնուող փոքր խան մը հասան։ Հեռուէն գիւղ մը կը տեսնուէր։ Այդ գիշերը խանին մէջ անցուցին։ Հաւանական էր որ հոն գային Ալի Ռիզա պէյ ու Օսման Հօճա։ Խանին մէջ բաւական ճամբորդներ կային։ Էնվէր փաշա թէյ ապարեց։ Բայց գաւաթէն ումպ մը խմած պահուն դէմքը թթուեցաւ։ Թէյին մէջ շաքար չկար։ Տեղական սովորութեան մը համաձայն, նախ լեղի թէյը ումպ ումպ կը խմէին, ու յետոյ շաքար կը դնէին իրենց բերանը։ Փաշան չկրցաւ վարժուիլ այդ դրութեան։

Էնվէր փաշա իր թիկնապահէն տեղեկացաւ թէ ընկերներէն չորս հոգի եւ իրենց զէնքերը խանին մէջ կը գտնուէին։ Այդ միջոցին, սրճարանին մէկ անկիւնը նստած երկու հոգի օտարականներուն կը նայէին ու անոնց խօսակցութիւնները մտիկ կ'ընէին։ Էնվէր փաշա այդ երկու անձերով չէր զբաղեր։ Թիկնապահ Մուհիտտին պէյ լսեց որ երկու մարդիկը Իսթանպուլի գաւառաբարբառով կը խօսէին։ Այդ պահուն Խալիլ պէյ ճանչցած էր խօսակիցներէն մէկը։ Ճէվտէթ պէյ անուն մէկն էր, Անատօլուի Թուրքերէն։

Ճէվտէթ պէյ իր գլխուն եկած փորձանքները պատմեց, ըսելով թէ տուն տեղ չէր մնացած, ու զէնք մը միայն ունէր իր քով։ Յետոյ փայլուն զէնքը ցոյց տալով յայտարարեց թէ իր վրէժը պիտի լուծէր։ Էնվէր փաշա հետաքրքրուելով ձեռք առաւ այդ զէնքը ու հաւնեցաւ անոր։ Ու յիշեց որսորդութեան հին օրերը։ Փաշան նորէն տեղեկութիւններ քաղեց գտնուած շրջանակի մասին։ Ճէվտէթ պէյ փափաք յայտնեց Էնվէր փաշայի խումբին միանալ, ըսելով. «Կա՞յ Թուրք մը, որ չճանչնայ Անատոլուի դիւցազն Էնվէր փաշան։ Շնորհիւ Աստուծոյ, Պուխարան պիտի ազատէք, ու Թուրքեստանի Թուրքերուն ազատութիւն պիտի պարգեւէք»։

(Շար.) (15)

ՍՓՌՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ ԿԸ ՄԵԿՆԻ ԵԳԻՊՏՈՍ

Հայ տաղանդաւոր ջութակահարը, Փիլիփ Աղազարեան որ Կիրակի օր նըւագահանդէս մը տուաւ Մարսիլիոյ մէջ, հրաւէր ստացած է նուագահանդէս մը տալու նաեւ Եգիպտոսի մէջ։ Այս շաբաթ կը մեկնի Մարսիլիայէն Աղեքսանդրիա։ Երիտասարդ այս տաղանդը, որ ծանօթ է Փարիզի միջազգային գեղարուեստական շրջանակներուն, ոչ միայն վարպետ ջութակահար մըն է հրաշալի ճարտով եւ զարմացնող յիշողութեամբ, այլեւ ինքը իսկ ստեղծագործ մը՝ իբրեւ նըւագայօրինող, հեղինակ՝ արժէքաւոր գործերու։

Նիական Մարոքի մասին։ Մուսոլինի այս առթիւ ամէն հաւաստիք տուած է Անգլիոյ վարչապետին ։

*** Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը զեկոյց մը հրատարակեց, տեղեկութիւններ հաղորդելով Հռոմի խօսակցութեանց մասին։ Զեկոյցը կը հաստատէ թէ Մուսոլինի եռ պիտի կանչէ իր վերջին կամաւորը, եթէ կարմիրներն ալ այնպէս ընեն եւ ճանչցուի Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը։ Գալով Ֆրանքօ-իտալական յարաբերութեանց, Մուսոլինի բացատրած է թէ Սպանիոյ խնդիրը բաժնած է եւ խորապէս կը բաժնէ երկու երկիրները եւ թէ սպանիական պատերազմէն վերջն է որ կարելի պիտի ըլլայ վերաքննել կացութիւնը։ «Սպասելով այդ օրուան, ժամանակը չէ խօսելու իրաւարարութեան, միջնորդութեան, չորսերու կամ երեքներու խորհրդաժողովի մասին»։

Զեկոյցը կ՚աւելցնէ թէ խօսակցութիւններ եղած են նաեւ հրէական տարագիրներու, սպառազինութեանց կրճատման եւ ուրիշ հարցերու մասին։ Հռոմի պատասխանատու շրջանակներուն մէջ գիտել կուտան թէ՝ Չէմպըրլէն–Մուսոլինի տեսակցութենէն վերջ, «ամէն ծայրայեղ յոռետեսութիւն կամ լաւատեսութիւն կանխահաս է»։

*** Զրոյցի մը համաձայն, Անգլիոյ վարչապետը Լոնտոն հրաւիրած է Մուսոլինին, բայց հաւանական է որ Առաջնորդը ղրկէ իր փոխանորդն ու փեսան, կոմս Չիանօ ։

Ի՞ՆՉ ԽՕՍԵՑԱՆ Տ. ԼԱՏԻԷ ԵՒ ՊԼՈՒՄ

—— օօ —

Շաբաթ առտու Պ. Լէօն Պլում Պ. Տալատիէի ներկայանալով, մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ։ Տեսակցութենէն վերջ նախկին վարչապետը յայտարարեց թէ գացած էր պնդելու որ կարելի եղածին չափ շուտ քննուի նոյեմբեր 30ի բանթողներուն ընդհ. ներման օրինագիծը ։

Ընկերվարականները մասնաւորապէս կը պնդեն այս կէտին վրայ, իսկ Պ. Տալատիէ որոշած էր վստահութեան խնդիր յարուցանել։ Կը թուի թէ այժմ ելք մը կը փնտռուի, համաձայնութեան մը յանգելու համար, ոչ միայն այս հարցին, այլեւ ուրիշ խնդիրներու, մասնաւորապէս արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Խորհրդարանական շրջանակներու մէջ Լէօն Պլումի ձեռնարկը բարենշան կը համարուի, ժախակողմեան հոսանքներու պայքարը մեղմացնելու համար։

Նոյն շրջանակներէն կը հաւաստեն թէ նախկին եւ ներկայ վարչապետները խօսած են նաեւ Գերմանիոյ, Ուկրայնայի, Իտալիոյ եւ Սպանիոյ վերաբերեալ հարցերու մասին։

Լէօն Պլում իր վերջին խմբագրականով ժամանակը եկած կը նկատէ որ Ֆրանսա վերստանայ իր ազատութիւնը սպանիական պատերազմին մէջ։ Ուրիշ խօսքով, կը թելադրէ բանալ սահմանագլուխը, ինչպէս կը պահանջէ ընկերվարական օրկանն ալ, մեծ սիւնակի վրայ ։

Խորհրդաւոր այցելութիւններ եւ բանակցութիւններ

—— օօ ——

Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարար, Պելկրատ պիտի երթայ հինգշաբթի օր, իբրեւ հիւր վարչապետ Սթոյատինովիչի։ Պերլինէն հասած լուրերու համաձայն, մարաջախտ Կէօրինկ ալ Պելկրատ պիտի երթայ միեւնոյն օրը, եւ իր եռեւէն պիտի հասնի նաեւ Հունգարիոյ արտաքին նախարարը, կոմս Ցաքի, որ Պերլին կը գտնուի այս միջոցին։ Ուրեմն, չորս պետութեանց ներկայացուցիչները ժամադրուած են Եուկոսլավիոյ մայրաքաղաքին մէջ, քննելու համար շարք մը խնդիրներ որ սերտ կապ ունին միջազգային կացութեան հետ ։

Իտալական եւ գերմանական թերթերը կը չեշտեն թէ Հունգարիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը փոխուած եւ սերտօրէն մօտեցած է Հռոմ – Պերլին առանցքին ։

Յաջորդ շաբթու Գերմանիոյ արտաքին նախարարը պիտի երթայ Վարշաւա, ուր պիտի այցելէ նաեւ կոմս Չիանօ, յառաջիկայ փետրուարին։

Իրազեկներ կապ մը կը տեսնեն այս խորհրդաւոր այցելութեանց եւ Ուկրանիոյ անջատման հարցին միջեւ։ Կ՚ըսուի թէ Գերմանիա մասնաւոր ծրագիր մը մշակած ըլլալով այս մասին, կ՚ուզէ ապահովել Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ աջակցութիւնը ։

Քաղաք մը եւս իյնաւ Սպանիոյ մէջ

—— օօ ——

Սպանիոյ ազգայնական բանակը յունուար 15ին գրաւեց Թարրակոնա քաղաքը, որ շատ կարեւոր դիրք մըն է Միջերկրականի վրայ, եւ Քաթալոնիոյ երկրորդ գլխաւոր քաղաքը՝ Պարսելոնայէն վերջ։ Զօր. Ֆրանքօ այս յաղթութիւնը կը շահի 24 օրուան կատաղի կռիւներէ վերջ, որոնց ընթացքին այնքան ուժգին դիմադրութեան մը հանդիպեցաւ։ Հանրապետական բանակը Թարրակոնան լքեց, անօգուտ համարելով որ եւ է դիմադրութիւն ։

Այժմ ազգայնական զօրքը կը ձգնի գրաւել ուրիշ կարեւոր դիրք մը, Փուկչէրդա, ուղղակի սպառնալով Պարսելոնայի։ Հանրապետական բանակը զէնքի տակ առաւ 18—55 տարեկանները, վերջնական դիմադրութիւնը փորձելու համար ։

Ազգայնականները մէկ օր առաջ ալ գրաւած էին Վալս քաղաքը, որ 70 քիլոմեթր հեռու է Պարսելոնայէն։ Տակաւին երեք ու հարկու լեռնաշղթաներ պէտք է անցնի Զօր. Ֆրանքոյի բանակը, պաշարելու համար Պարսելոնան ։

Ազգայնական հրամանատարութիւնը փաստարանելով նոր յաղթանակը, կ՚աւելցնէ թէ 1650 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն գրաւած է վերջին կռիւներու ընթացքին ։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց նոր ծանուցագիր մը ուղղել Ճափոնի, վճռապէս պահանջելով յարգել բաց դուռի քաղաքականութիւնը, այլապէս ազդու միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, ի հարկին խորհրդակցելով Մ. Նահանգներուն հետ ։.

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ օգնութեան կոմիտէին կազմութեան առթիւ, համակրանքի խօսքեր արտասանեցին արտաքին նախարարը, Փարիզի կարտինալը եւ ուրիշ ականաւոր անձեր։ Կոմիտէն աւելի սերտ կապեր պիտի հաստատէ զանազան վարչութեանց հետ, տարագիրներու կացութիւնը բարւոքելու համար ։

ՀԱՑԹԱՑԻ ծխախոտի գործարանը, որ արաբական սեփականութիւն էր, մոխիր դարձաւ յունուար 14ին։ Վնասը կը հաշուեն 200,000 տապար ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 յունուար շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Հայ Ակումբին մէջ ։ Ներկայ կ՚ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։ Կարեւոր օրակարգ։

Գառոն

ՔԱՆ - ԼԱԳՈՐՔԱՑԻ նորակազմ «Ճառաջ» խումբին ժողովը՝ ամէն ամսուան առաջին Երկուշաբթին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղին ։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 18 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ պոսիւէ, Փարիզ։ Կը խօսի Պ. ՎՐԱՑԵԱՆ. Նիւթ՝ «Հայաստանի Հանրապետութեան սահմաններու ընդարձակումը եւ պետական կազմակերպութիւնը»։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 19 Յունուար Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ ֆրանսերէն՝ Պ. ՊՕԼ ՏԻՒ ՎԷՕՒ, Նիւթ ունենալով՝ իր գիրքը՝ «La Passion de la Cilicie» երեկոյթի Նախագահ՝ Պ. Լ. Կ. Կէրաան։

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան ։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 19 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ՚Էգլիզ, Մարսէյլ։ Կը խօսի Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԵԱՆ՝ Համաստեղի մասին։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պուլօնեայի «Արամ» Ենթակոմիտէի կողմէ

20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ, (Ավընիւ Արժանթէօյ, թիւ 149 պիս։

Կը խօսի՝ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Դէպի ո՞ւր կ՚երթան քաղաքական դէպքերը։

ՍՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

ԵՒ **ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ** ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն կէս գիշեր

իրենց կեդրոնը, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։

Ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ։ Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրանք։

Ներկայացում եւ պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ

Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր

8 Ռիւ Ժան Կուժօն, Մէթրօ Շանզ Էլիզէ - Քլէմանսօ

Կը ներկայացուի ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ (որ կը կատարէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին Տիկիններ՝

ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱԶԱՐ եւ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆ, Պ. Պ. ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ։

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։ Ժամը ճիշդ 7ին կը սկսին հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդ մէջ տեղի կ՚ունենան երգ, արտասանութիւն եւն.։ Ընտիր նուագախումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍՔԻԻ։

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9). Ս. Հալվաճեան, 4, Rue d'Alexandrie, Peris (2). հանդէսին օրը կէշէն ։

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆր.։ Փոքրիկներու 3 ֆրանք։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ց. Հ. ԿԱՊՈՅՏ խաչի Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 18 յունուար, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Միասին յերել անդամատոմսերը ։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Փալիզի Մասնաճիւղը կը խնդրէ բոլոր հայրենակցական, լրատարադական եւ մշակութային միութիւններէն որոնք հրաւիրագիր չեն ստացած, իրենց ներկայացուցիչները ղրկել 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ, խորհրդակցական ժողովի մը, այսօր, Երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին (Շահմուրատեանի համար)։

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները (1 Նոյ.—10 Յունուար 1939)։

Տիկին Ն. Գարամաճեան 3000 Ֆր., Տիկին Արմէն Թափալեան 600 Ֆր. (ժառանգու), Տիկին Սպարթալի 600 Ֆր., Տիկին Վ. Ճինօրի եւ Յ. Գարագաշեան 500ական Ֆր., Տիկին Սօ. Սիսլեան եւ Պ. Զաքարեան 100ական Ֆր., Տիկին Ա. Թէրզեան 50 Ֆր., Օր. Ն. Տէր Միքայէլեան 30Ֆր., Տիկին Սօ. Յարութիւնեան 2 քիլօ թուղ, 10 քիլօ բրինձ, բարեկէր ամն 3 քիլօ հըրուշակ, Պ. Ն. Տիրացուեան 2 քիլօ ձէյ, 7ուկէս քիլօ անուշ, Պ. Համբըրեան շաքարեղէն ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ կը հաղորդէ իր բարեկամներուն եւ իր հետ գործ ունեցողներուն որ իր նոր հասցէն հետեւեալն է.

Béchiktachlian, 52, Rue Strasbourg, Vincennes (Seine):

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameame — PARIS (13)

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Կ՚ուզուին շատ մաքուր կար գիտցող քոնֆէքսիոնէօզներ, corsage, short, եւ toile costumeներու համար։

Դիմել 24, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Arrêt Grange Ory.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԲՐԹԻԼԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 18 Janvier 1939

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3941
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ...

»»» · «««

«Ա՜խ, Միջերկրական...»: Այս հառաչանքն է որ կը լսուի ամէն կողմ, երբեմն մեղմ, երբեմն փոթորկաձայն, դառնալով տեսակ մը ազդանշան :

— «Մեր ծովը», կ'աղաղակէ Իտալիա:

— Կենսական հանգոյցը իմ կայսրութեան հաղորդակցութեանց, կը մրմռայ Մեծն Բրիտանիա :

— Մի մոռնաք որ ես ալ կայսրութիւն մը ունիմ այդ ափերուն վրայ եւ աւելի հեռուները, կը յիշեցնէ Ֆրանսա :

— Թէեւ հեռու եմ ծովէն, բայց չեմ կրնար անտարբեր մնալ անոր կացութեան մասին, կ'ազդարարէ Գերմանիան:

Եւ Միջերկրականը, միշտ խորհրդաւոր ու պչրուն, ինչպէս իր կապոյտը, կամ չառաչուն՝ ինչպէս իր ալիքները, փոթորկի պահուն, կը շարունակէ մնալ ահաւոր փորձութիւն մը բոլորին համար :

Շատեր կը զարմանան թէ ինչպէ՛ս այսքան երկար տեւեց Սպանիոյ եղբայրասպան պատերազմը, լրջօրէն զբաղեցնելով համբաւոր թէ հեռաւոր պետութիւններ: Մինչեւ անգամ սպառնալով նոր փոթորիկ մը պայթեցնել, այս անգամ բուն աշխարհակալներուն միջեւ :

Մէկ բառ է պատասխանը,— Միջերկրակա՛ն:

Սպանիացիները իրար կը մորթեն, որպէսզի կարելի ըլլայ պահպանել կամ փոփոխել Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը: Ու մինչ արիւնը գետերով կը հոսի եւ մարդիկ չեն գիտեր թէ ո՛ր կողմը պիտի յաղթէ, Ֆաշական Իտալիան կ'ազդարարէ.— Զամբուրներս եւ զէնքերս կը մնան, մինչեւ Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակը: Այնուհետեւ կը խօսինք հաւասարակշռութեան, մեր պահանջներու, Ֆրանսայի տեսակէտներու մասին:

Ուրեմն, նախ Պարսելոնա,— արեւմտեան Միջերկրական, յետոյ անցնելու համար դէպի հարաւ եւ արեւելք:

Հռոմ-Պերլին առանցքը սկիզբէն ի վեր վճռական դերք բռնած ըլլալով սպանիական պատերազմին մէջ, կը շարունակէ անտեսել զանազան յանձնաժողովներու որոշումները, եւ օր առաջ ապահովել յաղթանակը :

Մինչ այս մինչ այն, երկու երկիրներուն մամուլը կը պատրաստէ միտքերը, գալիքին համար :

Այս տեսակէտէն խորապէս ուշագրաւ է գերմանական հեղինակաւոր թերթի մը, «Ալկէմայնէ Ցայթունկ»ի յօդուածը, որուն ամփոփումը կ'երեւայ քիչ անդին :

Ինչպէս կը բացատրէ «Թանին»ի երբեմնի խմբագրապետ, Հիւսէյին Ճահիտ, «Իտալացիներուն պահանջածը եւ Գերմանացիներուն պաշտպանածը Միջերկրականի բաժանումն է»:

— «Գերման թերթին հրատարակութիւններէն կը հասկնանք որ, Իտալիա Արեւելքի մէջ ալ բաժին կ'ուզէ եւ իր այս պահանջը գերման մամուլին, այսինքն գերման կառավարութեան մօտ լաւ ընդունելութիւն կը գտնէ ու կը հաստատուի անոր կողմէ :

Գերման թերթը բանէ յետոյ թէ Իտալիա չպիտի գոհանայ վերջերս քնքած 1935ի համաձայնութեամբ, որովհետեւ անոր մէջ խոստացուած առաւելութիւնները խիստ անկարեւոր են բաղդատմամբ 1915ին եղած խոստումներուն, յանկարծ նիւթը Սուրիոյ հովանաւորութեան հարցին փոխադրելով, կը բողոքէ թէ «հիմնովին չէ լուծուած Սուրիոյ նման Մերձաւոր Արեւելքի հովանաւորութեան հարցը »:

Եւ հաւատալո՛վ թէ Ֆրանսա կրնայ օր մը ձգել Սուրիոյ հոգատարութիւնը, տեղ բանալու համար Իտալիոյ, Թուրք հրապարակագիրը այժմէն Թուրքիան խնամակալ կամ զինակից կը կարգէ: Ու կը սպառնայ, ի լուր աշխարհի.

— «Եթէ ընդունինք իսկ թէ Ֆրանսացիները ո եւ է վնաս պիտի չունենան Սուրիան ուրիշներու տալով, նման արարք մը գործելու դոյզն իրաւունք մը իսկ չեն կրնար ունենալ: Հետեւաբար, Իտալիոյ Սուրիա գալը՝ միայն պատերազմական արշաւանքով մը յաղթութիւն մը ձեռք բերուած պարագային կրնայ ըլլալ:

Տարակոյս չունինք թէ, Սուրիացիները ի՛նչ կերպով պիտի դիմագրաւեն նման արշաւանք մը, բայց ստիպուած ենք յայտնել թէ՝ Սուրիոյ վրայ ո եւ է օտար պետութեան աշխարհակալի հանգամանքով տեղաւորուելու ձեռնարկը, մեր, Թուրքերու կողմէ ալ վճռական բողոքով եւ արգելքով մը կը դիմաւորուի »:

Անշուշտ պատահական չէ Թուրքերու այս իրարանցումը, լրագրական յօդուածի մը առթիւ :

Անոնք շատ լաւ կը զգան թէ՝ ինչ որ Միջերկրականի հաւասարակշռութիւն կամ ազդեցութեան պայքար կը կոչեն, իվերջոյ կրնայ հասնիլ մինչեւ Թրքական ափերը: Մանաւանդ որ, իտալական թէ գերմանական թերթերը այլեւս բացէ ի բաց կը խօսին 1915ի դաշնագրի, ուրիշ խօսքով՝ Իտալիոյ դէմ կատարուած անիրաւութեանց մասին:

Այսպէս կամ այնպէս, հանգոյցներ կան որ չեն քակուած տակաւին:

Այդ հանգոյցներէն մէկը, արեւմտեան — սպանիականը —, հետզհետէ կը մօտենայ իր վախճանին: Ոչ թէ բուն Սպանիացիներու ազատ կամքով, այլ համաձայն միջազգային աշխարհակալութեան շահերուն :

Երկրորդ հանգոյց մը — հարաւային — ափրիկեանը, սերտօրէն կապուած այն մասին հետ որ կը կոչուի արեւելեան եւ որ շատ աւելի բարդ հանգամանք մը կը ներկայացնէ, քան կ'ենթադրուի :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ

— oo —

Զօր. Ֆրանքօ դէպի Պարսելոնա

— oo —

Արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ ճառ մը խօսելով Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին առջեւ, յայտարարեց թէ Միջերկրականի խաղաղեցման համար անհրաժեշտ է որ ետ կանչուին Զօր. Ֆրանքոյի բանակին մէջ ծառայող օտար կամաւորները: Նախարարը բացատրեց նաեւ թէ Սպանիա էական տարր մըն է Միջերկրականի գոյավիճակին պահպանման համար, հետեւաբար պէտք է ազատ մնայ օտար միջամտութենէ :

Ֆրանսայի նախարարին այս յայտարարութիւնները անուղղակի պատասխան մը կը համարուին Պ. Մուսոլինիի, որ յայտնած էր Անգլիոյ վարչապետին թէ իտալացի կամաւորներու մնացեալ մասը ետ պիտի կանչուի միայն այն ատեն երբ զօր. Ֆրանքօ յաղթէ եւ թէ այդ յաղթանակէն վերջը միայն Իտալիա կրնայ քննել Միջերկրականի վերաբերեալ խնդիրները՝ Ֆրանսայի հետ:

Ա. Դ. Խորհուրդը ուրիշ քանի մը ճառեր լսելէ վերջ, շնորհաւորեց Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը, որ ճամբած էր օտար կամաւորները: Պարսելոնայի կառավարութեան ներկայացուցիչը յայտարարած էր,— «Հարիւրին հարիւր սպանիական, զուտ սպանիական բանակ մըն է որ այժմ կը կռուի իր երկրին անկախութեան համար»:

1938 Սեպտեմբեր 1ին, հանրապետական բանակին մէջ օտար կամաւորներու թիւը կը հաշուէին 25,099, որոնց կէսը Քաթալոնիա կը գտնուէր այդ միջոցին :

*** Անգլիոյ վարչապետը յունուար 31ին մանրամասն յայտարարութիւններ պիտի ընէ Երեսփ. Ժողովին մէջ, Հռոմի այցելութեան մասին: Այս առթիւ ընդդիմադիրները բացական պիտի նեղեն վարչապետը, որ միշտ կը յիշեցնէ թէ Մուսոլինի պատուոյ խօսք տուած է իրեն, Սպանիոյ մասին, հաւաստելով թէ ոչ եւ է հողային ցանկութիւն չունի այդ երկրին վրայ:

*** Սպանիոյ ազգայնական բանակը առջի օր գրաւեց Ձէրվէրա քաղաքը, որ 65 մղոն հեռու է Պարսելոնայէն, դէպի արեւմուտք: Ցառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի դէպի Պարսելոնա, ուր կը գտնուի հանրապետական բանակատեղին: Ռազմաճակատը նեղցած է այժմ, դիւրացնելով յառաջխաղացութիւնը:

Ազգայնական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ 5000 գերի եւ ահագին քանակութեամբ ռազմանիւթ ձեռք անցուցած են: Զօր. Ֆրանքօ անձամբ կը վարէ գործողութիւնները: Այս առթիւ գերագոյն կոչ մը ուղղեց Պարսելոնայի, որպէսզի անձնատուր ըլլայ:

Հանրապետական բանակն ալ չի ծածկեր կացութեան ծանրութիւնը, Թարրակոնայի անկումէն վերջ: Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ 800 իտալական եւ գերմանական օդանաւեր կը գործածէ Քաթալոնիոյ ճակատին վրայ, ուր հանրապետական բանակը հազիւ քանի մը տասնեակ օդանաւ ունի:

Մինչ ազգայնականները Պարսելոնայի վրայ կը քալեն երեք թեւերով, հանրապետական բանակն ալ յարձակողականի ձեռնարկեց Կրընատայի մէջ, ճեղքելով ճակատը:

Ֆրանսա կը փութացնէ օդանաւերու արտադրութիւնը

— oo —

ԱՄԷՆ ԱՄԻՍ 200 ՕԴԱՆԱՒ

— oo —

Օդանաւային նախարար Պ. Լա Շամպրը յայտարարեց, թէ Ֆրանսական օդանաւային ճարտարարուեստը հիմնովին վերակազմուած է 1938ին եւ այս գարնան ի վիճակի պիտի ըլլայ արտադրելու ամսական 200 օդանաւ :

Նախարարը ըսաւ նաեւ որ արտադրութեան արագացումը ոչ մէկ կերպով վնասած չէ արտադրուած օդանաւերու որակին. ընդհակառակն՝ հարիւրին հարիւր որակը բարւոքած է, այնպէս որ Մարտէն ի վեր շինուած բոլոր ռմբաձիգ օդանաւերը ունին ժամական 250 մղոն արագութիւն, իսկ ռազմական սաւառնակները՝ 350 մղոն:

Ֆրանսայի մէջ կան վեց պետականացած օդանաւային գործարաններ, որոնցմէ այժմ միայն երեքը զինուորական սաւառնակ կ'արտադրեն: Փետրուարէն սկսեալ միւս երեքն ալ պիտի սկսին ռազմական օդանաւ շինել :

Ֆրանսա 1937 սեպտեմբեր - դեկտեմբերին կ'արտադրէր ամսական 33 օդանաւ:

1938 Յունուար — սեպտեմբերին՝ ամսական 41 :

1938 սեպտեմբեր - նոյեմբերին՝ ամսական 53 :

1938 դեկտեմբերին՝ ամսական 70:

1939 Յունուարին՝ ամսական 80: Իսկ շուտով՝ արտադրական այս կարողութիւնը պիտի հասնի ամսական 200ի:

Նախարարը աւելցուց թէ արտադրութեան ընդարձակման ծրագիրը հիմնուած է «ծրագիր 5րդ»ի վրայ, որ կը տրամադրէ շինել առաջին կարգի 2500 ռազմական օդանաւ եւ պահեստի օդանաւեր՝ 3 տարուան մէջ: Այս ժամանակամիջոցը այժմ իջեցուած է երկու տարուան :

Նախարարը ըսաւ նաեւ, որ 1938ի ընթացքին շինուեցան օդանաւային 1000 վարժարաններ, մինչ 1937ին շինուած էին 380 :

Նոյն համեմատութեամբ աւելցած են նորավարժ օդաչուները, աշակերտները, սաւառնորդ - մեքենագէտները եւն. :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԷԿ ՆՈՐԻՇ, ԱՅՍՕՐ ՓՈՐԻՇ

— • —

Հայ արհեստաւոր մը խանութը փակելու հրաման ստացած ըլլալով, կը դիմէ իր արհեստակցական միութեան, ելք մը գտնելու համար:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, երկու դառն խօսք ալ ինք ըսած կ'ըլլայ:

— Դուք օտարականներդ, կը քրթմնջէ Միութեան նախագահը:

— Ես օտարական չեմ, ես ալ Ֆրանսացի եմ:

— Վրա՛ս գրէ այդ ստացական իրաւունքները (Նաթիւրալիզասիոն):

— Դուք ալ այդպէս հպարտ եղած էք:

— Մենք ուրիշ, դուք ուրիշ, մենք միեւնոյն ցեղէն ենք, լատին, իսկ դուք՝ Ասիացի... մե՜ք...

✕

Թուղդ հակահրէական թերթ մը, «Լա Ֆրանս Անշէնէ» (Շղթայակապ Ֆրանսան), իր 1938 դեկտեմբեր 31ի թիւին մէջ կ'առաջէ՜ր, «Գրական Մրցանակներու» բաշխումին առթիւ.

— «Ամէն բան Հրեաներուն համար, — մէրէք Թորոսեանի՝ Կոնքուրի մրցանակը, Հրեայ Նիզանի՝ միջդաշնակցային մրցանակը»:

Այս՝ խորագիրն է: Կրնաք իմանալ թէ ինչ պիտի ըլլայ բովանդակութիւնը.

— «Կոնքուրի մրցանակը տրուեցաւ Անրի Թրուայայի, բուն անունով՝ Տրօսեան (Թորոսեան) կամ Թարասով, ծնած՝ ոչ մէկ տեղ»:

Եւ այսպէս արհամարհանք ու նախատինք մինչեւ վերջին տողը, սկսելով հօրմէն :

✕

Պուլկարական թերթերը կը գրեն թէ բազմաթիւ հայ երիտասարդներ դիմում կատարած են հպատակութեան համար, զինուորութեան շրջանը լրացնելէ վերջ, բայց զինուորական իշխանութիւնը մերժեր է :

— Կարելի՞ բան է, ի՞նչ կը մնայ զինուորութենէն անդին:

— Կ'առարկեն թէ թէկնածուները տեղացի պէտք է ըլլան, Պուլկարիա ծնած, եւ ոչ թէ եկոր :

Այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, հարիւրաւոր երիտասարդներ իրենց զինուորութիւնը լրացուցած ըլլալով հանդերձ, կարգի կը սպասեն, հպատակութիւն ստանալու համար :

Անդին, աւելի անհամբերներ կը հարցնեն, համբուրելի միամտութեամբ.

— Ինչո՞ւ անմիջապէս հպատակ չեն ճանչնար զօրանոց հրաւիրած ատեն, կամ գոնէ երեք ամիս վերջը:

Եւ դեռ ուրիշներ ալ.

— Ինչո՞ւ մտնաւոր իրաւունքներ չեն տար զինուորներու ընտանիքներուն :

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ :

Անշուշտ անոր համար որ երէկ աչքի լոյս էինք : Այնքան անուշ: Նո՜ւշ :

Իսկ այսօր դարձեր ենք փուշ :

Հասկցողին շատ բարեւ:

ՎԱՀԷ

ՍՈՒՐԻԱ՞Ն ԻՏԱԼԻՈ՞Յ ՊԻՏԻ ԱՆՑՆԻ

— oo —

Թուրքերը խռով անցած են եւ կը սպառնան...

— oo —

Գերմանական կարեւոր թերթ մը, «Ալկէմայնէ Ցայթունկ», յօդուածի մը մէջ պաշտպանելով Իտալիոյ պահանջները, կը թելադրէր որ Ֆրանսա քաշուի Մօտաւոր Արեւելքէն եւ Իտալիոյ ձգէ զայն:

Այս թելադրութիւնը խորապէս յուզած է թուրք մամուլը, որ այժմէն սպառնալիքներ կ'ուղղէ: Այսպէս, Հիւսէյին Ճահիտ Եալչըն, երբեմնի իթթիհատականը, կը գրէ իր թերթին մէջ, «Եէնի Սապահ»:

— «Ինչպէս կը տեսնուի, Իտալացիներու պահանջածն ու Գերմանացիներու պաշտպանածը Միջերկրականի բաժանումն է: Չենք գիտեր թէ այս առաջարկը որ աստիճան կը յարմարի ֆրանսական եւ անգլիական շահերուն եւ այս պետութիւնները որքան ընդառաջ կրնան երթալ նման առաջարկութեան մը : Միայն թէ, այժմէն այսքանը ըսել ստիպուած ենք որ, արեւելեան Միջերկրականը Ափրիկէի ամայի մէկ անապատը չէ :

Միջերկրականի արեւելեան ափունքին վրայ իրենց անկախութեանը վերջին ծայր կապուած ազգ. կառավարութիւններ կան եւ այս կառավարութիւնները ամէն զոհողութեան պատրաստ են, օտար ազդեցութեան եւ տիրապետութեան տակ չմտնելու համար:

Ներկայ վիճակով, արեւելեան Միջերկրականէն Ֆրանսայի քաշուիլը՝ Սուրիան Իտալիոյ ազդեցութեանը տակ դնել եւ Սուրիոյ մէջ Ֆրանսայի տեղը Իտալացիներուն անցնիլը կը նշանակէ: Անոնք որ առատաձեռնօրէն Սուրիան Իտալիոյ կը նուիրեն եւ Սուրիոյ մէջ տեղաւորուելու բաղձանքը կը սնուցանեն, «գետակը չտեսած գուլպաները հանող» մարդոց կը նմանին:

Որովհետեւ չէինք գիտեր որ Սուրիան երեւակայական հողամաս մը, կամ իր վրայ հանդարտօրէն տեղաւորուելու համար պատրաստուած արդիական թիկնաթոռ մըն է:

Թուրք հայրենիքին ապահովութիւնը երբեք չի կրնար թոյլատրել որ արեւմտեան զօրաւոր պետութիւն մը հիմնովին տեղաւորուի Սուրիոյ մէջ : Եւրոպական մեծ պետութիւնները իրենց մտքին մէջ լաւ մը պէտք է տեղաւորեն թէ, այլեւս վերջ գտած են գրաւումի պատերազմներն ու ծաւալապաշտութիւնը: Այլեւս Արեւելքի մէջ չէ մնացած ազգ մը որ օտար գրաւումին դէմ վիզ ծռէ, անոր լուծին տակ մտնէ: Սուրիոյ օտար գրաւումի մը ենթարկուիլը՝ Արեւելքին հրդեհումը կը նշանակէ: Տարակոյս չկայ որ այս հրդեհը անմիջապէս կը տարածուի ամբողջ աշխարհի վրայ :

Այս պատճառաւ, այն կապուած երկիրները, որոնք դեռ չեն հրաժարած աշխարհակալութեան երազներէ, ինչպէս նաեւ իրենց ընկերացող բարեկամները այժմէն բացայայտօրէն պէտք է գիտնան այս ճշմարտութիւնը: Ինչպէս կը խորհինք թէ առիկա անօգուտ չի կրնար ըլլալ համաշխարհային խաղաղութեան հաշւոյն :

Եթէ Սուրիոյ մէջ Ֆրանսացիները կը գտնուին, հոն լոկ իբր Ազգաժողովի հոգատարը դերք գրաւած են եւ Սուրիոյ անկախութիւնը ճանչնալով անկէ քաշուելու յանձնառութիւնը ունին: Եթէ ընդունինք իսկ թէ Ֆրանսացիները ո եւ է վնաս պիտի չունենան Սուրիան ուրիշներու տալով, նման արարք մը գործելու դոյզն ի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԿՏԱԿԸ ՀԱՅԵԼԻ ԵՐԿՐԻՆ

(ՁԱՆԳԱՅԱ ՀԱՄԻՏԵԱՆ ՀԱՐԷՄ)

Նոյեմբեր 28ին, Անգարայի հաշտարար դատարանին առջեւ բացուեցաւ Աթաթիւրքի կտակագիրը:

Թէեւ զրոյց կը շրջի թէ մեռնող նախագահը ունի նաեւ քաղաքական կտակ մը, բայց չեմ կարծեր որ ճիշդ ըլլայ. Արդարեւ, ինչո՞ւ քաղաքական-պետական պատգամներ արձակէր, երբ շատ լաւ գիտէր թէ չպիտի գործադրուէին: Մէջտեղն է Մազարիքի օրինակը: Հայրենիքի իրական փրկիչ մը եղաւ, անձնուէր ու անշահախնդիր: Եւ սակայն, ինչպէս կը հաղորդէ վարիզեան թերթ մը, Փրակայի կառավարութիւնը որոշած է վերցնել տալ անոր բոլոր նկարներն ու արձանները:

Եփուն մարդ, Աթաթիւրք գիտէր թէ աւելին պիտի ընեն իրեն: Որովհետեւ ինքը շատ աւելի գէշ նախագահ մը եղաւ իբրեւ մարդ, իբրեւ բարոյական ներկայացուցիչ: Թուրք ժողովուրդն ալ աւելի ապերախտ է ու կոպիտ: Նշանաւոր առած է.— թուրքին հացը ծունկին վրայ կը գտնուի:

Այսինքն փոքր շարժում մը՝ եւ արդէն ոտքին տակ կ'իյնայ հացը, կը լոխկրտուի բարիքը: Այնպէս որ, երբեք հաւանական չէ քաղաքական կտակի մը գոյութիւնը: Ինչո՞ւ ընէ այնպիսի բաներ որ չպիտի գործադրուին:

Նոյն դիտողութիւնը յաջորդութեան մասին. Մարդ արարածը ընդհանրապէս չուզեր հաշտուիլ մահուան գաղափարին հետ, իսկ մանաւանդ երբ արեւելցի է: Իսկ Մուսթաֆա Քէմալ Ինքզինքը կը նկատէր արդէն զինմարդ մը, որ ընդունակ է յաղթելու ոչ միայն օտար բանակներու, այլեւ մահուան:

Հոկտեմբերի նոպայէն յետոյ, երբ կրցաւ բանալ աչքը եւ խօսիլ, Թուրք թերթերը պարծանքով յիշեցին թէ կեանքին ամենամեծ ճակատամարտը շահեցաւ, յաղթելով ահաւոր հիւանդութեան:

Վերջին նոպայէն առաջ, Նոյեմբերի սկիզբը, հետեւեալ յատկանշական դէպքը տեղի կ'ունենայ.— Աթաթիւրք երազին մէջ կը տեսնէ թէ մեռած է եւ յաջորդ օրը ասիկա կը պատմէ իր թիկնապահներէն երեսփոխան Սալիհ Պօզօքի: Եւ երբ մանկլաւիկ երեսփոխանը պնդել կուզայ թէ կարեւորութիւն տալու չէ եւ թէ ինքն ալ յաճախ ինքզինք կախուած տեսած է երազին մէջ, մեծաւորը «գոհ կը մնայ պատասխանէն եւ կը ժպտի, հակառակ ահաւոր ցաւին: Եւ ասիկա վերջին ժպիտն եղաւ»:

Ուրեմն, հոգեվարքի ցաւերուն մէջ իսկ, Թուրք պետը կը հաւատար թէ եղածը վաղանցուկ բան մըն է, հետեւաբար ի՞նչպէս կրնար մտածել իր յաջորդութեան, այսինքն իր մահուան մասին:

×

Աթաթիւրքի կտակը ամբողջակա՞ն է: Պնդողներ կան թէ «ո՛չ». բայց թողունք զրոյցները եւ հիմնուինք միայն պաշտօնական անվիճելի տուեալներու վրայ:

Իր ներկայ ձեւին մէջ անգամ, այդ կտակը շատ յատկանշական է եւ կը ցուցնէ «արդիական» Թուրքիոյ իրական պատկերը, ընենք՝ նեխութիւնը: Նեխութիւն՝ բարոյապէս, նեխութիւն՝ նիւթապէս:

Ամիսներ առաջ, այս սիւնակին մէջ պարզած էի Աթաթիւրքի վարած շըռայլ կեանքը, բայց զգուշացած էի մանրամասնութիւններ տալէ, թուելէ կիներու լեգէոնը զոր կը պահէր այնքան ծախքով ու գայթակղալից պարագաներու տակ: Կտակագիրը կուգայ պաշտօնապէս նուիրագործելու գայթակղութիւնը, պարարտ կենսաթոշակներ յատկացնելով անձերու, որոնք պետական դէմքեր, որոնք հայրենիքին ծառայութիւն մատուցած անձեր չեն, այլ իբրեւ միակ առաւելութիւն ունին իրենց իգութիւնն ու գեղը...

Ահա խարտեաշ աղջիկը որ կը կոչուի Սապիհա Կէօքչէն եւ ցկեանս կը ստանայ 600 ոսկի ամսականը ինչպէս նաեւ գեղեցիկ տուն մը: Ի՞նչ ըրած է, այս բացառիկ շնորհին արժանանալու համար: Տէրսիմի ըմբոստութի՞ւնը զսպած է սաւառնակով, ինչպէս վերջերս կը գրէր Փրանսացի տեղակալ մը: Միայն կարելի է ծիծաղիլ: Քիչ մըն ալ արգահատիլ, որ Փրանսացի մը թոյլ կուտայ իրեն այդ զաւեշտը ներկայացնել իբրեւ իրականութիւն: Սապիհա բռնածը հասարակ աղջիկ մըն է եւ ամբողջ ըրածը՝ կնոջական պարզ շպար մը:

Միակ արժանիքը այն է որ, Աթաթիւրքին տուած է իր կուսութիւնը, իր հարիւրաւոր սեռակիցներու կարգին: Եւ որովհետեւ «արքան» ուզեց զբօսնուլ, փորձեց տեսակ մը Ժան տ'Արք դարձնել երէկուան կոյսը: Ըսէք՝ խնդալ Թուրք ժողովուրդի քըթին, ստիպել թերթերը որ երկինքները բարձրացնեն իր վաղանցուկ հաճոյքի առարկան...

Եւ ասիկա մէկ պատմութիւն չէ, այլ հարիւրաւորներով: Ետեւ՞ է աչքը.— ըրածն իսկ պէտք է վայելէ, գիտցածի կինը ով ալ ըլլայ: Ոչ մէկ նկատում, ոչ մէկ սրբութիւն: Օրինակ, եթէ Մուհիտտին կրցաւ ամբողջ 12 տարի մնալ Պոլսոյ կուսակալ եւ քաղաքապետ, մինչ այդքան շրջանի մը առնուազն 4—5 կուսակալներ կը փոխուէին, ասիկա կը պարտէր միայն իր կնոջ եւ աղջկան շնորհներուն զոր տարիներով վայելեց Աթաթիւրք...

Սապիհան տարբերութիւն մը ունի. մինչ իր զոհակիցները միայն նիւթական վարձատրութիւններ ստացան կամ անոր կնութեան տրուեցան Աթաթիւրքին կնքահայրութեամբ, ինքը դարձաւ պաշտօնական սիրուհի՝ «հոգեզաւակ» անունին տակ եւ ժողովուրդին պարտադրուեցաւ իբրեւ ազգային հերոս... Ատոր համար ալ, նախագահը Կէօքչէն (սաւառնորդ) մականունը տուաւ անոր: Բինք, չէ՞, արքան զբօսնու...

×

Դարձեալ մնալու համար անվիճելի իրողութիւններու սահմանին մէջ, մասնաւոր «աղջիկներ» չյիշենք, այլ միայն յիշենք կտակագրին արձանագրած անուններէն երկուքը— Ռուքիէ եւ Նեպիլէ, որոնք 100ական ոսկի կենսաթոշակ պիտի ստանան, ինչպէս կը ստանային մինչեւ հիմա: «Հիմակուան պէս» (կտակագիր, յօդուած 2րդ):

Արդ, Թուրք ժողովուրդը չպիտի՞ հարցնէ թէ որոնք են սա անծանօթ աղջիկները որ տարիներէ ի վեր 100ական ոսկի ամսական կը ստանային եւ պիտի ստանան ցմահ: Ցանուն ո՞ր ծառայութեան, ո՞ր արժանիքին...

Թերեւս պատասխանուի թէ այդ հանըմները «հոգեզաւակ» ընտրուած են մանուկ տարիքով եւ հետեւաբար եղածը ոչինչ ունի գայթակղեցուցիչ: Օրինակ՝ կտակագրին մէջ կայ նաեւ Իւլքէն անուն աղջիկ մը, որ 200 ոսկի կենսաթոշակ կը ստանայ, բայց 8 տարեկան անմեղ մըն է:

Ընդունինք: Բայց ի՞նչպէս բացատրել Աֆէթի պարագան, երբ այս հանըմը աղջիկ չէ, այլ կին, տէր զաւակներու: Ինչո՞ւ տարիներ շարունակ իր էութենէն պատուեց զայն: Ինչո՞ւ անկողնին քովէն չհեռացուց մինչեւ մահուան ժամը: Եւ վերջապէս, յանուն ինչի՞ 800 ոսկի ամսական կը յատկացնէ անոր:

Ամուսնացած կին մը ի հարկէ «հոգեզաւակ» չեն ըներ, «մանուկ» տարով չեն հովանաւորեր, փառք ու պատիւի մէջ չեն լողացներ. ուրե՞մն: Ֆրանսական առածը.— շէրշէ լա ֆամ (կնոջական խնդիր...):

Հոս ալ՝ նայէ «արքայական զբօսանք»ը, կենակցած կինը ուզէ փետուրով զարդարելու եւ հանրութեան պարտադրելու ունակութիւնը: 16ամեայ Սապիհան կը դարձնէ օդաչու եւ ամբողջ պետութիւնը կը ստիպէ խոնարհիլ անոր առջեւ: Աֆէթ հանըմը կը դարձնէ «փրոֆէսէօր», փոխնախագահ կը կարգէ Պատմութեան միութեան եւ կը հարկադրէ թերթերը որ ամէն օր պանծացնեն անոր գիտական հանճարը: Միւս կողմէ, կը ղրկէ Ժընեւ եւ այլ կեդրոններ, ու դասախօսութիւններ տարքել կուտայ, ի հարկէ ստիպելով մամուլը լայնօրէն տեղ տալու խօսածին կամ չխօսածին:

Եւ այս ցուցադրութիւնը այնքա՜ն շատ եւ այնքան պոռոտ կերպով, որ ժողովուրդը սկսաւ լեզու ելլել եւ հեգնել հրապարակաւ: Հարիւրաւորներու մէջէն յիշեմ միայն հատ մը, իբրեւ նմոյշ:

Ձորս տարի առաջ, հայկական վարժարանի մը մէջ: Պատմութեան Թուրք ուսուցիչը, դասագրքի «հեղինակներէն» Աֆէթի մասին խօսած ատեն, չի կրնար զսպել ինքզինքը եւ կ'ըսէ.

— Եթէ փէշ (շրջազգեստ) ունենայի, ես ալ Աֆէթի նման փրոֆէսէօր կ'ըլլայի...

Ալ կրնաք երեւակայել թէ ինչե՞ր կ'ըսեն հիմա, երբ կը կարդան կտակագիրը, երբ կը տեսնեն թէ՝ միայն եւ միայն փէշին զօրութեամբը, Աֆէթ հանըմ ոչ միայն վայելեց կեանքը, կերաւ, խմեց, աշխարհ պտըտեցաւ, ոչ միայն եղաւ փրոֆէսէօր եւ տեղին թոշակ ստացաւ, այլեւ ցմահ պիտի գրպանէ 800 ոսկի ամսական, գումար մը զոր նախարարներն անգամ չեն ստանար: Իսկ երեսփոխանին խօսքը չըլլար, քանի որ ամսականը միայն 300 ոսկի է, ոչ իսկ կէսը կնոջականին...

Երբ այսքանը կը յայտնուի հրապարակաւ, ալ կրնաք հաշուել թիւը անյայտներուն, այն մանկամարդ աղջիկներուն եւ կիներուն որ կարգով եկան զոհաբերուելու, մեծ մասով մէկ անգամ: Եւ հարիւրին 90 համեմատութեամբ կը պատկանին բարձր դասուն — նախարար, երեսփոխան, պաշտօնատար, եւն.: Կը բաւէր որ ցանկար: Թիկնապահը կ'երթայ եւ կը պատգամէ.— փաշան հեզ կ'ուզէ... Ամուսի՞նն մնացած է ընդդիմանալ: Վրայ կուտայ ոչ միայն պաշտօնը, այլեւ կեանքը: Մնաց որ, Թուրքը ընդհանրապէս բարոյական շունչ եւ յաճախ սիրայօժար կը զոհէ կինը՝ յաջողելու ու դիրք գրաւելու համար:

Կը պատմեն թէ Մ. Քէմալ խնայած է միայն Իսմէթ Ինէօնիւի եւ մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաքի կիներուն: Անշուշտ ճիշդ՝ վախցած է դպչելու այդ պատասխանատու զօրավարներու կիներուն:

Իսկ միւս նախարարական կամ երեսփոխանական հանըմները — ի հարկէ գեղանիները — զերծ չեն մնացած վաւաշոտ նախագահի ճանկէն: Երբեմն ալ փառք սեպած են...

Այսպէս կը բացատրուին բազմաթիւ տարօրինակութիւններ, ինչպէս հասարակ գրագրի մը յանկարծական բարձրացումը՝ երեսփոխանութեան կամ նախարարութեան: Կը բաւէ որ Մեծաւորին «աչքը քաղցրանայ»...

Իսկ վայ անոր որ կը դիմադրէր ու եւ է ձեւով:

Անցեալ տարի, Պոլիս գտնուած միջոցին, Աթաթիւրք պալատ կը հրաւիրէ Սաֆիէ անուն աղջիկ մը, յայտնի երգչուհի բայց ազնիւ, կատարեալ արառ: Երբ աղջիկը կը սկսի երգել, դիկտատորը չախորժիր դէմքէն եւ կը հրամայէ կոնակը իրեն դարձնել եւ այնպէս երգել...

Հրամանը կը գործադրուի ի հարկէ, բայց կրնաք գուշակել Սաֆիէյի ներքին խռովքը, կրած վիրաւորանքին խորութիւնը: Այնպէս որ, երբ երկրորդ անգամ կը հրաւիրուի երգելու, չերթար...

Պատիժը ահաւոր եղաւ: Խեղճ աղջիկը արգիլուեցաւ երգել կազինօներու մէջ, ուր մէկ գիշերուան համար 8 — 10 ոսկի կը ստանար: Ամիսներ յետոյ էր որ արտօնուեցաւ օրուան հացը շահելու: Այն ալ դիկտատորին ոտքը համբուրելէ, աղի արցունքներ թափելէ վերջ:

Ժողովուրդը գիտէր այս բոլորը անպաշտօն կերպով, ի լուր: Հիմա, գիտցաւ, կտակագրին բացումէն յետոյ, գիտցաւ պաշտօնապէս, համոզուեցաւ թէ հէքեաթ չէ «Աթաթիւրքի աղջիկներու» պատմութիւնը, թէ Չանգայայի ապարանքը շատոնց գըլած անցած է Ապտիւլ Համիտի Եըլտըզը, իբրեւ կանանոց...

(Մնացեալը յաջորդով) ԴԷՏ

ՀԻՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆԻ ՄԸ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ԻՐԱՆԷՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՄԱՐ ԵՆ ԽԱԲՈՒՄ

(Թ. Խ. վերջին մաս)

Ինչո՞ւ մեր արտասահմանեան թերթերից շատերը իրանց դրել են սոյնանման ծիծաղելի եւ յանցաւոր դրութեան մէջ: Սա մի հարց է, որ մեզ ատեսցիներիս շատ է հետաքրքրում:

Խորհրդային կարգերի երկրպագու հայ թերթերից մէկի պատասխանատու խմբագիրը իր մի նամակի մէջ խոստովանում է, որ ճշմարտութիւնը թաքցնում են իրենց թերթերի ընթերցողներից եւ իրենց այդ արածը բացատրում է նրանով, որ արտասահմանի հայութիւնը ապրում է Հայաստանի լուսաւոր համարուած իրականութեամբ եւ այն յոյսով, որ մի օր պիտի կարողանայ վերադառնալ նոյն «լուսաւոր իրականութիւն» ունեցող Երկիրը: «Եթէ ճշմարտութիւնը ասուի այդ հայութեան, աւելացնում է նամակագիրը, նա կը յուսահատի եւ աւելի շուտ կը ձուլուի տեղացիների հետ»:

Արդարացո՞ւմ է սա թէ պատճառաբանութիւն, չգիտեմ, բայց փաստ է, որ արտասահմանեան Հայերին խաբում են, խուսափում են նրանց ճշմարտութիւնը ասել ռուսական եւ մասնաւորապէս Խորհրդ. Հայաստանի իրական կացութեան մասին: Իմ բարեկամ խմբագրապետի վերոյիշեալ պատճառաբանութիւնը իր թերթի իրականութիւնը թաքցնելը արդարացնելու համար՝ գտնում եմ կատարելապէս անհիմն եւ սխալ, որովհետեւ իմ համոզումով ճշմարտութիւնը ասելով է, որ մեր օտար երկիրներում ապրող հայրենակիցներին միջոցներ պիտի տրուեն խելքը գլխին որոշումներ տալու եւ աւելի ամուր կապուելու համար իրենց հայրենիքի հետ:

Ո՞ր մէկ հայրենասէր Հայ Թուրքիայի իշխանութեան տակ գտնուող հայկական հողերի մասին չի մտածում, չի երազում ազատել այդ հողերը, գնալ, ապրել այդ հողերի վրայ, շէնցնել, հարստացնել, պաշտպանել այդ իր հարազատ երկիրը: Բոլոր հայրենասէր Հայերի ցանկութիւնն է այդպէս անել, թէեւ հայկական այդ հողերի վրայ նոյնիսկ Հայ չի մնացել եւ մեր մամուլի օրգաններից ոչ մէկը այդ հողերը չեն ներկայացնում դրախտավայր, թէեւ Խորհրդային երկիրները դրախտավայր ներկայացնող հայերէն թերթեր շատ ունինք:

Օտար երկիրներում ապրող Հայերը, որոնք որպէս տարագիրներ, փախստականներ, գաղթականներ զըրկուած են շատ քաղաքական եւ քաղաքացիական իրաւունքներից եւ ենթակայ են շարունակ իրենց հիւրասիրող երկիրներից արտաքսուելու վտանգին, չեն կարող չսիրել իրենց հայրենիքը, որքան էլ այդ հայրենիքը նեղ կացութեան մէջ լինի, չեն կարող չցանկալ նրա ազատութիւնը, չեն կարող այդ ազատութիւնը ձեռք բերելու համար զոհողութիւններ չանել: Սխալ է նըրանց օրօրել երազներով, նրանցից թաքցնել հայրենիքի իսկական կացութիւնը, ընդհակառակն, իսկական կացութեան մասին լսելով է, որ տարագիր, փախստական, գաղթական Հայը ընդունակ պիտի հանդիսանայ զոհողութիւններ անելու:

Եթէ խորհրդային կարգերու երկրպագու թերթերի ղեկավարները իմ հինաւուրց բարեկամ վերոյիշեալ խմբագրի նման մտածելով է, որ ճըշմարտութիւնը թաքցնում են իրենց ընթերցողներից, դա աններելի յանցանք է:

Իմ մի ուրիշ հինաւուրց բարեկամը ասում է, որ Հայաստանի իրականութեան մասին ճշմարտութիւնը գրելը չի յարմարում արտասահմանի Հայերի ճաշակին, գոնէ իրան այնպէս են ասել Խորհրդային Հայաստանի վարիչներից ոմանք, երբ ինքը Հայաստանում է եղել սրանից մի քանի տարի առաջ: Ձեմ ուզում հաւատալ թէ արտասահմանեան Հայերի ճաշակը այնքան շատ է այլանդակուած, որ նրանք խուսափում են ճշմարտութիւնը լսելուց եւ կամենում են մինչեւ վերջը խաբխաբել սուտի եւ խաբեբայութեանց մէջ: Արտասահմանեան Հայերի մասին այդպիսի թիւր եւ նոյնիսկ ապուշ կարծիք կարող են ունենալ միմիայն Խորհրդային Հայաստանի վարիչները եւ արտասահմանեան նրանց երկրպագուները, որոնք ջանում են իրենց բարեկամներին պահել միշտ մթութեան մէջ:

Երբեմն մտածում եմ, որ արտասահմանեան հայ թերթերից շատերը կարող են կաշառուած լինել: Իմ հինաւուրց ընկերներից ոմանք այդ մասին մասնաւորապէս շեշտում են իրանց նամակներում, բայց այդ մի[...]քը անմիջապէս նողկանքով յետ [...] մղում, որովհետեւ դժուարանում եմ հաւատալ թէ հայ ժողովրդի նման բազմաչարչար մի ժողովրդի առաջնորդները կարող են կաշառուած լինել:

Բայց կայ մի հանգամանք, աւելի ճիշդը, մի պատճառ, որին վերագրում ենք Ասիայում ապրողներ[...] արտասահմանեան շատ հայ օրաթերթերի Հայաստանի մասին ճշգրիտ տեղեկութիւններ տալուց խուսափելու ջանքերը:

Այս պատճառը, ըստ մեզ, հաւա[...]րէն սարսափն է:

Ինչո՞ւ ենք այսպէս կարծում:

Շատ փաստերի հետ ունենք մեր [...]ջերի առաջ մի աններեւ իրողութիւն[...] Ամիսներ առաջ ծերունի եւ հայաս[...]նասէր Զօպանեանը եւ նրա ընկեր[...] չալեանը կամեցան հայ մի քանի մ[...]թիւնների համաձայնութեամբ եւ [...]նունով Հայաստանի սահմանները [...]դարձակելու համար մի ամենախո[...]նարհ եւ ամենահաւատարիմ խնդի[րք] ներկայացնել «Հայաստանի միա[կ] տաշտպան» Ստալինին: Երկու հինաւուրց գործիչների այս շատ բարի, միա ցանկութիւնը իսկոյն անցրեց արտասահմանի հայ խորհրդային կար[գե]րի երկրպագու թերթերը, որոնք սարսափով մատնանշեցին, թէ «ազ[գ]երի հայր» Ստալինին արտասահմանեան Հայերի կողմից կատարուած ա[յդ] ամենահաւատարիմ եւ ամենախոնարհ մի դիմում իսկ բաւական է, որ խորհրդային կառավարութիւնը համար[ի] միջամտութիւն իր ներքին գործեր[ին] եւ Հայերի կացութիւնը Ռուսաստանում եւ Հայաստանում վտանգի են[թ]արկուի:

Եթէ մի ամենախոնարհ եւ ամենահաւատարիմ դիմում Ստալին[ին] սարսափեցնում է արտասահմանեան մեր մամուլի որոշ գոյնի օրգանները, այլեւս հասկանալի պիտի լինի, թէ ինչո՞ւ մեր արտասահմանում ապրող հայրենակիցներից ոմանք վախենում են ռուսական իրականութեան վերաբերմամբ քննադատողի դերի մէջ լինելուց:

Իրենց այս խոստովանութեամբ խորհրդային կարգերի արտասահմանեան հայ բարեկամները ցոյց են տալիս, որ շատ աւելի վատ կարծիք ունեն «Հայերի միակ բարեկամ եւ ժողովուրդների հայր» Ստալինի եւ նրա ընկերների մասին քան մենք, [...]թիւնը այնքան էլ, սարսափելի քննադատողներս: Մենք գոնէ հաւատում ենք, որ Ստալին եւ ընկերները գազաններ չեն, որ մեր [...]րենց արածների մասին կատարուած քննադատութիւնները պատրուակ բռնեն իրենց հպատակ Հայերին նեղելու կամ չարչարելու: Մինչդեռ նրանք Ստալինի եւ ընկերութեան երկրպագուները հաւատում են, որ, այդ [...] նրանք այդպիսի սոսկալի դաժանութիւններ կ'անեն:

Կար ժամանակ, երբ ո՛չ միայն [...] տասահմանեան հայ թերթերում [...]

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՄ ՎՐԱՅ

Գ.

... Կ'երթանք ետ ու առաջ, եւ օրիորդը, որ կասկածները վանած է, կը կենայ ու կը ցուցնէ մատով.

— Ահա թիւ 1ը հոն է, տեսա՞ր որ իրաւունք ունէի:

Վեր կ'ելլեմ աշտարակի նման ցից սանդուղներէն: Դուռին վրայ Հայու մը անուն կայ, առանց «եանծ»ի: Պոլսեցի է, ու տապարը մինչեւ հոն հասած է հիմա: Հոն հասած է, ջարդելով ու փճացնելով Մեծ Հայքը եւ Փոքր Հայքը:

— Բոլոր Հայերը իրենց անունները վախած են, դուն լուր չունի՞ս տակաւին, կ'ըսէր ինծի ատոր Պեստալոյի գործակատարը, որ այս հասցէն կը հրամցնէր, երբ իրեն Հայ կը հարցնէի, եւ զարմացած կ'ըսէի որ ան Հայ չէ:

Ներսը սուրճ կ'եփեն: Զիս կ'ընդունի հաստ, թիկնեղ, կլոր դէմքով Հայ մը, Պոլսեցի: Ու կ'առաջնորդէ գորգերու դէզի մը մէջէն դահլիճ, ուր կը հիւրասիրէ: Կը նստինք սեղանի մը շուրջ, մեր ոտքերը հրաշալի Քիրմանշահի մը վրայ որ սուզնոց գորգ է: Մէկ կողմը հին, արժէքաւոր դարակ մը կայ թանկագին յախճապակիներով լեցուն: Ձորս կողմը արժէքաւոր կառասներ ու թիկնաթոռներ: Աղուոր կլկլակ, աղուոր կլկլակ:

— Վերջէն կը նայիք գորգերս, ձեր ուզածին պէս կը պտտիք, ժամանակ կայ դեռ, խօսինք, կ'ըսէ, առանց «եանծ»ի Պոլսեցին: Կը պատմէ թէ կեդրոնական կարգադիր է լուսայիշատակ տնօրէն Նալբանդեանի օրով: Ցետոյ, պատերազմին, Պէրպէրեան է աւարտեր: Շատ խանդավառ է: Շատ ազնիւ: Շատ ազգասէր: Զափազանց հաճոյախօսար եւ պատրաստակամ: Բայց բանով մը չեմ կրնար ներել իրեն անունը թռցնելը, նստած Համպուրկի կեդրոնը, ուր անշուշտ Թուրքը զինք չի կրնար հալածել կրակով ու երկաթով: Ի՞նչ է գաղտնիքը այս մորթափոխութեան:

— Տարին անգամ մը, երկու, երեք, անպայման Պոլիս կ'երթամ: Հոն նախապէս Սթանպուլ գործի ընկերութեան անօրէնն էի:

Բնաւ չեմ նախանձիր իրեն: Բայց ինչո՞ւ հայրենազուրկ մարդու մը աչքին նսեմ փառքի այս ցուցադրութիւնը: Ու եթէ վաղը նորէն Թուրք գահիճներ դանակը իրենց թեզանիքներուն մէջ պահած, կենան Սիրքէճիի նաւարանը ու քիչ մը կուռ նետելով [illegible] վրայ,— ինչպէս երբեմն կը փորձեն յաջողութեամբ — ճիւ, ճիւ կանչեն, արտասահմանի պարտադրուած հայ վաճառականներուն, ծուղակը ձգելու համար, պիտի ըլլայ այն քիչերէն որոնք գրժեն այդ կանչելի հրաւէրը: Ուստի իմ աչքիս բնաւ պարծանք ու մեծութիւն չէ ոչ Պոլիս երթեւեկը, ոչ ալ հայկականութեան դրոշմը վրայէն նետելը:

Եւ խորամանկ խօսակիցս ալ այդ զգալով անշուշտ շուտով նիւթ կը փոխէ եւ կը հանէ կարգ մը ծանօթութիւններ ալ Գերմանիոյ առեւտրական ձեւակերպութիւններուն մասին որոնց անծանօթ եմ ես: Ու կը հարցնէ թէ քանի՞ հազար մարքի ապրանք կ'ուզեմ գնել: Երբ իրեն կ'ըսեմ որ հազարները հանէ գլուխէն ու հարիւրներով խօսի, կը տեսնեմ որ այլեւս շուքը գոցուած է առջեւս: Նահ թըրքական գորգ կ'առաջարկէ ինծի, զոր սրի ալ տալ չեմ աներ: Կը բարկանայ ատկէ:

— Օ՛, այո, այո, այն ատեն այս խանութէն քեզի գորգ չեմ կրնար տալ: Սակայն վաղը մաքսատունէն ձեր ուզած ապրանքները կուտամ: Աղքատ հայ տղայ մը կայ հոս որ քանի մը կտոր ունի: Հոս չէ, բայց Պերլին հասցէ մը կուտամ ձեզի: Ան կը ճանչնայ պարզիկ ուսանողներ, բոշաներ, մուրիկներ, որոնք փոքրաքանակ կը ծախեն: Ես միայն մեծաքանակ: Կ'երթաք անոնցմէ կը գնէք: Ու երթաք բարով: Հիմա շատ զբաղած եմ: Նամակ: Փոստ: Հեռախօս: Հեռագիր: Ինենթենալիք բան է: Ֆոսլան, եկուր հոս: Սա թուղթը: Սա չէքը: Սա հազարները...

Ու դուռը կոնակիս կը գոցուի:

Կը հանդիպիմ ուրիշ Հայու մը: Անոր գլուխը կը նմանի ուռած վարունգի մը, դէպի ցողունը, իսկ դէպի վեր, ծայրը բարակ, մաշած, դեղին ու վեր սլացած: Գագաթին վրայ տակաւին քանի մը մազ կը յամառին կենալ, բոլոր անճաշակ գորգերը, ուր որ կան, իրարու մօտ հաւաքած, կ'ուզէ քշել ինծի: Ամէն անգամ վեր կը ցատկէ Քաչըքաէսի նման, երբ կ'ըսեմ.— «Ինչ տգեղ գորգ կամ ինչ անճաշակ կտոր»: Ցաճախ դէմքը կ'այլակերպուի, ակռաները դուրս կը ցցուին.

—Եղբայր, կը սկսի ի վերջոյ, քեզի բան մը ըսեմ, բայց մեր մէջը մնայ: Դրամներուն վիճակը սոսկալի անկայուն է, աս գիտցիր: Երէկ անգլիականը օթոյի արկած անցընելով հիւանդանոց փոխադրուած է, ուր երկու սրունքներն ալ կտրած են: Տոլարը Նիւ Եորքի սակարանին մէջ ատրճանակը գանկին պարպելով անձնասպան եղած է: Ձենէ՞ մի չեխական քուրոնն է ունեցածդ: Հա, աս ալ չմոռնամ ըսելու, Փարիզի մէջ կ'ալեն զայն ալեւածուները փողոցներէն ու վրան նայող չկայ: Գորգ առ դուն, եթէ դրամ ունիս, խօսքս մտիկ ըրէ, վերջէն շատ կը զղջաս: Գորգ:

Ու ցուցամատը կ'ուղղէ իր գորգի դէզերուն ..

— Անշուշտ, կը գնենք, վաղը, մը խորհիմ, հիմա մեկնինք: Ու գ[...] կ'ելլենք:

— Երկու ամիս առաջ գալու [...] Այն ատեն քեզ ոսկիի մէջ կը լող[ա]ցնէի: Քեզի հակայ խանութ մը բանայի: Ափսոս, հիմա շատ ուշ է: Ուրեմն վաղը: Կուգաս, չէ՞, կ'ա[...]նես...

Բաժնուելով իրմէ, թերթ մը կը [...]նեմ: Գերմանիոյ մէջ թերթ գն[ել] հաց ուտելու պէս պարզ ու բնակ[ան] բան մըն է: Կը բանամ սակարանի [էջ]ը: Անգլիականը ողջ առողջ Պըլ[...]կէմի պալատը կ'երթայ ընդունել[ու]թեան, գլուխը սիլինտր դրած: Տոլ[արը] Նիւ Եորքի մէջ գինի խմելով զուարճանայ Մօրկընի հետ, քուր[ոն]ը ծունկին նստեցուցած: Սուտ է թէ [ա]շխարհի սակարաններու չէքերը [...] ուղղանշանի վրայ կը փլէին [...] պահուն, երբ ինք ինծի բոլ[որ] անճաշակ գորգերը քշել կ'ուզէր, [ա]մէն գնով: Ամէն գնով ..

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՕՉԵԱՆ

(Շար.)

ճակումներ էինք կատարում ցարական եւ սուլթանական կառավարութիւնների վրայ, այլ եւ ապստամբութիւններ էինք կատարում Թուրքիայում եւ Ռուսաստանում, ուր տիրում էին միապետներ, որոնցից մէկին նոյնիսկ «կարմիր» էին կոչել իր Հայերի վրայ գործ դրած բռնութիւնների համար։ Գիտէինք, ի հարկէ, որ մեր կատարած քննադատութիւնները, ապստամբութիւնները, տէրօրները կարող են պատճառ դառնալ, որ յեղափոխականներն կամ մեր գործերին համակրողները տուժեն, բայց երբեք չէինք մտածում, որ մեր գործունէութեան համար բոլոր Հայերը կը տուժեն։ Այդպէս մտածելու էլ իրաւունք ունէինք, որովհետեւ ցարական կառավարութիւնը հայ յեղափոխականի նրա պատասխանատու պաշտօնեայի վրայ արձակած գնդակի կամ հայ օրագրողի նրա քաղաքականութեան վերաբերմամբ գրած քննադատականի համար պատժում էր քննադատողին, շատ շատ այս վերջինի գործակիցներին։ Թուրքիայում «կարմիր» սուլթանը աւելի խիստ էր վարւում։ Բայց եւ այնպէս ոչ ցարական, ո՛չ էլ սուլթանական կառավարութիւնները բոլոր Հայերին պատասխանատու չէին լինում իրենց հայրենակիցների կատարածների համար։

Մեր արտասահմանեան խորհրդային կարգերի երկրպագուները պնդում են, որ «ընկերվարական Սովետներ»ը եւ ընկերութիւնը շատ աւելի գազանային յատկութիւններ ունեն, հետեւաբար պիտի զգուշանալ նրանց վայրագ բնազդները չուղղել Հայերի դէմ՝ նոյնիսկ ամենախոնարհ եւ ամենահպատակ խնդիրքներ գրելով նրանց...

Թո՛ղ այդպէս լինի. Թո՛ղ ռուսական բոլշեւիզմի բարեկամները իրենց գոված եւ պաշտած մարդկանց համարեն ամենակատարեալ գաղափարներ եւ նրանց չգրգռեն իրենց քննադատութիւններով, նրանց կառավարած երկրի իսկական կացութիւնը մատնանշելով կամ նրանց ամենախոնարհ խնդիրք ներկայացնելով։ Բայց թո՛ղ չմոռանան, թէ նրանց կը յաջողուի մինչեւ վերջը ճշմարտութիւնը ծածկել իրենց հետեւորդներից ու ընթերցողներից.

«Չկայ ծածուկ բան, որ չյայտնուի», ասել են մեզանից դարեր առաջ։ Այո՛, ո՛չ [illegible]թիւնները, ո՛չ կալանքները, ո՛չ էլ սարսափահար ու քծնող ժամուկը չեն կարող մինչեւ վերջը ճշմարտութիւնը թաքցնել ժողովրդական զանգուածներից։ Ճշմարտութիւնը կը ճարի այդ զանգուածները, որոնք էլ ճշմարտութիւնը կը ճարեն։

Ուրեմն ինչո՞ւ համար խաբել։

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

ԵՂԲԱՅՐԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Էրի (Փենսիլվանիա) Դեկտ. 24.— Երէկ, այստեղէն 23 մղոն հեռու գտնուող ագարակի մը վրայ վէճի կը բռնուին երկու Հայեր, Խաչիկ Սիմոնեան եւ Գրիգոր Գոյաճեան։ Վէճը սակայն, շուտով կը փոխուի կռուի, որուն ընթացքին Խաչիկ Սիմոնեան հացի դանակ մը վերցնելով կը խրէ զայն Գրիգոր Գոյաճեանի փորը։ Գոյաճեանի մահը անմիջական կ'ըլլայ։

Խաչիկ Սիմոնեան եւ իր եղբայրը՝ Գրիգոր բանտարկուած են։

Գրիգոր Գոյաճեանը կը պատկանէր Միացեալ «Հօկ»ին, իսկ անոր սպանիչ Խաչիկ Սիմոնեանը համակիր մըն էր նոյն մարմնին։

Թշուառութիւնը Ռուսիոյ մէջ

Ծիրը է թէ խորհրդային մամուլը Լոս կը հրատարակէ լուրեր, համոզել ջանալով իր ընթերցողները թէ անօթութենէ կը մեռնին հազարաւորներ դրամատիրական երկիրներու մէջ։ Դրամատիրական երկիրներու թշուառութեան եւ հարստութեան հակադրութիւնը չէ որ կը հետաքրքրէ մեզ, այլ ուրիշ ճշմարտութիւն մը, զոր կը բերէ Փրոֆ. Իմպէր, տնօրէն Մարսիլիոյ բժշկական համալսարանին, անդամ Մարսիլիոյ ակադեմիային։

Փրոֆ. Իմպէր դեռ նոր կը վերադառնայ Ռուսիայէն, եւ իր ճամբորդութեան մասին Ակադեմիային առջեւ կարդացուած զեկոյցով մը կը հաստատէ թէ ծայր աստիճան թշուառութիւն կը տիրէ Խորհ. Միութեան մէջ։

Անշուշտ, կ'ըսէ Փրոֆէսէօրը, մեզմէ պահեցին թերութիւնները, բայց քաղաքին արտաքին տեսքը այնքան խօսուն է, զբօսաշրջիկին կամ բժիշկին համար, որքան հիւանդին դէմքը։

Լէնինկրատը այցելուին վրայ կը թողու թշուառութեան խոր տպաւորութիւն մը։ Չեմ կարծեր որ եւրոպական որեւէ մեծ քաղաքի մէջ հանդիպիք այնքան կիսաւեր շէնքերու, որքան Խորհրդ. Միութեան մէջ,— շէնքերու մաշած, ճեղքուած եւ անխնամ վիճակը կը մատնէ մօտալուտ փլուզումի մը վախը։ Եւ այս վիճակին հասած են նախապատերազմեան հանրային գեղեցիկ շէնքերը։ Նոր շինութիւն չկայ տեսներ։ Միւս կողմէ կ'աճի քիչ բովիկ եւ կիսամերկ տղոց, մինչ կիները պոչ կը կազմեն վաճառատուներու դռներուն առջեւ։ Հարցուցինք Ինթուրիստի առաջնորդին թէ ի՞նչ կը սպասեն այս թշուառ կիները։ Պատասխանուեցաւ մեզի թէ ամառ վաճառքի համար եկած են։ Եւ սակայն երբեք թոյլ չտուին մեզի կենալ անոնց մօտ, որպէսզի հարցաքննէինք։ Հասկցանք սակայն որ կիները կը սպասէին ոչ թէ ամառնոց կերպաս գնելու համար, այլ միայն օրուան իրենց ուտելիքը առնելու համար։

Միրտ կը ճմլէ ահաւոր թշուառութիւնը որ կը տիրէ, բայց ժողովուրդը կը հանդուրժէ եւ կը տանի թեթեւ սիրտով։ Մնաց որ սովետական հսկողութիւնը խիստ է, եւ թշուառութեան դէմ բողոքել կարելի չէ։ Թշուառութեան մէջ աւանդաբար մեծցած, ռուս բանուորը պահանջկոտ չէ արդէն. Ինթուրիստի մեր առաջնորդը, որ քաջաբար կը պաշտպանէր յեղափոխական սկզբունքներ, կ'ըսէր թէ իրենց համար դրամը կարեւորութիւն չունի, թէ իրենց ապրուստը ապահովուած է, երբ հիւանդ ըլլան՝ բժիշկը կուգայ, երբ ծերանան՝ հիւանդանոց կ'ապաստանին։ Ի՞նչ կ'ուզէք աւելի։ Բայց ատիկա խօսքն է բոլոր ձիերուն, որոնք կառքի մը լծուած են։ Չէ՞ որ այդ ձիերն ալ ունին այդ ամէնը, բայց արտօնուած չեն պահանջելու աւելին։

Քաղաքը, ինչպէս բովանդակ Ռուսիան, կ'ապրի աշխարհէն խզուած, մեկուսացուած։ Ժողովուրդը չի գիտեր թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ դուրսը։ Եւ կը հաւատայ թէ չկայ ուրիշ ժողովուրդ որ աւելի երջանիկ ըլլայ քան ռուս ժողովուրդը։ Բայց եթէ տեսնէք ուրիշ մայրաքաղաքներ, Օսլօ, Սթոքհոլմը, Քոփէնհակը, պիտի զգաք զգալի հակադրութիւն մը։ Այդ մայրաքաղաքները գեղեցիկ են, կեանքը հաճելի. Անշուշտ այդ մայրաքաղաքներուն մէջ եւս կան դժբախտներ, բայց թշուառութիւնը բացառիկ պարագայ մըն է այնտեղ, եւ գոյութիւն չունի կապարեայ վերարկուն որու մէջ փաթթուած է Լէնինկրատը։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ արտաքին եւ դատական նախարարները մանրամասն բացատրութիւններ տուին օդանաւային մաքսանենգութեան մասին, որուն մանրամասնութիւնները հրատարակած ենք արդէն։

Արտաքին գործոց Շիւքրիւ Սարաճօղլու ըսաւ գալով յիշեցուց թէ նախորդ արտաքին գործոց Թէվֆիք Րիւշտիւ Արաս 1938 Յունիս 28ին շարժեց խորհրդարանական խմբակին առջեւ յայտարարած էր որ միջազգային մաքսանենգութեան ցանց մը Թուրքիոյ անունով օդանաւ ծախած է Սպանիացիներու եւ այս խնդիրը դատարանին յանձնուած է։ Գործավարը յետոյ իր բացատրութիւնները շարունակելով ըսաւ.

— «Յունիսի առաջին օրերուն Թուրքիոյ Փրանքոյական ներկայացուցիչը արտաքին գործավարութեան դիմելով հարցուցած էր թէ պնդուածին համաձայն իրաւ է «Թուրքիա»յ կը պատկանին Ամերիկայէն ճամբայ ելլող օդանաւ բեռցած կարգ մը վակօններ։ Նոյն խնդրին մասին հեռագիր մը կը ստանայինք նաեւ 1938 Յունիս 11ին, Ուաշինկթընի մեր դեսպանէն։ Նկատելով որ Ամերիկայէն մեր գնումները կը կատարուին միայն մեր դեսպանատան միջոցաւ, այն ատեն կասկածեցանք որ խնդիրը մաքսանենգութեան մը կը վերաբերի։ Ֆրանքոյի ներկայացուցիչին եւ Ուաշինկթընի դեսպանին տեղեկութիւնները միացնելով խնդիրը Ազգ. պաշտպանութեան գործավարութեան հարցուցինք։ Յունիս 14ին պատասխան ստացանք թէ այդպիսի ապսպրանք մը չէ կատարուած եւ թէ արդէն Թուրքիոյ անունով բոլոր գնումները Ուաշինկթընի դեսպանին կողմէ կը կատարուին։

«Այս պատասխանը եւ Ֆրանքոյի ներկայացուցիչին տուած տեղեկութիւնները Ուաշինկթընի դեսպանին հաղորդեցինք խնդրելով որ դեսպանատան ձեռքը անցած փաստաթուղթերը եւ կամ անոնց լուսանկարները ղրկէ։ Յունիս 16ին պատասխան ստացանք թէ փաստաթուղթերը «Ժմէրիքըն էքսփորթ» հաստատութեան Իսթանպուլի գործակալին միջոցաւ Արտաքին գործավարութեան պիտի յանձնուին։ Միեւնոյն թուականին Անատոլու գործակալութեան միջոցաւ հերքում մը հրատարակեցինք, յայտարարելով որ մասնաւոր անհատներու միջոցաւ ալ ոեւէ տեղէ օդանաւ չենք գնած, եւ հետեւաբար այդպիսի առուծախ մը չկրնար Թուրքիոյ հետ առնչութիւն ունենալ։ Յունիս 22ին Արտաքին գործավարութեան յանձնուած փաստաթուղթերը դատական գործավարութեան յանձնուեցան։

Դատական գործավար Թէվֆիք Փիքրէթ Սըլայ խնդրին դատական կողմը բացատրելու համար ըսաւ գալով թէ եղելութիւնը 1938 Յունիս 22ին Անգարայի ընդհ. դատախազութեան տեղեկացուած է եւ հաստատուած որ պաշտօնական փաստաթուղթերու կեղծարարութիւն կատարուած է։ Գործավարը շարունակելով ըսաւ.

«Կէօնիկ անունով ծանօթ Էքրէմ Համդի անուն մէկը 1937 Յուլիս 2-3ին Ազգ. պաշտպանութեան գործավարութեան եւ արտաքին խորհրդականութեան առօրագրութիւնները եւ պաշտօնական կնիքները կեղծելով, Թուրքիոյ անունով օդանաւ կ'ապսպրէ Քանատայի գործարաններէն մէկուն։ Գործարանը ուզելով խնդիրը հաստատել արտաքին գործավարութենէն, 1937 Օգոստոս 17ին հեռագրով կը հարցնէ արտաքին գործավարութեան թէ կը հաստատէ՞ ապսպրանքը։ Բայց հեռագիրը փոխանակ արտաքին գործավարութեան, կ'ուղղուի արտաքին գործերու արարողապետութեան, որուն պաշտօնեաներէն Ռուհի Գօղճալը հեռագիրը ստանալով առանց արձանագրելու Էքրէմ Կէօնիկի կը յանձնէ։ Իսկ Կէօնիկ, երեւակայական անունով մը, 1937 օգոստոս 18ին հեռագրով կը պատասխանէ թէ արտաքին գործավարութիւնը կը հաստատէ ապսպրանքը։ Ասոր վրայ օդանաւերը ճամբայ կը հանուին։ Ռուհի 1938 Յունիս 27ին հարցաքննուելով կը խոստովանի գործած յանցանքը եւ կը ձերբակալուի։ Քննութիւն կատարուելով կը հասկցուի թէ Էքրէմ Կէօնիկ 1938 օգոստոս 24ին Եւրոպա մեկնած է Անգարայի ապահովութեան Տնօրէնութենէն առած անցագրով։ Հասկցուած ըլլալով որ Ֆրանսա կը գտնուի, պաշտօնապէս դիմում կատարուած է զայն Թուրքիոյ յանձնելու համար։

Դատական քննութիւնը ցոյց տուած է թէ սխալ են Իսթանպուլի թերթերուն մէջ երեւցած հետեւեալ վերագրումները —

1.— Թէ կարգ մը երեսփոխաններ կապ ունին այս խնդրին հետ։

2.— Թէ Թղթատարական պաշտօնեայ մը պաշտօնը չարաչար գործածած է խնդրոյ առարկայ հեռագիրը Էքրէմ Կէօնիկի յանձնելով։

3.— Թէ այդ շրջանին բարձր պաշտօնատար մը կատարուած քննութիւնը Էքրէմ Կէօնիկի հաղորդելով եւ անոր անցագիր մը տալով Թուրքիայէն փախցուցած է։

4.— Թէ Անգարայի ընդհ. դատախազութիւնը մաքսային վարչութեան մօտ քննութիւն կատարած է խնդրոյ առարկայ օդանաւերուն Թուրքիա մուտքը հաստատելու համար։

5.— Թէ այս խնդրին պատճառաւ Ռուհի Գօղճալէն զատ ուրիշներ ալ ձերբակալուած են։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, («Յառաջ»ի) — Գուլճար Օտտոյի Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղի ընկերահամակրական թէյասեղանը տեղի ունեցաւ 8 Յունուար, կէսօրէն վերջ, Պար էթ-Էրթասիօնալի սրահին մէջ։ Սովորականին պէս խումբ խումբ ծնողքներ իրենց զաւակներով կ'երթային դէպի սրահ։

Կ. Խաչի ատենապետուհի տիկին Ք. Արզումանեան խնճոյքը բացուած յայտարարեց՝ Կ. Խաչի սանուհիներու խմբերգովը, որմէ յետոյ բացատրեց թէյասեղանի նպատակը։

Ցետոյ սկսաւ Լօթոյի խաղը, իսկապէս ընտանեկան սեղան։ Ամէն ծնողք հաւաքուած՝ փոքրերով կը հետեւէին թիւերուն, «ես չահեցայ», «դուն չահեցար» նուէր մը։ Առաջին անթիւ շահեցան զոյգ մը աղաւնի, երկրորդին՝ մէկ վառեակ, որմէ յետոյ սկսաւ թէյերու բաշխումը սանուհիներու կողմէ, առատ կաթօններով, որոնք պատրաստուած էին Կ. Խաչի տիկիններու կողմէ։

Ասկէ ետք սկսաւ գեղարուեստական բաժինը, երգերով եւ արտասանութեամբ։ Երգեցին Կ. Խաչի սանուհիները, Օր. Հ. Քէնտիրեան, արտասանեցին Օրիորդներ Քէօսէեան, Գալեան եւ Ջէրչեան (որբ)։

Ցետոյ խօսք առնուեցաւ օրուան բանախօս ընկեր Սեպուհ Մելքոնեանի, որ յիշեց, թէ Ֆրանսայի Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութեան համարատուութենէն կը պարզուի, որ երկու տարուան ընթացքին 300 հազար ֆր. կը ծախսէ կրթական եւ առողջապահական գործերու համար, ունի 21 մասնաճիւղեր 1010 անդամներով, առանց հաշուելու սանուհիները, որոնք կոչուած են ապագայ Խաչուհիներ ըլլալու, եւ կանգ առաւ հայապահպանման կարեւորութեան վրայ։

Խաչուհիներու խմբերգէն վերջ խօսեցաւ Բժիշկ Համբարձումեան, որ ոգեւորիչ խօսքեր ըրաւ Կ. Խաչի մասին եւ խանդավառեց բոլորը։ Թէյասեղանը փակուեցաւ եւ բոլորը գոհ մեկնեցան։

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱԶՄԱՑԵՂ ՌՈՒՍԵՐԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Միաձոյլ եւ զտարիւն ռուս ժողովուրդ գոյութիւն չունի։

Ռուս ընդհանուր անուան տակ սլաւ երեք ժողովուրդներ կան — Մեծ-ռուս, սպիտակ-ռուս եւ փոքր-ռուս։

Այս երեք սլաւոնական ցեղախումբերը ունին իրենց ինքնուրոյն լեզուն, մշակոյթը եւ քաղաքակրթութիւնը։ Ռուս բառը աւելի շատ աշխարհագրական հասկացողութիւն է քան ցեղային իմաստով։

Աշխարհագրական կ'ըսենք պարզ այն պատճառով, որ այս երեք սլաւ ցեղերէն Մեծ Ռուսերը կրցած են նուաճել միւս երկու ցեղերու հայրենիքները եւ զանոնք միաձուլած են մէկ պետութեան կամ հայրենիքի մէջ, զայն անուանելով ռուս պետութիւն կամ ռուսական հայրենիք։

Մինչեւ 14րդ դարը այս ցեղախումբերը կը կառավարուէին փոքր իշխանութիւններով, որոնք տեւապէս կռուի ու պայքարի մէջ էին ոչ միայն իրարու հետ, այլեւ իրար մէջ։

Անոնց միակ կապը կրօնական էր, եւ այս հողի վրայ անոնք շատ յաճախ կը միանային կռուելու մոնկոլ եւ թաթար խաներու տիրապետութեան դէմ։

Ռուսական միաձոյլ եւ ընդհանուր ազգ, պետութիւն կամ իշխանութիւն գոյութիւն չունէր։

Իվան Ահեղի օրով կը սկսի ռուս կեդրոնաձիգ պետութեան ստեղծումը։ Այս ահեղ թագաւորը, նախ՝ կրցաւ նուաճել եւ միացնել Մոսկովեան փոքր իշխանութիւնները, որմէ յետոյ իր իշխանութիւնը տարածեց հիւսիս եւ հարաւ, իր մականին տակ առնելով Սպիտակ-Ռուսերը եւ Փոքր Ռուսերը։

Ձանձրացած էին ռուս այս երեք ցեղերը ներքին կռիւներ մղելով, ու նաեւ ճնշուած էին թաթարական ծանր լուծը, մօտ երեք հարիւր տարի։

Իվան Ահեղը կուգար վերջ տալու թէ ներքին հակամարտութեանց եւ թէ արտաքին թշնամիներու տիրապետութեան։

Կեդրոնաձիգ ռուս պետութեան եւ իշխանութեան հիմը կը դրուէր Իվան Ահեղի արշաւանքներով եւ նուաճումներով։

Հետագային ռուս հարստութիւնները գացին Իվան Ահեղի գծած ճամբով՝ ստեղծելով ռուսական ընդհանուր պետութիւն եւ հայրենիք։

Թաթարներէն կամ ուրիշ տիրապետողներէն ազատուելով, Սպիտակ-Ռուսերը եւ Փոքր-Ռուսերը ինկան՝ անհամեմատ աւելի տանելի Մեծ-Ռուսերու գերիշխանութեան տակ, որ ցեղակցական եւ կրօնական գրաւչութիւն ունէր։

Առանձնապէս Փոքր-Ռուսերը, որ այլ անունով կը կոչուին Ուկրայնացիներ, մեծ դեր խաղացած են համառուսական քաղաքային, ընկերային եւ մշակութային կեանքին մէջ։

Ռուս մշակոյթի, գիտութեան եւ գրականութեան բուն կեդրոնը, հին ատեն, եղած է ներկայ յետամնաց Ուկրայինան, այսինքն՝ Փոքր-Ռուսիան։

Մոսկուան եւ Պետրոգրատ ամէն տեսակէտէն, աննշան քաղաքներ էին, երբ Կիեւ քաղաքը լուսաւորութեան, քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի կեդրոն էր։

Մեծ-Ռուսերը, բնական է, նուաճելով Ուկրայինան, հետզհետէ, ռուս մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան կեդրոնը պիտի տեղափոխէին նախ Մոսկուա, Պետրոգրատ եւ այլ ուրիշ քաղաքներ, ուր իրենք կեդրոնացած էին եւ կը ղեկավարէին երեք Ռուսիաները հաւասարապէս։

Այսպէսով, Սպիտակ եւ Փոքր Ռուսիան, ժամանակի ընթացքին, կորսնցուցին իրենց ազդեցութիւնը, դառնալով ծայրագաւառներ Մեծ Ռուսիոյ։

Միաձոյլ ազգ եւ պետութիւն ստեղծելու համար, ռուս ցարերը սկսան ճնշել, հալածել եւ ուծացումի ենթարկել Սպիտակ եւ Փոքր ռուս ցեղերը, որոնք վառ կը պահէին իրենց ցեղային աւանդութիւնները, լեզուն, մշակոյթը եւ ազգային գաղափարները։

Ցարերը այնքան յառաջ գացին իրենց ձուլումի քաղաքականութեան մէջ, որ այս ժողովուրդներուն կ'արգիլէին նոյնիսկ, որ իրենց լեզուով Աւետարան տպեն ու կարդան։ Կը փակէին անոնց դպրոցները, կը հալածէին անոնց մտաւորականները, միւս կողմէն ռուսական դպրոցներով եւ մշակութային հաստատութիւններով կը ցանցէին այս երկիրները՝ ամէն բան ռուսացնելով։

Սակայն, հակառակ ցարերու ձուլումի քաղաքականութեան, այս ժողովուրդներու մէջ վառ մնաց անկախութեան գաղափարը, սերունդէ սերունդ եւ դաւանաբար փոխանցեցին իրենց ազգային երգն ու պարը, աւանդութիւնները, լեզուն, գրականութիւնը, պատմութիւնը եւ այն ամէնը, ինչ որ ազգային էր եւ առանձնայատուկ Սպիտակ ռուս եւ Փոքր-ռուս ժողովուրդներուն։

Եւ այսպէս, ռուս ընդհանուր անունով սլաւոնական այս երեք ժողովուրդները, դարեր շարունակ, ներքին հակամարտութեան մէջ են»։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշայի խումբը ճամբայ ելաւ յաջորդ օրը, ու գիւղի մը եզերքը գտնուող խան մը իջեւանեցաւ։ Ցետոյ նորէն շարունակեց իր ճամբան, ու երեք երեք յառաջացաւ գեղեցիկ հովիտի մը մէջ, ուր սիրուն գիւղեր կային։ Այդ միջոցին Էնվէր փաշա կը յուզուէր էգանի ձայնը լսելով։

Խումբը հետզհետէ կը մեծնար։ Էնվէր փաշա ալ ձանձրացած էր տափաստանին մէջ ճամբորդելէ. ոչ մէկ նոյն կանաչութիւն կը տեսնէր. Տակաւին տասը օր պիտի ճամբորդէին, Շիրապատ հասնելու համար, ուր կը գտնուէր Հասան պէյ, բայց կը յուսացուէր որ այս վերջինը՝ խումբը դիմաւորէր Քարշիի մէջ։

Օրին մէկը, հեռուն քաղաք մը երեւցաւ։ Շէհրի անուն գիւղաքաղաք մըն էր, ուր տեղեկութիւն չունէին թէ էմիրը խոյս տուած էր, ու անոր տեղ իշխանութեան գլուխ անցած էին Պուխարայի երիտասարդները։

Էնվէր փաշա ճամբու ընթացքին իր ընկերներէն տեղեկութիւն ուզեց Հասան պէյի մասին, զայն ճանչնալու համար։ Յաջորդ օրը, Քարշի պիտի հասնէին։ Այդ գիշեր ճամբայ ելան տափաստանին մէջ, ուր չոր խոտերը կը խշշային ձիերու ոտքերուն տակ։ Այդ իրիկուն, այն տեղը պիտի հասնէին, որ Հասան պէյի վարչութեան տակ կը գտնուէր։ Խալիլ պէյ հոն պիտի բաժնուէր իր ընկերներէն, դէպի արեւելք, Զրաքնի երթալու համար։ Հոն իր մարդոց հետ պիտի տեսնուէր, արեւելեան մասն ալ իրենց կուսակից դարձնելու նպատակով։ Խալիլ պէյ ու Էնվէր փաշա տխրութեամբ բաժնուեցան իրարմէ ու արցունքներ երեւցան իրենց աչքերուն մէջ, կարծես թէ ալ իրար պիտի չտեսնէին։ Էնվէր փաշայի խումբը սկսաւ յառաջանալ արեւելեան-հարաւ ուղղութեամբ։

Գիւղաքաղաք մը երկու ժամ հեռու կը գտնուէին։ Մութը իջած էր, ու լոյսերը կայծոռիկի պէս կը նշմարուէին հեռուէն։ Այդ միջոցին, երկու ձիաւորներ երեւան եկան։ Հասան պէյին մարդիկն էին։ Անոնցմէ մէկը Մուհիտտին պէյի նամակ մը տուաւ Հասան պէյի կողմէ։ Էնվէր փաշա կարդալով նամակը, տեղեկացաւ թէ Հասան պէյ իրեն կը սպասէր գիւղաքաղաքի խանին մէջ։ Շատ չանցած, փաշային խումբը հասաւ այդ խանին առջեւ, ու Հասան պէյի կողմէ դիմաւորուեցաւ. Ան ջերմապէս սեղմեց փաշային ձեռքը, ու երկարօրէն դիտեց զայն։ Էնվէր փաշայի մօրուքը եկած էր, ծերացածի երեւոյթ մը ունէր, աչքերուն տակ գիծեր գոյացած էին, ու ճակատին վրայ խորշոմներուն թիւը աւելցած էր։

Ու խումբը նորէն ճամբայ ելաւ տափաստանին մէջ, Հասան պէյի ընկերակցութեամբ։ Մերթ հովը կը բարձրացնէր աւազը, ու ճամբորդներուն թարթիչները սպիտակ կ'երեւային, փոշիով ծածկուած ըլլալուն։ Տակաւին երկու գիւղաքաղաքներէ պիտի անցնէին, Շիրապատ հասնելու համար։

Հասան պէյ մօտենալով Էնվէր փաշայի, անկէ խնդրեց որ Իպրահիմ պէյի հետ չփման մէջ չմտնէ։ Փաշան պատասխանեց թէ անհրաժեշտ էր այդ բանը, գործը յաջողցնելու համար։ Հասան պէյ ըսաւ թէ այլեւս հետեւելու չէր այն սխալ ճամբուն, որուն հետեւած էին մինչեւ այն ատեն։ Էնվէր փաշա աջ ձեռքը բարձրացնելով ծունկերուն զարկաւ։ Ան ի վեր կը հանէր Պուխարայի մէջ պայքարող հին եւ նոր երկու մտայնութիւններ։ Ժողովուրդին մէկ մասը նոր շարժումին կողմնակից էր, իսկ միւս մասը նոր էմիր մը կ'ուզէր, որովհետեւ նախորդը կեանքի պահանջներուն գոհացում չէր կրնար տալ։ Պաամանի կոչուած յեղաշրջականները չէին ուզեր ուրիշներու տիրապետութեան տակ ապրիլ։

Այսպէս, Էնվէր փաշա կացութիւնը պարզեց Հասան պէյի, ու աւելցուց թէ ինք կ'ուզէր միութիւն մը առաջ բերել երկրին մէջ։ Հասան պէյ իրաւացի գտաւ փաշային խօսքերը։

Էնվէր փաշա կ'ուզէր Իպրահիմ պէյը գտնել ու անոր հետ տեսակցիլ։ Բայց Հասան պէյ ըսաւ թէ ան էմիրին մարդն էր ու լերան մէջ ապրող ժողովուրդին գլուխը կը գտնուէր։ Ցետոյ աւելցուց թէ Իպրահիմ անվստահելի եւ անգութ մարդ մըն էր։ Էնվէր փաշա դիտել տուաւ թէ իրենք տեղին անծանօթ ըլլալնուն, պէտք ունէին այնպիսի մարդու մը, որուն համբաւէն կարենային օգտուիլ։ Ուստի ուզեց անգամ մը տեսակցիլ Իպրահիմ պէյի հետ։

Յաջորդ օրը, Էնվէր փաշայի խումբը Շիլաքբուլ գիւղէն ճամբայ ելաւ դէպի Գուրկանթէփէ։ Նախ քան մեկնումը, զինուորական կացութիւնը ճշդուեցաւ։ Հասան պէյ 60 զինուորներով Շիլաքբուլ գիւղին մէջ դիրք պիտի բռնէր Պուխարայէն եկողներուն դէմ։ Շրջականները մեծ մասամբ կարմիր զինուորներուն կողմէ գրաւուած էին։ Հասան պէյ իր զինուորները տուած էր Էնվէր փաշայի։ Այսպէս, փաշային քով 150 զինուորներ կը գտնուէին, Հասան պէյէն բաժնուած ատեն։ Շիրապատի մէջ մնացած 30 զինուորներն ալ փաշային հրամանին տակ կը գտնուէին։ Անոնց գլուխը կը գտնուէր Օսման պէյ։ Այս վերջինը Էնվէր փաշայի հրամատարութեան ենթարկուած էր, Հասան պէյէն առած հրահանգին համաձայն։

Էնվէր փաշա գիտէր թէ այն շրջանակը, դէպի ուր ճամբայ ելած էր, Իւզպէքներէ եւ Թիւրքմէններէ կը բաղկանար, ու անոնք պատրաստ էին պայքար մղելու, իրենց ազատութիւնը ձեռք բերելու համար։ Այդ ցեղերը գոհութեամբ իմացած էին փաշային Պուխարա ժամանումը եւ հանկէ մեկնումը դէպի իրենց տեղերը։ Ուստի կ'ուզէին իբր կամաւոր ծառայել փաշային քով։ Անոնցմէ ոմանք փաշան պիտի դիմաւորէին Գուրկանթէփէի մէջ։

Էնվէր փաշա եւ իր 150 հոգինոց խումբը երեք օրուան ճամբորդութենէ մը յետոյ Գուրկանթէփէ հասան։ Փաշան գոհ մնաց, տեսնելով որ Թուղայ Սարըի 3000 ռազմիկները զինքը դիմաւորեցին։ Այդ ցեղը էմիրին կուսակից էր, ու Իպրահիմ պէյի հրամանին տակ կը գտնուէր։ Այս վերջինին ղրկած մարդը՝ Թուղայ Սարը հասաւ իր հետեւորդներով ու անկեղծօրէն սեղմեց Էնվէր փաշայի ձեռքը ու յարգալից վարմունք մը ցոյց տուաւ. Փաշան գոհ էր։

(Շար.) (16)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆՁՆԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՄԱՍԻՆ, Ն. Փալճեան, տպ. Գուքբէ, 1939.

թաւունք մը իսկ չեն կրնար ունենալ: Հետեւաբար, Իտալիոյ Սուրիա գալը՝ միայն պատերազմական արշաւանքով մը յաղթութիւն մը ձեռք բերուած պարագային կրնայ ըլլալ :

Յարակոյս չունինք թէ, Սուրիացիները ինչ կերպով պիտի դիմագրաւեն նման արշաւանք մը, բայց սախպուած ենք յայտնել թէ՝ Սուրիոյ վրայ ո եւ է օտար պետութեան աշխարհակալի խանգամանքով տեղաւորուելու ձեռնարկը, մեր, Թուրքերու կողմէ ալ վճռական բողոքով եւ արգելքով մը կը դիմաւորուի :

Ֆրանսայի ամենամեծ զրահաւորը

—— ●● ——

Երէկ, երեքշաբթի, հանդիսաւոր արարողութիւններով ծով իջեցուցին Ֆրանսական նաւատորմիղի ամէնէն մեծ զրահաւորը, «Ռիշըլիէօ»: Այս զրահաւորին շինութիւնը տեւած է չորս տարիէն եւ արժեց 1,250,000,000 ֆրանք, որուն 900 միլիոնը ծախսուեցաւ իբր աշխատավարձ :

Նորակառոյց զրահաւորը Ֆրանսական նաւատորմիղի մեծագոյն ռազմանաւն է: Մեծութեան կարգով անկէ ետք կուգան «Տէօնքէրք» եւ «Ստրազպուրկ» զրահաւորները որոնց իւրաքանչիւրը ունի 26,500 թոն տարողութիւն: Ռիշըլիէօի տարողութիւնն է 35,000 թոն :

Նոր զրահաւորը ունի 350 միլիմեթր տրամագծով 8 թնդանօթներ, որոնք ի վիճակի են 900 քիլօ ծանրութեամբ ռումբ նետել 25 մղոն հեռաւորութեամբ: Անկէ զատ՝ ունի 152 միլիմեթր տրամագծով 15 թնդանօթներ եւ 100 միլիմեթր տրամագծով 12 թնդանօթներ : Ունի նաեւ չորս օդանաւ ընդունելու մասնաւոր տեղ: Զրահաւորին երկայնութիւն է 800 ոտք, լայնութիւնը՝ հարիւր ոտք, իսկ բարձրութիւնը՝ 27 ոտք՝ ջուրէն դուրս:

1500 սպաներու եւ նաւաստիներու համար կան յարմարութիւններ, սենեակ, ճաշարան, մարզարան եւն. :

Այս մեծ զրահաւորը ունի 150,000 ձիու ուժով մեքենաներ, որոնք ի վիճակի են ապահովելու 30 հանգոյցի արագութիւն :

Գերմանիա միշտ աջակից Իտալիոյ

—— ○○ ——

Գերման մամուլի անդրադարձումները վարչապետ Չէմպըրլէնի Հռոմ այցելութեան՝ տարակոյս չեն ձգեր, որ Իտալիա պիտի չարունակէ առաջ քշել իր պահանջները Միջերկրականի մէջ եւ Գերմանիա զօրավիգ պիտի կանգնի, անոր:

Գերման մամուլը միաբերան կ'ըսէ, թէ Հռոմ կրնայ վստահիլ Գերմանիոյ աջակցութեան այնպէս, ինչպէս Մուսոլինի աջակցեցաւ Պերլինի, չեխական տագնապի առեն:

Կը կարծուի թէ Գերմանիոյ իրական տեսակէտը շուտով յայտնի պիտի ըլլայ, երբ Հէր Հիթլէր խօսի արտաքին քաղաքականութեան մասին Ռայխստակի մէջ, որ պիտի գումարուի յունուար 30ին:

Գերմանիա եւ Թուրքիա համաձայնեցան

—— ——

Յունուար 4էն ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուէին Պերլինի մէջ, գերմանական կառավարութեան եւ թրքական պատուիրակութեան մը միջեւ, 1938 հոկտեմբեր 6ին խոստացուած փոխառու մասին:

Բանակցութիւնները յաջողած ըլլալով, վերջնական համաձայնութիւնը կնքուեցաւ յունուար 16ին: Այս համաձայնութեամբ Գերմանիա 150 միլիոն մարքի վարկ մը կը բանայ Թուրքիոյ, որ այդ գումարով ապրանքներ պիտի գնէ Գերմանիոյ մէջ:

Պերլինի մէջ կը կարծեն թէ այս համաձայնութիւնը պիտի նպաստէ աւելի սերտացնելու տնտեսական յարաբերութիւնները երկու երկիրներուն միջեւ :

Բողոքի ցոյցեր Սուրիոյ մէջ

»»» · «««

Դամասկոսէն կը հեռագրեն թէ ուսանողները կը շարունակեն ցոյցեր կատարել փողոցներու մէջ, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին ձգձգման առթիւ :

Սուրիոյ ելմտական նախարարը հրաժարեցաւ, իբրեւ բողոք դաշնագրին ձգձգման դէմ: Այս առթիւ գրած նամակին մէջ, նախարարը կ'ըսէ թէ ազգային պարտականութիւնը կը պահանջէ որ գահլիճը հրաժարի :

*** Արիւնալի կռիւ մը տեղի ունեցաւ երկու քիւրտ ցեղերու, Ազաններու եւ Մրուաններու միջեւ, Թրքական սահմանին մօտ: Քանի մը հարիւր Մրուաններ իրենց պետին՝ Իպրահիմ Խալիլի հետ պաշարուելով յարձակումի ենթարկուեցան, երբ կ'աղօթէին: Այս առթիւ բուռն ճակատամարտ մը ծագեցաւ, տեւելով մինչեւ վեց ժամ: Հինգ հոգի սպաննուեցան, իսկ շատեր վիրաւորուեցան :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ դէմ յարձակումները վերսկսան իտալական մամուլին մէջ: Կարեւոր թերթ մը, «Թրիպունա», հետեւեալ տողերը կը գրէ, պատասխանելով ֆրանսական թերթի մը քննադատութեան.— «Մենք զզուած ենք ֆրանսական հողին անչահ դպիրներէն: Ամէն օր աւելի ստիպողական կը դառնայ այն պատերազմը որու մասին կը խօսի Փարիզի աղտոտ թերթը: Եթէ Ֆրանսա կ'ուզէ հաշիւ կարգադրել մեզի հետ, վա՜յ իրեն»:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ կարգ մը հայկական դպրոցներ երեք ամիսէ ի վեր թոշակ վճարած չըլլալով, պիտի փակուին, կ'ըսէ «Ճիմհուրիյէթ»

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ծանր վնասներ պատճառեց Փարիզի կարգ մը թաղերուն մէջ, ծողեր եւ ծառեր տապալելով եւ խանգարելով երթեւեկը: Փոթորիկը մասնաւորապէս բուռն էր Լիոնի մէջ, ուր ելեկտրական թել մը բռնկելով, հրդեհ ծագեցաւ :

ԴԻՐԱՍԱՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ձերբակալուելով դատարան յանձնուեցաւ, երբ կէս գիշերին... Համլէթ կը խաղար Օթէօյ, աղջկանց վարժարանի մը պատերուն տակ: Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ 1923ին ալ ձերբակալուած է, միեւնոյն յանցանքով :

2 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ բացառիկ տուրքի գործադրութեան հրամանագիրը հրատարակուեցաւ երէկ, երեքշաբթի, պաշտօնաթերթին մէջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին նախարարները Ժընեւէն մեկնեցան միեւնոյն ճեպընթացով, Հռոմի տեսակցութեանց վրայ—ին խօսելով մինչեւ Փարիզ :

13 ՌՈՒՄԲԵՐ ՊԱՅԹԵՑԱՆ Լոնտոնի, Լիվըրփուլի եւ Մանչէսթըրի մէջ, ելեկտրական կայաններու դէմ, մեծ յուզում պատճառելով: Կը կարծուի թէ մոլեռանդ Իրլանտացիներ են դաւադիրները :

Հ. Յ. Դ.

Ն Ս Իվ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 յունուար շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Հայ Ակումբին մէջ : Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ՏԻԳՐԱՆ ՅԵՂԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ Ծ. սրահին մէջ, 8 Ռիւ Տանթօն, Մեթրօ Օտէօն

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ե. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Գուաքոլոմպի «Արամ» Ենթակոմիտէի կողմէ

20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ, (Ավընիւ Արժանթէօյ, թիւ 149 պիս :

Կը խօսի՝ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Դէպի ո՞ւր կ'երթան քաղաքական դէպքերը:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 18 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ: Կը խօսի Գ. ՎՐԱՑԵԱՆ. Նիւթ՝ «Հայաստանի Հանրապետութեան սահմաններու ընդարձակումը եւ պետական կազմակերպութիւնը»:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 19 Յունուար Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ ֆրանսերէն՝ Գ. ՐՕԼ ՏԻՒ ՎԷՅԻ, Նիւթ ունենալով՝ իր գիրքը՝ «La Passion de la Cilicie» երեկոյթի նախագահ՝ Գ. Լ. Ն. Կէբրան.

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան :

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 19 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ: Կը խօսի Գ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ՝ Համաստեղի մասին:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԸ

Կազմակերպած է «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակին առթիւ գրական երեկոյթ, 22 Յունուար, Կիրակի երեկոյեան ժամը 3ին, Inst. C. P.ի սրահին մէջ, (երկրորդ յարկ), 51 Rue des Ecoles. Մեթրօ Սէն Միշէլ կամ Քլիւնի

Կը խօսի Փրոֆ. Ա Դ Ո Ն Ց

Խօսք կ'առնեն Գ. Գ. Վ Ր Ա Ց Ե Ա Ն եւ Զ Օ Պ Ա Ն Ե Ա Ն

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ «Սասունցի Դաւիթ»էն:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԲԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ .

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱՋՆԱՒՈՐԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆի եւ կարող ուժերու:

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թառիստ ԱԲԳԱՐի:

Հարսնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երգեր հարսնեւորներ, պար եւ սոլոներ: Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք:

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն կէս գիշեր իրենց կեդրոնը, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ:

Ընտիր օրքեստր, ճոխ պիւֆէ Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Լիլայի Մասնաճիւղին կողմէ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

34 Avenue Porte des Lilasի սրահին մէջ (Մէթրօ Փորթ տէ Լիլա)

Տօնածառ, երգեր, արտասանութիւններ, պար եւ ներկայացում աշակերտներու կողմէ: Շարժանկար մանուկներու համար: Ժամը 4ին նախնթրիք փոքրիկներու

Մուտք՝ մեծերուն 3 Ֆր., փոքրերուն համար ձրի:

ԸՆԴՀ. ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տամլամեան, Զինեան, Արելեան, Պապիկեան, Մութաֆեան ընտանիքները եւ պարագաները իրենց խորին շնորհակալիքը կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր կամ բարենպաստ հաստատութեանց նուիրատուութեամբ իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի

(ծնեալ Զինեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ

Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵ[ԱՆ]

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր

8 ՌԻՒ ԺԱՆ ԿՈՒԺՈՆ, ՄԷԹՐՕ ՇԱՆԶ ԷԼԻԶԷ-ՔԼԷՄԱՆՍ[Օ]

Կը ներկայացուի ՍՐԹԻՆ ՄԱԼ ԵԼԱՆ

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի (որ կը կա[տա]րէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին Տիկիններ՝

ՔՆԱՐ ԱՋՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱՋԱՅՐ եւ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆ, Գ. Գ. ԱՋ[Ն]ԻՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ :

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ: Ժամը 6[-]7ին կը սկսին հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդ[մէջ] տեղի կ'ունենան երգ, արտասանութիւն եւն. : Ընտիր նուագ[ա]խումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍՔԻ[Ի]

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue M[onsieur le] Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9), Ս. Հալճ[եան], 4, Rue d'Alexandrie, Peris (2), հանդէսին օրը կիշէն .

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆր.: Փոքրիկներու 3 ֆրանք:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 18 յունուար, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Միասին բերել անդամատոմսերը :

Ֆ. Կ. Խաչի Սէնթ Էթիէնի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» դպրոցին: Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ԲՈՒՆՈՒԱԾ ՕՐ

Տէսինի հայութեան փախաքին դոհացում տալու համար, Լիոնի եւ շրջաններու Հայ Լեզէոնական Միութիւնը, Բարեկենդանի առթիւ հանդէս եւ պարահանդէս մը պիտի սարքէ 26 Փետրուարին, նախագահութեամբ Միութեան պատուոյ նախագահ Գ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆի: Կը խնդրուի Տէսինի կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ կը հաղորդէ իր բարեկամներուն եւ իր հետ գործ ունեցողներուն որ իր նոր հասցէն հետեւեալն է.

Béchiktachlian, 52, Rue Strasbourg, Vincennes (Seine):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Դրիգոր Ցակոբեան, Վաղգէ[ն] Գըլէսեան եւ Ֆրանսայի շրջան[ի] Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները ԵՐԻՑ[Ո]ՒՈՑԵԱՆի մահուան առթիւ իրենց [ցա]ւակցութիւնները կը յայտնեն Վահան Քհնյ. Խոյեանին, իր ըն[տանի]քին, իր որդւոյն՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի [...] Նաղիր Տիգրան Խոյեանի:

×

Տէր եւ Տիկին Վահան Հիւսեան[ի] ընց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն [...] կեր ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի մ[ահ]ուան առթիւ իր ընտանիքին, [...] եւ պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գ. Աբրահամ Նիկողոսեան (Տ[էսին]), Գ. Խաչիկ Նիկողոսեան (Ամերիկ[այ]), Այրի Տիկին Աննիգա Յովսէփեան [...] ավակունք, Այրի Տիկին Մարի [...] մաճեան (Տէսին), Այրի Տիկին Մ[ա]րիամ Պասմաճեան եւ զաւակ[ները] (Յունաստան) կուգան իրենց [խորին] շնորհակալութիւնը յայտնել ամ[ե]նանց որոնք նամակով, անձամբ [կամ] ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցու[թիւնը] յայտնեցին իրենց սիրելի մօր՝

ՄԱՐԻԱՄ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆի (Ֆ[...] ացի, Իզմիր) դառնաղէտ մահ[ուան] առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 1939 Յ[ու]նուար 4ին, իր բնակարանին մէ[ջ] Տէսին:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 19 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 19 Janvier 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3942

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԼԵԿՈԾ ՍՈՒՐԻԱՆ

Արաբական թերթերը յուզումնալից նկարագրութիւններ կը հրատարակեն Սուրիոյ մէջ կատարուած բողոքի ցոյցերուն առթիւ :

Օրերով շարունակուեցան այդ ցոյցերը, նոր մարզպանին ժամանումէն անմիջապէս վերջը: Եւ ծանր ընդհարումներ ալ պատահեցան: Այն աստիճան որ, ոչ միայն մարզպանը, այլեւ Դամասկոսի կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ հանդարտութեան կոչ մը ուղղել:

Ցոյցերու ընթացքին, լսուեցան չորս մը կրակոտ ճառեր, բոլորն ալ նոյն բովանդակութեամբ, — անկախութիւն: Սուրիա խնամի չէ Ֆրանսայի, բայց չուզեր խնամակալութեան տակ մնալ, այլ դառնալ անոր զինակիցը, ինչպէս կը տրամադրէ Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրն ալ :

Այս դիրքը յստակօրէն պարզեց նախարար մը, Սաատուլլահ Ճապրի, նոր մարզպանին յայտարարութիւններէն անմիջապէս վերջը (հրատարակուած «Թան»ի մէջ).

— « Սուրիա իր հայրենասիրութիւնը ուրիշներէն փոխ չառաւ, ոչ իսկ իր դրացի արաբ երկիրներէն: Բոլոր միւս ազգերը արտաքին օժանդակութիւններ ստացան՝ տիրանալու համար իրենց անկախութեան, բայց մենք ոչ մէկուն դիմեցինք եւ ոչ մէկէն օգնութիւն խնդրեցինք: Ֆրանսա պէտք է գնահատէր մեր այս կեցուածքը:

Կը յուսայինք թէ Պ. Փիւօ Ֆրանսայէն մեկնելէ առաջ ծանրակշիռ յայտարարութիւններ պիտի չընէր: Կը սխալի Ն. Վսեմութիւնը, յայտարարելով թէ բազմազան տարրերէ եւ համայնքներէ պետութիւն չի կազմուիր: Մեծ սխալ մը կը գործէ: Սուրիոյ մէջ միայն մէկ տարր եւ ժողովուրդ կայ, նոյն լեզուով եւ նկարագրով: Նոյնիսկ փոքրամասնութիւն կոչուածները նոյնացած են սուրիացի ժողովուրդին հետ: Եթէ արտաքին գրգռութիւններ չըլլան, որ եւ է տարակարծութիւն չի ծագիր մեր մէջ:

Անընդունելի է նաեւ մարզպանին այն յայտարարութիւնը, որուն համաձայն իբր թէ Սուրիա մէկ մասն է ֆրանսական կայսրութեան: Սուրիա կ'ուզէ դաշնակից դառնալ Ֆրանսայի, բայց ոչ թէ անոր մէկ մասը: Ֆրանսա ուրիշ տեղ թող փնտռէ նոր հողեր եւ նոր երկիրներ: Մենք չենք ուզեր միանալ անոր: Այս ուղղութեամբ ոեւ է փորձ ձախողման դատապարտուած է: Եթէ համադաշնակցութիւնը լաւ էր, ինչո՞ւ Ֆրանսա մերժեց Լիբանանի, Սանճաքի եւ Սուրիոյ միջեւ այդ դրութեան հաստատման առաջարկը »:

Ուրեմն երկու տեսակէտներ դէմ դիմաց :

Բայց հոգատար իշխանութիւնը իսկապէս հակառա՞կ է Սուրիոյ անկախութեան :

Ներելի չէր այդպիսի կասկած, 1936ի դաշնագրին ստորագրութենէն վերջ:

Դաշնագիրը հանդիսաւորապէս կը նուիրագործէր անկախութեան իրաւունքը, պայմանաժամ սահմանելով երեք տարի եւ որոշ իրաւունքներ վերապահելով հոգատար իշխանութեան : Մինչեւ անգամ կը նախատեսէր զինակցութիւն մը՝ 25 տարուան համար:

Այս յանձնառութիւնը այնքան բացորոշ էր, որ Թուրքիա անմիջապէս օգտուեցաւ առիթէն, Ֆրանսան ահաբեկելու եւ Ալէքսանտրէթի շրջանին տէր դառնալու համար: Իր բախտէն, միջազգային կացութիւն ալ պղտոր էր, եւ Ֆրանսա հարկադրուեցաւ տեղի տալ, երես դարձնելով նոյն իսկ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակներուն, ինչպէս եւ հանդիսաւորապէս տրուած որոշումներուն :

Արդ, Ալսատիոյ կցումէն եւ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումէն վերջը, դէպքերը այնպիսի ընթացք մը առին, որ միջազգային բարդութեանց, գերակշռութեան պայքարի ծանրութեան կեդրոնը նորէն փոխադրուեցաւ Միջերկրականի մէջ:

Գերմանիան առժամապէս կշտացած, բարի ախորժակ եւ յաջողութիւն կը մաղթէր իր զինակցին՝ Ֆաշական Իտալիոյ, ուր չնդալից կանչեր արձակուեցան, — Ճիպութի, Սուէզ, Քորսիքա, Թունուզ: Մինչեւ անգամ Նիս . . .

Անշուշտ քարոզչական, ճարտասանական չարժուձեւերը մեծ բաժին մը ունէին այս արտայայտութեանց մէջ:

Բայց եւ այնպէս, եթէ ոչ ազդանշան մը, գէթ ախտանշան մը կը մատնէին այս բացագանչութիւնները: Մանաւանդ որ, Հռոմ յանկարծ չեղեալ կը հռչակէր 1935ի համաձայնութիւնը, հանդիսաւորապէս յիշեցնելով 1915ի դաշնագիրը, — Իտալիոյ տրուած խոստումները:

Այս պարագաները խորապէս ցնցեցին հոգատար իշխանութիւնը :

Հետզհետէ զօրացաւ այն հոսանքը որ չէր կրցած մարսել Ալէքսանտրէթի հարուածը եւ որ կանխահաս կը համարէր Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը: (1936 սեպտ. 30): Ու մինչ արտաքին նախարարը կը հաւաստէր թէ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի 1939 յունուար 31էն առաջ, նախ փսփսուքներ լսուեցան, յետոյ մարզպանը փոխուեցաւ, եւ վերջապէս հաստատուեցաւ թէ յետաձգուած է վաւերացումը: Եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ Սուրիոյ վարչապետը Դամասկոս կը վերադառնար, մօտ վեց ամիս Փարիզ մնալէ եւ նոր յանձնառութիւններ ստանձնելէ վերջ :

Եւ այժմ կը գտնուինք նոր տագնապի մը առջեւ:

Այլեւս գաղտնիք չէ որ հոգատար իշխանութիւնը վերէն վար պիտի վերաքննէ իր իսկ թելադրած դաշնագիրը, իբրեւ հետեւանք նոր կացութեան :

Ի՞նչպէս պիտի լուծուի այս նոր տագնապը :

Կ'արժէ առանձին քննել այդ պարագան :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ ԲԱՆԱ՞Լ ԹԷ ՈՉ

Նոր ճառեր Երեսփ. Ժողովին մէջ

Երեսփ. Ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, վերսկսան հարցապնդումները՝ արտաքին քաղաքականութեան մասին: Այս առթիւ ամէնէն կարեւոր ճառերը խօսեցան երկու նախկին վարչապետներ, Ֆլանտէն եւ Լէոն Պլում, բոլորովին հակոտնեայ տեսակէտներ պարզելով :

Պ. Ֆլանտէն ձախողած համարելով Ազգերու Դաշնակցութիւնը, հետեւաբար եւ հաւաքական ապահովութիւնը, անհրաժեշտ կը գտնէ որ Ֆրանսա նոր յենարաններ փնտռէ: Իր կարծիքով, խաղաղութիւնը կախում ունի Փարիզ - Լոնտոն առանցքէն: Հետեւաբար երկու երկիրները պէտք է աւելի սերտօրէն միանան: «Ֆրանսան պէտք է ազատ ըլլայ գործելու ամէն տեղ: Բայց պէտք է տէր տիրականը մնայ իր որոշումներուն: Ֆրանսա ինչո՞ւ պիտի մասնակցի մասնակի ընդհարումի մը, օրինակ՝ Ռուսիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ ծագած պատերազմի մը: Բան մը փոխուած չէ՞ 1936էն ի վեր: Կ'ըսեն թէ նոր վտանգներ պիտի ծագին, եթէ գերմանական գերակայութիւնը հաստատուի Սեւ ծովու վրայ: Բայց ինչո՞ւ կը մոռնաք որ 1914 – 1918ին ալ այդպէս էր եւ սակայն Գերմանիա պարտուեցաւ »:

Նախկին վարչապետը մասնաւորապէս ծանրանալով սպանիական պատերազմին վրայ, ձաղկեց միջամտութեան քաղաքականութիւնը: «Ֆրանսան պարտաւոր չէ միջամտելու, եթէ ուրիշներ միջամտելու սխալը գործած են: Մենք պէտք չունինք գիտնալու թէ ով պիտի շահի սպանիական պատերազմին մէջ: Եթէ Ֆրանսան պառակտուի, կ'ընդունի՞ք որ օտարը գայ բաժնել մեզ: Եթէ կը կարծէք թէ իտալական միջամտութիւնը վնասակար եղաւ Ֆրանսայի համար, ինչո՞ւ թոյլ տուիք երկու տարիէ ի վեր: Կ'ըսէք թէ Իտալացիները տեղաւորուած են Սպանիոյ եւ Պալէարեան կղզիներուն մէջ եւ պիտի մնան: Ի՞նչպէս կ'ուզէք արգիլել: Կեղծաւորութիւն չուզեր »:

Ֆլանտէն առաջարկեց ճանչնալ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Գալով Գերմանիոյ, շեշտեց թէ երկու երկիրները իրարու պէտք է հանդիպին «խաղաղութեան ճամբուն վրայ եւ ոչ թէ նոր պատերազմի մը դժոխքին մէջ»: Ձախակողմեան երեսփոխանները յաճախ կ'ընդմիջէին Ֆլանտէնի ճառը, անտանելի ժխոր մը յարուցանելով :

ԼԷՈՆ ՊԼՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԽՉԵԼ . . .

Լէոն Պլում իր ճառին մէջ բացատրեց թէ ոչ – միջամտութեան քաղաքականութիւնը կը պահանջէր փոխադարձ յանձնառութիւն: Անոր տրամադրութեամբ, բոլոր պետութիւնները պարտաւոր էին միջամտութիւն չկատարել Սպանիոյ մէջ: Ֆրանսա յարգեց ոչ-միջամտութիւնը: « Եթէ կարենայի հաւատալ թէ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը պարկեշտ բան մը պիտի ըլլայ, նորէն կուսակից պիտի ըլլայի անոր: Բայց ի՞նչպէս ընդունիլ այն կեղծիքը, որուն համաձայն կարգ մը յանձնառութիւններ չեն կաշկանդեր ուրիշները, բայց Ֆրանսան կը կաշկանդեն մաքրակրօն խստութեամբ: Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները պարտաւոր են կա՛մ խզելու ոչ-միջամտութեան համաձայնութիւնները, եւ կամ անոր գործադրութեան եղանակը հաստատելու միւս ստորագրողներուն ընթացքին վրայ: Երեսփ. Ժողովը պէտք է բացորոշապէս իր վճիռն արձակէ այս մասին»:

Ուրիշ երեսփոխան մըն ալ պահանջեց բանալ սահմանագլուխը եւ զէնք ճարել :

*** Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց երէկ, նորէն քննելու համար այս հարցը: Դահլիճին մէջ կան երեք նախարարներ որոնք համաձայն են միջամտութեան, բայց ընդհանուր կարծիքն այն է թէ պիտի շարունակուի ոչ–միջամտութեան քաղաքականութիւնը: Արտաքին նախարարը յայտարարութիւն մը պիտի կարդայ այս մասին, շեշտելով թէ սահմանագլուխը բացարձակապէս գոց պիտի մնայ զէնքի եւ ռազմամթերքի փոխադրութեան համար :

*** Ընկերվարականները եւ համայնավարները մեծ ժողով մը սարքած էին երէկ, եւ այս առթիւ ճառեր խօսեցան Լէոն Պլում, Թորէզ, Լէոն Ժուհօ եւ ուրիշներ, պահանջելով բանալ Պէրէնեան սահմանագլուխը, (Թնդանօթ, օդանաւ եւ ռազմանիւթ հասցնել հանրապետական Սպանիոյ):

Գերմանիա Արեւելքի մէջ

Թայմզի թղթակիցը կը հաղորդէ.—

Հունգարիոյ արտաքին նախարար կոմս Ճաքի Պերլին այցելեց եւ տեսակցեցաւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփի հետ: Տեսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ : Այնուհետեւ ընդունուեցաւ Հիթլէրի կողմէ:

Այս տեսակցութեան ընթացքին խորհրդակցութիւն կատարեցին երկու երկիրներու ներկայացուցիչները, որպէսզի փարատի Հունգարիոյ մէջ ծագած որ եւ է թիւրիմացութիւն՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփի եւ կոմս Չիանոյի կատարած սահմանագծման առթիւ: Տեսակցութիւնը դարձաւ նաեւ տնտեսական յարաբերութիւններու եւ Հունգարիոյ գերման փոքրամասնութեան շուրջ :

Կը հաստատեն, թէ այժմ որ եւ է դժուարութիւն չկայ Գերմանիոյ եւ Հունգարիոյ միջեւ, քանի որ վերջինը յարած է Պերլին-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌ ԳԵՏՍ ԲԱԲԵԼԱՑԻՈՑ

Այս տողերը կուգան չրթներուս, երբ կը յիշեմ հայրենակարօտ մեր վիճակը: Տարագիր, ինչպէս Սիոնի ժողովուրդը, որ քշուեցաւ դէպի Եփրատի եզերքը, ուր, ուռիներուն շուքին տակ, կը քնարերգէր քաղցրութիւնը եւ կարօտը կորսուած բնաշխարհին, մենք եւս ահա կը կերակրենք մեր հոգին տոհմիկ աւանդութիւններով, հայրենի յիշատակներով, այլ մանաւանդ երազի պէս մեր աչքին առջեւ բերելով բնազաւառի կեանքը:

Նման աշխատանքներու կարգը կարելի է դասել Ալպոյաճեանի մեծափոր հատորները Կեսարիոյ մասին, Ալեւորի գիրքը Բալուի մասին, Մխալեանի գրութեան շրջանին, մեր յուշագրուածքը Պարտիզակի մասին: Դիտելի է որ վերջին քսան տարիներու տարաբերը կամ անցեալապատումը երկու հանգրուան ունեցաւ,— նախ պատմեցինք դիւցազնամարտերը (Ուրֆա, Շ. Գարահիսար, Վասպուրական), երբ դեռ միտքերը բորբոքած էին հերոսամարտերու կրակով, յետոյ սկսանք նկարագրել կորսուած հարստութիւնները, երբ հանգչեցաւ կրակը (ու սուլմասիրութեան տարբեր նիւթ) :

Այս վերջին աշխատանքը անհրաժեշտ մըն է՝ կորուստէ փրկելու համար հոռեկան գանձեր: Թրքական իշխանութեան տակ ինչ որ անկարելի էր ընել արեւմտահայերուն, որոշ չափով բրաւ Ե. Լալայեանց Արարատեան աշխարհին մէջ: Հիմա որ, վերջին պահուն, արեւմտահայերը կը փորձեն կատարել ուշացած աշխատանք մը, անհրաժեշտ է որ երախտիք այդ երանգը:

Կորսուած մեր աշխարհը անգամ մը եւս, հոգեպէս, պատմական տեսակէտով ալ, կը կորսուի՝ երբ ծուլանանք տակաւին քանի մը տարի եւս: Ցաւոք ժամանակին մէջտեղդրուած ծրագիրմը, բացառիկ թիւեր յատկացնել հայկական այս կամ այն նահանգին, այս կամ այն քաղաքին կամ գիւղին, բայց կը տնտնայ տակաւին: Հայրենիք կատարեց արդէն իր պարտքը, թիւեր նուիրելով Երզնումի եւ ուրիշ նահանգներու :

Նման աշխատանքի մը կողքին՝ ողջունելի են անհատական ձեռնարկներ: Մեր երիտասարդ ու զուարթաբան աշխատակիցը, Վարդան Եղիշէեան, արդէն ձեռնարկած է Ատափազարի ոգեկոչումին,— ինքնատիպ ձեւով մը, *խմորով*, կը նկարագրէ «Աստուածարեալ Քաղաք»ին խոնարհներուն դէմքերը :

« *Պայքար* »ի մէջ, այն որ Ապա կը ստորագրէ եւ տեղ - տեղ կը յիշեցնէ մեր Տարագին ոճը՝ թերեւս որովհետեւ Պարտիզակցի, ի՛նչ սքանչելի « գրչանկար»ներ նուիրեց Իզմիթի ծովուն մէջ նայող այս ծաղիկ գիւղին : Գինովնալով ու խայտալով կարդացեր եմ այդ «գրչանկար»ները, որոնք բոլորովին ինքնատիպ, այլ չափազանց կենդանի ձեւով մը կը պատկերացնեն վարտէզ - գիւղը, ամէնուն ծանօթ : Ափսո՛ս, որ գիրքի չվերածուեցան այդ էջերը, որոնք կը կարդացուին, կրկին ու կրկին անգամ առանց կըշտանալու :

Եւ ո՞վ կրնայ կշտանալ,— հայ ժողովուրդը, հիմա, իր գիւղին կամ քուքաղաքին պատկերին մէջ ի՛նչ յոյզեր, ի՛նչ յիշատակներ եւ ի՛նչ երազներ կը գտնէ հին օրերէն, երգելու համար այնքան մելամաղձոտութեամբ, որ-քան հին Եբրայեցիները, մեզի պէս տարագիր .—

« Առ գետս Բաբելացւոց, անդ նըստէաք եւ լայաք որպէս յիշեցաք զՍիոն զգերութիւն . . . » :

ԱՐԱՋ

ՆՈՐ ՑՈՅՑԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Թայմզի թղթակիցը կը հեռագրէ.—

Սուրիոյ նոր մարզպանին Դամասկոս այցելութիւնը եւ Ազգայնականներու հետ գոյացած համաձայնութիւնը ենթադրել կուտային, թէ խառնակութիւններու առաջքը պիտի առնուի: Բայց յունուար 16ի դէպքերը առօր հակառակը կ'ապացուցանեն:

Այդ օրը մեծաթիւ ուսանողներ ու խռովարարներ ցոյց մը կատարեցին Դամասկոսի մէջ, բողոքելով թէ նախկին ցոյցերուն մասնակցողներուն վրայ յարձակողները եւ ընդդիմադիր գեկավար Տօքթ. Շահպէնտէրի դէմ կրակ բացողները պատժուած չեն : Ցուցարարները հաւաքուեցան ազգայնական խմբակի փոխ-նախագահ Նէսիպ Պաքրիի պաշտօնատեղիին առջեւ: Նէսիպ Պաքրի հրաժարած էր՝ տարակարծիք ըլլալով դահլիճին քաղաքականութեան: Ոստիկանութեան եւ ցուցարարներու միջեւ ընդհարում առաջ եկաւ եւ վիրաւորուեցան 20 հոգի:

Դամասկոսի մէջ գործադուլ յայտարարուեցաւ: Դահլիճի երկու նախարարները՝ ելմտական եւ ազգային տնտեսութեան, հրաժարեցան: Կը սպասուի որ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյի դահլիճի մնացեալ անդամներն ալ հրաժարին :

Սուրիա կ'ուզէ զինակցիլ Ֆրանսայի հետ

Դամասկոսէն կը հեռագրեն.— Ինչպէս կը նախատեսուէր, խորհրդարանին նիստը տեղի ունեցաւ փոթորկալի մթնոլորտի մը մէջ: Միեւնոյն ատեն դուրսը կը կատարուէին հրապարակային ցոյցեր որոնք տեղի տուին ընդհարումներու :

Վիճաբանութեանց ընթացքին արտաքին նախարար Սաատուլլահ Ճապրի յայտարարեց թէ կառավարութեան պարտականութիւնն է պաշտպանել ժողովուրդին տենչերը: «Ես կուսակից եմ Ֆրանսայի հետ զինակցութիւն կնքելու եւ պատրաստ եմ պայքարելու այդ զինակցութեան համար, ինչպէս պատրաստ եմ կռուելու մեր անկախութեան համար: Արաբ ժողովուրդները վճռած են իրականացնել միութիւնը, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն : Բայց այդ զինակցութիւնը ուղղուած չէ Ֆրանսայի դէմ: Ես ոչ թէ կ'ուզեմ կրճատել Ֆրանքօ-սուրիական զինակցութեան տեւողութիւնը, այլ երկարաձգել, դաշնագրով նախատեսուած 25 տարիէն ալ անդին »:

Ցետոյ կոչ մը ուղղելով ընդդիմադիր կուսակցութիւններուն եւ ժողովուրդին, նախարարը յորդորեց վերահաստատել խաղաղութիւնը, որպէսզի կառավարութիւնը կարենայ իրականացնել երկրին տենչերը: Կառավարութիւնը պիտի մնայ իշխանութեան գլուխ, տեղի չտալով արտաքին ճնշումներու:

Ելմտական նախարար Լութֆի եւս առաւ իր հրաժարականը: Փողոցային ցոյցերը դադրեցան :

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԿՏԱԿԸ ՀԱՅԵԼԻ ԵՐԿՐԻՆ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԴԻԶԵՑ ՔԷՄԱԼ ԻՐ 30,000,000 ՈՍԿԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Աթաթիւրքի կտակը ուշագրաւ է նաեւ՝ Թուրքիոյ հերթական նախութիւնը ցոլացնելու տեսակէտէն։

Հաշուեցէք քրոջը եւ զանազան էգերու սահմանած կենսաթոշակները եւ կ'ունենաք տարեկան 32,400 թրքական ոսկի։

Նկատի առէք որ, 6րդ յօդուածով, Պատմական եւ Լեզուական միութիւնները կէս առ կէս պիտի ստանան մնացած տոկոսը։ Եթէ— նուազագոյն չափը առնելով - այս միութեանց բաժինն ալ նոյնքան հաշուենք, կ'ունենանք 640800 ոսկի։

Արդ, այս գումարը միայն տոկոսն է այն դրամին եւ թղթադրամներուն որ Աթաթիւրք ունի Իշ դրամատան մէջ (կտակագիր, յօդուած 2)։ Տոկոսը հարիւրին 5 հաշուելով— ինչ որ շատ խեղճ է Թուրքիոյ մէջ— կ'ունենանք 1,296,000 ոսկի՝ իբրեւ արժէքը Աթաթիւրքի հնչուն հարստութեան։

Միւս կողմէ, կան բազմաթիւ ընդարձակ ու արդիական ագարակներ, որոնք միլիոններ կ'արժեն։ Այնպէս որ, համարձակ կարելի է ըսել թէ Աթաթիւրքի ամբողջ հարստութիւնը կը հասնի 30 միլիոն թրքական ոսկիի։ (Անգլիական թերթ մը 3,5 միլիոն ստեռլին կը հաշուէ)։

Արդ, ուրկէ՞ այս հսկայական հարստութիւնը, երբ Մ. Քէմալ մէկ ոսկի իսկ չունէր 1920ին. Ինչպէս կը պատմէ իր յուշերուն մէջ, ըսելով թէ իր ադիւտանտի ձիերը Սուրիոյ մէջ 5000 հնչուն ոսկիի ծախել տալէ ետք, այդ փողով (ընդհ. պատերազմին վերջերը) անով հոգաց ճամբու ծախքերը մինչեւ Պոլիս եւ այդ միջոցաւ կրցաւ ձեռնարկել ազգային շարժումին։

Չհարցնենք թէ պարզ զօրավար մը ուրկէ՞ ձեռք անցուցած էր այդ ձիերը, որոնց արժէքը՝ ներկայ սակով՝ տասը հազար սթերլին կ'ընէ։ Որովհետեւ, պատերազմի այդ պարհուրելի շրջանին, Թուրք զօրավարները հազիւ կրնային ապրիլ, եւ իրենց թոշակն ալ կը ստանային ոչ թէ դրամով, այլ պարէնով, հաց, միս, շաքար, սուրճ եւայլն։

Միայն հարցնենք թէ՝ 1923—38, այսինքն 15 տարուան ընթացքին, ի՞նչպէս տարիկան 2 միլիոն դիզեց։ Արդեօք ամբողջ թոշա՞կը խնայեց, առանց մէկ դրուշ իսկ ծախսելու։ Անկարելի է, քանի որ պաշտօնական տարեթոշակը 2 միլիոն ոսկի չէր, այլ շատ աւելի վար, եթէ չեմ սխալիր՝ կէս միլիոն։ Ասոր մէջ էին նաեւ պալատական բոլոր ծախքերը, որոնք անպայման պիտի ըլլային։

Մնաց որ, գիտենք, թէ Աթաթիւրք ապրեցաւ շռայլօրէն, օրական հազարաւոր ոսկի ծախսելով, «հազարումէկ գիշերներու» խրախճանքներն անգամ ստուերի մէջ ձգելով։

Եւ սակայն, ահա պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ առնուազն 1,296,000 ոսկի դրամ ունի Իշ դրամատան մէջ, թող գիւղերս եւ գմանկախս,— Անգարայի, Ատանայի, Իզմիրի, Պրուսայի եւ այլ վայրերու ագարակները, որոնց միայն մեքենաները միլիոններ կ'արժեն, բոլորն ալ բերուած ըլլալով Եւրոպայէն։

Հապա ձիերը, կովերը, եզնե՞րը, եւայլն։ Երբ 1917ի պարզ զօրավար Քէմալը կ'ունենայ 10,000ոսկիներու արժող ազնուացեղ նժոյգներ, կարելի է երեւակայել թէ ի՞նչ պիտի ունենայ Հանրապետութեան ամենազօր նախագահ Աթաթիւրքը։

Պարզ է, ուրեմն, որ օրինական թոշակ ըսուածը աչքի փոշի էր եւ նախագահը ուզածին չափ կ'առնէր պետական գանձէն, այսինքն թուրք անօթի ու մերկ ժողովուրդէն։

Քանի որ տեղը եկած է, յիշենք ծանօթ միջադէպը, որ 5—6 տարի առաջ տեղի ունեցաւ Պոլիս, ռուսական Թուրքգուզ կազինոյին մէջ։ Գինով նալէ յետոյ, երբ Աթաթիւրք 10,000 ոսկիի չէք մը կը նուիրէ հայաստարլողորուս գեղուհիին, հետեւորդ երեսփոխաններէն տոքթ. Ռէշիտ Կալիպ կը պոռթկայ.

— Փաշա՛ս, որո՞ւն դրամը, որուն կուտաս։ Այս դրամը ազգինն է, եւ այս կինը օտար մըն է…

Հիմա, երբ երեւան կուգայ որ նախագահը 10,000ներ յատկացուցած է կիներու որոնք եթէ ռուս չեն, ամէն պարագայի ցեղուհիներ են, պիտի չ'ունենա՞ն բազմաթիւ Ռէշիտ Կալիպներ որ պոռթկան, դրսանց կամ ներսանց.

— Փաշա՛ս, որո՛ւն դրամը որուն կուտաս։

Եւ կամ, աւելի յանդգնելով հարցնելու մը.

— Փաշա՛ս, ուրկէ՞ այսքան ահագին գումար։ Պապայի՞դ տունէ՞ն բերիր…

×

Եթէ դիտած է ընթերցողը, խորհրդածութիւններուս մէջ միշտ աշխատած եմ ըլլալ զուսպ, չարաւլել հայկական ունակութիւններէն, որով առնուազն կը նկատենք ամէն ինչ որ թրքական է։ Բայց երբ պատկերը այնքան ցցուն ու պաշտօնական է, ի՞նչպէս կարելի է չեզրակացնել թէ նախած է այս «Հանրապետութիւնը», թէ հին կողոպուտն է որ կը շարունակուի, շատ աւելի մեծ չափերով եւ մանաւանդ գայթակղեցուցիչ պարագաներու տակ։ Օրինակ, Սուլթան Համիտը գոնէ ժայռաքաղաքը զերծ կացուցած էր տուրքէ, իսկ նոյնը մնացած ատեն կը դիմէր արտաքին փոխառութեան։ Մինչդեռ հանրապետական սուլթանը ուղղակի քերթեց ժողովուրդին կաշին, անգութ տուրք նորանալով եւ բռնի գանձելով։

Երկարեցէք դիտել եւ պիտի ունենաք ամբողջ պատկերը։ Բոլոր վարիչները, որոնք շարունակ զոհողութեան եւ հայրենասիրութեան կը ճառեն, առանց կայքի են իրենց թեւը, ոչ միայն վարելով ցոփ ու բազմածախս կեանք մը, այլեւ մեծ գումարներ դիզելով օտար, մանաւանդ զուիցերիական դրամատուններու մէջ։ Թող փոխուի վարչաձեւը, թող դառ մը բացուի, եւ այն ատեն կը տեսնէք թէ ի՛նչ գայթակղութիւններ երեւան պիտի գան, ստուերի մէջ թողլով Իթթիհատականներու չահագործումները։

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ ձուկը գլխէն հոտած է։ Երբ Քէմալի նման ազգային հերոս մը միլիոններ կը դիզէ, գիտնալով հանդերձ որ ցմահ նախագահ է, քրոջմէ մը զատ ուրիշ ազգական չունենալով մէկտեղ, ինչո՞ւ միւս վարիչները չխորհին իրենց ապագայի մասին, իրենց կարգին կարեւոր հազարներ չդիզեն։ Մանաւանդ երբ գիտեն թէ սամոնամեայ են, ճատրակի քարերու նման կը դրուին ու կը վերցուին։

×

Կտակագիրը ունի նաեւ ուրիշ ուշագրաւ կէտ մը։ Հինգերորդ յօդուածով կ'ըսէ թէ «Իսկը եղած օգնութիւնը պիտի ըլլայ, որպէսզի Իսմէթ Ինէօնիւի զաւակները բարձրագոյն կրթութիւն ստանան»։

Ո՞վ գիտէ, թերեւս ոմանք արդէն փաստ մը նկատեն այն համակրանքին զոր Աթաթիւրք ունէր Իսմէթի հանդէպ։ Մինչդեռ, որքա՜ն սխալ։

Նախ, կտակագրին պատրաստութեան թուականը— 5 Հոկտեմբեր 1938։ Արդ, այդ թուականին Իսմէթ շնորհազուրկ եղած էր եւ ոստիկանական հսկողութեան տակ կը գտնուէր Հէյպէլիի մէջ (Իշխանաց կղզիներէն մէկը)։ Երբ մեծաւորը այդքան կը սիրէր զայն, թող ներէր, բաւ համարէր մէկ տարուան պաշտօնանկութիւնը եւ կրկին վարչապետ դարձնէր։ Մինչդեռ ոչ մէկն ըրաւ, այլ ընդհակառակը գովաբանական խմբագրականներ հրատարակեց Ճէլալ Պայարի միամիտ վարչապետութեան մասին։

Ցետոյ, ուրկէ՞ ուր «համակրանքի» այդ տարօրինակ ձեւը։ Իսմէթը փառաւոր զօրավար մըն է որ ըստ օրինի իրաւունք ունի մօտ 300 ոսկի հանգստեան թոշակ ստանալու։ Միւս կողմէ, 15 տարիէ ի վեր վարչապետ էր, ունենալով ոչ միայն բարձր թոշակ մը, այլեւ միլիոններու հասնող գաղտնի վարկեր։

Ո՛չ, կտակային այդ տրամադրութիւնը եղերական անարգանք մըն է, մէկը այն ինքնատիպ հարուածներէն զոր Մ. Քէմալ կուտայ իր հակառակորդներուն, զանոնք ստորնացնելու համար։ Օրինակ, յաճախ առանց այլեւ այլի կ'ըսէր երեսփոխանի մը.

— Եթէ քեզ նախարար կարգեմ, կնոջդ խաթրը համար միայն պիտի ըլլայ…

Դարձեալ, շատ անգամ կը կանչէր իր վտանգած մարզիկը եւ կ'ըսէր.

— Հայտէ՜, ձեռքս պագ, ներեցի քեզի…

Յոր հոգեբան, ամբողջովին ծանօթ թրքական բարքերուն, գիտէր թէ բոլոր նախարարները եւ հետեւորդները մեծ մեծ չահեր կը դիզեն։ Բայց տեսակ մը փիլիսոփայ կամ ցինիք էր եւ աչք կը գոցէր, չմոռնալով սակայն հասկցնելու թէ տեղեակ է իրականութեան։ Միւս կողմէ, այս ձեւով շրջապատին սանձը կը պահէր ձեռքը, ուզածին պէս գործածելու, նաեւ խռովութեան տեղի չտալու համար։ Կարճ պահեստի զէնք մը ունէր տրամադրութեան տակ։ Ի՞նչ բարձրացուց մէկը— զէնքը երեւան եկաւ ու կը հարուածէ։ Օրինակ, այսպէս հարուածեց ծովային նախարար Իհսան պէյը, զայն դատապարտել տալով իբրեւ կաշառակեր։ Այն ալ՝ Եավուզ յանձնաժողովի նորոգութեան գործին մէջ։

Մորաթափանց նախագահը գիտէր նաեւ թէ Իսմէթն ալ «կ'ուտէ», եւ փառաւորապէս։ Արդարեւ, Իսմէթի եղբայրը՝ Թօփալ Բէգա յայտնի գործարանատէր մըն է տարիներէ ի վեր եւ միլիոններու գործառնութիւն կ'ընէ, առաւելապէս իբրեւ պետական հայթայթիչ։ Իսկ յայտնի է թէ ի՛նչ ըսել է պետական հայթայթիչ ըլլալ, երբ մանաւանդ եղբայրը վարչապետ է, ինքնիշխան ու ամենազօր։

Անոր զաւակներու կրթութեան համար գումար մը կտակելով, Աթաթիւրք կուզայ ժողովուրդին աչքը խօթելու Իսմէթի ահագին հարստութիւնը, հեգնելու անշահախնդրութիւնը զոր ան կը ցուցադրէ յաճախ. ճիշդ ինչպէս կը հեգնեն լայկան մեծահարուստ մը, քանի մը դրուշ գնելով անոր ափին մէջ, իբրեւ օգնութիւն։

Իսմէթ պիտի հանդուրժէ՞ այս նոր ու հրապարակային հարուածին։ Դժուար թէ։ Ցամաք ու քինախնդիր, անպայման պիտի փորձէ վրէժ լուծել, ինչպէս մասամբ լուծեց։ Հիմակուընէ արդէն լուր տարածել կուտայ թէ իրեն վիճակը աւելի լաւ պիտի ըլլայ, քանի որ ինքը չի նմանիր միւսին՝ «ցինիկ»ին, այլ ընտանիքի պատուական հայր մը եւ ջերմեռանդ իսլամ մըն է։

Ամէն պարագայի, Աթաթիւրքի ձեռագիր կտակը հարազատ հայելին է նոր Թուրքիոյ, բարոյական թէ նիւթական տեսակէտով։ Ինքնագիր վաւերաթուղթ մը որ շատ բան կ'ըսէ մեզի նոր թուրքերու մասին։

ԴԻՏ

ՈՒԿՐԱՅՆԱ

Անցեալն ու ներկան

Գերման քաղաքականութիւնը արեւելեան Եւրոպայի մէջ կը ձգտի ստեղծելու մեծ Ուկրայնա մը, կազմուած Ռուսիոյ, Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ ուկրայնական հողամասերէն։ Թէեւ կ'ըսուի թէ Հէր Հիթլէր իր վերջին տեսակցութեան ընթացքին Լեհաստանի արտաքին նախարար գնդ. Պէքի հետ ըսած է, թէ այս ծրագրին իրականացումը քանի մը տարի պիտի ուշանայ, բայց Ուկրայնիոյ տնկախ ու անկախ պետութեան մը վերածումը միջին ու արեւելեան Եւրոպայի ընթացիկ քաղաքականութեան ամէնէն կարեւոր հարցն է այժմ։

Երբ Մոնկոլները արշաւեցին Ռուսիա 13րդ դարուն, այժմեան Ուկրայնան, որ ամէնէն բարգաւաճ ու քաղաքակիրթ մասն էր երկրին, ամէնէն շատ տուժեց ու աւերի կոխան դարձաւ։ Երկրին հարաւային մասը՝ Ուկրայնան, որ կրած էր բիւզանդական քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնը, ունէր իր մայրաքաղաքը՝ Քիէվ, որ ամէնէն զարգացած սլաւ քաղաքն էր միջին դարուն։

Հիւսիսային կողմը՝ Նովկորոտի Ռուսիան ենթակայ էր սքանտինաւեան տիրապետութեան։ Երկրին կեդրոնական մասին մէջ կ'իշխէին ուրիշ իշխանութիւններ. Իւրաքանչիւր շրջան կը խօսէր իր բարբառը, բոլորն ալ սլաւական լեզուի բարբառներ։ Հիւսիսայինները կը խօսէին այն լեզուն, որ այժմ Ռուսերէնն է, կեդրոնին մէջ կը խօսէին մեծ ռուսերէնը, իսկ հարաւի մէջ՝ փոքր ռուսերէնը։

Ուկրայնա երբեք ալ չկրցաւ ինքզինքը զատել Մոնկոլեան աւերումներէն։ Դեռ մինչեւ 17րդ դար անոր տափաստանները կը մնային ամայի ու խոպան։ Երբ մեծ Ռուսերը գրաւեցին այս շրջանը եւ սկսան շէնցնել ու հաստատուիլ այնտեղ, Ուկրայնախօսները սկսան տարածուիլ դէպի արեւմուտք. այս պատճառով ալ այժմ ուկրայնական երկիրը Ռուսիոյ «Հեռաւոր Արեւմուտքն» է։

Ուկրէնները չորս պետութեանց մէջ ցրուած են։ Մեծ զանգուածը կ'ապրի Ռուսիոյ մէջ, 6—7 միլիոն կը գտնուին Լեհաստանի մէջ, քանի մը հարիւր հազար կ'ապրին ռումանական Պուքովինայի մէջ եւ մօտ կէս միլիոն ալ՝ Կարպաթեան Ուկրայնայի մէջ, զոր Աւստրիացիները կոչեցին Ռութենիա։

Կարպաթեան Ուկրայնան կոյս անտառներու երկիրն է։ Ջիւնը կ'իջնէ Կարպաթեան լեռնաշղթայի ցածերը եւ անտառները կը ծածկեն մինչեւ 3500 ոտք բարձունքները։ Աւելի բարձր տեղերը կը տարածուին մարգագետիններ, ուր կ'արածուին կիսավայրենի ձիերու եւ ոչխարի հօտեր։

Անտառները լեցուն են չնագայլերով եւ արջերով։ Տրագուլայի ամրոցները այս վայրերու մէջ պէտք է եղած ըլլան, ուր մարդիկ կը խօսին սլաւական բարբառ մը, բայց կ'ապրին մաճառական լուծի տակ։

Այս երկրին մէջ մեծ քաղաք չկայ։ Նոր մայրաքաղաքը՝ Խուսթ, զոր Գերմանները այժմ կը փորձեն դարձնել ուկրայնական շարժման կեդրոնը, խոշոր գիւղաքաղաք մըն է։ Ինքնավար կառավարութեան նախագահն է Գ. Վոլոշին, որ գերմանասէր կղերական մըն է։

Ռութենիոյ մէջ ժողովուրդը ինքզինք կ'անուանէ ռուսին (ռուս), ան ունի իր ժողովրդական վէպերն ու աւանդութիւնները, իր փոլքլորը։ Դարերէ ի վեր կեանքը գրեթէ փոխուած չէ այնտեղ։ Գիւղացիներու հիւղակները շինուած են ցեխով, որոնք ամրացուած են եղէգներով ու չոր ցախով, եւ բոլորն ալ բաց կապոյտ ներկով են։ Կան նաեւ փայտաշէն տուներ, բայց անոնք բացառութիւններ են եւ կամ եկեղեցիներ միայն փայտաշէն են։ Թէեւ ժողովուրդը կաթոլիկ է, բայց անոնց եկեղեցական արարողութիւնները սլաւական են։

Գիւղացիներու հիւղակները բաղկացած են ընդհանրապէս մէկ սենեակէ, որ իրենց լեզուով կը կոչուի «չիզա», այսինքն տուն, սենեակ։ Այն միջոցը, որ թոնիրը չի գրաւեր, անկողնի տեղն է, որուն շուրջ ձմեռը կը մակաղին կենդանիները։ Սնդուկները, ամբարները եւ գործիքները տունէն ներս բոլորն ալ ձեռագործ են, հին, դարաւոր ձեւերը պահած։ Պատէն կամ առաստաղէն կախուած օրրանի մէջ կը հանգչի երախան։

Այս երկրին մէջ ամէն, ինչպէս նաեւ մահացութեան տոկոսը բարձր է։ Հունգարական տիրապետութեան տակ՝ ջերմախտը եւ հարսանիքը առատօրէն կը գործէին։ Չեխերը բարեկարգեցին հանրային առողջութիւնը եւ Բրակայի ջանքերով շինուեցան ճամբաներ, երկաթուղի, դպրոցներ ու հիւանդանոցներ։ Անգրագիտութիւնը նուազեցաւ։ 1890ին ժողովրդին 90 տոկոսը կարդալ - գրել չէր գիտեր։

Հողը կը մշակուի նահապետական ձեւերով։ Եթէ արդիական հողամշակութեան կերպերը ներմուծուին, երկիրը կրնայ դառնալ բարգաւաճ, որովհետեւ բերրի է։ Կ'ըսուի թէ լեռներու մէջ կան հանքեր։

Երկրի այս յետամնացութեան պատճառով Ռութէնները գաղթած են արտասահման։ Այժմ Մ. Նահանգներու մէջ կայ ռութենական խոշոր գաղութ մը։ Այս գաղութն է որ գործիչներ ղրկած է մայր երկիրը՝ առա[ջ] մղելու անկախ Ուկրայնայի շարժու[մը]։

Կալիցիան փոքր ռուսական հողամասերու ամէնէն արեւմտեան ինկած շրջանն էր։ 14րդ դարուն կցուեցաւ Լեհաստանին։

Ժամանակ մը կռուախնձոր դարձաւ Լեհերու եւ Մաճառներու միջեւ, եւ վերջոյ կցուեցաւ Լեհաստանի։

Երկու պատմական կիրճեր կը ճեղքեն ուկրայնական երկիրը։ Առաջին Դրունք Մաճառաց, որմէ Արբադ առաջնորդեց իր Մաճառները 895ին, գրաւեց Հունգարիան։ Երկրորդ՝ Դրունք Տէլաթինի կամ Եապլոնքայի, որմէ ներս արշաւեց Պաթու Մոնկ[ոլը] 1240ին։

Կարպաթեան լեռնաշղթայի հարաւային բարձունքները կը գրաւէ այս երկիրը, որ փոխն ի փոխ կոչուած Ռութէնիա, ստորին Կարպաթեան Ռուսիա եւ այժմ ալ Կարպաթեան Ուկրայնա։

Այս երկիրը 100 մղոն երկարութիւն ունի եւ մօտ 45 մղոն լայնութիւն։ Կարծուի թէ 9րդ դարուն մաս կազմած է պուլկար մեծ կայսրութեան, բայց 11րդ դարէն սկսեալ հունգարական պատմագրութիւնը կը կոչէ զայն «Ռութենեան Անցք», եւ սակայն ատեն ալ այնտեղ կը բնակէին Փ[ոքր] Ռուսեր (Ուկրէններ)։

Եւ որովհետեւ Մոնկոլներ քարուքանդ ըրին ամէն ինչ իրենց ճամբուն վրայ, հաւանական է որ այժմեան բնակիչները սերած ըլլան այն գաղթականներէն, որոնք ներս եկան հիւսիսէն 13րդ դարէն ի վեր։ Անոնք միշտ ալ մաճառ հողատէրերու ձեռքին տակ։

19րդ դարուն տեղի ունեցաւ ուկրայնական մշակութային վերածնութիւն մը։ Սկիզբները այս վերածնունդը հակառուսական չէր, բայց Ալեքսանդր Բ. ցարը արգիլեց ուկրայներէնի գործածութիւնը։ Այդ օրէն սկսաւ ուկրայնական ազգային շարժումը, դարձաւ հակացարական եւ հակառուսական, եւ այդպէս է մինչեւ այժմ։

Ցարական կառավարութիւնը մերթ ընդ մերթ ջանաց ռուսասիրական գաղութներ խառնել Կալիցիոյ եւ Ռութենիոյ մէջ, բայց ուկրէն ազգային շարժումը կանգ չառաւ։ Գերմանները 1917ին եւ 1918ին շատ դժուարութիւն չկրեցին զայն անջատելու մեծ Ռուսիայէն։ Անոնց Քիէվի մէջ ստեղծեցին Ռատա մը (խորհրդարան)։ Բրեստ Լիտովսկի դաշնագրէն ետք Գերմանական պաշտպանութեան տակ եղաւ Հէթման (իշխան կամ պետ) Ուկրայնայի։ Այժմ կ'ապրի Պերլինի մէջ։ Ուկրէն ազգային կազմակերպութիւններու եւ խմբակցութեանց մեծ մասը դիմած Գերմանիոյ, որ Կարպաթեան Ուկրայնան վերածէ «Ուկրէններու Ազգային Տան»։ Նոյնիսկ այժմ խորհրդային կարգերու տակ Ուկրայնան անջատուած է մեծ Ռուսիայէն եւ կը կազմէ Խ. Միութեան հանրապետութիւններէն մին։

Եթէ Ուկրայնա յաջողի վերագտնել իր անկախութիւնը կամ ինքնավարութիւնը գերման պաշտպանութեան տակ, Լեհաստան պիտի զրկուի կենսական վտանգին մէջ։ Ասոր համար է որ լեհ եւ հունգար կառավարութիւնները յուսահատ փորձեր կատարեն սահմանակից դառնալու Ռութենիոյ մէջ։ Ցարդ այս փորձերը հանդիպած են Գերմանիոյ ընդդիմութեան, եւ կը թուի թէ Հունգարներ…

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

— oo —

Դ.

Կ'երթամ ուրիշ Հայու մը խանութը։ Հոն չէ։ Կ'ըսեմ թէ Հայ եմ, ու Գերման ծառան սիրով կը խօսի հետս, (40 տարիէ ի վեր անոր քով կ'աշխատի)։ Հսկայ հարստութիւն կայ այնտեղ։ Բայց ինք ամուրի է։ Ու երբ տասնարդ ազգական մը քովը առած է, Բուլկար խօսելէ վերջ, ծառան, երբ վստահութիւն ունեցաւ վրաս, բացաւ գանձատուն մը, ուր, վրայէ վրայ, քովէ քով, կը ճանճրանան հին ու թանկագին գորգեր,— Լատիգ, Կէօրտէս, Քուլա։ Ամէնէն աժանը եւ փոքրը քանի մը հազար մարք արժողութեամբ։

— Այո, կը տրտնջայ ան, առաջ ասոնք տեսակ գորգեր կը ծախէինք։ Հաբեւսս Հրեաներ կային, կ'առնէին։ Հիմա վրանին նայող չկայ։

Դուռին կիսատ բացուածքէն պզտիկ գլուխ մը ներս կը նայի ու ետ կը քաշուի։ Ինքն է, հայրենակիցը։

Պէտք է ոտքը երթալ։ Բայց ինչ զուարթ եւ զուարճախօս ծերուկ, որ հազար երիտասարդ ծախու կ'առնէ։ Եւ ի՛նչքան ճարպիկ վաճառական։ Անստարակոյս շատեր մասի վրայ կը խաղցնէ, կ'ըսեն թէ հրապարակին ամէնէն սուղ տունն է ինք, եւ հակառակ ատոր գործը կը քալէ։ Ծառաներ, գրագրուհիներ։ Հեռախօս։

— Դուք սուղ էք, կ'ըսեմ։

— Ո՞չ, ու կը խնդայ։

— Իրաւ սուղ էք, կ'ըսեմ։

Այս անգամ աւելի շատ ու եռանդուն կը խնդայ։ Համպուրկի մշուշը եւ թախծոտ օդը, այնքան տարիներու ընթացքին, բնաւ չեն ազդած իր վրայ։ Մինչդեռ ըսիկ Համպուրկցի գերմանը տխուր ըսուելու չափ լուրջ է։ Բայց մեր ծերուկին հոգիին մէջ հարաւի վառվռուն արեւը կը թրթռայ տակաւին։ Շատ ուրախ է որ իրեն Հայ մը եկեր է։ Անզգաղաք հարցումներ կ'ընէ։ Կը խօսի։ Կը խնդայ։ Կը խնդացնէ։ Եւ չուզեր որ մեկնիմ։ Իսկ ես կ'աճապարեմ, որովհետեւ երկաթուղիին մեկնումի պահը կը մօտենայ։ Երբ դուռը գոցելով սանդուղներէն վար կը վազեմ, իր խնդուքը տակաւին ինծի հետեւելով բարի ճամբայ կը մաղթէ։

×

Իրիկուն է։ Կ'անձրեւէ։ Երկինք ցնցուղ մը առած քաղաքը կը լուայ։ Նստած կայարանին ճաշարանը, որ գիս պիտի առնէ ու նետէ Պերլին, կը թանամ ուսուցչապետ Տօքթ. Կարոլոս Ֆրէտէրիքոս Լեման Հաուփթի հատահատ կոթողը, «Հայաստան երբեմն ու այժմ», առաջին հատոր, առաջին էջ, առաջին տող, ու կը սկսիմ կարդալ.

— «Հայաստան, այսօր, ինչպէս անցեալին մէջ, շատ խօսուածներէն բայց չճանչցուած երկիր մըն է։ Գիտենք որ ան լեռնադաշտ մըն է, վայրի լեռներով լեցուն։ Բայց թէ այս լեռներուն մէջ լայն, բարեբեր, ու քիչ մը խնամքէ յետոյ արգաւանդ դաշտեր կը գտնուին, շատերու անծանօթ է գրեթէ։ Հայերու կը հանդիպինք արդիական փոխադրութեան ճամբաներու վրայ եղած բազմաթիւ քաղաքներու մէջ,— Պոլիս, Իզմիր, Եգիպտոս։ Կը լսենք ու կը տեսնենք որ ան կարծունեայ վաճառական մըն է առաւել կարգ անցած խորամանկութեամբ եւ յաճախ համահաւասար անպարկեշտութիւնով։ Եւ այս, երկրէն դուրս, սփիւռքի մէջ հանդիպող ուռեցքներէն (ausWuchs — մարմնի վրայ աւելորդ միս, ուռեցք, առաջա), կը կազմեն ճամբորդներ, լրագրողներ, հնախոյզներ — սակայն դժբախտաբար ոչ թէ միայն ատոնք — իրենց շուտափոյթ համոզումը։

«Թէ բուն Հայաստանի մէջ հողագործ բնակչութիւնը մեծամասնութիւն կը կազմէ, թէ հայ գեղջուկին մուժկայ, ջանասէր ու սակաւապէտ իր հողը կը մշակէ, եւ հայրենասէր ու հողին կապած մինչեւ վերջը, եւ նոյնիսկ այն ատեն կը փարի դեռ անոր, երբ քիւրտ աւազակը եւ Թուրք բռնակալը իրմէ ամէն ինչ կը խլեն, եւ կեանքը ամէն ժամ վտանգի տակ է, այդ գիտեն մեզմէ շատ քիչերը, որոնք Հայաստան խաղաղ ու յոգնած ճամբորդած են, եւ անոնք արմատացած նախապաշարումին դէմ կը ճգնին, հաւաստացնել ու այդպիսիները»։

Ահա այս տողերով կը սկսի պատկառելի գիտունը իր գործը, եւ մենք այս փաղաքշանքը կը պարտինք… հայ վաճառականին, որուն իսկութիւնը երգած է Գամառ Քաթիպա։ Գէշ անուն, որ բանով մը չի ջնջուիր։ Որովհետեւ Հայը խորամանկ, Հայը անվստահելի, ամէն մարդ գիտէ այդ չնաշխարհիկ արատը Եւրոպայի մէջ։ Իսկ Լեման Հաուփթի գիտական ծանր ու անխառն գործը ո՞վ կրնայ կարդալ ու լսել։

Նստած էինք սրճարան մը հայրենակիցի մը հետ, տարիքը առած լուրջ վաճառական։ Որ Թուրքիոյ մէջ ամէն բան վրայ տալէ վերջ Եւրոպայի մէջ նորէն գործ ու կարողութիւն է ստեղծեր, շնորհիւ իր ուշիմութեան եւ պարկեշտութեան։

— Կ'ընդունիմ որ հայ վաճառականը ճարպիկ է ու գործունեայ։ Բայց խնդրեմ, ըսէք, ազգը ի՞նչ օգուտ ունի ձեզմէ։

— Եթէ ամէն հայ յաջողի հարստանալ մեզի պէս, ազգին վիճակը կը բարելաւուի ինքնին ու ան փրկուած է։

Ազգի մը բուն զանգուածը, արմատը, գեղջուկ եւ հողագործ դասակարգն է։ Ի՞նչպէս կ'ուզէք որ հարստանայ։ Ոչ, հայ վաճառական, դուն կը սխալիս։ Դուն այսօր ալ, Եւրոպայի մէջ, գէշ գաղափար կայ կուտաս մեր մասին, ուր որ ներկայանաս։ Դուն դժբախտաբար ազգին ներկայացուցիչը եղեր ես ամէն տեղ, առանց անկէ լիազօրուած ըլլալու։ Եթէ անոր մեծ օգուտ մը չունիս, գոնէ վնաս ալ մի պատճառեր։ Թե… Թուրքիոյ մէջ, մեծ պատերազմի Գերմաններու վերաբերումը հանդէպ տարբեր ըլլար, եթէ ան… վրայ լաւ գաղափար եւ քիչ մը հ… մակրութիւն ունեցած ըլլար։

— Պերլինի մէջ, հոն ուր… համար պէտք է դիմել, հայանպաստ չեն, կը գանգատէր առանց «Եա… Պոլսեցին։

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ ըրած էք։

— Ոչինչ, մեզ ճանչցողներ կան… տեղեկութիւն տուած են։

Արդ, Գերմանը իր խորքին մէջ… դամիտ է, ըլլայ գործի մարդ թէ… րիչ բան, եւ անոր հետ պէտք է… սիմ վարուիլ։ Պատեհապաշտութիւնը աղէկ չէր Արեւելքի մէջ, իսկ… է, հոս, Եւրոպա։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԵ[ԱՆ]

(Շար.)

Հայկական Պատարագը

ՎՄԲ.— Երիտասարդ հայ գրագէտին (Լեւոն Թորոսեան) առաջին նոր հատորիկ գրութիւնը, «Ցատաքի» հատոր (բնագիրը ֆրանսերէն).

Կավոյի սրահին մէջ, ցուրտ եւ մռայլ Լաւցին վերջին խօսքերը, վերջին հագերը։

Կը դիտեմ գետնատարածը, որ լեցուած է անծանօթ դէմքերով, սպասման մէջ քարացած, լռութեամբ ազնուականացած, պատրաստ ընդունելու երաժշտական լայն ալիքները, որոնք պիտի տարածուին իրենց վրայ։ Բեմին խորը, երգչախումբը յարդարար կը հասաքուի, դիրք կը գրաւէ։ Անոնց մէջ կիներ կան եւ այրեր, իրենց հանապազօրեայ դիմագիծով, տժգոյն զգեստաւորումով, տժգոյն շրջազգեստներով, երանքներն ի վար կախուած թեւերով, պարկեշտ բանուորի նայուածքով։ Ցոնարհ հոտ մը, անողոքաբար մարդկային, ճշգրտօրէն մարդկային։ Բեմին անզօր լոյսերը իսկ անբաւական են փառապսակելու զանոնք իմ աչքերուս։ Թուու կաթուղիկէին երգիչներն են։ Բայց արդէն Գ. Օննիկ Գէրպէրեան կը բարձրանայ տախտակաշէն անշուք աստիճանի մը վրայ եւ երկու ձեռքերը կը տարածէ համբերատար այդ մարդոց վերեւ։ Եւ կը ծնի երգ մը, միանձնեայ ու մաքուր, որ կ'ուռի, կը ցածնայ, խորհրդաւոր շարժումներու կամքով։ Ցաջորդաբար կ'ունկնդրեմ պատարագին զանազան եղանակները։

Երգչախումբին ձայները կը խորասուզին ծովաշարժի մը մրմունջներուն մէջ։

Երգչախումբին պետը իր ձեռքերով կը կեցնէ զանոնք, կը սաստկացնէ, կը գրկէ ինչպէս տարր մը հնազանդ։ Բեմին վրայ կեցած է ան եւ իր սեւ թիկնոցը կ'իյնայ անոնց վրայ։ Կը զգամ որ ինքզինք կը զսպէ չերգելու համար անոնց հետ։ Բայց իր ամբողջ էութեամբ, բայց իր ամբողջ նայուածքով՝ իրապէս կը յօրինէ անոնց յափշտակութիւնը։ Վայրկեանէ վայրկեան, կտորէ կտոր, պատարագին գծանկարը աւելի զգայուն կը դառնայ սիրտերու մէջ, աւելի կը յուզէ։

Այդ պատարագը դրոշմուած է ծաներ, թաքուն եւ զուտ արեւելեան տխրութեամբ մը։ Ան խոյս կուտայ շեղթայաքերծ նկարչականութենէն, ստ-չի կշռոյթէն դէպի յուզում։ Պարզ է ան եւ բարբարոս ինչպէս Ցաւերանութիւնը։ Կը յուզէ որովհետեւ չափաւոր յուզել։ Սոլիսթները, ըլլայ Գ. Քէչէճեան, ըլլայ Օր. Ալպան, հրաշալի կերպով ըմբռնած են այդ արուեստին էական տեսակութիւնը։ Անոնք խաղացին նրբերանգներուն վրայ, զգուշանալով պայթուցիկ չեշտերէն։ Իրենց գնահատելի չափաւորութիւնը խորութիւն տուաւ վերջաւորութեանը հրաշալի ալէլուիաներուն։

Այո՛, կարճ լռութենէ մը վերջ, այս յաղթերգութիւնը, այս յաղթական երաժշտութիւնը ցնցեց ունկնդիրները ինչպէս ծովու ալիք մը։ Մէկ վայրկեանի մէջ, կեանքը դարձաւ պայծառ, սիրելի, անհրաժեշտ ամէնուս։ Կոնակէս լսեցի սա խօսքը.

— Այս ամէնէն վերջ ի՞նչպէս չհաւատալ

Այսպէս կը մտածէի ես ալ։

Վերջը, ապակեպատ գաւիթին մէջ, դիտեցի թէ ի՞նչպէս դուրս կը հոսէր բազմութիւնը։ Եւ կը խորհէի թէ Գ. Օննիկ Գէրպէրեան մէկ գիշերուան մէջ տարօրինակ ձեւով հաղորդակցած էր բոլոր անոնց որ կը մեկնէին, իրենց կոնակին անցընելով վերարկուները, ժամացոյցը նայելով։

ԱՆՐԻ ԹՐՈՒԱՅԱ

Ս. Համբարձումեան համաշխարհային ախոյեան

Դեկտեմբեր 30ին, Երեւանի մէջ, չրանշանակիր Սարգիս Համբարձումեան, մասնակցելով «Սպարտակ» միութեան մարզիկներու մրցումներուն, կոտրած է ծանրութեան համաշխարհային մրցանիշը։

Ըստ «Պրովեստիա»յի (Դեկտ. 4) Թիֆլիզէն Հայաստան գացած մարզական զատաւորներու կազմած պաշտօնական արձանագրութիւնը կ'ըսէ.

— «Ս. Համբարձումեան երկու ձեռքերով սեղմած է 136,050 քիլոկրամ, վեր առած՝ 130 քիլոկրամ, հրած՝ 167,500 քիլ., գումար 433.550 քիլ., որ 13,550 քիլ. աւելի է համախորհրդային ախոյեան Ե. Կուցենկոյի եւ 8,550 քիլ. աշխարհի ախոյեան գերմանացի Մանգէրի չափանիշներից։

Կշռաքարերը առուգուած են «Ցէքրբինկոս» կշիռքի վրայ եւ համապատասխանում են միջազգային օրէնքով որոշուած տեսակին։ Ինքը Համբարձումեան կշռում է 119 քիլ.։»

Մանգէր 8 տարի է, ինչ ծանրութիւններ բարձրացնելու աշխարհի ախոյեանն է, իր գերագոյն մրցանիշը նա դրել է Պերլինի ողիմպիականում 1936 թուին — 425 քիլ., այնուհետեւ ոչ միայն մի ուրիշը չէր կարողացել նրան գերազանցել, այլեւ Մանգէրի բոլ բազմաթիւ փորձերը գերազանցել իր մրցանիշը, վերջացել են անյաջողութեամբ, այդ պատճառով Մանգէրը, որ կոտրել է ֆրանսացի Ռիգուլոյի բոլոր չափանիշները, համարւում էր անյաղթելի։

Ուղիղ երեք տարի առաջ Ս. Համբարձումեան, Խորհ. Հայաստանի պատուիրակների թւում, ընդունուել էր Կրեմլինի մէջ Ստալինի կողմէ։ Դիկտատորը նրան հարց ու փորձ էր արել իր մարզանքի եւ չափանիշների մասին։ Համբարձումեան այդ օրը, 30 դեկտեմբերի 1935 թուին, խոստացել էր Ստալինին կոտրել Մանգէրի համաշխարհային չափանիշը, այն ժամանակ 410 քիլ.։ Ստալինի հրամանով խորհրդային յայտնի մարզիչ Ն. Սըմենարէ դրւում է նրա տրամադրութեան տակ եւ Համբարձումեան շարունակ մարզւում է նրա ղեկավարութեամբ։

Աշխարհի հայորդի ախոյեանն այժմ 28 տարեկան է, նրա հայրը դռնապան է, մայրը լուացարարուհի։ 14 տարեկանից նա աշխատանքի էր լծուել նախ իբրեւ քարհատ, յետոյ երկաթուղային բանուոր, իսկ վերջերս իբրեւ ինքնաշարժի վարիչ Երեւանի գարաժներից մէկում։ Մարզանքով սկսել է հետաքրքրուել 1932 թուից միայն եւ մի տարի յետոյ դարձել համախորհրդային ախոյեաններից մէկը։ 1935ին Համբարձումեան խորհրդային մարզիկների խմբում եկել էր Ֆրանսա եւ գրաւել ֆրանսացի մասնագէտների ուշադրութիւնն իր բացառիկ ֆիզիքական ուժով։

Ծանրութիւններ բարձրացնելը, այսինքն մաքուր ոյժի մարզանքը աստիճանաբար կը դառնայ հայկական մարզանք։ Քանի մը ամիս առաջ Խորհրդային Հայաստանէն Մոսկուա այցելած մարզիկներէն Ռուբէն Մանուկեան Մշակոյթի եւ Հանգստի պարտէզին մէջ կոտրեց ուրիշ Գերմանացիի մը՝ մէկ ձեռքով ծանրութիւն վերցնելու համաշխարհային մրցանիշը։

Խորհրդային Միութիւնը, որ մինչեւ այժմ չէր մասնակցեր ողիմպիական խաղերուն, պիտի մասնակցի առաջիկայ՝ Ֆինլանտայի մէջ սարքուած ողիմպիականին, եւ հաւանաբար Համբարձումեան, Մանուկեան եւ ուրիշներ կը չափուին այնտեղ։

Հ. Ս.

«ՑԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԼԱՆՍԷՑԷՆ Տիկին Մարգրիտ Խանէտանեան, Նոր տարուան առթիւ, եռամեայ ՑԱՌԱՋ կը նուիրէ իր ամուսնոյն՝ Վ. Խանէտանեանի։

արդէն յուսահատած են եւ ուրիշ ուղղութեամբ պիտի փնտռեն իրենց անկախութիւններու գոհացումը։

Եւ որովհետեւ հիւսիսային Պուքովինայի ուկրէն ազգաբնակչութիւնն ալ կը պահանջէ մտնել մեծ Ուկրայնայի սահմաններուն մէջ, ուստի Ռումանիա եւս շատ մտահոգ է։

Լեհերը կը վախնան, թէ Կարպաթեան Ուկրայնան, որ տեսականօրէն Չեխոսլովաքիոյ հողամաս է, բայց իրապէս գերման ազդեցութեան ենթարկուած, պիտի ծառայէ իբրեւ կորիդ, ուրկէ Գերմանիա դրոհ պիտի տայ դէպի սեւ հողերուն գօտին։ Լեհերը դժգոհ են եւ կ'առնեն այն անջատական քարոզչութիւնը, որ տեղի կ'ունենայ Ուկրէններու մէջ, մանաւանդ որ Կալիցիոյ մէջ կը տիրէ երկպառակտական թշնամութիւն եւ գիւղացիները ապստամբական տրամադրութիւններու մէջ են։

Գերմանիոյ գլխաւոր թշնամին պոլշեւիզմն է, ոչ թէ այն պատճառով որ համայնավարական է ան, այլ գլխաւորաբար որովհետեւ ռուսական է։ Երկու երկիրներու միջեւ վէճը հնադարեան կռիւն է Գերմաններու եւ Սլաւներու միջեւ։ Միապետական եւ համայնավարական վարչաձեւերը բազմաթիւ համանմանութիւններ ունին, թէեւ անունները տարբեր են, բայց ըստ էութեան՝ ազգային հակամարտութիւններն են որ դեր կը խաղան։

Հիթլէր գրեց իր «Իմ պայքարս»ի մէջ — եւ ցարդ ան իրագործած է իր մշակած ծրագիրը քայլ առ քայլ. — «Երբ մենք կը խօսինք այսօր Եւրոպայի մէջ նոր հողամասերու եւ երկիրներու մասին, մենք կը մտածենք նախ եւ առաջ Ռուսիոյ եւ անոր ենթակայ պետութեանց մասին միայն»։

Ա.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՁՈՀ ՄԸ ԵՒՍ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 15 յունուար.— Ձմեռնային ցուրտ եւ սեւ հողին յանձնեցինք, 35 տարեկան երիտասարդ մը, Խաչատուր Կիւրեղեան, այլ անուամբ Թափուզ, բնիկ Մալաթիացի։

Թաղումը տեղի ունեցաւ այսօր, 15 Յունուար, Կիրակի առաւօտեան ժամը 8ին։ Ներկայ էր բազմութիւն մը։

Մեծ կոտորածէն հազիւ ճողոպրած, Խաչատուր կ'իյնայ Սուրիոյ ափերը, 1922ին՝ Ֆրանսա։ Տարիներով գործարաններու ծխնելոյզներուն մէջ չոր հացի մը համար ինքզինք մաշեցնելէ վերջ, կը ստիպուի որ հեռանայ Ֆրանսայէն։

1929ին ակամայ, նեղուելով ոստիկանական հետապնդումներէն, ինքզինք կը նետէ Մարոք։ Ամբողջ եօթը տարի, իր գարուն օրերը կը հալին օտար լեգէոնի մէջ։ 1936ին դեռ նոր լրացուցած իր զինուորական շրջանը, նորէն կուգայ Ֆրանսա, կը հաստատուի Սէն Շամոնի մէջ։

Բոլորովին փոխուած էր, հին Հայորդին մնացած չէր։ Տարիներու ընտանեզուրկ կեանքը, հեռաւոր ափերու վրայ քաշքշուքը խախտեր էին իր կազմը։

Թող սեւ հողը թեթեւ գայ վրադ, տառապած տղայ։

Ս. Ըմտրիկեան

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

ԼԻՈՆ, 14 յունուար (յապաղած).— Այս տարի եւս Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը տօնեց, Թաղապետարանի սրահը, դեկտեմբեր 31ին, շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին։ Կը նախագահէ Գ. Կարապետ Տայեան։ Հակառակ անյարմար օր մը ըլլալուն, կոկիկ բազմութիւն մը եկած էր լսելու եւ դիտելու մեր մանուկներուն երգերը, արտասանութիւնները եւ հայկական պարերը։ Մասնաւորապէս քաջալերութեան արժանի է Ռիւ տը Գէկէնի հայերէնի դասընթացքին աշակերտներուն ոգեւորութիւնն ու կենդանութիւնը որ մեր հանդէսին հայկական շունչ եւ մթնոլորտ ստեղծեցին։ Նախագահը քանի մը խօսքով, բացատրեց Հայ Կապոյտ Խաչին դերը մեր ազգապահպանման գործին, ինչպէս եւ հիւանդներու, աղքատներու խնամատարութեան մէջ։

Հանդէսը բաժնուած էր երկու մասի, առաջին մասին, բոլոր պզտիկներու կողմէ եղան երգ, տրամախօսութիւն, արտասանութիւն եւն. եւն.։

Միջնարարին մասնաճիւղին կողմէ պատրաստուած անակնկալ պահարաններ բաժնուեցան ժողովուրդին, ուրկէ կոկիկ շահ մը ապահովեց Կ. Խաչը։

Բ. մասին մէջ, եղան խմբերգ եւ արտասանութիւններ, ծաղիկներու պար մը աղջիկներու կողմէ, յետոյ հայկական պար մը՝ Սարերումը Ցուշ կ'ըլլի, զոր ժողովուրդին բուռն փափաքին վրայ պզտիկները կրկնեցին։

Սրահին մէկ անկիւնը զարդարուած էր, տօնածառ մը եւ Կաղանդ Պապան սրահ մտնելով զգեստաւորուած, պզտիկներուն ուղղուած քանի մը յորդորական խօսքերէ վերջ պտուղ եւ շաքար բաժնեց։ Յաջորդ օրը ռիւ տը Գէկէնի դպրոցական պզտիկներուն տետրակ եւ մատիտ բաժնուեցան։

Այս առթիւ Միքայէլ Պահատուրեան Կ. Խաչին նուիրեց 50 ֆրանք։ Եւ մէկ տուփ շոքոլա։ Նոյնպէս Գ. Եղիշէ Փափազեան, ներկայ ըլլալով մեր ձեռնարկներուն, նիւթապէս եւ բարոյապէս քաջալերեց մեզ։ Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ երկուքին ալ։

Քաջալերութեան արժանի են բոլոր այն տիկիններն ու մայրերը, որոնք բոլորուած Կապոյտ Խաչի նուիրական գործին, ամէն ճիգ ու ջանք կը թափեն որպէսզի մասնաճիւղը կանգուն մնայ։

Տրչիկ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՈՒՆՁՔԻ ՏԱՐԻՆ

«Յուսաբեր» նմանօրինակ խորհրդածութիւններ կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 Յունուար).

— «Ի՞նչ ունեցանք անցեալ տարուան ընթացքին, մտքի մարզին մէջ։ Այս իսկ դժուար է ամփոփել այս էջերուն մէջ։ Բայց, եթէ չենք կրնար կազմել այս պահուս ցուցակը, կը՛րնանք սակայն հաստատել թէ 1938ը զուր չանցաւ։ Հայ միտքը չեղաւ ծոյլ. գործեց ու արտադրեց իրեն տրուած անպատմելիօրէն ծանր պայմաններու մէջ։ Հայ մտքի ու սրտի ճրագը մնաց վառ, երբեմն մինչեւ իսկ բոցավառ. հայ գրողը՝ գրեց, հայ նկարիչը՝ նկարեց, հայ երաժիշտը՝ երգեց ու նուագեց ու Հայը, այսինքն՝ հայ հանճարը՝ ինքն իր մէջ, թէ դուրսը, օտար շրջանակներու մէջ, շողաց, փայլեցաւ նոյնիսկ, մէկէ աւելի առիթներով։

Հայ գրողները, հիներն ու նորերը, չգոհացան միայն յօդուածներ գրելով, այլեւ հատորներ տուին, յաճախ արժէքաւոր, որոնք կը ճոխացնեն հայ գրականութիւնը եւ կը ցրուեն մեր վախերը՝ հայ մտքի ու մշակոյթի ապագայի մասին։

Հրատարակուեցան հայ օրաթերթերը, որոնք ոչ միայն լուր տուին հայ հասարակութեան, այլեւ կենդանի պահեցին հայ ոգին, կապ հաստատեցին գաղութէ գաղութ. դարձան սուրհանդակ՝ մէկ գաղութէն միւսը, վիշտ եւ ուրախութիւն, յաջողութիւն եւ ձախողութիւն իրարու փոխանցելով եւ, միեւնոյն ատեն կոչով, վստահութիւն եւ ոյժ ներշնչելով անողոք ճակատագրի մը դիմագրաւելու համար։ Անոնք, օրաթերթերը, կարելի է ըսել բոլորը, գրօշակիրները հանդիսացան հայրենիքի գաղափարին. արթնցուցին հայրենասիրութիւնը եւ կայծեր ու բոցեր սփռեցին հեռաւոր ու մութ անկիւններու, ուր որ տարագիր ու պանդուխտ Հայ մը կար։ Տարին լուր, տարին տեղեկութիւն հայ խմբաւորումներէ, եւ իրենց տագնապին ու առօրեայ հեւասպառ վազքին մէջ, չմոռցան նաեւ հայ գիրը, գրականութիւնը եւ արուեստը։ Ծառայեցին յանկապէս հայ մշակոյթին ալ, որքան հնարաւորութիւն ունեցան։

Օրաթերթերէն ետք, հանդէսները, ամսագիր ու շաբաթաթերթ, նոյն դերը կատարեցին աւելի խաղաղ, աւելի լուրջ ու աշխատուած ձեւով։ «Հայրենիք»ը, «Վէմ»ը, «Անահիտ»ը, «Հանդէս Ամսօրեայ»ն, «Սիոն»ը, «Բազմավէպ»ը, ասոնց կարգին աւելի համեստ ձեռնարկները, «Կեանք եւ Արուեստ», «Ջաւարթնոց», «Նաւասարդ» (Թեհրան), «Արեւագալ» (Աթէնք) եւայլն, ամբողջութեամբ նուիրուեցան հայ գրականութեան, հայ հին ու նոր պատմութեան, բանասիրութեան ու մշակոյթի բոլոր ճիւղերուն, նիւթ հաւաքելով կամ եղածները պրպտելով ու վերլուծելով. Անհուն գոհունակութիւն ու ջանք հրատարակիչներու եւ աշխատակիցներուն կողմէ, քայլ մը աւելի ընելու, հայ միտքին ու հոգիին ցոլք մը աւելի տալու, հայ պատմութենէն ու բանասիրութենէն կնճիռ մը աւելի լուծելու համար։

Եւ ասոնց կողքին՝ հրատարակութիւնները գլխաւորաբար վանքերու կողմէ, Երուսաղէմի, Վիէննայի ու Վենետիկի, որոնք հոգեկանին հետ մտքի ու մշակոյթի ջահը կը պահեն վառ, դառնալով այսպէս ազգային ոգիի ու ազգային մշակոյթի թանկագին աւանդապահներն ու օջախները։

Վանքերէն դուրս, կողմնակի միութիւններ ու հաստատութիւններ, «Համազգային»ը, «Նահատակ Գրողներու Բարեկամներ»ը եւ զանազան հայրենակցականներ՝ որոնք չխնայեցին անգործ, եւ ուշադրաւ, արժէքաւոր գործեր տուին հայ գրողներէ, նպաստելով հայ գրականութեան տարածման եւ խորացման։

Այս բոլորը բաւական չե՞ն, ըսելու համար թէ անցնող տարին անհետ չկորսուեցաւ։ Զգեց բերք մը, համեստ բայց արժէքաւոր։ Շահեցաւ հայ մշակոյթը, եւ հայ հասարակութիւնը քիչ մը աւելի հետաքրքրուեցաւ իր ազգային արժէքներով։ Քիչ մը աւելի լեցուեցաւ անոնց լոյսովն ու շունչովը։ Այսինքն՝ աւելի հպարտացաւ անոնցմով եւ, հետեւաբար հայացաւ։

Ու հիմա Նոր տարին կ'ապրինք։ Նոր գործունէութիւն մը կը բացուի մեր առջեւ, լաւագոյն տրամադրութիւններով։ Ամուլ չանցաւ անցնող տարին, հայ միտքը ծաղկեցաւ. Նոր ակօսներ բացուեցան, նոր սերմեր նետուեցան։ Սթափում մը ծայր տուաւ եւ արթնութիւն մը կը հաստատուի ամէն մարզի վրայ։ Պիտի ունենա՞նք կորովն ու կամքը օգտագործելու այս ամէնը եւ յառաջիկայ տարին բերքի, հունձքի տարի դարձնելու։ Կը հաւատանք, եթէ գործենք. եթէ մանաւանդ հասարակութիւնը աւելի խորացնէ իր հետաքրքրութիւնը. հայ գիրն ու գրականութիւնը, հայ մշակոյթին կցուած ամէն երեւոյթ նկատէ արժէք ազգային տեսակէտէն եւ ազդակ՝ ազգապահպանման։ Գիտնանք որ մշակոյթը՝ արժէք ու նշանակութիւն կը ստանայ այն ատեն միայն երբ ժողովուրդը տէր կը դառնայ անոր։ Կ'ողողուի անոր շունչովն ու լոյսովը։ Իսկապէս ի՞նչ օգուտ կրնայ ունենալ անապատին մէջ շողացող լոյսը, եթէ չըլլայ անկէ օգտուող ու լուսաւորուող։

Բայց, լոյսը անկարելի, անըմբռնելի է առանց կանթեղի ու իւղի։ Պիտի տա՞նք այդ իւղը, պիտի մտածե՞նք շօշափելի աջակցութեանց մասին, որպէսզի մեր բաղձանքները իրականութիւն դառնան եւ գործի վերածուին»։

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ամէնքը միասին ձի հեծնելով Գուրկանթեփէ գացին։ Հոն, Թուղայ Սարը մեծապէս կը պատուասիրէր Էնվէր փաշան։ Նախ իրարու հետ չխօսակցեցան բուն նիւթին վրայ։ Փաշան կը ջանար դիմացինը լաւ մը զննել ու անոր միտքը հասկնալ։ Թուղայ Սարը վարչական գործերու վարժուած էր ցարական վարչաձեւի օրով։

Կէսօրին ի պատիւ Էնվէր փաշայի ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ, տեղական կերակուրներէ բաղկացած, որոնց վարժուած էր արդէն փաշան։ Այս վերջինը շատ գոհ մնաց Թուղայ Սարըի սարքած ճաշէն։

Յետոյ, փաշան եւ Թուղայ Սարը տեսակցեցան։ Թուղայ ըսաւ թէ Իպրահիմ պէյ Տէօշէմպէի մէջ կը գտնուէր, ու 15 օրէ ի վեր կազմակերպութեամբ կը զբաղէր հոն, հակայարձակումի սկսելու համար։ Փաշային սիրտը նեղացաւ, որովհետեւ ինք օր ճամբորդելու էր Տէօշէմպէ հասնելու համար։ Ան հաւատ չէր ընծայեր Թուղայ Սարըի, որ կ'ըսէր թէ անկախութեան պայքարէն աւելի՝ իր գիրքը պահելու վրայ կը խորհէր ան։ Ուստի փաշան որոշեց Իպրահիմ պէյը անպատճառ տեսնել։ Իրաւ է որ Թուղայ Սարը 3000 հոգի ունէր իր տրամադրութեան տակ, բայց բանգէտ մարդ մը չէր, թէեւ կտրիճ ըլլար։ Թուղայ Սարը իր տեսակցութեան մէջ Էնվէր փաշայի յայտնեց անկախութեան կուսակից ըլլալը եւ Թուրքեստանի մասին տեղեկութիւններ հաղորդեց։

1921 Նոյեմբեր 28ին, Էնվէր փաշա Գարամինատ գիւղը հասաւ իր հետեւորդներով։ Իպրահիմ պէյի տիրապետութեան տակ գտնուող այդ գիւղին ժողովուրդը յուզմամբ մտահոգուեցաւ, այդ բազմութիւնը տեսնելով։ Որովհետեւ չէր գիտեր թէ ո՞վ էին եկողները։ Ամենք վախնալով իրենց խանութը գոցած ու տուն դարձած էին։ Մտահոգութիւն կը յայտնէին որ Իպրահիմ պէյի գլխուն փորձանք մը կուգար։ Փողոցներուն մէջ ցանցառ թիւով մարդիկ կը տեսնուէին։ Իրենց կրած գլխարկներէն կը հասկցուէր որ Իպրահիմ պէյի կուսակիցներն էին։ Սակայն անոնք ալ չէին ուզեր Իպրահիմ պէյի մասին տեղեկութիւն տալ եւ ո՛ւր գտնուիլը յայտնել, երբ Հաճի Սամի այդ մասին հարցում կ'ընէր։

Էնվէր փաշա եւ իր հետեւորդները գիւղին մէջէն անցան, որ ամայի էր հիմա։ Փաշան, նեղացած, Հաճի Սամիի ըսաւ.

— Ասոնց գիւղին մէջ պահականոց եւայլն չկա՞յ։ Չէ՞ք կրնար մարդ մը գտնել, որուն հետ կարենանք տեսնուիլ։ Մէյ մը քննեցէք ....։

Հաճի Սամի պէյ սկսաւ ձիով պտոյտ մը ընել Էնվէր փաշայի հետ, հասկնալու համար թէ ո՛ւր կը գտնուի Իպրահիմ պէյ։

Ամենք խուսափեցան պատասխանելէ։ Ծանօթացան մը իմանալէ յետոյ թէ եկողը Էնվէր փաշան էր եւ ոչ թէ ռուս լրտես մը, մեծ ուրախութիւն յայտնեց գոչելով. «Մի՛ վտահոգուաքաններ, մի՛ վախնաք, Էնվէր փաշա եկաւ։ Տուներուն, խանութներուն եւ մզկիթներուն մէջ պահուըտողները թող դուրս ելլեն շուտով»։

Իսկոյն մեծ բազմութեամբ մը լեցուեցան փողոցները։ Վայրկեան նայուածքներով մարդիկ Էնվէր փաշայի կը մօտենային ու յետոյ վախով ետ կը քաշուէին։ Ամենք կ'ուզէին փաշային ձեռքերը համբուրել, որ շնորհակալութիւն կը յայտնէր։

Յետոյ Էնվէր փաշա եւ ընկերները գիւղին ամէնէն գեղեցիկ տունը թէյի հրաւիրուեցան։ Հիւրասենեակին մէջ գալփագ կրող գիւղացիները մեծամասնութիւն կը կազմէին։ Անոնցմէ մէկը ըսաւ. «Մեզի համար շատ լաւ եղաւ Էնվէր փաշայի հոս գալը։ Աստուծոյ շնորհիւ, մենք ալ քիչ ատենէն պիտի կրնանք մեր ազատութիւնը ձեռք բերել Թուրքիոյ պէս։ Ձեր հրամանը մեր գլխուն վրայ է»։

Ծերունիները ըսին թէ օրերով ճամբայ պիտի դիմաւորէին Էնվէր փաշան, եթէ նախապէս իմացած ըլլային անոր գալուստը։ Փաշան գիւղացիներուն հարցուց թէ ո՛ւր կը գտնուէր Իպրահիմ պէյ, ու սա պատասխանը առաւ. «Իպրահիմ պէյ հիմա Գուզթաշ գիւղը կը գտնուի։ Անոր մէկ կարեւոր ուժը հոս է։ Միայն թէ կազմակերպութիւնը գաղտնի ըլլալուն, ձեր գիրքը ճշդելէ յետոյ դիմաւորել պիտի ելլէր։ Դուք բաւական բազմաթիւ էք։ Մենք չենք գիտեր որ մեր բարեկա՞մ թէ չարիքի՞ն համար հոս եկած էք։ Ասոր համար զգուշաւոր ենք»։ Էնվէր փաշա Գուզթաշ գիւղին ո՛ւր ըլլալը հարցուց։ Գիւղացիները պատասխանեցին թէ բաւական հեռու է այդ գիւղը եւ թէ իրենց մարդիկը պիտի ընկերանային, կարճ ճամբան ցուցնելու համար։

Էնվէր փաշա եւ հետեւորդները այդ գիշեր գիւղը մնացին, ու յաջորդ օրը ճամբայ ելան դէպի Գուզթաշ գիւղը։ Ճամբան, Հաճի Սամի պէյ Էնվէր փաշայի ըսաւ թէ գալփագ կրող գիւղացիները մեծապէս զատուած էին զինքը, որովհետեւ Իպրահիմ պէյ կը յարգէր օսմանեան բանակի նախկին հրամանատարը։ Փաշան պատասխանեց թէ էմիրին մարդը եղող Իպրահիմ պէյի կուսակցութիւնն ալ եթէ ձեռք անցընէին, մեծ յաջողութիւն մը ձեռք բերած պիտի ըլլային։ Թիկնապահ Մուհիտտին պէյ ըսաւ թէ գիւղացիները Մէհտիի մը տեղ դրած էին փաշան։

Երեք օրուան ճամբորդութենէ մը յետոյ, Էնվէր փաշա եւ հետեւորդները Գուզթաշ հասան։ Հոն ամէն մարդ գործը ձգած, փաշան դիմաւորեցին, որ ներկաներուն մէջ ի զուր կը փնտռէր Իպրահիմ պէյը։ Հիւրամեծար գիւղացիներէն մէկը ըսաւ թէ Իպրահիմ պէյ գիւղէն քիչ անդին, իր բանակատեղը կը գտնուէր ու փաշան դիմաւորելու պիտի գար։

Քիչ յետոյ երեւցան նիզակաւոր ձիաւորներու խումբ մը, որուն առջեւէն երկայնահասակ ու փոքր մօրուքով մարդ մը կար։ Իպրահիմ պէյն էր։ Այս վերջինը փաշային առջեւ կեցաւ, ու իսլամական բարեւով ողջունեց զայն։

Էնվէր փաշա եւ Իպրահիմ պէյ զիրար կը դիտէին ուշադիր։ Շատ կարճ տեսակցութիւն մը ունեցան։ Իպրահիմ պէյ բանակատեղ հրաւիրեց փաշան։ Այս վերջինը իր հետեւորդներով ճամբայ ելաւ դէպի բանակատեղը։

Գիւղին մէջ մեծ ուրախութիւն կը տիրէր։ Ամէն ոք ուրախ էր։ Էնվէր փաշայի անունը դիւթական ազդեցութիւն մը գործած էր գիւղացիներուն վրայ։ Սակայն ոչ ոք մեծարանք կ'ընէր փաշային։ Կարծես Իպրահիմ պէյի հրամանին կը սպասէին։ Էնվէր փաշա իրաւացի կը գտնէր այդ վարանոտ դիրքը, քանի որ գիւղացիները չէին գիտեր իրենց գիւղը եկող անձին նպատակը։ Փաշան միշտ կը դիտէր Իպրահիմ պէյը, եւ կը ջանար բան մը հասկնալ անոր դիմագիծէն։

(Շար.)

Հռոմ առանցքին։ Ցայտնի չէ թէ երկու նախարարները խօսա՞ծ են Հունգարիոյ պահանջներուն մասին Ռումանիայէն։

Հունգարիա պիտի ստորագրէ հակաբոլշեւիկ ուխտը յետագային, Պուտափէշթի մէջ, մասնաւոր արիթով մը։ Եւ Հունգարիա վերջինը պիտի չըլլայ այս ուխտին յարողներէն։ Գերմանիա ճիգ կը թափէ, որ անոր մէջ մտնէ նաեւ Լեհաստան, երեք դարձնելով ռուսական ու ֆրանսական դաշինքներուն։ Այս նպատակով ալ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ պիտի այցելէ Վարշաւա յունուար 26ին։ Այնուհետեւ կարգը պիտի գայ Եուկոսլավիոյ, երբ մարաջախտ Կէօրինկ այցելէ Պելկրատ։ Նախապէս յայտարարուած էր, թէ կոմս Չիանոյի Պելկրատ այցելութեան պիտի զուգադիպի մարաջախտ Կէօրինկի ալ այցելութիւնը, բայց այժմ կը հաւաստուի թէ այս վերջինը յետաձգած է իր ճամբորդութիւնը։

Այսպէս՝ Գերմանիա գործօն ու եռանդուն աշխատանքի լծուած է արեւելեան Եւրոպայի մէջ, Պերլին-Հռոմ առանցքին մէջ առնելու այդ շրջանի պետութիւնները։ Ամէնէն ծանր կացութիւնը Ռումանիայինն է, որ պիտի պարտաւորուի գլուխ ծռել, եթէ Լեհաստան լքէ իր նախկին դաշնակցային կապերը Ռուսիոյ եւ արեւմուտքի հետ ու հաշտուի գերմանական ծրագիրներուն։

Կարպաթեան Ուկրայնայի մայրաքաղաք Շուստի մէջ տենդագին շինարարութիւն կը կատարուի գերման ղեկավարութեան տակ։ Պատրաստութիւն կը տեսնեն շինելու քարիւղի խողովակ մը, որ ռումանական քարիւղը բերէ Պրաթիսլավա՝ Սլովաքիոյ մայրաքաղաքը։

Զինուորութեան շրջանը երկու տարի

—— oo ——

Ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը երեսփ. ժողովին յանձնեց օրինագիծ մը, որ կը պահանջէ երկարաձգել 1936 մարտ 17ի օրէնքին տրամադրութիւնները։

Ինչպէս կը յիշուի, այդ օրէնքը կառավարութեան իրաւասութիւն կուտար երկու տարի դրօշի տակ պահելու 1935 հոկտեմբերէն 1939 հոկտեմբեր կանչուելիք զինուորցուները, լեցնելու համար «նօսր տարիներու» բացը (1914 – 1918)։ Միեւնոյն օրէնքով, պատերազմական նախարարութիւնը արտօնութիւն կը ստանար մինչեւ 20ի իջեցնելու զինուորութեան տարիքը։

Նոր օրինագծով, կառավարութիւնը կ'ուզէ 1936 մարտ 17ի օրէնքին տրամադրութիւնները տարածել 1940ի եւ յետագայ տարիներու զինուորցուներուն վրայ։ Բայց, ընդ առաջ երթալով քանիցս յայտնուած բաղձանքներու, պատերազմական նախարարութիւնը պիտի կրնայ աստիճանաբար 21ի բարձրացնել զինուորութեան տարիքը եւ ամէն տարի զօրակոչը կատարել ամէնէն յարմար շրջանին։ Հետեւաբար, պիտի կրնայ փոխել ցուցակագրութեան, զինուորական քննութեան, դասաւորման եւն. պայմանները։ Անկէ զատ, եթէ պարագաները թոյլ տան, նախարարութիւնը պիտի կրնայ ժամանակէն առաջ արձակել որոշ դասեր (ամուսնացած զինուորներ, ընտանիքի հայրեր, առ նուազն հինգ զաւակ ունեցող ընտանիքներու անդրանիկ զաւակները, Ֆրանսայի համար մեռած զինուորներու զաւակները եւն.)։

Պաղեստինի խնդիրը եւ Արաբները

Պաղեստինի արաբ ղեկավարները, որոնք աքսորուած էին, վերջերս ազատ արձակուեցան, որպէսզի մասնակցին Լոնտոնի բանակցութեանց եւ հասան Գահիրէ։ Անոնք խորհրդակցութիւն մը ունեցան Պաղեստինի մեծ միւֆթիին հետ, եւ յայտարարեցին թէ արաբ ազգայնական կուսակցութիւնը իրաւունք չունի Արաբներու անունով մասնակցելու Լոնտոնի խորհրդաժողովին, եւ իրենք անոր պատուիրակները պիտի նկատեն պարզապէս Անգլիացիներու կողմէ նշանակուած մարդիկ։

Անոնք կը պնդեն իրենց պահանջներուն վրայ, որ է,— դադրեցնել հրէական ներգաղթը Պաղեստին, կազմել այնտեղ արաբական ազգային կառավարութիւն մը։ Անոնց անհաշտ ընթացքը զարմանք առթած է արաբ ղեկավարներուն, որոնք կ'ըսեն թէ այս ընթացքը Արաբներու պառակտումին պատճառ կը դառնայ։ Կը կարծուի թէ մեծ միւֆթին այս աստիճան անհաշտ եւ ծայրայեղ չէ իր պահանջներուն մէջ։

Իրաքի կողմէ արաբ պատուիրակ նշանակուած է նախկին արտաքին նախարար Սէիտ Թէվֆիք էլ Սուատի, որ անցեալ աշնան Լոնտոն էր եւ տեսակցութիւններ ունեցած էր բրիտանական դահլիճի անդամներուն հետ։

2 առ հարիւր բացառիկ տուրք

—— oo ——

Ինչպէս գրած էինք, պաշտօնաթերթը յունուար 17ին հրատարակեց այն հրամանագիր-օրէնքը, որ կը վերաբերի 2 առ հարիւրի բացառիկ տուրքին գործադրութեան։

Յառաջիկային վերապահելով օրէնքին մանրամասն բացատրութիւնը, ստորեւ կը հաղորդենք քանի մը կէտեր.—

Նոր տուրքին ենթակայ են բոլոր թոշակներն եւ աշխատավարձքերը, զեղչելով օրինական ապահարկութիւնները (10 առ հարիւր զեղչ ծախքերու համար եւն.)։ Ուրիշ խօսքով, տուրքը պիտի գանձուի զուտ հասոյթին վրայ։ Եթէ հարկատուն մէկ զաւակ ունի, տուրք պիտի չգանձուի իր եկամուտի 5000 ֆրանքին վրայ։ Եթէ հարկատուն ապահովագրուած է, այս գումարը պիտի հաշուէն 7000։ Եթէ երկու զաւակ ունի՝ 8000, եթէ երեք զաւակ ունի՝ 10,000։ Եւ այսպէս շարունակ, 2000 ֆրանք աւելցնելով իւրաքանչիւր զաւակի համար։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ապահովութեան տեսչութիւնը լարած է իր բոլոր ցանցերը, երեւան հանելու համար այն դաւադիրները որոնք ահաբեկչական գործողութիւններ կը կատարեն։ Առջի օր ալ ռումբեր պայթեցան Պըրմինկէմի մէջ։ Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են, նախարարական հաստատութիւնները պաշտպանելու համար։ Բոլոր կասկածները կը ծանրանան Իրլանտայի յեղափոխականներու վրայ։

175,000 ՀՐԵԱՆԵՐ հեռացած են Գերմանիայէն, 1933էն ի վեր, միասին տանելով 350 միլիոն մարք։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ կը շարունակէ բուռն յօդուածներ հրատարակել Ֆրանսայի դէմ, այլանդակ բացատրութիւններ գործածելով։ «Լավօրօ Ֆաշիստա» կը գրէ թէ Ֆրանսա «իր վախճանը պիտի գտնէ կոյր ձեւանալով նոր իրականութեանց առջեւ»։ Ուրիշ թերթ մը Հռոմի պատերուն վրայ փակցուցած է հետեւեալ յայտարարութիւնները.— «Իտալացի նաւազները կրնա՞ն այժմ թքնել Ֆրանսայի երեսը.— Այո՛»։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ պաշտօնանկ եղան չորս տնօրէններ՝ մեքենական շինութեանց գործավարութենէն, իսկ վեց տնօրէններ ալ խիստ յանդիմանութիւններ ստացան։ Դատի յանձնուեցան չորս տնօրէններ՝ պարենաւորման գործավարութենէն, ինչպէս եւ Մոսկուայի երկաթուղիներու վարչութեան մէկ տնօրէնը եւս։

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻ առջի օրուան նիստին մէջ Չինաստանի պատուիրակը պահանջեց հաւաքական պոյքոթ հռչակել Ճափոնի դէմ։

ՄԷԿ ՕՐՈՒԱՆ մէջ եօթը օդանաւային արկած պատահեցաւ, Անգլիոյ մէջ։ Չորս հոգի մեռան, օդանաւային նախարարութեան փոխ-հրամանատարը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Պելկրատ գնաց, կարեւոր խորհրդակցութիւններ կատարելու համար։

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնականները կը շարունակեն յառաջ խաղալ դէպի Պարսելոնա։ Պատասխանելով Զօր. Ֆրանքոյի անձնատուութեան հրաւէրին, Պարսելոնայի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը ցրուեց որ կ'ըսէ.— «Քաթալոնիոյ պատերն անգամ պիտի ըմբոստանան իտալացի եւ գերման արշաւողներու դէմ»։

Հ. Յ. Դ.

Ծանուցում

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 յունուար շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։ Կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԼԱՑԻՕՍԱՅԻ «Խաժակ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 22 Յունուար, կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ՔէՕՍԷԵԱՆ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 Յունուար, շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին։ Շարունակութիւն նախորդ ժողովի։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Սարգանի, Նօթր-Տամի, Լէ Կ'Օլիվէի եւ Սէն-Ժէռոմի ընկերները, 21 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, սովորական տեղը։

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆի «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 6.30ին, Լա-Վիսթ, սովորական հաւաքատեղին, Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ պատանիներու ժողովը՝ 18 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյ։ Կը խօսի Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ պատանիներու ժողովը՝ 19 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։ Կը խօսի Ընկ. ԱՏ. ՄԵԼԻՏՈՆԵԱՆ։

ՊՈՒԼՎԱՐ-ՕՏՏՈՅԻ պատանիներու ժողովը՝ 19 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։ Կը խօսի Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ԼԱ-ՎԻՍԹի պատանիներու ժողովը՝ 20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին։ Կը խօսի Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆի (Գամփաներ Բերրիէ) պատանիներու ժողովը՝ 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ առաջ ժամը 3ին։ Կը խօսի Ընկ. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹի D, սրահին մէջ, 8 Ռիւ Տանթոն, մեթրօ Օտէօն

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ։

Հրապարակային դասախօսութիւն Պէլվիլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

120, Պուլվար Պէլվիլ, 120 Մեթրօ Պէլվիլ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայաստանը եւ մենք

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պուլօքլոնեի «Արամ» ենթակոմիտէի կողմէ

20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ, (Ավընիւ Արժանթէօյ, թիւ 149 պիս։

Կը խօսի՝ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Դէպի ո՞ւր կ'երթան քաղաքական դէպքերը։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 19 Յունուար Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ ֆրանսերէն՝ Պ. ՊՈԼ ՏԻՒ ՎԷՌԻ, նիւթ ունենալով՝ իր գիրքը՝ «La Passion de la Cilicie» երեկոյթի նախագահ Պ. Լ. Ն. Պէրտան.

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 19 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ։ Կը խօսի Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ՝ Համաստեղի մասին։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԸ

Կազմակերպած է «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակին առթիւ գրական երեկոյթ, 22 Յունուար, Կիրակի երեկոյեան ժամը 9ին, Inst. C. P.ի սրահին մէջ, (երկրորդ յարկ,), 51 Rue des Ecoles, Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Քլիւնի։

Կը խօսի Փրոֆ. Ա Դ Ո Ն Ց

Խօսք կ'առնեն Պ. Պ. Վ Ր Ա Ց Ե Ա Ն եւ Զ Օ Պ Ա Ն Ե Ա Ն

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ «Սասունցի Դաւիթ»էն։

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՑԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ

Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵ[ԱՆ]

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր

Ց ՌԻՒ ԺԱՆ ԿՈՒԺՈՆ, ՄԷԹՐՕ ՇԱՆԶ ԷԼԻԶԷ-ՔԼԷՄԱՆ[Օ]

Կը ներկայացուի ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի (որ կը կա[տա]րէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին Տիկիններ՝

ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱԶԱՐ եւ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆ, Պ. Պ. ԱԶ[...]ԻՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ։

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։ Ժամը [...] 7ին կը սկսին հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդ[մէջ] տեղի կ'ունենան երգ, արտասանութիւն եւն.։ Ընտիր նուագ[ա]խումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍՔԻ[...]

Ձրի պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue M. Le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9), Ս. Հալ[...]ճեան, 4, Rue d'Alexandrie, Peris (2), հանդէսին օրը կէշէն։

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆր.։ Փոքրիկներու 3 ֆրանք։

ՍՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

ԵՒ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂ[ՄԷ]

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն կէս գիշեր իրենց կեդրոնը, 8 Ռիւ Պ[ոս]իւէ, Փարիզ։

Ընտիր օրքէսթր. ճոխ պիւֆէ. Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրան[ք]

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Լիլայի Մասնաճիւղին կողմէ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

34 Avenue Porte des Lilasի սրահին մէջ (Մէթրօ Փորթ տէ Լիլա)

Տօնածառ, երգեր, արտասանութիւններ, պար եւ ներկայացում ա[շա]կերտներու կողմէ։ Շարժանկար մանուկներու համար։ Ժամը 4ին նո[ւէր]ներ փոքրիկներու։

Մուտք՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն համար ձրի։

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղ

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կի[ր]ակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ։

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՒ[Ֆ]ԵԱՆի։ Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար։

ՑԵՏԱԶԳՈՒԱԾ Է

Տոմսերուն նախօրօք սպառումին պատճառաւ, յետաձգուած է Ֆի[...]ԼԻԲ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆի նուագահանդէսը։ Պ. Աղազարեան ստիպուած ըլլալով մեկնիլ Եգիպտոս, կարգ մը նուագահանդէսներ տալու համար, Մարսէյլի մէջ նուագահանդէսը տեղի պիտի ունենայ իր վերադարձին՝ յառաջիկայ[...] ամիս, աւելի ընդարձակ սրահի մը մէջ՝ գոհացում տալու համար զին[քը] ունկնդրել փափաքողներու։ Օրն ու վայրը պիտի յայտարարուին յառաջ[ի]կային։

" ՇԻՐԱԿ "

Արեւելքի միակ իսկական օղին [...]

Անզուգական։ Անմրցելի։ [...]

Առաջնակարգ զօրացուցիչ [...]

բեր. պատրաստուած զուտ [...]

Յօդ Հայ աւանդական սեղանին [...]

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուա[ծ] եւ անխառնով պատրաստ[ուած] իսկական օղին ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը։ Զգուշ[ացէք] արուեստական օղիներէ[ն], ձեր ստամոքսը կ'այրե[ն], գլուխներնիդ ցաւ կը [տան] եւ կը վնասեն ձեր առ[ողջ]ութեան։ Խմեցէք միա[յն] ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն [...] քառ, կազդուրիչ եւ ա[...] ծորեր ըլլալը [...] ուած է։

Dalakupeian 8 Rue Su[...] Dépôt: 7 Rue de la Paix, [Mar]seille. Tél. Dragon 70—[...]

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Ենի-Գափուցի (Պոլիս) Այրի Տիկին Շահիկ եւ զաւակը՝ Ռոպէր Թորոսեան, աղջիկը՝ Քառոլին, որ ամուսնացած է Շարլ (Գարլօ) Իւթիւճեանի հետ, Պոլսոյ Գանք Օթոմանի պաշտօնեայ։ Կը կարծուի թէ կը գտնուին Սէն նահանգին մէջ։ Իրենց հասցէն տեղեկացնել՝

S. Sirouman, 8 Ave. Maréchal Foch, Décines, (Isére)։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէօրթ Վասպուրականի Հայր[ե]նակցական Միութիւնը իր խորին [ց]աւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տի[]կին Մուշեղ Մուրատեանի եւ Ա[...] Տիկին Գալիբոէ Միրզէեանի (Վի[...] ՍԲՐԱՀԱՄ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆի յանկար[]ծական մահուան առթիւ։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ՏԻՐՈՒՀԻ ՉԱՈՒԱՓԵԱՆ

Դաշնակի դասեր

44 Rue St. Placide, 44, Paris (6)

Ընդունելութիւն՝ Երկուշաբթի [օ]րերը, ժամը 16—19 կամ ժամադր[ու]թեամբ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 20 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 20 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3943

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ» ՀՈԳԵՐ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը իր երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ քննեց հոգատարութեանց յանձնաժողովին եզրակացութիւնը՝ Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Պաղեստինի մասին։

Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ տեղեկագիրներ կարդացուեցան կատարուած աշխատանքներու մասին։ Յետոյ խօսք առին հոգատար իշխանութեանց ներկայացուցիչները, յայտնելու համար իրենց կառավարութեանց տեսակէտները։

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, Պ. Շարվէրիա, կարդաց կարճ յայտարարութիւն մը, ուր կը շեշտէր, դիւանագիտական նրբամտութեամբ.

— « Ա. Դ. խորհուրդը գիտէ այն բարդ եւ փափուկ պայմանները որոնց մէջ Ֆրանսա կը ջանայ սահմանել իր յարաբերութեանց կարգուսարքը Սուրիոյ հետ։ Շատ կարեւոր դէպքեր պատահեցան որոնք չէին կրնար չազդել կատարուած գործառնութեանց վրայ։ Յետոյ, նոր մարզպանի մը անուանումը՝ դեռ վերջերս՝ անխուսափելի կը դարձնէ քննութեան շրջան մը։ Ինչ որ ալ ըլլայ, Ֆրանսա կ'ուզէ կարելի եղածին չափ շուտ կարգադրել այս հարցը որուն բարեյաջող լուծումը կարեւոր է որքան մեր նոյնքան Սուրիոյ շահերուն համար։ Ֆրանսա երբեք չանտեսեր իր ստանձնած պարտաւորութիւնները եւ վճռած է խստօրէն հաւատարիմ մնալ անոնց։ Խորհուրդը կրնայ վստահ ըլլալ թէ իր դիրքը պիտի շարունակէ ներշնչուիլ մէկ մտահոգութենէ,— պահպանել բարեկարգութիւնը եւ խաղաղութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի այդ մասին մէջ »։

Այս յայտարարութիւնն ալ, թէեւ դիւանագիտօրէն խմբագրուած, կը տանի միեւնոյն եզրակացութեան, — Ֆրանսա որոշած է չարունակել հոգատարութիւնը, ցնոր տնօրինութիւն։

Միայն մէկ նախադասութիւն բացորոշապէս կը հաստատէ այս պարագան,— նոր մարզպան մը նշանակուած է վերջերս, իսկ այս անուանումը «անխուսափելի կը դարձնէ քննութեան շրջան մը »։

Կը թուի թէ նոր մարզպանին գլխաւոր պարտականութիւնն ալ պիտի ըլլայ այդ քննութիւնը։ Ուրիշ խօսքով, մէկդի դրուած է 1936 սեպտեմբեր 30ի դաշնագիրը, նոր մը խմբագրելու համար, համաձայն քննութեանց արդիւնքին ։

. Նոր մարզպանը, Պ. Կապրիէլ Փիւօ, գաղտնի չպահեց ոչ իր պաշտօնին հանգամանքը, ոչ ալ տեսակէտները ։

Դեռ Փարիզէն չմեկնած, ան կիսապաշտօնական «Թան»ի խմբագրին կ'ընէր բացորոշ յայտարարութիւններ (5 յունուար), որոնք խորապէս յուզեցին Սուրիոյ հանրային կարծիքը ։

Այսպէս, ընդունելով հանդերձ հարցին լուծման բազմապիսի դժուարութիւնները, մարզպանը կը շեշտէր.

··· « Ֆրանսա չի կրնար բացակայ մնալ արեւելեան Միջերկրականէն։ Մեր ներկայութիւնը արեւելեան Միջերկրականի մէջ թանկագին արժէք մը ունի մեր կայսրութեան համար։ Այնտեղէն կ'անցնի Հնդկաստանի նոր ճամբան, բեռնատար ինքնաշարժներու եւ օդանաւերու ճամբան, այնտեղ կը բացուին քարիւղի աղբիւրները, այդ ծովափին վրայ է որ կը կանգնի մեր գործողութեանց խարիսխը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ ...»։

Յայտարարութեան մնացեալ մասը, որքան ալ ընդհանուր տեսութիւններով շարադրուած ըլլայ, խտացումն է Ֆրանսայի նոր տեսակէտներուն,— ամրացնել հոգատար իշխանութեան դիրքը արեւելեան Միջերկրականի մէջ, յանուն կայսրութեան շահերուն։

Պատահական երեւոյթ մը չէ այս բառին հոլովումը՝ բերնէ բերան ։

« Կայսրութիւն»ը նոր ազդանշան մը դարձած է մանաւանդ Պ. Տալատիէի վերջին այցելութենէն ի վեր, դէպի Քորսիքա, Թունուզ եւ Ալժերիա ։

« Կայսրութիւն » կ'աղաղակեն գրեթէ բոլոր հոսանքները, իրենց օրկաններով եւ ճառերով։ Եւ ահաւասիկ երեսփոխան մը որ կ'առաջարկէ աւելի բարձրացնել հանրապետութեան Նախագահին հանգամանքը, կոչելով զայն «Նախագահ Ֆրանսական հանրապետութեան եւ կայսրութեան »։

Անշուշտ այս նոր նշանախօսքն ալ մէկ հետեւանքն է դրացի երկիրներու չոնդալից գործունէութեան, որ կը թաւալի «կայսրութեան » չուրջը ։

Այն օրէն ի վեր որ Փաշական Իտալիան գրաւեց Եթովպիան եւ միշտ սուր կը պահէ իր ախորժակները՝ յանուն կայսրութեան, զայն հաշտեցնելով բրիտանական շահերուն հետ, Ֆրանսան չէր կրնար հանգիստ մնալ։

Իտալական ախորժակները, եւ, անոր ետեւէն, գերմանական յարաճուն գործունէութիւնը վեր ի վայր շրջած են շատ մը աւանդութիւններ։ Եւ Ֆրանսան ալ կը ձգտի կայսերական քաղաքականութիւն մը վարել, ամէն ուր որ կրնայ հասնիլ իր ուժը ։

Արդ, այս նոր կացութեան առջեւ, ի՞նչպէս պիտի լուծուի Սուրիոյ անկախութեան խնդիրը։

Նոր մարզպանը եւ ուրիշ պատասխանատու անձեր յայտարարեցին, առանց վերապահութեան,— Սուրիան կրնայ վերակազմուիլ միայն իբրեւ դաշնակցային պետութիւն մը։

Այս ծրագրին յղացումն իսկ ուրիշ բան չի նշանակեր, եթէ ոչ երկարաձգել հոգատարութիւնը, աւելի զօրացնելու համար Ֆրանսական ազդեցութեան յենարանները։ Սուրիան ի վերջոյ անկախութիւն պիտի ստանայ, դառնալով զինակիցը հոգատար իշխանութեան։ Բայց այդ բոլորը ժամանակի կը կարօտին, իբրեւ հետեւանք Միջերկրականի մէջ ծագած կամ ծագելիք փոթորիկներու ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՉԷԶՈՔՈՒԹԻՒՆ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՄԷՋ

Անգլիա եւս կը մերժէ որ եւէ միջամտութիւն

Նախարարական խորհուրդը առջի օր նիստ գումարելով, նորէն քննեց սպանիական խնդիրը եւ որոշեց բացարձակ չէզոքութիւն պահել։ Ուրեմն, ոչ սահմանագլուխը պիտի բացուի, ոչ ալ զէնք պիտի ճարուի, հակառակ ձախակողմեան հոսանքներու ճնշումին։ Այս առթիւ յայտարարութիւն մը պիտի կարդայ արտաքին նախարարը, երեսփ. ժողովին այսօրուան նիստին մէջ, ծանրանալով երկու կարեւոր կէտերու վրայ.— 1. Բացարձակ չէզոքութիւն Սպանիոյ երկու կողմերուն հանդէպ։ 2. Աչալուրջ պաշտպանութիւն Ֆրանսայի գաղթային կայսրութեան եւ Միջերկրականի հաղորդակցութեանց։ Նախարարը իր ճառին մէջ պիտի յիշէ Անգլիոյ վարչապետին մէկ յայտարարութիւնը, որուն համաձայն Մուսոլինի խոստացած է ետ կանչել իտալացի կամաւորները, երբ Զօր. Ֆրանքօ վերջացնէ Սպանիոյ նուաճումը։

Այս առթիւ զրոյց կը շրջի թէ՝ Ֆրանսայի զինուորական իշխանութիւնները կը խորհին կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առնել, եթէ Զօր. Ֆրանքօ գրաւէ Պարսելոնան եւ հանրապետական Սպանիան անջատէ Ֆրանսական սահմանագլուխէն։ Այդ զգուշական միջոցներէն մէկը պիտի ըլլայ, կ'ըսեն, գրաւել Մինորքա կղզին, հակազդելու համար Իտալիոյ, (որ գրաւած է Մայորքան), ինչպէս եւ սպանիական Մարոքը ։

Փարիզի մէջ կը կարծեն թէ երբ Զօր. Ֆրանքօ լրացնէ իր վերջնական յաղթանակը, որ անխուսափելի կը համարուի Հռոմի մէջ,— Իտալիա պաշտօնապէս պիտի ներկայացնէ իր պահանջները Ճիպութիի եւ Թունուզի մասին։ Այս առթիւ, Մուսոլինի իբրեւ գրաւական պիտի ներկայացնէ Մայորքայի գրաւումը եւ ուրիշ առաւելութիւններ ։

**** «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ 40,000 հոգի ներկայ էին Ձմեռնային մարզարանին մէջ գումարուած ժողովին, ուր խօսեցան Ժողովրդական Ճակատի ներկայացուցիչները, պահանջելով բանալ սահմանագլուխը եւ զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել հանրապետական Սպանիոյ։ Ճառախօսները կը շեշտէին թէ անհրաժեշտ է որ «Սպանիան մնայ Սպանիացիներուն, որպէսզի Ֆրանսան ալ մնայ Ֆրանսացիներուն»։ Ճառախօսներուն մէջ կը գտնուէին Լէոն Պլում, Թորէզ, Լէոն Ժուհօ եւն.։*

« ՇԱՏ ԾԱՆՐ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐ ԿՐՆԱՆ ԾԱԳԻԼ »

Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութիւնը պահանջեց անմիջապէս նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, քննելու համար Սպանիոյ դէմ հաստատուած արգելքի բարձման խնդիրը (զէնքի ներածման մասին)։ Վարչապետը մերժեց այս պահանջը, դիտել տալով թէ քաղաքականութեան որ եւ է փոփոխութիւն կրնայ « շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ »։

Կը թուի թէ Պ. Չէյմպըրլէն համոզուած է որ Հռոմ եւ Պերլին անմիջապէս գործի պիտի ձեռնարկեն, մինչեւ անգամ աչք առնելով պատերազմը, եթէ որ եւ է միջամտութիւն կատարուի Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի կողմէ։ Բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ Անգլիոյ վարչապետը համբերութեամբ կը սպասէ Զօր. Ֆրանքօյի յաղթանակին, այնպէս որ չորս վարչապետները պիտի հարկադրուին միասնաբար լուծել սպանիական խնդիրը, ինչպէս ըրին չեխականը, անցեալ սեպտեմբերին։ Այս չի նշանակեր թէ Սպանիան ալ պիտի բաժնուի, բայց հաւանական է որ որոշ չափով կրճատուի անոր անկախութիւնը եւ թերեւս ազդեցութեան շրջանակներ կազմուին չորս մեծ պետութեանց միջեւ ։

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդին նիստն ալ շատ կարեւոր հանգամանք ունէր եւ նուիրուած էր այս հարցին։ Ժողովէն վերջը նախորդ վարչապետ լորտ Պոլտուին ճաշեց Պ. Չէյմպըրլէնի հետ։

**** Լոնտոնի համայնավար կազմակերպութեան անդամներէն տասր հոգի վարչապետարան գացին, որպէսզի համոզեն վարչապետը որ արտօնէ զէնք ճարել Հանրապետական Սպանիոյ։ Պատուիրակները կէս ժամ նստան դրան առջեւ, մինչեւ որ կարելի եղաւ դուրս հանել եւ ղրկել արտաքին գործերու պաշտօնատունը։ Այդ միջոցին 2000 բոլշեւիկներ թափոր մը կազմած էին փողոցներուն մէջ, զէնք պահանջելով Սպանիոյ համար ։*

**** Մարաջախտ Կէօրինկ Հռոմ պիտի այցելէ յառաջիկայ շաբթու, խորհրդակցելու համար սպանիական հարցին եւ ուրիշ խնդիրներու մասին։*

Մեծ պատրաստութիւններ Պարսելոնայի դէմ

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ազգայնականները գրաւելով կարեւոր կեդրոն մը՝ Փոնս, յառաջ կը խաղան դէպի Պարսելոնա։ Զօր. Ֆրանքօ ճակատին վրայ կեդրոնացուցած է ետ-թր զօրաբաժին, մեծաքանակ թնդանօթ եւ օդանաւ եւ առատ ռազմանիւթ։ Իր անմիջական նպատակն է գրաւել Իկուալատա քաղաքը, որ հանրապետական զօրքին վերջին միջնաբերդն է, 40 մղոն հեռու Պարսելոնայէն ։

Անհամար փախստականներ հասած են Պարսելոնա, դժուարացնելով քաղաքին պարենաւորումը։ Կացութիւնը այնքան ծանրացած է որ, ամէնէն հերոսական դիմադրութիւնն ալ չի կրնար ամէն բան փրկել, առանց արտաքին օգնութեան ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԻՇԽԱՆ »Ը ԿՆԵՐԳԷՐ, ՇՈՒՆԸ ՀԱՉԵՑ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ ՋՈՒՐ ԹԱՓԵՑԻՆ

Որ եւ է թիւրիմացութեան տեղի չըտալու համար, կը փութամ յայտարարել թէ «լօղաց» եմ։ Բուն բառով՝ « ընթերցաղաց »։

● Դէպքը իմացայ տեղական թերթերէն։ Եւ այդքան ։

Ուրեմն, «իշխան Բագրատիդ տ'Արեգին», սա մեր դիրասան Բագրատունին, ձերբակալուեր եւ դատարան յանձնուեր է, երբ «սէրէնատ» կ'երգէր Օրէօյ, աղջիկներու վարժարանին պատերուն տակ, կէս գիշերին ։

Կ'երգէ՞ր թէ կը հազար։ Կը խաղա՞ր թէ կը խաղցնէր։ Չեմ գիտեր։

Միայն թէ՝ բոլոր թերթերն ալ կը հաստատեն որ վարժարանին շունը հաչեց, պահակը արթնցաւ եւ աղջիկներն ալ դոյլ մը ջուր նետեցին վերէն, «իշխան»ին վրայ ։

Ապահովաբար Բագրատունի ամէնէն առաջ զարմացաւ ,այս չքեղ եւ իսկապէս թատերական տեսարանին առջեւ։

Եւ երբ ոստիկանները հասան, բոլոր հանգամանքները նպաստաւոր էին, յայտարարելու համար թէ ... Համլէթ կը խաղար ։

Մանաւանդ որ, փութացած էր իր ինքնութիւնն ալ յայտնել,— «իշխան Հիւկ տը Բագրատիդ տ'Արեգին », շառաւիղը Բագրատունեաց որ իշխեցին 858 — 1079

Դժբախտաբար, ոստիկանները վարժուած չեն գեղարուեստական նրբութիւններու։ Այլապէս ազատ պիտի ձգէին հայ արուեստագէտը, որ կը ջանար համոզել թէ պարզապէս թատերական փորձեր կը կատարէր այդ ռոմայի վայրին մէջ, լուսնի լոյսով, անկողին մտած աղջիկներու երազներով յափշտակուած։ Ինքն ալ իր կարգին երազելով ։

Թերթերը գրեցին թէ ոստիկանութիւնը եռն տեղակները քրքրելով, հաստատեր է որ «իշխան»ը ուրիշ անգամ ալ մեղանչեր է հանրային բարոյականի դէմ ։

Իրա՞ւ է, սո՞ւտ է,— չեմ գիտեր։ Չեմ ալ հետաքրքրուիր ։

Այս բոլոր թերթերու մէջ — մի մոռնաք որ Փարիզ ենք — ամէնէն խղճալին ամբաստանեալին «իշխանական» հէքեաթն է, որ կը տեւէ տարիներէ ի վեր ։

Եւ ըսելս եկա. երբ կը կարդայի օրուան թերթերը ․

— Ա՜յ մարդ, ազնուական մը կ'երեր եւ, աղջիկներու վարժարանի մը պատերուն տակ, կէս գիշերին, ինչո՞ւ երկրորդ ազնուական մըն ալ կը խառնես, ներկայանալով իբրեւ հայ իշխան, շառաւիղ Բագր[illegible]ներու։ Եթէ նոյնիսկ իշխանական ծագում ունիս, կը վայլէ՞ որ այդ քան խեղճանաս եւ անճրկիս, դպրոցի մը պատերուն տակ ։

Չե՞ս գիտեր որ Փարիզի անառուն շուները շատ աւելի արթուն են, քան չատեր որ աստուն կը համարուին ։

Եթէ Օրէօյի շան հաչոցը եւ վարժարանի պատուհանէն նետուած դոյլ մը ջուրն ալ խելքի չբերեն մեր «իշխան»ը, վա՜յ Բագրատունեաց։

ՎԱՀԻ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԷՄ

Ցհանչանները ետ կը վերադարձուին

Ֆրանսական թերթ մը աննպաստ ակնարկներ ըրած ըլլալով իտալական զօրքի քաջութեան մասին մեծ պատերազմի ընթացքին, իտալացի նախկին պատերազմիկները սկսած են վերադարձնել իրենց ստացած Ֆրանսական շքանշանները, իբրեւ բողոք այդ արտայայտութեանց դէմ ։

Այս առթիւ սուր եւ կրքոտ պայքար մը բացուած է մամուլին մէջ։ Հռոմի «Իլ Մէսաճէրօ» թերթը կը գրէ, թէ Իտալիա եթէ ուզէ գործել իր զաւակներու միտքը Ֆրանսայի դէմ, կը բաւէ իրեն արտատպել Ֆրանսական մամուլի գրածները։ Այսուհանդերձ, Իտալացիները վստահ են, որ Ֆրանսացիները ուշ կամ կանուխ հաշիւը պիտի տան այն «յեղուզակային արարքներուն, զորս գործ կը դնեն Թունուզի Իտալացիներուն վրայ»։

Ֆրանսա հին անիրաւութեանց ուժով է որ նստած է իտալական հողամասերու վրայ, կը յարէ նոյն թերթը։ «Ֆրանսացի անխիղճ շահագործողները եղան որ խաբեցին եւ կողոպտեցին Իտալիան Վերսայլի մէջ ։ Իտալացիները գիտեն որ ամէն ինչ լոյս աշխարհ պիտի հանուի, որովհետեւ անոնք վճռած են հզօր ձեռքով մը պարտադրել վերաքննութիւն մը։ Ֆրանսացիները իրենք են պատասխանատուն այդ ինքնաբուխ ցասումին ու պոռթկումին, որ պիտի այրէ ամէն կամուրջ եւ պիտի յանգի զինեալ ընդհարումի մը »։

« Իլ Փոփոլօ տի Րոմա » կ'ըսէ, թէ Ֆրանսական մամուլի կատաղութեան պատճառն է անգլօ-իտալական բարեկամութիւնը, եւ այն գիտակցութիւնը թէ իտալական եւ բրիտանական կայսրութիւնները հաւասարազօր են այժմ։ Ֆրանսան է այժմ որ խոչընդոտ կը հանդիսանայ համաշխարհային խաղաղեցման ։

« Իլ Ճիօրնալէ տ'Իթալիա» իր առաջին էջին ճակատը զետեղած է նախկին պատերազմիկի մը նամակը, որ կը վերջանայ հետեւեալ խօսքերով.— «Իտալական բանակը եւ Փաշական կայսրութիւնը Մուսոլինիի հրամանին տակ կրնան հպարտօրէն նայիլ Ֆրանսայի եւ իր նման վատասիրտներու երեսին»։

«Իլ Թէվէրէ» գիրգիրէ հատուածներ կ'արտատպէ, ապացուցանելով թէ Մեծ պատերազմի ատեն ոչ թէ իտալական, այլ Ֆրանսական նաւատորմն էր, որ իր երեսը ցոյց չէր տար բաց ծովերու վրայ ։

«Թէլէկրաֆօ»ի մէջ Տօքթ. Անսալտօ, որ սերտ կապեր ունի արտաքին նախարարութեան հետ, կ'ըսէ թէ դարերէ ի վեր Ֆրանսան է, որ արգելք հանդիսացած է Սպանիոյ ազգային միութեան։ Սպանիական կարմիրները ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ Ֆրանսայի թաքուն ծրագիրներուն գործակատարները ։

Իտալական թերթերը կը հրատարակեն գերմանական քարտէս մը, որ ցոյց կու տայ գերման բանակի դիրքերը, բոլորն ալ դասաւորուած պատերազմական նպատակներով ։

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏՈՐՄԻՂԸ ճամբայ ելաւ Թուլոնէն, միացեալ ռազմափորձեր կատարելու համար Ատլանտեանի տորմիղին հետ։ Այս առթիւ պիտի այցելէ նաեւ Քորսիքա, Թունուզ եւ Ալժերիա ։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԶԻՆԱՐՇԱՒԸ ԾՈՎՈՒՆ ՎՐԱՅ, ԾՈՎՈՒՆ ՏԱԿ

Տեղական թերթի մը աշխատակիցը, խօսելով գերմանական ցանկութիւններուն մասին— սուզանաւերու թուական հաւասարութիւն Անգլիոյ հետ—, կը գրէ.—

Ընդհ. պատերազմին փորձը ցոյց տուաւ, որ ոչ սուզանաւը, ոչ ալ օդանաւը կրնան քաղաք մը գրաւել եւ իրենց կամքը պարտադրել բնակչութեան։ Սուզանաւը, իր 50 մարդոցմով, շատ շատ կրնայ ընկղմել նաւերը, իրենց բախտին ձգելով նաւաղները։ Այսուհանդերձ ուժեղ զէնք մըն է.

— 1917էն 1918, հակառակ իր բարբարոս յարձակումներուն, եթէ չկրցաւ արգելք հանդիսանալ դաշնակից բանակին պարենաւորման եւ ամերիկեան 4 միլիոն զինուորներու դէպի Եւրոպա փոխադրութեան, կրցաւ սակայն մեծ սարսափ ստեղծել եւ հսկայական վնաս հասցնել։

Ահա թէ ինչո՛ւ Վերսայլի դաշնագիրը արգելք դրաւ Գերմանիոյ վրայ պատերազմական նաւերու շինութեան համար։ Ըստ այդ դաշնագրին, Գերմանիա արտօնուած չէր ոչ իսկ մէկ սուզանաւ ունենալու։

1935 Յունիս 18ին, բրիտանական կառավարութիւնը նոր դաշինք մը կնքեց Գերմանիոյ հետ, առանց ուրիշ կառավարութեան մը կարծիքը առնելու։ Այդ դաշնագրով, Գերմանիա իրաւունք կը ստանար մարտանաւեր շինելու՝ բրիտանական մարտանաւերու տարողութեան 35 առ հարիւր համեմատութեամբ։ Միաժամանակ Գերմանիոյ արտօնութիւն կը տրուէր սուզանաւ շինելու բրիտան. սուզանաւերու տարողութեան 45 առ հարիւր համեմատութեամբ։ Դեռ աւելին,— Գերմանիա կրնար բրիտանական սուզանաւերու տարողութեան չափով, ուրեմն հաւասար ուժով, սուզանաւ շինել, պայմանով որ նախապէս լուր տար բրիտանական կառավարութեան։

Ահա այդպէս, Հիթլեր այժմ լուր կուտայ բրիտանական կառավարութեան թէ յանձնարարած է գերմանական նաւաբաններուն՝ շինել բրիտանական սուզանաւերուն տարողութեան հաւասար գերմանական սուզանաւեր։

Ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենայ Հիթլերի այս որոշումը։

Անգլիա պիտի կատարէ նոր զինարշաւ մը։

Ներկայացնենք սուզանաւերու ուժը, զոր ունին մեծ պետութիւնները։

Անգլիա.— 71 սուզանաւ, 78,000 թոնօ տարողութեամբ։ Ասոնցմէ մօտ 15 սուզանաւ շատ տարիքոտ են այլեւս, միայն 36 սուզանաւեր կը լրացնեն արդիական պահանջները։ 12 հետախոյզ սուզանաւեր եւ 6 ականաձիգ սուզանաւեր, 1 - 2,000 թոնօ տարողութեամբ— ասոնք շինուած են վերջին երկու տարուան ընթացքին։ 12 եզերապահ սուզանաւեր, եւ ուրիշ 6 հատ ալ՝ ուրիշ գրութեամբ։

Գերմանիա.— Բոլոր սուզանաւերը շինուած են 1935էն վերջ, ուրեմն կատարելատիպ եւ արդիական։ Գաղափար մը տալու համար, U-25 սուզանաւը ունի 700 թոնօ տարողութիւն, 6 թորփիլարձակ, 105նոց թնդանօթ մը։ Կը գործէ 7,000 մղոն շառաւիղի վրայ։ Կրնայ իջնել մինչեւ 110 մեթր խորութեան մէջ, եւ սուզիլ 30 երկվայրկեանէն։

1938 տարուան սկիզբը, գերմանական նաւատորմը ունէր 51 սուզանաւ։ Ու ասկէ՛ն պէտք է չինէր 15,000 թոնօ տարողութեամբ նոր սուզանաւեր, հասնելու համար բրիտանական սուզանաւերու տարողութեան 45 առ հարիւր համեմատութեան։ Ապահովաբար, անցնող 12 ամիսներու ընթացքին՝ գերմանական նաւատորմին թըւական ուժը հասաւ բրիտանական նաւատորմին թուական ուժին։ 29 Դեկտեմբերին, Հիթլեր, իր նաւաշինական ծրագիրներուն մասին տեղեկութիւն տալով բրիտանական կառավարութեան, ցոյց կուտայ Գերմանիոյ կամքը՝ սուզանաւերու թիւով, տարողով եւ ուժով ստեղծելու նոր հաւասարակշռութիւն մը։

Իտալիա.— Սուզանաւերու թիւի տեսակէտով, ամէնէն ուժեղ նաւատորմն ունի բոլոր պետութիւններուն մէջ,— 106 սուզանաւ 80,000 թոնօ տարողութեամբ։ Ասոնցմէ միայն 12 սուզանաւ տարիքոտ են։ Միւսները ահարկու զէնքեր են։ Օրինակ, բաց ծովերու սուզանաւ մըն է Պալիլա, 1,500 — 2,000 թոնօ տարողութեամբ, որ կը գործէ 10,000 մղոն շառաւիղի վրայ, միջին արագութեամբ։ Ականաձիգ սուզանաւերէն յիշենք Պրակատինօ, որ կը գործէ 9,000 մղոն շառաւիղի վրայ, 24 ականներով, 4 թորփիլարձակ փողերով եւ 102նոց մէկ թնդանօթով։

Ճափոն.— Ունի 80 սուզանաւ, 78 հազար թոնօ տարողութեամբ, բայց ասոնց մէկ երրորդը բոլորովին անարժէք։ Նաւային նոր ծրագիրով՝ ճափոնական կառավարութիւնը որոշած է նորեր շինել այդ սուզանաւերուն տեղ, եթէ չինական պատերազմը ժամանակ ձգէ։

Միացեալ Նահանգներ.— Ունի 98 սուզանաւեր, 100,000 թոնօ տարողութեամբ, կէսը արդիական, 26ը կատարելատիպ,— այս վերջինները օժտուած են ծովերու խորութեան մէջ պայթող ռումբերու դէմ պաշտպանութեան միջոցներով։

Խ. Միութիւն.— 1930էն շինեց սուզանաւեր որոնց թիւը անծանօթ կը մնայ։ Անցեալ տարի Լոնտոնի եւ Մոսկուայի կառավարութեանց միջեւ բանակցութիւններ կատարուեցան՝ զօրացնելու համար ռուսական նաւատորմը, շինելով յիսնեակ մը սուզանաւեր։

Ֆրանսա.— Ունի 87 սուզանաւ, 30ը 1,500—2,000 թոնօ տարողութեամբ, ահարկու զէնքեր, ինչպէս եւս կոչուած են։ Շինուած են վերջերս։

Այս ընդհանուր պատկերէն վերջ, հիմա տեսնենք թէ ի՛նչ կը խորհի ընել Անգլիա, իբրեւ պատասխան գերմանական նաւային զինարշաւին։ Պարզ է,— աւելի զօրացնել իր նաւատորմը, ժամանակաբար ուժ տալով թորփիլահալածներու շինութեան, մանաւանդ որ բրիտանական 178 թորփիլահալածներէն 70ը տարեք առած են, յոգնած եւ արժէքէ ինկած։ Մնացեալ 108 արդիական թորփիլահալածներուն դէմ կանգնած են 70 գերմանական սուզանաւեր, որոնց թիւը վաղը կրնայ հասնիլ 140ի, նոյնիսկ 150ի, երբ գործադրուի Հիթլերի ծրագիրը։ (1914ին Անգլիա 40 գերմանական սուզանաւերու դէմ կը դնէր 357 թորփիլանաւ եւ թորփիլահալած։

Անհրաժեշտ է արձանագրել, որ եթէ սուզանաւերը օժանդակ զէնքեր են ուժեղ նաւատորմի մը համար, ցնորք է, սակայն, ընդունիլ որ անոնք կրնան տիրապետել բաց ծովերուն։ Օդանաւերու շնորհիւ, սուզանաւերու յարձակման դէմ ինքնապաշտպանութիւնը այնքան յառաջդիմած է վերջին քանի տարիներու ընթացքին, որ կասկածելի է այլեւս սուզանաւերու գերակայութիւնը ծովային ուժերու հաւասարակշռութեան մէջ։

Ասոր ապացոյցը տեսնուեցաւ Միջերկրականի մէջ, սպանիական քաղաքացիական կռիւներու ընթացքին։ Երբ բրիտանական ու ֆրանսական օդային ու ծովային ուժերը բացերը ելան՝ հսկողութիւն կատարելու առեւտրական ճամբաներուն վրայ, մէջտեղէն անհետացան այն սուզանաւերը, որոնք հին ծովահէններու պէս սարսափ կ'ուզէին տարածել Միջերկրականի մէջ։

Ահա թէ ինչո՛ւ Անգլիա ուժ տալով հանդերձ իր սպառազինութեան, այնքան ալ մտահոգութիւն ցոյց չի տար Գերմանիոյ ծրագրած սուզանաւային շինութեանց առթիւ։ Անգլիա ի վիճակի է փակելու, հիւսիսային Եւրոպայի ծովեզերքներուն վրայ, բաց ծովին ճամբան, եւ միայն Միացեալ Նահանգներն ու Ֆրանսան են, որ կրնան ովկիանոսներու տիրապետութեան մէջ իրենց տեղը գրաւել։ Անգամ մը որ այս երեք մեծ պետութիւնները միացնեն իրենց ուժերը, ոչ մէկ ուրիշ պետութիւն կրնայ խանգարել ծովերու խաղաղութիւնը։

ՀԻՆ ԱԽՏԵՐ, ՆՈՐ ԴԱՐՄԱՆՆԵՐ

Հին հիւանդութեամբ մը վարակուած են մեզմէ շատեր։ Օրն ի բուն իրենք իրենց վրայ հակած իրենց ըղձացումները կը վերլուծեն, անցեալի ձախորդները կը խոռվեն, կը բաղդատեն իրենց ներկան՝ վիճակի մը հետ որ կրնար ըլլալ եւ չէ, ու այսպէս ամէն վայրկեան պահանջկոտ ու անյագ վիճակները կ'ըլլան իրենց կեանքին։ Ու կը խորհին թէ ունին ազնիւ մտածումներ՝ որոնց հանդէպ անտարբեր կամ անարդար են ուրիշներ։

Այս քանդիչ հիւանդութիւնը փոխանցիկ ալ է։ Մեր չուրջիններն ալ կը վարակենք։ Զգացումներու բեկորներ, կիրքերու տաշեղներ, մտածումի բեղմնափոշիներ կը սերմանենք նաեւ մեր ազգական կամ բարեկամներուն հոգիներուն մէջ, հոգիներ՝ որոնք մեզի հանդիպելէ առաջ յստակ էին ու անեղծ։

Բայց կարելի՞ է ինքնամոռացում խրատել մարդուն. Թելադրել որ մերժէ ճշմարտութիւնը իր իսկ նկարագրին, չզատէ իր սեփական արարքները։ Անշուշտ ոչ։

Սակայն, ուժեղ մարդոց մօտ, կը խորհիմ, ինքնադատութիւնը բացառիկ բան մը ըլլալու է։ Ինքնադատութեան ընողը պէտք է նախ անկեղծ ըլլայ ինքն իրեն հետ, ինչ խորը վէրքին, ու յետոյ, իր զգացումը խոստովանի վստահելի մէկուն։ Վասնզի, անհաղորդ, ճնշուած մտածումները կը խունացնեն հոգին։

Խոստովանութիւնը օգտակար բան է. Մտածումները ու կասկածները ընկերային կեանքին մէջ կը վերահաստատուին։ Խօսելով, խոստովանելով աւլած սրբած կ'ըլլանք գործի մը պակասաւոր մասերը, կ'ուսա թափթփուքները կը հանգստանանք, սփոփանք կը գտնենք։

Ու մեր հոգին յստակ ընելու փափաքն ալ՝ ախտոյ երազանքներու համար չէր։

Անցեալի խորհրդածութիւնը անհրաժեշտ է բայց հազուադէպ, կարճատեւ պէտք է որ ըլլայ։

Երջանկութեան գաղտնիքը, ինչպէս առողջութեան գաղտնիքը՝ դէպի դուրս, դէպի ապագան դարձած աղբիւրն է։ Ապագա՞ն։ Ո՞ր ապագան։ Ո՛չ թէ մեր ցանկացած, երազած ապագան։ Այլ այն որ կը քալէ Ներկայի քայլերով, իրականութեան ճամբաներով։

×

Քաղաքականութիւն ընել չէ մեր նպատակը։

Եւ սակայն դժուար չէ կանխատեսել մեր հետզհետէ աւելցող տկարացման ազդակները, որոնք օրին մէկը կատարեալ անելի մը առջեւ պիտի դնեն հայ համայնքը։

Լուրերը օրէ օր սաստկութիւն կը ստանան։ Ան բոլոր արհեստաւորները որոնք ժամանակին դիմում կատարելով աշխատանքի արտօնագիր ձեռք չեն կրցած բերել, հարկադրուած են փակել իրենց խանութները։

Օղակները հետզհետէ կը սեղմուին։

Անհատներուն կրածները կ'անդրադառնան համայնքին վրայ։ Շա՞տ բան ակնկալած կ'ըլլանք երբ կ'ուզենք որ մեր Օֆիսները դիմում կատարեն, ճշդելով մեր օրինապահ ապաստանեալի հանգամանքը, դիտել տալով որ հազիւ ինքնաբաւ դարձած խլեակները չեն որ աշխատանքի մրցորդները կը կազմեն տեղացի տարրին, ուստի եւ չի դատապարտուին անոնք բեռ դառնալու հանրութեան։ Արհեստաւորի արտօնագիր չունենալը անպայման չի նշանակեր որ տարիներու քրտինքով հաստատուած եւ իրաւամբ ճանչցուած գործ մը պէտք է քանդուի, դատապարտուի մշտնջենական ամլութեան։ Կարելի է, անփութութեան իբր քաւութիւն, թերեւս փրկանք մը առաջարկել, յանձնառու ըլլալով հպատակիլ արհեստակցական միութեանց հրահանգներուն, աշխատութեան ժամերուն, եւ աշխատավարձերու ներքին կանոնագրին։ Վերջապէս մեղմացուցիչ պարագաներ կարելի է գտնել դէթ մեզի՝ հայրենազուրկ ապաստանեալներուս համար։

Անհատական դիմումները եւ կարգադրութիւնները՝ կարեւորութենէ զուրկ են։ Հաւաքական ձեռնարկ մը պէտք է։ Ո՞րն է մեր ներկայացուցչական իրաւասու մարմինը։

Այս տողերն ստորագրողն ալ պարզ արհեստաւոր մըն է որ օրինապահ ըլլալուն, մինչեւ այսօր անհանգիստ չեն ըլլած։ (Գուցէ վաղը նոր օրէնքով մը ինքն ալ արգելարկուի եւ հարկադրուի շատերուն պէս իր գլխուն ճարը խորհելու)։ Բայց, որքան ալ անձնական ըլլայ, մարդ պէտք է քննէ դէպքերուն ընթացքը, ինչ ինչ օրէնքներու ոգին, մանաւանդ անոնց մնայուն նշանակութիւնը։

Եթէ անոնք որեւէ իշխանութիւն կամ ազդեցութիւն ունին, դեռ իրենց անտարբերութեամբ տկարութեան ապացոյցներ պիտի տան նման մինչեւ հիմա պատահածներուն, պիտի չկրնան ըսել թէ իրենց անճարակութիւնը անկեղծ, իրե՛նց պատասխանատուութիւնը փոքր եղաւ։

ԱՐԱՄԱԶԴ

ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ

ՔԱԶԱՊԼԱՆՔԱ (Մառոք). — Ատլանտեանի ափերուն վրայ, Ափրիկէի հիւսիս արեւմտեան անկիւնը հաստատուած Ֆրանսական այս գաղթավայրը, որ հետզհետէ կը զարգանայ, ունի 415,000 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն, չորս ու կէս միլիոն բնիկ եւ 250,000 Եւրոպացի բնակչութիւն։ Հայերու թիւն է մօտ 102 անհատ, որոնց 45ը այր, 57 կին եւ անչափահասներ։

Հանգուցեալ Գալաքեան արք.ին կարգադրութեամբ, 1933ին, Եղիշէ քահանայ Մխիթարեան մեր գաղութը այցելելով, կազմեց Ազգ. Միութիւն մը որ մինչեւ հիմա կը շարունակուի։ Նպատակն է համայնքին բարոյական եւ մտաւորական պահանջներուն կարելի եղածին չափ հոգ տանիլ, սէր, դէպի մեր հայրենիքը, արծարծել, վառ պահել ազգային ոգին, խնամել որբերը եւ աղքատները, համայնքին մէջ ծագած վէճերը արդարութեամբ կարգադրել եւ գաղութին յառաջդիմութեան համար աշխատիլ։

Համայնքին վարչութիւնը իր կանոնագրին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը կառավարութենէն վաւերացնել տալէ վերջ, պարբերական վարչ. ժողովներէն զատ, տարեկան ընդհ. ժողովներ կը գումարէ կանոնաւորապէս։ Եթէ մինչեւ հիմա չէ կրցած հանդէսներ սարքել, պատճառը այն է որ, ըստ կառավարութեան հրահանգին, միութեան անդամավճարներէն զատ ուրիշ եկամուտ չունի եւ Հայերը ցրուած են ամբողջ Մարոքին մէջ, այնպէս որ, կարելի չըլլար չօշափելի թիւ մը իրարու քով բերել, ձեռնարկին ելեւմուտքը գոցելու համար։ Բայց վարչութիւնը միշտ հոգածու է յարաբերութիւնը սերտացնել։

Մարոք հաստատուած Հայը կրօնասէր եւ ազգասէր է։ Ան իր քսակը լայն բացած է ամէն անգամ որ դիմում եղած է, իր արենակիցներուն օգնելու համար։

Այս տարի ալ, գեղեցիկ գաղափարը յղացաւ կաղանդչէքը Սանճաքի տարագիրներուն յատկացնելու, ի նպաստ որբ, այրի եւ աղքատ գաղթականներու բացուած հանգանակութեան։ Գումարը, 2000 ֆրանքը չէքով մը Հալէպ ղրկած է Առաջնորդին միջոցաւ բաժնել տալու համար։ Հանգանակութեան մասնակցած են.—

Գասապլանքայէն.— Աւետիս Զաքրեան 200 ֆրանք, Զարեհ Պէրպէրեան 150, Մարտիկ Զաքարեան 100, Պետրոս Դուրեան (ատամնաբոյժ) 100, Գուրգէն Սալիպեան 100, Գալթաքեան Եղբարք 100, Յակոբ Սէրճանեան 100, Վահան Փափազեան 50, Ճիվան Թագւորեան 50, Արշակ Տէյիրմէնճեան 75։

Ռապաթէն.— Յարութիւնեան եղբարք 150 ֆրանք, Յովհաննէս Գալանճեան 100, Վահէ Տէյիրմէնճեան 100, Աղաս Սիւրմէնեան 50, Թագւոր Անանեան 50։

Մէքնէսէն.— Յաբէթ Փոլոեան 100, Յարութիւն Վարդովեան 50, Անդրէաս Փափազեան 25, Սիմոն Գալէճեան 50։

Ֆէզէն.— Սարգիսեան եւ որդի 100, Սաֆիէն Խաչիկ Զաքրեան եւ Սարգիս Եէտէքեան 100, Մոկատորէն Երուանդ Գարապիլիկեան 100։

Գաղութին մէջ կան քանի մը ամուրի երիտասարդներ, իրենց ջանքերով [illegible] դիրք շինած։ Կ'առարկեն թէ ժամանակ չունին Ֆրանսա անցնելու եւ ամուսնանալու համար, թէեւ հայ ընտանիք կազմելու կամքը չի պակսիր [illegible]

Ա. ՉԱՔՐ[illegible]

Գուշակութիւններ 1939ի համար

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՉՈՒՆԵՆԱՅ

Չորս Ֆրանսացի կին բախտագուշակներ կը մարգարէանան, թէ 1939ին պատերազմ տեղի պիտի չունենայ, թէեւ դիկտատորները բռունցքի սպառնալիքներ պիտի ընեն, զինուորական շարժման մէջ պիտի դրուին եւ քաղաքական սադրանքներ պիտի պատահին։

Գուշակներէն մին կը նախատեսէ թէ ժողովրդավար եւ միապետական պետութիւնները պիտի հաւաքուին կանաչ սեղանի շուրջ եւ պիտի կարգադրեն Սպանիոյ հարցը, ինչպէս նաեւ նման վիճելի կարգ մը խնդիրներ։

Տիկին Լիւս Վիտի, որ գուշակած է [illegible] սեպտեմբերի տագնապը եւ Միւնխի հրդեհը, կ'ըսէ թէ 1939ին պիտի [illegible] պատերազմի մեծ վտանգ մը, բայց մարդկութիւնը դարձեալ պիտի խուսափի պատերազմէն.

Յուլիս եւ օգոստոս ամիսները պիտի ըլլան բախտորոշ ժամանակաշրջան մը, որմէ առաջ Ֆրանսայի մէջ պիտի ունենան ներքին խլրտումներ։ Բայց Ֆրանսացի ժողովուրդը պիտի հանդարտի եւ պիտի բոլորուի [illegible] մէկի շուրջ, որ ծնած է բախտ[illegible] աստղին՝ Սիրիուսի տակ։

Մուսոլինի չափով մը պիտի յուսախաբուի Հիթլերէն եւ ջերմ բարեկամութիւն պիտի մշակէ Ֆրանսայի հետ։

Սպանիացիները պիտի շարունակեն քաղաքացիական պատերազմը եւ [illegible] երկու փորձեր պիտի [illegible] տարուին, բայց ապարդիւն։ Տիկին Ֆէնի Մոնթ սակայն կը գուշակէ, թէ սպանական կնճիռը պիտի կարգադրուի խորհրդաժողովի մը մէջ։ [illegible] Ժողեֆա Մարիա կը գուշակէ, թէ Սպանիոյ մէջ պիտի հաստատուի սահմանադրական միապետութիւն։

Օր. Մարիա կ'ըսէ, թէ վերջ պիտի տրուի հեռաւոր Արեւելքի պատերազմին, բայց ոչ թէ Չինաստանի, [illegible] Ճափոնի կատարեալ պարտութեամբ։ Տիկին Մոնթ կը կանխագուշակէ [illegible] կայն, թէ Չինաստանի պատերազմը 1939ին ալ պիտի չվերջանայ։

Չորրորդ գուշակուհին՝ Տիկին [illegible] թէ կը խորհի, թէ Մուսոլինի ճակատագրական սխալ մը պիտի գործէ 1939ին, որու հետեւանքով Գերմանիա պիտի դառնայ Ֆրանսայի բարեկամը։ Այս կինը կ'ըսէ, նաեւ թէ Սթալինի վրայ մահափորձ պիտի կատարուի եւ Խ. Միութեան մէջ ապստամբութիւններ պիտի ծագին։

Կեդրոնացնելով իր ուշը Ֆրանսայի վրայ, Տիկին Մոնթ կը տեսնէ 1939ին Ֆրանսայի մէջ երիտասարդ, [illegible] կրակոտ ղեկավար մը, որ հրապարակ պիտի իջնէ «Ֆրանսա, Աշխատանք, Եղբայրութիւն» նշանաբաններով։

Գերմանիոյ մէջ նոր վարչաձեւ պիտի ստեղծուի, զինուորական ամբողջային խլրտումներէ ետք։ Հիթլեր պիտի տեսնէ որ իր պատմական դերը վերջացած է։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Ե.

Համպուրկի մէջ 75 Հայ կայ։ Միբով են իրարու հետ եւ մէկզմէկու հասցէի լաւ կ'արտայայտուին։ Գործի մարդիկ կէսօրին Ալսթըրփալասթ սրճարանը հաւաքուելով կը տեսակցին։ Պերլին ունի կ'ըսեն 350 Հայ։ 25 հայ աղջիկներ Գերմաններու հետ ամուսնացեր են հոն։ Համպուրկ ունի նաեւ բանական Պարսիկներ, մեծ ներածողներ, գորգի, աղիքի, չոր պտուղի, հում նիւթերու։ Պերլին ալ կան քանի մը Պարսիկ, որոնցմէ մին, Հասան, փոքրիկ խարտեաշ գերմանուհի մը կնութեան առեր է, որ յարելով ամուսնին կրօնին, իսլամացեր է, ըստ աղջկան հօրը պատմածին։

×

Պերլինի վրայ գալէ առաւօտ։ Քանի մը քայլ պանդոկէն դուրս, ու ահա ամենաշքեղ պողոտան։ Ունթըր տէն Լինտըն (Թմբիներու տակ)։ Մեր դարը կը լեցնէ զայն պենզինի հոտով ու մեքենայի խլացուցիչ ժխորով։ Ծառուղին թափեր է բոլոր ծառերը ու ճաղատ ցախեր իրենց թեւերը կ'երկարեն մի[illegible] տրտում օրուան մէջ։ Մեր երկրէն, այս եղանակին, կռունկներու տարմիք եռանկիւն ձեւացուցած կը մեկնէին հարաւ։ Երջանի՛կ եւ ազատ փետրաւորներ, որոնց թուղթ ու մելան հարցնող չէր ըլլար։ Քանի՜ տարի է սա հայ կռունկն ալ մոլորեր է խումբէն։ Ու կը թափառի ու կը կոծէ հիւսիսի ամպերուն մէջ, Վիէննա, Փրակա, Պերլին, Համպուրկ եւ դեռ չեմ գիտեր ուր։ Կը կենամ պահ մը ու կը դիտեմ յորդ անցուդարձը։ Աչքերս կը քօղուին, բիբերս կը մթագնին, ու քաղաքը կը կորսուի տեսադաշտէս։ Ու մարդ մը կը յայտնուի ինծ՛ միլիոննոց ստուարին մէջ, մէ՛կ հատիկ մարդ, ու զիս իրեն կը քաշէ ձգողականութեան ազգային թաքուն ուժով։

— Լիւցով փլաց, կը պոռայ շարժավարը, ուր վար կը ցատկեմ օթոյէն, դէմքս ժպտուն։ Թիւ տասը։ Ահա տունը դիմացը։ Դուռը կը զարնեմ եւ զիս ներս կ'առաջնորդէ Հայ կին մը, միջահասակ, լեցուն, սեւ հագած։ Կապոյտ աչքերը կապոյտ ցոլքով կը սրպղան, ու ցանցառ մօրուքին վրայ քանի մը փետուր ձիւն է նստեր։ Տեսակցութիւն խնդրած չէի իրմէ, բայց սիրով կ'ընդունի։ Տեղ կուտայ ինծի բազկաթոռին վրայ ու գրասեղանին առջեւ։ Դիմացս կը նստի։ Այնտեղ հատոր գիրքեր։ Հայ մամուլին յառաջապահ օրաթերթերը։ Պատէն մեծ նկարը Խորէն Ա.ի։ Կաթողիկոս բոլոր Հայերուն։ Զի հարցներ, ինչո՞ւ եկար։ Ի՞նչ կ'ուզես։ Զեմ ուզեր իրեն հարցումներ։ Բայց ահա կը կարդայ դէմքս, ներհուն մանկավարժը, ու բառերը կ'իյնան շրթներէն ու կը հնչեն ոսկիի ձայնով, ինչպէս հոն, դպրոցը, քառորդ դար առաջ։ Քառորդ դա՛ր։ Ու անկէ առաջին, ահա կրկին դէմ դէմի՝ աշակերտ եւ ուսուցիչ, երկուքն ալ հասուն մարդիկ։ Ինչպէս, ինչպէս, եկեր ու սեղմուեր է, հայ բարձունքներու [illegible], սա չորս պատերուն մէջ, սա անձուկ սենեակներու չրջափակէն ներս, աչքերը անթիթ հեռաւոր երկրին։ Բաբերդ, Մեծ Հայքի սիրտը։ Ու կը խոկայ, կը մխա՛յ, եւ դէմքը կը խորշոմի։ Եւ կարօտն ունիմ այդ դէմքին, այդ ձայնին, այդ իմաստութեան, որ զիս առաջնորդեց կեանքի ամէնէն դժուարին շրջանին, որ մահն էր մեր հին ու թշուառ հայրենիքին վրայ։ Որովհետեւ ան դրած էր մէջս իմաստութեան կայծը, որ բռնկեցաւ, երբ պէտք ունեցայ իրեն ճակատագրական պահուն։ Հոն, Արթէմիրի ռանիքին տակ, անկէ առաջ եւ անկէ ետք։ Եւ ան կը խօսի սուրբի պէս, մարգարէի պէս, առաքեալի պէս։ Ո՛չ, ո՛չ, գետերէն անցնին այս սարսռազդու բառերը։ Ան կը խօսի իբրեւ տարագիր հայ մը մտաւորական, եւ բառերը կը մխան, կը բոցածայթքին ու ցաւով կը պայթին շրթներուն վրայ։ Մինչ դէմքը կը պրկուի, կը կծկուի եւ բիբերուն վրայ կարմիր մշուշ կ'իջնէ։ Մախաղը կը նետէ ուսին, արահետին գլխուն։ Վեղարը կ'իյնայ, ու խաչը կը թռի մէկ կողմ։ Զէնք կ'առնէ բիրը ու կ'ոստնու հսկայի քայլերով, ես իր ետեւէն, ինչպէս եղնորդը եղնիկին, հիւսիսի խոր անտառներուն մէջ։ Ցանկարծ կը թռի, կը ցատկէ Եփրատէն, ինչպէս Վարազդատ, կ'անցնի Մեծ Հայքէն, վար, դէպի Հալէպ, Տէր Զօր եւ այլուր.... Ետեւ կը մնամ։ Կը կենայ ինք ալ։ Կը նայի աչքերուս։ Ու հարցումը.

— Կը հասկնա՞ս որդեակ։

— «Հասկցա՞ք, տղաք», ինչպէս երբեմն այն օրերուն, դպրոցին ներս։

Կը մանէ վիշտէն, ու կ'ոստնու կրկին եւ կրկին հայութեան մահասարսուռ քառուղիներուն վրայէն երբ հարցումներս խթանեն զինք։ Այնտեղ կը յառնեն ու կը քալեն, խոնարհ հայորդիներու կողքին, հսկայ անձնաւորութիւնները մարտիրոս ցեղին։ Ահա Հալէպի մօտ, Զարդարեան եւ ընկերները։ Հնար էր փախչիլ, բայց մերժեցին։ Կարծեցին թէ կրնան այդպէսով դեռ նախճիրը մեղմել։

— Իսկ ի՞նչպէս եղան, վարժապետ։

— Ճամբան աւազակներ իբրեւ թէ յարձակում կը գործեն եւ զիրենք լառքերէն վար կ'առնեն։

Ահա անդին, Տիգրանակերտի ճամբուն վրայ, Զոհրապ եւ Վարդգէս։ Իբրեւ թէ կը տարուէին դատուելու այդ քաղաքը։

— Ո՞ւրտեղ վարժապետ։

— Ճամբան, ամայի տեղ մը։

Անդին Տէր էլ Զօր։ Այնտեղ բազմութիւններ լուսաշունչ կը խառնուին ու կը մոխրանան։ Անդին Եփրա՛տ, ցաւէն կը հեծայ։ Ճամբաները կը ծեն ու մոխ կ'արձակեն։ Դէպի վեր, Մշոյ Ծոփաց աշխարհ ու Փոքր Հայք, [illegible] տեղ, ամէն դի, արի՛ւն, զէնք, նախճիր, եւ ռնի՛ր, ռնի՛ր.... [illegible] լսեցին զիրենք, հովի՛ որ թաղեց զիրենք, հովի՛ որ կուլան իրենց վրայ [illegible]

... Ինչո՞ւ այս աղէտը, ինչո՞ւ այս արդիւնքը։ Ինչպէ՞ս եղաւ որ [illegible] գաչկատուն ցեղ մը, որ ազգ իսկ [illegible] նախ մեր հայրենիքը բռնագրաւեց, յետոյ մեզ փոշիացուց դարերու ընթացքին։ Կրօ՛նն է բուն պատճառը, քրիստոնէութիւնը, որ մեղկացուց [illegible] ոանց առաջ ալ խաղաղասէր հայ [illegible] կին, զայն դարձնելով զիւրին [illegible] յեղիներուն։ Ինչպէս ան եղաւ պատճառ [illegible] ճառը Արարատոյ վերելքին։ Այո՛, [illegible] կրօնքը, որ կը հրամայէ [illegible] խոնարհութիւն։ Ու թէեւ ան չա[illegible] այսօր մեր մէջ իր հին թափով, [illegible] էլ աւելի՛ ազդեցութիւնը գործած [illegible] արդէն։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԵ[illegible]

(Շար.)

ԹԹԷՐՔԻԱ

ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓՈՒԹԿԱՅ

ԽՄԲ.— Օրը օրին արձագանգ եղանէ Քաթէմալիի յետադիմական խլրտումին. Թուրք թերթերը, որ նախապէս ոչինչ գրեցին այս մասին, յետոյ խոստովանեցան զանազան ձեւերով. Ստորեւ՝ հատուածներ Սապիհա Զէքէրիա Սէրթէլի գրութիւններէն.—

Թուրքիա, 19րդ դարէն ի վեր, կը պայքարի բռնակալութեան եւ յետադիմութեան դէմ։ Աթաթիւրքի յեղափոխութիւնը զանոնք ճզմուած օձի մը վերածեց։ Կը հաւատանք թէ յետադիմութիւնը այլեւս պիտի չկարողանայ։ Այս համոզումը մեզի կուտայ այն յարատեւ յառաջդիմութիւնը զոր կը գործէ յեղափոխութիւնը։ Բայց, երբ նկատի կ'ունենանք այն դիպուածները զորս ունեցաւ, երեք դարէ ի վեր, եւրոպական յետադիմութեան դէմ մղուած պայքարը, կը խորհինք թէ շատ լաւատես ըլլալը կրնայ մեզ փորձանքներու մղել։ Ցեղափոխութիւնը տեղաւորուած է, բայց յետադիմութիւնը քնացած չէ մեր երկրին մէջ։ Այն թէքքէները եւ իւֆիւրիւքցիները, որոնք ատեն ատեն կը գլուխ կը ցցեն, թէեւ անոնց մարզ մը կը գրաւեն, ցոյց կուտան, սակայն, որ ժողովուրդին մէկ մասին մօտ տակաւին յետադիմական միտքերը եւ մոլեռանդ ոգիութիւնը գոյութիւն ունին։ Ցետադիմութիւնն ու բռնակալութիւնը, տարածուելու համար, ամէն ատեն պիտի օգտագործեն այդ ուժերը։

Օրէ օր կ'ուռի ըսի-ըսաներու ալիքը։ Իբրեւ թէ կիները կրկին չարշաֆ պիտի կրեն, վանդակներ պիտի դրուին պատուհաններուն, կիները այրերուն հետ թատրոն ու սինեմա պիտի չերթան, կիները պիտի չաշխատին, եւայլն։

Կինը, փոխանակ չարշաֆի՝ եթէ գլխարկ դնէ, ոչինչ կը պակսի իր պատիւէն ու առաքինութենէն։ Պատիւն ու առաքինութիւնը ոչ փէչէին ծայրն են կպցուած, ոչ ալ չարշաֆի տակը։ Կինը վանդակին ետեւ նստել ուզող մոլեռանդութիւնը եթէ կը կարծէ որ այդ կերպով կնոջ բարոյականը պիտի սրբագրէ, կը սխալի։ Պատիւն ու առաքինութիւնը մարդուս անձնականութեան եւ նկարագրին հետ կապուած են։ Ներքնապէս պարապ մարդու մը՝ կ'ուզես չարշաֆ, կ'ուզես 'Շըրմալը ֆաֆթան հագցուր եւ կամ՝ գլխարկ դնել տուր,— միեւնոյնն է։

Ըսի-ըսաներով զբաղողները, ըմբոստութեան հունտեր ցանելու համար, իրենց լեզուն կ'երկարեն յեղափոխութեամբ գծուած սահմաններուն։ Եթէ Աթաթիւրք մեր մէջէն բաժնուեցաւ, ատիկա չի նշանակեր թէ յեղափոխութիւնը կէս ճամբան է մնացած եւ յետ-դարձ մը տեղի պիտի ունենայ։ Աթաթիւրքի ժառանգները եւ յեղափոխութիւնը պահպանելու համար ուխտ են ըրած՝ այրերն ու կիները՝ միեւնոյն սիրով։ Այսօր, իշխանութեան գլուխ գտնուողները Աթաթիւրքի չափ յառաջդիմութեան եւ քաղաքակրթութեան սիրահարներ են։ Իսմէթ Ինէօնիւ այդ ճամբուն ամենամեծ առաջնորդը, ամէնէն անատառ հովիւն է։

« ԱՐԴԻԱԿԱՆ » ԹՈՒՐՔԻԱՆ ...

Նոյն թերթէն.— Փորձով մը՝ պաշտօնատուն մը գացի։ Վիճակի շէնք մը։ Անցնելով լայն սրահէ մը, քարհատաց տախտակեայ ատրճաններէն։ Սրահին աջէն երկար սեղան մը։ Իսկ սեղանին շուրջ պաշտօնեաներ են նստած։ «Նստած» որ կ'ըսեմ, ըսել կ'ուզեմ որ իրենց կռնակները կռթնցուցած են աթոռներուն, ուսերնին ցցած, գրիչ շարժելու ձեւ մը առած են։ Այն ձեւով՝ ինչ ձեւով որ կը նստէին, առաջին, Պայազիտի արզուհալճիները,— տետրակները իրենց ծունկերուն, ծալապատիկ նստած։

Հարցուցի այն սենեակը ուր կ'ուզէի երթալ։ Նրբանցքին մէջ տեսայ հրդեհի դէմ կազմածներ։ Քիչ մը անդին՝ մէկ, երկու, երեք, ճիշդ ութ հատ դոյլ... իսկ դոյլերուն վրայ՝ երկար տախտակ մը։ Նայեցայ՝ դոյլերը... պարապ էին։ Հետաքրքրուեցայ, հարցուցի։

— Այս դոյլերը ինչո՞ւ դրուած են հոս։

— Հրդեհի պարագային, այս դոյլերով պիտի մարենք, - ըսին ինծի.— Համաձայն նոր հրահանգին, ամէն պաշտօնատան մէջ անպայման լեցուն դոյլեր պէտք է գտնուին, երբ հարկ ըլլայ՝ զանոնք պիտի գործածենք։

— Լա՛ւ, բայց պարապ են... իսկ եթէ յանկարծ հրդեհ ծագի՞ ...

— Հրդեհ բռնկած մէկ վայրկեանէն միւսը չի ծագիր ևս՛... եթէ ծագի՝ դոյլերը անմիջապէս կը լեցնենք։

— Այո՛, բայց, կ'ըսէք, թէ հրամանագիրը կը յանձնարարէ դոյլերը լեցուն պահել։

— Է՜, հրամանագիրը շատ բան կ'ըսէ ...

Այսինքն, հրամանագիրները մեր հաստատութեանց ուլունքներն են՝ զանոնք չար աչքէ պահելու համար, զանոնք կը կախեն պատէն՝ հաստատութիւնները վտանգէ ու փորձանքէ զերծ պահելու համար։ Հմայիլնե՜ր, պարզապէս ...։

*** Պոլսոյ նոր կուսակալը հրահանգած է որ պազարի վայրերը մաքուր պահուին։ Ու պաշտօնի անցած օրէն ի վեր կը կրկնէ իր այս հրահանգը։ Վերջին քննութեան ընթացքին, տեսեր է որ իր այդ հրահանգին ընթացք չի տրուիր։

Նոր կուսակալը չի գիտեր, սակայն, որ հրամանագիրները, ըստ սովորութեան, կ'անցնին պատկան պաշտօնատուներէն եւ կը հաղորդուին պատասխանատու պաշտօնեաներուն։ Ամէն օր այդ հրամանը կ'ընդունին՝ բարեւով մը, ու այնուա վերջ գտած կ'ըլլայ պարտականութիւնը։ Այսինքն՝ դոյլերը կը բերուին հարկ եղած տեղը ... Առոյ՝ կատարուած կ'ըլլայ հրահանգը։ Բայց թէ՝ անոնք պարապ են մնացեր,— «ժամանակաւորութիւն» մըն է։

Արդ ... գործ տեսնելու համար բաւական չէ հրամանագրեր գրել եւ կամ զանոնք ցուցատախտակին վրայ կախել, այլ հարկ է մտայնութիւնները փոխել եւ դոյլերը (գրիչները) լեցնել ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՃՇԴՈՒՄ

... խմբագիր,

Խնդրեմ լինէք բարի տեղ տալու այս մի քանի տողերին։

Համայնայինի 1939 թ. Օրացոյցի մէջ Յովհ. Թումանեանի կենսագրութեան էջ 312 տպագրուած է — «Առաջին անգամ Ղազարոս Աղայեանն է որ կը գնահատէ անոր բանաստեղծի տաղանդը եւ իր «Աղբիւր» ամսագրին մէջ կը տպագրէ «Արեւ եւ Լուսին» հէքեաթը»։

Ճշմարտութիւնը վերականգնելու համար, պարտք եմ համարում յայտնել, որ Ղազարոս Աղայեանն երբեք «Աղբիւր» ամսաթերթ չէ հրատարակած։ «Աղբիւր» ամսաթերթը հիմնել է 1883 թ. Տիգրան Նազարեանը եւ մինչեւ վերջը 1919 թ. եղել է միակ խմբագիր - հրատարակիչը թէ «Աղբիւր» ամսաթերթի եւ թէ «Տարազ» շաբաթաթերթի։

Յովհ. Թումանեանն իր ճառի մէջ շեշտում է այն նշանակալից հանգամանքը, որ այսօր (1919 թ. 7/20 փետր. իր ծննդեան 50ամեակի օրը) իր յոբելեանը տօնւում է Տիգրան Նազարեանի գրական - գեղագիտական սալոնում, նրա յարկի տակ։ «Դեռ Մոսկուայի իմ առաջին ժողովածուն դուրս չեկած՝ առաջին անգամ իմ բանաստեղծութիւնները տպուեցին «Աղբիւր»ում, երբ ես դեռ անյայտ մի պատանի էի, Պ. Տիգրան Նազարեանը որոնում էր ինձ եւ ինձպիսիներին եւ մեր երկերը տպագրելով «Աղբիւր»ում խրախուսում էր մեզ»։ (Տես «Տարազ» 1919 էջ 84)։ Իսկ ինչ վերաբերում է այդ դէպքին, ահա ճշմարտութիւնը.— «Յովհ. Թումանեանը իր գրական մկրտութիւնը ստացել է «Աղբիւր»ի անապական աւազանում՝ 1890 թ. օգոստոսի համարում առաջին անգամ տպագրելով իր «Արեւ եւ Լուսին» բանաստեղծութիւնը, որ ուղարկել էր իր գրական կնքահօր — Ղազարոս Աղայեանի միջոցով» (Տես «Տարազ», 1919, էջ 69), Ղազարոս Աղայեանն էլ երկար տարիներ աշխատակցել է «Աղբիւր»ին։

Աննա Բաղդադեան

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հալէպի յունուարի թիւին մէջ կը կարդանք.—

Մէկ միլիոն հայ նահատակներու նշխարներուն արժէք հանգստարան՝ Կաթողիկոսարանիս մէջ սկսած է կառուցուիլ Յիշատակարան մը Նորմայր Տաճարի աջ կողմին, բակին ներսի կողմը, Դպրեվանքի նոր շէնքին ու եկեղեցւոյ միջեւ։ Ծառատակագիծը պատրաստած է, տրուած ցուցմունքներուն համաձայն, ճարտարապետ Պ. Մ. Ալթունեան։ Կառուցուածքը պիտի ըլլայ պեթոնէ ամբողջութեամբ։ Շինութեան կը հսկէ ճարտարապետ Պ. Խ. Երամեան։

Խաչաձեւ, քառակուսի շէնք մը պիտի ըլլայ յիշատակարանը, 6X6.5 մեթր տարածութեամբ եւ 9 մեթր բարձրութեամբ։ Խարիսխէն հետզհետէ նեղնալով, շէնքը կը ստանայ հայկական կաթողիկէ ձեւ, համաձայնելու համար Մայր Տաճարի ոճին։ Պիտի ունենայ երեք կողմը երկաթեայ դռներ, իսկ արեւելեան կողմը խորան։

Խորանին ներքեւը եւ խաչաձեւ պատերուն ներսի չորս անկիւններուն պիտի զետեղուին նշխարները, մասամբ ոսկորները, որոնք հաւաքուած եւ լուսաբանուած, հաւաքուած Տէր-Զօրէն, Էրկէնէյէն, Ասսուրէն, Ճըսրէն, Շրատաաթիէյէն, Ռաս-Իւլ-Այնէն, Րագգայէն, Մէսքէնէյէն, ներկայացնելու բոլոր հայ գաւառներու եւ քաղաքներու նահատակաց ոսկորները, որոնք ցարդ անթաղ եւ անգերեզման կը մնային։

Այլեւայլ յիշեալ վայրերէն փոխբերուած՝ քարայրներու՝ հորերու եւ դաշտերու մէջէն ոսկորները հաւաքելու գործը կատարեց Կաթողիկոսարանի կողմէ Հալէպի Պ. Յարութիւն Յովակիմեան։ Երեք շաբթուան ընթացքին, Նոյեմբեր 27 — Դեկտեմբեր 12, 250 քիլոմեթր տարածքի մը վրայ գտնուող ոսկորներէն հաւաքուեցան եւ Անթիլիաս փոխադրուեցան 4 սնտուկներու մէջ, իւրաքանչիւրը մէկ խոր. մեթր ծաւալութեամբ, 150է չափ գանկեր եւ կմախքի մասեր։ Հաւաքումը արտօնուեցաւ Սուրիոյ Հանրապետութեան Ներքին Գործոց եւ առողջապահական Նախարարութեանց կողմէ, Գերշ. Տ. Պետրոս Արք.ի Խնդրանքով։ Հաւաքման գործին օգնած են Տէր Զօրի Միւթէսարրըֆ պէյը եւ տեղւոյն Հայերը։

Դեկտեմբեր 17ին, Ս. Յակոբայ Տօնին, հոգեհանգստեան պաշտօնով եւ հանդիսաւոր արարողութեամբ հիմնարկէքը կատարուեցաւ յիշատակարանին։ Այդ առթիւ հետեւեալ խօսքերը ուղղեց Ն. Սրբազնութեան կաթողիկոսին ընդհ. փոխանորդը, յուզեալ ներկաներուն։ «Այս մասրան մէջ ամփոփուելիք մնացորդներուն մէջ կան մեզմէ բոլորին ալ կամ ծնողաց, կամ եղբօր, կամ քրոջ, կամ ազգականներու նշխարները։ Անոնք արիւն թափեցին յանուն մեր ազգութեան, յանուն մեր կրօնքին։ Մենք կանգնելով այս յիշատակարանը անոնց սուրբ յիշատակին՝ կը նուիրագործենք անոնց հանդէպ հաւօրէն մեր տածած ազգային յարգանքը։ Թո՛ղ որ դոյզն ինչ չափով կ'օգնէ այս յիշատակարանի կառուցման՝ ափ մը հող նետած կ'ըլլայ իր սիրելիներուն գերեզմանին վրայ։ Կը մաղթենք որ Աստուած նորոգէ մեր ուժերը, կանգուն պահէ հայ ազգը, պայծառացնէ Ս. Եկեղեցին Հայաստանեայց, եւ օրհնէ հայ ժողովուրդին բոլոր բարեսիրական եւ կրթական հաստատութիւնները»։

« ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ » ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԸ

Մեր հայրենիքի այսօրուան մռայլ կեանքում տեսանելի է մի լուսաւոր երեւոյթ, որ արժանի է նշելու։ Այդ խորհրդային Հայաստանի կառավարութեան որոշումն է՝ տօնել հայ դիւցազներգութեան — Սասունցի Դաւթի հազարամեակը։

Հակառակ Մոսկուայի, Ռուսերի մկրտութեան 950ամեակի եւ Պուշկինի հարիւրամեակի տօնակատարութեան, Հայաստանում Թարգմանչաց 1500ամեակը եւ Րաֆֆիի հարիւրամեակը չտօնուեցան, իբրեւ «հակայեղափոխական երեւոյթ»։ Առ այդ, եթէ այսօր տօնւում է Սասունցի Դաւթի դիւցազներգութիւնը, այդ ներկայացնում է հայ ժողովրդին իբրեւ Սասունցի Դաւթի մղած դատակարգային պայքարը Մորայ Մելիքների դէմ։

Ամէն պարագայի մէջ, այս տօնակատարութիւնը չի կարող զարկ չտալ մեր հայրենիքում հայրենասիրական եւ ազատագրական պայքարի ոգուն։

Հայ Երիտասարդաց Ակումբը հոգեպէս կապուած լինելով իր հայրենիքի հետ, յանձն է առել սարքել մի հանդէս, ներկայացնելու համար հայ դիւցազներգութեան դէմքն ու մեծութիւնը։ Հանդէսը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի՝ Յունուար 22ին, 51, Rue des Ecoles, ժամը 9ին։ Բանախօսութեան է հրաւիրուած Փրոֆ. Ադոնց։ Կը խօսին նաեւ Պ. Պ. Զօպանեան եւ Վրացեան։

Ս. Լոռեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ, 15 Յունուար.— Հայկազեան վարժարանի ամանորի հանդէսը տեղի ունեցաւ 14 յունուար, շաբաթ երեկոյ Էմիլ Զօլայի սրահը։ Ներկայ էր խուռն բազմութիւն մը բաղկացած ընդհանրապէս մանուկներէ եւ ոճկիններէ (ո՞ւր էին երիտասարդները եւ հայրերը ...).

Դպրոցը 120է աւելի աշակերտներով եկաւ անգամ մըն ալ ապացուցանել, որ, եթէ լրջութեամբ եւ նուիրումով մը աշխատանք տարուի, ոչ հոգը կը պակսի, եւ ոչ ալ դալարը։ Ամբողջ 3-4 ժամ, մենք տեսանք, լսեցինք հայ երգը, հայրենի արտասանութիւնները, մենախօսութիւնները եւ թատրոնախօսութիւնները, հայ մանուկներու եւ պատանեկներու բերնէն, մաքուր, յստակ եւ ներշնչական։ Ո՛վ կրնայ թերագնահատել այս աշխատանքը, եւ անոր անխոնջ մշակները։

Կրթական մարմնի բոլոր անդամները գործի վրայ են այդ օրը, այլ մանաւանդ դպրոցի մնայուն ուսուցչուհին, Տիկին Շահինեան։

Հանդէսին բացումը կատարեց Պ. Ց. Ղարիպ-Շահպազեան, թուելով կրթականին տարած աշխատանքները, ապագայ ծրագիրները եւ անոր օգտակարութիւնները։ Յետոյ, ջերմօրէն թելադրեց որ, Լիոնի բոլոր դպրոցները (հնչակեան, բողոքական, կաթոլիկ, Բարեգործականի եւայլն) միանան մէկ ղեկավարութեան տակ հաւաքուին, որպէսզի, աւելի արդիւնաւոր ըլլան։ Ապա յորդորեց ժողովուրդը որ աւելի մօտէն հետաքրքրուի դպրոցով եւ կրթական մարմնով։

Այնուհետեւ բեմին վրայ երեւցին շարք-շարք մանուկները, որոնց իւրաքանչիւրը, իր քաղցրիկ թոթովանքով խնդացուց կամ յուզեց ներկաները։

Բ. վարագոյրին բեմին վրայ երեւցին աւելի հասակաւորները (7 — 8 տարեկանները) որոնք իրենց կայտառ, զիլ ու համարձակ արտասանութիւններով, մենախօսութիւններով եւ երկխօսութիւններով համոզեցին մեզ թէ լաւ եւ գովելի աշխատանք տարուած էր այդ ուղղութեամբ։ Այստեղ կ'արժէ յիշատակել Օր. Պանաճեանի «Հայրիկ» երգը եւ այնքան ոգեւորիչ արտասանութիւնը, հայկական տարազով։ Նոյնպէս քանի մը ուրիշներու մենախօսութիւնները, (անունները դժբախտաբար չկրցայ գրի առնել)։

Կրթական մարմնի կողմէ խօսեցաւ Պ. Հ. Թաշճեան, որ թելադրեց սիրել հայկական մշակոյթի արժէքները։ Ապա փափաք յայտնեց որ կրթական գործին համար, հայրենակիցները իրենց սրտաբուխ նուէրները ընէին, քանի որ հանդէսին մէջ հասութաբեր որ եւ է ձեռնարկ չկար։ Ներկաները սիրով ընդառաջ գացին եւ 30 — 50 — 100 ֆրանքով մասնակցեցան։ Քանի մը վայրկեանի մէջ 975 ֆրանք գումար մը հաւաքուեցաւ, նոյնպէս հանդիսականներուն ծախուեցաւ դպրոցականներուն խմբանկարը։

Վերջին վարագոյրին կ'արժէ յիշել «Ժապաւէնի խաղը» որ կրկնուեցաւ քանի մը անգամ եւ բուռն ծափերու արժանացաւ։ Ամէնէն վերջ Կաղանդի ծառը եւ Կաղանդ Պապան երեւցաւ բեմին վրայ, խինդ եւ ուրախութիւն բաժնելով բոլորին անխտիր։ Ամէն փոքրիկ իր նուէրը ստացաւ։ «Կաղանդ Պապան» չէր մոռցած նաեւ ուսուցչուհի Տիկին Շահինեանը, ուսուցիչ Գրիգոր քահանան, եւ օգնականը, Տիկին Նահապետեանը։ Ազգ. Միութիւնը եւ Կրթական Մարմինը իւրաքանչիւրը առանձին, առանձին ծաղիկէ փունջեր նուիրեցին մշակներուն։

Հանդէսը վերջացաւ ուշ ատեն մեծ ոգեւորութեամբ։ Այս առթիւ կ'արժէ ջերմօրէն շնորհաւորել կրթական մարմինը եւ ուսուցչական կազմը։

Մ. Մ.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍ, 14 յունուար, (յապաղած).— Սահակ Մեսրոպ վարժարանի հոգաբարձու մարմինը, ամանորի առթիւ կազմակերպած էր գեղեցիկ խնջոյք մը, որ տեղի ունեցաւ, կիրակի 1 յունուար կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։

Ժամանակէն առաջ կոկիկ բազմութիւն մը փութացած էր, [illegible]։

Խնջոյքը շատ յաջող էր, շնորհիւ դպրոցիս մանկավարժուհի տիկին Մ. Շահինեանի եւ հոգաբարձութեան, որոնք ջանք չէին խնայած։

Դպրոցի աշակերտները իրենց դերերը կատարեցին մաքուր առոգանութեամբ։ Ըրին արտասանութիւններ, երկխօսութիւններ եւ պարեր։ Ապա ոգեւորութեամբ ու ներդաշնակօրէն երգեցին կարգ մը ազգային խմբերգներ, ինչ որ զարմանք պատճառեց բոլորին։

Յետոյ աւուր պատշաճի երկու խօսք ըրաւ Պ. Գ. Քիլէրճեան (Լիոնէն), շեշտելով հայեցի դաստիարակութեան հարցը։ Նոր սերունդը այլասերումէ փրկելու գլխաւոր միջոցներն են դպրոցը, գիրն ու դպրականութիւնը։ Այս առթիւ կոչ ուղղեց, ծնողներուն ու հայրենակիցներուն որ զարկ տան դպրոցական ձեռնարկութեանց նիւթապէս թէ բարոյապէս։

Ապա, ալեւոր Կաղանդ Պապան, (Բիւզանդ Փափազեան, Մոլիէրէն) կաղանդչէքներ բաշխեց ամբողջ փոքրիկներուն, մեծ ոգեւորութիւն պատճառելով։

Վարչութիւնը ի նպաստ դպրոցի նուիրատուական վիճակաբաշխութիւն հանած էր։ Նոյն օրը տեղի ունեցաւ վիճակահանութիւնը։ Ահաւասիկ շահող թիւերը: 106, 156, 59, 31, 74, 48, 89, 81, 301, 92, 250, 173, 226, 328, (տասնըչորս կտոր) (14)։

Նմանապէս խորոված նապաստակ մը աճուրդի դրուելով՝ ներկաները առատաձեռնօրէն մասնակցեցան եւ հաճելի գումար մը գոյացաւ։

Անմիջապէս վերջ սեղանապետի մը ընտրութեամբ, սկսաւ խրախճանքը։ Սեղանները ճոխ էին հայկական համադամ կերակուրներով։ Ամէն կողմէ կը լսուէին ազգային ու յեղափոխական երգեր, նմանապէս եղան զանազան անակնկալներ։ Ու վերջին պահուն կարգ մը երիտասարդներ պարեցին շարք մը արեւելեան պարեր։

Ներկաները շատ գոհ մնացին եւ Հազար (1000) ֆրանքէ աւելի զուտ հասոյթ մը գոյացաւ։

Կեցցէ Սահակ Մեսրոպ դպրոցը։

Ս. Հայրապետեան

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Իպրահիմ պէյ իր բանակեալին մէջ ծալլապատիկ նստած հիւրերէն Էնվէր փաշայի ուղղելով նայուածքը, հարցուց. «Դուք Էնվէր փաշա՞ն էք»։ Ամէնքն ալ շփոթութեան մատնուեցան։ Փաշան կաս կարմիր կտրեցաւ։ Ձեռք մը ըրաւ, բայց չկրցաւ պատասխանել։ Իպրահիմ պէյ, որ նշմարած էր այդ բանը, կրկնեց իր հարցումը. «Դուք Էնվէր փաշա՞ն էք խնդրեմ»։

Հակառակ իր չուզածին, Էնվէր փաշա իր պաղարիւնը գտնելով ըսաւ. «Ձե՛զ հաւատարիմ»։

Իպրահիմ պէյ իսկոյն սա պատասխանը տուաւ. «Կարելի՞ բան է ձեզի չհաւատալ, էֆէնտիս։ Սակայն է որ դուք Էնվէր փաշան էք։ Միայն թէ, ժամանակը ծանօթ է ...։ Անանկ ատեն մը մէջ կ'ապրինք որ աջ ձեռքը չի վստահիր ձախին, ու աջ աչքը՝ ձախ աչքին։ Վա՜յ մեր վիճակին մէջ, եթէ մեր դիմացը եղողին հաւատանք մանաւանդ այստեղ, ուր չենք կրնար ոչ մէկուն հետ շփման մէջ գտնուիլ։ Վերջին օրերուն, Պուխարայի հետ մեր յարաբերութիւնները ալ խզեցինք։ Ոչ մէկ լուր։ Դուք կ'ըսէք թէ երկար ատենէ ի վեր Պուխարա կը գտնուիք, ու զիս փնտռելու համար, մինչեւ հոս գալու նեղութիւնը յանձն առած էք։ Շատ լաւ, միայն թէ ...»։

Էնվէր փաշա հասկնալով որ դիմացինը իմաստուն մարդ մըն էր, խիստ շեշտով մը ըսաւ. «Իպրահիմ պէյ, ես պատուաւոր մարդ մըն եմ ...։ Ուստի կը սպասեմ որ պատուաւոր ըլլան ու գնահատեն զիս այն անձերը, որոնց հետ շփման մէջ կը գտնուիմ»։

Իպրահիմ պէյ յարեց. «Շատ լաւ, փաշա, զիս ո՞վ պիտի վստահեցնէ թէ դուք Էնվէր փաշան էք իսկապէս։ Ո՞վ պիտի ապացուցանէ այդ բանը։ Դուք օտարական մարդ մըն էք։ Ձեզ առաջին անգամ ըլլալով իմ դիմացս կը տեսնեմ։ Ինչու չէի վարաներ, եթէ ձեզ նախապէս տեսած ըլլայի քանիցս։ Սակայն, Պուխարայէն օրերով հեռու գիւղի մը մէջ նստած, կրնա՞մ իսկոյն հաւատալ անձի մը, երբ քանի մը հարիւր հոգիի ընկերակցութեամբ ներկայանայ ու ըսէ թէ ես Էնվէր փաշան եմ»։

Էնվէր փաշա չպատասխանեց, ու Իպրահիմ պէյ շարունակեց խօսքը. «Տեսէք, դուք ալ լաւ կը մնաք։ Ես այնպիսի կացութեան մը մէջ կը գտնուիմ որ չեմ կրնար դիւրաւ հաւատալ»։

Էնվէր փաշա ապշութեան մատնուած էր։ Ի՞նչ ծրագիր յօրինած էր ու ի՞նչ տեսակ մարդու մը դիմացը կը գտնուէր։ Իպրահիմ պէյ օգտուելով փաշային լռութենէն, այս անգամ ալ հարցուց. «Դուք որո՞ւն հրամանով հոս եկած էք»։ Փաշան պատասխանեց. «Ոչ մէկուն հրամանով։ Սակայն կը փափաքիմ Պուխարայի էմիրին հետ շփման մէջ մտնել ու անոր հետ աշխատիլ»։

Իպրահիմ պէյ ըսաւ. «Էմիրը ո՞ւր է։ Ան շատոնց գնաց»։

Փաշան յարեց. «Այդ պարագային՝ միայն խղճիս տուած հրամանով եկած եմ հոս։ Ասոր համար ալ քեզի հոգիս չպիտի տամ»։

Այս խօսքով Էնվէր փաշա կը պատասխանէր Իպրահիմ պէյին այն ակնարկութեան թէ ինք բոլշեւիկ գործակալ մըն էր։ Փաշան շարունակեց խօսքը. «Ձեր դիմաց գտնուող Էնվէր փաշան որոշ նպատակով հոս եկած է, այսինքն Պուխարան ազատել։ Իմ ամէնէն մեծ փափաքս է օտար նուաճումի տակ չձգել զայն»։

Իպրահիմ պէյ ըսաւ. «Սակայն, գէթ փաստ մը չունի՞ք որ ապացուցանէք թէ դուք Էնվէր փաշան էք»։ — «Հա՛, իմ քովս գտնուող սա անձերը» — «Բայց այս մարդոց հետ այսօր միայն ծանօթացայ։ Կարելի՞ է իսկոյն հաւատալ անոնց խօսքին։ Շատ կը ցաւիմ, Էնվէր փաշա ...»։

ԷՆՎԵՐ ՓԱՇԱ ԿՈՒԶԷ ԻՊՐԱՀԻՄ ՊԷՅԻ ՎՐԱՅ ՅԱՐՁԱԿԻԼ

Իպրահիմ պէյ այդ խօսքերը բամ պահած Էնվէր փաշա չափազանց բարկացած էր։ Շրթունքները կը դողային, ու դէմքը կարմրած էր։ Ոչ թէ խօսքով, այլ զէնքով պատասխանելու էր։ Ուստի զէնքին փարեցաւ, ու աչքերը Իպրահիմ պէյի ուղղած, զինուորական խստութեամբ մը ըսաւ.

— Ես հոս եկայ, քեզ խելացի մարդ մը կարծելով։ Դուն խելք չունիս որ այդ բանը ըմբռնես։ Տակաւին կ'ուզես ստուգել իմ եւ շուրջիններուս ինքնութիւնը։ Զարմեր տեսնուիլ մէկուն հետ, որ չի կրնար դիմացինը ճանչնալ։ Իմ հետեւորդներս ալ կ'ուզես անարգել...։ Սակայն քեզի ըսեմ որ չես կրնար այդ բանը ընել։ Մենք հոս եկանք իբր բարեկամ, բայց իբր թշնամի պիտի բաժնուինք իրարմէ։ Եթէ խելք ունենայիր, զոհողութիւն ընելու էիր, քեզի կապելու համար բաւական զօրութեամբ հոս եկած անձ մը, եթէ նոյնիսկ Էնվէր փաշան չըլլար ան։ Քեզի պէս մարդ մը ոչ թէ երկիրը կը փրկէ, այլ կը կործանէ զայն։ Որովհետեւ անձնական շահը ամէն բանէ վեր կը դասես։ Այսպէս չի փրկուիր հայրենիքը։

Քիչ մնաց որ Էնվէր փաշա սուրը շաշէր։ Սակայն Իպրահիմ պէյ ծիծաղկոտ դէմքով ու փաղաքուշ ձայնով մը ըսաւ.

— Փաշա՛, հաճեցէք ձեռքերնիդ քաշել ձեր զէնքէն։ Դուք շատ գեղեցիկ խօսքեր ըրիք հիմա։ Մեր միջեւ սակայն անհասկացողութիւն չկայ արդէն։ Հարցում մը ըրի, ձեզ ճանչնալու համար, իսկ դուք բարկացաք։ Մինչդեռ ձեզի պէս մարդոց պէտք ունի Պուխարայի ազատագրումը։ Ձեր բոլոր հրամանները պիտի գործադրուին իսկոյն, եթէ կը փափաքիք։ Եթէ չէք ուզեր, մեր գիւղը բաց է, ոչ մէկ ուժ չի կրնար ձեր վրայ յարձակիլ...։

Իպրահիմ պէյ այդ միջոցին խօսքը ընդհատեց ու թիկնապահը կանչեց։ Բաց դռնէն ներս մտաւ ամբողջովին զինուած մարդ մը։ Իպրահիմ պէյ իր թիկնապահին հրամաններ տուաւ յետոյ, Էնվէր փաշայի նայեցաւ։

Այս վերջինը զայրացած, սուրին վրայ կը պահէր ձեռքը, ու կը խորհէր սպաննել Իպրահիմ պէյը։ Սակայն դէպքի հետեւանքները մտաբերելով ձեռքը քաշեց սուրէն։ Ու սկսաւ սենեակին մէջ պտտիլ։

— Փաշա, իրիկուան ճաշին ատեն կը տեսնուինք, ըսաւ Իպրահիմ պէյ, տեղէն բաժնուելով։

Էնվէր փաշա, Մուհիտտին պէյ ու Հաճի Սամի սկսան քննել այդ անյուսալի կացութիւնը։ Մուհիտտին պէյ ըսաւ.

— Փաշա՛, Հասան պէյ իրաւունք ունի եղեր։ Սա մարդը մարդ է ասիկա։

(Շար.) (18)

Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ծրագիրները Արեւելեան Եւրոպայի մէջ

— ∞ —

Իտալական կարեւոր թերթ մը քննելով կոմս Չիանոյի Պելկրատ այցելութեան նպատակները, կը գրէ.

—« Ամէնէն առաջ ան պիտի հաստատէ կատարեալ ներդաշնակութիւն մը Իտալիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ, հիմնուած ֆրանսական դաշնագիրներու (Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ) — դիակներուն վրայ : Փարիզեան այս ազդեցութեանց տեղ Հռոմ պիտի զետեղէ պարզ ու գեղեցիկ շէնք մը, որուն գլխաւոր յարկերը պիտի ըլլան Հռոմ – Պելկրատ եւ Հռոմ - Պուտափէշթ :

« Երկրորդ.— Կոմս Չիանօ համաձայնութիւն պիտի գոյացնէ Եուկոսլավիոյ եւ Հունգարիոյ միջեւ, ստեղծելով Հռոմ - Պելկրատ Պուտափէշտ եռանկիւնը, որ ներդաշնակ պիտի ընթանայ Պերլին – Հռոմ առանցքին հետ: Այս համաձայնութեամբ ան պիտի յարգէ Եուկոսլավիոյ արդի սահմանները, իսկ Եուսոլավիա պիտի խոստանայ արդարութեամբ վարուիլ հունգարական փոքրամասնութեանց հանդէպ :

« Երրորդ .— Ան պիտի քննէ յարաբերութիւնները Ռումանիոյ հետ, որուն շահը կը պահանջէ որ մօտենայ Իտալիոյ պալքանեան քաղաքականութեան: Ցարդ Ռումանիա մեղաւոր չէ իր վարած քաղաքականութեան համար: Ատոր բուն յանցաւորը Ֆրանսան է:

« Չորրորդ.— Կոմս Չիանօ պիտի բանակցի իտալեւեուկոսլաւ տնտեսական յարաբերութիւններու մասին: Թրիէսթէի մէջ թերեւս Եուկոսլավիոյ տրուի ազատ նաւահանգստի իրաւունք եւ իտալական ճարտարարուեստը վարկ բանայ եուկոսլաւ յաճախորդներուն :

*** Կոմս Չիանօ Պելկրատ հասնելով դիմաւորուեցաւ ջերմ ընդունելութեամբ: Իտալական եւ գերմանական թերթերը հաւասարապէս կը շեշտեն այս այցելութեան կարեւորութիւնը :

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

— — —

Ազգ. պարգեւախաղի 1939ի առաջին չարքին վիճակահանութիւնը (15րդ) տեղի ունեցաւ Շամոնիի մէջ, չորեքշաբթի գիշեր:

Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,444,728 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1,000,000 ֆր.— 022,977, 817,861, 998,753, 985,110:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք: 1,163,569, 327,635, 072,036, 1,335,168, 455,592, 1,368,017:

02,912 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:

75,703 եւ 81,361 վերջացող թիւերը շահեցան 80,000 ֆրանք:

02,902 եւ 81,239 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք:

7449, 4020, 3167 եւ 6241 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 ֆր.:

375 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 ֆրանք :

898 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք :

80 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք :

95 եւ 21 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք :

1 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք :

*** Վիճակահանութեան տեսչութիւնը կը ծանուցանէ թէ նոր կանոնագիր մը պիտի գործադրուի 1939ի չորրորդ չարքէն սկսեալ: Այդ կանոնագրին համաձայն, կը ջնջուին 220 ֆրանքի պարգեւներուն երկրորդ չարքը եւ 1000 ֆրանքի պարգեւները, կը հաստատուին 1500 պարգեւներ՝ իւրաքանչիւրը 2000 ֆրանքի: 20,000նոց պարգեւներու թիւը կը բարձրանայ 900ի (փոխան 600ի), 50 հազարնոց պարգեւներու թիւը 30էն կը բարձրանայ 90ի, կը ջնջուի 80,000նոց պարգեւը: 100,000նոց պարգեւներու թիւը 15էն կը բարձրանայ 90ի, կը հաստատուին վեց պարգեւներ 200,000 ֆր.ի: Անփոփոխ կը մնան 500,000ի, մէկ միլիոնի եւ հինգ միլիոնի պարգեւները: Փոքր պարգեւները ջնջուած ըլլալով, ընդհանուր թիւը 198,686էն կ'իջնէ 170,597ի, բայց կարեւոր պարգեւներու թիւը կ'աւելնայ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ ԴԱՏ.ՏՆԻ ՆԻՍՏ ՄԸ գումարելու առաջարկ ներկայացուց Փարիզի երեսփոխաններէն Քէրիլիս, լսելու համար թէ զինուորական վարիչները ի՛նչ տեսակէտներ յայտնած էին Միւնիխի համաձայնութենէն առաջ եւ ի՛նչ պիտի ըլլայ Ֆրանսայի նոր քաղաքականութիւնը, քանի որ արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ արեւելեան Եւրոպայի հետ կնքուած դինակցութիւնները փոխուած են բարեկամութեանց: Այս առթիւ ալ անհրաժեշտ կը համարուի լսել զինուորական վարիչներու կարծիքը:

« ՆԱԽԱԳԱՀ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ».— Երեսփ. ժողովին յանձնուեցաւ բանաձեւ մը, որ կ'առաջարկէ Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահը այսուհետեւ կոչել «նախագահ ֆրանսական հանրապետութեան եւ կայսրութեան »:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ազգային պաշտպանութեան նախարար Զօր. Խօզալփ հրաժարեցաւ: Անոր տեղ նշանակուեցաւ Զօր. Նաճի Թինազ՝ Թուրք ռազմական – զօրքին հրամանատարը :

ՀԻԹԼԷՐ չուզելով նոր տուրքերու ենթարկել ժողովուրդը, կը խորհի բանակի եւ շինութեանց վարկերէն կրճատել 40 եւ 35 առ հարիւր: Բանակին ծախքերուն կրճատման ուրիշ մէկ պատճառն ալ այն է, որ Գերմանիա այժմ ունի կուտայ սուզանաւերու եւ յածանաւերու շինութեան :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նաւային մեծ ռազմափորձերը կը սկսին յունուար 21ին, Կարիպեան ծովու ջուրերուն մէջ: Խաղաղական ովկիանոսի ամերիկեան նաւատորմը եւ Ատլանտեան ովկիանոսի նաւատորմի մէկ մասը համախմբուած են որոշեալ վայրին մէջ: Փանամայի ջրանցքէն անցնելով տեղ հասան 80 մարտանաւեր, ամէն մեծութեամբ ու տեսակի: Տեղ հասան նաեւ 600 օդանաւեր, որոնք պիտի մասնակցին այս ռազմափորձերուն :

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետ Իմրէտի ճառ մը խօսեցաւ հաստատելու համար, թէ իր մէջ հրէական արիւն չկայ, այլ հարիւրին հարիւր արիական է եւ գերման՝ ծագումով :

ԼԻԹՎԻՆՈՎԻ համար կ'ըսուի թէ պիտի հրաժարի Ռ. Միութեան արտաքին գործավարութենէն, իր տեղը ձգելով օգնականին՝ Փօթէմքինի: Նշանակալից է որ Լիթվինով ծննդ. չգնաց այս անգամ :

ՕՏԱՆԱԻԱՑԻՆ ՑԱՐՁԱԿՄԱՆ դէմ պաշտպանութեան փորձեր կատարուեցան տոքի օր, Փարիզի մէջ, երեք տարբեր կէտերու վրայ: «Ռմբակոծութիւն» կատարուեցաւ Վիլէթի սպանդանոցներուն եւ գինիի վաճառանոցին դէմ եւն.: Մանրամասնութիւնները առանձին յօդուածով :

ԻՎԱՆ ՄՈԺՈՒԿԻՆ, ռուս մեծ արուեստագէտը որ համաշխարհային համբաւ շահած էր շարժանկարի մէջ (Միշէլ Սթրոկով եւն.), մեռաւ Թշուառութեան մէջ: 50 տարեկան էր:

14 ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Լոնտոնի եւ Մանչեսթըրի մէջ, իբրեւ հետեւանք վերջերս կատարուած ահաբեկումներու: Նոր ռումբեր երեւան հանուեցան Պըրմինկէմի մէջ: Կալանաւորներէն մեծ մասը իրլանտացի երիտասարդներ են, 25 – 30 տարեկան: Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են ամէն կողմ :

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ հռչակեցին Լամբւսի (Լվոֆօ) ապաքինարանին 730 հիւանդներէն 250ը, մերժելով դեղ առնել կամ կատարել հիւանդապահներուն պատուէրները: Հաստատութեան տնօրէնը պահանջեց վտարել կարգ մը հիւանդներ, մեղադրելով թէ քաղաքական քարոզութեամբ կը զբաղին :

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈ[ՂՄԷ]

ԵՒ Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր **Ց ՌՒԻ ԺԱՆ ԿՈՒԺՈՆ**, ՄԷԹՐՕ ՇԱՆԶ ԷԼԻԶԷ-ՔԼԷՄԱՆՍ[Օ]

Կը ներկայացուի ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի (որ կը կատարէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին Տիկիններ՝ ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱՋԱՅՐ եւ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆ, Պ. Պ. ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ :

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ: Ժամը ճիշդ 7ին կը սկսի հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդ մէջ տեղի կ'ունենան երգ, արտասանութիւն եւն.: Ընտիր նուագախումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍՔԻԻ:

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9), Մ. Հալվաճ[եան], 4, Rue d'Alexandrie, Paris (2), անդէպին օրը կէշէն :

Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆր.: Փոքրիկներու 3 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան » ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 յունուար շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Հայ Ակումբին մէջ : Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ : Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՍԻՈՆԱՅԻ «Իաժագ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 22 Յունուար, կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին: Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ՔԷՕՍԷՍԵԱՆ: կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 4ին. Շարունակութիւն նախորդ ժողովի: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄի (Մարսէյլ) «Հայաստան» Ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Սարգանի, Նօթր - Տամի, Լէ գ'Օլիվէի եւ Սէն - Ժէռոմի ընկերները, 21 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, սովորական տեղը:

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆի «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ժամը 6.30ին, Լա - Վիսթ, սովորական հաւաքատեղին, Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը :

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱ - ՎԻՍԹի պատանիներու ժողովը՝ 20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին: Կը խօսի Ընկ. Ա. ՀԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ՍԷՆԹ - ԱՆԹՈՒԱՆի (Գամփաներ Բերրիէ) պատանիներու ժողովը՝ 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ առաջ ժամը 3ին: Կը խօսի Ընկ. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ՍԻՊԻՈՊԱՅԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹի Ը. սրահին մէջ, 8 Ռիւ Տանթոն, Մեթրօ Օտէոն

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ա. ՃԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պուլօնյի «Արամ» ենթակոմիտէի կողմէ

20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ, (Ավընիւ Արժանթէօյ, թիւ 149 պիս:

Կը խօսի՝ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Դէպի ո՞ւր կ'երթան քաղաքական դէպքերը:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԸ

Կազմակերպած է «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակին առթիւ գրական երեկոյթ, 22 Յունուար, Կիրակի երեկոյեան ժամը 9ին, Inst. C. P.ի սրահին մէջ, (երկրորդ յարկ.), 51 Rue des Ecoles, Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Քլինի:

Կը խօսի Փրոֆ. Ա Դ Ո Ն Ց

Խօսք կ'առնեն Պ. Պ. Վ Ր Ա Ց Ե Ա Ն եւ Ջ Օ Պ Ա Ն Ե Ա Ն

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ «Սասունցի Դաւիթ»էն:

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն կէս գիշեր իրենց կեդրոնը, 8 Ռիւ Պօ Բաէ, Փարիզ:

Ընտիր օրքեսթր. ճոխ պիւֆէ. Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Բ. Ը. Մ. ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԵՐԻՏ. ՀԱՅՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ի նպաստ Մարսէյլի «ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՏՕՆ»ին

21 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, Շաբաթ, ժամը 21.30էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 5ը

ՔՈՒԻԶԷԻ սրահին մէջ, Մարսէյլ

ՔՈՒԻԶԷ ՃԱԶ Մուտք 10 ֆրանք

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախ[աղ]

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կ[ի]րակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Պոսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէ[ջ]

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէր.

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. Օ[․․․]ԵԱՆի: Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Լիլայի Մասնաճիւղին կողմէ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

34 Avenue Porte des Lilasի սրահին մէջ (Մէթրօ Փորթ տէ Լիլա)

Տօնածառ, երգեր, արտասանութիւններ, պար եւ ներկայացում շակերտներու կողմէ: Շարժանկար մանուկներու համար: Ժամը 4ին [․] խնճոյք փոքրիկներու:

Մուտք՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն համար ձրի:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱՍԷՐՆԵՐՈՒ ԱՉՔԸ ԼՈՅՍ

վերաբացուած է նոր տնօրէնութեամբ

L'AFRIQUE DU NORD

սրճարան գարեջրատունը

3, Rue Clauzel, մէթրօ **N. D. Lorettes** եւ **Pigalle, Tél. Trud. 51-80**

ուր ամէն երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր հռչակաւո[ր] պարուհի - երգչուհի՝

ՖԷՐԻՏԷ

կ'երգէ եւ կը պարէ արեւելեան զգլխիչ պարեր, մասնակցութեամբ յայտնի նուագախումբի: Անգամ մը այցելեցէ[ք] եւ գոհ պիտի մնաք : Խիստ մատչելի գիներ:

Maison DARON

Entreprise Générale de Bâtiments

PLOMBERIE - COUVERTURE

Eau- Gaz, appareils sanitaires· lavabo et tout à l'égout

TATOULIAN ARAKEL

Կըստանձնէ նաեւ շէնքերու նորոգութիւնը եւ շինութիւնը :

ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹԷ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ :

Դիմել իր արհեստանոցը 32 Rue Ménilmontant, Paris (20)

ՌԱՔԸ ՏԻԶ[Է]

Զուտ խաղողէ [․․․] եւ անխառնել պատր[աստ]ուած յոյկական օ[ղի] ՌԱՔԸ ՏԻԶը. Զգու[յշ] արուեստական օղին ձեր ստամոքսը կ'այր[է] փիշեր երբ ջուր կը [․․․] եւ կը փնտէ ձեր [առող]ջութեան: Խմեցէք ՌԱՔԸ ՏԻԶը որուն [․․․]րաս, կազդուրիչ եւ [․․․] ծագեր ըլլալը ճանա[չ]ուած է:

Dalakupeian 8 Rue S[․․․]

Dépôt: 7 Rue de la Paix, [Mars]eille· Tél. Dragon 70 –[․․]

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

22 Յունուար, Կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, Պատարագէն վերջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Տիկին Օ. ԱԴՈՆՑի յիշատակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Սէնթ էթիէնի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 20 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» գրադարանը: Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐԻ Հայրենակցական Միութեան Ընդհ. ժողովը 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ժանթիյի հայկական դպրոցին մէջ: Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ հաշուետուութիւն.

ՎԱԼԱՆՍԻ ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐի և Շրջանային Վերաշինաց Հայրենակց. Միութեան պատգամաւորական ժողովը 29 Յունուար, Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Քաֆէ Սանթրալի սրահին մէջ. Օրակարգ՝ Ընդհանուր հաշուետուութիւն, վարչութեան ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Եէնի-Գա[փու]ի (Պոլիս) Այրի Տիկին Շահիկ [Թ]ակը՝ Թոպէր Թորոսեան, [․․․] Բաստլին, որ ամուսնացած է (Դարլօ) Իւթիւճեանի հետ, [․․․] Պանք Օթոմանի պաշտօնեայ: Կը [լսու]ի թէ կը գտնուին Սէն նահ[անգին] մէջ: Իրենց հասցէն տեղեկացնե[լ]

S. Sirounian, 8 Ave. Ma[réchal] Foch, Décines, (Isère):

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ՏԻՐՈՒՀԻ ՋԱՌԱՓԵԱՆ

Դաշնակի դասեր

44 Rue St. Placide, 44, Paris (6)

Ընդունելութիւն՝ Երկուշաբթի[․․․]րերը, ժամը 16—19 կամ ժամադ[ր]ութեամբ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ կը հա[․․․]դէ իր բարեկամներուն եւ [․․․] գործ ունեցողներուն որ իր նոր [հաս]ցէն հետեւեալն է.

Béchiktachlian , 52, Rue Stras[bourg] Vincennes (Seine):

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 21 ՅՈՒՆՈՒԱՐ SAMEDI 21 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3944

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԱԶԳԱԴԱՒ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ»

Խորագիրը կ'առնենք կարմրուկ չաբաթաթերթէ մը, որ կը հրատարակուի Պէյրութ եւ կը կոչուի «Ժողովուրդի Ձայն»։ (Թերթին թուականն է 1939 յունուար 1, բայց ստացանք երէկ, պատահաբար)։

Ի՞նչ է պատահեր։ Թող իրենք պատմեն.

· «Խիստ վստահելի մէկ ուրիշ աղբիւրէն նոր եւ աւելիմանրամասն տեղեկութիւններ հասան մեզ՝ դաշնակօ-ռամկավար հնչակ-հայ դաւաճանական համաձայնութեան մը շուրջ։ Մեր տեղեկատուն մեզի կ'իմացնէ որ դաշնակ Պիւռոյին եւ կարգ մը պատասխանատու ռամկ. ղեկավարներու միջեւ համաձայնութիւն մը արդէն գոյացած է՝ հետեւեալ կէտերու շուրջ.—

1. Թէ խիստ հաւանական է իրենց կարծիքով որ հիթլէրական Գերմանիան Ուքրանիոյ վրայով Խորհ. Միութեան վրայ արշաւէ, եւ յառաջանայ մինչեւ Անդր-Կովկաս։

2. Թէ անհրաժեշտ է առիթէն օգտուիլ, Հիթլէրին հետ գինակցիլ, Խորհրդային Հայաստանը տապալել եւ Հիթլէրի հովանաւորութեան տակ «Հայաստան» մը ստեղծել։

3. Դաշնակ Պիւռոն կը խոստանայ Հիթլէրի հովանաւորութեան տակ ստեղծուած «Հայաստան»ի իշխանութեան մասնակից դարձնել ռամկավար կուսակցութիւնը, եւ յատկապէս ներկայ համաձայնագիրը ստորագրող եւ գայն ընդունող ռամկավար ղեկավարները։

5. Ներկայ համաձայնագրի ստորագրուած ըլլալը գաղտնի պիտի պահուի՝ նոյնիսկ երկու կուսակցութեանց լայն շրջանակներէն, մինչեւ որ այդ համաձայնագրին հանդուրժող բարեխառն չափով թուանուր մթնոլորտ մը պատրաստուած ըլլայ երկուստեք, եւ մասնաւորաբար ռամկավարական շրջանակներու մէջ»։

Ինչպէս կ'երեւայ, այս քուրջի կտորը ուրիշ անգամ ալ գրեր է եղեր այս մասին, եւ այժմ «նոր եւ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ» է որ կը հրատարակէ։

Բան պակաս ձգած չըլլալու համար, ամփոփենք նաեւ «դաւաճանական ագդադաւ համաձայնագիր»ին 5րդ յօդուածը.

— «Դաշնակ մամուլը Խ. Հայաստանի վրայ ուղղակիէն, յանուն Դաշնակցութեան կատարուած յարձակումները «մեղմացում»ի պիտի ենթարկէ։ Ռամկավարները այս վերջին պարագան իրենց ձեռքին մէջ, որպէս խայծ պիտի գործածեն, ռամկավար եւ ոչ-ռամկավար հայրենասէրներու առաջ դաշնակ-ռամկավար համաձայնութիւնը արդարացնելու համար... Բայց միւս կողմէ իրենք ռամկավար թերթերը պիտի սաստկացնեն իրենց վարկաբեկիչ աշխատանքները Խ. Միութեան եւ Խ. Հայաստանի հանդէպ, եւ դաշնակ թերթերը ռամկավար թերթերէն կատարած «արտատպումներու» քաղաքականութեամբ, մեծ մասամբ պիտի շարունակեն իրենց հակա-Հայաստանեան մամուլի կռիւը»։

— Օ՜, բարի եկար, հազար բարի, եղբա՛յր Կիրակոս, ո՞ւր էիր այսքան ատենէ ի վեր...

Արդարեւ, պիտի կրնայի՞ք զսպել այս կանչը եւ լայն, հըն-չուն քրքիջ մը, կարդալով այս հրէշապատում հէքեաթը։

Ուրեմն, «պահակները արթուն են»։ Վա՜յ «դաւաճան»ներուն. մանաւանդ ռամկավարներուն, որոնք մինչեւ հիմա համբաւ հանած էին իբրեւ հաւատարիմ բարեկամները Խ. Հայաստանի։

Հիմա եթէ ըսէինք թէ կոտոշաւոր սուտ մըն է որ կը գլորեն ափ մը ապուշներ, պարզապէս պատասխանած պիտի ըլլայինք հրէշային բանսարկութեան մը։

Ուրեմն, գոհանանք արձանագրելով կարմրադրոշ ցնդաբանութիւնը եւ անցնինք այս առթիւ պարզուած երեւոյթին։

Առաջին անգամ չէ որ հակաչնակցական մոլուցքը կը մթագնէ նոյնիսկ երիտասարդներու աչքերը, մեր պատմութեան ամէնէն տագնապալի մէկ շրջանին։

1932ին ալ, երբ գործակցութեան փորձ մը կը կատարուէր Դաշնակցութեան եւ ռամկավարներու միջեւ, նոյն տարրերը հազար աղբիւրէ ջուր քաշեցին, ապացուցանելու համար թէ դաւադրութիւն մը կը կազմակերպուի Հայաստանի դէմ։

Մարդիկ չհանդստացան, մինչեւ որ գործակցութիւնը ջուրն ինկաւ,— այսինքն Հայաստանը փորձանքէ մը ազատեցաւ...

Հիմա նորէն հոտ են առեր ազաւնները, գիտնալով հանդերձ որ ոչինչ փոխուած է կուսակցական յարաբերութեանց մէջ։

Շատ-շատ, մեղմացած են բանավէճերը, ի տես կացութեան մը որ առ նուազն չարաշուք է, սահմանէն անդին թէ ասդին։

Եւ մենք պիտի ուզէինք որ այդ սթափումը տարածուէր նաեւ ուրիշ հոսանքներու վրայ։ Որովհետեւ, ինչպէս որ կը գտնուինք մեր պատմութեան ամէնէն ճակատագրական մէկ շրջանին մէջ։

Հասարակ սրիկաներ միայն կրնան ժխտել այս պարագան, ո՛ւր որ ալ գտնուին։ Իսկ այդ սրիկաներու առաջին կարգին վրայ պէտք է դասել անոնք որ դեռ կը ձգնին պարտկել բուն իսկ Հայաստանի կացութիւնը, այնքան մռայլ հաւանականութեանց առջեւ։ Ոչ միայն պարտկել, այլ եւ օրօր կարդալ, թմրեցնելու համար հանրային գիտակցութիւնը։

Բուն դաւաճանութիւնը այս է, եւ ոչ թէ փոխադարձ հասկացողութեան որ եւ է փորձ, կանխելու, գոնէ սահմանափակելու համար ահաւոր չարիքներ։

Հարց մը եւս,— որո՞ւ անունով կը կանչեն այս փետրաթափ ագռաւները, երբ Երեւանն անգամ թքած է իրենց երեսին, ամէն յարաբերութիւն խզելով եւ ամփոփուելով իր պատեանին մէջ...

Եւ ո՞վ կ'ուզեն խաբել իրենց սնամէջ յոխորտանքներով, որոնք ոչ իսկ ժանգոտած թիթեղի ձայն մը կ'արժեն։

Գոնէ յիշէի՛ն իրենց երէկուան կուռքերուն վախճանը, այնքան եղերական եւ աննախընթաց։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ՏՂՈՒՆ ԴԷՄ

Իրլանտացիները կը շարունակեն ահաբեկչական տարածել

Հինգշաբթի ժամը 3ին ռումբ մը պայթեցաւ Իրլանտայի ազատ պետութեան Թրէլի քաղաքին մէջ, այն պանդոկին քով ուր պառկած էր Անգլիոյ վարչապետին տղան, Ֆրէնսիզ Չէյմպըրլէն, 24 տարեկան։

Երիտասարդը այդ հիւրանոցը կը բնակէր երեք օրէ ի վեր, երեք գաղտնի ոստիկաններու հսկողութեան տակ։ Քիչ անդին ալ կը գտնուի զօրանոց մը։ Հակառակ ձեռք առնուած զգուշութեանց, ահռելի պայթիւն մը տեղի ունեցաւ, խորտակելով բազմաթիւ ապակիներ եւ պատ մը։ Ոստիկանները եւ պահակները անմիջապէս դէպքին վայրը հասան եւ խուզարկութիւններ կատարեցին թաղին մէջ, առանց կասկածելի մարդու մը հանդիպելու։ Այս առթիւ գտան լարուած ռումբի մը կտորները։ Կը կարծուի թէ այս ռումբը դրուած էր հիւրանոցը տանող պարտէզին դրան առջեւ։

Ոստիկանութիւնը այս մահափորձն ալ կը վերագրէ իրլանտացի յեղափոխականներուն, որոնք երեք օրուան մէջ 10—12 դժոխային մեքենաներ պայթեցուցած են Անգլիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։ Նոյնքան ռումբեր ալ ոստիկանութեան ձեռքը անցած են անվթար։ Խուզարկութիւնները կը շարունակուին լայն տարածութեան մը վրայ, մասնաւորապէս Լոնտոնի մէջ, ձերբակալելու համար դաւադիրները։ Առջի օր ռումբ մը եւս պայթեցաւ Լանքաշիրի մէջ։ Ոստիկանութիւնը պաշտպանութեան տակ առած է ոչ միայն նախարարական հաստատութիւնները, այլեւ օդանաւային կայանները եւ ուրիշ պետական շէնքեր։ Իրլանտայի կառավարութիւնը շարժման մէջ դրած է 12.000 մասնաւոր ոստիկաններ, հետապնդելու համար դաւադիրները։

Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ճնշումը Արեւելեան Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ

«Թան դը Հռոմի թղթակիցը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ կոմս Չիանոյի Պելկրատ այցելութեան։ Իր կարծիքով, այդ այցելութեան նպատակն է Եուկոսլավիան բաժնել Վերսայլի ցանցէն, ուրիշ խօսքով՝ Ազգերու Դաշնակցութենէն, Ֆրանսայէն եւ Անգլիայէն։ Նկատի առնելով Եուկոսլավիոյ քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութեանց զարգացումը «առանցք»ին հետ, Իտալիա կը ջանայ շահագործել այդ նոր կացութիւնը, Եուկոսլավիան բոլորովին բաժնել արեւմտեան Եւրոպայի ազդեցութենէն եւ կապել «առանցք»ին։ Արդ, Եուկոսլավիա պալքանեան գլխաւոր պետութիւնն ըլլալով, եթէ ամբողջովին «առանցք»ին յարի, հարաւային արեւելեան Եւրոպայի միւս բոլոր պետութիւնները, Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան եւ նոյնիսկ Թուրքիա ուզեն չուզեն իրեն պիտի հետեւին։ *Այդ պարագային, եթէ պատերազմ ծագի, այս պետութիւնները պիտի դառնան հայթայթիչները Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ,— տեսակ մը շտեմարան պարենաւորման եւ տնտեսութեան։ Ճիշդ է որ Գերմանիա եւ Իտալիա մրցակիցներ են այս շրջանին մէջ. բայց Հռոմի (Չէյմպըրլէն) այցելութեան բացասական ելքէն վերջ, Իտալիա հարկադրուած է գերմանական քաղաքականութեան հետեւիլ Պալքաններու մէջ։*

Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական խմբագիրն ալ կը կարծէ թէ դաշինք մը պիտի կնքուի Եուկոսլավիոյ եւ Հունգարիոյ միջեւ, յետոյ Լեհաստանն ալ ձգելու համար ցանցին մէջ։ Հռոմի օտար շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ կոմս Չիանոյի այցելութիւնը Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ առաջին քայլն է դիրք բռնելու Վոսփորի վրայ։ *Դանուբեան դաշինքը կրնայ կնքուիլ քանի մը ամիսէն, շնորհիւ Հռոմի եւ Պերլինի ճնշումին։ «Ռումանիա կրնայ թուլնալ, եւ մանաւանդ Պուլկարիա եւ Յունաստան կրնան դիւրաւ հետեւիլ Պելկրատի շարժումներուն, եթէ անակնկալ դէպքեր չխանգարեն այն աշխատանքները զորս Հռոմ-Պերլին առանցքը յառաջ կը տանի հսկայի քայլերով»։*

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Թէր ու դէմ ճառեր միջնորդութեան մասին

Երեսփ. ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ նոր ճառեր խօսուեցան սպանիական հարցին առթիւ, մեծ մասով ի նպաստ միջամտութեան։

Փա տը Քալէի երեսփոխանը գանգատեցաւ թէ Ֆրանսա կը տկարանայ շարունակ տեղի տալով միահեծան պետութեանց բապանջներուն առջեւ։ «Պէտք է որ Ֆրանսան մնայ եւրոպական մեծ պետութիւն մը, տէր տիրական իր բարեկամութեանց եւ գինակցութեանց։ Պէտք չէ թոյլ տալ որ Սպանիան իտալական կամ գերմանական գաղթավայր մը դառնայ։

Բոլշեւիկ երեսփոխան մը, Ֆլօրիմոն Պոնթ, բացատրեց թէ «Ֆրանսայի ճակատագիրը Քաթալոնիոյ մէջ կը գտնուի։ Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր, Ֆրանսայի ռազմագիտական դիրքը մեծապէս տկարացած է։ 1914ին մենք միայն մէկ սահմանագլուխ ունէինք պաշտպանելիք։ Այսօր ունինք երկու հատ, Հռենոս եւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԱՅՆՍԸ ԲԱՆԿԱԼԷՆ

Սիրտը նեղացողը «Յառաջ»ի դուռը կը զարնէ։

Այս շաբթու երեք օր իրարու վրայ։

— Գանգատ ունիմ, պարոն խմբագիր։

— Գրէ։

— Ես գրել չեմ գիտեր. երկու խօսքով պատմեմ, դուն գրէ.

— Պատմէ։

Եւ տիկինը պատմեց.

— «*Տարեգլխու վերջին շաբթուն երախայիս հիւանդութեան պատճառաւ յետին թշուառութեան մը մատնուած ըլլալով, առնուեցայ Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի նամակ մը գրել, որպէսզի փարատէ իմ թշուառութիւնս։ Բարերարը առանց ժամանակ կորսնցնելու գրկեց իր յանձնարարականը, ըսելով թէ շաբաթ օր Դեկտեմբեր 30, ժամը 14ին կ'երթաք Ժան Կուժոնի Հայոց եկեղեցին եւ կը ստանաք։ Ես դիր կարդալ չգիտնալով, հետս մէկը առի եւ ներկայացայ, բայց դժբախտաբար յետաձգեցին յաջորդ շաբաթ, դարձեալ հետս մէկը առի ու գացի, բայց այս անգամ ալ «երկուշաբթի եկուր» ըսին։ Երկուշաբթի ձամբու դրամ չունենալով, չկրցայ երթալ եւ դարձեալ հետս մէկը առնելով ուրբաթ օր գացի։ Այդ օրն ալ «դիւանատունը գոց է» ըսելով երկուշաբթի պիտի գաս ըսին։ Ճարահատ երկուշաբթի օր չորրորդ անգամ ըլլալով ներկայացայ եւ ինծի ըսին թէ մատդ կոխէ, ես ալ կոխեցի երկու երեսի վրայ, յետոյ նամակին վրայ գրեն են որ յունուար 16ին ստացած եմ երեսուն ֆրանք, մինչդեռ քանի մէկ ֆրանք աւելցնելով մեծ-բոլին ծախսեր եմ։ Եւ առանց ստանալու դրամը, ես վերադարձայ տունս։ Արդեօք ազնիւ բարերարը մեթրոյի դրա՞մ վճարելու համար կը յատկացնէ իր նպաստը, թէ ոչ թշուառ գաւակներու աղի թարմ արցունքը դադրեցնելու համար... Տուն վերադառնալէս յետոյ ամուսինս կարդաց նամակը ուր գրուած էր թէ դրամը ստացած է. ինչպէս կ'ըլլայ որ չստացած դրամ մը ստացած կ'ըլլամ։ Յաջորդ առտու ամուսինս ինք գնաց որպէսզի չստացած էջն սրբել տայ. բայց քարտուղարը ամենածանր դժուարութիւններ յարուցանելով կը հաւանի մաս կոխած կնիքին մէկը տալ եւ նամակին վրայ ալ (17 յունուար) կարմիր մատիտով գրել.—«Չընդունեց երեսուն ֆրանքը»։ Այս առթիւ գեհինի հայհոյանքներով կ'անարգէ ամուսինս»։*

Պատմութիւնը այնքան խօսուն է, որ գանց կ'առնեմ որ եւ է խորհրդածութիւն։

Ուրիշ մը.

— Պարոն խմբագիր, գիտեմ որ բանկալի գործերով չէք հետաքրքրուիր, բայց մտիկ ըրէք։ Եկեղեցի գացեր էի կիրակի օր, ներկայ ըլլալու համար հոգեհանգիստի մը։ Ի՞նչ խեղճութիւն, վարդապետը Պելժիա գացեր է, քահանաներէն մէկը՝ Զուիցերիա, միւսները՝ չեմ գիտեր ուր, ամբողջ հօտը ձգեր էին այիեր եւ ագռաւոր քահանայի մը վրայ։ Լոյսերն անգամ համրանքով էին վառեր։

— Բնականաբար այդպէս պիտի ըլլայ, քանի որ նախապէս չէն ստկարկած։ Անշուշտ ս եւ է «զարիպ» մըն էր հանգուցեալը, ոչ իսկ մեծատուն։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն խմբագիր. Հոգեհանգիստը ունկնդրեր էր բարեբարին, Աղեքսանդր Մանթաշեանի։ Գիտնայի՞ք ո՛րքան յուզուած էին ներկաները։

— Այդպէ՞ս, ուրեմն յանցանքը Մանթաշեանին է, որ մնաց առանց կտակ մըն ալ չէ ձգած եկեղեցւոյ պաշտօնեաներուն, քարտուղարէն մինչեւ ժամկոչն ու լուսարարը, նշդելով հոգեհանգիստին օրը, ժամանակացոյցը, վառելիք ջահերուն եւ մոմերուն տեսակը, քահանաներուն եւ տիրացուներուն թիւը եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ (բոլոր ծախքերը իր վրայ)։

— Ներելի չէ հեգնել, պարոն խմբագիր։ Կը խնդրեմ արձանագրել բողոքս, ի բուժումն գայթակղեալ մը տաց.

— Եթէ արձանագրելով բանկալը կը բարեկարգուի՝ էրանի՜ ձեզի։

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ԱՆԹԵԼՈՎ

Ռատիօ 37 ատենէ մը ի վեր ձեռնարկած է ներկայացնելու Փարիզի օտար գաղութները, տրամադրելով մէկ ժամ։

Արդէն ներկայացուած են կարգ մը գաղութներ, ռուսական, ռումանական, ամերիկեան, չեխական, լեհական, անգլիական, եւայլն։

Ռատիօ 37ի վարչութիւնը մէկ ամիսէ ի վեր հայկական կեանքի մասին ալ պրպտումներ կատարած ըլլալով, պիտի ներկայացնէ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 24 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 9ԻՆ։

Հաստատութեան ներկայացուցիչները տեսած են «Անուշ»ի ներկայացումը, խօսակցութիւններ ունեցած են Բարեգործականի, Համազգայինի, Հայ Կամաւորներու եւ ուրիշ միութեանց վարիչներուն հետ, ինչպէս եւ Ա. Խատիսեանի, Ա. Չօպանեանի եւ ուրիշներու հետ։ Այցելած են Փարիզի Հայոց եկեղեցին, Մուրատեան վարժարանը, Հայ. Ուսանողական Ակումբը, Նուպարեան Մատենադարանը, Ալֆորվիլ եւ ուրիշ հայաշատ վայրեր, *տիսքեր* առնելով։

Երկու շաբաթ առաջ, Ռատիոյի արձանագրութեանց բաժնին տնօրէնը, Պ. Ռիէռա, մասնաւոր ժամադրութեամբ այցելեց նաեւ *Յառաջ*ի խմբագրատունը, եւ մնաց մօտաւորապէս մէկ ժամ։ Այս առթիւ մեր խմբագիրը ամփոփ տեղեկութիւններ հաղորդեց ֆրանսահայ գաղութի հաստատման, համրանքի, կատարուած շինարարական աշխատանքներու, գինուորագրութեան, ինչպէս եւ հայեւ-ֆրանսական մշակոյթի յարաբերութեանց մասին։ Յետոյ տեղի ունեցաւ կարճ խօսակցութիւն մը՝ *միքրոֆոնի* առջեւ, մինչ դուրսը՝ փողոցին մէջ տեղաւորուած գործիքը կ'արձանագրէր հարց-պատասխանին, եւ տպարանի մեքենաներուն թաւալումը։ Պատահաբար ներկայ ըլլալով, Տիկին Գեւոնեան ալ ժողովրդական երգ մը երգեց։

Ուրեմն, երեքշաբթի ժամը 9ին, *Ռատիօ* 37։

»»» - «««

2 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ բացառիկ տուրքին գործադրութիւնը կը սկսի յունուար 23էն (երկուշաբթի)։ Քաղաքապետութիւններէն ստանալ մասնաւոր թուղթեր, անոր համեմատ կատարելու համար գործողութիւնները (գործատէրերը պարտաւոր են վար դնել իրենց պաշտօնեաներուն տուրքը, մաս-մաս վճարելու համար պետական գանձին)։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌՈՒԼԻՍ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ՝ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Հռոմի տեսակցութենէն ետք՝ աշխարհի աչքերուն քաղաքականութեան ծանրութեան կեդրոնը դարձեալ փոխադրուած է միջին եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ, ուր Գերմանիա ժամանակէ մը ի վեր կը կատարէ հաշուած - չափուած, ծրագրեալ եւ հիմնական աշխատանքներ։

Այս աշխատանքին ուղղութիւնը յըստակ է,— դէպի Ռուսիա։ Նպատակն ալ որոշ է,— ստեղծել ամբողջական Ուկրայնա մը, որ բաւարարութիւն տայ Գերմանիոյ ծաւալականութեան պահանջներուն, նախանիւթեր ձեռք ձգելու եւ առեւտրական - տնտեսական ձեռնարկներ զարգացնելու տեսակէտներէն։

Կը թուի թէ Պերլինի ղեկավարները այս գործը յառաջ պիտի մղեն ոչ թէ այն արագ, հարուածային, քիչ մը կոպիտ թափով, որով իրականացուցին Աւստրիոյ Անշլուսը եւ Չեխոսլովաքիոյ կցումը, այլ քայլ առ քայլ, դանդաղօրէն, ճամբու վրայ ինկած խոչընդոտները մէկիկ մէկիկ հարթելով։

Այս գծին վրայ՝ առաջին յաջողութիւնը ունեցաւ արդէն Պերլին, այս յարթուան ընթացքին։ Հունգարիա մտաւ հակաբոլշեւիկ Ուխտին մէջ, այսինքն միացաւ Պերլին-Հռոմ-Թոքիօ առանցքին։

Մինչեւ վերջերս, Պուտափէշտ կը թուալէր խստօրէն իտալական քաղաքականութեան շուրջ, որ Դանուբի հովիտին մէջ չափով մը Գերմանիոյ դէմ տնտեսական ազդեցութեան գօտիներ ստեղծելով էր կլանուած։ Այդ օրէն ասդին, երբ Հունգարները հեքակլեան փորձեր ու ճիգեր ըրին Կարպաթեան Ուկրայնայի մէջ սահմանակից դառնալու Լեհերուն, եւ ձախողեցան՝ հանդիպելով Պերլինի վճռական «ոչ»ին, այն օրէն ասդին Հունգարիոյ ուրիշ ճամբայ չմնաց, եթէ ոչ մտնել գերմանական ծիրին մէջ, մանաւանդ այժմ, երբ եւրոպական նոր կացութեան մէջ իտալական շահերը զուգընթաց կ'երթան Պերլինի շահերուն հետ եւ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ իտալեւգերման նախկին մըրցակցութիւնները վերջ գտած են։ Իտալիա երեսը դարձուցած է դէպի կայսրութ Միջերկրականը, իսկ Գերմանիա՝ դէպի արեւելեան Եւրոպա։ Այս զուգահեռ քաղաքականութիւնը այլեւս անտարակուսելի է, որ կը կազմէ Պերլին - Հռոմ առանցքին էութիւնն իսկ։

Հունգարիոյ ներգրաւումէն ետք, Պերլինի համար կարգը եկած է Լեհաստանին, որ դրուած է իր դիրքը ճշդելու ճակատագրական երկընտրանքին առջեւ։ Կամ Ռուսիոյ հետ, թիկունքը վստահած Ֆրանսական դաշինքին, որ շատ բան չի խոստանար, կամ Առանցքին հետ։ Ասոր ապացոյցն են գնդ. Պէքի այցելութիւնը Պերլին եւ այն պաշտօնական այցելութիւնը, զոր պիտի տայ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը Յունուար 26ին՝ Վարշաւա։

Լեհաստանի մայրաքաղաքին մէջ քաղաքական շրջանակները շատ յըստակ կ'ըմբռնեն ծանր կացութիւնը եւ ելք կ'որոնեն։ Հարցը ինչպէս հարթել Տանցիկի խնդիրը։ Հարցը՝ Կալիցիոյ խնդիրը, ուր մօտ 7 միլիոն Ուկրայնացիներ կան, որոնք սկսած են խըլըտիլ արդէն եւ անբաժան մասը պիտի կազմեն ապագայ ուկրայնական պետութեան, որ գերման ծրագրին,— «դրոհ դէպի Արեւելք»— հիմնաքարն է։

Եւրոպական լաւատեղեակ մամուլի իսկ արտայայտութիւններէն ցարդ որոշ չէ, թէ Պերլին ինչ ձեւով պիտի իրականացնէ ուկրայնական պետութեան կազմակերպման հարցը։ Ամէնքն ալ կ'ընդունին արդէն, որ Գերմանիա կը քալէ դէպի արեւելք, դէպի Ռուսիոյ ներսը, կը ձգտի անջատել Ուկրայնան մեծ Ռուսիայէն։ Բայց ցարդ որոշ չէ, թէ նորակազմ պետութիւնը ինչպիսի յարաբերութիւններու մէջ պիտի դրուի, որմէ չառուժեն Լեհաստան, Հունգարիա, Ռումանիա եւայլն, որոնք անմիջական դրացիները պիտի հանդիսանան անոր։

Միւս կողմէն՝ Լեհաստանի համար կործող զինակցութիւն մը Մոսկուայի հետ գերմանական ահարկու ուժին դէմ այնքան վտանգաւոր է, որ Վարշաւա չի կրնար պարզապէս կերպով հաշուի չառնել ու չհաշուել գերման մերժեցման հետ, Առանցքին կապելով այսուհետեւ իր բախտը՝ քաղաքական յորափոփոխ աշխարհին մէջ։

Անկէ յետոյ՝ Ռումանիա պիտի գտնէ ինքզինք ծանր ճնշումի, կըցիւցման վտանգին տակ եւ, կամայ ակամայ, պիտի խոնարհի առանցքին առջեւ, թերեւս նոյնիսկ հողային զիջումներով կենակցութիւն ստեղծելով Հունգարիոյ հետ եւ միւս կողմէ զոհելով Պուքովինայի ուկրայնական շրջանը։

Այս գծով է որ կ'ընթանայ Հիթլէրի արեւելեան քաղաքականութիւնը այժմ, ներզօր, ազդու, վճռական հանգրուաններով։ Ռուսիոյ ճամբան փակող կամ եղերող բոլոր պետութիւնները առնել գերման ազդեցութեան գօտիին մէջ, անոնցմէ գնել նախանիւթեր, եւ փոխարէնը տալ ճարտարարուեստական ապրանքներ։ Այս դատաւորումը դիւրին հանելէ ետքն է որ պիտի ձեռնարկուի, ըստ երեւոյթին, դրոհին դէպի Ուկրայնա եւ Սեւ ծով, որ ի հարկէ չի կրնար առանց արիւնահեղութեան յաջողիլ, քանի որ Խ. Միութիւնը կամայ ակամայ պիտի դիմադրէ ուկրայնական դաշտերուն մէջ ներխուժող արտաքին ուժերուն։

Պերլինի այս քաղաքականութեան վասնտրամաբանելի են ոչ միայն նախարարներու այցելութիւններէն եւ հակաբոլշեւիկ ուխտի ընդարձակումէն, այլ եւ այն գործնական քայլերէն, զորս կ'առնէ Գերմանիա։ Ահա ան սկսած է շինել ինքնաշարժի մեծ ճամբայ Չեխոսլովաքիոյ մէջէն դէպի Ռումանիա։ Վերջերս ընդհարումներ տեղի ունեցան Հունգարներու եւ Չեխերու միջեւ, Ռութէնիոյ սահմաններուն վրայ։ Ասոնց պատճառը այն էր, որ գերման ճնշումի տակ Չեխոսլովաք—հունգար սահմանագլուխը թեթեւ սրբագրութեան մը ենթարկուեցաւ եւ ետ առնուեցան այն փոքր գիւղաքաղաքները, որոնց մէջէն պիտի անցնի գերման խճուղին, բուն Ռութէնիոյ կեդրոնը ըլլալով բարձր լեռներու դժուարանցանելի շրջան եւ անյարմար՝ ճամբու շինութեան։

Նոյնպէս թերթերը կ'արձանագրեն, որ Գերմանիոյ նախաձեռնութեամբ քարիւղի խողովակներ պիտի զետեղուին Սլովաքիոյ մէջէն դէպի Ռումանիա, դիւրացնելու համար այս թանկագին ու փորձանքաւոր, բախտորոշ հեղուկին մուտքը Գերմանիա՝ Ռումանիայէն։

Գերմանիա կը դիմէ Արեւելք ոչ թէ ճամբու վրայ գտնուող տարրերը թըշնամացնելու, այլ զանոնք բոլորն ալ իրեն կապելու, իւրաքանչիւրի շահերը հաշուի առնելու ծրագրով։ Նոյնիսկ այս մտքով ալ կը սերտացնէ իր կապերը Պելկրատի հետ, տնտեսական կարեւոր դաշնագիր մը ստորագրելէ ետք, եւ շուտով ալ մարաջախտ Կէօրինկը պիտի ըրկէ Եուկոսլաւիա՝ կոմս Չիանոյի Պելկրատ այցելութենէն վերջ։

Ուրիշ խօսքով՝ Գերմանիա կը ջանայ Խ. Միութեան շուրջ ստեղծել պետութիւններու շղթայ մը, կըզիւցնել զայն արեւմուտքի բոլոր կապերէն, արեւելքէն նեղել Ճափոնի միջոցաւ, եւ այս ռազմային մէջ իրականացնել Ռուսիոյ անդամատման հրապարակային ծրագիրը, որ Վերսայլէն ետք ամէնէն մեծ, ամէնէն ապշեցուցիչ երեւոյթը պիտի կազմէ մարդկային պատմութեան մէջ։

Ի՛նչ օրերու հասցուցին քեզ Սթալինները, ո՛վ Ռուսիա։ Քու զինակցութիւնդ առնելու ձեռքէ ձեռք կը խլէին Եւրոպայի «ծոցերը», իսկ այսօր բոլորը կը փախչին, մեծ ու փոքր, ինչպէս մարդ կը փախչի բորոտէ մը...

Ա. ԿԻՍԱՐ

ԿԱՂԱՆԴԸ ՃԷՊԷԼ-ՄՈՒՍԱՅԻ ՄԷՋ

Տարբեր կ'ըլլայ Կաղանդը մեր գիւղերուն մէջ։ Գերազանցապէս մանուկներուն տօնն է ան, թէեւ առանց Կաղանդ Պապայի, կ'ըլլայ ան աս ձեւով։

Դեկտեմբեր 30ին, ցերեկը, դեռ պատանի չեղած ամէն մանչ, դարաւոր աւանդութեան մը համաձայն, պէտք է արդէն կտրած ըլլայ իրեն համար դափնիի ճիւղ մը, որուն ծայրը պայման է որ ըլլայ փնջաձեւ ու անրեւատատ եւ որուն Ճէպէլ-Մուսայի մեր գաւառաբարբառը կաղղուհդ (կաղանդ) անունը կուտայ։ Այսչափը կը պատկանի Կաղանդի նախապատրաստական բաժնին, կայ սակայն գիշերային մասը, որ աւելի հետաքրքրաշարժօրէն կ'անցնի քան ցերեկուանը։

Նոյն օրուան գիշերն ենք ուրեմն, տեղայ անձրեւ, կարկուտ թէ նոյնիսկ ձիւն, ըլլայ երկինքն աստղազարդ, թէ բոլորովին մռայլամած միեւնոյնն է, իւրաքանչիւր գիւղի իւրաքանչիւր մանուկ, եթէ տաս տարեկան մը կայ արդէն, ալ չի կրնար րոպէ մը իսկ տունը մնալ ընթրիքէն ետք. այլ ընդհակառակն, դայն մեծապէս թերացած կը գտնեն իր ընկերները, եթէ ընթրիքէն անմիջապէս վերջ ու ընթրիքին վերջին պատառը չկլլէ եկեղեցիին բակը։ Եւ որպէսզի դերծ մնան ընկերներուն տեղատարափ մեղադրանքներէն, վայրկեան առաջ կը փութան գիշերուան սրբազան հաւաքատեղին, իրենց ընթրիքին կէսը գրպաններուն մէջ։ Մանուկներուն հսկումին ուրախագոյն գիշերն է այս, ի յարգանս Կաղանդին։

Եւ հոն, եկեղեցիին բակին մէկ ապահով անկիւնը, դուք կը տեսնէք մեծ ու պզտիկ քանի մը խարոյկներ, որոնց շուրջ խմբուած, տղաքը կ'երգեն, իսկ պերճախօսներն ալ կը պատմեն դարերուն կինքն ունեցող հին ու դարմանահրաշ հէքեաթներ, հէքեաթներ՝ կախարդ- յուլունքներու, ազնուապետ աստեղներու ու վիշապներու թովչական աշխարհէն, հէքեաթներ՝ զորս ունկնդրած կ'ըլլան ընտանեկան հաւաքոյթներու ընթացքին, դեռ քանի մը գիշեր իսկ առաջ։ Ու յետոյ, ամէնէն տպաւորիչը այդ գիշերուան իրենց մէջ ընդ մէջ «հէյ-նէյ»ներն են, իբրեւ ազդարարութիւն հազարաձեւ եւ ձիւնափառ Կաղանդին. թէ արթուն են իրենք, թէ կը հսկեն մեծ, անյատակ եւ անանուն խանդավառութեամբ։

Եւ ահա վերջապէս առաւօտը Կաղանդին, որ կ'ըլլայ առհասարակ ցուրտ, դաժան եւ անձրեւոտ։ Գորշ են գիւղին բոլոր տանիքները, տխուր են, թա՛ց ու մելամաղձոտ. ծառատանները ամայի են ու ծառերը՝ մերկ ու մռկոտ. ցանկապատերուն ամբողջ երկայնքին ճնճղուկներն են որ կը ճռուողեն խենթ ու չազակրատ. սեւ ծանր ու մռախոհ ամպերն են, որ կը քալեն երկնքին վրայ. բայց ի՛նչ փոյթ ձմեռ այդ առաւօտ, եթէ նոյնիսկ աշխարհն ամբողջ ձիւն, անձրեւ ու փոթորիկ ըլլայ. ուրախութիւն ու տաքուկ կայ միայն մանուկներուն նայուածքին մէջ ու կայ հէքեաթ, երգ ու նուագ անոնց շրթներուն վրայ։ Ահա կանազան ճամբաներէ զանազան մանուկներ, աւելի փոքր, աւելի սիրուն եւ աւելի չա՛ր անշուշտ։ Ահա ձեզ օրինակ Սամիկը. չար է անիկա, ինչպէս կ'ըլլան առհասարակ բոլոր մանուկները, բայց մտացի է եւ անուրանալի գեղեցկութեամբ, ունի խարտեաշ մազեր, աղուոր գլուխ մը, եւ աչքեր որոնք գարնանային կապոյտ երկինքը կը յիշցնեն։ Առաջին տարին է, որ կաղղուհդ ունի եւ ի՛նչքան ուրախ, ի՛նչքան յուսաթի է ու հպարտ ասոր համար. ահա սեւաչուի Արմէնը, ահա Թուխ Սաքօն, բոլորն ալ շատ պզտիկ, բոլորը շատ անուշ աչքերով հայ մանչուկներ. մէկը գառնիվերէ մը կ'իջնէ, միւսը գառնիվերէ մը կը մագլցի, ուրիշ մը անկիւնէ մը կը ծագի. ու նոյն բակն է վերջին հանգրուանը բոլորին։

Հիմա, արդէն ներկայ են բոլորը, շատ քիչ բացառութեամբ։ Կը մնայ տատրապատուելը հսկայ խարոյկին. դժուա՞ր է կը կարծէք. ամէնեւին. կը սուրան տղաքը մերձակայ պարտէզներէն ներս ու քիչ անց կը վերադառնան չոր ու կանանչ ցախերու ահագին խուրձերով միասին, զորս կը տեղաւորեն բակին կեդրոնը. այդ աշխատութիւններուն ամբողջ ընթացքին հանդիսատես են միայն ծնողքները. եւ միայն մէկը անոնցմէ կը վառէ խարոյկը, որ հեւ-հեւ կ'արծարծի։ Թուխ սեւ առ սեւ կը ժայթքէ ու բոցերը առասպելական վիշապներու նման կը գալարուին, կը փաթթուին իրարու ու կը բարձրանան վե՛ր, վե՛ր, մինչ աւելի վեր. առեն է արդ բարձրացնելու դափնեճիւղերն ու իյնցնելու խարոյկին վրայ։ Մէկ, երկու, երեք ու խլացուցիչ աղաղակ մըն է, որ կը լսուի, ու խելագար բոցերն են, որ իրար կը ճանկռտեն. ու տղոց «հէյ-հէյ»ներուն լայն արձագանգն է, որ կը թնդայ ամբողջ գիւղին մէջ։ Դափնեճիւղերուն տերեւները այրած՝ խարոյկի արարողութիւնը վերջացած կը համարուի։ Կը սկսի երկրորդ մասը Կաղանդին։

Գիւղին զանազան թաղամասերը առաջնորդող նրբուղիներու վրայ մենք կը տեսնենք նոյն հայօրէն գեղեցիկ ու վայելչահասակ մանուկները, իւրաքանչիւրը պայուսակ մը ուսէն կախ. կաղանդելու կ'երթան, այսինքն՝ կաղանդչէք հաւաքելու. ժամէ ժամ պայուսակները կը սկսին տարապայմանօրէն ուռիլ. բարի, չէն ու առատաձեռն գիւղացին չի խնայեր անոնց մէջ լեցնելու՝ նարինջ, թուզ, չամիչ, պիստակ ու հազար այլ միրգեր։

Իրիկուան ընթրիքէն վերջ կը սկսի երրորդ ու վերջին մասը Կաղանդին։

Տունէն ես, դուրսը, քամին կ'ոռնայ, իւ՛ւլ, խորունկ ու խելագար ոռնումով ու դուն հանգիստ կը մրափես ակուղքին քով. երբ յանկարծ դուռը կը բացուի ու պայուսակ մըն է, որ կը հրամցէ ներս. դատարկ է ան եւ անօթի, հարկ է կշտացնել, հարկ է միրգ լեցնել. կը լեցնես. լեցնելէ վերջ, անծանօթ պայուսակ նետողը, կը քաշէ պայուսակը իրեն ու կ'երթայ. կը մնաս քիչ մը ու կը հրամցէ ուրիշ պայուսակ մը. այդ ալ լրացած՝ ուրիշ մը՝ եւ այսպէս՝ մինչեւ կէս գիշեր։ Վերջին պայուսակին հետ, Կաղանդը կը չուէ, տեղը տալու համար Նոր Տարիին։

ԵԴՈՒԱՐԴ ՓՈԲԱՃԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Նոր տարին լաւ սկսաւ հայկական կեանքի տեսակէտէն. Շնորհիւ Հայ Երիտասարդական Միութեան ժրաջանութեան այս տարի առաջին անգամ ըլլալով Կաղանդի ուրախ իրիկուն մը վայելեցինք «Հայ Տուն»ին մէջ եւ նոր տարին դիմաւորեցինք Հայերս միասնաբար։

Դեկտեմբեր 31ին իրիկուան ժամը 10ին երբ մտանք «Հայ տունէն» ներս, ներքին կահաւորումը բոլորովին փոխուած էր։ Ըստ Պերլինեան սովորութեան, տարուան վերջին օրը, մէկ օր տարուան մէջ, աշխարհիկ եւ հեթանո՛ս ըլլալ։ Ծիծաղի պատկերներ, ինքնաշարժայէններ ամէն կողմ, սենեակներու լուսավառութիւնը կիսովին մթնած, ուրախ ու ժպտուն դէմքեր նոր սեղաններու շուրջ, ազատութիւն գէթ օր մը, ուտելու, խմելու, երգելու, պարելու եւ դարձեալ խմելու...։ Եւ մենք խմեցինք, բացի տեղական շատ տեսակ խմիչքէ եւ գարեջուրէ նաեւ Հայերու կողմէ պատրաստուած օղի եւ գինի։ Օտեան պիտի ըսէր․ «Երբ խմեցինք կ'ըսեմ... Իգնատ աղային հետ... ալ դուք երեւակայեցէք թէ ...»։

Բայց ինչքան գովելի էին մեր երիտասարդները իրենց չափաւորութեամբ եւ քաղաքավարութեամբ, մանաւանդ պատասխանատու վարիչը՝ Արամ Տէր Մինասեան եւ քարտուղարը՝ Շաւարշ Ցարութիւնեան ոչ միայն ջանք չէին խնայած ամէն բան հաճելի եւ կատարեալ սարքելու համար, այլեւ մինչեւ վերջ, ըսենք մինչեւ առտուան ժամը, ժուժկալ պահեցին իրենք զիրենք, լրջօրէն հսկելու համար հիւրասիրութեան եւ կարգապահութեան ...։

Սովորութիւն է Պերլինի մէջ որ ամէն ոք այդ իրիկունը դուրսը անցնէ ուրախ - զուարթ։ Բնականաբար Հայերս ալ իրարու հետ ըլլալով առաւել եւս ուրախ եղանք, վասնզի ոչ ոք

[illegible]

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Զ.

— Ինչո՞ւ կրօնը մեղկացուցած ըլլայ մեզ, միայն մեզ, եւ ոչ ուրիշները, օրինակ Ռուսը։ Աշխարհին տիրապետողները քրիստոնեաներն են։ Մեր պզտիկութիւնը մեր թիւին մէջ է եւ ոչ կրօնին. Ներսէս Աշտարակեցին կղերական մը չէ՞ր որ ձիուն վրայ, սուրը ձեռքը, հայ կամաւորական բանակներու առաջնորդեց։ Ահա քեզի օրինակ մը մեր կղերականներէն։ Ալիշանը, իր հայրենասիրութեամբ, Խրիմեան իր երկաթէ շերեփով, Նարպէյ իր երգով։ Մեր ցաւը հոն է դեռ որ դիւանագէտ չենք, չունինք, երկար դարերէ ի վեր մեր պետական անկախութիւնը կորսնցուցած ըլլալով։ Մինչդեռ մեր մէկ փոքր դրացին, օրինակ, որ մինչեւ մէկ դար առաջ ինքնիշխան էր, շատ դիւանագէտ ունի, պետական մարդ ամէն ուղղութեամբ։

— Իսկ մեր թի՞ւը, վարդապետ։

— Թերեւս երեք միլիոն, եթէ աշխարհի բոլոր Հայերը միասին հաւաքենք։ Կովկասի երեք ազգերուն թիւը գրեթէ հաւասար է. երկու-երկուական միլիոն, Հայ, Վրացի, Թաթար։

— Կովկա՛ս, Հայաստա՛ն, ի՛նչքան փոքր։

— Հարիւր տարի առաջուան Երեւանի պարսկական նահանգը որուն այդ անունը կուտանք։ Ահա ինչ որ մնաց մեզի...

— Շնորհիւ Գերմաններուն։ Վարդապե՛տ, առանք ինչպէս մեզ ջարդել տուին, ըսել կ'ուզեմ՝ կայսերական Գերմանիան։

Փոթորիկ կ'ելլէ սենեակին մէջ։ Պատերը կը ճեղքին ու պատուհանը կը ճարճատի։ Կ'այլանդակի դէմքը ու ձեռքերը կը դողան։ Ու փոթորիկին ոռնոցին մէջէն, կ'որոտայ, կը գոռայ, իր ձայնը, հեռուէն, տեղէ մը, որ տարբեր է եկեղեցիի բեմէն։

— Մինակ Գերմանիա՞ն։ Ինչո՞ւ ան եւ ոչ ուրիշները։ Եթէ Անգլիա ուզէր չէ՞ր կրնար կասեցնել ջարդերը։ Եթէ Ֆրանսա ուզէր չէ՞ր կրնար։ Սպանիան մը, Իզմիրը, Ադանան եւ ուրիշ բաց քաղաքներ ռմբակոծելու, ու Պոլիսը տեղի պիտի տար առնուած...

Փոթորիկը կը կաղկանձէ, կը հեռանայ Հիւկոյի «ճիններուն» պէս։ Ու մենք կը մնանք տժգոյն, պարտուած, աւերներ, դէմ դէմի, չորս պատերու գոց բանտին մէջ, հոն, Գերմանիոյ մայրաքաղաքը, Պերլին։

Ա՜խ, ինչո՞ւ Պերլին եւ ոչ թէ Դուբլին...

⁂

Ճնճղուկներն ալ փշրանքներս կը ճաշեն հետս, հանրային պարտէզի մը մէջ, գերմանական բարձր կաղնիներուն տակ։ Պահածոյ մըս եւ հելլենական խաղող, որ անուշ է այնքա՛ն, Մալաթիոյ սեւ խաղողին չափ։ Կաղնին եւ արծիւը գերման ցեղը իրեն խորհրդանշան ընտրած է։ Պերլինի զինանշանն ալ մեր տեղերու հեզ, բարի ու եղբայրական չէկ արջն է։ Հրեշտակ մը, բաղդատելով դիւանագէտ խարերաներուն հետ։

Ահա Պրանտէնպուրկեր Դոռ (Մեծ Դուռ), յաղթական կամար մը։ Վրան պղինձէ սրարշաւ կառք չորս ձիերու լծուած, զոր Նափոլէոն բարեհաճեր է Փարիզ փոխադրել։ Բայց Պլիւխէր տարի մը վերջ ետ բերեր է կրկին։ Իտալուորներ կ'աշխատին հոն։ Հիթլէր պողոտան կ'երկարէ ու կը լայնցնէ։

Կը քալեմ։ Նշանաւոր Ատլոն պանդոկը, ուր կ'իջնեն երեւելի հիւրեր։ Ակնարկ մը կը նետեմ դուռնէն ներս։ Մուշտակով կին մը դուրս կ'ելլէ։ Մանկլաւիկներ դուռը կը բանան, կը խոնարհին ու պայուսակները կը տանին ետեւէն։ Ֆրանսական, ամերիկեան եւ խորհրդային դեսպանատուները։ Այս վերջինին վրայ կարմիր լաթ մը կը ծածանի, վրան մուրճ ու մանգաղ։ Ու ճամբորդութեան խաչոր գրասենեակներ, որոնց բոլորն ալ հոս հաստատուած են քով քովի։ Գահավաճառի խանութ մը, որուն մէկ ցուցափեղկին առջեւ երկաթէ մանչ մը ամրացուած է, որպէսզի յանդուգն մարդ մը մէկ ակնթարթի մէջ դանակ թոցնելով կծիկը չդնէ։ Ու Մեծն Ֆրետերիկի սքանչելի արձանին առջեւ, մեծ հրապարակի մը քով կը կենամ։ Կը դառնամ արձանին շուրջ։ Ինչքան բնական, կենդանի է ան եւ իր քովինի դէմքերը, իշխաններ եւ զօրավարներ իրեն ժամանակակից. Շուրջն շէնքեր ու արձաններ։ Մէկը Օփերան է, անշուք, բաղդատելով Վիէննայի Օփերային հետ։ Մօտէս մէկը կ'անցնի, անութին տակ գիրքեր։ Կը հարցնեմ իրեն թէ ի՞նչ տեղ է հոս։ Վիլհելմ Բ.ի պալատն պալատը։ Ինչքա՛ն խեղճ, բաղդատելով Սատամպոլի սուլթանական պերճ ապարանքներուն հետ։ Հոն այսօր կը բնակի Գերմանիոյ երբեմնի դահամատանը։ Անդին գրադարանն է որ ունի հինգ միլիոն գիրք։ Ու համալսարանի շէնքը։ Յօսակիցս խրատ կուտայ ինծի անպայման տեսնել Լայփցիկըրշթրասէն, քաղաքին ամենակարեւոր առեւտրական փողոցը։ Ու կը հարցնէ ո՞րկէ ըլլալս։

— Սուտէթլանտէն եկայ։

— Բայց դուք... Գերման... Ձեր իսկ չէք, չուզելով ըսել Հրեայ։

— Հայ եմ ես, բայց հոն կը բնակիմ։

— Հա՛յ, որ այնքա՛ն ջարդուեցան պատերազմին։ Թրքահա՞յ էք թէ ռուսահայ։

Աչքերս լայն կը բանամ։ Ու կը հարցնեմ թէ ո՞վ է ինք որ այդքան բան գիտէ մեր մասին։ Տոքթ. փիլիսոփայութեան եւ իրաւաբանութեան։ Պերլինի իրաւաբանական համալսարանի դոցենտը հռոմէական հին իրաւագիտութեան։

Կ'անցնիմ ուրիշ հրապարակէ մը … Թագաւորի մը բարձր արձանը … վրայ։ Անկէ վար ուրիշ արձաններ … Մանուկներ խնդալով կը խաղան … ցատկեն անոնց շուրջ։ Անցեալ եւ … կայ քով քովի, կը մտածեմ, … իրենց, ու բնականաբար կը յուզուի …

Լայփցիկի փողոցը թէեւ բաղդատաբար նեղ, բայց շքեղ է եւ ճոխ … Ցուցափեղկերը կը խնդան … վարդ հագած։ Հոն բազմաթիւ հրեայ խանութներ, որոնք կամ պարապ … կամ արիականացած։ Ոմանց ապակին կոտրած է, ուրիշներունը ահա կը … բացին։ Ոմանց վրայ գրուած՝ «Հրեայի ձուէ»։

Բայց չէ, Պերլինը տեսնել չէն … ներ։ Մասնաւոր հանրակառքեր կան որոնք շրջիկները պտտցնելով կը … ցատրեն քաղաքը։ Կը դառնամ … Թիրգէն Լինտէն, կը ցնծամ չորս … ու կը նետուիմ անոր մէջ։ Լեցուն … ու պատրաստ մեկնելու։

Բայց սա երկուքը ինչո՞ւ ինծի … կը նային։ Գեղացի են, ու ինծի … Սուտէթլանտէն եկած, իրենց մեծ յաւիտենական հայրենիքին հայակ… մայրաքաղաքը տեսնելու։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԵ…

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիբիլի Արագ.— Շարունակենք մաշիլ մեր թատամթիքը: Կը խորհիմ այս կերպով ալ վառ պահել մեր դաստարանին հետաքրքրութիւնը: Մանաւանդ գրքիս ըլլալ նոր գրողներէն ոմանց՝ նորագոյն ասութիւններու եւ հիներն գործածուած բայց հիմա կերպով մը խորթացած բառերուն միջեւ ընտրութիւն ընել: Արդեօք պիտի գտնե՞մ համամիտներ, թէ մեր արդի բոլոր լաւագոյն գրուածներուն լեզուն տեսակ մը միօրինակութիւն, մեքենայական ըլլալու աստիճան նոյնութիւն մը կը պարզէ. Եւրոպայի լաւագոյն հեղինակները միշտ թարմութիւն մը կը բերեն իրենց տոհմային լեզուին մէջ, ոչ միայն բացատրութիւններու, բացթողական, խմատասարական ընդհանուր տեսակէտով նորութիւններու, այլ բառերու եւ անոնց պէսպիսութեան, հոմանիշներու առատութեան գործածութեամբ: Այդ է պատճառ որ մեր բազմաչարչար նոր սերունդին կը դիմեմ դարձեալ, այս թերին լրացնելու համար մերթ թարգմանութիւններով ալ գրագէտներու հարկը յիշեցնելով:

Ֆորենացին «համազն» կը գործածէ իբրեւ հայրենակից, եւ որմէ կարելի է անխրկէտ գործածել համազնեայ (ինչպէս կ՚ըսենք մերազնեայ): Ինխանակից կրկնելու տեղ կ՚ըսէ՝ համիշխան, իբրեւ կաթողիկոսակից ալ գործածելով նոյն բառը:

Ինչպէս յաճախ կրկնած ենք, բառերու այս պրպտումին կամ յիշատակութեան նպատակը այն չէ միայն որ առհասարակ եւ անխտիր անոնք գործածուին մեր արդի գրականին մէջ, այլ

կը փափաքինք միայն զննել զանոնք ուշադիր հետեւողներու աչքին, պարզելու համար թէ մեր լեզուին ճոխութիւնը եւ թէ այդ բառերուն ներդաշնակութիւնը ու նոր պէտք մը գոհացնելու անոնց ընծայած դիւրութիւնը:

Երթալով բոլորովին մոցուած պէտք եղաւ «յաչաղկոտ» (նախանձէն ինքզինքը ուտող, եւ այդ պատճառաւ գրպարտող), «յաչաղել» բայէն: Բայց կրնանք զանց ընել, բայց անկէց առ-ճանցուած գոյական կամ ածական կարելի է գործածել մաղելով: Մեր հիները (անմիջական նախորդ սերունդը) չէր մոռցած «յաչաղկոտ»ը, ինչպէս՝ «ընդմատար» (քինայոյզ, բանջառող) եւ այս կարգի անհրաժեշտ բառեր, որոնց փոխարէն հիմա մէկ բառով կը գոհանանք: Հայկական ձուլարանին ապրանքները պէտք չէ այսպէս իբրեւ «աւելածոյ» թեթեւօրէն նետել: Իւրաքանչիւր բառ իր սեփական ոսկերչութիւնը ունի, մայր բունի մը վրայ հաստատուած: Եւրոպական լեզուներուն ամենամեծ մասը իրենց մայր բունին կապուած են, բայց հայկականէն ու տարբերութեամբ որ վերջինս (մերը) իր իսկ սեփական բունը ունի, մինչ հելլէն ու լատին ցեղալեզուին զացած կապուած են ոչ-հելլէն ոչ-լատին ազգեր, հազիւ բնիկ ունէցան եւ անվերլուծելի տեղական բառերու մթերք մը ունենալով: Հայը իր հայկական լեզուին կապուած է, քանի մը մայր բուներու մէջ ինք առանձին իր ակօսը ունենալով, եւ անշուշտ յարակցութիւններ, աղերսներ պահպանելով միւսներուն հետ: Այս է, յոյժ համառօտ, հայկական բարբառին մայրաբունի հանգամանքը: Պահենքինայինք լեզուական մայրբունի այս հանգամանքը, գիտակցելով միշտ, թէ այս իրողութեան շնորհիւ է որ մինչեւ հիմա ձուլուած չենք, ոչ հին ու նոր ժամանակներու մէջ, եւ առկայծին մնացած ենք կենդանի մեր մէջ ցեղային ինքնուրոյնութեան, ինքնորոշումի մեծ փաստը, որ պատմութեան ընթացքին՝ յաճախ աՀեղ համեմատութիւններ առաւ լեզուական-ցեղային գոյամարտը մղելու պահուն: Այո, Հայորդիներ, ահա իրողութիւն մը՝ որ մինչեւ այսօր ճշմարտութիւն է: Պաշտպանենք այս ճշմարտութեան առջեւ, եւ սարսափ ձուլումէ եւ լեզուափոխութենէ: Մնացածը ըստ գիտէք:

Աւանդապահ հիներուս կը մնայ ղողղոջուն քայլերով հաւաքամայրէ հաւաքամայր շրջան կատարել՝ յիշելու հոգիաշունչ կտակարանը կարդալ յայտնի կամ զողունի: Բայց այս ղողղոջ վիճակին մէջ չենք կրնար անշուշտ օտարութեան զայլին յափշտակիչ ներխուժումը արգիլել: Ան մեր ֆիզիքական կարողութենէն վեր է: Ան ձեր գործն է միայն, ձեր, ով միջնադարային վայրապութեան զոհեր: Ինչ որ մեր գործն է, ահա.—

Մեծարգին համար Ֆորենացին քանի մը տողերու մէջ ձեզի հետ կարդացինք մտօք ծննդական, որ, կը նշանակէ հանճարեղ (ծննդական): Հիմա, փոքրիկ միջանկեալ մը. Ծննդական հանճարեղ: Հանճարը բնականէն խելքն է, խելացութիւն, միտքը բաց, սեղական կամ ընդհանուր կրթութեան հետ այնքան կապ չունեցող: Ծննդական բառը ֆրանսական génial բառն է, որ ճշդիւ իր արմատով (génie) կը նշանակէ ծնունդ, որուն համազօր եւ սերնդակից է նաեւ հայկական բառը (ծնունդ): Ինչ որ խրթնածուած կրթութեամբ եւ հետզհետէ ունակութիւններով կը ստացուի, կը կոչուակու «Տաղանդ» է, կ՚ըսենք հանճարեղ պատանի (ի ծնէ խելացի) եւ կ՚ըսենք՝ տաղանդաւոր գրագէտ: Տարբերութիւնը կը հասկցուի անշուշտ: Կը մնայ գիտնալ թէ նախնական «ծննդականն»ին եւ կերպով մը անոր յաջորդին կամ փոխանորդին — հանճարեղին— միջեւ կա՞յ արդեօք հանգիտութիւն մը: Փորձենք տեսնել եւ ... կակազել:

ՏԱՐԱԶ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Գ. Ժ. ՍԻՆԱՆԵԱՆ ՀԱՎԱՆԱՅԻ ԱՆԹԵԼԷՆ

Կը տեղեկանանք թէ յայտնի ջութակահար Գ. Ժորժ Սինանեան, որ ժամանակէ մը ի վեր Հավանա (Քուպա) կը գտնուի, հրաւիրուած է տեղւոյն անթելի կայանի վարչութենէն՝ նուագելու համար երկու ամիս (յունուար եւ փետրուար) շաբաթական ամէն գիշեր ժամը 9ին (Փարիզի ժամով առաւօտեան ժամը 3): Հավանայի անթելիականին երկայնութիւն է 940 (Grandes ondes):

Մեր արուեստագէտ հայրենակիցը միաժամանակ հրաւիրուած է տեղւոյն երաժշտանոցէն՝ իբրեւ քննիչ մարմնի անդամ:

Հ.

ՌԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆ

Դասախօսութիւն

Րաֆֆի լսարանը շարունակելով իր դասախօսութիւնները, անցեալ հինգշաբթի իրիկուն հրաւիրած էր Գ. Հըրաչ Զարդարեանը: Դասախօսութեան նիւթն էր «Ո՞ւր է Խրիմեան Հայրիկի մեծութիւնը»:

Դասախօսը առաջին մասին մէջ ներկայացուց Խրիմեան Հայրիկը: Ծնած 1820ին, մեռած 1907ին, 87 տարուան իր կեանքը եղած է անհանգիստ եւ բազմարդիւն:

Ծնած ըլլալով Վան, հայրենի լեռներու շուքին տակ կը կրէր ազդեցութիւնը իր ծննդավայրին, ուր կը ստւանի Նարեկացիի վեհ տաճարը: Ծունը ուր ծնաւ սերունդէ սերունդ պատկանած է Խրիմ ընտանիքին, ուրկէ ծագում առած է Խրիմեան անունը: Իր առաջին ուսուցիչը եղած է հօրեղբայրը, որ զայն կրթած է լաւ ոգիով: Ամուսնացած է երիտասարդ հասակին, բայց շուտով կորսնցուցած իր կինը, զաւակն ու մայրը: Ծուրջի դէմքերը շատ ազդած են իր վրայ:

Շատ ճամբորդած է Հայաստան ու Պոլիս: Հոգին կը խռովէր տեսնելով որ Քիւրտն ու Թուրքը կը թալանէին ու կը ջարդէին Հայերը, մեղսակցութեամբ կեդրոնի վարչութեան: Ցաւով կը նկատէ նաեւ հայ վաչխառուներու, աղա-էֆէնտիական տարրի պատճառած վնասները ժողովուրդին, որ ունէր երկու թշնամի՝ ներքին ու արտաքին:

Կը խորհի դարման գտնել, ժողովուրդը այս տարուկ վիճակէն դուրս հանելու, եւ անոր դժբախտութեան պատճառներէն մէկն ալ տգիտութիւնն ըլլալով, կ՚ուզէ ուսուցանել եւ լուսաւորել:

Հակառակ իր կղերական համոզմանքին այս բաւարար չի գտներ ու մինչեւ այն ատեն ժողովուրդին անհասկնալի գաղափար մը կը նետէ մէջտեղ,— «Ժողովուրդ, զինուէ՛»: Դէպքերը ըմբռնելու իր դիւրութիւնը եւ զանոնք արգիլելու, անոնց դէմ դործելու եղանակը կը ներկայացնէ իր մեծութիւնը:

Չի բաւականանար աշխատելով մէկ ուղղութեամբ, կը գրէ, կը խօսի ու կը գործէ: Այս բոլոր աշխատանքներուն մէջ ալ հասնելով կատարելութեան եւ ճիշդ ասոր համար ալ անոր գործը անմահ է:

Երբ դեռ չկար աշխարհաբար գրականութիւն, Խրիմեան կը գրէր գրաբար, օրինակ «Հրաւիրակ Այրարատեան»ը որ հրաշակերտ մըն է: Դասախօսը մէջբերումներ ըրաւ անկէ:

Խրիմեան ուղեւորութիւն մը կ՚ընէ դէպի Պոլիս: Արեւ է իր հոգին որ կը ճառագայթէ ամէն տեղ եւ բոլորին վրայ: Պատառացի Խրիմեան վարդապետը թէ գիւղացիին եւ թէ ամիրաներու հետ չփման մէջ կը մտնէր եւ բոլորին վրայ ալ կը ձգէր իր հզօր ազդեցութիւնը:

Կ՚ուզէ մամուլ ունենալ, եւ կը հիմնէ «Արծիւ Վասպուրականի» ամսաթերթը, որ շատ աղմուկ կը պատճառէ ամիրաներու շրջանակին մէջ: Առաջին անգամ այս պարբերականը կը տանի գաւառ իր նպատակը իրագործելու համար,— զարգացնել աղէտ ժողովուրդը:

Շատ մը դժուարութիւններու կը հանդիպի, կը պայքարի Վարագայ վանքի հինցլուխ կղերականներուն դէմ, որոնք աշխարհաբարը կը նկատէին սրբապղծութիւն, կը յաղթէ անոնց եւ դպրոց կը բանայ:

Ցաւալի պայքար մը կը մղուի իրեն դէմ: Իր իսկ հայրենակիցներուն կողմէ: (Բէշեց Քիւրտի մը սպանութեան փորձը, որ անյաջողութեան կը մատնուի: Քիւրտը չուզեր գործադրել իրեն յանձնուած աղտոտ գործը, տեսնելով Հայրիկին աչքեր դէմքը, կը պատմէ Հայրիկին թէ ինչ դաւեր կը լարեն իրեն դէմ իր հայրենակիցներ):

Վարագայ վանքի մէջ կը հիմնէ դպրոց ու տպարան: Իր ճերմակ ձիուն վրայ նստած կը պտտի, խորհրդակից կ՚ըլլայ գիւղացիին, կը տեղեկանայ ժողովուրդին դէմ եղած հալածանքներուն ու կը սկսի իր միջամտութիւնները Պատրիարքարան, Պոլիս եւ Բարձրագոյն Դուռ: Քիւրտերը կը կեղեքեն, Խրիմեան կը պահանջէ տասնեակ մը աշխէթաբերներու ձերբակալութիւնը, կը դիմէ Էրզրումի կուսակալին եւ կը յաջողի: Երբ կը լռէնայ իր առաջնորդութեան շրջանը, կը դառնայ Պոլիս:

Խրիմեան կը դառնայ Պոլսոյ Պատրիարք: Այս առթիւ իր խօսած ճառը շատ պարզ է — «Ես եկած եմ դատարկ ձեռքը պաշտպանելու, կառավարութեան մօտ: Շատ չանցած իր քարոզներու համբաւը կը տարածուի ամէն տեղ: Ուր որ ան քարոզէ անհամար բազմութիւն կը խռնուի: Անգամ մը իր քարոզին բնաբանն էր. «Նեղած եմ կրակ թափելու»: Ատոնք կը զուգադիպէր Չէյթունի ապստամբութեան: Խրիմեան կը գոչէր.— «Իր ազգը չսիրողը Հայ չի կրնար ըլլալ»: Ամիրաներէն Գ. Պալեան՝ արքունի վառօդապետ՝ եւ Տատեան արքունի ճարտարապետը այն պահուն նստած էին խորանի առջեւ: Հայրիկ՝ խօսքը ուղղելով անոնց կ՚ըսէ.— «Ով Ամիրա Պալեան, դուն որ Համիտի վառօդապետն ես քիչ մըն ալ Հայ ժողովուրդին տուր քու վառօդէդ որպէսզի գործածէ իր թշնամիներուն դէմ եւ դուն Տատեան, արքունի ճարտարապետ, դուն ալ գնա Հայաստան բերդեր շինէ, փլածները նորոգէ որպէսզի հայ ժողովուրդը իր թշնամիներուն դէմ պաշտպանուի»: Ամիրաները շըշմած չեն գիտեր ինչ ընեն ու կը սկսին յուզութիւն պահանջել:

Խրիմեան կը տառապի ժողովուրդին ցաւով, կը խօսի, կը գրէ, դիմումներ կ՚ընէ, կը բողոքէ:

Սուլթան Համիտ տեսնելով վտանգը, կ՚աքսորէ զայն Երուսաղէմ, քանի մը տարի հոն մնալէ վերջ մեծ փառքով կ՚ընտրուի ամենայն Հայոց կաթողիկոս, նստելով էջմիածնի մայր աթոռին վրայ եւ ուր կը մեռնի: Իր կեանքի ամէն մէկ բոպէէն դասեր եւ խրատներ կարելի է հանել:

Յարգելի դասախօսը վերլուծելով նաեւ Հայրիկի գրական արտադրութիւնները, յաւելցաւ որ ժամանակը շատ կարճ է, նկատի առնելով նիւթին առատութիւնը: Եւ եզրակացուց.—

«Խրիմեան կը տառապի իր ժողովուրդին դէմ գործուած անարդարութեան եւ հալածանքին, որովհետեւ հատուածական մարդ չէ: Պէտք է մեծ ըլլալ՝ ըմբռնելու համար ժողովուրդին ցաւը ինչպէս զգաց Հայոց Հայրիկը Խրիմեանը»:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱՉԱՉԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

ԼԻՈՆ — Արհեստաւորներու օրէնքին գործադրութիւնը օրէ օր կը տարածուի: Անոնք որ դեռ իրենց խանութները գոցելու հրաման չեն ստացած, ամէն օր վախի մէջ են:

Այս օրէնքը չուարման մատնած է մեր հայրենակիցները, մանաւանդ 3—4—5 զաւակներով ծանրաբեռնուած ու բնտանեկան զանազան հոգերու տակ թաղուած ընտանիքներու պետերը:

Ի՞նչ ընել պէտք է: Ի՞նչ պիտի ընենք: Օրուան կարգախօսն է այս, լրբ քանի մը հոգի կը գտնուին իրարու քով:

Տուներու մէջ, սրճարաններու անկիւնները եղած խօսակցութիւնները պատերն իսկ չեն լսեր: Ամէնէն գործնական միջոցը միացեալ ճակատով պատասխանատուութեան մը միջոցաւ պատկան իշխանութեան դիմում կատարելն է, պարզելու համար մեր բացարիկ պարագան, որովհետեւ օտարականներուն մէջ ամէնէն անտէր անտիրական ժողովուրդը մենք ենք, միեւնոյն ատեն ամէնէն աւելի կապուած այս երկրին հետ:

Պէտք չէ սպասել որ արհեստաւորներու տրուած 6 — 7 ամիս պայմանաժամը լրանայ, այլ անհրաժեշտ է անմիջապէս ձեռնարկներ կատարել:

*** Նոր տարուան տօներուն առթիւ խնջոյքներ, խնճոյքներ եւ զանազան հաւաքոյթներ իրար կը խաչաձեւէին: Ամէն շաբաթ քանի մը սրահներ բռնուած էին:

Դաշնակցութեան կազմակերպած խնջոյքները միշտ ոգեւորութիւն կը ստեղծեն: Բոլոր սեղանները գրաւուած Դաշնակցական ընկերներու եւ համակիրներու կողմէ: Այս անգամ ալ սեղանապետ ընտրուած էր ընկեր Ծայեան, որ խնջոյքին բացումը կատարել տուաւ «Մեր Հայրենիք»ով: Այո, որքան ատեն մեր հայրենիքի մեծ մասը մեր թշնամիի ոտքին տակ մնայ ստրուկ, մենք անվերջ «բուր երգենք ...

Շրջ. կոմիտէի կողմէ խօսք առին ընկերներ Այվազեան եւ Միսաք Միրզէ: Արտասանութիւնները, զանազան խմբերգներ, մեներգներ եւ կատակախօսութիւններ իրարու կը յաջորդէին: Գ. Գահասարեան այս առթիւ նուիրած էր 50 ֆրանք: Շնորհակալութիւն իրեն ինչպէս եւ բոլոր ներկաներուն:

Մ. Տէր Գէորգեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԽԻԹԱՐԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹ

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ խմբագրականի մը մէջ (11 Յունուար).

— «Առանց իրողութիւններու եւ դէպքերու վիճակագրութիւնը կազմելու, իբրեւ ընդհանուր տպաւորութիւն կրնանք ըսել՝ թէ ամենուրեք կը նշմարուի ազգային եռուզեռ մը. աւելի խոր հետաքրքրութիւն՝ հայ կեանքի ու անոր խարխուլներուն հանդէպ: Ամէն գաղութի մէջ հայ զանգուածները աւելի կը կապուին ազգային կազմակերպութեանց ու հաստատութիւններու.— սկսած ազգային իշխանութիւններէն, Հայ եկեղեցիէն ու դպրոցէն, մինչեւ քաղաքական կուսակցութիւններն ու հանրային-մշակութային կազմակերպութիւնները: Այլը բնազդով ու համոզումով կը ըզդայ թէ օտարութեան մէջ միայն կազմակերպութեամբ կրնայ պահել իր գոյութիւնը եւ միայն կազմակերպուած աշխատանքով կարելի է ազգային արդիւնքներու հասնիլ: Անցնող տարուան ընթացքին, աւելի ցայտուն դարձաւ այս երեւոյթը եւ բոլորը ըմբռնեցին՝ թէ հայ մնալու եւ մանաւանդ հայ պահելու լաւագոյն միջոցը՝ ազգային կազմակերպութիւններու, ազգային հաստատութիւններու առողջացումն է՝ նոր զանգուածներու յարումով ու աջակցութեամբ:

Այս գիտակցութիւնը, որ տարիներէ ի վեր հետզհետէ կ՚ուրուագծուէր արդէն, անցնող տարեշրջանին յանկարծ շօշափելի եւ բարերար արդիւնքեր, համերաշխ ու խաղաղ մթնոլորտի մը ստեղծումին:

Տարիներու պայքարներէ եւ, յաճախ ամուլ ու չլասիչ վէճերէ ետք, պայքարող կողմերը ինչպէս զանգուածները, վար դրին իրենց զէնքերը եւ աւելի օգտակար նկատեցին խաղաղ վիճաբանութիւնը եւ շատ մը տեղեր ալ՝ գործակցութիւնը:

Կրնանք գոհունակութեամբ յայտարարել, որ այսօր չկայ գաղութ մը որ խառնակ կերպարանք մը ներկայացնէ. ընդհակառակն, շատ մը վայրերու մէջ արդէն իսկ իրականութիւն է զանազան տարրերու եւ հակամարտ տարրերու գործակցութիւնը ազգային, հանրային եւ մշակութային մարմիններու մէջ:

Բացատրելի է երեւոյթը.— անցեալ պայքարներու դառն փորձառութիւնը, քաղաքական արտաքին սպառնալից կացութիւնը՝ որ երթալով կը ծնէ մեր ճակատագրին վրայ, ազգային զգացման արթնացումը՝ շնորհիւ տարիներով թափուած ջանքերուն ու հայ ոգիի ու ազգային գաղափարի արծարծման, եւ վերջապէս հայ հայրենիքի ճակատագիրը:

Հայ հայրենիքի ճակատագիրը. միայն առիկա բաւական չէ՞ր որ իր բալոր թափառական ու պանդուխտ զաւակները իրարու քով գային՝ համատարած վիշտին մէջ եղբայրանալու համար.դաղրեցնելու ապարդիւն պայքարը եւ իրարու ձեռք տալու, մտածելու համար, առայժմ, գոնէ արտասահմանի հայութեան եւ անոր մէջ հայրենիքի սէրն ու զգացումը կենդանի պահելու մասին:

Մեծ ցաւ է անշուշտ, որ այսօր չունինք կապ մեր հայրենիքին հետ, ուր եղերերգութիւններ գործուեցան. ուր տակալ աւելի քան մէկ միլիոն հայութիւն Հայոց պատմութիւնը կը շարունակէ, կը պահէ հայութեան շունչը եւ կը սաեղծագործէ կերպով մը, հակառակ ծանր ու դժնդակ պայմաններու.Բայց, անցնող տարուան ընթացքին, վերջնապէս պարզ եղաւ խորհրդային իշխանութեանց այլանդակ ու ոճրային կերպարանքը, որ տարիներ անկայուն եւ յաճախ չհասկնալի տարբեր հմայիլ է երկրէն դուրս ալ: Այսօր, ճիշդ է, ազգային ողբերգութիւններու գնով եւ անոնց իբրեւ հետեւանք, բայց վերջնականօրէն այլեւս պարզուած է բոլորին համար՝ որ խորհրդային իշխանութիւնները ոչ միայն անհարազատ են մեզի այլ եւ հակազգային իրենց էութեամբ.

Հայ ժողովուրդը չունի եւ չի կրնար ունենալ հոգեկան որեւէ կապ այնպիսի կարգերու հետ, որոնք արիւնոտ դլաններ կ՚անցընեն ամէն բանի վրայէն որ ազգային է ու հայրենի: Մեր հայրենիքի ժողովուրդը կը տանի իր խաչը, արտասահմանի հայութիւնը, տեսնելէ ետք դիմակազերծ կերպարանքները, այլեւս կը սթափի եւ իր վիշտին ու լռութեան մէջ կը պահէ իր հաւատքը՝ իր հայրենիքի ճակատագրին նկատմամբ.

Այս առթիւ, կ՚արժէ արձանագրել այս նոյն իշխանութեան արտասահմանի գործակալութեանց՝ Հօկերու շալքայումը, նիւթական ու բարոյական սնանկութեամբ ալ խայտառակուած: Տարիներ չարիք եղան անոնք հայ կեանքին համար, խռովութեանց, գիրծումներու բոյն ու աղբիւր: Այսօր, վարկաբեկ են ու ցիրուցան, հակառակ զանազան խառնուրդ անուններով վերակազմուելու փորձերուն: Բայց, հայութիւնը սթափած այլեւս, կը հաւատանք որ իր արհամարհանքովը եւ իր անտարբերութեամբը, իրենց սաղմին մէջ իսկ կը սպաննէ այս ճլատելի փորձող չարժումները:

Խաղաղութեան, աշխատանքի եւ գործակցութեան պէտք ունինք, դիմանալու համար քաղաքական սպառնալից տագնապներուն եւ դեռ անսպասելի վերիվայրումներու. դիմադրելու համար մեր հայրենիքի ճակատագրէն բխած վիշտերու ու մտահոգութեանց եւ ույժ հաւաքելու յառաջիկայ տարիներուն ոչ միայն մնալու, եւ պահելու համար մեր կերպարանքը, այլեւ զարգացնելու ազգային գիտակցութիւնը հայ զանգուածներու մէջ եւ ստորոգելու հայ նորահաս սերունդը՝ հայրենիքի ու հայ պատմութեան խորը ու կազդուրիչ զգացումներովը:

Անցնող տարին, այս տեսակէտէն, սրտապնդիչ է եւ յոյս ունինք, յառաջիկայ տարին շօշափելի գործով պիտի գայ կրկնապատկելու մեր կորովը եւ խորացնելու մեր ազգային գիտակցութիւնը».

ՀԱՅՐ ՄԸ ԿԸ ՍՊԱՆՆԷ ԻՐ ՑԱՒԱԳԱՐ ԶԱՒԱԿԸ

Լուի Կրինֆիլտ անունով Ամերիկացի մը, Նիւ Եորքի մէջ, քլորոֆորմով սպաննեց իր 17 տարեկան որդին, որ անբուժելիօրէն հիւանդ էր լուսնոտութեամբ եւ անվերջ կը տառապէր: Զաւկին մահէն ետք գնաց անձնատուր եղաւ ոստիկանութեան, ուր պատմեց իր եղերական արարքին մանրամասնութիւնները:

Ըսաւ թէ իր որդին տարիներէ ի վեր անբուժելի հիւանդ էր եւ անընդհատ կուլար ու կը մորմոքէր: Ինք շատ անգամ մտածած է վերջ տալ անոր տառապանքին՝ զայն սպաննելով: Ուզած է առբճանակով մահացնել, բայց շատ անգութ ու անխիղճ համարած է այդ ձեւի սպանութիւն մը: Ցետոյ որոշած է քլորոֆորմով մեռցնել, երբ յարմար առիթը ներկայանայ: Շատ դժուարութիւն կրած է քլորոֆորմ ձեռք ձգելու համար Նիւ Եորքի մէջ, բայց յաջողած է չէյ մը գնել մօտակայ Նիւարք քաղաքին մէջ: Քլորոֆորմի շիշը պահած է իր վերարկուի գրպանին մէջ, մինչեւ որ սպանութեան օրը՝ իր կինը դուրս է ելած ու մինակ մնացած են ինք ու իր զաւակը: Այս վերջինը դարձեալ սկսած է լուսնոտութեամբ անկում ունենալ, փրփրիլ ու սուր ցաւեր զգալ: Ասոր վրայ պաշտպանուցած է զայն անկողնին մէջ ու բամբակով զքին բռնած է քլորոֆորմը տառապօրէն, մինչեւ որ մեռած է խեղճը:

Կը կարծուի թէ դատախազը, ազդուած այս պատմութենէն, դատարանի պիտի չյանձնէ զայն, եթէ ստուգէ թէ մարդուն տխուր պատմութիւնը ճշմարիտ է:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՋՈՒԱՐՃԱԼԻՔ ...

Թուրքերէն Թան կը գրէ.—

Վերջերս լուր տարածուեցաւ թէ Անգլիոյ մէտաքս գուլպայ պիտի ծախենք: Առաջին անգամ՝ կատակ կարծեցի: Որովհետեւ, քիչ շատ ծանօթ էի թէ Անգլիոյ մէջ կնոջ յատուկ մետաքս գուլպան քանիի կը վաճառուի: Երբեք չէի կրնար հաւատալ թէ մենք՝ Անգլիոյ գործարաններուն հետ մրցելու աստիճան աժան ապրանք կրնանք արտադրել ու մանաւանդ իրենց երկրին մէջ մրցիլ:

Բայց, այդ լուրը յետոյ հաստատուեցաւ: Միայն, տեղեկացուցին թէ՝ հրամարած են այդ գործէն, որովհետեւ մեր գուլպաները դիմացկուն չեն: Ճշմեցայ: Ուրեմն, մենք անգլիական գործարաններէն աժան ապրանք կ՚արտադրենք: Հակառակ ատոր, կնոջ մետաքս գուլպաները հոն կը ծախուին մէկ ոսկիի, իսկ հոս՝ չորս ոսկիի ... Արդ, այս ձեւով իրականութիւն մը կը պարզուի: Մեր երկրին մէջ, գործարանները թէ գէշ ապրանք կը հանեն, թէ սուղ կը ծախեն ... :

ՅՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԸ ԿԸ ՏՕՆԷ ԻՐ ՏԱՄՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ Օ[illegible]

2 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ԺԱՄԸ 3-12 AÉROCLUBի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ալպեաններ: Բոլոր հայրենասէր Ֆրանսացիները յստակօրէն կը տեսնեն Հիթլէրի, Մուսոլինիի եւ Ֆրանքոյի խմբակցութեան վտանգը. մեր երկրին պաշտպանումն է որ կը կատարէ այդ խմբակցութիւնը »:

Պոլշեւիկ երեսփոխանը եզրակացնելով, պահանջեց բանալ սահմանագլուխը, զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել Հանրապետական Սպանիոյ:

Խօսեցան նաեւ երկու ընկերվարական երեսփոխաններ, մեր-կացնելով Իտալիոյ դաւերը Սպանիոյ մէջ: Մէկը բացագանչեց.— « Զեխական մարտկոցէն վերջը, թոյլ պիտի տա՞նք որ քանդուի սպանիական մարտկոցը: Շատ ուշ մնացած ենք միջամտելու համար ինպաստ Սպանիոյ հանրապետականներուն: Ֆրանքօ յաղթած է: Այս յաղթանակը անմիջական վտանգի մը պիտի ենթարկէ Ֆրանսան: Թող կառավարութիւնը չուտ չարժի, այլապէս Պ. Տալատիէի ուղեւորութիւնը ուրիշ բան եղած պիտի չըլլայ եթէ ոչ վերջին չողչողանքը մեծութեան մը զոր վարչապետը փառաբանած եղաւ պարզապէս ձգելու համար որ ոչնչանայ »:

Վիճաբանութեանց շարունակութիւնը յետաձգուեցաւ երեքշաբթի օրուան:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ազգայնականները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Պարսելոնա:

Լեհաստան ալ կը ծռի դէպի Առանցքը

Տէյլի Թէլէկրաֆի թղթակիցը կը գրէ.—

Լեհաստանի մէջ պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ, թէ յունուար 26ին —լեհեւգերման ոչ-յարձակման դաշինքի ստորագրման տարեդարձի օրը— Վարշաւա պիտի այցելէ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ռիպպէնթրոփ: Այս յայտարարութեան մէջ կ'ըսուի.— « Մեր յարաբերութիւնները Գերմանիոյ հետ օրէ օր կը սերտանան: Այն օրէն ասդին, երբ արտաքին նախարար գնդ. Պէք պաշտօնական այցելութիւն տուաւ Գերմանիոյ 1935 յունիսին, Եւրոպայի եւ աշխարհի մէջ քաղաքական խիստ կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Այն բաղձանքը, թէ Ֆոն Ռիպպէնթրոփի այցելութիւնը Վարշաւա զուգադիպի երկու երկիրներու կնքած պատմական դաշինքի հինգերորդ տարեդարձին, նշան է որ այդ դաշինքը տեւական է եւ քաղաքական կարեւոր վաւերաթուղթ մըն է »:

Կը կարծուի թէ Լեհաստան պիտի չմտնէ հակաբոլշեւիկ ուխտին մէջ, բայց բարոյապէս ու քաղաքականապէս պիտի աջակցի Գերմանիոյ ու Իտալիոյ, ինչ պահանջներ որ այս վերջինները ներկայացնեն Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ: Եթէ այս պահանջները պատերազմի առաջնորդեն, Լեհաստան սկիզբը չէզոք պիտի մնայ պայմանով որ ուղղակի յարձակում չգործուի Ֆրանսայի վրայ (Ֆրանքօ-լեհական դաշինքով Լեհաստան պարտաւոր է զինեալ աջակցութեան փութալ, եթէ Ֆրանսա յարձակման ենթարկուի): Գերմանիոյ հետ սերտ գործակցութիւնը, սակայն, պէտք չէ խաչընդոտ նկատել Լեհաստանի առեւտրական յարաբերութեանց Խորհրդային Ռուսիոյ հետ: Լեհ առեւտրական պատուիրակներ մեկնեցան Մոսկուա, առեւտրական նախնական համաձայնութիւնը լրացնելու համար:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՕՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՄԷՋ (Լիոն եւ շրջանը) կատարուած մարդահամարի մը համաձայն, մեծապէս պակսած է օտարականներու թիւը, որ 75,000 էր 1930ին: Բայց Իտալացիներու թիւը, որ 26672 էր 1935 դեկտեմբեր 31ին, 1937ին բարձրացած էր 29.739ի: Սպանիացիներուն թիւը 16,000էն իջած է 9000ի, Հայերուն թիւը՝ 4000էն 2700(?), Ռուսերուն թիւը՝ 3300էն 2800ի եւն.: 1934էն 1938 հպատակութեան համար դիմում կատարած են 4288 հոգի, բայց ընդունուած է միայն 1323, մեծ մասը Իտալացի: Նոր օրէնքին գործադրութենէն իվեր, իրենց իրաւական կացութիւնը շտկելու համար դիմում կատարած են 1233 հոգի: Շատեր դատարան յանձնուած են, 77 հոգի պատժուած, 32 հոգի արտաքսուած, իսկ յապաղման համար տուգանք առնուած է 240,000 ֆրանք:

ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՑԱՆՔՈՎ ձերբակալուեցան երկու Ֆրանսացիներ եւ մէկ Իտալացի, Շամպէրիի մէջ:

ԻՏԱԼԻՈՅ վերջին մարդահամարին համաձայն, բնակչութեան թիւն է 44,056,000 (1938 դեկտ. 31): Ծնունդներու համեմատութիւնը աւելցած է 23.6 առ հազար:

ԴԻՐԱՍԱՆ ԲԱԴՐԱՏՈՒՆԻ դատապարտուեցաւ երեք ամիս բանտարկութեան եւ 125 ֆրանք տուգանքի, մեղանչած ըլլալով հանրային բարոյականի դէմ:

Հ. Յ. Դ.

Փ[illegible]

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 յունուար շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Հայ Ակումբին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Կարեւոր օրակարգ:

Գ[illegible]

ԼՍՍԻՈԹԱՅԻ «ռաժակ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 22 Յունուար, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 5ին: Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ՔԷՕՄԷՆԵԱՆ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 21 Յունուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 4ին: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի՝ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ-ժէՌՈՄի (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Սարդանի, Նօթր-Տամի, Լէ Պ'Օլիվէի եւ Սէն-ժէռոմի ընկերները, 21 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, սովորական տեղը:

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆի «Ընկեր Կայծ» ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ժամը 6.30ին, Լա-Վիսթ, սովորական հաւաքատեղին, Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆի (Գամփաներ Բերրէ) պատանիներու ժողովը՝ 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ առաջ ժամը 3ին: Կը խօսի Ընկ. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ
ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵՓՐԵՄ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին
ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ Ի. սրահին մէջ, 8 Ռիւ Տանթոն, Մեթրօ Օտէոն
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Նիւթ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

22 Յունուար, Կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, Պատարագէն վերջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Տիկին Օ. ԱԴՈՆՑի յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Զուարթ Շիրխանեան եւ զաւակները՝ իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն այն բոլոր հայրենակիցներուն, բարեկամներուն, որոնք անձամբ, գրաւոր կամ բարեկամական հաստատութեանց կատարած նուիրատուութիւններով մասնակցեցան իրենց ամուսնոյն եւ հօր, տարաբախտ ԽՈՐԷՆ ՇԻՐԽԱՆԵԱՆի մահուան սուգին եւ բաժնեցին իրենց ցաւը:

Այս առթիւ կը յայտնէ որ, փոխան ծաղկեպսակի հայրենակիցներու միջոցաւ հաւաքուած 100 ֆրանքի գումարը կը նուիրէ Ռոմէնվիլի Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին:

Մահուան քառասունքի առթիւ, յառաջիկայ կիրակի 22 յունուար, ժամը 11ին հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ:

ԸՆԿԵՐ ԳԱՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է ընկեր [illegible] Տիկին Պ. Շահլամեանէ 700 (եօթը հարիւր) ֆրանք եւ Պուլ-վար Օտտոյի Մասնաճիւղին համար 300 ֆր., ի յիշատակ իր ողբացեալ ամուսնոյն՝ ԳԱՐԵԳԻՆ ՇԱՀԼԱՄԵԱՆի:

Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մասնաճիւղի վարչութիւնը քաղաքի եւ ենթամասնաճիւղերու ընկերուհիները Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

[illegible]

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՑ ԶՕՐԻ Հայրենակցական Միութեան Ընդհ. ժողովը 22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ժանթիյի հայկական դպրոցին մէջ: Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ հաշուետուութիւն:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ
ՏԻՐՈՒՀԻ ԶԱՌԱՓԵԱՆ
Դաշնակի դասեր
44 Rue St. Placide, 44, Paris (6)
Ընդունելութիւն՝ Երկուշաբթի օրերը, ժամը 16—19 կամ ժամադրութեամբ:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԿԻՐԱԿԻ 22 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 22 Janvier 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3945

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ...

— • —

Չեմ գիտեր քանի հոգի կարդացին. — Անթիլիասի կաթողիկոսարանը ձեռնարկեր է յիշատակարան մը կառուցանելու մայր տաճարին առջեւ, բակին ներսի կողմը:

Երբ կ'ըսենք Յիշատակարան, անշուշտ կը հասկցուի թէ հարցը կը վերաբերի մէկ միլիոն զոհերուն:

Եւ կաթողիկոսարանը յատակագիծ մը պատրաստել տալով, միւս կողմէ մայրդիկ դրկած է անապատները, որպէս զի գանկեր եւ ոսկորներ հաւաքէին.

Պէտք խնդրել նորէն կարդալ պաշտօնական զեկոյցին այդ մասը.

— « Յորանին ներքեւ եւ խաչաձեւ սյունքերուն ներսի չորս անկիւնները պիտի զետեղուին նշխարները, մասամբ ապակիներու ետեւ ցուցադրուած եւ լուսարձակուած, հաւաքուած Տէր-Զօրէն, Երկէտէյէն, Ասաուրէն, Ռըպուաիէն, Շըտատտիէյէն, Բաալ-Այնէն, Բագդադէն, Մէսքէնէյէն, ներկայացնելով բոլոր հայ գաւառներու եւ քաղաքներու նահատակաց ոսկորները, որոնք ցարդ անթաղ եւ անգերեզման կը մնային :

Այլեւայլ յիշեալ վայրերէն փոխուած՝ քարայրներու՝ հորերու եւ դաշտերու մէջէն ոսկորները հաւաքելու գործը կատարեց Կաթողիկոսարանի կողմէ Հաճընցի Գ. Յարութիւն Յովակիմեան : Երեք շարթուան ընթացքին, Նոյեմբեր 27 — Դեկտեմբեր 12, 250 քիլոմեթր տարածքի մը վրայ գտնուող ոսկորներէն հաւաքուեցան եւ Անթիլիաս փոխադրուեցան 4 սնտուկներու մէջ, իւրաքանչիւրը մէկ խորանարդ մեթր ծաւալով, 150ի չափ գանկեր եւ կմախքի մասեր. Հաւաքումը արտօնուեցաւ Սուրիոյ Հանրապետութեան Ներքին գործոց եւ առողջապահական նախարարութեանց կողմէ, Գերշ. Տ. Պետրոս Արք.-ի խնդրանքով: Հաւաքման գործին օգնած են Տէր Զօրի Միւթէսարրըֆ պէյը եւ տեղւոյն Հայերը »:

« Հարիւր յիսունի չափ գանկեր եւ կմախքի մասեր »...

Ուրեմն Հ. Յ. Դ. բանգարանը միակ պիտի չմնայ, իր յիշատակարանով,— խորհրդանշան մը համեստ, բայց եւ այնպէս խորախորհուրդ:

Ո՞վ չդողաց իր ոտքերուն վրայ, սարսուռ մը չզգաց իր երակներուն մէջ, մտնելով այդ խորանին...

Անթիլիասի Յիշատակարանին հիմնարկէքը կատարուած առեն, կաթող. ընդհ. փոխանորդը քարոզ մը խօսելով, կը թելադրէ.

— « Ո՛վ որ գոյզն չափով կ'օգնէ այս յիշատակարանին կառուցման, ափ մը հող նետած կ'ըլլայ իր սիրելիներուն գերեզմանին վրայ» »

« Ափ մը մոխիր », պիտի ըսէր Սիամանթօն:

Ես պիտի առաջարկէի «մասամբ ապակիներու ետեւ ցուցադրուած եւ լուսարձակուած » նշխարներուն լուսանկարները հանել եւ ցրուել ի սփիւռս աշխարհի, որպէսզի ոչ մէկը մոռնար հայացինց Սարսափները :

Որպէսզի բոլորն իմանային եւ անվերջ սերտէին պատմութիւնը, քաղաքէ քաղաք եւ տունէ տուն:

ՎԱՀԷ

Պարսելոնան պիտի կրնա՞յ դիմանալ

»»» • «««

Սպանիոյ ազգայնական բանակը նոր գիրքեր գրաւելով, հասաւ Իկուալատա, որ 45 քիլոմեթր հեռու է Պարսելոնայէն: Գրաւեց նաեւ ուրիշ քաղաք մը, ծովեզերքէն, 30 քիլոմեթր հեռու: Կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն: Զօր. Ֆրանքօ շարժման մէջ դրած է ոչ միայն ահարկու թնդանօթներ, այլեւ հրասայլեր եւ օդանաւեր եւ անխնայ կը հարուածէ հանրապետական դիրքերը: Պարսելոնայի մէջ արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են, քաղաքը պաշտպանելու համար: Բոլոր այրերը ճակատ, կիները գործարան հրաւիրուած են: Կը խորհուի նոր ամբողջութեանց զինուորութեան յանկացնել 17 — 55 տարեկանները, որոնք դրօշի տակ առնուած են :

Եգիպտոսի թագաւորը խալիֆա

———

Գահիրէէն կը հեռագրեն յունուար 20 թուականով.— Արարողութեան մը միջոցին, ուր գրաւած էր իմամին աթոռը Ուասունի մզկիթին մէջ, Ֆարուք Թագաւորը ծափահարուեցաւ իբրեւ խալիֆա իսլամութեան: Հաւատացեալներուն մէջ կը գտնուէին մասնաւորապէս Եէմէնի էմիրը, Հիւսէյին, Արաբիոյ Թագաւորին տղան՝ էմիր Ֆայսալ եւ եղբայրը՝ էմիր Խալիտ, ինչպէս եւ 500 Եգիպտացի սպաներ :

*** Ինչպէս կը յիշուի, խալիֆայութիւնը ջնջուեցաւ 1924ին, Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովին կողմէ, երբ Մ. Քէմալ հանրապետութեան նախագահ հռչակուեցաւ : Այդ օրէն ի վեր զանազան ձեռնարկներ կատարուեցան, մասնաւորապէս 1926ի համաժողովին մէջ, որ գումարուեցաւ Մէքքէ, բայց բոլոր փորձերը ձախողեցան: Եւ հիմա Եգիպտոսի 19 տարեկան Թագաւորն է որ խալիֆա կը հռչակուի, անշուշտ միւս իսլամական պետութեանց հաւանութեամբ :

— oo —

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԼԱՆԻ մէջ հանգանակութիւն մը բացուած է ֆաշական կազմակերպութեանց կողմէ, Իտալիա փոխադրելու համար Ֆրանսական ճակատին վրայ մեռած իտալացի զինուորներու ոսկորները, որպէսզի չմնան «ֆրանսական վատահամբաւ հողին վրայ »:

ՏՈՔԹ. ՇԱԽԹ, Գերմանիոյ պետական դրամատան ամենակարող տնօրէնը, պաշտօնէն արձակուելով, իրեն յաջորդ նշանակուեցաւ տնտեսութեան նախարարը, Տոքթ. Ֆունք: Այս առթիւ հրատարակած հրամանագրին մէջ, Հիթլէր կարգ մը արմատական տնօրինութիւններ կը յանձնարարէ նոր նախարարին: Տոքթ. Շախթ որոշ անկախութիւն կը վայելէր, ինչ որ չի համապատասխաներ օրուան կարգուսարքին: Այս փոփոխութիւնը զարմանք պատճառեց Լոնտոնի մէջ եւ Հրեաներու մասին կատարուած բանակցութիւններն ալ ընդհատուեցան: Կը նշանակէ թէ Թունդ հիթլէրական տեսակէտն է որ պիտի տիրապետէ տնտեսական քաղաքականութեան մէջ ալ :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՓՈԹՈՐԻԿ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

— oo —

«Հիթլէրի գործակալ»,— «Մոսկուայի գործակալ»...

— oo —

Երեսփ. Ժողովի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ ալ շարունակուեցան հարցապնդումները՝ արտաքին քաղաքականութեան մասին :

Աջակողմեան երեսփոխան մը գանգատեցաւ թէ Լեհաստանի արտաքին նախարարը՝ գնդ. Պէք մէկ շաբաթ Մոնթէ Քարլօ մնալով հանդերձ, Փարիզ չեկաւ, խորհրդակցելու համար միջազգային կացութեան մասին, այլ ուղղակի Հիթլէրի քով գնաց: Ըսել կ'ուզէր թէ Լեհաստան յուսախաբ եղած է Ֆրանսայէն:

Արտաքին նախարարը, Պ. Ժորժ Պոնէ ընդմիջելով յայտարարեց .

— « Գնդ. Պէք Միւնիխ երթալէ առաջ ինծի հաղորդած էր իր մտադրութիւնը: Այդ առթիւ կը հաւաստէր թէ Ֆրանքօ-լեհական բարեկամութիւնը կը կազմէ Լեհաստանի արտաքին քաղաքականութեան հիմերէն մէկը: Այս տեսակէտն ունի նաեւ Ֆրանսական կառավարութիւնը »:

Միւս հարցապնդումներն ալ կը դառնային միշտ նոյն չարաբաստիկ հարցին շուրջը.— միջամտե՞լ սպանիական պատերազմին թէ շարունակել չէզոքութեան քաղաքականութիւնը: Ձախակողմեան երեսփոխանները միշտ կը պնդեն թէ ժամանակը եկած է միջամտելու, նոյնիսկ Ֆրանսայի փրկութեան համար:

Բուռն փոթորիկ մը պայթեցաւ, Պ. Փիէռ Քօյի հարցապնդումին առեն: Օդանաւային նախկին նախարարը բացատրեց թէ Ֆրանսայի ճակատագիրն է որ կը տնօրինուի Սպանիոյ մէջ: «Միջերկրականի ազատութեան խրամները կը գտնուին Մատրիտի եւ Պարսելոնայի առջեւ: Սպանիացի ժողովուրդը, որ գիտէ մեռնիլ բայց ոչ խոնարհիլ, իր պայքարով կը պաշտպանէ մեր հաղորդակցութիւնները: Պէտք չէ այլեւս տեղի տալ հիթլէրական շանթաժին առջեւ, որովհետեւ հիթլէրական զրահն ալ շատ մը թերութիւններ ունի: Գերմանիոյ ուրիշ մէկ տկար կողմն է քարոզութեան ծայրայեղութիւնը »:

Այս վերջին խօսքը անհաճոյ թուեցաւ աջակողմեան երեսփոխաններուն: Ատոր վրայ նախկին նախարարը շարունակեց .

— «Կարգ մը շարժումներ այն տպաւորութիւնը կը գործեն թէ այդ քարոզութիւնը շատ աւելի յառաջ գացած է քան կ'ենթադրէի»:

Փոթորիկը պայթած էր արդէն: Ձախերը կը ծափահարէին, աղաղակելով.— «Ճիշդ տեղին զարկաւ. հապա Տոքթ. Կէօպէլսի 350 միլիոն ֆրա՞նքը...»:

Նախարարը աւելցուց.— Հիթլէրական քարոզութիւնը գիտէ լարել բոլոր զսպանակները, - այստեղ՝ կոչ կ'ընէ հակաբոլշեւիկութեան, ուրիշ տեղ մը՝ ամբողջական խաղաղասիրութեան»:

Աջերը կատղեր էին արդէն: Մէկը «ուաղակ» պոռաց: Բոլշեւիկ երեսփոխան մը բացագանչեց.— «Հիթլէրականները խօսք չունին այստեղ»: Նախագահ կարգի հրաւիրեց ժողովը: Աջակողմեան երեսփոխան մը «Հիթլէրի գործակալ» կոչուեցաւ: Ժխորը այնքան սաստկացած էր որ ընդհարումը անխուսափելի կը համարուէր: Բարապանները օգնութեան հասան եւ ժողովը ընդհատուեցաւ :

Երբ նիստը վերսկսաւ, աջակողմեան երեսփոխան մը պոռաց, բռունցքը ցցելով.

— Մոսկուայի գործակալնե՛ր, դաւաճաննե՛ր...

Այս բացագանչութեան վրայ Մորիս Թորէզ եւ ուրիշ բոլշեւիկ երեսփոխաններ ցատկեցին իրենց տեղերէն: Մէկ մեթր մնացած էր իրարու վրայ խոյանալու, բայց երկու բարապաններ միջամտեցին: Ի վերջոյ նախագահը յաջողեցաւ վերահաստատել բարեկարգութիւնը :

Ամուսնական նոր արարողութիւն Գերմանիոյ մէջ

— oo —

Գերմանիոյ ներքին նախարարը հրամանագրով մը ճշդորոշեց արարողութեան այն ձեւերը, որոնց պէտք է հետեւին քաղաքային ամուսնութիւն կնքողները: Այս արարողութեան մէջ տարրեր կան, որոնք ցոյց կուտան թէ Հիթլէրի վարչաձեւը այս մարզին մէջ ալ առաջ կը մղէ իր պայքարը եկեղեցիին դէմ :

Ըստ այս հրամանագրին ամուսնութիւնը կատարող կառավարական պաշտօնեան պէտք է հագուի նացի զօրք պատմուճան մը, յառաջամասը առուիէ, թեւերը խիստ լայն, նման դատաւորի մը կամ քահանայի մը պաշտօնազգեստին: Ամուսնական արարողութիւնը անպայման պէտք է տեղի ունենայ Հիթլէրի մէկ կիսանդրիին կամ նկարին առջեւ, քանի որ այս վերջինը կը համարուի Աստուծոյ պատգամաբերը գերման ժողովուրդին:Արարողութեան սենեակին մէջ պէտք է գտնուին նաեւ ծաղիկներ եւ գերման պետական զինանշանը՝ վրան արծիւ եւ կեռ խաչ :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած է «Փրավտա»յի խմբագրապետը, Միխէլ Կոլցով, իր կնոջ բռնած դիրքին պատճառով: Տիկին Կոլցով գերմանուհի է եւ կ'ամբաստանուի թէ լրտեսութիւն կատարած է ի հաշիւ Գերմանիոյ: Կոլցովի ձերբակալութիւնը անձամբ կատարեց Չեկային նոր վարիչը՝ Բերիա, ուղղակի խմբագրատուն երթալով, որպէսզի խմբագրապետը անձնասպանութիւն չփորձէ :

ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

»»» • «««

Հայ Գաղթականաց Գրասենեակի վարիչ Պ. Ա. Խատիսեան աչքի առջեւ ունենալով այն բոլոր դժուարութիւնները որոնց ենթարկուած են հայ գաղթականները, մանաւանդ վերջին հրամանագիր օրէնքներու գործադրութեան հետեւանքով, եւ նկատի ունենալով այն բոլոր դիմումները որ ստացած է Հայ Գաղթականաց Գրասենեակը թերանացի թէ գրաւոր, անհատապէս թէ հաւաքար, ինչպէս Մարսէյլի Ազգային վարչութենէն եւ Հայ Գաղթ. Գրասենեակի Մարսէյլի ներկայացուցիչ Պ. Թ. Կտիկեանէն, (մանրամասն տեղեկագիր բոլոր հարցերու մասին որ գաղթականները կը շահագրգռեն, ինքնութեան թուղթ, արհեստաւորի իրաւունք, աշխատանքի դժուարութիւն եւն.) դիմում է կատարած պատկան իշխանութեան մօտ, բացատրելով հայ գաղթականութեան (մանրամասն տեղեկագիր բոլոր հարցերու մասին որ գաղթականութեամբ քննուի անոնց խնդիրը եւ ըստ այնմ տրուին որոշ իրաւունքները :

Այս իմաստով դիմում կատարուած է արտաքին գործերու նախարարութեան, յատկապէս շեշտելով երկու կէտեր, 1) *աբթիզան*ի հարց եւ 2)զինուորական տարբեր ունեցողներու պարագան, որպէսզի չենթարկուին 10 առ հարիւրի օրէնքին, աշխատանքի ընդունուած կամ արձակուած ժամանակ:

Դիմում կատարուած է նաեւ Աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. տեսուչ Պ. Շայէի, պարզելով Հայերու կացութիւնը եւ խնդրելով որ բարեացակամ միջամտութիւն կատարէ ի նպաստ հայ արհեստաւորներու, բարձրագոյն իշխանութեանց մօտ եւ նպաստաւոր լուծում մը տրուի:

Այս դիմումները կատարուած են նոյնպէս Նանսէնեան Գրասենեակի վարիչ Պ. Փանին, որպէսզի ինքն ալ իր կողմէ ի նպաստ հայ գաղթականներու հարկ եղած բարեխօսութիւնը կատարէ պատկան իշխանութեանց մօտ :

Ռուսական մարդահամարը սկսած

— — · ·

Յունուար 17ին սկսաւ Խ. Միութեան մարդահամարը: Աւելի քան 400,000 արձանագրողներ գործի լծուած են: Կը կարծուի թէ Խ. Միութեան բնակչութեան թիւը 200 միլիոն է, տարեկան 3,500,000ի յաւելումով:

Մարդահամարը պիտի լրանայ տասը օրէն, բայց ուրիշ 100 հազար պաշտօնեաներ քանի մը ամիս պիտի աշխատին, մինչեւ որ դասաւորումը լրացնեն եւ արդիւնքը յայտարարեն:

Այս մարդահամարը ճշգրիտ կերպով կատարելու եւ ոեւէ է անհատ դուրս չթողլու նպատակով տարիէ մը իվեր խորհրդային կառավարութիւնը ուժեղ քարոզութիւն կը մղէր մամուլի, ձայնասփիւռի եւ յատուկ գրականութեան միջոցաւ :

Արդէն ամիսներ առաջ կատարուած լրացած է Արջային շրջանի եւ կեդրոնական Ասիոյ տափաստաններու մարդահամարը :

Այս անգամ մարդահամարը կը կատարուի աւելի գիտական եղանակով: Կրօնի մասին ոեւէ է հարցում չկայ հարցարան - թերթիկներու մէջ:

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ԱՆԹԵԼՈՎ

— oo —

Թատիօ 37 առենէ մը ի վեր ձեռնարկած է ներկայացնելու Փարիզի օտար գաղութները, տրամադրելով մէկ ժամ :

Արդէն ներկայացուած են կարգ մը գաղութներ, ռուսական, ռումանական, ամերիկեան, չեխական, լեհական, անգլիական, եւայլն :

Թատիօ 37ի վարչութիւնը մէկ ամիսէ ի վեր հայկական կեանքի մասին ալ պրպտումներ կատարած ըլլալով, պիտի ներկայացնէ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 24 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 9ԻՆ :

Հաստատութեան ներկայացուցիչները տեսած են «Անուշ»ի ներկայացումը, խօսակցութիւններ ունեցած են Բարեգործականի, Համազգայինի, Հայ Կամաւորներու եւ ուրիշ միութեանց վարիչներուն հետ, ինչպէս եւ Ա. Խատիսեանի, Ա. Չօպանեանի եւ ուրիշներու հետ : Այցելած են Փարիզի Հայոց եկեղեցին, Մուրատեան վարժարանը, Հայ. Ուսանողական Ակումբը, Նուպարեան Մատենադարանը, Ալֆորվիլ եւ ուրիշ հայաշատ վայրեր, *տեսքեր* առնելով :

Երկու շաբաթ առաջ, Ռատիոյի արձանագրութեանց բաժնին տնօրէնը, Պ. Ռիէռա, մասնաւոր ժամադրութեամբ այցելեց նաեւ *Յառաջի* խմբագրատունը, եւ մնաց մօտաւորապէս մէկ ժամ: Այս առթիւ մեր խմբագիրը ամփոփ տեղեկութիւններ հաղորդեց ֆրանսահայ գաղութի հաստատման, համրանքի, կատարուած շինարարական աշխատանքներու, զինուորագրութեան, ինչպէս եւ հայեւ-ֆրանսական մշակոյթի յարաբերութեանց մասին: Յետոյ տեղի ունեցաւ կարճ խօսակցութիւն մը՝ *միքրոֆոնի* առջեւ, մինչ դուրսը՝ փողոցին մէջ տեղաւորուած գործիքը կ'արձանագրէր հարց-պատասխանին, եւ տպարանի մեքենաներուն թաւալումը: Պատահաբար ներկայ ըլլալով, Տիկին Գեւոնեան ալ ժողովրդական երգ մը երգեց :

Ուրեմն, երեքշաբթի ժամը 9ին, *Թատիօ* 37:

ՏՈՂԱՇԱՐ մեքենայի խանգարման պատճառով ստիպուեցանք ձեւափոխել առաջին էջը եւ կրճատումներ կատարել:

ԿԱՐԻՆԸ ԵՒ ԻՐ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Եւ ելից զինու եւ պահապան գնդիւ զքաղաքն եւ անուանեաց Թէոդուպոլիս, զի յիշատակաւ քաղաքն Անմահ լիցի անուան: Եւ ի վերայ ջերմն բխեալ աղբերացն, յարկէս ի վիմաւոր քարանց շինեաց :

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ

Անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր, Կարնոյ անունը միշտ եղած է առինքնող։ Կարծէք թաղուն ուժ մը գոյութիւն ունի ամէն մէկ Հայու սրտին մէջ յատկապէս Կարնոյ, այսինքն՝ Բարձր Հայքի պատմական մայրաքաղաքին համար։

Մեր պատմահօր Խորենացիի վկայութեամբ, Թէոդոս Բ․ի օրով Սասանեանները գրաւեցին զայն (408—450)։ Բայց ապագային Անաստասոսը վերագրաւեց զայն։ Ուրիշ տեղ մը այսպէս կը պատմէ քաղաքին հիմնարկէքը․

.. Թէոդոս զօրավարը 415 յետ Ք․, հիմնեց Կարին քաղաքը՝ յատկապէս սիրելով անոր՝ բարձրահայեաց դիրքը (2070 մէթր ծովէն բարձր), օգնաւէտ ջուրերը եւ ճարակաւոր աւանեաններու առատութիւնը, եւ զայն կոչեց Թէոդուպոլիս։ Քաղաքը եզերող լեռները (Էյէրլին, 9040 ոտք բարձր ծովէն, իսկ Գոհանամքը՝ 10,090 ոտք), ինքն ըստ ինքեան մեծ արժէք կը ներկայացնէին, որպէս բնական ամրութիւններ։

Այնուհետեւ Կարինը զանազան ազգերու ձեռքը անցաւ։ 1201ին Սելճուքները տիրեցին, 1214ին Իկոնիոյ Սուլթանը, 1387ին՝ Թէմուր Լէնկը, 1400ին՝ Օսմանեան Թուրքերը։ Յետոյ Պարսիկներու ձեռքն անցաւ մինչեւ 1514։ Ապա կրկին Օսմանեան Թուրքերը գրաւեցին զայն։ 1829ին ռուս զօրավար Պասքեւիչը գրաւեց Կարինը եւ հասաւ մինչեւ Կիւմիւշխանէ։ Եւրոպական պետութեանց ճնշումին հետեւանքով Ռուսերը թողուցին զայն։ 1855ին Ռուսերը կրկին եկան առին, բայց 1856ին Փարիզի դաշնագրով ստիպուեցան նորէն ետ տալ։

1878ին ռուս բանակը հայազգի զօրավար Լորիս Մելիքովի եւ Լազարեւի առաջնորդութեամբ դարձեալ գրաւեց Կարինը։ Սակայն, Սան Սթեֆանոյի դաշնագրով՝ Ռուսերը նորէն ետ քաշուեցան։ Այն ատեն, երբ ռուսական բանակը կը հեռանար Կարինէն, Կարնոյ եւ շրջակայքի հայութենէն աւելի քան 40,000 հոգի Կարապետ Եպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ լքեց Թուրքիան եւ անցնելով Կովկաս, հաստատուեցաւ Ալեքսանդրապոլի եւ Ախալցխայի շրջաններուն մէջ։

×

Կարինը սկիզբէն ի վեր եղած էր Թուրքիոյ, Պարսկաստանի եւ Կովկասի համար ապրանքներու փոխանակութեան կեդրոն մը։ Այդ էր պատճառը, որ շատ մը գաւառացի Հայեր, Կարին հաստատուելէ վերջ, կը յաջողէին մեծ դիրք եւ կարողութիւն բանեցնել կարճ ժամանակի մը մէջ։

Եկւոր տարրը Կարնոյ մէջ շատ աւելի յաջող առեւտրական գործեր կ'ունենար, քան բնիկ տեղացիները, որոնք մեծ մասամբ մանր առեւտրականներ եւ արհեստաւորներ էին։

Վարչական կեդրոն ըլլալէ աւելի, Կարինը յայտնի էր որպէս մտաւորական, կամ կրթական կեդրոն։ Կրթական մարզին մէջ աւելի անուն եւ հռչակ հանեց այն օրէն ի վեր, երբ հոն հաստատուեցաւ Սանասարեան վարժարանը 1880 Թուին։

Կարին կրթական կեդրոն ըլլալէն զատ հոգեւոր կեդրոն էր Արեւելեան Հայաստանին։ Անոր շուրջ կը գտնուէին դարաւոր վանքեր, որոնցմէ մէկ քանին պատմական արժէք ունէին, եւ հայ տաճարի ճարտարապետութեան գեղեցիկ նմոյշներ էին։

Վանքերէն զատ, Կարինը ունէր տասնեակ մը վարժարաններ, ազգային եւ օտար հաստատութեանց կողմէ կառավարուած։

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Կարնոյ Ս․ Աստուածածին եկեղեցին, որ գոյութիւն ունեցող հայ եկեղեցիներու գրեթէ ամէնէն մեծն էր։ Հին սրբատեղիի մը աւերակներուն վրայ էր շինուած ան եւ վերակառուցուած 1840ին։ Ունէր 20 սիւն, 14 որմասիւն, հինգկարգեան կամարներով։ Սրբատաշ տուֆի նման կարմրագոյն քարերով էր շինուած։ Ունէր երեք փոքրիկ խորաններ, եւ երեք դռներ։ Արեւմտեանին աջեւ երկսիւն դաւիթի մը վրայ կը բարձրանար հոյակապ զանգակատունը։

Ս․ Աստուածածնայ կից էր հարաւային դռնէն տաճար կոչուած քարաշէն մատուռը, ուր Եզր կաթողիկոսին օրով գումարուեցաւ (647ին) այն պատմական ժողովը, որուն մէջ Հայերն եւ Յոյներն միաբանեցան իրար հետ։

Այս հոյակապ եկեղեցին շրջապատուած էր, մէկ կողմէն Սանասարեան, միւս կողմէն՝ Արծնեան դպրոցներով։ Իսկ վերոյիշեալ երկու դպրոցներու մէջտեղ կը գտնուէր Կարնոյ Հայոց գերեզմանատունը։ Տաճարին դրան դէմ կը գտնուէին Առաջնորդարանը եւ Մատենադարանը, իրենց յարակից սենքով։

×

1878 Թ․ ռուս-Թրքական պատերազմէն հայ ժողովուրդը դուրս եկաւ աւելի աշխոյժ, ինքնավստահ, եւ աւելի պատրաստուած։

1860—65ի «Ղեւոնդեանց», կամ գիւղատնտեսական՝ ընկերութիւնները կը լուծուէին եւ անոնց տեղը կը կազմուէր «Գաղտնի Ընկերութիւն Բարձր Հայոցը»։ Կազմուելէն անմիջապէս ետք, ան կապ կը հաստատէ Կ․Պոլսոյ, Թիֆլիսի, Զէյթունի, Պարսկաստանի եւ Սասունի հետ։

Այս ընկերութիւնը սկսաւ նիւթական օգնութիւն հասցնել Սասունին։ Հարուստ եւ աղքատ, մեծ ու փոքր, եւ նոյնիսկ հոգեւորականները, բոլորը մէկ, լծուեցան եղբայրական գործին։

Մինչ ժողովուրդի մաքուր տարրը ազգապահպանման գործին էր նուիրուած, անդին հայ մատնիչները․․․ անգործ չէին։ Անոնցմէ մէկը, որ խաֆիէներու գլխաւորը կարելի էր համարել, իրեն արժանի պատիժը կը կրէր եւ օրը ցերեկով դիտապաստ գետին կ'իյնար։

1891—2ին Հ․ Յ․ Դաշնակցութիւնը Թիֆլիսի մէջ որոշում կ'անցընէ, զինուած խումբ մը ուղարկել Սասնոյ օգնութեան։ Այդ խմբին կը միանար բնիկ ախալցխացի, բայց, մանկութիւնը Կարին անցուցած երիտասարդ մը՝ Յովհաննէս Կորկոտեան, որը ռուսական բանակի մէջ ժամանակ մը ծառայելէ յետոյ, պահեստի էր կոչուած։ Հրաշալի նշանառու էր, աշխոյժ եւ կտրիճ, ընկերական ամէն հանգիստ պող հայուն հետ։ Լաւ ժողովրդական երգիչ էր միանգամայն։

Խումբը երբ Խնուս կը հասնի, արդէն Սասնոյ կոտորածը եղած լմնցած էր։ Ուստի «Կորկոտը» Կարին կ'անցնի։ Եւ որովհետեւ ան հանգիստ նստողներէն չէր, ուստի կազմակերպութիւնը յիշեալ մեծ խաֆիէի ահաբեկման գործը անոր կը վստահի եւ օգնական կուտայ կարնեցի Խաչատուր Կէրէկցեանը։

Սպանութենէն յետոյ, կառավարութիւնը հրաւիրեց սպանեալի պարագաները, որ գան եւ թաղեն։ Սակայն, այս վերջինները «հասարակութեան վերաբերելիք խնդիր մըն է» պատասխանեցին եւ խուսափեցան։

Ազգային երգերը ամէն տեղ սկսան բացէն երգել։ Եկեղեցիներու մէջ կառավարութեան դէմ գրգռիչ քարոզներ կ'ըլլային։ Կարգ մը գիւղերու մէջ համարձակօրէն Հայերը զէնք կը կրէին։

Մինչ դէպքերը այսպէս կ'ընթանային, եկաւ այլ տագնապ մը, արդիւնք մատնութեան մը, որուն պատճառով ձերբակալուեցան «Բարձր Հայոց Միութեան» անդամները։ Քանի մը օրուան մէջ մինչեւ 400 հոգի բանտը կը լեցուին։

Որպէս նախազգուշութիւն, քաղաքի յարմար կէտերը հսկողութեան տակ կ'առնուէին, եւ քաղաքի դռներէն դուրս թնդանօթներ կը զետեղուին, շուկան մերթ կը գոցուի։

Քաղաքի շատ մը թաղերուն մէջ, նոյնիսկ Զիթաւոյ եւ Կան գիւղերու մէջ, զինեալ ընդհարումներ տեղի կ'ունենան Թուրք եւ Հայ բնակչութեանց միջեւ։ Միայն ոստիկաններու եւ կանոնաւոր զօրքի միջնորդութեամբ կարելի կ'ըլլայ կարգը վերականգնել։

Ամէն մէկ սրտցաւ Հայ անմիջապէս գործի կը լծուի, ու օգնութեան կը հասնի բանտարկեալներու ընտանիքներուն։

Աւետիս Վէմեանը՝ իր միակ տունը գրաւի դնելով՝ քսան ոսկի կ'առնէ եւ զայն բանտարկուած ընկերներու ընտանիքներուն կը յատկացնէ։ Այդ անձնուէր Հայը ապագայ նշանաւոր Տէր Գարեգինն էր, որ 1896ի Կարնոյ ջարդի ատեն զէն ի ձեռին կռուեցաւ, ու տասնեակներով Թուրքեր գետին գլորելէ յետոյ, մեռաւ հերոսական մահով։

Մ․ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԼՐՏԵՍԸ

Մեծ պատերազմի ահաւոր օրերուն ամբողջ Թաղը կ'ապրէր իր սեւ շուքին սարսափը։

Ցանախ՝ կ'անցնէր մեր դրան պատի տակէն, «քալփաքը» ծռած գլխուն, մռայլ ու գլխիկոր, խառնագոյն եւ գիշատիչ աչքերը յառած գետնին, ինչ որ կը ծառայէր հաստատելու աւանդական նախապաշարումը․․․

Իսմայիլի դեղին մուրթէն քոյն կը ծորէր։ Դժնդակ մղձաւանջ մըն էր ան, մահուան ճշմարիտ խորհրդանշանը, որմէ խուսափելու համար մարդիկ կը ծուարէին ծինեկոյզին ու տառապոտին մէջ, մինչեւ իսկ գետնին եօթներորդ ընդերքին խորը․․․

Այս մղձաւանջը անշուշտ աւելի կը մեծնար քրոջս մանուկ երեւակայութեան մէջ, կը դառնար դահճական տեսիլներու անհատնում ու այլանդակ շարան մը։ Օր չէր անցներ, որ այդ եռամեայ աղջնակը չհոլովէր անոր անունը, որովհետեւ ինքն իսկ իբրեւ գիպուածական պահապան, գործ ունեցած էր այդ «հաֆիէ»ին հետ։

Արդարեւ, երբ օր մը Իսմայիլ մեր դուռը թակած էր հայրս հարցնելու համար, հօրեղբայրս ինքն էր որ արթնցուցած էր իր քունէն․․․։ Վանեցի կեղծուկը այն օր հրաշքով միայն կրցած էր պրծիլ լրտեսին ճանկերէն։

Դժբախտաբար, այդ դաժան Թուրքը իրեն գործակից ունէր վարի դասէն հայ կիներ եւ օրիորդներ, որոնք չէին վարանիր քանի մը արծաթի փոխարէն ռահիճին մատնել իրենց անհաբեկ հայրենակիցները։ Մէկզի թողունք սակայն այս ողբերգական մանրամասնութիւնները

Դաշնակից զօրքին մուտքը լաւագոյն պատեհութիւնը կ'ընծայէր արբշռած հաշուեյարդարին, որմէ խուսափումը ան կը գտնէր խոհական անհետացման մէջ։ Բայց, ո՛վ զարմանք, շատ չանցած «հաֆիէ»ն ոտքը մեր Թաղը կը դնէր կրկին։ Այս վերադարձին շարժառիթը, բնականաբար պաշտօնական ներողամտութեան մը յոյսը չէր կրնար ըլլալ, այլ առաւելապէս կը բխէր զոհերու արեան ներգործութենէն․․․

×

Դեռ չէին վառած կանթեղ կտուցները։ Իրիկնային ստուերները տակաւ կը պարուրէին մթնոլորտը։ Մերթ ընդ մերթ, ելեկտրական հանրակառքեր լոյս կը սփռէին կեդրոնի պողոտային վրայ։ Ճաշի ժամն էր, ամէն ոք ընտանեկան բոլորուած էր սեղանին շուրջ։ Դուրսը ցանցառ անցորդներ միայն մէն կուգային։

Դիմացը՝ մեր ապրած տան երկրորդ յարկին մէջ, կը բնակէր իր վերջին զոհը՝ յոյն «փալիքարիա» մը, զոր շուրջ երկու տարի առաջ ձերբակալած էր պարտէզին մէջ։ Հէք երիտասարդը անվերադարձ մեկնած էր։

Լրտեսը իսկոյն ետ դարձաւ ու արագօրէն կորեց պահականոցին զառիվերը։

Այժմ, ան կը քալէր յամր ու վեհերոտ քայլերով, տառեխի մը պէս կ'անցնէր փողոցներէն, իբրեւ շուն մը, խուճապահար՝ արգիլուած բան մը կատարած ըլլալու երկիւղէն։ Ամենադոյզն շշուկն իսկ սարսափ կ'ազդէր իրեն։ Սիրտը ուժգին կը բաբախէր։

Ի՞նչ մեղքեր ունէր խղճին վրայ։ Ի՞նչ ընտանիքներ կործանած, ի՞նչ բոյներ մոխիրի վրայ նստեցուցած, ի՞նչ արցունքներ կաթեցուցած աղւոր ու անոյշ աչքերէն։

Ահա մեղուի այն ժրաջան փեթակը, որ դամբարան մը դարձած էր իր իսկ ձեռքերով։ Ինք երեւան հանած էր պաշտօնական հայրը, միակ նեցուկը ընտանիքին, որուն գլուխը քարակոծ ջախջախուած էր այն մարդոցմէ, որոնց ծառայելու կոչուած էր հաւատարմօրէն։

Ա՜հ, եթէ միայն այդ ըլլար բոլորը։ Զաւակներէն մին սովահար մեռած էր, միւսը՝ որբանոց դրուած, իսկ աղջիկը՝ իբրեւ մեռելային ողի մը, գիշերները կը թափառէր հոս ու հոն, ի խնդիր ցամաք հացի։ Տան մէջ կը մնար միայն մայրը, հիւանդ ու վիրաւոր, կենդանի դիակ մը։

Ահա ուրիշ նորաշէն բոյն մը, այնքան կենսուրախ երբեմն, աղջուն ապագայ երազներով։ Անոր տէրը չկա՞ր այլեւս։ Հրայրեաց աւազներուն մէջ, ուր աքսորուած էր, ան մարդակերպ շաքալներէն յօշոտուած էր կացինով ու խաթաղանով։ Գեղանի կինը, միակ յոյսը ընտանիքին, ցամաք աղբիւր մըն էր դարձած։ Այն օրէն՝ ամուսնին դեռատի եղբօր հետ տան մէկ անկիւնը քաշուած, մատակ կորիւնի մը նման կ'ողբար անոր կորուստը։

Վերջապէս, ահա բնակարանը այն ուղղամիտ մարդուն, որուն մտքի վաստակին առջեւ ամէն ոք կը խոնարհէր, բայց ինք անոր արժանիքը գնահատած էր համաձայն իր բարբարոս քմայքներուն։ Հէք մարդուն մատներուն եւ ոտքերուն եղունգները քաշած էին աքցանով, անութներուն տակ խաշած հաւկիթ դրած, մերկ ու անօթի ձգած խոնաւ գետնին մէջ։ Հիմա, այդ բեղնաւոր միտքը խանգարուած մեքենայ մըն էր, որ կը յուզուէր եր-բ՝ մնի սանդուղներուն անդոհանքով հոգին լի էր միշտ դիւային խորհուրդներով։ Ինք դարձած էր այդ բազմաչարչար հոգիին ուրուականը, որ կը վրդովէր ընտանեկան խաղաղ երդիքը իր բողոքի կանչերով, անէծքներով ու մղձաւանջի հռնդիւններով։ Այս գեհենական մթնոլորտին մէջ ապրելու դատապարտուած էր իր քոյրը։ Ճիգօ՛ աղջիկը ի զուր կը ջանար հանդստացնել անոր խռովայոյզ սիրտը։ Ժուսկ յետոյ, ճարահատ քաշուած սենեակին անկիւնը, լուռ մնջիկ կ'արտասուէր։

Իսմայիլ վերյիշեց այս բոլորը ու իր կարգին սաստիկ վրդովեցաւ։ Առաջին անգամ էր որ իր արարքներու ծանրութեան գիտակցութիւնը կ'ունենար։ Այո՛, մինչեւ այդ իր կերած հացը արդար չէր, այլ արիւնով եղծանուած թթխմոր մը։

Լրտեսը աւելի զանդաղեցուց քայլերը։ Այն ատեն, հոգիին խորէն յուզումի հզօր ու անվկանդ ալիք մը բարձրացաւ մինչեւ կոկորդը։ Սիրտը այնքան կը տրոփէր որ կարծես պիտի պայթէր։ Անապահով կը զգար ինքզինքը։ Աչքերը՝ ղող կաթուի մը պէս, անընդհատ չորս դին կը յածէր։ Հազիւ կը շնչէր։ Կը խեղդուէ՞ր։ Կը սոսկար հովի շշունչէն, տերեւներու սօսափիւնէն, շան հաչիւններէն, մարդերէն, տուներու եւ շէնքերու բարձր դիրքէն, երկինքէն ու Աստուծմէն։

Օ՜, սարսափ, ահաւասիկ հասած էր մտաւորականին տան անկիւնը։

Իսմայիլի մարմինը փշաքաղեցաւ, ոտքերը կանգնեցան արմատներուն վրայ։ Վերարկուին օձիքը վեր դարձուց եւ նայուածքը ծածկեց մորթէ գլխանոցին ծայրով։ Յետոյ կանգ առաւ ու աչքերը վայրահակ, կռուփները կուրծքին վրայ սեղմեց։

Ի՞նչպէս կրնար յառաջ երթալ, անցնիլ երբեմնի այդ շէն ու զուարթ տան առջեւէն, զոր կործանած էր ընդմիշտ իր անիծեալ ձեռքերով։ Փորձեց սանձել իր խղճի ըմբոստ պոռթկումները։ Ի զո՜ւր։ Վճռեց ետ դառնալ։ Նոյն պահուն՝ չար տենչ մը խթանեց զինքը, տիրապետեց իր կամքին, յառաջ մղեց անդիմադրելի։ Լրտեսը դարձեալ սկսաւ քալել։

Այն ատեն շանդալից անակնկալ
պատահեցաւ. Եկեղեցւոյս զանգ
նկատեց մղձաւանջին յայտնութի
նը միտով ու ոսկորով, փորձեց
տալ։ Խուճապահար աղաղակներ
կարծես մոլեգած դրան գոյութի
ան շուտոյն լուսամուտին սպառ
ցաւ իր փրկութեան համար ․․․։
երկուքին միջեւ որոշում մը
ժամանակի կը կարօտէր, ուստի
րութիւնը վիճակեցաւ այն պատ
նին, որուն ներքեւ կը գտնուէր
հանդական «հաֆիէ»ն․․․

Իսմայիլ գետին տապալեցաւ
լի աղաղակ մը արձակելով

Շփոթութեան առաջին պահն
հէք զոհը տակաւ համարձակու
ստացած, բռունցքը վերցուց
ֆիէ»ին վրայ․․․։ Աստմները
սեղմած՝ զարկաւ կատաղօրէն
ցաւ իր մկաններուն ամբողջ ուժ
բակներուն արիւնը քամելով։
սկսաւ մարմինը բզկտել եղունգ
րով։

Լրտեսը ցաւէն կ'ոռնար։ Մ
յսկանը այս անգամ ձեռքը սա
նոր ճիտին։ Ճար չկար․ գլուխը
անճիտէր, պիտի փոզոտէր Թշն
կանը․․․

Նոյն պահուն, անձնապաշտպա
թեան բնազդէն մղուած, Իսմայ
յագործ ճիգ մը փորձեց։ Եւ
ցաւ պարանոցն ազատել վրէժ
մարդուն մատներէն, բայց այ
կամ թաղեցիները դուրս թա
շուներու հաչիւններէն։

Լրտեսը յեղակարծօրէն վեր
ու սկսաւ փախչիլ սրունքներուն
բողջ ուժով։ Շատ չանցած, ան կ
կրայ զգաց անոնց ժանիքներուն
կիծը, սակայն բնաւ ուշադրութ
չդարձուց․ մորթին փրկութիւնը
լագոյն իմաստութիւնը կը համա
Զար բախտէն այս անգամ դէմ
եկաւ ամբոխին։

Այն ատեն, շուներու յամառ
չիւնները, անարգական բացագան
թիւնները, լուտանքներն ու անէ
ները աննկարագրելի վայնասուն
ստեղծեցին։ Թաղեցիները գրոհ
ին Իսմայիլի վրայ։ Ցաւաջապ
եր կինե՞րն էին․․․։ Ցանցառ
կաններ փորձեցին միջամտել
Ո՞վ կրնար սանձել վրէժխնդիր
ժողովին բազուկը․․․

Ամբոխը վերատին պղտոր
Այլեւս անոր գթութեան ան
եղկելի արարած մըն էր։ Իսկ այ
բոխը չէր կրնար անյիշաչար ըլ
լին հանդէպ։ Եւ ահա, տուր թ
տառ․․․

Դաժան Իսմայիլը կըցածին չ
ջանար ինքզինքը պաշտպանել
րով։ Կռուփները կ'իջնէին ու
յէին․․․։ Ամէն կողմը կը ցաւէր
աքար, կը հեծէր, կը տապլտկէր
ւածներու ազդեցութեան տակ,
հատաչ «ճան գուրթարան եօ՞
խահուն կ'աղաղակէր։

Վերջապէս ոստիկան պահա
ցէն եկած նոր ուժեր, ահաւոր
յարէ մը ետք յաջողեցան փրկե
ամբոխին մոլեգնութենէն։

Լրտեսը սաքի վրայ կանգնել
չունէր։ Հազիւ մորթախոյզը
դուրեղած, Թեւը մտան, անմի
ոռին տարին։

Իսմայիլի շուքը անգամ մըն
րեցաւ Թաղին մէջ։

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԵՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Է․

Կը մռլտամ ես ինծի հայերէն ու կիսաձայն, ով որ խարտեաշ չէ, հրեայ է իրենց խելքով․ չեն թողուր որ ըերնի համով տեղ մը երթաս, քալէ մը առնես։ Ու կը տեղաւորուիմ ճիշտ իրենց ետեւի նստարանը։

Թարգմանը կարող մարդ է եւ կը խօսի քանի մը լեզու։ Մանաւանդ չարաճճի եւ բամբասող (կատակախօս)։ Երկու անգլիացի զոյգ մեր մէջ, որոնց անգլերէն շատ կը բացատրէր, ֆրանսերէն ուղղող չեղաւ։ Իսկ սա խարտեաշ, սլացիկ Շուէտուհիին ալ ժպիտ մը, ձեռքի երկու շարժում, եւ՝

— Դուք զիս կը հասկնաք, օրիորդ, չէ՞։

Պատասխանը դրական եղաւ, որովհետեւ շուէտերէնը եւ գերմաներէնը շատ մօտ քոյր լեզուներ են։

Ահա վարժապետարանը, եւ այն պատուհանը, ուրկէ Հիթլէր ժողովուրդին կ'երթայ, երբ ան խանդավառուած ուզէ զինք տեսնելու ծառահարել։ Մէկ կողմը կը շինուի դեռ, ու չէ աւարտած։ Պերլինի մէջ ամէն տեղ կը կառուցուի, հինը կը փոխուի։ Ի՞նչ է աս․ կը հարցնէք։ Պատասխանը միշտ նոյնն է․

— Ֆիւհրէրը (Առաջնորդ) կը վերաշինէ Պերլինը եւ կը բարեզարդէ։ 1940ին պիտի աւարտի։

Մինա՞կ Պերլինը։ Միւնիխն ալ։ Ու Գերմանիոյ մէջ ամէն տեղ։ Այո՛, բոլոր մեծ դարաշրջանները, բոլոր պետական մեծ մարդերը շինութիւններով ճոխացուցած են պատմութիւնը։ Այդպէս առաջ եկած են բուրգերը եւ Իրանեան Սպահանի զորգերը, Շահ Աբասի օրերուն։ Այդ կը կատարուի այսօր ալ Գերմանիոյ մէջ։ ..

Վարժապետարանը փողոցներ կ'ընդգրկէ, եւ դեռ կան տուներ, որոնք պէտք է փլցուին ընդլայնելի տարածուի։ Նոր շինութիւններուն մէջ սակայն, ամէնէն մեծվայելուչը եւ աչքի զարնողը օդանաւային նախարարութիւնն է, իր բազմաթիւ ճիւղաւորումներով, որոնք վերջ չունին։ Խորհրդանշան Մեծն Գերմանիոյ օդային զօրութեան։ Գերմանիոյ ծովը իր երկինքն է հիմա։ Ու օդանաւեր, ամէն նոր կատարելութեան մէջ անմրցելի, այնտեղ կը նաւեն գիշեր ցերեկ։

— Այս աւազէ ժամացոյցը, ցոյց կուտայ հասարակաց պարտէզի մը մէջ Թարգմանը, ձեռքերը եւ աչքերը հպարտութեամբ երկու Անգլիացիներուն ուղղած, ամէն վայրկեան 9 աւազ կ'իջնէ եւ 12 ատոմեան կը բարձրանայ։ Այդ կը խորհրդանշէ որ Գերմանիոյ մէջ ամէն վայրկեան 9 հոգի կը մեռնին եւ 12 հոգի կը ծնին։ Ու Գերմանիան կ'աճի շարունակ։ Հիմա որ Արեւելեան Մարզը (Աւստրիոյ նոր անունը) եւ Սուտէթենլանտը մայր հայրենիքին վերադարձան, ծնունդի եւ մահի տարբերութիւնը պիտի փոխուի եւ աճումը պիտի աւելնայ։

— Մենք Սուտէթենլանտցի ենք, կը պոռան ասոր վրայ դէպի Թարգմանը առջիւ նստած երկու գեղացիները, բոլորին ուշադրութիւնը իրենց վրայ հրաւիրելով։

Կասկած չունէի ատոր, կը մռլտամ պեխիս տակէն ու կը ժպտիմ։

— Այս աւազանին մէջ, կը ձայնէ Թարգմանը, (ուրիշ հանրային պարտէզ մը) չորս նայադներ մէկ մէկ սափորէ ջուր կը թափեն։ Այդ կը խորհրդանշէ Գերմանիոյ գետերը, Էլպա, Հռենոս, Օտէր եւ Վեզեր։ Հիմա Օսթ Մարքի (Աւստրիա) մայր երկիր վերադարձով անոնց վրայ պէտք է աւելնայ հատ մը եւս, Դանուբը։

— Այստեղ, հին վայր մը, Պիզմարք դպրոց գացած է։ Այս պալատը բնակած է Նափոլէոն։ Իսկ այն թնդանօթը որ դուք ցուցադրած էք, ա՛լ անապարանքին մէջ չէ կրցած միասին փախցնել․․․ ու կը նայի Անգլիացիներուն։

Պալատնե՛ր, շէնքե՛ր, եկեղեցինե՛ր։ Բանա՛կ, յաղթանա՛կ, յաղթանա՛կ։ Տակաւին յա՛ւ ճանչցեր է զիրենք, յա՛ւ նկարագրեր, յա՛ւ գնահատեր։ Գերմանը ինք ալ աշխարհը լաւ կը ճանչնայ եւ գիտէ հոն շարժելու ձեւը, որ վանք կառուցանելով հոն քաշուիլը չէ, ինչպէս մեր մօտ։ Աշխարհը կը ճանչնայ նաեւ Տէրտիմցին, թէեւ ոչ խաչը։ Այս անտիրական հողագունդին վրայ մարդ կենդանին պէտք է որ ոյժ եւ քաջութիւն ունենայ, որպէսզի աւելի զօրաւորներ գլուխը չուտեն։ Ոչ խաչը տաս փարայ կ'արժէ, ոչ ալ Աւետարանը։ Ոչ իսկ Աստուածաշունչը, եւրոպացի ցեղին անառակ եւ անամօթ ազգային պատմութիւնը։ Կեանքը այսպէս է, զօրաւորինը։ Ափրիկէի անկոխ անտառներուն մէջ, ուր արքայ առիւծը կը մռնչէ եւ կ'ոստնու։ Ծովերուն վրայ, որոնց բոլոր անկիւններուն, երկրի ամէն կողմը, կը տիրապետեն բրիտանական պողպատէ հրէշներ։ Ծովերուն խորը։ Ամէն տեղ ու միշտ։ Թուրքիա, ուր ոտքի տակ գնաց Հայը, Ռուսիա ուր ան կը տրորուի այսօր, յանուն աւելի ուժովի իրաւունքին։ Ալաւելորդ է հարցնել թէ այս պարզ եւ աղքատ Թարգմանը ինչո՞ւ այնքան հպարտ չարժուձեւեր կ'ընէ, կը ոռնայ եւ կը խնդայ աս երկու Անգլիացիներու քթին։ Ան գերման է եւ իր ուժը կ'առնէ այս մեծագոյն եւ ամենազօր հայրենիքին յաւիտենական ակունքէն։ Որ ամէն բոպէ կ'աւելնայ։

Օթօն կը ուրայ ողիմպական մարտադաշտ, ուր հիմա մարզական դըպրոցներ զետեղած են, եւ Թարգմանը

ատեն ունի չաղակրատելու, որ
հաճելի է, համեմուած կատակ

— Պերլի՛ն, տիեզերակա՛ն
քաղաք, կը վերցնէ երկու
վեր եւ աչքերը խոշոր խոշոր
նայ, Չորս միլիոն բնակիչ։ Ա
հի բոլոր ցեղերէն եւ կրօններէն
կայ հոս։ Հռոմէական կաթողիկ
ղեցի, լուտերական եկեղեցի,
քան եկեղեցի, Հա՛յ եկեղեցի․

— Ես Հայ եմ, կը պոռայ
անդիէն Սուտէթենլանտի գեղա
ցին վրէժ առնելու համար։

Հա՞յ։ Բոլորը հոն կը նային
նաւանդ խարտեաշ շուէտուհին,
խնդայ ալ։ Սուտէթենլանտի գեղա
ները ճիգ կ'ընեն իրենց հասակ
ծռելով եւս նայելու։ Ուրեմն
լիր են։ Հրեայ չէր այն անծեղը
քէ՛ առաջ ծուռ կը նայէին։

Երբ մարդադաշտին քով
զաւաթ բան կը խմենք մաքուր
կական եւ լաւնիստ ճաշարանի մէջ
Թարգմանը մօտս գալով կ'ըսէ
կովկասցի հայ բարեկամ մը
ճարտարապետ Յարութիւնեան,
րեն հայ ազատագրական վէպ մը
տուեր է։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔԱ

(Շար․)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՀԵՏ

— oo —

Ես այն գիշեր մրտածմամբ եւ տեսիլքով խընողեալ ,
Իմ հոգւոյս շուրջ զէնքերու կ'արթննար շոյն բնութի՝
Զերթ եղբայրէր մ'եինն երգի · իմ ճայուածքիս լոյսն անշեղ
Մերթ կ'առկայծէր քուռ առ քուռ կարծես ջերմի մը սոյլով ·
Գիշերն լայն էր ինչպէս հեզ ճաւակերթի մը ճակատն ,
Կամ պայրընեան ներշնչման առագաստներն քաջարադ ,
Երբ մագցըրի եւ մոլի կը տարփողէ փոթորկումն՝
Ովկիանոսներու եւ երկնի · որուն անսանձ յուզման մէջ
Դուք կը զգաք ազն ու քամին խելագարուած տարրերուն ,
Եւ վայրի՛ւնն հոծ եղմածեծ ամպակոյտին խլեակաց ,
Անհընարին եւ անծիր տարածութեան մէջ օրուան :

Ձախ ափն այտիս , եւ խարտեաշ ծամերս ճնտած ծոծրակիս
Ես երգեցի , այն գիշեր հզօր անցեալն հայկազեան՝
Ընկերներուս այլազգի · իմ բառերուս ժայթքին մէջ
Ես գըրի սիրտն իմ անզուսպ եւ հաւատամքն իմ անձնեզ ·
Իմ անաչառ ներշնչումս թըռաւ պարման կանդի պէս
Դարերէ դար · մեր զօրքերն եւ մեր քաջէ' սատուածներն
Պանծացուցի առանկան եղպարտութեամբ այն գիշեր ·
Ես կանգ չառի' պարտութեանց եւ ջարդի խորք եւ տրտում
Դիւանագներու յանդիման , զի իմ հոգիս սոսկո՛ւմն է
Ի լուր գութի խօսքերու , զի ես կ'ապրիմ յաղթական
Աշխարհի մէջ · ինձ համար կեանքն օտար է ոգին մէջ :

Իմ վերացման քուքին մէջ խտտնրեցա՛ն մեր չէնշող
Գայտոններուն զաւթին մէջ լռւող խօսքերն վեհական՝
Դաիաժառագ իշխանաց · անոնց լայնշի ուսերէն
Կախուող մետաքս պատմուճանն իր շողշողումն արծաթէ
Զօնեց յուզուած քառերուս · անոնց սուրերն ու վահանն ,
Եւ զարգմանակն ու աշտէն , լանջապանակն ու լուսեղ
Ճարմաղն ու ջինջ սալիշակն , ինչպէս կապարճն ու աղեղն՝
Պարզեւեցին իմ ճակտիս պայծառութիւնն հիացիկ
Կիսաստուածի' մ'յուռնական , կամ կերպարանքն սիգայորդ
Սուսերամերկ եւ խըրոխտ Պռնաքարդի՛ն որ ըռդհուզ
Կ'անցնի կամուրջն Արգոլեան անյաղթ դրօշն ի ձեռին :

Ես երգեցի խիզախումն հայ վաշտերուն մոլեկան ,
Անոնց երպայտ մահանալն ռազմադաշտին մէջ քինոտ՝
Փշրած նիզակն ի ձեռին · ես երգեցի անմորուս
Զօրականքն ու սեպուհներն , որոնք լիրենց նժոյգներն
Կը մխրճեն ուր ուժգին կը ջաղքէ մարտն աւելի ·
Ես երգեցի դըրօշներն եւ սլծիւներն յաղթական ,
Փողի զանգիւնն եւ զէնքի շաչիւնն եւ զոռն հաստամեստ ,
Երբ զուռպարին մէջ յանկարծ տրքայագունն հայկազեան՝
Վազրի նրման կորացած իր ասպարին վըրայ զորշ
Կ'ասպատակէր թագակիր իր ոսոխն յորձքին դէմ ,
Իր վարդագոյն ծիրանին պլեծածան հովուն մէջ :

Ես երգեցի մեհեաններն , բրմանոյշներն ու քուրմերն ,
Օդոյ ոյժերն եւ անմահ դիւցազուններն երկնածին ,
Որոնք կազի մոլեռանդ բախումներուն մէջ յանկարծ
Կը հեծնէին թեւաւոր երիվարներ անպախուրց ·
Ես երգեցի հըրաշիր առաւօտներն ու ցայգերն ,
Ականակուռ քագիններն , ուր կ'այրէր զոհն ու կնդրուկն ,
Խըրախճանքներն ու պագշոտ գինարբուքներն ու սէրերն ,
Եւ զուսաններն մանկամարդ , գողթան ազատ զուակներն ,
Որոնք քամբռամբ եւ փողով կը հիւսէին քաջութիւնն
Հերոսներուն անդրանիկ , կամ հարսանիքն Այսմանց
Քաղցր քամբիշին Սաթենիկ' արքային հետ Արտաշէս :

Ես երգեցի ինչ որ վեհ եւ խորիմաստ է սրտով ·
Արեւն անմահ' որ կ'իջնէ իր կառքերո՛վ շռայլօրէն
Գագաթներուն վըրայ վէս բարձրավանդակ մեր լերանց ·
Եւ գետերն հոծ , որ ունին իրենց ակերն երկնի մէջ ,
Որոնց ըմբոստ ալիքներն անհանդարտ են ու երկար՝
Ինչպէս տաղերն իմ երգիս · մեր ցորենին ոսկին ջինջ ,
Ողկոյզի շիթն արփազադ եւ մարգերու մէջ շրջող
Երէներուն քարութիւնն եւ դաշնամուրն յանկուցիչ՝
Բեհեզաեռւնչ սիւզերուն · մինչ կ'երգէի ես այսպէս
Իմ աջ ափիս խոր անտառն կ'ալեծըփար իր հիմքէն ,
Մինչ մեծ գիշերն հետզհետէ կ'արշալուսնար երկնի մէջ :

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

Գրական ասուլիս

« Յառաջ »ի ընթերցողները տեղեակ են Մարսէյլի Մշակութային Միութեան գործունէութեան : Միութիւնը , Մշակոյթի Օրը փառաւորապէս տօնելէ վերջ , որուն մանրամասն նկարագրութիւնը երեւցաւ հոս ժամանակին , ձեռնարկեց դասախօսութիւններու շարքի մը , նուիրուած հայ գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան : Միութիւնը ինչպէս իր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ , այս անգամ ալ մեծ յաջողութիւններ չունի : Համեստ աշխատանք մըն է տարածը : Զուզեր ուրեմն աղմուկ հանել , շողշողուն նկարագրութիւններով :

Սակայն , քարեկամներ որոնք կանոնաւորապէս ներկայ կ'ըլլան եւ մանաւանդ անոնք որ չեն կրնար յորդելի պատճառներով , փափաք կը յայտնեն մամուլի միջոցաւ հետեւիլ այդ դասախօսութիւններուն , որոնք սկսած են արդէն դառնալ աւելի արդիւնաւոր եւ յաջեկան : Մեր համոզումն ալ այն է թէ հոն կ'ըսուին բաներ որոնք արժանի են հանրութեան ներկայացուելու :

Աւելա ճիշդ է մանաւանդ Գ. Շաւարշ Միսաքեանի դասախօսութեան համար :

Ըւատի պիտի ջանամ նախ տալ այդ , իր ընդհանուր գիծերուն մէջ , երկբորդ յօդուածով մը ամփոփումը ընել մինչեւ այսօր տեղի ունեցած դասախօսութեանց , խոստանալով թէ մընացածները տարեկայ պիտի ըլլան աւելի մանրամասն քըղթակցութիւններու , իրենց ժամանակին եւ կանոնաւորաբար :

Շ. Միսաքեանի նիւթն էր « Մեր գրական ժառանգութիւնը (1880 — 1922) : Ինչպէս կը տեսնէք , գրական դէմքերու այս շարքին , լաւագոյն ներածականն էր : Եւ մեծ զուգադիպում մըն էր որ այդ ներածականը կ'ընէր Շ. Միսաքեան . ոչ միայն անոր համար որ լաւ ծանօթ էր այդ ժառանգութեան պարունակութեան եւ արժէքին , այլ մանաւանդ ինքն ալ անձնապէս ներկայ էր եղած անոր վերջին շրջանի կազմութեան եւ իր բաժինը բերած անոր գոյացման :

Նախ բացատրենք թէ «Մեր գրական ժառանգութիւնը » բառով ի՞նչ կ'ըմբռնէր յարգելի դասախօսը :

Ութսունական թուականներէն մինչեւ ընդհանուր պատերազմի վերջաւորութիւնը իրարու յաջորդող սերունդները մեզի ձգած են թանկագին ժառանգութիւն մը , ոչ միայն իբրեւ գրական հունձք , այլ եւ իբրեւ լեզու : Այն արժանը զոր կը գործածենք այսօր :

Դասախօսը իր նիւթը բաժնելով երեք գլխաւոր շրջաններու , լայն եւ յուռաւոր վրձինի հարուածներով կուտայ պատկերը կատարուած նուաճումներուն , դժուարին եւ դանդաղ յեղաշրջման , կը պարզէ իւրաքանչիւր սերունդի բերած բաժինը : Նմոյշներով , քաղուած ժամանակի թերթերէն , շատ յստակօրէն ցոյց կուտայ իւրաքանչիւր հանգրուանի անոր բերած վաստակը , աւելցուցած դանակը , հոխացման ի նպաստ բերուած նորութիւնը , բառերը , ասացուածքները , արտայայտութեան նրբութիւնները :

Այդ սերունդներուն գործը առանձինն առանձինն իր ուսումնասիրութեան առարկայ ընելէ առաջ , նախ կը ծանրանայ այն պայմաններուն վրայ որոնց տակ գործած են այդ սերունդները :

Այդ աշխատանքները , կենդանի կուռ , նըրբերանգ լեզու մը գտնելու եւ տառով առեղծագործելու , այդ աշխատանքները յառաջ տարուած են դժընդակ պայմաններու մէջ : Ոչ միայն քաղաքական պայմաններու բերումով , այլ եւ իբրեւ հետեւանք ցոյց տրուած անտարբերութեան : Հոս , Գ. Միսաքեան ցոյց կուտայ թէ համեմատաբար բախտաւոր եղած են մեր արեւելահայ եղբայրները , — Աhարոնեան , Թումանեան , Շիրվանզադէ , Իսահակեան եւ այլն , քաջալերուելով տեղական պայմաններէն ու նիւթական դիւրութիւններէն : Թրքահայ դրագէտը , ստեղծագործած է , գաղտնաբար , կարգուսարքի մը թաթին տակ , նաեւ թրքահայ հարուստին անտարբեր նայուածքներուն տակ :

— Մեծ է արժանիքը նախորդ սերունդներուն , որոնք քաջութիւնն ունեցած չկոտրելու համար իրենց գրիչը , այնքան տաժանելի պայմաններու մէջ : Անոնք ոչ միայն չկոտրեցին իրենց գրիչը , այլեւ ճշմարիտ արուեստագէտներու անշէջ եւ անընկճելի կրակով մը բոցավառ' ձգած են մեզի ժառանգութիւն մը' որ ոչ միայն սուրբ է , աչքնաջան քրտինքներու արգար բուրումով , այլեւ սուրբ' իսկ իր ներկայացուցած ճոխութեամբ , գեղեցկութեամբ մեծ եւ քաղաքակիրթ ժողովուրդի մը վայել փարթամութեամբ :

Դժբախտաբար անհրաժեշտ նիշերը գրի առած չըլլալով , հազիւ կրցայ այս աղօտ ամփոփումը ներկայացնել , այդ բազմակողմանի դասախօսութեան :

Այս առթիւ հարցումներ ալ եղան , որոնց յայնօրէն պատասխանեց դասախօսը :

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՈԼԱՏԵԱՆ

ՁՄՐԱՆ ՕՐԵՐ

Ձմրան օրեր կարճ ու մըթին ,
Մըշշո՜ւշ , մըշշո՜ւշ ամէն գի՛
Կը զալարուի՛ն , կը հեծեծե՛ն ,
Հողմերը վըտարանդի :

Զահանդագի՛ն , խօ՛լ աղմուկով ,
Տարերքըն , ահա՛ , կը վազվըզեն ,
Բարձրունքներէն ամեհի ,
Ու ծըխորով վայրերէն :

Հ.ամբաները թա՛ց ու լալկա՛ն ,
Կը մըրափեն , հեւալէն ,
Անոնց դէմքին վրայ ճերկան '
Ո՛չինչ ունի անցեալէն :

Ծառերը մերկ , ու ցօսացած ,
Տերեւաթափ , անձկագին ,
Է՛ազրին անլո՛ւր փըլուզումը
Իրենց ոսկի երազի՛ն …

Ու ի՛նչ որ կան , դե՛ռ կը մընան ,
Ոսպէս վըկայ անցեալին ,
Գլխի մարի՛ն մէկիկ - մէկիկ ,
Նրախին մէջ անհունին :

Մըռա՜յլ օրեր , մռա՜յլ սըրտիս
Մօտ են , ինչպէս լուսինկան ,
Ես կը սիրեմ մութ օրերը ,
Թաց օրերը սէգ ձմրան …

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՈՒԿՐԱՅՆԱ

ԽՈՐՀ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Քանի մը ամիս առաջ , Մոսկուայի Փուշքինեան գիտութական ակադեմիային փրոֆէսէօրները կը յայտարարէին , իրենց խօսքը ուղղելով գաւառային գրողներուն . — Ընկե՛ր գրագէտներ , ժողովուրդը պահեցէք տեսական զօրաշարժի մէջ :

Իսկ ծանօթ վիպագիր Ալեքսիս Թոլսթոյ կ'աւելցնէր

— « Մենք կ'ապրինք շրջանի մը եւ ընկերային աշխոյժի պայմաններու մէջ , ուր մեր գրականութեան իւրաքանչիւր տողը պէտք է գրուի պաշտպանողական նպատակով » :

«Պաշտպանողական» գրականութեան ախոյեանն է , ներկայիս , Ուկրայնան : Արդարեւ ուկրայնացի գրագէտները իրենց համար հայրենասիրական պարտականութիւն կը համարին պատկերացնել 1918ի գերմանական արշաւը դէպի Ուկրայնա , ժողովուրդին գերութիւնը , ըմբոստութիւնը եւ ազատագրութիւնը :

Տաղանդաւոր վիպագիր մը , Վալէնտին Կատայեւ , այդ նիւթն է որ կը շօշափէ իր մէկ վէպին մէջ , խորագիրը՝ Ես , աշխատաւոր ժողովուրդի զաւակ : Խորագրին այս բառերով է որ կ'երդնուն նորակոչիկները , Խորհ. Միութեան մէջ : Կատայեւ , այս խորագրէն վերջ , կը կրկնէ նաեւ Սթալինի մէկ խօսքը , քաղուած անոր մէկ յօդուածէն .— «Ուկրայնա պիտի պարզէ ազգային ազատագրական պայքարի դրօշը , ընդդէմ օտար լուծին , որ կու գայ Արեւմուտքէն» :

Ինչո՞ւ այս խորագիրը , ինչո՞ւ Սթալինի այս խօսքին արձանագրութիւնը : Հետեւինք վէպին :

Հերոսը կը կոչուի Սէմիոն Կոտկօ , զինուոր մը որ նոր վերադարձած է ռազմաճակատէն : Ուկրայնական իր գիւղին մէջ կ'ապրի մեկուսի , յեղափոխական շարժումներու անտարբեր , «չէզոք» : Սէրը լեցուած է իր հոգին , կը սիրէ գիւղացի աղջիկ մը , Սոֆիա Տկաչէնկօ , որու հօրը կեանքը փրկած էր եւ խոստում առած 1917ին , որ աղջիկը պիտի տայ իրեն՝ կնութեան : Բայց , հիմա , Սէմիոն զարմանքով կը տեսնէ [illegible] գրութիւնները : Իր տանը մէջ կը պահէ նախկին սեփականատէր մը , այն նոր հայացնելով իբրեւ հողի բանուոր , որու կ'ուզէ տալ իր աղջիկը : Սէմիոն երկու բոլշեւիկներ կը ղրկէ Տկաչէնկոյի մօտ , յիշեցնելու համար տրուած խոստումը : Ռէմէնիւկ , նախագահ գիւղական խորհուրդին , Ծարեւ , փոխ նախագահ , նախկին նաւազ , յանուն սովետ իշխանութեան , կը պահանջեն աղջիկը տալ որու որ խոստացուած էր նախապէս : Տկաչէնկօ կը համակերպի եւ տեղի կ'ունենայ նշանտուքը : Բայց եւ ժողովրդական երգեր , պարը կը վարէ բոլշեւիկ Ռէմէնիւկ , նախանձախնդիր ուկրայնական ժողովուրդին աւանդութեանց պահպանումին :

Սոֆիայի հայրը , որ ակամայ համակերպած է սովետ իշխանութեան ճնշումին , կ'աշխատի ուշացնել ամուսնութիւնը : Ուկրայնացի հակայեղափոխականներու հետ դաշնակցած , ողջագուրելով կ'ընդունի Գերմանացիները , որոնց միջամտութիւնը խընդրած էին գաղտնօրէն : Եւ անոնց ձեռքը կը մատնէ Ռէմէնիւկը , Ծարեւը եւ Կոտկօն ,— այս վերջինը , Սոֆիայի ռինկէն իմանալով մատնութիւնը , կը փախչի , լեռ կը բարձրանայ եւ կը միանայ մարտականխումբերուն :Միւս երկուքը կախաղան կը բարձրացուին Գերմանացիներու կողմէ :

Կատայեւ այնուհետեւ կուտայ մարտերու Ուկրայնայի ողբերգական պատկերը ,— երկիրը կը կողոպտուի , կը կեղեքուի , կը հրկիզուի , բարբարոսութիւնը այն աստիճանին կը հասնի , որ գիւղացիները կ'ապստամբին , զէնք կը վերցնեն , հերոսական կռիւներէ վերջ երկրէն դուրս կը քշեն Գերմանացիները :

Այս կռիւներուն ընթացքին , հակայեղափոխականներուն ձեռքը կ'իյնայ Կոտկօն , որ սակայն կ'աղատի ճիշդ այն պահուն , երբ պիտի գնդակահարուէր : Խորհրդային իշխանութիւնը կը վերահաստատուի եւ Կոտկօ կ'ամուսնանայ իր սիրած աղջկան հետ : Տկաչէնկօ կը գնդակահարուի , իսկ բոլշեւիկ Ռէմէնիւկի եւ Ծարեւի ոսկորները հերոսներու վայել պատիւներով կը թաղուին իրենց գերեզմաններուն մէջ :

Տարիներ վերջը , Կոտկօ , որ տնօրէն նշանակուած է գործարանի մը , իր կնոջ հետ , Մայիս Մէկի առթիւ , կը դիտեն կարմիր բանակին զօրանցքը , իրենց զաւկին երդնումը մարաջախտ Վորոշիլովի առջեւ թէ իր արեան գընով պիտի պաշտպանէ Խորհ. Միութեան սահմանները :

Կատայեւի այս վէպին արժէքը այն է որ կը հրահրէ Ուկրայնացիներու հայրենասիրութիւնը : Աճա թէ ինչո՛ւ մեծ յաջողութիւն գտաւ Նոյնիսկ թատերախաղի վերածուեցաւ , եւ այժմ կը ներկայացուի Վախթանկովի թատրոնին մէջ :

Կատայեւէն վերջ , Վսեվոլոդ Իվանովն ալ վերջերս հրատարակեց վէպ մը ,— Պարխոմէնկօ : Վիպագիրը կ'ոգեկոչէ ազգային հերոսին կեանքը , Ուկրայնայի ազատագրական պայքարները : Պարխոմէնկօ այն քաջարին է որ կռուած է Վորոշիլովի հետ միասնաբար , մինչեւ վերջնական յաղթանակ :

Այս վէպը նախ հրատարակուեցաւ Մաչոդայա Կվարդիա պարբերականին մէջ , որկան կոմսոմոլիստ երիտասարդութեան , ցոյց տալու համար անոնց թէ ինչ զոհողութիւններ կատարած են իրենց հայրերը , Ուկրայնան ազատագրելու եւ միացնելու համար Խորհ. Միութեան :

Եւ վերջապէս , Սթալինի թելադրանքով , Ուկրայնացի բեմադիր Դովժէնկօ շարժանկարի վերածած է Ուկրայնայի ազգային ազատագրական պայքարներու հերոս Նիկոլա Շչորսը , որ առաջին կրակն արձակեց Գերմանացիներուն դէմ , կռուեցաւ Պետլիուրայի դէմ , մինչեւ որ օր մըն ալ (1919) դաշտին վրայ թշնամի գնդակին :

Այսպէս ազգային հերոսներու պանծացումով եւ հայրենասիրութեան հրահրումով՝ Խ. Միութեան վարիչները կ'աշխատէին միշտ իրենց կապուած պահել Ուկրայնան , զրաւելով անոր երախտագիտութեան հոգին :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ԻՆՔՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Բանաստեղծները յաւիտեան իրաւունք ունին ինքներգութիւններ քընարերգելու : Երգիծողները գրեթէ գրկուած են այս իրաւունքէն : Այս վերջինները իրենց խինդն ու ցաւը բարձր թողլ ըրած' հանրային խնդիրներով կը զրաղին յօգուտ մարդկութեան եւ ի վնաս իրենց : Տարին անգամ մը թող ներուի ինծի ընել ինքներգութիւն , պարզապէս քաշքշելու համար … ինքզինքս :

✕

Բանաստեղծները ըսի … : Օ՜ , քանիօն կը սիրեմ բանաստեղծութիւնը երբ անիկա սրտէն կը ծլի , հոգիէն կը յորդի եւ մաքին մէջ կը բիւրեղանայ ու սկիհի մը նման ամէն շրթունքի կը մատչի , իբրեւ հաղորդութիւն' պատարագեալ հանդէսի :

Կը սիրեմ բանաստեղծութիւնը : Նախասիրութիւնս կ'երթայ արեւելեան բանաստեղծութեան : Կը նախընտրեմ հայ գեղջկական բանաստեղծութիւնը : Սատուած է վկայ , որ առանց չափազանցութեան կ'ըսեմ' մեծագոյն բանաստեղծը հայ ժողովուրդն է :

Կը սիրեմ հնդիկ բանաստեղծութիւնը : Օրինակ' Քապիրը : Անոր մէկ գըրութիւնը միշտ ծոցիս մէջն է , ոչ թէ լաւագոյն բանաստեղծութիւնը ըլլալուն՝ այլ ինծի շատ խօսած ըլլալուն համար :

Կը թարգմանեմ այդ կտորը .

Ո՛չ հաւատացեալ եմ , ո՛չ անհաւատ ,
Չեմ ապրիր հետեւելով պատուիրաններուն եւ ոչ ալ տրամաբանութեանս ,
Ո՛չ բամբասօղ եմ , ո՛չ ունկնդիր ,
Ո՛չ ծառայ եմ , ո՛չ տէր ,
Ո՛չ ազատ եմ , ո՛չ շղթայուած ,
Ո՛չ կախեալ եմ եւ ոչ անկախ ,
Ո՛չ ոքէ հեռու չեմ , ո՛չ ոքի մօտ չեմ ,
Ո՛չ դժոխք պիտի երթամ , ո՛չ արքայութիւն ,
Կ'աշխատիմ ամէն բանի համար եւ միաժամանակ դուրս եմ ամէն աշխատանքէ ,
Քիչեր կը հասկնան զիս . ան որ զիս հասկցաւ՝
խաղաղութեան մէջ է ,
Քապիր երբեք հետամուտ չէ ոչ բաղդելու , ոչ ալ քանդելու :

Համաձայն չեմ Քապիրի վերջին տողին : Ես կ'ուզեմ ստեղծել ալ , քանդել ալ : Աւելի ճիշդը ստեղծելով քանդել : Լաւագոյն ձեւը քանդելուն : Քապիրի այս տողին մէջ խտացած է արեւելեան վարդապետութեանց անտարբերութիւնը , անշարժութիւնը եւ խաղաղասիրութիւնը , բառերուն տալով աղնիւ իմաստներ :

Կը փորձուիմ Քապիրի վերոգրեալ քերթուածին հետեւողութեամբ ես ալ քնարերգել տող մը : Ահաւասիկ .

— Ո՛չ աջակողմեան եմ ամբողջովին , ոչ ձախակողմեան եմ բոլորովին ,
Կուսակցական չեմ կոչուիր , չէզոք մըն ալ չեմ համարուիր ,
Պոլսեցի ըլլալով ոչ բուն եւրոպացին եմ , ոչ բուն ասիացին ,
Ու տակաւին խառնուածքով ո՛չ հաբազատ պոլսեցին եմ , ոչ իսկական գաւառացին ,
Հայրս կաթոլիկ էր , որով ես լուսաւորչական չեմ ,
Մայրս լուսաւորչական էր , որով ես կաթոլիկ չեմ ,
Այսուհանդերձ ո՛չ խենթ եմ , ո՛չ ալ խելօք ,
Ո՛չ նեղող եմ , ո՛չ ալ բռնող ,
Ո՛չ կիներուն աջէւէն կ'երթամ եւ ո՛չ ալ աղջիկներուն ետեւէն ,
Աշխատաւոր ծոյլ մըն եմ ու անդադար կ'աշխատիմ ,
Մերթ ալ նշանաւոր աշխատաւէր մըն եմ ու միշտ կը ծուլանամ ,
Ո՛չ որս ըլլալ կ'ուզեմ , ո՛չ ալ որսորդ ,
Հոգիիս մէջ սնդիկ շատ ըլլալուն համար՝
Ո՛չ կը հեռանամ , ո՛չ կը մօտենամ ,
Ո՛չ արեւելք եմ , ո՛չ արեւմուտք
Եւ ո՛չ ալ հիւսիս կամ հարաւ ,
Ո՛չ այս աշխարհին մարդն եմ , ոչ ալ ուրիշ մոլորակի մը էակը ,
Ո՛չ հարստութեան հետամուտ եմ , ո՛չ ալ անշուշտ աղքատութեան ,
Իմ ի՛նչ ըլլալս աղէկ գիտեմ
— Արդէն բան մըն է առիկա գիտնալը —
Իսկ իմ ի՛նչ ըլլալս Աստուած ալ հաւանաբար գեռ չի գիտեր՝
Քանզի եթէ գիտնար՝ պիտի ապրեցնէր զիս կամ պիտի մեռցնէր .
Եւ ո՛չ ապրած եմ դեռ , ո՛չ ալ մեռած եմ տակաւին :

Քերթող Քապիր մեռաւ Մագար քաղաքին մէջ , 1518ին : Ան ունէր աշակերտներ , հնդիկներ , որոնց մէկ մասը պրահմանական էին ու միւս մասը մահմէտական : Վէճ սկսաւ աշակերտութեան մէջ , վարպետին դիակին շուրջը . Պրահմանականները կը փափաքէին իրենք կատարել յուղարկաւորութիւնը , իսկ մահմէտականները կը պահանջէին որ իրենց յանձնուի դիակը : Վէճը կռիւի փոխուած պահուն , յանկարծ , երեւցաւ Քապիր , լոյսերու մէջ , ու խօսեցաւ եւ ըսաւ իր աշակերտներուն .

— Վերցուցէք պատանքը եւ տեսէք թէ ի՛նչ կայ անոր տակ :

Ու տեսիլը անյայտացաւ :

Աշակերտները վերցնելով պատանքը՝ գտան անոր տակ , փոխան դիակի , ահագին վարդե՛ր , Փենկալայի վարդե՛ր , բոնկած բոյրերով վարդե՛ր …

Կիսեցին վարդերը :

Մահմէտականները իրենց բաժին վարդերը առին ու թաղեցին Մագարի մէջ

Պրահմանականները իրենց բաժին վարդերը առին ու տարին Պէնարէս եւ այրեցին ու մոխիրը դրին սափորի մէջ :

Կը վախնամ մտածելով որ իմ մահէս վերջ ալ աշակերտներուս , ինչպէս նաեւ լուսաւորչական կամ կաթոլիկ ազգակիցներուս մէջ վէճ ծագի , պարզապէս թաղելու համար զիս :

Կը վախնամ որ այդ վէճը կրնայ մեր ազգային համերաշխութիւնը խանգարել :

Ամէն երկպառակութեան առաջքը առնելու համար' որոշած եմ երեւիլ , իբրեւ ուրուական , միենոյ ազգայիններուս մէջ եւ յայտարարել .

— Գլուխս' լուսաւորչականներուն , իրանս' կաթոլիկներուն , թեւերս ալ առէք բողոքականներուն :

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ռումանիոյ մէջ համաձայնութիւն գոյացաւ հունգար փոքրամասնութիւնը առնելու Ազգային Վերածնունդի Ճակատին մէջ : Այսուհետեւ Հունգարներուն թոյլ պիտի տրուի , որ պահեն իրենց ազգային ընկերային ու տնտեսական կազմակերպութիւնները' ազգային ճակատի կազմին մէջ : Անկէ առաջ նման համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ Ռումանիոյ գերման փոքրամասնութեան հետ :

ՆՈՒԷՐՆԵՐԸ ՆՊԱՍՏԱՀԱՒԱՔ

1 — 8 Յունուար 1939

ԳՈՐՏՕ, Գործ — 360
ԳՈՐՏՕ, Շահ — 100
ՓԼԵՍԻՍ, Ռոպէնսոն, Լ. Գ. — 40
ՏԷՍԻՆ, Ց. Գ. — 150
ՎՕ ԱՆ ՎԷԼԷՆ, Տ. Մ. — 75
ՆԻՍ, Ա. Գ. — 40
ԼԻՈՆ, Ա. Տ. — 50
ԳՐԻՒՍԷԼ, Զարմ — 40
ՄԱՐՍԷՅԼ, Զր — 55
ԳՈՆ ՏԸ ՇԵՐԻԻ, Գլ — 50
ՎԻԼՑՐԱՆՇ, Մ. Գ. — 40
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 450
ՌԸՄՈՒԼԷՆ, Հ. Տ. — 150
ՓՈՒԱԹԻԷ, Շ. Մ. — 75
ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈ, Գէլ — 150
ԿՐԱ, Զիւր — 40
ԼԻՈՆ, Գետ — 150
ՎԻԼԷՕՐԳԱՆ, Դ. Մ. — 70
ՍԷՆ ՄԱՐԹՈՐԻ, Գ. Բ. — 200
ՍԱՐՍԷԼ, Դ. Ն. — 75
ԻՕՄԱՆ, Զահ. — 290
ԳՈՆՏԻ, Մ. Մեզ — 75
ՆԻՍ, Օր. Մ. — 40
ՇԱՄԳԵՐԻ, Գ. Թ. — 75
ԳՈՒՐԺ, Գ. Ղար — 75
ՇԱՎԱՆՈՋ, Մ. Տ. — 150
ԻՈՑ, Ա. Ա. — 215
ԼԻՈՆ, Տայ — 75
ՍԻԷԹՑԷՕ, Վարդ — 50
ՏՈԼՈՆԳ, Տիկին Ա. — 75
ՏԱՑՐԷՆ, Ա. Ա. — 215

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ալեքսանեան եւ Ա. Մուրատեան (Փարիզ), իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն հայրենակից Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Մուրատեանի եւ Այրի Տիկին Միրզէեանի (Վիէն) ԱԲՐԱՀԱՄ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Նալպանտեան եւ քոյրերը իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տէր Վահան քահանայ Խոյեանի եւ պարագաներու, Երիցուհի ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԽՈՅԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Բնիկ Սեվերէկցի Գ. Յակոբ Գալէօղեան, մայրը՝ Նուարդ, քոյրը՝ Վերոն, կը փնտռէ իր եղբօրորդին՝ Հանի Մկրտիչ Գալէօղեան, այժմ 35 տարեկան, որ մինչեւ 1926 Թուականը Քէֆսալոնիա կը գտնուէր, ուրկէ՝ Թէկէլէքեան ընտանիքին հետ Սելանիկ մեկնած ըլլալով, եւ մօրը՝ Հանի Կրոնիկին Գալէչն Ֆրանսա մեկնելովը, ինքն ալ կը կարծուի իր մօրը մօտ գացած է: Կը խնդրուի տեղեկացնել Յակոբ Գալէօղեանի, Փաթրաս (Յունաստան) Հայոց վարժարանը:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme -- PARIS (13)

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ Մ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԵՒ Հովանաւորութեամբ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30էն մինչեւ կէս գիշեր **8 ՌՈՒ ԺԱՆ ԿՈՒԺՈՆ**, ՄԷԹՐՕ ՇԱՆԶ ԷԼԻԶԷ-ՔԼԷՄԱՆՍՕ

Կը ներկայացուի ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Ղեկավարութեամբ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ (որ կը կատարէ Սուլթան բէկի դերը), կը մասնակցին Տիկիններ՝ ՔՆԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, ՔԱԶԱՑԸ եւ ՔԻՒԹՆԵՐԵԱՆ, Գ. Գ. ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ եւ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ:

Երաժշտութիւնը կը վարէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ: Ժամը ճիշդ 7ին կը սկսին հայկական եւ եւրոպական պարերը, մէջ ընդմէջ տեղի կ'ունենան երգ, արտասանութիւն եւն.: Ընտիր նուագախումբ, ղեկավարութեամբ յայտնի դաշնակահար ՍԼԱՎՍԳԻԻ,

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Տոմսերը կը ծախուին, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6.), Թ. Նալպանտեան, 43 Rue Richer, Paris (9). Մ. Հալվաճեան, 4, Rue d'Alexandrie, Paris (2), տեղւոյն օրը կէսէն: Մուտք՝ 8, 10 եւ 15 ֆր.: Փոքրիկներու 3 ֆրանք:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹի Բ. սրահին մէջ, 8 Ռիւ Տանթոն, մեթրօ Օտէօն

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ճ. ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ**

Նիւթ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՆԻՒՐԸ,

«ՐԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 24 Յունուար, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Cadet:

Կը խօսի Գ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ: Նիւթ՝ Ի՞նչ է ազգը:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԸ

Կազմակերպած է «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակին առթիւ գրական երեկոյթ, 22 Յունուար, Կիրակի երեկոյեան ժամը 9ին, Inst. C. P.ի սրահին մէջ, (երկրորդ յարկ,) 51 Rue des Ecoles, Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Քլիւնի:

Կը խօսի Փրոֆ. Ա Դ Ո Ն Ց

Խօսք կ'առնեն Գ. Գ. Վ Ր Ա Ց Ե Ա Ն եւ Զ Օ Պ Ա Ն Ե Ա Ն

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ «Սասունցի Դաւիթ»էն:

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն կէս գիշեր իրենց կեդրոնը, 8 Ռիւ Գուրնէ, Փարիզ:

Ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ. Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Լիլայի Մասնաճիւղին կողմէ

22 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

34 Avenue Porte des Lilasի սրահին մէջ (Մէթրօ Փորթ տէ Լիլա)

Տօնածառ, երգեր, արտասանութիւններ, պար եւ ներկայացում աշակերտներու կողմէ: Շարժանկար մանուկներու համար: Ժամը 4ին նախընթրիք փոքրիկներու.

Մուտք՝ մեծերուն 3 ֆր., փոքրերուն համար ձրի:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ՄԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient. Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Գ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ *ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ*

(Երաժշտական տուամ 4 արար)

Ընտիր նուագախումբ ղեկավարութեամբ Գ. ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆԻ:

Այժմէն փութացէք ապահովել ձեր տոմսակները: Մուտք՝ 8, 10, 15 եւ 20 Ֆրանք: Տոմսերը կը ծախուին՝ Նպարատուն ՀՐԱԶԵԱՆ, 6, Rue Lamartine, Paris, ԱՐԱՐԱՏ, ՔՕՆՍԹԱՆԹԻՆՕՊԼԸ, ՇԻՐԱԿ նպարատուները, Rue Trévise: Գրատուն ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, եւ «ՅԱՌԱՋ»ի ու «ԱԶԴԱԿ»ի խմբագրատուները

Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՕՌ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Ա. ՅՈՎԻԿԵԱՆ

Իրաւագէտ վկայեալ Փարիզի համալսարանէն

22, Rue de Maubeuge, Paris (9), Métro: Cadet Tél. Tru. 12–90

Վաճառականական, քաղաքային եւ միջազգային խնդիրներ: Մասնագէտ օտարներու վերաբերեալ աշխատութեան նոր օրէնքներու:

Հեղինակ՝ « Le Nouveau Statut des Etrangers »

Գին՝ 5 ֆր. փոստի ծախքով 6 ֆր.: (Բոլոր օտարներու անհրաժեշտ): Ընդունելութիւն ժամը 5–7 և ժամադրութեամբ

ՄԱՅՐԵ՛Ր

փոքրիկին ձեր տղոց ակռաները փտութենէ

Մաքրել տուէք ամէն գիշեր պառկելէ առաջ իրենց ակռաները DOLINE ALCALINE ակռայի փոշիով (պատրաստուած Տօքթ. Արամ Ճիթճեանի formuleին վրայ):

Doline Alcalineի

կանոնաւոր գործածութիւնը կ'արգիլէ ակռաներու փտութիւնը (caries) մասնաւորապէս կրազրկութեան (décalcification) ենթականերու մօտ:

ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ

Դեղարաններէն Doline alcaline ակռայի փոշին, մանաւանդ ձեր տղոց համար, ան է որ կ'արգիլէ լինտերու ցաւը զգայնութիւնը եւ բերնի թթուներու կազմութիւնը:

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ · ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐԸ

Կեդրոնատեղի O. C. P. եւ Ph. BAILLY, 15, Rue de Rome, Ph. CANONNE, 49, Rue Reaumur եւ 88, Bld. Sebastopol, Ph. du NORD, 132, Rue Lafayette, Ph. de la PORTE d'ORLEANS, 4 Place de la Porte d'Orléans, Pharmacie de l'EST, 12, Rue de Strasbourg :

Maison DARON

Entreprise Générale de Bâtiments

PLOMBERIE - COUVERTURE

Eau, Gaz, appareils sanitaires, lavabo et tout à l'égout

TATOULIAN ARAKEL

Կը ստանձնէ նաեւ շէնքերու նորոգութիւնը եւ շինութիւնը:

ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹԷ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ:

Դիմել իր արհեստանոցը 32Rue Menilmontant, Paris (20)

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Արտաւազդ Հանըմեան

122 Boulevard Murat (Paris 16e)

Մէթրօ Փորթ տը Սէն Քլու, Էլզը, Ավընիւ տը Վէրսայլի կողմէն: Դիմել իրեն վստահութեամբ ամէն կարգի դատի, անշարժի եւ գործի համար:

10 - 12, 6-30–8, բացի երեքշաբթի եւ ուրբաթ առաւօտներէն: Թելէֆոն, ժամէն 52–69:

ՏՈՔԹ. ՔԻՒԹԻՒՔԵԱՆ

63 Rue Damremont, metro Lamarck, Paris (18), Tél. Montmartre 71-94

Կնոջական, միզասեռային եւ ընդհանուր հիւանդութիւններ:

Անդրամանիշակագոյն ճառագայթներ եւ ելեկտրաբուժութիւն:

Կ'ընդունի Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 2—5, եւ ժամադրութեամբ:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)

Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սգուար Մոնթօլոնի եւ բիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

ՀՐԱՅՐ ՍԱՍՈՒՆԻ

3, Rue Latran, մէթրօ Maubert

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ:

Ամէն օր ընտիր շաշլիկ

Բացուած է ՐԱՖՖԻ ճաշարանի մեծանուն նուագի շրջանը

Շաբաթ եւ Կիրակի երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ կէս գիշեր հայ ընտիր նուագածուներ:

ՐԱՖՖԻ ճաշարանը յայտնի է բոլորին հայկական եւ եւրոպական իր հարուստ ճաշացուցակով եւ իր հանրածանօթ կովկասեան շաշլիկով:

Տէր եւ տնօրէն Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue de Maubeuge, Paris 9e, Metro: Cadet, Le Peletier et N. D. de Lorette:

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES *հիմնուած 1869*

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50 71 Tel. Botzaris 12 60

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ մասամբ վճարումով: Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու. Կը գնենք՝ ըլլայ ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ՝ նպաստաւոր գիներով:

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններու անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը:

Գաւառներէն եղած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն:

“ՇԻՐԱԿ„

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական, անմրցելի, անխառն:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի ոգիով հայ աւանդական սեթանին վարդ:

CHIRAG
RAKI
VÉRITABLE RAKI D'ORIENT
APÉRITIF TONIQUE
DOUBLE RECTIFICATION

Hommes **Dames**

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle **Tél: Gut. 39.-70**

Alimentation «TRÉVISE»

Իր անմահական «**Moka**» սուրճովը

Café "HAREM„

Ամենաընտիր ապրանքներ, փառաւոր ծանրաբեռն գիներով:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Ճերմակ պանիր 16 ֆրանք, քաշէր 22–24, ձէթ (72%) քիլօն 4.30, բրինձ՝ փիլաւի համար 4 ֆրանք:

5 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՑԱՌԻԿ ԶԵՂՉ

Livraison à domicile. Tél Taitbout 40—63

30Rue de Trévise, Paris (9)

Metro: Cadet

Fourrure des St. Bernard

ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

Միակ վստահելի տունը ուր պիտի գտնէք տոկուն ապրանքներ՝ չեղչեալ գիներով: Ունինք արժանթէններ, իրական մորթեր, փիթուաններ, սկունսներ, օծիկներ, գարեր, վերարկուներ եւայլն:

Կը շինենք չափու վրայ մանթոներ՝ զանազան տեսակ մուշտակներէ, վերջին նորաձեւութիւններով:

Կը ստանձնենք մուշտակներու նորոգութիւնը, ձեւափոխութիւնը, ներկելը եւ թանալը: Մուշտակները կը մաքրենք ձրի, կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէս օր:

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթր՝ La Chapelle — Barbès Roch. Tél. Montmartre 96-70

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 24 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3946

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«HAYASTAN»

Անունն է այս Ֆրանսերէն ամսագրի մը, որ լոյս պիտի տեսնէ մօտերս, Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ խումբ մը Նորահաս երիտասարդներու

Ինչո՞ւ ծածկել.— անխառն գոհունակութիւն մը չէ որ կը պատճառէ այս ձեռնարկը։ Անգլիերէն թերթ՝ Մ. Նահանգներու մէջ (Հայրենիք Ուիքլի եւ ուրիշներ). Ֆրանսերէն՝ Փարիզի մէջ։ Բոլորն ալ՝ հայկական, մանաւանդ երիտասարդական ձեռնարկներ.

Եւ սակայն, ա՛յս է մեր կեանքը։ Լոյս եւ ստուեր։ Ժպիտ եւ արցունք։

Ո՛չ. այդ բոլորը բնական են եւ մարդկային։

Հակասութիւններու լաբիւրինթոս մըն է մեր այսօրուան կեանքը։ Ամէն բան վեր ի վայր շրջուած։ Հողն անգամ իր տեղէն խախտած։ Եւ աղբիւրներ որ պիտի հոսէին բնական ընթացքով, ինչպէս ամէն ժողովուրդի մէջ, կը հոսին զարտուղի, անհնարին ճամբաներով, յանգելու համար նոյն ելքին։

Այսպէս ուրեմն, հազիւ 15 տարի անցած, մենք ալ պիտի հետեւինք Ամերիկայի օրինակին։ Այնտեղ՝ անգլիերէն, այստեղ՝ Ֆրանսերէն։ Միեւնոյն մտահոգութեամբ,— փրկութիւն սերունդի։

Տարիներէ ի վեր, բաղձանքներ կը յայտնուին, ընթերցողներու կողմէ, Ֆրանսերէն բաժին մը բանալու համար «Յառաջ»ի մէջ։

Անցեալ տարի եւ մանաւանդ այս տարի, Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Շրջ. Ժողովին մէջ ալ արծարծուեցաւ այս հարցը։

Շատեր կը կարծեն թէ կանխահաս է տակաւին։ Ուրիշներ ժամանակը շատոնց եկած կը համարին։

Բայց կեանքը իր օրէնքներն ու պահանջներն ունի։

Արդէն հասած է սերունդ մը, շրջանաւարտ՝ բարձրագոյն վարժարաններէ։

Բոլորն ալ ուծացած, այլասերած աշխարհաքաղաքացիներ չեն։ Շատերը կրցած են պահել մայրենի լեզուն եւ հայկական դիծ մը՝ շնորհիւ ծնողներու հոգածութեան եւ իրենց՝ պատանիներու եւ երիտասարդներու գիտակցութեան։ Ուրիշներ լեզուն կորսնցուցած ըլլալով հանդերձ, կը պահեն աղօտ կայծեր՝ հայկականութեան եւ պարտաճանաչութեան։ Եւ վերջապէս երրորդ դաս մը՝ աւելի հաստատուր, ճամբէն շեղած ըլլալով, կարծես անմատչելի կը գտնէ հայկական գիրն ու լեզուն։

Ունի՞նք հրաշագործ միջոց մը, մէյը - արմատէն կապելու այս խաւմութիւնները, որոնք արդէն զառիթափին վրայ կը գըտնուին։

Չկան հրաշագործ միջոցներ, մեր այսօրուան պայմաններուն մէջ։ Հարթիչ գլանը անխնայ կը տորէ շատ մը կամեցողութիւններ եւ ծրագիրներ, յաճախ վհատում պատճառելով։

Ուրեմն, երբ ցանկալին ժայռերու կը զարնուի, հարկադրուած ենք փորձել կարելին։ Բոլոր կարելի միջոցները։

Այդ միջոցներէն մէկն է այս պողոտաներուն վրայ հասած սերունդին խօսիլ իր սորված լեզուով։ Խօսիլ ու գրել՝ անոնց մէջ ալ վառ պահելու համար ազգային գիտակցութիւնը, անկախ եւ ամբողջական հայրենիքի գաղափարը, յանուն ազատութեան պայքարելու տենչը։ Մէկ խօսքով, բոլոր այն կայծերը որ կը խանդավառեն այս արմատախիլ եւ ցիրուցան ժողովուրդը, իր ճակատագրին բարելաւման համար։

Եւ ահաւասիկ նոր հրատարակութիւնը,— Ֆրանսերէն «Հայաստան»ը, խմբագրութեամբ նոյն այդ սերունդին ներկայացուցիչներուն։

Անշուշտ միայն երիտասարդներ չեն որ պիտի լեցնեն թերթը։ Որքան ալ խանդավառ, այս ափ մը «շրջանաւարտ»ները միշտ ալ կարօտ են երէցներու չուռչին եւ աջակցութեան։

Բայց, նոր հրատարակութեան գլխաւոր արժանիքը այն պիտի ըլլայ որ, իրենք երիտասարդները հայրենասիրական ներշնչման եւ գործնական աշխատանքի ասպարէզ մը պիտի ունենան, մշակելու եւ հայկական գաղափարներ տարածելու համար։ Ոչ միայն հայկական, այլեւ օտար շրջանակներու մէջ։

Եւ բնականաբար անոնք նախ պիտի սերտեն, որպէսզի կարենան արտայայտել։

Այս ձեռնարկին շնորհիւ, անշուշտ հետզհետէ երեւան պիտի ելլեն բազմաթիւ Ֆրանսախօս պատանիներ եւ երիտասարդներ, որոնք զրկուած էին հայկական մթնոլորտէ։

Ընթերցողներուն հետ, գրողներ ալ կրնան երեւան գալ անոնց մէջ, նման «Հայաստան»ի ափ մը երիտասարդներուն, որոնք որոշ ներշնչում, վարժութիւն եւ պաշար ստացան, շնորհիւ իրենց նախանձախնդրութեան եւ զանազան դասախօսութեանց (Երիտ. Ակումբ եւ Միութիւն, «Րաֆֆի» խմբակ» եւն.)։

Ամէն պարագայի մէջ, փորձ մըն է որ կը կատարուի, լրացնելու համար հասունցած պահանջ մը։ Կը հաստատուի ժամադրավայր մը, համախմբելու համար նոյն տենչերով տոգորուած տարրերը, ամէն ուր որ կը գտնուին։

Եւ մենք սրտանց յաջողութիւն մաղթելով, կ'ուզէինք որ այս տղաքն ալ իրենց կարգին մեղմացնէին բանի պանդխտութեան լեգին։ Անոնք ալ իրենց լաւագոյնը տրամադրէին, կանգուն պահելու համար մանաւանդ իրենց սերունդին բարոյական կորովը։

Մեղքը մերը չէ, եթէ ստիպուած ենք սերունդ փրկել նաեւ օտար լեզուով, անգլիերէն կամ Ֆրանսերէն, հաշտեցնելով միջավայրին գիտելիքները՝ մեր հիմնական պահանջներուն հետ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ ՊԱՐՍԵԼՈՆԱՅԻ ԴՌՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

Մայրաքաղաքը տեղափոխուա՞ծ է

Սպանիոյ ազգայնական զօրքը կատաղօրէն շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, միայն 25 - 30 քիլոմեթր հեռու կը գըտնուէր Պարսելոնայէն, կիրակի օր։ Բանակը այդ օրը բոլորովին պաշարեց Մանրէզան, որ կենսական դիրք մըն է մայրաքաղաքին համար։ Ազգայնականները կը յառաջանան երեք թեւերով։ Իկուալատայէն հինգ իտալական զօրաբաժիններ գրոհ տուին բազմաթիւ հրասայլերով, թնդանօթներով եւ մեքենաշարժ կազմածներով։ Թնդանօթի ձայները կը լսուին Պարսելոնայի արուարձաններէն։ Կիրակի օր քաղաքը ռմբակոծուեցաւ 15 անգամ, 34 ժամ անընդհատ,— միջին հաշուով մէկ ռմբակոծութիւն իւրաքանչիւր երկու ժամը։ Առ նուազն 70 հոգի սպաննուեցան եւ 150 հոգի վիրաւորուեցան. բայց տակաւին դիակներ կը փնտռուին։ 13րդ ռմբակոծութեան առեն, որ կեդրոնացած էր նաւահանգստին վրայ, անգլիական փոխադրանաւ մը զարնուեցաւ չորս հրձիգ ռումբերով։ Նաւը կրակ առնելով ընկղմեցաւ։ Տասներորդ ռմբակոծութեան առեն հանրապետական օդանաւեր կատաղի կռիւի մը բռնուեցան ազգայնական օդանաւերու հետ, որոնց մէկը վար ինկաւ։ Քաղաքը ամայացած է, քաղաքացիները պատսպարաններու մէջ քաշուած ըլլալով։ Բոլոր մթերանոցները, գործարանները եւ առեւտրական գրասենեակները գոցուեցան երկուշաբթի օրէն սկսեալ։ Տնտեսական նախարարութեան հրամանով, բոլոր հաստատութիւնները այլեւս պիտի չբանին, բացի զինագործարաններէն, դեղարաններէն եւ ճաշարաններէն։ Բոլոր այր պաշտօնեաները ճակատ ղրկուած են, ամրութիւններ շինելու համար։

Կիրակի օր Վալենցիան ալ ռմբակոծուեցաւ չորս անգամ, իտալական օդանաւերու կողմէ։ Երրորդ ռմբակոծութեան առեն, ռմբաձիգները բարձրացան մինչեւ 18,000 ոտք, եւ 50 ռումբ նետեցին նաւահանգստին վրայ։

Ա՛ գլխական աղբիւրէ տրուած լուրի մը համաձայն, հանրապետական կառավարութիւնը որոշած է մայրաքաղաքը փոխադրել Կէրոնա, 140 քիլոմեթր հեռու Պարսելոնայէն, 64 քիլոմեթր հեռու՝ Փէրփինեանէն (Ֆրանսա)։ Կ'ըսուի թէ Հանրապետութեան նախագահը հեռացած է Պարսելոնայէն, անծանօթ ուղղութեամբ։ Կը կարծուի թէ Վալենցիա կամ Մատրիտ գացած է։

Բոլոր այրերը՝ մինչեւ 55 տարեկան եւ կամաւոր արձանագրուած կիները դրուած են կառավարութեան տրամադրութեան տակ։

Պարսելոնայէն Ֆրանսա հասած Ֆրանսացիներ կը պատմեն թէ ուտելիքի նեղութիւնը կը սաստկանայ հետզհետէ, մանաւանդ որ բազմաթիւ փախստականներ կը հասնին Պարսելոնա։

Մուսոլինի կը սպառնայ Ֆրանսայի

Ֆրանքօ-իտալական բանակէն եւ չեխական տագնապէն (1938 սեպտեմբեր) ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, Մուսոլինի պաշտօնապէս արտայայտուեցաւ Ֆրանսայի դէմ, կիրակի օր, «ցորենի յաղթանակ»ին մրցանակները բաժնած առեն։ Ներկայ էին քանի հազար հողագործներ։ Նախ պարզելով տիրող անձկութիւնը՝ անցեալ տարուան երաշտի մասին, Առաջնորդը անցաւ քաղաքական հարցերու եւ յայտարարեց.

—«Անցեալ տարի հաշակաւոր սեպտեմբեր ամսուն ըսի թէ Ֆաշականութեան արհեստով թշնամիները այնքան ապուշ են որ վտանգաւոր չեն կրնար ըլլալ։ Այդ յայտարարութիւնս կը կրկնեմ այսօր ամենայն վճռականութեամբ։ Եթէ ձեզի կարդայի ինչ որ կը գրեն արտասահմանի մէջ, այնքան ուժգին պիտի խնդայիք որ, սահմանէն անդին եղած մայրաքաղաքներու ապակիները պիտի ջախջախուէին, հակառակ Ալպեաններու պատուարին։ Կ'ուզէ՞ք իմանալ վերջինը։ Գրուած չէ տակաւին, որովհետեւ այս սաստ միայն հասաւ։ Ֆրանսացի կղերականի մը յայտարարութեան համաձայն, Վատիկան թելադրեր է Ֆրանսայի ամուր կենալ։ (Ծիծաղներ)։ Բացարձակապէս համոզուած եմ թէ կը գտնուինք հրաշակաւոր ապուշութեան մը առջեւ։ Բայց եւ այնպէս, ի՞նչ պիտի ըլլան, եթէ վաղը գտնուի մէկ հատիկ Իտալացի, եւ պիտի գտնուի, աւելի ամուր (կամ զաժան) կենալու համար։ Արտասահմանի հակաֆաշականութիւնը ազէտ է խառլ. գործերու մասին. ազէտ՝ անբուժելի կոչուելու աստիճան։ Այս պարագան չի խռովեր մեզ։ Մնաց որ, չարիք մը չէ, եթէ պէտք եղածին պէս չեն ճանչնար մեզ. առով անակնկալը աւելի ուժգին կը դառնայ։ Անոնք որ կը խորհէին Ֆաշականութիւնը խոնարհեցնել անօթութեամբ, պարտեցան 1938ի հունձքին թուանշանները կարդալով։ Իբր 81 միլիոն կենդինար ցորեն արտադրած ենք այնքան աննպաստ եղանակի մը մէջ։ Մեր հակառակորդները ափ ի բերան մնացին երկու յաջող հունձքերու առջեւ։ Պիտի ունենա՞նք երրորդ մը»։

Բազմութիւնը պատասխանեց.— Այո՛։ «Դժուար է նախատեսել», յարեց Մուսոլինի, բայց եւ այնպէս ցորենի գինը անփոփոխ պիտի մնայ 1939ի ընթացքին։

« ԻՏԱԼԻՈՅ ԲՆԱԿԱՆ ՏԵՆՉԵՐԸ »

«Ինֆորմացիոնի Ինթէրնացիոնալի», Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը, իր վերջին խմբագրականով կը բացատրէ թէ իտալական քաղաքականութեան ուղեգիծը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՊԷՏՍ ···

Անգլիերէն թերթ մը կը պատմէ.—

Լոնտոնի մէջ խօսող թռչուններու ցուցահանդէս մը տեղի կ'ունենար։ Բերուած էին կաչաղակներ, թութակներ եւայլն։ Ամէնէն պարզ եւ լաւ խօսող թռչունը պիտի շահէր շքանշան մը։ Մրցումի դրուած էին 13 թութակներ։

Եւ ահա դատաւորները շարուած վանդակներուն առջեւ՝ կը սպասեն որ անոնք խօսին։ Բայց լռութիւն։ Թռչնապահները եւ իրենք դատաւորները ամէն փորձ կը կատարեն, որ անոնք բանան իրենց կտուցները։ Ի զո՛ւր։ Թութակները խօսելու յայտարարած էին։

Դատաւորները յուսահատ երբ կը հեռանային սրահէն, յանկարծ թութակներէն մին՝ ճերմի, ըսաւ զոչել. —«Ճերմին շահեցաւ առաջին մրցանակը»։ Եւ կրկնեց անընդհատ։ Անոր հետեւեցան միւս թութակները։ Դատաւորները վերադարձան, խորհրդակցեցան, եւ որոշեցին շքանշանը տալ Ճերմիին։

Այս պատմութիւնը քիչ մը չի՞ յիշեցներ շատ-շատերը մեր «ուսումնականներէն»։ Նախապատրաստուած թէ յետպատրաստուած։ Մանաւանդ անոնք որ կը սիրեն չէզոք համարուիլ։

— Ազգը ձեզի պէտք ունի, հրամեցէք ասպարէզ։

Քար լռութիւն։

— Կը տեսնէք արդէն, եղածը կը մաշի, ամէն մէկ տեսակէն քանի մը հատ մնացեր է, պէտք է լեցնել պակսածին տեղը։ Նորոգել, զօրացնել շէնքերը։

Պատասխան չկայ։

— Տասնեհինգ տարի է կ'որոճաք, պրպտումներ, վերազննատումներ կը կատարէք, անշուշտ զանք էք լաւագոյն ճամբան։

Պաղ — պաղ երեսը կը նային։

— Բարեհաճեցէք վար իջնել ձեր վերնակէ աշտարակէն, տանիքէն, պատուհանէն եւ խառնուիլ յորձանքին, հեւալ, տքնիլ, սրբուիլ անոր հետ։

Սփինքսը դիտես աւելի շատ բան կը հասկնայ, քան ասոնց երեսը նայելով։

Բայց փորձեցէք անիրաւի առաջնութեան եւ զերագոյն իմաստութեան մրցանակ մը սահմանել, յայտարարելով թէ պատմութիւնը իրենցմով կը սկսի, իրենցմով ալ կը վերջանայ։

Բոլորը կը դառնան քաղցրաձայն սոխակ։ Ցավիան Ոսկեբերան։ Կայծկլշտահոս վտակ։ Օրհնածին կոնդակ։ Եւ ուրիշ ինչ որ կ'ուզէք։

Մեծ բախտ, եթէ ի վերջոյ լեզու չզգեն։

ՎԱՀԷ

ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ

Խոյապէս ազդուած՝ կիրակի օրուան «Օրը Օրին»էն, Ա. Շահլամեան ընտանիքը, յանուն ընդհ. նախատակաց, 100 (հարիւր) ֆրանք կը նուիրէ Անրիխասի յիշատակարանին։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ

Ջեռնհաս իշխանութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղելով օտարականներուն, կը յիշեցնէ հաւատարմօրէն գործադրել 1938 նոյեմբեր 12ի օրէնքները, առեւտրական կամ ճարտարապործական տոմսերու մասին։ Անոնք որ Ֆրանսա կը գտնուին եւ գործ հաստատած են, արձանագրուելով առեւտրական տոմարին մէջ (ռէժիսթր քոմէրսիալ), կրնան դիմել Ոստիկանական Վերատեսչութեան, ստանալու համար առժամեայ առեւտրական տոմսեր, մինչեւ վերջնականին պատրաստութիւնը։ Այս նպատակով մասնաւոր գրասենեակ մը հաստատուած է Ոստիկանական Տեսչութեան պաշտօնատան հիւսիսային արեւելեան բաժնին մէջ։

Այսօրուընէ սկսեալ (երեքշաբթի), անոնք որոնց տոմսերուն պայմանաժամը լրացած է կամ կը լրանայ մարտ 31ին, կրնան դիմել նոր գրասենեակը, առժամեայ նոր տոմսեր ստանալու համար։

Դիմողները պէտք է միասին տանին երկու լուսանկարներ, ինքնութեան թուղթի յատուկ լուսանկարներէն.— (աջ կողմէն քաշուած եւ աջ ականջը ցուցնող), յայտարարութիւն մը՝ Սէնի նահանգին առեւտրական արձանագրութեան մասին, եւ առեւտրական տուրքերու վճարման վկայականները։

Ոստիկանական Տեսչութեան նոր գրասենեակը կը զբաղի միայն Փարիզ եւ Սէնի նահանգը բնակող առեւտրականներով։

Իտալիա մէկ միլիառ լիրա կու տայ Եուկոսլավիոյ

Թերթերը հակասական տեղեկութիւններ կը հաղորդեն կոմս Չիանոյի Պելկրատ այցելութեան մասին. բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ արդիւնքը շատ նպաստաւոր է եղած։ Համաձայնութիւն մը գոյացած է երկու երկիրներուն միջեւ, քաղաքական, մշակութային եւ առեւտրական։ Իտալիա յանձն կ'առնէ մէկ միլիառ լիրա (26,000,000 տոլար) տրամադրել Եուկոսլավիոյ, իտալական ապրանքներ գնելու համար։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Իտալիոյ արտաքին նախարարը յաջողած է հարթել գետինը, համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար Եուկոսլավիոյ եւ Հունգարիոյ միջեւ, որով երկու երկիրները պիտի լուծեն առկախ վէճերը եւ իրենց քաղաքականութիւնը պիտի յարմարցնեն Հռոմ — Պերլին առանցքին քաղաքականութեան։ Եուկոսլավիոյ եւ Հունգարիոյ ներկայացուցիչները ժողով պիտի գումարեն, լուծելու համար Եուկոսլավիոյ հունգարական փոքրամասնութեան խնդիրը եւ երաշխաւորելու ներկայ սահմանագլուխը։ Այս գործողութիւնը պիտի կազմէ առաջին քայլը՝ Պալքանեան Համաձայնութիւնը քաշելու Հռոմ - Պերլին շրջագծին մէջ։ Բայց ատոր համար անհրաժեշտ է հանգստացնել Ռումանիան, որ կը կասկածի թէ Հունգարիա ցանկութիւններ կը սնուցանէ Թրանսիլվանիոյ մասին։ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը միշտ յարաբերութեան մէջ է Ռումանիոյ թագաւորին հետ եւ կը յուսացուի թէ պիտի կրնայ փարատել անոր կասկածները։

Եուկոսլավիա իր ստացած վարկով պիտի կրնայ իտալական ինքնաշարժներ, մեքենաներ, բրինձ եւ քիմիական նիւթեր գնել Իտալիայէն։

Կոմս Չիանօ Պելկրատէն մեկնելէ առաջ բացաւ իտալական գրքի ցուցահանդէս մը, որ սահմանուած է իտալական գրականութիւնը եւ մշակոյթը ժողովրդականացնելու Եուկոսլավիոյ մէջ։ Ծրագրուած է եուկոսլաւ գրականութեան եւ լեզուի ամպիոններ հաստատել Իտալիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։ Մօտերս իտալական առեւտրական սենեակ մը պիտի հաստատուի Պելկրատի մէջ, իսկ եուկոսլաւ սենեակ մըն ալ՝ Հռոմի մէջ։ Ինքնաշարժի իտալական գործարան մը եւս պիտի հիմնուի Պելկրատի մէջ։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՀԱԶԱՆԳ... ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԿՈՂՄՆ ՓԱՐԻԶԻ

Անցեալ Սեպտեմբերի փոթորկոտ օրերու եւ վտանգաւոր վտանգի մղձաւանջը հեռաւոր երազ մը դարձած է արդէն որ Եւրոպա երեւութական խաղաղութիւն մը կը տիրէ առայժմ:

Բայց կայ ու կը մնայ մօտաւոր կամ հեռաւոր համատարած աղէտի մը ահաւոր հեռանկարը:

Մինչ հրաբորբոք, տեւական կերպով եռացող շուքի վրայ՝ Եւրոպա կը զարհուրի իր անստոյգ Վաղէն:

Ու անխափընթաց զինարշաւ՝ բոլոր ժողովուրդներու մօտ:

Գիտութիւնը, իր ամբողջ հնարամտութիւնը շարժման մէջ դրած է մահաբեր զէնքերու, կազմակերպ դժոխային մեքենաներու ամէնէն արդիւականն ու ամէնէն դաժանը հնարելու համար:

Այդ նոյն գիտութիւնը սակայն, միաժամանակ կը փորձէ գտնել դարմանք չէզոքացնելու, անոնց դէմ պայքարելու եւ անոնցմէ պաշտպանուելու հնարաւոր բոլոր միջոցները:

Անհրաժեշտ է ուրեմն, պարբերաբար փորձի ենթարկել այդ միջոցները, ոչ միայն ծանօթանալու համար անոնց իրական արժէքին— ի հարկին կատարելու համար անհրաժեշտ բարեփոխութիւններ— այլ եւ զօրացնելու համար քաղաքացիներու պաշտպանութեան յատկացուած վաշտերու փորձառութիւնը, անոնց տալու համար պատրաստութիւն, հեռատեսութիւն ու պատրաստակամութեան վարժութիւնը:

Հարեւան երկրի մը մէջ, դժբախտ ժողովուրդ մը, մօտ երեք տարիէ ի վեր այս փորձառութիւնը կ'ապրի, իր ամէնէն քստմնելի ձեւերուն մէջ, յաճախ օրուան մէջ բազմաթիւ անգամներ:

Եթէ Սպանիա կը յօշոտուի իր եղբայրասպան կռիւներու հետեւանքով, ուրիշներ նոյնքան մտահոգ են արտաքին թշնամիներու սպառնալիքներէն:

Ու առաջին անթիւ Ֆրանսան:

Տակաւին քանի մը օր առաջ էր որ Ֆրանսա ջուր իջեցուց, իր սահմաններուն պաշտպանութեան նուիրուած վիթխարի զրահաւոր մը՝ «Ռիշլիէօ»ն որ պիտի դառնայ երկրին հզօր փառքերէն մին: Միաժամանակ ձեռնարկեց ուրիշ ծովային տիտանի մը՝ «Ժիլմանօ»ի շինութեան:

Օդային տորմիղը, թիւի եւ որակի տեսակէտով, ներկայ տարիէն սկսեալ պիտի տանայ անխափընթաց տարողութիւն մը: Ֆրանսական գործարանները պիտի արտադրեն ամսական 200 արդիական եւ արընթաց սաւառնակներ.

Զինուորական պարտաւորիչ ծառայութիւնը, որ առժամապէս երկու տարուան վերածուած էր, պատերազմի տարիներուն ծնած նօսրացած սերունդին բացը գոցելու համար, պիտի դառնայ մնայուն օրէնք:

Ֆրանսական երկրին ու գաղթային կայսրութեան պաշտպանման մասին, վճռական ու հանդիսաւոր յանձնառութիւններ պաշտօնական բերաններէ: Ոչ մէկ թիզ հող՝ որ եւ է սպառնալիքի գնով:

Ու վարչապետական յաղթական համբորդութիւններ ափրիկեան գաղթավայրերու մէջ, սրտագին ընդունելութիւններ ամէն կողմ ու մայր հայրենիքին հանդէպ անքակտելի հաւատարմութեան հաւաստիքներ:

Բայց այս բոլորը անզօր են երկրին սահմանները ապահովութեան մէջ նըկատելու:

Կարեւոր ու սահմանափակ է ուրեմն, ինչպէս ըսինք, զինուորական ռազմափորձերու կարգին, քաղաքացիներու կրաւորական պաշտպանութեան միջոցներու կազմակերպումը:

Այս էր որ որոշած էր կատարել կառավարութիւնը, անցեալ Զորեքշաբթի գիշեր, Դեկտեմբերի ցուրտերուն պատճառաւ յետաձգուած կրաւորական պաշտպանութեան փորձերը:

Փարիզեան երկու թաղամասեր, հարաւ արեւելեան ու հիւսիս արեւելեան բաժիններուն մէջ, Հալ-օ-վէն, Կառ տ'Օսթէրլիցի եւ Վիլէթի սպանդանոցները, պահ մը անջատուելով մայրաքաղաքի ամբողջութենէն, պիտի դառնային վտանգուած գօտի, նոյն պահուն, ենթակայ թշնամի օդանաւերու յարձակման

Շրջուն լրագրողի հետաքրքրութիւնս զիս առաջնորդեց անոնցմէ մերձաւորին.

Ոստիկանական շղթան կտրելէ վերջ, ինքզինքս կը գտնեմ ահա Հալ-օ-վէնի ցանկապատէն ներս, ուր քիչ յետոյ կատարեալ ճշգրտութեամբ տեղի պիտի ունենային ազատարարական փորձերը:

Հակառակ ընդհանուր կրկնութեան մը իր հանգամանքին, ուր ժամանակացոյցները պատահական դերակատարներ էին, պահը կը թուէր չափազանց խորհրդաւոր ու յուզիչ: Ընդհանուր մթութեան մէջ, ամէն ինչ կուտար իրականութեան պատրանքը որ սարսափով ու սարսուռով կը համակէր մարդուս Հոգին. պլպլացող կապտորակ լոյսերու աղօտ ճառագայթներու տակ, հոս ու հոն կը նշմարուէր ազատարար զինուորականներու մետաղեայ սաղաւարտներուն տկար փայլը: Օդին մէջ առկախ, կը տիրէր գերեզմանային մահաշունչ մթնոլորտ մը: Մերթ ընդ մերթ, արձակուած հրամաններու շչինոցը միայն կը խանգարէր ընդհանուր լռութիւնը:

Ու ահա, վտանգի ազդանշանը կը տրուի: Կարծեցեալ օդանաւերէն, իբրեւ թիրախ ծառայող թաղամասին զանազան կէտերուն վրայ, դժոխային հուրով ու որոտումով, յաջորդաբար կը պայթին ռումբերու բոլոր տեսակները, պայթուցիկը, կալարձակը կամ հրձիգը: Ենթադրական վիրաւորներ կը փռուին գետին, օդը հեղձուցիչ ծուխով կը լեցուի, շէնքեր հրոյ ճարակ կը դառնան, ջուրի ու օդային կազի խողովակներ կը պայթին, ելեկտրական հոսանքը կանգ կ'առնէ ու ամէն կողմ աղեխարշ ճիչեր, ճարճատող բոցեր ու փլատակներ:

Ազատարար խումբերը պաշտպանուած կազարգել դիմակներով, բազմաթիւ կը հասնին: Ամէն մէկը իր մասնագիտութեան գլուխը կ'անցնի, վիրաւորներ կը գետեղուին հիւանդատար ինքնաշարժերու մէջ, Կարմիր Խաչի հիւանդապահուհիներ, նոյնպէս կազարգել դիմակներով ծածկուած, կուտան նախնական դարմաններ, ուրիշ խմբակ մը կը ձեռնարկէ հրդեհը մարելու, երրորդ մը ջուրի ու կազի հաղորդակցութիւնները կը նորոգէ ու կը վերահաստատէ, մինչ կողմնակառքով ինքնաշարժ հեծանիւ մը՝ (side car) որ ամէն յարմարութիւն ունի բուժական արագ տեղափոխութիւններ կատարելու, իրեն հետ կը փոխադրէ պզտիկ գիտական աշխատանոց մը, թունաւոր կազերուն հակազդող ու զանոնք չէզոքացնող: Կը սուրայ ու կը յարձակի հոն ուր կազի ճերմակ ծուխեր օդը կ'ապականեն:

Նոյն պահուն, քանի մը հարիւր մեթր անդին, տեղի կ'ունենան ազատարարական ուրիշ գործողութիւններ: Նոյնպէս գրեթէ կատարեալ մթութեան մէջ, Օսթէրլիցի կայարանին շուրջ կը տիրէ անօրինակ եռուզեռ: Ցատկապէս հաւաքուած, հազարաւոր դերակատարներու բազմութիւն մը, որոնք ենթադրաբար կը ներկայացնեն վիրաւորներու, անկարներու, ծերերու եւ մանուկներու շրջանոն ամբոխ մը, կատարելով կարգապահութեամբ կը լեցնեն կառաշարքերու մէջ, որոնց կը հասնին մասնաւոր պաշտօնատարներ, հիւանդապահուհիներ եւ խաղաղութեան բանակի երկսեռ զինուորեալներ:

Պատերազմի պարագային, կենսական նշանակութիւն ունեցող այս փորձերը պարբերաբար պիտի կրկնուին Փարիզի մէջ, հետզհետէ դերակատարներ առնելով բուն իսկ ժողովրդական խաւերէն ալ:

Ռմբակոծութեան վտանգը անցնելէ յետոյ, ինչպէս սովորութիւն է, մամուլի ներկայացուցիչներ անհամբեր կը սպասէին ընդհանուր բանակատեղիի տեղեկագրին.... Մեծ եղաւ անոնց սփոփանքը, երբ... հակառակ օդային այդ կատաղի յարձակման, որ տեւեց մօտ երկու ժամ, ոչ մէկ մարդկային կամ նիւթական կորուստ կըրցած էին պատճառել թշնամի օդանաւերը....:

Ու ամէն մարդ վերադարձաւ տուն ապահով ըլլալու ինքնագոհութեամբ, քանի մը ժամ երեւակայական պատերազմի մը զարհուրանքը իր մորթին վրայ կրելէ վերջ:

Մաղթենք որ իրականը տեսնելու աղետալի պահը խնայուի մեզի:

Գ. ՃՈԼՕԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԵՒ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՍԱՆ ՓԱՈԼՕ, 14 Դեկտ.— Պրազիլի հայութեան թիւը կը հաշուեն շուրջ 5000 հոգի, որուն 4500ը կ'ապրի Սան Փաուլօ եւ մօտ 200ը Ռիօ տէ Ժանէյրօ, մնացեալները՝ Սանթոս եւ ներքին նահանգները՝ ցան ու ցրիւ:

Այս գաղութը արդէն կարելի է հաւլուել կազմակերպուած ու մնայուն համայնք մը, տնտեսապէս ամուր եւ ներքնապէս բաւական համերաշխ: Սան Փաուլոյի հայութեան հիմքը Մարաշցիներն են, որոնք իրենց ձեռներէցութեամբ ու եռանդով ազգային կեանքի մղիչ ոյժը կը հանդիսանան: Տեսակ մը նոր Մարաշ կարելի է կոչել Սան Փաուլօն: Ուրիշ վայրերու հայութիւնն ալ, ինչպէս Սսեցիներ, Տալօնցիներ եւայլն, նոյնպէս հոգեւին փարած են ազգային կեանքին:

Այժմ Սան Փաուլօ ունի սեփական եկեղեցի մը, կեդրոնական վարժարան մը, բազմանդամ Կարմիր Խաչի եւ Զօմի միութիւնները, «Գուսան» եւ «Արմենիա» երգչախումբեր, Հայրենակցական միութիւններ, Աղքատախնամ եւ ուրիշ ազգային մշակութային ընկերութիւններ:

Եկեղեցին շինուեցաւ վերջերս մեծահարուստ Թըրքզալը Յօրենի նուիրած հողի վրայ եւ անոր նիւթական միջոցներով: Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ պիտի շինուի դպրոց մը՝ գաղութին կողմէ: Այդ նպատակով բացուած է հանգանակութիւն մը եւ արդէն արձանագրուած է մօտ 50 քոնթի գումար մը (շուրջ 100,000 ֆրանք):

Սան Փաուլոյի հայութիւնը բաժնուած է երեք յարանուանութեանց: Ամենամեծը հայ առաքելականն է, որու հոգեւոր հովիւն է Գաբրիէլ քահանայ Սամուէլեան: Ապա կուգան բողոքականները եւ կաթոլիկները: Վերջիններուս հովիւն է Հ. Վիչէն Դաւիթեան՝ երիտասարդ եւ եռանդուն վարդապետ մը, որ սրտանց փարած է իր համայնքին եւ կը մասնակցի ազգային բոլոր ձեռնարկներուն: Ցարանուանութիւնները, ընդհանուր առմամբ, կ'ապրին համերաշխ եւ սիրով:

Սան Փաուլոյի ամէնէն ժողովրդական հաստատութիւնն է Դուրեան ազգային վարժարանը, որ ունի հինգ դասարան, 250 երկսեռ աշակերտներ, վեց պրազիլցի ուսուցչուհիներ եւ երկու հայ: Տնօրէնն է 1936 թուականէն ի վեր Սաքօ Ցակոբեան: Նիւթական միջոցները կը հայթայթէ Կրթասիրաց Միութիւնը որ ունի 80 անդամներ եւ որ գործերը կը վարէ իր կողմէ ընտրուած հոգաբարձութեան մը միջոցով: Հասոյթներն են՝ Կրթասիրաց անդամավճարները, աշակերտներու թոշակները եւ զանազան ձեռնարկներէ գոյացած դրամները: Աշակերտներու թոշակն է ամսական 17 միլրէյս (35 Ֆր.): Այս տարուան պիւտճէն է42 քոնթօ (մօտ 85,000 Ֆրանք): Դպրոցին կ'օժանդակեն նաեւ Հ. Կ. Խաչը, Զօմը եւայլն: Դպրոցը ունի ընդհանուր կրթական, դաշնակի, ջութակի եւ մեքենագրութեան մասեր: Դպրոցի ընթացաւարտները անարգել կ'ընդունուին պետական վարժարանները:

Դպրոցը ունի «Արմենիա» երգչախումբը, որ տուած է մէկէ աւելի գեղարուեստական հանդէսներ՝ ներկայացնելով «Անուշ»էն քանի մը արարներ, «Անահիտ», «Մաղիկներ ու Թիթեռներ», «Տառապանքի դասը» հրաժշտախաղերը եւայլն: Կ'երգէ նաեւ եկեղեցւոյ մէջ եւ դպրոցական ու զուարճ հանդէսներուն: Դպրոցը ունի սեփական դաշնակ մը, որ ձեռք բերուեցաւ Մարաշցի երիտասարդներու ջանքերով:

Դպրոցին կից կայ շրջանաւարտ օրիորդներու միութիւնը 25 անդամներով, որոնք ամիսներէ ի վեր կանոնաւորապէս, շաբաթը երկու անգամ ժամը 5—7ը, դասեր կ'առնեն: Դասախօսներն են վաստակաւոր մանկավարժ Պ. Ցակ. Գալէմքեարեան, մարաշի Հայրիկը, որ կ'աւանդէ ընդհանուր գիտելիքներ, Պ. Արամ Տատեան՝ մարդակազմութիւն եւ Ս. Ցակոբեան՝ հայերէն լեզու, ազգային պատմութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն, այլեւ հայ հեղինակներու ընթերցում:

Երիտասարդներու Միութեան վարչութիւնը կը բաղկանայ Օր. Մաքրուհի Թէշիշեանէ (ատենապետ): Մարի Զէբիչեանէ (ատենադպիր), Մարիամ Ճէհտեանէ (գանձապետ), Մելինէ Թերզեանէ (գրադարանապետ) եւ Հռիփսիմէ Փամպուքեանէ: Ընդհանուր ղեկավարն է Ս. Ցակոբեան: Գրադարանի համար շուրջ 1000 Ֆր.ի նուէրներ եղած են: Գարեգին Արք. ալ իր հեղինակած «Արեւագալ»էն նուիրած է 130 օրինակ նոյն նպատակով: Վարչութեան աշխատանքներուն ուղղութիւն կուտայ դպրոցի վարժուհի Օր. Էֆրոնիա Գալէմքեարեանը: Կը ստանձնի նոյն ուղղութեամբ կազմակերպել եւ պատանիները:

Սան Փաուլոյի հանրային կեանքին զգալի դրոշմ մը տուաւ կաթողիկոսական պատուիրակ եւ Հար. Ամերիկայի առաջնորդ Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի այցելութիւնը, սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներուն: Սրբազանը հանդիսաւորապէս օծեց նորակառոյց եկեղեցին, տուաւ դասախօսութիւններ, խօսեցաւ շինիչ քարոզներ, այցելեց կրթական հաստատութիւնները, տեսակցեցաւ նահանգապետի եւ Պրազիլիոյ նախագահի հետ: Այցելութիւն տուաւ նաեւ Ռիօ տէ Ժանէյրոյի հայ համայնքին: Ամէն տեղ գտաւ սիրալիր ընդունելութիւն եւ ոչ մէկ ջանք չխնայեց օգտակար ըլլալու գաղութին: Ժողովուրդն ալ ջերմապէս յարգեց իր հոգեւոր հովիւը եւ ամէն տեսակէտով օգտուեցաւ անոր այցելութենէն:

Գարեգին արք.ի գլխաւոր աշխատանքը եղաւ կազմակերպել Պրազիլիոյ Հայոց Թեմական հաստատութիւնները եւ զարկ տալ կրթական գործին: Այդ նպատակով նշանակած է կեդրոնական եկեղեցական մարմին մը, որուն պիտի ենթարկուէր եւ դպրոցի հոգաբարձութիւնը: Դժբախտաբար, նշանակման առթին անտեսուած է Կրթասիրաց Միութիւնը, որուն հետեւանքով այս վերջինը մերժած է ընդունիլ առաջնորդին կարգադրութիւնը: Հետեւանքը ինչ կ'ըլլայ,— դեռ յայտնի չէ: Առ հասարակ, սխալ է նշանակովի մարմիններով ազգային գործեր վարելը, մանաւանդ այստեղ, ուր ամէն տրամադրութիւն կայ համերաշխ գործելու, հետեւաբար, եւ ընտրական սկզբունքը դժուար չէ կիրառել:

Սրբազանը մէկէ աւելի անգամներ այցելեց դպրոցը, ներկայ եղաւ տարեկան քննութիւններուն, ինքը հարցաքննեց աշակերտները եւ շատ գոհ մնաց: Իր ըսելով Ս. Փաուլոյի վարժարանը միակն է Հար. Ամերիկայի մէջ իր կրթական բարձր մակարդակով եւ օրինակելի կարգ ու սարքով:

Այս հեռաւոր, հայկական հոծ զանգուածներէն կտրուած գաղութը կ'ապրի մէկ յոյսով միայն, թէ ե՞րբ պիտի փայլի լոյսը Արեւելքէն: Արեւելքէն, իր սիրելի հայրենիքէն, որու մասին հասած ամէն լուր կ'ընդունուի ցնծագին յուզումով մը: Կ'ապրի անձկութեամբ եւ կարօտով եւ այն խորունկ համոզումով, թէ ինք դատապարտուած չէ կորսուելու օտարութեան մէջ եւ օր մը պիտի վերադառնայ վերջնական հանգրուանը, իր եղբայրներու աշխարհը...

Պէտք է աւելցնել նաեւ, որ մտաւոր հանրային կեանքի տեսակէտով Պրազիլի հայութիւնը ամէնէն մեկուսին եւ անտեսուածն է հայ գաղթաշխարհի մէջ: Հեռու հայրենիքէ, հեռու քաղաքակիրթ աշխարհէ եւ հայկական կեդրոններէն, հեռու մեծ ճանապարհներէ, կլանուած նիւթական գործերով, զուրկ մտաւորական որակաւոր խաւ[...] ու մտաւորական լայն ապրումներ[...] հնարաւորութիւններէ, ամփոփուած տեղական նեղ շրջանակներու մէջ, չի կրնար եռուն եւ բովանդակալից հանրային կեանք ստեղծել, եւ հաս[...] կնալի է, որ ամէնքի աչքը զարնող հայրենասիրութիւնը այստեղ աւ[ելի] սաստիկ է, քան ուր եւ իցէ: Որ[...] հեռու, վերջի վերջոյ, «ոչ միայն հ[...] ու կեցցէ մարդ»: Եւ զարմանալի [...] որ «բարեկենդանական գերութիւնը» [...] տեղի համար անհունօրէն ծանր է [...] տաժանելի: Բայց մարդու եւ, մա[նա]ւանդ, հայ մարդու հոգին անսպ[առ] է ու տոկուն: Այս եւս անցանէ: Պր[...] զիլիան գեղեցիկ է ու կուսոտ, [...] լաւ է սոխ ու սխտոր ուտենք հոն, [...] սիրելի է մեզ, քան համադամ խ[...] ութիւններ Իփէքեանկայի ծառայութեան[...] րու մէջ...

Մ. ԱՄԱՅ[...]

Աշխատանքը Խ. Միութեան մէջ

Գրեցինք թէ խորհր. կառավարութիւնը, վերջերս, որոշեց «աշխատանքի տոմս» տալ երկրին աշխատաւորներուն:

Անմեղ լուր մը, որ ոչինչ կը [...] նէ: Եւ սակայն կը յայտնուի, որ փոփոխութիւններ կը կատարուին աշխատանքի խորհրդային օրէնսդր[...] թեան մէջ:

Արդէն Մոսկուայի եւ Լէնինկր[...] թերթերը լեցուն են, հիմա, աշխատաւորական ձայներով, որոնց իմաստին դժուար չէ թափանցել: Տես[...] թէ ինչ կը պահանջեն խորհրդային դրախտի աշխատաւորները, - որոնք աշխատանքի 420 վայրկեանները [...] բովանդակ յատկացնել աշխատանք[...] այսինքն թէ վերջ դնել այլեւս ուշ[...] խօսութեան, գինովութեան, սուտ[...] ւանդութեան, ծուլութեան: [...] դրախտին բոլոր անկիւններէն, աշխատաւորները «ինքնաբերաբար» [...] կը տեղան խմբագրատուններուն [...] բայ, դատապարտելու համար [...] նարժան աշխատաւորները, [...] կ'օգտուին աշխատանքի խորհրդ[...] օրէնսդրութեան առաւելութիւն[...] րէն, բայց չարաչար կը գործ[...] տրուած ազատութիւնները: Շատ[...] ութեամբ ժամանակ կ'անցրնեն [...] խատանքի պահուն, կամ պայմ[...] դրական ժամէն շատ ուշ կուգան [...] խատանքի, կամ այնքան դանդ[աղ] կ'աշխատին որ չեն լրացներ օրա[...] արդիւնաբերութեան իրենց բաժ[...] կամ կը կեցնեն մեքենան՝ դա[...] ւուլիկը տակաւին չհնչած, կամ [...] ւանդութիւն կը կեղծեն՝ ռոճիկ [...] նալու համար առանց աշխատելու [...] երթալ հանգչելու համար Ղրի[...] մէջ ու Սեւ ծովի ափերուն վրայ:

Այս մեղադրանքներէն զատ, [...] կը կատարուին, թերթերու մէջ [...] «ինքնաբերաբար», աշխատաւորներ[...] [...]ակ կողմէ, կան որ կը պահանջեն [...] խատանք չտալ ծոյլ աշխատաւոր[...] րուն, զանոնք դուրս հանել [...] կարաններէն, որոնք տրուած են [...] ծարանին կողմէ: Եւ դեռ կան որ [...] պահանջեն կրճատել այն նպաստներ[...] որոնք կը տրուին աշխատաւորներ[...] հիւանդութեան պարագաներու [...]

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Ը.

Այսպէս, օգուտ ունենայ կամ ոչ, Պերլինի մէջ, օրը քանի մը անգամ, Հըջիկներու ականջին, կը պոռան համբակաւքերու թարգմանները.

— Պերլին կայ հայ եկեղեցի:

Ապրի՛ք, Պերլինի Հայեր:

— Ամենահի՛ն քրիստոնեայ եկեղեցիներէն մին, կ'ըսէ թարգմանը:

Կը հարցնեմ իրեն թէ Պերլինի ամենահին շէնքը քանի՞ տարեկան է: Հինգ հարիւր: Ու կ'ըսեմ թէ մեր էջմիածինը անկէ հազար տարի աւելի ծեր է: Լռողները կ'ապշին: Մինչ ես կը ափսոսիմ: Անոնք տէրն են իրենցներուն, մինչ մեր հինները փառայե՛ղ, փառայե՛ղ ու անտէր աւերներ են այսօր:

Կը տեսնենք հսկայ, քիչ մը անճաշակ եւ համախումբ շէնքեր, ուր ռուս գաղթականներ կը բնակին եւ իրենց սեփական եկեղեցի ունին կարճ ատենէ մը ի վեր: Անոնք այսպէսով իրենց ազգային դիմագիծը կը պահեն, մինչ մեր Հայերը ցրուած են հոս հոն:

Կ'անցնինք կենդանաբանական պարտէզէն որ չինական ոճով դուռ մը ունի: Այն թաղամասէն, ուր գիշերային կեանքը ամբարտաւանութեան գագաթին կը հասնի:

Հոն Հայ մը զարկած ձգած է իր ազգին դահիճներէն մին: Ու հորիզոնին վրայ երկու ստուերներ կը գծուին, ինչպէս Աքիլլէս եւ Հեկտոր: Մէկը որ կը հալածէ, միւսը որ կը փախչի աւերատիհար: Մէկը որ կ'ուզէ զարնել, միւսը որ կ'ուզէ ճողոպրիլ: Մէկը հայ մարտիկ, միւսը թուրք դահիճ:

Թէհլիրեան եւ Թալաթ...

Երբեք պիտի չմոռցուի ան՝ Թեհլիրեան.

Հայոց պատմութիւնը երախտապարտ է իրեն:

×

Կը նայիմ ամէն տեղ մարդոց: Կ'ուզեմ հասկնալ անոնց դէմքերը եւ աչքերը մանաւանդ: Որովհետեւ հոն միայն կը հայելիանայ մարդուն հոգին: Այդ աչքերը լուրջ են պաղ, ինչպէս հիւսիսի տիպարն է, հարաւի տաքարիւն եւ դիւրայոյզ տիպարին հակապատկեր:

Բայց հոն չի տեսնուիր տկարութիւն, յուսահատութիւն, լքում, որ կը խորհրդանշէ հայ ցեղին խոշոր բիբերը: Դրօշմ դարաւոր տառապանքի: Հանդարտ իր խորքին մէջ, ինքնավստահ ու իշխանավայել է Գերմանին աչքը: Մասնաւորապէս լուսաւոր է աչքը երիտասարդութեան, որ կը զգայ թէ այնքա՛ն յուսալից մեծ ապագայ մը ունի, որուն նմանը գերման պատմութիւնը արձանագրած չէ տակաւին:

Այս թարմ ու ընդարձակ մեծ ազգը,— կ'ըսեն թէ Ռուսը բոլոր աւելի երիտասարդ է—, երբեք միացած չէր այսօրուան պէս: Բաժնուած էր հին Հայաստանի նման անկախ եւ ինքնավար իշխանութիւններու եւ թագաւորութիւններու, մինչեւ երէկ տակաւին: Պիսմարք արմնցուց իր մէջ իր ոյժին գիտակցութիւնը: Մեծ պատերազմը վաւերացուց զայն: Ու Հիթլէր միացուց գերման ազգը: Ազգ մը, ութսուն միլիոն, տարածուած Եւրոպայի կուրծքին վրայ, գրեթէ Պալթիկէն մինչեւ Միջերկրական ծով: Որ ոչ միայն քանակութիւն է, այլեւ որակ: Գերմանը միակ առաջնակարգ զինուոր չէ, այլ եւ մարդկային մտքի ու ճարտարութեան բոլոր մարզերուն մէջ միշտ առաջին գծի վրայ կուգայ: Իր ճարտարապետները, զօրավարները, գիտունները, բժիշկները, իմաստասէրները, գրողները անգերազանցելի են: Իր երկիրը խիտ է խճողուած: Ճարտարարուեստը բարձր ու յառաջադէմ: Ժողովուրդը ուսումնական, լուսաւորուած: Ու մանաւանդ կարգապահ:

— Այս բոլորէն վեր, մեր ամենաընտիր յատկութիւնը տակաւին մեր կարգապահութիւնն է: Մեծն Աղեքսանդր իր բուռ մը բանակով նուաճեց Ասիան, որովհետեւ կարգապահ էր: Ցանկութիւն որ իր հակառակորդներուն կը պակսէր: Մենք առաջնակարգ կարգապահ ժողովուրդ ենք:

Եւ ամէն առթիւ տեսայ ապացոյցը կուտան, ինչպէս դեռ նոր Սուտէթներու լանտի ազատութեան առթին: Վերջին, Գերմանիայէն տրուած հրամանին վրայ, բոլոր ազգայնական Գերմանները միացան Հէնլայնի կուսակցութեան ու կազմեցին մէկ ճակատ: Ձեռնպահ մնացող չեղաւ հոս, ինչպէս մեր մէջ, մեր ազատագրութեան ընթացքին: Ու թէեւ երկրին բնակչութեան մէկ չորրորդը, բայց ամէնէն մեծ կուսակցութիւնը ունեցաւ Գերմանը Չեխոսլովաքիոյ մէջ եւ խորհրդարանի ամենաուժեղ խմբակցութիւնը: Բացի կարմիրներէն եւ Մոսկուայի մանկլաւիկներէն, չէզին թիւ, բոլո՛ր գերման կուսակցութիւնները իրենք զիրենք լուծեցին եւ ենթարկուեցան Հէնլայնի: Ու «մէկ ժողովուրդ, մէկ պետութիւն, մէկ առաջնորդի» նշանաբանին ճնշումին տակ փշրեցին շղթան եւ միացան մայր հայրենիքին:

Այստեղ 80 միլիոն զանգուած ձեռք ձեռքի կ'աշխատի, նոյն հրամանին տակ, նոյն նպատակին համար: Որպէսզի բանուորը բարօրութեան մէջ ապրի ու զարգանայ: Նորապսակ ամոլներուն պետութիւնը կոկիկ գումար մը կը վճարէ: Շատ զաւակ ունեցողներուն բնա այնմ կը վճարէ, առնելով ամուրիէն: Ազգային, եւ ընկերվարական, ոչ թէ միջազգային ընկերվարական, ինչպէս Մոսկոֆիստան:

Առկէ առաջ Գերմանիա 47 կուսակցութիւններու ձեռքը խաղալիկ էր: Մէջտեղը բանակ չկար բացի անգործներու բանակներէն:

Այդ օրէն, Գերմանիան հրաշ[...] փոխուած է: Նորէն աշխարհի ամ[...] զօրեղ բանակը ունի: Թերեւս ամ[...] զօրեղ օդատորմիղը: Ունի արդիւ[...] նաւատորմ: Գործարանները կը հ[...] ւան: Բոլորը կ'աշխատին: Եւ կը [...] յին յուսալից ապագային:

Անշուշտ տակաւին ամէն բան վե[...] ջացած չէ ու ընելիք շատ բան [...]: Այս գիտեն բոլորը: Ու նաեւ միջ[...] ընելու այն բոլորը որ դեռ պէտք է [...] աշխատանք: Աշխատիլ, ոչ թէ յոր[...] չել եւ դուրսէն, ուրիշէն յուսալ, ի[...] պէս մենք:

Խոշոր, թափանցիկ նշանախօսք[...] գիշերը լուսաւոր, երկրին բոլոր [...] ւերուն մէջ կը ջատագովեն օգն[...] թեան գործերը:

— Ժողովուրդ մը պէտք է մի[...] ինքն իրեն օգնէ:

— Մտածէ որ կան հայրենակիցներ[...] որոնք առանց իրենց մեղքին կը մ[...] ու անօթի կը մնան:

— Անօթութի՞ւն: Ա՛լ բնաւ եր[...]

Ազգ եւ Հայրենիք: Ահա օրուան նշ[...] նախօսքը Մեծն Գերմանիոյ մէջ.

Ո՞վ պիտի չխոնարհէր այդ նշանա[...] խօսքին առջեւ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉ[...]

(Վերջ)

կամ իրրեւ վարձատրութիւն աշխատանքի մէջ ցուցուած իրենց տաքինութեան։ Շատ աւելի բողոքելի է այն իրողութիւնը, զոր կը բանաձեւեն ստախանովեան բանուորուհիները,— ատոնք կը պահանջեն որ կէս առ կէս զեղչուի յղի կիներուն յատկացուած վճարովի արձակուրդը։ Որմէ ոչ թէ կէս առ կէսի, այլ մինչեւ իսկ երկու երրորդի կ'ուզեն իջեցնել արձակուրդը։

Ինչո՞ւ այս «բնիջնարար» պահանջները, գործաւորներու կողմէ ի հեճուկս գործաւորներուն։

Գործատէրը, որ Խորհ. Միութեան մէջ պետութիւնն իսկ է, նկատեց որ երկրին տնտեսական կացութիւնը ոչ թէ կը բարւոքի, այլ կը վատթարանայ հետզհետէ։ Ճարտարարուեստական «Թրաստները» չհասան իրենց սպասուած վախճանին։ Հակառակ մեքենական նոր սարքաւորումներուն, հակառակ կառուցուած նոր գործարաններուն, արտադրութեան քանակը կարելի չեղաւ աւելցնել 1936ի արտադրութեան քանակէն աւելի։ Կառավարութիւնը նոր ծախքեր կատարեց իր «Հնգամեայ» ծրագրին յաջողութեան, մասնաւորապէս սպառազինութեան համար, առանց համապատասխան չափով օգտուելու արտադրութենէն։ Ահա թէ ինչո՛ւ խորհրդային իշխանութիւնը դիկտակներ կատարեց աշխատանքի հրապարակին վրայ.— Նախ աղմկալից յայտարարութիւն մը թէ ընկերվարական երկրի մէջ աշխատավարձը հաւասար չափով պիտի բաշխուի աշխատաւորներուն, հակառակ դրամատիրական երկիրներու սովորութեան, որ կը տրամադրէ անհաւասար վարձատրութիւն։ Ժամանակ մը վերջ, «Թափ տալու համար» աշխատաւորներու բազուկներուն, տնօրինուեցաւ, որ «ով շատ կ'աշխատի, շատ կը ստանայ»։ Միաժամանակ գնահատութիւն մը կատարուեցաւ աշխատանքի,— ըստ որակի։ Ու ռեւագործ բանուորը, հակառակ իր տաժանելի աշխատանքին, ստացաւ նուազ քան այն որ «վարդերու մէջ կ'աշխատի»։ Դրամատիրական երկիրներու յատուկ աշխատանքի այս գնահատութիւնը, ինչուչափ, դժուար չեղաւ արդարացնել նոյն մամուլին բերնով, որ երէկ տարբեր բան կ'ըսէր։ Շուտով տեսնուեցաւ որ աշխատանքին ժամական տեւողութիւնը, «հարուածային» բանուորներու ճամբով մեծ փոփոխութիւն չկրեցաւ սպասուած արդիւնքին մէջ,— ու ստեղծուեցաւ «ստախանովիզմ»ը, որ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ քիչ ժամանակի մէջ շատ գործ տալ։ Աւելի քան թէյլըրեան մեթոտներով, որոնց դէմ էին մարքսիստները, ստախանովականութիւնը աշխատանքը կը վերածէր մեքենականի, աւելի ճիշդը՝ անհատը կը դարձնէր մեքենայ։ Ու սակայն բնութիւնը կ'ըսէ թէ մարդը մեքենայ չէ, անհատը չի կրնար իր ուժերէն վեր աշխատանք մը կատարել։

Մոսկուայի խելացիները պալատի իրենց հանգստեան ժամերուն մէջ ներշնչում մը ունեցան սակայն,— ճիշդ ինչպէս հալածանք մը սկսան քաղաքական ու զինուորական կեանքի մէջ՝ ամբաստանելով ու քշելով «լրտեսները», «հակայեղափոխականները», Թրոցքիի եւ Պուխարինի «բայեկամները», Ճափոնի եւ Գերմանիոյ «ծախուածները», այնպէս ալ այժմ «աշխատանքի քարթ» պիտի տրուի միայն լաւ աշխատաւորներուն, այսինքն անոնց որ յօժար են մեքենայ դառնալու՝ հրաժարելով մարդկային պայմաններէն։ Ծանօթ է Սթալինի խօսքը— «Ով կ'աշխատի, նա կ'ուտէ»։ Ու վա՛յ այն աշխատաւորներուն որոնք պիտի չկարենան աշխատիլ՝ զրկուելով «աշխատանքի քարթ»էն, Ուրեմն «մաքրագործուած» մըն ալ պիտի սկսի աշխատանքի ճակատին վըրայ,— ահա իմաստը այն անմեղ լուրին, զոր տուինք իր օրին։

Ոմանք հարցնեն թերեւս թէ պարագան տարբե՞ր է դրամատիրական երկիրներու մէջ, ուր աշխատանքի իրաւունքէ զրկուածը եւ աշխատանք գտցողը (այն որ գաղտնի կ'աշխատի) կը պատժուին նոյնքան բարբարոս, նոյնքան անխիղճ օրէնքներով (*)։ Ինչ որ կ'ուզէինք եզրակացնել մենք, այն էր թէ «սոցիալիզմ կառուցող» խորհրդային պետութիւնը, ահա, տարբերութիւն չունի ոչ միայն դրամատիրական պետութիւններէն, այլեւ հասարակ դրամատէր-գործատէրներէն,— անոնց չափ անմարդկային, անոնց չափ անխիղճ, երբ գրաւոր կը վերածէ ազնուական աշխատաւորութիւնը, եւ Եհովայի դաժան անէծքին, ճակտի անհանդուրժելի քրտինքին իմաստը կուտայ աշխատանքին, որ նուիրական էր եւ զոր հայ գիւղացին կը կատարէր «հորովել»ներով, երգով ու պարով։

ՇԱՀԷՆ

(*) Ո՛ւ քարէ, ո՛ւ դարէ,— մինչեւ այժմ գիտէինք թէ կան սեփականութեան զրկուածներ եւ ուրիշին սեփականութիւնը գողցողներ,— ահա քաղաքակրթութիւնը կը ստեղծէ աշխատանքի զրկածք եւ աշխատանքի գողութիւն …։

ՏՈՄՍԵՐ

Հովանոցին ցաւ...

Հռոմի անգլեւիտալական տեսակցութեան արդիւնքէն դժգոհները կամ Չէյմպըլէնի քաղաքականութեան հանդէպ թերահաւատները ու քննադատները ըսին, թէ վարչապետը Հռոմէն վերադարձաւ իր հետ բերելով միայն… իր հովանոցը։

Այս դատումը քիչ մը ծայրայեղ յոռետեսութեան արդիւնք է։ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը տեղ չ'երթար առանց բան մը բերելու իր հետ։ Ան բեռնաւորուած չմտաւ Լոնտոն, բայց ձեռնունայն ալ չվերադարձաւ։

Հռոմի տեսակցութեան հիմնական նպատակը, որքան պարզուած է ցարդ եւրոպական մամուլի հրատարակութիւններէն, առեւտուրը կամ փոխադարձ սակարկութիւնը չէր։ Չէյմպըրլէն պէտքը կը զգար իրապէս ճանչնալու Իտալիոյ իրական պահանջներն ու տրամադրութիւնները, հրապարակային ցոյցերու եւ մամուլի հակաֆրանսական արտայայտութիւններու ետին թաքնուած իրական նպատակը։

Ու մեզ կը թուի թէ այս նպատակին մէջ չձախողեցան Չէյմպըրլէն ու Հալիֆաքս։ Անոնք իմացան Իտալիոյ պահանջներու մասին, անոնք ըմբռնեցին Իտալիոյ դիրքը։

Ու փոխադարձաբար՝ Մուսոլինի ալ իմացաւ թէ ո՛ւր կը կանգնի Անգլիա եւ ի՛նչ են իր իրական տրամադրութիւնները իտալական նորակազմ կայսրութեան հանդէպ՝ Միջերկրականի ջուրերուն մէջ։

Հռոմի տեսակցութիւնը գիրքերու ճշդում էր երկու կողմերուն համար։

Տարակոյս չկայ, որ երկու երկիրներու վարիչները համարձակ խօսեցան իրարու այս գետնի վրայ եւ ոչ մէկը ջանք չըրաւ միւսէն ո եւ է բան ծածկելու։

Ու կը թուի թէ չկրցան լեզու գտնել, ճշդեցին իրենց դիրքերը։ Մուսոլինիի հիմնական հարցին շուրջ։ Երկուքն ալ պահանջեց անվերապահօրէն Չէյմպըրլէն «ոչ» պատասխանեց անվերապահօրէն։

Երկրորդական կարեւորութիւն ունեցող խնդիրներու մասին ի հարկէ դժուար չեղաւ համաձայնութիւն գոյացնել՝ անգլեւիտալական դաշինքի հունին մէջ։ Ափրիկէի մէջ երկու կողմերու հողամասերու կամ ստացուածքներու սահմաններու միջեւ թեթեւ սրբագրութիւն, առեւտրական յարաբերութիւններու սերտացում, Սուէզի ջրանցքի եւ նման տնտեսական նշանակութիւն ունեցող հարցերու պարզաբանում։ Անոնք չէին էականը, որուն համար անգլիական նախարարները մինչեւ Հռոմ ճամբորդեցին։ Աւելի բարդ հարցեր յօլափուեցան, անկասկած։

Լոնտոնի «Թայմզ» թերթը, որ անակնկալ պայթուցիկներ կ'արձակէ քաղաքական աշխարհի մէջ մերթ ընդ մերթ, արտաքին գործերու պաշտօնատան թելադրանքով, սկսած է շաղուլ Ֆրանսան, որ զիջողական ոգի ցոյց տայ Իտալիոյ հանդէպ։ Անիկա նախարան է, ըստ երեւոյթին, Լոնտոնի դահլիճին կողմէ Փարիզի վրայ գործադրուելիք բարեկամական ճընշումի մը։

Չեխոսլովաքիոյ տագնապի առեն ալ, կը յիշեն ընթերցողները, Թայմզն էր որ յանկարծ Զուտէթեան Գերմանիոյ զիջելու ուժը պայթեցուց։ Անմիջապէս արտաքին նախարար ու կառավարական օրկաններ փութացին հերքումներ հրապարակել, թէ «Թայմըզ»ի արտայայտութիւնը կառավարական տեսակէտ չէ։ Վերջը սակայն մենք տեսանք, թէ լորտ Րընսիմէնն էր այդ միտքը յղացողն ու թելադրողը եւ թէ Լոնտոնի դահլիճը անհամաձայն չէր այդ տեսակէտին։ Այդպէս ալ լուծուեցաւ ի վերջոյ Զուտէթեան խնդիրը Միւնիխի մէջ։

Այժմ ալ, քիչ մը աւելի պակաս թաւերական ձեւի մէջ, երեւոյթը նոյնն է։

Քաղաքական աշխարհը եւ Եւրոպան քանի մը ամիս վերջ լաւ պիտի իմանան, թէ վարչապետը ի՛նչ բերաւ իրեն հետ Հռոմէն՝ հովանոցէն զատ, եւ կամ ի՛նչ տարաւ հոն ու թողուց այնտեղ, հովանոցէն զատ։

Ա. ՆՇՍԱՐ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՈՒԺԸ
ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ, ԾՈՎԱՅԻՆ
ԵՒ ՕԴԱՅԻՆ

Փարիզեան թերթ մը, բրիտանական կառավարութեան հրատարակած Սպիտակ Գիրքէն քաղելով կուտայ հետեւեալ տեղեկութիւնները Անգլիոյ զինուորական, ծովային եւ օդային ուժերուն մասին.—

Ծովու վրայ Անգլիա ունի 15 զրահաւոր, որուն 13ը տարիքոտ։ 34 յածանաւ, բոլորն ալ տարիքոտ,— աւելցնենք որ այս թիւը պակաս է պահանջէն՝ պաշտպանելու համար կայսերական ճամբաները։ 59 արդիական թորփիլահալածներ, նոյնպէս պահանջէն պակաս։ 37 սուզանաւ, 45,000 թոնօ տարողութեամբ, բոլորն ալ տարիքոտ, խուլականէն շատ ետք։

Օդային ուժի տեսակէտով, համաձայն անցեալ տարուան ծրագրին՝ Անգլիա պիտի ունենար 123 տորմիղ 1500 օդանաւով,— թիւ մը որուն հասած չէ տակաւին Անգլիա։ «1919էն ասդին, կը գրէ Սպիտակ Գիրքը, օդային իրական ուժ չունինք»։

Ցամաքային ուժի տեսակէտով, աւելի եւս ետ կը մնայ Անգլիա։ Չէնքի տակ կը գտնուին, ներկայիս, 115.000 հոգի։ Բաղդատելով 1914ի բանակին հետ, այժմ Անգլիա աւելի քիչ զինուոր ունի, որովհետեւ կրճատուած են 21 գունդեր, հակառակ այն իրողութեան որ, խաղաղութեան ժամանակ, շատ աւելի զօրքի պէտք ունի Անգլիա, քան այդ կրճատուած բանակը։

Ահա թէ ինչո՛ւ Անգլիա լռիկ մնջիկ կը սպառազինուի՝ զօրացնելով իր բանակը ծովու թէ ցամաքի վրայ եւ երկնքի մէջ։

Նախ կատարելութեան կը հասցնէ իր զրահաւորներուն մարտունակութիւնը, օժտելով արդիական պահանջներով։ Այսպէս 13 տարիքոտ զրահաւորները, որոնք շինուած են 1913—1916 տարիներուն, պիտի ունենան ւորգի ռազմագիտութեան բոլոր պայմանները՝ կռուելու համար ոչ միայն ծովու վրայ, այլեւ օդային յարձակումներու դէմ։ Յածանաւերը, որոնք 30.000 թոնօ տարողութիւն ունին եւ օժտուած են 381 միլիմեթրնոց 8 թնդանօթներով, անհարկու զէնքեր են ծովամարտերու համար։ Միայն թէ պէտք է արդիականացնել, մասնաւորապէս 3 հատը, որոնք շինուած են 1917—1918ին։

Նաւային այս նոր սարքաւորումը անհրաժեշտ կը դարձնէ աւելցնել նաւերու նաւազներուն թիւը՝ տարեկան 2000 հոգի։ Այդ թիւը սակայն գոհացուցիչ չըլլալով, անցեալ տարուան պիւտճէն կը նախատեսէ 7000 նոր նաւազներու զինուորագրութիւնը։

Բրիտանական ծովային նախարարութիւնը, այս աշխատանքներէն զատ, ծրագրած է սպառազինել ռազմագիտութեան վերջին նորութիւններով Մալթան, Ատէնը, Ճիպրալթարը, ինչպէս նաեւ հիմնել պատերազմական հսկայ նաւակայաններ Աղեքսանդրիոյ եւ Հայֆայի մէջ, ու զօրացնել Աքապայի նաւակայանը։ Ու դեռ 10 միլիոն սթերլին վարկ բացած է Սինկափուրի պաշտպանութեան համար,— այս այն ամրոցն է որ կը փակէ Հնդկաստանի ճամբան Արեւմուտքի մէջ, ինչպէս Սուէզ - Ադրան՝ Արեւելքի մէջ։

Ու սակայն, Անգլիոյ սպառազինութեան ծրագիրներուն մէջ ամէնէն մեծ ճիգն է նոր զրահաւորներու շինութիւնը,— 1935էն ի վեր կը շինուին 14 յածանաւեր, 18 թորփիլահալածներ, 6 սուզանաւեր, 1 օդանաւակիր, իսկ 1936էն ի վեր՝ 2 զրահաւոր, 5 յածանաւ, 9 թորփիլահալած, 4 սուզանաւ, 1 օդանաւակիր եւայլ շարք մը փոքր նաւեր։

Դիտելի է որ Անգլիոյ ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը կը շարունակէ գործել հին աւանդութիւններով, կայսերական ճամբաներու մտահոգութեամբ, եւ ատոր համար՝ իր զոհողութիւններուն մեծագոյն մասը կը յատկացնէ նաւային շինութեանց, կարծես ժամանակները փոխուած չըլլային Տիզրայէլիի օրերէն ի վեր։ Ու կարծես Անգլիան կարելի ըլլար պաշտպանել միայն զրահաւորներով։

Ֆրանսացի յօդուածագիրը վախ կը յայտնէ որ Անգլիոյ տկարութիւնը կրնայ պատճառ դառնալ Եւրոպայի խաղաղութեան խանգարման։ Զի բաւեր զօրանալ ծովու վրայ, անհրաժեշտ է զօրանալ նաեւ երկնքի մէջ եւ ցամաքի վրայ,— օդային ուժի տեսակէտով՝ Գերմանիա կը սպառնայ, ցամաքային ուժի տեսակէտով՝ Իտալիա կը սպառնայ։

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
ՄԱՀԱՄԵՐՁ

« Մաթէն » կ'ողբայ Ազգերու Դաշնակցութեան վիճակը։ Եթէ մեռած չէ տակաւին, դատապարտուած է մեռնելու։ Իր մեծ անդամներն իսկ անտարբեր են այլեւս,— Ժորժ Պոնէ եւ Հըլիֆաքս երբ վերջերս Ժընեւ այցելեցին 48 ժամ հազիւ մնացին։ Լիթվինով երբեք չեկաւ։ Գնդ. Պէք եւս չհետաքրքրուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեամբ։ Գերմանացիները, Իտալացիները, Ճափոնները շատոնց հրաժեշտ տուած են։ Այժմ Հունգարացիները։

Տարի մը առաջ Չէյմպըրլէն կը յայտարարէր.

— Ո՞վ կը հաւատայ հիմա թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, այնպէս ինչպէս կազմուած է, կրնայ հաւաքական ապահովութեան ազդակ մը դառնալ։

Մեզ չխաբենք, ոչ ալ փոքր ազգերը, կարծել տալով թէ պաշտպանուած են ամէն յարձակումի դէմ։ Աւելորդ է կրկնել խօսքեր, որոնք ժամանակին իմաստ մը ունէին թերեւս, բայց այսօր ոչ։ Որովհետեւ փոխուած են պայմանները։ Կարելի չէ տեղ մը երթալ ինքնաշարժով մը, որու շարժաձեւենային կարեւոր մասը կը պակսի։

Լաւ, ինչո՞ւ Անգլիա կապուած կը է վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութեան

— Որովհետեւ, կը պատասխանէ Չէյմպըրլէն, կը հաւատամ որ կարելի է վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ, այդ պարագային, կրնայ գործ տեսնել։

Այսպէս, ուրեմն, երբ մեծերն ալ յոգնած են, Ազգերու Դաշնակցութեան կը մնայ թաղել իր մեռելը։ Ու կը թուի թէ այս հաստատութիւնը հետզհետէ կը դառնայ ոչ թէ քաղաքական օջախ մը, այլ տնտեսական կեանքի, ընդհանուր վիճակագրութեան գիւան մը։ Վերջ կը տրուի շատերու պաշտօնին, իբրար կը ձուլուին բազմաթիւ պաշտօնատուներ, կը կրճատուին ամսականները։

Արիանայի պալատը հետզհետէ կը կորսնցնէ կենդանութիւնը, հին արքունական ապարանքի մը պէս իր ումը չէ որ ցոյց կուտայ այժմ երբ կը չէզի, այլ արտաքին պատկառելի տեսքը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ.

Թուրք թերթ մը, Թան, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ չարաշուք խորագրի մը տակ,— «Պատերազմի պատրաստութիւններ գալիքին համար»։

— «Արտասահմանէն հասած բոլոր լուրերը կ'իմացնեն թէ, Եւրոպայի մէջ գալիքին համար պատերազմի պատրաստութիւններ կը կատարուին։

Հիթլէր, գաղթավայրի խնդրէն առաջ կ'ուզէ լուծել մեծ Ուկրանիոյ հարցը։ Գերմանիոյ ներկայ բոլոր քաղաքական գործունէութիւնները այս հարցին շուրջ կը կեդրոնանան։

Հիթլէրի Լեհաստանի արտաքին նախարար Պէքի հետ ունեցած տեսակցութեան մէջ խօսած խնդիրներէն մէկն ալ սա եղած է։ Լեհաստանի գաղթավայր պիտի ապահովուի, իսկ ատոր փոխարէն ալ Լեհաստան պիտի չընդդիմանայ մեծ Ուկրանիոյ մը ստեղծումին։ Որովհետեւ, մինչեւ որ Լեհաստանի հաւանութիւնը չըլլայ, այսպիսի երազ մը անկարելի է որ առանց պատերազմի իրականանայ։

Գերմանիա Չեխոսլովաքիան առնելէ վերջ, արգելք եղաւ որ Հունգարներ ու Լեհերը հասարակաց սահման մը ունենալով փակեն Ուկրանիոյ ճամբան։ Աւելին ըլլալով, յաջողեցաւ Հռոմ-Պերլին առանցքին մէջ առնել Հունգարիան։ Իսկ հիմա ալ ձեռնարկած է արգելք ըլլալ Լեհաստանի ընդդիմութեան։

Արդէն գերման գործակալները յառջեւնի վրայ գործի լծուած են Ուկրանիոյ մէջ։ Հետեւաբար կարգին է քաղաքական պատրաստութեանց գործունէութիւնը։ Ասոր կողքին նոյն թափով կը շարունակէ նաեւ զինուորական պատրաստութիւնը։

Գերմանիոյ մէջ ամբողջ ազգը զօրաշարժի մէջ է։ Քսանեւչորս ժամ անընդհատ ճամբայ կը շինուի, զէնք կը պատրաստուի, ամրութիւններ կը կառուցուին։ Օդային ուժերու պատրաստութիւնները զարմանք առթող արագութիւն մը ստացած են։ Գործարաններուն հարիւրին 60ը, հողերու տակ առնուած է օդային յարձակումներու դէմ։

Բոլոր այս գործունէութիւնն ու պատրաստութիւնը գալուն գործի կարենալ անցնելու համար է։ Հիթլէր որոշած է այս տարի լուծել Ուկրանիոյ խնդիրը։ Հետեւաբար, քանի մը ամիս վերջ, աշխարհ պատերազմի նոր վտանգի մը հետ դէմ յանդիման պիտի գտնուի։ Որովհետեւ ժողովրդական պետութիւններն ալ արդէն ընթացք տուած են իրենց պատերազմի պատրաստութիւններուն։ Անոնք ալ այլեւս ըմբռնած են որ տեւական նահանջը վնասակար է։ Հետեւաբար, ինչպէս Մուսոլինիի, հաւանական է որ այս անգամ Հիթլէրի դէմ ալ ընդդիմութիւն ցոյց տան։

Իսկ ժողովրդական պետութեանց ընդդիմութիւնը պատերազմ կը նշանակէ»։

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ
ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գահիրէի մէջ տեղի կ'ունենայ արաբական համագումար մը, որ ոչ միայն Պաղեստինի կնճիռին լուծումը փութացնելու ծրագիր կը մշակէ, այլ եւ արաբական պետութեանց դաշնակցութեան կազմելու ժամադրութիւնը ունի։

Արաբական պատուիրակութեան ի պատիւ տրուած ճաշկերոյթի մը մէջ, որուն ներկայ էր Եգիպտոսի վարչապետ Մուհամմէտ Մահմուտ փաշա, Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշան յայտարարեց.

— « Կը յուսամ որ այս պատմական համաժողովին մէջ հիմը պիտի դրուի միջազգային դաշնակցութեան մը, բաղկացած արաբական եւ արեւելեան երկիրներէն։ Այս դաշնակցութեան նպատակը պիտի ըլլայ պաշտպանել խաղաղասէր արաբ երկիրներու իրաւունքները արտաքին միջամտութեանց դէմ»։

Արաբ պատուիրակները յաջողեցան համաձայնութիւն գոյացնել իրենց իրենց միջեւ Պաղեստինի հարցին շուրջ։ Բոլորն ալ շուտով կը մեկնին Լոնտոն, մասնակցելու համար պաղեստինեան խորհրդաժողովին.։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

— Ըսուած խօսքերը շատ ճիշդ են եղեր, աւելցուց Հաճի Սամի։

Իրիկուան, Էնվէր փաշա զանազան անձերու նամակներ գրելով, կացութիւնը պարզեց։ Իրաւ է որ փաշան որեւէ դժուարութեան չէր հանդիպեր ճամբուն վրայ։ Բացի Իպրահիմ պէյէ, ամէն ոք մեծապէս կը յարգէր փաշան իբր հրամանատար եւ բանակին։ Իպրահիմ պէյ անոր համբաւէն կը վախնար, ինչպէս նաեւ անոր յաջողութենէն, եթէ երբեք մեծ ուժ մը հաւաքէր։ Ուստի Իպրահիմ պէյ կ'ուզէր որ իրեն մրցակից չունենար հռչակաւոր հրամանատար մը։

Էնվէր փաշա կ'ուզէր Քուլթաշէն հեռանալ ժամ առաջ։ Ուստի, ան քիչ յետոյ ըսաւ.

— Ես մարդոցս պիտի ղրկեմ սա նամակները։

— Ամա՛ն, փաշաս, ձեր մարդը կըրնայ մեկնիլ իմ անձերուս պաշտպանութեան տակ։

Իպրահիմ պէյ կարճ խոկումէ կը կարծէր որ փաշան հաստատական պատասխան մը պիտի տար, ու հանէք պիտի հեռանար։

Արդարեւ, փաշային Քուլթաշ հրաւիրած ուժերն ալ եթէ հասնէին, իր հետեւորդները 1500 հոգիի չափ պիտի ըլլային, մինչդեռ Իպրահիմ պէյ կը պարծենար թէ միայն Թոկա Սարայի մօտ 3000 հոգինոց ուժ մը ունէր.

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԻ
ԶԻՆ. ՈՒԺ ՀԱՒԱՔԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Էնվէր փաշային քիլոմէթրերով հեռու, Տէօշէմպէկի մէկ գիւղին մէջ կը գտնուէր, Ալի Րիզա պէյ, որուն հրամանին տակ կը շարժէր 600 խօղջէցիներու խումբ մը։ Ալի Րիզա պէյ կը տեսակցէր կառավարական ներկայացուցիչ Օսման Հօճայի հետ.

— Ալի Րիզա պէյ, ի՞նչ կ'ըսես, Էնվէր փաշա պիտի համաձայնի՞ Իպրահիմ պէյի հետ։

— Ինչո՞ւ։

— Սոսկ կը թուի որ Իպրահիմ պէյ պիտի կրնայ համաձայնիլ բոլշեվիկներուն հակառակորդ եղող Էնվէր փաշային հետ, սակայն, ես հաւանական չեմ գտներ այդ բանը։ Որովհետեւ Էնվէր փաշա կարեւորութիւն չի տար մանր գործերու։ Ան մեծ փափաքներ եւ յոյսեր ունի, որոնք կրնան ցնորական համարուիլ։ Լերան մը վըրայ ապրող Իպրահիմ պէյէն ի՞նչ կրնայ սպասել։ Առ առաւելն, գիւղի մը քէհեան կրնայ ըլլալ։ Ես չեմ հաւատար որ փաշան համաձայնի Իպրահիմ պէյի հետ ու Քուլթաշ երթայ։

— Սակայն, Էնվէր փաշա անոր քով կը գտնուի հիմա։

— Գիտեմ, սակայն ի՞նչ արդիւնք պիտի ունենայ այդ համաձայնութիւնը։

— Ես տարբեր կը խորհիմ։ Այդ երկու մարդոց գլուխները իրարու չեն յարմարիր։ Մէկը մեծ կայսրութեան մը վերին հրամանատար եղած է, իսկ միւսը ցեղապետ մըն է վերջապէս։ Անոնց հայեացքները եւ ապրելակերպը տարբեր են։ Մէկը մեծ համբաւի տէր, աշխարհ շրջած, ամէն բան տեսած ու հասկցած է։ Միւսը Պուխարայի արեւելեան կողմը, լերան մէջ մեծցած ու քիչ մը գրել կարդալ սորված է։

Այդ տեսակցութեան միջոցին ձիւնը սկսած էր տեղալ ու բարձունքները ճերմակ ծածկուած էին։

Ալի Րիզա պէյ լուր չէր առած Էնվէր փաշայէն, հակառակ գիւղախումբին մէջ կատարել առած փնտռտուքներուն թէ նոր մարդ եկա՞ծ էր։ Ուստի Օսման Հօճա ըսաւ.

— Ալի Րիզա պէյ, ի՞նչ կը սպասես սա Էնվէր փաշայէն։

— Ամէն պարագայի մէջ, կարեւոր լուր մը. դուն ալ կ'ընդունիս այդպէս ըլլալը։ Հարկ պիտի ըլլայ որ Քուլթաշ երթամ։

— Ի՞նչ կ'ըլլէ։ Ի՞նչ պիտի կրնաս ընել հոն։

— Շիտակը ըսելու համար, կ'ուզեմ անոր հետ շփման մէջ գտնուիլ, անոր տեսակէտները հասկնալ եւ ըստ այնմ ճշդել կացութիւնը։

— Դուն գիտես, բայց արդիւնք մը առաջ պիտի չգայ։

— Տեսնենք, բախտը ի՞նչ ցոյց պիտի տայ, ժամանակը ի՞նչ պիտի որոշէ։

Քանի մը օր յետոյ, Ալի Րիզա պէյ կը գտնուէր Քուլթաշի մէջ։ Ան Էնվէր փաշային քով գնաց ու մեծ յարգանքով ողջունեց անոր ձեռքը։ Փաշան ալ մեծարանքներ ըրաւ Ալի Րիզա պէյի, ըսելով.

— Շնորհակալ եմ, Ալի Րիզա պէյ։ Զիս փնտռելով գտաք։ Շատ գոհ եմ, ձեզի պէս արժէքաւոր հրամանատարի մը հետ ծանօթացած ըլլալուս համար։ Մենք որ չպիտի կրնանք Իպրահիմ պէյը հոս գտնել։ Որովհետեւ ան դէպի արեւելք քաշուեցաւ մեծ խումբով մը։ Լաւ պիտի ըլլար եթէ տեսնէիք զայն։

— Վնաս չունի։ Անոր հետ տեսակցելով բան մը շահած պիտի չըլլայի։ Մենք շատ լաւ գիտենք վերջին կացութիւնը. հոս գալէ առաջ տեսակցեցայ Թալիէ, Հասան եւ Նաֆի պէյերու հետ։ Ամէնքն ալ ձեզի կը սպասեն։ Անոնք ալ Տէօշէմպէի մասերը կը գրաւեն։ Թալիէ եւ Հասան պէյերը կատարեալ համոզում ունին թէ դուք պիտի չկրնաք համաձայնիլ Իպրահիմ պէյի հետ։

Էնվէր փաշա ջղայնութեամբ մտիկ կ'ընէր այդ խօսքերը։ Կը ցաւէր որ առանց բան մը ընելու պիտի հեռանար։

(Շար.)

անփոփոխ կը մնայ, Անգլիոյ վարչապետին այցելութենէն վերջն ալ: «Իտալիա կ'ուզէ որ Ֆրանքօ յաղթէ եւ իրագործուին իր (Իտալիոյ) բնական տենչերը: Եւրոպան պէտք է ընտրութիւն մը կատարէ գործակցութեան եւ Իտալիոյ, ուրիշ խօսքով՝ Առանցքին միակողմանի որոշման միջեւ»:

Ցօղուածը յետոյ պարզելով Ֆրանսայի Թշնամական դիրքը Իտալիոյ հանդէպ, կը գրէ թէ Իտալացիները գիտեն որ «Ֆրանսացիները իրենց յաւերժական թշնամիներն են: Ուստի, այս թշնամութեան առջեւ, Իտալիա պիտի կրկնապատկէ իր անհաչտութիւնը եւ մինչեւ ճամբաներ պիտի չփնտռէ»: Յետոյ կը բացատրէ Առանցքին արժէքը եւ կ'ըսէ թէ երկու երկիրներուն ժողովուրդներն են որ իրենց վարիչներուն ուշադրութեան կը յանձնեն «պատմական եւ ճակատագրական» նպատակակէտները, «որոնք հասունցած են իրենց գիտակցութեան մէջ» եւ թէ անկարելի է մերժել այդ տենչերը: «Ֆաշական Իտալիան չի վախնար ընդհարումէ մը, կարճատեւ ըլլայ թէ երկարատեւ, տեղական ըլլայ թէ ընդհանուր: Իտալիոյ ժողովուրդին սիրտը այսօր աւելի քան երբեք ուժգին կը տրոփէ հայրենիքի արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ: Հրաման մը բաւական է, յառաջ մղելու համար զայն»:

Ինչե՞ր կ'ուռճայ Գերմանիա

Պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ, թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Վարշաւա պիտի այցելէ Յունուար 26ին: Այս այցելութեան նպատակն է սերտացնել բարեկամութիւնը Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, որ այս ձմեռ քիչ մը պաղած էր: Հարաւային եւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրները ուշի ուշով կը հետեւին գերման նախարարին այս այցելութեան:

Կ'ըսուի թէ Հիթլէր պիտի յետաձգէ իր ծրագիրները արեւելեան Եւրոպայի մէջ, նկատի ունենալով միջերկրականեան պայքարին ստացած սուր հանգամանքը, եւ պիտի զբաղի միայն իր արեւելեան կողերը ապահովելու մտահոգութեամբ:

Կարծողներ կան թէ Գերմանիա պատրաստ է ամբողջական թափով ուժ տալու Իտալիոյ պահանջներուն Միջերկրականի մէջ, եւ որպէսզի Անգլիոյ ուշադրութիւնը շեղեցնէ, դարձեալ հրապարակ պիտի դնէ գաղթավայրերու պահանջը:

Պ. Ռիպպէնթրոփի այցելութեամբ պիտի լուծուին քանի մը հարցեր,— Տանցիկի եւ Մէմէլի խնդիրները, լեհական նրբանցքին մէջէն գերման խճուղիի մը շինութիւնը, որով արեւելեան Փրուսիան կապուի Գերմանիոյ մնացեալ մասին:

Կը հաղորդուի թէ լեհեւգերման ոչ-յարձակման դաշինքը պիտի երկարաձգուի 10 տարի:

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Գերմանիոյ մէջ

Տոքթ. Շախթի պաշտօնանկութենէն վերջը, Եւրոպայի ուշադրութիւնը նորէն կեդրոնացած է Գերմանիոյ վրայ: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա պիտի շարունակէ զինարշաւը, նոր թղթադրամներ շրջաբերութեան հանելով:

Հիթլէր նոր հրամանագիր մը հրատարակեց յունուար 21ին, արմատական փոփոխութիւններ կատարելով զինուորական ճակատին վրայ: Հրամանագիրը կը վերահաստատէ կուսակցական բանակը, տիրապետելու համար կանոնաւոր զօրքին վրայ: Նոր բանակը մասնաւորապէս պիտի հսկէ երիտասարդներու մարտական կրթութեան վրայ, հսկողելով բանակին պահպանողական տարրերուն, որոնք մեծ մասով սպաներ են:

Հրամանագրին համաձայն, ամէն երիտասարդ որ լրացուցած է 17 տարին եւ ընդունակ է զինուորութեան, պիտի ջանայ շահիլ կուսակցական վաշտերուն շքանշանը: Այն տղաքը որոնց ծնողները անվստահելի են, պիտի կրթուին կուսակցութեան հարուածային վաշտերուն կողմէ:

*** Հարիւրապետ Վիտման, Հիթլէրի թիկնապահը, ընդհ. հիւպատոս նշանակուեցաւ Սան Ֆրանչիսկոյի: Ուաշինկթընի գերմանական եւ Պերլինի ամերիկեան դեսպանները առ այժմ պիտի չվերադառնան իրենց տեղերը: Եթէ յարաբերութիւնները բարւոքին, հարիւրապետ Վիտման Գերմանիոյ ամէնէն վստահելի դեսպանը պիտի ըլլայ Մ. Նահանգներուն մէջ:

Տարակարծութիւն արաբ պատուիրակներու միջեւ

Այժմ Գահիրէ հաւաքուած են Պաղեստինի արաբական բոլոր պատուիրակները, որոնք պիտի մասնակցին Լոնտոնի խորհրդակցութեան:

Պաղեստինի մեծ միւֆթիին նամակ մը գրուեցաւ պատուիրակութեան կողմէ, որու մէջ կը բացատրուին ոչ-Պաղեստինեան արաբ պատուիրակներու տեսակէտները:

Պաղեստինի արաբ պատուիրակներու եւ ոչ-Պաղեստինեան պատուիրակներու միջեւ սուր տարակարծութիւններ կան: Առաջինները կը պահանջեն, որ Պաղեստինի հրէական ներգաղթը վերջնապէս դադրի եւ այնտեղ կազմուի արաբական ազգային կառավարութիւն մը: Երկրորդները այս պահանջները ծայրայեղ կը գտնեն եւ այն տեսակէտէն են, թէ պէտք է մեղմացնել, որպէսզի Լոնտոնի մէջ յաջողութիւն գտնեն:

Ասկէ զատ՝ Պաղեստինեան Արաբները չեն ուզեր, որ Լոնտոնի մէջ ներկայացուցիչ ունենան միւս Արաբները: Կ'ուզեն խորհրդակցութեան միայն իրենք մասնակցիլ Արաբներու կողմէ:

Կը կարծուի թէ Պաղեստինի մեծ միւֆթին պիտի պատասխանէ իրեն ուղղուած նամակին եւ պիտի թելադրէ, որ արաբական պահանջները չափաւորուին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ բացառիկ ժողով մը գումարեց անցի օր: Օրակարգի գլխաւոր հարցն էր Սպանիոյ պատերազմը: Որոշուեցաւ պահանջել որ կառավարութիւնը բանայ սահմանագլուխը, այլապէս դաւաճան պիտի համարուի եւ կուսակցութիւնը «պիտի պայքարի այդ դաւաճանութեան դէմ, բոլոր տրամաբանական հետեւանքներով»:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը օրինագիծ մը առաջարկեց, որ կը տրամադրէ շինել 12 նոր նաւային եւ օդային կայաններ՝ ազգային պաշտպանութեան համար:

ՑԵՂԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԻՆ գործադրութեան առթիւ, Իտալիոյ ներքին նախարարութիւնը շրջաբերական մը հրատարակեց, որով օրէնքը գործադրելի կը նկատէ նաեւ Նիսի, Քորսիքայի, Սավուայի եւ Մալթայի համար: Իտալական թերթ մը Իտալիոյ յատուկ բաժնեգինը կը գանձէ այդ քաղաքներէն...

30 ՕՏԱՐ ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐ (Լեհեր) արտաքսուեցան Ֆրանսայէն, մասնակցած ըլլալով նոյեմբեր 30ի գործադուլին: Ութ օր պայմանաժամ տրուեցաւ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԴԷՄ մահուան սպառնալիքներ եղած ըլլալով, Լոնտոնի Ապահովութեան Տեսչութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առաւ, մասնաւորապէս իրլանտացի յեղափոխականներու դէմ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ սպաննուեցաւ մեծահարուստ հրեայ վաճառական մը, Գոխոր Մուրաշ:

ՈՒԿՐԱՅՆԱՑԻՆԵՐԸ մեծ խանդավառութեամբ տօնեցին իրենց անկախութեան տարեդարձը (1938 յունուար 22), Փրակայի մէջ եւ այլուր: Ուկրայնայի ազատագրական կազմակերպութիւնը մասնաւոր գրասենեակներ հաստատեց Վիէննայի եւ Հռոմի մէջ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ Յունուար 31էն սկսեալ հրեայ ատամնաբոյժերու, անասնաբոյժերու եւ դեղագործներու վկայականները չեղեալ պիտի նկատուին: Իսկ ներկայ հիւանդապահուհիները եւ անոնց օգնականները իրաւունք պիտի ունենան իրենց պաշտօնը գործ դնելու միայն Հրեաներու համար կամ հրէական հաստատութեանց մէջ:

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ սաստկացուցին Ճիպութիի նաւահանգիստի ու Ֆրանքօ-Եթովպական երկաթուղիին դէմ բացուած պայքարը: Ասմարայի (Էրիթրէա) եւ Ֆրանսական Սոմալիի օդային հաղորդակցութեան եւ նաւային սպասարկութեան վերջ տրուեցաւ: Եթովպիոյ մէջ աչքի կը զարնեն զինուորական կեդրոնացումներ եւ բնիկ զօրագունդներու տեղափոխութիւններ:

ՀԱՅ ԳԻՂՈՒԹԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՍՆԹԵԼՈՎ (ԱՅՍՕՐ)

»»» · «««

Թատրօ 37ի վարչութիւնը մէկ ամիսէ ի վեր հայկական կեանքի մասին ալ պրպտումներ կատարած ըլլալով, պիտի ներկայացնէ ԱՅՍՕՐ, ՆՐԵՔՇԱԲԹԻ, 24 ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 9ԻՆ:

Հաստատութեան ներկայացուցիչները տեսած են «Անուշ»ի ներկայացումը, խօսակցութիւններ ունեցած են Բարեգործական—ի, Համազգայինի, Հայ Կամաւորներու եւ ուրիշ միութեանց վարիչներուն հետ, ինչպէս եւ Ա. Խատիսեանի, Ա. Զօպանեանի եւ ուրիշներու հետ: Այցելած են Փարիզի Հայոց եկեղեցին, Մուրատեան վարժարանը, Հայ. Ուսանողական Ակումբը, Նուպարեան Մատենադարանը, Ալփորվիլ եւ ուրիշ հայաշատ վայրեր, *տիպեր* առնելով:

Երկու շաբաթ առաջ, Ռատիոյի արձանագրութեանց բաժնին տնօրէնը, Պ. Ռիէռա, մասնաւոր ժամադրութեամբ այցելեց նաեւ Յառաջի խմբագրատունը, եւ մնաց մօտաւորապէս մէկ ժամ, տեղեկութիւններ քաղելով եւ *տիպեր* առնելով:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Բնիկ Սիվրիհիսարցի Պ. Յակոբ Գալէօղեան, մայրը՝ Նուարդ, քոյրը՝ Վերոն, կը փնտռէ իր եղբօրորդին՝ Հաճի Մկրտիչ Գալէօղեան, այժմ 35 տարեկան, որ մինչեւ 1926 Թուականը Քէֆալոնիա կը գտնուէր, ուրկէ՝ Թէպէլէքեան ընտանիքին հետ Սելանիկ մեկնած ըլլալով, եւ մօրը՝ Հաճի Կրօնիկին Պոլսէն Ֆրանսա մեկնելովը, ինքն ալ կը կարծուի իր մօրը մօտ գացած է: Կը խնդրուի տեղեկացնել Յակոբ Գալէօղեանի, Փաթրաս (Յունաստան) Հայոց վարժարանը:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameune, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MERCREDI 25 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ – 15e Année No. 3947

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՞Վ ՍԱՐՔԵՑ ԱՅՍ ՁԱԽԱՒԵՐ ԽԱՂԸ

— oo —

Վերջերս տարօրինակ հարցարան մը հրատարակուեցաւ թերթերու մէջ, Էջմիածնի անունով: Այնքան տարօրինակ, որ չուզեցինք հաւատալ: Եւ նախընտրեցինք սպասել:

Արդ, բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ խնդրոյ «հարցացուցակ» մը հասեր է արտասահմանի թեմերուն, 1938 նոյեմբեր 15 թուակիր, տեղակալ Գէորգ արք. ի ստորագրութեամբ: Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը զայն ստացած է դեկտեմբեր 21ին, ինչպէս կը տեղեկանանք Սուրիոյ թերթերէն, ուրիշ թեմեր ալ՝ մօտաւորապէս նոյն օրերուն:

Հարցարանին կարգ մը կէտերը ունին խիստ կրօնական հանգամանք, եւ առարկութիւն չեն վերցներ:

Օրինակ,— 1. Թեմի առաջնորդի դիրքը, կրթական ցենզը.— 2. Ինչ կանոնադրութեամբ ղեկավարւում է թեմը.— 6. Ցիշատակել եկեղեցական խմբերը (միաձա՞յն թէ բազմաձայն, խա՞ռն թէ միատեսակ):

Բայց, ամէնէն անմեղ համարուած կէտերուն մէջ ալ, հաւատաքննական շունչ մը կը սողոսկի: Տեսակ մը կանանչ մաղէզ, որ չես գիտեր ինչպէս խառնուեր է տողերուն:

Այսպէս, կ'ուզեն իմանալ ոչ միայն առաջնորդին տարիքը եւ կրթական մակարդակը, այլեւ ուղղութիւնը: Նոյն հարցասիրութիւնը, նաեւ, երեսփ. ժողովներու, վարչութեանց, քահանաներու, հոգաբարձութեանց անդամներու մասին,— «Ե՞րբ են ընտրուած եւ նոցա ուղղութիւնը»:

Շարունակելով ընթերցումը,— հարցարանը կը բաղկանայ 16 կէտերէ — կը տեսնենք որ մեր առջեւ սողացողը հասարակ մողէզ մը չէ, այլ խոշոր, լպրծուն օձ մը: Ամէն պարագայի մէջ՝ պաղ, սողոսկուն բան մը, որ հեռաւոր կապ անգամ չունի ոչ Էջմիածնի, ոչ ալ կղերական իշխանութեան հետ:

Կարդացէք իրարու ետեւէ, խառն ի խուռն.

7.— Թուել թեմում գոյութիւն ունեցող բարեգործական, մարդասիրական, գրական, գեղասիրական եւ այլ նման հաստատութիւնները, տալ նոցա համառօտ նկարագիրը եւ նշել նոցա բնոյթը:

8.— Թուել թեմում գոյութիւն ունեցող հայ դպրոցները, նոցա ուխտը, եւ աշակերտութեան քանակը, ղեկավար անձանց հոգաբարձութեան եւ ուսուցչական խմբի ուղղութիւնը, պահպանութեան աղբիւրները:

9.— Թեմում հրատարակուող հայ օրաթերթերը, շաբաթաթերթերը, եւ ամսաթերթերը եւ նոցա ուղղութիւնը:

12.— Բնորոշել թեմի, իբրեւ ամբողջական մարմնի, եւ հաստատութեանց վերաբերմունքը դէպի Էջմիածինն ու Խորհ. Հայաստանը:

14.— Հայ բանուորութեան մօտաւոր թիւը, նոցա աշխատանքի տեսակը եւ նոցա տնտեսական վիճակը: Որակաւոր բանուորների մասին առանձին:

15.— Թուել հայ մեծ գործարանատէրերին, մեծ վաճառականներին եւ խոշոր գիւղատնտեսական ձեռնարկներ ունեցողներին:

Կը կարծենք թէ ամէնէն բարեպաշտն ալ տեղն է պիտի հարցնէ.

— Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութիւնը ի՞նչ գործ ունի Արտասահմանի հայ բանուորութեան, անոր տնտեսական վիճակին, որակին, հայ մեծ գործարանատէրերու եւ վաճառականներու, գիւղատնտեսական ձեռնարկներու հետ: Եւ կամ, իր ի՞նչ գործն է հայ օրաթերթերու, շաբաթաթերթերու եւ ամսաթերթերու ուղղութիւնը: Էջմիածինը խորհրդային իշխանութեան փոխանո՞րդն է որ կը խառնուի քաղաքական - աշխատաւորական եւ առեւտրական գործերու, մինչեւ անգամ «գրական, գեղասիրական եւ այլ նման հաստատութիւններ»ու ուղղութիւնը հարցնելով:

Ու վերջապէս, ի՞նչ կը նշանակէ որ ան է առաջնորդէ պահանջել «թեմին եւ հաստատութեանց վերաբերմունքը դէպի Էջմիածին ու Խ. Հայաստանը»:

Ո՞ր օրուան համար են խորհրդային դեսպաններն ու հիւպատոսները, առեւտրական պատուիրակներն ու գոյնզգոյն գործակալները, եթէ այս կարգի հարցումներու պատասխանն ալ Արտասահմանի եպիսկոպոսներէն և վարդապետներէն պիտի պահանջեն:

Ուրեմն այնքան անճրկե՞ր է Երեւանը, որ վեղարին աջակցութեան կ'ապաւինի, ճիշդ այն պահուն երբ ազգանշան մը արձակուած է ոչնչացնելու վեղարի եւ փիլոնի վերջին մնացորդները, սաստկացնելով հակակրօնական պայքարը...

«Հարցացուցակին» կէտերը այնքան խորհրդաւոր, ոչ, այնքան վրան — բաց հանգամանք ունին որ, այս հարցումներն անգամ կը դառնան աւելորդ:

Արդ, ի՞նչ պիտի պատասխանեն թեմական առաջնորդները: Պիտի կրնա՞ն պատասխանել, ծիծաղելի դառնալու գնով:

Լաւ չունինք անցուդարձէն: Գիտենք, միայն, որ առաջին անգամ արտայայտուեցաւ ռումանահայ թեմը,— ազդարարելով թէ սահմանադրութեան համաձայն Էջմիածնի հետ յարաբերութիւն կրնան պահել միայն ծիսական խնդիրներու համար:

Մաղթենք որ գլխիվայր ծուղակը չիյնան Հայկական Արտասահմանի հոգեւոր հովիւները, ինքնագլուխ մարգանքներ կատարելով, եւ փորձենք հարցը վերլուծել տարբեր տեսակէտէ մը:

Ոչ միայն ձախաւեր է խաղը, ծիծաղելի՝ պոչը դուրս ձգուած աղուէսի մը պէս, այլեւ չարաչուք:

Երեւակայեցէք, Հայկական Արտասահմանը անձկութեամբ լուրի կը սպասէ երկու տարիէ ի վեր, այնքան հիմնական հարցերու մասին, եւ իրեն կը հրամցնեն կատարեալ խեղկատակութիւն մը, այն ալ յանուն Էջմիածնի:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՉՈՒԶԵՐ ՄԻՋԱՄՏԵԼ

Ո՞ւր պիտի երթան Սպանիոյ փախստականները

Պ. Ալվարէզ տէլ Վայօ, հանրապետական Սպանիոյ արտաքին նախարարը, Ժընեւէն վերադարձած ատեն Փարիզ հանդիպելով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ: Այս առթիւ Պ. Ժօռժ Պոնէ վճռապէս յայտարարեց թէ Ֆրանսա չի կրնար որ եւ է միջամտութիւն կատարել, բանալով սահմանագլուխը: Արտաքին նախարարը այս տեսակէտը պիտի պաշտպանէր երեսփ. ժողովին մէջ ալ, երէկ գիշեր, հարցապնդումներու փակումէն վերջը:

Նշանակալից երեւոյթ մը, այս առթիւ,— կիսապաշտօնական «Թան»ը երէկուան խմբագրականով կը հաստատէր թէ Ֆրանսա տրամադիր է ներկայացուցիչ մը ղրկելու Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, Պուրկոս: Երկար ատենէ ի վեր Թունդ ազգայնական թերթեր կը ջատագովեն այս գաղափարը, բայց առաջին անգամ է որ հեղինակաւոր օրկան մըն ալ նոյն խնդիրը կ'արծարծէ: Ասկէ առաջ արտաքին նախարարը կը խորհէր ներկայացուցիչ մը ղրկել ազգայնական Սպանիոյ մայրաքաղաքը, բայց իր պաշտօնակիցները մերժեցին սաստիկ մեծամասնութեամբ: Այս առթիւ, ընդդիմադիրները գիտել կուտան թէ 1938 Սեպտեմբերին ալ Պ. Ժօռժ Պոնէ աճապարեց դեսպան մը ղրկել Հռոմ, այն համոզումով թէ յարաբերութիւնները պիտի բարւոքին երկու երկիրներուն միջեւ, բայց դեսպանը հազիւ Թագաւորին ներկայացած, Իտալիոյ խորհրդարանին մէջ ցոյց մը սարքուեցաւ ի նպաստ Թունուզի եւ Կորսիքայի:

«Թան» առանց կարեւորութիւն տալու այս փորձառութեան, կը թելադրէ որ Ֆրանսական կառավարութիւնը հետեւի Պելժիոյ ընկերվարական վարչապետին, դիւանագիտական ներկայացուցիչ մը ղրկելով Պուրկոս: Եւ կը բացատրէ թէ այսպիսի ձեռնարկ մը չի նշանակեր անձնատուր ըլլալ վարդապետութեան մը առջեւ որուն հակառակ է Ֆրանսացիներու մեծամասնութիւնը, այլ պաշտպանել ազգային շահերը:

Մինչ այս մինչ այն, Ֆրանսայի կառավարական շրջանակները այժմէն մտահոգութեան մատնուած են Սպանիոյ փախստականներու հարցին համար: Իրագէկներու կարծիքով, քանի մը հարիւր հազար փախստականներ կրնան Ֆրանսա խուժել, եթէ Պարսելոնան իյնայ: Արդ, այս պարագան կրնայ ծանր կացութիւն մը ստեղծել, մանաւանդ որ փախստականներուն մէջ պիտի գտնուին ամէն տեսակ տարրեր.— բոլշեւիկ, անիշխանական եւն.: Երեք միջոցներ կը նախատեսուին այս առթիւ,— 1. Փակել սահմանագլուխը, կարեւոր ուժեր կեդրոնացնելով, ինչ որ դժուար է: 2. Կեդրոնացման շրջաններ ստեղծել երկրին մէջ, զինուորական ուժերու հսկողութեան տակ: 3. Բազմաթիւ նաւեր վարձելով, փախստականները փոխադրել Ափրիկէ, առժամաբար կամ տեւականօրէն:

ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԷ ԿՐԱԿ ՊԱՐՍԵԼՈՆԱՅԻ ՎՐԱՅ

Զինուորական վարչութիւն ամբողջ երկրին մէջ

Զօր. Ֆրանքոյի զօրքը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, հետզհետէ կը սեղմէ օղակը, Պարսելոնայի շուրջը: Առջի օր միայն 15 քիլոմեթր հեռու էր Քաթալոնիոյ մայրաքաղաքէն: Կ'ըսուի թէ 200,000 զինուորներ շարժման մէջ դրուած են, օր առաջ գրաւելու համար Պարսելոնան: Հանրապետական կառավարութիւնը որոշեց չհեռանալ քաղաքէն, կազմակերպելու համար վերջնական դիմադրութիւնը: Անմիջապէս զինուորական վարչութիւն հռչակուեցաւ ամբողջ երկրին մէջ: Քաղաքացիները այլուր կը փոխադրուին, որպէսզի զինուորական իշխանութեան հոգերը թեթեւնան:

Ազգայնական աղբիւրէ տրուած տեղեկութեանց համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի զօրքը ութ օրուան ընթացքին գրաւած է 284 քաղաքներ եւ գիւղեր, 4300 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ, եւ գերի վարած է մօտ 200,000 հոգի: Ութ օր առաջ 100 քիլոմեթր հեռու էին Պարսելոնայէն:

Մատրիտէն Պարսելոնա կը սպասուի Զօր. Միախա, սպարապետը, որ արտակարգ հմայք մը կը վայելէ հանրապետական բանակին մէջ:

Բոլոր թղթակիցները կը հաստատեն թէ անընդհատ կրակ կը տեղայ Պարսելոնայի վրայ: Քաղաքին ընդհանուր դիմագիծը փոխուեցաւ բոլորովին, երբ 26 ռմբակոծութիւն տեղի ունեցաւ 50 ժամուան մէջ: Պարէնաւորումը չափազանց դժուարացած է: «Թան»ի թղթակիցը ծանրակշիռ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ այս մասին: Ջուրը եւ կազը երբեք չեն պակսած եւ ելեկտրականութիւնն ալ միայն պատահական ընդհատումներ ունեցած է. բայց ուտելիք չի ճարուիր: Բանուորները սնտուկի եւ փայտի կտորներ կը հաւաքեն քաղաքին մէջ, իսկ կիները մինչեւ դաշտերը կ'երթան, ծառի ճիւղեր ճարելու եւ կերակուր եփելու համար: Խանութներուն մէջ ծախելիք բան չէ մնացած:

*** Ֆրանսայի սահմանագլուխին վրայ զգուշական միջոցներ ձեռք առնուեցան: Ստուարաթիւ շրջուն պահակներ բռնած են ռազմագիտական կարեւոր դիրքերը, ուրիշներ ալ՝ կեդրոնացած են նահանգին զանազան մասերուն մէջ: Ամէն միջոց ձեռք առնուած է, որպէսզի փախստականներ Ֆրանսա չմտնեն զանգուածօրէն:

*** Պարսելոնայի անգլիական եւ ամերիկեան հիւպատոսները ազդարարեցին իրենց հպատակներուն որ պատրաստ ըլլան անմիջապէս հեռանալու: Մարտանաւեր կը սպասեն ծովուն բացերը:

Պարսելոնայի կացութիւնը մեծ մտահոգութիւն պատճառած է Մոսկուայի մէջ: Կ'ըսուի թէ հրաման տրուած է 850 խորհրդային սպաներու որ հեռանան Քաթալոնիայէն, փետրուար 1էն առաջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ,— «ՀԱՅԵՐԷՆՆԻՍ ԿԸ ԶԱՐԳԱՆԱՅ ԿՈՐ ...»

— • —

Ասկէ քանի մը ամիս առաջ, Խմտանան օրէնքներու թարգմանութեան ու մեկնութեան, օտար անուններու արտասանութեան եւ ուղղագրութեան դժուարութիւնները բունելով, կը տրանջայի երէց հրապարակագիրին՝ Տալլագի, որ այնքան կը սիրէ այս առպարէզը: Անարդարութիւն պիտի ըլլար այստեղ չարձանագրել փունջ մը տրտունջ... Հայաստանի թերթերուն լեզուին մասին:

Այսպէս, ինծի պաշտօն տրուած է մաղել Հայաստանի թերթերը: Ժամանակ մը բառարան մը շինած էի, նշդելու եւ արձանագրելու համար կարգ մը բառեր, որոնք նոյն գիրմաներէնի եւ յետոյ ռուսերէնի մէջ ազգափոխութիւն կատարելէ վերջ՝ անճանաչելի դարձած կը մտնեն Հայաստան աշխարհ, ճիշդ ինչպէս Մոսկուայէն դրկուած կարմիր մարզպանները: Բայց շո՞ւտ «ծայնազուրկ» կը դառնան այդ բառերը, այնքան շուտ՝ որքան խորհրդային դրախտին քաղաքացիները, երբ վարչական կամ օրէնսդրական փոփոխութիւն մը կը կատարուի երկրին մէջ. ետեւէն ալ՝ «մաքրագործում» մը:

Քանի մը նմոյշներ կարմիր հայերէնէն.—

1.— «Հանդիսաւոր ու երգումային յանձնառութիւն կատարում են այն բոլոր քաղաքացիները, որոնք պատւոյ վարժման կարգով հատուկային պաշտոններին են ընդունւում բանուորագիւղացիական կարմիր բանակի մէջ»:

Եւ դեռ այս հայերէնը մեղր է, շաքար է: Ես ձեր առջեւ թափեմ քանի մը բառեր,— կոմբայն, ունիվերմագ, բոլտ, գլավասխար, զագոտսեն, ստովիտ, տատավածաչինարարներ, եւայլն: Բայց իմ տրտունջս տարբեր է այսօր:

Վերջերս, Մոսկուա հրովարտակ հանեց որ աշխատաւորները «գրիւ» աշխատին շաբաթական ժամերը: Եւ ահա Խորհ. Հայաստան թերթը սկսաւ հրատարակել բողոքներ բոլոր «պրոգուլշչիկ»ներուն, «լոդր»երուն, «գափող»ներուն, «սեմուլյանտ»ներուն դէմ (վերջինը փրանսերէնէ առնուած ըլլալ): Կ'ուզէի հարցնել թէ Հայաստանի Բառարգեւչար գաւառի Ալ-բուլաղ գիւղին շինականը կը հասկնա՞յ բոլոր այս բառերը:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի «դեպուտատ» տիկին կամ օրիորդ Անգին Առուէնեան բացայունչ գրութիւն մը ստորագրեր էր վերջերս Երեւանի պաշտօնաթերթին մէջ, պաշտպանելով «պետութեան շահերը»: Այդ առթիւ կը գանգատէր որ Լէնինականի մանարանէն 55 կիներ յղութեան արձակուրդ առեր են եւ տակաւին չեն վերադառնար աշխատանքի: Եւ անունով կը թուէ.— Վայսիկ Թաղեւոսեան, Ալաֆսի Բեգոյեան, Թագուշ Մուրադեան, Աստղիկ Գասպարեան, Գոհարիկ Դաւթեան, Զաբել Սիմոնեան, Իսգար Դարբինեան, Սիրուշ Նազարեան, Աղաւնիկ Մարտիրոսեան, Շամիկ Մնոյեան, Ալիսա Աւետիսեան եւ ուրիշներ:

Ի՞նչ ընելու գացեր են այս անուշիկ աղջիկները.— Զաւակ բերելու:

Ընկեր «դեպուտատ», զաւակ բերե՞լն ալ գոփողութիւն է, սիմուլյացիա է, պրոգուլ է:

Հասկցա՞նք: Հանճարեղ Սթալինը որոշում է տուեր որ շատ աշխատանք կատարուի ընկերվարութեան հայրենիքին մէջ,— շատ աշխատանք եւ շուտ: Բայց ամէն աշխատանք շուտ կ'ըլլա՞յ: Գուլպան կրնաս շուտ հիւսել եւ մանածդ շուտ մանել, բայց, ընկե՛ր «դեպուտատ», սակէն ոչ գուլպայ է, ոչ ալ մանած: Իմը ամուսնանալն գո՞րծն ալ կ'ուզէք ստախանովականացնել,— շատ եւ շուտ:

Եթէ գոփողութիւն կամ պրոգուլ է արձակուրդ առնելը զաւակ բերելու համար, այդ ձեր պահանջկոտութիւնն ալ խոլոփոլոչչինա է անպայման:

ԱՐԱԶ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐԷՆ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

«ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ»

Կովկասահայ ծանօթ հեղինակին՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆԻ պատմական վէպը, որ շատոնց սպառած է եւ որ յափշտակութեամբ պիտի կարդացուի մեր ընթերցողներուն կողմէ:

ՔԻՉ ՎԵՐՋԸ ՊԻՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՆՔ ՆԱԵՒ ՈՒՐԻՇ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ, ՕՏԱՐ ԿԵԱՆՔԷ:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՐԵԱՆ ՏՈՒՐՔԸ

— oo —

Սէն - է Ուազի ծերակուտական Շարլ Ռէպէլ ծրագիր մը պատրաստած է օտարականներու զինուորագրութեան մասին եւ ծերակոյտի օրէնսդրական յանձնաժողովը արտօնած է որ մտերս զայն պաշտպանէ ժողովին մէջ: Ծրագիրը կը տրամադրէ զինուորական ծառայութեան ենթարկել Ֆրանսայի մէջ աշխատելու արտօնուած օտարականները եւ մասնաւոր գունդերու մէջ տեղաւորել զանոնք: Այս առթիւ ծերակուտականը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է «Լը Ժուռնալ»ի.

.. Ֆրանսա բաց է ամէնուն առջեւ: Եւ, հաւատարիմ հինաւուրց աւանդութեան մը, պիտի շարունակէ լայնօրէն ներս առնել օտարականները: Մեր երկիրը օտարականներուն կ'ապահովէ ոչ միայն ազատութեան ապաստանը, այլեւ, ամենածանր զոհողութեանց գնով, այն բոլոր դիւրութիւնները զորս կ'ընծայէ իր զաւակներուն,— ձրի կրթութիւն, օգնութիւն, գործազրկութեան նպաստ եւն.: Արդար է որ այսքան թանկագին առաւելութեանց փոխարէն օտարականները մասնակցին ոչ միայն պետական օգնութեան կամ հսկողութեան ծախքերուն (այս տարի մէկ միլիառ ֆր. պէտք է օտարականներու տեսչութեան համար), այլեւ ամէնէն նուիրական եւ սրբազան պարտականութեան,— գործակցիլ երկրին պաշտպանութեան, վտանգի պարագային: Ի՞նչպէս կարելի է ընդունիլ որ պատերազմի պարագային Ֆրանսայի մէջ հաստատուած օտարականները միայն Ֆրանսացիներուն ձգեն զայն պաշտպանելու հոգը: Այն պահուն երբ մեր ծնունդներու տագնապը ամէն տարի զգալապէս կը պակսեցնէ մեր զինուորներու թիւը, կը սաստկացնէ մեզի սպառնացող վտանգը, աւելի քան անհրաժեշտ է օգտուիլ մեր հողին վրայ հաստատուած օտարականներէն:

Ծերակուտականը բանակի յանձնաժողովի կարծիքին կը սպասէ, հրապարակային վիճաբանութիւն մը պահանջելու համար: Իր ծրագիրը կը պարունակէ երկու հիմնական կէտեր.— 1.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՍՄԷԹ ԻՆՕՆ՞Ի ԳՆԱՑ ԳԱՍԹԷՄՈՒՆԻ

Թուրք հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ Դեկտ. 5ին մեկնեցաւ Անգարայէն, «Սօն Փօսթա» եւ ուրիշ թերթեր գրեցին թէ պիտի այցելէ Սեւ ծովի շրջանները եւ մասնաւորաբար պիտի երթայ Թրակիա, բայց Անատոլու գործակալութիւնը հերքեց լուրին վերջին մասը որ կը րնար քաղաքական ժեկնութեանց տեղի տալ եւ նկատուիլ իբրեւ ցոյց մը Պուլկարիոյ դէմ: Չէ՞ որ Սօլարօնիքի նախագահը յայտարարութիւններ ըրաւ ի նպաստ վերաքննութեան, իսկ պուլկար ժողովուրդը ամէն կողմ ցոյցեր կատարեց, պահանջելով խլուած հողերու վերադարձը:

Այսպէս ալ եղաւ: Իսմէթ Ինէօնիւ Դեկտեմբեր 6ին գնաց Գասթէմունի եւ մօտ տասը օր քննական պտոյտ մը կատարեց: Միւս կողմէ քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ:

Ինչո՞ւ այս յանկարծական ճամբորդութիւնը, երբ ոչ մէկ պատճառ կար:

Ժողովուրդին հետ շփման մէջ գտնուելու համար, ինչպէս կը հաւկցնեն Թուրք թերթերը:

Ձենք կարծեր: Նախ՝ Իսմէթ նոր մը չէ: Իբրեւ 14—15 տարուան վարչապետ, բազմաթիւ անգամներ այցելած է բոլոր շրջանները, մէջն ըլլալով նաեւ հեռաւոր Վանը: Հետեւաբար, ոչինչ չունէր ճամբորդութեան եկելու այս ձիւն ձմրան երբ մարմնապէս տկար ալ է, իբրեւ թոքախտաւոր:

Երկրորդ, եթէ նախագահ ընտրուելը խոկալէս կը պահանջէր այս հանգամանքով շփման մէջ գտնուիլ ժողովուրդին հետ, այցելութիւնը բնականաբար ըլլալու էր: Մինչդեռ գիտենք թէ միայն Գասթէմունի գնաց եւ վերադարձաւ:

Երրորդ, առղին կան շատ ստիպողական գործեր որ անհրաժեշտ կը դարձնէին իր ներկայութիւնը Անգարայի մէջ: Հալք կուսակցութիւնը Դեկտ. 26ին տարեկան համաժողով պիտի գումարէր եւ շատ կարեւոր խնդիրներով պիտի զբաղէր: Միւս կողմէ, միջազգային կացութիւնը շատ փափուկ դարձած է եւ տեւական հետաքրքրութիւն կը պահանջէ.

Արդ, հակառակ այս բոլորին, երբ նախագահը կ'երթայ Գասթէմունիի նման երկրորդական - երրորդական նահանգ մը, կը նշանակէ թէ բան մը կայ:

×

Ի՞նչ է այդ «բանը», ի՞նչ անցած դարձած է: Դժբախտաբար չկայ տակէ պաշտօնական կամ մասնաւոր լուր մը: Կան միայն զրոյցներ, որոնց վրայ կարելի չէ հիմնուիլ անշուշտ: Այսպէս, կը պատմեն թէ Բամազանի տօթիւ ժողովուրդը մերժած է ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ էզանը, որբապղծութիւն նկատելով զայն: Ինչպէս յայտնի է, Մ. Քէմալ արգիլեց Ալլահ էքպէրը եւ մուէզզինները պտտալ կուտայ անոր թուրքերէն թարգմանութիւնը — Թանրը ուլու տուր, Թանրը ուլու տուր (Աստուած մեծ է, Աստուած մեծ է):

Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, երբ մուէզզինը կը սկսի թուրքերէն պոռալ, ժողովուրդը վար կ'առնէ զայն եւ կը ստիպէ որ Մարգարէին լեզուովը աղօթէ եւ ոչ թէ «կեավուր» րոնին լեզուովը (ակնարկութիւնը կ'երթայ Աթաթիւրքին): Ոստիկան զինուորները կը միջամտեն, բայց խուժանը զինաթափ կ'ընէ զանոնք: Միաժամանակ քանի մը հատը կը վիրաւորէ:

Դեռ կան ուրիշ զրոյցներ, ուղղակի զէնքով ըմբոստութեան եւ արիւնոտ ընդհարման խօսքեր, բայց զանց կ'ընեմ յիշատակել:

×

Որքան ալ յամառ ու ամէն կողմէ պատմուած, այս զրոյցները բնականաբար չեն բաւեր իբր հիմ ծառայելու խորհրդածութեան, երբ մեր նպատակն է Թուրքիոյ իրական կացութիւնը պարզել եւ ոչ թէ հեքեաթ պատմել: Հետեւաբար կը ստիպուինք մէկ կողմ դնել այդ բոլոր լուր լսուածները եւ նորէն դիմել թրքական մամուլին, գիտնալով հանդերձ թէ լուռ ժպիտ է ան, ամուր բերնակապերու լարնուած ըլլալով:

Եւ ահա կը կարդանք 30—40 տողնակներ, յատկացուած երկարապատում խօսակցութեանց, զոր Իսմէթ Ինէօնիւ ունեցած է ժողովուրդին հետ:

Ցուսահատութի՛ւն, որովհետեւ այդ երկար ու յաճախ շատ հասարակ հարց - պատասխանները եթէ քիչ մը լոյս կը սփռեն տիրող զարհուրելի թշուառութեան մասին, բան մը չեն ըսեր սակայն բո՛ւն հարցի մասին, այն պատճառին՝ որ նախագահը ՄԻՆԱԿԸ տարաւ Գասթէմունի: Որովհետեւ— չըսենք կարեւորութեամբ— ո՛չ վարչապետը ընկերացաւ իրեն, ոչ ալ Ներքին Ախարարը, որ միաժամանակ Հալքի ընդհանուր քարտուղարն է:

Բայց կ'ըսեն թէ ստախօսը շատ խօսելու եւ անպատճառ տեղ մը պիտի մատնէ ինքզինքը:

Այսպէս նաեւ այս պարագային: Սիւնակներով զովասանք ու շաղլամանութիւն դուրս տուած ժամանակ «Ճումհուրիէթ»ի թղթակից Մէքքի Սայիտ իսկէն արդէն բերնէն կը փախցնէ քանի մը խօսքեր, որոնք կուգան մասամբ պարզելու առեղծուածը:

Նկարագրութիւնը կը վերաբերի Չէրքէս գիւղին մէջ կատարուած ընդունելութեան, Դեկտ. 12ին: Պատմելէ յետոյ գիւղացիներուն հետ նախագահին ունեցած խօսակցութիւնները, թղթակիցը կ'անցնի «Երիտասարդ դայմաղամ»ին հարցաքննութեան:

«Երիտասարդ դայմաղամը— կ'ըսէ թղթակիցը— պատած է զաւառակին ամէն կողմը: Եօթ ամիսէ ի վեր հոս կը գտնուի. Իսմէթ Ինէօնիւ հարցուց.

— Ի՞նչ միջոցով կ'երթաք գիւղերը:

— Ձիով կ'երթամ:

— Ճամբու ծախք կ'առնե՞ս:

— Այո...

Նախագահը գնահատեց դայմաղամը, որ ամէն բան կ'ըսէր բացէ ի բաց: Չէրքէզցիները ընդունելէ առաջ, հարցուց դայմաղամին.

— Մաքսանենգութիւն կա՞յ:

— Չկայ... Հաղուադէպ ըլլալով՝ ծխախոտի մաքսանենգութիւն կը կատարուի:

— Ի՞նչ ձեւ է անգորրութիւնը:

— Շատ լաւ...: Գողութիւն ալ չը կայ: Ամէնէն աւելի կիներու եւ աղջիկներու առեւանգումի դէպքեր կան: Անցեալ տարի 2 կին եւ 3 աղջիկ առեւանգեցին:

Հանրապետութեան նախագահը զայմաղամին բացատրութիւն ուզեց ԱՆՑԵԱԼՆԵՐԸ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱԾ «ԷՁԱՆ»Ի ԴԷՊՔԻ ՄԱՍԻՆ: Դայմաղամը ըսաւ.

— Գիւղացի մը եկած էր, Բամազանը հոս անցընելու համար: Պայմանի «Նամազ»ը ընել տալու համար «Իմամ»ի մը պէտք կ'ըլլայ. իրեն կ'առաջարկեն...: «Նամազ»ի ընթացքին, շփոթութեամբ ԱՐԱԲԵՐԷՆ «Էէֆալէ» (պանծացում) կ'ընէ: Հասարակութիւնը բնաւ չէ մասնակցած անոր: Իսմէթ Ինէօնիւ ըսաւ.

— Ուրեմն եղածը սխալ է եւ չփոթութեան արդիւնք է: ՀՈԳԻՍ ՇԱՏ ՆԵՂՈՒԱԾ ԷՐ (ճանըմ չօք սըքըլմըշ տը): Ուրեմն ԴԻՏՈՒՄ ՉԿԱՑ (գաստ եօք):

— Ո՛չ... քննութիւն կատարեցի: Հօճան յանկարծ կը շփոթի, լեզուն կը բռնուի: Ժողովուրդը ոչ միայն չէ մասնակցած արաբերէն էէֆալէին, այլեւ շատ գէշ բարկացած է, հոգին նեղուած է:

Հանրապետութեան նախագահը Չէրքէսի մէջ տեւակցեցաւ բազմաթիւ գիւղացիներու հետ եւ շատ կարեւոր (իւրեր շօշափեց: Ժամը 17ին մեկնեցաւ Չէրքէսէն: Վակոնին մէջ պիտի հիշերէ եւ վաղ առաւօտ Զանգըրը երթալով քննութիւն պիտի կատարէ: Վախը (Դեկտ. 13) Անգարա պիտի գտնուի»: («Ճումհուրիէթ», 13 Դեկտ. 1938):

×

Այսպէս, ուրեմն, բուն իսկ Թուրքերէն թերթ մը կը խոստովանի թէ Գասթէմունիի մէջ տեղի ունեցած է յիշատակման դէպք մը:

Կարեւո՞ր է, սակայն: Անտարակոյս: Կը բաւէ նկատի ունենալ որ, «ՇԱՏ ՆԵՂՈՒԱԾ է» Իսմէթի հոգին եւ այս ձմրան մինչեւ Գասթէմունի տարած է զայն: Կը բաւէ վերլուծել երիտասարդ դայմաղամին խօսքերը, հասկնալու համար թէ ամբողջ գիւղացին է որ ՑՈՅՑԻ ՁԵՒՈՎ սորված է արաբերէն «նամազ»ը: Այս կը հաստատէ նաեւ Իսմէթի ուշագրաւ խօսքը. «ուրեմն դիտում չկայ»:

Եւ վերջապէս աչքի առջեւ ունենալու է ուրիշ պարագայ մը: Թղթակիցը ամբողջ իրականութիւնը չի յայտներ, եւ ինչ որ կ'ընէ՝ պարզապէս լրագրական մանրանկարչութիւն մըն է որ հաւանաբար սուղ արժէ իրեն եւ թերթին: Կը յիշէք որ թուրքերէն «Թան» թերթը երեք ամիս փակուեցաւ, Աթաթիւրքի հիւանդութեան մասին ակնարկութիւն մը ըրած ըլլալուն համար:

Ցետոյ, եթէ դէպքը իրապէս անկարեւոր ըլլար, արդիւնք «շփոթութեան» եւ «լեզուի բռնուելուն», Անգարա ինչո՞ւ ծածուկ պահեց այդքան խնամով, ո՛չ զեկոյց հրատարակելով, ո՛չ ալ մամուլին գրել տալով: Կը նշանակէ թէ եղածը Աթաթիւրքի հիւանդութեան նման ծանր «հիւանդութիւն» մըն է, որ կը վախնան հրապարակելու:

Դէպքը զսպուած է անշուշտ, բայց որքա՛ն պերճախօս է՝ թուրք ժողովուրդին մտայնութիւնը բնորոշելու տեսակէտէն: Մանաւանդ որ տեղի կ'ունենայ Աթաթիւրքի մահուան վաղորդայնին: Կը հետեւի թէ դիկտատորին մահը շղթայազերծած է կրօնական մոլեռանդութիւնը, որ միշտ կը մնայ արթուն՝ հոգիներու մէջ, հակառակ 15 տարիներու անցքին...

ԴԻՏ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԸ

Արտաքնապէս Ռումանիա փոխուած չէ: Նոյն եռուզեռը կայարանի մէջ երբ դուրս կ'ելլես արեւելեան ճեպընթացէն. նոյն խուճապը եւ մրցակցութիւնը, երբ ինքնաշարժ մը կը կանչես, գոյներդ հիւրանոց մը փոխադրելու

Ամենուրեք սովորական տեսարաններն ու բնական հոտերը, որոնք ցոյց կուտան թէ մօտ ես Արեւելքին: Բայց շուտով կը զգաս, թէ բան մը կը պակսի: Ժողովուրդը այլեւս գերազգրգիռ չէ, ինչպէս էր քանի մը ամիս առաջ: Զգայնութիւնը անհետացած է ամէն տեղ:

Այս հանդարտութեան բացատրութիւնը կը գտնես, երբ կ'այցելես այն սրճարանները, որոնք քաղաքական կեդրոններ էին: Այժմ դատարկ են անոնք: Այն ապաւորութիւնը կը ստանաս, թէ տուն վերադարձող պատի նկարները եւ զարդարանքները տարած են:

Անհետացած են այն մարդիկ, որոնք գաւաթ մը թրքական սուրճի սեղանին շուրջ համարձակ կը խօսէին զանազան հարցերու մասին, ինչպէս՝ դահլիճէն վաղը այսինչը պիտի հրաժարի, կամ այնինչ նախարարը կ'ուզէ դահլիճին մէջ մնալ, կամ ծօրծ Պրատիանուի աղատականները այսինչ կ'ուզեն ընել եւայլն:

Նոր վարչաձեւը տեսակ մը արհեստապետական իշխանութիւն է, ուր բոլոր քաղաքացիները պիտի աշխատին ազգային բարօրութեան համար: Քաղաքական հաւաքոյթները եւ վիճաբանութիւնները արգիլուած են: Թերթերը, որոնց թիւը պակսած է, ենթակայ են խիստ գրաքննութեան մը: «Ազգային Վերածնունդի Ճակատ»ի քարոզութիւնը կը գրաւէ մամուլի էջերու մեծագոյն մասը: Անհատական ու կանգուածային ներխուժում է այս ճակատէն ներս: Պետական ու թաղապետական պաշտօնեաներ, արհեստակցական միութեանց անդամներ եւ ուրիշ խմբակցութիւններ նպատակայարմար կը գտնեն մասնակցիլ այս ճակատին, որովհետեւ դուրսը մնալը օգուտ մը չի բերեր:

Այժմ նոյնիսկ գահլիճի անդամները տարազ կը հագնին: Այս շարժման կուսակիցները բոլորն ալ, նախարարէն մինչեւ հասարակ քաղաքացին, կը բարեւեն աջ բազուկը վեր բարձրացուցած՝ «ամնութաթ» բառով, որ կը նշանակէ «Առողջութիւն»: Կազմուելու վրայ է ժողովրդական պահակազօրք մը, նացիականին նման: Հրաւէրները ենթարկուած են սեղմումներու:

Այս բոլորէն դիկտատուրայի հոտ կուգայ: Այս վարչաձեւը ընդդիմացաւ Երկաթէ Պահակախումբի շարժումին արդեօ՞ք անոր համար, որ ինք նախակարապետը գառնայ ֆաշականութեան: Այսպիսի զատում մը մակերեսային պիտի ըլլար, որովհետեւ հակառակ երեւութական նմանութիւններուն, խորունկ հակադրութիւններ կան նոր Ռումանիոյ եւ միատիրական պետութեանց միջեւ:

Ամէնէն առաջ՝ Հիթլէր մը կամ Մուսոլինի մը չկայ այնտեղ: Կարոլ թագաւորի իրաւասութիւնները ընդարձակուած են, այնպէս որ կարելի է ըսել թէ ան թէ՛ կը թագաւորէ եւ թէ կը կառավարէ: Նախարարները այժմ ուղղակի պատասխանատու են թագաւորին, փոխանակ խորհրդարանին:

Նոր օրէնսդրութեան մէջ ոչինչ կայ, որ ապահովէ թէ այս վարչաձեւը տեւական պիտի ըլլայ, ինչպէս կը պնդեն նացիները: Երբ թագաւորը տեսնէ, որ Ազգային Վերածնունդի Ճակատը իր դերը աւարտած է կամ ձախողած է իր առաքելութեան մէջ, պիտի չվարանի փոխել զայն կամ վերակազմել:

Եւ, ո՞ւր տեսնուած է, բայց այստեղ եկեղեցւոյ պետը վարչապետն է, պատրիարք Միրոն Քրիսթէա: Իսկ կրօնքի ազատութիւնը բացարձակ է:

Կարելի չէ ըսել նաեւ որ նոր վարչաձեւը մէկ կուսակցութեան յաղթանակն է. ոչ, որովհետեւ ամէն կուսակցութիւններէ նախարարներ առնուած են: Ասոնցմէ 4ը Ազգային Գիւղացիական կուսակցութենէն են, իսկ վարչապետը կղերական է:

Մինչ Նացի կամ Ֆաշական շարժումները վարի խաւերէն եկած են ու յաղթանական վերի խաւերու վրայ, ռումանական վերածնունդը վերէն եկած է, յղացուած թագաւորէն եւ իր նախարարներէն: Զանգուածներն ալ արձագանգ տուած են անոր:

Այս վարչաձեւը պիտի տեւէ՞: Ռումանացիներու մեծամասնութիւնը կը հաւատայ թէ պիտի տեւէ, եթէ անսպասելի մեծ աղէտ մը՝ ինչպէս պատերազմ կամ յեղափոխութիւն, չպատահի: Նշանակութիւն չունին հոս հոն երբեմն լսուած բողոքի ձայները: Օրինակ՝ յայտնի պատմաբան եւ քաղաքագէտ փրոֆ. Եորկա վերջերս գաշուեցաւ իր «Նէամուլ Ռոմանէսք» թերթէն, որուն ամէն օր յօդուած մը կը գրէր, հակառակ այն իրողութեան որ գրաքննութիւնը իրեն հանդէպ ներողամիտ վերաբերմունք ցոյց կուտար: Իր որոշումը ծանուցող բաց նամակի մը մէջ ան դրեց.— «Երկարամեայ կեանքիս մէջ ես սորվեցայ համբերատար ըլլալ. եւ այժմ հանդարտօրէն կը սպասեմ դէպքերու զարգացումին»: Փրոֆ. Եորկա կը պատկանի աջակողմին եւ այժմ աւելի մօտեցած է իր նախկին բարեկամ Գ. Քուզային, որ Կոկայի հակահրեայ դահլիճին անդամ էր:

Բայց անոնք որ կը քննադատեն նոր Ռումանիան, կը մոռնան թէ անցեալին կը տիրէր քաղաքական փտութիւնը, եւ ժողովրդապետութեան անուանով ամէնէն յիմար յարձակումները կը գործուէին անհատական ազատութեան վրայ: Ի վերջոյ, աւելի մարդկային է ստիպել որ մարդ մը կառավարութեան քուէարկէ մէջտեղէն վերցնելով միւս կուսակցութիւնները, քան ազատ քուէի տեսական իրաւունք շնորհելով թոյլ տալ որ նոյն մարդը քուէարկէ ուզածին եւ յետոյ ոստիկան մը իր ձեռքը գնէ անոր ուսին: Անկէ զատ՝ նոր վարչաձեւը կեանքի կոչուեցաւ, որովհետեւ երկրին մէջ կը տիրէր ներքին լուրջ տագնապ:

Գալով հրէական հարցին՝ ուրիշ երկիրներու մէջ աւելի բիրտ միջոցներ կը կիրարկեն: Այստեղ վերաբերմունքը աւելի մեղմ է, աւելի ճիշդը՝ հրատարակուած օրէնքը աւելի խիստ է թուղթի վրայ քան գործադրութեան մէջ:

Գլխաւորաբար արտաքին քաղաքականութեան մարզին մէջ է որ նոր Ռումանիան կը զատուի նոր Գերմանիայէն ու նոր Իտալիայէն: Աշխարհագրական դիրքի նկատումներէ առաջնորդուած է որ Ռումանիա տնտեսական գործակցութեան եւ բարեկամական յարաբերութեանց կը բաղձայ այս երկու երկիրներու հետ: Բայց Ռումանիա տրամադիր չէ անցնելու քաղաքական արտաքին ճնշումներու, ինչպէս ըսաւ արտաքին նախարար Գ. Գաֆէնքու իր առաջին ճառին մէջ: Ան, ընդհակառակն, պիտի ընդդիմանայ «գուրսէն եկած» միջամտութիւններու:

Տնտեսական մարզի մէջ՝ զարմանալի պիտի չըլլայ եթէ Գուրքէշ ...ւ առեղծուի նոր առեւտրական նպաստաւոր բան մը՝ «հեռու քիչ քիչ ներածել» ներէ»: Քաղաքական եւ նիւթական կապանքներով Ռումանիոյ հանդէպ խիստ բարի լուր եղաւ այն յայտարարութիւնը, թէ 1938ի 11 ամիսներու ընթացքին Անգլիա երկրորդ տեղը գրաւած է իբրեւ յաճախորդ իր ցորենին եւ նման արտադրութեանց: Ռումանիա կը յուսայ անցնիլ այս ...ստուբը:

Ռումանիա կը շարունակէ նաեւ իր դրացիական յարաբերութիւնը Խ. Միութեան հետ եւ խիստ կը ...ւորութիւն կ'ընծայէ իր դաշնակցութեան Լեհաստանի հետ: Կը ...նաեւ որ իր յարաբերութիւնները ...ւորին Հունգարիոյ հետ:

Ազգեցութեան գօտիներու ինչ ... փոփոխութիւններ ալ տեղի ունենան ... ապագային, Ռումանիա կը ձգտի ... տարին ճակատի չյարիլ, եթէ ... միայն կախում ունենայ այս: ... իւէն առղին բնականաբար իր ... ստանդը ծնեցաւ Փոքր Համաձայնութենէն դէպի Պալքանեան Համաձայնութիւնը եւ ամէն ճիգ կը թափէ ... իր յարաբերութիւնները աւելի ... ...անան Իտալիոյ հետ:

(Տէյլի Թէլէկրաֆ)

ՊԱՅՔԱՐ _ ՃԻՊՈՒԹԻԻ ՇՈՒՐՋ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածի հեղինակը Ճօրճ Սթիր, եղած է խոսղակա[ն] շուանքի տեղն մասնաւոր թղթակից Օթովպիոյ մէջ եւ լաւատեղեակ է պուքիի մասին մղուած պայքարին Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ:

Առեւտրական պարապուրդներու մէջ կ'երգէին ամերիկեան ճակատապաշտ եղանակ մը, որ կը սկսէր պէս. «Մերթ կը սիրեմ քեզ, մերթ կ'ատեմ քեզ»: Հակառակ այս արտաքին հակադրութեան, ներքնապէս ... րոյ երգ մըն էր, որովհետեւ ... երբ կ'ատեմ քեզ, անոր համար է կը սիրեմ քեզ». Ֆրանսա նոյն վերաբերմունքը ունի Ճիպութիի հանդէպ:

Ճիպութի Ֆրանսայի գաղթային մայրաքաղաքներու մէջ ամէնէն ... նիծեալն է: Ոչինչ կարելի է ընել ... տեղ եւ ժամանակ, ինչ որ ...ւելի է Ֆրանսացիներու համար, ... կայ ուտելու համար: Հիւրանոցները հանգստաւէտ չեն. տօթը կը ... բոլորը, քաղաքէն անցնող ճամբ... Իտալացիներն ալ գայլոյթը կը ... զանն տեղացիներուն:

Գիշերները ժողովուրդը ... չէ Թաճուրայի ծոցին ջուրերուն ... փունջը եւ քիչ մը կը զովանայ, ... յաջորդ առտու նորէն նոյն ճի... թին:

Այսուհանդերձ այսօր Ճիպութի ... կառավարուի Ֆրանսայի գաղթ... պաշտօնէութեան ամէնէն խոստ... ... մէկ անդամին, Գ. Տէշանի կողմէ ... ր 37 տարեկան է միայն: Ան Գ. ... մի առաջին վարչապետութեան ...

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

«ՄՇԱԿՈՅԹ»Ի ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էի, Մարսէյլի Մշակութային Միութեան դասախօսութեանց բացումը կատարեց Շաւարշ Միսաքեան:

Առաջին երեկոն նուիրուած էր Ահարոն Տատուրեանի: Զայն ներկայացուց Գ. Ցարութիւն Ազայեան:

Բանաստեղծին ասուպ հատորը նոր հասած էր Մարսէյլ, լաւագոյն առիթը անոր պարունակութեան մասին գաղափար կազմելու, երբ ամէն գրասէրի համար բաւական դժուար է հատոր մը ունենալ անկէց ...

Ազայեան գոհացո՞ւց մտիկ ընողները: Շատեր քննադատեցին զինքը, գտնելով իր ուսումնասիրութիւնը հապճեպ եւ մակերեսային: Ըսին, եւ քիչ մը իրաւացի կը թուի, թէ ան հարկ եղած աշխատանքը չէր տարած Ահարոն Տատուրեանի քերթողութիւնը ուսումնասիրելու, անոր մասնայատկութիւնները բնորոշելու, գեղեցիկ կամ թերի կողմերը վեր հանելու եւ ընդհանուր պատկեր մը գծելու բանաստեղծին ստեղծագործութեան տեսակն ու արժէքը բացատրող:

Այս բոլորը չէր կատարած Ց. Ազայեան (Ուխտաւոր): Պատասխանելով քննադատութիւններուն, ան բացատրեց թէ չէր ուզած ընել այդ-բանաստեղծութիւնը, ըսաւ, երգ մըն է, ներշնչում մըն է, անով կարելի է զգածուիլ, յուզուիլ, զինովնալ, ինչո՞ւ բացատրել այդ գինովութիւնը Մտիկ ըրէք, ահա, հոս են այդ երգերը, մտիկ ըրէք եւ ըսէք թէ անոնք գեղեցի՞կ են, կը յուզե՞ն ձեզ, կ'արթնցնե՞ն ձեր մէջ զգայնութիւններ որոնք քաղցր են եւ տխուր, կը բաւէ: Եթէ այո, կը սիրէք Ահարոնը, եթէ այդ երգերը բան մը չեն ըսեր ձեզի, դարձեալ ձեր գիտնալիքն է: Ես կարդացի եւ սիրեցի, ես հոն գտայ խոր զգացումներ, հիանալի արուեստով մը արտայայտուած:

Դասախօսը տուաւ սակայն, հակառակ այս յայտարարութեան, Ահարոնի գիրքին ընդհանուր պատկերը, այն սիրական գաղափարները որոնց վրայ կառուցուած են այդ գեղեցիկ եւ քիչ մը միօրինակ տաղաչափերը: Այդ գաղափարներէն բանաստեղծին տեղը տոհմերէին մէջ՝ ամբողջ շարք մըն է, նուիրուած բանաստեղծին ծնունդին եւ կոչումին: Այդ տաղաչափերը ինծի մատծել տուին Պօղէրի Բանաստեղծի ծնունդը եւ վերացում քերթուածներուն «Զարին ծաղիկներ»ի սկիզբը դրուած: Ահարոն աւելի մշակած ու մանրամասնած է նոյն նիւթը: Ուս հիանալի եւ խոր մտածումը որ նոր է կարծէք հայ բանաստեղծութեան մէջ. — Բանաստեղծը իրեն կը ստեղծէ Աստուած, բանաստեղծը կ'ապրի, կը տառապի, կը ստեղծագործէ, կը հալածուի, կը խաչուի, կը մեռնի, բայց դարձեալ յարութիւն կ'առնէ:

Այս խոր միտքը արտայայտուած է զմայլելի տողերով, կարճ, խորիմաստ տաղաչափերով, տասնձին տասնձին մշակուած, եւ որոնց ամբողջութիւնը սքանչելի տաղ մը կը կազմէ նուիրուած բանաստեղծի, կամ աւելի հասարակ ստեղծագործ արուեստագէտի կեանքին եւ անոր տեսանելի բարձր կոչումին:

Ուրեմն եզրակացութիւն այդ դասախօսութեան.— Ահարոնը կը ճանչնայի հատուկտոր տաղաչափերով, բայց մտիկ ընելով Գ. Ազայեանը ոչ միայն սիրեցի զինքը եւ թերեւս շատերուն համար սառուցի մէջ մնացած բանաստեղծը, այլ մեծ յայտնութեան մը առջեւ գտայ ինքզինքս: Ահարոն իր արժանի տեղը ունի արեւմտահայ բանաստեղծութեան մէջ:

Ի հարկէ մեր ծանօթութիւնը կարճ եղաւ եւ հապճեպ: Պէտք է աւելի մօտէն քննել այդ արուեստը, ապրելու այդ մեծ գիրքին բազկացուցիչ առանձնայատկութիւնները. Միտքերը պարզել, զանոնք արտայայտող վրձիններն մօտենալ աւելի խղճմտօրէն, աւելի լաւ ճաշակելու անոր յօրինած խոր պատկերները: Մեր ախորժակները սուր պահենք: Այդ մեծ ճաշն ալ կը տրուի մեզի մօտ օրէն: Այսօր այդ համադամ կերակուրը համտես ըրինք միայն:

Երկրորդ դասախօսութիւնը նուիրուած էր Տ. Չէօկիւրեանի գործին: Զայն ներկայացուց Գ. Եղիշէ Թօրոսեան:

Տրտում եւ յուզիչ կեանք մը այս երիտասարդ հայ գրագէտինը... Մանկութենէն որբ, տարիներ տքնաջան աշխատանքի եւ փնտռտուքի նուիրուած, երբ հազիւ կ'ունենայ հանգիստ եւ արդէն կը չորցնեն զայն եւ կը իյնայ արեան ճապաղիքներու մէջ:

Դասախօսութեան շահեկան մասը Գ. Թօրոսեանի ունեցած ձեռագիրները կը կազմէին: Չէօկիւրեանէն ունի ան, բաւական թիւով անցեալ ձեռագիրներ, Եթէֆներ: Եւ մենք այդ իրիկուն մասնաւոր խանդաղատանքով մը ծռեցանք այդ տետրակներուն վրայ, պրպտեցինք, կարդացինք, փնտռելով նորութիւն մը, ստուերի մէջ մնացած գեղեցկութիւն մը: Իր պատանեկան շրջանի նօթերն են, արձակ թէ ոտանաւոր, եւ ոչինչ կ'աւելցնեն իր գործին վրայ: Համոզուեցանք թէ աւաղ, այդ գեղեցկութիւնը իր հետն է, իր կուրծքին մէջ թաղուած վանքը, իր վերջին գործը ուր հազիւ ինքզինքը գտած, կը պատրաստուէր մարմին տալու իր հոգիին մէջ լեցուած, հաւաքած գեղեցկութիւններուն, երբ ինկաւ, իր եղբայրներուն հետ, սեւ ու ահաւոր օր մը:

Մեծարենցի բանաստեղծութիւնները կազմեցին երրորդ դասախօսութեան նիւթը: Գ. Գուրգէն Փիրանեան, անդամ Մշակութային Միութեան, ներկայացուց զանոնք: Խնամով ուսումնասիրուած եւ հիացումով յուռաւորուած էր իր դասախօսութիւնը Ան տուաւ Մեծարենցի նուրբ եւ ընքոյշ արուեստին սէրը եւ զայն բաժնեց ներկաներուն: Զափազանց հետաքրքրական էր վիճաբանութիւնը յաջորդեց անոր: Ներկաներուն մեծամասնութիւնը ջերմ սէր եւ հիացում կը տածէր Մեծարենցի գործին հանդէպ, որ այդ բանաստեղծութիւնները գտնէին մակերեսային եւ չկազմ... հոգիի մը փորձերը:

Ինչպէս կարելի է չյուզուիլ եւ ... բոշխնել աս աստուածային քաղցր... թեամբ երգին թախծոտ դրուագ... նը:

Գիշերն անոյշ է, Գիշերն հեշտագին...

Եւ կամ եղբայրական անհուն սէր... մը չհամբուրել շրթունքները ... հիւանդ են ուղողղօջուն ու կը հեծ...

Ա՜խ բլլայի՛, բլլայի
Դաշտի եամբու մը վըրան
Կամ ըստորոտը լերան
Ողղեւորին ժամանման
Ըսպասող հիւղն բլլայի:

Ցաջորդ թղթակցութիւնը նիւթ... նի Եղիա Տէմիրճիպաշեանը որուն ... սին խօսեցաւ Գ. Ե. Արմէն: Բաւ... խոր նիւթ մը, զոր կը ... աւելի վարպետ ձեռքերու եւ կը ... ուրախ անկիւն մը, սպասելով ... խաղաղ առիթներու, տեղեկա... պաշտօնիս անցնելու համար կրկին...

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

ւանապխտած էր եւ զրկուեցաւ ծի-պուլթի, որովհետեւ գիտէին որ ուժեղ եւ ամուր մարդ է:

Քաղաքը լեցուն է տարաշատոր կամ անտարազ սպաներով: Շաբաթէ մը Ֆրանսական զինուորական ուժը այն-տեղ պիտի հասնի 3,000ի: Ծոցին անդին Իտալական կողմը սենեկական զօրաբաժիններ վերագրաւեցին Էրիթրէա-յի սահմանին վրայ այն նեղ եռանկիւնը, զոր Փ. Լավալ զիջած էր Մուսոլինիին 1935ին:

Իսկ դէպի արեւմուտք իտալական զօրաբաժիններ մտան Ֆրանսական հողամասէ ներս, եւ Ֆրանսա կրնայ ունել վայրկեան պահանջել որ ետ քաշուին անոնք: Ֆրանսա վճռած է պահել Ճիպութին: Ինչո՞ւ:

Սկիզբները Ճիպութի Ֆրանսական Սոմալի դերը կը խաղար,— անտես տալ Հնդկաչին, Մատակասկար եւ Խաղաղական գաղութ նաւերուն: Երբ շինուեցաւ Ֆրանսեւեթովպական երկաթուղին Ճիպութիէն Ատիս Ապէպա, այս քաղաքը դարձաւ շտեմարան Եթովպիոյ արտաքին առեւտուրին: Իտալական պատերազմէն առաջ՝ Ճիպութի շատ հարստացաւ, քանի անեկ Եթովպիոյ առեւտուրը Ֆրանսական երկաթուղին կը բերէր այնտեղ տարեկան 18.000 թոն սուրճ եւ 6000 թոն մորթ: Եթովպական ներածումները վրայ կը դանձէր Շուէյզ ար-հարիւր փոխանցման տուրք:

Այսօր Իտալիա կը մերժէ ապրանք փոխադրել այս երկաթուղիով, բացի ծանր բեռներէ, որոնք ճակաճ են բա-նակին համար: Ան կը պահանջէ որ նախանցման տուրքը վճարուի եւ դանձուի ոչ թէ Ֆրանքով, այլ լիրով:

Ֆրանսա կը պատասխանէ թէ տուրքը աւելի կարելի չէ պակսեցնել երկաթուղիին ծանր ծախքերը նկատի առնելով, իսկ լիրի մասին լսել իսկ չուզեր:

Այսպէս՝ տնտեսական կռիւ է Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ Կարմիր ծովու մէջ: Եւ որպէսզի նեղը դնէ Ֆրանսան, Իտալիա ապրանքը կը փոխադրէ բեռնատար ինքնաշարժներով Մասսաւայէն Ատիս Ապէպա, 700 մղոն: Եւ այս ինքնաշարժերու քարիւղը եւ քաուչուքը աւելի սուղ կը նստին իրեն քան երկաթուղին, բայց կռիւ է, վնասի գնով կռիւը պէտք է մղել:

Երրորդ տարին է արդէն որ վէճը կը շարունակուի երկու երկիրներու միջեւ: Ֆրանսա վճռած է պահել Ճիպութին, ոչ միայն ածուխին կամ իւղին համար, այլ որովհետեւ Ֆրանսացին ուշխարհի մէջ սեփականութեան ամէնէն զօրաւոր զգացումը ունի: Ֆրանսական 3000 զօրքը դիւրին չէ դուրս քշել անկէ, անոր վրայ յարձակում մը պատերազմ կը նշանակէ:

Երբ վերջին անգամ ես հոն էի (Միւնիխի համաձայնագրի առթիւ), Իտալիա երկու կարեւոր քայլ ըրաւ, որ չի կրնար վրդովում չպատճառել եւ որ անգլեւիտալական համաձայնագրի խախտումը կը կազմէ:

Անգլեւիտալական համաձայնագրով Իտալիա իրաւունք ունի բնիկ-ներէն զինուոր առնելու տեղական պաշտպանութեան եւ ոստիկանական նպատակներու համար: Այսօր Ֆրանսացիները փաստ ունին, որ Եթովպիոյ մէջ Իտալացիներու կազմած բնիկ զինուորներու թիւը 100,000է, իսկ Սիտամոյի շրջանին մէջ ներմուծած է կէս տարուան զինուորական ծառայութեան դրութիւնը: Ուրիշ խօսքով՝ բնիկները կը զինուորակա-նացուին, ինչ որ տեղական պաշտպա-նութեան համար չի կրնար ըլլալ:

Երկրորդ՝ անգլեւիտալական համաձայնագրով Իտալիա յանձնառու եղած է քաղաքական դիրք չգրաւել Ճէպել Զիւքիւրի մէջ (Կարմիր ծովու հարաւային ծայրը՝ Ճիպութիէն եւ Ատէնէն հաւասարապէս 200 մղոն հեռու ռազմագիտական անսակետէ կարեւոր կղզի մը): Իտալիա խոստացած է չամրացնել այդ կղզին: Մինչեւ անցեալ տարի ամէն ինչ խաղաղ էր, հոն կուգային Էրիթրէայի եւ Եմէնի ձկնորսները: Բայց անցեալ տարի իտալական զինուորական ուժ մը գրաւեց զայն եւ արգիլեց օտարականներու մուտքը այնտեղ: Ցայտնի չէ այստեղի իտալական զինուորական ուժի քանակը, որովհետեւ գաղտնի կը պահուի.

Այսօր Ճիպութի ինքնապաշտպանութեան պատրաստ է: Ան չի կրնար նոյնի պատրուակ ծառայել, այնպէս ինչպէս Ռւալ - Ռւալը, որտեղի հողերու խնդիրը Մուսոլինիի պատրուակ բանեց արշաւելու Եթովպիոյ վրայ:

Ֆրանսա պիտի պաշտպանէ իր ընտացուածքը: Բայց առիկա չի նշանակեր որ զիջումներ չըներ: Ճիպութիի վճռականութեան մէջ տեղի չի տար, բայց կը դիջի կարդ մը երկրորդական կէտերու մէջ:

Ֆրանսա գիտէ որ Եթովպիոյ արշաւանքը շատ սուղ արժեց: Զարգացման ընթացքը կանգ առած է, նոյնիսկ համբաններու շինութիւնը դադրեցուած է այնտեղ: Քանի Սպանիան ծախք կը նստի Իտալիոյ վրայ, այս վերջինը չի կրնար Եթովպիոյ զարգացման համար ալ դրամ ճարել: Արդէն այնտեղի 200,000 զօրքը եւ 200 օդանաւային ուժը կը քամեն Հռոմի գանձը: Եկամուտ չի դար: Արտադրութիւնը իջած է պատերազմէն առաջուան արտադրութեան մէկ երրորդին: Սուէզի ջրանցքը, Ֆրանքեւեթովպական երկաթուղին եւ Ճիպութիի նաւահանգիստը կ'առնեն սուղ գիներ: Ֆրանսա նըկատի կ'առնէ ասոնք եւ տրամադիր է հարթելու այս դժուարութիւնները:

Սուէզը աւելի շատ Անգլիոյ վերաբերեալ խնդիր է, որովհետեւ Ջրանցքին Ֆրանսական չահատէրերը անհատ յաղաքացիներ են, ոչ թէ պետութիւնն է: Նոյնը ճշմարիտ է ծախքերն իջեցնելու մասին:

Ճիպութիի վրայ Ֆրանսա պիտի ուսնէ իր վեհապետութիւնը, կարելի չէ աղատ գօտի ստեղծել այնտեղ, բայց կուտայ աժան փոխանցման սակագին: Կը հաւատամ նոյնպէս որ եթովպական երկաթուղիի սակագինն ալ իջեցնէ, նոյնիսկ թերեւս իտալական գօտիի երկաթուղիի վարչութեան մէջ ինքն ալ մաս առնէ, բոլորի ծախքերը կիսելով Իտալիոյ հետ:

Ասոնք են առաւելագոյն զիջումներ, զորս կրնայ ընել Ֆրանսա: Անգլիոյ ալ կը վերաբերին այս զիջումները:

Այսօր Ֆրանսայի մէջ բազմաթիւ փաստեր կան, որոնք կ'ըսեն թէ իտալական մամուլի յարձակումները եւ պահանջները սթափեցնող ազդեցութիւն գործած են Ֆրանսայի վրայ, ինչպէս Միւնիխը արթնցուց զայն: Ֆրանսա հաշտարար տրամադրութիւն ունի այսօր, բայց ոչ նահանջական: Եթէ Մուսոլինի կ'ուզէ բանակցիլ, պէտք է որ հրաժարի ֆրանսական կայսրութեան վրայ ազգային պահանջներ ներկայացնելէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

Երեւանի հանրային մատենադարանը ունի մօտ մէկուկէս միլիոն հատոր գիրք: Իր հազուագիւտ հատորներու եւ ձեռագիրներու բաժնին մէջ, պէտք է յիշատակել առաջին հայերէն գիրքը, որ տպուած է 1512 թուականին, — Ուրբաթագիրք կամ Պարզատումար Հայոց, ինչպէս նաեւ գրչագիր Աղեքսանդր Մակեդոնացիի պատմութիւնը Եգիպտոսի վրայ գումարած հատորը, 15րդ դարէն: Ու դեռ հին հայ պատմիչներ Խորենացիի, Նարեկացիի, Աղաթանգեղոսի, Արծրունիի, Ջուղայեցիի, Կողբացիի, Ուռհայեցի-ի եւ ուրիշներու մեծարժէք հնատիպ գործերը, Ժ. եւ ԺԳ. դարերուն վերաբերեալ արաբական 16 կտոր ձեռագիրներ, որոնց մէջ արաբական Գուրանը, չքեղ տպագրութեամբ եւ բազմագոյն նկարներով, Սուլթան Սէլիմի բանաստեղծութեանց արաբերէն հաւաքածոն (տպուած Պերլինի մէջ 1904ին, ընդամէնը 50 օրինակ):

Երեւանի մատենադարանը կանոնաւորաբար կը ստանայ Խորհ. Միութեան մէջ լոյս տեսնող բոլոր հրատարակութիւնները 30 լեզուներով: Արտասահմանէն՝ պարբերականներ տասը լեզուներով:

Մատենադարանը ունի 3000 բաժանորդ ընթերցող, ինչպէս եւ 120 պայմանագրութիւն Խորհ. Միութեան կեդրոնական քաղաքներու մատենադարաններուն հետ՝ ժամանակաւոր գիրք ղրկելու համար անոնց, որպէսզի օգտագործեն եւ յետոյ վերադարձնեն:

Անցեալ տարուընէ ի վեր, մատենադարանը կը հրատարակէ մատենագիտութիւններ (bibliographie), ինչպէս Լէնինը հայ մամուլում, Ստալինը հայ մամուլում, Հայաստանի արտադրական ուժերի գրականութիւնը եւայլն:

Մատենադարանը պարբերաբար կը կազմակերպէ նաեւ ցուցահանդէսներ:

Այս տարի մատենադարանը կ'ունենայ սեփական նոր շէնք, համալսարանական խաղամասին մէջ:

« ԿՈՄԻՏԱՍԱԿԱՆՆԵՐ »

Այսպէս կը կոչուին անդամները այն քառանդամ նուագախումբին, որ կը կրէ « Կոմիտասի կվարտետ» անունը: Այս նուագախումբը վերջերս ըստացաւ առաջնութեան մրցանակը Խորհ. Միութեան Գեր. Խորհուրդին կողմէ, Մոսկուայի մէջ: Յունուար 1ին, Հայաստանի կառավարութիւնը եւս վարձատրելով «Կոմիտասական»ները, վաստակաւոր գործիչի տիտղոս տուաւ նուագախումբին չորս անդամներուն, որոնք են.-

1.— Աւետ Գաբրիէլեան, ծնած է 1899ին, Թիֆլիսի մէջ: Նախակրթութիւնը ստացած վերջ Նախիջեւանի մէջ, կը մտնէ Թիֆլիսի Երաժշտանոցը, զոր կ'աւարտէ 1921ին: Յաջորդ տարի կ'անցնի Երեւան, իբրեւ դասատու ջութակի: 1924ին կը մտնէ Մոսկուայի Երաժշտանոցը, զոր կ'աւարտէ 1929ին: Այնուհետեւ համերգներ կուտայ Վարշաւայի մէջ: 1935ին, խորհրդային ջութակահարներու միջազգային մրցումին մէջ կը ստանայ Բ. մրցանակը:

Այժմ ասիստենտ է Մոսկուայի երաժշտանոցին մէջ եւ կը համարուի բա-վանդակ Խորհ. Միութեան առաջնակարգ ջութակահարներէն մէկը:

2.— Միքայէլ Տէրեան, ծնած է 1905ին, Մոսկուա: Աւարտած է Մոսկուայի Երաժշտանոցը 1929ին: Կը նըւագէ Ակադեմական Թատրոնին մէջ [illegible] 1932 — 1937 կը վարէ Սիմոնով թատրոնին երաժշտական բաժինը: Այժմ ասիստենտ է Մոսկուայի Երաժշտանոցին մէջ: Ունի երաժշտական ստեղծագործութիւններ:

3.— Սարգիս Ասլամազեան, թաւջութակահար, ծնած է 1897ին, Հիւսիսային Կովկասի մէջ: Երաժշտական առաջին դասերը կը ստանայ հօրմէ: Երաժշտական բարձրագոյն կրթութիւնը՝ Մոսկուայի Երաժշտանոցին մէջ, զոր կ'աւարտէ 1927ին: Այժմ դասատու Մոսկուայի Երաժշտանոցի լարային նուագախումբի:

Հիմնադիր « Կոմիտաս նուագախումբին» ,գրած է ճաշակաւոր գործեր եւ նուագի վերածած է Կոմիտասի անմահ ստեղծագործութիւնները:

4.— Նիկիտա Բալաբանեան, երկրորդ ջութակ, ծնած է 1895ին, Թիֆլիսի մէջ: Ընդհանուր կրթութիւնը ստացած է Նախիջեւանի վարժարանին մէջ, միաժամանակ հետեւելով Թիֆլիսի երաժշտանոցին ջութակի դասարանին: 1917ին կ'աւարտէ Լէնինկրատի երաժշտանոցը: Քանի մը տարի կը գործէ Լէնինկրատի նուագախումբերուն մէջ:

Կոմիտաս նուագախումբը այս գարնան պիտի մասնակցի Հայաստանի երաժշտական տասնօրեակին, որ տեղի պիտի ունենայ այս գարնան, Մոսկուայի մէջ: Այս տարի այնտեղ պիտի կատարուի միջազգային նուագախումբերու մրցում մը,— ոչ մէկ կասկած որ «Կոմիտաս» նուագախումբը պիտի շահի նոր մրցանակ մը եւս:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի համայնական տնտեսութեան գործավար նշանակուեցաւ Մախմուդով Նազոյէ - Խզօ, — նախորդը, Ա. Մուրադեան, «այլ աշխատանքի անցաւ»:

••• Յունուար 7ին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Երաժիշտներու Միութեան առաջին համագումարը,— այդ առթիւ կազմակերպուեցան երաժշտական ցուցահանդէսներ եւ համերգներ:

ԶԱՆԳԵՐ ԳԱԽՍՈՒԷՆ

ՄՈՒՐԱՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 15 Յունուար.— Կիրակի օր հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցիին մէջ: Հոծ բազմութիւն մը, առանց կուսակցական խտրութեան, եկած էր յարգելու հերոսին յիշատակը: Ներկայ էին Թադիս գիւղի կազմը, Հ. Յ. Դ. Մարզպետ խումբը եւ բազմաթիւ Սեբաստացիներ:

Հոգեհանգիստը եղաւ շատ յուզիչ ու հոգեխոռվ: Շատեր կ'արտասուէին ի տես հերոսին նկարին, որ զետեղուած էր մահարձանին վրայ՝ ծաղիկներու մէջ: Թադիս Տէր Շահինեան քահանան հակիրճ խօսքերով պանծացուց հերոս Մուրատի գործերը:

Ժամը 12ին վերջացաւ ժամերգութիւնը: Երիմեան ընտանիքի բարեկամները գացին էլմաեան բնակարանը, ուր քանի մը հայրենակիցներ պատմեցին Մուրատ Երիմեանի կեանքէն դրուագներ: Անդրանիկ կ'ըսէր. «Գատմեցէք հօրեղբօրմասին, որպէսզի հանգստանայ սիրտս»: Անդրանիկ Երիմեան շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց որ ներկայ եղած էին հոգեհանգիստին:

Գ. Մանուկեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՆԱՆԵԽԻ ՀԱՏԻԿԸ

« Յուսաբեր » խմբագիրի խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 յունուար).

— « Հայը հաւատացած է իր ճակատագրին, լաւագոյն ապագայի մը եւ այդ հաւատքով ալ ապրած, տոկացած ու չարունակած է իր կեանքը, ստեղծելով:

Հաւատքի ույժն է որ Հայը ողջ պահած է, դարձած է անոր բանակը, անոր պետութիւնը, անոր պարիսպն ու պաշտպանը կեանքի բոլոր դժուարութիւններուն եւ թշնամի ժողովուրդներու բոլոր վայրագութիւններուն դէմ:

Այս հաւատքը, ինչպէս եթերը մթնոլորտին մէջ, կայ ու կը գործէ ամէն Հայու մէջ, բովանդակ հայութեան մէջ, անոր արիւնին ու հոգիին մէջ, որոնք կը փթթին ու կը զօրանան եւ ապրիլը կը դարձնեն հանդուրժելի, անհրաժեշտ, մինչեւ իսկ սիրելի. յանուն լաւագոյն օրերու եւ լուսաւոր հեռապատկերներու: Նման նահատակներու ու մարտիրոսներու՝ որոնք կը քարկոծուին, կը տառապին, կը տանին իրենց խաչը բայց կը տոկան ու կը ժպտին մինչեւ իսկ, իրենց աչքերը սեւեռած հոգեկան տեսիլքներուն:

Հայը, նահատակ ինքն ալ, հոգւոյն յափշտակուած իր ցեղային իտէալներէն, կը հանդուրժէ ծանր պայմաններու, կը փարի իր գոյութեան եւ անոր խորհուրդներուն:

Ցեղային, հոգեկան այս անբացատրելի ույժը, անսահմանելի այս զօրութիւնն է որ դարերու մէջէն պահած է մեր ժողովուրդը: Եւ այս զօրութեան կնիքն է որ հայ գործիչներ, մեր կեանքի զանազան մարզերուն մէջ գեր կատարած են, լուսազարդելով Հայոց պատմութիւնը եւ հոգեկան, մտաւորական ու քաղաքական ջանադնացութիւններ հանդիսաւորած:

Լեռներն իսկ չարժելու անհուն զօրութիւն մը չէ՞ տուած մեծ վարդապետը անոնց՝ որոնք մանանեխի հատիկի չափ հաւատք ունեցած են իրենց սրտերուն մէջ:

Հայոց պատմութիւնը ունեցած է այս սրտերէն եւ ապրած՝ անոնցմով զօրացած:

Լուսաւորիչ մը՝ այդ հաւատքի ուժովն ու հաւատաւորներու խանդավառութեամբը՝ կերպարանափոխեց հայ ժողովուրդի հոգեկան աշխարհը:

Մշակոյթի ու մատուռ չարժման մէջ, Սահակն ու Մեսրոպը իրենց ձեռնարկած չարժումին հանդէպ իրենց հաւատքին ուժինովը յաջողեցան հայ ցեղը արթնցնել եւ իրենց գործով, դրահներ հագցնել Հայոց աշխարհին, դարերու համար:

Մեր վանքերու եւ Մխիթարեան վանքերու մատուռ ու մշակութային գերազանցօրէն ազգային դերը՝ հաւատաւոր քանի մը գործիչներու կը պարտինք:

Մեր յեղափոխական չարժումը՝ իր կազմակերպումին ու գաղափարական կերպաւորումին մէջ, ինչպէս նաեւ բուռն իր անհուն չքեղանքին մէջ, հաւատացեալ փոքրամասնութեան մը գործն է:

Պարագան նոյնը չէ՞ մեր նոր գրականութեան, որուն նոր աւիւն, նոր կեանք ու դասանանք ներշնչեց 90ի սերունդը, որ անշուշտ մեծ էր տաղանդով, բայց աւելի մեծ եղաւ իր հաւատքովը հայ գրականութեան ու անոր առաջնորդութեան հանդէպ:

Այսօր, դարձեալ, նկուն օրեր, անստոյգ ապագայ եւ յուսահատ շրջանակներ, թողունք քաղաքական կեանքը, գրական -մշակութային կալուածէն ներս:

Կը թուի թէ ոչինչ կամ շատ քիչ բան կարելի է ընել: Բայց, մի՞թէ ունեցած չենք աւելի դժնդակ պահեր, լայց աւելի փայլուն ու ապրող գործեր: Օժտուած հաւատաւորներու փոքրամասնութիւն մը բաւական չէ՞ փոխելու համար մեր գրականութեան դիմագիծը եւ զայն դարձնելու պատկերը հայութեան եւ լեցնելու՝ հայ ցեղին ու երկրին յաւիտենական ու կենսայորդ աւիշով:

Վերջին տասնամեակին, տեսանք, հայացաւ հայ գրականութիւնը, այսինքն՝ մօտեցաւ հայ կեանքին ու հոգիին, Հայաստանէն մինչեւ արտասահման: Կարելի չէ՞ այժմ, լծել զայն իր բարձր առաքելութեան, հայութիւնը, այս մռայլ օրերուն, ոգեւորելու, հարստացնելու, հասցնելու զայն ժամանակակից մտածման ու արուեստի բարձրութեան, որպէսզի ան բուժուի իր ստորադասութեան ջլատիչ զգացումէն եւ նուիրուի ստեղծագործութեան եւ ցեղայատուկ շընորհներու քանդակումին:

Անշուշտ, կը պակսին մեզ մեծ օրկաններ, ինչպէս նաեւ արուեստի ու գրականութեան լուսափայլ գործիչներ: Բայց, պզտի՞կ արժէք է, երբ գիտնանք ժողովուրդ մը ոգեւորել չարժումով մը եւ արթուն պահել զայն:

Ե. դարը բացի ոգիէն ու ոճէն, բացի ոսկեղէն թարգմանութիւններէ, ինչ տուաւ մեզ: Ոչ շատ բան, բայց ինչ որ տուաւ այդ թարգմանութիւններու իսկ մէջէն, արթնցուց հայ ցեղը եւ արթուն ու արի պահեց զայն:

Նոյն չարժումը, հաւատքի նոյն թափով, ուր ցեղային եռակը բարաւոխումի կանչուէր, կրնայ փրկութեան նոր խարիսխ մը տալ հայութեան: Շարժում մը՝ որ կենդանի պահէ ոգին եւ ստեղծելու, մտածելու, կերտելու բաղձանքը տայ: Որովհետեւ երբ ժողովուրդ մը կը մտածէ ու կը զգայ, կրնայ նաեւ փրկուիլ:

Կը մեռնին այն ազգերը, որոնք չեն ուզեր կամ չեն կրնար մտածել. չեն ուզեր կամ չեն կրնար զգալ: Առանց խոհալի ու առանց հեռանկարի կը ցամքի ստեղծագործ ույժը եւ կը մարի ցեղը՝ անհետ ու անարձագանգ:

Իսկ ո՞վ չի գիտեր որ խոհալները՝ հաւատքով կը կազմուին ու հաւատքով կիրագործուին:

Հաւատք, հոգ չէ թէ մանանեխի հատիկին չափ ըլլայ:

Պիտի կրնա՞նք արթնցնել այս հաւատքը մեր մէջ եւ վառել անոր բոցը մեր երիտասարդ սերունդներուն մէջ»:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշա կը խորհրդակցի Ջիհ. ուժ հաւաքելու համար

— Որքան զինուոր կրնաք հանել, հարցուց Էնվէր փաշա:

— Վեց հարիւր զինուոր մենք ունինք, ըսաւ Ալի Րիզա պէյ: Կատարելապէս կազմակերպուած են: Մեծամասնութիւնը Ճօզպէկներէ կը բաղկանայ. Լաւ ռազմիկներ ու այս տեղի կլիմային վարժուած են: Անոնց մէջ 35էն վեր մարդ չկայ: Մենք կազմակերպութիւն ըրած ատեննիս, կարմիր բանակին կողմէ Մօրսով եկաւ: Ան ալ կազմակերպութիւն ըրաւ իբր հրամանատար: Բայց մինչեւ հիմա 100էն աւելի զինուոր չկրցաւ հաւաքել: Շատ կը վախնամ Ռուսերու կազմակերպութենէն: Չեմ ուզեր որ անոնք ո եւ է բան ձեռք անցընեն, որպէսզի մեր անկախութիւնը ցնորք մը չը դառնայ: Սոր համար շատ մտահոգ եմ: Վերջերս տարածուած փոխանցիկ հիւանդութեանց դէմ ալ չենք կրնար բան մը ընել, կանոնաւոր կազմակերպութիւն չունենալնուս: Կը վախնամ որ աղէ-տալի պիտի դառնան այդ հիւանդութիւնները Մէկ բժիշկ չկայ Ռուսերն ալ բժիշկ ու դեղ չեն ղրկեր: Ես կը փափաքիմ ձեզի հետ Տէօչէմպէ դառնալ: Մեր ուժը պիտի աւելնայ, եթէ ունենք Տէյզապատ երթանք: Ցոյս ունիմ որ Գաստաճիները ձեզի պիտի միանան: Վստահ եմ որ Իպրահիմ պէյ ու Թուղայ Սարը ալ պիտի միանան մեզի, եթէ քիչ մը ուժովնանք:

— Խնդրեմ, ատոր անոր դէմ չել ինք, այլ մեր ընելիք գործին վրայ խորհինք: Զանանք մեր որոշ նպատակին հասնիլ: Չենք ուզեր բոլ - բռաւով դրաղիլ, ըսաւ Էնվէր փաշա:

Ալի Րիզա պէյ զինուորական բարեւ մը տալով յարեց.

— Ներեցէք, փաշա, իրաւունք ունիք, շատ խօսեցայ: Բայց կացութիւնը առ է:

— Ձեր հետեւորդները մեզի հետ հաւատարմօրէն պիտի՞ աշխատին:

— Անշուշտ:

— Զէս կը ճանչնա՞ն արդեօք:

— 600 հոգին ալ կամաւոր են: Խոզ-ալքերը չուտով չեն վառահեր: Իրենք կորին ու վեհանձն ըլլալնուն, կ'ուզեն որ իրենց դիմացիններն ալ այդպէս ըլլան:

Այդ պարագային՝ կրակին մէջ կը նետուին, առանց մտածելու:

— Շատ լաւ:

— Փաշա, մոռցայ ըսելու, Տաուլէթմէն, Աղըլ եւ Համատ պէյերը, Շահ Սուլթան եւ ուրիշ պետեր մեր կողմը անցնելու վրայ են: Բոլոր անոնք Գաստաճիներու պետեր են: Իմանալով որ դուք չարժման պիտի անցնիք, մէջերնին համաձայնած են: Կը յուսամ որ անոնց կողմէ պատուիրակներ պիտի գան ձեր հրամանները առնելու, երբ դուք Տէօչէմպէ ու հոնկէ Տէյզապատ երթաք:

— Շատ լաւ:

— Թերեւս իմացած էք որ այդ մարդիկը շատ ազդեցիկ են իրենց շրջանակներուն մէջ: Բաւական տասնար թիւ մը ունին: Լաւ կ'ըլլայ որ մեր կողմը անցնին անոնք, կարմիրներուն դէմ պայքարելու համար: Երանի թէ ամէնքն ալ մեր կողմը անցնին:

— Հոս առէն կօրնցուցինք, զանց ընելով խնդրին կարեւոր կողմը: Տարօրինակ բան որ Իպրահիմ պէյով կը զբաղինք տակաւին:

Ցետոյ Էնվէր փաշա եւ Ալի Րիզա խօսեցան սովիէթ ընկերվարականներու վերջին օրերու գործունէութեան ու Թուրքիոյ դաշնագրին վրայ: Էնվէր փաշա ըսաւ.

— Հպարտութիւն կը զգամ Թուրքիոյ կացութիւնը տեսնելով: Մուստաֆա Քէմալ փաշա իր վերջին գործունէութեամբ ապացուցեց որ իր նպատակին պիտի հասնի:

Ցետոյ Էնվէր փաշա երկարօրէն խօսեցաւ Թուրքիոյ ապագայի մասին, ու ըսաւ թէ Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ 1921 Նոյեմբեր 13ին դաշնագիր մը կնքուած էր, որով Արտահան եւ Կարս Թուրքիոյ վերադարձուած էին, թէ նորէն կ'ուժովնար Թուրքիա, ու Ֆրանսա ալ Ատանան եւ հարաւային նահանգները Թուրքիոյ ձգած էր, ու երկու երկիրներուն միջեւ բարեկամութիւնը վերահաստատուած էր: Փաշան յարեց.

— Արդարեւ, Մուստաֆա Քէմալ լաւ կը վարէ կացութիւնը: Հարիւրին հարիւր պիտի շահի:

— Փաշա, ես ալ համակարծիք եմ, պատասխանեց Ալի Րիզա պէյ: Աստուած վերջը բարի ընէ: Շնորհիւ Անատոլուոյ, Թուրքիոյ երկնքին վրայ տիրող աղատութեան մթնոլորտը մեր երկիրն ալ կուգայ, ուրախութեամբ անկախութեան մը կը տիրանանք:

— Մուստաֆա Քէմալ փաշա Թուրքիան անկախութեան պիտի տիրացնէ: Մենք ալ կ'ուզենք Թուրքեստանի անկախութիւնը ձեռք բերել: Այս գեղեցիկ երկիրը՝ Թուրան թերեւս օրին մէկը անկախ ըլլայ, ու այսպէս իրականանայ համիսլամութեան գաղափարը:

Էնվէր փաշայի համար ամէնէն նըւիրական գաղափարն էր ատ, որուն հետամուտ էր նաեւ Թուրքիոյ մէջ իշխանութեան գլուխ գտնուած ատեն: Իրմէ առաջ ան սկզբունք մըն էր ատ, սկսեալ այն ատենէն, երբ Թուրքիոյ մէջ կը զեկավարէր այն կուսակցութիւնը, որ ազգային զգացումը կենդանացուցած էր:

— Ինչ օրեր էին անոնք, յարեց Էնվէր փաշա:

Այսպէս փաշան հասկցնել կ'ուզէր սահմանադրութեան մէջ ստեղծուած թրքական միութիւնը, ու 1908ին Մակեդոնիոյ մէջ առաջ բերած չարժումը:

Արդարեւ, 1908ին, սահմանադրական յեղաշրջումէն յետոյ, սկսաւ Թուրք ազգային չարժումը: Ժէօն-Թուրքերը շատ դժուարութեանց բախեցան իշխանութեան գլուխ անցնելու համար, ու նոյնիսկ հակադրութեան եկան սերտ եւ պուլկար հրոսակներուն հետ, որպէսզի յաջողութիւն ձեռք բերեն:

Վերջապէս 1912ին, Պալքանեան պատերազմէն յետոյ, Թուրք բառին կենդանի իմաստը հասկցուեցաւ: Այն ատեն Թուրք Օճաղըն հիմնուեցաւ ու «Թիւրքճի ունթեան» գաղափարականը տեղաւորուեցաւ:

« Կէնճ Գալէմլէր », « Թուրք Եուրտը» անուն հանդէսներ եւ ուրիշ պարբերականներ հրատարակուեցան: Մէհմէտ Էմին, Զիա Կէօք Ալփ եւ ուրիշ շատ մը բանաստեղծներ «Թիւրքճիութեան խաչալին ծնունդ տուին ու անոր տեղաւորման համար ամէնէն յուզիչ պարբերութիւնները գործածեցին: Արդարեւ, բանաստեղծներ ու բանախօսներ քիչ ատենէն երկրին մէջ կենդանացուցին «Թիւրքճի ունթեան» գաղափարը: Այսպէս, ուղուած նորութիւնները առաջ բերուեցան Թուրք գրականութեան միջոցաւ, ու մշակութային կեանք մը ստեղծուեցաւ:

(Շար.)

կազմել օտար գունդեր, ուր պիտի հաւաքուին Ֆրանսայի, գաղութավայրի մը կամ հովանաւորեալ երկրի մը մէջ աշխատող կամ այնտեղ առեւտրական, ճարտարարուեստական կամ ազատական ասպարէզի վերաբերեալ գործ մը հաստատած բոլոր օտարականները։ Զինուորական պարտաւորութիւնը նոյնը պիտի ըլլայ ինչ որ Ֆրանսացիներուն համար. բայց, երկրորդ յօդուածը կը տրամադրէ որ իբրեւ փոխանցման շրջան 21 - 30 տարեկան օտարականները իրենց երկու տարուան ծառայութիւնը կատարեն համաձայն մասնաւոր կանոնագրի մը։

« Լը Ժուռ » ալ գրելով տալով թէ Ֆրանսա 3,200,000 օտարականներ կը պահէ, կը մաղթէ որ շուտով իրագործուի այս ծրագիրը։ « Այն օտարականները որոնք ամէն օր կը դիմեն եւ Ֆրանսա մտնելու եւ մեր կողքին ազատօրէն ապրելու իրաւունք կը խնդրեն, այսպէս պատեհութիւն պիտի ունենան իրենց երախտագիտութիւնը եւ սէրը յայտնելու իրենց երկրորդ հայրենիքին»։

«ՊԱՏՐԱՍՏ ԸԼԼԱՆՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՀԱՄԱՐ»

— oo —

Ազգային ծառայութեան կոչ Անգլիոյ մէջ

— oo —

Անգլիոյ վարչապետը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ երկուշաբթի օր, «ազգային կամաւոր ծառայութեան» կոչ մը ուղղելով ժողովուրդին։ Այս ծրագիրը սահմանուած է «պատրաստ ըլլալու պատերազմին համար»։ Թէեւ, Պ. Չէյմպըրլէն փութաց ճշդել. — « Այդ չի նշանակեր թէ կը կարծեմ որ պատերազմը մօտալուտ է։ Գիտէք որ ես ամէն բան ըրած եմ եւ պիտի շարունակեմ ընել, ապահովելու համար խաղաղութիւնը թէ մեզի եւ թէ ուրիշներուն համար։ Մենք Անգլիացիներս երբեք պատերազմ պիտի չսկսինք։ Բայց կրնանք հարկադրաբար մասնակցիլ ուրիշներու կողմէ բացուած պատերազմի մը եւ կամ յարձակում կրել, եթէ ուրիշ երկրի մը կառավարութիւնը կարծէ թէ ի վիճակի չենք արդիւնաւորապէս պաշտպանելու մենք մեզ։ Որքան լաւ պատրաստուած ըլլանք մենք մեզ պաշտպանելու եւ յարձակման դիմադրելու, այնքան նուազ հաւանական է որ ո եւ է նախայարձակ փորձէ արկածախնդրութիւն մը ուր այնքան խախուտ են յաջողութեան հաւանականութիւնները։ Ներկայ պատերազմը չի նմանիր անցեալի պատերազմներուն։ Օդանաւային ուժերու զարգացումը զրկած է մեզ կղզիական հին ապահովութենէն եւ մեր պարագային, ինչպէս եւրոպական երկիրներու մէջ, քաղաքացիները նոյնքան ենթակայ պիտի ըլլան յարձակման որքան զինուորները, նաւազները եւ օդաչուները։ Ամենայն հաւանականութեամբ անոնք կրնան ըլլալ առաջին զոհերը։ Այս պատճառով, եթէ կ'ուզենք պաշտպանել մեր քաղաքացի բնակչութիւնը պատերազմիատեն, պէտք է անհրաժեշտ կազմակերպութիւնը պատրաստենք խաղաղութեան ատեն։ Դեռ աւելին, — մենք պէտք է մարզուինք խաղաղութեան ատեն. որովհետեւ ժամանակ պիտի չունենանք մարզուելու, երբ պատերազմը պայթի։ Հետեւաբար, մեր ծրագիրը պարզապէս խոհեմութեան ձեռնարկ մըն է, նոյնքան անհրաժեշտ մեր ապահովութեան համար որքան դրահաւորները, թնդանօթները կամ օդանաւերը»։

— oo —

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց Արաբ մը, Մուսթաֆա էս - Շէրիֆ էլ Եաշարի, Ալճերիացի, որ շրջուն գործակալն էր Պաղեստինի ապստամբութեան հրամանատարին՝ Ապտիւլ Րէզաքի։ Ամբաստանեալը փայտէ սրունք մը ունի, որ ծառայած է իբրեւ… զինապահեստ, ամէն անգամ որ խուզարկութիւն կը կատարուէր։ Մէկ խօսքով, մարդկային զինարան։ Առասպելական բաներ կը պատմուին իր քաջագործութեանց մասին։

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԿԱՐԱՆԸ տակնուվրայ եղաւ առջի օր, իբրեւ հետեւանք միջազգային կացութեան, Մուսոլինիի հակաֆրանսական ճառին եւ ուրիշ դէպքերու։ Կարգ մը արժեթուղթեր իջան 20 առ հարիւր, Պանք տը Ֆրանսի բաժնեթուղթերը 700 ֆրանք եւն.։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Թոմսքի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց Չեկայի վեց պաշտօնեաներ, որոնք ամբաստանուած էին թէ բազմաթիւ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարած են, հակառակ պետութեան շահերուն։ Վեցն ալ գնդակահարուեցան անմիջապէս։ — Սպանիոյ հանրապետականներուն դիւանաթուղթերը Մոսկուա փոխադրուեցան։

300,000 ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ աշխատանքի լծուած են Մ. Նահանգներուն մէջ, պետութեան կողմէ։ Անոնք կը զբաղին ճամբաներու շինութեամբ, անտառներու պահպանումով, ծառեր կտրելով կամ նորերը տնկելով եւ ուրիշ բացօթեայ աշխատանքներով։ Ասոնք երկրին ամէն մասերէն հաւաքուած անգործ երիտասարդներ են։ Խորհրդարանին մէջ առաջարկ մը ներկայացուած է, որպէսզի ասոնց զինուորական մարզանք տրուի։ Այս ձեւով կառավարութիւնը ցարդ գործ ճարած է 2,100,000 անգործ պատանիներու։ Ամսական վճարումն է 30 տոլար, որմէ 25 տոլարը պարտաւոր են ղրկել իրենց ծնողքներուն։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնները համաձայնութիւն մը կնքեցին, որ երկու երկիրներու միջեւ ամառը հաստատուի օդանաւային կանոնաւոր հաղորդակցութիւն մը, շաբաթական չորս անգամ։ Ֆրանսական կառավարութիւնը անհրաժեշտ քայլերը սկսաւ առնել, որպէսզի Պորտոյի օդակայանը յարմարցուի այս նպատակին։ Ամերիկայէն հասած օդանաւերը պիտի իջնեն այնտեղ ու արագ ճեպընթացներով կամ օդանաւերով պիտի փոխադրուին Եւրոպայի զանազան վայրերը։

ՓՈԹՈՐԻԿՆ ՈՒ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐԸ ծանր վնասներ պատճառեցին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։ Սէնը կը շարունակէ յորդիլ, բայց տակաւին հեռու է վտանգի աստիճանէն։ Ծովն ալ կատղած է Ատլանտեանի եւ Մանշի ափերուն վրայ, խանգարելով չոգենաւային հաղորդակցութիւնները։

ԲԱՄՊԱԿԻ ճարտարարուեստը, որ անգլիական վաճառականութեան գլխաւոր աղբիւրը կը կազմէր, ծանր տագնապի մը մատնուած է երկար ատենէ ի վեր։ Լանքաշիրի մանարաններուն ներկայացուցիչները վարչապետին դիմեցին, ճար մը գտնելու համար, այլապէս կործանումը անդարմանելի կը համարուի։ Սնանկութիւնները իրարու կը յաջորդեն անգլիական հրապարակին վրայ։

ՃԱՓՈՆԻ արտաքին նախարարը ճառ մը խօսելով, ազդարարեց թէ « Ճափոն փոխադարձաբար միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, եթէ ուրիշ պետութիւններ տնտեսական ճնշում բանեցնեն իր վրայ »։ Ակնարկը ուղղուած Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն դէմ, որոնք ազդարարութիւններ ուղղած էին վերջերս, պահանջելով անվթար պահել բաց դուռի քաղաքականութիւնը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՏԱՍԸ ԱՌ ՀԱՐԻՒՐԸ իտալական ցեղին կը պատկանի, կը գրէ իտալական նոր թերթը, « Ցեղին պաշտպանութիւնը»։ Ուրեմն առ նուազն 3,700,000 իտալացեղ Ֆրանսացիներ կան այս երկրին մէջ, «առանց հաշուելու Քորսիքայի եւ Սավուայի բնակիչները որոնց իտալականութիւնը ոչ եւ է կասկած չի ձգեր, թէ պատմական եւ զգացական եւ թէ ազգագրական տեսակէտով»…

*** Քանի մը օրէ ի վեր գաղտնի անթել մը կը բանի Նիսի մէջ, իտալական քարոզութիւններ կատարելով։ Քննութիւն բացուեցաւ գաղտնիքը երեւան հանելու համար։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ նոր գործավարութիւններ (նախարարութիւն) հաստատուեցան վերջերս, եւ այժմ ընդհ. թիւը բարձրացած է 31ի, ինչ որ նշանակալից կը համարուի։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՑ ՔԱՇՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Վարդան» ակումբին մէջ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարդանեան» Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ» խումբի բոլոր ընկերները 27 Յունուար, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարդարեան» գրադարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՆԻՍԻ «Առիւծ Դաւօ» խումբի ժողովը՝ 29 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Վարդարեան» գրադարանը.

Հրապարակային բանախօսութիւն Պէլվիլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

120, Պուլվար Պէլվիլ, 120 Մեթրօ Պէլվիլ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ՊԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայաստանը եւ մենք

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. «Ս. ԱԽՆԱՍԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆ
ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ «ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18ԻՆ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 25 Յունուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Րիւ Գոպիւէ, Փարիզ։ Դասախօս՝ Պ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ, Նիւթ՝ «Դանիէլ Վարուժան»։

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 26 Յունուար, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին 5 Րիւ տը Լ'Էգլիզ, Մարսէյլ։ Կը խօսի Պ. ԼԵՒՈՆ ՄԵԼԻՏՈՍԵԱՆ Ռուբէն Զարդարեանի մասին։

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
ՍԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ԾԱՆՕԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubel մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient, Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ **ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ**
(երաժշտական տրամ 4 արար)

Ընտիր նուագախումբ ղեկավարութեամբ Պ. ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆԻ։

Այժմէն փութացէք ապահովել ձեր տոմսակները։ Մուտք՝ 8, 10, 15 եւ 20 ֆրանք։ Տոմսերը կը ծախուին՝ նպարավաճառ ՀՐԱՉԵԱՆ, 6, Rue Lamartine, Paris, ԱՐԱՐԱՏ, ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆՕՓԼԸ, ՇԻՐԱԿ նպարատուները, Rue Trèvise։ Գրատուն ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ, եւ «ՅԱՌԱՋ»ի ու «ԱՊԱԳԱՅ»ի խմբագրատունները։

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան միամեակ

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Պօպիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ։

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ։ Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար։

ՐԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ,

Բաժանորդագրեցէք

« Յ Ա Ռ Ա Ջ »ին

Նոր բաժանորդներ։ Սկսանք դրկել —

Փարիզ (13), Պօտ.	Յունուար	1էն
ՍԷՆԹ ՈՒԷՆ Ս. Պ.,	»	1էն
ՄԻԼԱՆ, Տիկ. Վ. Կ.,	»	1էն
ՓԱՐԻԶ (3), Թուլ.,	»	1էն
ՊՈՌՆ, Մառ.,	»	8էն
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Թ. Մ.,	»	8էն
ԱՐՏԷՇ, Ղ. Մ.,	»	12էն
ՄԱՍ ՏԻՒ ՔԱՍԵՐ, Ա. Զ.,	»	15էն
ՄՈՆԺԸՌՈՆ, Տիկ. Ա. Մ.,	»	15էն
ՍԱՅԵԱՆ, Դ. Մ.,	»	15էն
ՔՈՒԼՈՆ, Լ. Կ.,	»	15էն
ՓԱՐԻԶ, Կ. Մ.,	»	15էն
ԼԱ ԿԱՐԷՆ, Ս. Ս.	»	20էն
ՓԱՐԻԶ, Տիկ. Լ. Ն.	»	18էն
ՄԱՆՍԷՅ, Վ. Խ.	»	18էն
ՓԱՐԻԶ(9), Վ. Ե.	»	21էն
ՍԱՐՏԱՆ, Ս. Ե.	»	22էն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայր Վահան քահանայ Խոյեան, զաւակները, թոռները եւ ազգականները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Գեր. Տիրայր վարդապետին, քահանայ եղբայրներու, Դպրաց Դասուն, եկեղեցիի հոգաբարձութեան եւ բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նամակով կամ հեռագրով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ողբացեալ երիցուհի ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԽՈՅԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Անիէռ - Պուաքոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Մատոեան, Թութեան, Դաւիթեան, Պալիկեանընտանիքներուն և պարագաներուն՝ ՄԻՆԱՍ ՏԱՅԻ ՄԱՆՈՅԵԱՆի մահուան առթիւ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17 Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
JEUDI 26 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ – 15e Année No. 3948

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱԽ ՍՊԱՆԻԱՆ

— oo —

Աւելի քան մէկ ամսուան կատաղի կռիւներէ վերջ, Սպանիոյ ազգայնականները արդէն հասած են Պարսելոնայի դուռներուն առջեւ, աջակցութեամբ մարոքեան եւ իտալական վաշտերու :

Քաղաքը ինկած է արդէն, կ'ըսէին երէկ։ Ոչ, պաշարուած է միայն, — կը հաստատէին ուրիշ աղբիւրներ։ Դիմադրութիւնը պիտի շարունակուի մինչեւ ծայրը :

Որ պարագան ալ ճիշդ ըլլայ, կարելի չէ ժխտել անողոք իրականութիւնը — Եղբայրասպան պատերազմը պիտի շարունակուի անխնայ։ Տակաւին քաղաքներ պիտի կործանին, ամբողջ տարածութիւններ պիտի դառնան աւերակ եւ երիտասարդներու, նոյնիսկ մանուկներու եւ կիներու դիակները բուրգեր պիտի կազմեն, մինչեւ որ...

Մինչեւ որ միջազգային աշխարհակալութեան ասպետները իրենց բարեհաճին ազդանշան մը արձակել, կասեցնելու համար ահաւոր սպանդը,— կատարեալ ողջակէզ :

Արդարեւ, թէեւ քաղաքացիական, բայց իրականին մէջ միջազգային ճակատամարտ մըն է որ կը մղուի Տոն Քիշոթի հայրենիքին մէջ :

Անշուշտ երկու կողմերն ալ տեսակէտներ ունին, ինչպէս եւ փաստարկութիւններ եւ հայրենասիրական ծրագիրներ :

Բայց եւ այնպէս, դժուար թէ այսքան երկար տեւէր — մօտ երեք տարի — եւ այսքան քանդելի հանգամանք ստանար սպանիական պատերազմը, եթէ ամէն բան իսկապէս կախում ունենար բուն Սպանիոյ ժողովուրդին կամքէն :

Քաղաքական եւ կայսերական հաշիւներ, տնտեսական կամ ռազմավարական տենչեր, վերջապէս այս կամ այն աշխարհակալութեան հետ կապուած խաղեր հետզհետէ խորացուցին վէրը, սրեցին կիրքերը, շլացուցին աչքերը։ Եւ, մէկ տարիէն միւսը, տեղական համարուած ընդհարումը վերածուեցաւ կանոնաւոր պատերազմի մը, միշտ սպառնալով կայծեր արձակել նաեւ սահմանէն անդին, ծովու թէ ցամաքի վրայ :

Ընդհարման առաջին տարին, կը թուէր թէ «գրոհիկները» շատ ալ չեն հետաքրքրուիր :

Մինչդեռ, պատերազմին երկարաձգումն անգամ կ'ապացուցանէ թէ շատ բան, եթէ ոչ ամէն բան սարքուած էր դուրսէն։ Երկու կողմերն ալ կանուխէն ստացած էին ոչ միայն մասնաւոր հրահանգներ եւ ծրագիրներ, այլեւ ահագին քանակութեամբ զէնք ու ռազմանիւթ, պաշար եւ հանդերձանք :

Եւ այդ բոլորը կը ծառայէին — դեռ կը ծառայեն — ոչ միայն ապահովելու աջին կամ ձախին յաղթանակը, այլեւ փորձելու արդիական զինարուեստի նորագոյն արտադրութիւնները

Մէկը իր թնդանօթներուն տարողութիւնը կը փորձէր, միւսը՝ իր սաւառնակներուն եւ օդանաւերուն թռիչքը, երբեմն՝ ռումբ մը, քիմիական նիւթ մը :

« Ա՛ղճ հայ ժողովուրդ»,— կ'աղաղակէր սպանիական թերթ մը, տարիներ առաջ, երբ հայաջինջ սարսափներուն արձագանգը հասած էր մինչեւ Պարսելոնա եւ Մատրիտ

Ի՞նչ բառ գործածէինք մենք այսօր,— ցիրուցան մնացորդները հալածական ժողովուրդի մը, ի տես այն ահռելի սպանդին որ կը կատարուի Սպանիոյ մէջ, երկու թշնամի բանակներու բաժնուած Սպանիացիներու միջեւ ...

Մանաւանդ որ, այս արիւնազանգ ողբերգութիւնը կը կատարուի ոչ թէ հեռաւոր, խաւարակուռ Ասիոյ խորերը, այլ քաղաքակի՛րթ, լուսաճաճանչ Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ :

Դեռ ուրիշ եղերական նմանութիւն մը եւս՝ երկու ողբերգութեանց միջեւ :

Ինչպէս հայկական ջարդերուն առեն, այսօր ալ «մարդասէր» Եւրոպան ու Ամերիկան իրար անցած են, փախստականները խնամելու, մանուկներուն կաթ, մայրերուն հաց, անկարներուն դեղ ու դարման ճարելու համար :

Մինչդեռ, հաւաքական եւ իսկապէս մարդասիրական կամք մը բաւական էր, չարիքը արմատէն կանխելու համար։ Ե՛ւ մէկ ե՛ւ միւս պարագային ...

Ուրեմն, արիւնը պիտի հոսի տակաւին, մինչեւ որ ուժասպառ իյնայ կողմերէն մէկը :

Իսկ բոլոր երեւոյթները կ'ապացուցանեն թէ այդ մէկը պիտի ըլլայ ոչ թէ ազգայնականը, այլ հանրապետականը, քանի որ առաջինին աջակիցները ամէնէն վճռական եւ գործօն դիրքը բռնած են, ապահովելու համար իրենց ուղեկիցին յաղթանակը։

Անոնք նոյնիսկ սպառնալիքներ կ'ուղղեն, այս ճամբուն վրայ, յառաջացնելով այլապէս բարդ խնդիրներու քննութիւնը։

Փաստ է որ Մուսոլինի կը դժկամակի բանակցիլ Ֆրանսայի հետ, սպասելով սպանիական պատերազմի վախճանին։ Եւ, միեւնոյն առեն անձկութեամբ կը հսկէ, որպէսզի որ եւ է միջամտութիւն չփորձուի :

Վախճա՞նը,— ենթադրելով որ պատերազմը այլեւս պիտի չերկարաձգուի, Պարսելոնայի անկումէն վերջը։

Օրուան վարիչները այս վրդովիչ հարցականը կ'ուղղեն իրարու, միշտ մտատանջ՝ գալիքի մասին։

Մուսոլինի պիտի քաշէ՞ իր զօրքը, երբ Զօր. Ֆրանքօ նուաճէ ամբողջ Սպանիան, իր նախընտրած կարգուսարքը պարտադրելու համար։ Իսկ եթէ դժկամակի՞... Ֆրանսան կրնա՞յ հանդիսատես մնալ, տեսնելով մրցակից ուժի մը տիրապետութիւնը իր կայսերական հաղորդակցութեանց ճամբուն վրայ :

Հարցեր են ասոնք, որ շատ աւելի կը զբաղեցնեն մեծերու միտքը, քան ամբողջ ժողովուրդի մը արիւնաթաթախ եղբայրասպանութիւնը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՐՍԵԼՈՆԱՅԻ ԱՆԿՈՒՄԸ ՄՕՏԱԼՈՒՏ

500,000 փախստականներ դէպի Ֆրանսա

— oo —

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԵՑԱՆ

oo —

Սպանիոյ ազգայնական բանակին յառաջապահները, որոնք միայն տասը քիլոմեթր հեռու էին Պարսելոնայէն, քաղաքին արուարձանները մտան երեքշաբթի գիշեր ժամը 10.50ին։ Երէկ, չորեքշաբթի, ամբողջ բանակը քաղաք մտած պիտի ըլլար հաւանաբար։ Հանրապետական կառավարութեան անդամները քաղաքէն հեռացան անծանօթ ուղղութեամբ, անօգուտ համարելով դիմադրութիւնը։ Ազգայնական հրամանատարին զօրքը արագօրէն յառաջ խաղաց դէպի ծովեզերեայ դաշտերը, առանց դիմադրութեան հանդիպելու, օգտուելով այն խրամներէն զորս փորած էին հանրապետականները, ցմահ դիմադրելու համար։ Արդէն ճերմակ դրօշներ կը ծածանէին արուարձաններու պատուհաններէն եւ շատ մը տանտիրուհիներ տաք կերակուրներ պատրաստած էին, յաղթականները դիմաւորելու համար։ Գլխաւոր պահակները իրենց դիրքերէն հեռացան ազգայնական յառաջապահներու ժամանումէն առաջ։ Նահանջը չափազանց արկածալից էր, որովհետեւ ազգայնական օդանաւերը անընդհատ կը ռմբակոծէին։ Ահռելի էր փախստական բնակիչներու վիճակը, մանաւանդ որ հրդեհ ալ ծագած էր քաղաքին յառաջապահ դիրքերուն վրայ։ Ազգայնական աղբիւրը կը հաղորդէր թէ հանրապետականները չէին կրցած օդը հանել Կարտոնէր եւ Լիօպրէկատ գետերուն կամուրջները, որով յառաջխաղացութիւնը աւելի արագ եղաւ քան կը սպասուէր : Կառավարութեան անդամներուն հետ փախան նաեւ պետական պաշտօնեաները։ Բանուորական վաշտերու կողմէ փորուած խրամները կէս մնացած էին եւ հանրապետական զինուորները ժամանակ չէին ունեցած տեղաւորուելու։ Հանրապետական զօրքին մեծագոյն մասը քաղաքին հիւսիսակողմը քաշուեցաւ, վերջին դիմադրութիւն մը կատարելու համար հաւանաբար Կերոնայի շուրջը, որ չէր ինկած :

Ազգայնական աղբիւրը կը հաղորդէ թէ 40.000 հոգի մեկնած էին Պարսելոնայէն, դիմաւորելու համար յաղթականները, երբ քաղաքին անկումը ժամերու խնդիր էր այլեւս։ Հազարաւոր երիտասարդներ առտուն կանուխ ճամբայ ելած էին հեծելանիւներով։ Հազարաւոր բեռնատար կառքեր պատրաստուած են, ուտելիք հասցնելու համար պաշարուած բաղաքին։ Շոգենաւեր ալ ճամբայ ելած են դէպի Պարսելոնա։ Ազգայնական կառավարութիւնը արդէն նշանակած է այն պաշտօնեաները որոնք պիտի կառավարեն քաղաքը եւ Քաթալոնիոյ նահանգը։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ բանակին յառաջխաղացութիւնը այնքան արընթաց էր որ, հանրապետականները ժամանակ չունեցան դիմադրութիւնը կազմակերպելու։ Արդէն պաշարուած եւ ինկած էին Մանրէզա քաղաքը եւ շրջակայ գիւղերը, որոնք շատ կարեւոր դիրքեր կը կազմեն։ Արշաւողները կը յառաջանային երեք թեւերով, ա- ռաջնորդութեամբ Մարոքցի եւ իտալացի զինուորներու։ Ճակատամարտը կը տեւէ 33 օրէ ի վեր։

Աւելորդ է ըսել թէ ծանրակշիռ հանգամանք մը կը ներկայացնէ փախստականներու խնդիրը, ոչ միայն Սպանիոյ, այլեւ Ֆրանսայի համար, ուր ահռելի խուժում մը կը սպասուի, 1.500.000էն մինչեւ 2,000.000։ Ամէն պարագայի մէջ, կէս միլիոնէն պակաս չի կրնար ըլլալ փախստականներուն թիւը :

Վերջին չորս օրերու ընթացքին 120,000 նոր փախստականներ խռնուած էին հանրապետական Սպանիոյ խնամատարութեան առջեւ։ Ասոնց 30,000ը մանուկներ են, 12 տարեկանէն վար։ Քաղաքին անկումէն առաջ, հեռագիր մը կը հաղորդէր.

— « Կացութիւնը յուսահատական է. օգնութեան հասէք : Ծծկեր երախաներ կը քամեն ցամաքած ստինքներ։ Մատղաշ երախաներ կը ճռւան անօթութենէն։ Յուսահատութենէն խելագար մայրեր ի զուր կը ջանան զանոնք պաշտպանել օդանաւերու կրակէն։ Շոգենաւ մը կը սպասէ Մարսէյլի առջեւ, փոշիացած կաթ, հաց, իւղ, լուբիա, բրինձ եւ ուրիշ անհրաժեշտ նիւթեր փոխադրելու եւ այս մանուկները անօթութենէ փրկելու համար »։

Անգլօ-ամերիկեան կոմիտէ մը կազմուած է, 100,000-350,000 ֆրանք հաւաքելու համար ի նպաստ այս մանուկներուն։ Փարիզի մէջ ալ մեծ գումարներ կը հաւաքուին, միեւնոյն նպատակով : Ամերիկեան Կ. Խաչի վարչութիւնը շոգենաւ մը ցորեն, սուրճ եւ խաղալիկներ ճամբայ հանեց։ Անգլիական կառավարութիւնը 20 հազար ոսկի դրկեց միջազգային նպաստամատոյց յանձնաժողովին :

Արտակարգ տնօրինութիւններ սահմանագլուխին վրայ

— oo —

Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը Ֆրանսական կառավարութեան դիմելով, հարցուց թէ կարելի՞ է 150,000 փախստականներ ընդունիլ։ Արտաքին նախարարը վերապահ դիրք մը բռնեց, բացատրելով թէ Ֆրանսա ի վիճակի չէ այդքան բազմաթիւ փախստականներ հիւրընկալելու եւ թէ արդէն բաւական դժուարութիւններ ծագած են, իբրեւ հետեւանք միջազգային կամաւորներու ընդունելութեան։ Բայց, մարդասիրական պարտակա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԶԱՏՆ ԱՍՏՈՒԱԾ Ի ՓԱՐԻԶ ·

— • —

Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ, — մէկ ժամ ազատութիւն վայելեցինք, ամբողջ աշխարհ մը կը լեցնենք մեր վիշտերով, երգերով, փառքերով եւ ոչխարներով.

Այն ատենն որ, ժամն ալ անցնի. մեր հոգը չէ :

Radio - 37 միայն 45 վայրկեան սահմանած էր հայկական զաղութին, երեքշաբթի գիշեր, ժամը 9 — 9.45 :

Իրականին մէջ «Հայկական» ձայնասփիւռը բանեցաւ մինչեւ 10.15 :

Շա՞տ է այսքան մը «օրինազանցութիւն » ժողովուրդի մը համար, որ մինչեւ այս լուրծուն պողոտաներն իսկ Սիփանի սարերէն եւ Եփրատի ափերէն, «ազատութի՞ւն » երգելով :

Կը թուի թէ անթելի վարչութիւնն ալ ըմբռնած էր որ մեր նախաագրին թելը իր բնական նամբէն շեղած ըլլալով, կարելի չէր ննջդ հաշիւ բռնել նոյն իսկ անթելի կամ «տիսֆ»ի վրայ։

Նոր աշխարհ մը բացուած էր իրենց առջեւ, եւ հայկական բաժնին կազմակերպիչը, Պ. Riera, ամենայն քաղաքավարութեամբ յարել տուած էր մեզ, արձանագրելու համար ինչ որ չունենկան կը համարուէր։ Ինչ որ մթնոլորտ կրնար ստեղծել :

Թէեւ պատահաբար իմացուած եւ կազմակերպուած — մէկը միւսէն լուր չունէր — իննն իր մէջ ամբողջութիւն մը կը կազմէր հայկական բաժինը, երեքշաբթի գիշեր :

Միւս ազգերու յայտագիրը կը սկսէր իրենց ազգային քայլերգով։ Հայկականն ալ սկսաւ ընկեր Բենոյի սրինգով, որ միշտ կը կրկնուէր, իւրաքանչիւր գլուխի վերջաւորութեան :

« Ռրփուբբած »ին կազմակերպիչը ամփոփ գիծեր հաղորդեց Ֆրանսայի հայ զաղթականութեան համբաւին եւ կացութեան մասին, օգտագործելով Ճառաջէն եւ ուրիշ աղբիւրներէ քաղած տեղեկութիւնները :

Եւ ահա դդրդագին ծափեր «Միւրիւալիբէ»ի մէկ սրահէն, ուր անթելի ներկայացուցիչները գացեր էին « Անուշ »ի ներկայացումը արձանագրելու :

Համբարձում եայլա, եայլա ջան եայլա,

Մէր օրեր եայլա, եայլա ջան եայլա։

Ապա յայտարարութիւններ՝ Ա. Զօպանեանէ, Ա. Փորթուկալէ, հայկական բանախօսութեան եւ երաժշտութեան մասին :

Հայկական երգանոց մը եւս.— եւ լատինանն է որ կը խօսի, յայտնելու համար հայ ժողովուրդին երախտագիտութիւնը հիւրընկալ երկրին, եւ անհուն կարօտը՝ վերադառնալու հայրենիք :

(Որոշած ըլլալով առանձին երաստակել ամբողջ ձկարագրութիւնը, այստեղ կ'արձանագրենք միայն գաղափար գիծեր) :

Նորէն սրինգ, եւ այս անգամ ձայնը կուգայ Սեվրի Մուրատեան վարժարանէն :

— Ո՞ւր սորված ես ֆրանսերէնը, կը հարցնէ անթելի ներկայացուցիչը ;

— Երուսաղէմի մէջ, Ֆրէրներու դպրոցը սորվեցայ, հիմա Ֆրանսա եկած եմ, հայերէն սորվելու ..

Փարիզի Հայոց եկեղեցին եմք.— Դպիրները կ'երգեն երգանք մը Հարցութեան արարողութենէն։

Եւ ահա հայերէն - ֆրանսերէն առողիս մը՝ Համալսարանական Ոստանէն։ Եհտոյ,—

Սօնա եար, Սօնա եար
Սօնա սիրուն, Սօնա եար ...

— Օր. Աստղիկն է, ո՞րկէ ուր...

Այս անգամ ձայնը կուգայ Ալֆորվիլէն։ Պատանի մըն է որ կը բացատրէ առոյգ ֆրանսերէնով մը.

— Վեց տարեկանին հոս եկայ...
Հիմա 21 տարեկան եմ... Մենք չինեցինք այս տուները... ծնողքիս հետ հայերէն կը խօսիմ, եղբայրներուս հետ՝ ֆրանսերէն :

Երկու Ռայկական «տիսֆ»եր Ալֆորվիլէն.

Խումար պառկէ երեսաց ,

. . . .

Քաղհան կ'անեմ, հօ բարով ...

Բարեգործական, ֆրանսահայ կամաւորներ, մէջ ընդ մէջ սրինգ։ Եւ... «Յառաջ»ի տպագրական մեքենան է որ կը թաւալի :

Քանի մը հարց - պատասխանի :

Ու վերջապէս, Տիկին Գեւոնեանի լրթռուն ձայնն է որ կը սարսռայ տպարանին խորէն, Տարօնի սարերէն.

Գաչ մը տուր, մարդ չիմանայ ...

Շնորհակալութի՞ւն Radio - 37ի վարչութեան : ՎԱՀԷ

ԳԱՂՏՆԻ ԱՇԽԱՏՈՂ ՀԱՅԵ՞Ր ԿԱՆ

Թունդ ազգայնական թերթ մը, « Լը Ժուռ էքօ տը Փարի », խօսելով օտարականներու «առեւտրական տոմս»ի օրէնքին գործադրութեան վրայ, հետեւեալ խնդիրը կը յուզէ.

— « Ոստիկանութիւնը ի՞նչպէս երեւան պիտի հանէ ու մը գաղտնի առեւտրականները որոնցմով վարակուած է մեր երկիրը։ Օրինակ մը՝ հազարի մէջէն։ Մարսէյլի մէջ կան, եթէ քաղած տեղեկութիւններս ճիշդ են, 61 կօշիկի գործարանատէրներ, յուցակագրուած : Արդ, 190 օտար գործարանատէրներու ստոյգ ցանկ մը երեւան հանուած է, մեծ մասով Հայեր, որոնք գաղտնի կը բանին։ Աւելի քան երկու տարիէ ի վեր ձեռնարկներ կատարուած են բոլոր վարչական իշխանութեանց մօտ, որպէսզի ասոնք հպատակին Ֆրանսացի գործարանատէրներու յատուկ օրէնքին։ Անօգուտ։ Ուղղակի եւ անուղղակի տուրքերու վարչութիւնները, ոստիկանութիւնը, աշխատանքի տեսչութիւնը անկարող են այս անբաղձալիներու խորամանկութեան, խարդախութեան առջեւ։ Իրողութիւն մը կայ մէջտեղը,— այս օտար գործարանատէրները (փաստ- րիքան) օրական 2000 զոյգ կօշիկ կը շինեն։ Քարկեշտ առեւտրականը ի՞նչպէս կրնայ պայքարիլ այս մարդոց դէմ որոնք շաբաթը 60, նոյնիսկ 66 ժամ կը բանեցնեն իրենց հայրենակիցները, հացպանիրի աշխատավարձքով, որոնք ոչ ընկերային ապահովագրութիւն կը վճարեն, ոչ արձակուրդ, ոչ ընտանեկան նպաստ, ոչ գործառնութեան տուրք եւայլն, որոնք յաճախ չեն վճարեր ապրանքը հայթայթողներուն ալ եւ խառն ի խուռն կը բանին զանազան վայրերու մէջ զորս կը պարպեն, վտանգի առաջին ազդանշանին վրայ։ Այս բանիրը տեղի կ'ունենան Մարսէյլի մէջ. բայց Փարիզի մէջ ալ պակաս չեն։ Օտար առեւտրականի տոմսը կրնայ աքանչելի պաշտպանութիւն ընծայել Ֆրանսայի վաճառականութեան համար, պայմանաւ որ նախ երեւան հանուին գաղտնի բանող անբաղձալիները »։

— oo —

ԵՐՆԵՍԹ. ԺՈՂՈՎԻ երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարը պատասխանելով Իրանի մասին եղած ակնարկի մը, յայտարարեց.— « Ֆրանսա խորապէս կը ցաւի պատահած թիւրիմացութեան համար եւ կը բաղձայ որ փարատի։ Կառավարութիւնը ամէն ջանք պիտի թափէ վերահաստատելու համար բարեկամական յարաբերութիւնները որոնք միշտ միացուցած են եւ պիտի միացնեն երկու երկիրները» (ծափեր) :

ԻՄ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ ԻՆՁ ՀԵՏ ԹՂԹԱԿՑՈՂ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԻՆ

Սիրելի բարեկամնե՛ր,

Վերջին երկու տարիներում դուք յանիցս ինձ հարցրել էք թէ ինչո՛ւ չեմ գրում հնչակեան թերթերում, գոնէ «Նոր Երկիր»ում, որ ամբողջ 10—12 տարի ապրել, սնանել եւ ժողովրդականութիւն է վայելել շնորհիւ իմ յօդուածների եւ այլ գրուածքների : Ինձ դիմել են նաեւ մի քանի հնչակեան հրատարակութիւնների խմբագրութիւններ՝ խնդրելով, որ մասնակցեմ եւ աշխատակցեմ իրենց հրատարակութիւններին:

Ժամանակին եւ ամէն անգամ առանձին առանձին չեմ պատասխանել բոլորին եւ չեմ բաւարարել ձեր հարցասիրութիւնը, որ շատ բնական էր կարծում: Հնչակեան հրատարակութիւնների խմբագրութիւններին պատասխանել եմ սակայն ամէն անգամ, որ նրանցից հրաւէր եմ ստացել աշխատակցելու : Նրանց ասել եմ միշտ, որ որովհետեւ հնչակեան մամուլը անկախ կուսակցական մամուլ լինելուց դադարել է և բաժ. Միջազգայնականի հետ կայացած համաձայնութեան՝ հնչակեան օրգանների խմբագրական կազմերի մէջ պէտք է նստած լինի մի համայնավար՝ գրաքննիչի դեր կատարելու համար, եւ, որովհետեւ այդ մամուլը գրաւուած է բոլշեւիկների ծովքով, կորցրել է քննադատելու, ազատ արտայայտուելու ամէն կարողութիւն, աղաւաղում է փաստերը, ռուսի տակ է առել հայրենիքի ազատութեան եւ ընկերվարութեան դատն ու գաղափարները բոլշեւիկեան վանդալականութիւնը ներկայացնելով՝ որպէս ընկերվարութիւն ու սորկութիւնը ներկայացնելով որպէս ազատագրութիւն եւ իր ընթերցողներին կերակրում է առատ սուտերով, որ ըստացւում են բոլշեւիկեան աղբիւրներից, բոլշեւիկեան միջոցներով եւ բոլշեւիկեան հրահանգներով, դրա համար էլ հրաժարւում եմ հնչակեան ոեւէ հրատարակութեան աշխատակցելուց, քանի այդ հրատարակութիւնները չեն վերադարձել իրենց մաքուր հնչակեան ուղղութեան, որը և՛ս ցանկանում էք դուք բոլորդ:

Սոյնանման մի պատասխան էլ պիտի տայի ձեզ առանձին առանձին, եթէ յարմարութիւններ եւ միջոցներ ունենայի:

Վերջին անգամ միայն մի զիջում եմ արել «Նոր Երկիր»ի մէջ դետեղելով իմ «Փոթորկի օրերից» վէպը, այն էլ միմիայն շնորհիւ այն հինաւուրց բարեկամութեան, որ ունէի Բ. Վարագդատի հետ :

Այժմ, որ իմ յօդուածները երեւում դաշնակցական թերթերում եւ «Իմ Յիշողութիւնները» տպւում են «Հայրենիք» ամսագրում, ձեզանից շատերը ինձ իրենց գրած նամակներում զարմանք են յայտնում, որ ես, որ չեմ համաձայնւում գրել հնչակեան թերթերում, ինչո՞ւ եմ գրում դաշնակցական թերթերում: Ձեզանից մէկը նոյնիսկ հարցրել էր, թէ արդեօ՞ք Դաշնակցական չեմ դարձել :

Որպէսզի երկար ժամանակ ձեզ հետաքրքրող հարցերը անպատասխան չմնան, ուղղում եմ ձեզ այս տողերը:

Քիչ վերեւ արդէն ասացի, թէ ինչո՞ւ հնչակեան թերթերում չեմ գրում : Անեմ հիմա, թէ ինչո՞ւ գրում եմ դաշնակցական թերթերում : Իմ եւ Դաշնակցութեան մէջ ընկերական որեւէ կապ չկայ, որովհետեւ դաշնակցական չեմ դարձել, բայց մի շատ կարեւոր, թերեւս ամենակարեւոր խնդրում ես Դաշնակցութեան հետ համաձայն եմ։ Ես էլ նրան նման գտնում եմ, որ Հայաստան անկախ չէ, այլ ստրկում է Մոսկվայի կարմիր կայսերապաշտների ոտների տակ եւ այնտեղ ընկերվարական կարգեր չկան, այլ կայ մի սոսկալի բռնութիւն, որի շնորհիւ կաշկանդուած են անհատների եւ կողմակերպութիւնների ազատութիւնները, բռնաբարւում են մարդ անհատի խիղճն ու միտքը եւ հաւաքականութիւնները փոխւում են ստրուկների վոհմակի: Դաշնակցականների եւ ինձ նման են մտածում բոլոր ազատ մտածող մարդիկ, բոլոր ընկերվարականները, մեզ նման էր մտածում հանգուցեալ Կարլ Կաուցկին, Մարքսիզմի Պօղոս առաքեալը, մարքսիզմը ժողովրդականացնողը: Դաշնակցականների անկախ Հայաստան ստեղծելու, Թուրքիայից հայկական հողերը յետ ստանալու համար մղած պայքարին էլ կողմնակից եմ: Կողմնակից եմ նաեւ ռամկավարական սկզբունքներին ու կարգերին: Ո՛չ միայն բոլոր ազատ մտածող Հայերը, այլ և՛ դուք, իմ սիրելի բարեկամներ՝ ունէք իմ տեսակէտներն ու համակրութիւնները:

Այս բոլորը ասելուց յետոյ, կարծում եմ, որ ո՛չ մի զարմանք պիտի չպատճառի ձեզ իմ դաշնակցական թերթերում գրելը:

Խորհրդային կառավարութեան բազմաթիւ գործակալները, որոնց թւում եւ մի խումբ իրանց Հնչակեան համարողներ, մոլորեցնում են աշխատաւորներին, մասնաւորապէս Հայերին՝ իրենց ստայօդ եւ շինծու լուրերով : Նրանք ծառայեցնում են շատ միամիտների ռուսական կայսերապաշտութեան շահերին, մի կայսերապաշտութիւն, որ նպատակ ունի իրար դէմ հանել միեւնոյն ժողովրդի այլեւ այլ տարրերը՝ նրանց ազգային ուժերը եւ ինքնապաշտպանութեան վճռականութիւնը ոչնչացնելու եւ նրանց իր իշխանութեան տակ ձգելով ստրկացնելու համար, ինչպէս ստրկացրել է Ռուսաստանում ապրող բոլոր ժողովուրդներին, որոնց թւումնաեւ Հայերին: Խորհրդային կառավարութեան բազմագոյն, բազմազան եւ բազմաթիւ գործակալների սուտերը պարզելու եւ խորհրդային կեանքի իսկական կացութիւնը պարզաբանելու համար ամէն ազնիւ, անկաշառ եւ գիտակից մարդ պիտի չխնայի իր աշխատանքն ու ջանքերը: Դաշնակցական թերթերը ինձ միջոց են տալիս իմ տեսածներն ու լսածները պատմելու, ճշմարտութիւններ ասելու այն երկրի եւ այն կառավարութեան ճշգրիտ դրութեան մասին, որ այնքան ճարպիկօրէն ու եռանդուն կերպով թաքցնում են նոյն կառավարութեան բազմաթիւ վճարուած եւ անվճար գործակալները :

Ո՛չ միայն ես, այլ և՛ իմ ընթերցողները շնորհակալ պիտի լինեն, որ դաշնակցական թերթերը եւ անկուսակցական «Միշակը» տեղ են տալիս ո՛չ միայն իմ, այլեւ շատ ոչ-դաշնակցական գրողների ճշմարտութիւններ ասելու, որից խուսափում են հնչակեան թերթերը: Այս վերջինները իրենց ստրկական հնազանդութիւնն ու կամակատարութիւնը հանդէպ Մոսկվայի բռնակալութեան հասցրել են այն աստիճանին, որ երբ համայնավարները, օր. Ամերիկայի համայնավար կուսակցութեան ղեկավարները, հնչակեան այսօրուայ ղեկավարներին համարում են ստախօսներ, խաբեբաներ, [illegible], հնչակեան թերթերը ո՛չ մի պատասխան չեն տալիս, այլ շարունակում են լիզել իրանց ղեկավարներին հայհոյող համայնավարների ոտները :

Դաշնակցական թերթերում տպած իմ յօդուածները ամէն տեղ, մանաւանդ խորհրդային երկիրների սահմանակից երկիրներում հետաքրքրութիւն առաջ բերին: Արտասահմանից շատ Հնչակեաններ, ցաւ յայտնելով հանդերձ որ հնչակեան թերթերում չեմ գրում, միեւնոյն ժամանակ գոհունակութիւն են յայտնում, որ գոնէ դաշնակցական թերթերի միջոցով իմ ձայնս լսելի եմ անում նրանց եւ բոլոր ճշմարտութիւն փնտռողներին : Հնչակեան «Նոր Երկիր»ը արտատպում է իմ յօդուածները՝ նրանց հեղինակին կոչելով անվերապահ, անաչառ եւ ճիշդ տեսնող ու լսող մի մարդ : Շատ Հնչակեաններից իրենց գոհունակութիւնը յայտնող նամակներ եմ ստացել և հնչակեան միշտ պատասխանատու գործիչ գրում է, որ «Մոսկվայի մեր կուսակցութիւնը վաճառող հնչակեան ներկայ շէֆերը իրար են անցել եւ ամէն ջանք գործ են դնում իմ գրածների տպաւորութիւնները հնչակեան զանգուածների վրայից հեռացնելու եւ ինձ վարկաբեկելու»: Այս բոլորը ցոյց են տալիս միայն մի բան, այն, որ տարիներով խաբուած մարդիկ այլեւս չեն ուզում խաբուել, չեն ուզում վարդագոյն ակնոցներ գործածել, այլ ուզում են լսել ճշմարտութիւնը իրենց հայրենիքի կացութեան մասին, կամենում են պարզ, իրենց սեփական աչքերով ու առանց ակնոցների տեսնել այն իրականութիւնը որի մէջ ապրում են բազմամիլիոն ժողովուրդները բոլշեւիկեան լծակալութեան տակ:

Սրանից առաջ ուրիշ տեղ ասել եմ, որ ամբողջ Իրանում հնչակեան թերթերից ստացւում են հազիւ մէկ մէկ կամ երկու երկու օրինակ, այն էլ ձրի, սակայն միայն Թեհրանում մօտ երեք հարիւր Հնչակեաններ եւ համակիրներ ստանում են (վճարով) «Յառաջ», «Յուսաբեր» եւ այլ դաշնակցական թերթեր: Ընթերցողները իրենց կարդացած թերթերում փնտռում են ճիշդ տեղեկութիւններ եւ լուսաբանութիւններ իրենց հետաքրքրող խնդիրների շուրջը, ծանօթութիւններ Հայերի կեանքի բոլոր երեւոյթների մասին, մինչդեռ հնչակեան թերթերում ճարւում են միայն ու միայն գովասանքներ Ստալինեան բռնակալութեան հասցէին

Իմ սիրելի բարեկամնե՛ր, եթէ մի քիչ ուշադրութեամբ քննէք սոյն հանգամանքը, պիտի հասկանաք, որ Հնչակեանները այլեւս չեն կամենում խաբուել իրենց թերթերի լուած ստայօդ լուրերով եւ իրենց ցանկալի ճշմարտութիւնը կամենում են ճարել դաշնակցական թերթերի մէջ: Որպէս Հնչակեաններ՝ նրանք կը կամենային ճշմարտութիւնը եւ իրենց հետաքրքրող հարցերի պատասխանը գտնել իրենց կուսակցական թերթերում, բայց ի՞նչ անեն նրանք, երբ թէ թերթերը եւ թէ կուսակցութեան այսօրուայ ղեկավարները անվերապահօրէն ծառայում են խորհրդային կառավարութեան շահերին եւ ո՛չ թէ հնչակեան դատին:

Արտասահմանում դժբախտաբար դեռ կան բազմաթիւ միամիտ Հնչակեաններ, որոնք կուրօրէն հետեւում են ռուսական կարմիր բռնակալութեան գործակալները եղող հնչակեան այսօրուայ ղեկավարներին, որոնք դեռ մի քանի տարի առաջ ինձ հետ համաձայն էն եղել եւ բաժանել են իմ թշնամական տեսակէտները բոլշեւիկների մասին: Իմ թղթերի մէջ անձեռնմխելի պահած եմ բազմաթիւ նամակներ հնչակեան այսօրուայ մոլի համայնավարական ղեկավարներից, որոնք դեռ մի քանի տարի առաջ ինձ գրում էին, որ իմ բոլոր ասածները բոլշեւիկների մասին ճիշդ են: Այսօր գուցէ նրանք կ'ուրանան մի քանի տարի առաջ ինձ իրենց գրածների մասին, բայց երբ նրանց գրած նամակները կ'երեւան իմ «Յիշողութիւններ»ի մէջ, նրանց բոլորի իսկական դէմքը կը պարզուի իրենց այսօրուան միամիտ հետեւողների առաջ:

Առայժմ ձեզ ուրիշ ասելիք չունեմ, իմ սիրելի բարեկամնե՛ր, միայն խորհուրդ եմ տալիս ձեր շրջահայեցողութիւնը ուժեղացնել ու ձեր դեռ մութի մէջ խարխափող ընկերներին հասկացնել իրականութիւնը: Միեւնոյնն է, նրանք էլ մի օր ձեզ նման պիտի հիասթափուեն, բայց որքան հեռանայ հիասթափութեան ժամը, այնքան նա աւելի ուժեղ է դառնում :

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

Թէհրան, 3 Յունուար 1939

ԱՐԴԻ ՈՒԿՐԱՅՆԱՆ

Թանի աշխարհագրական բաժնի աշխատակիցը, Կոպլէ, շարունակելով իր յօդուածը, որուն առաջին մասը տուինք, այս անգամ կը ներկայացնէ արդի Ուկրայնան, ոչ թէ պատմական, այլ ցեղային ու լեզուական սահմաններուն մէջ —

Ցեղային տեսակէտով՝ Ուկրայնան կը տարածուի աշխարհագրական այլազան շրջաններու մէջ, ու կը թուի թէ չէ կրցած երբեք միացնել ցեղային ու երկրային տարրերը աշխարհագրական - քաղաքական միակ եւ ներդաշնակ հանգոյցի մը մէջ: Երբ, պատերազմէն վերջ, հարկ եղաւ գծել ուկրայնական պետութեան մը սահմանները, դիմեցին գիւղին եղանակին,— «լեզուական սահմանները» ճշդելու ձեւին:

Նախապէս Ուկրայնան բաժնուած էր ռուսական եւ աւստրիահունգարական կայսրութեանց միջեւ: 1897ի ռուսական մարդահամարը, որու տեղեկութիւնները ազգութեանց մասին սխալ էին, Ուկրայնայի մէջ յատկապէս կը շատցնէր Փոքր-Ռուսերու թիւը, զանոնք ռուս համարելով, եւ ընդհակառակն կը պակսեցնէր Լեհերու թիւը: Վիէննայի կառավարութեան ազգութեանց քաղաքականութիւնը, որ կը մշակուէր Կալիցիոյ մէջ, վիճակագրական աւելի ճշգրտութիւն պահած է Ռութէններու մասին:

Այսօր, գաղափար մը կազմելու համար Ուկրայնացիներու թիւի մասին, անհրաժեշտ է քննել հինգ պետութիւններու վիճակագրութիւնները :

Մոսկուայի կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը ճանչնայ ուկրայնական ինքնավար հանրապետութեան մը գոյութիւնը երկրամասի մը վրայ, ուր կ'ապրի Խորհրդ. Միութեան բնակչութեան մէկ հինգերորդը: 451,731 քառ. քիլոմեթր տարածութեան վրայ կ'ապրին 33 միլիոն բնակիչներ, չորս հինգերորդը Ուկրայնացի, բովանդակ Եւրոպայի ուկրայնական բնակչութեան երեք չորրորդը: Գրեթէ անկարելի է ստոյգ թիւեր ունենալ այն Ուկրայնացիներուն մասին, որոնք կ'ապրին խորհրդային տարբեր երկիրներու, օրինակ՝ Դոնի, Վոլկայի, Քուպանի, մանաւանդ Սիպերիոյ մէջ, ուր, կարգ մը հեղինակներու համաձայն, ինքնաբերաբար Ուկրայնայէն զատուած ու եկած հաստատուած Ուկրայնացիներուն թիւը կ'անցնի մէկ միլիոնը:

Ռումանիա-Լեհական սահմանին արեւմտեան կողմը, Ուկրայնացիները համախումբ կ'ապրին արեւելեան վոյվոտիաններու մէջ, Վոլինիա եւ Պոլեզիա, եւ երեք հարաւային վոյվոտիաններու մէջ, Լվով, Սթանիսլավով եւ Տարնոպոլ: Պաշտօնական վիճակագրութեանց համաձայն, վերջին այս երեք վոյվոտիաններուն մէջ, որոնք կը կազմեն հին Կալիցիան, բնակչութեան 41 առ հարիւրը, ուրեմն 3,367,000 հոգի, կը խօսին ոչ թէ լեհերէն, այլ ուկրայներէն:

Ուկրայնացիները կ'աճին կանոնաւորաբար, հարաւային այս բաժնին մէջ, արեւմուտքէն դէպի արեւելք : Արեւմտեան Կալիցիոյ մէջ կը բնակին 54,800 Ռութէններ, գրեթէ բոլորն ալ հարաւ - արեւելեան նահանգներուն մէջ: Կեդր. Կալիցիոյ մէջ՝ 1,288,000, ուր 20 նահանգներու բնակչութեան 81 առ հարիւրը կը կազմեն: Արեւելեան Կալիցիոյ մէջ 1,924,000, ուր բացի Լվովէն, իրենց համեմատութիւնը վեր կը մնայ 50 առ հարիւրէն, ու կը հասնի 80—88 առ հարիւրի՝ արեւելեան նահանգներուն մէջ: «Արեւելեան Վոյվոտիա» կոչուած շրջանէն՝ Վոլինիոյ մէջ Ուկրայնացիներուն համեմատութիւնն է 70 առ հարիւր, Պոլեզիոյ մէջ՝ 81 առ հարիւր: Իսկ Կրոդնոյի նահանգապետութենէն՝ Գրուդանի(?) մէջ 6,7 առ հարիւր, Բեյալի(?) մէջ՝ 39,1 առ հարիւր, Պրէսթ-Լիթովսկի մէջ՝ 64,3 առ հարիւր, Կոբրինի մէջ՝ 79,5 առ հարիւր:

Ուրեմն, Ուկրայնացիները Լեհաստանի մէջ կը կազմեն «փոքրամասնութիւն» մը որ համախմբուած է արեւելեան եւ հարաւային մասին մէջ, հետզհետէ աւելի խտանալով այն շրջանին մէջ որ անկիւն կը կազմէ Չեխոսլովաքիոյ եւ Խորհրդ. Միութեան միջեւ. 1921ին, Լվովի, Սթանիսլավովի եւ Տարնոպոլի վոյվոտիաններուն մէջ կը բնակէին 2,750,000 Ուկրայնացի, Վոլինիոյ մէջ՝ 1 միլիոն, Պոլեզիոյ, Լուպլինի եւ Կրաքովիոյ մէջ՝ կէս միլիոն: Եթէ բնակչութիւնը աճած է 1921—1931 թուականներու աճումին համեմատութեամբ, այժմ Ուկրայնացիներուն թիւն է 2,400,000 կեդրոնական եւ արեւելեան շրջաններուն մէջ, 3,2500,000 հարաւային շրջաններու մէջ,— բայց Լեհաստանի Ուկրայնացիները իրենց թիւը կը հա[...] ունին 7 միլիոն: Գալով իրենց բնակ[...] վայրերուն, անոնց սահմանները կարելի է ճշդել այն լեհական օրէնք[...]րով, որոնք Ուկրայնացիներուն իրաւունք կու տան գործածել ուկրայնական լեզուն՝ կառավարական յարաբերութեանց եւ դատական գործե[...] համար, Վոլինիոյ, Պոլեզիոյ, Սթանիսլավովի, Տարնոպոլի եւ Լվով[...] վոյվոտիաններուն մէջ: Այս շրջաններուն մէջ, 1934—1935, գոյութիւն ունէին 457 ուկրայնական նախակրթարան (1929 - 1930 ուսումն. տարեշրջանին՝ 790) եւ 2754 լեհեւուկրայնական նախակրթարան (1929—1930 ուսումն. տարեշրջանին՝ 2,366):

Կարպաթեան Ռուսիա, որ կը [...] կանդակէ ուկրայնական լեռնաշխարհը եւ մաս կը կազմէ արդի Չեխոսլովաքիոյ, ունի 500,000 Ռութէն բնակիչ: Մաս մը Ռութէններ ալ կը [...]կին Հունգարիոյ մէջ: Վերջապէս [...] յայնս թեւ կ'երկարէ մինչեւ Ռումանիա, ուր կը բնակին [...] Պուքովինայի եւ ռուսական Պեսարաբիոյ Ուկրայնացիները: Ե[...] 456,842 Ուկրայնացիներ կ'ապրին [...]բաժարոսի մէջ, ըստ [...] վիճակագրութեանց.

Եզրակացնելով, ուկրայնացի ժողովուրդը մօտ 39 կամ 40 միլիոն հասնի երկրի մը մէջ, որ թէեւ [...]նուած է հինգ պետութեանց մ[էջ], բայց կը համարուի ամբողջ[...]: Այդ է բուն Ուկրայնան, որու [...]ութիւնները կ'երկարին մինչեւ Կ[...]կաս եւ Ասիա: Եւ դեռ հարիւր հազար Ուկրայնացիներ կան Միացեալ Նահանգներուն մէջ,— ասոնք քաղաքական մեծ դեր կը կատարեն ազգային դատի տեսակէտով:

Նուազ դեր չեն խաղար Ուկրայնական հարստութիւնները, որոնց ազդեցութիւնը տեղի չունենար, [...] ճշշտ, ի նպաստ գերազանց այս ժողովուրդին ազատութեան:

«Սեւ» Ուկրայնայի հարստութիւնն է հողագործութիւնը,— այս «սեւ հողը» մեծ մասամբ կ'իյնան Խորհրդ. Միութեան մէջ : Երբեմնի անմշակ դաշտերը այսօր դարձած են ցորենի, վարսակի, գարիի, [...] խախոտի, եգիպտացորենի, հա[...] մօտ երեսուն միլիոն հեկտար տարածութեան վրայ: Եւ դեռ մէկ միլիոն հեկտար տարածութեան վրայ կը [...] շաքարի ճակնդեղ, շաքարի արդիւնաբերութեան համար (80 առ հար[իւր] շաքար կու տայ ուկրայնական ճակնդեղը): Բազմաթիւ ջրաղացներու [...]քին հիմնուած են նաեւ ծանր արդիւնաբերութեան կայաններ. Դնիեպրի ածուխը կ'արտադրէ ելեկտրական[...] (ռուսական ածուխին 90 առ հարիւր ուկրայնական է): Դնիէպրոստրո[...] հիմնուած է ջրաելեկտրական [...] 800.000 ձիու ուժով,— ժամանակին այստեղ էր որ Ուկրայնացի[...] թումբ կը կանգնէին Դնիէպրի վրայ օգտագործելու համար գետին ջ[...] Կրիւոյ Ռոկի հանքերէն Խորհ. Միութիւնը կը ստանայ իր երկաթի մանկանէզը (ուկրայնական այդ [...]րերը 60 առ հարիւր երկաթ եւ 95 հարիւր մանկանէզ կը պարունակ[են]): Վերջապէս Ուկրայնան է որ պարգ[...] կու տայ Խորհ. Միութեան, երկ[...] գործական գործիքներու շինութեան համար (ռուսական երկրագործական գործիքներու 70 առ հարիւրը կը [...]ուի ուկրայնական պողպատով): Վերջապէս Օտեսան իր նաւահանգ[...]

ՏԱՅԵԱՆ ԱՐԹԻՆ ՓԱՇԱՅԻ ԴԻՒԱՆԷՆ

Տատեան Արթին փաշան, «հին օրերու» հայ քրիստոնեան մեծագոյն դէմքերէն մին եղած է 19րդ դարուն: Իբր Թուրք պետական բարձրաստիճան պաշտօնատար, միակն է եղած, որ՝ իբրեւ վերջին շառաւիղը դարաւոր վերջաստանի(?) մը, ապրած է զուտ հայկական աւանդութիւններով, եւ ամէնէն աւելի մտահոգուած՝ իր ազգին ճակատագրովը: Ուրիշներ ալ կային, Եգիպտոս, Լիբանան, եւ այլուր, որոնցմէ ոմանք հռոմէադաւան, որոնք իրենց կապը բնաւ չէին խզած՝ զիրենք ծնող ցեղին հետ, իրենց մինչեւ վերջին շունչը: Ասոնց մէջ, Տատեան ինծի կը թուի մեծագոյնը: Խորհրդածութիւնները վերապահելով ուրիշ առիթի մը, հաճոյք մըն է ինծի համար ի լոյս ընծայել այսօր, իր նօթերը, զորս գրած է, (1856 — 1888): Փոքրածաւալ, բնաիր(?) թուղթի վրայ գրուած, հրաշալի գրչութեամբ ու, իր իսկ ձեռքով նօթագրուած: Ահա՛ էջերիտ(?) պատճէնը, շատ մաքուր աշխարհաբարով.—

ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱԳԷՇԵԱՆ

Աւ. (Աստուծով)

1856 Մարտ 2, Բ. Դուռը Թահրիրաթը հարիճիյէի երկրորդ վերատեսուչ անուանեցայ Աստուծով :

1857 Մարտ 3, Աստուծոյ տնօրինութեամբը Մօլտօ - Վալաքիա քօմիսէրութեան պաշտօնի կոչուած Սաֆվէթ էֆէնտիին գաղղիերէնի առաջին քարտուղար անուանեցայ :

1858 Յունիս 10, ոստիկանութեան դուռը նոր բացուած Մէճլիսի Թահքիքի անդամ եղայ Աստուծով :

1859 Սեպտեմբեր 21, Քայմէի վերնալուն համար Պոլսոյ վրայ արտաքոյ կարգի հարկ դրուած ըլլալուն, Աստուծով նուաստս հարկապահանջ անուանեցայ :

1860 Մայիս 18, Ամենակալին օրհնեալ կամօքը Րումէլիի քօմիսէր եղայ ընդ բարձր վերատեսչութեամբ Քըպրըզլը Մէհէմմէտ փաշա Եպարքոսի որոյ պաշտօնն էր Եւրոպիոյ Տաճկաստանի վիճակը քննել:

1860 Նոյեմբեր 19, Աստուծով դարձեալ Բ. Դրան Թարգմանութեան սենեակը մտայ :

1861 Օգոստոս 15, Օտէսա երկուցցայ Աստուծով Ճէմիլ փաշային հետ Վ. Ալէքսանտր կայսեր գալուստը շնորհաւորելու համար ի դիմաց օգոստափառ Սուլթանին մերոյ :

1862 Յունիս 18, Փարիզու Օսմանեան դեսպանատան գաղղիերէնի Ա. քարտուղար անուանեցայ շնորհիւ Ամենազօր Արարչիս որ պահեսցէ զիս ի չարեաց:

1866 Սեպտեմբեր 14, Վերադարձ ի Պոլիս եւ օրհնեալ կամօք տեառն երկրորդ անգամ եղայ անդամ Բ. Դրան Թարգմանութեան սենեակին:

1868 Ապրիլ 21, Աստուծով մուավին կոչեցայ Շուրայի Տէօվլէթի :

1868 Յունիս 8, Արարչիս բարձր պաշտպանութեամբը Եպարքոս Ալի փաշան, թէեւ կ'ատէր զիս՝ բայց պարտաւորուեցաւ Շուրայի Տէօվլէթի անդամ կոչել:

1872 Փետրուար 2, Աստուծով անդամ անուանեցայ ըլլահետ(?) քօմիսիոնի ի Բ. Դուռն ընդ նախագահութեամբ Եպարքոս Մահմուտ Նէտիմ փաշայի :

1872 Փետրուար 15, եղէ վերատեսուչ նոր էսհամի երկաթուղեաց Ասիոյ մնալով միանգամայն անդամ բարեկարգութեան ժողովոյն: Աստուած իմ բարերար պահեսցէ զիս ի նախանձու եւ ի զրպարտութեանց: Ապաւինեալ եմ նմա :

1872 Մայիս 6, անուանեցայ անտառաց վերատեսուչ պահելով միանգամայն յիշեալ երկու պաշտօնը, այսինքն անդամութիւն բարեկարգութեան ժողովոյն եւ վերատեսչութեան թղթագրամոց Ասիոյ երկաթուղիներու: Օրհնեա՛լ է Տէր, օրհնեա՛լ յաւիտեան :

1872 Մայիս 13, շնորհիւ բարերարիս Արարչիս կայսերական գանձուն խորհրդական անուանեցայ առաջին աստիճանին առաջին կարգաւ, պահելով միանգամայն անտառաց Բարձր վերատեսչութիւնը: Մեծ է Տէր, եւ նա է յատուկ պաշտպանն իմ :

1872 Օգոստոս 28, անտառաց վերատեսչութիւնը Շիրվանի Րիւշտի Մէհմէտ փաշային անցաւ եւ ես մնացի միայն Միւսթէշար Մալիյէի Աստուծով :

1872 Հոկտեմբեր 17, վերին նախախնամութեան ամենաօրհնեալ կամօքը անտառաց եւ հանքերու ընդհանուր վերատեսուչ կոչեցայ: Աստուծոյ հզօր պաշտպանութեան եմ ապաւինեալ բարեխօսութեամբ Ամենասուրբ կուսին :

1873 Յուլիս 30, Բերայի եւ Ղալաթիոյ քաղաքապետ անուանեցայ վեցերորդ շրջանին նախագահութեամբ: Յուսամ Ամենակարող բարերար Արարչիս բարձրագոյն պաշտպանութեան, ապաւինեալ բարեխօսութեամբ Ամենասրբուհւոյ կուսին:

1873 Յուլիս 30, Բերայի եւ Ղալաթիոյ քաղաքապետ անուանեցայ վեցերորդ շրջանի նախագահութեամբ : Յուսամ Ամենակարող Բարերար Արարչիս Բարձրագոյն պաշտպանութեամբը՝ կատարել յաջողութեամբ վարել այս ամենածանր եւ դժուարագնել պաշտօնը: Տէր է իմ Աստուած եւ ես ոչ երկնչիմ, զի՞ արասցէ ինձ մարդ: Յոյսս առ Աստուած է: Օրհնեալ է Նա յաւիտեան :

1874 Ապրիլ 6, Յիշեալ քաղաքապետութեան պաշտօնէս զրկուեցայ առանց բնաւոր պատճառի եւ առանց ուրիշ պաշտօնի, այլ միայն առ ի նախանձու մարդկան եւ մանաւանդ վասն ատելութեան եւ վրէժու Մեծ Եպարքոս ոխակալ Հիւսէյին Աւնի փաշայի որ նուաստս կողմնակից համարեց Եպարքոս Մահմուտ Նէտիմ փաշայի որոյ ինք անհաշտ թշնամի է: Փա[ռք] կուտամ Արարչիս որուն պաշտպանութիւնը միշտ երախտագիտութե[ամբ] վայելած եմ եւ որ արդէն զատմե[...] խոստովանեց[...]: Եթէ Տէր ի մեզ է, ո՞վ իցէ մեզ հակառակ: Որ յուսայ ի Տէր, նա մի ամաչեսցի յաւիտեան: Օրհնեալ է Աստուած որ զիս չը [...] ձգէ թշուառութեան եւ յուսահատութեան մէջ: Փա՛ռք դարձեալ բարերարիս :

1878 Փետրուար 23, Մե՛ծ ես Տէ՛ր, եւ առնես սքանչելիս եւ միայն ես Աստուած: Տեսէք իմ բարերար Արարչիս հրաշքն ու ողորմութիւնը որ ոչ միայն լիուլի զիս [...] եւ յուսահատութեան մէջ նաւ չձգեց, այլեւ իմ ոխերիմ թշնամիս մեծ Եպարքոս Հիւսէյին Ա[ւնի] փաշային որուն տեսութեանը [...] գացած չէի, սիրտը կակղցուց եւ օրը յիշեալ Եպարքոսին կողմէն պաշտօնատար հրամանագիր մ'եկաւ ինծի [...] զիս կանուանէ անդամ յանձնաժողովոյ Ռումէլիի երկաթուղեաց ի պաշտօնատունն հասարակաց շինութեան[ց]: Օրհնեա՛լ ես Աստուած իմ :

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Կիրակի է եւ արեւոտ օր մը, ձմեռուան տխուր եղանակին հակառակ։

Մարսէյլը առնական օրերէն աւելին զուարթ օր մըն ալ տեսած չունի։ Մշտատեւ անձրեւ եւ «մխիթրայն»։

Քաղաքին ժխորէն դուրս ելած չեմ տարի մը ի վեր։ Այնպէս որ, ինչո՞ւ մեղքս պահեմ, գիւղը կարօտցեր էի, եւ ահա կուսակցական պարտականութիւն մը կը ստիպէ զիս որ հեռանամ մշուշի, մուխի ու ծուխի մէջ թաղուած քաղաքէն։

Այսօր քաղաքը հիւանդկախ մարդու մը տեսքն ու հմայքը ունի։ Ես գիւղ կ'երթամ։ Կը նստիմ յոգնած մարմինս կառքի մը մէջ։ Զորս հոգի ենք անոր մէջ, օտարական միայն ես։ Անոնք կը յորդառեն իրենց լեզուով, իսկ ես ալ մեր պատուական «Յառաջ»ը կը կարդամ, գլանիկ մը շրթներուս։

Փողոցներու մէջ բազմաթիւ կառքեր իրար կը հրմշտկեն, առաջ անցնելու համար։

Կիրակի ըլլալով, ժողովուրդը դուրս է թափեր, գործարաններու ծուխէն հեռու ազատ ու լիաթոք շունչ քաշելու համար։

Կը սուրայ մեր կառքը ազատ ճամբաներու վրայ։ Ահա դաշտանկարը ամբողջ, բնութեան այս ազատ գօտիին մէջ ամէն բան խորհուրդներու մէջ լռկմած տխուր ունի կարծես։ Լ... ըր են ծառեր, կղպուած պատուհաններով մենատուններու կը նմանին։ Արտերու մէջ քանի մը կենդանիներ եւ հաւեր ի զուր կ'որոնեն որ եւ է ուտելիքներ։

Քաղ քամի մը կը շոյէ ականջներս, իսկ ես հաճոյքով կը դիտեմ արտին մէջ առու բացող երկրագործը բահովներ սոթտած, ան կ'երգէ հանդարտ ու անայլայլ։ Մեր հայրենի հողին վրայ մեր տանջուած հողագործներն ալ երբեմն չէին եւ ուրախ երգերով իրենց կեանքը պարուրեցին, եւ երբեմն ալ դառն երգերով, որովհետեւ թշնամին անողոք էր եւ կը հարուածէր անխնայ։

Կը լսեմ հոս, սիրելի «Յառաջ»։

Մեր կառքը կը յառաջանայ դէպի էքսուան - Փրովանս։ Մայրի ծառեր իրենց մշտադալար հասակով կը մացին մեր եռեւէն, կուժուբրատացող հովերուն երկրպագելով։ Հնոնակուտակ ամպեր կը տարտղնուին, կը փչրուին երկնասաւանին վրայ։ Բարակ անձրեւ մը կը սկսի թնթնալ։ Ահա պատառ մը դրան առջեւ կը բունրուենայ,

վեր կը նայի բաղկատարած ու կ'աղօթէ, զոր չինել տուաւ Թիւլիեէօյի դուքսը 1803էն 1814, Ուկրայնան կը դարձնէ Սեւ ծովու ժաղուած Նաւայրին մեծ պետութիւնը։

Ուկրայնայի լեհական հողերը այնքան արժէք չունին որքան ռուսական հողերը։ Եւ սակայն լեհաստանի ուկրայնական հողերուն վրայ կը բարգաւաճի ագանչելի հողագործութիւն մը, այնտեղ գոյութիւն ունին նաեւ ալիւրի եւ գարեջուրի գործարաններ, հարուստ անտառներ եւ քարիւղի հորեր։ Լվովի ճարտարարուեստը անտեսական թանկագին նպաստ մըն է Լեհաստանի համար։

Ինչպէս աշխարհագրական տեսակէտով, նոյնպէս տնտեսական տեսակէտով Ուկրայնան քաղաքական աշխարհը կը դնէ բարդ հարցերու առջեւ։

ԿՈՊԼԷ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՁԵԿՈՅՑ ԽՈՐՀՐԴԱՆԱՀԱՅԵՐՈՒ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ռումանահայ Միութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակած է նպաստակութեան դիմումներու առթիւ.—

Ռումանահայ Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը, պաշտօնի անցած հոկտեմբերին, կը շարունակէ իր աշխատանքները նպաստաւոր ելքի մը յանգեցնելու համար գաղթական հայութեան բարօրութեանը հետ կապուած կարգ մը խնդիրներ, ինչպէս քաղաքացի դառնալու առթիւ դիւրութիւններ ապահովելու պարագան, առեւտուրի եւ աշխատանքի սեղմումներէն հայ տարրը մասամբ զերծ կացուցանելու խնդիրը, եւայլն։

Ինչ կը վերաբերի քաղաքացիութեան հարցին, առանց ավելորդ յոյսերու մղելու մեր ազգակիցները, Կեդր. Վարչութիւնս պարտք կը զգայ յայտնելու շահագրգռուողներուն թէ

ղօթէ, կը նստի քոստած աթոռի մը վրայ եւ կը սկսի հեկեկալ։ Ի՞նչ, ո՞վ գիտէ, ինչ ցաւեր ունի հէք պառաւը։

Կը փոխուին տեսարանները, ու մենք կը հասնինք էքս - ան - Փրովանս։ Այսօր այս քաղաքին մէջ մեծ բազմութիւն կայ։ Զայնատիւսները կը բանին։

Քուռ Միրապօն լեփ լեցուն է ժողովուրդով։ Քիչ մը վերջ կատարեալ ընդորրութիւն։ Կը տեսնեմ երկու Հայեր որ ամբոխէն հեռու կը քալեն, տաք խօսակցութեան բռնուած։

Կը մտնեմ նեղլիկ փողոց մը դատարանին մօտ, պզտիկ հրապարակի մը վրայ կայ Ֆրանսացի հռչակաւոր գրող Էմիլ Զոլայի կիսանդրին։ Կը դիտեմ ուշի ուշով, սիրտս կ'ուռի ու ես մտովի կը տարուիմ այն դժբախտ հայրենիքը ուր մեր մեռելները հանգիստ կայան մը իսկ չունեցան...

Կը հանդիպիմ ընկեր Թիւֆէնքճեանի որ զիս կ'առաջնորդէ «Քեռի» խումբին «Ծանօթ հաւաքատեղին»։ Մեր եռանդուն ընկերներէն Գարեգինը իր խանութին առջեւ կը տեսնեմ եւ ահա բոլորն ալ հաւաքուած՝ կը մտնենք ժողովատեղին։

Մի քանի ընկերներով վեց քիլոմեթր հեռու գիւղ մը պիտի երթանք։ Ինչպէս հաճելի է գիշերային ճամբորդութիւնը։

Կը քալենք։ Մեր Բարսեղը լերան համբան ձեռք կ'առնէ շուտ տուն հասնելու համար։ Յակոբ, Խաչիկ եւ Գրիգոր ինձ հետ միասին կը քալենք գիշերուան մթութեան մէջ, Ներհօղ գիւղն հասնելու համար։

Այդ օր լուսնկան իր ամբողջ նազանքներով կորսուած էր ղօրշ ամպերուն մէջ, ու մենք մութ գիշերին ոլոր մոլորճամբաներէ անցնելով և իրարու յուշեր պատմելով հասանք քնացող գիւղը։

Գիշերը կ'անցնի, ահա բարի առաւօտը կը գարթնու։ Գեղացիները գործի վրայ են, ջուր կը քաշեն հորէն, փայտ կը կոտրեն եւայլն։ Ուրին գլուխ մը ուր կը դասաւանդէ Գ. Վահրամ։ Բոլորն ալ գոհ են, միայն կը սպասեն նիւթական օգնութիւն իրենց հայրենակիցներէ, կարենալ պահելու համար դպրոցը։

Զորս ամիսէն աւելի էր որ իմ սիրելի գիւղս գացած չէի։ Գացի կարօտըս առի եւ կրկին մտայ քաղաքի ժխորին մէջ։

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

կառավարութիւնը որ այնքան լաւ կը ճանչնայ հայ ժողովուրդին զարաւոր չինարար կեանքը այս աշխարհական հողին վրայ եւ որ վստահ է նորեկներուն ալ ձեռներէց ու օրինապահ տարր մը հանդիսանալուն՝ պիտի չզլանայ իր բարեացակամ վերաբերումը հայոց կողմէ ներկայացուած հպատակութեան դիմումները քննելու առթին։

Հպատակութեանց նոր օրինագիծը որ օրէնքի ուժ կը ստանայ շուտով եւ որ հաւանաբար կիրարկութեան սկսի գրուիլ փետրուարէն՝ չէր կրնար անշուշտ որ եւ է բացառութիւն նախատեսել հայերուն համար անոնց իրաւունք տալով զանգուածօրէն հպատակ դառնալ, մանաւանդ որ Ռումանիոյ նոր սահմանադրութեան համաձայն եւս հպատակութիւնները անհատական կերպով տեղի կ'ունենան, ամէն մէկ անհատի պարագան անցնելով խորհրդարանի բովէն կամ խորհրդարանի բացակայութեան հրամանագրով։

Վստահ ըլլալով հանդերձ որ պետութեան համապատասխան օրգանները կարելի բարեացակամութիւնը պիտի ընեն հայոց կողմէ եղած դիմումները քննելու առթիւ, Միութիւնս հետեւաբար որ եւ է յանձնառութիւն չի կրնար ստանձնել թէ հայոց կողմէ եղած բոլոր դիմումները պիտի ընդունուին առանց սրբած պահանջուելու, կամ թէ Միութեան մօտ արձանագրուած ազգայինները բոլորն հպատակ պիտի ընդունուին։

Այսուհանդերձ կեդր. վարչութիւնս քանի մը օրէն պատրաստ է նախարարութեան կը ներկայացնէ ցանկը այն ազգայիններուն որոնք թղթածրար ունին արդէն դատական նախարարութեան մօտ՝ իրենց թղթածրարներուն խուսափելին կարգով, անգամ մը եւս խնդրելով որ զանոնք պարագայէ պարագայ քննած տանին պատկանեալ յանձնաժողովը բարեացակամ ըլլայ սրբածի մասին, բան մը որ մեզ խոստացուած է գրաւոր ու բերանացի։

Ինչ կը վերաբերի անոնց որոնք դեռ դիմում բրած չեն ռումէն քաղաքացի դառնալու համար՝ անոնք կրնան ընել այդ դիմումը օրէնքին պահանջած ձեւակերպութեանց սահմանին մէջ, բայց Կեդր. Վարչութիւնս չի կրնար որ եւ է յանձնառութիւն ստանձնել անոնց բոլորին ալ նպաստաւոր ելքին համար։

Այսուհանդերձ Կեդր. Վարչութիւնս պիտի շարունակէ իր աշխատանքները խոստացուած բարեացակամութիւնը տեւական եւ լայն դարձնելու համար, միեւնոյն ատեն հետապնդելով իր միւս երկու հիմնական մտահոգութիւնները, հայ առեւտրականներու գործի իրաւունքի (Ֆիրմա) խնդիրը, եւ հայ աշխատաւորներու աշխատանքի իրաւունքի պարագան (տակի հարց)։

ԾԱՆՕԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՇՈՒՐՋ

Փարիզի հայոց հոգեւոր տեսուչի փոխանորդ Տիրան վրդ. Ներսոյեան պաշտօնի անցնելէն ի վեր որոշ բարեկարգութիւններ սկսած է մտցնել ժամ կուժանի եկեղեցիին գործերուն մէջ։ Ինչպէս յայտնի է, ցարդ ամէն բան կեդրոնացած էր եկեղեցիի քարտուղարին ձեռքերուն մէջ, ինչ որ բաղմաթիւ դժգոհութիւններու տեղի կու տար։

Տիրան վրդ. նոյեմբերէն ի վեր կը հրատարակէ «Մեր Տունը» անունով ամսաթերթ մը, որ տեսակ մը տեղեկատու է՝ Փարիզի հայոց եկեղեցիին մէջ եւ շուրջ անցած դարձածներուն։

«Մեր Տունը»էն կը տեղեկանանք թէ ամենազօր քարտուղարին անհաշիւ իրաւասութեանց սանձ ու սահման մը դրուած է։ Ահա՛ թէ ինչ կը գրէ թերթը.

— «Անոնք որ եկեղեցական ծիսակատարութեանց համար եկեղեցի կը դիմեն, կնունք, պսակ, թաղում եւն, կատարել տալու եւ այլ եկեղեցական խնդրոյ համար, յետ այսօրիկ պիտի դիմեն հոգեւոր Տեսչի փոխանորդին, այժմեան դիւանատան սրահին վրայ գտնուող Տեսչարանը, ամէն առաւօտ բացի կիրակիէն, ժամը 9 — 12։ Փափաքելի է որ խնդրարկուները կէսօրէն առաջ ներկայանան այս ժամերուն միայն ներկայեան յէշեալ ծիսակատարութեանց կարգադրութեան համար։ Բայց անոնք՝ որոնց համար անկարելի է, առիպողական գործի պատճառաւ, այդ ժամերուն գալ, եւ չեն կրնար իրենց փոխարէն ուրիշ մը ղրկել, (որ սակայն ամէն տեղեկութիւններ ունենայ եւ կարգադրութեանց համար լիազօր ըլլայ) ու կը փափաքին կէսօրէն ետք գալ՝ պէտք է առաւօտուն հեռախօսով ժամադրութիւն ուզեն՝ որպէսզի Տեսչի Փոխանորդը եկեղեցի գտնուի որոշեալ պահուն։ Գործերու բարւոք ընթացքին համար յանկարծ իր խնդրենք մեր վիճակայիններէն որ նկատի առնեն այս ծանուցումը եւ բաւ այնմ չարժին»։

Շնորհիւ այս նոր կարգադրութեան, առաջքը կ'առնուի զանազան անպատեհութեանց։ Հոգեւոր Տեսուչի փոխանորդը բարեացակամ ազնիւ վերաբերում ցոյց կուտայ բոլոր դիմողներուն, նիւթական կարողութիւն չունեցողներուն պարագան բարեացակամութեամբ նկատի կ'առնէ եւ անհրաժեշտ կարգադրութիւնը կ'ընէ։

Կը տեղեկանանք թէ որոշ չափով թարմացած է նաեւ Փարիզի եկեղեցւոյ վարչութիւնը, որուն մէջ առնուած քանի մը երիտասարդ մտաւորականներ գործօն աշխատանք կը կատարեն եւ կը պայքարին զանազան անձնարծակութեանց դէմ։

Կ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Կոմունիստ երիտասարդութեան կազմութեան քսանամեակին առթիւ, Երեւանի մէջ լոյս տեսաւ ժողովածու մը, «Հայրենիքի սէրը», խմբագրութեամբ Գուրգէն Բորեանի, աշխատակցութեամբ հին ու նոր բոլոր գրողներուն,— Արազի, Ս. Զօրեան, Դ. Դեմիրճեան, Ն. Զարեան, Գ. Սարեան, Ս. Տարօնցի, Սարմէն, Ե. Շիրազ, Գ. Բորեան, Մ. Խերանեան, Գ. Հայրեան, Բ. Կարապետեան, Մ. Կորիւն, Վ. Արամունի, Հ. Քումանեան, Վէպսէր, Սիրաս, Ա. Վարդանեան, Արազս, Ստոֆֆի, Թափալցեան, Ա. Թամազեան, Գ. Բէս, Ա. Շահէն, Ա. Գրիգորեան, Ա. Ցովսէփեան, Ա. Արազեան։

*** «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (4 յունուար) խումբ մը արուեստագէտներ եւ երաժշտագէտներ կ'ողջուն կորուստը Իոսիֆ Նատանովիչ Գասլեբի, զոր կ'անուանեն Նուզիկ մաեսթրան անունով։ Նուզիկ աւարտած է Հայաստանի պետ. երաժշտանոցը, յետոյ մտած Լէնինկրատի երաժշտանոցը, աշակերտելով Փրոֆ. Կուշնարեանի։ Մանկութենէն կապուած էր հայ երաժշտութեան, կը զուրգուրար Կոմիտասի երաժշտական ժառանգութեան վրայ, մեծ եռանդով կը հետեւէր Ա. Սպենդիարեանի, Ռ. Մելիքեանի, Ա. Մելիքեանի, Ք. Կուշնարեանի երաժշտական ուսումնասիրութիւններուն, իր ապագայ հեռանկարն էր ծառայել հայ երաժշտութեան։ Հրաժեշտի այս գրութիւնը ստորագրած են Ցարո Սահեփանեան, Ա. Տէր Ղեւոնդեան, Կ. Սառաջեան, Մ. Ա. ղայեան, Կ. Զաքարեան, Զ. Վարդանեան, Ս. Գասպարեան, Կ. Մելիք Վրթանէսեան, Ա. Քոչարեան, Մ. Միրզոյեան, Մ. Մազմանեան, Թ. Թէրլէմէզեան, Ա. Տոնիկեան, Օ. Տէր Գրիգորեան, Դ. Լէկկէր, Ա. Մնացականեան, Գ. Բուդաղեան, Վ. Սամուէլեան, Ա. Գալստեան, Ա. Սաթեան, Գ. Միրզոյեան, Ն. Խոսրովեան, Օ. Բաբասեան, Գ. Թառայեան, Հ. Սեպունի, Ռ. Սահեփանեան։

*** Լէնինկրատի Երաժշտանոցը այս տարի պիտի հրատարակէ երաժշտական համրնտիր հաւաքածոյ մը, որու մէջ հայ երաժշտութեան բաժինը պիտի ունենայ վեց պրակ, (հայկական բաժինին խմբագրութիւնը յանձնուած է երաժշտագէտներ Յակոբ Ցովհաննէսեանի եւ Ռուբէն Թէրլէմէզեանի)։

*** Հայ երաժշտագէտներու առաջին համագումարին առթիւ, որ, ինչպէս գրեցինք, տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ, յունուար 7էն, Ռուբէն Թէրլէմէզեան կը ներկայացնէ հայ երաժշտութեան նուաճումները վերջին քսան

տարիներու ընթացքին,— Երեւանի երաժշտական արուեստանոցը (1921), որ յետոյ դարձաւ Երաժշտանոց։ Օփերայի եւ պարի թատրոնը։ Կոմիտասի նուագախումբը։ Երաժշտական դպրոցներ Երեւանի, Լէնինականի, Կիրովականի մէջ։ Երգի եւ պարի ժողովրդական խումբերը։ Ռոմանոս Մելիքեան ուսումնարանը երաժշտական պրպտումներու համար։ Ստեղծագործութիւններ օփերայի, սինֆոնիի, դաշնամուրի, ջութակի։ Օփերաներ՝ «Քաջ Նազար», «Սասունցի Դաւիթ», «Լուսաբացին», «Անուշ» վերամշակուած, «Ալմաստ», «Սաֆար», «Մարջան»։ Արուեստի վաստակաւոր գործիչ Արամ Խաչատուրեանի առաջին սինֆոնին գնահատուած բացառիկ Խորհ. Միութեան մէջ։

*** Ալագեազի շրջանային կեդրոնին մէջ երկու տարիէ ի վեր կը գործէ քրտական պետական թատրոն մը, որու գլխաւոր ուժերն են դերասանուհի Միրզոյէ Զարօն, դերասան Թալոյէ Քարամեան, Նաղոյէ Խաչեր եւ ուրիշներ։ Վերջերս բեմադրեցին Շիրվանզադէի «Զար ոգին», Փուրմանովի «Խռովութիւնը», այժմ կը պատրաստեն թատրոնի ղեկավար Քաթօյէ Զալթի «Լուրջս լուրը» եւ քիւրտ երիտասարդ թատերագիրներու գործերը։

*** «Խորհ. Հայաստան» (3 յունուար) կը գրէ թէ Երեւանի հեռախօսային սպասարկութեան մէջ երեւան հանուած է «հակայեղափոխական — վնասարարական խմբակ» մը,— այսպէս իբրեւ այդ՝ ամբաստանուելով 15ական տարի բանտարկութեան դատապարտուած են Վահան Սողոմոնեան, Խաչիկ Սեկոյեան եւ Վաղարշակ Օհանեան, իսկ 10ական տարի բանտարկութեան՝ Արշակ Համբարձումեան, Վարդան Ամիրեան, Յակոբ Սիմոնեան եւ Իվան Գալիչին։ Բոլոր ասոնք բանտարկութեան շրջանը լրացնելէ վերջ 5 տարի զրկուած պիտի մնան քաղաքացիական իրաւունքներէ, պիտի դրաւուին նաեւ ասոնց սեփականութիւնները։

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Գերման ազգային դրամատան տնօրէնը Լոնտոնի միջկառավարական Յանձնախումբի վարիչ Ռուպլիին ներկայացուց ծրագիր մը՝ Գերմանիոյ Հրեաներու արտագաղթի մասին։ Թէեւ այս ծրագրին մանրամասնութիւնները տակաւին հրատարակուած չեն, բայց կը հաւաստուի թէ Գերմանիա Հրեաներու արտագաղթը կը պայմանաւորէ այն առաջարկով, որ գերման արտածումները աւելնան տարեկան 40 — 45 միլիոն մարք։ Այս գումարին կէսը պէտք է վճարուի կանխիկ դրամով, իսկ կէսն ալ ուրիշ միջոցներով, թերեւս ապրանքի ներածումով։ Տակաւին յայտնի չէ թէ գերման ծրագիրը կը պարունակէ՞ այն պայմանը, թէ արտասահմանի մէջ փոխառութիւն մը հրապարակ դրուի Հրեաներու արտագաղթը իրագործելու համար։

*** Ֆրանսայի գաղթային նախարար Ժորժ Մանտէլ արտօնեց, որ տասը հրեայ տարագիրներ մեկնին Կիւէնիա։ Ասոնք քիմիագիտութեան, գիւղատնտեսութեան եւ երկրագործական մասնագէտներ են։ Մարտին եւ Ապրիլին եւս պիտի մեկնին տասնական հոգինոց երկու խմբակներ։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ Ընկերակցութիւնը կը փութայ յայտնել հրապարակաւ եւ վերջին անգամ ըլլալով, թէ որոշած է իր 12րդ հաստրին Օրւ-թակրն համարատուութեան մէջ տալ անուններն անոնց, որոնք տարիներէ ի վեր գումարներ կը պարտին իրեն, անփոյթ գտնուելով պատասխանելու եւ փակելու իրենց հաշիւները։

Ննայելով այդպիսիներուն անուններ հրապարակաւ յայտնել, կը յիշենք տասնյամ հեռաւոր քաղաքները, ուր կը գտնուին մեր պարտատէրները.— Աթէնք, Աղեքսանդրիա, Նիւ Եորք, Գահիրէ, Լոնտոն, Թաւրիզ, Նիս, Պուքրէշ եւ Պէյրութ։

Ահաւասիկ նոր պատեհութիւն մը մինչեւ վեց ամիս ցոյց տալու իրենց պարկեշտութիւնը, այլապէս տրուած որոշումը պիտի գործադրուի ցաւ ի սիրտ։

ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ, 21 յունուար 1939

Ց. Գ. — Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել այս կոչը։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Մէկ կողմէ «թիւրքճիւութեան հոսանքը կը զօրանար, իսկ միւս կողմէ կնոջական կեանքը կ'ոգեւորուէր։ Գր... ... Նոյն Թուրանական գաղափարին ամէնէն ջերմ կուսակիցներէն մէկը եղաւ։

«ԹԻՒՐՔՃԻՒՈՒԹԵԱՆ ՀՈՍԱՆՔԻՆ ԶՕՐԱՑՈՒՄԸ

Զիա Կէօքալփ Իթթիհատի ընդհանուր կեդրոնի անդամներէն մէկն էր։ Բանաստեղծ, փիլիսոփայ, Թուրանական գաղափարին ամէնէն մեծ առաջնորդն էր։ Ան կ'ուզէր Թրքական ծագում ունեցող բոլոր Թուրքերը հաւաքել Թուրք դրօշին տակ ու մեծ կայսրութիւն մը հիմնել։

Արդէն, Թուրան մայր հայրենիքն էր Թուրք մեծ ցեղին։ Թուրքերը կը խորհէին ոչ թէ անհպատակ ապրիլ, այլ միութիւն մը կազմել, Թրքական միակութը, քաղաքակրթութիւնը տարածելու համար Թուրանի մէջ (*)։

X

Ալի Րիզա պէյ Գուզթաշէն բաժնուելէ յետոյ, Էնվէր փաշա Իպրահիմ պէյի հետ համաձայնելու վրայ էր։ Սկիզբները բիրտ վարմունք ունեցող Իպրահիմ պէյ հիմա կը յարգէր փաշան։

Էնվէր փաշա շատ գոհ էր։ Ալի Րիզա պէյի ու իր ընկերներուն լուր ղրկած էր թէ դարձեալ սպասելու էր, գործողութեան սկսելու համար, որովհետեւ գործը ձախողութեան չմատնուի։ Փաշային գաղափարը ճիշդ էր։ Ամէն կողմ ձիւնը ծածկած էր ու ստորին ցուրտ կար։ Մերթ երեւցած արեւն ալ անզօր էր։ Օրին մէկը, Գուզթաշի մէջ օտարական ձիաւոր մը տեսնուեցաւ, որ դէպի Իպրահիմ պէյին բանակատեղը կը յառաջանար։

Էնվէր փաշային մարդուն ուշադրութիւնը գրաւեց այդ ձիաւորը։ Ուստի իր տիրոջ իմաց տալու խելքն, լսելով թէ ան լուր մը կը բերէ։ Արդարեւ, այդ ձիաւորը կանգ առաւ Իպրահիմ պէյի բանակատեղին առջեւ, ու հոն կեցած պահակին բան մը բսաւ։ Էնվէր փաշայի մարդը կը հետապնդէր զայն։ Մինչեւ այն ատեն շատ մը օտարական մարդիկ եկած էին Իպրահիմ պէյի բանակատեղը, բայց Էնվէր փաշա այդքան չէր հետաքրքրուած։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ԿԱՊԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԵՏ ԽԶՈՒԱԾ ԷՐ

Գիշերն ալ, Էնվէր փաշա խորհեցաւ թէ ո՛վ կրնար ըլլալ Իպրահիմ պէյի բանակատեղը մտնողը։ Նոյնիսկ քունը փախաւ։ Առտուն, արշալոյսին, Գուզթաշի փողոցներուն մէջ երարանցում մը առաջ եկաւ։ Իպրահիմ պէյի մարդիկը, ձի հեծած ու զինուած, փողոցները կը չափչփէին։ Բանակատեղին առջեւ բաւական թիւով զինուորներ հաւաքուած էին։ Աղմկալից խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենային, ու զինուորները սաստին անդին կը վազէին։ Կարծես թէ պատերազմի կ'երթային։ Այլազան զէնքերով ու ըղեղանակներով մարդիկ էին։

Էնվէր փաշա պատուհանէն կը դիտէր Իպրահիմ պէյի հետեւորդները։ Այդ միջոցին, փողոցները լեցուած էին ասղմանիւթ կրող ձիերով։ Վերջապէս արտակարգ վիճակ մը կը տիրէր Գուզթաշի մէջ։ Բացայայտ էր որ աւելի երիկուն օտարական ձիաւորի մը ժամանումէն յետոյ այս վիճակը առաջ եկած էր։ Արդեօք ինչ լուր բերած էր ան։

Էնվէր փաշա աշխարհի հետ իր կապը խզուած կացութեան մը մէջ կը գտնուէր։ Փաշան իր նամակները կը տանէր Իպրահիմ պէյի մարդոց միջոցաւ։ Թերեւս, Իպրահիմ պէյ գրաւնութեան կ'ենթարկէր այդ նամակները։

Գուլսարայի ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան իրազեկ ըլլալով հանդերձ, Էնվէր փաշա մեծ սխալ մը գործած էր, այն է Ալի Րիզա պէյի հետ յարաբերուիլ։ Փաշան սիրողները ըսին, Ալի Րիզա պէյի մեկնումէն յետոյ.

— Ան չեղաւ, փաշա։ Իպրահիմ պէյի հետ ձեր յարաբերութիւնները պիտի ցրուան։

— Ինչո՞ւ։

Դուք գիտէք թէ Ալի Րիզա պէյ եւ Օսման Հօճա հակառակ են Իպրահիմ պէյի։ Այդ մարդիկը ձէտիտ կուսակցութեան կը պատկանին։ Այս պատճառով Իպրահիմ պէյ բնաւ չսիրեր Ալի Րիզա պէյը ու ընկերները։ Անոնց ամենափոքր յաջողութիւնը կը փախցնէ իր քունը։ Մանաւանդ վերջին օրերը Իպրահիմ պէյի խելքը գլխէն թռած է, լսելով որ Ալի Րիզա պէյ 600 Լօզղէքներու կը հրամայէ։ Իսկ անոր հոս գալը եւ ձեզի հետ տեսակցիլը բոլորովին խելայեղութեան մատնած է Իպրահիմ պէյը։ Բարեբախտաբար, Ալի Րիզա պէյ հոս չի գտնուիր, եթէ ոչ՝ պայքարը պիտի սկսէր, ու Իպրահիմ պէյ պիտի ջանար ձերբակալել զայն։ Առատուած վերջը բարի ընէ։

Էնվէր փաշա բնաւ չէր խորհած որ երկրին փրկութեան համար աշխատող մարդիկը այդքան շահախնդիր ըլլային։ Ինք օտարական մը ըլլալով՝ քաղաքական ամէն տեսակ էնթրիկներու մէջ մնացած էր։ Էնվէր փաշայի հոգին կը նեղուէր անծանօթ ուժի մը ազդեցութեան տակ։ Այսպէս, 15 օր

նեղացուցիչ դրութեան մէջ ապրեցաւ, ու այդ օրերու ընթացքին, Իպրահիմ պէյ մէկ անգամ իսկ չայցելեց Էնվէր փաշային։ Ամէն օր փաշան սենեակին մէջ կը պտըտէր, կը կարդար ու կը գրէր, բայց միշտ նեղութիւն կը զգար։

Տասներինգ օր յետոյ Գուզթաշի մէջ մեծ աղմուկ մը փրթաւ։ Ձիերու ոտնաձայնը կը լսուէր։ Գացողները կը վերադառնային։ Առջեւէն կ'երթար սեւ գլխանոցով ու երկար թուրով հրամանատար մը, ու անոր ետեւէն՝ մեծ բազմութիւն մը։ Զինուորները անցնելէ յետոյ, լաւ հագուած քանի մը մարդիկ տեսնուեցան։ Էնվէր փաշա այդ մարդիկը տեսնելուն պէս, աչքերը խոշոր բացաւ։ Իր ընկերներն էին, Ալի Րիզա պէյ ու Տէօշէմպէ մնացած ընկերներ։ Ահա՛ Խալիլ, Հասան, Ֆարուք, Օսման եւ Նաֆի պէյերը։

Էնվէր փաշա վրդովումի մատնուեցաւ։ Այդ անձերուն ետեւէն կը յառաջանային անոնց հետեւորդները, զինաթափ եղած։ Փաշան մտովի կը հարցնէր թէ ասոնք գերի՞ բռնուած էին արդեօք։

(Շար.)

(*) Այս խորհրդածութիւնները եղած են գերման հեղինակին կողմէ, Էնվէր փաշայի մասին իր հրատարակած գիրքին մէջ, ուրկէ կը քաղենք այս յօդուածաշարքը։

նութիւն մը կատարելու համար, Ֆրանսա պատրաստ է օգնութեան հասնելու ծերերուն, մանուկներուն եւ կիներուն: Կառավարութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առած է սահմանագլուխին վրայ, որ պէտք խուժում չպատահի: Ներքին նախարարութիւնը շարունակ յարաբերութեան մէջ է սահմանամերձ իշխանութեանց հետ: Ֆրանսական կառավարութիւնը կ'ուզէ միջազգային գետնի վրայ դնել փախստականներու խնդիրը, որպէսզի միայն Ֆրանսա չկրէ հետեւանքները: Այս մտահոգութեամբ, կը խորհուի առաջարկել Զօր. Ֆրանքոյի որ չէզոք շրջան հռչակէ Սպանիոյ մէկ մասը, հոն համախմբելու համար փախստականները, ցնոր տնօրինութիւն: Այդ միջոցին, փախստականները պիտի պարենաւորուին բոլոր ազգերու կողմէ եւ Ֆրանսան ալ պիտի ստանձնէ իր բաժինը:

Սահմանագլուխին վրայ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն բազմաթիւ զինուորներ եւ կառախումբեր, ի նախատեսութիւն փախստականներու խուժումին: Ծրագրի մը համաձայն, շրջուն պահակներու «ընդունելութեան կոմիտէ»ները փոխանակ չոգենաւ առաջնորդելու եւ Սպանիա վերադարձնելու փախստականները, զանոնք պիտի յանձնեն հետեւակազօրքին, որպէսզի կեդրոնացման կայանները փոխադրեն: Գ. Տիքովաքի, արեւելեան Պիրէնեաններու նահանգապետը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ այս մասին.

— «Թոյլ պիտի չտամ որ փախստականները խուժեն իմ նահանգս: Ֆրանսա մինչեւ չանցըներ ուրանալ իր մարդասիրութեան եւ ասպնջականութեան աւանդութիւնները: Սպանիոյ հանրապետականները ետ պիտի չմղուին, այլ պիտի ընդունուին եւ բաժնուին համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը զոր ինծի յանձնած է Ներքին նախարարը: Փախստականները պիտի ընդունուին սահմանամերձ պահականոցներուն կողմէ, ի հարկին զինաթափ ըլլալով, պիտի պարենաւորուին, յետոյ կարգով պիտի առաջնորդուին մասնաւոր կառախումբեր, նշանակուած նահանգները փոխադրուելու համար:

Գաղթը սկսած է արդէն: Նահանգապետը 100,000էն մինչեւ 500,000 կը հաշուէ գալիք փախստականներուն թիւը: Հանրապետական իշխանութիւնը սահմանագլուխ փոխադրած է բազմաթիւ գեղարուեստական գանձեր:

Պահեստիներու զօրաշարժ Իտալիոյ մէջ

— oo —

Իտալիոյ կիսապաշտօնական շրջանակները կը ծանուցանեն թէ «հին պահեստիներու կարգ մը դասեր» զէնքի տակ առնուած են, «սովորական մարզանքի համար»: Մանրամասնութիւններ կը պակսին. այնպէս որ յայտնի չէ թէ քանի դասեր կանչուած են եւ կամ ամբողջ դասեր կանչուա՞ծ են թէ ոչ: Լրիւ դաս մը 200,000 զինուորէ կը բաղկանայ: Զինուորական մասնագէտներ կ'ըսեն թէ սովորութիւն է զանազան դասերէ 10,000 հոգինոց հատուածներ հրաւիրել ամէն տարի, նորէն մարզանքները կատարելու համար. բայց, իբրեւ կանոն այս գործողութիւնը տեղի կ'ունենայ տարուան վերջերը, տեւելով երեք ամիս: Հետեւաբար, քիչ մը անսովոր կը համարուի անորոշ թիւով պահեստիներ դրօշի տակ առնել տարուան այս եղանակին: Այնպէս որ, իտալական ձեռնարկը տեղի կուտայ զանազան ենթադրութեանց: Մանաւանդ որ, միեւնոյն ատեն ծանուցուեցաւ թէ Գերմանիան ալ մարզանքի հրաւիրած է «մինչեւ հիմա չմարզուած տղամարդիկը»: Միւս կողմէ յայտնի չէ թէ ո՞ւր կը համախմբուին դրօշի տակ առնուած պահեստիները: Այս վերջինները իրենք ալ չեն գիտեր, միայն հանդ. ստացած են երկաթուղիներու կայարանները երթալ քաղաքային հագուստով, առանց ուշադրութիւն հրաւիրելու:

*** Գերմանական բանակին հրամանատարութիւնը հերքեց զօրաշարժի մասին շրջած լուրերը, իսկ իտալական կառավարութիւնը գիկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ.— «Եթէ երբեք պահեստիներ դրօշի տակ առնուած են, այդ ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ սովորական զօրակոչ՝ մարզանքի համար»:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

— oo —

Թուրքիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Հոլքի խմբակցութեան առջեւ, օդանաւային մաքսանենգութեան մասին, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք ժամանակին.

— «Նախորդ նիստին, երբ Սպանիոյ պատերազմիկներուն օդանաւ ծախելու նպատակով յանուն Թուրքիոյ կառավարութեան ձեռնարկուած խարդախ ապսպրանքին փուլերուն մասին բացատրութիւն կը տրուէր, ճառախօս մը ազգ. պաշտպանութեան գործավարին հրաժարումը անհրաժեշտ ցոյց տուած էր, որպէսզի դատական քննութիւնը ազատօրէն յառաջանար այս գործին մէջ, որ կատարուած է ազգ. պաշտպանութեան գործավարութեան փաստաթուղթերուն եւ կնիքներուն կեղծումով: Մեր ընկերը, ազգ. պաշտպանութեան գործավար զօր. Քեազըմ Օզալփ հրաժարեցաւ, պարզապէս դատական քննութիւններուն կատարեալ ազատութիւն տալու համար»: Պարտաւոր եմ սա ալ աւելցնել որ եթէ ներկաներէն մէկը կը փափաքի այս մասին բացատրութիւններ ստանալ եւ կամ հարցումներ ուղղել, պատրաստ ենք ես կամ նոր ազգ. պաշտպանութեան գործավարը պէտք եղած պատասխանը տալու»:

Վարչապետին յայտարարութիւններէն վերջ նախագահին հրաւէրին վրայ ոչ ոք խօսք առնել ուզելով, ժողովը օրակարգին քննութեան անցաւ:

— oo —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ դամբարանի վայրին մասին եղած զանազան առաջարկներուն քուէարկութեան մերժումէն վերջ, ընդունուեցաւ կուսակցական քննիչ յանձնաժողովին տեղեկագիրը, որ դամբարանին շինութեան իբր վայր ցոյց կուտայ Էնկիւրիի Թասատ Թէփէն (դիտարանի բլուրը):

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑ ՄԸ, Սարգիս Արզումանեան, 33 տարեկան, հայր չորս զաւակներու, երեքշաբթի օր Իսի լէ Մուլինոյի մէջ պարտէզը կեցած բանուորները կը դիտէր, երբ յանկարծ հոսեւի պատր փլաւ եւ ինք ալ քարերուն տակ մնաց: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցաւ, բայց արդէն մեռած էր:

ԶՕՐ. ԻՍՄԷԹ Թուրքիոյ լեզուական եւ պատմական միութիւններն ալ իր հովանաւորութեան տակ առաւ, հետեւողութեամբ Աթաթիւրքի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ վերջնապէս արտաքսուեցաւ հեռաւորարեւելեան նաւատորմին նախորդ հրամանատարը, Տուշէնքով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՒԼՈ ԳՈՒՅՓԸԼԱՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը 27 Յունուար, ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ծանօթ Թաւա ջատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկեր Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ.

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 29 Յունուար, կիրակի ժամը 3ին ընկ. Գետեանի բնակարանը:

ԳԱՆԵԽՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» ակումբին մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ» խումբի բոլոր ընկերները 27 Յունուար, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ԼԻՈՆԻ «Արիւծ Գեւօ» խումբի ժողովը՝ 29 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը:

Իր օգնականը անձնասպան եղաւ, երբ պիտի ձերբակալուէր: Տասը տարի աքսորի դատապարտուեցաւ երիտասարդական կազմակերպութեանց ընդհ. քարտուղարը, Կոսարով, իսկ ընկերներն ալ 5–10 տարուան:

ՓՈԹՈՐԻԿԸ եւ ողողումները կը շարունակեն աւերներ գործել ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Բազմաթիւ գետեր յորդած են, իսկ նաւային երթեւեկները խանգարուած: Մարդկային զոհեր ալ կան: Սէնը կը շարունակէ բարձրանալ:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ մը կնքուեցաւ Գերմանիոյ եւ ազգայնական Սպանիոյ միջեւ: Գերմանական դպրոցները պիտի կրնան իրենց ուզած կրթութիւնը տալ աշակերտներուն, պիտի արգիլուին աքսորական գրագէտներու գործերը եւն.:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Յունուար 9 — 15

ՎԻԹՐԻ, Ա. Մ.— 75
Լէ Մէ, Խաչ.— 140
ՌԻՒԷԼ, Տիկին Գ.— 40
ԿՐԸՆՈԲԼԸ, Կ. Ք.— 75
ըՓԻՆԷՑ, Ա. Տ. Յ.— 110
ՓԱՐԻԶ (9), Լ. Հ.— 16.50
ՍԱԼՈՆ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍ, Ս. Ա.— 155
ՓԱՐԻԶ (14), Թ. Ա.— 75
ԼԸ ՄԱՆ, Թ. Զ.— 75
ԼԸ ՔՐԷՕԶԷ, Ա.— 75
ՓԱՐԻԶ (7), Յէն.— 40
ԹՈՒԼՈՆ, Հ. Ս.— 100
ՍԷՆ Տ'ԷԹԱՆ, Գ. Վ.— 75
ՄԷՕՏՈՆ, Ռէյ.— 75
ՇԱՍ, Գ. Ա.— 25
ԼԱ ՌՈՇԷԼ, Ա. Ս.— 75
Լէ Մէ, Յ. Խ.— 10
ԳՈՒԱ ՔՕԼՈՆԳ, Վ. Ե.— 100
ՓԱՐԻԶ (9), Կ. Մ.— 40
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Եր.— 110
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գ. Յ.— 75
ԹՈՒԼՈՆ, Լ. Կ.— 150
ՍԹՐԱԶԲՈՒՐԿ, Ճեպ.— 40
ԼԱ ՍԻՈԹԱ, Գործ.— 370
ՎԻԷՆ, Կ. Ս.— 75
ՓԱՐԻԶ, Մ. Գ.— 150
ՓԱՐԻԶ (13), Մ. Կ.— 75
ՍԱԼՈՆ, Դ. Մ.— 75

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Այրի Տիկին Ծաղիկ Մատոյեան, զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն Անիէռի Հ. Յ. Դ. Արամ Ենթակոմիտէին, ազգականներու, հայրենակիցներու, ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրով կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԻՆԱՍ ՏԱՑԻ ՄԱՏՈՅԵԱՆԻ

գառնաղէտ մահուան առթիւ:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 27 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
VENDREDI 27 Janvier 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ 15e Année No. 3949 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԻՐԷՆ ՉԱՐԱՇՈՒՔ ՀԱՐՑԱՐԱՆԸ

Փորձենք ուրիշ տեսակէտէ մը քննել էջմիածնի 1938 Նոյեմբեր 15 Թուակիր հարցարանը, որուն խորհրդաւորութիւնը եւ մանաւանդ այլանդակութիւնը պարզեր էինք երկու օր առաջ:

Արդարեւ, առ նուազն տխուր հեգնութիւն մը կը կազմէ այդ «հարցացուցակ»ը, ճիշդ այն պահուն երբ Երեւանը ամէն կապ խզած՝ Հայկական Արտասահմանի հետ, ոչ իսկ Բարեգործականի նամակներուն կը պատասխանէ: Այն ատրիճան որ, Բարեգործականի Կեդր. վարչութիւնը հարկադրուեցաւ պայմանաժամ սահմանել, 1938 Նոյեմբեր 24ի նիստին մէջ:

Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը «ցաւ ի սիրտ» կը հաստատէ թէ «Հայաստանի հետ կարելի չէ եղած վերահաստատել Հ. Բ. Ը. Միութեան յարաբերութիւնները, որ ընդհատուած են գրեթէ երկու տարիէ ի վեր, եւ թէ իր կողմէ կատարուած բազմաթիւ դիմումները ապարդիւն մնացած եւ իր բոլոր նամակները անխտիր անպատասխանի թողուած են ցարդ»: Եւ կ'եզրակացնէ.

—«Կեդր. Վարչ. Ժողովը, մտահոգուած ներկայ անբաղձալի կացութենէն եւ ցարահատ անմիջական բարւոք լուծումի մը մասին, իր ամենալուրջ խորհրդակցութեանց առարկայ ըրաւ հարցը, եւ, լսելէ վերջ Իրաւագիտական եւ Օգնութեան Յանձնաժողովներուն եզրակացութիւնները, իւրացուց առանց եւ որոշեց գնոր տնօրինութիւն,— այսինքն մինչեւ որ Երեւանի կառավարութիւնը յարմար տեսնէ բարեփոխել իր վերաբերմունքը եւ վերահաստատել իր յարաբերութիւնը Միութեանս հետ, որուն անսարակոյս մեծագոյն բաղձանքն է վերսկսիլ իր հայրենանուէր գործունէութիւնը Հայաստանի մէջ,— առժամապէս զաղութահայ համանման նպատակներու յատկացնել իր ձեռքին տակ գտնուած զանազան գումարները, ինչպէս նաեւ այն ամէն վարկերը որ կտակային տրամադրութեանց կամ յատուկ պայմանագրութեանց համաձայն սահմանուած են Միութեանս Հայաստանի հիմնարկութիւններուն եւ ձեռնարկներուն (Նուպարաշէն, Նոր Եւդոկիա, Դարուհիթակորեան Մայրանոց, Մարի Նուպար Ակնաբուժարան, եւն.):

Այդ պատճառաբանեալ որոշմնագիրը պիտի գործադրուի, Երեւանի ժողկոմխորհին եւ Փարիզի խորհրդ. Դեսպանատան հաղորդուելու թուականէն (1 Դեկտեմբեր) վաթսուն օր վերջ»:

Տակաւին կրնայինք յիշել ուրիշ պարագաներ, պարզելու համար յարաբերութեանց խզման ամբողջ ողբերգութիւնը, որ կը հասնի մինչեւ թերթերու փոխանակութեանց դադարումը:

Բայց կը բաւէ այսքանը, իբրեւ պերճախօս իրողութիւն:

Արդ, երբ Հայաստանի «հաւասարազօր» նկատուած կառավարութիւնը ինք չի համարձակիր ոչ նամակի եւ հեռագրի պատասխանել, ոչ սահմանուած վարկերը զանձել, ոչ ալ որ եւ է տեղեկութիւն հաղորդել իր գիտաւորութեանց մասին, խեղճուկրակ էջմիածինն՞ մնացեր է հարցումներ ուղղել Արտասահմանի թեմերուն:

Եւ ի՛նչ հարցումներ,— կրօնականէն մինչեւ բանուորականն ու առեւտրականը, բարեգործական - մարդասիրականէն մինչեւ «գեղասիրականը» (գեղարուեստական): Առաջնորդներու, քահանաներու, ուսուցչական խումբերու, հոգաբարձութեանց անդամներու, թերթերու թիւէն եւ ընկերային հանգամանքէն մինչեւ «ուղղութիւնը»…

Թոյլ տուէք ըսելու թէ թանձր գաղտնիք մը ծածկուած է այս հարցարանին տակ: Եթէ ոչ ցաւ մը, առ նուազն խաղ մը, որ մեզ կը մղէ զատն խորհրդածութեանց:

Մենք պիտի չփորձենք պրպտել գաղտնիքին ծալքերը: Այդպիսի փորձ մը շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ:

Բոլորովին տարբեր պարագայ մըն է որ կը մտատանջէ մեզ, այս հարցարանին առթիւ,— Երեւանի վերջնական դիրքը՝ Հայկական Արտասահմանի հանդէպ: Մնացեալը հէքեաթ է եւ կրնայ հետաքրքրել միայն ոտքի վրայ քնացողները:

Ուրեմն, հարցը կը դնենք հրապարակաւ…

Երեւան այլեւս չուզելով որ եւ է կապ ունենալ Արտասահմանի հետ, որոշած է բանաւոր հօտի մը տե՞ղ դնել զայն, արժանի՝ միայն եւ միայն ծաղրանկար էջմիածնի մը ուշադրութեան:

Եւ կամ, գերագոյն իշխանութիւնը, Մոսկուան ինք ձեռք առած ըլլալով ամէն բան, կ'ուզէ գործի՞ք դարձնել մէկ-երկու վատահամբաւ կղերականներ, չոյելու համար Հայկական Արտասահմանը: Այն համոզումով թէ գաղութներու մէջ կան միայն հոգեւոր հովիւներ ու հօտեր, եւ ուրիշ ոչինչ:

Կրնայինք հարցնել, տակաւին, թէ «հարցացուցակ»ը հրէշային ասպարէզ մը չէ՞, նորէն պառակտելու համար հազիւ հանդարտած գաղութները, զանոնք բաժնելով դասակարգերու, չերտաւորումներու, հակամարտ բանակներու: Մանաւանդ ձեղքելով անոնց ազգ. իշխանութեանց ճակատները, գլխաւորութեամբ զանազան վարդապետներու, եպիսկոպոսներու եւ դպիրներու, ինչպէս յաջողեցաւ ընել, տարիներու ընթացքին:

Այս հարցումներէն ո՛րն ալ ընդունինք իբրեւ հիմնաւոր, եզրակացութիւնը պիտի ըլլայ չափազանց մռայլ եւ չարաշուք:

Ճիշդ ատոր համար ալ, մենք ոչ միայն որ եւ է պատասխանի անարժան կը նկատենք Նոյեմբեր 15ի հարցարանը, այլեւ կը կարծենք թէ բացառիկ ժողովներ պէտք է գումարել իւրաքանչիւր թեմի մէջ, որպէսզի ոչ ոք համարձակի ինքնագլուխ քայլեր առնել:

Ղրկուած հարցարանը ոչ միայն կապ ունի գաղութներու արժանապատուութեան, այլեւ տարագիր ժողովուրդի հանգստութեան հետ:

Ժամանակն է ապացուցանելու թէ գաղութները տէրն են իրենց ճակատագրին:

Շ.

ՎԵՐՋԻ՛Ն ԺԱՄ

80,000 ՆՈՐ ԶԻՆՈՒՈՐ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԶԻՆՈՒՈ՛ՐՆԵՐԸ (1918 ՆՈՅ.) ՊԻՏԻ ԿԱՆՉՈՒԻՆ ԱՊՐԻԼԻՆ

Վարչապետ Գ. Տալատիէ, որ միեւնոյն ատեն ազգ. պաշտպանութեան նախարարն է, հրամանագիր մը հրատարակեց, զօրացնելու համար բանակը, ի նախատեսութիւն անակնկալներու (Փարիզի զինուորական եւ դիւանագիտական շրջանակները կը վախնան որ միջազգային տագնապ մը ծագի այս գարնան, եթէ Իտալիա պաշտօնապէս մէջտեղ դնէ իր գաղթային պահանջները Ֆրանսայի դէմ, աջակցութեամբ Գերմանիոյ):

Նոր հրամանագրին շնորհիւ, կարելի պիտի ըլլայ 80,000 զինուոր — չորս զօրաբաժին — աւելցնել բանակին վրայ: Այս յաւելումը պիտի կատարուի 1918 նոյեմբերին ծնած երիտասարդները դրօշի տակ առնելով յառաջիկայ ապրիլին, փոխանակ հոկտեմբերի, ինչպէս կ'ըլլար մինչեւ հիմա: Անկէ զատ, այն երիտասարդները որոնց զինուորութիւնը յետաձգուած է, որպէսզի կարենան շարունակել իրենց բժշկական եւ համալսարանական դասընթացքը, պարտաւոր են զօրանոց մտնել ապրիլին, եթէ 27 տարեկան եղած են: Այս տարիքէն վեր եղած այն զինուորցուներուն ալ, որոնց մարզանքը յետաձգուած է, հայրենասիրական կոչ մը պիտի ուղղուի, որպէսզի չօգտուին այդ արտօնութենէն, այլ դրօշի տակ մտնեն յառաջիկայ ապրիլին:

Միւս կողմէ, երեսփ. ժողովին զինուորական յանձնախումբը միաձայնութեամբ վաւերացուց օրինագիծ մը, որ կ'երկարաձգէ երկամեայ զինուորութեան օրէնքը: Ինչպէս կը յիշուի, 1935 մարտին օրէնք մը քուէարկուեցաւ այս մասին, եւ պայմանաժամը կը լրանար յառաջիկայ հոկտեմբերին: Օրինագծին յառաջաբանը հիմնաւորելով երկամեայ զինուորութեան անհրաժեշտութիւնը, կը բացատրէ թէ միջազգային կացութիւնը թոյլ չի տար վերադառնալ միամեայ զինուորութեան, որուն հետեւանքը պիտի ըլլար հարիւր հազար զինուոր պակսեցնել ֆրանսական բանակէն:

Զինուորական յանձնաժողովը քուէարկեց նաեւ օրինագիծ մը, որ կ'աւելցնէ պահեստի ծառայութեան շրջաններուն թիւը, անփոփոխ պահելով հանդերձ ներկայ տեւողութիւնը: Ցետոյ, պահեստի սպաներուն եւ ենթասպաներուն կը պարտադրէ հետեւիլ կատարելագործման դասընթացքներու:

80–100,000 ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ՊԱՇԱՐՈՒՄԻՆ ԲԱՐՍԵԼՈՆԱՆ ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԸԼԼԱՅ

Հարիւր հազարաւոր փախստականներ դէպի Ֆրանսա

Սպանիոյ ազգայնական հրամանատարութիւնը վերջին պահուն փոխեց իր յառակագիծը, Բարսելոնայի գրաւման մասին: Փոխանակ ուժգնօրէն գրոհ տալու, նախընտրեց պաշարել քաղաքը, որպէսզի անձնատուր ըլլայ:

Հանրապետական կառավարութիւնը իր կեդրոնը փոխադրեց Բարսելոնայի հիւսիսակողմը, Կերոնա, 40 մղոն հեռու ֆրանսական սահմանագլուխէն եւ 20 մղոն հեռու՝ ծովեզերքէն: Մինչեւ վերջին պահուն Բարսելոնա մնաց դեր – գնդապետ Ռոմէրա, Մատրիտի եւ Մալակայի հերոսը, ի հարկին անձնատուր ըլլալու համար 1.500,000 բնակիչներու հետ, որոնց մեծ մասը տուներէն դուրս չեն ելլեր: Իրազեկներ կը հաղորդեն թէ իբր 500,000 հոգի հեռացած են, Բարսելոնայէն, երկուշաբթի օրէն ի վեր:

Զօր. Ֆրանքօ պատրաստուած էր Բարսելոնա մտնելու երեք տարբեր ճակատներէ: 80 - 100,000 զինուորներ կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին, ներս խուժելու համար: Զօր. Եակի մարոքեան զինուորները ամէնէն առաջ մտան քաղաքին արուարձանները, սպասելով գլխաւոր բանակին, սեղմելու համար երկաթեայ օղակը: Հիւսիսէն կը յառաջանար Զօր. Վալինոյի բանակը, իսկ հիւսիսային - արեւմուտքէն՝ Զօր. Սօլչակի բանակը: Միւս կողմէ, այլեւս անխուսափելի համարելով Բարսելոնայի անկումը, Սան Սէպաստիանոյէն 20.000 Քաթալոնիացիներ հրամանի կը սպասէին, հայրենիք վերադառնալու համար: Շատերը ճամբայ ելած են արդէն:

Ազգայնական շրջանակներու մէջ կը կասկածին թէ նահանջող հանրապետականները ականներ դրած են Բարսելոնայի կարեւոր կէտերուն վրայ, ի հարկին պայթեցնելու եւ վառելու համար, ինչպէս ըրին Ռուսերը, 1812ին, Մոսկուայի առջեւ, երբ Նափոլէոն յառաջ կը խաղար:

Միեւնոյն ատեն, խոր մտահոգութիւն կը տիրէ քաղաքին պարենաւորման մասին: Սախպողական կոչ մը ուղղուեցաւ ամբողջ ազգայնական Սպանիոյ, որպէսզի ուտելիք պատրաստեն Բարսելոնա ղրկելու համար:

Ազգայնական օդանաւերը անընդհատ կրակ կը տեղան, կոտրելու համար հանրապետական զօրքին կորովը: Բազմաթիւ օտար

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԵՐԱ՛ԶՄ

Պատերա՛զմ ծագեցաւ, Միացեալ - Նահանգներու եւ Մեքսիկայի սահմանին վրայ, սեւ ու կարմիր… մրջիւններու միջեւ, ինչպէս կը գրէ տեղական թերթ մը:

Իսկական բանակներ կազմած են մրջիւնները եւ կը կռուին անխնայ,— Հիւսիսային կարմիր բանակը պարտութեան նշաններ ցոյց կուտայ արդէն, քէեւ Միացեալ - Նահանգներու ներսէն՝ անընդհատ օգնական ուժ կը հասնի կարմիրներուն:

Կ'ապրինք գէշ օրերու մէջ: Անխօս, այլ ծրագրան մրջիւններն անգամ կատաղեր են տես եւ իրար կը ջարդեն՝ նիշդ ինչպէս շատախօս եւ իմաստուն մարդիկը:

Զարմանալին այն է որ մեղուէն վերջ՝ ամէնէն խելացի միջատը կարծուած մրջիւնը, որ, ամէն մեղքիս վրայ՝ համայնավա՛ր ալ է, միջցեղային ջարդ մը կը կատարէ հիմա, երեւի՝ ցեղապաշտութեամբ վարակուած: Հաւանաբար մրջիւններն ալ հասկցան, որ համայնավարութիւնը, այսինքն կարմիր վարդապետութիւնը, յանայն էաշիշ մըն է՝ գիրենք գինովցնելու, թմրեցնելու եւ անբանացնելու համար, ի մեծ վայելումն բոլոր տեսակի Սթալիններուն: Ահա թէ ինչո՛ւ ապրտամբեր են մրջիւն - Սթալինին դէմ եւ դէպի հիւսիս քշեր են կարմիր մրջիւններու բանակը, փառաւոր ջարդ մը տալէ վերջ:

Միջատներու աշխարհին մասնագէտները, ինչպէս Պէռլան, կը հաւատան թէ դէպքը արտասովոր չէ,— մրջիւններն ալ կը պատերազմին, ճիշդ ինչպէս մարդիկը: Բարբարոս են եւ խնայել չեն գիտեր, ինչպէս Թուրքերը: Մրջիւնի տեսակներ կան, որոնք ոչ միայն թալաններ կը կազմակերպեն՝ յարձակելով տարբեր տեսակի մրջիւններու վրայ, այլեւ գերի կը վարեն:

Փրոֆ. Ռապօ, որ չի հաւատար թէ խելք ունին մրջիւնները, կ'ըսէ թէ մրջիւններու այս պատերազմը պարզ բախում մըն է ընդմէջ երկու ցեղերու, ապահովաբար իրարու եկտեւանք պատերազմիկ ցեղերէն մէկուն կատարած թանութեան, որ ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ գերի տանիլ միւս ցեղին բլթուրները, զանոնք մեծցնելու եւ իրրեւ ծառայ գործածելու համար ետքէն:

Փրոֆ. Ռապոյի պնդումը թէ խելք չունին մրջիւնները, համոզիչ չի թըւիր ինծի: Ես վկայութեան պիտի չըկանչեմ Մէթէրլինքը, նոյնպէս մըրջիւններու ընկերային կազմակերպութեան փաստը՝ բանուորական եւ զինուորական իրենց կեանքով, ոչ ալ Ֆէլըբըը իր սեւայ - շիտակ պատմութիւններով: Կ'ուզեմ միայն ըսել որ էթէ մրջիւններն ալ, իրենք իրենց մէջ, քննութեան առնէին մարդոց պատերազմները, տեսմալ պիտի չանուանէի՞ն միթէ մեզ:

Ի մեծ բարեբախտութիւն մրջիւններուն՝ մենք կրնանք ջրհանով ջուր սրսկել անոնց պատերազմի դաշտերուն վրայ եւ ըսել.

— Եղիցի խաղաղութիւն:

Եւ մրջիւններուն ռազմատենչութիւնը կը մարի նոյնհետայն:

Բայց կա՞յ մէկը, մեզմէ աւելի խելացի եւ բարի, որ դոյլերով տաք ջուր թափէր իրարու արիւն խմող մարդոց վրայ՝ որպէսզի խելքի գային քիչ մը:

ԱՐԱԶ

ՎԱՂԸ, ՇԱԲԱԹ, ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

«ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ»

պատմական վէպ ՄՈՒՐԱՑԱՆԻ որ պիտի կարդացուի մեծ յափշտակութեամբ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ ՓՈԽՈՒԵՑԱՒ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յունուար 25 թուականով.— Ճէլալ Պայարի դահլիճը հրաժարական տուաւ: Հալքի խմբակցութիւնը որոշած էր Ազգ. ժողովին լուծումը առաջարկել, դահլիճին հրաժարումէն առաջ: Իսմէթ Ինէօնիւ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնեց Պոլսոյ երեսփոխան Րէֆիք Սայտամի, որ ներքին նախարար էր հրաժարեալ դահլիճին մէջ: Նոր դահլիճը Ազգ. ժողովին պիտի ներկայանայ այս իրիկուն:

*** Կառավարութիւնը 20,000,000 անգլ. ոսկիի նոր վարկ մը պահանջեց Ազգ. ժողովէն, ազգ. պաշտպանութեան համար:

Թուրքիա կը դադրեցնէ Հրեաներու արտաքսումը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն, յունուար 24 թուականով.— Հրեաներու կողմէ հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւին կատարուած դիմումի մը վրայ՝ Թրքական կառավարութիւնը հրահանգեց ժամանակաւորապէս ընթացք չտալ հրեայ բարեկեցիկ ընտանիքներու անմիջական արտաքսման, Թուրքիայէն: Այս Հրեաները գերմանական, աւստրիական եւ ուրիշ հպատակութեանց պատկանող անհատներ են, որոնք շատոնց հաստատուած են Թուրքիոյ մէջ:

Կ'ըսուի թէ՝ Հրեաներու արտաքսման նոր հրամանագիրները ի զօրու պիտի չըլլան, եթէ վաւերացուած չեն Թուրքիոյ նախարարական խորհուրդին կողմէ:

ՑԱՒՈՎ կը լսենք թէ երէկ, հինգշաբթի, Վիլժիւֆի հիւանդանոցին մէջ մեռած է երիտասարդ գրող մը, Գ. Արտաշէս Յովհաննէսեան, կարճատեւ հիւանդութենէ մը վերջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԳԵՐԼԻՆԷՆ վճռապէս կը հերքեն այն տեղեկութիւնը թէ տնտեսական պատուիրակութիւն մը պիտի երթայ Մոսկուա, առեւտրական բանակցութիւններ կատարելու համար: Միայն առեւտրական պատուիրակ մը պիտի երթայ, առկախ մնացած խնդիրներ կարգադրելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ խորհրդարանը նիստի հրաւիրուած է երկուշաբթի օր: Առաջին անգամ ըլլալով ներկայ պիտի ըլլան Աւստրիոյ եւ Զուտէթեան Գերմանիոյ երեսփոխանները: Այս առթիւ կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի Հիթլէր, որ չորեքշաբթի օր գաղտնի դասախօսութիւն մը կազմակերպած էր Գերմանիոյ զինուորական վարիչներուն համար: Դասախօսութիւնը տեւեց երկու ժամ:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ Թիրանա, Շքոտրա եւ Կէօրիւճէ քաղաքներուն մէջ կառավարութիւնը ձերբակալեց 69 անձեր, որոնք համայնավարական քարոզութիւն կատարելու յանցանքով ամբաստանուած են:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Քիչ մը ճոխացնելու համար սրտառաճմանի հայ կղերա - պահպանողական դասակարգի ներկայացուցիչները այն երկրէն, զոր երբեմն կը յիշեն «ազգասիրաբար», Երեւանի պաշտօնաթերթէն կը քաղենք քարմ տեղեկութիւններ կրօնի, եկեղեցիի եւ, ճիրողութի՞ւն, Էջմիածնի մասին:

Հետեւեալ յօդուածը խմբագրական մըն է, զոր հրատարակեց Խորհ. Հայաստան, նիշդ Ծննդեան տօնին օրը, Յունուար 6ին (յեզուն կը պահենք անփոփոխ, համոյք պատճառելու համար սրտառաճմանի բանիմաց մարդոց, որոնք en extase փուլ. վրայ կը գալար[illegible] երբ լսեն... Էջ. [illegible] պաշտօնական խարիսխային կառավ[illegible] տնաւ առաջուենչ ուՔագները):

Խորհ. Միութեան մէջ վերացուած են [illegible]ակարգը, շահագործող դասակարգերը. Ոչնչացուած է մարդու [illegible] շահագործումը մարդու կող[illegible]. Ընկերվարութիւնը մտել է սովետական ժողովրդի առօրեայ կենցաղի մէջ. [illegible] բոլորը ջախջախիչ հարուած են ստացել կրօնին: Անաստուածութիւնը տարբերակուած աշխարհահայեա[illegible] [illegible] եւ աւելի խորն է թափանցում ժողովրդական զանգուածների մէջ: Մեր երկրի առանձին մի խմբաւոր աշխատաւորներ փոքր է ինչ ազատուել են կրօնական հաւէրից:

Խորհրդային իշխանութեան առաջին տարիներին հակակրօնական պայքարը [illegible]

[illegible] գործադրուած էր առաջադրանքների [illegible] խորհրդ[illegible]ն իշխանութիւնը [illegible] չի դիմանալ: Եկեղեցին, չափազանցուած շահագործող դասակարգերի [illegible] մասին, պայքարի լաւ բնիկը[illegible] դէմ, փորձելով [illegible] աշխատաւորների նուաճումները մեր երկրում. Բայց կեանքը չեղեալ[illegible] [illegible] խորտակել իր [illegible] ազգային արդէն հերքեալ [illegible]

[illegible] Միութեան գիտակցութեամբ՝ մեր երկրի աշխատաւորութիւնը [illegible] է [illegible] երբեմն եւ հրճուալից է տեսր: [illegible] ճարտարապետութեամբ զին [illegible] կերպարանափոխուած են [illegible] [illegible] [illegible]

Մեր յաղթանակող երկրում, իրապէս [illegible] տարի աճում է անաստուած[illegible] թիւր: Բայց [illegible] [illegible] այն հետ միասին՝ [illegible] [illegible] որոնք այս կամ այն պատճառով [illegible] կարողացել վերջնականապէս ազատուել կրօնական մշուշից: Կառավարու[illegible] Մարտնչող Անաստուածների Միութիւնը [illegible] [illegible] [illegible]: Մի շարք անկիւնում՝ Միութեան բաժանմունքներն անգործութեան են մատնուել, կտրուել են իրենց [illegible] անդամներից (Աշտարակ, Ախուրեան, Վաղարշապատ եւ այլ [illegible] շրջաններ): Երեւանի Սպանդարեան [illegible] շրջանում, Մարտնչող Անաստուածների Միութեան Կենտ. Խորհրդի [illegible] [illegible] վերջերս տեղի է ունեցել [illegible] [illegible] հրաւիրել շրջանային խորհրդի [illegible] եւ նախագահ ընտրել: 1938 թւի Յունիսին Երեւանի քաղաքային ժողովում ընտրուած Մարտնչող Անաստուածների Միութեան քաղաքային խորհուրդը մինչեւ այժմ նիստ չի ունեցել եւ ընդհանրապէս չի զբաղել [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] աշխատանքով: Ուշօր գործարանները հակակրօնական աշխատանքները մոռացութեան են տուել:

Մեր երկրում վերջնապէս արմատախիլ են արուած կրօնի տնտեսական հիմքերը: Բայց կրօնական նախապաշարմունքները դեռ պահպանուել են աշխատաւորութեան առանձին շերտերի գիտակցութեան մէջ: Բոլշեւիկեան փրոփականտի եւ պայքարի խնդիրն է այդ մարդկանց գիտակցութիւնն ազատել խաւարի, սարկական անցեալի մնացորդներից, կրօնական հաւէրից, եւ օգնել՝ տիրապետելու մատերիա[illegible] [illegible] մարքս - լէնինեան աշխարհահայեացքին:

Ցեղասպանական [illegible] [illegible] [illegible] մեր [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ութիւնն օգտագործում է իր հակաժողովրդական նպատակների համար. Ինչպէս դիմակի եւ առատ[illegible] [illegible] է թաքնուեն խաւարամոլ եկեղեցականները, մենք պարտաւոր ենք ի[illegible] [illegible] որ դրանք քաղքենի լեզուի [illegible] [illegible]թեան, հակայեղափոխականութեան ներկայացուցիչներ են: Լէնին[illegible] [illegible] է. «Համաձայնակից բոլոր կրօնները եւ եկեղեցիները, բոլոր տեսակի կրօնական կազմակերպութիւններն մարքսիզմը միշտ դիտում է որպէս քաղքենի յետադիմութեան օրգաններ, որոնք ծառայում են շահագործումը պաշտպանելու եւ բանուոր դասակարգի մթագնումին: Կրօնի նըկատմամբ չէզոք լինելը մեզանից [illegible] [illegible]նդանք է»:

Պէտք չէ մոռանալ ընկեր Ստալինի ցուցումն այն մասին, որ «կուսակցութիւնը չի կարող չէզոք լինել կրօնի վերաբերմամբ եւ նա հակակրօնական փրոփականտ է մղում բոլոր [illegible] [illegible] կրօնական նախապաշարմունքների դէմ, որովհետեւ նա կողմնակից է գիտութեան, իսկ կրօնական նախապաշարմունքները դէմ են գնում գիտութեան, որովհետեւ ամէն մի կրօնք գիտութեան հակադիր ինչ որ մի բան է»:

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Բնամի[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]թիւննե[illegible] գործակալներ՝ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] դաշնակցական յանկտական առաջակախումբը իրենց հակախորհրդային, հակաժողովրդական քայքայիչ գործունէութիւնը շաղկապում էին խաւարամիտ, զաղազած եկեղեցականների հետ: Այդ առաջակախումբը փրոփականդներում խեղաթիւրում էր կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան քաղաքականութիւնը կրօնի, եկեղեցիի եւ կրօնական - կենցաղային մնացորդների նկատմամբ, որպէսզի դժգոհութիւն առաջացնի հաւատացեալ աշխատաւորների մէջ:

Տէրտէրական պայքարին, կրօնական հաւէրին մենք պէտք է հակադրենք մեր հակակրօնական պայքարը, ցոյց տալով կրօնի վնասակարութիւնը, նրա անհամատեղելիութիւնը գիտութեան եւ ընկերվարութեան հետ:

Եկեղեցականների թշնամական աշխատանքը դեռ բոլորովին չի դադարել: Ընդհակառակն, տեղ-տեղ նրանք գործօն աշխատանք են տանում: Այդ խաւարամոլներն ամէն կերպ աշխատում են օգտագործել հաւատացեալների կրօնական նախապաշարմունքները, որպէսզի նրանց մէջ տարածեն իրենց ազդեցութիւնը: Խորհ. Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի ընտրութիւնների ժամանակ Լէնինական քաղաքում եւ Ղուկասեանի շրջանի Ղազանչի եւ Թոռոսգիւղ գիւղերի ընտրական երկու տեղամասերում՝ կրօնականներն ուղղակի յանձնարարութիւններ էին տալիս հաւատացեալներին, որպէսզի վերջիններս գրպանումը բաներ գրեն եւ դէմ քուէարկեն կոմունիստների եւ անկուսակցականների պլոքի թեկնածուներին:

Վաղարշապատի շրջանի Ներքին Խաթունարխ գիւղում ազանդաւորական Գէորգեանն ուղղակի յայտարարել է, որ «եթէ ընտրութիւնները կատարուեն Շաբաթ օրը, այդ ժամանակ մենք շաբաթականներս ընտրութիւններին չենք մասնակցի»:

Ստալինեան սահմանադրութեամբ, կրօնական պաշտամունքների կատարման ազատութիւնը եւ հակակրօնական փրոփականտի ազատութիւնը ճանաչւում է բոլոր քաղաքացիների համար: Կրօնական նախապաշարմունքների դէմ մղուող պայքարը պէտք է լինի ոչ թէ վարչական քմահաճ մեթոտներով, այլ մտածուած հակակրօնական փրոփականտով, աշխատաւորների մէջ տարածելով գիտական, մատերիալիստ, մարքս-լէնինեան աշ[illegible] [illegible]ները:

Գիւղում մշակութային ուժերը, ուսուցիչները, հողաչափները, բժիշկները դեռ ինչպէս հարկն է ընդգրկուած չեն հակակրօնական աշխատանքում: Ոչինչ կուսակցական կազմակերպութիւնը եւ Մարտնչող Անաստուածների Միութիւնն առաջին հերթին պէտք է յենուեն խորհրդային մտաւորականութեան վրայ:

Ծննդեան տօները պէտք է օգտա[illegible] [illegible] հակակրօնական պայքարը ուժեղացնելու համար, Մարտնչող Անաստուածների Միութիւնն ամրապնդելու համար:

Միաժամանակ, ամէնօրեայ հակակրօնական փրոփականտը բերաքանչիւր կուսակցական կազմակերպութեան, ամէն մի կուսակցական եւ անկուսակցական բոլշեւիկի պարտաւորութիւնն է:

ԽՄԲ. — Յաջորդով՝ աւելի ծանր յարձակողական մը Էջմիածնի դէմ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹ խորհրդարանին ներկայացուց ծրագիր մը, որով կը պահանջէ հանրային առողջապահութիւնը դնել աւելի հաստատուն հիման վրայ, բժշկական ծառայութիւնը ազգայնացնելու ձեւով: Այս ծրագրին ուժգնօրէն կը հակառակի Ամերիկայի Բժշկական Միութիւնը: Նախագահը դիտել կուտայ թէ առողջապահական յանձնարարել միջոցները անբաւական են երկրին մէջ, հիւանդանոցները չեն հասնիր բոլորին, մասնաւորաբար գիւղական շրջաններուն մէջ չկան բաւարար հիւանդանոցներ, եւ տնտեսական տագնապը պատճառ դարձած է որ շատեր չկարենան վճարել բժշկին: Հետեւաբար անհրաժեշտ է ազգայնացնել բժշկական ծառայութիւնը: Նախագահը կը պահանջէ, որ այս նըպատակին համար դաշնակցային կառավարութիւնը եւ նահանգները միասին յատկացնեն 850.000.000 տոլարի տուրք ամէն տարի:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԺԸՆԵՒԷՆ

ՈՅԺԻ ԽՆԴԻՐ

Անցեալները՝ օտար անձնաւորութեան մը հետ տեսակցութեան պահուն, խօսքը եկաւ մեր մասին: Յօտակիցս՝ որ հայ ժողովուրդի բարեկամ մըն է, սա նեղիչ հարցումը տուաւ.

— Բայց դուք ի՞նչ ուժ կը ներկայացնէք:

Այո, ի՞նչ ուժ կը ներկայացնենք, որպէսզի օր մը՝ երբ հաշուեյարդարի պահը գայ, կարենանք մե՛նք ալ մեր հաշիւը ներկայացնել:

Այլեւս պարզ ենթադրութիւնները մէկ կողմ են ձգուած, ու մարդիկ բացէ ի բաց օրաթերթերու սիւնակներէն կը խօսին Մօտաւոր Արեւելքի նոր կարգուսարքի մասին, ազդեցութեանց շրջանակները կ'որոշեն. Նոյնիսկ զըւիցերիական մամուլը, որ շատ վերապահ է այսպիսի նիւթերու շուրջ, լեզու ելած է: Դեռ անցեալ օր «Ժուռնալ տը Ժընեւ», որուն միջազգային կարեւոր հանգամանքը հանրածանօթ է, իր առաջնորդող յօդուածովը կը բաժնէր Կովկասը, Ուկրայնայէն վերջ, եւ կամ միաժամանակ, հաւանական ազդեցութեանց շրջանակներու:

Ահա վրացական անկախ պետութիւն մը, տէր կամ անտէր (իմացիր Գերլին - Հռոմ առանցք) տնտեսական հովանիին տակ, ահա Ազրպէյճանի հանրապետութիւն մը, Բագուի վրայ աչք ունեցողին ձեռքին տակ, ահա Հիւսիսային Կովկասը, իբրեւ յառաջապահ, ահա հարաւէն Հայաստանը...

Բայց ի՞նչ ուժ կը ներկայացնենք, որպէսզի նկատի առնուինք իբրեւ գործօն տարր:

Հայաստանի մէջ, մեր ժողովուրդը կը ներկայացնէ այն ուժը, ինչ որ այսօրուան իշխանաւորը, Մոսկուայարմար տեսած է թողուլ իր շահերուն պաշտպանութեան համար: Այսինքն ազգային տեսակէտէն՝ այդ ուժը շատ չնչին բան մը կը ներկայացնէ:

Այսօրուան պայմաններուն մէջ, ազգային տեսակէտով Հայաստան չի կրնար որեւէ օգտակար ձեռնարկ ընել, համախմբուած մը կատարել ցըրուած ուժերու: Այս պարտականութիւնը կ'իյնայ արտասահմանի վրայ: Անոր առնուած կազմակերպութիւնն է որ պարագաներու համաձայն, ի յայտ պիտի բերէ անհրաժեշտ ուժը:

Որովհետեւ այս անգամ, խնդիրը կը գտնուի նոյնիսկ՝ մեր գոյութեան շուրջ:

Հակայ կայսրութեան մը հեռաւոր ծայրամասին նետուած մեր մաս մը հողը չէ որ պիտի վրդովեցնէ Մոսկուա նստողները: Անոնք՝ դիւրաւ զայն պիտի զոհեն, եթէ տեղով կրնան շատ աւելի կարեւոր հողեր ազատել:

Մինչ մեր «հայաստանասէրները» մեծ դիւանագիտութիւն կը ծախէին եւ կը փառաբանէին Մոսկուան եւ իր հզօր պաշտպանութիւնը, անդին այդ Մոսկուան կը ծրագրէր, պատեհագին առթիւ յէթ Հայաստանի պաշտպանութիւնը եւ գալ կոթնիլ կովկասեան լեռնաշղթային:

Այսօր, թէեւ պատերազմի ալ սէտք չըլլայ, անոր առթ հողեր գիջելու համար՝ ի գին խաղաղութեան եւ իրենց անմիջական շահերուն: Տեսանք Չեխոսլովաքիոյ պարագան:

Ահա այդպիսի վիճակի մըն է որ կ'ակնարկէ զուիցերիացի հրապարակագիրը իր քաղաքական եւ տնտեսական բաժանումներուն համար՝ Կովկասի մէջ:

Ի՞նչ կը խորհին այս վիճակին առջեւ հայկական գաղութները եւ մանաւանդ անոր «հայաստանասէրներ»ը: Աններելի է իր վրայ առնել «հայաստանասէրի» տիտղոսը եւ չհետաքրքրուիլ Հայաստանի ապագայովը:

Կասկած չկայ որ դաւեր կը լարուին, մութ հաշիւներ կ'ըլլան ու սակարկութիւններ կը կատարուին Հայաստանի շուրջ, թերեւս ալ իր մորթը ծախու հանուած է:

Հայաստանի ժողովուրդը առայժմ կը մնայ անզօր ու կաշկանդուած: Ուրեմն գաղութներուն կ'իյնայ հրապարակ իջնել ու գործել:

Այս թերթին էջերէն տաղտկալի ըլլալու աստիճան գրուեցաւ Ազգային Միացեալ Ճակատի մը կազմութեան մասին: Եւ դեռ կը գանգատինք, գործի ձեռնարկելու, բոլոր ցիրուցան ուժերը հաւաքելու եւ մէկ ամբողջութիւն կազմելու համար:

Միշտ յետամնաց ժողովուրդ, բանը բանէն անցնելէ վերջ է որ մեր աչքերը պիտի բացուին:

Բայց, ի՞նչ ուժ կը ներկայացնենք, նկատի առնուելու համար:

ԳԵՐՃ

Ֆրանսերէն դասախօսութիւն մը հայկական մշակոյթի մասին

ՄԱՐՍԷՅԼ. — «Դպրութեանց Բարեկամներ» Ֆրանսական ընկերակցութիւնը հրաւիրած էր Գ. Ջօպանեանը դասախօսութիւն մը տալու հայկական մշակոյթի մասին, Թոլիզէի սրահին մէջ: Ներկայ էին նաեւ բազմաթիւ Ֆրանսացի գրագէտներ:

Ընկերակցութեան Նախագահ Մ. Ռիփէռ ներկայացուց բանախօսը տալով կենսագրական գիծեր եւ զայն ողջունելով իբրեւ բանաստեղծ մը որ ազնիւ մտասեւեռումը ունեցած է իրարու ճանչցնելու եւ սիրցնելու հոգիները երկու ժողովուրդներու— Ֆրանսական եւ հայկական:

Ջօպանեան ամփոփ եւ զգայուն ճառով մը ներկայացուց հայկական դարաւոր մշակոյթին յատկանշական տարրերը եւ ընդհանուր բնոյթը.

«Մեր պատմութիւնը կը սկսի երկու խորհրդանշական աւանդութիւններով, որոնք կուտան իմաստը մեր ցեղային ճակատագրին: Առաջինն աւանդութիւնը Նոյի տապանին որ կը հանգչի Արարատի վրայ: Այդմեծ նահապետը եւ իրենները հազիւ ոտք դըրած այլորպատեան դաշտին վրայ, հող կը փորեն, որթատունկը կը տընկեն եւ կը պատրաստեն գինին՝ որ ներշնչող նեկտարն է ուրախութեան եւ արուեստի: Այս աւանդութիւնը կը բնորոշէ մեր ցեղի շինարար եւ բանաստեղծ ոգին որ կը ձգտի արուեստագիտական յղացումներու:

Միւս աւանդութիւնն է Հայկի հերոսապատումը եւ իր պայքարը Բէլի դէմ յանուն իր ազատ բայց ցեղ անկախութեան. այս ալ կը մատնանշէ մեր ցեղի ազատատենչ ոգին:

Աշխատանքի եւ ազատութեան տենչը ունեցող մեր ցեղը անցած է այսպէս պատմութեան մէջէն, ժամանակներուն վրայ սփռելով ազնիւ եւ գեղարուեստական աշխատանքի արգասիքներ. եր մասնակցութիւնը բերած է պատուաւոր հին բիւզանդական, օսմանեան, ռուսական պետութիւններու ընկերային, ճարտարապետական, ճարտարարուեստական գործունէութեան ներքին մէջ:

Ճշմարտութիւնը այն է որ մեր ցեղի կազմաւորութեան մէջ արեւելեան ոգին վճռական դեր խաղացած է, սակայն կը պայմանաւորէ մեր խառնուածքը: Այդ իսկ պատճառաւ հայ ժողովուրդը թէեւ կառչած Ասիոյ, բայց մշտական հակում մը ունեցած դէպի եւրոպական արեւմուտքը, դէպի միջերկրականեան մշակոյթը, որ յունալատինական զծով փոխանցուած է այսօր մեր դարուն:

Մշակութային այդ ընդածին ձգտումը մղած է միշտ մեր ցեղը բնազդով իրթալու բոլոր նոր գաղափարական շարժումներուն եւ յառաջդիմական սկզբունքներուն: Առաջինը եղած ենք քրիստոնէութիւնը ընդգրկելու յանուն անոր եւ յանուն խղճի ազատութեան ոգորելու: Առաջինը եղած ենք օգտուելու Յունաստանի հանճարէն: Առաջինը եղած ենք ինքնարերաբար ձեռք կարկառելու խաչակրաց գաղափարին.

Այսպէս մեր մշակոյթն ալ [illegible] ներդաշնակ խառնուրդ մը եղած է [illegible] արեւելեան տարրերուն եւ արեւմտեան [illegible]:

Դասախօսը անցաւ այնուհետեւ [illegible] [illegible]կական մշակոյթի էական տարրերուն՝ ինչ որ կարելի եղած է [illegible] ճարտարապետութեան, նկարչութեան, մանրանկարչութեան, երաժշտութեան եւ գրութեանց մէջ: Ներդաշնակ մասնագէտներու [illegible] ծիքով հայկական ճարտարապետութեան ազդեցութիւնը զգալի է ոչ միայն հռոմէական եւ գոթական [illegible] [illegible] վրայ, այլ վրացական ճարտարապետական եկեղեցական շինութեան վրայ»:

Ցիշելէ վերջ մանաւանդ հայու [illegible] ժողովրդական ընդունակութեան եւ [illegible] [illegible] երգերու ինքնատիպութեան ու [illegible] [illegible] պարագան, — զոր Կոմիտաս վարդապետ պիտի ի յայտ բերէր եւ [illegible] պիտի ծանօթացնէր թէ մեզի եւ թէ Արեւմուտքի, — դասախօսը ծանրացաւ մանաւորապէս հայ գրականութեան վրայ:

«Բանաստեղծութիւնը մանաւանդ ամէնէն կենսունակ եւ բեղուն ազդակը եղած է մեր հոգեկան կեանքին: Դարէ դար միշտ հասած է ժողովրդական, անանուն եւ մերթ անզէր [illegible] [illegible]թողութիւն մը որու նշխարները այսօր կը հաստատեն յուզումի խորութիւնը, զգայնութեան այլազանութիւնը եւ արտայայտութեան անկեղծ ու ինքնաբուխ շեշտը հայ ժողովրդական ոգիին:

Մեր ներկայ գրական բանաստեղծութիւնն ալ որ միշտ արեւմտեան - մանաւանդ Ֆրանսական քերթողական դպրոցներու շունչով ազդուած է, կրցած է հասնիլ խորքի եւ ձեւի [illegible] նրբութիւններուն որոնք կը բնորոշեն Արեւմուտքի Արուեստը:

«Դէպի Արեւմուտք հակում», [illegible] մեր ցեղային կեանքի շեշտը: Ահա [illegible] ինչո՞ւ մեծ պատերազմի առաջին [illegible] փորձերուն, անվարան, ցեղովին կանգնեցանք Արեւմտեան ազատական [illegible] [illegible]ետութեանց կողքին ու ըրինք ճիգեր ու զոհողութիւններ, որ մեր ուժերէն [illegible] բարձր էին:

Ինչո՞ւ յանդգեցան մեզի եղած խոստումները եւ հաւաստիքները, [illegible] [illegible] պատերազմական դաշնագրին, որ [illegible] [illegible] փառքի նման պիտի փլէր ու [illegible] [illegible] ցնդէր Լօզանի մէջ: Իբրեւ էրած [illegible] չոր մխիթարանք Լօզանի մէջ [illegible] պաշտօնական բարեկամները արտայայտեց գաղափարը յղացան [illegible] Թուրքերու մարդասիրական զգացումին եւ օճախ մը մուրալու ի նպաստ հայ տնաքանդ բազմութեանց... [illegible] [illegible] հա թէ ուր յանգեցաւ հայկական [illegible] [illegible]միջազգային մարտիրոսագրութիւնը:

Բայց մեր դատը արդար է, հեռաւոր [illegible] թէեւ անլոյծ, բայց կը [illegible] իր ժամուն:

Հայկական դատին արդար կարգադրութիւնը Արեւմտեան մեծ պետութեանց համար ոչ միայն քաղաքական անհրաժեշտութիւն մը, այլ նաեւ [illegible] [illegible] ճի պարտք մը, բարոյական յանձնառութիւն մըն է:

ՍԱՐԱՍԱՆ

*** Ծննդեան տօներու առթիւ «[illegible] Հայաստան» հրատարակչ[illegible] [illegible] գրական մը եւ աշխատակիցի մը յօ[illegible] ուածը, հրահրելու համար պայքար[illegible] կրօնքին եւ եկեղեցիին դէմ: Յունուար 4ին՝ փրոփականտիսթներու տան մէջ յատկապէս տեղի ունեցաւ [illegible] դասախօսութիւն մը, «Քրիստոսի [illegible] Ծննդեան տօնին ծագումը եւ [illegible] [illegible] ռէակցիոն դերը» նիւթով, — դասախօս՝ Սիմակ Սահակեան:

ՏՕՆԵԼԱ ԱՐԹԻՆ [illegible]

(Բ. եւ վերջին մաս)

1875 Յունիս 9, Ամենակարողին անբաւ ողորմութեամբը դարձեալ Բեթոյի եւ Ղալաթիոյ թաղականաց նախագահ անուանեցայ. Այս գործին ի փոյթս անտի ամենա[illegible] ի եւ անտանելի լինելուն համար թէեւ չառ[illegible] [illegible] դիմացայ ընդունելութեանը, բայց [illegible] չեղաւ, յետ որում Մեծ Եղբայր [illegible] խօսս փաշան անձամբ [illegible] [illegible] եւ շանիցս հեզ առաջարկեց որ ընդունիմ: Ասոր համար սիրտս զոհ էր բայց «կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի» ըսելով հնազանդեցայ:

Բախտս այսպէս կ'ուզէ եղեր եւ կ'ազդէմ Աստուծոյ որ իւր անհուն մարդասիրութեամբը վիս որ իր չըտէր, խոնարհ եւ երախտապէս ծառան եմ, ամէն փորձանքներէ եւ ի չար արկածից պահէ, եւ բարեհաճի, թէ որ օրհնեալ կամքն այնպէս է, նուաստս սոյն պաշտօնէն ժամ մը առաջ ազատելու ուրիշ գործ մը շնորհելով: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], եւ դիւրաւ սարր մի հանիր յինէն: Այս է Աստուած իմ բարեբարո [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] այլ ամենայն յաւիտեանս մեղ: Եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ յայսմհետէ [illegible] յաւիտեան:

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] դործոց պաշտօնէութեան անձին արտաքին գործոց պաշտօնական խորհրդական անուանեցայ ըստ [illegible] [illegible] [illegible] բարերարի բարձրագահի Մահմուտ Նէտիմ փաշայի: Տէրն առաքեալ իմ եւ ամաչեցան զի դու Տէ՛ր միայն օգնեցեր ինձ եւ մխիթարեցեր զիս Փառք Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ: Ամէ՛ն:

1875 Հոկտեմբեր 26 հյց: Անհուն ողորմութեամբ Տեառն Արտաքին գործոց պաշտօնէի փոխանորդ անուանեցայ ինչպէս նաեւ նախարարաց ժողովին անդամ մինչեւ ի գալուստն ի Պոլիս Թաշիտ փաշային բարեկամի մերոյ Աստուծոյ որ կոչեցաւ պաշտօնեայ ի դեսպանութեան ի Վիեննա:

Կատարեալ յուսով եւ ուղիղ հաւատով պաղատիմ իմ առ Աստուած զի ՆԱ է որ միշտ փրկէ զիս, իր ամենակատար ծառայն, յամենայն փորձութեանց, ի վտանգից, եւ ի մարդոց անիրաւաց. Յուսամ ի բարեխօսութիւն [illegible] [illegible] բրուտայ կուսին յատուկ պաշտպանին մերոյ: Փառք պատիւ եւ երկրպագութիւն Ամենասուրբ երրորդութեան Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից Ամէն.

1875 Նոյեմբեր 12ին Հայոց - փոխանորդութիւնս Աստուծով վերջացաւ կասն զալստեան ի Պոլիս Վ. Թաշիտ [illegible] [illegible] դարձեալ խորհրդականութեան պաշտօնս շարունակել սկսայ:

1876 Յունիս 9ին քանի մը օր առաջ սպաննուած խեղճ եւ բարեմոյն Թաշիտ փաշային տեղը արտաքին գործոց պաշտօնեայ անուանեալ Սաֆվէթ փաշային անդթութեամբն [illegible] անիրաւ [illegible] [illegible]թեամբը յիշեալ պաշտօնէս դրկուեցայ: Կամք Տեառն, համապազ ամենօրհնեալ է: ՆԱ կուտայ, ՆԱ կ'առնու բաւական է որ մարդս Աստուածային երեսէն չիյնայ, երբեք իւխանաց յուսալու չէ, զի ոչ գոյ ի նոսա փրկութիւն: Աւասիկ առոր օրինակն ու ապացոյցը: Ես ինչպէս որ ներկայ ցուցակիս մէջ կը տեսնուի, երկու անգամ յիշեալ Սաֆվէթ փաշային հետ գտնուեցայ ի Մոլտովալաքիա եւ ի Փարիզ: Երեք տարիի մօտ ամենայն հաւատարմութեամբ եւ անձնուիրութեամբ այս մարդուն ծառայեցի ա[illegible] նանկ որ կորսուելու մօտ պաշտօնէն նորէն պահպանուելուն առաջին պատճառ եղայ, եւ ինք ալ քանիցս հեղ ընթացքում գոհունակութիւնները յայտնած էր, մեծամեծ խոստմունքներ տալով նուաստիս:

Արդ բարեաց եւ երախտագիտութեան այս մարդը առանց բանաւոր պատճառի զաւակացս արդար հացը կտրեց եւ զիս ձգեց յետին թշուառութեան մէջ, որովհետեւ չորս տարիէ ի վեր առաւել պարտքի տակ ինկայ եւ կանայան պաշտօններու մէջ չուզեցի հակառակ հաւատարմութեան անիրաւ վաստակներ ընել: Մեծ է Աստուած եւ Նա է վրէժխնդիր: Նա միշտ ողորմեցաւ մեզ եւ հարկաւ այսուհետեւ ալ պիտի ողորմի եւ հրաշքները պիտի տեսնենք. Ուստի դարձեալ կը կրկնեմ «կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի. Ամէն:»

1880 Յունիս 9ին շնորհիւ Վ. Սուլթան Ապտիւլ Համիտ կայսեր որ ութն օրէ շատ զիս իր ներկայութեանը կանչելով փորձեց՝ դարձեալ Արտաքին գործոց խորհրդական անուանեցայ յուսալով միշտ ի Տէրն իմ բարերար:

1884 Դեկտեմբեր 1ին յիշեալ պաշտօնին մէջ չորս տարի եւ կէս մնալէս ետեւ Եպարքոս Սայիտ փաշային նախանձովն ու զրպարտութեամբը պաշտօնընկէց եղայ: Կամ Տեառն օրհնեալ եղիցի, եղիցի եւ եղիցի Ամէն:

1885 Դեկտեմբեր 12ին դարձեալ շնորհիւ եւ բարձր պաշտպանութեամբ Վ. Բարերարիս Սուլթան Ապտիւլ Համիտ կայսեր յիշեալ պաշտօնին անուանեցայ նոյն գիշերն ուր Նախկին Եպարքոս Սաիտ փաշան անարգանօք պաշտօնընկէց եղաւ եւ բանտարկուեցաւ ի պալատն: Օրհնեալ է Աստուած:

1887 Յուլիս 20, արտաքին գործոց խորհրդականութեան պաշտօնս պահելով Գուլխանէոյ մեծ քօմիսէր անուանեցայ Աստուած պաշտպանիցէ եւ ամօթով չընէ ամէն:

1888 Սեպտեմբեր 21ին Աստուծոյ Ամենակարողին պարգեւովը եւ շնորհիւ Օգոստափառ բարերարիս Սուլթան Ապտիւլ Համիտ կայսեր վեզիրութեան բարձր աստիճանը ընկալայ եւ նոյն տարուան Հոկտեմբեր 3ին աստիճանը ընկալայ մեր Գէշիկթաշու բնակարանին մէջ նոյն աստիճանին կայսերական Մէճիտիէ մեծ փառօք եւ խուռն բազմութեան ներկայութեանը կարդացուեցաւ: Մի՛ մեզ Տէ՛ր, մի՛ մեզ, այլ Անուան քում տուր զփառս:

Հոս կը վերջանայ իր անձնագիր [illegible]ութիւնը:

ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱՅԳԵՆԵԱՆ

ՀԻԹԼԷՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՒԸ

Ֆրանսական թերթ մը կը պատմէ թէ ինչպէս, 15 տարի առաջ, Հիթլէր պետական հարուած մը տուաւ Միւնիխի մէջ, թէեւ ձախողեցաւ.

Այդ միջոցին, Գերմանիա կը դայարուէր անզօր կառավարութեան մը մէջ: Գուխբուխէր, իր «սեւ բանակով», 1923 Սեպտեմբերին փորձեց զինուորական դիկտատուրա հաստատել, առաջին յարձակումը գործելով Քիւսթրինի մէջ, լեհական սահմանագլուխին մօտիկ: Կառավարական բանակը սակայն շուտով զսպեց այս շարժումը: Քիչ վերջ ծագեցան Համպուրգի աջակողմեան տարրերու, Սաքսի համայնավար տարրերու ըմբոստութիւնները, որոնք խեղդուեցան արեան մէջ: 29 Հոկտեմբեր 1923ին, Տրէզդէնի ըմբոստութիւնը կատարուեցաւ աւելի կազմակերպուած ձեւով: Զօր. Միւլլէրի հրամանին տակ, Տրէզդէնի յորանոցին ըմբոստները, զինուորական նուագախումբը իրենց գլուխն առած, տողանցք կը կատարեն քաղաքին մէջ,— կառավարական շէնքերու առջեւէն անցած ատեն, ջոկատ մը զինուոր կ'անջատուի տողանցք կատարող յորանիէն ու կը պաշարէ շէնքը: Կառավարական պաշտօնէութեան հրաման կը տրուի հինգ վայրկեանէն հեռանալ՝ լքելով իրենց գիրքերը: Ոմանք կը բողոքեն բայց կը հնազանդին, ոմանք ալ զինու զօրութեամբ կը նետուին դուրս: Այսուհանդերձ շատ չանցած՝ կը զսպուի այս շարժումն ալ:

Ըմբոստութեան ոգին աւելի ուժեղ էր Միւնիխի մէջ, ուր երեք մրցակից կազմակերպութիւններ կը կռուէին իրարու դէմ եւ հասարակապետութեան դէմ: Պավարիացի ազգայնականներու կազմակերպութիւնը, զոր կը ղեկավարէր Ֆոն Քահր, իշխան Ռուփրէխթի: Զինուորական տեղական ուժերը, հրամանատարութեամբ Զօր. Ֆոն Լոսսովի, որ կը մերժէր հնազանդիլ կեդր. կառավարութեան հրամաններուն: Եւ վերջապէս ազգային-ընկերվարականներու կուսակցութիւնը, որուն առաջնորդն էր Հիթլէր:

Այս երեք ուժերն ալ կը տենչային անցնիլ իշխանութեան գլուխ, բայց կը կռուէին իրարու դէմ:

8 Նոյեմբեր 1923ին, Հիթլէր որոշեց կատարել պետական հարուած մը: Իրեն միացած էր Զօր. Լուտէնտորֆ: Հանրային հաւաքոյթի մը մէջ, Հիթլէր ներկայանալով Ֆոն Քահրի եւ Պավարիացի ազգայնականներու սպայակոյտին, զանոնք հարկադրեց որ հետեւին իրեն, ուժ տան իր շարժումին: Պատուոյ խօսք տուաւ Ֆոն Քահր եւ սպայակոյտը, թէ պիտի նպաստեն ազգային-ընկերվարականներու կատարելիք պետական հարուածին յաջողութեան: Դրժեցին իրենց խօսքը, չներկայացան ժամադրութեան մէջ, բայց երբ տեսան որ Հիթլէր ուշացաւ քանի մը վայրկեան, գացին 19րդ գրոհային գունդին՝ ընդդիմութեան հրահրելու զանոնք:

9 Նոյեմբերին, առաւօտուն, ժամը 11ին, ազգային ընկերվարականներու զօրասիւնը սկսաւ քալել քաղաքին մէջէն: Զօրասիւնին գլուխը անցած էր Հիթլէր, իր աջ կողմէն կը քալէին Զօր. Լուտէնտորֆ, Շէօպնէր-Րիխտէր, Իւլրիխ Կրաֆ, իսկ ձախ կողմէն՝ Տոքթ. Վէպէր, Կոթֆրիտ Ֆէտըր, ընդ. Քրիպէլ:

Անոնց անմիջապէս ետեւէն կը քալէին Կէօրինկ, Ռոզէնպէրկ, Տրէպսչէր, եւ կուսակցութեան միւս վարիչները:

Զօրասիւնը մօտ. Մարիէնփլաց, յետոյ՝ Ռէզիտէնց-Թրասս, առանց ընդդիմութեան հանդիպելու: Ցանկարծ ոստիկանազօրքը փակեց ճամբան ու սկսաւ հրացանաձգութիւնը: Առաջին իսկ գնդակին ինկաւ Իւլրիխ Կրաֆը, ծանրապէս վիրաւոր, եւ իր անկման ժամանակ գետին տապալեց նաեւ Հիթլէրը, որուն ուսը խախտեցաւ անկումին հետեւանքով: Գնդակ մը դիպուածով գետին փռեց նաեւ Շէօպնէր-Րիխթէրը, ինչպէս նաեւ կուսակցութեան դրօշակիրը, Պաուրիէտլ, որ սկսաւ հոնդալ, հոգեվարքի մէջ: Իր արիւնով ներկուեցաւ նաեւ կուսակցութեան դրօշը: Կէօրինկ եւս վիրաւորուեցաւ ծանրապէս, բայց սողալով կրցաւ հասնիլ եւ պատսպարուիլ Ֆէլտհէռնհալէ առիւծի արձանին ետեւ:

— Երբ աչքերս վերաբացի, կը պատմէր վերջէն Իւլրիխ Կրաֆ, շուրջս տեսայ միայն դիակներ: Միայն Զօր. Լուտէնտորֆն էր, որ պայթող հրացաններուն դէմ անտարբեր, ձեռքերը գրպաններուն մէջ դրած, յառաջացաւ ու շարունակեց ճամբան, մինչեւ ոստիկանական շղթան, երբ այլեւս կորսուեցաւ աչքերէս:

Հիթլէր, քիչ վերջ, մեծ դժուարութեամբ ոտքի կանգնեցաւ եւ խախտած՝ գրեթէ անդամալոյծ ձեռքով, նշան ըրաւ իրեններուն, որ դադրեցնեն հրացանաձգութիւնը: Հասկցաւ որ պարտուած էր եւ իր փորձը ձախողած այլեւս:

15 տարի առաջ բուռ մը մարդոց հետ գերման կեդր. կառավարութեան դէմ խիզախող այս անծանօթը այսօր տէրն է Գերմանիոյ եւ ծանօթ բովանդակ աշխարհի, իր ուժով կամ իր սարսափով:

ՓԱՐԻԶ ՈՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՎԷՆՍԷՆԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԷՆՍԷՆ.— Քաղաքապետութեան պաշտօնաթերթէն կը տեղեկանամ թէ քաղաքապետական խորհուրդը որոշած է հանգանակութիւն մը կատարել, արուարձանին անունով սաւառնակ մը նուիրելու համար Ազգային պաշտպանութեան նախարարութեան:

Փափաքելի էր որ, մենք ալ ոչ թէ անհատապէս, այլ գաղութը հաւաքաբար իր համեստ մասնակցութիւնը բերէր այս ձեռնարկին.

Իրականութիւն է որ 15 տարիներէ ի վեր, թէ յարգելի քաղաքապետը թէ քաղաքապետական խորհուրդը, միշտ բարեացակամութեամբ նկատի առած են, մեր կողմէն կատարուած ո՛ր եւ է խնդրանք: Ուրեմն՝ մենք ալ կատարենք մեր պարտականութիւնները ի նշան երախտագիտութեան:

Թաղեցի

ՄԵՐ «ՔԵՌԻՆ» ԱԼ ԳՆԱՑ...

ԱՆԻԷՌ.— Յունուար 19ին սեւ հողին յանձնեցինք Մինաս Մազոյեան, բնիկ Սեբաստիոյ Եափալթուն գիւղացի, 68 տարեկան: Պատերազմի սեւ օրերուն Մինասն ալ ինչպէս բոլոր իր տարեկիցները թրքական զինուոր ըլլալով, ճաշակած է դառնութեան բաժակը: Հակառակ իր զինուորութեան, իր ընտանիքն ալ կոտորուած էր եւ Մինաս դիակներու մէջէն քալելով փախաւ ու միացաւ աքսորի կարաւաններին, ուխտեց միասին մեռնիլ իր ազգակիցներուն հետ: Հասաւ Հալէպ, գտաւ իր աղան որ մինակը ազատած էր ամբողջ գերդաստանէն: Այս ահարկու վիշտերը խարսպէս ցնցած էին զինքը, եւ սակայն իբրեւ չարքաշ բանուոր շուտով գործ գտաւ եւ ուզեց նոր բոյն մը կազմել, կրկին ամուսնացաւ, տուն-տեղ եղաւ եւ ուզեց հայրենիք վերադառնալ: Զինադադարին Մանիսա հասաւ, սակայն թուրք-եւ-հելլէն պատերազմը արգելք եղաւ: Կրկին գաղթեց Սուրիա, Կիլիկիա, Իզմիր, Յունաստան եւ ամէնէն վերջ եկաւ հաստատուեցաւ Ֆրանսա, Անիէռ: Հոս ալ բախտաւոր չեղաւ: Հազիւ 2—3 տարի աշխատեցաւ, պզտիկ բոյն մը շինեց եւ ահա անգործութիւն: Երկար ժամանակ չէր աշխատեր, սակայն չէր յուսահատած:

Ամէն բարենպատակ ձեռնարկի կը մասնակցէր: Տունէ տուն պտտելով օգնած է շատ մը որբերու, վէճ ծագած ատեն դատաւորի դեր կը կատարէր: Բոլորը կը սիրէին զինքը իբրեւ «Անիէռի Քեռին»:

Կը թողու չորս մանչ, մէկ աղջիկ եւ այրին:

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի քեռի:

Արաքս

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Անցեալ կիրակի, 21 Յունուար, տեղի ունեցաւ Լիլլայի եւ Սէն Ժէրվէի Կ. Խաչի մասնաճիւղին Մանուկներու օրը: Ժամը 3ին սրահը արդէն լեցուած էր: Աշակերտները 35է աւելի, շարուած էին բեմին վրայ: Վարժուհին Տիկին Արմենուհի Խաչիկեան երկու խօսքով պարզեց Մանուկներու Օրուան նշանակութիւնը, եւ ապա սկսաւ հանդէսը: Մանուկներ որ հազիւ մէկ տարուան դասընթացք մը ունեցած էին, երգեցին եւ արտասանեցին առանց դժուարութեան: Եղան խմբերգներ եւ արտասանութիւններ, ինչպէս նաեւ Կաղանդի ծառին շուրջ մանկական պարեր եւ կենդանի պատկերներ:

Գրաւիչ զաղափար մը վերջ մանուկներու բաժնուեցաւ պտուղներ, եւ ապա տեղի ունեցաւ շարժանկարի ներկայացում մը մանուկներու համար, շատ հետաքրքրական: Հանդէսը տեւեց մինչեւ ժամը 6.30 եւ ժողովուրդը բաժնուեցաւ ուրախ տրամադրութեամբ:

Այս առթիւ կ'արժէ շնորհաւորել վարժուհին, Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին վարչութեան անդամուհիները որոնք մէկ տարուան մէջ, լաւծիս համաձայն, կրցած են հաւաքարկել իրենց եկեամուտը եւ նոյնիսկ պահեստի գումար մը ապահովել:

Գ. Ցովհաննէսեան

ՑԻՐՈՒՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

ԿՐԱՍ, 23 Յունուար.— Կրասի արուարձաններէն St. Jacquesի մէջ երէկ կիրակի օր տեղի ունեցած վազելու մրցումին մէջ, առաջին հանդիսացաւ Նըւլանպէկցի (Իզմիթ) երիտասարդ մը, Տէրտէրեան: Տեղական թերթերը ջերմապէս կը գնահատեն իր յաջողութիւնը.

Գ. Մինաս Տէրտէրեան 15 տարի առաջ Ֆրանսա եկած է եւ հոս հաստատուած է: Կազի ընկերութեան մէջ գործաւոր է, վեց զաւակ է ունեցեր որոնց չորսը հոս ծնած եւ երկու տարի առաջ հպատակ եղած են: Մրցումը վաստկող պատանին, Կարապետ, այժմ 17 տարեկան, Կրասի նամակատան մէջ հեռագրի ցրուիչ է:

Կրասի եւ շրջակայ արուարձաններու մէջ 14 տուն հայութիւն կայ, եւ բոլորը խանութպան, մէկ վաճառական, դերձակ, երկու կօշկակար: Մնացեալներէն ինը հոգի կ'աշխատին կազի ընկերութեան մէջ, երկու հոգի ալ գործատիրութեան նպաստ կը ստանան, բոլորն ալ ինքնաբաւ են եւ գոհ: Զունինք որ եւ է ազգային կազմակերպութիւն:

Ն. Ս. Զիւրիւքճիեան

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի, 22 Յունուար, կէսօրէ վերջ տեղի պիտի ունենար Հ. Կ. Խաչի ընդհ. ժողովը, որուն հրաւիրուած էին քաղաքի եւ շրջաններու բոլոր ընկերուհիները:

Ժամը 3.30ին արդէն ներկայ էին՝ Սէն Ժէրոմի, Նոթր Տամի, Սէն Լուի եւ Սէնթ Անթուանի վարչութիւնները: «Շահրիկեան» սրահը հետզհետէ լեցուեցաւ ընկերուհիներով, սանուհիներով եւ Կ. Խաչի օժանդակ ընկերներով:

Բոլորին համար հաճելի անակնկալ մը եղաւ, երբ Մարսիլիոյ մասնաճիւղի ատենապետուհի Տիկին Տ. Սէրէնկիւլեան յայտարարեց թէ հաւաքոյթը ընդհ. ժողովի բնոյթին տակ նպատակ ունէր թէյասեղանի մը շուրջ հաւաքել քաղաքի եւ շրջաններու ընկերուհիները, որոնք իրար ճանչնալով եւ մտերմանալով, իրենց սեփական ընտանիքին պէս պիտի կապուէին Հ. Կ. Խաչին:

Իրապէս, մթնոլորտը այնքան խանդավառ եւ մտերմիկ եղաւ սկիզբէն մինչեւ վերջը, որ փափաք յայտնուեցաւ յաճախ ունենալ նման ուրախութ հանդիպումներ:

Ատենապետուհին ամփոփ զեկոյց մը ըրաւ մասնաճիւղերու ընդհանուր գործունէութեան մասին. Իբրեւ մնայուն գործ՝ Մարսիլիոյ դարմանատան տուած օգնութիւնը թուելով, յայտնեց թէ նոր վարչութիւնը պիտի կրնայ այսուհետեւ գործը աւելի ընդարձակել, մանաւանդ երբ իրենց աջակից ունին Տոքթ. Տիկիրեան որ սիրայօժար ստանձնած է հիւանդներու ձրի դարմանումը:

Ասկէ զատ իբրեւ մնայուն գործ պիտի ստեղծուին մօտ ատենէն՝ սանուհիներու հայերէն դաստիարակութեան ստացող միջոցներ, որպէսզի պատրաստ նոր ուժեր ունենանք հիները փոխարինելու համար:

Տիկին Քիպրիթճեան խօսք առնելով, պարզեց հայ կնոջ դերը՝ ազգային, կրօնական, կրթական, բարեգործական եւ մանաւանդ ընտանեկան կեանքին մէջ:

Տիկին Զաթըրքեան գիտցաւ արժեցնել սեղանապետի իր պաշտօնը, իւրաքանչիւրին պարտադրելով ցոյց տալու իր «շնորհքը», սկսելով իրմէ՝ (Սայաթ-Նովայի երգերով): Օմար Խայեամի քառեակները երգեց Տիկին Քիպրիթճեան: Գ. Մասիս Զիլէքեան երգիծական եւ հայրենասիրական կտորներ արտասանեց: Տողերս գրողը Գ. Ալվազովսքիի առակները երգեց աշուղական եղանակով: Օր. Պերճուհի Գէորգեանի թրթռուն ձայնը բոլոր արտասանութիւններն ու երգերը համեմեց «Անուշ գարուն եմ», «Ուսիծով» եւ ուրիշ գեղեցիկ երգերով:

Մեներգեց Տիկին Արզումանեան եւ յաւէտ բոլոր ներկաները իրենց մասնակցութիւնը բերին տիրող խանդավառութեան:

Համով-հոտով թէյին եւ կարկանդակին գովասանքը ընելու ատեն, գնահատութեան արժանացան մասնաւորապէս Գօմոնի ընկերուհիները որոնք սեղանի սպասները եւ ուտելիքները պայուսակներով քաշած բերած էին:

Իրիկունը ուշ ատեն ցրուեցան ընկերուհիները, շնորհաւորելով Մարսիլիոյ վարչութիւնը որ ուրախ օր մը ընծայեց ամէնուն: Եւ որոշուեցաւ այսուհետեւ աւելի լայն պատրաստութեամբ հաւաքոյթներ կազմակերպել:

Ներկայ համակիրներէն երկու Տիկիններ եւ օրիորդ մը անդամ արձանագրուեցան:

Ռեբեկա Միլտոնեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՏԱԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 Յունուար).

— «Անծանօթ չեն այն ճիգերը, որ ի գործ կը դրուին բոլոր պետութիւններու կողմէ, պատրաստ ըլլալու վաղուան պայքարին: Միայն բանակներու զէնքն ու ռազմամթերքը մտահոգութեան առարկայ չէ, այլ նաեւ տուեալ ազգին մարտունակութիւնը, երիտասարդութեան համապատասխան պատրաստութիւնը:

Մեր կարծիքը եւ թելադրանքը արժէք չունի Հայաստանի համար, որուն իշխանութիւնը չինական պարիսպներով մեզմէ անջատած է հայրենիքը.

Եթէ մենք, գաղութներու մէջ ապրողներս, անզօր ենք Հայաստանի ռազմական պատրաստութեան մէջ անմիջական դեր մը կատարելու, բայց ի վիճակի ենք որոշ պատրաստութիւններ տեսնելու վաղուան համար:

Երբ կ'ընդունինք թէ մեր գաղութները, քաղաքական, մշակութային, տնտեսական տեսակէտէն արժէք են Հայաստանի համար, ապա ուրեմն մեր նիւթական զոհողութիւնները եւ ճիգերը պէտք է ընթանան որոշ ծրագրի մը համաձայն:

Ինքնապաշտպանութեան զգացումը, մեր ժողովուրդին մէջ դարերու փորձառութիւն ունի: Հեռաւոր անկիւնի մը մէջ ինկած, քանի մը տուն Հայեր, բնազդօրէն կը խորհին ունենալ իրենց վարժարանը եւ եկեղեցին: Եւ նոյնքան բնազդօրէն, հայկական մեծ ու պզտիկ միութիւններ նուիրուած են հայ տառին ու եկեղեցիին պաշտպանութեան, ինչպէս պատահած է դարեր ի վեր:

Պէտք կա՞յ յիշեցնելու թէ հայ տառը եւ եկեղեցին իրենց ամենայն հզօրութեամբ չկրցան մեծ պարտութիւններէ փրկել մեր ժողովուրդը, որովհետեւ անոր ազգային պայքարին ընկերացած չէր նիւթական հզօրութիւնը,— ռազմական պատրաստութիւնը:

Նպատակ չունինք մոռցուած անցեալի դէպքերը յիշեցնելու եւ ոչ ալ տրտնիլ գեղեցիկ՝ բայց անզօր խօսքերով, ապաւորութիւն ձգելու: Մանաւանդ որ մեր առաջարկութիւնը յստակ գործի մը մասին է:

Մինչեւ այժմ, հայ կազմակերպութիւնները անտեսած են մղում տալ եւ աջակցիլ հայ երիտասարդներու, որպէսզի անոնք հետեւին զինուորական մասնագիտական ուսումներու: Շատ մը երկիրներու մէջ գիտենք թէ գոյութիւն ունին զինուորական վարժարաններու մուտքի դժուարութիւն, բայց Ամերիկայի եւ ուրիշ կարգ մը տեղերու մէջ չեն պակսիր կարելիութիւններ: Յետոյ, զինուորական վարժարաններու մուտքը եթէ դժուար է, կան մասնագիտութիւններ, որոնք սերտօրէն կապուած են ռազմական գիտութեան հետ:

Քաղաքական բարձրագոյն վարժարաններ, համալսարաններ կան, ուր կարելի է ուսանիլ մեքենագիտական մասնագիտութիւն՝ սաւառնակներու, անթելի, քիմիագիտութեան եւայլն: Այն մասնագիտութիւններուն տիրացած երիտասարդը, պատերազմի մը պահուն, երկու-երեք ամսուան պահեստի սպաներու վարժարանի կրթութիւն մը ստանալէ յետոյ, բանակի մը հրամանատարական կազմին մէջ առաջաւոր դիրքեր կրնայ գրաւել:

Մեր երիտասարդները օտար համալսարաններու մէջ կը հետեւին ընդհանրապէս բժշկութեան, մանկավարժութեան եւ դրականութեան: Մեր մատնանշած ճիւղերուն մէջ, որպէսզի ազգային ոգիով դաստիարակուած երիտասարդներ մուտք գործեն, անհրաժեշտ է հայ կազմակերպութեան մը նիւթական աջակցութիւնը: Եւ այդ դերը կրնայ կատարել Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, ունենալով անհրաժեշտ դրամը:

Վերջերս հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցէ մը իմացանք թէ Բարեգործականը ստիպուած է դադրեցնել Հայաստանի համար տրամադրուած ֆոնտերու յատկացումը եւ պիտի գործածուին գաղթային կարիքներու:

Մեր մատնանշած մասնագիտական կրթութիւնը փաստօրէն Հայաստանի համար է եւ ոչ մէկ կապ ունի գաղթային տեղական կարիքներու հետ: Այս կերպով, ծախսուելիք գումարները դարձեալ Հայաստանի համար յատկացուած պիտի ըլլան:

Ուրիշ փոքր պետութիւններ, հսկայ գումարներ կը ծախսեն, իրենց ուսանողներուն եւրոպական համալսարաններու մէջ մասնագիտական այդ կրթութիւնը ապահովելու համար: Հայաստանի ազատագրական շարժումը, մեր ժողովուրդի դիմագիծը խորապէս փոփոխութեան ենթարկեց: Այժմ կ'ապրինք այնպիսի պայմաններու մէջ, որ կրնանք ազգովին հետզհետէ տիրացուի վերածուիլ: Մեր երիտասարդութեան, նոր սերունդին դաստիարակութեան տեսակէտէն ալ, օգտակար է ունենալ հայ մտաւորականներ, որոնք տիրացած ըլլան ռազմական գիտութեան նորութիւններուն»:

ԿԷՍ-ԳԻՏԱԿԱՆ

ՍԻՐՏԸ

Մարդկային մարմինին ամէնէն բարդ եւ ամէնէն աւելի կատարելագործուած մեքենականութիւններուն մէջէն առաջին տեղը կը գրաւէ սիրտը, որուն մասին ամէնէն աւելի շատ կը խօսուի եւ զոր քիչեր կը ճանչնան պէտք եղածին պէս:

1628էն ի վեր Հարվէյ երեւան հանելով արեան շրջաբերութիւնը, ցոյց տուաւ թէ սիրտը միայն յուզումներու ատեն չէ որ կը տրոփէ, այլ կը յարաբախէ կանոնաւորապէս եւ յարատեւօրէն:

Մարդուն սիրտը խոռոչաւոր մկան մըն է, մօտաւորապէս բռունցքի մը մեծութեամբ եւ կոնաձեւ, որուն սուր ծայրը ուղղուած է դէպի վար: Բաղկացած է աջ սիրտէ եւ ձախ սիրտէ, որոնք իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ չեն, սակայն անոնցմէ իւրաքանչիւրը բաժնուած է երկու խոռոչներու, որոնք իրարմէ անջատուած են դռնակներով:

Սիրտը, օդաձիգ եւ օդամուղ ջրհանի մը նման, մօտաւորապէս 70 անգամ կը կծկուի վայրկեանի մը մէջ, 100,000 անգամ օրուան մը մէջ, եւ այդ ժամանակամիջոցին չորս լիտրէն աւելի արիւն կը մղէ շնչերակներուն եւ երակներուն մէջ: Զարմանահրաշ շարժիչ մեքենայ մը, որ լուռ ու մունջ կը գործէ [illegible] շրջանէն մինչեւ մեր մահուան օրը, առանց վայրկեան մը դադար առնելու:

Սիրտին այս արտակարգ տոկունութիւնը վերագրելի է ոչ թէ միայն իր մկանային ջղաթելերու առանձնայատուկ կազմութեան, այլ եւ սա իրողութեան որ իւրաքանչիւր կծկումէ մը վերջ, ան մէկ տասներորդ երկվայրկեան տեւող հանգիստ մը կը վայելէ. Ամէն մկան որ կը կծկուի, կը յոգնի, սիրտի մկանն ալ չի խուսափիր այդ օրէնքէն, սակայն այդ կարճատեւ դադարին շնորհիւ, ան կը վերանորոգէ իր սպառած ուժերը:

Սիրտին ինքնավար կծկումներուն շնորհիւ, արիւնը իր շրջանը կը կատարէ շնչերակներու եւ երակներու մէջէն, անցնելով նախ պզտիկ շրջաբերութեան մէջ, այսինքն դէպի թոքերը, ուրկէ կը վերադառնայ սիրտին ախակողմեան մասին մէջ, անկէ երթալու համար մեծ շրջաբերութեան մէջ, այսինքն մարմինին բոլոր գործարաններուն մէջ:

Արեան կարմիր գնդիկ մը 6 երկվայրկեան կը դնէ կատարելու համար փոքր շրջաբերութեան շրջանը, եւ 25-60 երկվայրկեան, կատարելու մեծ շրջաբերութեան շրջանը:

Սիրտին շարժումները ենթակայ են կշռոյթի մը, որ կը տարբերի կեանքի ընթացքին մէջ: Մէկ տարեկան մանուկին կշռոյթին միջինը 110 է, հետզհետէ տարիներու յառաջացումով այդ միջինը կը նուազի եւ կ'ըլլայ 90, 80, 70 եւ 65, այս վերջինը յատուկ է ծերերուն:

Կշռոյթը կը կրէ նաեւ զգացիչ ջիղերուն ազդեցութիւնը: Արդարեւ, հոգեկան, յուզական եւ ուղեղային ցնցումներ յաճախ զգալի փոփոխութիւն մը առաջ կը բերեն սիրտին կշռոյթին մէջ:

Եթէ զարկին ուսումնասիրութիւնը, ինչպէս նաեւ սիրտին բաբախումը, շօշափումն ու ականջադրութիւնը հիմը կը կազմեն բժշկական քննութեան, շնչերակային ճնշումին քննութիւնն ալ խիստ կարեւոր ազդակ մը կը ծառայէ ճշդորոշելու արեան շրջաբերութեան արագութիւնը եւ շնչերակային ճնշումին աստիճանը:

Արեան շրջանը դադրելուն պէս, կը դադրի կեանքը: Հետեւաբար, կեանքի գոյութիւնը վառ պահելու համար, անհրաժեշտ է որ սիրտը շարունակ գործէ, առանց ընդհատումի: Ան յոգնած ըլլայ կամ ոչ, պէտք է միշտ աշխատի: Այս անվերջ շարժումը աննպաստ պարագայ մը կը ներկայացնէ սիրտին համար, երբ ան ենթակայ է որ եւ է հիւանդութեան: Կոտրուած ոսկոր մը ամբողջական հանգիստի մը շնորհիւ կարելի է բուժել աւելի կամ նուազ երկար ժամանակամիջոցի մը մէջ, սակայն սիրտը զրկուած ըլլալով այդ դադարէն, իր բուժումը աւելի երկարատեւ է ու դժուարին:

Սիրտը ենթակայ է քրոնիկ եւ սրընթաց բազմաթիւ հիւանդութիւններու, որոնց դարմանումը շատ փափուկ է եւ բժշկական մեծ խնամքի ու հոգածութեան կը կարօտի:

Սիրտի հիւանդութեան ենթակայ անձերը պարտաւոր են մեծ ուշադրութիւն դարձնել այն ամէն բաներուն, որոնք կրնան արագացնել սիրտին բաբախումները, այսինքն զգուշանալ յոգնելէ, շատ արագ քալելէ, վազելէ, հարկ է դանդաղօրէն վեր ելլել սանդուղներէ կամ բարձրանալ լեռներու վրայ, խուսափիլ ուրախ եւ տխուր յուզումներէ, վախէ, եւն.:

Արիւնը երբ մեծ քանակութեամբ հաւաքուի գործարանի մը մէջ, հոն արեան համախռնում մը կը գոյանայ: Երբ այդ համախմբումը ուղեղին մէջ առաջ գայ, արեան անօթները արիւնային զօրաւոր ճնշումի ազդեցութեան տակ կը պայթին եւ արիւնը կը տարածուի ուղեղին մէջ, որուն հետեւանքով կաթուած յառաջ կու գայ:

Արեան համախռնումի տրամադիր անձեր պէտք է զգուշանան զօրաւոր շատակերութենէ, գինեմոլութենէ, յուզումներէ, երկարատեւ ճիգերէ, սաստիկ տաքէ եւ սաստիկ ցուրտէ:

Ցանկարծամահութեան այն բազմաթիւ դէպքերը, զորս մամուլը արձանագրեց վերջերս, հետեւանք են սիրտի տկարութեան կամ ցրտառութենէ առաջ եկած արեան համախռնումին եւ յաճախադէպ տարեց մարդոց եւ ծերերուն:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆԱԽԱՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ՄԵՌԵԼԱՔԱՂԱՔ ՄԸ

Իտալիոյ մէջ պատահականօրէն երեւան հանուեցաւ հին Եթրուսկեան մեռելաքաղաք մը, որ կը կարծուի թէ շինուած է Քրիստոսէ 1000 տարի առաջ, նախահռոմէական շրջանին:

Երբ Անգլիոյ մէջ բանուորները հողը կը փորէին, յանկարծ բրիչները հանդիպեցան ամուր քարի: Շուրջը փորելէ ետք՝ տեսան որ առաստաղն է հին դամբարանի մը: Անմիջապէս լուր տրուեցաւ կրթական նախարարութեան, որ քննիչներ ղրկեց: Պեղումները շարունակուեցան եւ երեւան հանուեցաւ շատ հին մեռելաքաղաք մը, երեք գերեզմաններով, նախահռոմէական շրջանէն մնացած: Դամբաններու պատերուն վրայ գտնուեցան պրոնզէ հայելիներ, արձանիկներ, ապակի, վզնոցներ եւ այլ ոսկեղէն առարկաներ: Երկաթէ ոեւէ առարկայ չգտնուեցաւ: Ասիկա ապացոյց կը համարուի թէ դամբարանները Եթրուսկեան են: Դամբաններուն մէջ կային 50ի չափ պատանուած մեռելներ, զմռսուած եւ անեղծ վիճակի մէջ պահուած նուրբ կաւէ կափարիչներու մէջ:

նաւեր չոգեգինդ կը սպասեն նաւահանգստին առջեւ, իրենց հպատակները այլուր փոխադրելու համար ։

Հազարաւոր փախստականներ լեռ ու ձոր ինկած են, այս ձիւն ձմրան, մինչ թնդանօթներն ու օդանաւերը կրակ կը տեղան ։ Զորեքշաբթի օր միայն մէկ թերթ հրատարակուեցաւ Պարսելոնայի մէջ, ելեկտրական հոսանքը կտրուած ըլլալով ։ Արտաքին աշխարհին հետ ալ հաղորդակցութիւնները կտրուած են գրեթէ, բացի զինուորական յարաբերութիւններէն ։ Միայն մէկ անթել կը բանի Պարսելոնայէն Ֆրանսա, այն ալ մեծ յապաղումներով ։ Անցագրի գրասենեակները գիշեր ցերեկ կը բանին, թուղթ ճարելու համար այն բնակիչներուն որոնց քաղաքական հանգամանքը թոյլ չի տար որ քաղաքին մէջ մնան ։

Ազգայնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 800 թոն հաց եւ ալիւր, 60,000 տուփ կաթ, 200,000 տուփ պահածոյ, 200,000 բաժին միս, մէկ միլիոն չոքոլա եւ հազար թոն բրինձ եւ չոր բանջարեղէններ կը սպասեն Պարսելոնայի ճամբաներուն վրայ, քաղաքին պարենաւորման համար ։

*** Հինգշաբթի գիշեր հանրապետական օդանաւ մը եւ ազգայնական օդանաւ մը անցնելով սահմանագլուխը, ռումբ տեղացին ֆրանսական գիւղի մը վրայ, հինգ քիլոմեթր ներս ։ Երկու օդանաւերը իրար ամրակոծեցին, յետոյ մէկը փախչելու համար աւելցած ռումբերը նետեց ֆրանսական հողին վրայ ։ Ռումբերը ինկան անտառի մը մէջ եւ պայթեցան, ահագին փոսեր բանալով ։ Մարդկային զոհ չկայ ։ Քննութիւնէն հաստատուեցաւ թէ 17 ռումբեր ձգուած էին, որոնց 14ը պայթած, երեքը անվթար մնացած են ։ Մէկ օր առաջ ալ գերմանական օդանաւ մը ինկած էր ֆրանսական հողի վրայ ։

*** Անգլիական կառավարութիւնը կոչ մը ուղղեց Զօր. Ֆրանքոյի, որպէսզի չափաւորութեամբ վարուի իր գրաւած հողերուն մէջ եւ զգուշանայ վրէժխնդրական գործողութիւններէ «որոնք շատ գէշ տպաւորութիւն կրնան գործել Մեծն Բրիտանիոյ մէջ» ։ Զօր. Ֆրանքօ անմիջապէս պատասխանեց, հաւաստելով թէ իր միտքէն չեն անցնիր այդպիսի գործողութիւններ ։

Եթէ Իտալացիները չհեռանան Սպանիայէն...

—— օօ ——

Ֆրանսական մամուլը մտահոգութեամբ կը յուզէ հետեւեալ հարցը.— Ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ Մուսոլինի յարմար դատէ յետաձգել իր խոստումը Չէյմպըրլէնին ու մերժէ իտալական զօրքը ետ քաշել Սպանիայէն ։

Ըստ «Թան»ի՝ ֆրանսական կառավարութիւնը հաւաստի լուրեր ունի, թէ իտալական ուժերը նոյնքան չեն սիրուիր Զօր. Ֆրանքոյի կողմնակիցներէն որքան անոր հակառակորդներէն ։ Եւ Ֆրանսայի պահպանողականները կը յուսան, թէ Զօր. Ֆրանքօ ինքը պիտի ուզէ որ Իտալացիները հեռանան շուտով ։ Այսուհանդերձ, եթէ Գերմանիա պնդէ որ անոնք մնան եւ կամ եթէ Զօր. Ֆրանքօ ինք յարմար գտնէ որ չհեռանան ժամանակ մը, որպէսզի իր դիրքը չվտանգուի, այն ատեն ոչ մէկ ուժ կրնայ Իտալացիները դուրս հանել սպանիական հողամասերէն ։

« Թան » կ'եզրակացնէ, թէ ֆրանսական շահերը կը պահանջեն, որ Սպանիան թողուի Սպանիացիներուն միայն ։ Թերթը կ'ընդունի թէ այժմ սպանիական պայքարին մէջ ֆրանսական միջամտութիւն մը խիստ վտանգաւոր պիտի ըլլար, բայց եթէ Իտալացիները չքաշուին, այն ատեն Ֆրանսա հարկադրեալ ինքն ալ իր կողմէ գրաւումներ պէտք է կատարէ, ինչպէս՝ Պալէարեան կղզիները եւ սպանիական Մարոքը ։

Այս առթիւ կը յիշուի, թէ 1937 յունուարին, երբ զրոյց շրջեցաւ թէ գերման ուժեր ցամաք պիտի հանուին սպանիական Մարոք, Զօր. Նոկէս, ֆրանսական Մարոքի հրամանատարը, զօրք կեդրոնացուց սահմանագլխի վրայ եւ պատրաստուեցաւ գրաւելու սպանիական գօտին, Մարոքի սուլթանին անունով ։

Այժմ Մարոքի սուլթանին եւ Զօր. Նոկէսի տրամադրութեան տակ կը գտնուին 50,000 ֆրանսական եւ բնիկ զինուորներ ։

« Լը Ժուր »ի մէջ Լէոն Պէյլի կ'ըսէ, թէ Հիթլէր եւ Մուսոլինի շրջապատուած են մարդոցմէ, որոնք պատրաստ են ամէն բան աչք առնել, խորտակելու համար խաղաղասիրական տրամադրութիւնները ։ Տնտեսական ճնշումներն ու դժուարութիւնները այնքան մեծ են, որ դիկտատորները հարկադրուած են խաղալու իրենց վերջին թուղթերը ։ Եթէ այս է կացութիւնը, ի՞նչ կարգադրութիւն ըրած են Լոնտոն ու Փարիզ, որպէսզի պահպանեն խաղաղութիւնը եւ կամ պաշտպանեն Անգլիոյ ու Ֆրանսայի պատիւը ։

Իտալիոյ նոր ազդարարութիւնը Ֆրանսայի

—

Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», Յունուար 25ին նոր ազդարարութիւն մը հրատարակեց Ֆրանսայի դէմ, կրկին յիշեցնելով թէ որ եւ է միջամտութիւն պատճառ պիտի դառնայ Իտալիոյ «բաց» միջամտութեան ։ Միեւնոյն ատեն թերթերը կը ծանուցանէին թէ 1901ի դասէն առաջին զօրագունդ մը, 60,000 հոգի, դրօշի տակ պիտի առնուին փետրուար 1ին, մարզանքի համար ։

Իտալական պաշտօնաթերթին հրատարակած զեկոյցը տեսակ մը միջամտութիւն կը կազմէ Ֆրանսայի ներքին գործերուն, գովելով կամ պարսաւելով այս եւ այն երեսփոխանը, երեսփ. ժողովի վիճաբանութեանց առթիւ ։ Այսպէս, զեկոյցը ջերմօրէն կը գնահատէ ազգայնական երեսփոխան Քամիլէ տը Վալան, իր «արի» ճառին համար, որ դիտել կուտար թէ Ֆրանսա Իտալիայէն առաջ միջամտեց սպանիական պատերազմին ։ Զեկոյցը միեւնոյն ատեն կը պարսաւէ Լէոն Պլումը, ըսելով թէ ան միջամտութիւն կ'ուզէր նոյն իսկ սպանիական պատերազմին ծագումէն առաջ ։ Մեղադրելով ուրիշ երեսփոխան մը, զեկոյցը կ'ըսէ թէ «իտալական առաջին օդանաւերը Զօր. Ֆրանքոյի զրկուեցան ֆրանսական օդանաւերուն ժամանումէն օրեր վերջը» ։ Եւ կը շարունակէ.— « Նոյնքան ճիշդ է եւ պատմութեամբ հաստատուած, թէ իտալական առաջին լեգէոնականները Քատիքս եկան 1936ի եւ 1937ի ձմեռը, երբ ամիսներ առաջ, բազմաթիւ «միջազգային» կոչուած վաշտեր, զինուորագրուելով եւ կազմակերպուելով Ֆրանսայի մէջ, երեւցած էին Քաթալոնիոյ եւ Մատրիտի ճակատներուն վրայ ։ Եթէ ֆրանսական միջամտութիւնը առաջինն էր թէ ժամանակի տեսակէտով եւ թէ համրանքով ու ռազմամթերքով, խորհրդային միջամտութիւնը ցուցադրական համեմատութիւններ առաւ » ։

Ուրիշ իտալական թերթեր ալ կ'ազդարարեն թէ Իտալիա «պիտի վերստանայ իր գործելու ազատութիւնը», եթէ որ եւ է միջամտութիւն փորձուի Ֆրանսայի կողմէ ։

*** Երեսփ. ժողովին վիճաբանութիւնները վերջացան երէկ ։ Արտաքին նախարար Պ. Ժոռժ Պոնէ պարզեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը, պաշտպանելով ոչ-միջամտութեան տեսակէտը, մինչդեռ ձախակողմեան հոսանքները դիտել կուտային թէ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԵՌ ԳՈԼՈՄՊՈՒԼԻԷ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը 27 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ծանօթ Ֆաւորիթեւի։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկեր Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 29 Յունուար, կիրակի ժամը 3ին ընկ. պետեանի բնակարանը։

ԳԱՆԵՍՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Կոռիւն» ակումբին մէջ։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն վիճաբանական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիժեան» սրահին մէջ ։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ» խումբի բոլոր ընկերները 27 Յունուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԼԻՈՆԻ «Արիւծ Գիւտ» խումբի ժողովը՝ 29 Յունուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Մարզպետ» խումբի ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին ընկ. Խաչատուր Արթինեանի բնակարանին մէջ, պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 8ին Կ. Խաչի դպրոցը ։

ՍԷՆ - ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ժողովը՝ 29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սահակ - Մեսրոպ դպրոցին մէջ ։

Հրապարակային բանախօսութիւն Պէլվիլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

120, Պուլվար Պէլվիլ, 120 Մեթրօ Պէլվիլ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայաստանը եւ մենք

«ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ 26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ ։

Կը խնդրուի չխաչաձեւել

---

618 երեսփոխաններէն 318ը համաձայն են միջամտութեան ։ Համայնավարները բանաձեւ մը ներկայացուցած էին, պահանջելով բանալ սահմանագլուխը, «քանի որ Իտալիա կը շարունակէ նիւթապէս եւ զօրքով օգնել Զօր. Ֆրանքոյի, աջակցութեամբ Գերմանիոյ » ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ մէջ եկամուտի տուրք հաստատուեցաւ ։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ծանր ճարտարարուեստի գործավարութիւնը (նախարարութիւն) բաժնուեցաւ վեց գլխաւոր գործավարութեանց.— Վառելանիւթ, ելեկտրականութիւն, երկաթեայ մետաղագործութիւն, ոչ - երկաթեայ մետաղագործութիւն, քիմիական ճարտարագործութիւն, շինանիւթ ։ Այս փոփոխութեան գլխաւոր նպատակն է զարկ տալ ազգ. պաշտպանութեան ։

ԽԱԼԻՖԱՅՈՒԹԵԱՆ վերահաստատման առթիւ հրատարակուած տեղեկութեանց առթիւ, Լոնտոնի եգիպտական դեսպանատունը զեկոյց մը հաղորդեց, որ կ'ըսէ թէ Ֆարուք թագաւորը խալիֆա չէ հռչակուած ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ հրէական գործակալութիւնը հերքելով ներգաղթի դադարման լուրը, կը յայտարարէ թէ պարզապէս կրճատում կատարուած է եւ այժմ ամէն ամիս հազար Հրեաներ կը մտնեն Պաղեստին ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ թերթերը ջերմապէս կ'ողջունեն Գերմանիոյ արտաքին նախարարին ժամանումը, միեւնոյն ատեն դիտել տալով թէ մասնաւոր բանակցութիւններ չկան օրակարգին վրայ ։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը, կոմս Չիանօ (Մուսոլինիի փեսան), Պերլին հրաւիրուած է յունուար 30ին, հիթլէրական իշխանութեան վեցերորդ տարեդարձին առթիւ ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ընկերվարական կուսակցութենէն վտարուեցաւ հեղինակաւոր դէմք մը, Սըր Սթէֆորտ Քրիփս, որ փորձած էր միացեալ ճակատ կազմել բոլշեւիկներուն հետ, հակառակ կուսակցութեան որոշման ։

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ հրատարակուեցաւ նոր օրինագիծ մը, որուն համաձայն ո եւ է մէկը չի կրնար ծերակուտական դառնալ, եթէ 60էն պակաս տարիք ունի ։

2000 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Չիլիի մէջ (Հարաւ. Ամերիկա), իբրեւ հետեւանք բուռն երկրաշարժի մը, որ կործանեց Քոնցէփցիոն քաղաքին 50 առ հարիւրը ։ Կը կարծուի թէ զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ է, քանի որ հաղորդակցութիւնները խզուած են ։ Պուէնոս Այրէսի մէջ ալ (Արժանթին) երկրաշարժի թեթեւ ցնցումներ զգացուեցան ։

ԼԷՈՆ ԺՈՒՀՕՅԻ տղան, Փօլ, 40 տարեկան, մեռաւ ինքնաշարժ արկածի մը հետեւանքով ։ Իր երկու բարեկամներն ալ վիրաւորուեցան ։

Այրի Տիկին Թամամ Արզումանեան, Այրի Տիկին Մարգրիտ Ս. Արզումանեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պաղտասար Արզումանեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Գալուստեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Արզումանեան (Հայաստան), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Արզումանեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Պ. Յովհաննէս Արզումանեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Եղիա Շահպազեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Սարգիս Եղիազարեան, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Եղիազարեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գալուստեան (Ամերիկա) եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի զաւկին, ամուսնոյն, եղբօր, աներորդւոյն, զարմիկին եւ հօրեղբօրորդւոյն՝

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ արկածի մը հետեւանքով ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 28 յունուար, շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 1.30ին Օփիթալ Մէնաժի մէջ, 50, բիւ Սէվէրին, Իսի լէ Մուլինօ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը ։

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի նպաստ Շավիլի մատուռ - ժամկապարտէզի բարեզարդութեան

Սիրայօժար մասնակցութեամբ Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Հայ Երիտ. Երկսեռ Միութեան ։

Տեղի կ'ունենայ 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին, Salle ...նտոփ սրահը, 114 Grand'rue, Chaville

Կը ներկայացուի «ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ», (տրամ 5 արար), սրինգի և ջութակի ընկերակցութեամբ ։ Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ 8.45ին.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել օթօպիւս թիւ 1 եւ իջնել Chaville, ancienne Mairie ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութիւնը, հովանաւորութեամբ Մասնաճիւղի վարչութեան, տեղիս Թաղապետարանի սրահին մէջ՝ 148, Rue P. Vaillant Couturier, 12 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին կը ներկայացնէ՝

Յ. Թումանեանի Ա Ն Ո Ւ Շ օփէրէթը

Բեմավար՝ Ս. Միութեան, վարիչ՝ Պ. Սահակ Յովհաննէսեան ։ Երաժշտական բաժինը կը վարէ՝ Պ. Քէչէճեան ։

Մուտք՝ 7, 5, 3, փոքրերու՝ 2 ֆրանք ։

Թատերական վերջին ներկայացումներ

Լիոնի մէջ.— 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Գ. թաղապետարանի սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ղազարեանի

եւ մասնակցութեամբ կարող ուժերու

Կը ներկայացուի երկու զաւեշտներ

« ՆԱԽ ՄԵՌԱՆ, ՅԵՏՈՅ ԱՄՈՒՍՆԱՑԱՆ »

եւ « ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԽՕՍԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿԸ »

Խաղամիջոցներուն արեւելեան նուագ Գիները ժողովրդ...

Վիէնի մէջ.— 29 Յունուար, կիրակի ցերեկ ժամը 3ին

Ռ. Ա. կուսակցութեան սրահին մէջ ։

Սէն Շամոնի մէջ.— 12 Փետրուար, կիրակի ցերեկ ժամը 3...

Մալաթ. Կրթ. Միութեան սրահին մէջ

ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ (4 արար 3 պատկեր)

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՁՈՄ Մարզականը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ, օժանդակ եւ պատուոյ անդամները 30 Յունուար, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը ։ Կարեւոր օրակարգ ։ Ոչ-անդամներ կրնան ներկայ ըլլալ ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Աննա Զիւրիւքեան ծնեալ Քիրէմիթճեան, Քրքաղանցի, հօր անուն՝ Գաբրիէլ, մօր անուն՝ Սնթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները ։ Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ ։ Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ ։ Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ ։ Իմացնել՝ Տիկին Աննա Զիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère) ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameme — PARIS (13)

ՆՈՒԷՐԱՑՈՒՑԱԿ...

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Յունուար 16

ՓԱՐԻԶ (20), Գէորգ.— 40

ՄՈՆԺԵՌՈՆ, Ման.— 40

ՊԱՐՐԿ ՍԷՆԹ ԱՆՏԷՈՆ, Ս. Մ...

ՄԻՈՒԹԷ, Անդր.— 150

ՆԻՍ, Վ. Գ.— 70

ՄՈՐՍԱՆ ՍԻՒՐ ՕՐԺ, Ա. Գ.— 1...

ԻՒՐԺԻՆ, Օ. Լ.— 190

ՎԻԷՆ, Ս. Ա.— 150

ՆԻՍ, Մ. Ս.— 40

ՖՈՒԺԷՌ, Ս. Տ.— 75

ԼԸ ՓԻՒԻ, Ս. Գ.— 50

ԼԱՆՍԷՅ, Վ. Խ.— 40

ՆԻՍ, Հ. Գ.— 150

ԼԻՈՆ, Մ. Մ.— 150

ՓԱՎԻՅՅՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ս. Տ. Մ...

ՍԵՎՌԱՆ, Վ. Ք.— 40

ՄՈՆՖԷՌԱՆ, Քէչ.— 75

ԿՐԸՆՈԲԼԸ, Կիմ.— 75

ՓԱՐԻԶ (15), Տիկ. Բէգ.— 150

ՊՈԼԷՆ, Թ. Մ.— 60

ՄԱՐՍԷՅԼ, Ն. Պ.— 75

ԱՆԻԷՌ, Տիկին Եկ.— 216

ՄԱՐՍԷՅԼ, Շ. Հ.— 75

ՆԻՍ, Յ. Ս.— 250

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Հ. Պ.— 75

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՑ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ
28
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
SAMEDI
28 Janvier
1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ 15e Année No. 3950

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՋՆՈՐԴԱՅ ԵՒ ԱՆՈՐՈՇԻ

— oo —

Ընդհանուր անստուգութիւնը երթալով կը թանձրանայ, իրքեւ հետեւանք միջազգային դէպքերու զարգացման:

Պարսելոնայի անկումը, որ զուգադիպեցաւ Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին այնքան յուզումնալից վիճաբանութեանց, ինչպէս եւ դիւանագիտական տենդագին երթեւեկներու, կը կազմէ նոր հանգրուան մը, այդ համատարած անստուգութեան մէջ:

Լաւատեսներ կը կարծեն թէ Քաթալոնիոյ մայրաքաղաքին անկումը պիտի փութացնէ սպանիական պատերազմին վախճանը:

[illegible]

[illegible], այդ անկումն իսկ առնել կուտայ աւելի ծանրակշիռ [illegible]թեանց: Մանաւանդ երբ նկատի առնենք Պերլինի եւ Հռոմի մէջ արձակուած աղաղակները,— ցնծութեան եւ փառաբանութեան կանչերը:

Այս տեսակէտէն խորապէս նշանակալից է Իտալիոյ Առաջնորդին Հայնասփիւռ ճառը, արտասանուած՝ Պարսելոնայի գրաւումէն անմիջապէս վերջը:

—« Կարմիրներուն նշանաբանն էր -- «Չիք անցք»· բայց մենք անցանք եւ ես կը յայտարարեմ թէ պիտի անցնինք»:

Իրրեւ այ հարստահարական համարուի այս սպառնալիք, ցնծութեան աղաղակներու մէջ, կը կազմէ պատճառ մը նոր եւ աւելի ծանր խռովութեանց:

Արդարեւ, բան հարկեր պիտի սկսին այն ատեն, երբ Զօր. Ֆրանքօ յաջողի ամբողջովին գրաւել Սպանիան:

Ուրիշ խօսքով, այն ատեն է որ ուղղակի դէմ դիմաց պիտի գան երկու Առանցքները,— անգլօ-ֆրանսականն ու գերմանօ-իտալականը:

Այն ատեն է որ պիտի սաստկանայ արդիւնքութեան պայքարը, Միջերկրականի ջուրերուն մէջ, արեւմտեան ափերէն մինչեւ արեւելեանը:

Չէ՞ որ Հռոմ հաւկցուց թէ իր պահանջները պիտի ձեւակերպէ սպանիական պատերազմէն վերջը:

Մինչ այս մինչ այն, «Մեծ»երէն ամէն մէկը կ'ամրացնէ իր դիրքը, նոր օդանաւեր կը գործէ կամ նաւերը կը զօրացնէ, աւելի ժ ժղին խօսելու համար, ճակատագրական պահուն:

Ի՞նչ աւելի խօսուն պատկեր համատարած մտահոգութեան, քան այն որ պարզուեցաւ Ֆրանսայի երեսփ. Ժողովին մէջ, փոթորկո՛տ յարուցանելով կառավարութեան եւ ձախակողմեան հոսանքներուն միջեւ

Տարօրինակ չուած վստահութեան քուէն իսկ ուրիշ բան չապացուցաներ, եթէ ոչ եզերական [illegible], որ կրնայ մինչեւ պատերազմի յանգիլ, եթէ որուն փարիզներն ալ կորսնցնեն իրենց պաղարիւնը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՈՒԺԻՆ ԱՌԱՋ... ԻՉԱՑ ՆՈՎԸ

— • —

Քանի՞ն այսպէս պիտի երգեն — կ'երգեն արդէն — հայկական սարերէն իջնելով միջազգային [illegible] ծովերը:

Խօսքը, անշուշտ, կը վերաբերի գրականութեան: Եւ գրականութեան այն մշակներուն որ հայկական ածուէն ձգած, հայրենի վտակներուն կարկաչը մոռցած, կը գրեն օտար լեզուով:

Ահա վերջինը, անապատի սերունդէն,— Զաւէն Սիւրմէլեան:

Ծնած՝ 1905ին, Տրապիզոն, հրաշքով կ'ազատի հայաջինջ սարսափներէն (1916): Ապա կը նետուի Կովկաս, յետոյ Պոլիս (1919), երկու վայրերուն մէջ ալ ստանալով հայկական կրթութիւն:

1920ին Հայաստան է, Արմաշի գիւղատնտեսական վարժարանին աշակերտներուն հետ. յետոյ նորէն Պոլիս, իսկ 1922ին՝ Մ. Նահանգները, հողագործութիւն սորվելու:

Բանաստեղծութեանց հատոր մըն ալ հրատարակած էր, «Լոյս Զուարթ» (1924. Փարիզ):

Կը փնտռեմ երգելով իմ տունս՝ ա՛լ յիշատակ,
Մինչ կ'աղօտի օրէ օր իր պատկերը մըտքիս

Այնուհետեւ ոչ մէկ լուր: Տարիներ [illegible]

Մեր անիւոյ աշխատակիցը, Սեդրակ Ստեփանեան, Գիւղատնտեսական Միութեան հոգին, որ շատերու հետ Ամերիկա դրկած էր նաեւ Զաւէնը, վերջապէս յաջողեր է գտնել անոր հետքը:

Բայց ի՜նչ. Ահա Զաւէնը ինքն է որ կը գրէ, անունը փոխած՝ Լեւոնի.

— « Ներեցէք ինծի՝ այս նամակս անգլիերէն գրելուս, որովհետեւ ներկայիս խնդի համար դժուար է հայերէն արտայայտուիլ: Հիւանդութենէս ետքը, իմ ապրուստս ապահովելու համար, անգլիերէն գրելը [illegible]րամայական դարձաւ, եւ մայրենի լեզուէս ալ առաւել կամ նուազ հեռանալս պատրաստուեցայ: Իբրեւ ամերիկեան գրող՝ պիտի չկրնայի լաւ յաջողիլ, եթէ չարունակէի հայերէն մըտածել. Բայց իմ սիրտս անտարակոյս, ուժեղ կերպով կը մնայ հայկական.

« Առողջութիւնս լաւ է: Ձորս տարի, չորս զանազան առաջինարաններու մէջ անցընելէ ետք, կատարելապէս բըժշկուած եմ: Խիստ եղաւ պայքարը, բայց չահեցայ զայն: Ասոր յաջորդեց ապրուստի հարցը: Պարտաւոր էի ընտրելու այնպիսի ասպարէզ մը, որ չվտանգէր առողջութիւնս: Ցարմաբաղդոյնը գրելն է: Ուստի խորացուցի անգլիերէնս եւ սկսայ ամերիկեան հանդէսներուն ծախել գրութիւններս: Այդ հանդէսները ունին միլիոնաւոր ընթերցողներ, որոնց ծանօթ եմ Cyril Vandour գրչանունով: 1932էն ի վեր կը գրեմ այդ հանդէսներուն մէջ: 1934ին ալ, Լոս Անճելոսի (Գալիֆորնիա) մէջ The Armenian Reporter անունով, հայ անգլիախօս սերունդին համար, Ամերիկայի մէջ առաջին անգլերէն [illegible]րատարակեցի լման տարի մը, ինչ որ ծառայեց հայկական մըշակոյթը եւ Հայաստանի դատը ծանօթացնելու օտարացած հայ երիտասարդներու: Ամբողջացուցած եմ ինքնակենսագրականիս վերաբերեալ ստուար հատոր մը, զոր մօտերս պիտի հրատարակեմ եւ ուր պիտի անմահանան Հայերուս դժբախտութեանքին ամբողջական չատ մը բաներս»:

Ուրեմն, «իմ տունս ա՛լ յիշատակ» դարձած, Զաւէն – Լեւոնն ալ իր կուժը առած՝ իջեր է միջազգային անդաստանը, երբ իր տարեկիցներն կարչած կը մնան սեփական ածուին, աըրբագան յամառութեամբ ..

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՐՍԵԼՈՆԱՆ ԻՆԿԱՒ ՈՒԺԱՍՊԱՌ

— oo —

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ԴԷՊԻ ՀԻՒՍԻՍ ՔԱՇՈՒԱԾ

— oo —

ՀՌՈՄ ԵՒ ՊԵՐԼԻՆ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԵՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

— oo —

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Պարսելոնայի հանրապետական զօրքը այլեւս անիմաստ համարելով դիմադրութիւնը, պարպեց քաղաքը եւ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը ներս մտաւ հինգշաբթի օր: Առաջին անգամ քաղաքին կեդրոնական հրապարակը երեւցաւ Զօր. Եակուէ Եակի զօրքը, կէս օրէն վերջը ժամը 1ին: Յաղթական բանակին առաջին գործը եղաւ ուտելիք հասցնել ժողովուրդին, որ չարաչար կը տառապէր 34 ժամէ ի վեր: Ոչ եւ է կռիւ տեղի չունեցաւ: Թղթակիցներ կը գրեն թէ քաղաքին 2,500,000 միլիոն բընակիչներէն մնացած էին միայն 500,000 հոգի: Անմիջապէս ազգայնական Սպանիոյ դրօշը պարզուեցաւ բոլոր պատուհաններէն եւ պատշգամներէն, եւ ժողովուրդը զօրքին խառնուելով, սկսաւ ազգային երգեր երգել: Կիները եւ մանուկները մեծ մասով ուժասպառ վիճակ մը ունէին, անօթի ըլլալնուն եւ պարտասարիչ աշխատանքէն: Շատեր իրենց ուրախութենէն կուլային, ուրիշներ կը համբուրէին յաղթական բանակի ձիերուն գլուխները:

Զօր. Ֆրանքօ ներս մտնելու հրաման տուած էր միայն այն ատեն երբ քաղաքը ամբողջովին պաշարուած էր:

Առաւօտ արշալոյսին Զօր. Եակի մարոքեան զինուորները գրոհ տալով, գրաւեցին Մոնժուիչի ամրոցը, որ կ'իշխէ քաղաքին վրայ, իսկ ուրիշ զօրաբաժին մը գրաւեց Թիպիտապոյի սարը, ուրկէ սաշխ կը փռուի ամբողջ քաղաքը: Ցետոյ, ինքնաշարժ գնդացիրներով սպառազինուած վաշտեր քաղաք մտան եօթը տարբեր ճամբաներով, որպէսզի ստուգեն թէ թշնամի զօրք չէ մնացած: Այնուհետեւ սկսաւ բուն բանակին յաղթական մուտքը, դրօշակներով եւ նուագախումբերով: Զինուորները մեծ մասով Իտալացիներ եւ ուրիշ օտար կամաւորներ էին: Կէս օրէն վերջը, ազգայնական նաւատորմը նաւահանգիստ մտաւ, մինչ օդանաւեր կը սաւառնէին քաղաքին վրայ:

Ազգայնական Սպանիոյ մէջ Պարսելոնայի յաղթանակը տօնուեցաւ գլխաւորին գայլերով. Բանակը այժմ կը քալէ դէպի հիւսիս, Կերոնա, ուր քաշուած են հանրապետական զօրքն ու կառավարութիւնը: Այս վերջինը չէ յուսահատած տակաւին եւ կորսուած չի նկատեր իր դատը:

Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ առժամեայ մայրաքաղաք պիտի հռչակէ Պարսելոնան:

Պարսելոնայի գրաւումը մեծ տպաւորութիւն գործեց Գերմանիոյ եւ մանաւանդ Իտալիոյ մէջ: Մուսոլինի անմիջապէս շնորհաւորական հեռագիր մը ուղղեց Զօր. Ֆրանքոյի, որ փութաց երախտագիտութիւն յայտնել իտալացի կամաւորներու փայլուն աջակցութեան համար: Խրախճանքներ սարքուեցան Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, դրօշազարդութիւններով եւ լուսավառութիւններով: Երկու երկիրներուն մամուլը ջերմ գոհունակութեամբ կ'ողջունէ յաղթանակը, չիշտելով անոր վճռական արժէքը պատերազմի վերջնական ելքին համար: Այս առթիւ, բոլոր թերթերը ազդարարութիւններ կ'ուղղեն Ֆրանսայի, որպէսզի չփորձուի միջամտել եւ ուշացնել ազգայնականներուն վերջնական յաղթանակը:

*** Աննկարագրելի է փախստականներուն վիճակը: Աւելի քան 200.000 հոգի խռնուած են ֆրանսական սահմանագլուխը, ներս մտնելու համար: Հարաւային Ֆրանսան նոյնքան տակնուվրայ եղած է որքան Քաթալոնիան: Առաջին առթիւ ներս առնուեցան 2000 հոգի, խիստ քննութենէ մը վերջը: Սահմանամերձ վայրերու բոլոր պանդոկները խճողուած են:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՑՆԾԱՅ ԵՒ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

— oo —

«Դէպի Փարիզ, Քորսիկա եւ Թունուզը մերն են»...

— oo —

Պարսելոնայի գրաւման առթիւ կրակոտ ճառ մը խօսելով, Մուսոլինի յայտարարեց Վենեցիա պալատին պատշգամէն.

« Արդարեւ օրինաւոր են ձեր ցնծութեան կանչերը եւ ներդաշնակութիւն մը կը կազմեն այն աղաղակներուն հետ որ այժմ կը բարձրանան բոլշեւիկեան խայտառակութենէն փրկուած սպանիական քաղաքներէն: Պարսելոնայի փառաւոր յաղթանակը նոր գլուխ մը կը կազմէ նոր Եւրոպայի զոր կառուցանելու ձեռնարկած ենք: Շնորհիւ Զօր. Ֆրանքոյի աքանչելի զօրքին եւ մեր փառապանծ լեգէոնականներուն, միայն Նէկրինի կառավարութիւնը չէ որ պարտուեցաւ, այլ շատերը մեր թշնամիներէն փոշեթաւալ կը տապալին այժմ: Կարմիրներուն նշանախօսքն էր, — No pasaran (Չիք անցք): Մենք անցանք եւ ես կը յայտարարեմ թէ նորէն պիտի անցնինք »:

Զայնասփիւռը այս ճառը տարածեց ամբողջ Իտալիոյ եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Մուսոլինի խօսած ատեն բազմութիւնը ոտքը գետնէն կ'առած կ'աղաղակէր.

— Դէպի Փարիզ, դէպի Փարի՛զ, մերն են Քորսիքան եւ Թունուզը ...

Միեւնոյն ատեն կը լսուէին նախատալից կանչեր:

ԴԱԼԻՖԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ

ՈՉ ՄԷԿ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ԲԱՅՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Հինգշաբթի օր վերջացան հարցապնդումները Երեսփ. Ժողովին մէջ եւ անմիջապէս բեմ բարձրացաւ արտաքին նախարարը, Ժորժ Պոնէ, պարզելու համար կառավարութեան քաղաքականութիւնը: Վարչապետն ալ խօսք առնելով, պաշտպանեց այդ քաղաքականութիւնը եւ վստահութեան քուէ պահանջեց: Երեսփ. Ժողովը վստահութիւն յայտնեց 228ի դէմ 374 ձայնով: Նախապէս ընկերվարականները եւ համայնավարները միացեալ բանաձեւ մը ներկայացուցած էին, Լէոն Պլումի միջոցաւ, պահանջելով բանալ սպանիական սահմանագլուխը: Այս բանաձեւը մերժուեցաւ 243ի դէմ 360 ձայնով: Ասոր վրայ երկու խմբակցութիւնները մերժեցին վստահութեան քուէ տալ:

Բայց, մինչ անդին, Հռոմի մէջ Մուսոլինի կը փառաբանէր Փաշական յաղթանակը, Ֆրանսայի երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ (609 ձայն) քուէարկեց ուրիշ բանաձեւ մը, որ կը հրաւիրէր կառավարութիւնը արթուն կենալ, «պաշտպանելու համար Ֆրանսական կայսրութիւնը եւ անոր հաղորդակցութեանց ապահովութիւնը»: Ժողովականները ջերմապէս ծափահարեցին, երբ վարչապետը յայտարարեց.

« Ոչ թիզ մը հող պիտի զոհենք մեր երկրէն, ոչ ալ որ եւ է բան մեր իրաւունքներէն »:

Շատ երկար էր արտ. նախարարին ճառը: Պ. Պոնէ նախ չեշտեց Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ «կատարեալ համերաշխութիւնը» ընդդէմ իտալական որ եւ է գրաւման՝ Սպանիոյ մէջ: «Մենք չենք կրնար հանդուրժել որ Հիւս. Ափրիկէի մեր հաղորդակցութիւնները վտանգուին օտար ուժերու տեղաւորումով՝ Սպանիոյ կամ Պալէարեան կղզիներու մէջ: Մեր շահերը սերտօրէն կապուած են Մեծն Բրիտանիոյ հետ, որուն դիրքը նոյնպէս պիտի վտանգուէր Ճիպրալթարի եւ Մալթայի մէջ»: (Ունկնդիրներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ նախկին նախարար Ուինսթըն Չըրչիլ, Փարիզի անգլիական դեսպանին հետ):

Նախարարը յետոյ ուժգնօրէն պաշտպանեց Միւնիխի համաձայնութիւնը եւ ոչ – միջամտութեան քաղաքականութիւնը: «Առանց Միւնիխի պատերազմը պիտի պայթէր Ֆրանսայի դէմ որ միաձայն չէր»: Ձախակողմեան երեսփոխանները եւ մանաւորապէս համայնավարները միշտ կ'ընդմիջէին, պոռալով,— «Դաւաճաններ, վարձկաններ, մարդասպաններ»: Պահ մը ժխորը այնքան սաստկացաւ որ նախագահ Էռիօ ուզեց դադրեցնել նիստը, հանդարտութիւնը վերահաստատելու համար: Այդ միջոցին, հարիւրի մօտ կիներ, որոնք անդամ են Հակապատերազմեան եւ Հակաֆաշական կոմիտէին, փորձեցին ներս խուժել եւ ցոյց մը կատարել Ժորժ Պոնէի դէմ, բայց ոստիկանութիւնը միջամտեց, ինը հոգի ալ ձերբակալելով:

Արտաքին նախարարը պաշտպանելով ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը, բացատրեց թէ բաւական չէ պարզապէս վերահաստատել առեւտրական յարաբերութիւնները, փրկելու համար Հանրապետական Սպանիան: « Հարկ պիտի ըլլար շատ աւելի յառաջ երթալ, հարկ պիտի ըլլար զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել մեր զինապահեստներէն: Ոչ մէկ Ֆրանսական կառավարութիւն պիտի համարձակէր ստանձնել այս պատասխանատուութիւնը »:

Այս առթիւ, Պ. Ժորժ Պոնէ անուղղակի ազդարարութիւն մը ուղղեց Իտալիոյ, որպէսզի չկարծեն թէ Պարսելոնայի անկումը պատճառ է Ֆրանսայի անկումին եւ տկարութեան եւ թէ Գ. Հանրապետութիւնը ձեռնածալ պիտի ըլլայ Քորսիքայէն եւ Նիսէն: « Ֆրանսա երբեք թոյլ պիտի չտայ դպչիլ իր կայսրութեան, որ կառուցուած է Ֆրանսական արիւնով եւ աշխատանքով: Ֆրանսա անվթար պիտի պահէ իր կայսրութիւնը ինչպէս իր հողային սեփականութիւնը »:

Անցնելով Ֆրանսայի զինակցութեանց եւ բարեկամութեանց, արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ պիտի պահուին Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի հետ կնքուած դաշինքները: «Պէտք է վերջ տալ այն առասպելին թէ մեր քաղաքականութիւնը պիտի քանդէ այն յանձնառութիւնները զորս կնքած ենք արեւելեան Եւրոպայի մէջ, Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի հետ: Այդ յանձնառութիւնները կը մնան եւ պիտի գործադրուին այն ոգիով որով կնքուած են»: Այս առթիւ, պաշտպանեց նաեւ Գերմանիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը: «Կա՞յ պատասխանատու մարդ մը որ մերժէր ստորագրել այդ յայտարարութիւնը »:

ԿՈՉ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ

Ժողովի ամէնէն փոթորկալի պահուն խօսք առնելով, Պ. Տալատիէ ազդարարեց.

— « Կը կարծեմ թէ այս վիճաբանութիւնը կարեւոր է եւ պատիւ կը բերէ մեզի: Բայց պէտք է եզրակացնել: Դէպքերը կը գահավիժեն,— դիւանագիտական գործունէութիւն, սպառազինութիւն եւն.: Անհրաժեշտ է որ Ֆրանսա միացեալ կանգնի իր կառավարութեան կողքին, յանուն երկրի գերագոյն շահերուն: Անհրաժեշտ է որ կառավարութիւնը ամէն հեղինակութիւն վայելէ ոչ միայն խօսելու, այլեւ գործելու: Համաձայն եմ որ ընդհանուր խորհրդաժողով մը գումարուի: Ֆրանսան պիտի մեծնայ ստանձնելով այդ ժողովին նախաձեռնութիւնը: Որովհետեւ, ժողովուրդն ալ համոզուած է որ պատերազմը ամէնէն ողբալի այլանդակութիւնն է: Մենք պատրաստ ենք վաղը խնդրելու, եթէ անհրաժեշտ աջակցութիւնը գտնենք, ընդհանուր խորհրդաժողով մը ուր

(Լուրերու շարունակութիւնը հորդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԵՐԿՈՒ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒ ԶՈՒԳԸՆԹԱՑ ԳԻԾԵՐԸ

Եւրոպայի քաղաքական երկնակամարին վրայ ամպեր կը կուտակուին, որքան կը մօտենան գարունն ու ամառը: Եւ ատն, տենդագին դիւանագիտական գործունէութիւն մէջին Եւրոպայի մէջ, նոյնիսկ մինչեւ Պալքանները: Պայքար՝ յաճախ բուռն ու անսանձ ձեւերու մէջ, արեւմտեան Միջերկրականի աւազանին մէջ:

Անհանգիստ է Պերլին-Հռոմ առանցքը. եւ այս անհանգստութեան չարաչուք ամպը կը տարածէ բովանդակ Եւրոպայի վրայ:

Դեռ քանի մը օր առաջ վարչապետ Չէյմպըլէն ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ եւ պաղատագին կոչ ուղղեց անգլիական երիտասարդութեան՝ կամաւոր արձանագրուելու բրիտանական բանակին մէջ եւ «պատրաստ ըլլալու պատերազմին համար»: Այս ի հարկէ, չի նշանակեր որ պատերազմը — համեւրոպական ծաւալով — անխուսափելի է, բայց ատոր վտանգը միշտ կայ, եւ, հակառակ Միւնիխի, երբեք ալ փարատած չէ:

Դեռ քանի մը օր առաջ ճառ խօսեցաւ Մուսոլինի եւ «Իտալիան չճանչցող» ազգերու (իմա՝ ժողովրդավար պետութիւնները եւ մասնաւորապէս Ֆրանսան) «ապուշութիւնը» ծաղկելէ ետք, դառն խօսքերով ուզեց ազդարարել, թէ Փաշական ծաւալականութիւնը բաղձանքներ ունի, որոնց գոհացում պէտք է տրուի:

Ի՞նչ են այս բաղձանքները: Հակա-Ֆրանսական բուռն պայքարով ու իտալական անզուսպ քարոզութեան միջոցով ի՛նչ իրական նպատակներ կը հետապնդէ Հռոմ՝ արեւմտեան Միջերկրականի մէջ: «Թունուզ, Նիս, Կորսիքա» աղաղակները ի՛նչ չափով լրջութեան դրոշմը կը կրեն: Հարցեր են ասոնք որ տակաւին մութ կը մնան: Հռոմի տեսակցութիւնն ալ, Չէյմպըլէնի ու Մուսոլինիի միջեւ, չփարատեց մառախուղը այս խորհրդաւոր դաշտերին վրայէն: Ընդհակառակը, իրողութիւնը մնաց այն, որ Չէյմպըլէնի տեսակցութենէն ետքն ալ իտալական պայքարը նոյն թափով շարունակուեցաւ Ալպեաններէն անդին գտնուող մեծ դրացիին դէմ: Անգլօ-իտալական դաշնագիրը, Փարիզի դահլիճին կողմէ դեսպանի մը նշանակումը «Իտալիոյ Թագաւորին եւ Եթովպիոյ Կայսեր» մօտ եւ Հռոմի տեսակցութիւնը անզօր մնացին այս պայքարին թափը կոտրելու: Եւ առեղծուածը մնաց առեղծուած: Իտալիան մնաց պահանջկոտ, դժգոհ, յարձակողական: Բայց չպարզուեցաւ թէ ի՛նչ է ուզածը իրապէս Ֆրանսայէն կամ իրապէս ի՛նչ նպատակներ կը հետապնդէ արեւմտեան Միջերկրականի մէջ:

Այս տողերը գրի առնուած պահուն արդէն ինկած է Պարսելոնան: Այլեւս պէտք է Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը վճռական նկատել, այս ռազմաճակատի վրայ: Ասիկա, իր աւելի լայն իմաստին մէջ, Պերլին-Հռոմ առանցքին, բայց մասնաւորապէս Իտալիոյ յաղթանակն է, անտարակոյս: Ֆրանսական խորհրդարանին մէջ տեղի ունեցած երկարատեւ վիճաբանութիւնները կամ գործը գործէն անցնելէ ետք տարբուած բիւզանդաբանութիւնները մազաչափ չեն կրնար ազդել կացութեան վրայ: Ֆաշական աջակցութեամբ Սպանիան նուաճող Զօր. Ֆրանքօ եկած տեղաւորուած է Պիրենեան սահմանագլուխի վրայ եւ, կամայ ակամայ, պիտի վարէ Պերլին-Հռոմ առանցքի քաղաքականութիւնը:

Այս իրողութեան գիտակից են Լոնտոնի ու Փարիզի դահլիճները: Դեռ Հռոմ գտնուած ատեն Չէյմպըլէն գիտէր, որ Զօր. Ֆրանքոյի փաղանգները վճռական կացութիւն պիտի ստեղծեն Սպանիոյ մէջ: Այսուհանդերձ, ան կառչած մնաց ոչ-միջամտութեան քաղաքականութեան, եւ իր ետեւէն քաշելով Փարիզը, որ մինակը չէր կրնար դուրս գալ այդ քաղաքականութեան պարտադրանքէն, որքան ալ անհաճոյ ըլլար այդ, եւ դահավիժեցնել դէպքերը: Չէյմպըլէն բացէ ի բաց ըսաւ, խորհրդարանի ընդդիմադիր ղեկավարին ուղղած իր նամակին մէջ, թէ Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի կողմէ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութեան խախտում մը «ծանր հետեւանքներու» կրնայ յանգիլ, այսինքն պատերազմ կրնայ ծագիլ: Այս ըմբռնումով ալ արտաքին նախարար Պոնէ կանգնեցաւ այն տեսակէտին վրայ, թէ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը կարելի չէ լքել, թէեւ միաժամանակ վճռաբար չեշտեց թէ Ֆրանսա տէր կը կանգնի իր կայսերական շահերուն եւ ստացուածքներուն ծովերէն անդին, այսինքն՝ թիզ մը հող չի ձգեր ոչ ոքի, ինչքան ալ բարձր պոռան Հռոմի թերթերը կամ ձայնասփիւռային ճառերը:

Պարսելոնայի անկումով, աւելի ճիշդ՝ սպանիական քաղաքացիական պատերազմին վերջին փուլի մէջ մտնելովը քաղաքական հորիզոնը կոչուած է չափով մը պայծառանալու: Անհիմն չեն այն ենթադրութիւնները, թէ սպանիական ճակատի վրայ իր դերը աւարտելէ ետք՝ Մուսոլինի պիտի չվարանի հրապարակ դնել իր իրական մտադրութիւնները: Ցարդ ըսուածներէն ու գրուածներէն մէկ կէտ յստակ է, որ Հռոմ անգամ մը եւս հաւաստած է Անգլիոյ վարչապետին, թէ պիտի քաշուի Սպանիայէն եւ այնտեղ տեղաւորուելու կամ սպանիական հողերէն փոխարինութիւն ստանալու հարց չկայ:

Կը թուի թէ այս հաւաստումը անկեղծ է ու հիմնաւոր: Որովհետեւ, եթէ այսպէս չըլլար, ոչ Անգլիա եւ ոչ ալ Ֆրանսա անտարբեր չէին կրնար նստիլ ցարդ, եւ իրենք ալ իրենց կողմէ կամ գործօն միջամտութիւն կը կատարէին Քաթալոնեան սահմանագլուխէն եւ կամ սպանիական Մարոքի ու սպանիական կղզիներու մէջ հողային գրաւումներ կ'ընէին: Այսպիսի բան չկայ: Կը նշանակէ՝ վստահ են որ Իտալիա ետ պիտի կանչէ իր զօրքերը — կամաւորները — Սպանիայէն ուշ կամ կանուխ:

Միջերկրականի արեւմտեան աւազանին մէջ խաղցուած դիւանագիտական տրամը կը մօտենայ իր վերջնաւորութեան Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակով:

Այս յաղթանակն ալ չզօրեց, որ Լոնտոնն ու Փարիզը լքեն իրենց արտաքին քաղաքականութեան հիմնական գիծը, — Եւրոպայի խաղաղեցումը: Այս գիծը տակաւին կը շարունակուի, ինչ որ ապացոյց է թէ ժողովրդավար մեծ պետութիւնները հնարաւորութիւններ ու ելքեր կը նախատեսեն պատերազմի աղէտէն խուսափելու:

Անոնք գիտեն որ Միւնիխով վտանգը չփարատեցաւ, այլ միայն յետաձգուեցաւ: Անոնք գիտեն, որ սեպտեմբերինման նոր տագնապներու առջեւ պիտի գտուին մանաւանդ գարնան ու ամրան, Եւրոպայի հորիզոնէն մըռայլ ամպեր պիտի անցնին, բայց մէկ կողմէն ներքնապէս զօրանալով ու զինարշաւին արտակարգ թափ տալով հանդերձ, միւս կողմէ կը պատրաստուին նոր Միւնիխներ դիմաւորելու: Գէթ արեւմտեան Եւրոպայէն պատերազմի ուրուականը հեռացնելու հերակլեան ճիգն է, ի հարկին պատերազմ ըսուած աղէտը հեռու վայրերու մէջ սահմանափակելու եւ առժամեայ փորձն է այս, որ ահա՛ տարիներէ ի վեր կը կատարեն Անգլիոյ ու Ֆրանսայի պետական ղեկավարները, ճիգ ու փորձ՝ որմէ չեն կրնար շեղիլ ու չհաւատոր դուրս չգալ Պերլին ու Հռոմ, երբ մանաւանդ միացեալ միակամ քաղաքականութիւն կը տանին ու մէկը միւսին զօրավիգ կը կանգնին ծանր պահերուն:

Երբ Միջերկրականի աւազանին մէջ մրցակցութեան պայքարը հետզհետէ կը ձեւաւորուի եւ այսպիսի սահմաններու կը հասնի, անդին գերմանական ծրագրեալ ներթափանցումը դէպի արեւելք — չըսելու համար գրոհը — կը շարունակէ իր ընթացքը հետեւողականօրէն: Կոմս Չիանոյի այցելութիւնը Պելկրատ եւ իտալական գործատէրերու կողմէ Եուկոսլավիոյ բացուած հինգ միլիոն սթերլինի վարկը, արտաքին նախարար [illegible] րոզդութիւնը Վարշաւա, յետոյ կոմս Չիանոյի հաւանական այցը Պերլին եւ բազմաթիւ քաղաքական-դիւանագիտական ուրիշ շփումներ միջին եւ արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց ղեկավարներուն միջեւ, — այս բոլորը ուրիշ նպատակ չեն հետապնդեր, եթէ ոչ Պերլին-Հռոմ առանցքին գիծը յառաջ մղել դէպի Արեւելք: Գերմանիա, ներզօր գործակցութեամբ Իտալիոյ, իրեն համար ճամբայ կը բանայ դէպի Ուքրայնա: Իտալիա իր տնտեսական յարաբերութիւնները կ'ընդլայնէ Դանուբի աւազանին մէջ, եւ Պերլինին ընծայած իր գործօն աջակցութեան փոխարէն կը սպասէ անկէ նոյնպիսի գործօն աջակցութիւն իր պայքարին՝ Միջերկրականի մէջ: Իսկ միջին-արեւելեան Եւրոպայի պետութիւնները, իւրաքանչիւրը իր կարգին, — Չեխոսլովաքիա ու Հունգարիա աւելի գործօն թափով, իսկ Լեհաստան, Ռումանիա, Եուկոսլավիա չափով մը աւելի անկախ ձեւերով — կը ջանան յարմարիլ, պատշաճիլ Առանցքին, իրենց քաղաքական ու տնտեսական փոխյարաբերութիւնները ձեւաւորելով նորաստեղծ կացութեան աւելայններուն համաձայն:

Եւ շուտով, իրերու բնական մղումով, Առանցքին այս ազդեցութիւնը նոյն թափով զգալի պիտի դառնայ Պալքանեան շրջանին մէջ, ուր Պուլկարիա, Յունաստան եւ թերեւս նոյնիսկ Թուրքիա պիտի կոչուին նոր դասաւորեալ համաձայն դիրք բռնել, քանի որ այժմ արդէն Փոքր Համաձայնութիւնը մեռեալ տառ է, իսկ Պալքանեան Համաձայնութիւնն ալ, որ կնքուած էր յատկապէս Պուլկարիոյ դէմ, դրեթէ կորսնցուցած է իր գոյութեան հիմքը, Միւնիխէն անդին:

Թափանցում դէպի արեւելք — Եւրոպայի հարաւին եւ արեւելքին մէջ: պայքար — Միջերկրականի աւազանին մէջ: Առանցքի մէկ թեւը՝ Պերլին ցամաքի մէջ, միւս թեւը՝ Հռոմ ծովերու վրայ:

Կը թուի թէ ճշդուած են դերերը, նախատեսուած են շահերու գօտիները: Եւ Առանցքը առաջ կը մղուի օրէ օր աւելի հետեւողական ու յստակօրէն անսանձելի թափով: Առանցքը իր գիծը յառաջ կը քշէ նոյնքան հետեւողականօրէն, ինչքան Լոնտոն-Փարիզ գործակցութիւնը, որ նոյնպէս, ի տես այս բոլորին, տակաւին առաջ կը մղէ խաղաղեցման իր գիծը հետեւողականօրէն:

Այս գիծերու ընթացքին վրայ քաղաքական աշխարհը աւելի պայծառ պատկեր մը պիտի կազմէ շուտով, երբ Յունուար 30ին Լոնտոնի մէջ Չէյմպըլէն եւ Յունուար 31ին Պերլինի մէջ Հիթլէր խօսին այն մեծ ճառերը, որոնց պիտի ունկնդրէ Եւրոպան հեւ ի հեւ եւ անձկագին:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդ. Հայաստան շարունակելով իր հակակրօնական պայքարը, կը հրատարակէ հետեւեալ յօդուածը, ստորագրութեամբ Ն. Տոնէրեանի, ընդդէմ Էջմիածնի (6 Յունուար) —

Կրօնը միշտ էլ հանդէս է եկել աշխատաւորների շահերի դէմ, գիտութեան դէմ, յեղափոխական ամէն շարժման դէմ, յօգուտ սորկատէրերի, կալուածատէրերի եւ քաղքենիների:

Կրօնը շարունակում է նոյն յետադիմական դերը կատարել նաեւ ներկայումս դրամատիրական երկրներում: Կրօնականները, թաղնելով սեւ ցարաճայի տակ, օգնում են ֆաշիզմին՝ Սպանիայում, Հաբէշիստանում, Աւստրիայում, Չինաստանում, Չեխոսլովաքիայում ահաբեկչութիւն կազմակերպելու եւ ներքին պատերազմի պատճառ դառնալու համար, օգնում են համաշխարհային նոր պատերազմ վառելու եւ Խորհ. Միութեան վրայ յարձակում գործելու ֆաշիզմի ստոր մեքենայութիւններին:

Այս ասպարէզում յետ չի մնացել նաեւ հայկական «Լուսաւորչական» եկեղեցին, եւ ամէնից առաջ՝ նրա կեդրոն Էջմիածինը: Էջմիածինը ցարական կառավարութեան գաղութային քաղաքականութեան ամենաջերմ պաշտպանն էր, նրա հլու կամակատարը: Էջմիածնի փարաճա կրօնները մտերիմ յարաբերութեան մէջ էին ժամանակաւոր կառավարութեան նախարարապետ իշխան Լվովի հետ: 1918ի ամառը յատուկ պատւէրով Էջմիածնի կաթողիկոսի մօտ է գալիս Զօր. Դէնիկինի գին. ներկայացուցիչ գնդ. Օլինկեւիչը եւ «առանձին տեսակցութիւն» ունենալով կաթողիկոսի հետ, մեկնում է Երեւան՝ Փաշիստ Դաշնակցութեան կառավարութեան ղեկավարների հետ շարունակելու բանակցութիւնները, որի նպատակն էր՝ պայքարել բոլշեւիկների դէմ: Այդ նոյն նպատակով դաշնակցական նախարարների ուղեկցութեամբ կաթողիկոսին «այցելութեան» են գալիս գերմանական Զօր. Ֆոնկրէսը, Աւստրիոյ ներկայացուցիչ Ֆոն Ֆրակէյլթոյնը, անգլիացի գնդ. Տէմպըլէը, Դէնիկինի երկրորդ ներկայացուցիչ գնդ. Լիսյին եւ շատ ուրիշներ:

1920 Մայիսին յեղափոխական շարժումները ծաւալեցին Հայաստանում: Փաշիստ դաշնակցական կառավարութիւնը Մայիսեան ապստամբութիւնը ճնշելու համար համախմբեց յետադիմական բոլոր ուժերը: Այս շրջանում կաթողիկոսը բաց թողեց իր ախրահոչակ Մայիս 14ի կոնդակը, որով չնական հայհոյանքների տարափ էր թափում այդ շարժման վրայ:

Էջմիածինն իր հոգեւոր հայրերով հակայեղափոխական-լրտեսական ծառայութիւններ է մատուցել անգլիական աշխարհակալութեան, Հռոմի Պապին գործակալներին: Մեզ յայտնի են կրօնականների գործօն մասնակցութիւնը 1921ի Փետրուարեան արկածախնդրութեան:

Հռոմի Պապը Էջմիածին վանքն էր ուղարկել մի հայ կաթոլիկ վարդապետի, (ՅԱՌԱՋ.— Ակնարկը կ'ուզուի Հ. Ներսէս Ակինեանի, որ գիտական քննութիւններ կատարելու գացեր էր Հայաստան, յետոյ ձերբակալուելու եւ երկրէն դուրս վտարուելու բախտին արժանանալով), ձեռագրատանը «գիտական ուսումնասիրութիւն» կատարելու պատրուակի տակ լրտեսութիւն անելու: Էջմիածինը լրտեսական կապեր ունեցել է արտասահմանի ֆաշիստ գործակալների հետ:

Ֆաշիստ հակախորհրդային «աջ տրոցկիստ պլոկի» եւ նրա նախորդող կառավարութիւններում պարզւեց, որ տրոցկիստ-բուխարինական, բուրժուա-ազգայնական վիժուածքների լրտեսական, ահաբեկչական, տիվերսիոն վնասարարական աշխատանքներին սերտօրէն մասնակցած են եղել նաեւ եկեղեցական եւ աղանդաւորական սեւ փարաճէ կրօնները:

Աւազակ Բուխարինի տուած յանձնարարութիւնը Խոջաեւին եւ Իկրամովին՝ Միջին Ասիայում կրօնական ֆանաթիզմ բորբոքելու, մոլլաներին հակայեղափոխական կազմակերպութեան մէջ ներգրաւելու մասին, եւ լրտես Ռօզէն Հոլցի գրպանից աղօթք-թալիսման գտնելու փաստերը վկայում են այն բացարձակ կապի մասին, որ ունեցել են ժողովրդի ոխերիմ թշնամիները եկեղեցականների հետ:

Խորհ. Միութեան մէջ ինչպէս բոլոր տեսակի շահագործման, այնպէս էլ կրօնի ընկերային արմատները ոչնչացուած են: Լէնինի-Ստալինի կուսակցութեան ղեկավարութեամբ ձեռք են բերուած վիթխարի յաղթանակներ «եւ միջնադարեան բորբոսից մաքրուած» զանգուածները ապրում են երջանիկ ու բերկրալից կեանքով: Աշխատաւորական հոծ զանգուածները մեզ մօտ վաղուց հեռացել են կրօնի մշուշից: Սակայն պէտք է նշել որ մեր մի շարք շրջաններում դեռեւս անհրաժեշտ ուշադրութիւնը չեն դարձնում հակակրօնական փրոփականտի գործին: Այսպէս օրինակ՝ Ապարանի շրջանում երեք ամիս է չեն զբաղւում հակակրօնական փրոփականտի խնդրով, 1938թւի մինչեւ Դեկտեմբեր ամիսը, Վաղարշապատում չէին մտահոգւում հակակրօնական աշխատանքները կազմակերպելու հարցով: 1938 թւի Յուլիսին Երեւանի քաղաքային խորհրդի նիստում ընտրուած Մարտնչող Անաստուածների Միութեան նախագահ Մ. Սահփանեանը, մինչ այժմ չի զբաղւել հակակրօնական փրոփականտի կազմակերպման խնդիրներով: Նոյնը կարելի է նաեւ Հայաստանի մի շարք շրջանում գոյութիւն ունեցող նման տարբեր վերաբերմունքի մասին նին դեռեւս 1905ին իր «Սոցիա ու կրօնը» նշանաւոր յօդուածում էր. «Մեր կուսակցութիւնը գաղափարական դաստիարակման գի առաջաւոր մարտիկների մի միու է: Այսպիսի մի միութիւն չի անտարբեր լինել դէպի անգիտակ բիւնը, դէպի խաւարը կամ խա մտութիւնը ինչպէս կրօնական հա տալիքներն են»: Մեր խնդիրն է գործօն պայքար ծաւալել կրօնա նախապաշարմունքների դէմ, բաց զանգուածներին Քրիստոսի «ծ նունդը», Զատկի եւ միւս կրօ տօների էութիւնը:

Ի ՊԷՏՍ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ

Սիբիլի Արագ.— Անշուշտ որ հա գիտութիւն կայ, այսինքն իմա նմանութիւն կայ ծննդականին հանճարեղին միջեւ:— Նախ եղ (լա տառութիւն, մեծութիւն, կէնք ստուող) մասնիկը վերցնելով կ'ու նանք «հանճար»: Բայց տակաւին ստատական ձեւը կամ բունը չէ: Ֆ սասնիկէն (եղ) դուրս առջեւն ալ նիկ մը ունի — եան, որ նոյնն է, պէս եանգիտութեան առջեւ յայտնի նշանակութեամբ (կից, ուած, նոյն) մասնիկը — հա եան մասնիկին — միշտ բառին ը կը դրուի, ինչպէս ան, ապ, մխտականները: Արդ, հանճարէն նելով նաեւ առջեւի եան մասնիկը, մնայ արմատական ճար, որ ժողո ւային, հնաբոյր, հուժկու, բառ մը պէտք է ըլլայ, որ թէ այս մերկ ձեւով գրականին մէջ մուտք չէ ունեցած, գոնէ կան գրականին մէջ, այլ իր մասը գետեղած է իր ամբողջ վը կարդ մը անհրաժեշտ բառ մէջ. ինչպէս — հանճար, հանճա հանճարիմաց եւ բոլոր բարդ եւ ածանց եղող բառերը ճարակ, ճարակել, ճարտար՝ րօքը, եւ այլովքն հանդերձ: անոր իմաստին — այս բացատր նէն վերջ դժուար չէ մակաբերե նար ճարակ, ճար ու դարման, արով խելք, իմացողութիւն, գտանք բանալին ծննդականին աւելի, հանճարեղին, որ ամէն մէջ հնարք կը գնէ, կը ծնի, ի ծնէ յացի: Ուրեմն կրկնենք՝ մտօք ծնը կան դատական բացատրութիւնը մազօր է մեր այսօրուան միտքով ճարեղ ձեւին:

« Հարուստ», բայց հարստ ամուր կապել, խարսխել: Մասնա խնամքով մեծցուած կենդանիներ կ ըսուի «հարստի» կամ «խարսխ ր նոյնն է անշուշտ «հարուստ» ւին հետ:

Դուն ուրեմն, հիմա նոր գրակա մէջ դրեթէ չի գործածուիր, համեմատաբար հին ու նոր գրոց րու մէջ կարելի է հանդիպիլ մակբային (դուն ուրեք): Կը նշանա շատ քիչ անգամ, «առէպէն ի հա ռակէն համազօր եւ Ֆրանսերէն ra ment: «Ուրեք» ծանօթ է ամէնուս թէ ոչ առանձին այլ բարդութեա

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

Ա.

ԳԱՌՆՈՑ ԱՄՐՈՑՈՒՄ

Հայկազն նահապետի այս դաստակերտը, որ Տրդատ մեծի ձեռքով աւելի հզօր վերաշինուելով՝ թէ՛ յայտնի պատերազմների ժամանակ ծառայել էր պետութեանը իբրեւ անառիկ ամրոց եւ թէ՛ խաղաղութեան միջոցին պատսպարել իւր մէջ արքունական գանձերն ու հարստութիւններն, ինչպէս եւ վտանգների երեսից փախչող իշխանական ընտանիքներին ընդունելով եւ ապահով ձմերոց հայ զօրքերի համար,— չնայելով ապիրատ Վասակի ձեռքից Վարդանանց օրերում կրած հիմնական աւերմունքներին— տակաւին շէն էր եւ կանգուն այն օրերում, որոնցից սկսւում է մեր պատմութիւնը:

Նա գտնւում էր Այրարատ նահանգի Մազազ ու Ոստան գաւառները միմեանցից բաժանող Գեղայ լերան մի ոտի վրայ, որը վերջին տարիներում, իւր ծոցում գտնուող Ս. Գեղարդի անունով, Գեղարդասար կոչուեցաւ:

Բարձրագիր սարաւանդակը, որի վրայ կառուցուած էր ամրոցը, շրջապատուած էր բնութեան փառահեղ եւ ահարկու տեսարաններով,— հրաբխային ժայռեր, անհեղեղ հողազանգուածներ, ահաւոր անդունդներ, խորաձորեր, իսկ աւելի հեռուից՝ գեղատեսիլ լեռներ խորխորատ ու կոհակաւէտ գագաթներով՝ ծածկում էին նրա շրջակայքն ու հանդիպակաց հորիզոնը:

Ամրոցի աջէկից՝ փրփրադէզ [illegible] գահավիժելով՝ հոսում էին Ազատ գետի արընթաց մի վտակը, որ սարաւանդակն ընդգրկող ձորակից անցնելով՝ միանում էր Ազատի երկրորդ վտակի հետ եւ ապա օձապտոյտ գետահետելով՝ դուրս գալիս Դւնոյ ընդարձակ դաշտը՝ Ոստան գաւառի այգեստաններին ջուր ու զովութիւն մատակարարելու:

Հիւսուսից ամրոցը, որ իւր հինգ եկեղեցիներով, բազմաթիւ շինութիւններով ու պահականոցներով հանգչում էր միապաղաղ ժայռերից ու ամբարտակներից զանգուած բարձրութեան վրայ, պատսպարուած էր ամէն կողմից թէ՛ բնութեան եւ թէ՛ արհեստի ամրութիւններով:— Հիւսիսային կողմից՝ պաշտպանում էին նրան, բացի կիսաբոլոր աշտարակներն ու պարիսպները, այլ եւ Գեղարդասարի այն գահաւանդները, որոնք աստիճանաբար բարձրանալով՝ կցւում էին Գեղայ լերան հետ: Արեւելեան եւ արեւմտեան կողմերից՝ շրջապատում էին հսկայական պարիսպներ եւ հզօր աշտարակներ, որոնք շինուած էին կոփուած ու յղկուած խամձաքար ժայռերից եւ ամրացրած կապարով ու երկաթով: Իսկ հարաւային եւ մասամբ արեւելեան կողմից՝ բարձրանում էին միակտուր չարաժայռերի բնական պատնէշներ, որոնք խորաձորի միջից՝ հսկայական բուրգերի նման դէպի վեր ձգուելով, ընդգրկում էին ամրոցի այս շրջապատը եւ այդպիսով դարձնում նրան անհարկու եւ անմատչելի:

Հարաւ-արեւելեան այս բարձրութեան վրայ, ամրոցի գրեթէ ծայրին, իբրեւ զոյգ օդաչու հսկաներ, կանգնած էին առաջին՝ Արքունական դղեակը իւր մռայլ շինութիւններով ու ստամնաւոր աշտարակներով, եւ երկրորդ՝ Տրդատայ հոյակապ հովանոցը կամ եւ չորս յոնիական բարձրաբերձ սիւներով, տակաւին անեղծ արձաններով եւ բարձր ու քանդակազարդ ձեւաւորումներով, որ հովանաւորում էր արքայական դաստակերտ՝ հռովմէական արհեստի ստեղծագործած ուրիշ բազմաթիւ զարդարանքները: Նրա սիւնազարդ եւ ընդարձակ սրահից երեւում էին, ինչպէս ափի մէջ, թէ՛ ամրոցը իւր բնակարաններով ու պահականոցներով եւ թէ՛ շրջակայ լեռներն ու ձորերը իրանց գեղեցիկ կամ անհեթեթ տեսարաններով. այսպիսով, արքայաշէն Սարաւոյթը զուարճալի ըղբօսավայր մի լինելուց զատ, ծառայում էր նաեւ ինչպէս մի գեղեցիկ դիտարան թէ՛ վտանգի եւ թէ՛ խաղաղութեան ժամանակ:

923 թուականի աշունն էր: Գեղարդասարը մերկացնել էր արդէն այն աղքատիկ կանաչները, որոնք հազիւ գարնան վերջերին համարձակւում են ծածկել իւր ժայռապատ լանջերը: Նա այժմ ամբողջապէս փոխարկուել էր քարակարկառ թմբերի ու ամբարտակների, որոնց խոշորադեղ խստութիւնը չէին մեղմում նոյնիսկ Գառնոյ գեղեցիկ շինութիւնները.

Օրը տարաժամել էր: Սարի կրծերից անցնող ճանապարհների վրայ շնչաւոր չէք չէր երեւում: Դւնոյ դաշտից դարձողները վաղուց հասել էին տուն եւ կամ գաղարել Այրիվանից խորշերում, ուր հոգեւոր հայրերը օթեւան եւ կերակուր էին տալիս ուշացած հայ անցորդներին, թոյլ չտալով, որ նրանք, մութը կոխելու վրայ անցնեն Գառնոյ կրճերից. որովհետեւ հագարացի աւազակախմբերը հետեւում էին այդպիսիներին ամէն տեղ:

Այս պատճառով շրջակայ ձորերի ու անդունդների վրայ թագաւորում էր ահարկու լռութիւն, որ հազիւ երբեմն ընդհատւում էր լեռների մէջ շառաչող աշնանային քամուց, կամ դարաներից գահավիժող Ազատ գետի խոշերից:

Բազմամարդ Գառնոյ մէջ ան գադարել էր շարժումը: Աշնա խոնաւ ու լեռնային ցրտութիւն ւաքել էր ամրոցի բնակիչներին բնակարանները: Երեւում էին մի քանի պահապաններ, որոնք թէ գլխանոցներով, ծանր սր տիներից կախած եւ պղնձապա վահաններն ու երկար նիզակները քերին՝ անցուդարձ էին անում մանք ամրոցի դռների մօտ, կա պահականոցների առաջ, եւ ոմանք նակի շուրջը, ուր այդ ժամանակ ւում էր Աշոտ Երկաթի ամուսին Սահականոյշ թագուհին:

Ձնայելով որ թագաւորը դեռ հաշտուել իւր հօրեղբօրորդի բռնաւորի հետ, եւ նրա հետ միա Գուրգէն Մայրաքաղաքը նորից ճելով՝ այլազգիներից մաքրել այսուամենայնիւ, ժամանակի վ գաւորութեան պատճառով, ան էր թագաւորական ընտանիքը նում պահել. հագարացի բռնաւոր եւ ամէն ժամանակ կարող էին ձակուել այդ քաղաքի վրայ, որ մանակի կռուածաղիկն էր:

(ամէնուրեք, ուրուրեք) տեղ, հոս կամ հոն նշանակութեամբ: Իսկ ի՞նչ է դուն: Դոյզն (քիչ, տակաւին) ձև-ին մէկ նմանակը: Հետեւաբար, դուն ուրեք քիչ անգամ, հականիշը՝ սոսկ յաճախ (այս վերջինին արմատա-կանն ալ յաճ (աճիլ, աւելնալ)։

Հուզկահար, չեմ կարծեր որ այս բառը ծանօթ ըլլայ ներկայ անապա-տական կամ, որ նոյնն է, վրէժխնդիր .. լրուխդին ես ըսեմ ուրեմն.

..ողկահար» կը նշանակէ աւազակ, ..խուժոր ճամբաներու վրայ աւազակ վերլուծենք - Հուզկահար՝ բարդ յառ մը Բուն գոյականը՝ ուղի ճամ բայ), հար հարկանել զարնել բա-յին արմատը), ուրեմն ճամբու վրայ համարձակ զարնող (Փրանսական bandit) մը ճիշդ Մեր աշակերտներէն նո րեկ մը՝ Հրաշատ (ազրի անոր ծնող-ը, որ այս արժենաբոյր անունը տը-եր է իր հարազատին), գիտել կու-տայ թէ հուզկահարին աջեւի ն գիրը ի՞նչ է: Պատասխան.— Թու ընկերնե-րէդ Մամիկոն, Ընձակ, Արշաւիր, Մեսրոպ, Վարդ ու Առիւծ կրնան ըսել ձեզի, թէ մեր վարժապետը նախօրոք յաճախ բսած է մեզի, թէ ն գիրը հն-չուած է, չեշտ է, զօրացուցիչ է, ինչ-պէս՝ հոժկու, հառ (առ, հատանել բային արմատը), հարկ (արկ, հար-կանել բային արմատը, սովորական բա-ները գիտէք արդէն։

Հրաշատ, գիտե՞ս անունիդ ստու-գաբանութիւնը.— Հուր եւ հատ: Նուռ-ին համար բսուած է, որուն հատիկ-ները կրակի կը նմանին, եւ քաջազն Արմէններու նախահայրերը անկէ զի-ներ են յատուկ անուն մը, որ քուկդ ալ է իսկապէս։ Ինչո՞ւ Հրաշատ արա-կանին մօտիկը չունենալ նուռ բդա-կան մը: Մեզ, Ռուսիա, Թուրքիա ե-զած ատեննիս՝ մեր մականունները... առխացուցինք այլանդակ հականդէն ոյակականներով, հիմակուանոր օրի-նակ արտասահմաններուն մէջ, սկս-եալ Ամերիկաներէն (ամէն տեսակ Ա-մերիկաներէն) մինչեւ Եւրոպաներուն եւ Ասիաներուն խորը (Ափրիկէները չմոռնալով) այլալեզու խուլըրտին-ներով կայալասեռենք հայկականու-թիւնը (... Կեցցէ՛ Հայաստան, սիրե-լի Արաղ, ազգերնիս կը յառաջդիմէ կոր)։

Հուզկահարին հոմանիշ է յելուզակ -- աւազակ, որոնց անձնութեան եւ ծագումին վրայ բան մը չենք գիտեր, այլ այն՝ թէ երկու բառերուն արմա-տը պէտք է միեւնոյնը եղած ըլլայ — Անցողակի ըսենք թէ՛ ուղիէն ունինք «յղկել»: Մինչեւ իսկ «ողորկ» բառին արմատին մէջ «ուղի» կը ծլի, չէ՞ որ «ուղի» հարթ հաւասար ճամբան է։

«Կատել» բայ մը ունինք, չարչարել իմաստով, եւ որուն արմատն է կը-տուտ, ինչպէս լլկել (հոմանիշ) բա-յին արմատն է լլուկ (գիւալլուկ, չա-րակտուտ) : Կատել դադրած է գոր-ծածութենէ (բայց կրնայ գործած-ուիլ, մանաւանդ քերթուածի մէջ), եւ չարչարել, լլկել, տանջել, եւ թե-յնաւ կէս - երկատանեակ հոմանիշներ սակաւին, կը գործածուին անխտիր:

Ուրիշ ատեն բսինք, բայց կ'արժէ նորեկներուն համար կրկնել.— Հոմ եւ համ նոյնիմաստ մասնիկներ են, բայց ո՞վ կրնայ ձեր մէջէն բացատրել տարբերութիւնը «հոմանիշ» եւ «հա-մանուն» բառերուն:— Ներողութիւն, տղաք, դասաժամը հնչեց, հիմա խըս-տացած է կանոնը: Շարունակութիւնը յառաջիկային :

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԱԺԻՇՏ ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (11 յունուար), երաժիշտ Արամ Խաչատր-եանի մասին Ռ. Թէրլէմէզեան կուտայ հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Հայաստանի կառավարութիւնը առօւեստի վաստակաւոր գործիչի տիտղոս տուաւ երաժիշտ Արամ Խա-չատրեանի։

Խաչատրեան ծնած է 1904ին, Թիֆ-լիզ,— հայրը կազմարար էր: Միջնա-կարգ կրթութիւնը ստացած է Թիֆ-լիզի մէջ:Մինչեւ 18տարեկանը որեւէ ծանօթութիւն չունէր երաժշտութեան մասին, չէր կրնար դեռ ձայնագրու-թիւնները կարդալ, թէեւ մանկու-թեան շրջանին՝ իր վրայ մեծ տպաւո-րութիւն կը ձգէին սազանդարները։ 1923ին կը մեկնի Մոսկուա, կը մտնէ երաժիշտ Գնեսինի անունը կրող երա-ժշտական վարժարանը, ուր նախ կը սորվի թաւջութակ նուագել: Երեք տարի վերջ կը մտնէ ստեղծագործա-կան դասարան: 1929ին կը մտնէ Մոս-կուայի երաժշտանոցը, ուր կ'աշակեր-տի նշանաւոր սէնֆոնիստ Միաս-կովսքիի: 1933ին կ'աւարտէ Երաժշ-տանոցը:

Խաչատրեանի ստեղծագործութիւն-ները բազմազան են: Սէնֆոնի, պա-րի սիւիթ՝ հինգ մասով (սէնֆոնիք նուագախումբի համար), դաշնամու-րի թրիօ, սոնատ ջութակի, եւ վեր-ջապէս 50 կտոր երգ: Արամ Խաչա-տրեան ձեւաւորած է նոյնպէս 15 թատրերգութիւն (Մոսկուա, Լէնին-կրատ, Երեւան): Երաժշտութիւն գը-րած է դարձեալ մէկ քանի շարժանը-կարներու համար, որոնց մէջ՝ Պէ-պօն, Զանգեզուրը: Վերջերս աւար-տեց «Ստալին» պօէման, գրուած՝ սէնֆոնիք նուագախումբի, երգչա-խումբի եւ մեներգի համար: Բնագիրը կը պատկանի աշըղ Միրզա-յին:

Իր ստեղծագործական կարողու-թիւններով եւ կերտելու ուժգնու-թեամբ, Արամ Խաչատրեան կանգնած է Խորհ. Միութեան յառաջապահ ե-րաժիշտներու շարքին մէջ:

Խաչատրեանի առաջին սէնֆոնիան եւ դաշնամուրի համար գրած երկր ամեծ գնահատութեան արժանացան թէ Հայաստանի եւ թէ արտասահմանի մէջ: Տաղանդաւոր երաժիշտին առա-ջին սէնֆոնին գեղարուեստական մե-ծարժէք ստեղծագործութիւն է: Քրն-նադատ Բելյայեւ կը գրէ այդ մասին. «Այս այնպիսի սէնֆոնի մըն է, որ իր գեղարուեստական արժէքով դուրս կ'ելլէ ազգային շրջանակէն եւ միա-ժամանակ իբրեւ որքան հայկական, նոյնքան խորհրդային սէնֆոնի, ըն-կերվարութիւն եւ ընկերվարական մը-շակոյթ ստեղծող եղբայրական աղ-գութեանց երկրի սէնֆոնի: Իր մեղե-դիական եւ կշռութային կազմու-թեամբ, իր ամբողջական կառուց-ուածքով եւ ձեւական մասնայատկու-թիւններով՝ հայկական է այս սէնֆո-նին, բայց եւ միաժամանակ խորհրդա-յին է իր բովանդակութեամբ, տպա-ւորելու ուժգնութեամբ, երաժշտական պատկերներու զունեղութեամբ եւ ու-ժականութեամբ, միջազգային ձըգ-տումներու հետապնդումով, ազգային սահմանափակ շրջանակի կապանքնե-րէն հրաժարելու ցանկութեամբ»:

Տաղանդաւոր արուեստագէտը ըս-տեղծագործական լայն հորիզոններ ունի:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Յառաջ»ի 21 յունուար թիւ 3944ի Օրը Օրին բաժնին մէջ զարմանքով կարդացի Տիկին ... կողմէ խնդա-թիւրուած միջադէպի մը պատմու-թիւնը, որ կ'ամբաստանէր Փարիզի Նկեղեցւոյ դիւանատան քարտուղար Գ. Բարունակեանը:

Արդ, բարոյական պարտք մը կը նը-կատեմ արդարեւ անկողմնակալ ճըշ-դում մը կատարել, իբրեւ ներկայ մը անցուդարձին:

Խնդրոյ առարկայ Տիկնոջ ամուսինը 1938 դեկտեմբեր 27ին ինծի կը դի-մէր, ըսելով թէ իր հիւանդ զաւակը տեսնելու համար 200 ֆրանք ճանա-պարհածախսի պէտք ունի եւ ինծմէ կը խնդրէր միջոց մը ցոյց տալ: Թե-լադրած էի իրեն դիմել Գ. Կիւլպէնկ-եանի եւ Աղքատախնամի եւ դիմած էր. 1938 Դեկտեմբեր 30 թուականով Գ. Կիւլպէնկեան յանձնարարած էր զայն Տիկնանց Միութեան եւ որովհե-տեւ 1938 Դեկտեմբեր 30 շաբաթ օր, Ս. Ծննդեան ձեռնլացի ատենն առթիւ-վիւանատունը գոց էր, կիրակի օր-ուան յետաձգուեցան վճարումները: Կիրակի օր տիկնոջ ամուսինը չէր կը-ցած ներկայանալ եւ հետեւեալ օրը՝ երկուշաբթի իր կինը ուղարկած էր: Իրեն համար 30 ֆրանք որոշուած էր, Գ. Կիւլպէնկեան նպաստէն, Տիկնանց Միութեան կողմէ, եւ հրահանգուած էր Գ. քարտուղար Բարունակեանի գործադրել այս որոշումը: Շատեր լարծելով թէ Գ. Բարունակեանն է որ կորոշէ նպաստը, կը թելադրուին գը-տնէին հայհոյանքներով միջազգայի-ռուտ տեղի տալ, նոյն օրինակ համո-զումէ մը թելադրուած էր այս խնդ-րարկուն, որուն Տիկինը իրեն սահ-մանած 30 ֆրանքը ընդունած, բայց յետոյ մերժած էր: Հետեւեալ օրը, ա-մուսինը գալով, քահանաներուն, ու-րիշներու եւ իմ ներկայութեանս ան-վայել ընթացք մը բռնեց, հակառակ մեր համոզիչ բացատրութեանց թէ վճարելի գումարը Տիկնանց յանձնա-խումբը որոշած էր եւ Գ. քարտուղա-րը պարզապէս անոր գործադրող, մէկ համարատու պաշտօնեան էր եւն.: Քարտուղարը ոչ միայն բառ մը ըսած չէր, այլ եւ, որպէսզի խնդիր չհրկա-րի, իր կնոջ ստորագրութիւնը իրեն վերադարձուցած էր: Խնդրարկուն ինքն էր որ գռեհիկ հայհոյանքներու տարափին տակ մեկնեցաւ դիւանա-տունէն :

Անհաւատալի այս է իրողութիւնը, ոչ աւելի եւ ոչ պակաս:

Արամեանց Արամ

×

ՀԱՄԲՈՒՐԿ, 23 Յունուար.— «Յա-ռաջ»ի 3941 թիւին մէջ, Համբու Վրայ վերնագրի տակ առանց «Հանձի Հայու մը մասին ակնարկութիւն մը կայ:

Առանց «Հանձի Հայը ես եմ, Յովնա-թան Կիւլէրեան:

Ես ոչ մէկ ժամանակ ծածկած եմ իմ Հայ ըլլալս եւ ոչ մէկ պատճառ չու-նիմ ծածկելու:

Գ. Քոչեանը ընդունեցի գրասենեա-կըս, ոչ թէ իբրեւ գործի յաճախորդ մը, քանի որ կ'ըսէր թէ կուգայ Չե-խոսլովաքիայէն, անցագրի խնդիրը կարգադրելու համար, դիմած է հիւ-պատոսարան եւ չէ յաջողած, այլ իբ-րեւ ցաւ ունեցող Հայ մը եւ Հայու մը օգտակար ըլլալու միակ մտադրու-թեամբ տուի հասցէ մը:

Թէեւ անբարտաւանութեան պէտք չէ վերագրել Քոչեանի ալքանքը մը ծախելս, այլ պատճառը այն է որ Գերմանիոյ նորանոր օրէնքները չեն արտօներ։

Իմ ստացած դաստիարակութիւնս, ինչպէս նաեւ Հայու հանդէպ ունեցած սէրս ոչ մի ժամանակ կը թոյլատրէն, որ ես Հայու մը, մանաւանդ առանց անցագրի թափառող Հայու մը երեսին եւ կամ կռնակին դուռը գոցեմ:

Յ. Կիւլէրեան

×

ԽՄԲ.— Քանի մը ամիս առաջ Լիոնէն թղթակցութիւն մը հրատարակ-ուած էր, աւետարանական ժողովի մը մասին, ուր ծանր վերագրումներ կ'ըլլային: Կը խնդրուի մեզմէ ճշդել թէ թղթակիցը ինք անձամբ ներկայ եղած չըլլալով այդ ժողովին, գերման միսիոնարին Նարբերդի գործունէու-թիւնը չփոթած է ուրիշ քարոզներու հետ եւ գրի առած է բաներ որոնք չեն համապատասխաներ իրականութեան:

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸՆԷ ԱՆԳԼԻԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ

Եթէ պատերազմ ծագի, անգլիական կառավարութիւնը ծրագրած է երկրին 14 միլիոն աշխատաւոր բնակչութեան կէսը պահել իրենց այժմու աշխա-տանքներուն վրայ, իսկ միւս կէսը միայն քշել ճակատ եւ կամ ազգային պաշտպանութեան դիրքերը

Այս սկզբունքի վրայ պիտի հիմնուի պարտաւորիչ ծառայութիւնը, եւ զօ-րակոչը պիտի կատարուի ըստ այնմ:

Այս ծրագրին նպատակն է խուսա-փիլ 1914 — 1918ին երեւան եկած դժ-ուարութիւններէն, երբ անխտիր բո-լորը զօրակոչի ենթարկուեցան, եւ վարպետ աշխատաւորներու բանակ մտնելով, ճարտարարուեստ ու ռազ-մական արդիւնաբերութիւնը տուժե-ցին՝ յանկարծական քաոսին պատճա-ռով:

Այս անգամ թիկունքի մէջ իրենց աշխատանքներուն վրայ պիտի պահ-ուին բոլոր վարպետ աշխատաւորները եւ համեմատաբար երիտասարդները ու փոքր տարիք ունեցողները պիտի կանչուին զէնքի տակ, որպէսզի ազ-գային արդիւնաբերութիւնը խանգա-րութեան չենթարկուի:

Կառավարութիւնը հրատարակեց աշխատանքներու ցուցակ մը, որոնց-մէ յայտնի պիտի ըլլայ թէ որոնք պի-տի մնան իրենց գործերուն վրայ «իբ-րեւ պահեստի» եւ որոնք պիտի կան-չուին զէնքի տակ: Այս «պահեստի ցանկերուն» մէջ պիտի մտնեն մօտ 7 միլիոն անձ, որոնցմէ 3 միլիոնը 45 տարեկանէն վեր, իսկ մնացեալները 18 — 64 տարեկան:

Այսօրուընէ մինչեւ Մարտ ուժեղ պայքար պիտի մղուի, որպէսզի բոլո-րը իմանան թէ իրենք «պահեստի ցու-ցակի» մէջ են թէ գործօն զօրաբանա-կի: Կառավարութիւնը կը յուսայ, թէ քաղաքային պաշտպանութեան գունդերուն համար պիտի արձանա-գրէ 1.800.000 անձ, որոնցմէ 1.200.000ը «առաջին գծի» մարդիկ եւ մնացեալը «պահեստիներ»:

Այս պայքարին արդիւնքը պիտի յայտարարէն Մարտին վարչապետ Չէմպըրլէն եւ իր դահլիճը: Եթէ ար-դիւնքը գոհացուցիչ չի նկատուի, այն ատեն կառավարութիւնը պիտի որ-դեգրէ պարտաւորիչ զինուորական ծառայութիւնը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԱՆԻ՜ ՄԻԱՄՏԱՑ...

Պէյրութի «Ազդակ»ը երեք խմբագ-րականներ նուիրած է էջմիածնի հար-ցադրին, որու մասին խօսեր էինք անցեալ օր: Մեր պաշտօնակիցը հե-տեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ երրորդ խմբագրականին մէջ (14 Յունուար).

—«Պարզ է, ուրեմն, որ Նոյեմբեր 15ի հայցարան-շրջաբերականը պատ-րաստուած է բուն իսկ Երեւանի, աւե-լի ճիշդ՝ Մոսկուայի կողմէ:

Ի՞նչ նպատակաւ, սակայն: Խոստո-վանինք որ անկարող ենք խելք հաս-ցնելու: Այնքա՜ն անմեկնելի է խոր-հուրդը: Միայն կարելի է վճռապէս հերքել բոլոր բարի հաւանականու-թիւնները որ կրնան գալ բարի մար-դոց միտքը:

Այսպէս, զանգուածային կամ մասնակի ներգաղթի խնդիր չի կրնար ըլլալ: Այնքան փափուկ գործ մը՝ կը-դերականներու հարցարաններով չէ որ պիտի պատրաստուի: Մէջտեղն է դեռ շատ մօտիկ անցեալի փորձը: Բա-նի մը հազար հոգի ընդունելու հա-մար, Երեւանէն ժամանակ լիազօր մը ման եկաւ գաղութէ գաղութ եւ տա-րիներով պլպլաց ու մաղեց: Ար-դիւնքն ալ գիտենք.— Հակայեղափո-խական համարուեցան ոչ միայն մաղ-ուողները, այլ եւ բուն ինքն մաղողը, խեղճ Դանուշ Շահվէրտեանը, որ մե-ղադրուեցաւ իբրեւ «ժողովուրդի թշնամի», իբրեւ աջակից «դաշնակ-ների եւ ռամկավարների», եւ գործա-կալ՝ «օտար հետախուզական բաժին-ների», այսինքն լրտես...

Այս եղերական փորձէն յետոյ, մարդ տղայ ըլլալու է, հաւատալու համար թէ հոն ուր Երեւան չվստահե-ցաւ Շահվերդեանի նման վկայեալ բոլշեւիկ գործակալներու, պիտի վըս-տահի եկեղեցական առաջնորդներու եւ անոնց վկայութեամբ ցանկ պիտի պատրաստէ, ի խնդիր ներգաղթի:

Արդէն, հարցումներու ընդհանուր հանգամանքն ալ թոյլատրել չէ այս տեսակ ենթադրութեան մը: Օրինակ, ներգաղթի հետ ի՞նչ կապ ունի եկեղե-ցական հոգաբարձութեան մը կազմը, ե՞րբ ընտրուիլը, ուղղութիւնը, կամ «եկեղասիրական» միութեանց «համա-ռօտ ակարագիրը», պիտեէն եւայլն: Եւ վերջապէս, նիւթական հնարաւո-րութիւն ալ չկայ: Այն միջոցին երբ տնտեսական տագնապը զարհուրելի չափերու հասած է եւ 1934ին ընջուած քարթի դրութիւնը կը հաստատուի, իշխանութիւն մը խենթ ըլլալու է՝ հազարաւոր գաղթականներ ներս առ-նելու համար: Այն ալ յանկարծ, ա-ռանց նախապէս դիմելու արտասահ-մանի մարմիններուն եւ փող ապահո-վելու, ինչպէս ըրին անկէ առաջ:

Փոխենք հարցը: Արդեօք Ռուսիա կ'ուզէ հայկական խնդի՞ր մը ստեղ-ծել, պաշտպա՞ն կանգնիլ գաղութնե-րուն:

Տարիներ առաջ, այս տեսակ հարց մը ծագեցաւ եւ հանգուցեալ կաթողի-կոս Գէորգ Ե. Մոսկուայի առաջար-կեց տէր կանգնիլ արտասահմանեան կարգ մը եկեղեցիներու եւ կալուած-ներու, որոնք ժամանակին ենթակայ էին էջմիածնի եւ հետեւաբար իրաւա-պէս կը պատկանին ռուսական պետու-թեան: Բայց այդ դիմումը մնաց ձայն յանապատի յանապատի:

Աւելի վերջը, փորձեր եղան սովետ կառավարութիւնը շահագրգռելու Սա-նասարեան խանով, որ կը պատկանի Բուսահպատակ Մկրտիչ Սանասարեա-նի: Նոյն իսկ գրոյց ելաւ թէ տարր համար խնդրուած է դեսպան Գարա-խանի միջամտութիւնը: Արդիւնքը յայտնի է: Անգարա կերաւ հայկական Սանասարեան խանը, Մոսկուան ալ՝ հայազգի դեսպանին գլուխը....

Մոռնալու չէ նաեւ հայ բոլշեւիկ վարչապետի մը ծանօթ խօսքը. «Մենք սփիւռքի հայոց կառավարութիւն չենք»....:

Հետեւաբար, հարկ է վարագոյր քաշել նաեւ այս գլուխին վրայ, իբրեւ անդոյ ու անհաւանական:

Կը մնայ վերջին կարելիութիւնը.— կաթողիկոսական ընտրութիւն: Բայց ո՞ւր տեսնուած է ատոր համար քըքրել տէրտէրներու, հոգաբարձուներու, ու-սուցիչներու, խմբագիրներու եւ չարք մը այլ մարդոց եօթը պորտը, երբ այդ անձերէն ոչ մէկը գործ ունի ընտրութեան հետ: Վերջին ընտրու-թեան ատեն այդպէ՞ս ըրին միթէ, որ այդ տարօրինակ եղրակացութեան կ'երթանք հիմա:

Ինչպէս կը տեսնէք, որ կողմէն ալ մօտենանք գործին, միշտ կը յանգինք նոյն անխուսափելի հետեւութեան.— այդ շրջաբերականը ոչինչ ունի բա-րեմտ: Իսկ ասիկա հաստատելէ յե-տոյ, պարզ կը դառնայ արդէն գա-ղութներուն դիրքը: Ոչ մէկ պատաս-խան ուղղուած հարցումներուն, այլ ընդհանուր մերժում մը, ինչպէս որո-շած է ընել Ռումանիոյ Թեմական Խորհուրդը, շատ արդար պատճառա-բանութեամբ մը.

«Ռումանիոյ թեմը միայն վարչա-կանապէս եւ դաւանական կախում ունի էջմիածնէն: Թեմական կառնա-վարութիւնը կ'արգիլէ զինքը ընթացք տալ նման շրջաբերականներու»:

Պարագան նոյնն է գրեթէ բոլոր գա-ղութներուն համար: Օրինակ, Յունա-հայերը ի՞նչպէս համարձակին յայտ-նել իրենց «վերաբերումը խորհրդա-յին Հայաստանի հանդէպ», երբ հա-մայնավարութիւնը պաշտօնապէս ջըն-ջուած է իրենց բնակած երկրին մէջ:

Իսկ Պոլսոյ կացութիւնը ուղղակի ողբերգական է: Կաթողիկոսական վերջին ընտրութեան ատեն, բազմա-թիւ անգերէ պատուիրակներ գացին Հայաստան. բայց երբ Պոլսոյ Ազգա-յին Վարչութիւնը փորձեց խառն ժո-ղով մը գումարել եւ պատուիրակ նը-շանակել, ոստիկանութիւնը անմիջա-պէս արգիլեց հաւաքոյթը:

Հետեւաբար, տեղի չկայ վարանե-լու: Բոլո՛ր, բոլոր գաղութները միա-ձայնութեամբ եւ վճռապէս պիտի մերժեն պատասխանել ուղղակի Չե-կային կողմէ տուն տրուած այդ շըր-ջաբերականին: Թող ասիկա ալ ըլլայ արտասահմանի հայութեան լուռ ցոյ-ցը՝ Մոսկուայի այնքան ազմկալի ե-լոյթներու դէմ»:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ հակալըր-լական հոսանքը սկսած է զօրանալ շարժեալ: Հանրային Կարծիքի Հիմ-նարկը փորձաքուէ մը կատարած է, որու արդիւնքը ցոյց կուտայ, թէ ժո-ղովրդի 36 տոկոսը արգելականու-թեան կողմնակից են, իսկ 64 տոկոսը հակարգելական են:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Այդ օրը, մինչեւ իրիկուն, Էնվէր փաշա մեծ մտահոգութեան մատնուե-ցաւ, բայց չկրցաւ ստոյգ տեղեկու-թիւն մը քաղել, եկող գացող չըլլա-լուն: Ուստի թիկնապահ Մուհիտտին պէյը ղրկեց Իպրահիմ պէյի, լուր առ-նելու համար: Փաշային հոգին շատ կը նեղանար, ու կը խորհէր որ ի հար-կին կռուելով արիաբար պիտի մեռ-նէր: Մուհիտտին պէյ ալ չէր սիրեր Իպրահիմ պէյը, ամբարտաւան մարդ մը ըլլալուն:

ՑԱՆԿԱՐԾԱԿԱՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԿԱՐՄԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Փետրուար 10ին, Օսման Հօճա եւ Ալի Րիզա պէյ Տէօշէմպէի մէջ տե-սակցեցան ռուս զինուորներու հրա-մանատար Մօրօզօֆի հետ: Երեք ժամ տեւեց այդ տեսակցութիւնը, որուն նիւթը գաղտնի մնացած էր. Երեքն ալ ջղայնութեան մատնուած էին, մանա-ւանդ Օսման Հօճա աչուները կը կը-րոտէր ու անհաճոյ բառեր կը մռլ-տար: Մօրօզօֆ ալ գլխանոցը կը շըր-ջէր, ու ղօտիէն կախուած հրացէնը կը տեղափոխէր:

Այս երեք անձերու խորհրդակցու-թենէն յետոյ իմացուեցաւ որ Ալի Րի-զա պէյի մէկ հրամանով 600 չօղչէք-ներ մեծ շարժում մը ձեռնարկած էին Տէօշէմպէի մէջ: Բացի Մօրօզօ-ֆէն եւ իր մէկ քանի ընկերներէն, բո-լոր Ռուսերուն եւ անոնց կողմնակից-ներուն ձեռքերը կապուած էին: Ա-նոնց թիւը 200է աւելի չէր:

Երկու ժամ յետոյ, Ալի Րիզա պէ-յի ներկայացող հրամանատար մը սա լուրը հաղորդեց. «850 հրացան եւ 16 մեքենական հրացան գրաւեցի: Զին-ուորներն ալ Տէօշէմպէի բանակետղը յանձնարկուեցան»:

Ալի Րիզա պէյ շատ գոհ մնաց այս իրողութենէն: Սակայն կը խորհէր թէ ատոր վախճանը ի՞նչ պիտի ըլլար: Կարմիր բանակը յանկարծական յար-ձակումի մը հետեւանքով դերի բըռ-նուած էր:

Ալի Րիզայի, Օսման Հօճայի եւ Մօ-րօզօֆի միջեւ տեղի ունեցած բանակ-ցութենէն յետոյ տեղի ունեցած զոր-ծողութեան պատճառը ի՞նչ էր: Մութ կէտ մըն է ասիկա, որ ցարդ չէ լու-սաբանուած:

Ալի Րիզայի եւ Օսման Հօճայի յան-կարծական յարձակումը շատ զայրա-ցուցած էր կարմիր բանակը: Տէօշէմ-պէ ռազմադաշտ դարձաւ երեք օր: Զէնք չանցած զինուորներուն եւ չօղ-չէքներուն միջեւ տեղի ունեցած կը-ռիւը մինչեւ Տէօշէմպէ տարածուե-ցաւ: Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն հրա-ցանաձգութեան ձայներ կը լսուէին: Ռուսական հիւանդանոցը լեցուած էր երկու կողմի վիրաւորներով:

Երեք օրուան կռիւէ մը յետոյ զէն-քի ձայները դադրեցան: Ալի Րիզա պէյ եւ Օսման Հօճա ընդունիլ տուած էին իրենց բոլոր պահանջումները: Այդ յաղթանակի լուրը տարածուե-ցաւ մինչեւ Գուզթաշ տարածուե-ցաւ: Գուխարայի շատ մը կողմերը ցնծութեամբ տօնուեցաւ Պասմաճի-ներու այս յաղթութիւնը:

Ռուսերու այս պարտութենէն յե-տոյ, Պասմաճիները Իպրահիմ պէյի դիմելով ուզեցին իրենց ուժերը աւել-ցնել: Պասմաճիներու մէկ պատուի-րակն ալ Գուզթաշի մէջ Իպրահիմ պէ-յի դիմում ըրաւ:

Պասմաճիներուն նպատակն էր Ռուս-ներու տկար կացութենէն օգտուիլ, ամէն գործ ձեռք անցընել, Գուխարա-յի անկախութիւնը ապահովելու հա-մար: Բնականաբար, կարելի չէր գործ տեսնել 600 զինուորներով, Մինչդեռ Իպրահիմ պէյ իր հրամանին տակ բաւական ուժ ունէր, ու Թուղայ Սարըի քով ալ, 3000էն աւելի ռազ-միկներ կը գտնուէին: Եթէ Թուղայ Սարըէն օգնութիւն ստանային, Ռուս-ները այլեւս ազդեցութիւն պիտի չու-նենային Գուխարա քաղաքէն դուրս:

Իպրահիմ պէյ շատ գոհ մնաց Ռուս-ներու ենթարկուած այդ կացութենէն, երբ իրեն ներկայացող պատուիրակը ամէն ինչ բացատրեց: Գուխարայի ան-կախութեան կուսակիցները յաջողու-թիւն մը ձեռք բերած էին: Անոնք ե-միրին հակառակ էին, եւ եթէ այդ յաջողութիւնը շարունակուէր, էմի-րին եւ Իպրահիմ պէյի կուսակիցնե-րուն դիրքը պիտի դժուարանար: Ուս-տի Իպրահիմ պէյ յայտարարեց թէ չէր կրնար գործակցիլ անկախութեան կողմնակիցներուն:

Պատուիրակը շատ զգածուեցաւ: Փոքրաթիւ ուժով ձեռք բերուած յա-ջողութիւն մը ի դերեւ պիտի ելլէր մէկ շաբաթ յետոյ: Մինչեւ այն ատեն Ռուսերը ուժ հաւաքելով՝ Տէօշէմպէի վրայ պիտի յարձակէին:

Այս կէտերը բացատրելէ յետոյ պատուիրակը ըսաւ.

— Իպրահիմ պէյ, անձնական խըն-դիր չէ ասիկա: Մենք զօրաւոր անհա-տականութեան մը պէտք ունինք: Ան-կէ զատ, մեծ ուժի մը եւ միութեան մը կը կարօտինք: Եթէ դուք մեր գը-լուխը գտնուիք, զինուոր կ'ունենանք, կը յաջողինք եւ արտաքին աշխարհի հանդէպ ալ զօրաւոր կ'ըլլանք: Դըժ-ուար բան մը չէ համաձայնութեան գալը:

— Ես բնաւ նոր չեմ կենար իմ խօս-քէս: Ձեր գլխուն ճարը նայեցէք:

Պատուիրակը Իպրահիմ պէյի խօսք բացած էր Էնվէր փաշայի մասին:

— Էնվէր փաշայի եւ իր կուսակից-ներուն գործը ի՞նչ պիտի ըլլայ, հար-ցուց պատուիրակը:

— Ան ալ իմ.գիտնալիք գործս է, պատասխանեց Իպրահիմ պէյ:

— Ոչ թէ ձեր, այլ ամէնուն գիտնա-լիք գործն է: Դուք գիտէք թէ բոլոր երիտասարդ Գուխարացիները Էնվէր փաշայի համակիր են: Անոր նպա-տակն է Գուխարան անկախ դարձնել: Անկէ ետքը կը լուծենք էմիրին եւ կամ ուրիշ վեհապետի մը խնդիրը: Հիմա մեր ընելիքն է կռիւի մտնել սատկո-րէն, ու յաջողութիւն ձեռք բերելէ յետոյ լուծել ձեզի մտահոգութիւն պատճառող խնդիրը: Մեր համոզու-մով, պէտք է հրամանատար կարգել Էնվէր փաշան, որպէսզի ան զինուո-րական նոր դրութեամբ վարէ բանա-կը: Այն ատեն աւելի շուտ կը յաջո-ղինք:

(Շար.)

(22)

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ պատճառ դար-ձաւ, որ Նարպոնի մէջ (Ֆրանսա) Գ. Րու անունով մարդ մը կորսնցնէ իր գործը. Գ. Րու անդամ էր թաղապե-տական խորհուրդին, եւ ամուսնացաւ նոյն խորհուրդի ուրիշ անդամի մը քրոջ հետ: Ամուսնութենէն ետք իրեն իմացուցին, որ 1884ի օրէնքի մը հա-մաձայն երկու աներձագներ չեն կըր-նար միաժամանակ խորհուրդի անդամ ըլլալ, ուստի կը կորսնցնէ իր պաշ-տօնը:

պիտի հրաւիրուին բոլոր այն ազգերը որ կ'ուզեն կազմակերպել խաղաղութիւնը։ Ինչ կը վերաբերի դրացի երկրի մը սպառնալից պահանջներուն, անոնք չեն կրնար խռովել Ֆրանսան։ Ֆրանսա պաղարիւնով կը նայի այդ սպառնալիքներուն վրայ։ Ես չեմ ծածկեր իմ համակրանքս Իտալացի ժողովուրդին։ (Նախագահը.— Ամբողջ ժողովը միաձայնութեամբ կը ծափահարէ ձեր խօսքերը)։ Դեռ աւելին,— ես վրդովուած եմ կարդ մը Ֆրանսական թերթերու յօդուածներէն որոնք սրամտութիւն սեպեր են վիճելի դարձնել Իտալացիներու քաջութիւնը։ 1915ին, երբ անոնք պատերազմին մասնակցեցան, երախտագիտութեան եւ բարեկամութեան օրհ – ներգ մըն էր որ կը բարձրանար անոնց հանդէպ։ Ուրեմն, ոչ մէկ ատելութիւն, ոչ ալ հեգնութիւն»։

Զինուորական գաղտնի ժողով Գերմանիոյ մէջ

—— ∞ ——

Գերմանիոյ պատերազմական գերագոյն պետը, Հիթլէր իր նորակառոյց վարչապետարանին մէջ ժողովի հաւաքեց երկրին օդային, ցամաքային եւ ծովային ուժերու բարձրագոյն սպաները, թիւով քանի մը հարիւր հոգի, եւ աւելի քան երկու ժամ ճառ խօսեցաւ։ Ցետոյ բոլորը ճաշի պահեց, այսպէս անոնց հետ հինգ ժամ անընդհատ շփման մէջ մնալով։

Ներկաներու գլուխը կը գտնուէին մարաջախտ Կէօրինկ, զօրավարներ Քայթէլ եւ Պրաուխիչ եւն.։ Ներկաներուն մէջ չկար մէկը որ զօրավարէ կամ ծովակալէ պակաս աստիճան ունենար։ Իր տեսակին մէջ աննախընթաց հաւաքոյթ մըն էր այս։

Ժողովէն ետք հրատարակուեցաւ պաշտօնական կարճ զեկոյց մը, որ կ'ըսէ թէ Հիթլէր պարզեց «նոր յարաբերութիւնները» կանոնաւոր բանակին եւ Նացի կուսակցութեան միջեւ։ Այս զեկոյցը այնքան հակիրճ էր, որ յայտնի չեղաւ թէ ի՛նչ խօսուեցաւ այս հաւաքոյթին մէջ եւ իրապէս ի՛նչ էր այս ժողովին նպատակը, որ գաղտնի կը պահուի։

Կ'ենթադրուի թէ հաւաքոյթին նպատակն էր կոտրել ընդդիմութիւնը այն պահպանողական զօրավարներուն, որոնք սնած եւ մեծցած են փրուսիական հին աւանդութիւններով եւ հակառակ են նացիներու ազդեցութեան՝ բանակին վրայ։ Հիթլէր ըսած է, թէ իր մտադրութիւնն է որ դորչ շապիկաւորներու գունդերը պարզապէս ծառայեն իբրեւ կապ նացի կուսակցութեան եւ կանոնաւոր բանակին միջեւ։

Հետաքրքրական է նաեւ որ Հիթլէրի հրահանգած այս հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ ճիշդ 48 ժամ առաջ՝ նախկին կայսեր ծննդեան 80րդ տարեդարձի օրէն։ Հիթլէրի մէկ հրամանագրով արգիլուեցաւ կանոնաւոր բանակին տօնել այս տարեդարձը եւ կամ մասնակցիլ այդ առթիւ սարքուած հանդիսութիւններուն։

—— ∞ ——

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարին Պելկրատ այցելութեան առթիւ, Հռոմի, թերթերը կը գրեն թէ յաջողութեամբ պսակուած է եւ կը համապատասխանէ Հռոմ – Պերլին առանցքի քաղաքականութեան։ Ու կը շեշտեն թէ Առանցքին գործն է այժմ Պալքաններէն հեռու վանել ազդեցութիւնը այն պետութիւններուն որոնք իրաւունքներ չունին այնտեղ միջամտելու։ «Պերլին-Հռոմ առանցքն է գերագոյն երաշխիքը Պալքանեան պետութեանց»։

ԳԵՐՄԱՆԵՒԼԵՀ խառն յանձնախումբը, որ կը զբաղէր Գերմանիայէն արտաքսուած լեհահպատակ Հրեաներու խնդրով, յաջողած է համաձայնութեան մը յանգիլ։ Գերմանիայէն արտաքսուած Հրեաներէն շատեր տակաւին կ'ապրին թշուառ վիճակի մէջ լեհեւգերման սահմանագլուխին վրայ, անցեալ հոկտեմբերէն ի վեր։ Նոր համաձայնութեամբ՝ Գերմանիա եւ Լեհաստան փոխադարձաբար յանձնառութիւն կը ստանձնեն այսուհետեւ իրենց երկիրներէն չարտաքսել Հրեաները։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ մամուլը բազմանք կը յայտնէ, որ վարչապետ Չէյմպրլէն այցելէ Ճափոն, կամ, եթէ ինքը չի կրնար այցելել, ղրկէ լորտ Հըլիֆաքսը, անգլեւճափոնական յարաբերութիւնները բարւոքելու համար։

ԵՐԿԱԹԵԱՑ ՊԱՀԱԿՆԵՐՈՒ դաւադրութիւն մը երեւան հանուեցաւ Պուքրէշի մէջ։ Գլխաւոր կազմակերպիչը, տեղակալ Նիքոլա Տիմիթրէսքու, հարցաքննուելով խոստովանեցաւ թէ կ'ուզէր կրակի տալ կեդրոնական նամակատունը, ելեկտրական կայան մը, անթելի կայանը եւ ուրիշ հանրային հաստատութիւններ։ Ցետոյ անձնասպան եղաւ բանտին մէջ, ինքզինքը կախելով։ Ձերբակալուեցան 22 մեղսակիցներ։ Կ'ըսուի թէ 2000 հոգինոց լեգէոն մը կազմուած էր, կեդրոնը՝ Կարպաթեան Ուկրայնայի մէջ, գլուխ հանելու համար անկախ Ուկրայնայի ծրագիրը, խորհրդային Ուկրայնայի, Կալիցիոյ, Պեսարապիոյ եւ Ռումենիոյ միացումով։

ԱՆԳԼԻՈՅ ներքին նախարարը ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա ոչ թէ պիտի ընկճուի, այլ ուժգնօրէն պիտի կռուի, եթէ օդանաւային յարձակում կատարուի։ (Այս ազդարարութիւնը ուղղուած է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ)։ Ցետոյ հերքեց այն կարծիքը թէ պատերազմը անխուսափելի է։ «Ոչ, անխուսափելի չէ. արիաբար դիմաւորենք ապագան եւ վճռականութիւնը, ընականութիւնն ու ողջմտութիւնը ի վերջոյ պիտի յաղթեն։ Մեր ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային պատրաստութիւնները այնքան յառաջ գացած են որ ահարկու հանդամանք մը կը ներկայացնեն այժմ»։

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ նիստի հրաւիրուած է այսօր, քննելու համար Եւրոպայի կացութիւնը՝ Պարսելոնայի անկումէն վերջը։ Անգլիոյ նախարարական խորհուրդն ալ բացառիկ նիստ գումարեց։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարին Վարշաւա այցելութեան առթիւ, «Թայմզ» կ'իմանայ թէ համաձայնութիւն մը գոյացած է, որով Գերմանիա այս գարնան որ եւ է գործողութիւն պիտի չկատարէ Ուկրայնայի կամ Խ. Միութեան դէմ։ Նոյն համաձայնութեամբ Լեհաստան զիջումներ պիտի կատարէ Տանցիկին մասին։

ԵՐԿՈՒ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՍՈՒԶԱՆԱՒԵՐ անցան Սուէզի ջրանցքէն, մեծ զարմանք պատճառելով։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նոր դահլիճը կը խորհի լուծել Ազգ. Մեծ Ժողովը։

25,000 ՄԵՌԵԱԼ եւ աւելի քան 35,000 վիրաւոր կը հաշուեն Չիլիի երկրաշարժին զոհերը, համաձայն վերջին տեղեկութեանց։ Ամբողջ քաղաքներ կործանած են եւ հաղորդակցութիւնները խզուած։ Մ. Նահանգներէն օգնութեան փութացին բազմաթիւ օդանաւեր եւ մարտանաւեր, դեղ եւ ուտելիք հասցնելով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 29 Յունուար, Կիրակի ժամը 3ին Ընկ. Պետեանի բնակարանը։

ՊԱՆԹԵՕ ՇԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» ակումբին մէջ։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն վիճաբանական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Թրիժեան» սրահին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Առիւծ Գնէլ» խումբի ժողովը՝ 29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Զարդարեան» գրադարանը։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Վարդպետ» խումբի ընդհ. ժողովը 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին Ընկ. Խաչատուր Արթինեանի բնակարանին մէջ. Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 28 Յունուար, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 8ին Կ. Խալի դպրոցը։

ՍԷՆ - ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ժողովը՝ 29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սահակ - Մեսրոպ դպրոցին մէջ։

Հրապարակային բանախօսութիւն Պէլվիլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

120, Պուլվար Պէլվիլ, 120 Մեթրօ Պէլվիլ

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայաստանը եւ մենք

Բանախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԱՎԻՆԵՈՆԻ «ՄՈՒՐԱՏ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Հ. ՍԷՐԷՆԿՈՒԼԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 2 Փետրուար, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Պօպուէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ՝ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ Նիւթ՝ «Ազգ եւ մշակոյթ»։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Յունուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ
1 Bld. Carnot,

Թատերական եւ գեղարուեստական բաժին՝ ղեկավարութեամբ ուսուցչուհի Տիկին ՕՖ. ՔՐՄՈՅԵԱՆի։ Տօնածառ, Կաղանդ Պապա, եւայլն։

Մուտք՝ մեծերու համար 2 ֆր.։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի նպաստ Շավիլի մատուռ - սանկտապարտէզի բարեզարդութեան

Միրաջօժար մասնակցութեամբ Սոնուվիլ - լէ - Կոնէսի Հայ Երիտ. Երկսեռ Միութեան։

Տեղի կ'ունենայ 28 Յունուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին, Salle Դետոյի սրահը, 114 Grand'rue, Chaville

Կը ներկայացուի «ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ», (տաամ 5 արար), սրինգի եւ ջութակի ընկերակցութեամբ։ Լուսարձակը կը բացուի ճիշդ 8.45ին։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել օթօպիւս թիւ 1 եւ իջնել Chaville, ancienne Mairie։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԱՄԼԱՄԵԱՆ ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ 29 յունուար, կիրակի առաւօտ, Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ, ողբացեալ ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները։

Այրի Տիկին Ժան Յովհաննէսեան՝ Տեսչուհի Փոնթուազի աղջկանց գոլէժին՝ ցաւօք սրտի կը ծանուցանէ իր ամուսնոյն՝

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆի

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 26 յունուար 1939, հինգշաբթի առաւօտ Վիլժիւիֆի հիւանդանոցը, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 43 տարեկան հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի 29 յունուար կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Փարիզի Հայոց եկեղեցին, 15, րիւ Ժան Կուժոն։

Ողբացեալ երիտասարդ գրողին յիշատակը յարգողները կը հրաւիրուին ներկայ ըլլալ յուղարկաւորութեան։

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել։

ԿՈՒՀԱՆԳԻՍՏ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՋՈՄ Մարզականը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ, օժանդակ եւ պատուոյ անդամները 30 Յունուար, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Միհրանեան» ակումբը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ոչ-անդամներ կրնան ներկայ ըլլալ։

ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ (Ուրբաթ, 27 Յունուար) ժամը 9.20ին (Փարիզի ժամացոյցով) Սաֆիայի ռատիոյէն պիտի լսուին հայերէն երգեր. Բարեգործականի Սօֆիայի Մասնաճիւղին կողմէ սարքուած հանդէսին մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Աննա Ջիւբիւքեան ծըն. Քիրէճիթճեան, Բրքաղանցի, հօր անունը՝ Գաբրիէլ, մօր անունը՝ Անթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէճիթճեանները։ Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ։ Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ։ Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ։ Իմացնել՝ Տիկին Աննա Ջիւբիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère)։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 29 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
DIMANCHE 29 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3951

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱԼՏՈՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հանրագիտարանը կ'ըսէ

— «Դալտոնականութիւն» բառը կը բխի անգլիացի բնագէտ Դալտոնէն (Տէյլթըն), որ առաջին անգամ նկարագրեց այս տկարութիւնը եւ որմէ վարակուած էր ինքն ալ։ Բժշկական գիտութեամբ՝ խանգարում տեսողութեան որ թոյլ չի տար զանազանել գոյները, կամ զանազան գոյներ՝ իրարմէ, եւ մանաւանդ կարմիրն ու կանանչը։

Հաւանական է որ դալտոնականութիւնը ստացական ըլլայ. եւ այն ատեն երբեմն կրնայ բուժուիլ։ Բայց գրեթէ միշտ բնածին է կամ նոյնիսկ ժառանգական եւ այն ատեն անբուժելի կը մնայ։ Ամեն հանգամանք չունի, սակայն ենթականերուն թոյլ չի տար ի գործ դնել կարգ մը արհեստներ (երկաթուղի եւ նաւագնացութիւն) ուր կանանչ եւ կարմիր նշանակներ կը գործածեն։

Ուրեմն, կարճ խօսքով, դալտոնականութեան ենթական չի կրնար զանազանել կարմիրն ու կանանչը, կը շփոթէ երկու գոյները կամ չի տեսներ զանոնք

Ինչո՞ւ այս կէս — բժշկական գիտելիքը։

Դժբախտաբար բոլոր համար թէ մեր հանրային կեանքին մէջ ալ յաճախ աչքի կը զարնէ տեսողութեան այս թերութիւնը.— մէկ բառով՝ բիւրախտութիւնը։

Արդարեւ, շատ մը վէճեր որ սիրտ կամ արիւն կը պղտորեն, հետեւանք են այս տկարութեան։

Չենք ըսեր թէ ժառանգական է թերատեսութեան այս տեսակը։ Բայց, բազմաթիւ փաստեր կ'ապացուցանեն թէ քիչ մը անհոգութեան, քիչ մըն ալ վարժութեան խնդիր է։

Այսպէս, կան մարդիկ — ամբողջ հոսանքներ եւ բազմութիւններ — որոնք բարեմտութեամբ մօտենալով հանդերձ մեր հանրային կեանքի, ազգային, քաղաքական թէ գրական գործունէութեան երեւոյթներուն, աղօտ կը տեսնեն։ Կը շփոթեն գոյները։ Չեն կրնար զանազանել կարմիրն ու կանանչը։

Այս պատճառով ալ, մեքենաբար կը յանգին ծուռ կամ թերի եզրակացութեանց։

Այդ ծուռ կամ թերի եզրակացութիւնները կրկնելով, զարգացնելով, հետզհետէ կը վարակեն ուրիշներ ալ։ Եւ աչքի առջեւ կ'ունենանք պատկեր մը, որ առ նուազն տագնապալի է։

Եթէ հարկ ըլլար օրինակներով խօսիլ, կրնայինք առաջին առթիւ յիշել Հայաստանի պարագան։

Բոլորս ալ կ'ընդունինք որ, ներկայ պայմաններուն մէջ, միակ խարիսխն է այն, իբրեւ ափ մը հող եւ կորիզ մը պետական կարգուսարքի։

Հազուադէպ բացառութիւններ են անոնք որ այս գիտակցութիւնը կը վերապահեն միայն իրենց, մերժելով ուրիշներու։

Բայց, բաւակա՞ն է այս տարրական գիտակցութիւնը, անոր համեմատ քաղաքականութիւն վարելու, տեսակէտ պաշտպանելու կամ ծրագիր մշակելու համար։

Ցաւալի դալտոնականութիւնն է որ գլուխ կը վերցնէ այս հիմնական գիտակցութեան առջեւ ալ։ Եւ մարդիկ չկարենալով զանազանել կարմիրն ու կանանչը, ըսել կ'ուզենք՝ բուն իրականութիւնը, իր բոլոր գոյներով, նիզակներ կը ճօճեն հողմաղացներու դէմ։

Հետեւա՞նքը,— աւելորդ է մանրամասնել։ 1920էն ի վեր կը վիճինք հրապարակաւ, եւ դեռ պղտոր է հորիզոնը։

Թերատես մարդիկ յամառօրէն կը շարունակեն միայն իրենց նախասիրած գոյները տեսնել, ժխտելով միւսները, կամ ջանալով գրաւանի տակ պահել զանոնք։

Պատկերը աւելի փայլուն չէ գաղութներու մէջ ալ։

Աւելի ճիշդ կ'ըլլար ըսել թէ՝ թերատեսութիւնը մթագնած ըլլալով միջերը Հայաստանի հանդէպ, պղտոր վարագոյր մը քաշած է նաեւ Հայկական Արտասահմանի անցուդարձին վրայ։

Այսպէս է որ, նոյն իսկ այն հարցերուն մէջ ուր Հայաստանի խնդիր չկայ, թերատեսութիւնը թոյլ չի տար պայծառ տեսնել։ Տեսնել բոլոր գոյները, սեւ թէ ճերմակ, դեղին, կարմիր կամ կանանչ։

Հետեւա՞նքը,— նորէն բիւզանդարանութիւն։ Աւելորդ սպառում բարոյական կորովի եւ նիւթական ուժերու։ Մինչդեռ, եթէ բոլորն ալ լման տեսողութիւն ունենային, ընդունակ եղած ըլլալու տեսնելու այնպէս ինչպէս որ կայ, ինչպէս որ եղեր է, շատ մը չարիքներ խնայուած, առ նուազն սահմանափակուած կ'ըլլային։

Գիտութիւնը կ'ըսէ թէ դալտոնականութիւնը բնածին, ժառանգական չըլլալով, կրնայ բուժուիլ։

Հաւատա՞նք թէ բուժումի այդ փորձը դիւրացած է այժմ, իբրեւ հետեւանք օրուան կացութեան։ Միջազգային թէ հայկական։

Այն մռայլ հորիզոնը որ ամէն օր կը թանձրանայ մեր աչքերուն առջեւ, ամփոփուելու, որոճալու, գործելու *մղելով բոլոր ժողովուրդները, ինչո՞ւ պիտի չցնցէր նաեւ մեզ, թօթափելու համար թերատեսութեան մշուշը։*

Մանաւանդ մեզ, որ ահա 15 տարիէ իվեր կը ծփանք աշխարհի բոլոր ծովերուն վրայ, իբրեւ տաշեղներ ցիրուցան։

Տաշեղներն անգամ ուժ մը կը կազմեն իրենք իրենց մէջ, կը բաւէ որ գիտնանք հաւաքել եւ խուրձերու վերածել զանոնք։

Արդ, այս տարրական աշխատանքը տասնապատիկ աւելի արդիւնաւոր կը դառնայ, երբ վարժուինք յստակ տեսնել ամէն բան։ Յստակ եւ լման։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՐՍԵԼՈՆԻԱՅԻ ԳՐԱՒՈՒՄԷՆ ՎԵՐՋԸ

ՆՈՐ ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԻՒՍԻՍ

Պարսելոնայի գրաւումը 24 ժամուան մէջ լրացնելէ վերջ, Զօր. Եակուէի բանակը վերսկսաւ յառաջխաղացութիւնը դէպի հիւսիս, Կերոնայի նահանգը, ուր ապաստանած են հանրապետական զօրքն ու կառավարութիւնը։

Ազգայնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ զօրքը շատ մը նոր քաղաքներ եւ գիւղեր գրաւելով, առաջին օրը յառաջ խաղաց մինչեւ 22 քիլոմեթր։ Այս առթիւ գրաւած են երեք հրետանի եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ, 1250 գերիներով։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Պարսելոնա ընդարձակ զինարան մըն էր հանրապետական զինքերու եւ ռազմամթերքի։ Բանակը գրաւած է 600 վակոն ռազմանիւթ եւ ուրիշ 800 կառք ռազմական նիւթեր։ Սովորական կեանքը հետզհետէ կը վերահաստատուի քաղաքին մէջ, ուր աւերակներն ու մոխրակոյտերը շարաշուք տպաւորութիւն մը կը գործեն։

Լոնտոնի սպանիական գեսպանը ցեկոյց մը հրատարակեց, ըստ որուն համաձայն հանրապետական կառավարութիւնը ունի 700.000 հոգինոց բանակ մը եւ 11 նահանգային մայրաքաղաքներ, 7300000 բնակչութեամբ, որոնց վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ երեք միլիոն փախստականներ։ Կառավարութիւնը ունի, նաեւ, ծովեզերեայ գօտի մը, հազար քիլոմեթր երկայնութեամբ, որ կը պարունակէ Ալմերիայի, Ալիքանթէի, Վալենցիայի եւ Կարթագինէի նաւահանգիստները (այս վերջինը առաջնակարգ նաւակայան մըն է)։ Ունի նաեւ շատ մը երկրորդական նաւահանգիստներ, որոնք շատ մեծ արժէք չեն ներկայացներ։ Վերջապէս, հանրապետական տորմիղը կը պարունակէ երեք յածանաւ, 13 թորփիլահալած, 7 սուզանաւ եւ 5 թորփիլանաւ։

Անճառելի փախստականներ կրակի տակ

Աննկարագրելի թշուառութեան մը մատնուած են փախստականները, որոնք լեռ ու ձոր ինկած են տասնեակ հազարներով, այս ձիւն - ձմրան։ Հազարաւորներ հաց եւ ապաստան կը փնտռեն, չունենալով դէպի հիւսիս, Ֆրանսական սահմանագլուխը։ Միեւնոյն ատեն ազգայնական օդանաւերը, թնդանօթներն ու գնդացիրները անխնայ կրակ կը տեղան, զարհուրելի խուճապի մը մատնելով փախստական բազմութիւնները։ Կ'ըսուի թէ հարիւրաւոր փախստականներ սպաննուած են այս ռմբակոծութեանց հետեւանքով,— այր, կին թէ մանուկ։ Դէպի հիւսիս տանող բոլոր ճամբաները խճողուած են քաղաքացիներով եւ զինուորներով, որոնց մեծ մասը Ֆիկուէրաս կ'երթայ (25 մղոն հեռու Ֆրանսական սահմանագլուխէն)։ Կարելի եղած է մաս մը ուտելիք ճարել Ֆրանսայէն. բայց անօթիներու բազմութիւնը այնքան մեծ է որ եղածը հազիւ կը բաւէ նախաճաշի մը։ Ֆիկուէրաս այնքան խճողուած է որ, դրամը որ ալ է արժէք չի ներկայացներ։ Փախստականներուն մէջ հարուստներ ալ կան, բայց չկրցան ուտելիք եւ պատսպարան ճարել։ Բախտաւոր էին անոնք որ կրցեր էին վերմակ մը կամ որ եւ է ծածկոց առնել, բաց օդին տակ պառկելու համար։ Անհամբեր կը սպասուի Ֆրանսայէն ճամբայ հանուած օգնութեան,— ուտելիք, վերմակ, դեղ, բահ ու բրիչ եւն.։ Կը վախցուի որ համաճարակ մըն ալ ծագի։

Փարիզի սպանիական դեսպանը արտաքին նախարարին դիմելով, օգնութիւն խնդրեց։ Պ. Ժորժ Պոնէ այս առթիւ ըսաւ թէ Զօր. Ֆրանքօ մերժած է չէզոք շրջան մը յատկացնել հիւսիսային Քաթալոնիոյ մէջ, պատսպարելու համար 150.000 կիներ եւ մանուկներ.

Դեսպանը հարցուց թէ կարելի՞ է հիւսիսային Ափրիկէ ղրկել հանրապետական զինուորները, որոնք պիտի խուժանդուին, եթէ ազգայնականներուն ձեռքն իյնան։ Արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ չի կրնար որոշ պատասխան տալ եւ թէ խնդիրը պիտի յանձնէ նախարարական խորհուրդին։

Առաջին առթիւ Ֆրանսա ընդունուած քանի մը հազար փախստականները կը պատմեն թէ կրակ կը տեղար ճամբուն վրայ։ Ֆիկուէրաս, որ հազիւ 30,000 բնակիչ ունի, այժմ խճողուած է 200 հազար փախստականներով որոնք միշտ յարձակման ենթակայ են։

Ֆրանսական կառավարութիւնը զօրացուց սահմանագլուխի պաշտպանութիւնը։ Հինգ նոր գունդեր ղրկուեցան մեքենաշարժ զօրամասերով։ Շրջուն պահակները կը պտտին բոլոր սահմանամերձ գիւղերն ու քաղաքները, գրաւելով տրամադրելի տուները։ Շատ քիչ Սպանիացիներ յաջողած են Ֆրանսա հասնիլ լեռնային ճամբաներով։ Միւսները հազարներով կը սպասեն սահմանագլուխին առջեւ, եւ հազարներ ալ կը հասնին ամէն օր։ Առաջին առթիւ Ֆրանսա ընդունուած փախստականներուն մէջ կը գտնուին 220 կիներ եւ մանուկներ։ Կառավարութիւնը կեդրոնացման կայաններ հաստատած է Կառի, Վիէնի եւ Նիէվրի նահանգներուն մէջ։ Սպանիական կառավարութիւնը տակաւին կը ջանայ համոզել Ֆրանսան որ ամէն օր առ նուազն երկու հազար փախստականներ ընդունի յառաջիկայ 8 - 10 օրուան մէջ։

**** Զօր. Միախա, հանրապետական Սպանիոյ սպարապետը, ճառ մը խօսելով Պարսելոնայի անկումին առթիւ, յայտարարեց.*

— «Վերջին խօսքը չէ ըսուած։ Դեռ բաւական հող կայ մեր ձեռ—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԱՆԻ՞ ՏԱՐԵԿԱՆ ԷՔ

Այս պահուս «*Ցառաջ*»ի խմբագրատան մէջ կը վիճին երկու արուեստագէտներ։

Բանաստեղծ Ահարոն կ'ըսէ թէ մարիքը յայտնելը կը հաստատէ իր ինքնութեան կամ եսին լիակատար ճանաչումը, որովհետեւ տարիքը կնիքն է անհատականութեան։ Ուրեմն ին-չո՞ւ չյայտնել տարիքը։

Նկարիչ Քէպապճեան կ'ըսէ թէ տարիքը յայտնելը կ'ոչնչացնէ անհատը, որովհետեւ ժամանակին կորուստը աւելի զգալի կ'ընծայէ։

Ահարոն.— Երբ չեմ գիտեր անհատի մը տարիքը, ինծի անծանօթ կը մնայ այդ անհատը։

Քէպապճեան.— Ընդհակառակն, տարիքի այդ ծանօթութիւնը կը մահ-րէ, փշրանքի կը վերածէ զայն։ Ծանօթութիւնը չէ որ մեծութիւն կը շինէ, այլ խորհուրդը,— մենք կը տեն-չանք միշտ անծանօթին, խորհրդաւո-րին։

Ահարոն կը պնդէ տակաւին թէ տարիքին անկէ ինչո՞ւ պէտի ճանչնայեր անհատը, եւ ինչո՞ւ վախնալ յայտարարելէ թէ անիկա է ժամանակին մէջ, հասունցեր է եւ մտեր լիութեան մէջ։ *Բանաստեղծը կ'առարկէ տարբեր ...* տա-կաշարքի գրած եմ քառասունէն վերջ, — տարիք մը որ կը պայծառացնէ կեանքը, կը լուսաւորէ հոգին։ Այդ տարիքին մէջ գիտես թէ ի՛նչ կը գրես, կը զգաս թէ ի՛նչ համ ունի կեանքը։ Քառասունէն վերջ, կ'ըսէ Նիցշէ, տարիքը լռանահովիտի մը քաղցրութիւնը ունի։ Հանճարեղ փիլիսոփային այս խօսքը ապրեցա՛յ, զգացի՛ կը կրկնեմ ես ալ։ Ու *Պոհեմականքը*, նոյնպէս արեւին մէջ հասունցած, — մեր-ջէս, պտուղ մըն է չեխական գիւղե-նիմ գեղեցկութեան, Չեխիա՛։

Ընդմիջելով երկու արուեստագէտ-ներուն վէճը, Արազ կը յայտարարէ թէ երկու տարիք կայ,— ստեղծագործ տարիք եւ չեզոք տարիք։ Արդ, ստեղ-ծագործ տարիքը բոց մըն է որ կը ժայթքէ այն խռնող-փեղկէն, որ նիւթ է դարձեր աստուածաշնչական կիւքեսի մը եւ բոլոր ժողովուրդնե-րու աշուղական երգերուն։ Կարօտ այդ խնձորին կը պարտի իր միտքի լրագին լոյսը՝ մինչեւ այն տարիքը, որ խոր ծերութիւն կը կոչուի շատե-րու համար։ Ու կէօթէ նոյն այդ խնձ-որին կը պարտի իր միտքի ջահին լոյսը՝ մինչեւ այն տարիքը, երբ ու-րիշ շատեր կը զառամին։

Այստեղ Արազ վկայութեան կանչեց ընկեր Բենօն, որպէսզի տեղեկութիւն-ներ տայ ռուսական կարգ մը ողանդ-ներու մասին,— եւ ընկեր Բենօ նկա-րագրեց *սկսպլեց*ներու եւ *դուխոբոր*-ներու բարքերը, հաստատելով այն գիտական տեսակէտը թէ գեղձազր-կութիւնը կը կտրէ հոգեկան թեւերը, կը ջլատէ երեւակայութեան խոյան-քը։

Եզրակացութիւն,— տարիքը թիւ կամ թուանշան չէ, այլ հոգեկան վի-ճակ։ Երիտասարդներ կան, որ ծեր են եւ ծերուկներ կան որ երիտասարդ են։

Այսպէս ըլլալով հանդերձ իրողու-թիւնը, մարդիկ միշտ կը հետաքր-քրուին ուրիշին տարիքով։ Ամերիկ-եան թերթ մը կը յայտարարէ թէ գը-տեր է այդ գաղտնիքը լուծելու եղա-նակ մը։ Ցաջորդով ձեզի պիտի բա-ցատրեմ թէ ի՛նչպէս կարելի է իմա-նալ մէկու մը տարիքը, առանց կրկ-նելու սա ցուրտ հարցումը.

— Քանի՞ տարեկան էք։

ԱՐԱԶ

ՇԵՌՆ·ՐԿ ՄԸ ԵՒՍ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մեզի կը տեղեկացնեն թէ ընկեր Ա. Խատիսեան քանի մը օր առաջ երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է արտաքին նախարարութեան Արեւելքի գործերու վարիչին հետ, զանազան հարցերու մասին։

Այս առթիւ ընկերը մանրամասնօրէն պարզած է հայ աշխատաւորներու եւ արհեստաւորներու կրած բազմապիսի դժուարութիւնները, (ինքնութեան թուղթ, արհեստաւորներու խնդիր եւն.) եւ խնդրած է բարեացակամութեամբ քննել Հայերու պարագան, մանաւանդ որ անոնք հաւատարմօրէն կը կատարեն իրենց քաղաքացիական պարտականութիւնները եւ սիրով ընդ առաջ գացին զինուորական ծառայութեան։

Պաշտօնատարը բարեացակամութեամբ լսելով այս բացատրութիւնները, խոստացած է աշխատանքի նախարարութեան ուշադրութեանը յանձնել զանոնք, կարելի դիւրութիւններն ապահովելու համար։

Տեսակցութիւն մը Սուրիոյ մարզպանին հետ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի մարզպանը, Պ. Փիւօ, յունուար 19ին ունկնդրութեան ընդունած է հայ համայնքականներու կաթողիկոսապատրիարքը, Պետրոս արք. Աղաճանեան։ Խօսակցութիւնը եղած է շատ սիրալիր։ Այս առթիւ մարզպանը յայտնելով իր բարեկամութիւնը հայ ժողովուրդին հանդէպ, ըսած է.

— «Հօրմէս ժառանգած եմ այդ զգացումը, որովհետեւ հայերը, նոյնիսկ Սուլթան Համիտի օրերուն, պաշտպան հանդիսացած է հայկական դատին»։

Կը հաւաստեն թէ խօսակցութեան նիւթ եղած է նաեւ Սանճաքի Հայերուն վիճակը։

Կաթողիկոս - պատրիարքը ընդունուած է զինուորական պատիւներով։

**** Մարզպանը փոխած է իր գլխաւոր գործակիցները, վարչական թէ քաղաքական։ Տեսակցութեան ներկայ եղած են նոր պաշտօնատարները, որոնք են.— Սուրիոյ պատուիրակ Կոմս Օսթրորոկի տեղ՝ Հօթլօք, իրաւագէտ, 45 տարեկան, որ 1927ին գտնուած է Թուրքիա, իբրեւ առաջին քարտուղարը դեսպանատան, 1938ին ալ՝ խորհրդական։ Քաղաքական բաժնի նոր վարիչն է Պ. Կաուէն, 37 տարեկան, որ կարեւոր պաշտօններ վարած է Թօքիոյի եւ Էնկիւրիի դեսպանատուններուն մէջ։ Իր օգնականն է Պ. տը Լէօս, 34 տարեկան։*

— oo —

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ շատ կարեւոր նիստ մը գումարեց երէկ, զբաղելու համար Պարսելոնայի անկման հետեւանքներով եւ ուրիշ հրատապ խնդիրներով։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆԸ ծէպէլը Տրիւզ գնաց, ուսումնասիրելու համար տեղական պայմանները։ Ապտիւլ Կաֆար փաշա ուղերձ մը ներկայացուց մարզպանին, խնդրելով անկախութիւն շնորհել Ճէպէլը Տրիւզի, ինչպէս 1930էն առաջ։ Մարզպանը պատասխանելով շեշտեց.— «Ֆրանսական ուժը ձեր մօտ պիտի մնայ»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՐԻԶԸ ԱՆԹԵԼՈՎ

— oo —

Երբ երեքշաբթի գիշեր ժամը 9ին, նստած հրաշագործ մեքենային դէմ՝ անհամբերութեամբ կը սպասէի ազդարարին բացման խօսքին, շարժանկարի նման անցաւ աչքիս առջեւէն իմծի նման շունչը բռնած հայրենակիցներու բազմութիւն մը, որոնց դէմքերը անձկութեամբ եւ միեւնոյն ատեն ուրախութեամբ, գեղեցիկ անակնկալի մը կը սպասէին։

Զէ՞ որ 16 տարուան այս գաղութին մէջ, առաջին անգամ պիտի լսէին, անթելի միջոցաւ, լայն տեղեկութիւններ իր շարքաշ եւ շինարար գործունէութեան, իր մշակոյթին, իր հանրային եւ մտաւորական կեանքի մասին։ Ամէն պարագայի մէջ լոյսի ճեղքէ մը պիտի նշմարէին օտարներ ալ, եւ թերեւս հաւկնային ալ, հրաշքով, թէ հայ ժողովուրդը անտաշ եւ մակաբոյծ բազմութիւն մը չէ այս հողին վրայ, հետամուտ՝ միայն իր փորը կշտացնելու։

Երբ տասը քառորդ անցած վերջացաւ հայկական բաժինը, հպարտ ու գոհունակ զգացումներու խառնուեցաւ շնորհակալութեան պարտք մըն ալ Radio-37ի վարչութեան եւ մանաւանդ անխոնջ ու միշտ պատրաստակամ Գ. Rierafի հանդէպ որ ջանք չէր խնայած կարելի հարազատութեամբ ներկայացնելու համար հայ գաղութին կեանքը։ Լաւծ էի իրմէ թէ Օր. Սաղիկ Առաքելեան մեծապէս աջակցած է իրեն եւ իր անհրաժեշտ ցուցմունքներով յարաբերութեան մէջ դըրած պանազան միութիւններու, հաստատութիւններու եւ անհատներու հետ։

Եւ ահա ինքը, Գ. Ռիէռա, Բենօի սելանուշ սրինգին վերջ։ Քանի մը բառով կուտայ Հայերու թիւը Ֆրանսայի եւ Փարիզի մէջ. կը նկարագրէ հալածանքէ ու ջարդերէ ճողոպրած բազմութիւններու հաստատուիլը Ֆրանսա «որ երախտագիտական պարտք մը կը հատուցանէր գրկաբաց ընդունելով իր յաղթանակին համար կըռուած ու զոհուած այս ժողովուրդին բեկորները»։

Անմիջապէս վերջը ձայնը կուգայ Միւթիւալիթէի սրահէն։ «Անուշ»ի ներկայացումն է։ Կը լսենք երգի զանազան բաժիններ, խումբով, կամ Գ. Մէհթէրեանի եւ Օր. Կոստանեանի մեներգներով խառն, գղրղաքին ծափեր, հայերէն բացագանչութիւններ, վերջապէս երեք հազարնոց այդ բազմութեան վճռուքը, որ կերպով մը կը պատկերացնէ Փարիզի մեր գաղութին մանրանկարը։ Բեմին ետեւ հանդիպում մը Գ. Գ. Զօպանեանի, Ծատրեանի եւ Ա. Պարթեւեանի հետ։ Խօսակիցները հարցումներուն կը պատասխանէ համաձայն իր ճիւղին։ Գ. Զօպանեան կը թուէ մեր եւ Ֆրանսական գրականութեան ունեցած կապը, կըրած ազդեցութիւնը, եղած թարգմանութիւնները, կը ներկայացնէ «Անուշ»ի հեղինակը, Յ. Թումանեան եւ երաժշտական գործին մասին եւս քանի մը տեղեկութիւններ կուտայ։ Իսկ Գ. Պարթեւեան կը լրացնէ զանոնք աւելի հիմնաւորելով.

Գ. Ծատրեան իբրեւ նախկին վարչական եւ ներկայացուցիչը Հ. Հ. Պատուիրակութեան ամփոփ բառերով կուտայ պատկերը հայկական գաղութին, անոր փափաքը՝ խաղաղ եւ հանգիստ աշխատելու Ֆրանսական հայ-լենիքին մէջ, չխառնուելով երկրի քաղաքական կեանքին, իր բաժինը բերելով նոյնիսկ արեան տուրքով (պարտաւորիչ զինուորագրութեամբ), մինչեւ այն օրը երբ իր հեռաւոր հայրենիքը ի վիճակի կ'ըլլայ ընդունելու զինքը իր հողին վրայ։

Սրինգը Հայաստանի հեռաւոր լեռներու արձագանգը թրթռացնելով, կը յիշեցնէ նաեւ թէ գործիքը փոխադրուած է Սէվրի Մուրատեան վարժարանը, ուր Ֆրանսերէնի ուսուցիչը կը ներկայացնէ հայ աշակերտը աշխատասէր եւ ուշիմ, որ քիչ ժամանակի մէջ կը խօսի Ֆրանսերէնը եթէ ոչ շնորհով, գոնէ կատարեալ ճշգութեամբ, հոգ չէ թէ եկած ըլլայ Ամերիկայէն կամ Իրանէն։

Աշակերտները իրենք ալ յայտարարութիւններ ունին ընելիք Մէկը կը բացատրէ իր աչքերուն կապոյտը, չէ՞ որ Ֆրանսա է ծնած, իսկ միւսը կը պատմէ թէ ուր է սորված իր մաքուր Ֆրանսերէնը,— Պաղեստին,— «հոն Ֆրէրներու վարժարան եմ գացած, իսկ հոս, Ֆրանսա եկած եմ հայերէն սորվելու…»։

Այս ալ մէկ խօսուն շարժանկարը հայկական պատմութեան։

Հայր Սահակ Տէր Մովսէսեան բացատրելէ վերջ Մուրատեան վարժարանի հիմնարկութիւնը 1846ին, Լուի Ֆիլիփի իշխանութեան օրերուն, եւ անոր վերաբացումը հոս Սէվր, Մատամ Փոմփատուրի դղեակին մէջ, կը թուէ ոչ միայն Մխիթարեան դպրոցներու կատարած դերը Արեւելքի մէջ, Ֆրանսական մշակոյթին տարածման համար, այլեւ ամբողջ հայ ժողովուրդին մատուցած ծառայութիւնը Ֆրանսական քաղաքակրթութեան եւ ազդեցութեան զօրացման, սկսած Խաչակիրներու արշաւանքի օրերէն, շարունակուած Կիլիկեան մեր թագաւորութեան շրջանին, որուն վերջին ներկայացուցիչը, Լեւոն Ե. կը հանգչի Ս. Տընիի թագաւորական դամբարանին մէջ, Ֆրանսայի թագաւորներու շարքին։

Մուրատեան վարժարանի բաժինը կը փակէ տղոց երգչախումբը, որ Գ. Այվազեանի հեղինակած Մխիթարեան քայլերգը կ'երգէ իր առաջնորդութեամբ

ՍիԹէ Ինիվէրսիթէրի հայկական ուսանողական տունն ենք հիմա։ Աղմուկ, իրարանցում։ Երիտասարդական աշխոյժ շունչ մը կուտայ պատկերը խումբ մը համալսարանական ուսանողներու որոնցմէ մերթ զուարթ, մերթ խոհուն դէմքերը իրարու մօտեցած են, կարգով պատասխանելու համար եղած հարցումներուն։ Մէկը կը բացատրէ շէնքին հիմնարկութիւնը Գ. Պօղոս Նուպարի կողմէ, անոր ներկայ դասաւորումը ուսանողներու փոխանակութեամբ ուրիշ ազգերու տուներ [illegible] հետ։ Ուրիշ մը կը նկարագրէ իրենց ներքին կեանքը, մարզական զբօսանքները, խմբական արշաւները։ Երրորդ մը կը թուէ այն բոլոր ազգագրական սօները որոնց մասնակցած է Ուսանողական Միութիւնը 1933էն ի վեր, հայկական բնաշխարհի երգերով ու պարերով զանազան քաղաքներու մէջ. — Նիս, Վիշի, Ռէնս, Մէց, Վերսայլ եւայլն։ Հոն ալ պէտք է լսուի հայկական երգը։ Ու ծայր կուտայ «Իմ չինարի եարը», թրթռուն ու կենդանի ինչպէս իրենք այդ ժրաջան երիտասարդները։

Բայց կայ աւելի հետաքրքրականը, աւելի բնորոշը, որ հայ ժողովուրդին իսկ է, հաւաքուած Ալֆորվիլի եկեղեցիին առջեւ։ Այնքան հարազատ, այնքան իրական է այս պատկերը որ Գ. Ռիէռա ինքն ալ խանդավառուած, նախ կը նկարագրէ զայն, համակրական բառերով, սկսած սեւուլիկ կրակոտ աչուկներէն մինչեւ ծերունիներու կոկորդային հնչիւնը ու յետոյ կը ձգէ որ խօսին, պարզեն երկարիրենց «առօրեայ կեանքը»։ Երիտասարդ մը 21 տարեկան, կը պատասխանէ բոլորին կողմէ իր վարժ Ֆրանսերէնով։

- Այո մենք շինած ենք այս բոլորը, եկեղեցի, տուն, խանութ, ձեռք-ձեռքի, հաւաքարար, ընկերութեամբ եթէ կ'ուզէք։ Մի կարծէք որ հարուստ կալուածատէրեր են ասոնց բնակիչները, ոչ, համեստ, նոյնիսկ աղքատիկ արհեստաւորներ են, որոնք իրենց ընտանեկան բոյնը ունենալու նախանձախնդրութեամբ շինած են իրենց տուները, փոխադարձ օգնութեամբ։

— Կը հարցնէք թէ ո՞ւր սորված եմ Ֆրանսերէնս։ Բայց հոս, վեց տարեկան էի երբ եկայ Ֆրանսա, տունը մերս-հօրս հետ հայերէն, բայց քոյր եղբայր իրարու մէջ Ֆրանսերէն կը խօսինք։

Մե՞ղք որ քիչ էր մեր անձնման շարականներու բաժինը Փարիզի եկեղեցիին մէջ։ Գ. Ն. Սերգոյեանի մեներգը վսեմ աչքերով մեզ կը տանէր հայկական խորանին առջեւ։ Այդ միակ երգն իսկ բաւական պէտք էր ըլլար անհատ օտարին Հայուն արժէքին հաւատքը տալու։

Բժ. Գալճեան եւս փութացած էր օտարին առիթէն, գովաբանելով իր կազմած Ֆրանքօ-Հայ միութիւնը եւ Ն. Հայաստանը։ «Քաղհանօր կուգայ բարեբախտաբար մեզ խնայելու աւելորդ խորհրդածութիւններ, Կիլիկիա երգչախումբը կ'երգէ նաեւ «Յուսար պանկե երես բացեր»։

Ահա մեր տղաքը, արիները (սկաուտ)։ Կ'արժէր որ այս շարժումին եւս ծանօթանային բոլորը։ Գ. Վ. Անդրէասեան կը գոհացնէ հարցասէր Գ. Ռիէռան։ Գոլէջն եկած, մինչեւ Ֆրանսայի յետին գաւառական քաղաքը կան անոնք հիմա, ունին իրենց առանձին կեանքը, կապուած Ֆրանսական Միութիւններու։ Տղաքը կ'ընդմիջեն «Ցառաջ նահատակաց» եւ զըւարթ կանչերով։

Կարգը Բարեգործականին է։ Վարիչ պատուիրակը կը խօսի Միութեան կազմութեան, հիմնադիրներուն, ծըրագրին եւ գործունէութեան մասին, եւ թիւեր կուտայ, 150 միլիոն Ֆրանսական Ֆրանք, գործածուած դպրոցներու, որբանոցներու եւ ամէն կարգի բարենպատակ ձեռնարկներու համար, Նուպարեան Ազգ. Մատենադարան եւն.։

Radio-37 չէր մոռցած նաեւ մամուլը։ Արձանագրիչ մեքենան այժմ «Յառաջ»ի խմբագրատունն է, ուր տպարանի աղմուկին մէջ քանի մը հարցումներ կ'ըլլան թերթերու եւ պարբերականներու մասին։ Եւ յետոյ ի՞նչ կը նշանակէ «Յառաջ», ե՞րբ հաստատուած է, որքա՞ն կը տպուի, մինչեւ ո՞ւր կը հասնի անոր խօսքը եւն.։

Կը խնդրուի կեցնել տպագրական մեքենան, լսելու համար Տիկին Ա. Գեւոնեանը, որ կ'երգէ «Նարիմօ, նարիմօ», այնքան անուշ եւ թրթռուն.

Նարիմօ, նարիմօ, մըր դուռ ձըր դուռ մօտիկ, մօտիկ,
Նարիմօ, նարիմօ, երթամ բերեմ հոյ-բուն խօտիկ

Վերջին խօսողն է Գ. Տատեան՝ որ Փր. Բանակի Հայ Կամաւորներու Միութեան կողմէ կը ներկայացնէ Հայ Մարտիկը։— «Հազար հոգի էինք միայն 1914ին Ֆրանսայի մէջ, ամբողջ գաղութին այս թիւին վրայ 500 կամաւորներ ունեցանք, նոյնիսկ անչափահասներ»։ Ու կը յիշէ հայկական լեգէոնները, Արարա, Բազուր կռիւներուն մէջ մեր կռուողներու մատուցած ծառայութիւնը համաձայնական բանակին, [illegible] հրամանատարութ. կը թուէ Ալլէմպիի եւ Ֆրանսական բարձրաստիճան զինուորականներու վկայութիւնները հայ զինուորին քաջութեան մասին ու կը վերջացնէ.

— Այսօր եւս, երբ Ֆրանսական զինուորական իշխանութիւնը իր բանակի շարքերուն մէջ տեղ տուաւ հայ երիտասարդին, ան խանդավառութեամբ նետուեցաւ յառաջ, իր երկրորդ հայրենիքին պաշտպանութեան համար, առանց նոյնիսկ սպասման դըրնելու ֆրանսական հպատակ դառնալու իրաւունքը»։

Տասը քառորդ անցած էր արդէն, երբ վերջացաւ այս անուշ ժամը։ Զա՞րմէր որ այս բոլոր ժամանակցող միութիւնները եւ հաստատութիւնները շնորհակալութեան նամակով մը դիմէն վարձատրելն Radio-37ը եւ Գ. Rierat, այս այնքան գեղեցիկ ձեռնարկին համար։

Տ. Շ. Մ

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

Խորհ. Հայաստանի մէջ (8 Յունուար), Մուշեղ Բալասանեան յօդուածով մը կ'ոգեկոչէ Վահան Տէրեանի յիշատակը, մահուան 18րդ տարեդարձին առթիւ.—

Վահան Տէրեան մեռաւ հեռաւոր Օրէնպուրկի մէջ, հիւծախտաւոր, 7 Յունուար 1920ին

Թեթեւ էր արտասուքն իմ խնդում,
Իսկ կեանքս այնքան դժուարին էր։

Ցիրաւի, ո՛րքան «թեթեւ» էր մեր վաղամեռիկ, նրբաքնար բանաստեղծին արտասուքը, նո՛յնքան եւ «դժուարին» էր իր կեանքը։ Դժբախտաբար մեր գրականութեան պատմութեան մէջ Վահան Տէրեան այն հեղինակներէն է, որոնք ուսումնասիրուած չեն տակաւին։ Անոր կեանքին եւ գործունէութեան մասին չկայ արժէքաւոր, ուշադրութեան արժանի ուսումնասիրութիւն մը։ Եւ աւելի ցաւալին այն է, որ պատահարար լոյս տեսնող յօդուածներու մէջ Վահան Տէրեանը կը ներկայացուի իբրեւ մենութեան, աշնան ու մթնշաղի, հեզութեան եւ դալկութեան, տրտմութեան եւ լքուած հոգիի բանաստեղծ, մերժուած սիրոյ երգիչ։

Տէրեան գրական հորիզոնի վրայ երեւաց պատմական այն նշանակալից շրջանին, երբ արդէն դրուած էր երկու իրերամերժ դրութեանց, երկու ներհակ աշխարհներու բախտորոշման հարցը։ Ընկերային այն շերտը, որուն կը պատկանէր Տէրեան, անդէկ նաեւ նման կը տարուբերէր 1905ի յեղափոխութեան ալիքներուն վրայ, ու կ'երերար երկու աշխարհներու բախումէն։ Այդ շերտին առաջաւոր մասը, մտաւորականները, կ'ոգեւորուէին յեղափոխութեամբ, պահ մը կը տարուէին ընկերվարական հովերով։— «Ընկերվարութիւնը, կը կարդանք Տէրեանի նամակներէն մէկուն մէջ, զայ անհատի անսահման ազատութիւն է, անհատին որ ազատ է ուրիշներին, զոհաբերում ու դրանով նոյն հաստատում իրեն։ Ահա թէ ինչու «Պրոլետարնե՛ր բոլոր երկրների, միացէ՛ք» կանչը մեծ կանչ է, հրաշալի նշանաբառ»։ Այս տրամադրութեանց ազդեցութեան տակ է, որ Տէրեան 1907ին կը հրատարակէ «Հոկտեմբեր» մարտաշունչ բանաստեղծութիւնը, որով կը հրաժարի «յամրօրէն լացող աշունից» եւ կ'ողջունէ «ահեղ զանգի մրրիկը», «կռուի առաջին հնչիւնը»։ Դժբախտաբար Տէրեան հաւատարիմ չմնաց այդ ճամբուն, չհասկցաւ անհատի անսահման ազատութեան յեղափոխական նշանաբանը եւ «Պրոլետարներ բոլոր երկիրների, միացէ՛ք» կոչին էութիւնը։ Ինչպէս փոքր-քաղքենի դասակարգի մտաւորականութիւնը, այնպէս ալ անոր ներկայացուցիչ Տէրեանը յեղափոխութեան յաջորդող յետադիմական հոսանքէն ազդուելով՝ շուարեցաւ ու մատնուեցաւ թեւաթափ յուսահատութեան։ Դժգո՜հ իրականութենէն, յագեցնող առօրեայէն, չհասկցած [illegible] պատմութեան ճշմարիտ ընթացքը։ Ահա թէ ինչո՛ւ փոքր-քաղքենի դասակարգին մտաւորականութիւնը միակ փրկութիւնը կարծեց գտնել մոռացման մէջ։ Ահա թէ ինչո՛ւ Տէրեանի սրտին հարազատ կը հնչէր «մոռնա՛լ, մոռնա՛լ, ամէ՛ն ինչ, ամէնքին մոռնալ» հառաչանքը։ Վահան Տէրեանի անդրանիկ ժողովածուն, Մթնշաղի անուրջները (1908), եւ աւելի ժամանակ մը վերջ գրած երգերը խորապէս կ'արտայայտեն այդ շրջանին հոգեկան ողբերգութիւնը։

Այդ շրջանին, Տէրեանի բանաստեղծ հոգին կը տառապէր գերզգայական ոլորտներուն մէջ, կախարդուած՝ անուրջ խոյաներու երազային տենչերով

Մթնշաղի անուրջները թէեւ կը բովանդակեն անորոշ տրամադրութիւններ եւ մտածումներ, բայց եւ այնպէս ատոնք, ինչպէս եւ տրամաբանօրէն ատոնց շարունակութիւնը կազմող երգերը արդիւնք են գրամատիրութեան ըղձաւանքին։ Տէրեան երկար չի մընար կրաւորական դժգոհներու շարքին մէջ։ Շրջապատը կը կատարէ, կը զգայ անխուսափելի յաղթանակը տիրող դասակարգին, որու կը ժպտի «լուսեղէն ապագան»։ 1912ին, ծանօթ դէպքերու ազդեցութեան տակ կը գրէ խորհրդանշանապաշտ շարք մը բերթուածներ, որոնց հետ մաքառումի երգեր։ Ու կուտայ «Արեւածագը», «Վերադարձը» շարքերը, որոնք կը կազմեն քաղաքական քնարերգութեան լաւագոյն էջերը։

1917ին Տէրեան կը մտնէ կոմունիստ կուսակցութեան մէջ եւ ամբողջովին կը նուիրուի Լէնինի գործին, կը դառնայ բոլշեւիկեան աւանդութիւնները տարածողներէն մէկը։ Կը կատարէ գործնական աշխատանքներ, կը մտնէ ազգային գործերու կոմիսարիատին մէջ, իբրեւ մասնագէտ հայկական գործերու՝ կը մասնակցի Բրէստի խորհրդաժողովին։ Կ'ընտրուի անդամ համառուսական Կեդր. Գործ. Կոմիտէի։ 1918ին կը ցրուէ Աստրախանի Ազգ. Խորհուրդը։

Տէրեան առաջինն է որ կը թարգմանէ Լէնինի Պետութիւն եւ յեղափոխութիւն գործը, Կարլ Մարքսի կենսագրութիւնը, կը ստորագրէ [illegible] սասում Լենինը գիւղացիներուն [illegible], որ անպաճոյճ լեզուով, [illegible] վուրդին մատչելի քարոզչական գիրք մըն է բոլշեւիզմի մասին։ Գրած նաեւ Նամակներ հայ գիւղացիներին, բանւորներին (1918)։

Այդ յօդուածին մէջ Տէրեան գրէ. «Մենք միշտ քարոզել ենք այժմ էլ պիտի անդադար քարոզենք որ հայ աշխատաւոր ժողովուրդի կուռթիւնը Ռուսաստանի Բանուորական եւ Գիւղացիական Խորհուրդների իշխանութեան հզօրութեան մէջ է, ով որ դէմ է Խորհուրդների իշխանութեանը, նա դաւաճան է, նա ժողովրդի թշնամին է»։

Քաղաքական այս տեսակէտներէն Տէրեան կ'արտայայտէ նաեւ գեղարուեստական գործերով։ Շատ բնորոշ է [illegible] իրած իր հետեւեալ եզրակացութեամբ.

Քեզ եմ երգում, կարմի՛ր,
Արիւնաքո՛ւրբ
Ազատութեան դրօ՛շ։
Նորեկա հոգին իմ որբ,
Նաւէտ յայեա
Բեծուն ու խենթ, որպէս
Արքիանա…։

Տէրեանի քաղաքական բանաստեղծութեան մէջ արժէքաւոր եւ [illegible] Լենինին Շահումեանի նուիրած [illegible] գէր։ Իսկ կամաւորական շարժ[illegible] ներուն մասին գրածը ցոյց [illegible] [illegible] փիարտիկական [illegible]։

Չեմ խուստում նիչերին ձեր գնծա[illegible]
Ու խանդավառ ալմուկներին այդ[illegible]
փութ[illegible]
— Ո՞վ է կանգնել պաշտպան երկ[illegible]
իմ աչեր,
— Ո՞վ է թարգմանն մեր դժբ[illegible]
տանջանքին…

Վահան Տէրեան շատ կը հետաք[illegible] մեր գրականութեան բարգ[illegible] հարցով։ Ցաճախ հրապարակաւ բանավէճ կը կատարէր հին [illegible] ազնական գրականութեան դէմ, [illegible] աարտելով որ «Մեղանում իշխող [illegible] պայնութեան ժխտումով է միայն [illegible] մենք կարող ենք առաջ գնալ կուլ[illegible] յայի ասպարէզում»։

Շատ ճիշդ է, երբ կ'ըսուի թէ Տէրեան մեր լեզուն հասցուց նրբու[illegible] թեան եւ կատարելութեան։ Թումանեանի ու Իսահակեանի պէս՝ լեզու[illegible] բաց հեղինակներէն մին է, որ [illegible] կը վերաբերուէր լեզուական հարցե[illegible] մէջ։ Տէրեան իր բարձր արուեստով շատ ու շատ նորմուծութիւն բերաւ մեր գրականութեան։ Թումանեան հիացումով կ'արտայայտուէր կ'ըսէր թէ ատոնք «շատ գեղեցիկ գըրեթէ մեր քնարերգութեան մէջ նորութիւններ» են։ Ծատուրեան Վ. Բրիւսով իսկ շատ նպաստաւոր կ'արտայայտուէր Տէրեանի արուեստին մասին։ Բրիւսով կը գրէ թէ Տէրեան իր հայ բանաստեղծութեամբ բերաւ այն ամէնը, ինչ վերջին տասը տարիներուն ընթացքին ձեռք ձգած էր [illegible] բանաստեղծութիւնը, ձեռք դարերու ամէն բանի որ գրեց, անար հայ բանաստեղծներու հետ[illegible] նէն՝ փնտռելով նոր չափեր բանաստեղծութեան մէջ, շատ խիստ [illegible] լով յանդերու հարցին մէջ։

Այնպէս կը խօսին վարպետն[illegible] վարպետին մասին։

Վահան Տէրեան մեր գրականութեան մէջ կը մնայ վարպետ գրող[illegible] այն հոսանքին, որ կը կոչուի «[illegible] լիզմ»։ Վանկային դաշնաւորութեան[illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Եւ որովհետեւ թագաւորը շարունակ կռուած էր, իսկ աւրութեան այս ու այն մասում բռնկող ապստամբութիւններ նուաճելով, ուստի թշնամիների հասած ժամանակ թագաւորական ընտանիքը կարող էր մայրաքաղաքում վտանգի ենթարկուել։ Ահա այդ պատճառով Սահականոյշ թագուհին էլ ապրում էր Գառնոյ ամրոցում եւ նրա հետ էլ ուրիշ շատ ազատանի կանայք։

Զնայելով եղանակի ցրտութեան, այնու ամենայնիւ թագուհին դեռ չէր հեռացել Տրդատայ հովանոցից։ Վերջին մի քանի օրը նա անց էր կացնում այնտեղ երկար ժամեր, գրեթէ միայնակ, երբեմն սեւազարդ սրահի մէջ ճեմելով, իսկ յաճախ դէպի խորաձոր նայող պատշգամի վրայ յամելով. Այնտեղից նա լուռ եւ մտախոհ դէտում էր՝ մերթ ձորի մէջ շառաչող Ազատի ալիքները, որոնք զետափնեայ ուռիները ջերելով եւ հանդիպակաց ժայռերը կոծելով առաջ էին վազում, եւ մերթ Գեղայ լերան բարձունքներից իջնող ճանապարհը, ուր ամէն մի հեծեալ անցորդ գրաւում էր նրա ուշադրութիւնը։ Թագուհին աչքերը յառելով՝ աշխատում էր վայրկեան առաջ այդ անցորդի ո՞վ կամ ի՞նչ ազգից լինելն իմանալ. Եւ նայում էր այնքան, մինչեւ վերջինս Ազատի խորաձորն իջնելով՝ խորասուզում էր դէպի Գառնոյ արահետը եւ աչքից ծածկւում։

Արդէն լրանում էր երկրորդ շաբաթը, ինչ թագուհին սրտի անձկութեամբ սպասում էր մէկին, բայց նա չէր երեւում. Այս հանգամանքը տանջում էր նրան սաստիկ եւ անհանգստացնում մանաւանդ այն վիշտը, որ վաղուց ի վեր կրծում էր իր սիրտը.

Կար ժամանակ, երբ թագուհին ինքը հեռանում էր մարդկանցից ոչ ուրիշ չտեսնելու, երբեք չխօսելու եւ միայն իր հոգեւոր մտածմունքներին անձնատուր լինելու համար։ Այդ ժամանակ նա մինչեւ իսկ զայրանում էր, եթէ մէկը համարձակւում էր խանգարել իր մենաւոր մտածութիւնները, կամ հոգեկան յուզմունքներից յառաջացող տանջանքները։ Իսկ ա՞յժմ. այժմ նա յոգնել, վաստակել էր յաւէտ տխրութեան տանջանքներից. այժմ նա որոնում էր մինչեւ անգամ մէկը, որին կարողանար իւր սիրտը բանալ, իւր վշտերը պատմել։ Նրան թւում էր թէ այդ միջոցը կը մեղմէ իւր ցաւերը…։ Բայց աւա՜ղ, ամբողջ դղեակում չկար մէկը, ոչ կանանց եւ ոչ օրիորդների շրջանում, որին նա իւր սիրտն ու գաղտնիքը հաւատալ կարողանար։

Եւ ցաւալին այն էր, որ եթէ գըտնուէր իսկ այդպիսին, դարձեալ ինքը չէր յայտնել նրան ոչինչ, որովհետեւ չէր հաւատում ոչ մի կնոջ անկեղծութեան, մանաւանդ եթէ այդ կինը իւրանական ցեղից էր, եւ հետեւապէս, ծագմամբ իրան հաւասար։ Թագուհին համոզուած էր, որ այդպիսիները եթէ առերես իսկ կարեկցէին իրան, այսու ամենայնիւ ներքուստ կ'ուրախանային իւր թշուառութեան վրայ, որովհետեւ նրանցից ամէն մինն ունէր դրա համար իւր սրտին մօտիկ պատճառները։ Նա յոյս ունէր միայն մի մարդու վրայ, որ, կարծում էր, ոչ միայն կը վշտակցէ իրան սրտի անկեղծութեամբ, այլ եւ գուցէ կը կարողանայ թեթեւացնել այդ վշտերը։ Ահա՛ այդ մարդուն էր սպասում թագուհին այնքան անձկութեամբ, որ, սակայն, հակառակ իւր խոստման եւ սուրհանդակի բերած տեղեկութեան, չէր երեւում տակաւին։

Բայց ահա՛ մօտենում էր թագուհուն տարիքաւոր մի կին, միջին հասակով, բարի դէմքով, ազնիւ աչքերով, ժպիտը շրթունքներին եւ կարծես վախենալով՝ թէ մի՛ գուցէ իւր մօտենալը գրգռէ թագուհու զայրոյթը։

Այս կնոջ յայտնի էին թագուհու ցաւերը, տանջող վշտերը։ Նա աչքերից արդէն ամէն բան տեսել, քննել եւ ստուգել էր։ Նա անկեղծ սրտով վշտակցել եւ արտասուել էր Մեծ Տիկնոջ համար դեռ այն ժամանակ, երբ նա ինքը, Տիկինը, անտեղեակ իւր դժբախտութեանը, զուարճանում էր արքայական զբօսանքներով մերթ Սիւնեաց եւ մերթ Գուգարաց լեռներում։— Այդ կինը Սեդան էր, թագուհու գորովագութ դայեակը, դղեակում եղող կանանց մէջ ամենից բարին եւ ազնուաբարոյը։ Նրան, այո՛, յայտնի էր ամէն ինչ վաղուց. բայց նա այդ մասին ոչինչ չէր խօսել մինչեւ այժմ թագուհու հետ այն պարզ պատճառով, թէ երբ մարդ չէ կարող (տակաւին իրան անյայտ) իւր դժբախտութեան առաջն առնել, ապա լաւ է, որ նա երբեք այդ դժբախտութիւնը չիմանայ եւ կեանքը ի զուր չդառնացնէ։ Իսկ այժմ, երբ արդէն թագուհին ամէն բան գիտէր, Սեդան հօ կարո՞ղ էր նրա հետ խօսել, ցաւակցել նրան կամ մխիթարել։ Զէ՞ որ նա մի օր իւր կաթնատուն է եղել, իւր գրկումն է սնուցել։

Այդպէս էր մտածում Սեդան, բայց եւ յետոյ իսկոյն խելաբերում, որ Սահականոյշը՝ Գարդմանայ իշխանի դուստրը, այլեւս կաթնասուն չէ, որ նա այսօր իւր թագուհին է, որ ինքը կարող է միայն նրա ոտքերը համբուրել. բայց հաւասար նստել նրա հետ կամ վշտակցել նրան, ի հարկէ չէր համարձակէր։ Այն օրից, երբ Սեդան իմացաւ թէ թագուհին ծածուկ ցաւ է արդէն իւր դժբախտութեան մասին, խեղճ կինն այլեւս հանգստութիւն չունէր։ Ճշմարիտ է՝ նա ոչնչով չէր կարող օգնել իւր թագուհուն, բայց միակ խնամքը, որ նա կարող էր պարտաւոր էր տանել, տանում էր։ Այդ այն էր, որ նա շուաքի պէս հետեւում էր Մեծ Տիկնոջը ամէն տեղ եւ աշխատում կարելւոյն չափ խանգարել նրա մենաւոր մտածութիւնները, որով, կարծում էր, կարող է փոքր ի շատէ պահպանել նրա առողջութիւնը։

— Օրը տարաժամել է, սիրելի դուստր, չէի՞ր հաճեր դղեակը վերադառնալ, մօտենալով պատշգամբին հարցրեց դայեակը։

— Դու այստե՞ղ ես, Սեդա, անհանգստութեամբ դարձաւ դէպի նա թագուհին։

— Այո՛, Մեծափառ Տիկին, [illegible] յայտնելու…։

(Շար.)

Սասունցի Դաւիթ եւ մեր սանը

1.

Դաւիթ նստած մի քարտի ծառ դրած թեւին՝
Ակէօրեայ մօտ, ամառնային բարկ արեւին,
Անծայր ճախիրն առաջ տուաւ, քշեց գնաց
Նոլատարի պաղ աղբիւրի ջրի վրայ:
Ձողքից շոյուել, թխացել էր դէմքը նրա:

2.

Այն ճայռաղ մայրի շուքին անուշ քնած
Ու ըմպւում էր նռթափիթից մի տուած,
Թաքի քայլից հողը բնդաց, ժայռը ցնցւեց,
Ջուարածը քնած տեղից ելաւ ճատեց:
— Բարի օ՛ր քեզ, ա՛յ ճախրապան,
Ասաց Դաւի՛թը սրտատաք,
Ո՞րն է դու ախպէր դառնանք,
Կխպարից լաւ կա՞յ ուրիշ բան:
Ասաց, բայտին դրեց մի կողմ, նստեց անձայն,
Եւ ելնու սիրտ յար-յաւիտեան եղբայրացան:

3.

— Սա գո՞րծ է թէ կրակ ու բոց,
Ասաց Դաւիթն իր ընկերոջ.
Շատ քաղցած եմ, ի՞նչ տի ուտենք,
Այծ էլ չկայ որ խորովենք:
— Մեր գիւղումը ցասման ժամ է,
Դաւիթ ախպէր,
Ողջ աշխարհը մեր ժամատանն է եկել բափւել,
Դու կաց էստեղ, ճախրին նայիր, իսկ ես երթամ,
Համ հաց բերեմ, համ հարիսա, համ թթու լաւ:
— Ախպէ՛ր, ասաց, էդքան երկար ո՞նց համբերեմ,
Դու տեղդ կաց, ե՛ս տի երթամ առնեմ բերեմ:
Ու իր ցուպը առաւ Դաւի՛թը ճախրապան,
Դառաւ գեաւղնց քայլով բռնեց գիւղի ճամբան:

4.

Ժամի բակում, պարզ երկնքի աստղերից շատ,
Հաւաքւել են ծեր, պատանի, երիտասարդ,
Գիւղի ամ են կաթսաները՝ լի հարիսա:
— Թախտըս բռնեց, ժամանակին եկայ հասայ,
Ասաց Դաւիթն ու մտնցաւ մեծ կաթսային,
Ձեռքը դրեց ճաշը խառնող կնկայ ուսին.
— Ցտա՛լ, ասաց, մի քառէ ճաշ չե՞ս տայ Դաւիթին:
Տատն ուղղուեց, նայեց՝ կ'ասես Ալ-լարստին.
— Քեզ որ չտամ, էլ ո՞ւմ տի տամ, կտրիճ Դաւիթ,
Լուսամ տատը մատաղ լինի քո աչքերից:
Բայց էն կողմից հասաւ ժամհա՛րը դրդմաքիս,

(allitération), *կախարդիչ երաժշտութեամբ, յանգերու ճոխութեամբ, դեռ ցեղին ձեւերու չգերազանցուած վարպետը կը համարուի հայ գրականութեան մէջ: Տէրեանի բազմալար քնարը կատարեալ սէնֆոնիք որքան ք է, մեղմանուշ ու մեղմօրօր ձայներով եւ մարտաշունչ ու առնական կանչերով:*

Ափսո՛ս որ շատ չիջաւ, իր վերջին խօսքը չըսած:

Բարեւ տուեց, ասաց շողոմ.
— Կա՛ց, ա՛յ որդի, վռազ չե՞ս խոմ,
Թող պատարագն էլնի, այնժամ՝
Կ'կայ լինի Աստուածն արդար,
Ինչքան կ'ուզես՝ լցնեմ ու տամ,
Թէ դու կուշտ կեր, թէ առ ու տար:
— Պատարագին ո՞նց սպասենք, քեռի ժամկոչ.
Նախորդ մարդ եմ, ունենք հազար կարիք ու գործ,
Չէ՛, վռազ եմ, տուարս անտէր
Թողել եմ ես սար ու հանդեր,
Կ'երթան՝ կ'ընկնին հասած արտեր:
Ասաց եւ իր կեռագլուխ մահակ բարտին
Մտեցրեց մեծ կաթսայի երկու կանթին,
Դրեց թեւին, ձեռքը բռնեց մի նարտա իղ,
Արդդկանց ծովը ճեղքեց անցաւ վեհ, աներկիւղ.
— Բարո՛վ մնաք, ուխտաւորներ, ժամ, պատարագ,
Ու մտքում եւ արշաւեց հողմից արագ:

5.

Հասաւ տեսաւ ընկերն աղի լաց է լինում:
— Ինչո՞ւ, ասաց, լաց ես լինում, Սասնոտար ջան:
Նախորդպանը պատասխանեց դողդողաձայն.
— Դաւիթ, դու դեռ Սեւ ձորից դուրս չէիր եկել,
Երբ եօթը դեւ, ինչպէս եօթը գազազած գէլ,
Ա՛յ, տեսնո՞ւմ ես, էն ամպամած սարից իջան
Եւ մեր նախրից եօթն ընտիր եզ առան տարան,
Ի՞նչ պատասխան տամ տէրերին, ա՛յ Դաւիթ ջան:
— Է՞ր ես լալիս հոնգուր-հոնգուր հանց երեխայ,
Իր էդպէս ես, դու տուն գնա ու նան խօղա,
Թիթեւ քամուց մի՛ թէքւիր դու ինչպէս նոր տունկ,
Հաստատ կա՛ց միշտ ինչպէս սարը մեր Մարութուք:
Էն դեւերը ո՞ւր գնացին, ճամբան ցոյց տո՛ւր:
— Սարը ելան, ասաց ընկերն աղեկտուր:
— Թող հայրիսան մնայ էստեղ, մինչեւ երթամ
Քո թալանւած եզներն առնեմ, բերեմ, քեզ տամ,
Նոր գանք, նստենք, անուշ անենք մեր հարիսան,
Վրանքի դէմ եզի՛ր տակում եւ անցաւ:

6.

Դաւիթի ձայնի արձագանքը լսւում է դեռ,
Երբ նա հասաւ սարի գլխին մի կանաչ տեղ,
Ու ի՞նչ տեսնի… աւազակնե՛րը փառայեղ՝
Գիլխատել են տարած եզնե՛րը անւանի,
Կողոպտել են, լցրել կաթսան եօթ կանթանի,
Կրակ վառել, կաթսան դրել են կրակին,
Ծայրապատիկ կրակի շու՛րջը բոլորել,
Թուր պեխերը ականջի շո՛ւրջը ոլորել,
Ցրւում են եւ սպասում են անհամբեր:
Միսը փրփրում, եռում է, բայց դեռ չի եփել:
Սպասում են…: Մէկ էլ յանկարծ ինչպէս որոտ,
Լսեց Դաւթի մռնչիւնը մեծադղորդ.
— Ա՛յ դեւե՛ր, ո՞ւմ նախրից էք եզ գողանում,
Դուք չէ՞ք լսել էն Ձոջանց տան Դաւիթ անուն,
Դէ՛հ, պատրաստուէք, զէնքերդ առէք, իջէք մէյդան,
Ես եմ ու կամ էն ծուռ Դաւի՛թը Ձոջանց տան:
Դեւերն ելան, զուրգերն առան, զէնք կապեցին.
Ամէն կողմից Սասնայ ծովն օղակեցին:
Դիւար դէպ պան անեղ ամպե՛րը շանթածին,
Եօթը անգամ ելաւ իջաւ Դաւթի բարտին,
Եւ եօթը դեւ չառաչիւնով փռւեց գետին.
Ելաւ կանգնեց գիւղամիջում Դաւիթը քաջ,
Եւ սարերը շարժող ձայնով կանչեց յանկարծ:
— Սասունցինե՛ր, ուխտաւորնե՛ր, յաւէտ ինձի,
Ես փոխարէն ձեր էն անկանթ հին պղինձի
Հազար փիթնոց մի պղինձ եմ բերել ընծայ,
Ով տխրել էր, թող ծափ զարկի ու կուշտ ցնծայ.
Խոյսարէն ձեր հարիսայի բերել եմ ես
Մորթուած, եփուած եօթը պարարտ անարատ եզ:
Եկէ՛ք, տղամարդ, հաւաքւեցէ՛ք, եկէք տարէ՛ք,
Գիշեր ցերեկ կերէ՛ք, կերէ՛ք ու քէֆ արէ՛ք:
Կաշիներն էլ խեղճ աղքատնե՛րը թող հագնին,
Թող Սասունում ուրախանան սրտերն ամէն,
Եւ հարս աղջիկ ցանկան Ձոջանց առիւծ Դաւթին,
Որ միշտ պաշտպան կանգնի իրենց արդար դատին:

ՍԱՐՄԷՆ

Տիկին Եղսոյի մտքերը

Տիկին Եղսօ իսկի տիկ մըն է, առ հայն ուտի իր մտքերը.

Ան չի կարդար թերթ ու չի սիրեր կուրգացողները, երբ ժամանակ առ անեք կը պատկանին եղական սեռին:

Տիկին Եղսօ կ'ըսէ.

— Էն աղջիկներ որ կը կարդան շատ՝ կ'ըղձեն սատանի ձեռ…

Անգամ մը իր մանչ զաւակը ամուսնացնել որոշած մայր մը կ'ուզէ Տիկին Եղսոյի կարծիքը հայուհիի մը մասին. Տիկին Եղսօն կը պատասխանէ լակոնական.

— Էդ աղջիկ ծոյլի մէկն է:

Ի՞նչ գիտես

Միշտ կը կարդայ, ծոյլի գործ է կարդալ. Ես կը կարդա՞մ, իմ հարսանաւ ճոռի Մաղիկ կը կարդա՞յ. Մենք կ'աշխատենք. Մաղիկ կը կարէ, ես կ'եփեմ, Մաղիկ կը բանի, ես կը դարձնեմ, ես կը սրբեմ, Մաղիկ կը լուայ…

Տիկին Եղսօ կանուխէն մնացած է այրի: Իր աղջկան Մաղիկին հետ միասին է ընթերցանութեան: Երկուքը միասին՝ կը կարդան միշտ Երազահան, երբեմն ալ Երգարան: Ու ամէնը այսքան:

Տիկին Եղսօն երբեմն կը բացատրէ.

— Փա՛ռք Տիրոջ որ իմ Մաղիկ գիրքի մէջ ինկող ծաղիկ չեղաւ. Գիրքը որ կայ՝ կը չորացնէ ամէն ծաղիկ: Գիրքը լոյս չունի, ջուր չունի, օդ չունի ու ծաղիկները կը թառամեցնի.

Մանօթ էի Տիկին Եղսոյի կարծիքին ընթերցասիրութեան մասին ու իր պիտի դիմամարտ կ'ըսէի:

Տիկին Եղսօ, աղուոր պատմուածքներու գիրք մը կայ ձեռքիս տակ. տամ ու կարդացէք, Մաղիկին հետ:

— Պատմութիւն սատանի գործ է: Պատմութիւն կարդացող կը ծուլանայ.

— Բանաստեղծութեան գիրք մը կայ: Տամ ու կարդացէք:

Բանաստեղծութիւն աւելի գործ է: Բանաստեղծութիւն կարդացող կը սիրահարի ու բարակ ցաւ կ'ըլլի…

Սաղմոս մը ունիմ: Տամ ուկար ըեցէք:

— Սաղմոս կարդացող կը ցնորի: Դեռ իմ ցնորելու տարիք չի եկած:

— Թերթեր տամ ձեզի ու Մաղիկին հետ լրագիր կարդացէք:

— Իմ հէրն ասել է — ղազէթը սատանայի գործ է: Էդ ղազէթա լրագիրներ երեւալուց ասկին՝ աշխարհ եղել է տակ վրայ ու վրան տակ: Ես իմ հարազատ հօր գնացած ճամբից դուրս չեմ գայ: Ես կը հետեւիմ իմ հօր, իմ Հարազատ հօր ճամբին:

Բարեկամ մը վրայ հասնելով կ'ըսէր.

— Տիկին Եղսօ, Հայրդ շատոնց գերեզման է գացեր, ինչո՞ւ չես հետեւիր իրեն…

Տիկին Եղսօ կ'ապրէր բոլորովին անդիտակ աշխարհի անցուդարձին. Անկէ կարծես բլլար հասա կալուով լինուած տոպրակի մը մէջ: Բան չէր տեսներ, բան չէր լսեր: Օր մըն ալ ծակեցաւ կաշէ տոպրակը: Ծակողը եղաւ Ատոլֆ Հիթլէր:

Տիկին Եղսոյի ականջին հասեր էին սօսկալի լուրեր: Հիթլէր կը պահանջէր Չեխոսլովաքիոյ մէկ մասը: Ֆրանսացութեան աղը հոտած էր ու պատերազմի պղպեղը ակեցած: Եղօ մատնուած էր խրարանցումի՝ տեսնելով իր տոպրակին ծակէն, Փարիզին փախչողները: Ամէն կողմ խնկած՝ կը մարդ… լուր:

Տաղնապը օրէ օր կը սաստկանար եւ աժպերը ամպերու վրայ կ'ըլլէին:

Տիկին Եղսօ, իր աղջկան հետ, դուրս ցատկեց տոպրակէն: Այո՛, դուրս ցատկեց տոպրակէն եւ գնաց ու գնեց առաջին անգամ ըլլալով, հայերէն թերթ մը:

Տիկին Եղսօ իր սկզբունքին դէմ գացած էր:

Տեսնողներն ու լսողները կը խօսէին Տիկին Եղսոյի եւ լրթի մասին:

Իրիկունը իր մօտ գացի… լուր առնելու.

Տիկին Եղսօ իր ամբողջ կեանքին մէջ միակ թերթ մը կարդալով եղած էր քաղաքագէտ: Ու արդէն կը ճառէր.

— Ինկիլիզը ասել է Ալմանին.— խաղաղութիւն անենք: Ալմանն էլ ասել է Ինկիլիզին.— քի՛չ խաղաղութիւն կ'ուզեն թէ շատ խաղաղութիւն: Ինկիլիզը արժանք-դարժանքի մէջ հարց է տուեր.— ի՞նչ ասել կ'ուզես քիչ խաղաղութիւն կամ շատ խաղաղութիւն ասելով: Ալմանն էլ ասել է.— եթէ Չեխոսլովաքիան կը տաս՝ էդ կը լինի մի տարւայ խաղաղութիւն: Եկող տարի ուրիշ բան եմ պահանջելու: Ինկիլիզը ասել է.— ես մի տարւայ խաղաղութիւն չէ որ կ'ուզենամ, շատ խաղաղութիւն է պէտք ինձ: Էն ժամանակ Ալմանն էլ ասել է.— Թէ քո ուզած շատ խաղաղութիւն է, իմ ուզածն էլ հէնց էդ է. միայն շատ խաղաղութեան համար պէտք է ինձ տաս շատ բան: Դրամի համաձայն ապրանք կը տան: Ինկիլիզը էլի հարցրել է.— Քո շատ ասածը ի՞նչքան է, ի՞նչքան ես ուզում: Ալմանն էլ պատասխանել է.— Աշխարհը աշնէք մի կլոր դդում ա. էդ դդումը կ'անենք չորս հաւասար կտոր: Մէկ կտորը քո իբրեւ մեզ, մի կտորը ինձ հալալ, մի կտորը Ֆրանկուրցին փոխ կը տանք, չորրորդ կտորն էլ Իթալիանին պահի կ'անենք: Էլ վէճ, կռիւ, աուէ-կռուէ, պատերազմ, աղքատ, ատելութիւն, պատերազմ չի մնայ: Կը լինի յաւիտեան խաղաղութիւն: Ինկիլիզը գլուխը կախել ու ասել է.— Ո՛չ: Ալմանն էլ ասել է.— Ջօրակոչ: Հիմի փախչելու է թէ չէ…

— Ո՞ւր կը փախչէք, Տիկին Եղսօ:

— Կ'առնեմ Մաղիկ ու կը գնամ գաւառ, իմ հարազատ քրոջ մօտ:

Եւ իրապէս քանի մը օր վերջը Տիկին Եղսօ եւ իր նազելի աղջիկը՝ օրիորդ Մաղիկ, Կառ որ Լիոնէն չուած էին դէպի հարաւ, ապաստանի եւ երջանիկ կարեւոր պայուսակ մը դրած իրենց ունեցածներուն մէջ:

Ամիս մը վերջ առօք փառօք մուտքը գործէր Փարիզէն ներս Տիկին Եղսօ՝ երբ արդէն մեծ ազգերու վարիչներուն կողմէ Եւրոպայի երկնակամարին ամպակոյտերը ամբողջովին ցրուած էին:

Մեր առաջին հանդիպումին ըսաւ Եղսօն.

— Կեանքիս մէջ մի անգամ ղազէթ կարդացի ու երկու հազար ֆրանք կորսնցուցի…

— Ինչպէս, Տիկին Եղսօ:

— Ո՞րպէս թէ ինչպէս…: Եթէ էդ սատանի հարցովով գրուած ղազէթը չլինէր՝ ես պիտի մնայի Փարիզ: Էդ ղազէթի լուրեր կարդալով փախեցայ ու Մաղիկի հետ փախայ գաւառ, հարազատ քրոջս մօտ ու երկու հազար ֆրանք ծախս արեցի: Էգան տարւայ վաշ անոնք էլ վախեցող փոխուեւ: Էլ երբեք չունենամ ղազէթի. Էդ սատանի տոպրակի, մեղաց ամբարի, կեղտի ապացոյց:

— Կը չափազանցես, Տիկին Եղսօ:

— Աւաշ է վկայ որ դեռ քիչ ու քիչ կ'ասեմ: Մի երկու ղազէթ էլ հարազատ քրոջս մօտ կարդացի: Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, էն ինչ լուրեր, ամէն օր: Օդանաւ է վար ընկել, ջախջախւել, չորս հոգի մեռել են: Նաւ ընկղմել է, քառասուն մարդիկ են կորել: Շոգեկառք է գծից փախել, գլուխներ են կոտորուել: Ամուսին է զաւակ ջարդել՝ իր հարազատ կնոջն է սպանել: Լուրերը քանդեցին իմ ջղեր: Եղայ տակն ու վրայ: Գլուխս վար, ոտքերս վեր մի բան: Հարազատ քոյրս կ'ասէ.

— Եղսօ, ի՞նչ կ'եղնիս…: Կ'ասեմ օդանաւ է ջախջախուեր, հինգ մարդ է մեռեր, սիրտս յուզումից կը ճայթի…: Քոյրս կ'ասէ.— էդ ամէն օր կը պատահի, ի՞նչ կայ խենթենալու…: Ահա թէ որպէս ղազէթ կարդացողներ կ'ըլլան անտարբեր, անզգամ: Ղազէթը մարդու հոգին կը քարացնի: Իմ հարազատ քոյր Մարօն որ նիկիի սիրտ ունէր՝ հիմի ամէն օր ղազէթ առնելով, ամէն օր ոճիրի լուրեր կարդալով եղել է անզգամ: Ես իմ հարազատ քոյր Մարօն չճանաչեցի: Ղազէթը զառանցէ կ'անէ զայլ ու գազան: Ես ու իմ Մաղիկ եղնիկի որբանով ենք. չենք կանայ ղազէթ կարդալ:

Մեր այդ հանդիպումէն ի վեր անցան ամիսներ ու բնաւ չհանդիպեցայ Եղսոյին, ինչպէս նաեւ իր ինքնատիպ կարծիքներուն:

Քանի մը օր առաջ միայն գծմա եղաւ, թէպաւ դէմքով:

— Տիկին Եղսօ, բարեւ, ի՞նչ լուր կայ մեզ.

— Լո՞ւր… լո՞ւր ես հարցնում… չհանեմ…

— Ի՞նչպէս թէ չհանեմը…

— Քարդս փոխելու համար 125 ֆրանք տուգանք տուեցի. 125 ֆրանք էլ Մաղիկին համար:

— Ինչո՞ւ համար, Տիկին Եղսօ:

— Քարդը հիմի փոխելու է եղել տեւողութեան թուականից երեք ամիս առաջ, փոխանակ երեք ամիս վերջ…

— Այո՛, թերթը գրած էր այդ մասին: Եթէ թերթ կարդացող ըլլայիր…

— Չհանեմը թերթդ…

— Ահա սակայն թերթ չկարդալուն տուգանքը: 250 ֆրանք տուգանք: Ուրիշ առթիւ ալ կրնաս տուգանքներ ենթարկուիլ:

Տիկին Եղսօ գէջ կերպով նայեցաւ ինծի եւ յետոյ ըսաւ.

— Էլի ես իմ չահաւորը…

— Ի՞նչպէս…

— Ի՞նչ արժէ մի տարւայ ղազէթ…

— 150 ֆրանք:

— Էլի ես իմ չահաւորը, 250 ֆրանք տուգանք վճարելով…

— Ի՞նչպէս…

— Այսպէս.— Եթէ մինչեւ օրս ղազէթ կարդացած լինէի, պիտի վճարէի մի քանի հազար ֆրանք՝ մինչդեռ ղազէթ կարդացած չլինելուս համար վճարեցի միայն 250 ֆրանք: Էլի ու միշտ ես իմ չահաւորը…

Պատասխան չունէի տալիք, միայն, այս անգամ խորապէս թափանցած էի Տիկին Եղսոյի մտքերուն կամ աւելի շիտակը ըմբռնած էի իր միտքը, որ հայերու մէջ ունի իր բազմաթիւ բաժնեկիցները:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԳԻՂՋԿՈՒՀԻՆ

— Զոյգ յօնքերուդ եղեգնուտ,
Քանի՞ կ'արժեն աղեղներ.
— Ո՞վ է տեսեր, ծախեր բրնաւ
Զոյգ մը հատնող լուսինններ:
— Քանի՞ կ'արժեն քու այդ սիրուն
Վարդ ծիւնհրն անհրման.
— Հարցուր արծուին որ լեռներուն
Կ'ապրի կատարն յաւիտեան:
— Կուրծքիդ այդ զոյգ փրփրապխտակ
Քանի՞ կուտաս կիտրոններ.
— Կըշիռ անոնց՝ է լոկ սպասկ,
Ժամն ալ՝ վաճառք ծախող տէր:
— Գեղեցկութեանդ՝ ու շուշանին
Պատուիրդ, գինն ինչքա՞ն է.
— Անոնք անգին են, գին չունին,
Միտքէդ այդ բանը հանէ՛:
— Ու քանի՞ կուտաս միթէ
Շուրթիդ շաքարը անուշ.
— Ո՛վ անցորդ, չեմ ծախեր եթէ
Տաս ինձ հազար իսկ գուրուշ:
— Աչուրներուդ քանի՞ կ'արժեն
Աղամանդներն սաղաթման.
— Աստղերն հեռուէն լոկ կը դիտեն
Ու կը զմայլին անոնց վրան:
— Վարդերն հազա՞ր թարմ ու բոսոր,
Քու կուսական այտերուն.
— Ժողվէ՛ երկրի վարդերն բոլոր՝
Ու կ'խմանաս գինը դրան:
— Իսկ մազերուդ երեւման այդ
Դուն քանի՞ կը ծախես.
— Գիշերն ո՞վ է գներ, ո՞վ մարդ,
Որ զայն քեզի ծախեմ ես…

ՄԻՀԱՅԻԼ ԱՐԿԻՐՕՓՈՒԼՈՍ

Թարգմ. Վ. ԽՍԱՅԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Եղիա Տէմիրճիպաշեանի մասին

Մարսէյլի Միութենական Միութեան կազմակերպած դասախօսութեանց մէկն ալ նուիրուած էր Եղիա Տէմիրճիպաշեանի:

Դասախօսն էր Պ. Ենովք Արմէն, որ ինքնամփոփ ու ստեղծագործութեամբ մը ջանադրանք խիստ միջավայրի մը ըստ կ'անցընէր Եղիայի ժառանգութեան մը իմացական-գրական արժանիքներ, յանդիման համար միասնական նկատառութեան մը:

Դասախօսը կը ժխտէր սա տեսակէտը թէ ժամանակն է այլեւս անաչառ ու անվերապահ վերագնահատութեան մը ենթարկելու մեր երբեմնի գրական արժանիքները, կշռադատելու համար մնայունն ու անցաւորը անոնց գործին մէջ:

Եղիայի պարագային, այդ վերաքննութիւնը շատ աւելի չփոթեցուցիչ է հետեւեալ պատճառներով, բառ դասախօսին.—

«Ա. Գրագէտի հոգիին անսովոր կերպով բազմաբարդ բնոյթը.— Բ. Իր գրական արտադրութեան ծովածաւալ ստատութիւնը.— Գ. Քառորդ դարէ աւելի շրջանի մը անջրպետը՝ ուր դատաստանի կը կոչուի վիթխարի տարբերութեամբ մը երէկի եւ այսօրուան ըմբռնումներուն, միջավայրի ու կեանքի պայմաններուն:

Տակաւին այսօր ալ— համաձայն դասախօսին — Եղիա խորհրդաւոր առեղծուածի մը բնոյթով կը ներկայանայ. զայն լուծելու եւ բացատրելու միջոցը նախ ճանչնալն է հեղինակին կեանքը:

— «Կենսագրութիւնը՝ այսինքն ենթակայի կեանքին ընթացքը՝ մեծագոյն աղդակն է գործին ստեղծման, հետեւաբար գլխաւոր բանալին անոր բացատրման»:

Եւ դասախօսը սեղմ ու յատկանշական գիծերու մէջ ամփոփեց Եղիայի կենսագրութիւնը, ծանրանալով ժառանգական ու միջավայրի այն պայմաններուն վրայ, որոնք որոշեցին ու զարգացուցին Եղիայի դերզգայուն, ջղագար ու փոփոխական խառնուածքը, որով կը բացատրուին ոչ միայն իր բնաւորութեան ժխտական, ինքնամփոփ, անհաւասարակշիռ եւ երբեմն մինչեւ անհեթեթ երեւոյթները, այլ նաեւ իր քանի մը ցցուն գծերը, ու մանաւանդ իր անհունօրէն տաղանդին անհաւասարակշիռ եւ ըստ թեմաներու, փայլատակումներով ու սայթաքումներով հարուստ գրական իր գործին անհաւասար բնոյթը:

Դասախօսը, Եղիայէն բերուած մէջբերումներով իսկ հաստատեց որ անիկա մանկութենէն իսկ իր մէջ կը կրէր սաղմերը հոգեկան ու մտային հիւանդութեան մը, որ խառնակ ու բազմաշխատ մնաց իր ընթերցումներով, իմացական ներքին ճիգերով ու գերյոգնութեամբ, ամուլի ու տխրալիչ կեանքի մը անկանոնութեամբ պիտի զարգանար ու գինքը պիտի մղէր անձնասպանութեան կրկնակի փորձերու, ու իր տխուր վախճանին:

Կանուխէն իսկ Եղիա կը յաջողի ուսողութիւն գրաւել ու իմաստասէր դրողի անուն մը ստեղծել:

«Պէտք է փոխադրուիլ այն ժամանակաշրջանին մէջ, նշմարելու համար որ գրական ասպարէզը գրաւուած է հազիւ քանի մը ցցուն դէմքերով: Հոն չկայ խճողում, չկայ թոհ ու բոհ եւ նոր տաղանդի մը յայտնումը կոչուած է ողջունուելու իբրեւ անսովոր մէկ տէր, ինչպէս կ'ըլլայ աստղը Եղիայի: Այս ընդունելութիւնը որչափ որ կը գգուէ իր գրական փառասիրութիւնը… ծայրայեղ չեղուցմով կ'ուշանէ նաեւ իր մենամոլ եսը, ինչ որ իր ջղային խառնուածքին որոշ մէկ ախտանշանն է թժշկականօրէն, եւ որ աւելի ասպարէզ գտնելուն համար՝ յետագային՝ կը զարգանայ տարօրէն ծաւալումով, մինչեւ իր անհատականութիւնը գերիշխան ուժ մը դառնալու աստիճան՝ պարտադիր հասարակութեան: Տէմիրճիպաշեանէն չէք գտներ էջ մը՝ ուր ինք, իր անձը, իր մտածումը, իր եսը լայնագոյն տեղը գրաւած չըլլան նիւթին մէջ, եթէ մինչեւ անգամ՝ օրինակ՝ խօսքը երկրաբանութեան մասին ըլլայ՝ ուր վերստահաբար իր եսը տեղ չունի»:

Դասախօսը թուեց վերջ Եղիայի մտային-գրական գործունէութեան կարեւոր փուլերը, արժէքաւոր ծանօթ երկասիրութիւնները եւ անտիպ աշխատութիւնը, անցաւ դասախօսութեան երկրորդ մասին, ուր պիտի տար այդ հոծ գործին արժեւորումը, բնորոշումը:

Եղիա միշտ, մահէն առաջ ալ յետ մահու ալ միահամուռ գինով յարգանքի առարկայ մը եղած է: Դաղտնիքը այն է, «որ անիկա զարտուղի իմացականութիւն մըն է որ իր անձով ու գործով կը մարմնացնէ խորհուրդը, տարօրինակութիւնը, միստիքականութիւնը նաեւ, մի վախնաք բառէն՝ mystificationը, գործի ու խօսքի արտակեդրոնութիւնը, խառնակ հոգիի մը անկայուն ու անյաբիր ալեկոծութիւններուն բոլոր հակասական բարդութիւնները, ու եթէ պիտի չխրտչինք իրական պատարոշումի վերջին խօսքէն՝ խենթութիւնը»:

Դասախօսը Եղիայի ծաւալուն ու բազմազան գրականութիւնը երեք գլուխներու բաժնելէ վերջ, իմաստասիրական, բանաստեղծական ու հրապարակագրական,— մօտեցաւ իւրաքանչիւր սեռի առանձնապէս, քրքրեց ամէն մէկուն բովանդակութիւնը եւ յետամնաց արժէքը:

Ա.— Եղիան տիտղոսուած է միշտ «իմաստասէր գրագէտը», բայց իմաստասէր ըլլալ կը նշանակէ, ինչպէս բանախօսը կը պարզաբանէ օրինակներով, «հեղինակը ըլլալ ճիշդ կամ սըխալ փիլիսոփայական համատարած տեսութեան մը, հիմնուած արամաբանական տուեալներու վրայ եւ փաստուած՝ անփոփոխելի վճիռներով» (Ինչպէս Պղատոնի, Քանթի, Սփինոզայի, Սփէնսըրի եւայլ յայտնի իմաստասէրներուն գրութիւնները):

Արդ, Եղիայի գրականութենէն կարելի չէ գտնել ոչ մէկ ընդհանրական տեսութիւն, ոչ իսկ որեւէ գաղափարական կառուցում: Ան— հակառակ հզօր իմացականութիւն մը լինելուն— կը բաւականանայ յիշելով մեծ փիլիսոփաներու անունները, անոնց վարդապետութեանց յորջորջումները, եւ կամ ողեկոչելով սրտառուչ գգայնութեամբ Նիրվանայի կարօտը, Գօթամայի, Սաքիա Մունիի սուտերները եւ կեղծելով ունայնապաշտ ու յոռետես իմաստասէրներու կենցաղը: Այդ ընդմէջ բաւականութիւն հեղեղը յորդիլէր սակայն որ Տէմիրճիպաշեան մնայ «այն զարտուղի իմացականութիւնը որուն դանկին մէջ՝ ինչպէս հրաբորբոք խառնարանի մը՝ մտածումի ու զգայութեան գեղեցկագոյն կայծերը ոսկեզանակ հրախաղութեան մը անկապ ու խոզուիչ պարը դառնան»:

ՍԱՐԱՍԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

քը, կռուելու համար։ Զարգացները ծանր են, բայց ոչ անդարմանելի։ Ամէն կողմէ հեռագիրներ կը ստանամ որոնք կ'ըսեն թէ պայքարի կամքը անվթար կը մնայ աւելի քան երբեք»։

*** Պարսելոնայի օտար դեսպանները Փէրփինեան (Ֆրանսա) հաստատուեցան, իրենց հպատակներուն գործերով զբաղելու համար։

*** Զօր. Ֆրանքօ հրամանագիր մը հրատարակեց, որով «Պարսելոնա եւ միւս ազատագրուած հողամասերը կը միացուին սպանիական պետութեան»։ Փողոցներուն անունները արագօրէն կը փոխուին։

«Պիտի անցնինք Սպանիոյ մէջ եւ այլուր»

»»» · «««

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Մուսոլինի յայտարարած էր թէ կարմիրները «Զիք անցք» հռչակած էին, բայց «մենք անցանք եւ պիտի անցնինք»։

Այս յայտարարութիւնը նոր նշանախօսք մը դարձած է իտալական մամուլին համար, որ նորէն սլաքներ կ'արձակէ Ֆրանսայի դէմ։ «Փոփոլօ տի Ռօմա» կը գրէ.

« Տալատիէ կը փորձէ չոյել Ֆրանսան, պղատոնական մեծարանք մը ընծայելով իտալացի ռազմիկներուն։ Բայց, ինչպէս Եթովպիոյ մէջ, ինչպէս երէկ Պարսելոնայի մէջ եւ վաղը Մատրիտի մէջ, Իտալիա պիտի շարունակէ անցնիլ, միշտ եւ ամէն տեղ։ Այո, մենք պիտի անցնինք բոլոր «երբե՛ք»ներուն վրայ, Սպանիոյ մէջ եւ Սպանիայէն դուրս։ Թող պատրանքներ չսնուցանեն այս մասին»։

Իտալական թերթերը միեւնոյն ատեն սեւ գոյներով կը նկարագրեն Ֆրանսայի հոգեկան վիճակը, Պարսելոնայի անկումէն վերջը։ «Մէսսաժէրօ» թերթին թղթակիցը կը գրէ այս առթիւ.

— « Պարսելոնայի անկումը ջղագրգիռ եւ անմատչելի վիճակի մը մատնած է փարիզեան շրջանակները։ Մթնոլորտը ելեկտրականացած է։ Ոչինչ բան մը բաւական է, կայծեր յարուցանելու համար ամէն ուղղութեամբ։ Թերթերը թնրատեսութենէ բռնուած, միայն մէկ գոյն կը ճանչնան, — սեւը»։

*** Իտալիոյ ուսանողները եւ ուսանողուհիները եւ ուրիշ հազարաւոր երիտասարդներ նոր ցոյցեր կատարեցին աղջի օր, ռազմաշունչ աղաղակներով։ Բազմութիւնը կը պոռար Վէնեցիա պալատին առջեւ.— «Թո՞ւնն է Քորսիքան,— մ'երինը»։ Բազմութեան ծափերուն տակ Մուսոլինի պատշգամ բարձրացաւ պահ մը։ Ճենովայի ֆրանսական հիւպատոսարանին դէմ ցոյցեր կազմակերպած ըլլալով, հրշէջները ջուր սրսկեցին, ցուցարարները ցրուելու համար։

*** Իտալիոյ պետական նախարարներէն Ֆարինաչչի ճառ մը խօսելով Միլանոյի մէջ, յայտարարեց.— « Իտալիա երբեք պիտի չհանդուրժէ որ Թունուզ սեփականութիւնն ըլլայ օտար երկրի մը որ հարաւէն կը սպառնայ Իտալիոյ։ Ճիպութին Ֆրանսայի ձեռքը ձգել՝ կը նշանակէ Համպուրկը օտար ազգի մը յանձնել»։ Նախարարը բսաւ նաեւ թէ «արդար եւ ստիպողական են» Գերմանիոյ գաղթային պահանջները։

ԻՆՉՈ՞Ւ ՓՈԽՈՒԵՑԱՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ

—— oo ——

Զէնքի մատակարարութիւն եւ կաշառք

—— oo ——

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի թղթակիցը հետեւեալ բացատրութիւնները կը հաղորդէ Ճէլալ Պայարի դահլիճին հրաժարման մասին, Էնկիւրիէն ուղղուած հեռագրով մը.—

Այստեղի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կ'ըսեն թէ Ճէլալ Պայարի հրաժարումը հետեւանք է երկու դրամական գայթակղութեանց որոնք երեւան հանուեցան վերջերս։

Այդ շրջանակներուն համաձայն, Ճէլալ Պայարի դիրքը մեծապէս խախտած էր, երբ հաստատուեցաւ թէ զէնքի մաքսանենգներ կնքեր են ազգ. պաշտպանութեան նախարարին՝ Քեազիմ Էօզալփի ստորագրութիւնը եւ 50 օդանաւ գնած են Քանատայի մէջ, ի հաշիւ Թուրքիոյ, բայց իրականին մէջ Սպանիա ղրկելու համար։

Կ'ըսուի նաեւ թէ Ճէլալ Պայարի վարկը բոլորովին ինկաւ, նոր խարդախութիւն մը երեւան հանուած ըլլալով Պոլսոյ մէջ։

Այդ պատմութեան համաձայն, Թրքական հաստատութիւն մը ուզած է կարգ մը անգլիական տուներու յանձնել այն բոլոր թրքական պայմանագրութիւնները որ պիտի կնքուէին, Անգլիոյ կողմէ տրամադրուած տասը միլիոն ոսկիի վարկով։ Այս առթիւ մեծագումար յանձնարարողչէք պիտի ստանար թրքական հաստատութիւնը։

Այս գայթակղութեան վրայ, Հալքի կուսակցութիւնը որոշեց նոր վարչապետ մը հրաւիրել, մասնաւորապէս նկատի ունենալով նոր բնորութիւնները։

Պետական պաշտօնեաները սկսած են քննել Ծովային դրամատան (Տէնիզ պանքասը) կարգ մը կարեւոր գործառնութիւնները։ Այս դրամատունը պատասխանատու է Թուրքիոյ առեւտրական տորմիղին վարչութեան, ինչպէս եւ նոր նաւերու յանձնարարութեան՝ գերմանական եւ անգլիական նաւաշինարաններու։ Թրքական թերթերը կը պահանջեն ընդհանուր մաքրագործում կատարել եւ կը խնդրեն կառավարութենէն ազդու միջոցներ ձեռք առնել անոնց դէմ որ «դաւաճանած են ազգին շահերուն »։

Միջազգային կացութիւնը եւ Թուրքիա

Նուման Ռաուֆ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետը, խմբագրականի մը մէջ պարզելով Թուրքիոյ ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը, կ'եզրակացնէ.

— «Համաշխարհային կացութեան խառնակութիւնը մեզ կ'առաջնորդէ մեր հետեւած ուղղութեան ճշդութիւնը եւ կը հրամայէ ալ աւելի արթնամիտ ուշադրութեամբ մը վարել անոր։ Ամբողջ Թուրք ազգը, երբ մէկ կողմէ մեր տեւական պետին շուրջը սերտօրէն խմբուած իր ամբողջանալիք թերիները կը ջանայ լրացնել, միւս կողմէ կազմ ու պատրաստ կը գտնուինք ամէնէն հեռաւոր հաւանական վտանգներու դէմ, ամէնէն դժուարին պայքարներու համար։ Մեր ներքին միութիւնը եւ համախմբումը՝ հիմնաքարը կը կազմէ արտասահմանի դէմ խաղաղութիւնը պաշտպանող մեր ուժին։

Թուրք ազգը իր ըրածին գիտակից ըլլալով ընթացող մեծ ազգ մըն է։ Եթէ խաղաղութիւն կ'ուզենք, այն հաւատքով է որ, ան ոչ Ր․ միայն մեզի, այլ ամբողջ մարդկութեան համար իսկապէս ամէնէն մեծ շնորհն է։ Իսկ թէ այս մեծ շնորհը պաշտպանելու կարողութեան մէջ կրնայ գտնուիլ, իրականութիւն մըն է զոր յստակօրէն կը տեսնեն մեր երեւակայութեամբ չշփոթուող աչքերը։ Տգեղ իրականութիւն մը թէեւ, բայց ի՞նչ ընենք. իրականութիւն։

Այն բրէշը որ կը զարնենք մեր շինարարութեան կարօտ երկրին մէջ, մեր ուժը կը կազմէ. թէ ներքին եւ թէ արտաքին ուժը։

Ազգովին մեր Ազգ. Պետին շուրջ համախմբուիլ՝ մեր ուժը կը կազմէ. ներքին թէ արտաքին ուժը։

Ահա մենք, այս պայմաններուն տակ, խաղաղութեան իտէալին սիրահարը եւ ծառայողն ենք »։

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԷՆ 18 ԵՐԵՒԵԼԻՆԵՐ, որոնց մէջ կը գտնուին Հնդկաստանի նախորդ փոխարքան, Անգլիոյ պատկառոր բանաստեղծը, Թագաւորին անձնական բժիշկը եւն. կոչ մը ուղղեցին անգլիերէն և գերմաներէն, որպէսզի «բոլոր բարեմիտ մարդիկ» ամէն ջանք թափեն, պատերազմը կանխելու համար։ Կոչը մասնաւորապէս ուղղուած է Հիթլերի։

ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ կը հեռագրեն թէ ընդհարման մը միջոցին սպաննուեցաւ փրոֆ. Վասիլ Քրիսթէսքու, որ յաջորդ նշանակուած էր երկաթեայ պահակներու հրամանատարին՝ Քոտրէանուի (նոյնպէս սպաննուած)։ Ուրիշ երկաթեայ պահակ մը անձնասպան եղաւ, երբ ոստիկաններ գացեր էին ձերբակալելու։

ՓԱՐԻԶ ՊԵՐԼԻՆ ՕԴԱՆԱՒԸ ջախջախուեցաւ, ծխնելոյզի մը զարնուելով Քէօլնի մէջ։ Վեց ուղեւորները այրեցան։

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ նախարարութիւնը հարիւր օդանաւ ապսպրեց Մ. Նահանգներու գործարաններուն։ Ասով 200ի կը բարձրանայ ապսպրանքը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը վերադարձաւ Վարշաւայէն, լրացուցած ըլլալով իր պաշտօնը։

ՀԱԶԱՐ ՀՐԷԱՆԵՐ ճամբայ ելան Իտալիայէն, Ծայր. Արեւելք երթալու համար։ Շանկայ պիտի հաստատուին։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՅՈՒՆՈՒԱՐ
MARDI 31 Janvier 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3952
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ՀԱՍԱՆՔ ՀՈՆ ՈՒՐ...

— oo —

Ճառեր վարչապետական կամ նախարարական: Յայտարարութիւններ՝ մէկը միւսէն ծանրակշիռ: Եւ լրագրական հրատարակութիւններ՝ որոնք արդէն պողպատի ձայն կուտան...

Ահա թէ ի՛նչպիսի մթնոլորտի մը մէջ կը թաւալի քաղաքական աշխարհը, շաբաթներէ ի վեր, բայց մանաւանդ Պարսելոնայի անկումէն ասդին :

Ակնարկ մը վերջին օրերու անցուդարձին վրայ:

Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը վճռական յայտարարութիւններ ըրին երեսփ. ժողովին մէջ, արտաքին քաղաքականութեան մասին, մանաւանդ շեշտելով թէ թիզ մը հող պիտի չզոհուի Ֆրանսայի ստացուածքէն :

Անգլիոյ վարչապետը Նշանաւոր ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ գիշեր, անուղղակի կոչ մը ուղղելով Պերլինի եւ Հռոմի, որպէսզի ծայրայեղութեան չերթան :

Այս առթիւ, թուանշաններով հաստատեց թէ Մեծն Բրիտանիոյ սպառազինութիւնները աւելի ազդու հանգամանք ունին այսօր, քան անցեալ սեպտեմբերին, երբ կարելի եղաւ կանխել պատերազմը, Մոնիխի համաձայնութեամբ :

Հիթլէր պիտի խօսէր երէկ, երկուշաբթի, խորհրդարանին բացման առթիւ: Եւ բովանդակ աշխարհ անհամբերութեամբ կը սպասէր իր խօսքերուն, իբրեւ անուղղակի պատասխան Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ վարչապետներուն յայտարարութեանց :

Մուսոլինի արտայայտուեցաւ մէկ անգամ, Պարսելոնայի գրաւման առթիւ, ազդարարելով թէ «անցան եւ պիտի անցնին»: Աւելի երկար ճառ մը կը սպասուի փետրուարին :

Բայց անհրաժեշտ չէ սպասել այդ ճառին, քանի որ իտալական թերթերը ամէն օր քար մը կը գլորեն, երբեմն ճարտասանական դարձուածքներով, բայց միշտ վճռական: Եւ հետզհետէ աւելի բաց :

Ահաւասիկ ամենավերջին արտայայտութիւնները:

Կիսապաշտօնական շաբաթաթերթ մը, «Ռելացիոնէ Ինթէրնացիոնալի» (Արտաքին Յարաբերութիւններ), իր վերջին տեսութիւնը կը սկսի այսպէս .

— « Եթէ Փարիզ կ'ուզէ ճաշակել իտալացի ժողովուրդին պողպատը, թող շարունակէ իր անմիտ քաղաքականութիւնը... Սպանիական հարցին հաշուեյարդարէն վերջը, պէտք է ձեռք առնել իտալական պահանջներու խնդիրը: Սպանիական հարցին լուծումը նախապայման է Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ըլլալիք կարգադրութեան մը: Բայց, վճռական «ոչ» մը արտասանելով իտալական պահանջներու մասին, ֆրանսական կառավարութեան դիրքը վերջին օրերս կը շեշտուի յայտնապէս ծխտական իմաստով մը: Փարիզի անհասկացողութեան դիմաց, եւրոպական դէպքերը ճիշդ ու ճիշդ կը մօտենան ճակատագրական փաթթափին: Այն կոր գծին որ խնդիրները պիտի կարգադրէ միակ յաւիտենական օրէնքով մը, — խօսքը թնդանօթին է»:

Եւ դեռ ուրիշ ազդարարութիւններ, — «Իտալացի ժողովուրդը մէջտեղ պիտի նետուի սպառազէն, անցնելով սահմանագլուխներէ, պատրաստ պաշտպանելու իր ապրելու իրաւունքը մինչեւ ծայրագոյն զոհողութիւն»:

Ուրիշ թերթ մը, «Սթամփա», կրկին յուզելով Թունուզի եւ Քորսիքայի խնդիրը, կը յայտարարէ .

— « Երբ մենք, Իտալացիներս, Թունո՛ւզ, Քորսիքա՛ կ'աղաղակենք, նոր անուններ չէ որ կ'արտասանենք: Ատոնք անուններ են որոնք նիւթ մը եւ հոգի մը կ'արտայայտեն. իսկ այդ նիւթն ու հոգին մեզի համար կ'ապրին դարերէ ի վեր: Այնքան դէպքեր անցան եւ այդ անունները չմեռան... Պիտի հնչէ ժամը երբ իղձը պիտի դառնայ իրականութիւն»:

Երրորդ մը, «Լավորո Ֆաշիստա» կ'ազդարարէ .

— « Ոչ Իտալիան, ոչ ալ Սպանիան 1881ինը չեն, երբ Ֆրանսա կրնար գրաւել Թունուզը: Ոչ Իտալիան, ոչ ալ Սպանիան 1887ինը չեն, երբ ստորագրուեցաւ առաջին դիւանագիտական թուղթը արեւմտեան Միջերկրականի համար: Վերահաստատուած է Պիրենեան այն սահմանագլուխը որ Լուի ԺԴ.ի կողմէ ջնջուեցաւ 1700ին: Ֆրանսա նորէն երեք սահմանագլուխ ունի... Իտալացիները առաքինութիւն մը ունին.— յարատեւ սպասում: Մուսոլինի յայտարարեց ի լուր աշխարհի, — « Պիտի անցնինք»:

Աւելորդ պիտի ըլլար նիւթը խճողել գերմանական ազդարարութիւններով: Անցողակի յիշենք միայն մէկը, հիթլէրական գլխաւոր օրկանին՝ «Ֆոլքիշէ Պէոպախթէր»ի ազդարարութիւնը, Հիթլէրի ճառէն անմիջապէս առաջ.

— « Ֆրանսա ժամանակակից Կարթագինէն է ներկայ Հռոմի համար»:

Այս բոլոր ազդարարութեանց մէջ, իտալական եւ գերմանական թերթերը միջանկեալ կը յիշեն 1915ի դաշնագիրը, որ հատու զէնք մը դարձած է Հռոմի ձեռքը:

Արդ, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ ասդին, այս բուռն յարձակողականին առթիւ:

Անշուշտ Փարիզի մամուլը չէր որ պիտի անճրկէր, բանավէճի կամ յարձակողականի մէջ, թէեւ աւելի պաղարիւն կ'երեւայ, ինչպէս երկրին կառավարութիւնը:

Բայց, նոր երեւոյթ մը աչքի կը զարնէ, այս թունաւոր մթնոլորտին մէջ:

Ամսէ մը ի վեր, Ֆրանսայի քաղաքագէտներ եւ հեղինակաւոր օրկաններ սկսած են տեսութիւններ եւ գիրքեր հրապարակ նետել, արծարծելով Մեծ Պատերազմէն առաջ եւ վերջը կնքուած համաձայնութիւններն ու ծրագիրները :

Ի՞նչ կ'ըսեն այդ գիրքերը: Ի՞նչ բանի կը ձգտին, օրուան այս ժամուն, երբ այնքան թանձրացած է մթնոլորտը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

300,000 ՍՊԱՆԻԱՑԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ

— oo —

ՆԵՐՍ ՊԻՏԻ ԱՌՆՈՒԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԻՆԵՐԸ, ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ԵՒ ԾԵՐԵՐԸ

100,000 հոգի կը գիշերեն փողոցներուն մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Պարսելոնայի անկումէն վերջը, հարիւր հազարաւոր փախստականներ լեռ ու ձոր ինկած են, ուղղուելով դէպի Ֆրանսա: Նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր բացառիկ նիստ մը գումարեց, լուծելու համար այս խնդիրը, որ թէ քաղաքական հանգամանք ունի եւ թէ մարդասիրական: Կիրակի առտու սահմանագլուխ հասան աւելի քան քառասուն հազար փախստականներ, հաց եւ ապաստան խնդրելով: Առաջին առթիւ ընդունուեցան 13-18,000 հոգի, բաժնուելով զանազան քաղաքներու վրայ: Նախարարական խորհուրդը կարդալով այս առթիւ հասած տեղեկագիրները, որոշեց կարելին ի գործ դնել մարդասիրաբար, որպէսզի կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ սովամահ չմեռնին, բայց թոյլ չտալ որ զէնք բռնելու ընդունակ մարդիկ Ֆրանսա մտնեն: Միեւնոյն ատեն որոշեց դիմել միւս պետութեանց խորհուրդին եւ աջակցութեան :

Կ'ըսուի թէ Խ. Միութիւնը յանձն առած է ընդունիլ 25,000 հանրապետական ռազմիկներ, որոնք մեծ մասով համայնավարներ են. բայց մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ փոխադրութեան խնդիրը :

Մեքսիկա *եւս հաւանած է ընդունիլ քանի մը հազար հոգի, բայց փոխադրութիւնը ամիսներ կրնայ տեւել եւ հարիւր հազարաւոր տոլար ծախք պարտադրել:*

Սպանիական կառավարութիւնը խնդրած էր որ մաս մը փախստականներ տեղաւորուին հիւսիսային Ափրիկէի Ֆրանսական գաղթավայրերուն մէջ, բայց Ֆրանսական կառավարութիւնը յարմար չի նկատեր այս ելքը, ապահովութեան տեսակէտով:

Մեծն Բրիտանիա *բաց յօժարութեան մերժեց ո եւ է փախստական ընդունիլ իր կայսրութեան մէջ, եւ յանձն կ'առնէ միայն դրամական օգնութիւն հասցնել մանուկներուն եւ կիներուն :*

Շաբաթ գիշեր մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ Փարիզի գլխաւոր պողոտաներուն վրայ, պահանջելով բանալ սահմանագլուխը, զէնք եւ ռազմանիւթ հասցնել Սպանիա, ներս առնել փախստականները եւն.: Ոստիկանութիւնը միջամտելով ձերբակալեց 500 ցուցարարներ, որոնք յետոյ ազատ արձակուեցան :

Վերջին լուրերու համաձայն, 300,000 քաղաքացիներ եւ առնուազն 5000 վիրաւոր զինուորներ ճամբայ ինկած են դէպի Ֆրանսական սահմանագլուխը, ենթակայ ձիւնին, անձրեւին, ցուրտին եւ անօթութեան տառապանքներուն: Շատերը պատառ մը բան կերած չեն Պարսելոնայէն հեռանալէ ի վեր: Պաշարաբարձ կառքեր օգնութեան հասան կէս ճամբուն, սակայն հացը այնքան քիչ էր որ շատերը զրկուեցան: Աննկարագրելի է կիներու եւ մանուկներու վիճակը: Շատերը ցնցոտիներ միայն ունին: Սահմանամերձ քաղաքի մը մէջ երբ կարգ մը թղթակիցներ լուսանկար կը քաշէին, սպանիացի քաղաքապետը արգիլեց իր հետեւորդներուն հետ, նախատեց եւ ծեծեց լուսանկարիչները, յետոյ լուսանկարներն ու գործիքները առնելով ծովը նետեց :

Անհամար փախստականներ գիշերը կ'անցընեն լեռներու կամ փողոցներու մէջ: Կը վախցուի որ համաճարակներ ալ ծագին: Քստմնելի պատմութիւններ կը պատմեն Ֆրանսա հասած ականատեսներ: Թղթակից մը կ'ըսէ թէ այսպիսի «ելք» տեսնուած չէր Հրեաներու Եգիպտոսէն փախուստէն ի վեր (իսկ հայկական «ե՞լք»ը...): Կը թուի թէ ամբողջ ազգ մըն է որ լեռ ու ձոր ինկած է: Ֆրանսական սահմանագլուխէն սկսելով վեց քիլոմեթր տարածութեան վրայ ճամբաները խճողուած են փախստականներով, շատերը հետիոտն, կամ էշերու վրայ. Կը թուի թէ այս արտագաղթը պիտի շարունակուի դեռ քանի մը օր: Քաթալոնիայէն հասած փախստականներ կը պատմեն թէ ճամբաները այնքան խճողուած են որ կարելի չէ կառք վարել հակառակ ուղղութեամբ :

... ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Մինչ այս մինչ այն, պատերազմը կը շարունակուի: Հանրապետական վարչապետը գերագոյն ճիգեր կը թափէ, ճակատը վերակազմելու համար Կերոնայի մէջ: Ազգայնական բանակը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, նոր գիրքեր գրաւեց դէպի հիւսիս: Զօր. Ֆրանքօ սկսած է օգտագործել Պարսելոնայի գերիները, զինուորներուն զէնք բաժնելով եւ միւսներուն ճամբայ շինել տալով: Ազգայնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ յիմարանոցի մը պատսպարեալներէն շատերը մեռած են անօթութենէն: Նոյն աղբիւրէն կը հաւաստեն թէ հանրապետականները հարիւր հազար մեռեալ եւ վիրաւոր ունեցած են, Քաթալոնիոյ յարձակողականէն ի վեր, մէջն ըլլալով 68,400 գերիներ :

— oo —

2 ԱԹ ՀԱՐԻՒՐ *բացառիկ տուրքի մասին նոր զեկոյց մը հրատարակելով, ելմտական նախարարութիւնը կ'ըսէ թէ գործատէրերը պարտաւոր են տուրքը վար դնել յունուար 23էն ի վեր եղած բոլոր վճարումներուն վրայ, ինչ որ ալ ըլլայ վճարման ժամանակաշրջանը: Կը նշանակէ թէ յունուարի վերջը եղած ամսական վճարումները տուրքի ենթակայ են ամբողջ գումարին համար, եւ ոչ թէ յունուար 23էն ի վեր անցած ժամանակին համար: Բացառիկ տուրքին ենթակայ են նաեւ յաւելուածական ժամերու համար եղած վճարումները :*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀՈՎԱՆՈՑ ՄԸ ՈՐ ԵՐԲԵՔ ՉԻ ԲԱՑՈՒԻՐ

— • —

Թերթերը կը շարունակեն զարմանալազան բաներ պատմել Չէյմպըլէնի հովանոցի մասին:

Փակագիծ մը,— կը կարծեմ թէ շատ աւելի հասուն նիւթ պիտի ճարէին, եթէ տեսած ըլլային... Տարագի հովանոցը, ինչպէս պատմական: Ի՞նչ օգուտ. մէկը վարչապետ է, միւսը՝ վարժապետ: Չէյմպըլէն հովանոցը կոթէն կը բռնէ, բռնել ուզելով թէ՝ տէրն է հսկայական կայսրութեան մը: Իսկ Տարագ՝ մէջտեղէն, որպէսզի չըլլայ թէ ձեռքէն իյնայ կամ յափշտակեն, ինչպէս այս անտէր ժողովուրդին իրաւունքները :

Ահաւասիկ «ամենավերջին» նորութիւնները, վարչապետական հովանոցի մասին—

Զարմանքներ Չէյմպըլէնի հովանոցը կը կոչեն Մեծն Բրիտանիոյ «սեւ փետուրը», բաղդատելով Գերմանիոյ կեռ խաչին եւ Իտալիոյ խուրձին հետ (փաշիօ):

Չէյմպըլէն ուր որ երթայ, իր հովանոցն ալ միասին է — Կոտէսպէրկ, Միւնիխ, Փարիզ, Հռոմ: Այդ հովանոցը մաս կը կազմէ իր հագուստին, ինչպէս տաբատը կամ գլխարկը: Հովանոցը ամուր պլորուած է եւ երբեք չի բացուիր: Եթէ անձրեւ գայ, վարչապետը ունի ուրիշ երկու անձրեւանոցներ:

Չէյմպըլէնի հովանոցը կ'արժէ 57 շիլին 6 փէննի եւ գնուած է Լոնտոնի Թամըս Պրիկ եւ որդիք վաճառատունէն, որ հովանոցի ամէնէն հռչակաւոր հաստատութիւնն է եւ կը գտնուի Սէյնթ Ճէյմս պալատին մօտ, աւելի քան հարիւր տարիէ ի վեր: Մէրի թագուհին եւ լորտ Պալտուին ալ այս տեղէն կը գնեն իրենց հովանոցները :

Չէյմպըլէնի հովանոցը գնուած է տարիներ առաջ, բայց արձանագրութիւն չկայ վաճառման մասին: Կայ սակայն արձանագրութիւն մը,— հովանոցին ծածկոցը փոխուած է շատ անգամներ: Ծածկոցը սեւ մետաքսէ կերպաս մըն է, ամբողջովին ձեռքով կարուած եւ ագուցուած:

Տակաւին կը կարդամ նկարագրութիւններ՝ հովանոցի կոթին եւ ուրիշ մանրամասնութեանց մասին:

Պրիկս տան ամենատուեղ հովանոցը կ'արժէ 20 անգլիական ոսկի: Չէյմպըլէն վերջին անգամ, Միւնիխի համաժողովութենէն քիչ առաջ աչքէ անցուց զայն եւ ուրիշներ, երբ անձամբ գացած էր ծածկոցը նորոգելու: Բայց նորէն կառչած մնաց իր հովանոցին :

Վարչապետարանին մէջ, Չէյմպըլէնի հովանոցը վերի յարկը, իրեն յատուկ տեղը կը տանին, որպէսզի չըշփոթուի ուրիշ նախարարներու եւ այցելուներու հովանոցներուն հետ:

Այս բոլոր տեղեկութեանց մէջ, մէկ բան գրաւեց իմ ուշադրութիւնս,— հովանոցը ամուր պլորուած է եւ երբեք չի բացուիր :

Ի՞նչ կ'ըսէք, բրիտանական դիւանագիտութեան խորհրդանշանը չի՞ կազմեր այս հովանոցն ալ,— միշտ գոց եւ խորհրդաւոր:

Ի զո՞ւր կը փորձէք բանալ անոր գաղտնիքները, ինչպէս հովանոցին ծալքերը:

Միշտ աչքի առջեւ, բայց միշտ ալ ամուր պլորուած :

Այնպէս որ, երբ դուք արեւի կ'սպասէք, անձրեւ եւ կարկուտ կը հասին ձեր գլխուն: Եւ կը մնաք մէջտեղ :

ՎԱՀԷ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

— oo —

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց երէկ .—

Համաձայն 1938 նոյեմբեր 12 թուակիր հրամանագրին տրամադրութեանց, այն օտարականները որոնք առեւտուր մը կամ ճարտարարուեստ մը ի գործ կը դնեն, այսինքն անոնք որոնց ինքնութեան թուղթերուն «արհեստ»ի բաժնին տեղ նշանակուած է իրենց հանգամանքը, պարտաւոր են առեւտրականի առժամեայ տոմսեր (քարթ տը քոմէրսան) ունենալ: Այս տոմսերը ձրի պիտի տրուին, կանոնաւորելու համար կացութիւնը այն օտարականներուն որ կը բնակին Փարիզ կամ Սէնի նահանգը: Պէտք է դիմել ոստիկանութեան կեդրոնը, հիւսիսային-արեւելեան սրահ, մուտքը՝ Է սանդուղէն:

Որպէսզի երկար սպասելու չստիպուին, դիմումները կատարել հետեւեալ կարգով.—

Յունուար 30էն փետրուար 11 պէտք է դիմեն այն օտարականները որոնց մականունները կը սկսին Ա եւ Պ տառերով. փետրուար 13էն 25՝ Ս-Էֆ, մարտ 13էն 25՝ Էլ-Օ, մարտ 27էն 8 ապրիլ՝ Փէ-ԷՍ, ապրիլ 11էն 22՝ Թէ-Զէտ:

Դիմողները իրենց ինքնութեան թուղթէն եւ երկու լուսանկարներէ զատ (քաշուած աջ կողմէն, ականջը երեւալու պայմանով), պէտք է միասին առնեն հետեւեալ թուղթերը.—

1. Սէնի առեւտրական սենեակին արձանագրութեան յայտարարութիւնը :

2.— 1938ին գանձելի տուրքերու ազդարարութիւնը, ճարտարագործական եւ առեւտրական տուրքերու վճարման հաստատագրով: Եթէ այդ ազդարարութիւնը չէ եղած, պէտք է ներկայացնել հարկահաւաք վարչութեան ուղղած ցուցակը, 1938ին վճարելի առեւտրական եւ ճարտարագործական տուրքերու մասին:

3. Իրենց առեւտրական արտօնագիրը (փաթէնթ):

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԸ

— oo —

«Երբ պէտք ըլլայ կրնանք 5000 օդանաւ գնել վաղը»

— oo —

Ելմտական նախարար Պ. Փօլ Ռէյնօ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ գիշեր, երկրին ելմտական եւ տնտեսական վերակազմութեան մասին, գոհացուցիչ գտնելով հրամանագիր-օրէնքներու երկամսեայ գործադրութեան արդիւնքները: Ըսաւ թէ թոններով ոսկի վերադարձած է արտասահմանէն. այնպէս որ Ֆրանսա կրնայ 5000 օդանաւ գնել ամենավերջին դրութեամբ, եթէ հարկ ըլլայ: Բայց եւ այնպէս, հակառակ ազգային գործունէութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ նշմարուած վերելքին, ամենախիստ խնայողութիւններ պիտի կատարուին հանրօգուտ շինութեանց մէջ, որպէսզի կարելի ըլլայ նախապատուութիւն տալ օդանաւե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԻՍՄԷԹ ՍԿՍԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԻ

Մօտ 15 կուսակալներ փոխուած

Իրաւունք ունէին անոնք որ Ներքին նախարար Շիւքրիւ Գայայի պաշտօնանկութիւնը սկիզբը կը նկատէին լայն մաքրագործումի մը։

Հազիւ տեղաւորուած, Իսմէթ Ինէօնիւ եւ իր Ներքին նախարարը՝ Տօքթ. Րէֆիք, սկսան կարեւոր փոփոխութիւններ կատարել։ Եւ ամէնէն առաջ մաքրեցին կուսակալները և գայմագամները, որովհետեւ ասոնք միայն պետական վարիչներ չեն, այլեւ միաժամանակ քաղաքապետ եւ Հալք կուսակցութեան ներկայացուցիչ։

Քանի մը տարի առաջ, ամբողջ իշխանութիւնը կեդրոնացնելու համար, Աթաթիւրք ջնջեց Հալք կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարի եւ նահանգային ներկայացուցչի պաշտօնները եւ միացուց կառավարութեան։ Ներքին նախարարը ի պաշտօնէ եղաւ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար, կուսակալները եւ գայմագամներն ալ՝ նահանգային եւ գաւառակի ներկայացուցիչ։ Միւս կողմէ, ընդունուեցաւ նոր օրէնք մը որով քաղաքապետական - թաղապետական գործերն ալ կը միացուին կուսակալներու եւ գայմագամներու պաշտօնին։

Աւելցնեմ որ, ըստ օրէնքի օրուան վարչապետն ալ միաժամանակ կը դառնայ կուսակցութեան գործօն նախագահը, կամ կանոնական բացատրութեամբ՝ փոխ-նախագահը։ Իսկ Հանրապետութեան նախագահը պատուակալ կամ առաջին նախագահն է։ Այնպէս որ, Իսմէթ Ինէօնիւ երբ անցեալ տարի նետուեցաւ վարչապետութենէն, մեքենաբար զրկուեցաւ նաեւ Հալք կուսակցութեան գործօն նախագահութենէն։

Ինչպէս կը տեսնուի, Ներքին Նախարարութիւնը, կուսակալութիւնը, գայմագամութիւնը եւ աւելի վար պաշտօնները ունին ոչ միայն կառավարական, այլեւ թաղապետական եւ կուսակցական կարեւորութիւն։ Երեք պաշտօն՝ մէկ հոգիի վրայ կեդրոնացած։ Ահա թէ ինչո՛ւ, Հանրապետութեան նախագահ ընտրուելուն պէս, Իսմէթ ձեռնարկեց տիրանալու այս կարեւոր մեքենային եւ ամէնէն առաջ վտնտեց Շիւքրիւ Գայան։

×

Աւելորդ է մէկիկ մէկիկ յիշել խոշոր փոփոխութիւնները. միայն ըսենք թէ մինչեւ հիմա 10—15 կուսակալներ փոխուած են, անկարեւոր վայրեր ղրկուելով կամ ուղղակի կախակայուելով։ Անոնց մէջ ամէնէն կարեւորը՝ Պոլսոյ կուսակալ - քաղաքապետ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղն է, մարդը որ 13 տարիէ ի վեր քաղաքապետ էր, 8 տարիէ ի վեր ալ՝ միաժամանակ կուսակալ։

Ժամանակին մանրամասնօրէն պարզած եմ Մուհիտտինի բացառիկ ու խորհրդաւոր դիրքը եւ մանաւանդ Աթաթիւրքէն վայելած հզօր աջակցութիւնը, շնորհիւ իր պզտիկ աղջկան, որ աչքի լոյսն էր նախագահին, ամբողջ տարիներ, այնինչ մինչեւ ամուսնանալը... Նախարարներ, երեսփոխաններ յաջորդեցին, բայց ոչ մէկը համարձակեցաւ դպչիլ անոր։ Վարչապետ Իսմէթ քանի մը անգամ ծրագրեց երեսփոխան ընտրել զայն եւ այս ձեւով հեռացնել, բայց միշտ հանդիպեցաւ իշխան ամենազօր չանթարգելին։

Հիմա, Աթաթիւրքի մահէն յետոյ, ահա այս ամենազօր կուսակալն է որ կը նետուի՝ «տնօրինութեան պէտքին վըրայ», ինչպէս կը յայտնէ նախարարական խորհուրդի Նոյ. 29ի որոշումները, վաւերացուած նաեւ նախագահէն։ Անիկա արդէն պաշտօնանկութիւն է, հրապարակային պատիժ։ Որովհետեւ, մինչ միւս կուսակալներէն ոմանք ուրիշ պաշտօնի կը կոչուին, Մուհիտտին ուղղակի կը դրուի «տնօրինութեան հրամանին տակ», այսինքն բացը կը մնայ։

Դէպքը յատկանշական է բազմաթիւ տեսակէտներով։ Նախ կը ցուցնէ թէ Իսմէթ վճռած է ջնջել հաւատարիմներու եւ պնակալէզներու խմբակը զոր կազմած էր Աթաթիւրք, միահեծան ղեկավարելու համար իր կամքը։ Եւ որովհետեւ Պոլիսը Թուրքիոյ իրական մայրաքաղաքն է, բնականաբար ամէնէն զօրաւոր հարուածը պիտի տար անոր վարիչին։

Երկրորդ, անգամ մըն ալ երեւան ելաւ թէ թուրք ժողովուրդը ի՛նչ կը խորհէր Աթաթիւրքի եւ անոր հիմնած վարչաձեւի մասին։

Առաջ՝ ժողովուրդը ձայն չէր հաներ վախէն, որովհետեւ կը տեսնէր թէ դատարանէ դատարան կը քշկռտուէին բերան բացողները, ինչպէս հիմա դիտել կու տայ ծանօթ օրագրող Գիւրհան Ճահիտ։

«Նոր կուսակալը կ'ըսէ թէ զգուշաւորութեամբ պիտի ընդունի լրագրողներու քննադատութիւնները։ Երբ աչքէ անցընենք Պոլսոյ լրագրողներուն եւ կուսակալին միջեւ հիմա տեղի ունեցած վէճերը, որոնք միշտ մինչեւ դատարան գացած են, կը տեսնենք թէ բոլոր վէճերը ծագած են երկրին կարեւոր մեծ պահանջէն կամ վարչական ակներեւ սխալէ մը (Սօն Փօսթա, 6 Դեկտ. 1938)։

Օրինակ մը տուած ըլլալու համար, յիշեցնենք թէ թուրքերէն «Թան»ի խմբագրական քարտուղար եւ Բաղաքապետական ժողովի անդամ Էթէմ Իզզէթ դատարան քշուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ յետս կոչուելու, նըւաստանալու, բանտարկութենէ ազատելու համար։ Եւ ըրածը անմեղ բան մըն էր. կը հարցնէր թէ ո՞ւր հալեցաւ [illegible] գրամատան կէս միլիոն ոսկին...

Հիմա, երբ անուանի կուսակալը ոչ եւս է, լեզուները քակուած են մասամբ։ «Թան» թերթը կը գրէ թէ նախորդ կուսակալը դատարան պիտի քաշուի՝ հաշիւ տալու համար իր ըրած անկանոնութեանց մասին, որոնց մէջ է նաեւ Բանկալթիի հայկական գերեզմանատան յանձնուածական կողոպուտը։ Հեգնօրէն կ'աւելցնէ թէ Դեկտեմբերի կանխիկ ամսականը (1200 ոսկի) չպիտի տրուի անոր, որովհետեւ պաշտօնանկութեան հրամանը հաղորդուած է Դեկտեմբեր 1ի առտուն, երբ դեռ գործի սկսած չէր։

Արդէն, տասնեակներով անձեր դիմած են նոր կուսակալ Տօքթ. Լիւթֆիին, յայտնելով թէ Մուհիտտին անիրաւած է զիրենք։ Ի մէջ այլոց դիմած են օթօպիւս բանեցնողները, որոնց խնդիրը այնքան աղմուկի տեղի տուաւ անկէ առաջ, իբրեւ կատարեալ ու վրան բաց զայթակղութիւն մը։ Յիշեցնեմ որ այդ ժամանակ Անգարայէն քննիչներ եկան Պոլիս եւ պատրաստեցին 700 էջնոց տեղեկագիր մը։ Եւ սակայն, տեղեկագիրը քնացաւ գզրոցներու մէջ։ Երբ Ներքին նախարարն էր Շիւքրիւ Գայան, որուն հաճոյքի ընկերներէն Սապուր Սամիի շուրջը կը դառնար խնդիրը, եւ նախագահը՝ Աթաթիւրք որ դեռ մոռցած չէր Մուհիտտինի աղջկան շնորհները, ոչ թէ տեղեկագիր, մարդ անգամ կրնար քնանալ...

Հիմա, թերթերը կը գրեն թէ այդ տեղեկագիրը «արթնցած» է եւ շուտով նկատի պիտի առնուի։ Աւելցնենք որ, օթօպիւսի խնդրին առթիւ Սապուր Սամին դիմակազերծ ըլլալուն համար, «Թան»ի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին դատապարտուեցաւ տուգանքի եւ բանտարկութեան։

×

Բայց միայն այս հաշիւը չէ որ պիտի հարցնեն։ Անդին կան արդիական գերեզմանատան խնդիրը, Էսնաֆ գըրամատան թալանը, կաթի գործը, եւայլն։ Իսկ «Ճումհուրիյէթ» կը գրէ թէ Մուհիտտին անցեալ տարի պատասխանած չէ անգամ Առողջապահական նախարարութեան կողմէ ժանտախտի համաճարակի մասին եղած դիտողութեան, այլ 4000 ոսկի գրպանելով Եւրոպա մեկնած է զուարճանալու։

Եւ դեռ ի՜նչ մերկացումներ պիտի ըլլան, երբ դատի կանչուի նախորդ կուսակալը։ Թուրքիոյ մէջ այսպէս են. երբ իշխանաւորը ուժեղ է՝ կը գովեն, երախտագիտութիւն կը ձօնեն։ Ինկա՞ւ, արդէն կը սկսին յայտնել բուն իրողութիւնը։ Իսկ Մուհիտտին պարզ իշխանաւոր մը չէր, այլ երկրին խորհրդանիշը։

×

Ասկէ առաջ գրած էինք թէ Իսմէթ դիտմամբ Ներքին նախարարութեան կոչեց Րէֆիքի նման խեղճ մարդ մը։ Նպատակն էր վրէժ լուծել Աթաթուրքէն, որ անցեալ տարի իրեն յաջորդ կարգեց Ճէլալ Պայարի նման ողորմելի ստրկամիտ մը, ինչպէս նաեւ Շիւքրիւ Գայայէն որ շատ նեղեց զինքը։

Վրիժառութեան նոյն ձեւը՝ Պոլսոյ կուսակալութեան պարագային։ Ըստ կանոնի, Մուհիտտինի պէտք է յաջորդէր Անգարայի կամ Իզմիրի կուսակալը, որոնք առաջին կարգի կուսակալներ են։ Արդէն, քանի մը տարիէ ի վեր խօսք կար թէ Անգարայի կուսակալ Նէվզատ Պոլիս պիտի փոխադրուի նոյն պաշտօնով։ Եւ սակայն, բերուեցաւ աննշան անծանօթ մը՝ Մանիսայի կուսակալ Լիւթֆի Գըրտար։ Մարդ մը որ քաղաքային ասպարէզին չի պատկանիր եւ վարչական փորձառութիւն չունի, քանի որ բժիշկ է եւ այս հանգամանքով վարած է միայն առողջապահական պաշտօններ։

Այնպէս որ ժողովուրդը ապշահար եղաւ, երբ իմացաւ որ այդ անծանօթ խեղճ բժիշկը պիտի վարէ ահագին Պոլիսը, որուն միայն քաղաքապետական պիւտճէն 7 միլիոն ոսկիի կը հասնի։ Ինչո՞ւ այս տարօրինակութիւնը — պարզապէս վրէժ լուծելու համար։ Տարիքոտ բժիշկ մը՝ Ներքին նախարար ու Հալքի ընդհանուր քարտուղար, խեղճ բժիշկ մըն ալ՝ Պոլսոյ կուսակալ, քաղաքապետ եւ կուսակցութեան ներկայացուցիչ։ Իսմէթն է որ կ'ընէ այս բոլորը, մաքրելու համար հրապարակը։ Իսկ ժողովուրդը, համաձայն վարչաձեւի պարտադրանքին, ստիպուած է իբրեւ փրկիչ ընդունիլ երկու բժիշկներն ալ։ Անոր թոյլատրուած է միայն ծափահարել գաղտնի ցնցողներէն, ի հարկէ շատ անմեղ կերպով, միայն անձի յառաջ թեթեւութեանց համար։ Ապա թէ ոչ, ներելի չէ որեւէ դիտողութիւն ուղղել վարչաձեւին։

×

Վերջացա՞ւ Պոլսոյ շարժը։ Դեռ ծայրն ենք ծրարին։ Քաղաքապետէն յետոյ պաշտօնանկ ըրին փոխանորդ Էքրէմը։ Հասկնալու համար շնորհազրկումին կարեւորութիւնը, նկատի ունենալու է որ Էքրէմ դեռ երկու տարի առաջ պետն էր Շիւքրիւ Գայայի մասնաւոր դիւանին, այսինքն անոր գլխաւոր խորհրդականը։ Պոլսոյ մէջ ալ անոր հաճոյքի ընկերն էր, նշանաւոր Սապուր Սամիի հետ։ Երբ նախորդ Ներքին նախարարը Պոլիս կուգար, այս երկուքին եւ քանի մը ուրիշներու հետ կը սարքէր ամէն տեսակ շուայտ խրախճանքներ...

Ահա թէ ինչո՛ւ ան ալ կրեց հարուածը, երբ ըստ կանոնի կրնար պաշտօնավարել տակաւին, իբրեւ հազիւ երկու տարուան փոխ-քաղաքապետ։

×

Ուրիշ յատկանշական փոփոխութիւն մը։ Պոլսոյ ոստիկանական ընդհանուր տնօրէն Սալիհ Գըլըճ Զօրում ղրկուեցաւ իբրեւ կուսակալ։

Իբրեւ մարդ՝ ծանօթ չէ այս երիտասարդ տղան. բայց քեռորդին է Այնթապի հռչակաւոր երեսփոխան Գըլըճ Ալիին, եւ անիկա կը բաւէ կըշիռ տալու իր անձին ու մանաւանդ շնորհազրկումին։ Որովհետեւ, Գըլըճ Ալին մէկն է այն երեք «Ալի»ներէն (միւսները ներկայ Հանրօգուտ նախարար Ալի Չէթին Գայա եւ երեսփոխան Նէճիպ Ալի), որոնք տարիներով մարդ կախեցին, իբրեւ Անկախութեան Ատեանի սիւները։ Ասկէ զատ, Գըլըճ Ալի շունի նման կը հետեւէր Աթաթիւրքին, միշտ մօտը գրաւած արձանակիր բլթակին վրայ։ Եւ այս՝ ամէն տեղ ու ամէն վայրկեան, ցերեկ թէ գիշեր։

Արդ, քեռորդին նետել Պոլսոյ ոստիկանական տնօրէնի կարեւոր եւ մանաւանդ հզօր պաշտօնէն, կը նշանակէ հարուածել քեռին եւ անոր վրայէն Աթաթուրքը։ Որովհետեւ, տարիներ շարունակ, Գըլըճ (սուր) իսկապէս եղաւ հատու սուր մը, որուն առջեւ բաց էին բոլոր դուռները։ Պարզ քարթ մը՝ եւ արդէն ուզուած պաշտօնը կուտային ներկայացնողին։ Հիմա՝ ինքը Գըլըճն անգամ չի զօրեր, բթացած է, եւ ահա քեռորդին Զօրում կը չքուի։

Վերջացա՞ւ մաքրագործման շարքը։ Ո՛վ գիտէ։ ԴԷՏ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Եղիա Տէմիրճիպաշեանի մասին

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ե. Տէմիրճիպաշեան իբրեւ բանաստեղծ, առեղծուած մըն է, որովհետեւ միշտ վարակուած է «մութին հըրայրքով»։

Դասախօսը կ'ընդունի որ Եղիա գերագոյն յոյզերու ընդունակ, կենդանի «Եօղեան քնար մըն է»։ բայց ճակտի քրտինքով հաց ճարելու մտահոգութիւնը, որ ամէն հայ գրագէտի պատուհասը եղած է, խաթարած է նաեւ Եղիայի աղուոր խառնուածքը եւ զինքը հարկադրած է մսխելու իր քերթողական տաղանդը աւուր պատշաճի ձօներու եւ ճղճիմ նիւթերու շուրջ։ Եւ որովհետեւ անիկա գըրած է յաճախ ոչ այնքան գիտակից ճիգերով, այլ տաքերային մղումով, իր բանաստեղծութեանց ձեւը եւ լեզուն ալ չէ զգեցած հմայիչ տարազ եւ երբեմն այլանդակ խառնուրդ մը եղած է ծանր գրաբարի եւ կոշտ ռամկօրէնի բառերու եւ դարձուածքներու։ Աւելի վերջերը, կեանքի հատնող տարիներուն միայն Եղիայի բանաստեղծութիւնը առած է [illegible] մը, խորքով եւ ձեւով ալ, թէեւ միշտ անկապ ու ծփուն զգայութիւններով խաթարուն, որովհետեւ իր բոլոր գործերուն մէջ ալ պակսած է տիրապետող գաղափարը եւ կամ մտածումի եւ զգացումի հետեւողականութիւնը։ Վերջ ի վերջոյ կը հանդիպինք իր մտաւոր անհաւասարելի գեղեցկութեամբ շեղ տողերու, բայց ոչ ամբողջական, կատարեալ քերթուածներու։

Գ.— Եղիայի հրապարակագրութիւնն ալ տուժած է նոյն անկապ, ռասպաստան, յեղյեղուկ նիւթերու ընտրութեամբ եւ նոյն անփոյթ ու անծրագիր գրելակերպէն։

Ան գիրին ու յորդ արտադրող մը եղած է, որովհետեւ ինքն իրեն կ'արտօնէ անսանձօրէն նետուիլ իր նիւթին մէջ, մոլորիլ քովընտի շեղումներով, փոխանակ ենթարկելու իր մտածումը տրամաբանական եւ կարգապահ աշխատանքի։ Ինք ալ, ընթերցողներն ալ նեղացած եղած են այդ անիշխանական գրչախաղարկութեան։

Դասախօսը համադրելով Եղիայի գրականութեան բոլոր տարրերը, կը գտնէ որ հոն կը պակսի կանխորոշ ու հետապնդուած ծրագիր մը՝ ընկերային, բարոյական, գրական կամ իմաստասիրական։

Կարելի չէ անոր գրականութիւնը ոչ մէկ գրական սեռի տակ դասակարգել եւ ոչ ալ նոր գրական ուղղութեան մը հիմնարկէքը ու նախատիպարը նըկատել։ Վերջ ի վերջոյ իբրեւ ամբողջութիւն, Ե. Արմէն կը գտնէ որ Եղիայի գրական գործը չի տոկար քննադատական լուրջ վերլուծումի մը։ Իր խայտաբղէտ արտադրութեան մէջ ցանցնուած հատուկտոր գեղեցկութիւնները, մտածումի գոհարները, ոճի փայլատակումները բաւական չեն փրկելու անյարակից, անհաւասարակշիռ, խճողումով ու բանդագուշանքով զեղուն իր գործը։

Դասախօսը ալ աւելի խստօրէն կ'արտայայտուի, երբ կը բանաձեւէր կարծիքը Եղիայի ձգած ազդեցութեան մասին։ Ըստ իրեն, դժբախտաբար Եղիայի գրականութիւնը քառորդ դար եւ աւելի ջլատիչ, ախտավարակ ազդեցութիւն մը թողած է թրքահայ բանաստեղծութեան, մտաւորականութեան վրայ։ Եղիայի գրելու, խօսելու, ապրելու կերպը նկատուած է մտաւորի վայել ու ինքնատիպ, ու ձեւացուած են իր այլանդակութիւնները. «Իր գրականութիւնը ամէնէն վնասակարներէն մին եղած է»։

Ու դասախօսը կ'եզրափակէ — «... ուստի պէտք քաղե՞լ է եզր... յակման ողջին թունաւոր ... ժողովուրդը օրրել, թմրեցնել, այդ ժողովուրդը, հայ ժողով... տառապեալ պէտք ունի ... չփորներու դօղիւնով զըրահ... ոտքի կանգնելու, իր գերութենէն ... ազատագրուելու առիւծի խոյանքին ... մար»։

Դասախօսութիւնը առիթ ... կարծիքներու շահեկան փոխանակ[ութ]եան մը։

Բոլոր թեր ու դէմ արտայայ[տու]թիւնները ինչպէս նաեւ դասախ[օսին] ... ճիւները շատ աւելի համոզիչ ... ըլլային, եթէ հիմնուէին ... բերուած բազմազան հատուածն[երու] եւ իր գործէն առնուած բնորոշ ... բու յիշատակութեան ու ընթ[երցման] վրայ։ Դժբախտաբար Ե. Արմէն[ի] ուսումնասիրութեան զգալի ... անբաւականութիւնն էր մէջբեր[ումներ]ու ու լայն քաղուածներու ... յին պատացուցանելու յայտնած ... տեսակէտները, կամ ի յայտ ... գոհարն ու աւազը, մէջուկն ու ... կը այն արտակեդրոն մարդու ... յի գրական բերքին։

Քանի մը դիտեր՝ յայտնուած ... ժիւրիէն —

Վահան Գույումճեան, իր ... կան յուշերուն ապաւինելով ... տեց այն հմայքն ու ազդեցութ[իւնը] որ Եղիա ի գործ կը դնէր ... թրքահայ նորահաս ուղեղներուն վրայ։

Փ. Սանասար.— «Եղիան բնակ[ան] եւ հաւասարակշիռ էակ մը չէ ... իր գործն ալ պէտք չէ վերլուծել ... գնահատել իբրեւ առողջ ու ... նակ գրագէտի մը գործը, այլ ... գի մը։ Իր գրական արտադրութ[իւն]ները ախտանշաններ են այսպէս ... ւանդային խառնուածքի մը եւ ... այդ՝ ուշագրաւ են։ Մանաւանդ Եղիան բնորոշիչ երեւոյթն է ... շրջանի մը եւ միջավայրի մը եւ ... ծառայել բացատրելու այդ ժամ[անակ] կաշխանի հոգեբանութիւնը։ ... վերջական հարց է քննել թէ ինչ ... ճառներու վերագրելի է անհաւ[ասարակ] Եղիայի մը բացառիկ հմայքը»։

Կ. Ուշագլեան.— «Եղիայի ... ր կը բացատրուի մեծ մասամբ իր ... րելու, մտածելու եւ գրելու ... թեամբ եւ տարօրինակութեամբ ... որ ընդհանուր գծէն դուրս կ'ել[լէ] ... շադրութիւն կը հրաւիրէ։ Ժամա[նակ] մը թուրքմը եղաւ անձ Եղիայի գ... անծանօթ ենք հիմնովին։ Յարմար ... տի ըլլար եթէ Հայ Գրագէտներու ... րեկամներու միութիւնը Եղիայի ... ւիրուած հատոր մը լոյս ընծայէ ... ամփոփուէին իր բազմածաւալ գրա[կա]նութեան ամէնէն մնայուն, ար... ւոր, իր տաղանդը բնորոշող ... ուածներ։

Կ. Փոլատեան.— Ե. Արմէն ... եւ անարդար եղաւ Եղիայի հանդ[էպ] ... անոր գործը նկատի առած ... այն կանխակալ մտահոգութեամբ ... ի՞նչ գրական ազդեցութիւն թող[ած] ... ոտքերու վրայ, օգտակար եղա՞...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Եւ վաղո՞ւց ես դու այստեղ, ընդհատեց նրան Թագուհին կասկածոտ եղանակով, վախենալով, կարծես, որ գայեակը լսած լինի իւր վշտերը մատնող մի որեւէ խօսք կամ հառաչանք։

— Հէնց որ արեւը սարի ետին անցաւ։

— Իսկ ես պատուիրել եմ, որ ոչ ոք իմ միայնութիւնը չխանգարէ։

— Այո՛, Մեծափառ Տիկին, քո պատուէրը ես դանց անել չէի համարձակիլ, բայց օրը տարաժամել էր եւ ցամքն բարձրացել, դու կարող էիր մրսել, եկայ յիշեցնելու որ դղեակը վերադառնալու ժամանակ է։

— Յիշեցնե՞լ, ի՞նչ է նշանակում այդ, Սեդա, կէս զարմացած եւ կէս բարկացած հարցրեց Թագուհին։

Բայց գայեակը չփոթեցաւ։ Նա իրաւունք չունէր ասել Թագուհուն ա՛յն ամէնը, ինչ որ ինքը ճշմարտութիւն էր համարում։ Նա զգաց իւր սխալը, ճնշուեցաւ եւ իւր քաղցր աչքերը կարծես թաքնուեցան արդէն կկոցուած փոսիկների մէջ. մի թեթեւ շառագոյն փայլեց իւր զալկացած այտերի վրայ, ինչպէս ձմեռուան աժգոյն արշալոյս, որ զարկում է ձիւնապատ սարերին։ Բայց իւր անոյշ ժպտով, որից անբաժան էր մայրական խանդն ու գորովը, նա ծածկեց շուտով իւր ներքին ճնշման արտաքին պատկերը։ Թագուհու լուրջ եւ անթարթ հայեացքը, որ տակաւին սեւեռած էր իւր վըրայ եւ դեռ, կարծես, բացատրութիւն էր պահանջում իրանից, իւր այդ քաղցր ժպիտի շնորհիւ հետզհետէ մեղմացաւ. Սեդան համարձակութիւն առաւ խօսելու։ Եւ իրաւ, չէ՞ որ նա սիրում էր Թագուհուն եւ նրա գաղտնիքներն իմանալու համար չէր որ հետեւում էր նրան, այլ պահպանելու նրա թանկագին առողջութիւնը, որի վրայ դողում էր ինքը, իբրեւ ողեղորով մայր։ Մի՞թէ, արդարեւ, անկեղծ սիրոյ այս արտայայտութեամբ նա մի յանցանք էր գործում։ Հարկաւ ոչ, ուստի եւ հաստատուն ձայնով պատասխանեց.

— Եկայ յիշեցնելու, որ ցուրտ է եւ Թագուհին կարող է մրսել։

— Այդ ես ինքս կարող էի իմանալ, նկատեց Թագուհին։

— Ոչ, Թագուհի, երբ դու ընկղմում ես տխուր մտածմունքների մէջ, այլեւս չես զգում թէ՝ ի՛նչ է կատարւում քո շուրջը...։

— Սեդա, մայր Սեդա, դու զառանցում ես, ընդհատեց Թագուհին զարմացմամբ։

— Այդպէս է, իմ սիրելի Թագուհի, կրկնեց Սեդան աւելի հաստատ ձայնով,— անցեալ օրը սաստիկ տեղատարափի ժամանակ ամէնքը քաշուել էին տուն, նոյնիսկ դղեակի առաջ ոչ մի պահնորդ չէր երեւում, իսկ դու զարմանալի ճեմում էիր այստեղ. կարծես գարնան օդեր լինէին եւ դու մեր Գարդմանայ դրախտներում...։

Թագուհին մի անհանգիստ շարժում արաւ. նրան թուաց թէ գայեակը կըշտամբում է իրան՝ անօգուտ զգուշաւորութեան համար. թէ նա այդ անում է գուցէ հակառակորդ իշխանուհիներից մէկին հաճոյանալու մտքով, թէ ուրեմն իւր դժբաղդութիւնը յայտնուել է արդէն բոլորին եւ նախանձոտ հակառակորդուհիներն սկըսում են անարգել իրան, վիրաւորելով իւր դշխոյական հպարտութիւնը իւր իսկ սպասաւորների ձեռքով։

Այս մտքերը վայրկեանապէս վրդովեցին Թագուհու սիրտը. բայց նա իւր յուզմունքը ծածկելով՝ մեղմ ձայնով հարցրեց.

— Սեդա, ո՞վ ասաց քեզ թէ Թագուհին ընկղմում է տխուր մտածմունքների մէջ, եւ թէ այդպիսի ժամանակները նա չէ իմանում, թէ ի՛նչ է կատարւում իւր շուրջը։

— Ոչ ոք, իմ սիրելի Տիկին, այդ ես ինքս եմ տեսնում։ Սեդան պէտք է կոյր լինի, որ իւր Տիրուհու դէմքի մշտական թախիծը եւ նրա ճակատի տըխուր կնճիռները չտեսնէ... Վաղուց, վաղուց գիտէի թէ ի՛նչ վիշտ է կըրծում քո ազնիւ ու բարի սիրտը, բայց ոչինչ չէի համարձակւում ասել քեզ, որովհետեւ գիտէի, որ քո ցաւերի մասին խօսելով միայն քնքոյշ սիրտդ պիտի վշտացնէի, առանց սակայն իմ Թագուհուն մի օգուտ տալ կարողանալու։

Թագուհու սիրտը շարժուեցաւ։ Նախկին կասկածոտ մտածմունքները տեղի տուին յանկարծ մի վստահութեան, որ կարծես հէնց այդ րոպէին ծնուեց իւր մէջ դէպի բարի գայեակը. Նրա ձայնի մէջ նա այնքան անկեղծութիւն ու գորով գտաւ, որ նրան թուաց թէ՝ իրան հետ խօսողը հարազատ մայրն է եւ ոչ իւր սնուցիչը։

Բայց եւ այնպէս ոչինչ չպատասխանեց. այլ լուռ եւ մտախոհ բարձրացաւ բազմոցից, եւ ուղղելով իւր սեգ ու վայելուչ հասակը ամբողջ վեհութեամբ, նայեց գայեակի վրայ քաղցր եւ վստահութեամբ լի աչքերով։ Այդ րոպէին նա կը ցանկանար լսել նրանից ամէնը, ինչ որ նա գիտէր՝ իւր վշտերի մասին, կը ցանկանար բացատրել նորից այն բոլորը, ինչ որ վաղուց եւ աւելի ստուգութեամբ յայտնի էր իրան։ Բայց իւր դշխոյական հըպարտութիւնը չէր ներում իրան այդ թուլութիւնը, նա մինչեւ այժմ ոչ ոքի հետ չէր խօսել այդ մասին, ընդմն եւ գայեակի հետ չէր [...] բայց կը ցանկանար որ սա ինքը սկսէր խօսել, առանց իրանից հ[...]անելու։

Սեդան չհասկացաւ Թագուհու լռութիւնը ու մտախոհ հայեացքի նշանակութիւնը. նրան թուաց թէ իւր խօսքերից վշտացել է նա արդէն [...] եւ Թագուհու հայեացքից [...]փելու համար շտապեց վերցնել [...]պել նրա ուսերին պերճ սամոյրը, որ Թագուհու բարձրանալու ժամանակ սահել, ընկել էր բազմոցի վրայ։

— Դրա համար դու արդէն [...] ես տարիքդ, մայր Սեդա, ո՞ւր [...] նաժիշտները... հարցրեց Թագու[հին] մեղմութեամբ։

— Օ՜, թող տուր որ միայն ես [...] տայեմ քեզ, իմ քաղցր, իմ [...] Թագուհի. մի՞թէ Սեդան պառաւ[եց] այնքան, որ այլեւս ոչ մի բանի [պի]տանի լինել չէ կարող։

— Մայր Սեդա, այդ չէի կամ[ենում] ասել...

— Թէ՞ իմ ներկայութիւնը հաճ[ելի] չէ Թագուհուն։

— Սեդա, դու ինձ ընդհատում [...]

(Շար.)

թէ ոչ եւ կամ ինչ իմացական տարրեր կը բովանդակէ։ Ամէն գրող ինքնուրոյն երեւոյթ մըն է, գրական խառնուածք մըն է, իր ոճական ներքին պատմութեամբ, եւ ջանալու է հասկնալ, բացատրել ու փնտռել նոյնչան գրականը, արժէքաւորը որքան լացասականն ու անպէտը։ Գործը ընթերցուած է ինքն իր մէջ, անկախ իր թողած ազդեցութիւնէն, ինչպէս կ'ըսէի «Վերջերս» նկատի կ'առնուի այսօր, թող որ կասկածելի է թէ Եղիա կրցած է վտանգաւոր վնասակար ազդեցութիւն մը թողուլ միտքերու վրայ։

Գ. Յատուրեան.— Դասախօսը Եղիայի նժարին մէկ թաթը ծանրաբեռնելէ վերջ, իր դատականիքով, պարտաւոր էր անոր գործէն ընտրուած ընդհանրական ու խորապէս հատուածներով լեցնել հակադիր թաթը, որպէսզի պատկերը ամբողջական ըլլար ու արդար, թերեւս այն ատեն Եղիայի մասին մեր տպաւորութիւնը հիմնովին տարբեր եւ աւելի ճշգրիտ ըլլար։ Դասախօսին չափ, Եղիան ինքն է որ այս իրիկուն խօսելու էր մեզ իր գրուածքներուն մէջէն։

Ս. Միլուզեան.— Արդա՞ր է այնքան կոպտօրէն ու վճռական չէշտով Եղիայի գործը լիովին բացառել, երբ [illegible] իմաստալից խորհուրդներ, մինչեւ իսկ յայտնի գրագէտներ ընդունած են իր աւագութիւնը եւ ճաշակած իր գրականութիւնը, մինչեւ իսկ ինք դասախօսը իր երեմնի գրութեանց մէջ չէ՞ ընդգծած «անձարը» Եղիայի մէջ, ինչո՞ւ այսօր ուրանալ իր անողոք դատավճիռը...։

Միսաքեան.— Կարելի չէ պահանջել որ ամէն գրող անկախ գեղեցիկներէ անցնի, կամ սեռի մը, դպրոցի մը հիմնադիրը ըլլայ. գրական սեռեր եւ դպրոցները քիչ են արդէն, արժանիքի չափանիշը այն է թէ հեղինակը գրող ի՞նչ ինքնատպութիւն, ինչ անհատական գիծ ու գոյն կը բերէ իր մշակած նիւթերուն մէջ։

Արտայայտուեցան նաեւ Մելիտոսեան, Փիրանեան, Կիւմիւշեան։

Դասախօսը եզրափակեց այսպէս.

— Անտարակոյս Եղիայի քով անուրանալի է բնածին հզօր իմացականութիւն մը, գրելէ հաճոյք մը, — բայց կազմած հիմնական խառնուածքի մը։ Ամէն անգամ որ այդ իմացականութիւն նոր պահ մը կրցած է ձերբազատել ախտաւորին իր գետնէն, Եղիա ստեղծած է մնայուն մշակում, գտած նիւթեր ստուարներ, բայց ափսոս, անմիջապէս իր ախտավարակ խառնուածքը վեր ցայտած, ախտակցած է իր ձանձրոյթին եւ իր բանդագուշանքին, անկարգ մտայումներուն, յանձնելով հեղինակին տակ խեղդուած է այդ հանճարին կայծկլտումները։

ՍԱՐԱՍԱՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը ցրուեց 20 միլիոն գրքոյկներ, որոնց մէջ մանրամասն ցոյց կը տրուի թէ իւրաքանչիւր անգլիացի պատերազմի ժամանակ ի՛նչ պիտի ընէ, ո՛ր դասուն կը պատկանի, «պահեստի գծի՞ն թէ գործօն բանակին», եւ թէ 16 - 65 տարեկան բոլոր Անգլիացիներէն ո՛րոնք պիտի պահեն իրենց աշխատանքները եւ որոնք զօրակոչի պիտի ենթարկուին։

ԿՈՐՆԹՈՍԻ ՋՐԱՆՑՔԸ պիտի ընդարձակուի, որպէսզի մեծ նաւեր ու ծանրատաներ եւս կարենան անցնիլ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

L'Art Musicalի մէջ (13 Յունուար), Լ'որիս Իմպէր մեծ գնահատութեամբ կը խօսի Օննիկ Պէրպէրեանի «Հայկական Պատարագ»ին մասին։ Քաղելով յայտարարի ծանօթութիւններէն, Մորիս Իմպէր կը յիշատակէ թէ Օննիկ Պէրպէրեան զաւակն է Ռեթէոս Պէրպէրեանի որ նախակարապետն եղաւ ժԹ. դարու հայկական վերածընունդին, եւ աշակերտը ողբացեալ ժան Հիւրէի, յետոյ կ'աւելցնէ թէ երաժշտական իր ստեղծագործութեանց մէջ ցեղային յատկանիշերը կը միանան արեւմտեան արուեստի մասնաւորութեանց։ Այդ մտահոգութիւնը երեւան կուգայ մասնաւորապէս Rêveries et jeux կտորին մէջ, զոր նուագեց Օրփոլին Օպէր։ Պէրպէրեանի ստեղծագործութիւնը կը բովանդակէ երաժշտութիւն մը, որ արտայայտիչ է, աւելի քան Ալագեազը, որ մեղմ նուագ կը խօսի։ Այդ ժողովրդական երգերուն մէջ մեղ կը խրտչեցնէ մասնաւորապէս Փոլքլորի ձայնական գիծը իր արեւելեան նկարագրով։

Յետոյ Մորիս Իմպէր կը խօսի բուն պատարագին մասին, գնահատելով կրօնական զգացման ազնուականութիւնը եւ գեղեցկութիւնը։ Սուրբ, Սուրբը, որուն մէջ սոփրանոյին ձայնը կ'անջատուի երգչախումբին բերանբաց ընկերակցութենէն, ցոյց կուտայ յափշտակութեան բոլոր երանգները։ Տէր ողորմեային մէջ ոգին այնքան կը ջերմանայ, որ խոր տպաւորութիւն կը թողու։ Հայր մերը կենդանի էջ մըն է իր ջերմեռանդութեամբ ու զգնութեամբ։ Ամէնը կը ստեղծէ թարմաթարմ մթնոլորտ մը, հանգչելու համար երկիւղածութեան մէջ։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

«Հայրենիք» վերջերս գրած էր թէ Տիկին Զաքմաքճեան (Նիւ Եորք) 20 հազար տոլար արժողութեամբ հող մը կը նուիրէ, որպէսզի Հայրենակցական միութիւններն ալ շէնք մը շինեն միջնակարգ դպրոցի համար։

Այս առթիւ Սեբաստացի մը հետեւեալ թելադրութիւնը կ'ընէ «Հայրենիք»ի մէջ (15 յունուար).

— «Մուրատ Ֆոնտ», որ կազմուած է 1918էն ի վեր, շատ լաւ կերպով գործեց եւ դոյացուց մօտաւորապէս 7 կամ 8 հազար տոլարի գումար մը, շնորհիւ հայրենակիցներու նիւթական եւ բարոյական զոհողութեանց։ Այդ գումարը թէեւ պահուած կը մնայ Միրկայ Պէնքը. Վարչութեան մօտ, սակայն, ժամանակն է որ «Մուրատ Ֆոնտը» գործի սկսի հիմնելով դպրոցական շէնք մը, տիկին Զաքմաքճեանի նուիրած հողերուն վրայ։ Եւ դպրոցի անունն ալ ըլլայ «Սեբաստացի Մուրատ»։

Որպէս անդամ մը «Մուրատ Ֆոնտ»ի պիտի թելադրէի որ՝

1.— «Մուրատ Ֆոնտի կեդր. վարչութիւնը գործի սկսէր.

2.— Բոլոր մասնաճիւղերու եւ փոքրամասնու հայրենակիցներու մասնակցութեամբ խորհրդակցական ժողով մը տեղի ունենար, հող քննուէին եւ վաւերացուէին «Մուրատ Ֆոնտի հաշիւները, եւ քննութեան առնուէր դպրոցի կառուցման ծրագիր մը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Ի՞ՆՉՈՒ ԿԸ ՄՈՌՆԱՆ ՄԵԶ

Վերջերս վեցերորդ թաղամասի քաղաքապետարանի սրահներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ «Ligue des Droits de l'Homme»ի գաղափարախօսութիւնը, նուիրուած Ֆրանսա գտնուող օտարական ներուն։

Օրուան բանախօսն էր Պ. Barquisseau որ քաւական լաւ ուսումնասիրած էր իր նիւթը։ Մանրամասնօրէն յիշեց անոնց մատուցած եւ մատուցանելիք ծառայութիւնները եւ անոնց ներկայ քաղաքական կացութիւնը բոլոր դժուարութիւններով, որոնք աշխատանքի իրաւունքէն կը զրկեն։ Յիշեց Հայերը, թէեւ շատեր ֆրանսացի զաւակներ ունին, կամ իրենց զինուորական ծառայութիւնը կատարած են։

Իր մէկ ժամէ աւելի տեւող բանախօսութեան մէջ յիշեց հին ու նոր բոլոր փախստականները,— Ռուս, Լեհ, Գերման եւ Աւստրիացի Հրեայ, բայց մոռցաւ միայն հայ անտէր ազգը։ Երանի թէ միակ այդ բանախօսը ըլլար մոռցողը, ամէն տեղ մոռցուած ենք, պաշտօնական թէ անպաշտօն ամէնքէն ներս։ Թող ներուի ինծի որ ըսեմ թէ մեղքը միայն մոռցողին չէ այլ եւ մեր։ Ի՞նչ ըրած ենք մեզ մոռցնել չտալու համար։ Դժուա՞ր է արդեօք իւրաքանչիւր թաղամասի մէջ բնակող Հայերուն, կազմակերպել հայանպաստ գաղափարախօսութիւններ, հրաւիրելով մեզ ճանչցող եւ համակիր բանախօսներ որ ծանօթացնեն ֆրանսացի պաշտօնեային եւ ժողովուրդին։ Այն ծառայութիւնը զոր մատուցինք ցարդ ֆրանսական հայրենիքին, եւ այն զոր կը կատարենք, եւ պիտի կատարենք ի հարկին։ Յետոյ, ես կը կարծեմ թէ նուազագոյն 15 հազարէ աւելի մանուկներ տուած ենք Ֆրանսայի...

Վ. Գայանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՁՈՒԻՑԵՐԻԱՅԻ ԲԱՐԵԿԱՄԻ ՄԸ ԿՈՉԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 20 Յունուար.— Սիբիլի հայ բարեկամներ ի սփիւռս աշխարհի, ձեր զաւակներուն խաղաղ կեանքին բերկրանքը, ... Պ. Փինտըր այս տարի կը բոլորէ իր հայ ազգին մատուցած ծառայութեանց քառասուներորդ տարին։ Նախ, թէ այս առթիւ իմ Պէյրութի բարեկամներս դիւզինի գաղափարը յղացած են իմ այս ծառայութեանս յոբելեանական հանդէսը տօնելու։ Ես երբեք դէմ չեմ այս տեսակ հանդէսներու կազմակերպման։ Բայց ջերմ փափաքս է որ այս հանդէսը կատարուի քիչ մը աւելի տարբեր ձեւով։

Ձեր բոլորին ծանօթ է որ այս տարի Լիբանանի լեռներուն մէկ բարձունքին վրայ ձեր ազգին համար նորածին մը աշխարհ եկաւ։ Մենք մկրտեցինք զայն «Հայ Ազգային Բուժարան», ու ես ինքզինքս հայրը կը զգամ անոր գոյութեանը մասնակից ըլլալուս համար։

Եւ այսօր երբ կը մտածեմ թէ այս Յոբելենական հանդէսին առթիւ, բստ սովորութեան, պիտի ընդունիմ նուէրներ ու շնորհաւորութիւններ իմ ծանօթ ու անծանօթ բարեկամներէս, կը խորհիմ թէ աւելորդ է ինծի պէս ծերացած մէկուն նուէրներ ընել։ Բայց եթէ կայ մէկը որ կարօտ է նուէրներու, անիկա ձեր Ազգ. Բուժարանն է։ Հետեւաբար, սիրելի հայ բարեկամներս, եզրինքս չափազանց ուրախ պիտի զգամ եթէ ինծի համար իբր յարգանքի արտայայտութիւն ըլլալիք նուէրները ընէիք ձեր ազգին հիւանդներուն, թշուառներուն ու Ազգային բուժարանին, հոգ չէ թէ քիչ կամ շատ քանակութիւններով։ Եթէ կ'ուզէք յարգել զիս, ուղարկեցէք ձեր նուէրները Mr. Künzler, P. O. Box 409, Beyrouth. իմ Յոբելենական հանդէսին առթիւ։

Նոյնպէս, եթէ այս նամակիս ընթերցողներուն մէջ կը գտնուին մարդիկ որոնք զիս կը սիրեն, ու ինծի պէս իրենց կեանքին իրիկնամուտին մէջ են, թող այս կոչը արձագանգ գտնէ անոնց ալ սրտին մէջ, ու եթէ իրենց վերջին կտակը կը պատրաստեն, թող չմոռնան իրենց Ազգային հիւանդանոցը։

Սիրելի Հայ բարեկամներ, իմ Յոբելեանիս առթիւ թող այս կոչս գրգիռ մը ըլլայ միշտ յիշելու Լիբանանի բարձունքին վրայ ծաղկող Ազգային հիւանդանոցը, ինչպէս նաեւ ձեր Ցուիցերիացի ծերունի բարեկամը։

J. Künzler

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՑԻՆԵՐՈՒ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Տիգրանակերտի Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին ներկայացում - պարահանդէսը տեղի ունեցաւ կիրակի 22 Յունուար, ժան Կուժոնի մեծ սրահին մէջ։ Հինգ հարիւրի մօտ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը։ Շատեր ստիպուեցան ոտքի վրայ մնալ։ Հայրենակից Գահվէճեան բանալով հանդէսը, բացատրեց հայրենակցական միութեանց դերը արտասահմանի մէջ։ Յետոյ գերասան Գորէթեանի ղեկավարութեամբ ներկայացուեցաւ «Արշին մալ ալան»։ Դրամաշրջութիւնը թառով կը վարէր Պ. Գուրգէն, ընկերակցութեամբ Պ. Արգարի։

Ժամը 7ին՝ ընտիր նուագախումբով մը սկսան հայկական եւ եւրոպական պարերը։ Մէջ ընդ մէջ տեղի ունեցան կենդանի խաղեր, եւ անակնկալներ, փոքրիկներ Գահվէճեանէ եւ Ցակոբեանէ, հայկական պարեր, Տիկին Շ. Յակոբեան զգայուն ձայնով երգեց «Հայաստանը եւ քանի մը ուրիշ երգեր, արժանանալով ծափերու։

Մէկ չէր չափազանց եւ պատշաճ տեղը լեցուն կողով մը անուրջի դրուժով, չահեցաւ հայրենակից Պ. Ցարութիւնեան։ Այս առթիւ գոյացաւ լաւկեկ հասոյթ մը։ Ժողովուրդը նըկարուեցաւ, Ֆօթօ Ֆէպիւսի կողմէ։ Գիւֆէի ծանր եւ դժուարին աշխատանքին լծուած էին վարչութեան անդամներ եւ հայրենակիցներ, Ժ. Հաքիմ, Պ. Գողալեան, Ս. Աշճեան, Ն. Թորչան, Մութափլեան, Զուլճեան, Ն. Տընկճեան, Պ. Ցարութիւնեան, Ց. Զըրգճեան, Ս. Հալվէճեան, Ս. Գողալեան, Տ. Գահվէճեան եւ Տ. Գողալեան (դիմուոր), եւ երկու տիկիններ։ Գիւֆէի չահը գոհացուցիչ էր։

Սեղաններու շուրջ կերուխումը շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր, հաճմունելով ազգային, յեղափոխական եւ գեղջկական երգերով։ Հանդէսը անցաւ շատ յաջող։ Ժողովուրդին փափաքին գոհացում տալու համար, վարչութիւնը կը խորհի մօտ օրէն սարքել երկրորդ ներկայացում մը, Ղարաբաղի մելիքները։

Ի՞նչ կը բանին՝ Մարսէյլի, Կարտանի, Լիոնի եւ Սէն Մորիսի մեր հայրենակիցները։ Վիէնը եւ Փօնտիւշէրին արդէն գործի են։

Թ. Թ. Նալպանտեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՎՔԵՐ ԵՆ ԽՈՐ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ ՈՒՏՈՂՆԵՐԸ

ՆՄԲ.— «Մշակ»ի յունուար 6 թիւէն կ'ամփոփենք հետեւեալ գրութիւնը, նոյնութեամբ պահպանելով խոլագիրը։ Յօդուածագիրն է հին զօրծիչ մը, Սահակ Չըչեան, որ Հօկի եւ Կամկուսի կուսին էր դեռ երէկ։ «Ցասուցչիմական Միութիւնը», որուն դէմ ուղղուած են իր սլաքները, Ամերիկայի Հօկին նոր անունն է, ինչպէս Ֆրանսօ «Արմէնիէն»ը՝ փրանսականին.

— «Հրապարակով յայտարարում եմ, որ 1920 թուականի Նոյեմբեր 29ից սկսած՝ ես իմ ժամանակը, իմ գրիչը եւ իմ բարոյական եւ նիւթական կարողութիւնը տրամադրել եմ Խորհրդ. Հայաստանի պրոպագանդի եւ օժանդակութեան բոլոր աշխատանքներին, առանց մի որ եւ իցէ նիւթական ակնկալութեան։ Միացեալ Նահանգներում մէկը չէ կարող բաց ճակատով Հրապարակ գալ եւ յայտարարել, որ ես Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւններից մի վարձատրութիւն, եւ այն էլ նիւթական վար ձատրութիւն ստացել եմ։

1920ից յետոյ՝ առանց մի որ եւ իցէ նիւթական վարձատրութեան, այլ եւ իմ անձնական նիւթական զոհաբերութեամբ իմ ժամանակը տրամադրել եմ Խորհրդ. Հայաստանի կազմակերպական աշխատանքներին. կազմակերպել եմ հրապարակային ժողովներ, հանգանակութիւններ եմ արել «Տեխնիկական»ի, «Հօկ»ի եւ «Կարմիր Խաչ»երի համար։ Մինչեւ 1926—27ը Խորհրդ. Հայաստանի մամուլի եւ գրականութեան տարածողն եմ եղել Կալիֆօրնիայի շրջանում, զոհելով եւ իմ ժամանակը եւ իմ նիւթականը, կազմակերպել եւ խօսել եմ Լենինականի երկրաշարժի եւ «Էմրիւշենի» առաջման բոլոր ժողովներում։ Կազմակերպել եմ մասնաւորապէս Կալիֆօրնիայի բոլոր Հօկերը եւ երկու անգամ աբեւեց եմ մենել Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւններին գործով, մեծ մասով իմ անհատական ծախսով, առանց միայն մի ընդհ օժանդակութիւն Լոս Անճելըսի ընկերներից։

18 տարուան ընթացքում Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւնից (Հօկից) ստացել եմ միմիայն 280 տոլար ճանապարհածախս, մինչ դեռ Հօկի եւ Կարմիր Խաչի միւս պատգամաւորները ստացել են եւ շաբաթական եւ իրենց քաղաքներից Նիւ Եորք գնալու ճամբի ծախս։ Իմ 280 տոլարի փոխարէն ես 3 ամիս իմ ամբողջ ժամանակը յատկացրել եմ հիւանդանոցի հանգանակութեան գործին, Լոս Անճելըսից մինչեւ Սան Ֆրանսիսկօ, որի մասին կարող են վկայել տասնեակ ընկերներ Լոս Անճելըսից մինչեւ Սան Ֆրանսիսկօ։

Պարոններ Մարտինը եւ Քէօսէեան, եթէ Ամերիկայում կան մարդիկ, որ ապիկարօրէն եւ անխղճօրէն չահագործել են Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւնների դրամները՝ այդ եղել էք դուք։

«Նոր Օրի»ի տասնակ խմբագիրը մի ծոյլ, ապիկար, անպարտաճանաչ մէկն է, որի երեսին ընկերները «տապախօս» եւ հացկատակ մակդիրն են ըրբոշմել։ Նա «Հաճոյախօսութիւնից» զատ կազմակերպ. ոչ մի գործ չէ կատարել Լոս Անճելըսում եւ Քալիֆօրնիայում։ Նրա շնորհքը միմիայն կայանում է նրանում, որ մի «Խարդախ» առմասկ է դրել գրպանը եւ նախկին յարոյականից զուրկ, մի Վարդանանց տապակի թեւի տակն է մտել եւ Նիւ Եորքի կլիկին լուկէյութիւն է անում, որպէս «ամսասկաւորս» կուսակցական։

Իսկ Պ. Խաչիկ Քէօսէյեան, եթէ մէկը կայ, որ 18 տարի ապրել է միմիայն Խորհրդ. Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւնների դրամով, անթիւ էնտրիկ, չանթաժ եւ Խորհրդ. Հայաստանի դրամով անբարոյականութիւն է գործել եւ վնասել է մեր կազմակերպութիւններին՝ այդ դու ես։ Դու որ այնքան ապիկար ես, որ քո խակական անունով չես յանդգնում գրել դուրս գալ, այլ թաքնւում ես կեղծանուներին եւ այլ անուան տակը։

Խորհրդ. Հայաստանի բոլոր ազնիւ բարեկամներին, ոչ թէ քո շնորհքով, այլ քո «կուսակցութեան» խարեկով, գործից քշել ես։ Իսպառրել ես Խորհ. Հայաստանի դրամները «փոխանցման» անուան տակ, մեր յաւագոյն ընկերոջ Մովսէս Գեադուսեանին քշել ես տուել կուսակցութեան ճանապարհով, որովհետեւ չէ ուզեցել ենթարկել քո «փոխանցումներին» եւ քո խնդրիրներին։

Եւ այդ է պատճառը, որ պաշտօնաթերթի Զաքարիայի ես պահել եւ մամուլում ոչ մի տող չես գրել մինչեւ հիմա, թէ Երեւանի Հօկի ղեկավարները ի՞նչ յանցանքով են դատապարտուել, որովհետեւ գրա պտուղ քեզ եւ քո կլիկին է հասնում։ Դու քո խարդախութիւնները շատ լաւ գիտես, նա թէ դու ես կարծում եւ մի կարծի, որ ընդանից էլ վախենում եմ եւ կեղծ անունով երեւան կը գամ, ինչպէս դու ես անում քո «Էրաքերում»։

Եւ վերջապէս տարիների համբերութեանս բաժակը լցուել է։ Երբ ձեր կլիկը այլեւս Խորհրդ. Հայաստանի հետ յարաբերութիւն պահպանելու,— դրամական եւ առաքումների,— իրաւունքից զրկուել է, դու եւ քո ընկերները շուտով ոչնչութեան կը դատապարտուէք, որովհետեւ ստախօսների եւ խնդրիրկողների խումբ չէ կարող հասարակութեան առաջնորդ հանդիսանալ։ Նա էլ չէ կարող Խորհրդ. Հայաստանի դրամներով ապրել։

Քսան տարի խնդրիրկողի եւ խարդախութիւն էք տարածել, եւ դրա համար «անկարագիր» «ընկածների» մի խումբ կայ միայն ձեր շուրջը, որին ես անուանում եմ «տռամակաւրներ»։

Ահա թէ ովքեր են դրամ ուտողները, Պ. Քէօսէյեան եւ Նիւ Եորքի «բաղաքական դէնդստըրներ»։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՊԱՑՔԱՐ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ԴԷՄ

Իպրահիմ պէյ մահէ ընելէ յետոյ Էնվէր փաշայի մասին յայտնուած կարծիքները, ըսաւ.

— Էնվէր փաշա հոս կեցած է։ Ան ուրիշ փախուստ չի կրնար ունենալ։ Անոր մարդիկն ալ ձեռք անցուած են։

— Էնվէր փաշային մի՛ խառնուիք։ Անոր մարդիկն ալ պատռ ձգեցէք։ Մենք հասկացողութեան եկանք անոնց հետ։

Այս խօսքը պայթուցիկ պատճառեց Իպրահիմ պէյի։ Այս վերջինը նետեց իր քաշած կէկլիկին փողը, թէյի գաւաթը թափեց, ու ոտքի ելլելով ըսաւ.

— Ընկե՛ր, ոչ ոք կրնայ իմ գործիս խառնուիլ։ Դուք ալ մեզի պէս պայքարեցէք։ Ես չեմ կրնար համաձայնիլ ձեզի հետ։

Երեք օր յետոյ, Տէօշէմպէ գտնուող Ալի Րիզա պէյի ուժերը երկու հակառակորդներու հետ պայքարելու հարկաւորութեան մէջ կը գտնուէին։ Մէկ մասը ուղղակի պիտի կռուէր Թուրքերու դէմ, իսկ միւս մասը պիտի պաշտպանէր Իպրահիմ պէյի դիրքը գլխաւոր Էնվէր փաշան, ի հարկէ ազատելու համար զայն։

Ալի Րիզա պէյ իր զինուորներուն հարկ եղած հրամանը տալէ յետոյ, կը խորհէր Էնվէր փաշան փրկել, ու ամէնէն աւելի կարեւորութիւն կ'ընծայէր այդ բանին։ Խօսպէքներուն տրուած հրամանին մէջ ալ այդ կէտին վրայ ծանրացած էր։

Այս կացութեան մէջ, Ալի Րիզա պէյ ու Օսման Հօճա չափազանց ջղայնացած, Իպրահիմ պէյի դէմ իրենց զայրոյթը կը յայտնէին։

Սակայն, Էնվէր փաշա բանէ մը տեղեկութիւն չունէր, ու կը կարծէր թէ կացութիւնը բնականոն էր, առանց նշմարելու իր դէմ լարուած ծուղակը։

Ալի Րիզա պէյ յարմար դատեց որ երեք թեւերով յառաջխաղացում ըլլայ Իպրահիմ պէյի դէմ։ Այդ երեք ուժերուն պիտի հրամայէին Ալի Րիզա պէյ, Օսման Հօճա եւ Հաճի Սամի։ Իպրահիմ պէյի դէմ զինուորական շարժում մը սկսած էր։ Կ'ուզէին լաւ դաս մը տալ անոր։ Երկրին մէջ պատակում առաջ եկած էր։ Այդ օրերուն էր որ Գուզթաչի մէջ լուր տարածուեցաւ թէ Խմիրէն նամակ մը հասած էր։ Միայն Իպրահիմ պէյը կը հասկնար այդ նամակին նշանակութիւնը։ Որովհետեւ Գուլխարայէն հեռացած ու Աֆղանիստան ապաստանած Խմիրին նամակ մը ղրկելով՝ Իպրահիմ պէյ տեղեկութիւն ուզած էր Էնվէր փաշայի մասին։

Խմիրին ղրկած պատասխանը՝ Էնվէր փաշային նպաստաւոր էր։ Փաշան Գուլխարա երթալէ առաջ, նամակ մը յղելով Խմիրին, կացութիւնը պարզած էր։ Սակայն Խմիրը Գուլխարայէն իր փախուստին առեն մոռցած էր Էնվէր փաշային նամակը, ու այս վերջինն ալ Գուլխարա չէր եկած առկաւին։

Կացութիւնը փոխուած էր Էնվէր փաշայի Գուլխարա ժամանելէն յետոյ, Ճէտիտ կուսակցութեան հրաւէրին վրայ։ Փաշան ձեռք առնուած միջոցներէն տեղեկութիւն չունէր. ատոր համար է որ Իպրահիմ պէյի մօտ երթալով առաջարկած էր լուծօրէն ալ խառնել։ Իպրահիմ պէյ կասկած յայտնելէ յետոյ Էնվէր փաշայի ինքնութեան մասին, ի վերջոյ համոզում գոյացուցած էր։

Խմիրին նամակը հասած օրը, Իպրահիմ պէյ ճաշի հրաւիրեց Էնվէր փաշան։ Այս վերջինը պարզեց Գուլխարայի կացութիւնը ու ըսաւ.

— Հոս մեր մղած պայքարին նպատակն է Գուլխարայի անկախութիւնը ձեռք բերել։ Այսօրէ առաջ զայրիչ շարժում մը ստեղծ պիտի տարածուի նաեւ Խիվայի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։ Այն ատեն Թուրքերը դժուարութիւն պիտի կրեն հոս մնալու համար։

Իպրահիմ պէյ շուարումի մատնուեցաւ, հասկնալով որ Էնվէր փաշայի համամիտ էին Գաւմաճի ըմբոստները կամ Ճէտիտականները, ինչպէս որ ցոյց կուտային արդէն մինչեւ այն ատեն պատահած դէպքերը։

Հիմա ի՞նչ պիտի ընէր Իպրահիմ պէյ, քանի որ ան հակառակ էր Ճէտիտականներուն, մինչդեռ Խմիրէն եկած նամակը կը յանձնարարէր Էնվէր փաշային գործակցիլ։

Իպրահիմ պէյ կը խորհէր թէ Էնվէր փաշայի յաջողութիւնը պիտի ապաքինէր իր դիրքը, ու օրին մէկը փաշան պիտի վտարէր նաեւ Խմիրը, քանի որ Թուրքիոյ մէջ մեծ դիրք մը գրաւած էր իբր վերջին հրամանատար, 43 տարուան սուլթան մը եւ խալիֆա մը գահազուրկ ընելէ յետոյ։

Իպրահիմ պէյ ուզեց խօսք բանալ տիրող կացութեան վրայ։ Նախ առաջարկեց Էնվէր փաշայի հետ մէկ մէկ կէկլիկ խմել, բայց փաշան մերժեց։ Յետոյ անհոգան նիւթերու վրայ խօսեցան։ Իպրահիմ պէյ կ'ուզէր բուն նիւթին անդրադառնալ, որ իր միտքը կը չարչարէր, բայց ի վերջոյ որոշեց քանի մը օր յետոյ խօսիլ այդ մասին։

Այս տեսակցութեան լուրը խոկոյն իմացուած էր Ալի Րիզա պէյի եւ Օսման Հօճայի կողմէ։ Անոնք չէին գիտեր այդ տեսակցութեան շարժառիթը, այնպէս որ Ալի Րիզա պէյ շուարած էր. իրենց յառաջխաղացումը յարատեւելու էի՞ն թէ ոչ։

Իպրահիմ պէյ երկրորդ կէկլիկը քաշած ատեն կը խորհէր թէ ի՞նչ հընարքով պիտի կրնար Էնվէր փաշան հեռացնել իրմէ, առանց Խմիրը բարկացնելու եւ փաշան թշնամացնելու։ Աւատ որոշեց Էնվէր փաշան ղրկել Շահ Սուլթանին, որ Գաւմաճիներուն համակիր էր, ու միեւնոյն ատեն իր մարդն էր։ Այդ պարագային, Իպրահիմ պէյ իր կացութիւնը փրկած պիտի ըլլար Էնվէր փաշայի թէ՛ յաջողութեան եւ թէ՛ ձախողութեան ատեն։

Էնվէր փաշայէ բաժնուելէ յետոյ Իպրահիմ պէյ որոշեց Շահ Սուլթանի քով երթալ, ու հինգ հոգիի հետ ճամբայ ելաւ, առանց բան մը ըսելու բանակեղին մէջ։ Երկու օր ճամբորդելէ յետոյ, Իպրահիմ պէյ հասաւ Շահ Սուլթանի բանակատեղը եւ մեծ պատւով ընդունուեցաւ։

(Շար.)

(23)

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Քասապլանքայէն Պ. Աւետիս Զաքըրեան կը նուիրէ՝ 1 տարեկան «Յառաջ» Հալէպի Միս Ռէփէի Ազգ. Վարժարանին, 300 ֆրանք Հ. Ց. Դ. դրամարանին եւ 200 ֆրանք Ֆ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան։

րու եւ գնդացիրներու»: Այս առաջադրութեամբ, առաջին առթիւ 200,000,000 ֆրանք կրճատուած է հանրօգուտ շինութեանց վարկերէն:

Նախարարը բացատրեց թէ ֆրանքը դարձած է «ապաւէն-դրամ մը» եւ թէ Պանք տը Ֆրանսը միակ դրամատունն է որ այժմ ոսկի կ'ընդունի ամէն օր: 1939 յունուարի առաջին 24 օրերու միջոցին խնայողական աւանդներու գումարն եղած է 1,500,000,000, մինչդեռ միայն 417 միլիոն ֆրանք էր 1938ի ամբողջ յունուար ամսուան ընթացքին: Անցեալ հոկտեմբերէն իվեր Ֆրանսայի պետական արժեթուղթերը բարձրացած են, մինչդեռ Լոնտոնի, Ամսթէրտամի եւ Ցիւրիխի մէջ ինկած են 2–4 առ հարիւր: 1938 հոկտեմբեր 28էն ի վեր պետական գանձը կրցած է կատարել բոլոր սովորական վճարումները, համագումար 12,000,000,000 ֆրանք, առանց դիմելու այդ առթիւ կազմուած պահեստի վարկին: Գալով տուրքերուն, 308 միլիոն ֆրանք հաւաքուած էր 1937 դեկտեմբեր 20էն 1938 յունուար 20, իսկ այս տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին հաւաքուած է 421 միլիոն ֆրանք: Հրամանագիր-օրէնքներու հրատարակութենէն առաջ, 39,000 գործազուրկներ աւելցած էին, բաղդատելով անցեալ տարուան համապատասխան շրջանին հետ, իսկ այս տարի միայն 15,000 հոգի աւելցած են:

Պ. Ռէնօ դարձեալ թուանշաններով հաստատեց թէ արտադրութիւնը վեց կէս աւելցած է երկու ամսուան ընթացքին (ինքնաշարժի, պողպատի, մետաղի, հիւսուածեղէնի եւ քիմիական ճարտարարուեստութիւններ): Աւելցած են նաեւ մեծաքանակ վաճառումները, ինչպէս եւ բանուորներու աշխատավարձքը եւ գնելու կարողութիւնը: Եզրակացնելով, նախարարը ջերմապէս գնահատեց ժողովուրդին ընթացքը եւ յայտարարեց.

— «Շնորհիւ ձեզի, ձեր հասկացողութեան եւ կարգապահութեան, փոխուեցաւ Ֆրանսայի տեղը աշխարհի մէջ, երեք ամսուան ընթացքին: Ֆրանսայի խիղճը հանգիստ է: Ֆրանսա չարհամարհեր ո եւ է մէկը: Ան չի վախնար ո եւ է մէկէն: Զիւտահատինք. հանդարտ եւ վճռական Ֆրանսայի մը առջեւ, բովանդակ աշխարհ պիտի հասկնայ թէ Եւրոպա ուրիշ գործ ունի քան թէ պատերազմ ընել: Հզօր Ֆրանսան, թէ չկուած Ֆրանսան կրնայ այսօր դիմադրել, վաղը գործակցիլ»:

«Ֆրանսա նոր Կարթագինէ մըն է Հռոմի համար»

»»» · «««

«Ֆօլքիշէր Պէոպախթէր», Հիթլէրի պաշտօնական օրկանը, տեսութիւն մը հրատարակելով իտալական պահանջներու մասին, կը գրէ.

— «Պատմական տնօրինութեանց պատերազմէն վերջը (Եթովպիա), Իտալիոյ գործունէութիւնը հարկադրաբար պիտի դառնար դէպի արեւմտեան Միջերկրական, այսինքն Ֆրանսայի դէմ, որ ժամանակակից Կարտագինէ մըն է արդի Հռոմի համար»:

Թերթը կը բացատրէ թէ ինչպէս փինիկեան պատերազմին ատեն, ընդհարումը սկսած է Սպանիոյ մէջ: Բայց, տարբեր միջոցներով, շնորհիւ Սպանիոյ, որ Ատլանտեան, Հիւսիսային Ափրիկեան եւ Միջերկրականեան պետութիւն մըն է, Իտալիա կրնայ պայթեցնել Ճիպրալթարի դուռը եւ բնական թանկագին դաշնակից մը ապահովել: «Անոր շնորհիւ Իտալիա կրնայ խորտակել Ֆրանսայի հինաւուրց գերակշռութիւնը արեւմտեան Միջերկրականի մէջ եւ յարդարելով կեդրոնական Միջերկրականի կղզիները, Պալէարեան կղզեխումբը եւ սպանիական Մարոքը, կտրել Ֆրանսայի ուղղակի հաղորդակցութեանց եւ Ափրիկէի սեւ զինուորներու իր չտեմարանին ճամբան»:

Հիթլէրական օրկանին կարծիքով, «քաղաքականութեան օրէնքը կը թելադրէ Իտալիոյ ուժ տալ Սպանիոյ պահանջներուն Թանճէրի, Մարոքի եւ արեւմտեան Ափրիկէի մէջ: «Պ. Տալատիէի ցուցադրական եւ ապարդիւն ճամբորդութիւնը Քորսիքայի եւ Թունուզի մէջ կ'ապացուցանէ թէ քաղաքական ողջմտութիւնը չէ կրցած յաղթել Ֆրանսայի մէջ, նոյնիսկ կեդրոնական, արեւելեան եւ հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ հաստատուած Վերսայլեան դիրքերը կորսնցնելէ վերջ»:

ՀԱՊԱ ՆԻՍՆ ՈՒ ՔՈՐՍԻՔԱ՞Ն

Թերթը յետոյ կը բացատրէ թէ «Նիսի եւ Քորսիքայի միացման պայքարը» ֆրանքօ-իտալական մերձեցման խոչընդոտներէն մէկն է: Եւ սակայն ծին Ֆրանսայի դիմաց կը ցցէ «առողջ արիւնով երիտասարդ Իտալիան որ կը տառապի տարածութեան պակասէն»: Այս առթիւ կը յիշէ 1915ի համաձայնութիւնը, ծաղկելու համար անոր հեղինակները որոնք «մոռցան թէ միայն «ուրիշներ» չեն որ պարտին յարգել դաշնագիրները: Իտալիա ճակատագրին դէմ կը մարտնչի փակ դաշտի մէջ: Ֆրանսա կը հաւատայ զէնքին, Իտալիա կը հաւատայ ապմիկին: Ֆրանսա կը հաւատայ նիւթին, Իտալիա՝ հոգիին: Բացի Աւանդքէն, Իտալիա տրամադրելի ունի զինակցութիւն մը որ կ'նքուեցաւ Ֆրանքոյի կողմէ վերածնեալ Սպանիոյ մէջ թափուած արիւնով: Ան իր տրամադրութեան տակ ունի նաեւ խալամական պետութեանց երիտասարդ ազգայնականութիւնը: «Փաստաթղթի վարպետութիւնները կրնան դատեր շահեցնել, բայց երբեք կարելի չէ այդպէս գրել պատմութեան համար»:

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆԻ ԿՈՉԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ԵՒ ՀՌՈՄԻ

Խաղաղութիւն, բայց միշտ պատրաստ պատերազմի

— oo —

Անգլիոյ վարչապետը նշանակալից ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ գիշեր, իր ծննդավայրին՝ Պըրմինկէմի մէջ, միտքերը պատրաստելու համար Հիթլէրի ճառէն առաջ: Ճառը անուղղակի կոչ մըն էր Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, որպէսզի ճշդեն իրենց դիրքը, ապահովելու համար խաղաղութիւնը:

— «Մենք այնքան յաճախ պարզեցինք մեր դիրքը որ, թիւրիմացութիւն չի կրնար տիրել անոր մասին եւ հիմա ժամանակն է որ ուրիշներն ալ ընծայեն իրենց աջակցութիւնը արդիւնքի մը որ բարիք պիտի բերէ բոլորին: Այսօր մթնոլորտը լեցուած է զրոյցներով եւ կասկածներով որոնք պէտք չէ տեւեն: Որովհետեւ խաղաղութիւնը կրնայ վտանգուիլ միայն այնպիսի մարտահրաւէրով մը զոր կը նախատեսէր Մ. Նահանգներու նախագահը, իր Նոր Տարուան պատգամագրին մէջ: Այսինքն՝ տենչ մը բռնի տիրապետելու աշխարհին: Ինչպէս շեշտեց նախագահը եւ ինչպէս ես ինքս ալ յայտարարած եմ, ժողովրդապետութիւնները անվրէպ պիտի դիմադրեն այդպիսի պահանջքի մը: Բայց ես չեմ հաւատար թէ մօտէն կ'անցնի այդպիսի մարտահրաւէր մը, որովհետեւ պատերազմին հետեւանքները այնքան ծանր պիտի ըլլան երկու կողմի ժողովուրդներուն համար ալ որ, ոչ մէկ կառավարութիւն պիտի ուզէ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Նոր Սերունդ»ի կոմիտէն դասախօսական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 փետր., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին 6 Ավրնիւ տ'Օրսէյի սրճարանին վերնայարկը: Նիւթ՝ Միտքերու փոխանակութիւն Ընկ. Իշխանեանի դասախօսու եան շուրջ:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ Պատանեկան խումբի ժողովը 1 փետր., չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 1 փետր., չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին սովորական տեղը: Կը խօսի՝ Ընկ. Մ. ՄԻՆՏԱՆԵԱՆ.

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ Պատանեկան խումբերու ժողովը՝ 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը: Կը խօսի Ընկ. Փ. ԹԱՇՃԵԱՆ.

ԼԱ ՎԻՕԹԻ պատանիներու ժողովը՝ 3 փետր., ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին: կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԵԱԶԸՃԵԱՆ ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնէ ամէն անոնց որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին ողբացեալ՝ ՏԻԿԻՆ ՆԱԶԵՆԻ ԵԱԶԸՃԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Յառաջիկայ կիրակի, փետրուար 5ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 րիւ Ժան Կուժոն, տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ իր մահուան քառասունքին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

թեթեւօրէն նետուիլ անոր մէջ: Անկէ զատ, ես համոզուած եմ թէ չկայ վէճ մը, որքան ալ ծանր ըլլայ, որ չկրնայ լուծուիլ առանց պատերազմի դիմելու, խորհրդակցութեամբ եւ բանակցութեամբ, ինչպէս ըսուած է այն յայտարարութեան մէջ զոր Պ. Հիթլէր եւ ես ստորագրեցինք Միւնիխի մէջ: Շարունակենք խաղաղութեան եւ հաշտ կենակցութեան ճամբան, բայց, մինչեւ որ կարենանք համաձայնիլ սպառազինութեանց ընդհանուր սահմանափակման մը վրայ, շարունակենք զօրացնել երկիրը»:

Վարչապետը այս առթիւ կարգ մը փաստեր յիշեց, ապացուցանելու համար թէ Մեծն Բրիտանիա այժմ աւելի լաւ պատրաստուած է պատերազմի համար քան անցեալ աշնան: Վաթսուն նոր մարտանաւեր (130,000 թոն) պիտի աւելնան նաւատորմին վրայ, մինչեւ մարտ 31, իսկ յաջորդ 12 ամիսներու ընթացքին յաւելումը աւելի մեծ պիտի ըլլայ,— 75 մարտանաւ՝ համագումար 150,000 թոն տարողութեամբ: Վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին Մեծն Բրիտանիա կրկնապատկած է օդանաւերու արտադրութիւնը (թիւեր չյիշեց), փութով յառաջ կը տարուին հակօդային պաշտպանութեան շինութիւնները եւ մեծ մասով դարմանուած են այն թերութիւնները որ ակներեւ էին անցեալ սեպտեմբերին: 1938ին 25,000 օդաչուներ արձանագրուած են, 1937ի 9000ին դիմաց եւն.:

Պ. Չէյմպրլէն ճառին սկիզբը ջերմապէս պաշտպանեց Միւնիխի համաձայնութիւնը ինչպէս եւ իր վերջին ճամբորդութիւնը դէպի Հռոմ: «Սխալ է թէ այդ այցելութիւնը ապարդիւն անցաւ: Մենք Հռոմ չգացինք սակարկելու համար: Մեր խօսակցութեանց ընթացքին, թէեւ նոյնքան սրտաբաց եղանք, թէեւ չփորձեցինք փոխադարձաբար դարձի բերել իրար, բայց իրարմէ բաժնուեցանք աւելի լաւ բարեկամներ դառնալով: Հարկ է մշակել ժողովուրդներու բարեկամութիւնը եւ այդ կրնայ ըլլալ անհատներու եւ առեւտրականներու կողմէ, ինչպէս եւ աւելի պաշտօնական ներկայացուցիչներու կողմէ: Այդ կերպով միայն կրնանք ջնջել այն յաւիտենական կասկածները որ կը թունաւորեն միջազգային մթնոլորտը»:

ՅԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

600 - 700 ՕԴԱՆԱՒ պիտի գնէ Ֆրանսա Մ. Նահանգներուն մէջ, նախագահ Ռուզվէլթի արտօնութեամբ, թէեւ ընդդիմադիրները միշտ կ'առարկեն: Ամերիկա ինք 2152 ռազմական օդանաւ ունի կազմ եւ պատրաստ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱԹԱԽՈՒՄԲԵՐԸ պիտի կրնան ազատօրէն անցնիլ Չեխոսլովաքիայէն: Կնքուած կառախումբերն ալ պիտի վայելեն նոյն ազատութիւնը, առանց նկատի առնելու պարունակութիւնը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ քուէարկեց պարտաւորիչ զինուորութեան օրէնքը, որուն ենթակայ են բոլոր Հունգարները, 12 տարեկանէն մինչեւ 60 տարեկանը: Սկզբունքով ծառայութիւնը երեք տարի է, բայց գործնականին մէջ՝ երկու տարի, բաժնուած երեք շրջաններու.— 1. Նախնական ծառայութիւն՝ 12 - 18 տարեկան: 2. Բուն զինուորական ծառայութիւն՝ 18 - 42 տարեկան: 3. Յետ-զինուորական ծառայութիւն (պարտաւորիչ մարզանք եւ նշանառութիւն) 42–60 տարեկան: Այս վերջին շրջանը բացառիկ պարագաներու մէջ: Օրէնքը լիազօրութիւններ կը շնորհէ կառավարութեան՝ պատերազմի կամ վտանգի պարագային եւ գործադրելի է վեց շաբաթէն:

ՎԵՑ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆՆԵՐ (Լոնտոն, Պերլին, Հռոմ, Պրիւքսէլ, Վարշաւա եւ Պէրն) ժողով գումարեցին Փարիզի մէջ, խորհրդակցելու համար Եւրոպայի կացութեան մասին: Կ'ըսուի թէ հակակոմինթերն դաշինքը պիտի վերածուի մարտական զինակցութեան մը (Գերմանիա, Իտալիա, Ճափոն, Հունգարիա եւն.).

ՀԻԹԼԷՐ քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ երէկ (երկուշաբթի), խորհրդարանին բացման առթիւ: Ներկայ էին 855 երեսփոխաններ, Աւստրիոյ եւ չեխական Գերմանիոյ ներկայացուցիչներն ալ հաշուելով:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԷՄ ցոյցեր կատարուեցան Մանթոնի եւ Վինթիմիլէի սահմանագլուխին վրայ, իտալացի երիտասարդներու կողմէ:— Իտալական թերթ մը, «Աթամփա», յուզելով Քորսիքայի եւ Թունուզի խնդիրը, կ'ըսէ թէ այդ «անունները նոր չեն, այլ դարերու կեանք ունին մեզի համար: Պիտի հնչէ ժամը երբ իղձը իրականութեան պիտի վերածուի: Ի՞նչպէս եւ ե՞րբ: Չենք գիտեր, բայց մէկ բան ստոյգ է,— խորամանկ խաղերը պիտի չկրնան յաղթել բոց-խուէալի մը որով տոգորուած է ամբողջ ժողովուրդ մը»: Ուրիշ իտալական թերթ մը, «Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալի», կը գրէ.— «Եթէ Փարիզ կ'ուզէ ճանչնալ իտալական ժողովուրդին պօղպատը, թող շարունակէ իր անմիտ քաղաքականութիւնը»:

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ երեք կարեւոր կազմակերպութեանց վարչութիւնը նամակ մը ուղղելով վարչապետին, կ'առաջարկէ զինուորագրել օտարականները, զօրաշարժի կամ պատերազմի ատեն, ժամանակաւոր գունդերու մէջ, հսկողութեան տակ առնել անոնք որ զինուորցու չեն եւ արտաքսել կասկածելիները:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Աննա Ջիւրիւքեան ծնեալ Քիրէմիթճեան, Քղաքանցի, հօր անուն՝ Գաբրիէլ, մօր անուն՝ Անթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները: Աբրահամը զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ: Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ: Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ: Իմացնել՝ Տիկին Աննա Ջիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պուլվար Օտտոյի (Մարսէյլ) Հ. Դ. «Վռամեան» Ենթակոմիտէն խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր Տիկին Ե. Հայրապետեանի եւ որդւոյն՝ Ընկ. Ա. Հայրապետեանի պարագաներուն, Ընկ. ԲԱՐՍԵՂ ՌԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)